

L. PASSUTH
MADRIGAL

L. Passuth ● MADRIGAL

EDITURA

MUZICALA

A UNIUNII COMPOZITORILOR

L. PASSUTH

MADRIGAL

*Povestea vieții lui
CARLO GESUALDO*

*Traducere de
ALEXANDRU MOLNAR*

2
.

*EDITURA MUZICALA
A UNIUNII COMPOZITORILOR
București, 1970*

Coperta de VAL MUNTEANU

Această carte s-a tradus după :

Passuth László

MADRIGAL

Carlo Gesualdo életregénye

Zeneműkiadó, Budapest, 1968

Procesiunea schilozilor pornise pe înserat din ulițe. Formându-se din întunecoase fundături, din hățișul gangurilor și din maluri de canale, Spaccanapoli devenise din timpuri străvechi strada principală, coloana vertebrală a urbei. De ambele ei laturi, prăvăliile, murdarele case cu chirie, bisericile și, ici-colo, chiar câte un palat, se înlănțuiseră într-o aglomerare de clădiri, formînd o uriașă inimă a orașului, zvîcnind mereu altfel, ceas de ceas. Peste Neapole trecuse vara, trecuse de parcă s-ar fi stins din memorie văzduhul în flăcări, razele de soare ce-au biciuit crăpăturile pline de funingine ale Vezuviului. Venise o toamnă blîndă, craterul vulcanului era înconjurat de puful alb al scamelor de nori domoli. Era luna litaniiilor, toate porțile erau larg deschise, din adîncul curților se iveau bătrînele cernite. De ce s-au adunat tocmai în această zi schilozii în preajma bisericii Donnei Regina, venind din cîrciumile întunecoase? Au ieșit la lumina scăpătîndă a soarelui și, așezîndu-se pe lespezile ruinate și pe birne, prinseseră din zbor vorbele aruncate de câte un străjer al palatului: vice-regele spaniol s-a întors din lunga sa vilegiatură.

Obişnuirii locului îi cunoşteau, desigur, pe aceşti ologi şi ciungi care trăiau de parcă ar pîndi de cînd lumea solda ce mereu le întîrzie sau care le este furată. Cei mai mulţi erau într-adevăr veterani care cîndva au fost rînduiţi în oaste, au încărcat muschetele la comandă şi au aşteptat în şea petarda sau semnalul de trîmbiţă ce-i pornea la atac spre coasta ocupată de duşman. Dar au ajuns aici, la masa crîşmei, şi din toate acestea n-a mai rămas decît o amintire ce se destramă, din ce în ce mai mincinoasă. Poveştile de eroism îi mai uluiau pe cei naivi, ţăranul îi mai găzduia pentru o noapte, şi în astfel de cazuri se cuvenea să-ţi răsplăteşti gazda cu firul unor poveşti de groază în schimbul ciorbei de hamei. Pînă la urmă s-au aciuit cu toţii în capitală, iar aici, la Napoli, s-au trezit în lumea cea de jos. Precupeţele, care atunci cînd nu erau în toane bune îi alungau tutuindu-i, uneori le aruncau fructe sau cite o bucată de pîine. Tarabagiul cu fripturi, al cărui fecior fusese şi el luat cu jaoca la oaste, îi tăia cite unuia o bucăţică de carne sau costiţă. În zăduful verii ciotul de picior se încingea, scorbura ce se căsca în locul ochiului ustura, dar în octombrie se aşternuse o blîndă toamnă timpurie. Şi atunci se înălţă din nou steagul spaniol. Se întorsese viceregele.

Spaniolii îl alungaseră pe ultimul rege napolitan acum aproape o sută de ani. Viceregi veneau de la Madrid și erau curteni, militari, miniștri scăpătați. Fiecare dorea să se îmbogățească din osînză orașului de pe malul mării. S-a găsit și unul care a vrut să aducă Inchiziția. Napolitanii atunci s-au răsculat și poate că acesta a fost singurul caz cînd viceregele a avut într-adevăr zile negre.

Orașul și țara, căreia tot Regatul Napoli i se spunea, s-au obișnuit să știe că dinspre Madrid vin norii, corăbiile, scrisorile, dominicanii și stringătorii de dări. Viceregele îl reprezintă pe Majestatea Sa. Un singur cuvînt de-al său poate însemna moarte sau grațiere și tot el este cel care deschide Dieta, cu cele cinci camere ale nobilimii și numai una a „poporului“. Afta doar că nu domnește din grația Domnului. Oricînd poate sosi de la Madrid o scrisoare, fie bogată în fraze amabile, fie scurtă și severă, care să-l recheme. În asemenea cazuri e posibil ca în sufletul locuitorului stăpînului pămîntean să se aprindă scînteia răzvrătirii sau speranța că nu poate fi vorba decît de o cădere temporară în dizgrație și că totul se va îndrepta imediat ce va putea să raporteze personal la Escorial, în fața regelui Filip, despre felul cum își îndeplinesc misia. Asemenea scrisori de mazilire apăreau adesea în visurile de coșmar, înăbușitoare, ale fiecărui vicerege, totul pînă cînd dimineața, se trag din nou în lături perdelele și îi surîde marea, iar slujitorii roiesc în jurul său ca să-l îmbrace. Incepe ciclul unei zile noi și nu s-a anunțat nici o corabie venită de la Madrid. Și totuși, în această zi plăcută și lipsită de griji a excelenței sale, în răcoarea înserării, i se anunță că de undeva, din străfundurile orașului, s-au stîrnit ologii spre palat.

Cei din vechime știau că odinioară se întindeau aici două orașe rivale. Spaccanapoli fusese șanțul, hotarul dintre ele. Așa se explică de ce și astăzi, din cînd în cînd — aparent fără nici un motiv — una dintre părți pornește la război citadin împotriva vecinului și dușmanului care se revarsă din casele cu chirie și din hățîșurile ulicioarelor de vizavi. De cînd mîna grea a spaniolilor s-a lăsat asupra orașului, aceste războaie interne s-au mai domolit; ele mocnesc însă sub ceușă, ca jarul unor amintiri.

Din vremuri străvechi în Spaccanapoli locuiau oameni nevoiași. Stăpînirea îi îmboldise pe nobili să-și construiască palate pe terenurile virane, în locul ruinelor, pentru ca în felul acesta capetele sus puse, chiar și numai prin prezența curților lor, cu servitorii și străjerii lor, să frîneze pornirile distrugătoare ale poporului neînfrînat. Domnii știu însă că nu-i nici o plăcere să locuiești aici, în lumea mărunță a celor care umplu crîșmele. Caleașca se împotmolește ușor, calul de călărie alunecă pe pietrele pline cu scursori. Dar domnii sînt și ei orășeni și,

din moment ce strămoșii lor și-au durat căminul aici, această situație nu merită să fie schimbată în cei atât de puțini ani ai unei vieți.

În mulțimea schilozilor se amestecaseră și oameni sănătoși, cu ambele picioare tefere. Unul, care știa carte, un fel de conțopist, începu să fluture o foaie de hirtie, agitându-și mantaua neagră, murdară, îmbibată de zoaia canalului. *Memorandum* — strigă el, și aceasta în ochii mulțimii însemna Ordinea magică, clădită din vrafuri de cancelarie, din hîntie foșnitoare. Li se alăturase și un călugăr pribeag. Acesta transformă cuvîntul memorandum în dreptul la revoltă liniștită, în *jus murmurandi*. Au dreptul să-și spună păsul! Chiar și biserica o spune, prin gura fratelui călugăr. Așa simte evident și arhiepiscopul, care e și el napolitan. Ii însoțea gloata de copii din Spaccanapoli, cu tălpile picioarelor înfășurate în zdrențe, cu cămăși soioase, cu ochi scînteietori. În oraș se întîmpla totuși ceva...

Vestea alergase mai repede decît bănuiră veteranii cu picioarele lor de lemn, așa că pînă ce mulțimea — părăsind Spaccanapoli — se revărsă într-o piață mai largă, înaintînd tot mai încet, acst *motus* rar întîlnit fusese de acum anunțat excelenței sale Don Juan Zuniga, conte de Miranda, întors din vilegiatura sa de patru luni.

Orice reîntoarcere — ne învață experiența — e plină de neliniști. Ce s-a destrămat în timpul absenței, unde s-a produs o fisură în ordinea lăsată? Păienjenis, urme de șoareci, cuiburi de țînțari, miros de haznale. Nu s-a măturat, nu s-a vopsit, nu au fost curățate latrinele. Așa că viceregele are toate motivele ca instalarea sa pentru o toamnă lungă să nu fie însoțită de nici o bucurie, și iată că de la cancelarie se anunță, la o oră neobișnuită, că în oraș se pregătește ceva.

Motus — acest cuvînt, pe care îl folosește secretarul, înseamnă o mișcare spontană, încă neconturată. Orașul este una din rezidențele cele mai populate ale Europei. Ar depăși orice ziduri dacă ciurma n-ar vizita din cînd în cînd poporul sau dacă războiul și răzmerița nu l-ar împuțina. Toată lumea știe însă că de cînd în Regatul Napoli spaniolii sînt stăpîni, garda viceregelui și pedestriema spaniolă, din sălașurile lor, din cele trei forturi ale orașului, pot înăbuși în sînge, în cîteva ceasuri, orice răzmeriță.

Numai că și acest lucru trebuie să fie *raportat* la Madrid, iar documentul ajunge pe masa regelui Filip. Trebuie să i se raporteze și despre adierea vîntului, și despre spînzurări, și despre impozite, și despre incendiile mai importante... Rapoartele ajung la Escorial, la Majestatea Sa, iar Filip stă pînă în zori la lumina lumînărilor și notează cu mîinile sale podagroase observații critice și ironice pe marginea actelor. Iar dacă se adună prea multe însemnări pe răbojul viceregelui, pornește ordinul de rechemare: „Excelența voastră să se prezinte la Madrid“.

Iată de ce se teme oricare guvernator sau vicerege al Spaniei — la Milano, la Lima, în Guatemala sau la Oran — atunci când raportează ceva Regelui.

La prima veste s-a ris la cancelarie. Oare cine i-o fi stîrnit pe schizozii din mahalaua slușilor? Localnicii, care deveniseră oamenii cancelariei, știau însă ce înseamnă cînd se pornește lavina din Spaccanapoli. *Memorandum, murmurandum*. Și apoi, în decurs de un singur ceas, cine mai poate aduce dovada că rana și-a căpătat-o într-adevăr la Lepanto sau în luptele din Lombardia? Adevărîța de veteran s-a rupt de mult sau i-a fost cumpărată pe nimica toată de șnapani — de vreun ciung, căruia i s-a tăiat mîna stîngă pentru că a furat, sau de vreunul care și-a lăsat ochiul într-o încăierare.

Și apoi, ce legătură are viceregele cu toate astea, că cineva, care a venit pe lume teafăr, o părăsește schilod? De ce, pentru asemenea nimicuri, pentru retribuții neplătite, pentru solde reduse de la jumătate la un sfert, ca niște pomeni, este tulburată reîntoarcerea de toamnă a excelenței sale? Așa ceva provoacă întotdeauna sînge rău. Iar contele de Miranda e și el om și se poate înfuria.

Straja din turn anunță: „parcă ar veni și soldați“. Și într-adevăr, ochiul lui nu se înșelase, căci invalizii, de cum au ieșit din lumea ulicioarelor, aproape că și-au regăsit vechiul ritm al mersului lor de mercenari. De-ar fi fost printre ei un trîmbițaș, invalizii și-ar fi mișcat în cadență brațul rămas, iar cîrja ar fi purtat-o în chip de armă. S-a văzut de îndată că nu sînt o gloată oarecare, ci meseriași, țărani veniți de prin sate. Ritmul cîrjelor parcă ar imita bocăniturile ce se aud în preajma tuturor cazărmiilor Păcii Spaniole.

În piața mare, în fața Palatului, este întotdeauna strajă. În curtea pavată cu lespezi de lavă vulcanică nu poate intra oricine, ci numai cel care are treburi. Aici nu se ține tîrg, iar căruțașii nu au voie să treacă. Numai preoții pot pătrunde fără nici o învoire dincolo de cordonul interior al străjilor. Acum garda palatului e pusă în stare de alarmă. Pedestrașii spanioli, chiar și fără nici un ordin special, au și ocupat *Piazza* în toată lungimea ei. Sînt prost dispuși și ursuzi. Nici ei n-ar trage bucuroși în camarazii lor invalizi.

Contele de Miranda se înfurie tot mai tare. Aghiotantul său așteaptă ordinul: „Să se folosească armele!“. El știe însă că după ce se vor stinge salvele de pușcă și se vor transporta morții, va trebui să întocmească zeci de acte pentru fiecare glonț de plumb tras. Peste o lună Majestatea Sa va scrie într-una din înfricoșătoarele sale însemnări marginale că o asemenea răzvrătire lipsită de noimă trebuia înăbușită încă din fașă. De ce nu se întîmplă nimic asemănător la Madrid?

Este evident că lui Filip, de cînd a avut de luptat în tinerețe cu stările din Aragon, nu-i sînt pe plac constituționalismele locale. Asta ar mai lipsi, ca în Peru sau în Mexic să adopte legi un parlament compus din indieni sau mețiși! În astfel de cazuri contează foarte mult dacă guvernatorul se poate bizui pe niște sfetnici locali înțelepți. Dar la Napoli viceregele nu dispune de un guvern, ci numai de curte. În linii mari se poate comporta ca un principe investit cu puteri nelimitate. Numai față de nobilii Coroanei e neputincios, căci aceștia pot apela oricînd la Madrid.

Cînd mulțimea crescîndă a ajuns în fața palatului Gesualdo, Don Fabrizio, împreună cu toți ai casei, se grăbi să privească prin ferestrele deschise. El văzu că în clipa în care, la numai o aruncătură de băț de palatul său, capătul coloanei de rebeli a ajuns în Piazza San Domenico, în mulțime se amestecară și cîțiva călugări, care îi stîrneau și ei pe veterani. Cel de-al doilea prinț al Venosei și al paisprezecelea stăpîn al cetății Gesualdo privea din fereastra camerei de muzică. În spațele său, în adîncul camerei, răsuna un clavicembalo și acompaniamentul unui flaut, iar mîna cuiva a lăsat în jos viola da braccio. Prințul le făcu un semn și tăcură cu toții.

Fabrizio privea din fereastră, aplecîndu-se în afară, în amurgul încărcat de neliniști. Mulțimea ajunsă în piață devenise uriașă și tot mai agitată. Fabrizio era un om blînd, pasionat de muzică, deși capul celui dintîi cunoscut strămoș de-al său fusese catapultat în cetatea asediată, al cărui sol a fost, de către un împărat roman. Mai degrabă se putea mîndri cu rudele sale bisericești. Carlo Borromeo, fratele soției sale, Donna Girolama, arhiepiscop de Milano, avea faima unui sfînt. Propriul său frate mai mic primise de acum tiara episcopală și va lua locul bătrînului arhiepiscop de Napoli, cînd acesta va trece în lumea glorioșilor săi strămoși. În felul acesta un Gesualdo va deveni arhiepiscop și, mai devreme sau mai tîrziu, i se va cuveni și pălăria de cardinal. Iar dacă acest Alfonso Gesualdo va fi să fie ales papă, ar putea duce cu el în Vatican și scutul cu stema familiei. Sub tripla coroană papală ar arăta frumos blazonul cu leul negru în cîmp argintiu și cu cei cinci crini roșii...

Muzicantul său preferat era un maestru din Valenciennes, Jean de Macque, care, împreună cu mulți alți muzicanți din Flandra, Brabant și Hennegau, plecase încă de tînăr de pe acele meleaguri mai sărace, ca să ajungă în lumea curților princiare italiene și să-și dobîndească în Italia titlul de *Magister Musicae*. Acești muzicanți din Țările de Jos se atrăgeau unii pe alții și, în ultimul sfert al veacului supranumit *Cinquecento*, puseseră stăpînire, de la Veneția pînă la Palermo, pe imperiul muzicii bisericești și laice. Propagau o muzică a inițiaților, bazată pe știință, pe respectarea strictă a contrapunctului, pe triumful

polifoniei perfectate de-a lungul secolelor. Personalitățile de rang înalt își angajau maestri de muzică pe cât posibil din Occident. Acești magisteri se ocupau și de instruirea muzicală a tinerelor vlăstare de nobili. Astfel a ajuns și Jean de Macque să se simtă de-al casei în palatul Gesualdo. Și întrucît primul născut al lui Don Fabrizio, Luigi, nu a vădit prea mult interes față de *Mater Musica*, Don Fabrizio a observat cu plăcere că cel de-al doilea fiu al său, Carlo, își petrece zilele încă de mic copil în camera de muzică, retras neobservat într-un ungher de unde îi urmărea pe cei mari cum cîntă din instrumente. În familiile princiere, cel de-al doilea născut, *cadetto*, avea o destinație dinainte stabilită — cinul preoțesc. Deținător încă din adolescență al unor importante funcții bisericești, după cîțiva ani de slujire i se atribuia tiara de episcop. Dar Carlo declarase încă din fragedă tinerețe, într-un mod neobișnuit de categoric, că nu vrea să se facă preot, deși aceasta i s-ar fi potrivit de minune. Era un băiat zvelt, subțirel, de talie mijlocie, cu ochi negri, neobișnuit de mari, adînciți în orbite, cu nas arcuit, frunte înaltă. Potrivit obiceiului vremii, își îngrijea cu atenție mîinile lungi, albe, și purta mînuși pentru a le feri de dogoarea soarelui napolitan.

Palatul în care locuiau era de fapt reședința familială a ducilor. Cornigliano. Il închiriau cînd, în lunile de iarnă, veneau la Napoli de la proprietatea strămoșească, din cetatea Gesualdo. Această cetățuie a crescut în timpul celor paisprezece generații ale familiei Gesualdo, devenind un adevărat orașel. Acolo prințul era un adevărat principe, înconjurat de domenii, de ferme, de acareturi, de sate și de fortărețe. Puterea regală își făcea simțită influența numai ca o slabă unduire a unui val venit de departe.

Don Fabrizio — nu numai ca un iubitor de muzică, dar și ca un nobil care vîna cu plăcere — avea un auz excelent. Prin fereastra întredeschisă a deslușit, printre împușcăturile răzlețe, salva mușchetarilor gîrzii, acel înfricoșător *unisono* ce veghează asupra Ordinei Spaniole. Această salvă a avut deocamdată un sunet sec, răbufnit, ca atunci cînd se trage în sus, în aer, la procesiuni sau la înmormîntări. Fabrizio făcu semn spre adîncul camerei și clavicembalul, ce începuse din nou să cînte, tăcu. Ca unul care a fost și el ofițer, știa precis cît timp trebuie să treacă — încărcare, ochire, foc — pînă la a doua salvă. Număra pe tăcute. Să fi greșit doar cîteva secunde, cînd, la „douăzecișitrei“, s-a auzit o nouă rafală. Și aceasta nu mai era doar o împușcătură de avertisment. Însemna că în această seară, în fața Palatului, se petrecea ceva grav...

Don Fabrizio era cunoscut la curte ca un nobil blind și „meloman“, cum spusese despre dînsul unul dintre umanistii orașului. Cu toate că avea o avere uriașă, trăia modest și nu făcea parte din rîndul acelor

nobili, care sperau ca regele Filip să le plătească multiplele datorii. Blajin, Fabrizio înclina spre pasiuni mai liniștite, așa cum se și cuvenea unui cumnat al cuviosului arhiepiscop Carlo Borromeo. Dar când auzi împușcăturile, în Don Fabrizio parcă se treziră strămoșii săi războinici. Deveni deodată napolitan, turbulent, ca unul care simte în sînge neliniștea, această caracteristică a neamului său, sădită și crescută de-a lungul secolelor, în vârtejul schimbărilor de tron, al luptelor interne, al singeroaselor vecernii.

Simțea că el, ca *pair*, ca mare senior al Coroanei, are un rol în tot ceea ce se întîmplă în urbe. Impulsul nu-i putea fi stăvilit, căci soția sa, Donna Girolama, rămăsese la Gesualdo și nu-l putea reține, așa cum se-ntîmpla adesea, cu o singură încruntare din sprîncene sau cu un gest mai energic al mîinii. În amurgul răcoros de octombrie, Don Fabrizio își aruncă pe umeri scurta mantie spaniolă, iar în locul beretei de casă își puse pe cap pălăria cu pene. Sabia, pe care arareori și-o încingea la șold, i-o și adusese valetul. Dădu poruncă ca cei patru vînători, care au venit ieri de la cetate cu vînat pentru bucătărie, să-și încingă armele pentru a-și însoți stăpînul. „Să vedem ce se întîmplă“ — zise și nu îngădui să se deschidă marea poartă ce i se cuvenea. Aruncă o privire spre fiul său, Carlo, care aștepta semnul de încuviințare de la tatăl său. Așa porniră, ca o măruntă oaste, din palatul Cornigliano. Palatele vecine și de peste drum se baricadaseră. Mulțimea din Spaccanapoli înainta însă în direcția Palatului viceregelui, cu prudență, pentru că nu se putea ști dinainte traiectoria capricioasă a gloanțelor. „De ce oare se baricadează intrarea palatului Pescara și de ce se ivesc muschetele de după balustradele balcoanelor? E o prostie, pentru că așa ceva poate întărita și mai tare mulțimea“. Prințul trecu mai departe cu cei șase însoțitori ai săi. Când se apropiară de capătul uliței, auziră din nou împușcături. „Flinte de braconaj“ — spuse. Soldații nu mai trăgeau.

Ajunseră în piață unde grămezile de pepeni galbeni erau de acum stropite cu sînge. O dîră viscoasă se prelingea printre staualele măgarilor. Animalele erau neliniștite de mirosul ciudat, de zgomotul neobișnuit. În muțenia întreruptă doar de împușcături, măgarii începură deodată, ca la comandă, să zbiere în mod sinistru; doar catirii continuau să stea tăcuți, indiferenți. Când se apropiară — cu prudența necesară — de întinsul spațiu mort din fața Palatului, li se păru că totul e lipsit de viață. Cadavre bunăoară nu zăriră, dar printre pietre se prelingea, șiroind, sîngele.

Fabrizio se simți deodată singur. Unde sînt celelalte căpetenii ale țării, „egalii“ Coroanei, care se împăunează cînd se discută treburile de stat? Se vor fi ascuns oare prinții napolitani? Se urcă pe un bloc de piatră, de unde putu cuprinde cu privirea întreaga priveliște: lanțul

mușchetarilor, în poziții de tragere, închidea latura mai îngustă a pieșii. Soldații din primele două rînduri erau așezați într-un genunchi, dar nu ocheau. Cele două rînduri din spate aveau sarcina să încarce puștile cu care s-a tras și, dîndu-le celor din față, să asigure în timpul luptei continuitatea focului. Dinspre mare vîntul de seară rostogolea o foaie de hîrtie plină de sînge. Carte de rugăciuni, caiet, petiție ? La salve de tun nu se ajunsese încă, în Castel Nuovo tunarii așteptau steagul semnalizator ca să copleșească orașul cu ghiulelele uriașelor baterii ale fortăreței. Mulțimea schilozilor rebeli s-a retras atît de departe în capătul spațiului mort, încît acolo gloanțele de plumb ale puștilor ar fi ajuns doar într-o cădere obosită. Desigur, armele lor vechi și ruginite erau și mai nefolositoare. De altfel nu era deloc ușor să încarci stînd într-un picior, să îndeși vergeaua de fier în gura neagră a țevii și, în același timp, să te priponești în glie. Totuși își mai descărcau armele, asta le dădea curaj. În liniștea mormîntală, elanul neașteptatului eroism ar fi putut să scadă. Armele spaniole erau excelente, iar disciplina și precizia acestei pedestrimi, cunoscută și sub numele de *tercio*, erau renumite în toată lumea. Așa stăteau față în față : străini luați la oaste sau flăcăi spanioli angajați ca mercenari și schilozii napolitani, care, sperînd o vorbă mai bună, soldă, cîrje și poate indulgență, veniră în acest chip să-i bată viceregelui în ușă.

Eticheta curții cerea ca mărimile Regatului să fie primite cu trîmbițe cînd vin în vizită la Palat. Acum însă prințul de Venosa abia că nu se putea aștepta la o asemenea primire. În schimb mulțimea adunată în spatele mușchetarilor a deschis drum liber lui Don Fabrizio și suitei sale. Carlo mai fusese de cîteva ori la Palat, cînd, îmbrăcat de obicei în veșminte de atlas alb, îl însoțise pe tatăl său la procesiunile festive. Cu aceste prilejuri îi plăcuse nespus de mult să asculte muzica minunată din turn, care, potrivit obiceiului flamand, introducea corurile ce se cîntau la slujbele din curtea cetății. Acum însă tabloul era cu totul altul. Se cărau lăzi cu nisip, legături de vreascuri, căni cu apă. Pîlcuri de soldați împingeau tunuri către marginea spațiului dinspre piață sau așezau în spatele lor mici grămezi de ghiulele. Parcă ar fi început un adevărat război la Napoli, în orașul care de trei pătrimi de veac s-a bucurat liniștit de soare sub oblăduirea Păcii Spaniole.

Don Fabrizio a trebuit, desigur, să aștepte pînă l-au lăsat să treacă mai departe. Ce murdară poate deveni, chiar și numai într-o singură oră, una dintre cele mai frumoase piețe ale lumii ! Resturi de mîncare, paie de așternut, cioburi de sticlă, poame stricate. Unde sînt acum cei care veneau să-și prezinte omagiile, membrii camerelor și prelații care în zilele obișnuite se îndreptau cu toții spre porțile în prezent cu grijă baricadate ? Da, toată lumea privea în general cu jînd în sus, la primul cat, unde se aflau marile și micile saloane, sălile de primire ale vice-

regelui. Mulți se opreau însă și la parter, unde era lumea birourilor cancelariei. Uneori vizitatorul primea aici lămuriri mai ample și mai pline de miez despre treburile publice decît dacă ar fi urcat de-a dreptul pe scări și ar fi început să-și joace rolul în viața de curte, pe care o dirija cea mai severă etichetă spaniolă. Acum totul era gol. De cum a intrat în camerele consilierilor, Don Fabrizio a observat că nici măcar la pupitrele de scris nu mai era nimeni. Două servitoare speriate măturau cioburile geamurilor sparte de gloanțe și-l întrebară aproape văitîndu-se: „Ce puteți căuta acum, aici, *eccellenza* ?”

Băiatul și suita au rămas jos, iar Don Fabrizio urcă de unul singur la vicerege, așa cum se cuvenea, fără arme. Cavalerul spaniol, cînd simte primejdie în juru-i, se îmbracă în armuri, ca și cum ele i-ar da curaj și forță. Contele de Miranda umbla și el prin cameră îmbrăcat în acest fel, cu platoșă de oțel pe piept, cu apărătoare de fier pe brațe, cu coiful gata pregătit pe o măsuță, ca și cum ar fi așteptat pictorul ca să-i alcătuiască portretul oficial pentru galeria viceregilor. Astfel îmbrăcat, Miranda se putea simți de acum cavaler al Sfîntului Spirit, erou național gata chiar și pentru martiriu. Cînd îl zări pe prințul de Venosa, se grăbi să-l întîmpine cu o amabilitate neobișnuită.

— Dumneata ești singurul, care, în asemenea împrejurări, știi ce este buna cuviință. Crede-mă, prințe, că în curînd totul va fi în ordine. Dar mă tem dinainte cum voi raporta toate acestea la Madrid. Din cîte puști s-a tras, cît plumb s-a consumat, dacă li s-a întîmplat ceva mușchetarilor și, pe deasupra, cam cîți morți au fost în rîndul sărăntocilor. Mai trebuie să raportez și cine a ordonat să se tragă. Au fost mai întîi somați de trei ori să depună armele și să înceteze răzmerița ? De trei ori : în spaniolă, limba patriei, în italiană și în latină, pentru eventualitatea în care printre răsculați s-ar fi amestecat și străini. Așa prevede procedura. Încă de mîine trebuie să încep raportul. Dar ce-o să fie pînă mîine ? Ce se va întîmpla dacă în sprijinul nelegiuitorilor de veterani vor veni și pescarii, țărani, lucrătorii minelor de sulf ? Ce va fi atunci ? Patru sute de mii de suflete trăiesc în acest oraș. Cine poate oare să numere boabele de nisip ale deșertului, Don Fabrizio ?

— Excelența voastră ați făcut tot ce este necesar în cazul unui asemenea *motus*.

— Să nu crezi că n-am avut de-a face nicicînd cu asemenea rebeliuni. Ca tînăr nobil am slujit la curtea viceregelui din Mexic. De cîte ori a trebuit să înșeuăm caii în zori și să alergăm în pădurile seculare, pentru că ni s-a dat de veste că se pregătește iarăși undeva jertfă omenească. Să eliberăm doi nenorociți din cușcă și să ucidem vreo alți douăzeci. De ce m-aș teme ? Dar de-acum, mărturisesc, platoșa a început să fie cam grea. Undeva, în cămașa de zale, s-a rupt o coardă

de oțel și mă înțeapă în umăr. A plesnit, am purtat-o demult. Iată însă, că dumneata, prințe, nu ești îmbrăcat în veșminte de curte... și nici în armuri... Ai îndrăznit să ieși așa ?

Fabrizio nu era îmbrăcat în veșminte de curte. Era convins însă că în asemenea momente acest lucru nici nu e prea esențial. Una dintre botine i se umpluse de noroi, ciorapii îi erau stropiți cu sînge, ici și colo, pe haina de catifea pe care o purta acasă se vedeau pete întunecate de sînge închegat. Viceregele îl privi încă o dată pe Gesualdo. Oare ce vînt l-a adus aici pe acest om bizar ? Ce știe despre el ? Se spune că în palatul său meșteri de muzică clămpănesc de dimineață pînă seara. Nu are nimic pe răboj, nu se amestecă în treburile publice. Ce caută aici la el, la această oră, prințul Venosei ?

— De la fereastra casei mele am văzut cum s-a pregătit totul... Mi-am dat seama că nu mă pot ascunde în birlogul meu. Poate că aş putea ajuta.

— Dumneata ești primul... dar ai vrea să-mi spui și mie dacă urmărește vreun scop toată această răzmeriță ? La trei zile după ce m-am întors ! Acest *motus* neîndurător... cu împușcături !

— I-am văzut cînd s-au revărsat din Spaccanapoli. Printre ei sînt foarte mulți ologi, ciungi. Oamenii nenorociți. Trimiteți poate pe cineva, excelența voastră, pe cineva care ar putea să ajungă la o înțelegere cu ei.

— Cine e instigatorul ? Cine le este conducător ?

— Cîteva puști vechi și proaste... credeți-mă, *eccellenza*, asta le-a dat curaj invalizilor. Nu merită... e păcat de plumb... De la fereastră noi putem privi spre Piazza San Domenico... am văzut totul... nu merită, excelența voastră.

— De fapt ce vor ? Care le e jalba ?

— Cei mai în vîrstă — pensie de veteran : cei care mai pot sluji, din nou soldă. Nu se poate ști care e adevărul la fiecare în parte. Au strigat că au luptat pentru gloria Coroanei Spaniole și că acum mor de foame. Sînt și ei creștini, totuși...

— Am cerut nume ! Numele instigatorilor !

— Deși adesea le cîntăm, autorii villanellelor sînt arareori cunoscuți, ca și cei ai madrigalelor, aceasta pînă cînd compozitorul nu-și duce opera la tipografie și nu o dedică vreunuia dintre domnii cei mari. Tot așa nu se poate ști cine le-a stat în frunte. În timp ce veneau încoace am zărit printre ei oameni cu carte, agitau niște foi de hîrtie. Probabil că voiau să vină cu petiție la măritul vicerege, cînd s-a tras în mulțime.

— Mi-au omorît trei soldați, o duzină sînt răniți. Asta e de-acum rebeliune ! După lege trebuia să fi tras cu tunurile în Napoli. Doar un singur semn trebuie să fac și încep să bubuie bateriile din Castel Nuovo și Castel Sant' Elmo...

— Ar fi greu de dat socoteală pentru ruine...

— De ce ai venit prinț de Venosa, poate vrei cumva să faci pe intermediarul, să fii ambasadorul rebelilor care își revendică drepturile trăgînd cu pușca?

Pînă acum Gesualdo și-a ținut pălăria în mîini, cum se cuvine, și a stat locului în fața lui Miranda, care se agita nervos. Acum însă a făcut un pas înapoi, cu o mișcare energică și-a pus pălăria pe cap și s-a trîntit într-un fotoliu.

— În cel de-al doilea decret al său, regretatul nostru rege Ludovic a prescris tuturor marilor vasali ai Coroanei că sînt obligați să *atragă atenția* principelui asupra primejdiei, cînd aceasta se apropie. Nu mă îndoiesc că excelența voastră, cînd a acceptat această înaltă funcție, a studiat dinainte legile noastre, pe care, începînd de la Regele Catholic, toți domnitorii spanioli le-au confirmat. Am venit să vă atrag atenția, în baza dreptului străvechi. Acum vă cer îngăduința de a putea pleca.

Miranda nu era un neghiob; și-a dat seama că l-a jignit fără motiv pe acest nobil blajin care a pîcat în toate aceste treburi din pură curiozitate. Ciudați mai sînt acești napolitani! Cînd crezi că i-ai înspăimîntat, abia atunci îi cuprinde un curaj de leu. S-a apropiat, s-a așezat el însuși pe un fotoliu și și-a lăsat mîna pe umărul lui Don Fabrizio.

— *Señor*, cred că îți dai seama cît de mult mă scîrbesc asemenea rebeliuni. Dar, totuși, nu mă pot lăsa intimidat. Ce mă sfătuiești, deci?

— Cei de afară nu vor îndrăzni să intre în Palat, le e teamă că trimișii lor vor fi reținuți. Viceregele ar trebui să trimită pe cineva... poate un preot... Ar trebui să ducă cu el și niște bani. E cel mai bun leac pe rană. Soldă pentru fiecare lună... una înapoi, una înainte.

— Asta ar fi o capitulare în lege!

— Cine și-a pierdut o dată un picior, nu se prea zgîrcește cu celălalt. Cînd am venit încoace, am auzit în oraș că chiar de mîine vor să acosteze francezii cu douăzeci de mii de oameni. De o sută de ani încoace, la Napoli orice rebeliune începe cu astfel de zvonuri. Desigur, cu voia excelenței voastre, uneori a fost și *adevărat*. Ar fi mai bine dacă s-ar împrăștia mulțimea încă din această seară... Pînă în zori, dacă merge tot așa, se mai pot aduna destui. Mai mult ca sigur că s-au dus și prin sate... Frig nu e, așa că își pot petrece noaptea afară. Acum ar trebui, excelența voastră...

Solipiri de stele pe bastioane, focuri de tabără în afara bătăii armelor. Din pușcă nu mai trage nimeni, nimeni nu știe unde poate cădea plumbul obosit. Contele de Miranda se gîndește din nou la Rege, care e departe, e bolnav de podagră și își petrece fiecare jumătate de noapte scriind la lumina lumînărilor, în Escorial. Poate că are drep-

tate acest om, despre care toată lumea spune că se pricepe doar la note muzicale.

— Îți mulțumesc pentru sfat, mă mai gîndesc. Îți doresc o noapte bună, liniștită, Venosa.

Mai mult de atît nu putea spune un vicerege spaniol unui napolitan.

Între timp băiatul aștepta în *atrium*. Căta prin fereastră cam pe unde locuiesc. Încotro poate fi Gesualdo, cetatea unde își petrec șapte luni de zile în fiecare an. Zvon de clopote, ca în fiecare zi, în prag de noapte. În camera vecină au fost aprinse lumînările, s-a împrăștiat întinericul. Aerul era greu, înăbușitor, deoarece ferestrele au fost închise încă de după amiază. Parcă în toate turnurile din Napoli ar fi început să bată clopotele deodată. Sau parcă, mai degrabă, ar fi așteptat fiecare glasul celui precedent... unul după altul. Băiatul stătea în dreptul ferestrei, nu mai vedea altceva decît luminile pierdute ale portului. Azi i-a fost dat să calce pentru prima dată peste sîngele omenesc ce șiroiește încet și se încheagă repede.

2

Pe masă, lîngă clavicembalo, se rînduiau frumos o lăută, o gitară și un instrument spaniol numit *viuela de mano*. Partea cealaltă a mesei era ocupată de volumele partiturilor de cîntece și de lăută. Această vihuela venise la modă nu demult. Era un instrument pîntecos, cu gîtul scurt și lat; dintre cele șase coarde ale sale a șasea era dublă. Profesorii de muzică care cultivau înclinațiile muzicale ale tineretului nobiliar napolitan și totodată îl determinau să îndrăgească formele muzicale spaniole, se inspirau din cartea maestrului Luis Milan, *El Maestro*. Se cuvenea, bineînțeles, ca aceste cîntece să fie cîntate cu text castilian, iar printre ele *tiento*, *tastar de corde*, *diferencia* și dansul *pavane* se detașau ca o culme a tot ce e frumos și țineau de preferințele cercurilor muzicale, cu grijă alese, ale nobilimii de la curte.

Maestrul Jean de Macque preda, bineînțeles, și opera lui Luis Milan, dar, ca om din Țările de Jos, nu-i prea avea la inimă pe spanioli. Cînd explica esența unui *ricercare* pornea de la instrumentiștii patriei sale.

— Așa scrie, de pildă, un renumit maestru: nici nu doresc să vă prezint altceva decît ceea ce obișnuiesc să cînte cîntăreții din lăută — un *proemio*, cum îi ziceau cei vechi, sau *ricercata*, cum îi spunem

noi. Și să vezi, dragă *messere*, că despre asta pomenește și florentinul Vincenzo Gallilei în cartea sa *Despre muzica antică și modernă*. Iată... aici scrie despre un excelent muzicant, că „... mai întâi a făcut să răsună din strune o frumoasă *ricercata*, iar apoi a început să cînte din gură”.

Băiatul își sprijini capul prelung în palme și privi cu atenție instrumentele. Tot nu se mai termină introducerea? Dar maestrul, teoretician pasionat, îi tot dădea zor cu teoriile.

— Să vezi unde poate ajunge mintea omenească dacă nu respectă anumite reguli. Și care sînt aceste reguli, mă întreb, *messere*? Buna cuviință, bunul gust, tradițiile, ordinea. Așa zău! Am putea cita ca exemplu negativ *frottola*, care s-a născut din găoacea sa otrăvită la Veneția, precum mărunții monștri ai lagunelor. Ea nu e altceva decît cîntecul copiilor de stradă și nu muzica unor oameni de neam. Niște țăranoi incultți, care au venit la oraș... Așa... Dar să revenim la opera compatriotului nostru, a renumitului maestru *Jacques Buus*. Prima lui carte... pe patru voci... e poate cea mai interesantă. După cum poți vedea, întreaga carte tratează o singură temă, în loc să se împartă, ca delta unui fluviu, în mai multe brațe. O vom cînta și atunci ai să poți observa că această temă se aude mereu pînă la sfîrșit, dar în diferite variațiuni, și că numai finețea nuanțelor face să difere între ele variațiunile. Bineînțeles că e nevoie de o ureche foarte bună pentru a putea recunoaște imediat deosebiri, *messer Carlo*.

— E plictisitor, maestre!

— Cu înflăcărea tinereții judeci ușuratec, *messere*. E adevărat că acest experiment nu are, poate, prospețime, sînt unii căroră li se pare cam monoton, ca și cum aceeași apă s-ar roti într-un bazin, în locul clipocitului unui izvor proaspăt. Dar e oglinda sufletului... așa zău, *messere*... *E știința*. Observă numai cum prelucurează Buus tema principală...

— Pentru mine... e plicticos...

— Nu pot să-ți impun gustul meu, *messere*, dar trebuie să înveți cum se interpretează o temă la diverse instrumente... orgă sau alt instrument. Dar oare compoziția e la fel de potrivită și pentru violă sau pentru voce? Desigur, aici e surprinzător că textul pomenește și despre orgă. S-ar putea spune că organistul cîntă liber, sau că mai întâi transcrie partitura. Dar să luăm prima carte... Asta e cea adevărată. Aici însuși maestrul transcrie *ricercare* pe orgă. Cînd vom încerca la orgă, în capela familiei... ai să înțelegi de ce îl consider un maestru atît de mare pe Buus. Și acum să trecem la lucrările lui Adrian Willaert. Să ne plecăm în fața măreției sale.

Carlo Gesualdo s-a ridicat în picioare. Sub fereastră, în curtea largă, se adunau de acum participanții la vînătoare. A recunoscut

lătratul cîinilor săi preferați, nechezatul calului, chiar fără să fi văzut animalele. *Caccia, caccia* : cîntec de pasăre, lătrat de cîine, zvon de vînătoare — oare așa cîntă florentinii? Fratele său mai mare, Luigi, iese cu tovarășii săi de vînătoare. De zile în șir la masă nu s-a vorbit despre nimic altceva. Cît de mult ar fi dorit să meargă și el cu ei, dar buna cuviință îi interzice să se alăture fratelui său, iar lui Luigi nu i-a trecut prin minte să-l invite și pe fratele său mai mic. Glasuri, zvon de vînătoare. Oare s-ar putea scrie și despre asta o *ricerca*?

Nume de muzicieni. După spusele maestrului toți sînt importanți, mai ales cei ce provin din Brabant, Flandra, Belgia. Cei din Italia sînt toți grosolani, epigoni, nu prea se sinchisesc de muzica elevată, de demnitate, trăsături pe care muzicanții spanioli nu le uită niciodată. Italienii nu țin seama de regulile riguroase, prind din zbor adierea vîntului, transformă în cîntec florile lui Petrarca. *Rose fresche, rose fresche*... Raze de soare, sărut, rămas bun. Despărțire, marea albastră. De te duci, *messere*, în Santa Lucia sau la Mergellina, poți auzi asemenea lucruri din gura mulțimii neștiutoare, leneșe, din partea unora care trîndăvesc cît e ziua de mare și așteaptă fluxul și refluxul, norocul, cîte un bănuț de aramă, sau ce mai pot șterpeli și ei. Nume, nume. Marii maeștri din San Marco, vestiții venețieni, sînt toți din Țările de Jos. De acolo au venit Verdelot, Arcadelt, Rore... Maestrul Jean își împinge înaintea pîntecul bombat. Jos, în curtea mare, flăcăii încearcă cornurile de vînătoare, mai înfri groaznic de fals, apoi în *unisono*. Copitele cailor bat ritmul. De ce nu l-a chemat Luigi pe Carlo? Uită-te în oglindă : ești pipiriu, un adolescent palid, fragil. De ce nu te duci, Carlo, să te faci preot? Unchiul tău te-ar ajuta. Ești nepotul lui Carlo Borromeo. De ce nu urmezi pilda răposatului Giovanni de Medici, care la vîrsta ta obținuse deja pălăria de purpură? Ar fi doi Gesualdo în sfîntul cin al cardinalilor. V-ați ajuta reciproc cu prilejul alegerii papei. Fete străbat curtea alergînd, se uită curioase cum se apleacă flăcăii din șea. Zvon de vînătoare. Nu mai vede nimic. În fața ochilor se învălmășesc formele și Carlo simte doar ritmul în care potcoavele cailor duduie pe lespezile de lavă. Carlo, Carlo, hai cu noi. Nu se aude însă nici un glas care să-l cheme. Și ce-ar mai sorbi acest glas, cu jînd, în timp ce *magister* Jean — din respect pentru stăpînii săi de azi — scoate vihuela, greoiul instrument spaniol.

Cel de al doilea născut se cade să îmbrățișeze cariera ecleziastică. Dimineața și seara numai asta aude, ca pe o morișcă. Maică-sa, Girolama Borromeo, ar pune de pe acum să i se croiască de ziua sfîntului Carol frumoasele veșminte de prelat, ca băiatul să-și îndrăgească viitoarea vocație. Carlo e în plină creștere, conversează folosind cuvinte

alese, dar e rezervat față de cei de rang înalt și de fapt caută mai mult societatea scriitorilor, muzicienilor, anticarilor. Își salută cu adîncă înclinare tatăl și nu uită să-și plece capul cînd se întâlnește cu fratele său mai mare. Dar în colțul gurii parcă îi flutură mereu un zîmbet ironic, în vreme ce își însoțește tatăl cu o amabilitate ceremonioasă, ca și cum i-ar aminti mereu de acea memorabilă după-amiază, cînd au pornit-o pe lespezile stropite cu sînge să potolească răzmerița schilozilor.

Să se facă preot? Un singur *placet* ar fi deajuns ca să înceapă corespondența. Viitorul arhiepiscop al orașului Napoli, episcopul Alfonso, e unchiul lui. În sfîntul colegiu se află cardinalul Carafa, care îi e de asemenea unchi. Conducătorul Inchiziției din Roma îi este și el rudă. Sfîntul Părinte ar lua cunoștință cu plăcere de faptul că cel de-al doilea născut al uneia dintre cele mai de vază familii din Regatul Napoli își începe din fragedă tinerețe cariera bisericească. Nici n-ar împlini încă douăzeci de ani și ar putea conta pe pălăria de cardinal. Fă-te preot, Carlo. În fiecare zi de sărbătoare, după fiecare prînz, toți așteaptă ca băiatul să-și anunțe această intenție. Dar sub blestem, se știe, nu au voie să-l *constringă* ca să simuleze această vocație, dacă adolescentul nu dorește cu adevărat sau nu are puterea de a îmbrăca rasa preotească. Așa că maică-sa ingenunchează suspinînd ore în șir, rugîndu-se cerurilor pentru acea șoaptă divină care să-i lumineze băiatului adevărata sa menire. În schimb Fabrizio privește amuzat prin fereastră cum aprozii îl îmbracă pe Luigi în tunica de vînătoare. Din camerele lui Carlo răzbate muzica. Tatăl nu se duce la vînătoare. Podagra îl țintuiește de scaun. Dacă e liniște în cameră, apucă și el lăuta și bătrîiorul domn compune un madrigal. Oare, în taină, în inima sa, îl iubește mai mult pe fragilul Carlo, decît pe Luigi, pe *maioresco*, al treilea viitor prinț de Venosa și al cincisprezecelea stăpîn al cetății Gesualdo?

... Și uneori Don Fabrizio se furișează pînă în pragul camerei vecine și așteaptă să răsune ghitara în mîinile lui Carlo.

Luigi alege dintre caii săi de vînătoare. Prințul e îmbrăcat de iarnă. E sărbătoare rară — a nins la Napoli. Cei mai mulți dintre tineri n-au văzut niciodată zăpadă adevărată, albă, întărindu-se ca gheața. Toate murdăriile sînt acoperite de o mantie albă. Băiețașii îmbrăcați subțirel și dîrdîind de frig învață repede să se bată cu bulgării de zăpadă. Încă din zori, de cînd a văzut cum cade în dese pete albe neobișnuitul dar al cerului, Luigi Gesualdo a și dat ordin să se pregătească caii. Să vîneze, să gonești în iarnă cînd pădurea păstrează aievea orice urmă, să galopezi pe cai odihniți printre copacii plini de chiciură, lăsînd în urma pîlcului de vînători, ca un nor albicios, abu-

reala cailor înfierbîntați! Vînătoare de iarnă, goană pe zăpadă — e un vis la Napoli!

Pînă la pădure cavalcada merge în trap întins, pămîntul a înghețat bocnă peste noapte. Se amuză văzînd că cei din popor s-au retras peste tot în bordeie, și că și-au pus pe ei toate boarfele, tot ce-au găsit. De-asupra vetrei, dacă au, acolo, în curte, căci găsesc sub cerul liber, sărăntocii se încălzesc frecîndu-și mîinile. Cei mai înstăriți au aprins cărbuni de lemn și la căldura lor firavă își dezmoțesc membrele rebe-gite. Țărani friguroși, neisprăviți, gură-cască. Fetele au chip buhăit, roșu-murdar, își trag nasul. De se ivește în cale vreun flăcău, biciușca se abate asupra lui pocnind cu voie bună. Mai repede, mai repede. În pădure sînt urme minunate, dar copoii degeaba adulmecă în albul necunoscut, căci zăpada absoarbe mirosul. Mai departe, mai departe. Incep să galopeze.

Pîriul a înghețat. Il cunosc, de altfel. Nu-i adînc, nu o dată au trecut prin el cînd au călărit pe-aici. Luigi conduce, așa îi cere rangul și norocul vînătoresc. În urma lui, la un pas, îl urmează maestrul său de vînătoare, cu pușca încărcată, dar vînătorii de neam folosesc și acum mai degradă arcul cu săgeți, care lasă o rană lungă, fină, nu zdrelește ca glonțul de plumb, sau gonesc după cerb cu lancea, cînd acesta nu se mai poate scutura de cîini. Peste pojghița de gheață a pîriului a căzut zăpadă proaspătă. Maestrul de vînătoare șovăie o clipă, dar tinărul său stăpîn a și descoperit urma de vulpe. Calul se oprește și el brusc, dar ascultă de apăsarea genunchilor puternici. Și cînd pîlcul vînătorilor galopează mai departe, se aud trosnituri mărunte, de parcă s-ar sparge niște așchii. Țara ghețurilor la Napoli? Covorul de nea acoperă copcile, petele de ghiață fărîmicioasă. Așa se face că bidiviul de vînătoare se agață într-o crăpătură care se lărgește pe măsură ce fierul potcoavei taie mai adînc. Piciorul calului se afundă în apa înghețată și îl străfulgeră o durere tăioasă, cînd tăișul cioburilor de ghiață îi sfredelește glezna fină, nervoasă. Un tremur de spaimă cuprinde corpul calului, care se afundă în apa rece ca ghiața. Sîngele țîșnește și deodată calul se ridică în două picioare, atît de neașteptat, încît tinărul vînător nu se mai poate prinde nici de hături și nici scările nu-l mai pot menține în șea. După atîtea aventuri de călărie terminate cu bine, una singură, iată, îi va fi fatală: Luigi Gesualdo este proiectat peste capul calului, iar calul, ridicat în două picioare, îl zdrobește. Luigi Gesualdo zace acum pe ghiața riului.

Pățanie vînătorească, s-ar spune, de și-ar ridica brațul și s-ar aduna de pe jos, aproape scuzîndu-se, dacă ar face semn că nu-i nimic, că n-a pățit nimic, de și-ar cerceta calul, dacă e teafăr, dacă nu i s-a rupt cumva piciorul, de ar cere să i se lege bidiviului rana sau, potri-vit unui trist obicei, să termine cu el... Pățanie vînătorească, s-ar

spune, de ar pronunța măcar un cuvânt — nu s-a întâmplat nimic... sau dacă s-ar vedea că leșinul nu durează decât câteva minute. S-a mai întâmplat și altă dată... și altă dată...

Din colțul gurii lui Luigi se prelinge o șuviță subțire de sânge. Ochii îi sînt larg deschiși, cu o privire stranie. Bătrînul vînător, care slujește de acum cea de a treia generație a familiei Gesualdo, își apleacă urechea asupra mantiei rupte. Se ridică. Își scoate căciula. Pe albul murdar al gheții gîlgîie un întunecat șuvoi de sânge. În frigul de afară sângele se încheagă imediat și nu înroșește gheața.

Soartă de vînător. Soartă de bărbat. Calul a scăpat. Tremură, dar încet, încet, se liniștește și rabdă să i se lege pe spinare vlăstarul de prinț trecut de acum în lumea celor fără de întoarcere.

— Crede-mă, fiule, că adesea s-a întâmplat ca organiștii, chiar și cei mai buni, să se răătăcescă în lumea contrapunctului, iar dacă s-au apucat de *ricercare*, n-au știut cum să se descurce în ea și atunci a trebuit ca preotul care slujea să-i determine cu clinchetul clopoțelilor să se astîmpere. În schimb, la Veneția, unde muzica e denumită *chiarissima voce*, sunetul cel mai curat, preoților le este interzis sub pedeapsă să-l tulbure pe organist înainte de a-și termina compoziția. Să luăm acum, pe rînd, care sînt caracteristicile tocoatei, canzonetei și sonatei, de care aș dori să mă ocup astăzi, cum anume trebuie să combinăm instrumentele, ce raporturi trebuie să domine între viole și orgă, între instrumentele de suflat, de lemn și de metal...

Trîmbița de dimineață se aude de afară. Vînătorul a început să sune în fața intrării, să se deschidă poarta cea mare, dar nu-i decât amiază și stăpînul cel tînăr al casei era așteptat să se întoarcă pe seară. Sunetul țipă, sfîșiind urechile neîndurător. Jean de Macque lasă să-i cadă mîna dreaptă cu care gesticula explicînd, iar băieții își ridică brusc capetele aplecate deasupra partiturilor. Acest sunet disonant, strident, de alamă! O clipă de tăcere, după care zgomot la poartă, uși trîntite, strigăte, într-un diabolic crescendo; apoi liniște, dangăt sumbru de clopot. Maestrul își încheie mantaua, pielea se întinde pe fața-i albă, speriată. Dece sună oare cornul de vînătoare atît de supărător, atît de fals, de-ți sparge urechile? Nici amiază nu-i încă.

Tatăl e de acum plecat la Gesualdo, trebuie să se întoarcă abia peste câteva zile. În palat nu-i altcineva decît Don Carlo, tînărul pe care pînă acum nimeni nu l-a prea luat în seamă. E un domnișor ciudat, pe toate le face alfel decît s-ar aștepta de la un pui de prinț. Lumea măruntă a palatului — acel soi de slugi care au crescut în straturile de jos, care s-au ridicat din starea de iobăgie și, trăind laolaltă cu nobilii, se dezic cu groază de rudele lor țărănești, toți acești străjeri,

valeți, bucătărese, rîndași — parcă nici nu l-ar observa. Ajungînd jos, în curte, Carlo aude cîntîndu-se *Lamentatio*. Capelanul casei e plecat cu Don Fabrizio la moșie, în palat nu se află preot. L-au oprit pe drum pe primul călugăr care tocmai ieșea din San Domenico. Din șea l-au și coborît pe călărețul mort. Repede un medic, un chirurg. Vestește stăbăte ca fulgerul Spaccanapoli. E doar ora prînzului, mai sosesse încă precupeți, se întorc pescarii aducînd în butoiașe „fructele mării”, iar zeama murdară și sărată picură pe pavaj. Destinul a făcut ca semnul doliului să apară deasupra palatului Gesualdo. În cartier e și bucurie, e și doliu. Moartea nu-i ocolește nici pe bogați. De ce s-a dus prințul la vînătoare pe un asemenea frig și nu mai degrabă ieri, cînd vremea a fost mai blîndă ? În oraș soarele de amiază transformase în băltoace înghețul cumplit al dimineții. De ce nu ieri ?

Poarta e deschisă, cine vrea poate intra pe ușa întredeschisă și bocitorii, cu adevărat anonimi, bărbați și femei de pe stradă, se strîng cam stingheri, ca și cum ar participa la un praznic neașteptat al înalțelor fețe. Chirurgul încearcă să țină oglinda în dreptul gurii lui Luigi, doctorul nu-i mai simte pulsul. E mort. *In nomine Domini*. Printre bărbați nu mai e nici unul cu capul acoperit. Vînătorii stau de parcă i-ar apăsa o vină; reproșul, încă nerostit, îi poate amenința : ce-ați făcut cu stîpînul vostru ? Calul, care și-a omorît stăpînul și l-a adus acasă pe prințul mort, bate indiferent din copite, își ridică piciorul beteag. Legătura de pe rană e îmbibată de sînge. Trîmbița, din nou trîmbița. Sună și mai sfîșietor ; ca și cum vînătorul ar vrea să ispășească în acest fel tot ce s-a întîmplat. Majordomul e un căpitan pe jumătate spaniol, invalid de război. Mîna lui obișnuită cu căutarea rănilor alunecă peste gît, peste bărbie, peste gîtlej. El e cel care închide pleoapele peste ochii speriați, încă larg deschiși, ai lui Don Luigi. Benedictinul este singurul care știe precis ce trebuie să facă în asemenea împrejurare. Față de mort nu există alt ritual, decît cel prescris de ultima regulă. Fraza latinească se formulează repede în gura unui preot. Luați aminte... și urmează parabolele. Luați aminte, căci cu toții sîntem deopotrivă în fața Domnului și a morții. Pilda e gravă, zguduitoare. Douăzecișitrei de ani avusese Luigi, prințul de mîine, zănatecul, înfumuratul, mîndrul, nebunatecul, crudul și ușuratecul. Azi dimineată Luigi mai trăia — acum nu mai este.

Carlo stă în picioare în fața catafalcului nobilar improvizat. Nimeni n-a dat încă nici o poruncă unde să fie dus mortul. Legea consternării poruncește încă aici și nu există regulă seniorială. Luigi a fost un frate cînd bun, cînd rău. Luigi era zănatec, ambițios, încăpățînat, perfid. A lăsat să cadă în fața lui Carlo un scud, l-a înghiontit — e al tău ; Luigi îi pune însă piedică atunci cînd el, Carlo, se apleacă, strîn-

gîndu-și la piept, cu brațele firave, greoaia *viola da braccio*. Luigi îi face semn că *nu* atunci cînd el, Carlo, îl privește cu ochi rugători ca să-l ia și pe el la vînătoare. Luigi iese în zori, pe furiș, din odaia cameristei și nu-l însoțesc decît o pereche de ochi arzători, ochii lui Carlo. Luigi, Luigi. Băieți, amîndoi. Dintre cele două fete numai una e la Napoli. Sînt mai mari. Acum nu-i altcineva în palatul Gesualdo, decît Carlo, ciudatul, stîngaciul adolescent.

Majordomul vine înspre el, precum cîndva centurionul în fața imperatorului proaspăt ales. E îmbrăcat în negru-spaniol, cu sabia la sold, așa cum i-o cere funcția. Lama de Toledo, cîndva des întrebuintată, sare din teacă, descriind un semicerc. Bătrînul se lasă într-un genunchi în fața lui Carlo Gesualdo și îi așează la picioare sabia lungă și dreaptă. *Eccellenza* — îi spune băiatului.

Carlo stă în fața catafalcului improvizat. Au scos o ușă din țîțîni, au pus-o pe două scaune și au acoperit-o cu un postav negru. Pe ea se află întins Luigi, în haine de vînătoare, pe piept i s-a așezat o cruce, la picioare armele. Una dintre slujnicele de la bucătărie scoate din buzunar un șirag de mătănii pe care îl strecoară printre degetele lui albe ca marmura. Carlo stă nemișcat, în spatele lui se află tovarășii săi de muzică și maestrul, ca și cum aceasta i-ar fi familia îndoliată. L-a iubit și admirat pe Luigi ? Sau la urît și invidiat, dorind să îi a locul ? *Mea culpa, mea culpa*. Își mușcă buza de jos cărnăsoasă : să cresc, să cresc, să devin prinț. Preotul se apropie de el, sub mîna lui devine cucernic. În fața catafalcului se așează o pernă. În genunchi. În astfel de ocazii plînsul rezolvă totul. Dar știe oare să plîngă ? Preotul murmură ceva. Își pune breviarul înapoi în buzunar. Pentru azi -- gîndește în sinea lui -- și-a făcut datoria ; se va duce să dejuneze după liturghie. În mod neașteptat a devenit conducătorul unui ceremonial atît de însemnat. Oare priorul îl va aproba cînd îi va povesti ce i s-a întîmplat ? Maestrul Jean e cel mai înțelept dintre toți. Dă tonul murmurînd și în curtea înconjurată de ogive începe să răsune *Miserere*. Cunosoc cu toții trista melodie, iar textul îl cîntă, pe voci, băieții. În felul acesta se restabilește cu încetul Ordinea. Curînd fiecare știe ce rol îi revine. Carlo stă în genunchi, iar cei de-ai casei, despărțiți oarecum prin doliul familiei de mulțimea ocazională a curioșilor adunați, fac roată în jurul catafalcului. Băieții cîntă, cîțiva prind și ei melodia și astfel cîntul de doliu învăluie catafalcul ca un zăbranic negru. Majordomul își ridică sabia din fața perinei, deși pentru asta n-a primit dezlegare de la nimeni. Cu mînușa-i neagră o șterge instinctiv, ca nici măcar un fir de praf să nu ajungă în teacă. „*Ridicați-vă, Eccellenza*“ — îi șoptește lui Carlo, băiatul pe care, pînă azi dimineață, l-a tutuit.

Don Carlo Gesualdo, viitorul purtător a douăsprezece titluri de noblete se ridică în picioare. Toate privirile sînt ațintite asupra lui. Acum el e Locțiitorul . . .

Chipul tatei, chipul mamei, gîndește în sinea lui. Cînd va ajunge oare călărețul cu vestea tristă la Gesualdo? Îi pune în palmă inelul ca astfel să-i întărească spusele. Tata, mama . . . Luigi era lumina ochilor lor. Pe Carlo mai mult îl compătimeau.

Din prima zi de după doliu toate se petrec după un anumit ceremonial. S-a mai întîmplat și altă dată ca primul născut să-și piardă viața — în luptă, în duel, de boală — și astfel să treacă rangul, averea și viitorul strălucit asupra celui de-al doilea fiu. Viceregele — cînd și-a exprimat lui Don Fabrizio în modul cel mai condescendent condoleanțele, s-a și interesat cîți ani are și ce veleități vădește cel de-al doilea născut care îl urmează în rang pe cel decedat. Ca să fie aprod e prea mare, iar pentru gardă e încă prea tînăr. „Don Fabrizio, să te îngrijești de viitorul casei dumitale tot timpul cît îți vei putea îndeplini în depline puteri rolul de *pater familias*. V-ați gîndit de acum să-i găsiți băiatului mireasă?”

În palat Carlo e o ființă ciudată, rătăcitoare. Numai atunci se oprește din peregrinările sale prin odăi, coridoare, curți și se odihnește, cînd se așează la clavicembalo. Privește îndelung clapele. Cînd răsună melodia, prințul însuși, care stă în cotul coridorului, de unde se poate auzi fiecă sunet, se cutremură. Desigur, totul pornește de la contrapunct; *alfa* e perfectă, denotă un muzician pregătit, care exersează mult. Rîcereare? Sonată? Improvizație? Și ca și cum s-ar desprinde de realitatea impusă a clapelor, continuarea devine sălbatecă, neînfrînată. Don Fabrizio trage cu urechea și se gîndește că în calitatea lui de tată are dreptul să cunoască rațiunea a tot ceea ce face fiul său. Melodia crește din glastră armoniei precum o floare sălbatecă, exuberantă, înfricoșătoare. Acoperă totul, întreaga cameră. Don Fabrizio cunoaște secretul ușii tainice ce duce din micul cabinet în spatele bătrinei, uriașei icoane aflată într-un colț al camerei de muzică. Muzica e o mare codoașă și arhitectul de odinioară — la poruncă — a proiectat în așa fel ascunzătoarea, încît de aici să se poată vedea spre podiumul înalt de două trepte, unde se află acum clavicembalul adus din Țările de Jos. Un surîs aruncat maestrului de muzică, un sărut ascuns în spatele evantaiului în timp ce mîinile aleargă pe clape. Napoli, Napoli. A surprinde, a descoperi, a îndestula demonii galbeni ai geloziei. Don Fabrizio, deși șovăind, trece prin ușa secretă. Lăsîndu-se pe scaunul plin de păienjeniș, poate pîndi de dincolo de tablou. Se gîndește în sinea lui că niciodată n-ar fi făcut asta cu soția

sa, Girolama. Blajin domn, blajină femeie. Sora mai mică a lui Carlo Borromeo. Viitorul prinț acum nu mai cîntă, ci scrie. Se poate vedea cum așterne notele după ritualul scrierii muzicale venețiene. Nu, nu se oglindește pe chipul său nimic monstruos, sau vreo trăsătură care să denote delir, ci mai degrabă blîndețe. Își moaie pana în călîmară și, ascultînd parcă de o voce lăuntrică, îi urmează chemarea, scrie. Aici nu-l poate surprinde nimeni niciodată; a zăvorît ușa salonului de muzică. Oare îi este îngăduit tatălui să se furișeze la locul de pîndă? Ce-ar face oare fiul, dacă l-ar simți după respirație, dintr-o scînteiere a ochilor necamuflați, dacă privrea și s-ar îndrepta spre tablou? Așa poate că pîndeau și prinții Cornegliano, stînd pe acest scaun incomod, biciuiți de Erynniile bănuiei conjugale, în timp ce frumosul cleric își cînta madrigalul. Oare cînd a intrat ultima oară cineva aici, în această odăiță tainică? Carlo scrie. Chipul îi e frumos, neprihănit. Tatăl se îndepărtează.

3

Din fereastra de la etaj a arhiepiscopatului se putea vedea scînteierea norului de marmură în momentul în care razele soarelui au căzut asupra domului din Milano. Totul a căpătat reflexe de violet, galben-pal, negru-adumbrit, iar în înaltul infinit domina statuia aurită a *Madonninei*. De trei sute de ani se tot construiește catedrala și încă nu e terminată.

Carlo Borromeo, cardinal și arhiepiscop de Milano, se gîndea la anul ciumei. Atunci avea treizecișopt de ani. De șaisprezece ani poartă pălăria de purpură. O poartă rar, fără plăcere, aproape în silă. La recepții, la vicerege, la Sinodul din Trident, la alegerea papei. Acasă își îmbracă reverenda preoțească neagră, simplă, gulerul alb al cămășii se răsfrînge peste sutană, încadrîndu-i chipul ascetic, cu ochi puțin bulbucați, cu fruntea înaltă și păr castaniu.

— Am îngăduit să transforme bisericile în spitale. Pîna și în Dom au fost aduse saltele, pe care le-am ars în fiecare zi, dacă cei care au zăcut pe ele au fost duși la groapa comună. Au zăcut ciumați și în Santa Maria delle Grazie. Acolo au supraviețuit mai mulți.

— A durat mult?

— Incepînd din toamnă... Epidemia de acest fel apare mai întîi latent, apoi crește, se domolește, izbucnește iarăși, pîna cînd își pierde

de tot puterea. O săptămână, două, nu se mai ivește nici un bolnav. Carantina în jurul orașului slăbește. Trebuie lăsați să intre negustorii, căruțele zarzavagiilor.

— Ai făcut totul singur, unchiule Carlo?

— Spaniolii au arme bune. De izbucnește răzmerița în oraș, din Castello iese șarpele de fier. Muschetarii. Dar la ananghie nu se poate lăsa pe mîna spaniolilor să cîrmuiască un oraș italian, un asemenea municipiu, cum este Milano, în care toată lumea își mai aduce aminte de familia Sforza. Acești principii nu puteau fi altfel decît contemporanii lor, Carlo. Erau lombarzi. Aici guvernatorul spaniol poate fi tot atît de bine destituit, ca și viceregele la voi, la Napoli, în cazul în care adversarii lui au devenit mai puternici la Madrid, sau dacă s-a săturat de necazurile zilnice și s-a căpătuit destul. Cînd epidemia de ciumă a luat sfîrșit, abia atunci a străbătut și guvernatorul, pentru prima oară, cu mare alai, orașul. În biserică n-a călcat însă multe luni în șir. Nu-i plăcea să i se amintească de moarte.

— Am văzut în Dom crucea de lemn. Cum de ai putut-o purta, unchiule Carlo?

— Cînd mi-au pus-o pentru prima dată pe umăr, am crezut pentru o clipă că am preluat asupra mea povara Domnului sub care s-a prăbușit. În fiecare zi am încercat de două ori. Tot mai mult... tot mai bine. A treia zi mi-am scos sandalele. Cînd am purtat-o în marea procesiune a căinței, în rînd cu penitenții, nu mi s-a mai părut atît de grea. Dulce povară, Carlo. De ce ai venit la Milano?

— Împreună cu mama ați vrut ca și eu să-ți urmez exemplul, să îmbrac veșmintele Domnului. Cît a trăit bietul Luigi, uneori am crezut și eu că nu mă pot feri de dorința mamei și totuși m-am temut. Nu am simțit vocația, chemarea cerului ca astfel să cultiv via Domnului. Acum eu voi fi prințul Venosei. Am venit la tine, unchiule Carlo, pentru că nu mai trebuie să urmez acea cale ce nu mă atrăgea. Am venit, pentru că în familie dumneata ești acela al cărui nume îl port și pentru că în Italia toți te privesc ca pe un sfînt în viață. Sfînt și unchi. Ce curios, unchiule Carlo.

— Familia mamei a fost confundată adesea cu familia Medici din Florența. Margherita de' Medici era alta... era de aici. Cardinalul din Florența nici nu l-a sprijinit pe regretatul meu unchi, Angelo de' Medici, cînd a fost ales papă. Pius al IV-lea a fost un om cucernic, m-a înălțat și pe mine, nedemnul, încă pe cînd eram un cleric foarte tînăr. Douăzecișidoi de nepoți și-a adus la Roma. A făcut din ei cardinali, duci, guvernatori. Crede-mă, că încă și acum mă rușinez, că doar din bunăvoința unchiului meu am obținut, de tînăr, scaunul arhiepiscopal din Milano și pălăria de cardinal. De cîtă umilință e nevoie, fiule, pentru a face să se uite acest lucru... Față de cine? Părerea

oamenilor nu contează prea mult. Cei din ceruri știu și așa ce soartă îmi plănuiesc. Umilință față de mine însumi. Când Papa Pius mi-a trimis vorbă că legatul său consideră ca fiind prea sărăcăcioasă reședința mea din Milano, că trebuie să dau mai mult pe rang și pe demnitate și să nu uit că sînt un Borromeo, că al nostru este *Lago Maggiore*, că tatăl meu este conte de *Arona* — a trebuit să mă supun. În palat, de ochii lumii, am trăit ca un principe. Noaptea însă mă autopedepseam, ca să-mi șterg din minte cele de peste zi.

— Nu-mi aduc aminte de sfîntul părinte Pius. Mama mi-a povestit despre el. Era tare îndoliată cînd el a murit. Eu aveam atunci doar șase ani. Povestește-mi ceva despre el.

— Era cu patruzeci de ani mai în vîrstă decît mine. E multă vreme de atunci, fiule, prea multă pentru ca imaginea să fie întregă. Tatăl lui Angelo de' Medici a fost notarul orașului sub domnia familiei Sforza. De jumătate de mileniu toți strămoșii lui au fost oameni cu carte. În asta stă puterea noastră, Carlo. Puterea noastră, a lombarzilor. Aici știu să citească și băcanii, și cizmarii, și paznicii, și cămătarii, și chiar și mulți dintre țărani. Nu ca la voi, la Napoli. Aici la noi Scriptura e înțeleasă mai bine și mai inteligent decît la voi, unde despre Sfînta Scriptură oamenii își fac o idee doar după ce vîd în *Biblia Pauperum*. Un astfel de cărturar a fost și unchiul meu. Lombard, puternic, vesel, deștept. I-a plăcut tot ce era frumos. L-a admirat pe Michelangelo. La Roma a vrut să facă totul așa cum a conceput Buonarrotti în decursul îndelungatei sale vieți. Cîte statui, cîte nefolositoare dantele de piatră, cîte portaluri și apoi curtea din Belvedere, după schițele lui Pirro Ligorio... L-a luat în slujba sa pe Giovanni da Udine, elevul lui Rafael. Pe el l-a pus să picteze loggiile. Prin aceasta ne deosebim. Eu am scos afară din Dom toate falsele pietre funerare, mincinoase, de prisos, care le insuflă credincioșilor sentimentul vanității, al efermerului, al trufiei. Protestanții vor pereți goi. Pe noi, catolicii, ne-au acuzat de idolatrie pînă și la Sinodul din Trident, în scrisorile lor nerușinate, pe care ni le-au trimis. Și crede-mă că de multe ori a trebuit să recunosc, cînd intram în Dom, că ceva dreptate aveau. Cînd am sfințit din nou catedrala, după ce a părăsit-o vindecat și ultimul bolnav, am pus să se arunce afară toate zorzoanele de prisos, ocazionale. Nu i-am iertat nici pe strămoșii mei Borromeo. N-au decît să-și construiască capele familiale, dacă în ambițiile lor de mărire vor să mituiască îngerii pieririi. Dar nu aici, nu în Dom să se ia la întrecere, al cui mormînt e mai arătos, mai bătător la ochi și care va avea decoruri lumești mai multe, inscripții mai elogioase. Vreau ca în privința lui *hic jacet* să se termine cu lăudăroșeniile găunoase ale celor ce se împotrivesc concepției creștine.

— Muzica... nici muzica n-o admiti în Dom, unchiule Carlo?

— Știu că ea e pasiunea ta. E mai puțin costisitoare și poate mai nobilă decât a acelor care vor să întruchipeze ambiția omenească în marmură, bronz și palate. Se pare că muzica e mai armonioasă și se potrivește mai bine sufletului creștinesc decât trufia ce se înalță monstruos din piatră. Dar principii Italiei s-au luat pînă și în asta la întrecere. Ducele de Mantua, Guglielmo, și-a angajat o orchestră costisitoare, alcătuită în bună parte din muzicanți din Țările de Jos. La Florența, Ferrara, Urbino, în palatele princiare, peste tot sînt orchestre. Surlașii pîndesc pe bastioane de nu cumva sosesc niscai oaspeți; duminicile răsună muzica în turn. Nu sînt suficiente clopotele? La Veneția au instalat două orgi, care se întrec între ele. Poți să-ți închipui cîtă atenție se mai acordă evlaviei sufletului cînd începe acest concert. Toată lumea nu face altceva decât să urmărească în care parte sînt cîntăreții mai buni. Incotro se uită dogele, într-acolo se grupează și domnii consilieri. Eu nu îngădui asemenea spectacol la Milano. În Dom chiar și orga acompaniază doar în surdină corul, potrivit tradiției strămoșești.

— Și Palestrina a vrut ceva nou. Și Lassus...

— Eu nu vreau să discut despre ceea ce e esențial în *Sacra Musica*. Nu îngădui în bisericile din eparhia mea niciun fel de experiment care să sustragă sufletele de la evlavie și să îndrepte atenția spre plăceri profane. Severa *polifonie* s-a dovedit a fi de secole cea mai potrivită.

— Dar nimeni nu înțelege textul.

— Poporul s-a îndepărtat și așa de graiul latinesc al strămoșilor noștri care a devenit doar un simbol, o limbă care unește pe toți creștinii, graiul strămoșilor noștri romani. Sufletul trece dincolo de bariera preocupărilor zilnice; psalmii cerești, care pentru el sînt lipsiți de text, fecundează brazdele umilinței. Cu cît cîntă mai tare corul, cu atît devine credinciosul mai conștient de nimicnicia sa. Ogivele îndreaptă privirea omului mărunt spre înălțimile ce par fără de sfîrșit, iar la picioarele coloanelor de marmură nu poți să nu simți suflul efemerului. Marmura nu-și va aminti dacă ai stat tu rezemat de ea, sau al zecelea strămoș al tău, sau, din voia Domnului, al douzecelea viitor descendent. Tu confunzi chemarea artei cu acea vocație mai sfîntă ce izvorăște din legea unică a umilinței. Ție ți-e mai greu astăzi decât ți-a fost acum un an. Atunci nu erai decât cel de-al doilea născut, te puteai frămînta ce-ai să devii: vei îmbrăca veșmintele Domnului sau te vei bizui pe dărnicia lui Luigi, în cazul în care tatăl va împărți averea liberă între cele două surori mai mari. Acum tu ești prințul Venosei, al tău e Gesualdo, în Reggia napolitană te așteaptă o demnitate. Azi ți-e mai greu să rămîi umil, Carlo.

— Dece-mi spui toate astea, unchiule ?

Imi deapăn propria-mi soartă. M-am născut un *Borromeo*. Intregul lac minunat, Lago Maggiore, ne aparține. În jurul Aronei, toți cei de pe insulă sînt iobagii noștri, pescarii noștri, podarii noștri. Unchiul meu a devenit papă. Dacă unchiul tău e papă și tu ești un om de-al bisericii, devii cardinal. Așa mi s-a spus în familie. Eram nepoții papei și toți preoții săraci ne priveau cu ură. Știi tu oare ce înseamnă ca la vîrsta de douăzecișidoi de ani să obții pălăria de cardinal ? Să obții arhiepiscopatul din Milano, funcția de supraveghetor peste franciscani, carmeliți și peste ordinul de Malta ? Ce mă făceam, Carlo, fără umilință ? Deveneam un monstru de trufie.

— De ce mi le spui toate astea, unchiule ?

— Tu ai devenit, *cu și mai puțin merit*, unul dintre cei mai bogați seniori ai Italiei. Doar pentru că tatăl tău e prințul Venosei și pentru că pe fratele tău mai mare l-a trîntit calul. *Requiescat in pace*. Oare a avut destul timp ca să-și regrete păcatele ? Fiule, potrivit funcției pe care o am, eu guvernez asupra sufletelor, dar trebuie să știu și dacă nu ne amenință foamea, și de aceea încerc să îngrădesc trufia și lăcomia spaniolilor, și mai trebuie să le dau de lucru și meseriașilor. Aveam douăzeci și doi de ani cînd am venit aici. De cîte ori m-am rătăcit, de cîte ori m-am poticnit ! M-am rugat spiritului Sfîntului Ambrozie, înaintașul meu. Ajută-mă, Ambrozie ! Ai fost un om înțelept, deștept. Nici pe vremea ta n-a fost prea ușor, pe timpul vechilor împărați, printre ariani. Dar tu cel puțin ai devenit, fără voie, episcop de Milano la treizeci și doi de ani. Înainte de asta ai fost guvernator, știai să grăiești pe limba soldaților. Neliniștea credincioșilor tăi înspăimîntați ai potolit-o cu cîntece și imnuri. Dar pe atunci nu erau spaniolii, nu erau atîția principii italieni, nu erau cardinali lacomi, nu era praf de pușcă. Cu o mie de ani în urmă Milano a fost, probabil, mai fericit.

— Cum s-ar putea manifesta umilința mea, unchiule Carlo ?

— Imi aduc aminte cît de mulți au venit la mine după moartea lui Pius al IV-lea, cînd s-a adunat conclavul. Imi amintesc cîte priviri se ațîntau asupra mea. Dacă aș fi arătat doar cu o singură privire că doresc să devin papă, poate chiar din prima ... sau la a doua votare aș fi avut tiara pe cap. Dar toți știau că nu vreau. N-aș fi acceptat, aș fi fost eu primul care să nu mă supun. *Non sum dignus*, nici atunci nu eram demn. Îți spun toate acestea, pentru că umilința ta, Carlo, nu se va putea compara niciodată cu încercarea pe care o înseamnă demnitatea de *Pontifex Maximus*. Nimic, dar nimic nu se poate asemui cu ea, fiule. Tu nu trebuie să fii decît omenos. Să nu ucizi, să nu te destrăbălezi, să nu iei și să nu rîvnești bunul altora. Celelalte porunci sînt mai ușoare, Carlo. N-ai să furi, ai să-ți cinstești tatăl, n-ai să te închini unor chipuri cioplite. Dar vei ședea în scaunul puternicilor,

un bătrîn țăran îți va săruta mîna, majordomul îți va oferi un trup de fată, artiști vagabonzi vor veni la tine și te vor linguși, deopotrivă și poeții. Chiar și dintre aceia, cum este compatriotul tău, Torquato Tasso. Cînd se va afla la strîmtoare îți va dedica un madrigal. Cunoșc, fiule, Italia. Timp de luni de zile, cît am fost la Trident, am avut prilejul să-i cunosc pe toți episcopii și arhiepiscopii lumii creștine. De cîtă umilință ar fi nevoie, de nesfîrșită umilință... Și cît de mult ne lipsește, fiule. Asta a spus-o Luther, călugărul devenit eretic. Pius al IV-lea mi-a impus fastul arhiepiscopal al conților Borromeo. Brîul cu cuie și veghea nocturnă au fost prea puține pentru a putea ispăși toate acestea. Fii umil, nepoate, prinț al Venosei. Să faci numai bine. Ești liber să pleci...

4

Maria Scala, camerista, a fost prima care a intrat în vorbă cu valețul casei Gesualdo. Maria era fiică de iobagi din Pescara, de pe moșia feudală a familiei Avalos. A început să slujească de mică, iar cînd a crescut, a devenit mai mare peste doi, slujnice, peste servitorimea măruntă. Și-a dorit mai mult decît simpla soartă de slujnică. Cînd tînăra sa stăpînă, Maria d'Avalos, lua lecții de la paterii dominicani, era și ea atentă la buchii. A prins și ea gustul dulce-otrăvitor al scrisului, deși putea să scrie doar cu multă stîngăcie. Totuși, cînd stăpîna îi porunceă să caute un anumit pasaj, să dea de luna *mai* în horoscop, să-i aducă perlele de versuri ale lui Petrarca sau vreun roman cavaleresc spaniol, știința de carte a Mariei Scala o ridica deasupra servitorimii din palat. Oscila între două stări, între servitori și stăpîni, prin felul în care trăia alături de Maria d'Avalos, doar cu un an-doi mai tînără decît ea, prin felul în care slujea, cîrtea, se zbenguia și le spiona pe domnișoarele contese.

Cei din familia *Avalos* duceau un trai pe jumătate napolitan, pe jumătate spaniol, prin limbajul lor, prin credința lor sumbră și zeloasă, prin pasiunile lor necumpătate, cu privirea mereu ațintită asupra Madridului, avînd ca rod al loialității lor o uriașă posesiune în Italia și titlul de conte de Pescara. În atrium se afla bustul strămoșului, al marelui comandant de oști, amintire a bătăliei de la Pavia, iar în dulăpiorul Mariei — versurile Vittoriei Colonna. Legenda lui Michelangelo se împletea ca o blîndă iederă în jurul celei mai vestite soții a unui Avalos, în jurul Vittoriei, văduva contelui de Pescara. În palat

totul era amintire : altarul, sufrageria, sala armelor. Locul răni pe tunica purtată de comandantul de oști, coiful cu penajul pîrlit de glonțul de muschetă. Chipuri de sfinți castilieni se înșirau pe pereții capelei, cu ochii ridicați în extaz spre cer, unele pline de funinginea lumînărilor. Iar în sufragerie, la masa înconjurată de scaune cu spătar tare, se desfășura zilnic același ceremonial : capelanul citea din Sfînta Scriptură pînă cînd capul familiei îi făcea semn : „Se poate aduce supa“. De vorbit nu se cuvenea la masă, căci în întînsa lume spaniolă se găsește mereu un motiv de doliu. Familiile s-au împrăștiat ; din Mexic, Lima, din insulele botezate cu numele regelui Filip, daruri și scrisori sosesc doar o dată pe an. Multe decese, aur puțin.

Maria, camerista, cunoștea mai bine aproape întregul arbore genealogic al familiei Avalos, decît stăpîna sa, domnișoara. Unde s-a deschis o nouă floare, unde trebuie pusă cruce pe vîrfurile cîte uneia din crengi care s-a uscat. Cu încetul, a învățat numele lungi spaniolești, cine unde este conte, duce, stăpîn. Trăia în această lume aproape regească, precum preoții plebei, care, în timpul spovedaniei, îi pot dăscăli pe putericii pămîntului. La sold îi zornăia legătura de chei, aducea cartea legată în piele, aranja florile, servea masa tinerei sale stăpîne, o însoțea cînd se ducea în vizită la vreun palat ; s-a întîmplat chiar ca Maria d'Avalos să împrumute rochia Mariei și să facă împreună o escapadă spre *Vomero*, pentru a privi cum liniștea serii coboară peste oraș...

Trecuse de cincisprezece ani, dar nu împlinise încă șaisprezece, cînd consiliul de familie a hotărît că Maria d'Avalos e destul de matură pentru a se mărita. Carlo Borromeo, arhiepiscopul, s-a interesat printr-o scrisoare trimisă din Milano cînd va fi cununia Mariei și și-a dat binecuvîntarea. Potrivit socotelilor familiei, Federico Carafa era văr de-al doilea cu Maria. Așa că tratativele dintre seniorii celor două familii au decurs fără nici un impediment, Maria aflînd despre ele doar atîta cît Maria Scala a reușit să afle trăgînd cu urechea, prin gaura cheii, sau pe aripile vîntului, de la servitori. Maria îl cunoștea pe Federico încă din copilărie, ca și pe ceilalți tineri cu care soarta o făcuse să se întîlnească într-un palat sau altul, în castele, la nunți sau la praznice, sau, mai cu seamă, la biserică. Federico era un băiat cu chip visător, de fată, abia de-i mîjea barba, era zvelt, speriat, rușinos. La sfaturile insistente ale binevoitorilor a luat lecții de dragoste în ajun de cununie, dar trezirea dorinței în trupul lui de băietan s-a produs abia în patul conjugal. Intr-adevăr, rubendeniile napolitane vorbeau despre Maria ca fiind cea mai frumoasă dintre fetele de măritat. Era cu puțin mai înaltă decît mirele ei de șaisprezece ani, zveltă, cu nas arcuit, cu chipul de culoarea sidefului, privea în lume cu ochi albaștri, pătrunzători, iar părul ei negru, cu reflexe albastrii, împletit în prelungi cosițe, se încolăcea ca un șarpe viu pe brațul stîng, cînd se juca cu el.

Federico se mistuia în văpaia inegalului duel de dragoste. Când Maria a rămas însărcinată, acest fapt a însemnat doar un nou ceremonial, dar n-a constituit nicidecum o piedică. Venirea pe lume a unui copil Carafa a declanșat o întreagă lavină a pronosticurilor în familiile înrudite. Ce comitat sau ducat va desprinde tatăl pentru noul născut din lunga listă a titlurilor nobiliare ale familiei? Apoi a urmat procesiunea mătușilor. Federico abia aștepta, nerăbdător, cu buzele crăpate de arșița dorinței, ca Maria să-i poată fi din nou femeie. Până când, într-o zi, în timp ce tușea, i s-a ivit în colțul gurii o șuviță de sînge. Maria privi îngrozită pata roșie de pe pernă, chipul speriat, trupul de băiat în convulsii.

Maria Scala a ars perna, pernița, cearșaful. Pe Federico l-au dus în munți, fără nevastă, nimeni nu se mai interesa de el. Rareori se mai vindecă cineva după ce a scuipat sînge din plămîni.

Caracciolo, conte de San Giuliano, ar fi fost cel de-al doilea soț. Un bărbat negricios, puternic, căruia i s-a părut însă zestrea cam mică și nu a fost dispus să-și îndeplinească *debitum conjugale* pînă când tatăl Mariei nu a depus la o bancă din Florența jumătate din suma convenită. O vorbă sugubeață umbra prin Napoli și a ajuns și pe Mergellina. S-a născut din ea o glumeață villanella, cîntată în timpul refluxului: „Cuptor e pîntecul Mariei, se mistuie cel ce cade-n el”. Văduva de optsprezece ani și-a deschis sertărașul tainic și a așternut pe hîrtie cîntecul napolitan, așa cum îl cînta Maria Scala.

San Giuliano era mai în vîrstă, avea treizeci și ceva de ani. Era și el văduv. Oare să-i fi fost teamă de Maria sau a iubit mai mult aurul decît pe minunata marchesina, care trăia de acum în lumea canzonetelor napolitane în chip de demon al iubirii? Nu s-a culcat în pat cu ea, n-a consumat. A așteptat aurul, scrisoarea băncii. Își vizita nevasta îmbrăcat cu pălărie și mănuși, ducîndu-i mici cadouri, însoțit de curtenii săi și, după ce bea protocolara ceașcă de ciocolată spaniolă (această băutură rece, cu caimac, ale cărei boabe negre le aduceau corăbiile din Mexic), își lua în mod ceremonios rămas bun, lăsîndu-și soția în pragul dorințelor. Când a trecut anul și părțile tot n-au ajuns încă la înțelegere, obținerea divorțului a fost o treabă ușoară: toți cei din palatul Avalos au putut să ateste sub jurămint că „*non consumatum*”. Cel de-al doilea soț a dispărut din viața Mariei. Ea era în floarea frumuseții, dar în colțul gurii îi apărea uneori o cută tristă, amară: nodul gordian al avocaților, zestre, dotă, dar de nuntă, stat de văduvie. Ciudată horă: Avalos, Carafa, Caracciolo. Posesiuni, titluri, rentă, mereu bani. Trupul Mariei d'Avalos — un simplu *casus*. Ca și cumpărarea unei moșii, vînzarea unei turme de oi, împrumut pentru o corabie sau — pagubă. În focul disputei ea nu era decît un *obiectum*, obiect al unor tîrguieli.

Mama Mariei, Donna Lucrezia Gesualdo, s-a gîndit, nu pentru prima oară, la Carlo, nepotul ei. Înainte de a fi vorbit cu Don Fabrizio, fratele ei mai mare, mai înţil — în mod foarte discret — a ţinut consiliu de familie. Au venit numai femeii, care au ţinut judeţ, în felul lor, asupra bărbatilor. Cumnata Mariei din prima căsătorie, soţia lui Fabrizio Carafa, evlavioasă şi puţin plictisitoare ducese Stignani, era de părere ca Maria, prin oficializarea unei noi căsătorii, să se desprindă cît mai repede din sfera de interese a familiei Carafa şi să renunţe la renta de văduvă ce i se cuvenea. La aceasta a putut avea din nou pretenţie imediat ce i-a fost anulată cea de a doua căsătorie. Astfel că a rămas valabil statutul ei iniţial şi toate acele drepturi materiale ce se cuveneau unei văduve de rang înalt. Cam în felul acesta se înţelesese, la vremea ei, şi Vittoria Colonna cu Avalos. Iar familia Avalos a plătit destul de mult timp renta de văduvă, deoarece Madonna Vittoria a avut viaţă lungă, a ajuns pînă la vîrsta de cincizecişisapte de ani.

— Ce fel de om e acest Carlo ?

Donna Lucrezia a rostit cuvîntul.

— Carlo mi-e nepot şi totuşi nu-l cunosc. Pe Fabrizio, fratele meu, îl stimez. E blajin şi cu frica lui Dumnezeu. La ei cumnată-mea aranjează totul. Carlo a declarat că nu are chef să se însoare. Detestă femeile, se mulţumeşte cu trufandalele ce-i sînt trimise din cînd în cînd din Gesualdo. Nu trăieşte ca alţi nobili. Nu doreşte să meargă pe mare, să participe la expediţii militare, să sporească gloria familiei. *Face muzică*. Aceasta e o virtute pentru oricare cavaler, dacă o face cu rost. Dar pe Carlo parcă nici nu-l interesează altceva. Magisteri, savanţi în ale muzicii, harpişti, cîntăreţi la lăută şi la cembalo pot să forfotească în palat, căci nimeni n-are dreptul să-i întrebă : încotro te duci ? Şi nici cu sănătatea nu stă prea strălucit. E palid la chip, deşi n-are niciun betuşug. Adesea se încuie în cameră, pentru zile întregi, sau îl apucă, din te miri ce, o asemenea furie, încît se aruncă pe jos, de parcă l-ar fi apucat boala copiilor.

— Cum se gospodăreşte cu banii ?

— Se spune că nu-l interesează. Dacă vreunul dintre aceşti muzicanţi îi cere bani, îi dă. Pe nobilii care ar dori să-i obţină sprijinul nici măcar nu-i primeşte. Avocatul şi notarul său spun că atunci cînd îl interesează ceva e destul de priceput în toate treburile pămînteşti. Cheltuie puţin şi n-are pasiuni care să înghită mulţi bani.

— Ce pretenţii ar putea avea în ce priveşte zestrea ?

Cuvintele ducesei Stignani au căzut brusc, precum bila ceasului de apă în tava de argint.

— De ce întrebi ?

— Cei din familia Carafa, cel puţin ramura ducilor de Andria, cred că ar fi dispuşi să contribuie la zestre, dacă prin aceasta s-ar stinge

o dată pentru totdeauna renta de văduvă. Știți prea bine că draga noastră Maria nu are pretenții modeste. A trimis și ieri vorbă că cere înainte sfertul rentei anuale. Din ce ? Înainte de culesul viilor ?

Peste o săptămână Don Fabrizio s-a dus călare la vânătoare. Cei doi notari ai familiei și avocatul Sfântului Scaun îl așteptau de acum în cabana vânătoarească. Trimisul papal l-a asigurat că această căsătorie se va încheia cu adevărat din voința Cerului, deși în acest caz dispensa nu este atât de simplu de obținut. Trebuie cercetate hățișurile înrudiților. Până când nu se împlinesc toate acestea și nu s-a scris pe act supremul *placet*, contractul de căsătorie nu are valabilitate deplină. Punctul cel mai dificil este că Maria d'Avalos și Carlo Gesualdo sînt veri primari. În cazul unui astfel de mariaj, ca aproape între frați, ce seamănă a incest, Scaunul Papal acordă dispensa doar în condiții foarte bine motivate.

— Cît va costa asta la Napoli și la Curia papală ?

Contract provizoriu, paragrafe, pretenții, sume. Cine, ce și cît primește, cînd și pînă cînd. Ușile zăvorâte sînt deschise. În timpul prînzului vînătoresc, cînd servitorii umblă încoace și încolo, nu se pomenește nimic despre căsătoria ce se pregătește. Dar după amiază lumea acareturilor din spatele palatelor nobiliare va ști de acum că se pregătesc niște lucruri mari și importante. Nu complot, ci mai de grabă nuntă între două case de rang înalt.

A doua zi Don Fabrizio pleacă din nou călare. Acum merge și fiul său cu el. Il roagă să-l onoreze venind și el la pîndă. Nu-i poruncește. Lui Carlo nu-i poruncește nimeni. Se tem de privirea lui.

Maestrul său, Jean de Macque, i-a vorbit întîia oară despre Orlando di Lasso. I-a deschis volumul acestuia, *Sacrae Cantiones*, tipărit la Nürnberg, și fiecare lecție o terminau luînd la rînd toate cele douăzeci-sicinci de cîntece. În jurul mesei parcă ar fi luat loc marii dispăruți, maestrul Jean explica cît anume a preluat Lasso din tradiția lui Cipriano da Rore și ce a moștenit de la Willaert, Werdelot sau Arcadelt. Orlando di Lasso, maestrul de muzică al ducelui de Bavaria, e rege neîncoronat în domeniul său, ca și cum ar fi învățat și ar fi asimilat tot ceea ce au acumulat marii înaintași. A umblat prin toate părțile lumii creștine, a cunoscut capriciile principilor, tălăzuirile sufletului omenesc. Maestrul Jean spunea despre el : „Lassus, artistul cel fericit. N-a trebuit să sufere nicînd, i-a fost dat să compună fără chinuri“.

Carlo se gîndește la durerile sale de cap sfișietoare, la temerile sale, la ameteștile inexplicabile, cînd gura uscată, plămîinii lipsiți de aer, privirea încetoșată îl aduc în pragul lumii de apoi. Asta e aproape pieirea. Bătăi de inimă, fruntea îmbrobonată de sudoare, revolta tru-

pului. Și deodată totul dispare în neant, în timp ce-și strânge convulsiv palmele la ochi. Când își revine, revin și luminile, simte în sinea lui ceea ce el numește armonie divină.

Lasso — spune maestrul — e posibil să fi fost favoritul proriei cerești. În Mons, orașul său natal, se spune că toată lumea îl admira pe băiețel pentru frumusețea și dragălașenia lui, pentru vocea sa minunată. Mănăstirile l-au ademenit rînd pe rînd. Fiecare ar fi vrut ca băiatul să devină cleric în cutare sau cutare schit. Pînă la urmă, în ciuda vîrstei sale fragede, a primit în corul catedralei un loc de solist. Toți îl alintau; la procesiuni el ducea crucea cea mai ușoară și cînd frumosul său cap blond era învăluit de cucernicul fum de tămîie, oamenii de rînd din Mons îl arătau spunînd: „E ca un înger, Lassus“. Toți îl invidiau pe rectorul corului că a găsit un asemenea cîntăreț minunat, în stare a dialoga cu cei din ceruri.

Dar nu mult timp! Băiatul a trebuit să fugă sărind peste șanțuri pentru a nu fi furat de doi bărbați mascați, cînd — întorcîndu-se acasă de la vecernie — a făcut un ocol pe lîngă pădurice. I-a fost teamă, de obicei îl însoțeau doi clerici mai în vîrstă. Cine au putut fi și ce intenții au avut cei care au vrut să-l răpească pe Orlando? Aproape că au și uitat cei din Mons aventura amenințătoare — povestea maestrul Jean — cînd, peste cîtva timp, pe drumul de oști dinspre nord, a intrat în oraș un pîlc de călăreți. Erau cuirasați străini, purtau steaguri străine, iar căpitanul lor a postat la fiecare poartă a orașului cîțiva lăncieri, în timp ce grosul pîlcului s-a oprit lîngă zidul catedralei, așteptînd să vadă ce va face căpitanul. Acesta era om cu carte, vorbea mai multe limbi, dar pe aceste meleaguri ale Țărilor de Jos nu-și putea ascunde obîrșia lui italiencască, la fel ca și majoritatea călăreților lui.

Au adus scrisoarea viceregelui sicilian Gonzaga, adresată tînărului maestru, domnului Orlandus de Lassus, prin care acesta îl invita să vină la curtea sa. „Messere“ — își adresa viceregele rîndurile sale către băiețelul care nu de mult împlinise abia zece ani. „Vocea dumitale e menită să sporească faima și splendoarea curților regale și nu să sustragă de la îndeletnicirile lor cucernice umilii credincioși ai unui singur orașel“.

Era o invitație oficială și politicoasă. Pîlcul cuirasaților sicilieni nu lăsa însă să se nască nici un dubiu asupra poruncii pe care au primit-o pentru eventualitatea în care cei din Mons ar fi vrut să-l rețină pe băiețel cu forța. Au început să se tirguiască. S-a vorbit despre cheltuielile creșterii și instruirii băiatului, s-a pomenit despre paguba pe care o va suferi corul, despre disperarea și deznădejdea ce va cuprinde orașul dacă îl va pierde pe Orlando. Pînă la urmă, tatăl a primit o pungă cu bănuți de argint, iar organistul a trebuit să se mulțumească cu cîțiva ducați. Cuirasații aduseseră cu ei un catîr gata înșeuat. L-au

urcat pe băieţel în şea, şi cei din Mons l-au condus pînă la poarta oraşului şi s-au uitat după el plîngînd, pînă cînd colbul drumului i-a acoperit de tot urma.

Viceregele l-a primit ca pe un aprod princiar. A instituit pe lîngă el un dascăl şi un maestru de muzică. Singura lui sarcină era să cînte. Dimineaţa, la liturghie, la prînz, seara, pe texte cucernice, în latineşte, în limba patriei sale, apoi pe text italianesc. Nu erau uitate nici cîntecele vesele de pahar, în timpul ospetelor. Viceregele Gonzaga era socotit ca fiind primul comandant de oşti al Majestăţii Sale. Strălucirea Curţii — cînd reşedinţă a viceregelui, cînd cort de tabără al comandantului de oşti în trecere — i-a uluit pe ambasadorii principilor care veneau la vicerege cu fel de fel de treburi şi mai ales pentru a obţine graţia Majestăţii Sale Imperiale.

Povestea lui Lassus a fost spusă de magister Jean ca să servească drept pildă: iată de cîtă sîrguinţă şi străduinţă a dat dovadă acest băieţel, pe care cerul l-a binecuvîntat cu o voce îngerească, cu cea mai frumoasă *vox humana* ce înseninează frunţile înnegurate ale oamenilor, iradiind lumină prin vraja frumuseţii sale.

Orlando ştia însă că toate acestea sînt trecătoare. Peste cîţiva ani îl va ajunge şi pe el primejdia băieţilor corişti, cînd sopranul încetează şi răbufneşte din adîncurile fiinţei un solo de adolescent. Lassus a învăţat. La Mons a prins de la organiştii elementele compunerii, la curtea lui Gonzaga a devenit maestru în alcătuirea corului. A pătruns tot mai adînc în tainele contrapunctului. S-a ocupat de cromatism. Cunoştea excelent specificul instrumentelor. Arta sa componistică a stîrnit astfel respect de pe vremea cînd vocea lui răsuna ca sclipirea razelor de soare, dar tuleiele de pe faţă arătau că zilele băiatului-sopran sînt de acum numărate. N-a aşteptat ca viceregele să-l concedieze sau să-l treacă în rîndul aprozilor de duzină. L-a părăsit el pe excelenţa sa Gonzaga şi a pornit pe drumul fără de sfîrşit al muzicanţilor liberi, dar acum nu în calitate de cîntăreţ, ci ca muzicant şi compozitor.

Toţi îl cunoşteau, şi nu numai în Italia sau în Flandra, dar şi în Imperiul German. Muzicanţii au început să răsfioască compoziţiile pe care Lassus, băieţelul devenit maestru, le împrăstia cu o abundenţă olimpiacă. Au găsit la el o orchestraţie înnoitoare, bogată, o asemenea varietate de conţinut şi de formă, ce vădeau adîncurile nebănuite ale muzicii.

Sîrguinţă, disciplină, talent, aceste trei virtuţi fac din diletant un artist. Maestrul şi-a aplecat capul prelung. Cu vocea sa cultivată a început să fredoneze un madrigal. Cam cîţi ani poate să aibă acum Lassus — întrebă Carlo, ascultînd aprecierile făcute de *magister*. Jean de Macque socoti în gînd. Încă nu l-a copleşit bătrîneţea... e trecut de cincizeci; de douăzeci de ani trăieşte la München. Împăratul l-a

făcut nobil, dispune de pământuri bogate, de venituri bisericești. Poate că e și vrăjitor : cu prilejul marii procesiuni, cît timp orchestra lui a cîntat, Cerul a suspendat ploaia torențială. Dacă între timp muzicanții tăceau, ploaia începea imediat să cadă. Maestrului Lassus i se cuvîin toate laudele. Trăiește într-o lume fericită, e înconjurat de noroc și de seninătate veșnică. Carlo Gesualdo asculta cu gura încleștată povestirea maestrului său de muzică.

Pomponio Nenna, care era mai în vîrstă decît Carlo și se pregătea de acum să-și publice compozițiile, și care, pe jumătate prieten, pe jumătate mentor, era oarecum tolerat în casa Gesualdo, observa cum se oglindesc pe chipul lui Carlo pornirile întunecate, de o intensitate nedefinită : umbre lunecînde, negre străfulgerări. Mereu îi ridică în slăvi maestrul pe savanții din Flandra și Brabant care nu fac decît să îngrădească vocea umană, să închisteze muzica. Corurile lor polifonice s-au extins asupra lumii muzicale ca un cîrd de ciori. Contrapunct, contrapunct. Trebuie să te prosternezi în fața polifoniei, trebuie să adori contrapunctul. Tot ce nu se încadrează între aceste două limite artificiale ale muzicii savante nu e decît zălud al gloatei, villanellă, frottole. Numai cîntecul pe cinci sau pe șase voci, textul latin, linia melodică sobră, numai asta constituie adevărata, unica muzică, chiar dacă este muzică laică, madrigalul cavaleresc al curților princiare, tot așa cum corurile sfinte apar în cărțile de muzică ale lui Orlando di Lasso.

După amiază Carlo transcrie cîteva compoziții. Seara este invitat la palatul Avalos. La rugămintea mamei sale trebuie să dea curs invitației mătușii. Nu-i agreează pe cei din familia Avalos. Mereu se amintește de marele Pescara, Ferdinando d'Avalos ; se cuvine să vorbești spaniolește, chiar dacă nu toată seara, dar neapărat la masă, de unde nu lipsește niciodată cîte un demnitar plin de autoritate din aula vice-regelui. În astfel de cazuri totul se desfășoară după ceremonialul de la Madrid : pălării vînturate, tunici negre, eșarfe de-ale diferitelor ordine. La masă doamnele sînt așezate separat, predica e mai lungă decît de obicei. Se fac aprecieri : cine folosește fără greșeli întorsăturile de frază castiliene sau cine le împletește cu cîte o expresie preluată din limba comună a țirgoveților din Madrid, subtilități pe care cunoscătorii le taxează cu cîte un zîmbet îngăduitor. În schimb italianul, care și cu acest prilej ține la limba lui Dante, comite o mare lipsă de politețe. Casa Avalos e una dintre cele mai loiale spaniolilor.

Carlo sosește îmbrăcat în negru, cu un singur lanț de aur la gît, ca și cum n-ar fi decît un simplu cavaler napolitan, sprijinitor al partidei spaniole, un cavaler al cărui strămoș a fost decapitat acum o mie de ani de către un împărat roman. Și-a schimbat mantila colorată, ciorapii

bogați în nuanțe ; a trebuit să-și schimbe și sabia : se cuvenea să-și aleagă o lamă de Toledo, într-o teacă neagră. A străbătut Spaccanapoli în caleașcă. Palatul Avalos e la o aruncătură de băț, dar în această seară nu se cuvine să se ducă acolo pe jos. Pe capră, alături de vizitiu, șade un valet, iar pe scaunul din față — *majordomo*. Înaintea caleștii înaintază alergătorii care împrăștiе mulțimea. Vine Excelența Sa, prințul ! Ce-i drept, cei din familia Avalos poartă doar titlul de conte, dar, după cum se spune, au refuzat titlul de duce, nu vor rang mai înalt decât cel pe care l-a purtat învingătorul de la Pavia. Carlo a întrerupt scrierea unei cărți, foile de hîrtie le-a lăsat împrăștiate peste tot, pentru a zecea oară a început din nou o compoziție. Durere, moarte, suferință, dor. *Permutatio*, textul sună mereu la fel. Caleașca înaintază. Din fața bastoanelor mînuite de alergători mulțimea oamenilor mărunți sare la o parte, dar în spatele caleștii poporul se contopește la loc, batjocorind. La Napoli nu-i îndurare pentru nimeni și versul satiric e improvizat pe loc. În urma lui răsună cuvinte de ocară, risete. Nu cumva s-ar fi convenit ca *majordomo* să împrăștiе niscaiva galbeni, ca la încoronări ? Don Carlo Gesualdo se profilează în penumbra caleștii ca un idol.

Se întîlnesc cu doamnele numai după cina ce nu se mai termină. Dintre cei doi vecini de la masă unul e spaniol, celălalt florentin. Ambii sînt foarte pretențioși și țin foarte mult la limba lor. Oaspetele toscan nu pricepe nici un cuvînt din graiul celor din Castilia, sau, cel puțin, repetă mereu acest lucru. Domnul spaniol e un jurist de rang înalt. Între două feluri de mîncare îi demonstrează lui Gesualdo trăsăturile care deosebesc poporul spaniol, aflat în grația Domnului, de napolitani cu sînge rece. Cazuistică, legi, digestie. Potrivit noii mode mexicane, tortul e ornat cu mirodenii scumpe, aduse din Lumea Nouă. În sfîrșit se pot ridica de la masă după trei ore de ospăț și de plictisitoare conversație spaniolă.

Firește, Carlo o cunoștea pe Maria încă din copilărie. Cu prilejul vizitelor familiare copiii erau lăsați să se joace împreună, mai ales cînd înalții nobili se adunau de sărbători. Deși Maria era mai tînră decît Carlo, a înflorit poate chiar prea devreme și era socotită drept cea mai frumoasă fată din Napoli, ceea ce era mare lucru în acest oraș care se mîndrea nu numai cu faptul că e un străvechi oraș „grecesc“, Parthenope, dar că și faima fetelor sale s-a dus departe, frumusețea lor învolburînd originea mitologică a orașului.

Carlo fusese printre nuntași cînd s-a serbat cununia verișoarei sale cu Federico Carafa. A stat apoi în fața catafalcului cînd l-au înmormîntat pe băiatul cu ochi arzători și piept îngust, care, după cum umblă vorba la Napoli, s-a mistuit în dragostea conjugală.

Pentru consiliul de familie n-a fost treabă prea ușoară ca să stabilească din nou, de fiecare dată, statutul Mariei. Intrucît cea de a doua sa căsătorie a fost declarată nevalabilă, ea a redevenit văduva lui Federico, mamă a doi copii, și a trebuit să se îmbrace în veșminte de doliu, așa cum buna cuvință le obliga pe acele doamne care au supraviețuit soților lor. Dar Maria nici nu împlinise încă douăzeci de ani. În urma ei pluteau însă, de pe acum, văduvia, divorțul, chestiuni de rentă. Era cunoscută în tot orașul, gurile rele o bîrfeau, mulți o așteptau duminicile, cînd se ducea cu caleașca la biserica sa preferată, Donna Regina, unde se așeza în scaunul ei, în fața monumentului funerar al vechilor regi de Anjou. Asta era și un fel de bobîrnac la adresa vice-regelui. În secolele trecute, cei din familia Carafia s-au îmbogățit datorită bunăvoinței regilor de Anjou și așa au devenit mari seniori ai Coronei. A veni aici însemna, sub un anumit raport, un act antispaniol, ceea ce cadra cu vlăstarii vestitului dușman al spaniolilor, papa-Carafa, Paul al IV-lea. Cîțiva dintre nobilii tineri se învîrteau mereu în jurul bisericii, pentru a o zări pe cea mai frumoasă văduvă tînără, al cărei soț a murit fiindcă și-a dragostit prea mult soția.

Mamă-sa l-a rugat pe Carlo să facă o vizită protocolară, de familie, la Palatul Avalos. Cît a trăit Luigi, și dacă ar fi rămas în viață, ar fi putut să evite asemenea obligații pe jumătate familiare, pe jumătate protocolare. Desigur, mai ales dacă ar fi cedat, totuși, rugămintelor familiei și ar fi îmbrăcat sutana bisericească.

Înainte de vizită, Carlo a fost chemat de tatăl său. Don Fabrizio i-a vorbit cu blîndețe, puțin cam încurcat. Cu ochii în lacrimi și-a amintit de nefericitul său băiat mai mare. Rangul familiei Gesualdo va trece asupra unei ramuri lăturalnice, nedemne, dacă el, Carlo, se va menține la hotărîrea lui inițială și nu-și va jertfi libertatea de burlac. Atît de trist a vorbit tatăl, de parcă soarta cea rea ar plana deasupra casei sale. Ar fi o lovitură fatală pentru casa Gesualdo, dacă el, Carlo, nu și-ar întemeia familie și dacă nu va avea un urmaș de sex bărbătesc.

După aceea l-a chemat mama. Donna Girolama și-a ascuns fața în spatele evantaiului ei de dantelă neagră și așa i-a vorbit despre patimile trupului. De altfel, Donna Girolama, vlăstar al familiei Borromeo, din nord, îi detesta pe acești meridionali pasionați, vorbăreți. Toată lumea știa că poezii de ocazie, care apar din belșug la Napoli, ca și clericii vagabonzi, nu o dată au cîntat în madrigaluri usturătoare dragostea conjugală nesățioasă a Donnei Maria.

Și iată cum Carlo, contrar dorinței sale, a trebuit să îmbrace veșminte aproape ca cele cu care se înfățișează la Curte, să-și ia inelul cu diamant, sabia bătută în pietre scumpe. A trebuit apoi să rabde acest lung și plicticos ospăț familial, și tot mai mult i se întărea impresia că de fapt întreaga ceremonie a ospățului n-a servit decît ca el să se

poată întîlni cu Maria, să înceapă ei doi dansul, cînd va răsuna *pavane*.

Era evident, și-a dat seama din unele observații făcute, că pentru el a fost chemată la palatul Avalos orchestra maestrului Alberti, care a cîntat compoziții flamande, franțuzești și chiar englezești, pe lîngă lucrările muzicienilor locali. Alberti ședea la cembalo în sala cea mare și de acolo dirija orchestra. *Pavane* era piatra de încercare a oricărui bal. Atmosfera dansului trebuia să-i vrăjească cu încetul, ca prin farmec, pe cei prezenți, și numai atunci introducerea era socotită cu adevărat sărbătorească, ceremonioasă, cînd perechile, înainte de a începe dansul, trăiau de acum în sîngele și fantezia lor ritmul acestei pavane. Ca introducere maestrul Alberti a ales trei variante din culegerea *Lachrymae Pavanas*, ca în felul acesta veselie să fie precedată de o atmosferă evlavioasă, iar dansul, această plăcere lumească mult dorită și așteptată cu nerăbdare, să înceapă sub semnul aprofundării și purificării sufletului. Buna cuviință cerea, măcar de formă, o oarecare cucernicie — cîte un suspin din partea tinerelor doamne, tremurul batistei de dantelă și uneori chiar și cîte o lacrimă strălucitoare, ascunsă în spatele evantaiului. În tot acest timp domnii stăteau nemișcați, cu pălăriile pe cap, rezemați de mînerul sabiei, imitînd trufia bătoasă a cavalerilor spanioli. Dar cum majoritatea erau napolitani, mimica feței și cîte o mișcare îi trădau totuși că de fapt joacă o comedie.

Cînd sunetele mai puternice din instrumentul maestrului au semnalat că se încheie seria de *Lachrymae* cucernic-decente, orchestra a adoptat deodată un ritm mai vioi, mai cu foc, iar cunoscătorii în ale muzicii și-au dat seama că aceasta e de acum vestita *Pavana alla Veneziana* ce nu de mult a fost adusă din Orașul Lagunelor. Și cum perechile erau deja pregătite pentru dans, și cum toate formalitățile protocolului de curte au fost îndeplinite, a putut începe dansul tuturor invitaților. Cavalerii au făcut reverențe cu pălăriile, penajul trebuia să măture podeaua de marmură, plecăciune rigidă, pocnetul călcîielor, la care răspunde zornăitul de metal al sabiei de la șold. Doamnele care au făcut ca tabloul să devină viu prin jocul evantailor și prin unduirea măiastră a voalurilor dantelate, nu sînt deloc indiferente în acest joc. După lunga atmosferă de evlavie au început să răsară mugurii sentimentelor.

„Trebuie s-o iei pe Maria“ — asta i-a sugerat tatăl său, la asta a făcut aluzie și Donna Girolama, deși cam fără chef. De fapt toate acestea oglindeau mai mult părerea celui consiliu lărgit de familie, la care a luat parte și Don Fabrizio, dar numai Carlo nu. Arhiepiscopul, ca membru al familiei, deși a evitat orice aluzie la pasiunile trupului femeiesc, a susținut și el, la acest consiliu al bărbaților, că e indicat ca Donna Maria să fie dusă cît mai repede din nou la altar. Cu toate

că nimeni nu s-a pronunțat în mod sincer, convorbirile au lăsat să se înțeleagă că se tem cu toții ca nu cumva frumoasa văduvă să comită vreo nebunie, oricît ar veghea asupra ei respectabila moralitate a Casei. Domnii spuneau mai mult prin pilde și zicale, cît de greu e pentru o asemenea femeie frumoasă, în mijlocul atîtor ispite, să-și mențină neîntinată virtutea de văduvă. Așa veni vorba despre Carlo Gesualdo. E un tînăr eminent, apreciat de toată lumea, nu e la prima tinerețe. Nu e cheltuitor, nici destrăbălat, a făcut față cu cinste și în camera nobililor. Pare blînd, gospodar. Singura lui pasiune — muzica. Deși nu e o distracție prea bărbătească, ca luptele sau vînătoarea, și nici nu se prea potrivește purtătorului unui nume atît de mare, a cărui soartă s-a împletit timp de un mileniu cu cea a Regatului Napolitan, nu este totuși de lepădat dacă fruntea unui nobil tînăr va fi încununată de Muze. Noroc că, pe cînd era cel de-al doilea născut, Carlo a ezitat să îmbrace veșmintele preoțești. Căci în acest caz obținerea dispensei de căsătorie ar fi fost de două ori mai dificilă, în timp ce acum ea e necesară doar în privința înrudirii de sînge. Borromeo, Carafa, Avalos, Gesualdo — patru familii sînt vizate de căsătoria ce urmează să se încheie. Așa că se pot aborda chestiunile esențiale: cît de mare va fi zestrea; ce va primi urmașul care se va naște de va fi băiat, de va fi fată; ce va rămîne băiețașilor Carafa; va accepta oare Carlo tutela celor doi fii vitregi, pe care îi va avea, sau să rămîină tutore pe mai departe Fabrizio Carafa, fratele mai mare al celui dispărut? Și dacă va fi astfel, ce venit să i se cuvină pentru această funcție?

Nimeni n-a scos însă niciun cuvînt despre Carlo, dacă o vrea sau nu de nevastă pe Maria. După oarecari discuții, consiliul de familie s-a înțeles în chestiunile materiale. Au fost înlăturate toate piedicile — poate începe *pavane*.

Maestrul Alberti, om umblat prin palate, și-a dăscălit bine muzicanții, explicîndu-le cît de multe depind de faptul dacă vor reuși să cîștige simpatia și sprijinul prințului de Venosa. A ales diversele piese muzicale după gustul lui Carlo, iar acum — pe neobservate — a accelerat ritmul, pentru ca după primele mișcări, de o rigiditate aproape gotică, în focul repetărilor, să se înțească tot mai mult ritmul, iar patosul inițial spaniolesc să fie înlăturat de vioiciunea mișcărilor descătușate, mai libere. La prima strofă rămîne încă fiecare lîngă perechea sa. Numai după o scurtă pauză începe dulcele pelerinaj al doamnelor, fiecare ajunge să danseze cu fiecare, și, în vîrtejul reverențelor, al bățăilor din călcîie, al zîmbetelor ce străfulgeră de după evantaie, se ascund mii de semne tainice, chemări pline de dor, un joc aproape indescut de ispititor.

Maria și Carlo. Oare cei inițiați știu că de acum consiliul de familie a și împreunat mîinile celor doi veri? Donna Maria e ironic-

jucăușă, ca pe vremea copilăriei cînd stîngaciul Carlo rătăcea plietisit prin camere și ciupea strunele cîte unei lăute sau ghitare ; în timp ce ea se juca de-a prinselele cu Federico, Fabrizio sau Luigi, Carlo își ducea mîna la frunte, după cum își amintește, și se plîngea de durere de cap, de parcă suferința l-ar fi înălțat din rîndul copiilor și l-ar fi maturizat prea devreme. Ochii i se deschideau larg de suferință, privirea îi ardea ca un cărbune încins. Tot ce spunea era ciudat, ironic ; rareori se juca cu ei.

Știe sau bănuiește oare Maria că de acum consiliul de familie a hotărît ca averile Avalos și Gesualdo să ajungă într-o singură mîna, cînd o fi să fie a copiilor ? Să se ia cît se poate mai mult de la familia Carafa, să ciupească cît pot notarii și avocații. Mai lesne vor plăti, bunăoară, drepturile de văduvă ale Mariei, dacă în spatele ei se va afla un soț, chiar de-ar fi unul atît de ciudat și de nepătruns cum e Don Carlo. Simte oare prințul Venosei că ar trebui să spună ceva în timpul pavanei ? Strofa a doua e ca și un intermezzo anume destinat pentru asta. Acum se cuvine să dai a înțelege, cu un cuvînt sau cu un gest, o intenție, o dorință, o hotărîre.

La început se părea că Don Carlo suferă din cauza ceremonialului rigid, dar cu încetul, pe măsură ce pavana a devenit tot mai ritmică, i-a pierit stinghereala. Maestrul Alberti, ca și cum i-ar fi ghicit dorința, imprimă un ritm tot mai viu variantelor. În felul acesta eticheta devine mai lejeră, iar cei de pe balconul salonului de gală, care privesc dansul, pot vedea că, în sfîrșit, flutură un zîmbet pe buzele lui Carlo, iar Maria parcă ar părăsi și ea carapacea-i de sidef, ascunzătoarea evantaiului ei de văduvă. Cît de minunat de frumoasă e această femeie, spun cei ce o privesc. Face de o sută de ori mai mult decît fetele . . .

— Maria, mîine am să vin la tine, ca odinioară.

Ca văduvă e majoră. Formal nu e supusă niciunei autorități părintești, n-are tutore. Ea singură își hotărăște soarta. Ordinea prevede tutelă doar pentru copiii ei. Poate primi, poate face vizite, poate încheia prietenii — respectînd buna cuviință.

Poate că s-ar cădea să spună : „Te aștept, Excelență“. Dar buzele Mariei ezită pentru o clipă, ochii ei scot fulgere. Acum au ajuns din nou față în față după „vizita“ făcută la perechea vecină ; acești cîțiva pași pe care îi fac împreună sînt foarte potriviți pentru a putea sta de vorbă fără să bată la ochi, în spatele evantaiului.

— Gîndește-te, Carlo. Gîndește-te foarte bine. Voi fi acasă. Îți mai place vinul de Cipru ?

E o vorbă cu tîlc, de pe vremea copilăriei. Copiilor li se cuvine ciocolată, iar respectabilii preceptorii beau vinul dulce, cu grijă păzit. În palatul Avalos mai fusese cîndva o răscoală a copiilor. Maria și Fabrizio Carafa au furat o cană din vinul de Cipru. Acest vin, recoltat pe

insulă, a devenit foarte rar de cînd — acum zece ani — turcii l-au jupuit de viu pe domnul Bragadino, căpitanul venețian al Ciprului. Numai pe ascuns, pe furiș, mai pot veni la Napoli sau în alte porturi ale lumii creștine corăbiile cu vin de Cipru. Ce-a fost acasă, în palatul Avalos, a fost furat de către tineri, care l-au băut. Era un vin tare, plin de foc. Preceptorilor li s-a părut ciudat să vadă cît de încet se termină ciocolata din ceașca copiilor. Pînă la urmă s-a încins un dans sălbatic, pătimaș, iar apoi — bătaie. Dar mai întîi s-au jurat că nu vor spune nimănui nimic, vor duce burduful de Cipru înapoi în ascunzătoare și vor înlocui ceea ce au băut cu cel mai ordinar vin pentru servitori. Maria își amintește acum de această răzvrătire copilărească, ciudată, mocnită. Ea era cea mai mică. Cei mai mari, Fabrizio, Federico, Luigi și ceilalți au lăsat-o să se joace cu ei numai pentru că și-au dat seama că Maria e foarte frumoasă. Era înfricoșător de frumoasă ca fețiță, ca adolescentă, ca domnișoară, ca văduvă. Carlo, care urăște orice legămînt și nu și-a dorit niciodată soție, acum pentru prima oară privește în ochii Mariei. E într-adevăr ceva înfricoșător în această frumusețe, dar Carlo nu crede în farmece.

5

— Ce ai devenit, Carlo ?

Doamna de companie e ca o mobilă lipsită de grai ; e îmbrăcată în negru, ca un ungher unde nu ajunge niciodată soarele. Totul e pompos, străvechi, atemporal. Pe perete se află atîrnată cheia lucrată în stil maur a unui palat din Spania. La Napoli s-a făcut cald. Carlo sosește într-o mantie ușoară, colorată, tunica-i de mătase e de un verde deschis și pe pantalonii-ciorapi alternează nuanțele de roz. E doar o vizită, nu cerere în căsătorie. Consiliul de familie a stabilit că dintre toți candidații șansele cele mai mari le are Carlo Gesualdo. Dar, din politețe, nu a emis nici o hotărîre, ci a dat doar sfaturi.

„Ce ai devenit, Carlo ?“ — Cînd Maria era încă copilă se temea de el. Nu-l simpatiza. Carlo nu a supărat-o niciodată, nu a tras-o de păr, nu s-a jucat cu ea în mod sălbatic, ca băieții Carafa. Au alergat împreună, prin vînt, pe malul mării, uneori și-au lepădat și încălțămîntea, ca să simtă mai bine nisipul cald. S-au dus cu trăsura la Castellamare și la Pozzuoli, odată s-au și rătăcit. Au ajuns la intrarea unei grote. În fața ei, în jurul ei erau numai gropi de var, zgură, mormane de piatră. Maria era cea mai subțirică dintre toți și s-a strecurat prin

crăpătură, pe trepte. Jos nu era chiar așa de întuneric cum o speriaseră. Această grotă lungă, adevărată galerie subterană, primea lumină din dreapta și din stînga, de parcă a fi avut ferestre undeva deasupra. Înăuntru erau sicrie de piatră și un tron uriaș cioplit din piatră. Avea doisprezece ani, era încă fetiță. În urma ei, Fabrizio Carafa. „Nu îndrăznești să te așezi pe el!” Fabrizio a apucat-o de păr și a tras-o nebunește, rîzînd, fără să se poată opune. Așa a ajuns să șadă, pentru o clipă, acuma știe, pe scaunul Sibyllei din Cumae. Unde era Carlo? A fost atunci acolo?

— Tu ai fost cu noi, atunci, la Cumae?

— Am ascultat cum vorbeai, cum se rostogoleau cuvintele de la un capăt al peșterii la celălalt. Fiecare cuvînt rostit era multiplicat de ecou pînă ajungea la intrare. Voi trei erați înăuntru... Federico, Fabrizio... erați destui... Eu am rămas afară. Ascultam vocile voastre.

— Ți-a fost frică să intri?

— Ascultam sunetele.

— Vom fi soți, Carlo?

— Așa? Atît de simplu?

— Iubești tu pe cineva? Cum arată iubita ta?

— E *Mater Musica*. Lîngă ea uit de orice...

— *Reverendum est debitum conjugale!*

Rîdea, într-un mod degajat, pătrunzător. Ființa cu vâl negru, care sedea în colț, nu știa latinește. „Respectată să fie dragostea conjugală!” Dacă o sărută acum pe Maria, asta înseamnă că sînt logodiți, așa cum a fost plănuît între tați, între cumnați. E vorba de trupul său și de trupul Mariei. Incepe să se aprindă dorința... încet, pe furiș îl încearcă nesațul, precum lupul din legendă pe Gubbio. Maria e îmbrăcată ca doamnele spaniole. Un singur trandafir întrerupe culoarea neagră; un trandafir galben în păr. Oare va spune, în sfîrșit, Carlo: „Te cer de soție, Excelența Ta?” Maria, Maria, m-ați lăsat acolo la intrarea în grotă Sibyllei din Cumae. Nu v-a păsat de mine. Tu hoinăreai doar cu băieții Carafa, numai cu ei îți plăcea să te joci. Strîmbai din buze: de ce l-ați adus iarăși pe acest Carlo. *Mă plectisesc acești Gesualdo!*

Maria parcă ar avea acum o mie de chipuri. E deșteaptă, e neghioabă? Oare va mărturisi preotului confesor că, văduvă fiind, discută despre plăcerile trupești? Nu ia de soție o fată pe care mamă-sa abia o inițiază în seara din ajunul nunții în taina supremă. Bietul Federico s-a mistuit în îmbrățișări. Cît era ziua de mare, se spune, nu ieșeau din dormitor. Federico tușea și sîngera de acum, dar și atunci tot se mai drăgostea. Ca unul care simte că nu mai are prea multe nopți de trăit. Oare aceeași Maria s-a culcat cu el, cea care acum, ca doamnă, pîrînd să-și dezmință tinerețea, șade îmbrăcată în veșmintele spanio-

lești ale văduvelor princiare ? Este una și aceeași cu această femeie vioaie, cu ochi verzi-albaștri, după cum sclipesc în bătaia luminii ? Maria întinde mâinile spre el. Nu-l ajunge, căci buna cuviință prescrie o distanță de zece picioare între fotoliul femeii și cel al bărbatului. Te pîrjolește de acum dorința, Carlo ? Te farmecă oare Maria pentru ca și buzele tale să ardă de dor, tremurul să-ți tulbure chipul, uscîndu-ți gîtlejul, sprîncenele să ți se arcuiască și dorința să străbată ca valul pielea-ți netedă de pe fața olivă ? Doamna de companie șade și ascultă în colț. A fost și ea tînără, undeva în Castilia, e o rudă săracă. Ce pricepe oare din toate acestea *dueña* venită de departe ? Ce mi-ai adus, Carlo, ca dar de logodnă ? Diamant ? Piatra filozofală ?

— Un madrigal . . .

El a scris și textul. Cu asta o onorează. În el nu-i vorba de dor și nici de iubire. *Dolor, dolor*, totul e doar suferință. *Morte* — moarte. *Addio* — despărțire. *Sospiri* — suspine.

— Pentru mine l-ai scris ?

— Dece l-aș fi adus altfel ?

— Cum scrii tu, Carlo ? Cum le născocoști cînd le așterni pe hîrtie ?

— În sinea mea ideea se înfiripă și dăinuie mai de mult, dar amorfă. Mai întii simt forma, apoi, cu încetul, parcă se încheagă și dialogul. Textul deocamdată e de prisos. Dar el e bun să zăgăzuiască suvoiu. Pe firul lui se deapănă melodia.

— De cînd Federico a murit nu m-am mai apropiat de cembalo. Așteaptă puțin, Carlo . . . Vreau ca azi să răsune. Poate că strunele sînt încă bune . . . poate că nu s-au rupt gheruțele . . . Eu de atunci n-am mai cîntat la el.

— Încă nu pot să încep.

— De ce ? Nu ești inspirat ?

— Nu știu, crede-mă, a devenit deodată totul fără formă. Pînă și tu, Maria, dacă nu te superi.

Femeia care ședea în colț s-a ridicat. Oare înțelege italienește ? Partitura e ascunsă într-un toc scump. Piele fină, verde, legată lejer cu șnur aurit. Inchizitoare din opal.

— Mi-ai adus opal, Carlo ? Piatră cu ghinion ?

— Nu-s superstițios.

— Mie mi-e teamă. Cum vom trăi împreună, Carlo ?

— Vei trăi încă mult, ești tînără, Maria. De ce ți-e teamă ?

— L-am visat pe Federico, înțelegi ? Cum venea . . . a murit de tînăr, foarte tînăr. Cîți ani ai tu acum, de fapt ?

— Am împlinit douăzecișicinci. Știi că tu ești cu cinci ani mai tînără.

— Federico ar avea acum doar nouăsprezece...

— Trebuie să te gîndești mereu la el și la cei din familia Carafa ? Totdeauna i-ai iubit mai mult pe ei. Pe mine... m-ai lăsat afară, în atrium, la intrarea în grotă. Doar de acolo mi-a fost îngăduit să ascult vorbele Sibyllei. Dar nu mi-a fost frică, n-am crezut în vrăji, nu cred că opalul aduce ghinion celui care-l poartă. Orice lucru poate fi izvor de nenorocire, Maria. Marea, vîntul, un fir de trandafir, o insectă. Așa simt cîteodată, cînd fără nici un motiv încep să tremur.

— Ai să mă iubești, Carlo ? E atît de mult, de cînd...

— Îți mulțumesc că nu spui: de cînd cu Federico... ultima oară... Spune-mi, cînd mama ta ți-a pomenit de mine — ce-ai zis ? Recunoaște că ți-a fost silă de mine și ai spus: urîtul de Carlo, care se gîndește tot timpul doar la muzică ? Așa a fost ?

— Am crescut laolaltă, Carlo. M-am obișnuit cu tine, am fost mult timp împreună, ani de-a rîndul. Ca și respirația... Dar atunci băieții Carafa erau... mai chipeși și mai puternici...

— Despre morți să nu spunem nimic rău... Dar ție atunci ți-a plăcut mai mult de Fabrizio.

— Știi și tu cum a fost, Carlo. Familia mi l-a ales pe Federico. Iată hîrtia, aici să semnezi, Maria d'Avalos. Atît. Au făcut plecăciuni. Am devenit ducesă. Era... atît de puțin, Carlo. Dar cui nu-i place un asemenea joc, ca să se elibereze puțin din cușcă. A fost un joc... Ai stat și tu lîngă catafalcul lui Luigi. Ai plîns, îmi amintesc. Deși atunci tu deveniseși prinț, iar el murise. Mi-a spus cineva că te pregătești să te duci la Madrid. Il va primi regele Filip pe prințul de Venosa ? Poate te invită să te și așezi și ai să-ți poți pune pălăria pe cap în fața lui, nu-i așa ? Și tu nici măcar nu dorești asta, ci te împrietenești numai cu cei care cîntă împreună cu tine. Crede-mă, Carlo, sînt atît de nenorocită. Cînd mă trezesc noaptea, îmi amintesc deodată de acele horcăieli... de perna înroșită de tuse. Totul se întunecă deodată. Să fiu după moarte din nou imaculată, fecioară, ca pe vremea cînd eram fată ? Asta vrei, Carlo ? Îți dai seama cît e de greu, din moment ce am fost odată stîrnită ? Să-mi aplec din nou privirea, să vorbesc cu rubedeniile despre lucruri cucernice ? Să-mi ascult în felul acesta prietenele, care povestesc, pe șoptite, cum au făcut dragoste aseară, sau cum li s-a mișcat plodul sub inimă ? Eu n-am voie decît să le ascult, ca una care a terminat de acum cu deșertăciunile lumești. Trebuie să mă îmbrac mereu numai în dantelă neagră de Castilia, ca cea de acolo.

Dueña e cu ochii la ceas ; s-a ridicat în picioare. Pentru vizită se cuvine doar atîta și atîta timp. În Hispania acest lucru e un obicei obligatoriu pentru casele nobiliare, și, ca și cum s-ar fi tăiat aripile cuvintelor, dialogul a sucombat brusc.

În mînă ține madrigalul, piatra de opal a tocului începe încet să se aprindă în bătaia luminărilor și devine aproape incandescentă. Ca și cum palida și aparent nevinovata piatră aducătoare de nenoroc s-ar fi îmbibat de foc și de tainice fluiduri.

— Maria, cînd ți-am ales acest madrigal, m-am gîndit la Catullus. A scris versuri unei femei cu numele de Clodia; el a numit-o Lesbia. A trebuit să cumpere un sclav grec, știutor de carte, și prin acesta i-a trimis versurile așezate într-un toc bătut în pietre scumpe. La Lesbia au rămas versurile lui Catullus, pietrele scumpe, sclavul. Cînd am ales madrigalul la asta m-am gîndit. Peste două zile, Maria, de vrei și tu, voi veni iarăși.

6

Oaspetele din Ferrara a sosit seara. Vorbea acea italiană mai aspră, de care cei din nord nu se pot dezbăra niciodată. Dialectul său deosebit a fost observat imediat de cei care l-au condus pe Fontanelli la Carlo. Pe veșmintele oaspetelui nu era nici o urmă de modă spaniolă, ci mai degrabă franțuzească, potrivit tradițiilor curții din Ferrara. În locul veșnicei catifele negre ce se poartă la Napoli și a cărei căldură înăbușitoare trebuie suportată fără nici un crîcnet, Fontanelli purta brocart în nuanțe cu grijă combinate. La sosire Fontanelli i-a comunicat majordomului că după rang e conte, stăpîn ereditar al Valestreî, în Reggio Emilia. Ca nobil se află în slujba ducelui de Ferrara. De altfel are preocupări multiple; compune madrigaluri, scrie cărți, i se încredințează solii. E veșnic călător, frecventează toate orașele mai însemnate ale Italiei și ale lumii creștine, îi face plăcere cînd poate să schimbe cîte o vorbă cu minți eminente.

Omul din Ferrara a expus, sporovăind cu ușurință și fără să se lase rugat, ce anume l-a îndemnat să facă această vizită.

— Torquato Tasso, care, ca să zic astfel, îmi e învățător și prieten, mi-a vorbit despre Excelența Voastră, cînd a venit vorba despre călătoria mea la Napoli. Mi-a spus că *Mater Musica* e slujită acolo de un eminent cavalier tînăr. Excelența Voastră sînteți mai tînăr decît el, dar cum Tasso și-a petrecut copilăria tot la Napoli, sentimente de simpatie îl leagă de casa Gesualdo, cu care — se știe — e întrucîtva înrudit. Mi-a îngăduit ca în numele său să-l caut pe prințul Carlo și să-i transmit un călduros salut. Roagă să nu fie uitat, se consideră un prieten mai în vîrstă, care îi dorește mult noroc stăpînului Venosei.

Torquato Tasso, dacă îmi e îngăduit să o spun, e steaua cea mai strălucitoare a Italiei, operele sale se cade să fie cunoscute de oricine care ține să fie numit *dilettante*. Dar se știe în același timp, și în primul rînd o știu marii seniori, că Tasso e o fire nestatornică, greu de stăpînit, pătimașă, pretențioasă. E mereu neliniștit și nemulțumit, după cum mersul stelelor influențează starea lui de spirit. De pe buzele sale se aud tot atît de lesne vorbe cucernice, ca și cele mai îngrozitoare sudălmii. De-l cuprinde furia îi scapără pumnalul și cel mai mare poet al Italiei e în stare în astfel de cazuri să ia la goană și străjile.

Fontanelli era un bărbat înalt, zvelt, cu o voce plăcută, doar cu cîțiva ani mai în vîrstă decît Gesualdo. Vorbea cu dezinvoltura omului care a văzut multe; știa totul despre lumea spirituală și princiară a Italiei, a fost și la Madrid, corespundea cu cardinali, iar acum se pregătește să călătorească la Paris.

Pentru ce a venit Fontanelli?

Mîna oaspetelui se odihnește pe clapele clavicembalului, apoi aleargă pe ele. „Discutăm mult despre natura fugilor” — spune el, ca și cum ar atinge doar în treacăt chestiunea. De ce a venit? Tasso n-a fost singurul care i-a atras atenția asupra prințului de Venosa. Domnul Carlo e vestit de pe acum, se vorbește despre madrigalurile sale. La Ferrara trăiește un editor renumit, *Baldini*, care publică mai ales lucrări muzicale. Acum cîteva zile l-a rugat și el pe Fontanelli să se intereseze la Gesualdo dacă nu cumva ar avea compoziții pentru un volum. S-ar ocupa el de editarea lui. Toate acestea, luate la un loc, parcă ar sugera prin spusele de o amabilitate cuceritoare ale curteanului un sens tainic, mai profund.

Aici, la Napoli, lumea italiană parcă e mai restrînsă, mai îngustă. Desigur, cînd în Castel Nuovo domneau încă regii cei „buni”, grația domnească era mai abundentă. Acum, de cînd poruncile vin de la Madrid, totul e altfel. Viceregele e doar un slujbaș important care domnește la Palat, și nu din grația Domnului, ci din voința regelui Filip și numai pînă cînd nu i se înfundă cu ocîrmuirea. Iată, spune Fontanelli, o fărișoară așa de mică, cum e ducatul Ferrarei, cît este de strălucitoare în aparenta sa nevolnicie. Are cel mai puternic parc de tunuri din toată Italia, iar Castello e o fortăreață de-a dreptul inexpugnabilă, fără să mai vorbim de alianța ce-l leagă pe ducele Alfonso de marea putere franceză.

Fontanelli observă din coada ochiului că Gesualdo nu prea se amestecă bucuros în problemele spinoase ale peninsulei. Parcă nici nu l-ar interesa rivalitățile principilor, intrigile lor familiare și de domnie. *Muzele*, spune el, cu glas aproape cîntat. *Ars una*. Arta e unică și indivizibilă. Acum, cînd tocmai s-a întors de la Florența...

Strîmt îi pare Napoli și limitate perspectivele, imediat ce un asemenea veșnic-călător ca Fontanelli îi deschide larg porțile Toscanei. Ce mai e la Florența, ce mai e la Veneția ? Milano e mort ; de cînd stăpînesc și acolo spaniolii, parcă a secat cîntul lombard.

Carlo se foiește, chipul său slăbuț, chinuit de spirite, se apleacă înainte, ochii îndepărtează negura ce-i învăluie, atenția lui politicoasă schimbă subiectul conversației. „Mai vorbește-mi despre Tasso !“

— Cînd am fost pe la domnul Tasso, nu odată am auzit cum își verifica la cembalo ritmul cîte unui sonet... da, domnul Tasso, care de altfel îi numără printre prietenii săi din Napoli pe domnul arhiepiscop Alfonso, pe contele Pescara și prețioasa lui soție, crede în ceea ce propovăduiesc florentinii. Muzica trebuie să fie slujnica supusă a cuvîntului. Iubitorii muzicii să nu se mulțumească cu textele inexplicabile pe care este nevoită să le suporte polifonia, pentru că cine mai poate înțelege cuvintele atunci cînd mai multe duzini de oameni cîntă pe diferite voci ? Noi, cei din Ferrara, sîntem mai aproape de Toscana decît napolitanii și veștile ajung mai proaspete la noi. Cei din Florența cred că fiecare pas cu care se apropie de arta antică rezolvă cîte ceva din tainele muzicii. Cum a putut fi arta corală la Atena, cu ce anume se puteau delecta miile de greci ? După eminenții noștri muzicieni există o singură posibilitate pentru *renașterea* muzicii ; să se dezbrace de polifonia care de lungi secole paralizează arta muzicală. În locul ei trebuie să se pornească pe o cale ce contopește într-un singur tot cultul cuvîntului, al ritmului și al melodiei. Cei din Florența au înaintat într-adevăr mai mult pe această cale. Așa scrie, de altfel, și maestro Vincenzo Galilei în lucrarea sa *Despre arta antică și modernă*, pe care o cunoașteți și Excelența Voastră.

Citate, memorie extraordinară. Fontanelli parcă ar trăi de cînd lumea în acest palat și cunoaște tot ce se vorbește la Napoli. Unde a rămas peste noapte, oare nu cumva la han, căci acesta nu se potrivește cu demnitatea unui om atît de deosebit. Palatul Gesualdo e destul de încăpător pentru ca Fontanelli și secretarul său să-și găsească aici, cît vor rămîne la Napoli, un cămin demn în toate privințele.

Cît de infinit de îndepărtate i se par lui Carlo vizita sa la palatul d'Avalos, cererea în căsătorie, pregătirea de nuntă, statutul familial : ca doi frați vitregi. Ca și cum toate acestea s-ar fi cufundat în adîncurile ființei și n-ar fi rămas altceva decît oglinda nopții. Fontanelli e un violonist excelent și și-a adus cu el *viola da braccio*. Ferestrele cu perdele trase sînt puțin întredeschise, zăpușeala de peste zi abia de se mai atenuează noaptea, iar cei care hoinăresc în piața San Domenico Maggiore ascultă cu surprindere cum la această oră tîrzie se înfiripă un mic concert în palatul Corneigliano. Sunetele răbat în piață. Cei care speră să aibă parte de răcoarea nopții se așează pe lespezile de piatră

de-a lungul gardului și ascultă muzica. Unii dintre ei fredonează în surdină ritmul și uneori reușesc să prindă și textul. Madrigal în noapte. Poate fi ceva mai frumos pentru urechea unui napolitan ?

Să rupi cu polifonia latinească, cu arta pe mai multe voci ! O singură voce, puternică, deplină, care să cînte textul în așa fel încît să-l poată înțelege oricine. Minte să poată surprinde frumusețea și dicțiunea unei singure voci !

Fontanelli știe să improvizeze minunat, iar din gesturile lui Gesualdo sesizează imediat ritmul și se lansează în variațiuni bogate, în fiorituri, aproape ca florentinii. Instrumentul cu strune a căpătat sonorități noi, nemaiauzite, iar afară, în aer liber, melodia se înlănțuie ca și cum ar cînta o întreagă mică orchestră. Fontanelli răfoiește entuziasmat caietul cu madrigaluri, apoi apucă lăuta și, acompaniindu-se cu ea, recită cîteva cîntece evlavioase și iată, vocea sa de bariton, catifelată, umple odaia.

Străjerii napolitani pe care îi conduce la posturi un plutonier spaniol își încetinesc pașii în dreptul palatului Gesualdo. Se reazămă de halebarde, își strîng pelerinele pe braț și ascultă cum devine tot mai bogat duetul violă-clavicembalo, apoi viola se învâluie în tăcere și rolul ei e preluat de un solo de bărbat. Plutonierul spaniol nu înțelege de ce au trebuit să se oprească la auzul muzicii ce se revarsă peste balconul Palatului. De ce oare s-or fi adunat atîția oameni aci ? Ce-o fi asta : un *motus* nocturn, o adunare suspectă ? Toată lumea își mai aduce aminte de acea sperietură, cînd schilozii înfuriați au asediat palatul viceregelui.

Despre toate astea Fontanelli nici n-a auzit. Nici nu era cazul ca vestea unei asemenea agitații lipsite de importanță să ajungă pînă la urechile lui. A fost ca și cum furtuna ar fi răscolit marea dar despre literele înfricoșătoare pe care le-a imprimat pe crestele valurilor își mai aduc aminte doar delfinii. Totul se mișcă — *pantha rhei* — spune oaspetele din Ferrara, cînd privește în noapte pe fereastră și observă mulțimea aproape nemișcată : cetățeni, studenți, clerici, slujbași mărșăluiați ai orașului, fete de stradă, care ascultă madrigalul.

Așa stau lucrurile, spune Fontanelli — există astăzi un artist renumit în Italia. Dacă e posibil se va muta încă de mîine în palatul Gesualdo. Și dacă îi face plăcere și Excelenței Sale domnului Carlo, cît va rămîne în această frumoasă Parthenope vor putea cînta împreună în fiecare zi.

Cît a trăit Luigi, Carlo a locuit la etajul al doilea al palatului, a îndrăgit de aici priveliștea, măruntele și drăgălașele bibelouri. Bibelourile miniaturale și cu lucrătură fină, aduse din Gesualdo, îl inspirau,

dădeau un aspect intim camerei de lucru și dormitorului, și apoi îl avea aproape pe valetul său, pe Pietro Bardotti, care de mic copil și-a însoțit stăpînul.

Don Fabrizio trăia mai mult la cetatea din Gesualdo, venea rar în capitală. Așa că acum pe umerii lui Carlo au rămas toate grijile curții, toate ospetele, primirile, vizitele, pe care, ca al doilea născut, le putuse evita. Acum era nevoit să trăiască potrivit rangului său : să facă vizite de curtoazie la vicerege, să apară la serbările oficiale așa cum i se cuvenea prințului de Venosa, să se îmbrace seniorial, să lase totul și să se amestece printre oameni, să-și manifeste loialitatea față de spanioli, să participe la intrigile ce se țes la curte, să se înroleze cu întreaga sa suită în vîltoarea marilor procesiuni și poate că se cuvenea să participe și la turnirele cavaleresti, ca și tinerii *maioresco* ai celorlalte case ! De toate acestea se îngrozea în mod instinctiv. Participa în silă la ceremonii, și ori de cîte ori trebuia să șadă în scaunul cu blazon din catedrală, în loja curții, la ședințele camerei nobililor, la primirea ambasadurilor, cînd viceregele făcea pe domnitorul. Toate acestea se înmulțeau zi de zi în jurul său și tot mai multe sarcini i se încredințau. Contele de Miranda, viceregele, se apropia cu simpatie de Carlo Gesualdo, atras de excelenta sa cultură. Ar fi dorit să-l inițieze, să-l atragă în treburile de stat, pentru ca tînărul stăpîn al Venosei să poată juca rolul de sprijinitor al Păcii Spaniole la Napoli. În provincia italiană acum domnea într-adevăr liniștea. După răzmerița schilozilor era reprimat pînă și *jus murmurandi*, orice nemulțumire ceva mai zgomoasă, dacă știrea ei ajungea cumva la urechile viceregelui. După exemplul venețian, spioni și denunțatori mișunau după înserat în cartierele din jurul palatului, iar patrulele de străjeri circula noaptea pe străzi și îi adunau pe toți suspecții, pe toți cei bănuți că ar fi în stare să provoace tulburări cu prilejul vreunei schimbări. Aurul franțuzesc — asta era învinuirea ce se aducea tuturor — are trecere la Napoli. Marea e deschisă, oricînd se poate ajunge la luptă sau măcar la un duel de artilerie între fortărețele de coastă și flota invadatoare.

Pacea regelui Filip avea un preț înspăimîntător — potop de impozite ce creștea mereu. A fost redus numărul marilor sărbători, lumea măruntă a orașului abia de mai beneficia de pîine pe gratis și de serbări populare. Comisii de recrutare cutreierau orașul și împrejurimile, iar pe cel care apuca să jure credință regelui spaniol îl și duceau în Lumea Nouă, în Asia, în Africa, peste tot unde se întindea imensul imperiu colonial al coroanei castiliene. Totul constituia o forță colosală, o „ordine“ de o putere înspăimîntătoare, care pune în mișcare întregul mecanism al vieții. Napolitanii urau însă disciplina, plecarea capului. Orașul se deosebea acum atît de mult de viața plină de con-

flicte, dar colorată, mereu schimbătoare, de pe vremea cînd Napoli era ocîrmuit încă de proprii săi principii...

Don Carlo trebuia să îndure transpirînd și plitocindu-se ordinea de zi a comisiilor, cînd viceregele ținea sfat cu eminentele Coroanei.

Era o adunare aproape mută, senatorii de rang veneau cel mult cu plîngeri mărunte, cu propuneri neînsemnate sau se săpau reciproc, profilîndu-se pe fundal umbra vendetei, a răzbunării singelui. Fiecare știa totul despre celălalt, și aceste cîteva duzini de aristocrați jinduiau după noi posesiuni, după noi demnități și făceau totul ca să cîștige capricioasa bunăvoință a viceregelui.

Ca și cum ar fi fost un străin, așa l-au primit la început pe Carlo egalii lui în rang; ca și cum cu greu ar putea să-i ierte că nefericita întîmplare a unui accident de călărie l-a adus pe acest tînr ciudat, uneori înspăimîntător, pe scaunul princiar. Avea un chip transfigurat, adesea plictisit și întunecat. Nu putea simula nici măcar o aparență de interes. Dacă se ridica pentru a-și spune cuvîntul, prin intonația toscană a vocii sale se deosebea de domnii napolitani care vorbeau în dialect local. Adesea se înfierbînta cînd era vorba despre vreo nedreptate suferită de slujitorii sau dijmașii de pe domeniile sale. Odată a urgentat înființarea unei *academii de arte*, după exemplul Florenței și Ferrarei. În cele mai multe reședințe italiene s-a ridicat lăcaș în cinstea Muzelor și tocmai la Napoli, în străvechea Parthenope, pe pămîntul odinioară grecesc, nu se găsește nimic care să-i amintească trecătorului de Atena? Consilierii mai vîrstnici s-au uitat unii la alții. Totul e sărăcăcios și mizer în această provincie spaniolă decăzută acum la nivel de colonie! Oare de ce l-ar interesa pe regele Filip dacă la Napoli sînt cinstite sau nu artele, dacă muzica are școală superioară, dacă sînt încununați poeții sau dacă viceregele întemeiază sau nu o *Academie*? *De ce*? La Madrid, unde se află *Unica Corte*, nici acolo nu există vreun forum al artei, unde poeții, filozofii și muzicanții să se poată manifesta în mod nestingherit. Aurul și argintul, ce sosesc o dată pe an din Mexic și Peru, sînt necesari pentru a susține *Catolica Religio* și domnia ei împotriva ereticilor și a păgînilor. Pînă și unei țărișoare depărtate, cum e aproape legendara Transilvanie, regele Filip îi trimite ajutoare, și nu mici, pentru ca principele ei să se poată menține împotriva turcilor. *Academie* la Napoli? Să se lăfăie în palate niște nespălați?

Lui Gesualdo nu-i poate interzice nimeni — atît timp cît respectă regulile moralei creștine — ca pe banii lui să întrețină atîția pierdvară cîți dorește: poeți, cîntăreți la cembalo, organişti, textieri. Dar contele de Miranda se și gîndea după memorabila ședință de consiliu, cînd prințul Venosei a propus înființarea unei Academii napolitane tocmai atunci cînd venise vorba din nou despre mărirea impozitelor,

cum de este posibil ca acestui tînăr crescut într-un mediu nobiliar să-i vină asemenea idei neașteptate, plebeiene: *Camerata* — după exemplul Florenzei și *Academie* — mergînd pe urmele lui Platon și ale lui Aristotel? Tinerii sînt cu totul altfel decît domnii mai în vîrstă și serioși. Dacă morala lucidă nu ar ține friu aceste minți turbulente, încă nu îndeajuns de coapte, ei ar putea avea de furcă și cu Inchiziția. E timpul — gîndea și contele de Miranda — ca acest Gesualdo s-o ia de-acum de soție pe Donna Maria, așa cum ia convenit și consiliul de familie. Atunci va avea și el altceva de făcut decît să țese asemenea planuri himerice în ședințele aulei napolitane.

La început despre toate acestea se vorbea doar în palate, dar bîrfa servitorimii a ajuns și în ulicioarele din Spaccanapoli. Trăiește aici, chiar în acest oraș, un prinț tînăr, ciudat, despre care nu se poate ști niciodată cu ce toane își începe ziua. Pornirile lui neînfrîmate îi întunecă uneori mintea. Deși sînt destul de rare aceste furtuni, în asemenea cazuri fug toți din fața lui, cînd îi văd *acest* chip. Este evident că îl chinuie vreo boală lăuntrică ce îi zbuciumă pieptul, iar mințile duse brusc la frunte îi trădează o durere de cap, atunci cînd globul incadescent al ochilor săi devine sîngeriu, ca o planetă ce apune. Alteori el e „prințul cel bun“, darnic, indulgent. Ii trimite la școală pe copiii servitorilor, acceptă cumetrii, își golește punga în fața cerșetorilor. Așa om e stăpînul prinț, așa trebuie să fie suportat, potrivit voinței Domnului. Acum însă se rîde de el în Spaccanapoli. Oare excelența sa Don Carlo în care bordei ar vrea să întemeieze academia? Se nasc și versuri, iar sub balconul palatului princiar unii încep să îngîne, iar apoi să cînte a bațjocură, pînă cînd ies servitorii ca să facă pușină ordine printre acești pierde-vară...

Oare Maria a avut legături carnale cu cel de-al doilea soț, cu Caracciolo, conte de San Giuliano, înainte de a i se fi desfăcut căsătoria? Oare e posibil ca Donna Maria să se fi culcat totuși cu el în secret, în așa fel încît amîndoi să fi putut tăgădui ulterior adevărul? În lumea nobilimii napolitane s-a vorbit mult despre această căsătorie. Oare a păcătuț sau nu, cînd s-a lăsat iubită de cel cu care s-a căsătorit din porunca familiei, dar care în realitate n-a acceptat căsătoria fiindcă nu a primit zestrea convenită? Oare a păcătuț sau nu — se întrebau și doctorii în ale credinței — dacă totuși *a consumat*? Avea un soț legitim și numai paragrafele contractului au constituit o piedică. Oare Don Giuliano să fi rezistat dorinței lacome de a rupe o asemenea floare minunată cum este Maria d'Avalos? Iar, pe de altă parte, această femeie cu sînge fierbinte, care și-a mistuit în dragoste primul ei soț, cum a putut oare să se mai stăpînească atunci cînd în apropierea ei s-a aflat un asemenea bărbat, bine legat, cum era Caracciolo?

Așa se bîrfea în palate și în rîndul servitorimii. Scrisorile anonime au și sosit la Don Carlo și mătușile îi tot dădeau zor cu vorbe pilduitoare ori de cîte ori venea în discuție căsătoria ce se pregătea. E al treilea soț, dar în realitate nu este el oare numai cel de-al doilea bărbat care o primește în patul său pe Maria ?

Pînă cînd preotul nu le va împreuna mîinile și nu se va anunța căsătoria în camera nobililor, trebuia să țină seama de buna cuviință. În încăpere vegheau totdeauna două doamne de companie cînd viitorul soț își vizita logodnica. Două personaje mute, aproape ca un cor antic. Jocul ochilor lor, răsfirarea evantaielor, zornăitul mătăniilor — se știe — toate acestea nu erau lipsite de intenția creării unei anumite atmosfere. Acești ochi negri, ce străfulgerau de după vălul negru al văduviei, urmăreau totul cu atenție : cuvintele, mimica feței, gesturile, zîmbetele. Ce putea el să afle despre Maria, ce puteau discuta împreună cînd fiecare mișcare a lor era paralizată de rigiditatea protocolului ? Îi place Mariei muzica ? Va dori să aibă în camera ei un cembalo, o lăută sau o gitară ? Sau poate un maestru de muzică, pe cel mai bun, pe Nenna, cu care Carlo a petrecut împreună anii de studiu ca discipoli ai maestrului Jean ? Ar putea să-l și trimită la ea, ca să cînte împreună. Ce nuanță a vocii de alto i se potrivește cel mai bine Mariei ? Îi plac madrigalurile ? Ce texte preferă ? Vesele, pline de dor ? Pe chipul ei străbătu o umbră de nor. Mariei îi plăcea să rîdă. Nimic nu era mai departe de ea decît meditația abstractă. Asculta supusă, dar fără pic de atenție, compozițiile logodnicului său. Fiecare madrigal exprima doar suferință, moarte, chinuri, pe pămînt sau dincolo de lume. Textul, ca un briu cu cuie, îi provoca o durere aproape fizică, pe care nici melodia, mai dulce, mai blîndă, nu o putea atenua prea mult. De ce oare nu scria Carlo niște cîntece primăvăratece, vesele, pline de ciripit de păsărele, ceva pe care să se poată și dansa, în care să se poată ascunde și dorul și iubirea ? Mătușilor, voi, mătușilor din colț, ați fost oare și voi cîndva tinere ?

Trebuie să te hotărăști, Carlo — îi spuneau viitorii cumnați din familiile Gesualdo; Carafa, Avalos, care îi erau și veri.

Morman de hîrtii, contracte, rentă de văduvă, drepturile copiilor vitregi, după caz, fie că din căsătoria Mariei și a lui Gesualdo se va naște un băiat, fie că se va naște o fată. Expresii siropoase de notar : pat conjugal, adulter, soarta fătului încă nevenit pe lume în cazul decesului prematur al tatălui.

În spatele formelor juridice — soarta a doi oameni, a căror viață e fixată în paragrafe ținute prin rigide cuvinte latinești. Oare dorește într-adevăr Maria să-l culce în patul ei pe ciudatul, pe sumbrul cavalier ? Cele două cameriste ale sale — Maria Scala și Silvia Albana —

fi aduc veștile. Pe Spaccanapoli se bîrfește; acolo sînt cunoscuți cei ce vin din Gesualdo cu fel de fel de treburi și așteaptă din zori la ușa din dos a palatului, ca pe la prînz să fie lăsați să intre în audiență la prinț. Fetele vorbesc pe jumătate rușinate și speriate de cavalcadele nocturne, de faptul că atunci cînd Carlo se află la castelul din Gesualdo încep să tremure fetele de țaran. Le alege, se amuză de îmbujorarea lor și parcă ar întineri cînd le vede retrăgîndu-se temătoare în colțul dormitorului, simțind că nu le mai ajută nici rugămințile. Așa se îndreptă spre ele prințul, uneori mascat, iar cînd o învață pe ibovnica de ocazie în arta drăgostirii, nici atunci nu zîmbește, fiind chiar crud aproape întotdeauna. Aur, brățări, lăntișoare, pămînt e darul pentru cîte o astfel de noapte. Oare o fi avînd copii din flori? O fi conceput prunci cu aceste fete? Ce se vorbește despre asta în Gesualdo? În urma acestor sălbatice cavalcade de noapte a văzut lumina zilei vreun vlăstar bărbătesc? Oare pîntecul Mariei va fi binecurvîntat de soartă dacă ajunge în patul vărului ei? Gloata din Spaccanapoli se pregătește și ea, în felul ei, pentru această nuntă importantă. Consiliul de familie așa a hotărît: cununia princiară să aibă loc în palatul San Severo.

7

Pietro Bardotti, valetul casei Gesualdo, a bătut la ușa din dos a palatului Avalos, în aripa locuită de servitori. A anunțat că nu vine în calitate de curier, ci ca vizitator, care de fapt trebuia să fie primit la intrarea principală, fiindcă vine în locul stăpînului său. Nimic nu-i putea scăpa ochiului experimentat al lui Bardotti. Observa la fel de bine luxul, cît și păianjeniișul necurățat, era sensibil la mirosurile de la bucătărie, ochii lui scrutători luau seama la tapeturi, evalua greutatea brocartului din perdele, gradul de uzură al stofelor, și-a dat seama cam cînd s-a zugrăvit ultima dată, ce se găsește în grădina din jurul palatului, dacă se face risipă, cum se scoate apa din fîntînă și cum e distribuită printre straturi. Duminica după amiază, pînă la litania de seară, lumea era a lor.

Donna Maria știa și ea de faimoasa vizită a valetului, căci acum cîteva zile Don Carlo spusese așa, într-o doară, că valetul său, Pietro, va veni duminica pentru a discuta „amănuntele” cu cameristele. Ade-vărul era că în Spaccanapoli îl cunoșteau bine pe acest Pietro și se cam temeau de el. Era rău de gură, trufaș, cu o voce arogantă, nu

semăna de loc cu ceilalți descendenți de iobagi de prin împrejurimile cetății Gesualdo. O fi răspîndit el zvonul sau i s-a pus doar în seamă că ar fi și el de undeva un fel de vlăstar princiar, dar cam din flori... Poate că pe bunica lui o fi sedus-o vreunul din familia Gesualdo, căci tatăl lui Bardotti, care era un fel de intendent al moșiei, venea uneori la palatul din oraș, aducea ba una, ba alta, pentru bucătărie, mai ales vînat, și în astfel de cazuri făcea și socoteala cheltuielilor. Cei din Spaccanapoli pretindeau că descoperă și o oarecare asemănare între stăpîn și intendentul său. Adevărul era însă doar atît că Pietro a început să-l slujească încă de timpuriu pe Don Fabrizio, care l-a îndrăgit și l-a dat pe lîngă Carlo. Pietro putea fi doar cu doi-trei ani mai în vîrstă decît Carlo. Nu era prea supus nici față de stăpînul său. Vocea sa înaltă de tenor răsuna plină de pasiune, căci lui Pietro îi plăcea să cînte și fermeca toate femeile din Spaccanapoli. Nu-și alegea niciodată ibovnică dintre slujnicele de la palat. Era un domn, autoritate indiscutabilă acolo. Și acest Pietro venise, deci, să discute despre apropiata nuntă.

Maria Scala și Silvia Albana au fost cele care l-au primit. Ceremonialul de duminică după amiază a reprodus în mic felul în care se desfășoară vizita unui domn de rang înalt. Mantaua și bastonul lui Pietro erau purtate în urma lui de un *piccolo*, iar un rîndășel dintre cei care ajutau la bucătărie aducea în coșarniță vin dulce de Malvazia și șuncă de mistreț. Nu venea el, Pietro, cu mîinile goale. În aureola nunții apropiate fiecare pas al său căpăta o importanță deosebită. Nuntesc două familii renumite ale orașului Napoli. Vuiet de orgă, cunună de lămîiți, ospețe, cameristele pregătesc patul: aici va fi Don Carlo, aici va fi Donna Maria. Cameristele rid între ele. E cam pipiriu prințul. Ele știu cît de însetate îi sînt buzele, cît de înfometată și de lacomă de dragoste este frumoasa Donna Avalos.

Ucenicul lui Pietro aleargă înainte, bate la ușa cea mică din spațele palatului. Cunoaște rostul, căci a mai adus și pînă acum, de cîteva ori, vînat rar, fructe, mărunchisuri de la moșie. Palatul Avalos nu era departe de mare și din balcon se putea vedea Castel dell'Ovo. Biserica Chiaia, pe numele ei întreg *Santa Teresa a Chiaia*, se afla în vecinătate. Ea era locul de rugăciune al celor din palat. De jur împrejur s-au ridicat case senioreale, potrivit cu schimbările soartei și ale gustului napolitan.

Dintre cele două slujnice, Maria Scala e cea mai tînără și mai sfioasă. E de o vîrstă cu stăpîna ei. Silvia e mai frumoasă. Acum doi ani a venit ca doică în casa Avalos, apoi a trecut în slujba Doinei Maria. E și ea văduvă tînără; bărbatul i-a plecat la oaste, de unde camarazii i-au adus înapoi doar mantaua de piele. Bardotti, primul valet al casei Gesualdo, pășește în palatul Avalos cu pălăria pe cap,

gonindu-l înainte pe micul ucenic. Intreaga lui ființă e plină de *grandezza*, privește plin de sine în jur, ochii îi scapără spre cele două fete, scutură cu două degete firicelele invizibile de praf de pe perna fotoliului ce i se oferă. E îmbrăcat, cum se cuvine, în veșminte negre și aceasta în ciuda căldurii de afară. Apartenența lui la tagma servitorilor se vede numai din faptul că ține în mână bastonul — aproape un baston de majordom — și că nu-i atîrnă sabie la șold. Fetele îl primesc pe Pietro în basmale strălucitoare, cu mîncăruri alese rămase de la masa domnilor, cu feluri de bucate servite acum nu în bucătărie, ci în odaia cameristelor. Toate acestea erau făcute într-un mod ceremonial, napolitan. Pietro tutuia fetele, dar ele îi acordau titlul de *messer* și numai cîteodată își ieșeau din rol și i se adresau la fel cum se obișnuiește cu cei de o teapă cu ele.

Toți trei erau iobagi. Aspra lege din Napoli a legat din străvechi timpuri mîinile lui Dumnezeu. Cine s-a născut slugă, el și urmașii săi rămîn legați pămîntului, nu se pot muta, nu pot fugi, trebuie să suporte orice schimbare a stăpînului, bun sau rău, ca pe o fatalitate naturală, cum este furtuna, seceta, ciuma . . . Sub vechii regi Anjou s-a statornicit prin lege că iobagul nu poate scăpa de servitute decît dacă trece în tagma preoțească sau se înrolează soldat în oastea regelui. Stăpînul este cel care îl judecă, cel care îl poate ciomăgi, cel care îl poate închide, iar în vremurile mai vechi îi putea pune și lațul de gît. Acest lucru a fost atenuat în ultimul timp de către decretele de la Madrid. Numai forumul judecătoresc poate lua viața unui om. Dacă a păcătuit în chestiuni bisericești, trebuie înștiințată Sfînta Inchiziție, cea care judecă păcatele slugilor și ale stăpînilor deopotrivă. În treburi mai mărunte putea decide însuși stăpînul, dar dacă, mînat de vreo furie de moment, nu îl omora totuși pe iobag, faptă de care trebuia să dea socoteală președintelui curiei nobiliare, trebuia să-l trimită la reședința celei mai apropiate circumscripții. În primul caz se făcea mai puțină scriptologie, căci nobilul trebuia să motiveze acuzația și cine a mai văzut ca să se pretindă muncă de jurist din partea unui domn indignat la culme de rătăcirile iobagului său ? !

În Gesualdo erau iobagi. În pivnița castelului se înșirau una lîngă alta celulele, iar în curte se întindea patul de scîndură pe care erau legați cei ce urmau să fie biciuiți. În mijlocul satului se fălea apoi lada de lemn în care erau strînse mîinile și picioarele celor osîndiți, iar în vîrfurile dîmbului se mai vedeau încă furcile rămase de pe vremea cînd stăpînul din Gesualdo judeca și în chestiuni capitale. În Napoli însă toate acestea erau privite doar ca privilegii nobiliare de mult învechite, de mult înlocuite. Servitorimea palatului domina ea însăși printre oamenii mărunți — mizeri, dar liberi — din Spaccanapoli sau din Mergelina, printre vînzătorii ambulanți, tarabagii, cărăuși,

femei de stradă. Pînă și călugării cerșetori îi intitulau domni pe valeții palatelor, acordîndu-le același respect ce se cuvenea micilor funcționari, copiiștilor sau plutonierilor. Străvechea tradiție orășenească îi despărțea între ei și pe oamenii lipsiți de rang. Contele de Pescara și prințul de Venosa erau socotiți egali în rang, ca și cei din familiile Carafa și Borromeo. Servitorii lor se aliniau și ei rangului stăpînilor și prin întreaga lor comportare, prin fluturarea numelui celor pe care îi slujeau, dădeau să se înțeleagă că nu doresc să se amestece cu servitorimea nobilimii mai mărunte sau a magistraților. În funcție de aceasta alegeau totul în jurul lor: biserica, confesorul, locul de plimbare, caii, ibovnicele. Trăiau în lumea lor distinctă, precum stăpînii lor, care dispuneau, în baza dreptului senioral, de viața, munca și timpul lor. Așa că, atunci cînd Pietro a bătut la poarta mică a palatului de lîngă Chiaia, toate privirile din palatele învecinate erau ațintite asupra lui. Felul în care primul valet al casei Gesualdo și-a făcut intrarea în palatul d'Avalos constituia un act de stat.

La început conversația era stingheră, ceremonioasă. Fetele și-au arătat măruntele lor relicve, s-au interesat în mod politicos și cucernic despre relicvele casei Gesualdo, cînd și unde se duce *Messer Pietro* la biserică, cine e confesorul său, cît de des obișnuiește să se împărtășească. Așa au auzit cînd se duceau în vizită cu stăpîna lor și cînd trăgeau cu urechea la primiri de oaspeți. Cîte o vizită dura ore întregi, așa că aveau timp destul ca să cerceteze pozițiile de luptă.

Vinul de Malvazia a venit în sprijinul lui Pietro. Era dulce și plin de foc, așa că limba fetelor, obișnuite cu băuturi mai slabe, s-a dezlegat mai repede. La întrebările iuți ca niște lovituri de pumnal ale primului valet au început să răspundă fără ocolișuri, în primul rînd Silvia, care, ca femeie mai cu experiență, putea să-și spună mai lesne părerea despre treburile stăpînei și ale lumii. Poate că *Messer Pietro* va binevoi să le spună cînd va fi, în sfîrșit, ziua nunții, ca totul să fie pregătit și totul să fie aranjat. Donna Maria — spuse ea suspinînd — e aproape o sfință. Dar, totuși, e femeie, și iată că fiecare își are felul său de a fi.

— Obișnuiesc să vină bărbați în palat ?

Tatăl, fostul socru, confesorul, unchi, rude apropiate. Dar maestrul de muzică ? Acest soi de bărbați, chiar dacă erau clerici, nu odată au jucat un rol în bîrfa din oraș ca sursă de ispită. Fetele s-au uitat una la alta. Nu, Donna Maria cîntă rar și nici în Chiaia, la liturghii, nu i-au auzit glasul.

— Ce fel de instrumente muzicale sînt în odaia stăpînei ?

— Sărmanul duce înainte de a muri a cîntat la viola da braccio, iar pe undeva mai era și un flaut. Stăpîna a primit de la soacra ei

un clavicordium încrustat cu fildeș; cu prilejul curățeniei va trebui șters de praf. Nimeni nu-i ridică capacul. De ce, *Messer Pietro*?

— *Noi* cinstim mai presus de toate muzica. Don Carlo cântă în fiecare zi. Eu trebuie să-i pregătesc instrumentele preferate, dintre care alege în fiecare dimineață. Viola da gamba, flaut, cembalo... toate acestea le avem; chiar prea multe. Camera de muzică a prințului arată precum în alte case colecția de arme. Cel mai mult îi place să cânte la lăută, *la lira de bas*. În asta e maestru, aproape tot atât de virtuos ca și domnul Pomponio Nenna care de mic era vestit ca un copil minune și pe care chiar și *magister* Jacques l-a tratat ca și cum ar fi fost egalul său. Voi despre toate astea nu știți nimic? Unde începe și unde se termină Imperiul Muzicii? Scoase un fluierat scurt, detestînd lipsa de cultură a casei d'Avalos, și umplu paharele, arborînd o figură supărată.

— *Messer Pietro*, noi am spus de acum totul, aproape că ți-am spus și cînd are Donna Maria... mă înțelegi... cînd i se împlinește luna... Dar dumneata de ce nu spui nimic despre stăpînul dumitale? Căci doar peste cîteva săptămîni vom fi și noi în slujba lui. Ce fel de stăpîn e... ce-i place, cu ce i se poate intra în voie? E sever, e brutal, ce fel de fete îi plac, e zgîrcit, darnic, mîncăcios, dacă îi plac dulciurile, dacă se spală, cum îi place să se îmbrace, cum e cînd... mă înțelegi?

— Are o digestie proastă. Asta îi provoacă multe necazuri. *Constipatio* — așa spun doctorii.

Apoi, ca și cum s-ar emoționa, continuă:

— Dacă-i stăpîn bun? Fiecare stăpîn e bun sau rău după cum ne purtăm cu el. Servitorul neghiob îl înfurie și atunci poate suci gîtul oricui. Pe stăpînul bun trebuie să-l îndemni să fie darnic, să-i dai pilde demne de urmat, să-i spui vorbele ce se vîntură, că pe cel darnic îl iubește și Dumnezeu. Așa... și trebuie să alegi bine, dinainte, ce fel de muieri își ia în pat. Pentrucă — știți și voi — cîte betșuguri macină neamul omenesc. *Genus humanum*, spun doctorii. Boala franțuzească bîntuie de o sută de ani în Napoli. Francezii în schimb pomenesc de morbul napolitan. Corăbierii îl duc și-l aduc, dar mai degrabă în pat se ia decît pe covertă sau în timpul cățărării pe catarge. Nici servitorului nu-i este indiferent dacă stăpînul e sănătos sau nu. Stăpînul bolnav are adesea și valet bolnav. Femeile trebuie bine alese. Și deștept lucru e dacă mai întîi valetul le încearcă, le verifică, le cunoaște, ca să le recomande sau nu stăpînului. Bine înțeles, asta numai dacă nu sînt virgine, căci se socotește a fi mare păcat dacă i se răpește stăpînului *jus primae noctis*. Asta, ca să știți, o spun notarii cînd vine la ei cîte o fată cu burta mare, care ar dori să-și dovedească dreptatea. Cică n-a avut încotro... căci domnul... Dar acest fapt e doar pentru

o singură noapte. Și mai mult — nu ! După a doua noapte fata poate avea de acum pretenții. Dar cine poate dovedi, mă întreb, dacă ceeace s-a întâmplat s-a petrecut cu primul sau cu al doilea prilej ? Notarii o sucesc și o învîrtesc. Dacă tatăl fetei are ceva bani, poate să obțină ceva dreptate în sensul că se scrie : „Tatăl copilului este milostivul prinț, stăpînul nostru, *illegitimus*“. Tot e ceva. Dacă e băiat. Dacă e fată, cum știți și voi, nici nu are rost. O jumătate de dublon preotului, care o înscrie și o botează . . .

Cum e stăpînul ? E atît de înțelept că nici n-o să observe neghio-bia voastră. Trebuie să-i zîmbești, să-l întrebi doar atunci cînd îi vezi pe frunte că-i bine dispus. Azi i-a reușit. Mațele și stomacul nu-i mai sînt încărcate. În asemenea cazuri, vă spun, poți obține tot ce vrei de la el.

Nu dă prea mult pe ceremonii. Îl plictisesc titulaturile spaniolești. Don Carlo, e suficient să te adresezi numai astfel, cînd nu e nimeni altul prezent. Cînd sînt și alții de față, trebuie să-i spui, desigur, excelență. Umblă ponosit, își rupe adesea ciorapii, căci așa e mersul lui. Nu-i prea place să călărească mult. Deși își datorează norocul celui bidiviu care l-a strivit pe prințul Luigi. *Requiescat in pace*. A fost o zi grea. Am știut ce mă așteaptă. Să avansez ca prim valet al prințului. Să am un rol mai important. Bine înțeles că-i plac fetele, dar cu rost. Nu le bate, cînd duc cîte una la el, dar după aceea se necăjește. E proastă ca un animal, spune nu odată. A fost una pe care a iubit-o mai mult timp. Avea o voce frumoasă fata. Excelența sa a și uitat pentru ce am adus-o. Îi asculta vocea de sopran. Mai cîntă, mai cîntă ! Fata asta a primit cel mai mult. A luat-o de nevastă un cantor. Nu spun cine e, dar și azi cîntă încă frumos la liturgii. Zi grea, zi grea va fi cînd va începe. Scopul este ca totul să meargă potrivit cu *Mater Natura*.

Dacă e gelos ? Pe cine ? Pe mortul care se odihnește în mormînt, sau pe acel conte Alfonso, care pentru că n-a primit zestrea nici n-a vrut să se apropie ? Bunul meu stăpîn o cunoaște pe stăpîna voastră încă de pe cînd era purtată-n brațe. Doar îi e verișoară. Și cît de greu a fost pînă a venit dispensa ! Că poate să ia o rudă . . . Ce știți voi, cît de mare domn este arhiepiscopul de Milano, Eminența sa, Carlo Borromeo, cardinalul ! E unchiul lui don Carlo, care îi poartă numele de botez. Arhiepiscopul a scris Sfîntului Părinte în interesul căsătoriei. Căci această căsătorie, care unește două familii cucernice, de o mie de ani creștine, nu poate fi, desigur, decît pe placul Domnului. Mă veți conduce mai tirziu prin palat. Despre tot ceea ce e al stăpînei voastre am să vă spun dacă trebuie sau nu trebuie. În palatul San Severo nu vom îngădui decît lucrurile cele mai frumoase. Tot respectul meu pentru casa d'Avalos, dar prea multe lucruri de nimic, de adunătură

sînt aici. Nu ne trebuie. Din toate astea să luați cu voi numai ce-i mai bun. Căci, la urma urmelor, ca să ajungi dintr-o casă de conte într-o casă de prinț — nu-i chiar un lucru atît de mic! Va trebui să vă dați și voi silința. Trebuie să știți, Maria și Silvia, că inima, ușa, patul, grația sau minia ducelui — totul prin mine se vădește. Deși, în ce privește patul, stăpînul meu se pasionează destul de rar și se întîmplă ca săptămîni de-a rîndul nici să nu dorească vreo femeie. Dar, după cum se zvonește prin oraș, Donna Maria... aproape că l-a mistuit pe primul ei soț. Trebuie să știu tot, vedeți. Vorbește tu, Silvia, care ai dori și tu să te măriți a doua oară — ce este adevărat din toată sporioaia pe care o îndrugă precupețele din Spaccanapoli? Cum e cu stăpîna-ta...?

— Am fost acolo, cu ea, în ultimul an, cînd Don Federico mai tănuia încă faptul că i se ivea sînge pe gură în timp ce tușea. Se sculau tîrziu, la prînz. Donna Maria era adesea nemulțumită. Așterneau patul și la prînz. După vizită trebuia să duc înăuntru cana de vin cu mirodennii... înțelegi mata, *messer Pietro*. Praf de cantaridă... elixir. Ducele avea șaisprezece-șaptesprezece anișori, vîrstă frumoasă, dar ar mai fi trebuit să crească. Și tot așa... noapte de noapte, din zori pînă în zori. Eram femeie, mă înțelegi, *messer Pietro*. Nu-i lucru bun. Cît de obosit era, cum dormea de dus, micuțul și sărmanul meu duce! În zilele acelea... arăta ca un cadavru, căci, înțelegi mata... În trei-patru zile își revenea, dispăreau cearcănele de sub ochii băiatului. Parcă ar fi și crescut. Dormea mereu. Și apoi începea totul de la capăt. Vai, vai... Don Carlo e cu aproape zece ani mai în vîrstă... cîți ani are...? Douăzecișicinci? E în floarea vîrstei. El trebuie să știe de acum ce se poate și ce nu. Nu ca sărmanul meu duce... Dar, în sfîrșit. S-a dus din această lume. Să le servești bere, *Pietro*, pentru că îi face să doarmă mai mult. Și nu asemenea vin de Malvazia... căci de asta pînă și mie, cum mă uit în ochii dumitale haini și ispitori... începe să mi se învîrtească și capul meu de văduvă...

Fontanelli, care devenise de-al casei în palatul Gesualdo, era din ce în ce mai sincer față de amfitrion. Cine vine de pe meleagurile nordice în vizită la Napoli — spunea el — i se pare că a nimerit într-o mare închisoare misterioasă. Căci cu toții sîntem fiii aceleiași mame italiene și totuși ceilalți italieni se simt străini în această lume spaniolă care înseamnă sărăcie, trufie, închiziție și totodată subaprecierea a tot ce e jucăuș, grațios, italian. Ca și cum domnilor de neam nu le-ar mai sta bine să-și asume vre-un rol în jocul fermecat al vieții cotidiene din sud. Totul e rigid și ceremonios în viața stării nobilare. Nori de fum din craterul Vezuviului, vînturi sumbre dinspre Trident. Pe

treapta de sus a scării sociale cîteva duzini de nobili se scaldă în razele de soare ale puterii, în timp ce ceilalți doar vegetează, slujesc, suferă, numai pentru că sînt italieni.

Fontanelli era doldora cu vești din Italia. Cunoștea lumea de la curțile din nord, Ferrara, Mantua, Urbino și privea cu oarecare speranță și spre Milano. Deși în Lombardia spaniolii sînt încă stăpîni, dar poporul de acolo, laolaltă cu nobilii italieni, e plin de fermitate și încăpățînat. Seniorii italieni nu se duc niciodată în vizită la vicerege, în *Castello Sforzesco*. În orașul Sfîntului Ambrozio arde mocnit, sub cenușă, jăratecul italian. Țara cea mai frumoasă e, desigur, Toscana, grădina cu flori a Lumii, ca și cum tot ce e frumos s-ar fi adunat la Florența. Dar cine vrea să se odihnească cu adevărat, acela să se ducă la Siena. Încă de la poarta orașului îl întîmpină inscripția : *Cor Siena tibi pandet*. Călătorule, Siena te așteaptă cu inima deschisă. Și în sfîrșit — cînd a fost Don Carlo la Roma ? A audiat vreodată o messă dirijată de *messer Palestrina* ?

Din camera sa, Fontanelli a adus jos un *Deposuit* din *Magnificat*. L-au analizat împreună la masă, apoi au început să răsfoiască și un *Ave Verum* compus pe cinci voci. Nu mai erau de acum singuri, au sosit și trei colegi de muzică : Rocco Rodio, Scipione Stella și Dentice. S-au aplecat asupra partiturilor, le-au studiat pe îndelete, apoi s-a angajat fiecare să cînte cîte una din voci. În felul acesta făceau cunoștință tot mai mult cu Fontanelli, pe care — nobilul din Ferrara era un excelent povestitor — îl ascultau cu cea mai mare atenție imediat ce începea să vorbească despre problemele italiene. Conversația reveni apoi asupra compozitorului din Cetatea Sfîntă : parcă ar lărgi la nesfîrșit limitele polifoniei. Ii dă un nou înțeles cîntecului coral. Melodiile sale confirmă într-un mod minunat structura componistică a maestrului Pierluigi da Palestrina.

În timp ce cîntă uitînd de ei, în vremea frumoasă, plină de soarele de amiază, pe Carlo parcă l-ar năpădi deodată grija și simte planînd asupra sa *atra cura*. Îi vine în minte deodată gîndul că dacă Luigi n-ar fi murit el n-ar mai fi trebuit să se pregătească acum de nuntă și ar fi putut să plece peste o săptămînă cu Fontanelli. L-ar putea vizita pe Palestrina. Maestrul poate că i-ar da și cîteva lecții admiratorului său din Napoli. Tot mai mulți sînt cei care îl laudă pe muzicianul din Roma. Nimeni nu poate obiecta că polifonia sa n-ar continua tradiția înaintașilor, dar totuși variațiunile sale sînt atît de bogate, atît de nuanțate, și cît de generos imprimă libertate și farmec armoniei !

De n-ar trebui să se preocupe de nunta apropiată, ar putea ajunge și la Florența. Colegul său de muzică din Napoli, Scipione Palla, trăiește acolo, la curtea familiei Medici. Se vorbește că din gîtlejul său

se înalță cea mai frumoasă voce de tenor din Italia. E un cântăreț impulsiv — spune despre el Fontanelli, care l-a întâlnit la Florența.

De altfel, ce se mai întâmplă în capitala toscană, în casa domnului Bardi? Tot se mai discută asupra tezei lui Vincenzo Galilei care a reînviat muzica grecilor după mai bine de o mie de ani? Excelența Voastră ați citit *Dialogul*, între maestru și discipol despre esența muzicii instrumentale?

Cît de uriașă e peninsula noastră, Don Carlo, cînd e vorba de muzică! Vedeți cît de mult se deosebește școala romană de arta noastră corală din Ferrara, de pildă, care s-a format după gustul prințului Alfonso? Dar la Veneția? Încă n-am văzut cu ochii mei cum au instalat cea de-a doua orgă în San Marco, ca acum două coruri să-și răspundă reciproc, fiind așezate de-o parte și de alta a altarului. Muzicanții renumiți sînt și la Mantua. Se vorbește despre un violonist tînăr, care caută căi cu totul noi în madrigalul pe cinci voci. Numele lui e Monteverdi. La Reggio au prezentat o asemenea comedie în care se cîntă sub formă de madrigaluri. La Roma bine înțeles că nu se ivește asemenea prilej decît în palatul vreunui cardinal mai tînăr. Dar Sfîntul Părinte poate fi mîndru că Palestrina se află la San Pietro.

Pietro aduce pelerina și pălăria stăpînului său. La palatul Avalos e așteptat de notar, ca să clarifice într-o formă definitivă problema darului de logodnă și a eventualei înapoieri a zestrei. Pleacă împreună cu propriul său notar, apoi li se alătură și un avocat. Trei corbi, în mantale negre și pălării țuguiate. Așa cum cu o oră mai înainte se aplecau asupra partiturilor iubiții săi muzicanți, așa se apleacă acum oamenii legii asupra paragrafelor.

Peste trei zile Fontanelli a fost iarăși acela care a aflat primul marea veste a Italiei. Torquato Tasso a reușit, cu ajutorul tînărului duce de Mantua, să se elibereze din mănăstirea-închisoare din Ferrara și a părăsit orașul chinurilor sale. Șapte ani... la început legat în lanțuri, printre robii cu mintea rătăcită...

Cu un deceniu și jumătate poate fi Tasso mai în vîrstă decît Gesualdo. Își amintește de poet de pe vremea cînd el, Carlo, era doar un băiețel. Poetul s-a născut și el în apropiere de Napoli. La Sorrento l-a adus pe lume mamă-sa, care era doamnă nobilă tot de prin partea locului și numai tatăl său era din Italia de nord. Pe undeva, datorită schimbătoareii sorți italiene, se înrudeau. Tatăl lui Carlo i-a pomenit odată că a contribuit la plata unei imprimări tipografice, cînd Bernardo, tatăl lui Torquato, și-a publicat romanul cavaleresc *Amadigi*. Pe vremea aceea, apariția cărții a fost un eveniment important. Căci puține exemple puteau fi citate, ca un nobil de rang să se vîre în datorii numai pentru că dorește să cîștige cu o *carte* grația celor pulerici. Acum, cînd Fontanelli îl evocă pe Tasso, îi apare imaginea poe-

tului cu chip frumos, cu pieptul îngust, așa cum i s-a păstrat în amintire de pe vremea când era copil, după câteva întâlniri avute cu el. Cum arată oare acum Tasso, după șapte ani de închisoare ?

— Scrisoarea ce-am primit-o de la el — spune Fontanelli — e capricioasă ca soarele de martie. După câteva ore de senin — din nou nori. De începe o zi mai veselă pentru el, Torquato e amabil, bine dispus, își recită bucuros poemele mai mici, făurește planuri, se grăbește la stația de poștă ca să i se ducă scrisorile peste tot în Italia. Apoi deodată se întunecă totul în sinea lui, îi cuprinde deznădejdea. Simte că din nou a pus Răul stăpânire pe el. Așa s-a întâmplat că nu o dată a vrut să arunce în foc întregul manuscris al *Ierusalimului Eliberat*. Noroc că se păstrează câteva copii. În asemenea cazuri Tasso susține că lucrarea lui e contrară *Tridentinului* și că va fi mistuit de focul gheenei cel care se va delecta cu versurile sale. Așa s-a întâmplat și atunci când l-a reclamat la Roma pe inchizitorul dominican din Ferrara, că a procedat prea blînd cu el. Desigur, dominicanul era și el italian și citise cu multă plăcere versurile. Acum Tasso s-a dus la Mantua cu Vincenzo Gonzaga. Tînărul principe va avea multă bătaie de cap cu el.

— Ar veni oare Tasso aici, dacă l-aș chema ?

— Excelența ta, ți-ai provoca singur neplăceri. Torquato nu e un colocatar comod. Nu-l hăituiesc dușmanii... de fapt nici nu are dușmani, decît Eryniile din propriul său suflet. Fără veste îl cuprinde neliniștea și pleacă de oriunde.

— Cînd eram băiețaș, mi-a promis că îmi va scrie versuri, ca să compun pe ele muzică. Oare își mai amintește de asta Torquato ?

— Mîntea lui... e ca o încăpere cu pete de umbră. Cîte o porțiune e luminoasă, celelalte unghere rămîn în întuneric. Nu este de loc sigur că își mai amintește de ceea ce a spus acum un deceniu. În schimb scrisoarea excelenței tale i-ar putea crea iluzia ivirii unui nou protector. Gîndește-te bine, Don Carlo. De te-a inclus odată Torquato în rîndul binefăcătorilor săi, cu greu mai poți scăpa de el. Intr-o bună zi ai să te pomenești cu el la Napoli. Și va pune stăpînire pe palatul Gesualdo.

— Cît poate să coste obținerea unui madrigal de la Tasso ?

— Un zîmbet, câteva vorbe frumoase, dar poate și prețul unei moșii, sau onorariul unui medic, care va încerca să-i aline boala.

— Aș da o sută de galbeni pentru o singură poezie de a lui Tasso !

— Don Carlo, dumneata vei avea acum nevoie de fiecare ducat pe care-l ai. Excelenței tale nu-i este îngăduit să prăpădească ceea ce abia dacă are... și poate că nici nu are.

Rămas bun de la viața de holtei. Cavalcadă pe prundișul litoralului pînă ajung dincolo de Pozzuoli. Chipul lui Carlo, ca și al celorlalți călăreți, e mascat de un batic îngust. Așa obișnuiesc să se distreze participanții la carnaval cînd ajung prin sate. Cîrciuma se golește, în jurul mesei negeluite iau loc curtenii princiari. Muzică. Aici toți sînt obișnuiți cu suflători. Piculine cu sunet strident acompaniază duminicile villanellele. Don Carlo privește dansul. Potrivit obiceiului se cuvine să aleagă și el una dintre fetele de iobagi.

O față palidă, cu păr ruginiu, știe că e mai cuminte dacă se preface supusă. Cinci ducați, sîngele ducelui nu întinează. Pat de han, cu miros de igrasie și de fum. Cît de palid e chipul domnului cînd își scoate masca. Nu are nici o cicatrice pe obraz. Fața îi privește mîinile încărcate de inele. Are mîini fine, frumoase. Ea are doar șaptesprezece ani. *Jus primae noctis*? Asta a venit prințul să ceară?

De ce tocmai Mariuccia cea cu părul roșcat e aleasa? Poate că va fi chemată la palatul din Napoli. Va deveni slujnică, va învăța să citească.

— Cîntă!

Bărbatul cu fața palidă se lasă pe spătarul scaunului, face semn cu mîna, bate ritmul. Cîrciumarul pune cana cu vin pe masă, îi dorește excelenței sale odihnă bună, îi solicită poruncile pentru a doua zi dimineața. Rămas bun de la viața de holtei. Mariuccia vede că domnul scoate din tocul de piele o lăută. Îi ciupește strunele, sunetul scipește ca argintul. Fața ascultă, de parcă ar fi părtaşă la o minune. Bărbatul nu se atinge de ea, nu-i pune în față paharul cu vin. Ciupește ușor corzile ce vibrează plutind parcă în aer și se sting apoi în neant. Cîntă! Ca orice față cu voce frumoasă, nu se lasă prea mult rugată. Dar aici, așa, ca o mică sălbăticiune prinsă în colivie, constrînsă la supunere, în fața stăpînului său? Strunele se contopesc din nou. „Acesta e acordul” — spune, de parcă i-ar da fetei o lecție de muzică. Sabia îi atîrnă încă la șold, pistolul e pe masă. Nu rîde, nu o dezmiardă. Bunicul fetei îi spusese odată că el l-a văzut pe Cezar Borgia. Puncta mască neagră, pe gît avea o cicatrice. Dacă acum i-ar putea desface mantia și ar putea să se uite, nu cumva și domnul acesta poartă o asemenea rană plină de puroi? Ce-o să i se întîmple, ce-o să i se întîmple? Cîntă, Mariuccia! Și vorbește atît de diferit față de cei de pe aici! Uneori nici nu înțelege ce înseamnă cîte un cuvînt. Un inel are smaragd, un altul — diamant. Oare să fi știut Pietro că prințul dorește o asemenea față, o față care știe să cînte?

Se face seară tîrzie. „Cînd cînți, să nu bei. Îți strică vocea”. Oare cui i-a păsat pînă acum cum cîntă Mariuccia? Stă în cumpănă. Să-i dea drumul fetei, sau să o dezbrace? E supusă, n-ar face nici un gest

speriat. Don Carlo e doar prințul Venosei ! Sub beretă simte pulsația sîngelui, în fața ochilor încep să-i joace din nou blestemele de cer-culețe roșii. Cîteva minute ; după aceea se va ivi durerea cumplită în jumătatea capului. Ce-ar fi... ce-ar fi dacă acum ar putea-o totuși evita... Pînă apare durerea mai are atîta timp cît se scurge nisipul din clepsidră. Pe masă, în fața lor sînt două pahare. Le umple. Vinul nu-i mai prost decît cel de prin partea locului. Degetele ciupesc cor-zile lăutei, pe nevăzute, sigure pe ele. Incepe să cînte atît de clar încît Mariucciei îi dau lacrimi în ochi ascultîndu-și prințul. „Suferință, moarte, despărțire, blestem“. „Acesta e vers scris de tine?“ Fata nici nu-și mai dă seama că și-a tutuit stăpînul. Vinul a fost mult, mîna prințului îi mîngîie trupul. Rămas bun de viața de holtei, dincolo de Pozzuolli, undeva aproape de Cumae...

8

Cu o săptămînă înaintea nunții plănuite familia a fost cuprinsă de un mare doliu. Guvernatorul din Milano a trimis vestea, cu poșta urgentă, colegului său din Napoli : Carlo Borromeo, sfîntul arhiepiscop al Lombardiei, cardinal al Bisericii, e mort. S-a năruit un stîlp al Bisericii ; ca suflet credincios îl regretă (scrie contele Fuentes, guver-natorul spaniol al Lombardiei), dar ca locuitor devotat al Majestații Sale se simte ușurat. Arhiepiscopul Borromeo a fost un lombard încă-pățînat. Din cauza lui de multe ori nu au putut fi duse la împlinire poruncile venite de la Madrid. Cardinalilor spanioli le va veni rîndul acum să intervină pe lîngă sfîntul părinte Grigore al XIII-lea, să nu mai numească în funcția de arhiepiscop de Milano o persoană născută în Nord și care ar putea contracara strădaniile Madridului de a trans-forma Lombardia într-un adevărat dominion spaniol. Dar pe prea-sfinția sa acum îl interesează mai mult *reforma calendarului* decît să-i facă pe plac regelui Filip. Bula papală, care pentru cele cîteva zile tranzitorii oprește parcă pe loc scurgerea timpului, poartă titlatura de *inter gravissimas*. Într-adevăr, pot fi oare vremuri mai grele decît cele de acum ? Atenția preasfinției sale e captată, pe lîngă calendar, de fîntîni, cupole, de meșterii arhitecți. Cei din Bologna — aici s-a născut papa — sînt din străvechi timpuri neam de guelfi, nu-l prea iubesc pe regele spaniolilor. Toate acestea — îi scrie Fuentes lui Mi-randa, la Napoli — ne obligă pe toți să fim vigilenți. Încă de pe vre-mea lui Ambrozie arhiepiscopul din Milano are o putere deosebită.

Carlo Borromeo a întărit-o. Excelența ta să aibă grijă ca nu cumva dușmanul să-ți invadeze teritoriul cu mitra arhiepiscopală pe cap.

În casa Gesualdo era doliu mare. La *requiem* a venit și prințul bolnav, tatăl lui Carlo, și au fost de față toți cei care l-au cunoscut pe arhiepiscopul care a trăit ca un sfânt. Viceregele s-a scuzat: trebuie să țină sfat în chestiuni de stat.

Nunta s-a amînat, așa dar, cu cîteva săptămîni, iar formalitățile doliului s-au desfășurat în toată amploarea lor; culorile lui sumbre au ridicat parcă prestigiul acestei familii cu totul deosebite. Despre plecarea lui Carlo la funeraliile de la Milano nici nu putea fi vorba. Drumul de la Napoli la Milano durează săptămîni de zile și e plin de nesiguranță, de oști, de bandiți.

Cînd doliul cel mare a luat sfîrșit, Carlo și-a vizitat din nou logodnica. În virtutea rudeniei, cei din familia Avalos au luat și ei parte la doliul după neprihănitul arhiepiscop Carlo și a și prins aripi dorința cucernică: ce-ar fi dacă Sfîntul Părinte, care se îndreaptă spre cea din urmă bătrînețe, ar face el însuși primii pași în interesul sanctificării lui Carlo Borromeo. Mai trăiesc încă martorii cei mai importanți care își aduc aminte de minunile săvîrșite de arhiepiscopul Carlo, minuni ce n-au pălit încă. Dacă îl vor include în comunitatea sfinților, prin acestea nu vor sluji nicidecum vreun separatism lombard anti-spaniol, ci mai degrabă spiritul Sinodului din Trident. Carlo Borromeo, înălțat prin canonizare la rangul de sfînt, a fost cel care a făcut cel mai mult pentru succesul vestitului sinod. Toate acestea le știau de acum și cei din familia Avalos cînd Gesualdo și-a vizitat din nou mireasa.

Să fi nepotul unui sfînt e un lucru de seamă, un privilegiu rar întîlnit. Dar sînt și mai puțini aceia care pot spune că l-au cunoscut pe sfîntul al cărui nume îl poartă. Sanctificarea lui Borromeo va fi o sărbătoare pentru întreaga Italie, după atîția ani sumbri de înjosire și de continuă hispanizare a Peninsulei. Toate acestea constituie însă în același timp și o vrăjitorie hispano-italiană. Cum să vorbească despre ele un principe napolitan în acea casă în care stăpînul este un vlăstar al neamului d'Avalos, al cărui strămoș a contribuit în mare măsură la acest destin al Italiei? Toată lumea poartă doliu după defunctul arhiepiscop. Doamnele îl pomenesc și ele, cu lacrimi în ochi, în spatele evantaielor negre. Printre vorbele bărbaților se ascunde și cîte o frază mai tare, ce se referă la felul neînduplecat de a fi fost al defunctului arhiepiscop. Îl vor canoniza oare pe Carlo Borromeo, sau procesul sanctificării lui va fi tărăgănat timp de o sută de ani, amplificînd astfel zelul aceluia *Advocatus Diaboli*, pe care îl vor dori să fie un jurist spaniol?

Maria e mai frumoasă decît oricînd, așa îmbrăcată în negru, cu mantilă. Acum e doamnă spaniolă și vorbește în graiul castilian de parcă i-ar veni greu să se pronunțe în limba italiană. Ar fi și asta o împunsătură împotriva celor doi Carlo. Eclipsare a memoriei defunctului și amenințare la adresa lui Carlo Gesualdo. Madridul veghează, Madridul o cîrmuiește, Madridul stăpînește. Maria își apleacă supusă capul.

Pentru a-i stîrni la o conversație ceva mai veselă pe familiarii adunați în marele salon, mirele scoate și citește scrisoarea lui Torquato Tasso.

„... răspunsul excelenței tale, precum și alte semne ale grației sale, nu pot veni niciodată prea devreme și în nici un caz prea tîrziu; ele sînt asemenea lucrurilor cerești, a căror succesiune devorează timpul. Dar dacă tăcerea domniei tale o pot lua drept semn că te pregătești să vii la Roma, acest fapt ar compensa cu prisosință nemulțumirea mea; m-ar umple din nou de speranță în ce privește grația viitoare a domniei tale...”

Să meargă la Roma? Înaintea nunții? Evantaiile se burzuluiesc. Poate că Don Carlo vrea să rupă logodna? Nu vrea să respecte contractul pe care l-a semnat, cuvîntul pe care și l-a întărit cu pecetea inelului său? Acum, așa deodată — *Roma*, numai pentru că un poet pe jumătate nebun îl cheamă acolo?

— Te leagă, excelență, vreo prietenie de domnul Tasso?

Să vorbească despre Tasso. Cînd a fost încă băiețel, l-a întîlnit la Sorento, unde Torquato își vizita tocmai rudele sale dinspre mamă. Atunci l-a privit, cu ochi admirativi, ca și cum ar fi cercetat dacă nu cumva se ascunde în tolba lui vreo poezie nouă, vreun poem nou, și poate că de aceea i s-au încercănat atît de timpuriu ochii și i s-a zburcit fața și i-a pierit luciul părului. Ce domn ciudat și debil era, și totuși ce mult călătorea. E adevărat că de cele mai multe ori parcurgea drumul cu poștalionul rapid, ceea ce nu-l costa nimic. Cei din familia *Tasso* — sau Tassi, Taxis, Thurm, cum li se spunea în afara Italiei — dețineau de peste trei sute de ani, potrivit unui edict imperial, dreptul de poștă în Europa. De cînd nobilul Omodeo di Tassi din Cornello a obținut acest privilegiu, erau sacre și inviolabile poștalioanele cu blazonul Tassi care alergau vioaie și se schimbau pe drumurile mari. Ca moștenire a marelui întemeietor, membri familiei puteau călători fără plată cu poștalionul, iar la stațiile de poștă primeau adăpost pe cheltuiala familiei. În felul acesta Torquato a putut călători repede, mult și ieftin.

Oare ce intenții poate avea acum Tasso, după ce a lăsat în urma sa mănăstirea-închisoare din Ferrara și reședința ducelui de Mantua? Căci nu există nimeni în Italia care să nu-i cunoască istoria neastîm-

păratelor sale peregrinări încă de pe vremea cînd principii se luau la întrecere pentru a-l ademini la curțile lor. Principele Alfonso l-a închis în mănăstirea Sant'Agata, acolo, printre nebunii legați în lanțuri, să se tocească și bruma de rațiune din acest suflet împrăștiat!

Ce a solicitat Tasso și ce a răspuns prințul Venosei? Despre acest schimb de scrisori s-a vorbit mult în palatele napolitane. Tatăl lui Torquato a fost om sărac, din spița lipsită de avere a familiei Tasso, cea căreia nu i se cuvenea moștenirea din tată în fiu a dreptului de poștă. Bernardo, tatăl, a colindat prin toate țărișoarele Italiei, a trecut și în Imperiul German ca să-și caute un mecena. De multe ori l-a luat cu el și pe băiatul său. Torquato s-a putut obișnui cu bagajul sărăcăcios, avînd ca lucruri de preț doar numeroasele manuscrise împachetate într-o lădiță cu blazon. Numai la palatul Tasso din Bergamo s-au putut simți ca acasă, atunci cînd soarta le îndrepta într-acolo pașii. În altă parte au fost peste tot niște venetici.

Ce putea oare să înțeleagă din această sărăcie lucie Carlo Gesualdo, stăpînu cu puteri nelimitate al unor palate, cetăți, moșii și titluri? Că Torquato Tasso nu are haine, că nu are bani pentru locuință, că nu este în stare să-și plătească sluga, că este nevoit chiar să împrumute de la el pînă cînd nu găsește ca protector vreun domn darnic? Ce putea ști don Carlo cum trăiește poetul care și-a pierdut manuscrisele cînd l-au fugărit tîlharii în Apenini? Trecuse munții mergînd pe jos, cu un singur însoțitor, căci nu i-au ajuns banii pentru un catîr, iar pe acolo nu umblă poștalioanele. Don Carlo vrea să-l ia pe poet în solda sa, așa se crede în casa Avalos, unde nu prea se interesează nimeni de versurile italienești. În orice caz însă, le pare rău de galbenii cheltuiți pe Tasso.

Fabrizio Carafa, duce de Andria, se află și el printre cei ce-l jelesc pe arhiepiscopul Borromeo. De douăzeci de ani (de cînd preasfinția sa Paul al IV-lea a închis pe vecie ochii) cei din familia Carafa se socotese și ei neamuri de papă, trei ducate noi adăugîndu-li-se vechilor lor posesiuni napolitane și siciliene. Familia Carafa era considerată antispaniolă, așa că erau puține șanse ca vreun cardinal Carafa, aflat în Sfîntul Colegiu, să mai obțină o nouă tiară papală. La alegerea unui papă se ținea seama de votul spaniol. Tocmai de aceea familia Carafa a ajuns în opoziție politică cu casa d'Avalos, ai cărei membri priveau spre Madrid cu ochi de supuși credincioși. În schimb, Don Fabrizio era cumnat cu Maria și tutore al celor doi copii Carafa. De aceea era invitat atît de sărbători, cît și la consiliul de familie, ori de cîte ori era vorba de soarta copiilor și a Mariei. Don Fabrizio — deși era cunoscut ca un tînăr libertin — se cumîntise după căsătorie. S-a însurat și el tot cu o verișoară a sa, cu Maria Carafa, fata ducelui

Stigliani, iar cei doi copii, cărora le era tutore, veneau să se joace cu cei patru copii ai săi.

Don Fabrizio, cel despre care se spunea că e vlăstarul lui Marte și al Venerei, era un bărbat înalt, zvelt, cu vorbă aleasă, unul dintre cei mai chipeși cavaleri napolitani. Viceregele — cu toate că nu-l prea agrea din cauza înclinațiilor guelfiene ale familiei — l-a luat totuși în garda sa pe nobilul chipeș, mînuitor de sabie și dansator excelent.

După formulele actelor, Maria era de acum soția lui Carlo, dar lipseau binecuvîntarea Bisericii și consumațiunea. În orice caz, Carlo ar fi avut dreptul ca, respectînd severa bună-cuviință, să o conducă pe Maria în camera lui și acolo, în prezența doamnei sale de companie, să petreacă împreună cîteva ore ca logodnic și logodnică. Numai că mireasa ar trebui să-i facă fie și un semn, dar Maria nu schițează nici un gest. Ascultă atentă aventurile vînătorești ale lui Don Fabrizio Carafa, cumnatul ei, pe care bărbații prezenți îl urmăresc cu cel mai mare interes, iar femeile sînt cuprinse de spaimă cînd povestește cum s-a năpustit mistrețul rănit asupra vînătorului. Apoi, după poveștile vînătorești, urmează minunatele istorii napolitane...

La malul mării, în noaptea sărbătorii Luciei, cînd sătenii sînt de obicei amețiți de vin, în vîntul tăios, cam pe la miezul nopții, au acostat corăbii cu pirați turci înarmați pînă în dinți. Au răpit treizeci de fete și ceva mai puțini băieți. Pe unde au trecut, au dat foc satelor și i-au omorît pe toți cei care nu ar fi putut fi vînduți în piețele africane.

Vestea a ajuns la Don Fabrizio. Cu mai puțin de cincizeci de oameni, a și pornit în goana calului, încă din zori. Era un decembrie rece, umed, iar pe colinele mai înalte se zăreau urme albe de zăpadă. Pînă a ajuns la malul mării, pirații aproape că se și imbarcaseră. Lupta a fost crîncenă și păgînii au rezistat pînă cînd bărcile ce duceau prada au ajuns la corăbii. Din muschete, napolitanii au tras gloanțe încinse spre puntea corăbiilor, dar vecele umede nu s-au aprins. Doar o singură corabie a fost cuprinsă de flăcări și au reușit să salveze cîțiva oameni. Douăzeci de turci au fost uciși.

Maria îl privește pe Don Fabrizio ca și cum și-ar aminti de eroii cronicilor, de cavalerii lui Tasso din *Ierusalimul Eliberat*. Don Fabrizio e un povestitor excelent, rolul pe care-l recită e liric. Toți îi cunosc, desigur, aventura. A avut loc într-adevăr un atac surprinzător împotriva piraților. Don Fabrizio și-a pus și el pielea la bătaie. Totul e ca într-o veche legendă: Sfîntul Gheorghe și fecioara pe care o salvează. Așa simte Carlo, care parcă se scufundă în vîrtejul tot mai vesel al casei. Evantaiile încep să grăiască într-un mod din ce în ce mai cutezător. Maria e minunată acum, ochii îi strălucesc ca și cum ar fi fermecat-o aventura extraordinară. Cînd Don Fabrizio se ridică pentru a mulțumi de ospitalitate, văduva lasă să-i scape un suspin.

Cu evantaiul îi face semn lui Carlo : acum e liber drumul. Se retrag împreună, delicat-elegant, așa cum se cuvine între miri, știind bine că în urma lor va începe curiosul joc al viitoarelor rude.

Cînd a început să se șuşotească la Roma — în august 1559 — că papa Paul al IV-lea a ajuns să-și trăiască ultimele ore, ura împotriva celor din familia Carafa a izbucnit dintr-odată. Patru ani — numai atîta a domnit Paul al IV-lea — dar au fost suficienți ca suferința și mizeria să copleșească Roma. Papa i-a excomunicat pe împăratul Carol al V-lea și pe fiul său, Filip al II-lea. Datorită urii sale împotriva spaniolilor, oastea ducelui de Alba a transformat în pustiu și ruine provinciile sudice ale Statului Papal. Sfîntul părinte s-a aliat cu regele francez, apoi a desfăcut și această alianță. A bănuît de erezie pe toată lumea și a declarat că „dacă aş afla că propriul meu părinte a devenit eretic, eu însumi aş aduna lemnele pentru rugul pe care să fie ars“. În timpul pontificatului său s-a ridicat doar o singură statuie nouă — statuia Papei, care a fost înălțată de sfatul Urbei, ca semn al supunerii.

Carlo Carafa, nepotul cel mai îndrăgit al papei, nu s-a pregătît pentru cariera ecleziastică. A fost cavaler, soldat, spadasin, apoi aventurier. Mai tîrziu, decăzînd tot mai mult, a ajuns ucigaș cu simbrîie. Cînd nu și-a mai găsit nici un rost, s-a aruncat la picioarele unchiului său, care pe atunci era doar cardinal. A simulat pocăință, umilință deplină, și astfel, sub pretextul cucerniciei, a obținut iertare din partea cardinalului Carafa. Severul prinț al bisericii, care se autotortura, nici nu și-a putut imagina păcatele pe care le și înfăptuise Carlo, cel care — cînd unchiul lui a fost ales papă — a devenit cîrînd cardinal, apoi cancelar atotputernic. Din cavaler rătăcitor — a devenit prinț al Bisericii, diplomat, comandant de oaste, apărător al Romei. În același timp a acaparat cît mai multe moșii, a întărit puterea familiei, fiind acuzat de voluptăți sodomice și persecutînd în mod necruțător orice dușman real sau închipuit. Fratele său mai mare a ajuns duce de Paliano, iar nepotul său a obținut pălăria de cardinal la vîrsta de optsprezece ani. Toate acestea au fost însă prea puține pentru Carlo Carafa. Vroia un stat, un principat Carafa, o țară. A pus ochii pe republica Sienei — singura care mai rămăsese dintre republicile Italiei de mijloc — pe care și-a dorit-o ca posesiune a familiei.

Soția lui Giovanni, a fratelui său mai mare, pe care l-a făcut duce, a început să păcătuiască — așa spuneau denunțătorii — cu unul dintre rudele sale. Giovanni și-a înjunghiat el însuși rivalul atras într-o cursă. Peste cîteva luni, din porunca lui, a fost executată și femeia care era pe cale să nască. În spatele acestor crime se ascundea tot cardinalul Carlo. Încetul cu încetul, Carlo a ajuns să fie urît de toată

lumea ; atît de regele spaniol, cît şi de cel francez ; atît de împărat, cît şi de principii italieni. Poporului din Roma îi era groază de el, căci ocîrmuirea lui şi nereuşitele-i acţiuni de mînă forte, i-au adus suferinţi de nedescris. Purtătorii numelui Carafa, această familie napolitană, a format un singur cerc înfricoşător, din care făceau parte papa, cancelarul, principele, cardinalul de optsprezece ani, fiecare în felul său.

Carlo a pierdut partida. Papa l-a condamnat la surghiun. A fost de ajuns să facă o călătorie de cîteva luni de zile în Țările de Jos, în cursul căreia a umblat după împrumuturi şi arme, ca toţi să-l acuze în faţa Sfîntului Părinte. Cînd s-a întors, a trebuit ca în două zile să părăsească Urbea, să-şi predea bijuteriile şi documentele. I s-a interzis să mai intre în Vatican şi să mai poarte pălăria de cardinal în sălile de consiliu ale Sfîntului Colegiu. Carlo, care a fost comandant de oşti, ministru, ucigaş, şi-a plecat supus capul. Sentinţa papală, care l-a condamnat la surghiun şi i-a prescris închisoare în mănăstire, a transmis şi urmaşilor Sfîntului Părinte obligaţia de a nu se milostivi niciodată de nepotul rătăcit.

La mănăstire Carlo a fost cucernic şi supus pînă cînd a venit vestea că Paul al IV-lea a fost zguduit de toate cele ce s-au abătut în aceste săptămîni asupra moşneagului de optzecişipatru de ani. Groaza, care pîndea la fiecare încrucişare de stradă în Roma, în acest fantomatic oraş de închisori pentru eretici, s-a spulberat deodată. Cînd clopotul a anunţat moartea lui Paul al IV-lea, slujitorii înarmaţi ai închiziţiei s-au retras în cetatea San Angelo. Urbea putea să aibă pe vremea aceea cam o sută de mii de locuitori. În ziua de 18 august 1559 o mulţime mare de oameni a inundat străzile. Şuvoaiele de oameni s-au unit, porţile şubrede nu au putut rezista. A fost de ajuns o singură noapte pentru ca vechea ordine să fie destrămată şi să capete frîu liber strigoii răzbunării, vai şi amar pentru cei cu numele Carafa, pentru toţi cei care s-au solidarizat cu partidul napolitan, considerat aici ca adept al Inchiiziţiei. A răbufnit o ură de masă în care s-au strîns toate murdăriile. Nici cînd n-a fost atît de ieftină oferta ucigaşilor cu simbricie ca în aceste zile, iar pe treptele Capitoliului gealaţii rămaşi fără slujbă îşi ofereau cu dărnicie serviciile. Pentru patru taleri oricine putea obţine ca un *bravo* experimentat să-i înjunghie vechiul duşman. Timp de o săptămînă a domnit în oraş o harababură de nedescris. Cardinalii — în majoritate oameni vîrstnici — s-au dezobişnuit să guverneze în timpul lui Paul al IV-lea, aşa că şi-au pus speranţele doar într-un singur salvator care să restabilească ordinea (ceea ce era neapărat necesar pentru a se putea convoca adunarea în vederea alegerii papei) ; şi acesta nu a putut fi decît Carlo, care a supravieţuit şi care aproape că avea cunună de martir pe cap ! A murit papa Gian Pietro Carafa — să vină Carlo Carafa să facă ordine la Roma !

Și a venit : cu mână de fier, dar la început umil, ca unul care se întorcea din adâncuri, cu chip palid de mormînt, în veșminte de pocăință, dar cu pălăria de cardinal pe cap. Se săturaseră și cei mai mulți din *Civis Romanus* de carnavalul din august, cînd au jefuit palatele, cînd au ucis pe cine au putut și pe cine se cădea să fie ucis. Noii proprietari își doreau și ei liniște, voiau să se bucure și ei de lumina soarelui. În cîteva zile, chiar ore, Carlo a făcut o strașnică ordine... A stabilit pînă și ziua de deschidere a conclavului pentru alegerea noului papă. Erau unii care tremurau că în locul vechiului Carafa, noul papă va fi tot un Carafa. Alegerea a durat însă aproape trei luni datorită disputei dintre spanioli și francezi. După votările lipsite de rezultat se înălța doar fumul negru din horn. Cancelariile tratau în rapoarte secrete cucerirea fiecărui vot de cardinal. Carlo Carafa personal nu s-a raliat însă nici spaniolilor și nici francezilor. Era deziluzionat de ambele puteri : în corespondența defunctului papă a găsit felicitările pe care le trimisese Filip al II-lea din Madrid și Henric al II-lea din Franța, cînd el, Carlo Carafa, fusese osîndit la surghiun. Cînd cele două partide ale cardinalilor au ajuns să stea neputincioase față în față, atunci a apărut din nou pe scenă Carlo Carafa. Alegerea lui a căzut asupra unui blajin cardinal lombard, fiul doctorului în drept din Milano, care purta numele de Giovanni Angelo de Medici, dar nu era în relații de rubedenie cu familia marilor principii din Florența. N-a jucat nici un rol în Sfîntul Colegiu și se apropia de șaizeci de ani. Era cunoscut ca un episcop cu o viață retrasă, ce purta de grijă eparhiei sale și îi plăcea să trăiască mai mult acolo. În plus, Angelo de Medici iubea artele, mai cu seamă muzica. Nu s-a ajuns pînă acolo încît să-l fi interesat pe cineva dacă noul papă îi iubește mai mult pe spanioli sau pe francezi. Carlo Carafa s-a hotărît deci să-l împingă în prim plan pe Medici, și, dacă alegerea urma să reușească, în spatele lui va domni el, Carlo, ca *alter-papa*. Partidele epuizate au acceptat. Conclavul era un prizonierat obositor pentru cardinalii care locuiau în celulele strîmte, în Roma plină de miazme, și apoi posteau permanent, în timp ce de afară se puteau auzi amenințările norodului ațîțat, care urgenta luarea unei hotărîri. Tripla țiară a ajuns astfel să fie așezată pe creștetul unui om cenușiu, care a luat numele de Pius al IV-lea.

După alegerea papei, ambasadorii din Roma raportau că din nou Carlo Carafa a devenit omul cel mai puternic în Statul Papal. Avea o greutate și o autoritate și mai mare, căci nu era nici un secret că el i-a determinat pe cardinalii care se aflau față în față, să se înțeleagă asupra persoanei vîrstnicului și neînsemnatului cardinal Medici. Acum găsea că a sosit timpul și pentru ca să-i nimicească pe cei din neamul Colonna, care îi urau de moarte pe cei din familia Carafa. O mulțime de proprietăți au fost luate de la familia Colonna încă de

către Paul al IV-lea, toate titlurile și posesiunile confiscate ajungând în mâinile nepoților lui.

În acest caz coaja de banană a constituit-o mărturisirea unui vătăf biciuit. Atotputernicul cardinal Carafa dăduse autorizație pentru a fi bătuti țaranii, vrînd ca și prin aceasta să lovească în Marcantonio Colonna, conducătorul partidului rival. Noul papă era un om care respecta legile și care, în îndelungata sa carieră bisericească, se obișnuise să extragă din acte esența adevărului. Astfel, cînd judecătorul tribunalului papal a bătut la ușa Sfîntului Părinte cu mărturia secretă în mînă, papa cunoștea de acum toate acele împrejurări în care, prin „sentință privată“, Giovanni Carafa pusese să fie executată propria sa soție în ajun de a naște. Din mărturii, Sfîntul Părinte și-a putut da seama și de faptul că nenorocita principesă fusese nevinovată, sau că, cel puțin, nu se putuse dovedi nimic împotriva ei. Peste tot apărea chipul lui Carlo Carafa, fiecare rînd din actele vechi de mai multe decenii îl acuza. În lumina documentelor, cancelarul papal a apărut ca un inger al răului.

Frămîntarea lăuntrică a papei Pius a durat trei zile. În fața lui se înșirau documentele, mărturiile. Între timp a sosit la Roma mama lui Marcantonio Colonna, Iohanna de Aragonia, descendentă din viță regească, pentru a-l acuza și ea pe Carlo la Sfîntul Părinte. Bila neagră a căzut în taler ; în aceeași zi au fost arestați cardinalul Carlo, fratele său Giovanni, duce de Paliano, și tînărul cardinal, iar pe lîngă cei din familia Carafa, contele Alife și Leonardo di Cardine, care, la porunca lui Giovanni, o ucisese cu propria lor mînă pe nefericita principesă. Fapta lui Alife era cu atît mai gravă cu cît a fost fratele victimei.

Tribunalul, pe care papa l-a numit pentru acest proces, era alcătuit din nouă cardinali. Reprezentantul acuzării, Pallantieri, era dușmanul fostului cancelar. Toate actele secrete au fost scoase la iveală, iar dacă mărturiile erau puține, împuternicitul acuzării făcea rost de cele necesare fie prin schingiuri, fie prin mituire, fie prin promisiuni de grație. Ambasadorii acreditați pe lîngă Vatican au comunicat pe rînd, în audiențe secrete, și în mod unanim Sfîntului Părinte, că stăpînul lor încoronat atunci va fi cel mai mulțumit dacă preasfinția sa va face ordine cu mînă forte și nu va mai răbda ca ucigașul cu simbrie de odioară să țină în mînă Statul Papal. Giovanni Carafa, duce de Paliano, comandantul suprem al Statului Papal, a atîrnat doar cîteva minute pe scripetele de tortură, cu grele ghiulele de fier la picioare. După aceea a semnat tot ce a dorit împuternicitul acuzării. Aceasta a facilitat procesul. În mărturisirile lui a figurat din plin Carlo.

Printre capetele de acuzare împotriva cardinalului erau înșirate învinuri de pactizare cu turcii, precum și intenția de a se alia cu lutheranii împotriva Sfîntului Scaun. Din adîncuri au fost scoase la iveală

și grozăviile tinereții, deși pentru acestea — cînd Carlo a fost făcut cardinal — milostivul unchi de odinioară ordonase prescrierea oricărui proces.

Procesul a durat aproape un an. Prizionierii Carafa au devenit oameni liniștiți. De cînd Leo al X-lea ordonase executarea cardinalului Petrucci (care îl pusese pe medicul său să toarne otravă în rana papei), a trecut o jumătate de secol, și de atunci, în ciuda tuturor vicisitudinilor, nu a fost pronunțată nici o sentință capitală împotriva vreunui prinț al bisericii. Acum Pius al IV-lea a parcurs toate actele procesului și a semnat cu mînă proprie sentința. I-a ascultat pe cardinalii care au solicitat pentru colegul lor comutarea pedepsei capitale la închisoare pe viață și doar atît le-a răspuns: că se va mai gîndi. Dar sentința era de acum în mîna guvernatorului Romei, care nu avea voie să-i rupă pecetea decît a doua zi.

Ducele de Paliano a aflat primul sentința. Se și pregătea să moară. Grația nemiloasă i-a acordat două zile pentru ca pocăința lui să fie deplină. Cînd l-au transportat în închisoarea *Tor di Nona*, unde știa că se va executa sentința, a ținut o cuvîntare celor care îi împărtășeau soarta și pe care i-a întîlnit aici. Așa a trecut ziua și noaptea întreagă, printre temeri, resemnare, speranță. Dacă vreo mînă miloasă va modifica în cea din urmă oră sentința? Dimineata a venit obișnuita gardă. În curte se aflau trei butuci. Călăul a îngenunchiat în fața prințului și i-a cerut iertare că trebuie să execute porunca. Din cîte știau și românii, cardinalii nu sînt executați în public. Cînd au venit în zori cu sentința în celula lui Carlo, cardinalul dormea încă adînc. Primul său cuvînt a fost: „Ce mare bucurie e pentru acuzator“. Tremura. A cerut să i se dea haina căptușită cu blană și bereta de purpură. Cînd spovedania sa a ajuns să dureze trei ore încheiate, gardienii înarmați au început să se neliștească. „Eminența ta să caute să se grăbească“ — spuse locotenentul de arcași. „Nu-mi mai lăsați timp nici ca să închei pace cu Domnul?“ S-a ridicat în picioare. I-a spus călăului: „Hai, cumetre, și fă-ți datoria“. Prima frînghie, subțire, s-a rupt cînd i s-a strîns în jurul gîtului. Cea de a doua, mai groasă, a sfîrșit cu cardinalul.

Mările puteri au trimis felicitări Vaticanului că a reușit să se răfuiească la Roma cu cei din familia Carafa.

Cînd marele proces al celor din neamul Carafa se terminase în Orașul Etern, Carlo Gesualdo avea doar un an.

La Napoli se spunea că cei trei „C“ sînt familiile cele mai străvechi: Carafa, Caracciolo și Capece. Pe cei din familia Gesualdo nu-i socoteau printre ele, ca să nu se strice inițiala. Cei din familia Carafa — de cînd nu le reușise visul de mărire și nu deveniseră principii independenți în Italia — își purtau rangul napolitan ca niște domni încoronati care și-au pierdut tronul. În aer plutea sumbra legendă a sorții

lui Carlo Carafa, iar portretul său îndoliat atârna în palatele Carafa. Între timp, de nevoie, s-au împăcat cu spaniolii, dar fiecare vicerege se ferea să-și aleagă sfetnic dintre cei din neamul Carafa. Numele de Carafa era suficient ca în conclav să nu se mai discute în mod serios despre vreun cardinal provenit din această familie. A fost de ajuns Pius al IV-lea — spuneau cei care posedau virtutea unei memorii bune. N-au mai ajuns principii ai Sienei, căci în Italia vremurile nu erau favorabile mărunților tirani.

Cei din familia Carafa — contemplîndu-și amintirea măririi lor de odinioară — erau ca și ceilalți nobili de rang din Napoli: trufași, însetați de sînge, uneori blajini. Și-au plecat capul în fața lui Filip al II-lea, deși acest rege cu domnie lungă fusese acela care a trimis felicitări celor care legaseră lațul de gîtul lui Carlo Carafa.

Fabrizio Carafa, tutore și cumnat, era prezent în palatul Avalos. Nimeni nu i-a contestat dreptul, ca tutore al nepoților săi, de a o putea vizita pe văduva fratelui său, atunci cînd va crede el de cuviință.

9

Discuția s-a încins în jurul volumului cu motette al călugărului Victoria. Oare a încălcat spiritul sever al contrapunctului acest compozitor roman de origine spaniolă, care — cel puțin așa se zvonea — s-a întors cînd se găsea între două vîrste, la Madrid, patria sa veche? Gesualdo înclina să-l ia ca maestru, dar Pomponio Nenna îi reproșa efuziunile mistice. Considera că acest adept și discipol al lui Palestrina, în muzica laică, îndeosebi în ce privește madrigalurile sale, a împrumutat mult de la Luca Marenzio.

— Don Carlo, să ne uităm dar la textele lui Victoria. Fie rezervată cîntecului cucernic limba latină a norodului lui Cristos! Așa o cere tradiția și obiceiul. Madrigalurile sînt simbolurile bucuriilor lumesti. Limba italiană, *volgare*, arată de acum că aici pot fi acceptate și ademenirile mai puțin vinovate ale Satanei. Dar iată că în textele pioase ale maestrului Victoria e atîta dorință și pasiune, încît nici autorii anonimi ai villanellelor nu și-ar putea dori mai mult.

— Unde se abate Victoria de la tradiție, încalcă sau nu contrapunctul?

— Aș putea cita acest pasaj... iată, Don Carlo, ... în această motettă, mai ales în *Vere Languores*, cînd melodia ajunge la cuvintele

Ipse tulit și după aceea . . . *dulces clavos* — și pînă la urmă muzica nu servește scopului decît pentru a imita hohotele de plîns.

— Ești prea sever, Pomponio, și nu știi să te dezbari de ceea ce te-a învățat *magister Jean*. Fii atent numai . . . din *Cîntarea Cîntărilor* . . . eu am încercat de acum . . . ce bogăție, cîtă forță . . . aici, vezi, în acest cîntec pe șase voci . . . *Nigra sum, sed formosa*, răsună în toată splendoarea sa dragostea biblică. Muzica lui Victoria pentru mine nu are limite, Pomponio. Dacă vrea, poate exprima orice, fie cu vorbe latinești, fie cu cele italiene, deși mulți — printre care și tu — vă spețiați de contopirea ei în muzica laică.

— Don Carlo, *Servus* trebuie să se potrivească lui *Dominus* și în muzică. Oare e cineva care în timpul compunerii să nu se gîndească cui își va dedica madrigalul, cine îi va cumpăra motetta, cine îi va comanda mesa? În sfîrșit — cine va tipări o asemenea culegere, care încă din naștere poartă în sine simburile controversei? Muzicantul e un slujitor — el trebuie să compună așa cum i se cere. Așa trebuie să-și modeleze inima, simțămintele. Iată de ce nu poate rămîne la Roma maestrul Victoria. De e adevărat că se întoarce în patria sa castiliană, este pentru că își dă și el seama că în muzică spaniolii nu au cucerit lumea. El ar fi primul . . . dacă ar găsi și un asemenea protector, care să fie Mecena lui Victoria.

— Tu însuși crezi ceea ce spui, prietene? Oare în timpul compunerii te întorci în sufletul tău către cel care ți-a comandat compoziția? Oare îi va plăcea seniorului sau abatelui, dacă tu vei îndrăzni să treci dincolo de ceea ce au stabilit canoanele noastre?

— Don Carlo, excelența ta nu poate înțelege asta. De multe ori am observat că Victoria sfarmă cîte o compoziție, destramă Ordinea, nu ține seama de contrapunct, ca în tema următoare să-l poată respecta din nou. Cine ar cumpăra oare — iertați-mi sinceritatea — un asemenea volum de madrigaluri, în care se vorbește doar de *dolor* și *mors*, de vaietul despărțirii? Să încerce doar o singură dată excelența ta ca, travestit în cleric, să-l ducă la vreun senior. Crezi că vei primi pentru el măcar o jumătate de dublon, o vorbă bună, sau găzduire? Să nu creadă excelența ta că e așa de ușor să fii maestru de muzică. Peste tot dai de fețe bisericești neîncrezătoare, care în spatele melodiilor liturgice bănuie mereu osînditele cîntece populare.

— Dar de ce ar trebui, Pomponio, ca mesa să se bazeze doar pe o singură temă? De ce să nu alterneze *Gloria* cu *Sanctus*? De ce să n-o îmbogățească idei diferite, tot alte și alte motette, madrigaluri . . . să n-o inspire chiar și cîntecele culese din gura poporului?

— Să încerce numai excelența ta, să vadă cum ar putea cîștiga cu o asemenea mesă bunăvoința priorului vreunei mănăstiri. Ca să nu mai vorbim de vreun protector cu înaltă funcție bisericească. Oare unchiul

excelenței tale, arhiepiscopul de Napoli, ar fi primit mesa ce i-ai dedicat-o dacă printre *cantus firmus* ar fi întâlnit și cîntece populare? Ce-ar fi spus oare preacuviosul Borromeo dacă domnia ta, Don Carlo, l-ai fi rugat să ți se cînte motettele în Domul din Milano? Ușor e la Veneția, domnul meu. Acolo Willaert sau bătrînul Gabrieli au putut să-și formeze ani în șir pe cei mai renumiți cîntăreți. *Signoria* plătește din belșug. Două orgi, două coruri... douăsprezece voci împărțite pe grupe. Cît de departe sîntem noi de toate acestea aci, la Napoli, unde excelența sa viceregele se interesează doar dacă în ziua stabilită fierbe sau nu sîngele sfîntului Ianuarius?

— Potolește-te, Pomponio, Inchiziția te poate pune sub bănuială. Să vorbești despre muzică — nu e periculos. Printre sunete — ca și cum ar fi o pădure întunecoasă — nu se descurcă călugării dominicanî. Să nu aduci laude Veneției. De cîteva luni regele Filip a căsunat din nou împotriva Serenissimei. Rămii doar la muzică, Pomponio.

Parcă ar fi pierit vraja. Tresărirea muzicantului-slujitor n-a putut trece neobservată de privirea protectorului. Prințul Fabrizio l-a luat pe lîngă el și pe lîngă fiul său pe acest tînăr muzicant precoce și excepțional de talentat, la sfatul excelențului muzicant Scipione Stella. În casa Gesualdo, Pomponio Nenna a crescut ca unul de-al familiei, la început slujitor, mai tîrziu... maestru. Cînd se aflau împreună în camera de muzică, Pomponio avea uneori senzația că cel care e mai slab e Carlo, că el e *invadăcelul*. Apoi se rostea o vorbă și din nou Nenna trebuia să simtă că el nu este altceva decît un *serviens*, care servește cu muzică.

În timp ce discutau despre muzica lui Victoria, a intrat în cameră, fără să fie anunțat, în baza drepturilor sale de rudă, Giulio Gesualdo, unchiul mai tînăr al lui Carlo. Acesta era cel de-al treilea fiu al bunicului lui Carlo și cum fratelui său mai mare, lui Don Fabrizio, i s-au născut băieți, nu mai avea nici o speranță că va mai moșteni vreodată majoratul și posesiunile fratelui mai vîrstinic. A trebuit să se mulțumească cu ceea ce se cuvine celui de-al treilea născut. Moșii mai mici, locuință mai modestă. Obiceiul cerea ca în sînul familiilor să domnească iubirea, iar cel mai tînăr să-l respecte pe capul familiei și pe fiul acestuia. Numai așa poate obține fiica lui un mire mai de rang, zestre mai bogată. În sinea sa el îl poate urî însă pe fratele său mai mare, ca și pe toți descendenții lui. Își poate urî propria mamă, pentru că nu l-a adus pe el primul pe lume, și pe doică, pentru că laptele ei sănătos l-a ținut în viață pe Don Fabrizio, care s-a născut prematur.

Giulio ieșise de acum din rîndul tineretului de aur, dar tot el era încă „frumosul Gesualdo“, cavalerul de rang înalt. Distanța de vîrstă între Fabrizio și Giulio era destul de mare; în acel deceniu și jumătate, care îi separa, s-au născut fetele. Astfel, prin sora sa mai mare,

Giulio a devenit unchiul Mariei d'Avalos. Funcția ce o avea la curte îi cerea de asemenea să facă tot ce-i stă în putință pentru a asigura ca cele două familii înrudite să se mențină în relații cât mai calde. În societatea lui a amintit adesea că de fapt el a fost cel care a dorit ca prin căsătoria lui Carlo cu Maria să se întărească coaliția marilor seniori filospanioli. A afirmat că nu prea i-a convenit când Maria, la șaisprezece ani, a devenit soția lui Federico Carafa, pentru că nimeni nu poate ști când se va aprinde din nou la cei din familia Carafa arzătoarea spaniolofobie a papei Paul al IV-lea. De altfel nimeni nu i-ar fi putut reproșa lui Giulio că i-ar iubi pe cei din familia Carafa.

Când Giulio a intrat nepoftit în camera de muzică, s-a făcut deodată liniște. Pomponio Nenna, așa cum cerea eticheta, s-a ridicat de pe scaun și nu s-a așezat la loc, pentru a putea oricând să plece, ca un preceptor ce și-a îndeplinit rolul. Și într-adevăr, cum ar putea să-i ofere loc unchiului său în așa fel încît în același timp să poată șede și colegul său de muzică, care nu e nobil, ci copilul unor oameni de rînd, cu alte cuvinte e doar *familiaris* în casa Gesualdo? Nici Don Carlo nu știa ce să facă cu oaspetele nepoftit. Lui Giulio nu-i putea da în mîna o violă. Cel de-al treilea născut nu împărtășea entuziasmul prințului pentru *Mater Musica*. Așa că îl rugă pe Pomponio, cu o politețe aproape ceremonioasă, să-i copieze două piese, printre care *Nigra sum sed formosa*, care i-a plăcut atît de mult.

Don Giulio e unul dintre cavalerii de onoare ai lui Carlo. Se cuvine să-l primească cu respect, căci a venit să raporteze despre pregătirile marii cununii. Unchiul a ales paharele, cîmile, dulciurile. Într-adevăr, Carlo nu prea se sinchisește de plăcerile ospățului.

— Ce rol o să le revină celor din familia Carafa?

— De ce mă întrebi pe mine, unchiule Giulio? Doar tu ești cel care organizezi întreaga nuntă.

— *Stricto senso* n-ar avea ce căuta la nuntă. Don Fabrizio este totuși tutore al copiilor Carafa și va continua să fie dacă tu nu vrei să preiei de la el această sarcină grea. Dacă vei fi tutore tu, cei din familia Carafa te vor urmări cum gospodărești averea fiilor tăi vitregi.

— Trebuie să mă ocup de toate acestea acum? Înțelege, unchiule, că nu am timp și mai ales nu am chef. De ce să mă aglomerez și cu tutela asupra copiilor soției mele?

— Așa e obiceiul... și obiceiul e putere mare, Carlo. Deși, ca să fiu sincer, n-aș dori ca tocmai cu Fabrizio să ajungi în conflict. E cel mai bun spadasin. Il cunosc de cînd eram în gardă... e iute la mînie și atunci nu judecă. Desigur... desigur... A ajuns și el la fel de bine ca și tine. I-a murit și lui fratele mai mare... așa a devenit duce de Andria. Dar să nu mai vorbim de asemenea lucruri triste. Trebuie să știu ce rol să-i rezervăm lui Don Fabrizio. E nespus de trufaș. Susține

că titlul lui de duce atîrnă tot atît de greu ca și al tău. Degeaba i-am explicat că cele unsprezece coroane ale blazonului său de *dux* înseamnă mai puțin decît cea coroață circumscrisă, care ornează blazonul de *princeps*. *Duca d'Andria* nu-l poate egala pe *Principe di Venosa*. Totuși... te-aș sfătui, chiar și numai din cauza Mariei..., să treci cu vederea această deosebire... Ferește-te, Carlo, de Fabrizio. E trufaș și sensibil! Și pe lîngă toate acestea n-aș vrea s-o jignesc nici pe Maria. Știi că ține la Fabrizio, căruia i-a încredințat în definitiv și treburile copiilor ei. E firesc că pînă acum, în toate treburile în care nu s-a putut descurca, Maria a cerut sfatul și ajutorul celor din familia Carafa. De acum încolo va trebui ca tu, Carlo, să schimbi în mod radical această situație. Căci nu e o influență binefăcătoare... vei vedea și tu...

— N-am avut nici un necaz cu Fabrizio. Dar e adevărat că nici nu-l prea cunosc. M-am întîlnit rar cu el, numai la serbările de familie. De altfel proprietățile lui nu sînt prea grozave. Am fost la Andria. Păduri multe, mlaștini întinse. Din cîte știu... Fabrizio are de acum patru copii. Trebuie să aibă grijă de încă doi. Dacă așa se hotărăște... mie nu poate decît să-mi convină că nu voi avea nimic de-a face cu cei din familia Carafa.

— Pentru azi doar atît, Carlo. Îmi pare rău că te-am deranjat. A trebuit să știu însă dacă nu cumva ai alte intenții, căci trebuie să alcătuiesc lista suitei nupțiale. Zdrăngăniți și cîntați cu sîrguință. Rămîi șezînd și tu, fiule... Nenna... multă bătaie de cap va mai fi cu nunta aceasta. Să nu-l invidiezi pentru asta pe bătrînul Giulio.

10

Viceregele a primit de la Madrid noi porunci, de astă dată deosebit de secrete. Regatul napolitan va trebui să pună și el la bătaie, rînd pe rînd, toate resursele sale pentru a echipa o flotă care să țină piept oricărei alte puteri maritime. Regele Filip a scris cu mînă proprie pe scrisoare cuvintele de urgență, *cito, cito, citissimo*.

Pînă ce scrisoarea ajunge din cancelaria madrilenă la Castel Nuovo, trec trei săptămîni.

Acum curtea viceregelui trebuie restrînsă, trebuie să fie economisite cheltuielile. Porunca regală se referă și la aceasta. Nu e nevoie ca la Lima, în Mexic, la Napoli sau la Milano curțile viceregelor să eclipseze strălucirea vestitei *Unica Corte* din Madrid. Fiecare *real* pe care îl economisește Miranda înseamnă cinci pfunzi de praf de pușcă, un butoi cu

vin, arme. La anul vom porni — *in nomine Domini* — împotriva ereticilor englezi. Va fi vai și amar de Anglia — așa se predică — iar în parabolele biblice apare adesea satana în chip de femeie, pentru că Elisabeta a stîrnit împotriva ei mînia regelui catolic. În Spania se predică pretutindeni de la amvon războiul sfînt. E de datoria tuturor marilor seniori să contribuie după posibilitățile lor la cheltuielile expediției. Majestatea Sa dorește să cucerească Anglia eretică. Se bizuie pentru aceasta pe două sute de vase de război și pe o sută de mii de soldați. Regatul Neapolelui trebuie și el să contribuie cu zece galere uriașe, pe lîngă escadra de corăbii cu pînze, crucișătoare ușoare și vase de recunoaștere. Drept recompensă, ordinul regal promite o amiralitate alcătuită din ofițeri superiori napolitani și un amiral napolitan care va activa sub conducerea comandantului suprem spaniol.

Camera nobililor și cea a poporului au fost convocate tocmai în timpul pregătirilor de nuntă.

De cînd spaniolii l-au alungat pe ultimul rege napolitan, aceste instituții dormitau pe jumătate moarte. Existau, ce-i drept, un președinte și notabilități, dar și aceștia au fost incluși în consiliul viceregelui pe care tot el îl alegea. Așa că membri marilor familii napolitane au primit cu îndoială, după atîta amar de vreme, invitația pentru deschiderea Camerei.

Membri consiliului restrîns, care i-au sugerat viceregelui să facă acest pas constituțional de mult neglijat, au trecut însă sub tăcere despre ce va fi de fapt vorba. Dacă erau întrebați, înalții prelați și prinții mai vîrstnici zîmbeau cu subînțelesuri. Nimeni nu credea că regele Filip va restabili de bună voie străvechea constituție.

Pînă la deschiderea adunării, secretarii spanioli ai lui Miranda n-au stat cu mîinile în sîn. La cancelarii se întocmea evidența proprietăților fiecărei familii, a acareturilor, iobagilor, minelor, pădurilor, atelierelor, căci toate acestea îmbogățeau averea nobilului de rang înalt. Potrivit constituției, Filip a moștenit dubla coroană a celor două țări — Napoli și Sicilia ; orînduirea stărilor ce-și trăgea originea încă de pe vremea împăraților romani nu a pierit, ci doar s-a demodat, iar pe tabla de șah a puterilor europene Napoli nu mai figura ca țară de sine stătătoare. Un principat îndepărtat de la poalele Carpaților — situat între două imperii — însemna mai mult în lupta dintre marile puteri, decît treimea din sud a Italiei peste care domnea Pacea lui Filip, iar de cînd schilozii au asediat cu petițiile lor palatul viceregelui, nimeni nu s-a mai gîndit la tendințe de dezlipire, sau la răscoală, pînă cînd nu vor fi intrat în port corăbiile franceze.

Vasele care au intrat anul trecut în portul orașului spaniol Cadiz n-au fost franceze, ci englezești. Dar Napoli, pe baza dreptului străvechi și a străvechilor suveniruri, aștepta de la Franța ajutor și chiar restau-

rarea dinastiei independente. Elisabeta a Angliei i-a îngăduit amiralului ei, Sir Francis Drake, să patruleze de-a lungul coastelor spaniole, să captureze cît mai multe vase din flota țarilor regelui Filip, dar să nu se angajeze în bătălie marină, să nu debarce, să nu acosteze în nici un port hispan.

Drake — spaniolii l-au denumit *El Draque* — a hărțuit ani de-a rîndul mările din sudul Spaniei. A distrus micile corăbii de povară, vasele de pescuit și a vînat mai ales acele vase cu pînze care transportau doage pentru butoaiele atît de necesare pe corăbii. Lemnul excelent, uscat, a ajuns pe vasele pirateresti engleze, sau s-a scufundat o dată cu vasul spaniol, aproape de țarm. Așa că în ultimii ani dogarii din Spania nu au mai reușit să înjghebeze decît butoaie proaste, care lăsau să se scurgă vinul, uleiul și apa.

Dar Drake s-a săturat de aceste expediții mărunte, al căror efect va fi însă funest pentru soarta mariei Armade spaniole.

Drake a pătruns în portul Cadiz la puțin timp după ce s-a primit vestea decapitării Mariei Stuart. Între Drake și cetatea Cadizului lupta a durat două zile, de dimineață pînă la lăsarea nopții. Vasele de strajă n-au semnalat atacul dușmanului, iar portul Cadiz era înțesat de cele mai felurite vase comerciale, ce soseau, se încărcau sau erau gata de-a ieși în larg. Slaba artilerie a fortăreței era bună cel mult pentru a para atacurile flotilelor de corsari arabi. Dar corăbiile engleze erau niște vase excelent construite, iar artileria lor depășea puterea tunurilor spaniole atît ca număr, cît și ca putere de foc și bătaie. În Cadiz erau puțini soldați, iar garnizoana portului a trebuit să fie pusă în stare de luptă în cîteva minute. Cu toate acestea, atacul întreprins de Drake n-a fost o simplă croazieră și nici un marș triumfal. Două zile și două nopți au bubuit tunurile, vreme în care spaniolii au reușit însă să pună în poziție de tragere și bătrînul lor tun de luptă de calibru mare. O singură lovitură, bine țintită, aproape că a scos din luptă corabia cea mai semeată a lui Drake și astfel amiralul englez nici n-a mai încercat să debarce. Englezii au anunțat distrugerea a treizecîșase de vase spaniole, rapoartele sosite la regele Filip au recunoscut însă doar pierderea a douăzecișipatru de ambarcațiuni mai mult sau mai puțin importante. Construcțiile portuare au fost avariate, a izbucnit un incendiu. În semn de adio, Drake, folosindu-se de vîntul care a început să sufle spre port, a trimis cîteva nave încărcate cu praf de pușcă și cu materiale inflamabile, care — fără echipaj — s-au apropiat de debarcaderul portului ca niște blestemate vase fantomă.

Filip se arăta tot mai rar prin Madrid. Escorialul a fost terminat, iar sumbra majestate dirija treburile Lumii din austeră sa cameră de lucru. Niciînd n-a fost reunit în mîinile unui singur om un imperiu creștin atît de mare. Cu grijile a *patru* continente a trebuit să se zbată acest

bărbat reumatic, îngrijorat, cu barba căruntă, care își închipuia că Lumea se reazămă pe umerii săi mereu mai neputincioși. Actele se tot îngrămădeau pe masa sa de lucru și pînă în zori Majestatea Sa scria, corectă, porunca, interzicea, le potrivea pe toate cu scrisul său ca plasa de păianjen. Cînd nu mai putea ține pana în mîna sa bolnavă, își deștepta diacul care dormea într-un colț.

Decapitarea reginei catolice Maria Stuart și atacarea Cadizului au pecetluit hotărîrea luată de Filip. Dar Imperiul spaniol trăia într-o veșnică lipsă de bani. În fiecare an, comorile aduse toamna de flotele ce veneau din Mexic și Peru, trebuiau zălogite încă din primăvară. Oriunde era vorba de triumful cauzei catolice, de lupta împotriva păgînilor, de răspîndirea credinței adevărate, toate mîinile se întindeau spre Hispania și cereau ajutor de la Filip. Catolicii tăinuți din Scandinavia, principii din Imperiul German rămași la credința veche, Sigismund Bathory din îndepărtata Transilvanie — toți așteptau ajutor de la coroana spaniolă, iar Filip trebuia să ducă în spate, de unul singur — cel puțin așa simțea în timpul nopții — povara întregii Lumi.

Maria Stuart a fost o suverană catolică. Dacă spaniolii ar fi ocupat Anglia în timp ce trăia, ar fi trebuit s-o așeze pe tronul Angliei și al Scoției. Adică un domnitor de sex femeiesc, pe care sentimentele o atrăgeau spre Franța și nu spre Spania. În ziua de 18 februarie 1587, la castelul din Fotheringhay călăul a prezentat capul tăiat al Mariei Stuart. În același an, între 29 aprilie și 1 mai, s-a petrecut aventura lui Drake la Cadiz. Existau toate temeiurile — așa s-a format hotărîrea Escorialului — ca Filip să treacă la represalii. S-au ținut liturghii de doliu și slujbe în amintirea Mariei Stuart, iar peste cîteva săptămîni și-au luat zborul din Escorial poruncile confidentiale în vederea mobilizării.

Bani, corăbii, marinari, soldați, alimente, asta cerea regele, și Miranda n-a întrezărit altă posibilitate de a procura la Napoli toate acestea decît dacă convoacă — după atîta timp — Camera stărilor. Ce-i interesează pe napolitani ce fac englezii la Cadiz? Drake n-a amenințat Napoli niciodată. Italienii n-au ce căuta pe țărmurile mării Caraibilor sau ale Braziliei. Miranda s-a pregătit pentru un discurs care să sugereze doar evenimentele generatoare de război. Singurul interes comun al creștinătății — apărarea credinței adevărate, pe aceasta va trebui să pună accentul. Filip e regele catolic al Pămîntului, el trebuie să ducă la bun sfîrșit pedepsirea Elisabetei de Anglia care domnește în mod ilegal. De fapt nici nu e vorba de o expediție militară, ci doar de o „procedură” în conformitate cu porunca Papei, care este lege pentru toți domnitorii. Există doar un singur impediment: pe această delicventă o separă de continent valurile mării, iar „fosta” regină, ca o eretică încăpățînată ce este, se apără cu disperare. Știe că dacă va fi prinsă, nu va putea evita rugul.

Acesta era firul gândurilor lui Miranda, în acest spirit și-a construit cuvîntarea de deschidere. Socotea că după uriașul vivat al nobililor filo-spanioli și după aprobarea lor zgomotoasă, nu îi va fi greu să obțină votul favorabil pentru contribuția și impozitele excepționale — ce se vor extinde și asupra moșierilor — măsuri menite să permită alcătuirea și echiparea flotei napolitane, recrutarea de marinari și soldați și, în sfîrșit, punerea în funcțiune a atelierelor ce vor construi nave, vor turna tunuri, cît și a altor ateliere care să slujească acest țel măreț și universal. *Invincibila Armada* (în acte așa era pomenită de pe acum flota de război) va porni în larg cel mai tîrziu la începutul anului viitor, ca să ducă acolo, în Anglia coruptă de eretici, cuvîntul sumbru al Judecății pedepsitoare și să restabilească în mod definitiv domnia dreptei credințe. Miranda s-a gîndit că după ce-și va rosti marea și însuflețitoare cuvîntare, i se va alătura, în numele clerului, arhiepiscopul, precum și cele cinci stări ale nobilimii. După toate acestea, camera „poporului” chiar că nu va mai putea să obiecteze. Și cînd totul s-a făcut, cancelarul va anunța și sub formă de cifre sacrificiul pe care va trebui să-l suporte fiecare potrivit poruncii date de Stăpînul Firesc, de *Señor Natural*.

Miranda funcționa numai de cîțiva ani ca vicerege la Napoli și din cauza aceasta nu era destul de sigur că totul se va desfășura așa cum îi era dorința. Un singur lucru știa însă în mod cert, că dacă nu va reuși acum să îndeplinească dorința Majestății Sale, se poate aștepta ca în viitorul cel mai apropiat să primească de la Madrid acea rechemare echivalentă cu destituirea.

Așa s-a întîmplat că, doar cu cinci zile înainte de nuntă Carlo Gesualdo, însoțit de tatăl său, a pornit în rădvanul de gală, înconjurat de călăreți, din Spaccanapoli spre Castel Nuovo, la ședința de deschidere a Camerelor.

„Trebuie să fie mărit impozitul pe vatră al iobagilor și al colonilor, așa cum o cere situația excepțională”. Înainte de a se umple sala parlamentului stărilor, printre marii seniori a și luat naștere această hotărîre. Și nici pe aceasta nu o vor vota cu plăcere, căci nu pot pune pe lîngă fiecare șerb cîte un supraveghetor. Țăranul e șiret, născocoște fel de fel de viclenii pentru a-și păgubi stăpînul, dacă nu altfel, măcar prin faptul că predă ca dijmă snopii de jos, cei pe care i-a umezit și i-a mucegăit pămîntul și tot astfel încearcă să toarne uleiul rînced de anul trecut în recolta de ulei din anul acesta. În fiecare an se dă această luptă între stăpîn și țărani săi. Și totuși, țărani trebuie suportați cu creștinească resemnare, căci și iobagii sînt creaturi ale Domnului. De

n-ar fi iobagii, șerbii, dijmașii, ar fi și mai grea soarta nobilimii din provincia napolitană pe care și așa o bîntuie atît de multe necazuri.

Miranda amintise de mărirea impozitului pe iobagi, dar numai pentru ca cei prezenți să nu încerce a se eschiva din fața dorinței Coroa-nei, strecurîndu-se prin *locus minoris resistentiae* — pe linia minimel rezistențe. Apoi a spus-o pe șleau, drept esență a frazelor frumos îm-podobite, că de data aceasta este vorba ca și *nobilimea* să dea dovadă de sacrificiu. E mult mai bine dacă va face aceasta de bună voie, cu entuziasm, ca și cum și-ar răscumpăra sîngele, oferind o mică frac-țiune din bunurile ei pămîntești. Aici — înțelege toată lumea — nu este vorba ca Majestatea Sa să se îmbogățească sau să ia în stăpînire nu știu ce provincie nouă. Este în interesul general al credinței noastre și în același timp o poruncă a sa, de a-l pedepsi pe renegat, de a o zvîrli de pe tron pe regina regicidă, de a duce la îndeplinire porunca excomu-nicării, de a ajuta poporul mult încercat al Angliei să poată refuza su-punerea față de *fosta* lui regină Elisabeta. Așa că e recomandabil ca să se voteze totul fără echivoc, ca și cum aceasta ar fi o ofertă bene-volă, un angajament al stării nobiliare napolitane în conformitate cu datoria sfîntă a Republicii Creștine. Astfel vor putea privi cu mîndrie cum galerele napolitane vor porni separat spre pedepsirea ereticului Albion (ca atunci cînd vîntul a mînat corăbiile Parthenopei către golful Lepanto) sub comanda unui amiral napolitan. Dar napolitanii vor fi demni de o asemenea înaltă onoare numai dacă vor vota în unanimitate oferta.

Erau sarcini ce tăiau adînc în carne. Termen : strînsul recoltei, cu-lesul viilor, stoarcerea uleiului, măcinarea grîului. În catastifele can-celariei au fost totalizate averile. Fiecărui nobil domn i se va spune — nu ca obligație, ci mai mult sub formă de *propunere* — cînd și cît are de plătit. Amin, amin. *Madridul a hotărît*. Își dau seama cu toții că ceea ce s-a spus aici e cuvîntul regelui Filip și că viceregele Miranda nu are nici o vină.

Un prinț bătrîn s-a ridicat în picioare. S-a întors spre miază-noapte.

— O țară creștină e în pericol de moarte. Ungaria a fost invadată de păgîni.

A mai spus cîteva cuvinte, că ar trebui ajutați aceia care sînt în primejdie de moarte și să se amîne atacul împotriva Angliei pînă cînd se va reuși ca turcii să fie izgoniți definitiv din Europa. Constantino-pole e o rană mai mare în *via* Domnului — mai spuse — decît Londra cea schismatică.

Bătrînul Caracciolo a terminat. Știau cu toții că această cuvîntare a fost rostită doar de dragul onoarei și că viceregele a fost avizat dina-ainte. Toți cei care pricepeau limbajul cancelariei și-au dat seama că

nu se poate face nimic în public. Principii să sîrnească răscoale țărănești? Să cheme în ajutor vreun principe francez în condițiile în care cele trei fortărețe spaniole din Napoli — Sant'Elmo, Castel Nuovo și Castel dell'Ovo — sînt în stare să tragă într-un singur minut atîtea salve de tun asupra orașului cîte zile sînt într-un an? Mai degrabă va trebui să se pună pe *treabă măruntă*. Să fie mituiți cu sume mici scribii Palatului, să se invoace incendiile și seceta de anul trecut, să se amîne termenele de plată, să se tîrguiască pînă cînd spaniolii se vor plictisi și o vor lăsa mai ieftin. Există și în asta un fel de a proceda. Miranda îi cunoaște și el pe napolitani. Cere mai mult, pentru a putea apoi, cu mare milostenie, să lase o treime, o cincime, și în felul acesta Coroana primește în mod sigur, ceea ce la Madrid, în cancelaria trezoreriei se discută la modul „poate vom primi *totuși* ceva și din Napoli“.

Carlo ședea în cea de a doua bancă a prinților. În primul rînd ședea cei mai bătrîni. A venit aici însoțit de tatăl său bolnav, ca *priniceps* al Venosei. În spatele lui ședeau seniorii de rang ceva mai mic — ducii. Fabrizio Carafa a ridicat mîna dreaptă, așa l-a salutat pe logodnicul fostei sale cumnate. Totodată, cu mîna făcută pumn și-a scos degetul mare printre celelalte, arătînd că el nu va plăti nimic. Vecinul lui a dat să se înțeleagă, cu semne mutești și mai grăitoare, că nu se vor putea sustrage de la acest lucru. Conții și viconții ședeau într-o coloană aparte, în cea de a treia se aflau baronii, iar apoi reprezentanții nobilimii fără titluri. Nobili mărunți, peste care va trece mai ușor primejdia. Dar cît o să fie contribuția casei Gesualdo la acest sacrificiu îngrozitor?

În timp ce-l ascultă pe Miranda, atenția lui Carlo se tocește în murmurul vorbirii. Cu atît mai mult, cu cît aude de două ori fiecare frază: viceregele grăiește în limbă sa castiliană către adunarea stărilor și un tălmăci îi repetă cuvintele în italiană. Cînd alocuțiunea vice-regelui se revarsă în limba sa maternă, știu cu toții de acum despre ce este vorba. Cei mai mulți, cît de cît, înțeleg spaniola. Valurile vorbirii îl leagănă către somn și în această stare de semitrezie aude sunete, grupuri de sunete, ca și cum din adîncurile cuvîntării s-ar înălța un ritm tainic. În fața fiecăruia se află cîte o foaie de hîrtie. În călimări — pene de gîscă. În cazul în care oferta trebuie făcută în scris, fiecare își poate pune semnătura pe foaia de hîrtie. Cineva din banca prinților se întoarce către Carlo și observă cum acesta își moaie pana în călimară și, aplecîndu-și capul asupra hîrtiei, începe să scrie. Oare ce vrea să noteze acest băiat ciudat care a ajuns să vină aici ca urmare a artritei tatălui și a morții fratelui său?

Gel care stă în fața lui, dacă se întoarce într-o parte, poate vedea că prințul Carlo Gesualdo desenează note muzicale. Trage cu cerneală

linii paralele și le umple cu puncte ca niște capete de vrăbii. Le așterne pe hîrtie — pline, goale, cu aripioare — le unește, desenează cerculețe ca niște bule, își trece pana peste buze, o mișcă încoace și încolo, apoi din nou, grăbit, ca și cum l-ar împinge o forță irezistibilă, așterne, așterne notele pe suprafața albă.

Cei prezenți știu că aceasta e muzică înghețată pe hîrtie. Asemenea foi obișnuiește să pună dirijorul în fața sa pe pupitrul orgii, acolo unde este orgă în biserică. Unde cîntă cor, acolo cîntăreții le țin în fața lor, dar de cele mai multe ori șed, pentru ca în timpul cîntecelor ce țin ore în șir să nu obosească. Dar ca unul dintre primii seniori ai Regatului Napoli să se apuce de așa ceva în timpul cuvîntării viceregelui și să deseneze aceste ciudate capete de vrăbii, precum un scrib de stradă așterne pe hîrtie efuziunile unei fete îndrăgostite din care se naște o scrisoare către iubitul ei — așa ceva n-a văzut încă nimeni în Camera Nobililor. Oare s-a scufundat lumea în jurul lui Carlo? Își apleacă chipul brăzdat de umbre prelungi asupra hîrtiei, ca și cum n-ar exista nimic în afara ei : ordine, etichetă, interes de stat. Poate că tot așa ar rămîne și dacă s-ar trece la votare. Mai demult, stările napolitane așa și-au ales și rege : prin vot, cu bile, prin ridicare în picioare, prin ridicare a mîinii și, cîndva, chiar cu săbii trase din teacă. De atunci nu e îngăduit să se vină cu arme în sala adunării. Carlo Gesualdo mai moaie o dată pana în călimară, nu scapă pete de cerneală, arînd în grabă foaia albă de hîrtie. Gata. Și pentrucă toți știu care e sfîrșitul cuvîntării viceregelui, încheierea nu mai interesează pe nimeni. Dar *madrigalul* lui Gesualdo (dacă într-adevăr va fi un madrigal) a ajuns în centrul interesului general. Oare îl va termina Carlo înainte de a răsună : „amin, amin“, sau va pune deoparte hîrtia cu madrigalul pe jumătate compus ?

In questa-riva — spune cîntecul. Parcă ar fi tînguire, *lamento*, vaiet. Pune înapoi pana.

Vestea madrigalului-tînguire a lui Gesualdo s-a și răspîndit încă în după-amiaza aceea prin palate, iar prin intermediul slugilor și vizitiilor l-a aflat pînă seara și Spaccanapoli. Oamenii mărunți de fapt n-au ce pierde : pe ei nu-i prea poate prinde administrația viceregelui. La cei mai mulți, ce-i pe ei este și-n casă, iar din taraba pe roți nu li se poate lua ca impozit o roată. Și totuși în rîndul poporului s-a și răspîndit de acum vestea, din gură în gură, că prințul Carlo i-a dat cu tifla viceregelui. Și pentru că de data aceasta poporul din Spaccanapoli nu e pornit împotriva propriilor săi stăpîni, aproape că-i compătimește pe sărmanii seniori obligați la taxe speciale. Căci îi urăște pe stăpîinii spanioli — pe căpitan, pe muschetarul prădător și lacom de fete, pe stringătorul de dări, pe dominicani, pe ușieri. Acum aproape că-i e milă

de Capece șchiopul, de Caracciolo cel cu vorba răspicată, de cei din familia Carafa; eroul zilei e Carlo, pentru că a avut curajul să pună pe hîrtie o villanellă zburdalnică. Oare ce-o fi compus Carlo, încearcă să se ghicească în palate, după ce le-a trecut domnilor năduful. Oare ce-a scris acest Carlo? — se întreabă meșteșugarii și precupețele.

11

Maria era doar cu cîțiva ani mai tînră decît Carlo, dar avusese de acum doi soți și născuse doi copii. „Dacă toate femeile nobilimii napolitane ar fi ca ea, n-ar trebui să ne temem că marile familii vor rămîne fără urmași“, — spusese Miranda — cel puțin așa se zvonea —, cînd a auzit că frumoasa văduvă s-a logodit cu Carlo Gesualdo.

Compunerea aceluia madrigal s-a petrecut cu cinci zile înainte de nuntă. Era un semn rău în ceea ce privește înmulțirea dărilor, această sărăcire a nobilimii. Dar, totuși, era un eveniment demn de luat în seamă, că cineva, în felul său, a dat cu tifla poruncii de la Madrid.

— Toată lumea vorbește despre tine, Carlo.

— Am simțit că nu mai pot, ca și cum Miranda m-ar fi împins în brațele somnului. Versul lui Tasso a început să zumzăie în mine. Am încercat încă de mult să prind melodia. Ca o nimfă șagalnică, așa s-a purtat cu mine. Atunci s-a scufundat totul în jurul meu și am auzit-o deodată. N-am vrut să jignesc pe nimeni, dar n-am putut să rabd să nu o scriu.

— Fabrizio i-a spus mamei mele că ți-a crescut autoritatea. Toți cei din prima bancă au zis că, deoarece în timp ce Miranda vorbea tu scriai partitura, ai demonstrat în mod public că viceregele nu te interesează. Nu știi, n-o să ai neplăceri din cauza aceasta?

— La ce te gîndești?

— Nu mi-ar place dacă viceregele și-ar contramanda prezența la cununia noastră. Nu știu dacă n-ar trebui să-i ceri scuze...

— Alții au căscat, unul a făcut chiar semne neobrazate cu degetele. Cumnatul tău făcea niște grimase încît toți cei care ședeau înaintea lui și-au aplecat capetele ca să nu-i rîdă în față lui Miranda.

— Se spune că numai tu și bătrînul Caracciolo v-ați opus infamiei. Mi-au și trimis vorbă rudele că va trebui să mă mulțumesc cu daruri de nuntă mai mici. Va fi nevoie de fiecare scud pentru a se putea plăti

birul spaniol. Tu cît vei plăti, Carlo? Sînt aproape soția ta și trebuie să știi ce va face Venosa.

— Tata își va chema notarul, vom da consilierilor cît e posibil și ne vom țirgui ca să se scadă din ceea ce ni s-a impus. Nu îngădui ca să fie stricate aceste zile frumoase.

— Fabrizio mi-a spus că...

— Mereu pomenești de fostul tău cumnat. El este un exemplu de urmat?

— E tutorele copiilor. Se cuvine ca uneori să-i accept sfaturile. Trebuie să am grijă ca să le rămînă ceva și sărmanilor copii cînd vor crește mari. Dacă noi vom avea un copil, tu nu vei avea prea mult chef să te îngrijești de copiii vitregi.

— Nu iubesc copiii.

— Vei vrea să-ți fac un fiu, nu-i așa, Carlo?

— Trebuie să ne menținem familia.

— Pentru asta mă iei de nevastă? Spune-mi, numai pentru asta?

— Trebuie să perpetuăm familia.

— Dar... Carlo... noi n-o să putem trăi așa, numai pentru asta. Crede-mă că mi-a fost tare greu de cînd a murit bietul Federico. Ești aproape soțul meu. Îți pot spune... cît de greu e pentru o femeie? Mereu singură, mereu păzită... Pînă cînd să aștept? Mi-ar părea așa de bine să știi că cineva mă iubește... tu? Tu știi oare să iubești, Carlo? La ce te gîndești, Carlo, cînd stai aici lîngă mine? La ce te gîndești, spune-mi, te rog. Ce e în mintea ta?

— Cunoști aceste două cuvinte: *modal* și *tonal*? Azi la prînz despre asta am discutat. Scipione Palla și Dentice au fost la masă. Căruia să-i acordăm cununa de lauri? Dentice a adus exemple, cîntînd din flaut. Eu am cîntat din lăută. Palla a avut la îndemînă cembalul. Așa de repede a trecut timpul, încît abia am putut să mă îmbrac ca să nu întîrzii de la tine. Mîine vom continua... Care din ele are prioritate în muzică? Modalul... adică faptul că...

— Nu înțeleg ce vorbești. Nu pricep de ce, dacă n-ai vrut să fii erou, a trebuit totuși să așterni pe hîrtie capete de vrăbii în timpul cuvîntării viceregelui? De ce nu-ți sînt deajuns literele, Carlo? De ce-i trebuie unui prinț să scrie și altfel, încît numai organistul și clericul să poată citi? Noi toți cîntăm, și eu, și copiii, mama, slujitorii. Cui îi trebuie aceste litere cîntătoare? Va fi oare mai frumoasă vocea datorită lor? Va ieși mai bine armonia? Nu mă interesează, Carlo, nimio din ceea ce-mi spui despre toate acestea... Vino mai aproape. Vino mai aproape. Poimîine... și încă o zi... după aceea... aproape că e mîine... te voi lua în patul meu...

Contele Manso și Dentice au adus vestea, cînd au venit la concertul de dimineață în casa Gesualdo, că Torquato Tasso a sosit la Napoli. A tras la mănăstirea benedictinilor. Gianbattista Manso, vechi prieten și admirator al poetului, a putut spune acum tot ceea ce fusese ținut înaintea în secret.

— Miranda a fost cel care a spus *amin*. Căci tatăl lui Tasso și însuși poetul au fost exilați din Napoli cu aproape treizeci de ani în urmă de viceregele de atunci, Toledo. De atunci n-a fost anulată niciodată această expulzare. Proprietățile pe care Bernardo Tasso le promisese ca zestre, le-au obținut în bună parte cei din familia Avellino. Pe acestea ar fi dorit bietul Torquato să și le revendice.

— Am auzit că Bernardo ar fi așîțat poporul împotriva Inchiziției.

— Viceregele Toledo a așteptat ani în șir ca să se răzbune pentru faptul că partidul, din care a făcut parte și Tasso bătrînul, l-a umilit în fața lui Carol al V-lea. Cînd Bernardo a părăsit Napoli, i-a atacat moșia și nu a îngăduit decît ca văduva lui Bernardo și fiica sa să se retragă la o mănăstire.

— Mai trăiesc ?

— Torquato a găsit două morminte.

— Circulă multe zvonuri. Tu l-ai văzut... care-i adevărul ?

— Parcă i-ar fi fost sortit să pribegască prin toată Italia. Cînd a reușit să scape din închisoarea de la Ferrara și și-a găsit un cămin la Vincenzo, în Mantua, au crezut cu toții că a terminat cu zilele neliniștite și se va potoli. Dar de abia au trecut cîteva luni și neliniștea lui a reînviat. A vrut să se reîntoarcă la Ferrara, ca și cum cei șapte ani de temniță nu i-ar fi fost de ajuns. Apoi a fugit ca să viziteze Bergamo, orașul de baștină al familiei sale. A ajuns acolo în ziua marelui hram. A tras la rude. Spunea că nu mai vrea să plece niciodată de acolo. Atunci a primit vestea din Mantua că a murit bătrînul duce cocoșat și că Vincenzo Gonzaga îl cheamă urgent înapoi pentru ca Tasso să sporească strălucirea încoronării. Cîteva zile a stat acolo. Cînd a auzit însă că ducele Alfonso vine în vizită de la Ferrara, a fugit în toiul nopții, însoțit doar de singuru-i servitor. Cu cîteva săptămîni mai înainte trimisese o scrisoare papei, prin care îl ruga pe Sfîntul Părinte să confişte proprietatea din Ferrara a casei d'Este. Acum se teme chiar și de propriul său servitor. I-a venit deodată în minte că în temnița din Sant'Agata făcuse jurămint că dacă se va elibera, va pleca în pelerinaj la Loreto. Și-a părăsit și servitorul. A ajuns la sfîntul lăcaș al Madonei, pe jos, înfometat. Poate că ar fi murit chiar de foame în acea mare mulțime de oameni, care, cu acest prilej, la mijlocul lui august, inundă acolo bisericile, străzile, dar și cîrciumile și locurile de pierzanie. Spre norocul lui s-a întîlnit cu unul dintre membri casei Gonzaga care l-a ajutat să poată ajunge la Roma. Lui Gonzaga i-a spus că la Roma va

avea sprijinul a paisprezece cardinali, cu care a corespondat des. În palatul lui Scipione Gonzaga, al celui mai tânăr cardinal, va primi oricînd găzduire.

— A găsit sprijin la Roma ?

— Scipione Gonzaga devenise patriarh de Ierusalim și tocmai avea loc înscăunarea cînd a sosit Tasso. În toți nu vedea decît demoni și copoi din Ferrara care vor să-l tîrască înapoi în temniță. La Roma a primit doar unele promisiuni neînsemnate. Timpurile sînt grele. Vaticanul nu-și deschide porțile poezilor hoinari ; n-a fost primit nici Tasso în audiență. Atunci s-a gîndit să se adreseze neguțătorilor din Bergamo care trăiesc în Orașul Etern. Îl vor ajuta, desigur. Plănuia să trimeată scrisori tuturor principilor lumii. Oferi celui care îi va plăti cel puțin o sută de scuzi să-i scrie spre laudă o poezie. Vechiul său servitor l-a găsit pînă la urmă în Roma. Pe el l-a trimis la mine. Mi-a fost greu să-i descifrez rîndurile încîlcite. Mă ruga să-l ajut să se poată întoarce la Napoli, pe care îl consideră drept orașul său natal. Pe atunci așa știa că sora lui mai trăiește. Se cuvine — îmi scria — să poată face cunoștință cu familia surorii sale. M-am dus cu scrisoarea la vicerege. Miranda se preocupă doar să strîngă birul ce trebuie să-l plătească Napoli în vederea războiului. Ce-i pasă lui că predecesorul său, Toledo, i-a expulzat de aici pe toți descendenții familiei Tasso pe linie bărbătească ? Cine mai e și acest Torquato Tasso ? Nu i-a auzit numele. Mi-a încredințat mie cazul.

Dacă e un nobil creștin și cucernic care regretă păcatele sale și ale tatălui său decedat și vrea să se mute la benedictinii de pe Muntele Măslinilor din Napoli — facă ce vrea. Să stea liniștit. O singură plîngere, o singură știre că s-a pronunțat împotriva birului de război și va fi îndeajuns ca să trebuiască să-și ia din nou în mînă toiagul de pribegie. Așa a ajuns la Napoli sărmanul Torquato. Am și vorbit cu el.

— Cere o sută de scuzi de la principii ? Cum, în ce stare a minții l-ai găsit ?

— Flacăra minții sale, Don Carlo, e ca și tăciunele ce dă să se stingă, dar scînteie din cînd în cînd din nou. M-a primit dezamăgit, nu-și găsea manuscrisele în bagajele sale. Apoi și-a amintit că le încredințase cardinalului Scipione. Atunci chipul i s-a luminat. Mi-a arătat versurile pe care le-a scris în timpul peregrinărilor sale. Ca frumusețe și formă le egalează pe cele mai frumoase strofe din *Gerusalemme*. Și deodată se plînge că de peste tot îl pîndesc demonii care vor să-i fure sufletul, că demonii sînt aliați cu dușmanii lui. Se teme acum chiar și de Vincenzo Gonzaga, care, deși i-a vrut binele întotdeauna, a vrut să-l răpească din Roma — și de aceea — iață-l, a venit în spaniolul Napoli !

— E ceva adevăr în toate cele de care se teme Tasso ?

— Mai întâi au vrut să-l ademenească la Genova pentru a-l face inofensiv și să-l ducă înapoi la Mantua. Tasso i-a scris Sfântului Părinte că n-a fost niciodată supusul principelui de Mantua și că nu i-a stat în slujbă. El e nobil. Vincenzo i-a scris într-adevăr lui Scipione Gonzaga să-l trindă pe Tasso și să-l trimită în rădvan închis înapoi la reședința sa. Principele de Mantua s-a adresat și guvernatorului Romei să-l aresteze pe Tasso. Guvernatorul s-a dus la Sfântul Părinte și i-a relatat ce de zvonuri circulă prin toată Italia din cauza unui singur poet smintit. Papa a pronunțat sentința : în Orașul Etern domnește liniștea și pacea. Atîta timp cît cineva nu lezează ordinea Romei, nici un principe din Europa nu poate pune stăpînire pe niciun om în *Urbs*. Dar Tasso aflase între timp de la servitorul cardinalului că se adună nori asupra capului său. Atunci mi-a scris mie.

— Aș dori să-l văd pe Torquato.

— Cuvîntul Excelenței Voastre va constitui desigur bucurie și cînsire pentru el. Totuși va trebui să vă gîndiți, Don Carlo, că nu-i lucru ușor să fii protectorul lui Tasso. Pe lîngă principii Ferrarei și Mantuei, mulți alți foști protectori ai lui confirmă că a-l ajuta e o sarcină ingrată. Eu îl iubesc așa cum e el. Hăituit, cuprins de îndoieli lăuntrice.

— Aș dori să-l văd. Să-i scriu ?

— Ar fi, desigur bucurios, dacă ar putea să-și prezinte omagiile la palatul Gesualdo.

— Tasso e cu un deceniu și jumătate mai în vîrstă decît mine. Se cuvine ca eu să-l vizitez. Anunță-l, Gianbattista, pe Tasso, că îi voi face o vizită pe Muntele Măslinilor.

În drum spre mănăstirea de pe Muntele Măslinilor s-a oprit în fața bisericii. Poarta, sculptată în lemn de o mîină de maestru, a găsit-o încuiată ; în biserică se putea intra doar prin ușa laterală. Din naosul principal se deschideau la intervale dese criptele. Ca loc de veci al unor vestite familii de odinioară Monte Olivetto ființează de două sute de ani. Chipul prelung, ascetic, al celui care stătea în genunchi în fața unei străvechi *Pietà* era încadrat de gulerul îngust de dantelă al nobililor din nord. Gîtul era subțire, gulerul — larg. Avea un început de chelie, iar părul ce-i mai rămăsese și-l pieptăna pe spate. Purta un barbișon mic și mustați pleoștite. Nasul fin dădea feței o trăsătură nobilă, dar principala sa podoabă erau totuși cei doi ochi negri, minunați, adînciți în orbite, încadrați de sprîncene înguste, tăioase. În timpul rugăciunii și-a ridicat mîinile și lumina lumînărilor a căzut pe degetele-i lungi, nervoase. Nu purta inel. *Pietà* era formată

din opt figurine de teracotă. Culorile originale ale statuilor își pierduseră strălucirea, au fost ciobite în cei o sută de ani de când au ieșit din atelierul lui Guido Mazzoni. Călugării spuneau că artistul l-a alcătuit pe Iosif din Arimathia după chipul și asemănarea lui Ferdinand, suveranul de odinioară al regatului napolitan.

A străbătut șirul de cripte. De mult nu mai venise pe Muntele Măslinilor. Pietre funerare ale unor călugări de mult decedați, sarcofage de regi. Omul stă în genunchi, în capela cu *Pietà*. Manso șoptește încet : Torquato. S-au oprit în fața frescei din ultima criptă. *Bunavestire*. Părea să fi ieșit de sub pana lui Piero della Francesca.

Oare i-a observat penitentul ? E cuprins de evlavie, de pocăință, de umilința ființei sale mărunte ca un fir de praf. Își dă seama oare unde se află acum, în care biserică, ce anume, îl înconjoară, cine trece pe lângă cripte și se oprește în fața pietrei funerare a lui Antonio d'Alessandro, învățatul jurist de odinioară ? Tresare, privește în jur, ca și cum ar sosi dintr-o îndepărtată călătorie.

Mănăstirea e formată din patru claustre pe care le leagă o grădină. Printre dafini se zăresc torsuri și busturi din marmură. Ca și cum s-ar înălța o statuie albă de pe banca fără spătar, așa șade în fundalul verde un călugăr benedictin.

Grădina e a lui Tasso. Învățații locuitori ai mănăstirii se străduiesc să nu-l tulbure cu nimic pe neobișnuitul oaspete care s-a retras din viața lumii și ar dori să se odihnească pe Muntele Măslinilor. În tolbă are hîrtie de scris, la cingătoare îi atîrnă o călimară de diac cu două pene de gîscă. Un pumnal e singura lui armă. Trei nobili fac reverențe după moda spaniolă. „Dragul, blondul meu Vincenzo” — scrisese Tasso cîndva în versul său către ducele de Mantua, care acum vroise să-l răpească din Roma.

-- Vizita Excelenței Voastre e cea mai mare cinste pentru mine.

-- Simt bătîndu-mi inima, ca și cum aș fi sosit în pragul Parnasului, Don Torquato.

Manso e doar cu puțin mai în vîrstă decît Gesualdo, dar Tasso e mai bătrîn cu întreaga povară a unui deceniu și jumătate. Cînd Tasso îi vorbește, Gesualdo simte în cuvintele lui accentul nord-italian. Se vede apoi că are o statură proporțională, iar chipul, iluminat de un zîmbet, e atrăgător. Ca și cum l-ar invita în palatul său pe prietenul pînă acum cîteva minute necunoscut, așa i se desfac brațele pentru o simbolică îmbrățișare. Manso se retrage, el și-a îndeplinit rolul, l-a adus la Tasso pe Don Carlo, și acum așteaptă în grădină pînă cînd poetul își va conduce oaspetele în celula mai spațioasă pe care priorul a ales-o dintre celulele rezervate penitenților laici. Două chipuri deosebite, gîndește în sinea lui : cel al bărbatului care se apropie de apusul vieții sale e zbîrcit, brăzdat de spirite, și figura tinăra a

lui Gesualdo, al cărui chip e înfrumusețat de privirea-i ciudată, înfricoșător de scrutaătoare.

— Aș vrea să te rog, Don Torquato, să lăsăm la o parte titlaturile și formulele curtenitoare care îngreunează atât de mult conversația, mai ales la noi, la Napoli. De aceea nu-mi plac ospetele și ies rar printre oameni. Pe cât pot, cel mai bucuros trăiesc printre colegii mei de muzică. Trebuie să te învidiez, că dumneata, în timp ce cutreieri lumea Italiei, te poți afla cu închipuirea pe meleagurile Ierusalimului. Ai terminat de acum pe deplin *Gerusalemme Liberata*?

— Aș lucra și aici, dacă liniștea trupească și sufletească mi-ar îngădui-o. Pe hăituitul de mine, dragă prietene, mă alină speranța că poate voi găsi aici refugiul cel din urmă. Nu sînt alungat, nu mă supără nimeni. Acești călugări m-au primit ca și cum aș fi fratele lor. Dar pînă cînd? Au depus și ei jurămîntul supușeniei și vor trebui să mă alunge dacă vor primi o astfel de poruncă de la Roma. Lumea, Don Carlo, e mare și rea. Peste tot mă pîndesc copoi. Perechi de ochi lucesc printre tufișuri.

— Aici vei putea trăi liniștit. Napoli... pacea întregii Hispanii vor veghea ca lui Torquato Tasso să nu i se poată întîmpla nimic rău în țara noastră.

— Mă chinuie neîncetat îndoiala, domnul meu. Unde va putea fi găsit un judecător care să puie în balanță *Ierusalimul Eliberat*? Ce anume poate fi în el acea ispită care tulbură liniștea sufletească? Unde, în care vers s-a încuibărit Satana? Unde am dat apă la moară sufletelor neîncrezătoare, fără să știu, din indiferență, datorită vanității de poet, de dragul unei strofe frumoase? În astfel de cazuri am ocolit, desigur, adevărul, sau poate chiar l-am și ascuns.

— Nu te autochinui. Toată lumea știe că *Gerusalemme* s-a născut dintr-o intenție evlavioasă și că dumneata în felul acesta ți-ai scris tot timpul povestea-ți cucernică. Demonul n-are nici un rol în ea și atunci de ce să ai îndoieli?

— Totul pornește de acolo, domnul meu, că părintele închizitor din Ferrara a fost îngăduitor. *Nu a găsit nimic de eliminat*. Atunci au început să sușotească la curte, că unul din episoade — povestea lui Olindo și a Sofroniei — trezește dorinți de voluptate. A trecut prin oraș, ca sol papal, părintele Antonio Silvio, prietenul intim al lui Carlo Borromeo. Despre el se spunea că e sever pînă la neîndurare. Și să vedeți, Don Carlo, că și acest *pater*, în loc să-mi fi aplicat rigoriile virtuții, mi-a etalat versurile sale slăbuțe și m-a rugat să-l ascult cum se acompaniază singur la lăută!

— După toate acestea de ce nu te liniștești că nu există niciun păcat în versurile dumitale?

— Vă mărturisesc că, deoarece n-am primit ajutor de la tămăduitorii sufletelor, m-am adresat unui *magister* în ale magiei negre. Nu ştia cine sînt. M-a întrebat în ce zodie m-am născut, în ce zi. Mi-a prezis viaţă lungă, glorie, avere crescîndă şi, în sfîrşit, bătrîneţe liniştită. A mai adăugat că toate acestea le voi obţine cu ajutorul unor doamne. După toate acestea, vă întreb, cui m-aş mai putea adresa? Pe fiecare îl preocupă propria lui soartă, scrutează viitorul Italiei şi în acest viitor pe al său propriu. Pe cine l-ar mai interesa soarta mea?

— De aceea am venit, Torquato, ca să-ţi ofer ajutorul meu. Ce pot să fac în interesul dumitale?

— Vincenzo Gonzaga a început şi el tot aşa. M-a şi eliberat din temniţa Sant'Agatei. Se zvoneşte că m-a cîştigat la cărţi sau la zaruri de la ducele Alfonso. Vezi, mă cutremur cînd pronunţ numele lui d'Este. Peste tot sînt spioni, copoi. Nici în Vincenzo nu mă pot încrede. A trimis zbiri după mine în Oraşul Etern şi pot să-i mulţumesc Sfîntului Părinte că am ajuns teafăr la Napoli. N-a îngăduit să ajung din nou captiv. Sant'Agata, ştii şi dumneavoastră, tînărul meu prieten, ce pereţi umezi are. Mi s-a încuibărit reumatismul în mîini, la început n-am fost în stare nici să scriu pînă cînd nu m-au mutat în celula de la etaj. Iar vinul? Vă întreb dacă poate fi vreo dorinţă mai modestă a unui rob ca aceea să nu i se dea să bea zeamă oţetită? Pînă şi de vinul pe care îl beam îi părea rău ducelui Alfonso. Cu ce aţi putea să-mi fiţi de folos? Mi-am petrecut viaţa alergînd după bunăvoinţa protectorilor. Sînt sau nu demni de versurile omagiale cît sînt în viaţă? Le reflectă sau nu panegiricul virtuţile adevărate, cînd e rostit deasupra rămăşişelor lor pămînteşti? Las la aprecierea domniei voastre. Să pot scrie liber, fără să trebuiască să mă gîndesc mereu la vre-un prinţ, la vre-un stareţ, la vre-un consilier. Mai degrabă să mă fi gîndit la un chip de femeie, cît mă mai ademeneau vanităţile lumefşti... Am venit fără un scud. Aţi putea să vă întrebaţi la ce-s buni galbenii pe Muntele Măslinilor? Dar priviţi numai îmbrăcămintea-mi uzată, iar bărbierul costă şi el bani. Aici mi se dă doar hîrtie de proastă calitate. Aş dori să-mi procur din Sicilia hîrtie velină, de care se melitează acolo din foi de papirus. Dar cum aş putea să vă rog pe dumneavoastră, care sînteţi tînăr şi nobil? Aţi venit să-l vizitaţi pe omul bolnav al Italiei. Pentru ce? V-a adus aici, desigur, curiozitatea.

— Amicul nostru ţi-a amintit că eu slujesc *Mater Musica*. De ce n-am putut rămîne, ca al doilea născut, în acea situaţie în care nu m-ar fi împovărat nimeni cu obligaţii lumeşti? Ştii cum începe o zi de-a mea? Vine intendentul de la moşie, sînt obligat să mă aplec asupra socotelilor. Judecătorul comitatelor aduce sentinţa. Iobagii — spune — nu mai sînt destul de ascultători. Sînt aţîţaţi. Se pot adresa

viceregelui, nu le pot fi retezate mâinile. Nici prinții nu mai au dreptul paloșului — mi se plînge judecătorul. Cînd aş putea, printre toate acestea bătaî de cap, să mă adîncesc în tainele muzicii ? După amiază ? Oaspeții nepoștiți vin unul după altul. Diversi pierde-vară își predau unul altuia clanța ușii. Noaptea ? În Spaccanapoli e o asemenea zarvă, de parcă s-ar fi dezlănțuit iadul. Toți puștii și toate muierile acolo se găsesc să țipe, să cînte și să danseze, sub ferestrele palatului. N-am voie să-i alung. Interzice obiceiul napolitan. Să compun... ? Ar trebui să o fac în zori. Dar la aceste ceasuri orice bun creștin doarme, dacă poate. Nu vreau să-ți deschid rănile, Torquato. Dar la Sant'Agata cred că era liniște...

— De n-ar fi urlat nebunii pe care îi țineau în lanțuri. Cînd m-au întemnițat, din porunca lui Alfonso, m-au înlănțuit și pe mine. În lanțuri Torquato Tasso ? Cel care a comis această faptă nu a fost Inchi-ziția, ci un *principulus*, un principe din care se găsesc cu zecile în Italia. Mă observa printr-o deschizătură tainică. Se delecta văzîndu-mi chinurile.

Rvine mereu la cercul chinuitoarelor sale amintiri.

— Aș dori să te ajut. În schimb... pot să-ți cer și eu ceva ?

— Prințul Venosei — de la săracul Torquato ?

— Sînt mult prea slabe textele pe care compun. Eu însumi scriu uneori texte pentru madrigaluri. Dar sînt de duzină. Versurile nu au parfum. Nu sînt inspirat. Dumneata, care ești cel mai mare maestru al Italiei, pe care faima te consideră drept continuator al lui Petrarca, ai putea să-mi scrii un asemenea text de madrigal, un text care să-mi stîrnească ca muzician dorința de a fi demn de textul dumatile.

— Se scrie mult, versuri proaste, și se compune pe ele muzică și mai proastă. Toată lumea cunoaște împlinirea cu *Rosa fresca*. Se spune că pînă acum o sută șaptezeci și trei de compozitori au scris muzică pe frumoasa poezie a bietului Petrarca. Cît am trăit la curțile din Ferrara și Mantua, de multe ori a trebuit să particip la așa numitele tribunale poetice. Petrarca era pe gratis. Nu mai pretindea nimic pentru textele sale de madrigal. Așa era și muzica ! Despre dumneavoastră se vorbește mult. Vestea a ajuns și la Sant'Agata. Care e secretul dumneavoastră ? De ce e altfel madrigalul lui Gesualdo decît al celorlalți seniori ? Cu ce știți domnia voastră mai mult, dragul meu prieten ? Ce vă face demn să vă dedic versul meu ? Acum nu discută prințul, ci săracul Torquato. Dumneavoastră sînteți tînăr, dar *poeta musicae*, poetul muzicii își compune versul la fel ca și mine. Vă e teamă că n-aveți inspirație ? Care vă e secretul, Carlo ?

— Nu sînt îngrădit de nimic. N-am nici un protector, mă am pe mine însumi. Vin rușinat la dumneata pentru că știu că-ți îngădesc fantezia atunci cînd îți spun că îmi trebuie un vers ca să compun

pe el. Îți las două sute de scuzi. Nu-ți cer pentru ei nimic, de rog să mă înțelegi bine. E lucrul cel mai neînsemnat pe care îl pot face pentru dumneata. Și totuși pe dumneata te obligă pentru că mi-ai promis textele. E singurul lucru pe care sînt nevoit să-l regret.

— Pîinea și versurile s-au obișnuit de acum să conviețuiască. Am să vă scriu un madrigal. În clipele mele de liniște, în timp ce fug de chinurile lui *Gerusalemme Liberata*. Mîine, poimîine. Deși, credeți-mă, un vers nu-i decît o fată morgana, o himeră. Te uiți la el și rămii pe gînduri, întrebîndu-te dacă te însuflețește sau nu. Oare ți se va întinde mîna după lăută, sau va începe să alerge pe clapele cembalului? Eu aș încerca și cu flautul. Să cînt la orgă — cu tot regretul — nu știu, dumneavoastră, desigur, sînteți maestru și în asta. Un tînăr și amabil cardinal m-a asigurat că odată și odată voi fi încununat cu lauri pe Capitoliu. Sfîntul Părinte va trebui să mă glorifice, deoarece, din fericire, în *Urbe* nu mai vine de acum nici un rege, nici un împărat, ca pe vremea lui Petrarca. Credeți oare că tocmai severul Sixtus va fi dispus să se închine în fața Parnasului? Nu citește versuri. Poate că n-a citit niciodată. Oare știe de cîte ori am ars fragmente din *Gerusalemme*? Iar între timp m-au jefuit, mi-au furat manuscrisele în timp-ce dormeam, le-au copiat în secret, iar un suflet întunecat le-a tipărit mișelește, fără corecturile mele, și le vinde și azi. Am tremurat de indignare cînd am aflat. Am așteptat în fiecare zi că vor pune din nou pe mine lanțurile acelea murdare. Domnia voastră vreți un text de madrigal?

— Ești obosit, Torquato?

— Din cîte știu vă pregătiți de nuntă. Vă doresc multă fericire, multă fericire. Lui Gonzaga i-am scris „Blondul meu Vincenzo“. Dumneavoastră ce să vă scriu, scumpul meu Carlo, pe care — din moment ce în opera noastră se împreună versul și muzica — vă pot considera drept frate? *Addio, addio*, dragul meu Carlo. Două sute de scuzi. Douăzeci de versuri. De se termină și galbenii și versurile, vă anunț.

12

Dansul miresei l-a început nașul, care era Fabrizio, un vultur în mijlocul mulțimii de păuni. În palatul Avalos s-au adunat mai degrabă fantome încărcate de bijuterii, decît oaspeți veniți pentru nuntă. Pe îmbrăcămintea doamnelor și cavalerilor străluceau comori păstrate cu

grijă timp de secole. Brocartul, mătasea și purpura întrerupeau monotonia negrei catifele spaniole. Cardinalul își filfia pelerina de hermelină, iar în fundal se distingea violetul prelaților.

Maria purta de acum coroană de prințesă, cu diamante. Din văduvie a pășit spre o nouă cununie având în spate umbra unei căsnicii desfăcute, așa că obiceiul nu-i îngăduia să se îmbrace în alb. Consiliul de familie a hotărât ca stofa din care se va coase lunga rochie cu trenă să fie violetă. Alături de albul domnișoarelor de onoare și în lumina candelabrelor acest contrast s-a dovedit a fi fericit.

Familia Carafa a venit în plen. La locul de cinste s-a așezat fosta soacră a Mariei, văduva ducesă de Andrea, iar lângă ea, Donna Girolama Gesualdo-Borromeo. Mama Mariei, contesă de Pescara, s-a așezat a treia lângă ele, în dantelă neagră, cu părul strălucind argintiu pe sub coroană.

Casa Avalos a făcut totul pentru a spori strălucirea nunții, pentru a crea aparența că se sărbătorește o cununie nu numai plăcută Domnului, dar și corespunzătoare firii. Gesualdo nu era un bărbat atât de chipeș ca primul soț al Mariei, tânărul, strălucitorul Carafa. Arăta ca un cavalier de talie mijlocie, mai debil. Faptul că a citit mult, i-a slăbit ochii, clipea des, iar servitorii șușoteau că de pe acum folosește ochelari când scrie și când citește. Chipul îi era adumbrit, pielea i se întindea măslinie deasupra barbișonului firav. Cele mai frumoase îi erau mâinile, adevărate bijuterii, cu degete lungi, subțiri, albe. Într-adevăr, Carlo nu se prea viteja nici măcar la vânătoare.

Pe deget îi strălucea legendarul rubin al familiei Gesualdo.

Fabrizio Carafa purta veșminte colorate, nu s-a îmbrăcat în catifea neagră. Asemenea amănunte își aveau semnificația lor. Toată lumea știa, că de la Papa Paul al IV-lea încôace, cei din familia Carafa își manifestau oriunde e posibil sentimentele lor antispaniole.

Partenera de dans a lui Don Carlo, soția lui Fabrizio, Maria, era fiica prințului Stigliano. Femeie înaltă, cunoscută ca prea evlavioasă, mamă a patru copii. Multe de vorbit cu ea nu avea, de altfel nici acest dans ceremonios nu prea oferea prilej ca partenerii să poată sporovăi mai mult decât câte un cuvânt spus într-o doară. Reverențele, rotirea lentă, lăsarea într-un genunchi, constituiau un spectacol ceremonios, ca și cum s-ar desfășura la teatrul de la curte. Atîta doar că viceregele nu era de față.

Miranda s-a scuzat, dar și-a trimis darul de nuntă. Acest lucru era așteptat de toată lumea, astfel că au răsuflat ușurați toți nuntașii. Umbra-Carafa mai planează încă deasupra Casei cu toate că se unesc prin căsătorie asemenea două familii loiale ca Gesualdo și Avalos.

Maria Carafa privea la candelabre, atât de semeț își purta capul. Lui Don Carlo lumina îi jena ochii, și de aceea se uita mai mult în

jos, la podeaua de marmură, urmărindu-și pașii pe figurile de mozaic, căci și aceasta ținea de grația dansului, iar damele trebuiau să învețe cum să pășească în jurul figurilor de mozaic.

După cum se știa, ducele de Andria era cel mai bun dansator, exemplu de cavalier, și, în ciuda numeroasei sale familii, mai era încă conducătorul tineretului de aur. Oare din această cauză este înmăscat chipul frumos, nemișcat, al Mariei Stigliano ?

Cum ar putea ea să reacționeze, când soțul ei îi spune partenerei sale de dans :

— Când vă întoarceți din Gesualdo, am să-ți dau de veste.

— Te aștept, Fabrizio.

Precum constelațiile zodiacului, așa se schimbă perechile. Spectatorii de pe scaunele lor înalte văd bine șarpele care alunecă încolăcindu-se pe podeaua de marmură : douăzecișicinci de perechi, atât cât poate cuprinde sala cea mare. Fabrizio este un veritabil maestru de ceremonii. Cu un semn al miinii, cu o încruntare din sprâncene, dirijează muzicanții, se apleacă înainte, zîmbește, ca și cum totul ar fi doar un joc improvizat și nu copia etichetei de la curte. Să pălească mâine Miranda, când oamenii lui îi vor relata cum au dansat pavana napolitanii !

Muzicanții, cu o îndrăzneală de moment, pășesc în față și, în pauza dansului, se adună în jurul celui mai intim cerc alcătuit din prieteni muzicanți de neam. Camerata prietenilor lui Gesualdo (poate că aceasta este singura surpriză a balului) — Pomponio Nenna, Scipione Palla, Scipione Stella, Filomarino, Conte Dentice, Rocco Rodio și, ca cel mai tânăr, ruda îndepărtată Ettore Gesualdo — sînt vestiți ca fiind cei mai eminenți muzicieni ai Regatului. Se opresc sub baldachinul cu blazon : în cîmpul argintiu, pe scutul ornat de cinci crini albi, se află negrul leu al Gesualzilor. Cinci voci încep să răsune, după proba făcută în surdină, *a cinque voci*.

Dansatorii și cei care sed pe scaunele înalte sînt napolitani. S-au născut cu muzică, doica le-a cîntat villanellă în timp ce i-a legănat. Strada, piața, portul, marea, pescarii, toate au imprimat orașului vraja dulcei amintiri a cîntecului. Cavalerii știau că se cuvenea să încropească versuri și, dacă mai aveau și un plus de talent, se acompaniau cu muzică. Toți acești *dilettante* ascultau acum încîntați cum încep să cînte instrumentele și, ca un murmur al îndepărtatelor păduri, răsună și vocile ce se pornesc molcom, pentru ca, începînd în *pianissimo* și întărindu-se cu fiecare strofă, să se reverse pasiunea.

Cei care erau prezenți în sală știau că încă de tânăr pe Carlo nu l-a interesat altceva decît muzica. Nu se ducea cu prea multă plăcere nici la vînătoare, îl oboseau turnirele, dansa rar, nu lua parte la petrecerile din palate. Încă de băiețel se retrăgea cu colegii săi muzicanți

și exersa nu numai la instrumente, dar și compunea cu sîrg. Cîte un madrigal-Gesualdo trecea dincolo de pereții palatului, îl aduceau muzicanții, era cerut de alții, îl cîntau și călugării. Acum așa s-ar fi cuvenit ca Don Carlo să se așeze sub blazonul său, să-și ia lîngă el, pe fotoliul cu pene de purpură, pe doamna sa prințesă de Venosa și să asculte împreună cum răsună compoziția de pe buzele prietenilor inițiați în ale muzicii.

Rocco Rodio, unul dintre ei, dar care nu cînta, era renumit ca cel mai mare violist al epocii sale. A luat instrumentul din mîinile muzicanților și acompania madrigalul. De ani de zile au cîntat împreună, iar în vîltoarea discuțiilor s-au maturizat compozițiile. La început cele cinci voci au avut roluri egale, dar cu încetul s-a distins vestita voce de tenor a lui Scipione Palla. Celelalte patru voci au devenit acum mai domoale. Vocea lui Palla prinde aripi și toți ascultă fermecați minunata interpretare. Scipione Palla se avîntă, iar Rocco Rodio îl acompaniază în așa fel ca și cum din violă ar face să răsune o îndurerată voce umană. Nordicul Fontanelli, care ca oaspete reținut se sprijinise de un lambriu aurit, simțea că acum a devenit și el robul acestei vrăji napolitane deosebite.

Trei madrigaluri. Autorul textelor e necunoscut, căci versul lui Tasso se pregătește încet. Viola mai răsună o dată după ce cîntecul se stinge de pe buze. Gesualdo e primul care își îmbrățișează prietenii. Muzicanții de profesie revin la locurile lor, acum sînt atenți din nou la Carafa: mîna ducelui le face semn, încep să intoneze din nou *dansul de doi*.

Buna cuviință cere ca pe la mijlocul nopții tînăra pereche să părăsească sala. Dar chipul palid al lui Gesualdo acum s-a îmbujorat și stă acolo în cercul prietenilor săi ca și cum ar fi uitat de toate și îl laudă pe Palla cît de minunat a interpretat madrigalurile... ce mare efect a avut îndureratul său *piano*. Maria îi ascultă. Sînt cufundați în contrapunct, această nebuloasă imensă, această pasare necunoscută, întunecată. Ce este oare acest contrapunct, împotriva căruia se luptă sunetele? De ce toată această discuție? De ce sînt altfel aceste trei cîntece decît celelalte madrigaluri, care se sting precum fitilul lumînărilor sau ca spuza? Noua stăpînă a Venosei stă și îi ascultă pe bărbați.

— Mereu numai „suferință, jale și moarte“. De ce nu scrii, Carlo, pe texte mai vesele? — Mereu... *dolor, morte, ... sospiri, martire*... Mi-e teamă de *aceste* madrigaluri. Sînt ca o *lamentatio* de Vinerea patimilor.

Mai dansează o dată de jur împrejur, soț și soție, apoi Maria dă la o parte carpeta ce ascunde ușița secretă. Numai Fontanelli îi vede cum dispar în spatetele carpetei.

Fontanelli, care e și el muzicant, se gîndește la Sunet. A doua zi dimineața va nota în jurnalul său : „Napolitanii s-au îmbătat de cîntecul lui Scipione Palla, dar, ca să fiu sincer, m-a cucerit pe deplin și pe mine“. În sinea lui se gîndește că acum caii aleargă cu mirii pe Mergellina, spre castelul din Gesualdo. Fontanelli se întoarce, plimbîndu-se, la palatul Gesualdo, unde totul e întunecat, gol. Bătrînul străjer de la poartă îl întreabă : a fost frumoasă nunta, *eccellenza* ? Printre atîția napolitani, Fontanelli e singurul străin. Noapte bună, Carlo, noapte fericită, Maria. Se gîndește la noapte, în timp ce în urma lui se închide poarta cu figuri de lei.

13

După cîteva săptămîni lui Tasso i-a devenit incomod regimul claustral de pe Muntele Măslinilor. Vinul e oțetîț, soarele bate prea tare, culorile sînt prea vii, lumînările de seu au miros rînced. Clopotul mic din zori, care îi cheamă la capelă pe călugări, îl trezește cu noaptea în cap. După aceea îi piere somnul și celula se umple de nălucile dimineții.

Casa Gesualdo era încă în renovare și Carlo, — sub influența numeroaselor vești înspăimîntătoare —, nu vroia să-l aibă ca oaspete pe Tasso chiar din primele săptămîni ale căsniciei sale. Cînd a adus vorba despre acest lucru lui Giulio, unchiul a deschis bucuros poarta casei sale acestui suflet neliniștit. Așa s-a făcut că de acum înainte Carlo a putut să-l vadă mai des pe poet în casa unchiului său, iar Giulio era bucuros să le fie intermediar ori de cîte ori dorea careva ceva. Giulio, ruda puțin îndepărtată, băiat de bani gata crescut în aventuri, al treilea născut, cel obișnuit să facă mereu datorii, a revenit, cu ajutorul lui Tasso, în ritmul familiei, în cercul primului născut, al stăpînului, simțindu-se ca acasă în palatul acestuia.

Maria d'Avalos a fost cunoscută în oraș ca fiind cea mai frumoasă domnișoară. Cu toate că, după bunul obicei napolitan, renumele frumuseții sale a fost și exagerat, numele ei s-a ivit ori de cîte ori se discuta care dintre fetele orașului ar cîștiga lauri frumuseții. Faima a învăluit-o pe Maria ca o jucăușă aureolă, iar tineretul de aur din Napoli a luat parte cu oarecare invidie la cununia Gesualdo-Avalos. Acest prinț gâlbejit, care nu știe decît să zdrăngăne din coarde, o ia pe cea

mai frumoasă fată. Și numai pentru că așa a hotărît consiliul de familie, pentru că s-a prăpădit Luigi și pentru că pînă acum Carlo s-a eschivat să-și întemeieze o familie. *Hic Rodus, hic salta* — rîdeau, cam decepționați, cavalerii din Parthenope.

Nici pînă acum n-a fost ușor să te apropii de Maria. Din spatele grilajului etichetei spaniole abia de se putea ivi. Dimineăța, în drum spre biserică, la marea liturghie de duminică, cu prilejul recepțiilor, sau cînd trecea în caleașcă pe Corso, era mereu însoțită de suita sa : doamnă de companie, aprod, capelan.

Dar Giulio făcea din nou parte din lumea palatului Gesualdo. Pe el, ca membru al familiei, nu-l obliga nici o regulă, pe care eticheta nobiliară o prescria pentru ceilalți vizitatori care veneau la palat. Cavalerul cam trecut intra la ei ca o furtună, cu vești, cu voie bună, deșirînd și dînd în vileag secretele vieții napolitane.

Carlo îi era recunoscător unchiului său pentru că l-a primit în casa sa pe Tasso. Giulio era un amfitrion amabil, nu pune la inimă ciudățeniile poetului. Îl considera un zăpăcit, dar o minte uimitoare și și-a instruit oamenii : să facă totul pe voia poetului, să-i procure bucurie în toate și în rest să nu se sinchisească de el. Așa că Tasso, pînă ce ajungea la momentul crucial al neliniștilor sale lăuntrice, își petrecea plăcut zilele în modesta casă a lui Giulio Gesualdo, meditănd în liniște, corectîndu-și scrierile, cîntînd la lăută. Stăpînul casei nu-l prea deranja, iar cînd îl vizita, vorbea cu oaspetele său de parcă acesta ar fi fost napolitan sadea. Nu-i lua în seamă fantasmagoriile, îl îmbia cu vin și îi povestea aventurile sale trecute și prezente.

Tasso se simțea bine în această casă. Nu-l îngrădea nimeni, nu-l tratariseau în mod exagerat, nu se purta nimeni necuviincios cu el. Servitorii vedeau în el un vrăjitor, care, cu un singur cuvînt de-al său, cu privirea sa, îi potolește chiar și pe domnii cei mai neînfricați, iar lor li se adresează cu vorbă domoală, blîndă și nu-i tutuiește pe cei mai vîrstnici. La vin e cam pretențios, dar acest capriciu e cel mai respectabil printre italieni.

Lui Giulio îi stătea astfel în putință să-i aducă zilnic vești nepotului său despre oaspete. Iar cînd treburile sau îndatoririle demnității sale îl solicitau pe Carlo în altă parte, unchiul său putea și atunci să intre și să umble în voie în palat. Maria d'Avalos putea cinsti în Giulio și pe propriul său unchi. O atare înrudire apropiată scutește prezența doamnei de companie, a *dueñei*.

Și privirile unchiului se întorceau tot mai jinduitoare după neopotă. Maria nu mai era nici pe departe acea fecioară ingenuă, ca pe vremea cînd, la vîrsta de cincisprezece ani, au cununat-o cu băiatul de șaisprezece ani, în fața căruia dragostea era încă o carte închisă. Maria devenise, dezmințindu-și vîrsta tînră, o femeie în toată

puterea cuvîntului, jucăușă, sclipitoare, o doamnă din lumea mare, care ținea la rangul ei și care, în virtutea frumuseții sale, era una dintre doamnele de frunte din Napoli. Nu o mișcau și nu o dezarmau cîntecele de dor, privirile lacome de dragoste, întreaga atmosferă ce învăluia palatele celor de rang înalt.

Trăia într-o lume de cavaleri îndantelați, căci apusese epoca eroică în care nobilii napolitani au mai putut lupta sub domnia propriilor lor regi. Provincia napolitană nu era decît o micuță felie din imensul imperiu mondial al lui Filip și doar puțini cavaleri, îndeosebi cei săraci, se angajau să mănînce o pîine ca soldați ai prea-catolicului rege. De fapt napolitanii nici nu erau la prea mare cinste la Madrid: rar li se încredințau funcții de guvernator sau posturi de comandori în marină. Așa că s-au cam dezobișnuit de serviciul militar și doar dacă se angajau la vreun principe italian, unde erau ceva mai prețuiți. Așa trăiau nobilii la Napoli în lunile de iarnă, iar apoi, cînd venea canicula verii, se refugiau la moșiile lor. Altfel, toate zilele și le petreceau cu măruntele intrigi ale vieții de societate.

Pe cine îl interesează Giulio Gesualdo? În palatul nepotului său el este de fapt *pater familias*. Bătrînul prinț, Fabrizio, trăiește de ani de zile afară în Gesualdo, nu rîvnește să vină în oraș, răsfoiește lecturi pioase, iar mîinile sale roase de artrită nu mai sînt în stare să cînte pe strune. Se pregătește, — după cum se spune —, pentru moarte cucernică, creștinească. Se cuvine ca Giulio, în numele fratelui său mai mare, în calitate de experimentată rudă de sînge, să fie reazemul tinerilor căsătoriți.

Maria a observat flăcările ce se aprindeau în ochii unchiului. Cu-noștea de acum lăcomia jinduitoare, arzătoare, ce le inundă bărbaților chipul, le străbate ca un tremur trupul, le împleticește vorba. Dacă Giulio ar fi fost doar unchiul lui Carlo, această cucerire neașteptată ar fi umplut-o de oarecare mîndrie. Dar în Giulio a văzut propria sa rudă de sînge, unul din acea viță a cărei sevă, — pînă ce a ajuns la Carlo —, o fi secăt de-a binelea. Giulio, ce-i drept, e un bărbat bine legat, în puterea vîrstei, erou al unor aventuri trecute, dar e rudă de sînge. Așa că e cu atît mai rușinoasă lăcomia necamuflată, ochii lui plini de jînd, buzele lui arse de dorință.

Pînă cînd Giulio nu i-a spus nimic, ci doar îi dădea tîrcoale, Maria n-a avut cum să-i facă vreo observație. Giulio, ca și cum ar fi prins astfel curaj, și-a mărit miza îndrăzelii și, cînd *dueña* a părăsit camera de primire ca să aducă oaspetelui băutură răcoritoare, Giulio a prins pe la spate brațele Mariei și a strîns-o la piept. Infierbîntarea de-o clipă a fost îndeajuns pentru a-și revărsa dorul în sărutări și cuvinte, pentru a spune ceea ce înalță în slăvi graiul villanellelor. Dînd dovadă de o forță neașteptată, Maria a descleștat brațele ce o îmbrăți-

șau și l-a îmbrâncit pe înfierbîntatul unchi. Chipul îi ardea în flăcări și își smulse pumnalul pe care, ca accesoriu al modei vremii, îl aveau la cingătoare doamnele nobile.

— Te străpung dacă te apropii cu un pas! Așa rușine... cum de-ai putut să uiți într-atît de tine, Giulio? Să nu te mai văd... să nu mai vii niciodată la mine!

— Te iubesc...

— Uită-te în oglindă. Ești un neobrăzat, ai fii în stare să o ademenеști pe cea care aproape că îți poate fi fiică. Nu ți-e teamă, Giulio, de o asemenea infamie... Dacă ar afla Carlo...

— Ce vrei cu Carlo? El e doar prinț...

— Să nu vorbești nimic de bărbatul meu. Pleacă... acum, imediat, Giulio... Nu, așteaptă puțin. Bea-ți vinul, îmbucă ceva. Nimeni să nu poată bănuî ce s-a întîmplat aici. Să-ți fie rușine!

— Nu dorm, nopți de-a rîndul...

— Te cunosc. N-aș fi eu cea dintîi. Dar tu nu te poți vedea cît de nemernic ești. Aici... în casa nepotului tău, în camera nepoatei tale... Nu-i așa că... ai fi în stare de orice?

— Nu mai pot trăi... nu mai pot dormi, Maria.

— Recită asta sub formă de madrigal! De nu ești capabil să-l scrii singur, roagă-l pe domnul Tasso. Dar așa... să pui mîna pe mine... să ispitești o femeie... Nu ți-e teamă, Giulio, de cele zece porunci? Căci ceva mai josnic nici că ai fi putut face... Stai... goleşte-ți paharul, apoi du-te în drumul tău.

Oare își dă seama bătrîna cîmotie, cînd intră, că buzele Mariei tremură, că Giulio e mut și palid de emoție? Nimeni nu vorbește. Maria atinge doar din politețe paharul. Giulio privește prin fereastră apusul de soare. Parcă ar fi exagerat de rigidă înclinarea capului; Maria nu întinde mîna.

La cea de a douăzecea zi de naștere a doamnei prințese, în noua locuință a soților Gesualdo s-a organizat o petrecere cu dans. Eliberată din searbăda văduvie, de sub opreliștile tatălui, unchilor, tutorelui, cumnaților, Maria d'Avalos, a cărei frumusețe se deschidea ca o floare minunată, era atrasă nemăsurat de noile plăceri ale traiului monden. Să danseze pînă în zori, să gonească cu caleștile pînă la Castellamare di Stabbia, unde, încă de pe vremea vechilor romani, le plăcea femeilor frumoase să facă baie în mare. Abia a trecut postul și s-au și deschis larg porțile palatului — serate, petreceri, se precipitau una după alta. Dacă voi avea un copil, — spunea Maria —, voi renunța și așa la toate acestea.

Între soț și soție e o diferență de aproape zece ani -- distanță destul de mare în această epocă în care soarta măsoara cu multă zgîrcenie lungimea vieții omenești. Cine ajungea să împlinească patruzeci de ani, era socotit în vîrstă; de era bărbat, își lăsa barbă, de era femeie, păreăa patul conjugal și, punîndu-și basmau veșnic-neagră, se pregătea de pieire. Între Carlo și Maria se înîldea deceniul cel mai frumos. În timp ce Maria se avînta cu loată lînța ei în dulcea viltoare napolitană, soțul ei osîndea cu sobrietate spaniolească deșartele plăceri ale vieții. Neamurile au și început s-o vorbească de rău pe stăpîna Venosei, pentru pavanele nesfîrșite care răsunau în palat, seară de seară. Tineretul de aur venea în schimb bucuros în bogata casă pe care o încunună frumusețea strălucitoare a Mariei. În ce-l privește pe prinț, el era mai mult o misterioasă umbră. Îi saluta pe oaspeți și apoi, de cele mai multe ori, dispărea — ca un rege — dincolo de draperiile unei uși.

Douăzeci de ani are Maria — această seară trebuie să rămîină de neuitat. „Astăzi rămii cu mine toată seara, Carlo“. Și într-adevăr a fost surprinzător că în această seară Gesualdo nu s-a retras în camera de muzică. Soția i-a cerut lui Carlo să rămîină împreună, să danseze ca și toți ceilalți. Să sărbătorească cu toții cei douăzeci de ani ai Mariei, să vegheze peste ei pînă în zori spiritul dulce al veselului Napoli. Așa că la petrecerea din noapte a luat parte și Carlo, ușor plictisîndu-se, apoi obosit de dans. Repetările veșnice, muzica idioată, variațiunile fără pic de suflet, muzicanții care execută somnoroși iară și iară aceeași fioritură, suflînd în flaute, zdrăngănîndu-și instrumentele. *Vanitatum vanitas*, deșertăciunea deșertăciunilor — gîndește în sinea sa Venosa, în timp ce imită lăsatul într-un genunchi în fața întîmplătoare sale partener de dans. Se înclină adînc și apoi agită o batistă de dantelă în fața doamnei din perechea de vizavi. Ce prostie, gîndește, în timp ce observă cum Maria, pierdută în bucuria ei, colorează cu mii de variațiuni rigidul dans spaniol, iar perechile vecine o imită. Dacă spre zori viceregele s-ar abate totuși pe aici, ar rămîne îngrozit de ceea ce a putut deveni la Napoli castiliana pavană.

Carlo e obosit de atîtea plecăciuni, de pașii mărunți, de lunecarea tălpilor pe podeaua de marmură, de fluturarea pălăriei cu pene, de bocănitul cu teaca sabiei, — și toate acestea făcute în așa fel încît să corespundă jocului damei —, ochi în ochi, zîmbete, întoarceri pe jumătate, priviri ascunse în spatele evantaiului, promisiuni, dorinți, jinduiri.

Vechile madrigaluri au luat naștere în epoca cavalerilor și chiar dacă textele lor de o feciorelnică suferință radiau iubire, eticheta îngăduia pînă și atunci prinderea unei panglici pe pieptul cavalerului în turnire și la serenada cu cîntec de lăută sub balconul iubitei. Toate

acestea țineau de legile nescrise din lumea rozelor, în care pe atunci nu mai credea nimeni; apoi, o atare pasiune nevinovată era trecută cu vederea pînă și de Inchiziție. Și sub această aparență din spatele căreia ștanțele și poeziile alcătuite dintr-un număr determinat de versuri și după riguroase reguli alungaseră orice dorinți pămîntești, cavalerul își invita iubita doar la întâlniri celeste, dar se învîrtoșeau și pasiuni meridionale, semne tainice, întâlniri de dragoste, gesturi de iubire. „Mie îmi sînt deajuns — cinci minute“, i-a șoptit prietenei sale frumoasa, blonda prințesă Capece; și-au rîs una alteia, apoi au continuat cuviinciosul pavane.

Carlo s-a oprit frămîntîndu-se în spatele draperiei care ascundea ușa secretă. Era obosit, în jurul său toate erau amare. Oare ce rost are toată această adunătură de pierde-vară, oare de ce e fericită Maria că poate să frusteze cu ei noaptea conjugală, ca după aceea să spună că ar dori să doarmă, și o aude cum se zbate apoi în somn pînă în zori, pe apa dulce a amintirilor...

Înăuntru, în sală, femeia a simțit prin porii ei că a rămas singură.

S-a risipit negura, a plecat Carlo, plictisitul soț care nu e în stare să întrețină nici măcar aparența de veselie a acestei nopți. Nu mai e aici Carlo cel negru. În colț, Giulio Gesualdo e numai ochi. Parcă i s-ar fi schimbat privirea: e plină mai degrabă de ură, decît de pasiune. Oare de ce o privește atît de insistent Giulio cînd din nou Fabrizio Carafa îi prinde colțul batistei sale? Dansează împreună, făcînd reverențe unul altuia, înclinîndu-se, lăsîndu-se într-un genunchi. Maria simte că bărbatul răsuțește în jurul degetului său colțul batistei, ca și cînd ar face un nod. Ochii îi sînt senini, pe chipul lui Fabrizio nu poate citi nimeni nimic. Maria simte că i se oprește inima. În nodul batistei a fost ascuns un bilețel. Mesaj îndrăzneț, plin de primejdii. Dacă îl vede cineva, dacă îl bănuie... un alt cavaler? Trece batista în mîna pe care o are liberă. Își iau rămas bun înclinînd capul. A mai terminat un dans, cu cel de al zecelea cavaler. Acum însă își ridică mîna: trebuie să se odihnească puțin și muzicanții. Șirul perechilor de dansatori se destramă, se grăbesc cu toții în încăperea vecină, acolo unde se servesc răcoritoare și se împlinește rațiunea ascunsă a acestor baluri — întîlnirile dezinvolve. În timp ce străbate coridorul ce duce spre camera sa ca să-și frece mîinile cu piatra parfumată și astfel să se răcorească, Maria se uită înapoi, de nu cumva vine cineva, de nu cumva nu o vede nimeni... Și ca și cum ar mototoli cu degete jucăușe batista, îi desface nodul. Să rupă, necitită, scrisoarea? Oare de ce a ispitit-o Fabrizio? Între ei nu e nimic altceva decît o plăcută joacă rămasă de pe vremea copilăriei; dar iată, acum atinge cu vîrfurile degetelor scrisoarea nelegiuită a lui Carafa, de parcă aceasta ar fi depravarea însăși.

„Poimîine în sălaşul din pădure, în timpul vînătorii. Urmăreşte-mă cu atenţie“. Unde o fi găsit cerneală, petec de hîrtie? Oare le-a adus de acasă, pregătindu-se dinainte că o va atrage în păcat? Aşa ai făcut oare, scumpule, şi în alte dăţi, adesea, cînd ai iubit? Sălaş vînătoresc în pădurea Carafa — copaci, sălbăticiuni, picături de rouă — toate numai pe tine te slujesc. Aşa obişnuieşti, Fabrizio? Chemi, scriind un singur rînd, în loc de lungi madrigaluri de dor? Infamule! Infamul de Fabrizio, şi totuşi, pe el nu l-ar ameninţa cu pumnalul, ca pe Giulio. Dacă ar avea bun simţ, Carafa ar fi trebuit de acum să fi plecat, să nu fi aşteptat pînă îi va aduce la cunoştinţă dispreţul său profund. Oare s-o fi îmbătat Fabrizio? De ce s-o fi ameţit...? Cine l-a văzut cînd a scris? Îi recunoaşte literele: pe energicul „m“, pe molaticul „i“. Îi cunoaşte scrisul din actele de tutore. Infamul, scumpul Fabrizio. Să ascundă la loc, într-o clipită, mesajul în batista de dantelă, în aşa fel încît să nu-l poată vedea, să nu-l poată observa nimeni... de l-ar fi scăpat pe jos, mîine ar fi aflat întregul Napoli! Cum m-a privit, cum m-a urmărit din colţ Giulio. Ce-o fi cu el? Oare de peste tot mă înconjoară numai mîrşăvie?

Poimîine ducele de Andria organizează într-adevăr o vînătoare. Oare Carlo se întoarce în sală? Se plînsese că îl doare capul, că i-a revenit din nou, spre seară, acea durere sfîşietoare în partea stîngă a capului, durere pe care nu o mai putea ascunde, — aşa simţea —, în timpul dansului. Zîmbet acru, ținută rigidă, ochi închişi, cînd îl ajunge negura durerii. I se poate lua în nume de rău că pe la miezul nopţii şi-a părăsit oaspeţii? Oare se va putea relua acum pavana? Sau un dans mai jucăuş, în care să nu mai intervină eticheta de curte? Da, să vină mai liniştitul *basse-danse*, cu paşii lui odihnitori.

Veni-va acel poimîine... sau chiar acel mîine, căci noaptea e de acum pe sfîrşite? Va fi oare vînătoare? Paşii lui Carlo nu pot fi prevăzuţi. Îşi încleştează buzele şi, precum alchimiştii în oficinile lor, îşi pritoceşte, îşi filtrează groaznicele gînduri. Oare ce poate gîndi Carlo, bărbatul de care e legată pentru o viaţă întreagă? La Napoli nu-i nici un bărbat cu care să semene. Nu-l cunoaşte, nu-l cunoaşte. Oare va veni Gesualdo să vîneze în pădurea lui Andria?

În alcov arde doar un singur opaiţ, deasupra capului Mariei. Carlo a înecat cu palma lumina care îl stînjenea. Ca şi cum aceasta ar fi un consemn tacit între ei: vreau să rămîn singur. Cînd, în mod involuntar, chinuit de durere, Carlo şi-a dus mîna la fruntea-i palpitîndă, în timp ce în jurul său dansul era în toi — Maria a fost cuprinsă de milă, a vrut să alerge după el, să-i aline cu palma ei răcoroasă durerea, să-i pună pe frunte o batistă udă. Aşa e mai bine... aşa e mai bine, Carlo? Dar dansul era în toi şi amîndoi nu puteau părăsi în acelaşi

timp sala de bal. Carlo a rămas singur cu himerele sale și acum respiră atât de încet în patul uriaș, precum cineva care abia se mai menține la marginea vieții.

Giulio vine la Gesualdo. Sosește la o oră neobișnuită; acum când doar intimii familiei mai pot ciocăni la ușă, dar chiar și ei numai cu pretextul unei vești extraordinare. În lumea ierarhiei, a dreptului celui mai vîrstnic, eticheta l-ar obliga pe Carlo să-i sărute mîna lui Giulio — dacă n-ar fi Carlo capul casei princiare. Așa că se îmbrățișează doar. Pe chipul celui mai tînăr se așterne nerăbdarea. „Nu pleca Pomponio, rămîi aici, continuăm madrigalul“.

— În oraș se vorbește...

Giulio nu era cunoscut ca unul care ar colporta prin palate bîrfeli lipsite de temeii, așa încît Carlo privi surprins la cel mai vîrstnic, care i se apleca la ureche, șoptindu-i încet, confidențial. Pe Carlo — care era mereu obsedat de boala sa necunoscută și trecea prin stări sufletești pline de presimțiri rele — l-a cuprins acea stare de tensiune sufocantă care precede aflarea unei vești zguduitoare.

— Ca în toate zvonurile de acest fel, e posibil, Carlo, să nu fie nici un dram de adevăr. Totuși... cînd a trebuit să simt, în al treilea loc de acum, țepușa suspiciunii în substratul întrebărilor politicoase, a trebuit să mă gîndesc că ceva se ascunde în miezul acestor vorbe prudent nelămuritoare.

— Ce știi?

— De aceea am și venit ca să-ți spun totul. Tu ești ruda mea cea mai dragă, dar și dacă n-ai fi, tot aș fi obligat să-l informez pe cel care la noi împlinește rolul de cap al familiei.

— De ce ești atât de ceremonios, Giulio... de ce te eschivezi?

— Nu-i deloc simplu. Am stat și m-am frămîntat dacă să mă expun supărării tale, căci ceea ce îți spun, nici eu nu cred, mai **precis** nu cred tot din ceea ce se pălăvrăgește ici și colo. Invidie... Și de ce ar trebui să iau tocmai eu pe buzele mele numele soției tale?

— Acum ai făcut-o. Ce e cu Maria?

— Știi și tu tot atât de bine că, încă înainte de a te logodi cu Donna Maria, clevetitorii din Napoli nu au uitat-o niciodată. E cea mai frumoasă fată din regat și nimeni n-a auzit că ar fi intenționat vreodată să se ducă la mănăstire după exemplul altor fete nobile și cucernice. Donna Maria strălucește pe firmamentul orașului Napoli și tot atât de mult îi plac petrecerile de zi ca și cele de noapte. E cineva în cercurile noastre care să nu fi cunoscut tot ceea ce s-a petrecut în legătură cu Maria d'Avalos? S-au obișnuit să pălăvrăgească despre ea, Carlo, asta-i tot și poate că într-adevăr totul e doar vorbărie...

— Spune pînă la capăt !

— Toată lumea a încuviințat cînd Maria a încredințat lui Andria tutela copiilor săi. De ce să te fi împovărat pe tine, Carlo, ca să te afunzi în socoteli și să te zbați cu treburile copiilor Carafa ? N-are decît Fabrizio să se îngrijească de orfanii fratelui său. Totul ar fi în ordine — se spune — dacă Fabrizio ar vizita-o pe prințesă doar la șase luni o dată sau cel mult din trei în trei luni, pentru a o pune la curent cu situația orfanilor. După Bobotează și după *Corpus Domini*, așa cum se obișnuiește. Cineva s-a sesizat însă că Fabrizio se comportă de parcă ar fi dezorientat. El, proprietar cu experiență, dirigitor al întregii averi Carafa, vine prea des la Maria și fără să fie însoțit de notar, ci numai de un singur servitor care aduce actele și care, după ce și-a condus stăpînul, stă și așteaptă în aripa slugilor. Despre asta se vorbește și acum poți să-ți dai singur seama de miezul întregii calomnii. Desigur, Maria ți-a spus de fiecare dată în ce chestiuni s-au ivit greutăți, unde a fost necesar ca ei amîndoi să taie nodul gordian. Cu siguranță că au discutat și stadiul proceselor, deși n-a văzut nimeni că ar fi intrat vreun avocat în palat. Așa că gura lumii a și început să clevească despre aceste vizite prea dese ; dar defăimarea caută întotdeauna breșa pe unde calomnia să poată prinde rădăcini...

— Pentru ce ai venit ?

— Noi, napolitanii, cu greu ne putem stăpîni clocotul sîngelui cînd cade în mod neașteptat vre-o năpastă pe capul nostru sau cînd bănuim undeva sursa vreunei nelegiuiri. Aș fi dorit să te scutesc de eventualitatea ca toate acestea să te găsească neprevenit... ca un cutremur, în eventualitatea că ai auzit de la străini ceva despre această calomnie. E mai bine dacă afli de ea mai dinainte, ai timp să meditezi asupra ei, să aduni la un loc, în liniște, tot ceea ce ți s-a păstrat în memorie. În timpul conversației cu Maria ai putea să aduci vorba despre treburile Carafa, ai putea să te interesezi care e situația averii orfanilor, te-ai putea comporta așa cum se cuvine unui grijuliu *pater familias*. Poate, totuși, o leacă mai prudent. Astfel vei putea evita să orbecăi în întuneric — o spun — ca acei bărbați încornorați de care rîde toată lumea. *Venosa nu poate rămîne nepregătit.*

— Maria așteaptă un copil.

— Iată că era să și uit : calomnia s-a legat și de acest fapt. La Napoli se știe de acum că arborele genealogic al Venosei așteaptă un nou vlăstar. Numai că... oh, nemernicii, au îndrăznit să spună că nimeni n-a auzit ca tu, Carlo, să ai pe undeva copii din flori... nici bastarzi recunoscuți și nici vreun băiat de țăran care să semene cu Gesualdo, potrivit tradițiilor noastre. A trebuit să confirm că nici eu nu cunosc nici un fiu de al tău din flori. Și atunci, chiar în prezența

mea, s-au uitat cu înțeles unii la alții și au schimbat brusc vorba, de parcă ar fi vrut dinadins să-ți defăimeze viața virtuoasă, ca și cum ar fi lăudabil numai dacă pe copii unor familii renumite i-ar înconjura gloria nebuloasă a copiilor din flori.

— Și mai ce ?

— Vorbești răstit, dar te înțeleg ; în asemenea situații la un bărbat mînia nu poate fi decît virtute. *Temperantia, temperantia*. Fii cu răbdare, Carlo. Nu dispunem de nici un argument, de nici o dovadă, care, măcar în aparență, să poată justifica vorbele ce se vîntură.

— Ce mă sfătuiești ?

— Poți, eventual, să nu te sinchisești de clevetirile murdare, să aștepți pînă cînd altceva va stîrni curiozitatea babelor. Sau... să fii cu băgare de seamă, să-ți deschizi mai bine ochii. Să observi semnele, adierea vîntului, foșnetul crengilor, ciripitul păsărelelor, sunetul lăutei, versurile, petalele florilor, șușotelile servitoarelor, sosirea scrisorilor, ciocănitul porumbelului poștaş. Cei care se fac vinovați de păcate trupești, de obicei se feresc... pînă cînd se lasă duși de torențul pasiunilor. Atunci, Carlo, comit greșeală după greșeală, și chiar și omul cel mai neavizat poate recunoaște atunci semnele iubirii.

— Pentru azi... ți-ajunge atît, Giulio ?

— Am știut că-mi voi atrage mînia ta. A trebuit să mă decid între rolul rudei mai vîrstnice, care aprobă totul, și rolul prietenului sincer. Să nu faci nici un pas pripit, dar nici o clipă să nu-ți poată fi înșelată vigilența. Fii cu băgare de seamă, observă bine totul. Dacă nu găsești nimic de bănuît în orele zilei — pîndește și ceasurile nopții.

14

— De cînd Tasso se află aici, la Napoli, soțul meu parcă nici n-ar exista printre noi. Umblu de una singură prin palat. De dimineață de vreme Carlo se grăbește să se ducă în camera lui de muzică. Cînti și tu la gitară, Fabrizio... Bietul Federico îmi spunea cît de mult îți invidia vocea. Dar aici... în casa Gesualdo... se face muzică de parcă aceasta ar fi lege peste întreaga lume, ca și cum n-ar avea importanță nimic altceva decît instrumentele. Cîteodată încep să cînte cu toții niște cîntece care n-au nici început și nici sfîrșit. Cel puțin Dentice este unul de-ai noștri, dar ceilalți sînt niște plebei, Fabrizio. Stau acolo cu nasurile roșii, cu mîini butucănoase, cu haine mirosind de ploaie. Tu, Fabrizio, înțelegi ce vorbesc toți ăștia ? Repetă mereu niște

cuvinte, că nici jumătate din ele nu știu ce înseamnă. *Modulație, diatonie, enarmonie, contrapunct*. Atîta mi-a intrat de acum în cap. Dar de ce s-o fi străduind neconținut Carlo să descopere nu știu ce cromatism misterios? Tu pricepi ce-i asta, Fabrizio? Tu trebuie să știi totul. Știi că atunci cînd toți ceilalți pleacă la masa de prînz Carlo mai rămîne în camera de muzică? Produce o învălmășeală diabolică de sunete, de parcă diavolul ar apăsa pe clapele clavicembalului. Cînd rămîne singur, atunci chiar că nu mai înțeleg nimic. Totul e străin. Parcă un demon i s-ar fi cuibărit în vîrfurile degetelor și ar ciupi strunele cu gherișoare. Mi-e teamă de mutrele servitorilor. Cînd trec pe acolo sînt speriați de parcă ar vrea să spună că domnul și-a pierdut mințile.

— Gîndește-te la pădure, la liniște, Maria.

— Mă simt obosită. Ar fi bine să mă odihnesc.

— Hăitașii gonesc încă cerbii pe muntele învecinat. Știu că acum nu-ți place să galeozi. De aceea am rămas cu tine. Te bucuri de vînătoarea de azi, Maria?

— L-am rugat și azi dimineață pe Carlo să vină cu mine. I s-au pregătit armele, haina de piele. Mi-a spus că n-a dormit toată noaptea și că n-are chef să vină. Ca lujerul unei flori, așa îi atîrna brațul de sub învelitoare. La prînz va fi împreună cu Tasso. Prin Giulio a trimis Torquato vorbă după el. Probabil că și omul acela a visat urît azi noapte.

— Pe tine te-a învoit cu ușurință?

— Mi-a spus să mă duc, căci nu putem să-i jignim pe cei din familia Carafa. În curînd o să vă invite și el pe voi la Gesualdo, la vînătoarea de toamnă. Vezi, el m-a trimis, Fabrizio. În astfel de cazuri are o voce blîndă, nimic nu-i turbură privirea. Mă însoțește un apod. Oare Carlo îmi poartă totuși de grijă? Ce frumoase sînt, Fabrizio, hainele tale... Sînt din Florența? Nu ți-e milă de brocartul de aur, la vînătoare?

Fabrizio o ia la dreapta, pe potecă, fluieră scurt, rîndașul se oprește la distanță de doi pași de stăpînul său.

— Ațîță focul. Prințesa dorește să se odihnească. Pregătește vin. Pune mîncare pe masă.

Deasupra copacilor se lasă ceață, norii grei se contopesc cu cerul. Vînătoarea a început pe ploaie, dar peste o oră poate că va ieși soarele și cailor vor putea goni mai vesel, mai departe, prin iarba moale. Fabrizio merge cu un pas înaintea Mariei, privirea lui o scrutează dintr-o parte. Cît de înfricoșător de frumoasă e! La ce bun? A fost soția fratelui său, la nuntă el a fost naș.

El a umplut paharul de nuntă ce se afla între proaspeții miri. A trebuit să vegheze în fața camerei nupțiale, în doi, împreună cu o

bătrână rudă Avalos. Ei au trebuit să jure a doua zi dimineața : căsătoria s-a consumat. Sîngele Mariei. Hîrtia pe care era scris cu text latin că ei doi confirmă că tot ceea ce trebuia să se întîmple s-a întîmplat, era pregătită dinainte. Bătrînul Avalos își scoase inelul, era liniștit ca un crater stins. El, Fabrizio, ședea acolo într-un jilt; în fața lui o cană cu vin. Federico, cel cu pieptul îngust, avea șaisprezece ani. Maria cincisprezece... Oare ce or fi făcînd înăuntru cei doi copii? Ea era frumoasă și atunci, dezvoltată, înaltă, zveltă. Știa să poruncească. Știa oare Maria că afară stau două rubedenii ca martori, ce trebuie să ateste cu pecetea lor că în patul nupțial au devenit un singur trup Carafa și Avalos? Stau, pentru că acum e în joc o zestre uriașă, întregul contract de căsătorie. Treizecidemii de scuzi îi vin ca zestre lui Federico o dată cu Maria; pensie de întreținere, drepturi de văduvă, *stallum*, potrivit paragrafelor. Toate acestea devin realitate numai dacă lui Federico îi reușește. Și-a încurajat oare fratele? Ca și cum ar fi doar o aventură cu vreo fată de iobagi la marginea pădurii, Federico n-a trebuit să fie încurajat. Cînd în mijlocul camerei nupțiale își îmbrățișase fratele mai mic, acesta tremura de înfierbîntat ce era, buzele îi ardeau de dorință după Maria d'Avalos. Acum toate acestea nu sînt decît imagini ce s-au destrămat în negura amintirii. Ceața e tot mai deasă, gîndește în sinea lui, și reînvie fantomele. Sărmanul Federico... În fiecare zi? Dimineața, la prînz și seara? După trei ani... nu, n-au trecut nici măcar trei ani și Federico era mort, ca unul care îmbătrînește fulgerător și se trece într-o lună cît alții într-un deceniu. Cînd nu adăsta în dormitor, zăcea tolănit pe blana de urs. Nașul i se subțiasse, se vedea cum pulsa sîngele în trupu-i firav. Așa s-a prăpădit fratele său mai mic, Federico. La praznicul de doliu i s-a întîlnit pentru prima dată privirea cu cea a Mariei. Să-l răzbune pe Federico? Noaptea, diminețile, amiezele lui de dragoste? Veșnicul sărut, luxuria lacomă ce se înălța din patul conjugal precum o sălbatică floare exuberantă? Sărmanul, blîndul Federico, nici n-a avut destul timp ca să fie om. S-a mistuit; mîna uscată a morții l-a stins ca pe o lumînare.

Înainte, prin ceață, cu Maria. Cînd au stat ei doi acolo cu bătrînul Avalos, ar fi trebuit să-și spună ceva ca între bărbați, dar bătrînului i se închideau pleoapele și a adormit cu pocalul în mînă. Oare a țipat Maria? Silvia, camerista Mariei, a deschis ușa încetîșor, cu obraji în flăcări. Privirea ei parcă spunea: pot veni excelențele voastre, e voie să intrați. Țipăt, liniște. Semnezi protocolul, unchiule? Scoate-ți inelul. Ceara roșie sfîrșie în flacăra lumînării. Din Spania a venit moda cea nouă cu pecetea. Sîngele Mariei, pecete roșie. Eu, duce de Andria, atest că... Eu, conte de Pescara, depun mărturie: *consummatur*. Zestre, dar de nuntă, pensie de întreținere, proprietăți — toate în

fascinația unui singur minut, cînd Maria a țipat. După o jumătate de oră, camerista ne-a prezentat cearșaful cu pată de sînge.

Așa, așa, în trapul cailor, ceață. Ca și cum s-ar duce într-un pele-rinaj nefiresc, iar înaintea lui ar galopa negura. Fantome, forme, Maria își dă capul pe spate. E minunată. Se gîndește la femeia lui, cam devreme trecută, mereu evlavioasă, la miile de lucruri obișnuite. Dulce, periculoasă aventură. Mai înspăimîntătoare decît dacă s-ar arunca cu lancea asupra unui mistreț întăritat. Insoțitorul său a aprins încă de ieri focul acolo, în sălașul de vînătoare, ca să izgonească umezeala, mirosul de mucegai. În zori a întezit focul sub despicăturile de lemn reavăn, iar acum a mai aruncat lemne pe jar și flacăra s-a înălțat pînă la marginea de sus a șemineului. Poți pleca, poți pleca, vînătorule grijuliu.

Un singur pat lat, tesluit din lemn verde, acoperit cu blană de urs, cu pernă tare din păr de cal. Cuib bun pentru bărbați, pentru vreme de ploaie și vîntoasă, pentru conspirație. Patru-cinci inși se pot aduna aici, ca în timpurile bune cînd la Aversa i-au făcut domnii de petrecanie sofului maghiar al reginei Johanna. Rîndaș grijuliu, bucătari de treabă. În cana smălțuită e vin fierț, pe masă pahare de cositor. Feciorul a rezemat într-un colț pușca de vînătoare a lui Carafa. Apoi a ieșit ca un *famulus* mut. Se duce să-și caute un locșor pe coasta dealului.

Tunica de piele nu absoarbe umezeala, dar chiar și fără să plouă haina e umedă. O dezbracă și o întinde pe laviță, în fața șemineului. Maria se culcă pe pat, se acoperă cu blana de urs. Se vede doar învelitoarea de piele și chipul ei. Dacă ar apăsa-o în jos, ar putea să o gîtuie, în timp ce ar privi-o și i-ar săruta pe rînd fruntea, lobul urechilor, ochii. Și cînd brațele Mariei se întind de sub învelitoare, femeia îl îmbrățișează la pieptul ei pe Fabrizio.

Așa am vrut.

Rîndașul cunoaște — din aventuri vînătorești mai vechi — eticheta delicată. Fluierul vînătoresc îl are legat de gît — poate da semnalul dacă se apropie vreun străin nedorit. În sălașul de vînătoare se află o *prințesă*, bijuteria cea mai de preț a regatului Napoli. E mîndru oare de stăpînul său? Va aștepta oare ca tăcerea să-i fie răsplătită, să i se închidă gura cu aur princiar? Sau îl servește pe stăpînul său doar ca bărbat, închipuindu-și-l pe încornoratul de mare-muzicant Don Carlo, pe care servitorimea casei Carafa nu-l prea are la inimă? Cîte nu pot ieși din una ca asta, se gîndește în sinea lui. Nu poate trage un pui de somn, cum ar dori, deși azi noapte n-a prea dormit pentru că a trebuit să aibă grijă de foc. Dacă se întorc vînătorii, dacă totuși se abate încoace hăituiala, dacă s-a răzgîndit Venosa și-i ajunge din

urmă în galop pe vînători? Fluierul e dublu, trezește cu el un mort, darmite pe Don Fabrizio, care cunoaște semnalul!

Așa meditează vînătorul ducelui de Andria, în timp ce se deschide ușa cabanei și în crăpătura îngustă se ivește bărbatul. Ii face semn, flăcăul se apropie. „Adu apă“.

Pune cana în fața ușii. Maria stă culcată, cu brațele sub căpătii, privește tavanul înghesbat din birne.

— Ce se va întîmpla cu noi, Maria?

— Împreună...

— Nu ți-e teamă?

— N-avem altă cale. Te-am iubit din totdeauna. Federico, sărmanul, a simțit. Dar atunci eram atît de pură, atît de pură, ce puteam să-i spun? N-am păcătuit, știi doar, decît în gînd, ca dorință, jînduire, dragul meu. Cel de al doilea... De ce n-ai putut veni tu primul, de ce a trebuit să văd cum mergeați mereu așa, mîndri, tu cu Maria, soția ta. Cît de mult am invidiat-o, cînd pentru mine... a rămas doar Federico... micuțul, sărmanul Federico. De cîte ori m-am gîndit la tine, cînd... Și cît de greșit mi-am închipuit cu tine totul. Numai o copilă poate gîndi totul atît de greșit. Cît de altfel ești, cît de altfel ești, Fabrizio!

— La Carlo nici nu te gîndești, nu ți-e teamă de el?

— Ii port în pîntece copilul. Așa ați vrut, voi, toți cei din familiile Gesualdo, Avalos, Carafa, Borromeo. Am făcut ce-ați așteptat de la mine. În același pat cu Carlo. La sfîrșitul primăverii se va naște copilul. Să nu-mi cereți mai mult. N-a figurat în contract că trebuie să-l și iubesc... să-l doresc, să jînduiesc după sărutările, după îmbrățișările lui. Toate acestea, milostivul meu duce, sînt acum ale tale. Dacă voi ați vrut — așa ați vrut, Andria?

— Sîntem la Napoli. Pereții au ochi, ușile — urechi. Trebuie să fim foarte, foarte prudenți. Trebuie să facem ca și cum abia ne-am vedea, Maria. Voi putea veni mai rar la tine, și chiar și atunci numai împreună cu notarul, cu un maldăr de acte. Trebuie să avem grijă, multă grijă, Maria. Acum, că între noi s-a întîmplat... știi și tu...

— Te-am dorit mereu, Fabrizio. N-a depins de mine că tu trăiești cu Maria, iar eu cu Carlo. Numai așa am putut sparge cătușele, că ți-am dat ție, dragule, ceea ce e numai al meu. Sărutările, trupul meu, mai mult de atîta nu-ți pot oferi. Dar asta nu va fi numai azi, ci mereu. Ești deștept, Fabrizio, ești un vultur. Te înalți pe stîncă pentru mine? Te arunci în mare? Vei lupta pentru mine ca să mă scapi de balaur? Și atunci n-am să mai aud mereu și mereu blestemata aceea de muzică...

— Scoală-te, Maria. Il chem pe rîndaș. Te-ai odihnit? Am avut noroc, nu trebuie să abuzăm de el. Scoală-te. Azi ne-a copleșit această

mare fericire. Ce va fi mâine...? Trebuie să ai grijă. Fii atentă la fiecă semn... cu băgare de seamă.

Bărbatul stă în uşă, în ploaia mărunţă. Pădurea se roteşte, forme monstruoase de tufişuri se învîrtesc. Să intre la Maria. Încă o dată. Să o privească, să o îmbrăţişeze, să trăiască cu ea. Vine rîndaşul, aduce de căpăstru cei doi cai de vînătoare, ca unul care ştie că e pe sfîrşite ceasul de dragoste al stăpînilor. Peste un ceas, cînd se vor aşeza la pîndă, se va şti după salva de puşcă încotro se află vecinul, de cînd aşteaptă, de unde a sosit. Oare pe Maria de ieri, sau pe cea de azi a ţinut-o în braţe? Căreia dintre ele trebuie să-i promită ziua de mâine? Fabrizio Carafa îşi ţine palma sub talpa Mariei. E şi acesta un semn tainic, în timp ce femeia îşi aranjează fusta de vînătoare, îşi potriveşte mai bine pumnalul de la cîngătoare, ca şi cum ar ameninţa-o spiritele rele. Un zîmbet de biruinţă şi de siguranţă flutură pe buzele Mariei. Ea a vrut, ea a dorit, Andria doar s-a supus. Totul e frumos, totul e minunat. Cînd ajung la locul de pîndă, din depărtare se şi aude răpăitul puştilor. Se apropie hăitaşii, Maria îşi apucă arma.

15

Doi nebuni, gîndea în sinea sa Giulio cînd îşi părăsi oaspeţii pentru a-şi căuta o distracţie demnă de un nobil.

Capul lunguiet şi tare pleşuv al lui Tasso, mustăţile sale pleoştite, privirea-i încetoşată, silueta lui gîrbovită, mantia sa ponosită parcă umpleau cabinetul în care se afla. Gesualdo, bărbatul mai tînăr decît el cu un deceniu şi jumătate, cu tenul său închis, măsliniu, cu ochi strălucitori, îmbrăcat în tunica-i spaniolescă, stătea rezemat de perete şi îşi frămînta colierul cu degetele sale prelungi.

— Torquato, prietene, nici că mai pot trăi fără dumneata. Ai avut o noapte mai liniştită, sau din nou te-ai plimbat prin cameră pînă în zori, cum am auzit deunăzi?

— Erynnile, Don Carlo, îi urmăresc doar pe cei deosebit de păcătoşi. Dar pe cel pe care au pus ochii o dată, îl urmăresc de-a binelea.

— La ce te gîndeşti cînd te apucă neliniştea?

— Te pricepi desigur la prozodie. Cel care e atît de eminent în muzică trebuie că se pricepe şi la sufletul textului. *Ritm, simbol, asonanţe*. La cîte nu se gîndeşte cel care este urmărit de îndoiala dacă a făcut bine sau rău atunci cînd a abătut asupra lumii ciudatele plămuiuri ale minţii sale? Oare va trebui să dau seamă pentru gîndurile

indecente pe care le-au putut trezi versurile mele în care am scris despre Tancred și Clorinda? Oare pot fi răspunzător pentru multele pasiuni pe care fără să vreau le-am răscolit? Ce n-aș da să nu fi scris nici un rînd, să nu se fi tipărit fără îngăduința mea *Gerusalemme Liberata*... de n-ar străbate Italia atîtea versuri ce mi-au fost furate... de aș fi și eu ca verii mei de dincolo de Alpi, care își spun Thurn și Taxis, alții Tourn, iar în spaniolă Torre. Fac negoț cu cai de poștă, calești, le mîină, sînt bogați, împrumută bani regilor, împăratului, au devenit și conți! Ei sînt cei extraordinari în familie. Uită-te la veșmintele ce le port. În afară de un rînd de haine de sărbătoare, asta-i tot ce am. Unde mi-e lanțul de aur de la gît, ai putea să mă-ntrebi, Don Carlo? L-am vîndut unui cămătar mantovez cînd am plecat la drum. De ce n-am rămas la Roma? De ce plec și de aici poimîine? Ce-am făcut, întreb, că tocmai pe mine mă urmăresc... mereu mă urmăresc... Crezi că într-o astfel de stare sufletească aș fi putut să mă apuc de madrigaluri? Ca să-mi exprim recunoștința pentru cei șaptezeci de scuizi pe care te-ai milostivit din nou să mi-i trimiți? Nu-i așa că astfel s-ar cuveni, după toate regulile politetei? Sărmanul Tasso se înclină adînc în fața prințului de Venosa. Dar, după cum vezi, în acest moment mă aflu aici cu mîinile aproape goale, spre rușinea mea. Din privirile domniei tale îmi dau seama că te-am deziluzionat. Dar totuși nu în întregime. Se mai găsește ceva, un poem pe care nu ți l-am arătat. Îl vei primi, *eccellenza*, nu-ți rămîn dator. Dar mă întreb, cît valorează versul lui Tasso? Prețul unui vițel îl știe orice măcelar, pe bani poți cumpăra case, oale, fete, vin găsești și la prăvălie și la circiumă. Dar versul lui Tasso? De ce e el mai bun și mai altfel decît ceea ce scriu cu miile studenții și, în afară de ei, mulțimea de *dilettante*? Fiecare doamnă care cunoaște slova își compune propriile sale terține. De ce plătești dumneata cu galbeni grei pentru o singură poezie de a mea cînd ai putea să obții una din altă parte, pe gratis, sau ai putea să o scrii chiar dumneata? Cîteva substantive — cîteva verbe extatice, variate. Poate doar un singur substantiv, mă gîndesc. Ritm? Doar unul singur, cel pe care să-l poată aborda muzica dumitale. De ce nu scrii dumneata text? De ce numai eu, sărmanul Tasso, de ce te încrezi în mine?

— Te rog să mă crezi, Torquato, că dumneata ești cel mai mare poet în Italia... de altfel au să te încununeze pe Capitoliu cum au făcut cu Petrarca acum două secole și jumătate. Ai să crezi că n-ai păcătuit nimănui cu versurile dumitale dacă însuși Sfîntul Părinte îți va pune cununa de lauri pe cap?

— Domnia ta ești artist. Dacă vei compune muzică pe textul meu, oare nu va deveni versul, așa cum scriau cei din vechime, un munte de ghiață din care doar creasta îngustă o va putea vedea ochiul omu-

lui, pe cînd proporțiile sale enorme se vor pierde sub apă ? Știu, știu ce vrei să spui : trup și suflet, vers și muzică s-au împletit, au devenit un tot inseparabil. La Florența, cînd anul trecut a trebuit să aștept cîteva zile după bani, m-au dus la casa contelui Bardi. Il cunoști ? Caccini, Peri, Vincenzo Galilei, era acolo și băiatul său deștept, a venit și maestrul Rinuccini . . . și mai cine ? Textul să fie *Domina Absoluta* — spuneau ei înclinîndu-se spre mine. Și-au ales denumirea de *Camerata*. Inviatori de morți . . . de parcă s-ar putea ști ce fel de muzică a ascultat Aristotel ? Cum îl recitau la Atena pe Sofocle ? *Domina Absoluta* — am întrebat eu, ce sens are ? Spuneau că atunci cînd cineva stă și ascultă azi o cantată nu-și dă seama dacă se citește din vreo biblie diavolească sau dintr-o carte de bucate, căci vorbele se înșiră la fel ca și tabla înmulțirii. Se lăläiește, dar înțelesul nu-l urmărește nimeni. Eu eram atent la ce spuneau ceilalți. Atunci tocmai nu-mi era nici somn, nici foame. Copoii nu erau pe urmele mele. Dar de unde știți voi, domnii mei, că miile de atenieni care se înghesuiau de dimineață pînă după-amiază, pe soare și umbră, în teatrele lor uriașe, ar mai fi înțeles ceea ce spuneau poeții, dacă totul ar fi fost învăluit cu manta muzicii ? În sfîrșit, prințul meu, am amintit doar că la fel nu știu ce ar fi putut gîndi cei din vechime, după cum nu știu ce gîndesc cele două figuri de marmură, ale *Noptii* și *Aurorei*. Le-am văzut și pe acestea, cu îngăduința marelui duce. Dumneata deci ții morțiș să ai versurile lui Tasso ? Plătești cu aur pentru fiecare madrigal ? Mai mult decît a primit un poet în Italia . . . de cînd Aretino i-a pus pe principii la stîlpul infamiei ? Iată că stau, rușinîndu-mă, ca soful vîrstnic în fața tinerei sale neveste. Dumneata ești om bun, Don Carlo ? Mai că nu cred. Îți deschizi inima și punga doar pentru cei pe care ți-i apropii. Vers și lăută. Aș demonstra cu plăcere teoria prozodiei ; m-am ocupat îndeajuns de esența poeziei, nu duc lipsă nici eu însumi de teorii. Dar la ce ți-ar folosi, dragul meu prinț ? Cînd dumneata mi-ai explicat cît de modeste sînt rîndurile diatonice, îmboldind urechea-mi imperfectă să recepționeze deodată mai mult de opt sunete și arătîndu-mi, dacă am înțeles bine din cele ce mi-ai spus, că dumneata ai dori să construiești — drept moștenire a altor muzicieni renumiți — imperiul mistic al semitonurilor ? De-aș fi din întîmplare muzician, ar trebui să reflectez îndelung asupra tuturor acestor chestiuni. Așa, mărturisesc că nu prea știu dacă la așa ceva te-ai gîndit sau taman la ceva contrariu. Cînd scriu versuri, nu mă gîndesc niciodată la prozodie. Nu măsoz, nu scandez, nu socotesc endecasilabe. Scriu. Dar dumneata ?

— Pot considera că mă aflu la o răscruce, doar numai pentru că nu pot fugi de frămîntări ? Poate că odată mă voi duce și eu la Bardi, la Florența, la cei care se învîrtesc în cercul magic al muzicii și caută

în muzică piatra filozofală, deși, mărturisesc, nu mă prea interesează cum recitau versurile corurile lui Euripide. Vezi, Torquato, ceea ce e rău, e că majoritatea artiștilor sînt slugi. Își cheltuiesc panegiricele spre a-și slăvi stăpîinii. Chiar și în atelierul celor mai buni se nasc versuri de ocazie. Vrei exemple? Palestrina trăiește din porunca Sfîntului Părinte. Sau să vorbim despre Michelangelo care toată viața s-a războit cu cei care îi făceau comenzi, sau să pomenim de Raffael care nu s-a putut eschiva din fața însărcinărilor papei pentru ca pînă la urmă să se prăbușească? Diogene, cel care a locuit în butoi, nu era slugă, și nici Socrate, căci pîinea cea de toate zilele și-o cîștigau făcîndu-și meșteșugul acasă. Poate că eu sînt singurul care își poruncește doar sieși. Charles d'Orleans a fost și el prinț, a scris versuri. Dar le-a scris pe cele mai frumoase doar atunci cînd a fost înțemnițat. De sfinți nici nu mai vorbesc. Am cunoscut un sfînt, pe unchiul meu, dar muzele i-au fost atît de străine ca și — să spunem — lui Giulio Gesualdo. Cine mai rămîne, Torquato? *Eu*? Eu sîm fiu singurul care compun în așa fel, care aleg o asemenea gamă, un asemenea ritm, melodie, text, mă apropiu în așa fel de armonie și ajung la asemenea disonanțe, precum numai *eu* vreau?

Muzica mea nu o poate critica nimeni. Nu cer bani; de se vor aduna madrigaluri pentru un volum, zece tipografi vor roi în juru-mi. Îmi voi putea trimite cărțile la Mântua, Ferrara, Florența, Parma, Urbino — dar numai principilor. *Princeps Venusiae* — vor scrie pe coperta pe care o va orna blazonul familiei Gesualdo. Dar mă întreb dacă este un merit că m-a născut o Borromeo, că m-a conceput un Gesualdo și că pe fratele meu mai mare, bietul, l-a doborît calul? Dar, totuși, compun numai cum îmi place mie, urmîndu-mi inspirația. Nu trebuie să-mi pese de nimeni și nu-mi pasă de nimeni, Torquato: așa sînt eu muzician.

— Ești tînăr, poți să frîngi lanțurile pe care a dumneavoastră *ars poetica* le-a făurit în jurul lucrărilor muzicale. În madrigalurile dumitale — am avut fericirea să le ascult — parcă s-ar tîngui niște suflete osîndite, după plecarea din Purgatoriu spre Infern. Rămîne surprins oricine le ascultă. Am văzut pe unii care au izbucnit și în plîns. Ai putea oare dumneata să compui în felul acesta dacă ai fi organist în dom, precum Gabrieli din Veneția, sau muzicant al unui principe ca Monteverdi la Mantua, sau dirijor, muzicant al orașului, ca Palestrina sau ca părintele Victoria? Dacă unuia nu-i e pe plac canonul pe care l-a alcătuit prințul Venosei, ce poate face? Există oare vreun tipograf care să îndrăznească a tipări vreun atac tocmai împotriva domniei tale? Oricare s-ar gîndi de două ori înainte de a-și înfige colții într-un prinț. Cel mult Aretino ar fi îndrăznit. Dar Aretino e mort. Acest lucru nu se poate aplica însă la *poezie*. Dacă eu

aş frînge ritmul versurilor mele, dacă aş destiina rima, dacă versul meu s-ar hurduca cu cinci silabe arbitrare — ce s-ar alege din el ? Ai mai solicita un astfel de madrigal, prinţul meu ? Ai spune : bătrîn nebun, Tasso, ţi-ai pierdut minţile ? Pentru mine versul e un servitor credincios. Mă serveşte, păzeşte cercul în mijlocul căruia eu, muritorul, vegetez.

— Mîine viu din nou.

— Dacă nu mă vei mai găsi, gîndeşte-te că eu am un singur stăpîn : neliniştea. Cînd sufletul meu se umple cu fluidul otrăvitor, nu pot face altceva ... o iau din loc. Dar crede-mă că n-am să-ţi rămîn dator. Nu-l voi uita pe stăpînul Venosei. Cîte madrigale ai dori, ca să poţi alege dintre textele mele ? Acesta ţi place, ritmul celuiilalt ţi-e străin şi vor fi şi din acelea pe care le vei respinge de la bun început. Dumeata crezi că Tasso va fugi cu galbenii ? Că nu-i va trimite prietenului său texte ... versuri ? Chiar şi de pe prispa iadului, dacă mi se adevăresc coşmarurile şi se va frînge nuiăua deasupra sărmanului meu creştet, ţi le voi trimite. Cerul să te ocrotească, Don Carlo. Să nu te mire dacă mîine nu mă vei mai găsi aici. Te vor aştepta însă zece madrigaluri. *Nil admirari*, să nu te mire nimic, dragul meu prinţ.

Cînd Maria Scala a pus la loc îmbrăcămintea de vînătoare a stăpînei sale a observat că juponul e sfîşiat, iar pe ţesătură erau lipite cîteva fire din blana de urs cu care sînt acoperite de obicei culcuşurile de vînătoare unde se odihnesc boierii înainte de pîndă. Gatarama din piele a cordonului era ruptă ca şi cum, în loc de a fi fost descheiată, ar fi fost smulsă de o mîină nerăbdătoare. Şi-apoi o pată pe la mijlocul juponului care nu putea ajunge acolo decît dacă ...

Îşi slujea stăpîna de ani de zile. Ii cunoştea nopţile pline de nerăbdare, fierbinţelile, anii văduviei pe care atît de greu îi suportase. Domniile din familiile Carafa şi Avalos îşi păzeau fiica, sora — captiva, ca pe o comoară. Eticheta napolitană a făurit o centură de castitate în jurul trupului Mariei şi poate că străjerii înşişi nu păzeau altceva decît să nu se poată apropia vreun bărbat de frumoasa văduvioară. De cîte ori a izbucnit Maria seara, cu vorbe din popor, aspre, cînd se dezbrăca şi cînd nu avea secrete în faţa slujnicei !

Se gîndea la băiat, la Federico, cînd nu se îmbolnăvisese încă. A fost prematur în patima sa, dar Maria şi azi şi-ar petrece la fel zilele şi nopţile, în patul princiar cu baldachin, arzînd mereu de dorinţă, fără alt rost decît iureşul drăgostirii — trup şi dorinţă, trup şi dorinţă. Au fost aproape de o seamă. Numai că Maria îl întrecea cu mii de mile. Ştia mai multe. Băiatul dormea puţin, pe apucate, purtat de negre va-

luri și întetea jarul. Parcă se contopeau vis și trezire. Amiaza, în spațele perdelelor trase, odaia în penumbră devine cenușie, căci nu pătrund razele soarelui de afară, iar Federico slăbește tot mai mult. Maria Scala aștepta și atunci în camera din față, ea aducea la patul înalt vinul, mierea, portocalele. Era fată, dar trebuia să știe de acum totul despre cele trupesti. Când poate să se odihnească pentru câteva zile stăpîna, cînd trebuie să-i toarne băiatului elixir de farmece în vin sau să se tîrguiască cu doftoroaie bătrîne pentru a înviora cu ierburi excitante trupul sleit al băiatului. Maria Scala se gîndea la lunile acelea. E a ta rochia asta, așa îi mulțumea stăpîna pentru cîte o noapte. Rochie, bani, vorbă bună. Știi să citești, Maria ? Așa a ajuns să descifreze slova, iar capelanul casei a adus o carte și i-a condus mîna. A pătruns astfel în minaculosul imperiu. Așa a devenit slujnica deopotrivă cu stăpîna sa. Ducea în urma ei cartea-horoscop împodobită cu poze miniaturale, căuta pasajele dorite, mîndră că știe să citească. Maria d'Avalos scria frumos, cu ascuțite litere spaniolești, așa cum au învățat-o la mănăstire, unde a fost crescută pînă la vîrsta de cincisprezece ani. Maria Scala îi citea, de cînd stăpîna a devenit văduvă, romanele cavaleresti pe care și le împrumutau doamnele, căci devenise obicei ca din partea cavalerilor să primească asemenea romane. Uneori cărțile erau citite pînă deveneau ferfeniță, și atunci ajungeau în aripa servitorilor. Printre spanioli erau mulți care cunoșteau slova. Îi și disprețuiau pe napolitani, în rîndul cărora pînă și boierii erau adesea aproape neștiutori de carte.

Fire de păr pe jupon. Cataramă ruptă, jupon sfîșiat. O slujnică cu titlatură de cameristă care intră la stăpîna ei în orice oră din zi și noapte trebuie să știe ce se întîmplă în jurul prințesei. De ce nu s-a dus și prințul Carlo la vînătoare organizată de Carafa ? De ce tot cîntă, din gură, din lăută, toți acești muzicanți, în timp ce alături fuge pădurea, fuge Fabrizio și Maria . . . fuge pădurea și deodată se oprește ? Sălaş vînătoresc cu zăvor de fier pe dinăuntru. Așa a putut să fie, nu-i așa, milostiva mea stăpînă ? Te-ai amețit ? Ai ajuns să guști și un altul decît pe aiuritul de stăpîn ?

Maria Scala îl ocolea pe cît putea pe stăpînul casei. Mariei, care era o fată bine făcută, cu obraji rotofei, îi era milă de domnul acesta firav, cu ochi arzători, care cîteodată umblă încoace și încolo prin palat de parcă ar fi un străin sau de-a dreptul un intrus. Calcă în vîrfurile picioarelor, cu brațele întinse înainte, cu băgare de seamă, pe chipul său parcă sînt întipărite grijiile mai multor milenii. Cam cîți galbeni ar putea culege zilnic don Carlo de pe copacul cu comori ? Oare cunoaște gustul mizeriei, pîinea mucegăită, păsatul, apa ? Peștii mărunți trecuți prin ciur ? Uneori se uită la ea de parcă n-ar cunoaște-o. Fata se înclină în fața lui, așa cum se cuvine. Don Carlo își miște ochii. Poate

că atunci se ridică vâlul de ceață ce plutește undeva pe la granița dintre suflet și lume. O recunoaște. Tu ești ? Cîte o dată îi spune dumneata, într-un fel în care boierii din Italia nu se adresează niciodată servitorilor lor. „Te rog pe dumneata, Maria, să-i spui doamnei prințese că mă duc pentru trei zile la castelul din Gesualdo. Aici sînt prea mulți oameni. Aș dori să fiu singur“.

Timp de trei zile e gol patul cu baldachin al Mariei, pentru că în astfel de cazuri stăpîna pune să i se aștearnă în odaia vecină, pe patul mai îngust, și să se deschidă ușa ce dă spre cămăruța Mariei Scala. Camerista e ca și un secretar. Trebuie să păstreze în așa fel secretele excelențelor ca și cum totul s-ar afla sub pecetea spovedaniei și degeaba o descoase valetul, rîndașul, bucătarul, Maria nu are voie să spună niciodată ce a fost ieri, ce nu a fost alaltăieri. Vorbele rostite străbat înăuntru, pînă în camera ei, numai atunci cînd discuția e aprinsă, tăioasă. Oare se mușcă între ei înăuntru, mînați de furie înăbușită, plini de ură ? Vorba domoală nu răzbate pînă la ea, și Carlo e un domn potolit, cuvintele sale sînt ponderate. Uneori are o privire pierdută și parcă și-ar vorbi sieși. Oare îi face plăcere doamnei prințese sărutul ciudatului domn ? Ce dă Carlo ? Sînt rude ; episcopul a intervenit la Sfîntul Părinte ca cei doi să poată deveni soț și soție. Ca și cum cineva s-ar destrăbăla cu propria sa soră, gîndește.

Maria d'Avalos cîntă. De trei zile, de cînd slujnica a văzut părul de urs pe jupon doamna prințesă cîntă într-una o melodie ciudată, neauzită pînă acum. Maria d'Avalos nu se prea pricepe la muzică, fredonează cîntecul ca orice fată napolitană. Cînd intră uneori — plictisită adesea, în mijlocul bărbaților care cîntă împreună cu soțul ei — nisipul nu se scurge nici măcar de o creștătură din clepsidră că a și ieșit pe ușă. „Nu pricep ce tot vorbesc aceștia înăuntru“. Dacă nu se discută, ci doar se cîntă, atunci se oprește în ușă. Ii place vocea lui Palla, tenorul lui e cel mai frumos. Vocea lui Carlo e mai adîncă, cultivată, se adaptează celorlalte voci, dar nu e niciodată vocea conducătoare. E unul dintre cîntăreți, chiar și atunci cînd se cîntă un madrigal de-al său. De trei zile, de cînd s-a întors de la vînătoare, Maria cîntă, fredonează o melodie fără cuvinte ca și cum ar fi adus cu ea din pădure cîntul păsărelelor.

Oare să-i arate catarama ? Ca și cum ar fi observat ceva, complice ? Cei din familia Avalos nu i-ar ierta-o. Dar să lase totul așa, fără să o prevină pe stăpîna sa ? Ar putea și *altcineva* să-i observe tresăririle tainice — trădătoare. Și dacă o observă și alți ochi ? Se spune că prințul citește și gîndurile.

Ar trebui să-i spună stăpînei sale : știu tot. Și să aștepte răspunsul. Cum să înceapă dialogul ? Cine a fost ? Ducele de Andria sau vreun vînător oarecare cu care s-a culcat pentru un minut și care a

rupt catarama cu degetele sale neîndemînatice ? Aşa că stă şi observă trei zile la rînd.

— Să dai scrisoarea aceasta valetului lui Don Fabrizio. Dacă vei avea prilejul să vorbeşti cu domnul duce, îi spui că-l aşteptăm cu plăcere pentru după amiază, şi-l rugăm să-şi aducă şi ghitara.

Cît de neruşinată, cît de îndrăzneată e — gîndeşte fata. Maria d'Avalos priveşte peste capul ei, trufaşă, fără să clipească. Nu are nevoie de ea ca să i se destăinuie, ca să-i spună ce s-a întîmplat, pe ocolite, prin jocul mîinilor, aşa cum se obişnuieşte între femei. E ca o statuie. Să nu fie totuşi ducele de Andria amantul ei ? Vrea doar să-l acopere cu el pe necunoscutul vînător ? Şi dacă totul e doar o joacă ? În timp ce se duce pînă la nu prea îndepărtatul palat Avalos are impresia că stăpîna o trădează, o nesocoteşte ca pe o roabă. De aceea se duce de-a dreptul la duce.

La copiii Carafa tocmai veniseră în vizită verişorii lor cînd l-au chemat afară pe Don Fabrizio care era înăuntru, cu cei mici. Fabrizio scrutează chipul cameristei, pe care o cunoaşte de ani de zile : Maria Scala — figură de mîna a doua a ciudatei scene napolitane, în spatele actorilor principali. „S-a întîmplat ceva rău ?” Poate să întrebe, că doar e cumnat şi văr şi, potrivit cercurilor intime ale familiei, sînt unul şi acelaşi. Camerista îi pîndeşte însă îngustarea pupilelor, felul cum strînge din pleoape cu teamă, ca apoi chipul să i se destindă brusc a zîmbet cînd simte că nu se abat nori de furtună asupra capului său. E doar o îngrijorare familiară, sau e gestul unui complice în ale dragostei ? Scrisoarea spune doar atît : Maria îţi va relata totul. Dar fata nu avea de unde să ştie că acum ea e mesagera, că stăpîna i-a încredinţat secretul vieţii sale. Două Marii, două păcătoase, două desfrînate. Ducele de Andria îşi apleacă capul. „Dacă excelenţa voastră binevoieşte să vină azi după amiază la stăpîna mea, să nu uite să aducă şi ghitara”. Oare stăpîna îl iubeşte într-adevăr pe Andria ? E ceva la Don Fabrizio care îl face irezistibil. Zîmbetul lui, această veselie lipsită de trufie, firească, forţa cu care ar putea frînge şi lancea sau poate să încordeze arbaleta şi fără maşinăria de oţel, să îndoieie suluţa ! Zîmbeşte adesea, obrajii îi sînt netezi, nu poartă barbă. Mesajul îl surprinde. De ce a trebuit să-i scrie Maria dacă fata tot îi transmite prin viu grai invitaţia ? De ce toată această fandoseală bătătoare la ochi, cînd asemenea bileţele se duc şi se aduc cu sutele în orele de dimineaţă peste tot în Napoli şi nu e nimic neobişnuit şi necuviincios în asta ? Şi totuşi, felul în care a trimis mesajul parcă ar ascunde în el o grabă şi poate chiar şi un reproş. Fire din blană de urs, fire din blană de urs. Vino odată, Fabrizio. Nu-i de ajuns o singură dată, nu-i de ajuns doar în neştire, pe furate, cu gîndul că nu voi mai repeta niciodată după ultimă îmbrăţişare, ca bărbaţii. Să vină Excelenţa Voastră după amiază

cu ghitară. Oare nu s-o fi săturat prințesa de atîta muzică, în fiecare zi ? Sau poate că vrea să-l pună la încercare și prin aceasta pe amantul său, sau poate că ghitară acoperă cuvintele șoptite ca să nu le poată surprinde nimeni, nici chiar dacă ar asculta la ușă ? De ce ? Andria se frămîntă o clipă. Cîți au văzut-o pe Maria Scala intrînd în palatul Avalos ? Cu cine a vorbit ? Oare o fi flecară, așa cum le e felul acestor slujnice, și ar trebui poate să-i cumpere tăcerea ? Cine mai e și această cameristă care a ajuns deodată să aibă un asemenea rol ? Du-te înapoi, fata mea, și spune-i stăpînei tale că îi mulțumesc pentru invitație. Stai... ține un *scudo*. Darul e frumos, neobișnuit de mare. Maria apucă mîna ducelui pentru a i-o săruta.

— Sînt unii care cît e ziua de lungă caută aur sau Piatra Filozofală în fum, sau își petrec timpul distilînd fierturi rău mirositoare. Așa cum face tatăl meu. Alții scrutează tainele stelelor, dorind să citească din ele viitorul. Soțul meu e robul unei altfel de patimi, Fabrizio. Este robul muzicii. Muzica nu emană miros de pucioasă, nu cere neapărat să-ți pierzi nopțile și totuși, vezi tu, e plin palatul de ea. Mă înăbușă. Carlo nu are altă bucurie. Nu-l interesează nimic altceva. Nici eu nu-l preocup, Fabrizio. Cînd mă aflu culcată lîngă el în pat face cu mîna niște cercuri ciudate în aer. Nu cîntă. Carlo nu cîntă. Totuși se scoală uneori noaptea. Notează ceva pe foaia de hîrtie cu bețigașul de plumb pe care îl ia cu sine în pat. Pe jumătate adormită, mă trezesc din somn... ce mai e și asta, Carlo ? Chipul său e schimonosit în astfel de cazuri. Mai deunăzi știi ce mi-a spus taman în prag de ziuă ? „*Cromatica contra diatoniam*“. Eram culcată alături de el. Bețigașul de plumb a alergat pe hîrtie pînă la ziuă. Dimineața a rupt ce a scris. A plecat călare. Trei zile nu l-am mai văzut. În asemenea cazuri îl urmăresc spiritele — așa se vorbește în Gesualdo.

— Am venit, Maria, dar nu crezi că ne jucăm cu soarta ? În acest palat încap și o sută de oameni fără să se vadă unul cu altul, dar totuși sînt sigur că sînt observat și se ține socoteala cît timp stau la tine.

— Maria Scala are grijă. E fată bună, nu pălăvrăgește.

— Pe conștiința ei... ?

— Acum nu vreau să-ți țin predică de post. Pe tine te vreau, pe tine, pe tine. Mi-e totuna. Nu-mi pasă că mă dau pierzaniei. Sînt tînără, am tot timpul să regret cînd voi fi bătrînă. În toate bisericile poți vedea babe căindu-se. Mai pot fi încă înconjurată de fericire, Fabrizio.

— De cînd... Maria... ? Încă de pe timpul lui Federico... încă de atunci ?

— Îți era frate, dragul meu, nu puteam să mă uit la tine. Aș minți dacă ți-aș spune că te iubeam încă de atunci, dar azi îmi dau seama că

te doream de cum te vedeam, de cum mi te adresai cu o vorbă. Simteam ceva ce nu se poate reda în cuvinte. N-a fost ceva simplu, o dorință oarecare. Parcă erai un vultur ce stă pe o stîncă... așa mă uitam în sus, la tine, cînd veneai cîte o dată pe la noi. Ai ținut, nu-i așa, la Federico? Și el te-a iubit. Cum ar fi fost oare cu puțință ca, folosind cuvintele Francescăi da Rimini, să citim împreună *Cronica* lui Lancelot? Cu bietul Federico și cu soția ta, Fabrizio? Totul e o vîltoare. Mi-am împreunat mîna cu cea a lui Carlo. Averea Gesualdo, averea Avalos, averea Carafa. În timp ce trupurile noastre se ating, avocații fac socoteli. Socotesc averea copiilor, ce e al meu, al tău, al lor. Aici, în alcov, se aduc fel de fel de acte, pentru că, vezi tu, e curios, dar Carlo se pricepe la rînduiala cifrelor și paragrafelor precum un comandant cînd își trimite oștile încoace și încolo. Scrie la repezeală cifrele, adunîndu-le pe coloane. Oștează apoi. „Cheltuiești mult, Maria“. Mi-a spus-o o singură dată, dar mi-a fost deajuns. L-am întrebat atunci: „De ce nu plătesc mai mult arendașii, de ce îngădui ca țăranii să-ți rămîină datori cu dijma de anul trecut?“ S-a uitat la mine. Să-l fi văzut, Fabrizio! Era ca un monstru; i se schimonosise de tot chipul. Nu i-a convenit că m-am amestecat. Vezi tu, nu știu ce fel de om e. E gospodar bun sau rău, e un stăpîn bun sau rău? Se spune că atunci cînd ține zi de judecată cunoaște mai bine decît avocații dreptul, atît pe cel străvechi, cît și pe cel nou, și îl întoarce pe dos pe apărător dacă acesta încearcă să găsească o altă cale decît cea pe care a ales-o el pentru acel *casus*. Ce fel de om e cel lîngă care mă culc, Fabrizio? Nu-l cunosc, nu-l cunosc. În fiecare zi e altfel. Se chinuie cu betesugurile sale, respiră greu, se înăbușe, îl trec sudorile, îl pune pe servitorul său să-l frece, zice că i-a venit sfîrșitul, că i s-a oprit circulația fluidurilor vieții. „Sînt un cadavru“. A doua zi încălecă, galopează, face muzică.

— Am auzit că în ultima vreme vine la el un *dominicanus* mai tînăr. E confesor? Mi-e teamă de acest soi de *Domini canis*. Zilnic se vorbește despre Inchiziție. Se înmulțesc procesele. Ce fel de om e acest călugăr dominican?

— Numele său e Tomasso Campanella. Se zice că e doctor al sufletului și al trupului. Poate că îl ajută pe Carlo pentru că atunci cînd îi urmează sfaturile parcă i-ar mai trece neliniștea. Își revine la normal. Parcă ar fi mai vesel.

— Nu ți-e teamă, Maria...? Înseamnă că inviți Sfîntul Oficiu în propria ta casă. Sîntem amîndoi și nu mă cutremur decît de această sabie ce atîrnă deasupra capetelor noastre. Ei văd totul, iscodesc mereu, știu tot. Poate că știu de acum și că... noi doi...

— Ți-e frică?

— Pentru tine. Nu-mi plac vedeniile și nici întinderea umbrei pînă în pragul casei mele.

— Taină pentru taină, Fabrizio... Lui Campanella multe nu-i sînt pe plac în lumea noastră. Acum cîteva zile am stat în trei, împreună cu Carlo. Nu era nimeni care să fi putut intra în cameră. Din ceea ce au vorbit n-am înțeles prea mult. Dar multe le-am înțeles totuși. Îi urăște pe spanioli. Pune cunoașterea înaintea tuturor, iar în țara pe care și-o visează ar încredința conducerea numai învățaților. Preamărește mereu experiența și citează la tot pasul dintr-un anume învățat Telesius. Îi evită pe colegii săi de ordin și am observat că se teme și el de denunțatori, privește cu neliniște în jurul său, tresare la fiecare deschidere de ușă.

— Cine vi l-a recomandat pe Campanella ?

— Tommaso Pignatelli l-a trimis la Carlo cînd soțul meu i s-a plîns de betșugurile sale. Carlo ascultă de acest *pater*, iar mie mi-e teamă să nu-l amestece în vreo afacere necurată pe acest om slab. Pignatelli e discipolul călugărului dominican. De multă vreme trage spre cei care preferă să-l vadă mai degrabă pe diavol la Castel Nuovo decît un vicerege trimis de la Madrid. Cît de mult ne-am îndepărtat, Fabrizio, de ceea ce ne privește pe noi doi acum... călugăr, doctor, Inchiziție, spanioli. Un singur minut și Maria poate da semnalul... Dragul meu, dragul meu.

— Nu ți-e teamă ? Acum... aici...

— De nimic... de nimic... Cu tine pe aceeași creangă.

— Subțire crenguță, ce se va întîmpla cu noi dacă se rupe ?

— Pe aceeași creangă cu tine. Vezi cît de liniștit e totul în jurul nostru ? Bizuie-te pe mine, Fabrizio. Cînd te chem eu, nu ni se poate întîmpla nimic rău. Mă crezi, nu-i așa, că țin la tine, nu-i așa ? Nu pleca... nu pleca... nu pleca niciodată de lîngă mine. Să nu te gîndești la altceva, în gîndul tău să nu mai fie niciodată altcineva, să fii numai eu. Tu ești salvarea mea, Fabrizio, și cînd ești lîngă mine nu mă mai simt atît de nefericită ca atunci cînd sînt singură.

— Cînd erai fată, erai cea mai frumoasă la Napoli ; se spune că și azi stăpîna Venosei e cea mai frumoasă... Mă crezi că nu poate fi pentru mine plăcere mai mare ca atunci cînd te pot ține în brațele mele ? Dar nu mai ești copilă, trebuie să-ți dai seama că nu va putea dura veșnic...

— Fiece clipă e veșnică, și cînd ești cu mine cred în veșnicie, Fabrizio. Nimic nu există pe lume, nu sîntem decît noi doi pe același ram.

— Înțelege că nu pentru mine mi-e teamă. Am luat parte la destule bătălii... am fost rănit în atacul de cavalerie de la Caserta... dar acum... pentru tine... pentru noi. Socrul meu a aruncat deunăzi cîteva vorbe și știi cît de geloși sînt cei din spița Stigliano. „Te duci mai

des decît trebuie la prinții cei noi" — a zis bătrînul Stigliano. Au primit coroana de prinț încă de la regii Anjou. Știi cum e aici la Napoli. Toți te adulmecă, te iscodesc și flecăresc chiar și atunci cînd ești imaculat. Mi-e teamă pentru tine... ar trebui să ne întîlnim mai rar, Maria. În altă parte. Dacă ne surîde norocul... la vînătoare. Ca și rîndul trecut. Aici mă simt de parcă aș fi în fundul mării și deasupra mea acești pereți străini...

— Carlo e orb, nu-i pasă de nimic. Nici de mine.

— Nu-l cunoști.

De cînd Tasso, oaspetele său, a fugit din Napoli, numai după cîteva nopți de neliniște, Giulio își continuă jocul său sumbru, răzbunător. Dacă ar fi avut mai mulți bani, ar fi angajat și niște zbiri, care să o urmărească pas cu pas, ca niște umbre, pe prințesa, să-i intercepteze scrisorile, să-i mituiască slujnicele. Ce se întîmplă la palat cînd stăpînul încalcă și se duce la moșie, cînd rămîne casa fără bărbat? Fiind o rudă săracă, preferă să stea el însuși la pîndă. Era un intim al casei, nu bătea la ochi dacă apărea ba ici, ba colo, în orice oră din zi. Era cu ochii în patru, și din semne mărunte își alcătuia imagini. Il știa pe Carlo, nepotul său, că e un soț-fantomă, că e nebun după muzică, că lîngă el frumoasa femeie tinjește. Știa apoi că undeva, în umbră, se ascunde un al treilea. E doar o chestiune de noroc ca să dea de urma acestui al treilea.

Fabrizio? În cazul lui oricînd poate exista scăpare, dacă într-adevăr el ar fi amantul. Fabrizio a venit nu o dată la palat, aducînd cu el și avocatul. La consiliile de familie participă de obicei și notarul familiei Avalos. Cele două cameriste, Maria Scala și Silvia Albana, din nefericire nu sînt flecare. Nu-și trădează stăpîna. Valeții nu prea au ce căuta în apartamentul prințesei. Rămîne doar doica ce stă de veghe noaptea lîngă copilul nou născut. Pietro Bardotti, valetul? Tatăl și bunicul lui au slujit familia Gesualdo. Să fie oare o chestiune de cînstă ca să nu spună ce știe? „Să treci pe la mine, Pietro, căci am pentru tine niște haine de catifea puțin uzate dar încă bune“.

— Ducele Fabrizio, dacă e să vorbim despre excelența sa, este un tutore bun pentru copiii Carața. Măcar de s-ar îngriji toți atît de bine de averea copiilor orfani ai fratelui lor... Are multă, multă bătaie de cap. Procese...

— Don Giulio, domnul duce nu vine întotdeauna însoțit de notar și de acte...

— Vorbește mai lămurit. Că între noi, bărbații... De ce ar veni altfel... pentru ce altceva, măi Pietro, măi băiete?!

— Acum cîteva zile a adus și gitară.

— Nu-i destulă muzică-n palat? Când vin la voi mi-e și frică să intru la stăpînul tău. Se uită la mine muzicanții lui de parcă aș fi tulburat nu știu ce sacru ceremonial. Nici nu-mi mai vine să mă duc acolo...

— Don Giulio, prințesei îi plac altfel de madrigaluri... Atît de line ca o șoptire... instrumentul acompaniator să fie doar ca o mantie ce învăluie un trup gol, care absoarbe cuvintele...

— Ai tras cu urechea?

— Tocmai treceam pe acolo.

— Vei primi hainele. Îți mai dau și o beretă cu penaj. Stăpînul tău nu prea e darnic cu tine, de altfel hainele prințului nici n-ar veni bine pe trupul tău îndesat. Îmi place de tine, Pietro, iar mie nu-mi mai fac nici o bucurie aceste haine. Ce ai auzit cînd ți-ai lipit urechea de ușa? De altfel urăsc acest obicei al servitorilor.

— Don Giulio, din cînd în cînd a răsunit ghitara. După care s-a făcut liniște. Pereții, să fie cu iertare, sînt cam groși. Dar de ce nu vorbesc, de ce nu cîntă, de ce nu răzbate nici un cuvînt în afară? De ce? Vă las să judecați și singur, excelența voastră, Don Giulio. Să slai așa și să pîndești e destul de greu. În orice clipă se poate deschide ușa, sau poate să treacă pe acolo Maria sau Silvia, poate să vină vreun mesaj de la domnul prinț... Cum să nu fie greu să stai așa înaintea ușii, vă întreb...?

— Îți dorești și o manta, flăcăule?

— Vă mulțumesc, domnule. Aș minți dacă v-aș spune că am auzit din nou ghitara... Între două cîntece a fost destul timp pentru... înțelegeți, Don Giulio... iar după aceea ghitara a răsunit ca și cum prin asta ar fi vrut cei dinăuntru să dea uitării totul. Deși poate că...

— Acum vrei să spui deodată că nimic nu-i adevărat, așa-i?

— Poate că Don Fabrizio s-a aplecat doar asupra hîrtilor, iar prințesa a citit sau a tăcut, ca să nu-l deranjeze... deși... nu prea cred, pentru că am auzit parcă și suspine. Cheia era pe dinăuntru, așa că nu m-am putut uita prin gaura cheii...

— Ușa era încuiată?

— Cum aș fi îndrăznit să încerc? Nu e treaba mea. Numai pentru că bunul meu stăpîn dorește să vegheze și pentru că excelența voastră binevoiește a-mi dăruî și o manta, numai de aceea pot să spun... pe Dumnezeu meu, dacă ar fi vorba de femeia mea, n-aș răbda o asemenea rușine. Dar știți și excelența voastră, Don Giulio, că onoarea bărbătească nu-i aceeași la slugi ca și la prinți...

Parcă s-ar coace ceva la Madrid. Napolitanii, care s-au întors în ultimele luni din capitala spaniolă, cînd vorbeau în cercuri intime își exprimau îngrijorarea. De cînd — doar cu cîteva luni în urmă — din

voia Domnului a fost în bună parte nimicită, iar în cea mai mare parte scoasă din luptă *Invincibila Armada* (furtuna, tunurile engleze, stîncile marine și navele incendiate făcîndu-și sinistru datorie), atmosfera a devenit tot mai sumbră nu numai în rîndul poporului, dar chiar și la curte.

Degeaba spusese regele Filip că „eu și timpul sîntem două noțiuni diferite”, timpul lucra totuși, sub toate aspectele lui, împotriva marii puteri ce era Spania. Semnele întunecate se înmulțeau în preajma regelui bolnav, îmbătrînit înainte de vreme; se răreau sfetnicii cu mîna norocoasă. Fostul ministru atotputernic, Antonio Perez, după ce a evadat din închisoarea spaniolă, a divulgat englezilor toate secretele fostului său stăpîn. Nu numai englezii, dar și olandezii au prins curaj: je-fuiau pe rînd porturile spaniole din Lumea Nouă, au scărmanat apoi flota de toamnă care aducea argintul. În predicile lor din timpul postului călugării proroceau grele încercări; se înmulțeau semnele rău prevestitoare. În jilțul său din Escorial regele lucra neobosit, dicta pînă în zori răspunsuri la memorii, la jalbe, la diverse petiții, împînzea margoul actelor cu scrisul său bătos. Inchiziția, inchiziția: peste tot pe unde se întindea *Pax Hispana* — la Toledo, Lima, în Mexic și la Palermo — au pornit sinistrele procesiuni cu condamnați îmbrăcați în veșminte de penitenți, potrivit aceluiași ritual neîndurător. Impozitele se înmulțeau: eșecul Armadei a trebuit să fie plătit de nenumăratele popoare ale Păcii Spaniole. Vămi, dijme, robotă. În cîrciumile spaniole trăgeau cu urechea zbirii stăpînirii. În fiecare colțișor domnea îngrijorarea.

Cei care veniseră din Madrid erau în majoritate oameni ai ocîrmuirii, intendenți, perceptorii, oameni ai legii, stîlpi mărunți ai ordinii spaniole în peninsula italică. Și totuși, chiar și acești oameni, care erau loiali curții spaniole, mai scăpau cîte un cuvînt despre faptul că la Madrid multe nu merg cum trebuie.

Marea majoritate a nobilimii napolitane se împăca cu stăpînirea spaniolă. Unei independente instabile nobilii preferau starea de siguranță care întărea posibilitatea de a-și administra în voie proprietățile, ordinea cu mîna de fier în care supușii aveau voie doar să oțeteze. În ceea ce privește Inchiziția, Sfîntul Oficiu din Napoli, mai îngăduitor, cerceta numai starea sufletelor, dar nu trecea cu vederea nici faptul dacă vreun om mai însemnat scăpa cîte o vorbă necugetată în chestiuni lumești. E posibil ca pentru început Sfîntul Oficiu să se mulțumească doar cu o binevoitoare, dar categorică admonestare, cu vizita făcută de un *pater* dominican; e sigur că în asemenea cazuri necugetatul domn revenea brusc la gînduri mai bune, după ce-i trecea prima spaimă. Toate acestea îi priveau însă mai ales pe nobili. Șfichiul nuielii trecea de obicei pe deasupra capului poporului de rînd. Erau mulți napolitani

guralivi care trăiau de pe urma brațelor lor. Nu se pricepeau la delimitarea cu finețe a noțiunilor, la teoria politică a ordinii de drept, la nuanțele atitudinii civice. Erau un popor de *lazzaroni*, sărăntoci leneși, cu gura mare. Se însuflețesc repede, se înfurie și mai repede, înjurînd-o chiar și pe *Madonna*. Pînă cînd nu se revarsă în Piazza, de prin murelelor lor ulicioare, las-să pălăvrăgească! Dar dacă ies în piață, sînt întîmpinați cu focuri de muschetă, iar în cazuri mai grave, chiar și cu salvele tunurilor din cetate. Aceasta e adevărata *Pax Hispana*. Dar ceva, totuși, se coace și în acest Napoli.

Giulio Gesualdo se considera adept al ordinii spaniole. Avea o rentă modestă, iar averea sa neînsemnată abia de îi asigura pîinea cea de toate zilele. Casei în care locuia i se spunea palat, dar de fapt nu era decît o clădire cu un singur cat și de altfel destul de părăginită. Nici Tasso nu s-a putut simți prea comod acolo și după două săptămîni și-a luat rămas bun. Giulio își făurea anumite planuri politice, se gîndea de pildă să-l convingă pe vicerege să strîngă și mai mult legăturile dintre Madrid și nobilimea napolitană filospaniolă. Să aducă și Coroana ceva jertfă pentru ca cei loiali să nu șovăie nici măcar în gînd. Aceasta era miza lui Giulio Gesualdo. E greu să trăiești la Napoli ca senior sărac. Viceregele trebuie să plătească pentru fidelitate și mai ales pentru informațiile confidențiale. Știrile sînt rău prevestitoare, dacă e să scrutăm cu ochii Madridului norii ce se adună, iar cine aduce știrile, le zugrăvește desigur — așa cum stă în firea lucrurilor — în culori și mai sumbre.

Despre cei din familia Carafa se știe că ar fi de ajuns o singură scînteie ca să se aprindă din nou ura lor împotriva spaniolilor. Despre familia Pignatelli se zvonește de asemenea că cei tineri — în primul rînd Antonio — (poate că și cu ajutor francez) vorbesc în lung și în lat despre un Napoli care să devină din nou un stat independent al Italiei. Se spune că Antonio, acest tînar cu mintea înfierbîntată, se află sub influența lui Campanella, dascălul său. Acest pater dominican nu se preocupă doar de treburi cerești și de lumea sufletelor, ci ar dori să schimbe și orînduirea țărilor creștine. În locul regilor să ocîrmuiască înțelepții. Să nu mai fie nici bani și nici avere. Toți oamenii să se nască egali și fiecare să-și trăiască viața așa cum vor hotărî acești înțelepți. Așa sună lecția lui Tommaso Campanella, dar cei inițiați știu, bănuie, că toate acestea nu sînt decît o camuflare a lucrurilor în limbajul păsăresc al dominicanilor, și că de fapt ceea ce propovăduiește doctorul Tommaso nu înseamnă decît — pe limba celor din Spaccanapoli — *alungați-i pe spanioli*. Și iată că în ultima vreme părintele Tommaso a fost văzut dispărînd mai des dincolo de poarta palatului Gesualdo. Ca și cum s-ar închide cercul: prințul Venosei, marele vasal

al Coroanei, a apucat și el pe căi necurate. Mentea lui Giulio urmărește cu înfrigurare ciulinii zvonurilor : dacă lui Carlo i s-ar imputa lipsa de loialitate, dacă s-ar amesteca în vreo răzmeriță, Coroana Spaniei ar da desigur o pildă înspăimântătoare, ar smulge rădăcinile revoltei din pământul napolitan, ceea ce, pe lângă luarea capului, ar însemna cu siguranță și confiscarea averii. Dar degeaba lasă să-i scape câteva cuvinte în anturajul viceregelui despre morii ce se adună : nu-și poate acuza totuși fățiș nepotul. Mai ales că nu are în mână nici un document compromițător. Și chiar dacă s-ar porni proces pentru lipsă de loialitate împotriva unuia sau altuia dintre seniorii Coroanei, cine și-ar mai aduce aminte dintre cei puternici că Giulio Gesualdo a îndeplinit întotdeauna cu supușenie porunca stăpînirii, că a spus totul potrivit inimii și simțămintelor sale ? Oare ar putea să spere că atunci va trece în proprietatea sa enorma moșie, castelul și toate satele de iobagi ? Dacă ar reuși să afle mai multe, să spioneze totul, să descifreze *clavisul*, cheia scrisorilor secrete — poate că da. Dar n-are în mână altceva decît bănuiele, semne ce nu trăiesc decît de dimineată pînă seara, adunate de ici, de colo, iar a doua zi se spulberă pe orizontul napolitan.

Don Giulio se duce din nou în vizită la Carlo. Se gîndește la Tasso. E curios că cineva stă de vorbă cu un poet pe care nu-l leagă nici un fel de lege, care fuge unde vrea din fața himerelor propriului său suflet neliniștit și care el însuși îl reclamă pe marele închizitor că a fost prea blînd, prea îngăduitor față de scrierile sale. Au trecut săptămîni grele : a trebuit să-l aibă ca oaspete pe Tasso. Să fie atent ca un amfizion grijuliu, să vadă cum evoluează stările de spirit de nepătruns ale acestui poet renumit. Au fost însă și ceasuri senine, cînd Torquato sporovăia despre lume ca unul care, în treacăt, urmărește cu ochi critici mica lume din jurul său, observînd multe lucruri ce rămîn îndeobște ascunse celor puternici. De ce e bogată mica Mantua și de ce e atît de îngrozitor de sărac Napoli ? Care e secretul părinților Veneției că poporul *Serenissimei* rămîne mereu credincios Republicii sale chiar și în cele mai grele vremuri de cumpănă ? De ce nu sînt iubiți, dar sînt totuși suportați la Florența cei din familia Medici, deși nu dau poporului decît *panem et circenses* în schimbul libertății răpite ? Tasso știe multe despre treburile Italiei, căci principii, episcopi, guvernatori își deschid casa în fața lui, pentru ca după aceea poetul să-l părăsească pînă și pe singurul său slujitor, căruia îi rămîne dator cu leafa, și pornește pe jos, în veșminte ponosite, peste Apenini, discutînd treburile lumii cu catîrgi. *Atunci* este el cel mai lucid. Cît de înțelept e Tasso cînd stă de vorbă cu oamenii de rînd ! Precupețe și vînzători de pește îl invită la un pahar de vin cînd trece prin piața din Napoli. A spus și Tasso că pe undeva lucrurile nu sînt în regulă la Napoli. Dar unde ?

Aici, de pildă, gîndește în sinea sa Giulio, în timp ce se duce la nepotul său. Pînă și slugile șușotesc că Maria are un amant. Nu el, Giulio Gesualdo, ci fostul ei cumnat, dragul de el !

În zadar a încercat să-l convingă pe Carlo ca să pună pe cineva să o supravegheze pe prințesă. E în joc onoarea familiei: Prințul privește în gol ca și cum s-ar afla și acum în lumea melodiilor și ca de obicei abia așteaptă ca unchiul să părăsească odaia. Azi Giulio s-a decis din nou . . . să zgîndăre mai tare corzile bănuiei.

Maria a rămas în camera ei ; se plînge că o doare capul. Asta a aflat-o de la Silvia încă din momentul cînd a pus piciorul pe prima treaptă. Glumește cu slujnicele, uneori le dă cîte un dinar de argint, mici cadouri. Totul își are prețul său. Grație cadourilor poate intra mai repede la prinț. Azi n-a venit încă nimeni la Carlo, nu se aude glas de flaut și nici zvon de cîntec. Stăpînul casei stă aplecat asupra socotelilor, respiră greu, chipul îi este cenușiu. E singur, își ridică privirea supărat și doar din politețe își invită unchiul să șadă. Ochiul îi sînt ațintiți spre clepsidră : *hora ruit* — capul de mort, cu oase așezate în cruciș sub el, semnifică timpul ce fuge.

— Cum ți-am mai spus, Carlo, nu trebuie să dai apă la moară zvonurilor neîntemeiate. Să vorbim așa cum se cuvine între bărbați. În Spaccanapoli multora le-a bătut la ochi că Andria vine aici pe jos. Nu vine în caleașcă și nici măcar în lectică. Este evident că nu vrea să aibă martori în timpul vizitei care să pâlăvrăgească apoi acasă despre aceste vizite. Dar cînd vine însoțit de notar sau de copist, ca să legalizeze spusele Donnei Maria, anunță dinainte că vor sosi cu caleașca și majordomul le așteaptă sosirea. Cînd vine însă singur . . . de ce să spun mai departe, Carlo ? Doar ați crescut împreună : tu, Fabrizio, Federico, Maria. Vă cunoașteți. De cînd au avut un papă în familie, trufia acestor Carafa nu mai are limite. Se pretind mai nobili decît oricine. Oare nu există lege care să-l înfrîneze pe Fabrizio ? Poate să intre și să iasă și să facă ce dorește în casa ta ? Carlo, dacă află asta episcopul, oricît ai fi tu de prinț, te cheamă la el și atunci are să-ți fie rușine că tocmai tu nu ești în stare să faci ordine la tine în ogradă.

— A pâlăvrăgit Pietro ?

— Doar atît mi-a spus că n-ar vrea să tulbure liniștea sufletească a stăpînului său. Semne, Carlo, dar poate doar semne greșit înțelese. Nimeni nu poate privi prin gaura cheii cînd cheia se află pe dinăuntru în broască. Dar trebuie să înțelegi și faptul că în palat cu greu se poate ține ceva în secret.

— Vine des ?

— Pune să fie bătut cu nuiua valetul tău și îți va spune numărul vizitelor. Dar mai degrabă te-aș sfătui să fii mai darnic față de el.

O mică proprietate, eliberarea din starea de iobag, o juma' de pumn de arginți. Un astfel de ținău e cu ochii în patru, poate fi umbra ta și a Mariei, dacă vrei. Ai grijă, Carlo, nu poate fi soartă mai îngrozitoare la Napoli ca aceea când te arată de departe precupețele că porți coarne.

16

Părul des, negru, i se alungea ca un triunghi în fruntea-i lată, boltită, ochii i se îndreptau scrutător către vizitator, umbra așternută pe barba prost bărbierită înăsprea și mai mult contururile chipului său. Negul ce i se înălța din obrazul drept, precum un fard al unui actor grotesc, îi atenua severitatea trăsăturilor feței. Purta o cămașă cu guler larg, răsfrînt, ce lăsa să i se vadă gîtul puternic. Era îmbrăcat în veșminte negre, preoțești, și nu în rasa dominicanilor. Silueta sa robustă, îndesată, țărănească, se potrivea anevoie cu chipul său spiritualizat.

Părintele Tommaso Campanella de cînd a sosit la Napoli, venind din Calabria, era înconjurat de acum de faimă în cercurile celor inițiați. La început s-au fălit și dominicanii cu știința și cucernicia lui. Mai tîrziu au început să circule zvonuri că a devenit strîmtă pentru el mănăstirea din Cosenza, unde trăise pînă acum, iar drumul pe care l-a făcut pînă la Napoli pe o corabie a fost socotit mai degrabă ca o evadare. Aici a găsit găzduire pentru cîteva luni de zile în mănăstirea Ordinului, dar cînd a sosit raportul secret al căpitanului districtual din Calabria cu privire la Campanella, priviri bănuitoare au început să-l urmărească pînă și în claustru pe fratele de ordin care lucra mereu neobosit, ocolind de departe plăcerile lumești. În raportul confidențial se pomenea și de un oarecare rabin cu numele de Abraham, care l-ar fi inițiat pe Tommaso în ale magiei și astrologiei. Acesta i-ar fi dezvăluit discipolului său tainele naturii și, citind din zodiac, i-ar fi prezis un viitor plin de strălucire.

Campanella era cunoscut în sînul Ordinului ca fiind un adversar al lui Aristotel și totodată un urmaș al marelui înțelept italian Telesius, care fondase o academie chiar în micul orașel Consenza din sudul Italiei. Inchizînd ochii în pace la cei optzeci de ani ai săi, la un an după moarte, Sfîntul Oficiu i-a pus la index toate scrierile. Astfel că umbra lui Bernardino Telesio a căzut și asupra mai neînsemnatului său concetățean. Evident că interdicția anunțată anul trecut a contri-

buit și ea la faptul că Tommaso Campanella a luat în mână toiagul pribegiei.

A devenit strîmt și claustrul dominican din Napoli ; astfel că, fără nici o învoire specială, fratele Tommaso și-a părăsit colegii de ordin și s-a mutat în palatul contelui Mario del Tufo. Aici — pentru prima dată în viața sa — strălucirea vieții nobiliare și dărnicia gazdei sale i-au creat condițiile necesare pentru a se putea adînci în voie în studiile sale. A mers pe urmele lui Telesius : a cercetat natura reală a lucrurilor și a scrutat legile firii în opera sa magistrală, împărțită în trei volume, *Despre cercetarea lucrurilor*. Scrisa deopotrivă în limba latină și în italiana *volgare* și el însuși își traducea lucrările dintr-un idiom în altul. Tocmai acum dăduse la tipar, în Napoli, cartea sa intitulată *Philosophia sensibus demonstrata*. Toate acestea Carlo le-a aflat în primul rînd de la Tufo, unul dintre membrii de vază ai societății tinerilor nobili napolitani entuziaști ai artei. În palatul său, ca și în cel al lui Gesualdo, muzele erau găzduite cu toată dragostea.

Mario del Tufo avea și el faimă de dușman al spaniolilor și de aceea se număra printre acei mulți alții pe care viceregele încerca să-i atragă cu binișorul. Campanella putea lucra liniștit în casa lui Tufo și își putea trata prematura lui podagră în apele termale din apropiatul Pozzuoli. Trăia ca un savant independent, respectat și de Ordinul său, fără să fie amenințat de nici o primejdie. În locul lui Aristotel — Platon, iar împotriva prețiozităților teologice — cercetarea tainelor naturii. Din punctul de vedere al acestui cerc, format în cea mai mare parte din nobili de rang înalt, toate acestea nu puteau constitui o primejdie.

La cancelaria secretă a viceregului se cunoșteau însă mai multe. Cu prilejul sîngeroaselor răscoale țărănești care au avut loc anul trecut în Calabria și pe care ocîrmuirea viceregului le-a înăbușit cu mîna de fier neîndurătoare, s-a ridicat și problema grupului din Napoli, precum și a rolului pe care l-a avut părintele Campanella, ca unul care ar fi putut sta la temelie mișcării antspaniole. De unde putea să știe Mario del Tufo că valetul său intim se află în slujba Sfîntului Oficiu ?

Despre prințul Venosei știa toată lumea că a exclus politica din preocupările sale. Era un posedat al artei, mai precis al muzicii, protector al lui Tasso. Arareori își făcea apariția la palatul viceregului, iar la consiliul regal participa și mai rar. Se părea că orice pretext era binevenit pentru el spre a se putea ține deoparte de funcțiile la care îl obliga rangul. Iată de ce, la Cancelarie s-a aflat cu surprindere de la un denunțator că pe Campanella îl leagă fire tot mai puternice de Carlo Gesualdo. E de ieri la palat și în astfel de cazuri prințul nu primește cu plăcere alți vizitatori. Se șușotește — așa cum se obișnuiește în asemenea prilejuri — că discută desigur despre alchimie, poate chiar

și despre magia pe care Campanella a învățat-o de la acel Abraham pe care nu l-a văzut nimeni niciodată.

Campanella nu are o voce plăcută, în cel mai bun caz cîntă și el ca orice cleric, iar degetele sale groase, cărnose, nu sînt prea potrivite pentru a cînta la lăută. Spiritul său cuprinde însă și domeniul muzicii și, așa cum își formulează textul, cel care îl găzduiește pe *pater* nu poate să nu simtă că el așază totul, cum așază și muzica, într-un sistem atotcuprinzător, iar forma capătă un anume loc în *summum* tînrului filozof.

— Eu cred, Don Carlo, că ceea ce numim noi *măsură* se naște o dată cu geniul uman, ca și cîntul. Căci nu numai păsările, dar și oamenii se delectează cîntînd. Păsările emit sunete pe care spiritul le potrivește funcțiilor lor determinate. Cînd strămoșii noștri, care nu inventaseră încă scrisul, vroiau să lase vreo moștenire urmașilor lor, pentru ca amintirea să păstreze aceste fapte, se foloseau de *exprimarea ritmică*. Acest lucru se poate vedea și prin sate, unde foarte rar se găsește vreun știutor de carte. Țăranii, cînd se întîmplă ceva neobișnuit cu ei sau în jurul lor, alcătuiesc versuri și le cîntă. Tot așa o fi fost și cînd preoții străvechilor religii mulțumeau Domnului.

— Unde vorbesc despre acest lucru izvoarele sau cronicile ?

— Aristotel scrie și el că legendele s-au născut de pe buzele sicilienilor și atenienilor. Dar vedeți, Don Carlo, că și aici greșește în mod evident acest înțelept atît de preamărit. Grecii au fost doar cei din urmă oaspeți pe acel pămînt despre care vorbește filozoful. Căci evreii, care au fost cu mult mai vechi decît grecii, folosiseră de acum din belșug alegoriile. Spun toate acestea deoarece i-am amintit și domnului Tasso că în *Ierusalimul Eliberat* intercalează episoade homerice ; opera sa nu se inspiră din poezia profeților. Dar să-i luăm pe poeții spanioli, pe cei de azi. Aceștia sînt lipsiți de talent, nu sînt în stare să nascocască ceva nou, ne imită doar pe noi, italienii. Cînd scriu despre luptele din America — cu toate că acolo s-au născut într-adevăr destule legende vechi și multe întîmplări deosebite despre care am auzit cu multă plăcere — acești spanioli nu sînt în stare să le scrie cu claritate și tot așa nu sînt în stare să se dezbrace de imitarea *Odisseei* sau alte plagiate. Iată-l, de pildă, pe autorul care a scris *Grandezza Messicana* ... prin ce se deosebește de o slabă imitație după Ariosto ?

— Am mers prea departe, *pater* Tommaso. Din cîte aud, dumneata vorbești adesea despre o lume în care domnesc cu totul altfel de legi decît la noi, în Napoli sau în Italia, în general.

— *Magister* Telesio m-a învățat că tot ceea ce se întîmplă în lume se produce determinat de forța contradicției dintre *cald și rece*. În țara închipuită de mine, în *Republica Soarelui*, preamăresc forța dă-

tătoare de viață a Soarelui. Consider că el ar putea constitui simbolul a tot ceea ce îmi închipui în statul meu.

— Cum ar guverna acolo cei puternici ?

— În fruntea statului se află un singur înțelept, care se numește *Metafizicul*. Cei care iau loc în jurul său în stat își ajută conducătorul ca să poată emite întotdeauna cele mai bune legi.

— În țara dumitale oamenii sînt mai buni decît cei cu care ne-am obișnuit aici ?

— Neavînd nici unul mai mult decît celălalt . . .

— Ar trăi în comunitate, *Pater Tommaso*, ca în statul lui Platon ?

— Înțelepții împart tot ceea ce produce pămîntul, ceea ce este scos din mine, ceea ce se poate procura prin negoț. Fiecare primește ceea ce solicită, în funcție de nevoile sale, și nu este nevoie de banii care corup poporul. Totul ar fi comun . . . conducătorii statului ar dirija ocupația fiecăruia încă de mic copil. Ei ar veghea ca să se nască numai copii sănătoși, teferi.

— Cum ?

— Ar alege în așa fel perechile ; în Cetatea Soarelui pînă și dragostea ar fi comună.

Se ridică. Din cuvintele lui Campanella răzbate extazul posedaților. Toate deodată, în cîteva ore : umbra lui Giulio, șușoteli, tabăra Carafa. Acum se află față în față cu înțeleptul a cărui privire e pierdută în visări. I-a fost dat să audă și asemenea observații : că de ce vine atît de des în palatul său călugărul dominican ; de ce vine atît de des la prietesa fostul ei cumnat ?

— Dacă pregătești o nouă lucrare . . . solicit și eu o copie. Din cîte aud, pe dumneata nu te întrece nimeni în ceea ce privește puterea de creație. Nici nu ți-am terminat bine de citit o lucrare, că dumneata ne și bucuri cu una nouă.

— Lui Tufo i-am dedicat *Philosophia*. Acum am început un tratat despre înțelesul visurilor. *De insomniis* va fi titlul său. Aș dori să scriu pe scurt și despre filozofia lui Pitagora și a lui Empedocle. Poate în hexametri. Drept odihnă am scris un poem către Torquato Tasso. În sfîrșit, mă preocupă legile fizicii. Am început să scriu și această lucrare. Va avea ca titlu *De rerum universitate* . . .

— Se spune că la mănăstire domnia ta ai fost acuzat că ești inspirat de un anume demon și că te fălești că nu ți-e teamă de excomunicare.

— Trăim pe pămîntul groazei, prințul meu ; mă cunoașteți în-deajuns ca să puteți descifra adevăratul sens al atîtor vorbe de clacă. Dominicanii sînt urîți și la Napoli. Lor li se atribuie toate necazurile. Gura lumii se bucură cînd vreunul dintre frații mei de ordin e amestecat în vreo mîrșăvie. Un anume demon . . . Don Carlo . . . ? Ca și

cum am putea fi oare inspirați și de altceva decât de propriul nostru spirit... ?

— Practici magia ?

— Îi cunosc doar legile.

— Crezi în taina aurului... în faptul că *toate* sînt transformabile ?

— Ideile ! Ce-aș putea face cu Piatra Filozofală ? Să scriu mai mult... ? Săptămîna trecută a trebuit să dictez ; mi s-a înțepenit mîna. Înainte am scris timp de douăzeci de ore fără întrerupere. Dacă în astfel de cazuri aș putea asculta muzică, mi s-ar alina durerea.

Prințul privește în urma lui : un plebeu cu mersul greoi. Nu se uită înapoi. Acest om nu-și urmărește — așa cum face el — propria sa umbră.

Maestrul Jean de Macque care a părăsit de cîțiva ani casa Gesualdo ar dori să cînte la orgă fostului său discipol mesa pe care a compus-o în calitate sa de dirijor al bisericii Annunziata. *Maestro* e un muzician sever, meșter în ale compoziției ; ține la tradițiile din Țările de Jos. Astfel că și el, ca și cei cîțiva muzicieni belgieni sau flamanzi care mai trăiesc pe aici, numai în muzica bisericească se mai poate evidenția. Muzica lor laică — cu severele ei forme polifonice — parcă s-ar fi perimat la Napoli, unde toată lumea cîntă. În porturi se formează coruri improvizate, pescarii pleacă pe mare cîntînd, pînă și straja orășenească intonează cîte o frottollă în timp ce mărșăluiește. Se nasc canzonete și villanelle, iar în aripa servitorimii din palate se țin concerte duminicale. Toată muzica sună desigur ca o compoziție grosolană în urechile maestrului Macque, și totuși trebuie să constate cu durere că această muzică *volgare* pătrunde pînă și în casele nobile, eliminînd canoanele moștenite ale compoziției.

Maestrul, originar din Țările de Jos, își dădea tot mai mult seama că muzicienii flamanzi și brabanti se întorc pe rînd acasă din acest Napoli care încetul cu încetul parcă le devine ostil. El a prins de acum rădăcini aici, s-a însurat cu o fată napolitană, s-a mutat în casa familiei Tonto și, deși vorbea tare stricat limba napolitană (cel mai bucuos vorbea franceza), orașul l-a primit cu timpul în rîndurile sale, dar numai ca pe un muzician bisericesc.

Soarta lui Macque exemplifică schimbarea modei italiene. În ultimul deceniu, la Roma, la Veneția, la Napoli a crescut și s-a dezvoltat o întreagă generație de madrigaliști italieni care compuneau potrivit obiceiurilor și gusturilor locale. *Măsura* din Țările de Jos, care acum cîteva decenii era încă necontestată și chiar imposibil de a fi imitată de către italieni, acum părea învechită și plicticoasă pentru

cei tineri. Jean de Macque rămăsese ultimul *magister* venit de peste munți care mai trăia și lucra aici la Napoli.

Dar tot ceea ce învățase Gesualdo de la el îi folosea acum în compoziție. Ei doi, el și Pomponio Nenna, îi reprezentau pe muzicienii „culți”, formați încă după regulile din Țările de Jos. Ceilalți care mai făceau parte din Academia lui Gesualdo — Rocco Rodio, Dentice, Scipione Stella — se bazau mai mult pe inspirația lor italienească și participau doar rar la discuțiile pe care Carlo și Pomponio le purtau cu maestrul Macque, discuții în cursul cărora se vorbea despre gamele frigide, despre diatonie, sau despre soluțiile enarmonice și tot mai des despre cromatism. Disciplina insuflată de Macque și-a pus pecetea asupra artei lui Carlo, atât în ceea ce privește regulile severe, cât și în materie de meșteșug. Dar maestrul din Valenciennes nu-i mai putea însufla pe discipolii săi cu teoria sa strict polifonică.

Așa s-a ajuns la vizita din biserica Annunziata. Macque și-a cerut scuze că n-a venit el la palat și că l-a rugat pe Don Carlo să vină la biserică: în casa Gesualdo nu există orgă, singurul instrument potrivit pentru a se putea cânta compoziția maestrului. În camera de muzică se aflau, ce-i drept, două clavicembale, mai multe feluri de lire, dar bătrînul prinț Gesualdo nu se putuse gîndi să instaleze și o orgă. Mesajul pe care îl primise Carlo lăsa să se înțeleagă că Macque și-a pregătit pentru tipar noua sa compoziție și că acesta va ridica și problema dedicației. Cine să fie cel căruia să-i dedice lucrarea. Obiceiul cerea ca în schimbul dedicației protectorul să-și asume cheltuielile tipografice sau măcar o parte din ele. E posibil ca lucrarea să aibă succes în cercurile bisericești, să se vîndă din ea în cuprinsul Italiei și, în felul acesta, alături de compozitor să aibă și protectorul partea sa de glorie.

Annunziata a fost construită ca biserică-spital. Carlo a trebuit să treacă prin fața vechilor așezăminte. Tocmai atunci au ieșit pe poarta cu ogivă cîțiva membri ai Societății Misericordioșilor în rasele lor alb-negre, cu făclii aprinse în mîini. Așa obișnuiește confreria să înmormînteze. În sînul ei, nobili și burghezi își exercită laolaltă virtuțile creștinești. Gîndul morții l-a atins în mod neplăcut pe Carlo. Avea oroare și de bolnavii și de infirmii care stăteau în picioare sau culcați pe pămînt, la poarta cea mică, așteptînd să fie primiți înăuntru. Biserica a avut de suferit de pe urma ultimului cutremur, în multe locuri era chiar ruinată. Au trebuit să strîngă bani mulți, să refacă totul așa cum a fost. Relicvele bisericii dobîndiseră o mare faimă pînă în țări îndepărtate. O seamă de artiști au lucrat pentru a îmbogăți cu hermelinuri și odoare comorile Annunziatelor. Cînd a trecut prin fața coloanelor corintice de la intrare, privirea i-a fost atrasă de blazonul Carafa. Străvechea familie napolitană își construise capelă în mai multe

biserici. Această ramură, care purta titlul de duce de Andria, își alese Annunziata drept loc de odihnă veșnică. La stînga se afla capela : blazon, lei, pălărie de cardinal, ornament policrom de marmură. Tot acel lux sumbru care se potrivește marilor seniori din Napoli. Pe pereți se află portretele celor din familia Carafa. Străbunul e îmbrăcat în rasa monahală, dar la picioarele lui e o coroană așezată pe pernă : în calitate de donator îngenunchează în fața sfîntului ales al familiei. Pictorul l-a zugrăvit și pe Carlo, împreună cu unchiul său, Carlo Borromeo. Acest lucru a fost posibil pentru că procesul arhiepiscopului Carol cu Avocatul Diavolului merge bine : cei din familia Borromeo l-au angajat ca apărător pe cel mai bun avocat al Sfîntului Scaun, pentru a se putea evita acele impedimente pe care *Advocatus Diaboli* le ridică în calea sanctificării lui Carlo Borromeo. Măcar de-ar mai apuca mama sa ca fratele ei să fie încununat cu gloria sfinților. Toate acestea i-au străfulgerat prin minte în timp ce s-a oprit pentru o clipă în fața capelei Carafa. Grilajul de fier era pe jumătate deschis ; înainte de sărbătoarea ce se pregătea se schimbau florile. L-au cuprins deodată și temerile și ura. Impunsăturile de pumnal ale lui Giulio Gesualdo, vorbele scăpate de valet, vizita lui Fabrizio, anunțată, cu notar, cînd era și el de față, căci este soțul soției sale ; a trebuit să vadă cum privirea Mariei poposește plină de încîntare pe chipul lui Fabrizio Carafa. Doar o singură dată a trebuit să se picure otravă concentrată într-o singură frază : se pare că Don Fabrizio vine cam prea des la palat, mai ales atunci cînd Carlo iese călare. Cum află oare ducele de Andria că acum e liber drumul ? Cîte nu se pot înîmpla aici : conspirație, implicarea slujnicilor, rușine. La Napoli nu poate fi dezonoare mai mare. Un nobil să fie încornorat de soția sa ! Toate acestea îi trec prin minte într-o singură clipă, în timp ce îl caută pe Macque în biserica Annunziata. De ce e atît de triumfător Fabrizio în frumusețea sa, de ce este atît de provocator și de plin de sine ? Prin zîmbetul său ce place atît de mult femeilor, prin cuvintele sale dulci ? De ce nu este la fel și el, Carlo Gesualdo, cu chipul său palid, cu ochii săi bulbucați arzînd de febră, cu capul său prelung ? Nu are nimic frumos în înfățișare, în afara mîinilor sale lungi, albe, și a siluetei sale zvelte, băiețești. Cîntec de orgă : recunoaște atacul lui Macque. Desigur, a fost anunțat de acum că a intrat în biserică prințul Venosei.

Maestrul se ivește în ușa corului ; este îmbrăcat în catifea neagră, cu guler alb, iar în spatele său clericii se disting înveșmîntați în robele lor albe de cor. Don Carlo e însoțit doar de valetul său, Pietro. Din sacristie se trece în camera încăpătoare a dirijorului bisericii. Pe rafturi se văd maldăre de note muzicale, folii, instrumente muzicale, un clavicembalo din Țările de Jos. Pe perete atîrnă o cunună de lauri, o

icoană, steme de-ale breslelor. Pe masă sînt înșirate partituri purtînd scrisul flamand, cîndva admirat, al maestrului Macque. Carlo compune încă și azi așa cum a învățat de la el. Simte și acum o oarecare strîngere de inimă ori de cîte ori se pomenește în vîltoarea acestor vaste cunoștințe. Predici, teorii savante. Spiritul lui Lassus, disciplină, contrapunct. Totul e altfel decît l-a învățat Macque, muzicianul care se apropia cu teamă de elementele cromatice. Pomponio Nenna, care e mai în vîrstă decît Carlo, dar mai tînăr decît Macque, oscila între maestru și discipol. Nenna se revolta arareori și chiar și atunci cînd compoziția sa încălca în ochii lui Macque regulile ortodoxe își cerea smerit scuze de la maestru, cel puțin prin aceea că lucra cu sîrg la o motetă de puritate imaculată, în timp ce madrigalul său recalcitrant, în care se încuibărise de acum demonul cromaticei moderne, era considerat doar ca o simplă joacă. Pomponio încerca să medieze între Carlo și maestrul său cînd Gesualdo, încălcînd regulile și lăsîndu-se condus de inspirația sufletului său și a degetelor sale, făcea să răsune noi acorduri din clavicembalo, iar după aceea rămînea cu privirea pierdută în gol, ca și cum s-ar fi scufundat în lumea ideilor și ar auzi sunete ale căror rezonanțe extraterestre nu le poate percepe urechea nimănui.

De trei ani nu l-a văzut pe Macque, deși trăiau în același oraș și, așa cum se cuvenea, de marile sărbători, casa Gesualdo îi trimitea maestrului daruri. Carlo lăsase în urma sa disciplina propovăduită de maestrul Macque și nu-l mai lega altceva de organist decît recunoștința discipolului care îi mulțumește dascălului său pentru învățătură. În timp ce pășește prin ușa sacristiei, toate aceste gînduri se contopesc într-o imagine haotică. Macque, care nici acum nu vorbește mai bine italiană ca atunci cînd frecventa casa Gesualdo, a mai îmbătrînit. În barba sa se zăresc fire argintii, pîrul său, pieptănat cu grijă, e cărunț. „La fel pășim cu toții spre ultimul nostru drum“, spusese mai deunăzi Campanella.

— Înainte de toate mă interesează cum se simte onorabilul dumneavoastră tată, protectorul meu.

— Tata iese rar din camera sa. Merge greoi, îl chinuie podagra, îl supără inima. Incetul cu încetul a trebuit să preia toate grijile.

— Don Fabrizio e un muzician excelent, totdeauna a iubit mult muzica, el m-a chemat și lîngă excelența voastră...

— Spune, așa, ca odinioară — Carlo...

— M-am gîndit că aș dori să-mi exprim recunoștința față de bunul dumneavoastră tată. El a fost cel care m-a primit în casa lui atunci cînd am sosit ca un străin la Napoli. Amintirea multor seri frumoase... Am vorbit mult cu prințul despre marii mei compatrioți. Rore, Willaert. . Verdelot, Arcadelt, ca să nu mai amintesc de Lassus, fiecare dintre acești maeștri erau cărți deschise pentru Don Fabrizio.

Iar eu i-am cunoscut și personal pe unii dintre acești mari compozitori. Prințul a aprofundat lucrările lor, a exersat cu pasiune opusurile. Tatăl dumneavoastră avea o voce frumoasă și caldă de bariton... ceva mai profundă decât a dumitale, Carlo. Recita așa cum se cuvenea... atunci nu exista încă luptă între armonia modală și cea tonală.

— Ai vrut să vorbești despre tata, maestre.

— Știu, știu, azi nu mai ești de acord cu mine. Sînteți tineri... Nenna, Scipione... tînărul acela, Muzio Effrem, aud că el e cel care s-a îndepărtat cel mai mult de la ceea ce v-am putut învăța eu... Vezi, Carlo, se află aici acest volum de madrigaluri. Pe lîngă compozițiile mele bisericești acesta este cel de-al doilea volum al lucrărilor mele laice, așa cum știi și dumneata. Aș dori să dedic acest opus modest tatălui dumitale. Carlo, ți-aș fi îndatorat dacă dumneata ai putea să-mi spui: s-ar bucura oare tatăl dumitale? Va simți că în felul acesta m-am străduit să-mi exprim recunoștința? Să vorbim deschis: la Napoli se știe că dumneata rezolvi toate treburile casei Gesualdo și că cele lumești sînt tot mai îndepărtate de sufletul tatălui dumitale. Mă înțelegi, nu-i așa, Carlo? Nimic n-ar fi mai simplu pentru mine decât să mă adresez direct dumitale și să-mi ofer dedicația discipolului meu de odinioară, tînărului prinț al Venosei. Oricine ar considera aceasta ca ceva firesc. Dar eu îl stimez pe Don Fabrizio mai presus de orice și dacă e posibil aș vrea să-i procur această mică bucurie pămîntească. Peste trei luni mi se tipărește cantea. Sper că în felul acesta va ajunge și în mîinile lui Don Fabrizio... și o va răsfoi apoi. Cîteva dintre madrigaluri le cunoaște mai de mult, sînt cele pe care nu le-am inclus în primul meu volum. Celelalte... sînt noi. S-au născut printre preocupările mele pioase. Ceva aș dori să-ți măturisesc domniei tale. Am învățat mult din cîntecele țărănești ale napolitanilor. Știi, nu-i așa, că am cumpărat o căsuță la marginea drumului ce duce înspre Castellamare. Are și grădină. Grădinarii, care-mi sînt dijmași, cîntă mereu. Îți închipui cu cît interes am urmărit aceste villanelle. Pentru că sînt cu totul altfel decât cele pe care le-am auzit pe vremea copilăriei și adolescenței mele de la țărani din Valenciennes. Au un alt ritm, au fantezie... au vioiciune. Și vezi dumneata, Carlo, aceste motive se regăsesc, chiar și fără să vreau, în madrigalurile mele. La început mi-a fost teamă de ele. Mai tîrziu le-am îndrăgit. Cît de frumos e un asemenea cîntec de primăvară... Îmi dai voie?

Mîinile îi aleargă pe clavicembalo. În sacristia cu pereți masivi sună ciudat această villanellă laică. Nu conține în ea nimic din disonanțe, e simplă, senină, plină de soare. „Poate că îl va înveseli pentru o oră pe bătrînul Gesualdo“.

În ultimii ani bătrînul Gesualdo a transmis fiului său toate demnitățile sale, iar Carlo a primit toate acestea cu smerenie de fiu, îndeplinindu-și o obligație familială, așa cum regele Filip își pusese coroanele pe cap cînd tatăl său, Carol al V-lea, s-a retras din propria sa voință la mănăstirea San-Juste. Carlo stăpînește ca junior al Venosei, cu aprobarea viceregelui, pe temeiul cererii tatălui său. Dar Don Fabrizio mai trăiește — Carlo e doar moștenitor. Toate acestea se știu la Napoli și tocmai de aceea e impresionant cînd maestrul răsoiește încet filele cărții și cînd degetele i se opresc asupra dedicației.

Macque e dirijor bisericesc cu leafă fixă și nici de pe urma nevestei n-a primit zestre prea mare. Pentru tipărirea unei cărți are punga prea mică. Deși, — după cum spune —, ar vrea să trimită manuscrisul la Ferrara, la tipografia vestitului Baldini. După Veneția, acolo se tipăresc cele mai frumoase note muzicale. Trebuie să-l întrebe pe Maque cît costă tiparul și cînd trebuie să-i trimită meșterului banii.

Acesta este sfîrșitul ceremoniei : protectorul își deschide punga.

Macque îl însoțește de-a lungul naosului. „Așteaptă, Carlo“. Îi face semn spre bănci. Maestrul urcă în cor. Annunziata are o orgă nouă, excelentă, dar Carlo ar recunoaște chiar și fără prea multe detalii, doar după cîteva acorduri, cîntecul de orgă al maestrului din Tărilor de Jos. Numai de n-ar fi așezat astfel încît privirea să-i cadă asupra blazonului Carafa. Ce bine s-a simțit cu Macque. Timp de un ceas nu s-a mai gîndit cum se învîrtește, în blestematul său cazan, lumea napolitană.

17

„Fii atent, prostule, credulule!“ Apoi : „Excelența voastră să-și deschidă ochii, de ce umblă ca un orb în propria sa casă?“ A găsit de două ori sub farfuria sa asemenea scrisorele. Le așternuse pe hîrtie vreun copist cu o pană bine ascuțită. Simte că uneori pînă și valetul îl străpunge pe la spate cu privirea. Iar leul de piatră ce șade pitit pe coloana din colțul coridorului parcă ar rînji la el.

Chipul minunat al Mariei. Oare frumusețea ei a contribuit la faptul că a cerut-o de soție ? Sau acea sporovăială napolitană care vorbea de farmecul fetei Avalos ? Nu i-a fost teamă că se va mistui și el, ca și Federico Carafa, în patul ei ? Hotărîrea a fost luată de sfatul matroanelor : prințesa Gesualdo, ducesa Carafa și mama Mariei. Ele

au hotărît căsătoria Gesualdo-Avalos. Oare Fabrizio Carafa o iubea pe Maria încă de pe cînd a devenit soția fratelui său mai mic ?

Trebuie să înceapă cu Don Giulio. E palavragiu și neserios. Are o fantezie bogată. În ultimul timp parcă i-ar purta pică Mariei pentru ceva. Parcă ar urî-o. Oare numai pentru faptul că zvonurile aruncă umbră asupra onoarei casei Gesualdo ? Prea des repetă acest lucru Giulio.

De cînd Tasso s-a mutat din casa lui, îl vede mai rar pe Giulio Gesualdo. Intr-una din zile se ducea tocmai cu trăsura la moșia învecinată, cînd se întîlni față în față cu Giulio, care venea la trap încet. Il cheamă în trăsură, după ce se hotărî că rîndașul va duce înapoi calul lui Giulio. Se lăsă pe spate, vizitiul nu putea auzi ceea ce discutau ei doi în fundul trăsurii.

— De ce o bănuiești pe Maria, unchiule Giulio ?

Așa, fără nici o pregătire prealabilă, „*senza preparazione*“, ca atunci cînd sunetele o iau la goană, iar degetele se rătăcesc în dure-roase disonanțe, da, așa te întreb, fără nici o introducere. Chipul lui Giulio a pălit, poate i-o fi teamă că i se va întîmpla ceva aici, în adîncul trăsurii. Dacă în mîna lui Carlo e vreo armă ? Zîmbește palid.

— Nepoata noastră e fata cea mai frumoasă. Cine poate ierta atîta frumusețe, Carlo ?

— Vorbește deschis. Spune tot. Vreau să știu totul. Aici nu ne poate auzi nimeni. Ce se întîmplă în spatele meu, ce port pe frunte ?

Mai poate da înapoi Giulio ? Să spună că totul nu e decît un joc al vînturilor, zvonuri neîtemeiate, pline de invidie ? Să dovedească cu prefăcută ardoare că nimic, nici măcar o umbră nu știrbește onoarea Mariei ? Ochii lui Carlo sînt ieșiți din orbite, în colțul gurii, de ambele părți, se prelinge cîte un firicel de spumă. Caii aleargă pe drumul pavat cu lespezi de lavă. Carlo își ține mîna pe pumnal, iar în mîna lui Giulio nu-i decît o nuia. Trebuie să zîmbească.

— Dacă ar fi să adunăm tot ceea ce se pălăvrăgește la Napoli despre femei, dintre cele tinere și frumoase n-ar rămîne niciuna care să nu fie împrăscată cu noroiul calomniei. De ce tocmai în cazul Mariei să fie adevărat ?

— Tot !

— Îți sînt unchi, sînt mai în vîrstă, am trăit multe. Crede-mă că poate fi orice, dar și contrariul. Că Fabrizio ar fi mai laș și Maria mai cutezătoare ? Că Fabrizio s-ar fi rugat de acum de Maria... ? Oricum sînt rude, deși fiecare sărut de rudă poartă în sine propria sa soartă. Tasso a scris asta ? Nu pentru că aș ști ceva ce ar trebui să știți și tu. Înțelegi, Carlo... în schimb se vorbește mult despre ei. Se spune că Maria ar vrea... și este... tot mai pătimașă. Ar fi spus că nu-i

pasă de nimic, că nu regretă nimic. Fiece ceas pe care nu-l petrece cu cavalerul său e un iad pentru ea.

— De cînd se învîrte Fabrizio prin preajma ei ?

— Ii e cumnată, verișoară. Ca și cum ar îndrăgi o soră în casa unui frate. Înțelegi... nu-i vine ușor lui Fabrizio. Să înceapă și apoi să rupă cu ea. Cineva a și spus că Maria l-a amenințat de acum pe Andria cu răzbunarea.

— Cine îi ajută... ?

— Cameristele.

— Pietro ?

— Maria îl urăște, tu îi ești stăpîn, la tine ține. Pietro nu va deveni niciodată complicele Mariei și al lui Fabrizio.

— De acum așa ai început să vorbești ?

— Așa vorbesc de acum... alții.

— Unde se mai întîlnesc ?

— Chiar și la biserică. Au surprins privirea drăgăstoasă a Mariei. Eu nu am văzut, Carlo.

— Mai... mai mult. Dovezi !

— Numai tu poți obține dovezi. Vei găsi modalitatea, așa cum o găsește orice bărbat napolitan pe care îl înșeală nevasta.

Viceregele a raportat la Madrid : „Napoli este cel mai mare oraș al majestății voastre“. Notarii evaluaseră la mai mult de cincizeci de mii de locuitori populația orașului. În decurs de o sută de ani populația a sporit de cinci ori. Pe măsură ce poverile iobăgești au devenit tot mai apăsătoare la sate, în aceeași măsură s-a mărit și orașul. Norodul satelor, îndeosebi iobagii mai tineri, și-au luat lumea în cap și au năvălit în suburbii, pe malul mării, sporind gloata de *lazzaroni*, care trăiesc la un nivel mai scăzut decît *popolo*, onorabila stare a Poporului, apărută de legi.

Cinci Aleşi ai nobilimii și un Ales al poporului au luat parte în Piazza, la această adunare orașenească ce amintea de timpurile străvechi cînd Napoli era încă ocîrmuit de proprii săi regi și nu de către viceregele trimis de la Madrid. Așa că în parlament a luat loc și un *tribunus plebis*, tribun al poporului, dar amintirea alegerilor de odinioară pălise de acum tot mai tare. Alesul poporului era numit tot de către vicerege și provenea din rîndul știutorilor de carte, copişti, secretari ai caselor nobiliare, avocați, cunoscători ai legii, dintre cei care în nici un caz nu se preocupau prea mult de interesele poporului, astfel încît să-și uite propriile lor interese. Poporul, care era reprezentat de acest Ales, era format din pescari, marinari, servitori ai caselor

nobiliare, meșteșugari, mici neguțători. În fața legii ei erau cei care beneficiau de drepturile poporului, spre deosebire de cei care trăiau de pe o zi pe alta și care, potrivit unei expresii oficiale, „își duceau zilele din mila Domnului“.

Situația viceregelui nu era de invidiat, căci Madridul socotea mereu ca fiind prea puțin tot acel impozit care era stors din regatul Napoli. Ambasadorul francez scria și el din Madrid stăpînului său: „Cele mai îmbelșugate Indii ale Regelui Catolic sînt Napoli și Sicilia“. Globusul regelui Filip înghițea toți banii. Campaniile militare, provinciile europene, dominioanele americane, Țările de Jos — toate acestea constituiau rări mereu sîngerînde. Armada, aliații, persecutarea protestanților, expedițiile împotriva păgînilor însemnau poveri enorme pentru Spania. Consiliile, cancelariile din Madrid nu puteau face altceva decît să strîngă și mai mult șurubul impozitelor. Din fiecare supus de rînd se străduiau să stoarcă tot ce era cu putință. La toate acestea se adăuga faptul că impozitele nu se strîngeau fără greutăți. Arendașii jăcmăneau în parte poporul, căci din aceste concesiuni, amanetate cu mult înainte, trebuia să trăiască și viceregele, să-și întrețină întreaga sa curte, să acopere toate cheltuielile guvernării sale. La Napoli distribuția averilor amintea de vremurile străvechi ale regilor Anjou și Aragon. Marea majoritate a averilor se afla în mîinile nobilimii și ale preoțimii. Aceste două stări nu plăteau nici un fel de impozit. Cel mult atunci cînd *Pax Hispana* se afla în primejdie venea și rîndul nobilimii ca în mod „voluntar“ să se autoimpună, dar numai atît. Din cele șase Camere ale Parlamentului, nobilimea deținea cinci și își alegea reprezentanții în urma unor adevărate lupte între partide. În rîndurile unei părți din nobilime mai dăinuiau încă tradițiile patriotice și, în anumite chestiuni, se solidarizau și cu norodul. Dar în timpul spaniolilor regatul a fost năpădit de o mulțime de neguțători, mai ales de origine genoveză, care făceau comerț, efectuau transporturi, mijloceau și-i învingeau prin concurență pe napolitanii care erau mai slabi. După ce se îmbogățeau, își procurau proprietăți nobiliare și deveneau strîngători de dări. Copiii lor se împăunau de acum cu co-roana de baroni sau de conți, dar tot străini rămîneau.

Cînd secolul, pe care în Italia l-au denumit *Cinquecento*, a trecut în ultimul său deceniu, în camera nobiliară napolitană își exercitau personal privilegiile o sută nouăsprezece nobili de rang înalt, care purtau titlul de *princeps*, și o sută cincizeci de nobili de rang mai mic, cu titlul de *dux*, o sută șaizeci și trei de viconți, precum și cîteva sute de conți și baroni. Drepturile nobilimii fără rang se rezumau în cea mai mare parte la faptul că nu plăteau impozit și puteau să participe la alegerea Electorilor, pe districte.

Cînd pericolul debarcării francezilor a devenit iminent și cînd în Calabria se puteau teme totodată și de atacurile piraților algerieni și tunisieni, i s-a îngăduit norodului de la sate să-și formeze companii înarmate pentru autoapărare; aceste gărzi civice au fost înzestrate și cu arme. Un consilier spaniol a raportat la Madrid, în secret, atrăgînd luarea aminte cu privire la aceste măsuri, în urma cărora „destule exemple dovedeau cît de mare greșeală a fost să se dea arme în mîna poporului și să fie învățat a le și folosi, căci zadarnică va fi orice strădanie pentru a-i lua înapoi armele și a-l face să uite cum trebuie folosite aceste arme — în altă parte, împotriva altora“.

Impozitul pus pe rodul pămîntului și vama, *gabella*, constituiau punctele cele mai delicate ale politicii financiare a viceregelui. Dacă fiecare pîfund de fructe și de legume era împovărat doar cu cîțiva bănuți — aceste sume mici pîndînd în strînsă în piețe — oamenii de rînd suportau cel mai greu în schimb tocmai aceste biruri. De aici se trăgeau toate tulburările, răsturnarea căruțelor, aruncatul cu pietre, ocările din piețe. Soldații garnizoanei nu acceptau cu plăcere să stea să strîngă *gabella* în mijlocul precupețelor care îi ocărau, și al puștii-mii, care arunca în ei cu mere stricate.

Deunăzi s-a întîmplat că ambasadorul Sfîntului Scaun din Roma și un cardinal spaniol, în calitate lor de oaspeți ai viceregelui, au pornit la plimbare cu trăsură prin oraș. Înainte de a fi apucat pe drumul ce duce spre Palat, mulțimea adunată, care era și așa ațîțată de mărirea de săptămîna trecută a *gabellei*, le-a ațîțat calea, iar cei cîțiva călăreți care alcătuiau neînsemnata suită s-au dovedit a fi neputincioși față de tumultul de bărbați, femei, copii, care s-au îngrămădit într-o clipită. Ca și cum s-ar fi întîmplat la poruncă, au început să cadă cu nemiluita asupra caleștii, călăreților și servitorilor, merele și pietrele. Cardinalul tremura palid de moarte în fundul caleștii și doar atît a reușit să spună că n-ar fi crezut că așa ceva se poate întîmpla în imperiul Majestății Sale. Cînd s-au întors nevătămați la poarta Palatului, parcă s-ar fi ridicat un cor de pe buzele mulțimii potolite: „Excelența ta, șterge impozitul pe fructe“. La vicerege se afla tocmai în audiență cavalerul Spinola, proaspătul neguțător genovez îmbogățit: „Vă sfătuiesc, excelență, să nu vă atingeți de acest impozit, dacă vreți să aveți liniște“.

După aceste întîmplări s-a făcut că viceregele a convocat din nou camerele în biserica San Lorenzo: să hotărască ele în privința mării-rii *gabellei* pe fructe. Seniorii coroanei au primit invitații personale. Așa a pornit și Carlo Gesualdo din biserica Annunziata, din imperiul maestrului Macque, către biserica San Lorenzo.

Două lumi diferite. Cei care soseau în număr tot mai mare erau primiți de uriașa bazilică franciscană, cu un singur naos. Sanctuarul a fost transformat în sală de consiliu. Cele două capele constituiau reședința pașnică a morților casei Anjou, lumea înghețată în marmură a familiei lui Carol Înțeleptul și a Johannei de Napoli. De mult n-a fost la San Lorenzo. În timp ce afară, la masa secretarilor, se hotăra ordinea locurilor, dădu o raită prin capelă și privirea îi alergă peste frescele carpetelor, se opri asupra sarcofagului din marmură al lui Carlo de Durazzo. *Un sfert de mileniu.*

Un chip pe care îl urăște; ducele de Andria, e și el prezent aici. Cît de arătos și de provocător e Don Fabrizio, îmbrăcat în violet, galben și roșu, culorile familiei Carafa. Cei mai mulți sînt înveșmîntați în catifeaua neagră de modă spaniolă. Fabrizio se fălește și aici cu faptul că face să strălucească pe veșmintele sale culorile napolitane. Băncile prinților sînt ceva mai în față decît băncile ducilor. Oare el și Fabrizio sînt de aceeași vîrstă? Care îl va saluta mai întîi pe celălalt? Oare trebuie să se salute între ei? Un raționament de-o clipă. Fabrizio vine zîbind și cu brațele deschise spre el. Privirea lui Carlo, cînd îi răspunde la salut, e ațintită spre pămînt. Ca și cum ar pîndi în urma sa — nu sînt cumva observați, nu se șușotește în spatele lor cu bucurie răutăcioasă? Cine și cît știe din ceea ce — pentru a folosi cuvintele lui Giulio — încă nu se vorbește, ci doar se șușotește prin oraș? În jurul său numai nobili de rang înalt. Aici încă nu au putut pătrunde genovezii. Cine rîde, cine șușotește? Simte urcîndu-i-se sîngele în cap.

Cîntec de orgă, cor, *Veni Sancte*. Așa trebuie început sfatul, cu suflet creștinesc. Alesul Poporului șade într-o bancă aparte, dar nu pe pernă de purpură, precum Electorii, personal invitați, ai marilor seniori și ai nobilimii. Mesajul viceregelui începe cu reproșuri. Cancelarul privește spre Alesul norodului ca și cum ar avea și el partea sa de vină în aruncatul cu merele.

„O gloată mai nedisciplinată și mai necioplită decît cea napolitană nu există nicăieri în lume. Toate acestea nu provin decît din dezordine și din năvălirea în urbe a tot felul de oameni. Cei mai decăzuți cerșesc și sînt capabili de orice mîrșăvie: ar fi în stare să destrame chiar și Republica cu cele mai bune legi. Oameni de strînsură, gloată, izvor al tuturor nelegiuirilor, de aici pornește instigarea la tot ce se petrece în oraș. Nici nu se poate găsi alt mijloc pentru înfrînarea lor decît forță“.

Dacă ar fi într-adevăr vorba numai despre acest lucru — pentru ce au mai convocat camerele? Forță armată nu are altcineva decît ocîrmuirea viceregelui, nici seniorii de rang nu pot ține mai mult de o

ceată de slujitori înarmați. Ce vrea de fapt viceregele? Să-i înspăimînte pe nobili ca atunci cînd a trebuit să se voteze contribuția benevolă pentru *Armada*?

Se uită unii la alții. Acum au devenit deodată *Stare, napolitani*. Viceregele spaniol i-a convocat cu invitații scrise, el l-a numit și pe tribunul Poporului și totuși, acești două sute cincizeci de oameni aflați în San Lorenzo, parcă ar primi un fel de inspirație, un stimulent cresc din partea vechilor regi italieni care odihnesc de un sfert de mileniu în sarcofagele de marmură. Ce o fi vrînd viceregele? Se spune că zilele trecute poporul ar fi strigat în cor: „Trăiască regele spaniol, dar piară infama ocîrmuire“. Tînărul Pignatelli, despre care se știe că nu se dă în lături de a împrăștia ura împotriva spaniolilor printre iobagii săi, repetă cu jumătate de gură cea de a doua parte a acestei ocări populare. În timp ce vorbește consilierul cancelariei, în bănci se aud murmure. Ce va ieși de aici? De ce au trebuit să fie convocați din nou? Știi cu toții prea bine că în mijlocul fiecărui grup se află ascuns cîte un om al viceregelui. Către seară excelența sa va ști de acum ce expresie s-a întipărit pe chipul celor convocați. De la caz la caz.

Dar iată, trei sar deodată în picioare și-l întrerup pe cel care citește textul. Pignatelli strigă către el: „Nu huli, amice, poporul!“ Corul nemulțumit al seniorilor. Toți sînt agitați, se ridică în picioare, vascarm. Parcă și Alesul poporului ar prinde acum curaj și se ridică pe neașteptate, îmbrăcat cum se cuvine în negru. N-are mult de ales. Dacă latră împreună cu oamenii viceregelui, pînă diseară i se va da foc casei. „Să se șteargă *gabella* pe fructe!“ Poate că se sperie de propriul său glas, dar ecoul e puternic, îl urmează murmur după murmur.

— Cine să plătească atunci impozitele? Nobilii?

Alternativa e criminală. Toată lumea știe că în privința tributului Madridul nu glumește niciodată. Dacă birul nu este încasat la timp, e concediat viceregele, în locul lui vine altul și mai rău, iar în porturi acostează corăbii spaniole pline cu soldați. Carlo se gîndește la motetta lui Macque. De ce trebuie să trăiască aici, la Napoli, printre o sută cincizeci de prinți nătărăi? Se pare că acuși-acuși se vor lua de păr unii cu alții! Oare ogivele și coloanele de marmură din San Lorenzo au mai auzit vreodată un asemenea vacarm? O fi avut loc aici vreun sinod, vreo ceremonie de pornire a cruciaților, sau vreo alegere de papă, de cînd episcopul Ioan a pus piatra de temelie a bisericii în anul Domnului 533? Consilierul cancelariei scoate acum o foaie de pergament. Ia te uită, au și pregătit totul încă dinainte! Amin, amin, acesta să fie oare rolul Camerelor? Citește. Un minut de tăcere. „Se suspendă pe trei ani plata *gabelleri*“. Cînd citește fraza hotărîtoare, pe

îndelete, în latinește, știe de acum toată lumea că viceregele a dat înapoi. De aceea a fost necesar să se convoace azi *Sedili* pentru ca excelența sa, invocînd atmosfera generală, să poată raporta la Madrid că principilor nu le trebuie impozitul pe pepeni.

18

Pietro picura și el otravă, anunțîndu-și stăpînul: „Donna Maria a ieșit călare. A luat-o spre Mergellina. N-am putut să o urmăresc. Acum trei zile a ieșit cu caleașca, însoțită de Silvia. Vizitiul a oprit în fața palatului Avalos. Omul meu a văzut cum peste o jumătate de oră Donna Maria a ieșit pe poarta cea mică, singură, pe jos. S-a întors pe înserate. Dimineața a fost văzută la noi slujnica din casa Avalos. Sigur că a adus un mesaj. Azi n-a venit încă nici un vizitator“.

Își urmărea nevasta potrivit obiceiului napolitan. Fiecare zi căpăta o importanță deosebită, iar orele treceau cu picioare de plumb, purtînd mereu chipuri amenințătoare. Acum Maria pune să se înșeuze caii, acum sosește scrisorica. Acum se iubesc. Dar dacă toate acestea nu sînt decît umbre și negură, frămîntări ale propriului său suflet bănuitor, o simplă plasă de păianjen țesută de bîrfitori și pe care ar putea s-o rupă fie și cu un singur deget? Cum e Maria cînd rămîn numai ei doi? Adesea se plînge că nu se simte bine, trimite înapoi tava cu mîncare, mănîncă puțin. În timpul zilei privește pierdută, zîmbetul îi este silit, din vorbele sale se poate deduce că sufletul îi umblă departe. Șade ore întregi lîngă leagănul lui Emanuele. Se uită la băiețel. Are trupul lung, subțire, părul negru. Oare al cui chip se ivește, în asemenea prilejuri, în oglinda sufletului ei?

Potrivit obiceiului străvechi, cu dreptul soțului bănuitor, pîndea zi și noapte. În sinea sa mai spera totuși că tonul nu este decît o aparență înșelătoare, haină. Căci așa trăiesc toate prințesele napolitane: plimbări cu trăsura, vînătoare, călărie, cuvioșenie, reuniuni femeiești, vizite la călugărițele din mănăstirea unde au învățat. Dar iată că vin oameni cu fel de fel de treburi: neamuri lăturalnice sărăcite, clerici care solicită ajutoare. Toată lumea știe că autoritatea casei Gesualdo e mare, că și viceregele o agrează pe Donna Maria și că, deci, poate fi un sprijin. Sufletul bănuitor parcă ar vrea cu tot dinadinsul să măture figurile luminoase de pe tabla de șah. De ce a spus deunăzi că îi place să vadă pădurea toamnată tocmai cînd el, Carlo, a trebuit să participe la

consiliul districtului, iar după aceea, potrivit unui vechi obicei, urma să cineze împreună cu ceilalți bărbați? Și de ce tocmai atunci vine rîndul vizitei la mănăstire, cînd vin Nenna și Scipione? Orele de muzică sînt sfînte. Nimeni nu avea voie să intre în astfel de cazuri în camera de muzică, pentru că atunci încetau și flautul și viola și cembalul. Două ore sînt suficiente pentru ca Maria, fugind din palat, să-și urmeze propria sa cale. Oare se duce să o viziteze pe mama sa, care nu se simte bine? Caleașca așteaptă, desigur, în fața casei Avalos. Dar de aici poate să iasă și prin coridorul subteran, căci Carlo știe, dintr-o vorbă scăpată de Maria, că în spatele bufetului se deschide o ușiță de unde treptele duc în coridorul secret. Acolo, unde ajunge la suprafață, poate că o așteaptă Fabrizio. Dar unde: într-o casă țărănească? În vreo colibă de pescari? Travestit?

În fiecare zi pe tabla de șah apare un nou patrat întunecat. Îl evită pe Giulio, căci știe că și unchiul său pîndește în felul său, adunînd birfelile. Într-o singură oră își va sintetiza acuzațiile. Ce mai aștepti, Carlo? E în joc onoarea ta. Intregul Napoli știe de acum, nu-s doar șușoteli. Oare rîd de tine, te compătimesc, te urăsc? Cu oricine stă de vorbă, pare că-i citește în ochi întrebarea: vei fi în stare să faci ceea ce îți cere onoarea? E posibil oare ca murdarul șuvoi subteran al birfei să fi ajuns chiar și la reședința viceregelui, iar excelența sa să-l fi primit ieri altfel decît obișnuia pînă acum, fără compătimire, ci mai degrabă cu dispreț? În ceea ce privește *el honor*, onoarea conjugală, spaniolii nu știu de glumă și nu cunosc nici mila.

În amintire îi revine o tragedie de familie despre care se vorbise pe șoptite. Era băiețuș cînd a auzit-o în aripa servitorimii. S-a întîmplat la Milano acum cincisprezece ani. Aceasta era de acum umbra familiei Borromeo. Sumbra poveste era legată de numele contelui Giovanni Borromeo pe care el nu l-a cunoscut niciodată și care era văr cu mama sa. Acest Giovanni și-a înjunghiat soția, pe Giulia Sanseverino, în timpul cinei, la masă. De ce? Cînd l-a vizitat la Milano pe unchiul său, cel cu viață cuvioasă, Carlo Borromeo a adus vorba și despre Giovanni, care i-a fost și lui văr. „A fost o crimă îngrozitoare, căci Giulia — dacă e adevărat — a murit în păcat“. Oare a fost într-adevăr vinovată Giulia Sanseverino, soția lui Giovanni? Ce s-a întîmplat cu soțul ucigaș? Încă în aceeași noapte a plecat în galop spre cantoanele elvețiene. Nimeni n-a mai adus vorba despre el, nici chiar Donna Girolama. Pe mama sa nu o poate întreba dacă a fost într-adevăr păcătoasă Giulia, pentru că Donna Girolama, cu ochii ei ageri, i-ar vedea imediat o penumbră pe chip. Oare mai trăiește pe undeva Giovanni Borromeo? Sau s-a răzbunat pe el, în Elveția, familia Sanseverino? Ce-o fi făcut Giulia, ca tocmai atunci, la masă, în timpul cinei, și

fără posibilitate de căință s-o ajungă din urmă ceea ce trebuia să i se întâmple? Milano e departe de Napoli. În familiile înrudite nu se cădea să se vorbească despre Giovanni.

Pietro îl anunță că au venit doi vânători de la Cetate. Așa a fost denumit Gesualdo din timpuri străvechi: adevărată cetate, cu bastioane, cu pod ce se ridică cu lanțuri. Sînt și cîteva tunuri în turnul bătrîn, dintre care două ar bate tocmai în spațiul mort, năpădit de mult de buruieni, de cînd, în lumea Păcii Spaniole, nobilii nu mai poartă războaie unul împotriva cetății celuilalt. Bunicul său reparase vechea *rocca* atunci cînd — din porunca lui Carol al V-lea — se dăduse ordin ca fiecare nobil să fie pregătit pentru eventualitatea acostării unor piraiți turci sau berberi undeva, pe malul mării. Cînd a fost ultima dată la Gesualdo a văzut că șanțurile cetății au secăt și că la temelie bastioanelor s-au surpat potecile de apărare. Dezolare, paragină. Dar pentru ce ar mai trebui să se pună și azi Gesualdo în stare de apărare? Mîna de om e scumpă, și potrivit rangului său ar trebui să țină sub arme cel puțin cincizeci de pierde-vară dacă ar fi să ia în serios porunca împărătească nerevocată niciodată. Sînt destui cei cîțiva vânători care se pricep la arme, rîndașii, servitorii. În sala armelor sînt cîteva flinte învechite, în lăzi se află praf de pușcă. În vremuri tulburi a putut fi de mare folos un asemenea cuib de vulturi fortificat, dar azi, împotriva artileriei franțuzești, a mercenarilor de profesie, împotriva landsknechților?

Au venit doi vânători din Gesualdo. Chiar și cu Pietro Bardotti cei doi nu îndrăznesc să vorbească decît pe ocolite. Acest om urmărește totul. De ce oare este de partea lui, de ce nu încearcă să obțină și de la stăpîna sa cîteva galbeni? Cînd doi împricinați dorm în același pat, atunci slujitorul, potrivit unei experiențe străvechi, trebuie să țină sau cu unul sau cu celălalt. Să țină la amîndoi, să umble cu minciuna de la unul la celălalt — e o treabă primejdioasă. Așa că Bardotti ține cu stăpînul său. Se vede asta din privirea sa întunecată de cîine credincios, se vede după cum își strînge pumnii și după cum își apucă cuțitul de vînătoare.

— Au adus arme?

Așa, cu jumătăți de vorbă. Totul e încă învăluit în ceață și negură, ca în această dimineață de octombrie. Spune-le, Pietro, că poimîine voi veni la Gesualdo. De mult n-am fost la vînătoare. Să afli dacă cerbii au apărut pe acolo. Pînă atunci să aștepte la bucătărie. Peste patru zile vom aduce prada. Mergem doar noi, nu e nevoie de oaspeți.

— Nu-l invităm nici pe Don Fabrizio, stăpîne?

Dacă ar fi să procedeze după cum cere eticheta, ar trebui să-l pâlmuiască pe Pietro. Cum de îndrăznește o slugă să ia pe buzele sale numele unui duce ? Dar în ochii lui Pietro nu e altceva decît ură. Sau numai el vede în privirea lui așa ceva ? Don Fabrizio va rămîne deci la Napoli ? Oare își poate divulga planul față de valetul său ? Sau ... va fi nevoie oare de străini înarmați, ori vor porni numai doi bărbați pe calea procesului tainic, aducător de moarte ? Dacă l-ar provoca la duel pe Fabrizio, așa cum prescrie legea cavalierească, a doua zi ar afla întregul Napoli. Pirpiriul Carlo împotriva impunătorului Fabrizio ? Unde ar fi dreptatea, dacă Andria mînuiește mai bine floreta decît Venosa ? Ar putea să-l străpungă, iar după aceea ar triumfa rivalul victorios. Pe lîngă aceasta, regele Filip a interzis prin severe legi duelul. În ochii bisericii e un păcat de moarte, și atunci de ce ar atîrna mai ușor cumpăna în fața tribunalului laic ? Această regulă e menită să le ia în primul rînd nobililor chefurile de a face pe cocoșii, căci servitorii și meșteșugarii nici așa nu se prea duelează. Măsura pedepsei e temniță îndelungată, iar în caz de duel soldat cu moarte, poate fi și pedeapsa capitală. Apoi, confiscarea averii nu poate fi decît binevenită pentru Fisc. Așa, așa, Don Carlo : cui îi arde de răfuială în propriul său cuib trebuie să-și oțelească inima. Martori vor fi : valetul, vînătorii, rîndașii — să nu fie de viță nobilă cel care va pași prin poarta cea neagră.

Oare își va da seama Pietro că în acest minut s-a pus și pe umerii săi o povară enormă ? Din această clipă soarta sa se va împleti indisolubil cu cea a stăpînului său. Nici el nu va mai putea scăpa de judecată. Ce să le spună celor doi vînători ? Chipuri din Gesualdo. Nu le știe nici numele. Or fi buni creștini, poate chiar evlavioși, sperioși. Le-o fi frică de spirite, de fantomele ce se întorc.

— Cine sînt acești vînători, Pietro ?

— Flăcăi care trăiesc din munca brațelor lor, mai tineri. Nici unul n-are încă familie, de la excelența voastră așteaptă marea binefacere : pămînt de o grădină, lemne din pădure, cîte o vacă. Sînt cumnați între ei, țin unul la celălalt. Străbunicul lor era de acum în slujba prea milostivei Case. Numele unuia e Pietro Vicario, al celui alt Ascanio Lama. A venit cu ei și un al treilea. Despre acesta se știe doar atît că e un oarecare Francesco.

Pietro ascultă cuviincios ; planul nu-l privește pe slugă. Dar lui Carlo i se pare că are mîna mai grea decît plumbul cînd o așează pe umărul lui Bardotti. „Să faci în așa fel încît să fii mereu prin preajma mea. Vînătorii să mănînce și să se odihnească la bucătărie. Ție îți voi da la timp poruncile cuvenite“.

În timp ce prințesa a fost plecată în oraș, Pietro s-a pus pe treabă. Astfel, ca un meșter veritabil, a slăbit închizătoarea de pe partea dinăuntru a ușii dormitorului. La o singură apăsare mai puternică limba va scăpa din broasca ușii. Cel care va încuia ușa pe dinăuntru nici nu va bănuî că închizătoarea nu o ține decât rugăciunea. Într-o mică chisea a adus ulei. A uns cu grijă fiecare balama, fiecare arc, toate ușile de pe coridor. Un singur om sau chiar și o duzină de oameni vor putea umbla de colo pînă colo fără nici un pic de zgomot, precum o ceată de fantome. Cameristele prințesei erau jos la bucătărie, vînătorii din Gesualdo le țineau de vorbă în timp ce Pietro Bardotti își vedea de treabă.

Spre prînz se știa de acum în palat că Don Carlo se pregătește pentru vînătoarea de toamnă și că îl ia cu sine la pădure și pe valetul său. Au fost scoase la iveală puștile din sala armelor. Vînătorii le-au pus la punct și se putea simți în întreaga casă că se pregătește un eveniment bărbătesc: Don Carlo, care nu avea faimă de mare pasionat după vînătoare, s-a lăsat convins și pleacă la o vînătoare de trei zile.

A întrebat-o pe Maria dacă nu i-ar face plăcere să vină cu el. Ca un inchizitor, atît de blînd și de surîzător i-a pus întrebarea. Dacă spune da, se destramă întregul păienjenis afurisit, pălăvrăgelile lui Giulio, bîrfa din Napoli. Maria a invocat oboseala, stările de leșin ce o încearcă adesea. Ca atunci cînd l-a rugat pe Carlo să o lase noaptea singură. Și, ca și cum ar fi cuprins-o grija pentru soțul său, ea însăși se ocupă de toate cele și îl dăscălește pe Pietro să aibă grijă de stăpînul său, care poate răci ușor — nefiind obișnuit cu asemenea aspre îndeletniciri bărbătești — în vîntul rece de toamnă ce începe să sufle dinspre miazănoapte. Ce iau cu ei, cîtă băutură, ce fel de condimente? Cine va găti mîncarea pentru excelența sa? Să se pregătească blănurile de urs, platoșele de piele, cizmele îmblănite de vînătoare. Se îngrijea de toate ca o femeie care dovedește cu fiecare pas pe care îl face că își înconjoară soțul cu o grijă plină de dragoste.

Pietro l-a anunțat după amiază pe stăpînul său că Silvia a ieșit din palat. A protestat rîzînd cînd unul dintre vînători a vrut s-o însoțească. Din fereastră au văzut-o cum pornește într-o direcție contrară, apoi se întoarce prin ulița învecinată și traversează spre Mergellina.

La cină au venit oaspeți: rude îndepărtate, aflate în trecere, din Toscana. În asemenea cazuri se discută grijile italiene, sufletul se mai destinde în timp ce se bea vin, iar pe tabla de șah parcă ar începe deodată să se miște figurine adevărate: viceregii spanioli din Milano și Napoli, marele principe al Toscanei, principii din Ferrara, Mantua, Urbino, Savoia, Serenissima Venețiană, dogele genovez și, în sfîrșit, Sfîntul Părinte cu sănătatea sa tot mai șubredă, alături de cardinalii săi plini de șanse. Frumusețea limbii florentine îi cucerește pe toți,

pînă și servitorii ascultă cu ochi strălucitori limba lui Dante care umple sufrageria. Oaspeții nu au tras la casa Gesualdo, așa că după ce gazda i-a condus pînă la poarta cea mare s-a așternut liniștea peste întregul palat. Donna Maria a tras zăvorul la ușa camerei sale de dormit. Don Carlo se scoală în zori. Camera lui este în capătul celălalt al coridorului. Aici, printre instrumente muzicale și rafturi pline cu partituri, s-a întins pe o canapea, așa cum făcea adesea seara, cînd îl apuca somnul în timp ce citea sau compunea. Zi frumoasă, Carlo. Trei frumoase zile... Pe vineri seara te aștept înapoi...

De ce ar întreba-o — în virtutea dreptului la ultimul cuvînt — ce vei face tu, cu ce îți vei alunga plictisul îndelungatelor ceasuri de singurătate? Vei ieși călare, te vei duce la mama ta, îți vei vizita mănăstirea îndrăgită? Pînă și atît ar putea să pară suspect. De ce întreabă, de ce tocmai acum, cînd de luni de zile se tot îngrămădesc norii, liniștea e apăsătoare, iar Maria are chip de martiră, în timp ce Carlo își petrece serile în camera de muzică.

În zori încep să latre cîinii. Cît de altfel, de agitat, de însuflețitor la treabă e lătratul copoilor; nu seamănă cu scheunatul obișnuit al cîinilor de casă ce-și răspund reciproc. Maria aude pe jumătate trează bocănitul cizmelor bătute cu cuie, zăngănitul armelor, apoi totul se liniștește, au coborît — stăpînul și vînătorii — în sufrageria mică, aici a fost servită mîncarea de dimineață, proaspăt gătită, la care se servește vin ușor, fiert. Ritual vînătoresc: cu acest prilej prinț și servitor mîncă alături, obrajii slujnicilor sînt îmbujorați de focul aprins în zori, din cuptor răzbate mirosul de pîine proaspătă, coaptă astă noapte. Culori cenușii se amestecă, ca și cum ceața dimineții i-ar învâlui cu o mantie albicioasă pe cei care se îndepărtează. Un mic pîlc de oameni; nu iau cu ei nici aprozi. Caii de vînătoare nechează cînd sînt scoși din graj. Maria se luptă cu somnul. Ar trebui să se scoale, să-i mai facă încă o dată semn lui Carlo, care, îmbrăcat în haine de piele, se ridică în șea. Să-i facă semn lui Carlo. Să se culce înapoi în pat. Dragul meu, dragul meu Fabrizio...

Nu-mi mai pasă de nimic — îi spusese Maria lui Fabrizio acum o săptămînă cînd s-au plimbat prin frunzișul de toamnă. Maria se reze-mase de peretele colibei pădurarului, razele soarelui cădeau asupra ei, și Fabrizio, care desena bine, a scos o bucată de cărbune din buzunar și a desenat pe perete contururile Mariei.

— Vezi cît de frumoasă ești și așa... fără chip... doar atît cît te îmbrățișează razele soarelui. Fabrizio spuse apoi, aproape cu teamă:

— Maria, a ajuns pînă la mine vestea că în oraș se vorbește despre noi. De unde...? Vrei să ajungi în gura slugilor? Cele două

cameriste ale tale duc și aduc scrisorelele. Cine știe dacă nu uită să păstreze secretul ? Ar trebui să fim mult mai precauți.

— Dacă ți-e teamă — a răspuns Maria — atunci lasă-te păgubaș. Am să mă sfîrșesc. Așa sau altminteri, Fabrizio. Nu mai are rost nici ziua, nici ceasul, nici clipa, cînd nu sînt cu tine. Nu-mi pasă de nimic. Dacă ai devenit laș, alături de mine, mă sfîrșesc și atunci. Nu te teme pentru mine. Sînt fată Avalos. Știu să mă apăr.

— Mi-e teamă de Carlo — spuse ducele de Andria. Are alt chip, alt glas, alt limbaj decît ceilalți napolitani. Parcă ar fi posedat mereu de spirite. Cine l-a văzut pe Carlo rîzînd ? Se bucură oare de mîncare ? Bea puțin, nu prea pune să i se aducă fete de iobagi cînd se duce la vreuna din moșiile sale, deși acesta e obiceiul. Doar cîntă într-una cu famulușii săi. Mi-e frică de Carlo. Nu e ca alții...

— Pleacă dacă ți-e teamă.

Chipul Mariei strălucește în lacrimi. Fabrizio Carafa este *pater familias*. Soția lui e o prințesă alintată, palidă, anemică. Maria d'Avalos e mai tînără decît soția sa. Pe fratele său mai mic, pe bietul Federico, l-au ferit de această femeie. Odihnește-te mai mult, mai abține-te. Federico tușea tot mai tare. Chiar și atunci tînjea după Maria, cînd perna i se înroșise de acum de sînge. Ducele de Andria e un bărbat puternic. „Nu înțelegi, Maria, că nu de Carlo mi-e teamă... că nu mie mi-e frică ? Pentru tine mi-e teamă. Ești legată de Carlo, ai un copil de la el. Această căsătorie nu se poate desface. Și trebuie să știi că orice s-ar întîmpla, lui Carlo și nu mie îi va da dreptate viceregele. Urăște și el familia noastră. Poate trimite pe capul meu și Inchiziția. Ar trebui să ne păzim mai bine. Ar trebui să salvăm măcar aparențele, draga mea.”

Sînt prinși în cerc. Încă de dimineață Maria se uită afară, în ceața albicioasă. Dacă ar ploua, diseară Fabrizio ar putea veni cu atît mai ușor la porțița dosnică. Pe întuneric, în ploaie, nu l-ar vedea nimeni. În schimb — dacă vremea rea îl gonește acasă și pe Carlo ? Ar putea spune : destul ! Se cutremură la acest gînd. Nu se poate lupta cu fiecare coșmar în parte.

Semnul : o lumîinare aprinsă în bura sa de sticlă verzuie. Ca și cum ar schimba pentru această oră candela ce arde sub icoană, Maria, camerista, nici nu-și întreabă stăpîna. Pune o lumîinare nouă, șterge bura de sticlă. E adusă de la Veneția, acolo e la modă, în loc de opaiț. Din stradă se vede ca o mică pată verde. E doar cu puțin mai puternică decît candela de fiecare zi.

Maria, camerista, îl așteaptă în colțul străzii. Ea deschide ușa și o zăvorește apoi la loc, fără zgomot, așa, în urma ducelui. Cîndva purta numele de *porta dei morti*, poarta morților : pe aici se scotea coșciugul, după care era zidită, pînă la următorul deces... Sînt de

acum o sută de ani de cînd a rămas deschisă. Numai cei bătrîni își mai amintesc de ea. Cei în viață nu prea trec bucuroși prin astfel de porțițe.

Scara se încolăcește prin dos, sub formă de melc, în susul celor două etaje ; numai servitorimea urcă și coboară pe aceste trepte, căci stăpînul nu prea suportă să audă forfota servitorilor. Fata îl ia de mîină pe excelența sa, îl conduce prin întunecimea și muțenia scării întortocheate, prin coridoarele ce par nesfîrșite. Andria cunoaște de acum drumul. O jumătate de dublon de aur i se cuvine slujnicei în astfel de cazuri. Fabrizio, desigur, nu vine neînarmat. Sabie, pumnal, în brîu, pistol. Drum de seară, la Napoli. A îmbrăcat botine ușoare, ciorapi de un roșu întunecat, pieptar negru, haină cu mîneci. Mina dreaptă o ține pe mînerul pumnalului. Într-o clipită îl poate smulge, dacă ar fi să fie atras în cursă. Fabrizio e un spadasin bine cunoscut la Napoli.

Camerista apasă pe clanță, ușa se deschide : e doar antreul, de aici se trece în dormitor. Prințesa îl întâmpină într-un capot verde, împodobit cu dantelă neagră. Sub capot se zărește cămașa de noapte din mătase galbenă. Slujnica își va aminti că între ei a avut loc, pe șoptite, un agitat schimb de cuvinte. Apoi — a tras cu urechea — a deslușit glasul ducelui. „Dacă dorești, Maria, ca să mor împreună cu tine, voi muri cu tine. Dacă aceasta ți-e dorința, ți-o voi îndeplini...” Cuvinte galante, liniște, zăngănit de pahare.

19

Domenico Micene, magister al științelor juridice și judecător de instrucție al Tribunalului Regal Suprem dormea liniștit în patul său în dimineața zilei de 27 octombrie 1590 ; era o zi de miercuri. Încetaseră căldurile verii, pe cîmp era ceață, îl dureau oasele bolnave de reumatism. Încă din zori îi pierise somnul, așa că a auzit cînd ciocanul a bătut — cu putere, nerăbdător — în poartă. Cunoștea felul zgîmotelor, și cum în această dimineață nu aștepta nici un fel de vizitator, și-a pus ochelarii pe nas și s-a ridicat într-un cot. În această poziție de așteptare l-a găsit valetul său, în spatele căruia a apărut aprodul tribunalului, Filippo.

— Domnule judecător, a venit poruncă de la palatul Excelenței sale viceregele... S-a întîmplat ceva groaznic. Domnul prinț Gesualdo și-a omorît soția, pe Maria d'Avalos, precum și pe domnul duce Carafa.

Mi s-a dat dispoziție să vă scol de îndată, la fel și pe domnii judecători Tomaso Salamanca și Fulvio di Constanzo. Duceți-vă imediat la palatul Torremaggiore unde s-au întâmplat azi-noapte aceste grozăvii. Dumneavoastră să fiți primul care să intrați acolo în calitate de persoană judecătorească. Este porunca Excelenței sale.

Filippo e un vechi slujbaş al tribunalului, nu-și greșește treaba, cunoaște ceremonialul și ritualul, climatul marilor procese, cum ar fi pregătirea condamnaților la moarte, sau formulele la executii. În timpul serviciului nu umblă beat, e un slujbaş care ține la familia sa. Stă în picioare în dormitorul lui Don Domenico, așteptînd parcă să-l vadă pe stăpînul său sărînd în picioare la această veste. Micene gîndește în sine sa că chiar așa ar fi și făcut acum cinci ani, dar pe atunci încă nu-l încercau reumatismele.

Se gîndește la numele înșirate de aprod : Gesualdo, Avalos, Carafa. Nu este copil la Napoli care să nu cunoască familiile mai importante, darmite persoanele oficiale care veghează asupra ordinii Regatului. De ce tocmai pe el l-a desemnat primul judecător al Tribunalului Suprem pentru acest caz de crimă, care e mai delicat decît oricare alt caz de pînă acum ? Tocmai pe el, Domenico Micene, îl deleagă pentru un asemenea caz în care sînt implicați nobili de rang înalt și unde fiecare cuvînt rostit, fiecare rînd pus pe hîrtie poate ascunde primejdii deosebite. Acum însă porunca a venit direct de la palatul viceregelui. Se uită spre clepsidră. În cupa de sus mai e doar o linie. E ceasul de mijloc al dimineții, pînă la prînz mai sînt șase ore. Ce s-o fi întîmplat aici, încît, contrar oricărui obicei, e trezit din somn dis-de-dimineață ? Dimineața, cînd încheieturile îl dor cel mai tare, pentru că peste noapte intră în oase umezeala blestemată. În astfel de cazuri durează chiar și un ceas pînă își poate îndrepta, sîsîind de durere, mijlocul înțepenit. Primul judecător nu prea are milă de el. Salamanca și Fulvio di Constanzo, colegii săi judecători ? Primul mai treacă-mergă, nu turbură prea mult apele. Dar Constanzo îi e de-a dreptul răuvoitor. Filippo, aprodul, îl privește cu ochii săi bovini. Știe din experiență că nu e recomandabil ca Micene, în calitatea sa de judecător de instrucție, să încropească din pălăvrăgeli, din spusele valeților, bruma de adevăr îndoielnic de care și așa e plin de acum întregul Napoli. Micene e un vechi slujbaş, își cunoaște datoria — atît față de el însuși, cît și față de adevăr.

Doi îl însoțeau : Filippo și propriul său valet care era și el știutor de carte. Aprodul aducea sulurile de hîrtie, penele de scris și călimara. Palatul în care locuia prințul Venosei nu era prea departe, așa că a renunțat să-și mai bată capul cu procurarea unei trăsuri. Minteai lucidă se concentrează în timp ce merge pe stradă. E om al legii,

cunoaște implicațiile intime ale politicii. Se află între ciocan și nicovală. În procesul dintre doi seniori ce poate face un judecător de instrucție ?

L-a recunoscut pe nobilul venețian. Ochii lui Micene, cînd își pune ochelarii pe nas, sînt ageri. Memoria sa reține chipurile oamenilor. Acest individ se învîrte prin preajma porții, unde s-a adunat de acum un stol de babe îmbrăcate în negru, la cîțiva pași de intrare și de locul crimei. Acest venețian adulmecă de acum, culege vești. Micene îl cunoaște : e secretarul și informatorul ambasadorului Serenissimei. Pînă la prînz, excelența sa ambasadorul Taddeo Mocenigo va ști mai multe — ca de obicei — decît înseși autoritățile locale. Toate acestea îi fulgeră un moment prin cap. În fața porții sînt postați doi slujitori înarmați ai orașului. Nimeni nu poate intra sau ieși. Don Domenico poartă însemnele funcției sale, arată înainte cu bastonul său cu măciulie de argint. Filippo se adresează pe șoptite unuia dintre străjeri. Slujitorul orașului își ridică ochii spre cer, vrînd parcă să arate prin asta ce grozăvii s-au petrecut înăuntrul, apoi se dă la o parte din fața persoanei oficiale și își îndreaptă alebarda, dînd un fel de onor.

Micene nu aude țipete, deși acestea — la casele mai neînsemnate — conturbă în asemenea cazuri liniștea tragediei, dar — pe măsură ce urcă scara principală către etaj — urechile sale îi sînt izbite de hohote de plîns femeiești. Nu din acelea ca ale bocitoarelor care sînt angajate la casele mai înstărite cu prilejul marilor înmormîntări. Sînt hohote de plîns înăbușit, profund, ca de femeie în vîrstă. Nu plînge numai una, ci mai multe. Trei ? N-a fost niciodată în casa Gesualdo, n-a avut nimic de căutat aici. Toate acestea acum nu sînt în avantajul lămuririi cazului, de aceea ochii și mintea vor trebui să-i umble repede, ca să poată constata cu exactitate toate amănuntele ce pot părea neînsemnate doar la prima vedere. În timp ce urcă scara se gîndește în sine sa că poate totuși e o chestiune de onoare și de distincție că viceregele a încredințat în mîinile sale acest proces în prima sa fază. În capătul scării de la etaj îl întîmpină un preot. Un iezuit. E chiar mai bine așa, dar e și mai dificil. Oamenii Ordinului lui Isus ar putea fi de folos, au o minte subtilă, dar adulmecă și ei, ca și informatorii venețieni. Totuși e mai bine decît dacă ar fi fost întîmpinat de un *pater* dominican. Deocamdată, după cum se vede, Inchiziția nu a făcut nici un pas în această chestiune. Acest lucru iarăși e bine, dar e și rău. Dacă acest caz ar trece în sfera de acțiune a Sfîntului Oficiu, atunci răspunderea ar apăsă pe umerii călugărilor încă de la faza de instrucție. Pe de altă parte, ar însemna însă ca prin aceasta

să dispară posibilitatea ca Micene să spere într-o distincție pentru rezolvarea exemplară a cazului.

Toate acestea îi trec prin minte ca o umbră de o clipă, în timp ce se salută reciproc, înclinându-se unul către celălalt : Carlo Mastrillo și Don Domenico. Preotul îl invită pe Micene în primul cabinet. E un *pater* mai tânăr. Pe chipul său se citește că e profund zguduit de cele întâmplate.

— Mă aflu aici de o oră. N-am mai putut acorda absolvire decât unor morți. Prințul de Venosa a fugit împreună cu făptașii. Totul se află așa cum s-a întâmplat... Înainte de a vă începe treaba, domnule judecător, poate ar fi bine să ne rugăm...

Îi este cunoscut firicelul de sînge întunecat care a șiroit de pe prag cît a fost proaspăt, și apoi s-a închegat acolo. Binișor, binișor. Preotul îi arată drumul în liniștea ce se întinde pînă în capătul coridorului (acum nu se mai aude nici un hohot de plîns), aici este ușa, în fața ei stă cu capul aplecat valetul. Deci — dacă e adevărat ceea ce a spus preotul — nu valetul personal al lui Venosa e ucigașul. Așa e mai bine și mai ușor. Valetul știe tot sau cel puțin ar trebui să știe totul. Trebuie speriat. Ușa se deschide cu ușurință. I se pare curios și lui Micene: nu scîrție, abia trebuie atinsă și se deschide. Pe mîna îi rămîn pete de ulei. Își trece acum degetul de-alungul clanței. Se umple de ulei. Privește către valet, îi arată degetul. Pietro Bardotti dă din cap. Premeditare — gîndește în sinea sa judecătorul. *Crimă cu premeditare*. Numai de n-ar fi amestecați niscai prinți în acest caz delicat.

E judecător investit cu drepturi depline: a început așa cum se cuvine. După studiile urmate la *Alma Mater* a slujit mai întîi în calitate de copist, apoi a avansat în funcția de notar. El trebuia să citească sentințele, el scria procesele verbale în camera de tortură unde acuzații mărturiseau în chinuri, cu membrele răsucite. Inceputurile meseriei. Obişnuință, subtilități judecătorești. Două cadavre: pe bărbat se află un capot verde femeiesc, zace între pat și ușă. Femeia se află în pat; într-o parte cearceaful e îmbibat de sînge.

Rană de împuşcătură, rană de împunsătură, rană de tăietură. Asta înseamnă să-ți cunoști meseria. Nici n-ar mai fi nevoie de medic. Rană... multe, multe răni, care vorbesc mai limpede decît orice. Cel de al treilea duce al Andriei, Don Fabrizio Carafa s-o fi acoperit cu capotul femeii, cînd au fost surprinși. Pe masă se află o sabie și un pumnal, pe teaca sabiei se vede blazonul Carafa, toată lumea îl cunoaște. Lama nici n-a fost scoasă din teacă. Victima *n-a mai avut timp* s-o facă. Clanța a fost unsă cu ulei. Premeditare. Las'că va mărturisi acest Bardotti.

Cel care a intrat în cameră ca să poată trage cu muscheta a trebuit să facă un pas înainte. Două răni de împuşcătură se văd pe trupul lui Carafa. Un glonte l-a rănit la braţ, celălalt i-a pătruns în craniu chiar sub ochi. Acesta trebuie să fi fost mortal, dar ucigaşii au vrut să ducă treaba pînă la capăt: pe trupul bărbatului se văd urme de împunsături şi de tăieturi. Marginile rănilor nu prea sînt sîngerate. Inseamnă că au măcelărit un mort. Femeia, în cămaşă de noapte verde, zace în pat. Pe gîtul ei se cascadează o rană groaznică. Braţele îi sînt desfăcute, în palma uneia din mîinile ei reci se găseşte o cruciuliţă. Poate că şi-a smuls-o de la gît în ultimele ei zîcniri de agonie. Călugărul nu trece pragul. Îi face semn lui Micene. Faţă de *Mors Imperator* autoritatea oficială o reprezintă judecătorul şi nu preotul. Călugărul îşi pleacă capul. Oare mai trăia sau nu Donna Maria cînd mîna ei lipsită de vlagă mai strîngea crucifixul? Dar se poate presupune măcar că atunci, cu ultima sa suflare, a rostit un *peccavi* sau un *Confiteor*? Candelă, icoană. Capot. Haine în dezordine. Mănuşi de zale, jambiere de fier, ciorapi-pantaloni de un verde închis, haine cu mîneci. Hainele au fost aruncate pe speteaza jilţului. Privirea judecătorului stăruie asupra închizătorii de la uşă. De ce n-a fost încuiată? O încercă cu două degete. Limba trece pe deasupra opritorului. Încearcă din nou. La fel. Ulei. Ulei. Uşa se deschide spre interiorul camerei. Nu putea fi încuiată. Cheia nu era pe dinăuntru. Domenico Micene s-a familiarizat de acum cu locul crimei, ochiul său a măsurat distanţele. Simte că încetul cu încetul devine stăpîn pe proces. Întrebarea cea mai importantă: cîţi au luat parte sau au ajutat la crimă sau la asasinat (calificativul exact îl vor determina mănturiile) şi ceea ce e şi mai important: a fost aici şi prinţul însuşi? A luat parte la cele întîmplate? Sau a privit doar, poate că nici n-a intrat în dormitor. Instigator, pârtaş, complice, poate fi orice.

Regulile profesiei recomandă în cazul unor bănuiri de rînd uşoara tortură prealabilă. Dar în cazul unor persoane de rag înalt se procedează cu mănuşi. Gesualdo e membru al camerei seniorilor, iar în chestiuni lumeşti numai această înaltă instanţă îl poate judeca. Poate fi chemat însă la interogări şi la confruntări, poate fi citat şi audiat ca martor. Raportul şi părerea judecătorului de instrucţie vor avea evident greutatea lor în faţa reprezentanţilor Camerei. Potrivit părerii momentane a lui Micene, toată această procedură va fi doar prăpădire de hîrtie. În schimb, în ceea ce îi priveşte pe făptaşii nenobili — soarta lor se află în mîinile Tribunalului Suprem. După examinarea victimelor a devenit evident că dubla crimă n-a fost înfăptuită doar de un singur om, ci de către două sau eventual trei persoane, din aceia care se pricep şi la mînuirea armelor de foc. Ucigaşi de profesie,

denumiți *bravo*, sau branconieri, care, la porunca instigatorului, în cazul de față al stăpînului, nu se dau în lături de la nici o nelegiuire.

Locus minoris resistentiae : să mergem în direcția celei mai mici rezistențe, gîndește Micene ; experiența sa îi dictează acest lucru. Cum ucigașilor nu li se poate da în momentul acesta de urmă, orice deducție trebuie construită metodic, pentru a se reconstitui situația de fapt și a se putea formula acuzația. Să vină așadar slujnicele — sperioase, guralive — aflate încă sub influența groazei. Ele știu multe. Trebuie doar să știi să le dezlegi limba.

În camera aleasă pentru actul oficial urmează să intre mai întîi Maria Scala, una dintre cameristele prințesei, îngrijitoarea garderobei defunctei. Știe de acum despre ea că are douăzeci de ani, că de șase ani o slujește pe Donna Maria. În casă n-a auzit ca cineva să se fi plîns împotriva ei, e cea dintîi printre slujnice. Dacă fata mărturisește, va hotărî după aceea ce soartă îi hărăzește în cele ce vor urma.

Începînd din prag de noapte toți cei din palat au tremurat laolaltă. Nu-i nevoie să fie sculat nimeni din somn. Așteptă fiecare să poată spune tot ce are pe inimă. O fi avînd un corp bine proporționat și chip frumos această Marie ; acum are ochii plînși, nasul vînat, tremură. E un martor ușor.

— Dacă mărturisești totul, așa cum s-a întîmplat, nu pățești nimic. Se spune că ești fată bună. Dar probabil că ai ajutat la păcătuire, Maria, și asta e mare greșală. Știu, știu, ți-ai slujit stăpîna. Dar o fată inteligentă știe să găsească drumul cel drept între porunca Domnului și cuvîntul datoriei. Știi să citești ?

— Citesc, cu voia dumneavoastră. Seara încă...

— Vezi că ceea ce spui, eu notez. Dacă voi găsi că spusele tale corespund adevărului, vei depune jurămint pentru mărturia ta. Dacă voi găsi că te contrazici, atunci va fi vai de tine, Maria. Atunci zbirii lui *Meser Grande* vor scoate din tine adevărul cu cleștele înroșit în foc. Așa că spune totul, fiica mea, cu poacăință. Cînd a început... legătura nelegiuită între domnul duce Carafa și doamna prințesă ?

— Poate că sînt de acum patru luni de zile... După înțărirea lui Don Emanuele.

— Unde se întîlneau ? Aici, în palat ?

— Donna Maria ieșea călare mai des decît înainte.

— Unde se ascundeau ?

— Donna Maria mi-a spus o dată că s-a întîlnit cu Don Fabrizio în sălașul de vînători din *Borgo di Chiaia*.

— Ai fost de față ?

— Stăpîna nu m-a luat cu ea.

— De cînd îl cunoști pe... răposatul domn duce ?

— De șase ani o slujesc pe doamna prințesă. Domnul Fabrizio

i-a fost înainte cumnat, fratele mai mare al lui Don Federico . . . Venea de sărbători, apoi cînd Don Fabrizio își vizita fratele bolnav. Așa.

— Tu duceai scrisorile ?

— Stăpîna m-a trimis de mai multe ori la dînsul.

— Nu te-ai gîndit că în calitate de complice păcătuiești și tu împotriva celei de a noua porunci ?

— Imi slujeam stăpîna. Domnule judecător, ce poate să facă o fată sărmană ca mine ?

— Cum s-a purtat cu tine Don Carlo ?

— Mi-a interzis să mă ating de instrumentele sale muzicale, nu mi-a îngăduit să șterg praful în camera sa. Cîteodată mi-a poruncit, totuși, să pun totul în ordine. Vorbea puțin cu mine. Era stăpînul meu . . . Eu sînt fată de iobag.

— Cum a început . . . ieri . . . Știai că va veni Don Fabrizio ?

— Toată lumea știa la palat că domnul prinț pleacă la vînătoare pentru trei zile. Așa s-a gătit și la bucătărie. Au venit niște oameni din Gesualdo, au spus că sînt vînători. A trecut pe aici și un muzicant, preot tînăr. Au plecat dimineața devreme. Atunci stăpîna m-a trimis încă o dată la Don Fabrizio cu un mesaj.

— Nu te-ai întîlnit cu doamna ducesă Carafa ?

— Excelența sa se roagă pînă la prînz în capela familiei. Are patru copii. Slujnicele din palatul Carafa mi-au spus că Donna Maria . . . a părăsit de acum lucrurile lumești.

— Care era consemnul ?

— Amîndouă am intrat la Donna Maria, adică era și cealaltă cameristă, Silvia Albana. Am dezbrăcat-o pe prințesă și i-am pregătit capotul pentru dimineață. S-a purtat așa de parcă s-ar fi pregătit să se culce devreme. I-am așternut patul, așa cum îi plăcea. Mi-a spus : Maria, să rămii prin preajmă. Tu, Silvia, poți să pleci. Să ai grijă de copil. Am așteptat în antreu. Știam că trebuie să sosească Don Fabrizio. Cînd Silvia a ieșit din cameră, Donna Maria m-a chemat înăuntru. M-a pus să o îmbrac din nou. În capotul verde . . . pe care îl putea dezbrăca și singură. Cînd am terminat, afară, pe balcon, ardea opaiful. Am auzit amîndouă fluieratul-semnal al lui Don Fabrizio. Donna Maria m-a trimis jos, la porțiță . . .

— Era întuneric de acum. L-ai recunoscut pe Don Fabrizio ?

— La lumina lunii. A venit singur, nu purta mască. Sub manta i-am zărit armele. Sabia, pumnalul, pistolul.

— L-ai condus sus ? După aceea ce ți-a spus stăpîna ?

— Am servit vinul de Cipru în pahare din sticlă de Veneția și prăjituri.

— După aceea ți-a spus că poți pleca ?

— Domnul duce a ieșit în balcon, unde era întuneric. A stins lumînarea. A așteptat pînă am dezbrăcat-o din nou pe Donna Maria și i-am pus pe umeri capotul verde.

— Don Fabrizio ?

— Era îmbrăcat în haină cu mîneci și pantaloni de mătase de culoare verde-închis. Își dezbrăcase mantaua, mînușile de zale, jambierele de fier.

— Unde și-a pus armele ?

— Pe masă.

— Cît de departe de pat ? La un braț depărtare ? Ar fi putut să le ajungă cu mîna ?

— N-ar fi putut să le ajungă. Masa era mai aproape de ușă decît de pat. Nu mai ardeau în cameră decît două lumînări. Donna Maria mi-a spus : „Du-te afară, închide bine ușa după tine. Să nu te culci. Veghează în antreu. Dacă voi avea nevoie de ceva, te chem“.

— Ce-ai făcut ?

— Nu m-am dezbrăcat. Am citit la lumina lumînării. Mi-era teamă. Îmi simțeam inima grea.

— Ce oră putea să fie ?

— Clepsidra arăta ora cinci din noapte.

— N-ai dormit ?

— Nu-mi aduc aminte să fi adormit.

— Ce s-a întîmplat după aceea ?

— Poate că au trecut două ore, cînd am auzit ceva dinspre apartamentul domnului prinț. Noaptea orice zgomot e mai puternic. Am sărit în picioare, dar era de acum tîrziu, pentru că ușa antreului fusese zmulșă. Am văzut ivindu-se trei bărbați mascați, înarmați, iar în spatele lor Don Carlo... cu sabia trasă.

— Cum de i-ai putut vedea, dacă în coridor era întuneric ?

— Pietro venea în urma lor cu lumînarea.

— Era și el înarmat ?

— Nu, el doar făcea lumină. Da... în fiecare mînă avea cîte o lumînare. Pe una a pus-o pe masa mea, cu cealaltă a luminat în dormitor cînd au năvălit înăuntru oamenii înarmați.

— L-ai văzut bine pe domnul prinț Venosa ? Fii cu mare băgare de seamă la acest răspuns.

— Don Carlo venea la cîțiva pași în urma celor trei bărbați. Pietro i-a spus stăpînului, întorcîndu-și capul înapoi spre el, că „amîndoi sînt în dormitor“. La care Don Carlo a dat semnalul că pot împinge înăuntru ușa.

— Nu era încuiată ?

— Donna Maria în general nu-și încuie odaia. De ce n-a făcut-o în această noapte, nu știu.

— Nu știi de faptul că cineva a stricat încuietoarea ?

— Pietro mi-a spus cu cîteva zile în urmă că a uns cu ulei toate încuietoarele ușilor din palat... Atîta știu.

— Ce s-a întîmplat cînd au trecut prin camera unde te aflai ?

— Unul dintre bărbați m-a dat la o parte cînd am vrut să mă așez în dreptul ușii, iar celălalt și-a ridicat brațul. Nu știu ce armă a avut în mînă. Nu avea chip. Iar după aceea s-a întîmplat de acum totul.

— Mai departe !

— Don Fabrizio o fi sărit din pat, dar mai întîi... s-a acoperit la repezeală cu capotul verde al Donnei Maria și nu a întins mîna după arme. Așa a putut să fie... o singură mișcare... domnule judecător. Pentru că atunci am auzit împușcătura. Una, după care a mai urmat una. Poate că au tras doi. Țipăt... nu știu mai mult. Am alergat afară, la copil.

— Mai departe !

— Cît a putut să dureze ? M-am aplecat asupra pătucului în care dormea copilășul. Era acolo și Silvia. Tremuram amîndouă. Dacă rămîneam acolo, m-ar fi omorît și pe mine. Așa... așa... n-a trecut mult timp... puteți să mă credeți că n-a trecut nici timp de două trei mătănii cînd Don Carlo a năvălit la noi. Era singur.

— Și înarmat ?

— Nu... Nu-mi aduc bine aminte. Poate că nu mai era... sau pusese sabia înapoi în teacă. S-a repezit la leagănul în care dormea micuțul Emanuele. „Bastardule” — a strigat și a apucat leagănul cu amîndouă mîinile și a început să-l scuture din ce în ce mai îngrozitor... ca să zdrobească copilul. Sau poate ca să-l gîtuie... Nu pot să știu, era întuneric, am auzit doar că Don Carlo gîfîia îngrozitor, uneori horcăia, apoi l-a apucat tusea, a vrut doar să-l scuture... să-l scuture pînă moare... așa... și atunci am început să-l rog în genunchi să nu-i facă nici un rău... Dar parcă nici nu i-aș fi vorbit și, domnule judecător, nu știu dacă am păcătuit împotriva credinței față de stăpînul meu, dar așa fi fost în stare să-l omor, pentru că mi-e drag copilășul, ca și cum ar fi al meu, și atunci am început să țip, apoi să urlu. Țipa și Silvia, nu ne mai păsa de propria noastră viață, urlam tot mai tare.

— Ce ?

— Nu știu... „ucigașule... nu-l omorî !” Cam așa ceva. Don Carlo s-a ridicat deodată, s-a uitat la mine. Apoi și-a acoperit ochii cu mîinile. Atunci mi-am dat seama că nu era în toate mințile. Se împleticea. N-a scos nici un cuvînt, a lăsat în pace copilul care atunci se trezise și începuse să plîngă. S-a repezit afară din cameră. M-am dus la fereastră... fereastra camerei copilului dă spre curte. După

cîteva minute am auzit că se aduc caii. După aceea s-a lăsat o liniște îngrozitoare. S-au îndepărtat la trap, apoi au început să galopeze în noapte. Atîta știu, domnule judecător.

Pietro Bardotti nu împlinise încă patruzeci de ani. De mic copil sluja familia Gesualdo, cum au făcut de altfel și tatăl și bunicul său. Judecătorul îl privește atent și, așa cum obișnuiește, îl măsoară din ochi : e părtaș, complice, sau instigator ? Nici bună, nici rea — prima impresie. Pietro Bardotti a uns clanțele, a ținut lumînarea, dar n-a fugit împreună cu stăpînul său. Evident că n-a avut arme în mîinile sale. N-a ucis. Se uită la mîinile lui : mîini care s-au dezobișnuit de munca brută. N-are urme de praf de pușcă pe ele. *Magister Micene* e obosit, azi e miercuri, pe jumătate sărbătoare, în astfel de zile se scoală din pat pe la prînz. De dimineață tot ține cercetarea la fața locului, audierea martorilor. La prînz se va întîlni cu colegii săi, judecătorii. Nici Salamanca și nici doctorul Constanzo nu se pot amesteca în proces pînă cînd judecătorul de instrucție nu și-a încheiat raportul.

Silvia Albana. Ochii fetei sînt plînși. Pare mai supusă decît Maria. Se pregătește însă să-l audieze mai întîi pe Bardotti. Pînă atunci cea de a doua cameristă are timp să se moaie. Dar Silvia intră pe ușă, aduce mîncare și băutură, așa cum se cuvine. Acest lucru nu i se poate lua în nume de rău, deși din alt punct de vedere — e un cunoscut mijloc femeiesc de a cîștiga bunăvoința : *captatio benevolentiae*.

— Domnule judecător, au sosit...

— În palat nu are voie să între nimnei fără îngăduința mea.

— Donna Sveva... mama regretatei noastre stăpîne și mama lui Don Fabrizio, contesa Ruvo... și a mai venit, cu îngăduința dumneavoastră, bunica lui Don Fabrizio, contesa Vico, precum și un episcop, despre care se spune că e priorul Ungariei. E unchi. Vă întrebă prin mine dacă pot să între... la cei morți ? Vor să organizeze funeraliile.

Dacă toate acestea s-ar fi întîmplat în casa unui „oarecare“, Micene ar fi făcut semn cu mîna : să stea acasă babele. Dar aici, în palat, e nehotărît și se află printre o mie de primejdii : cei care îi cer autorizația de a putea intra în camera morților sînt purtătorii unor nume străvechi, protejați ai viceregelui. Un singur pas greșit și *magister Micene* nu va deveni niciodată Președinte al Tribunalului Suprem. Amin, amin. Deși nu e reglementar să se între în camera morților în timp ce se fac cercetările, trebuie să se țină seama de *rigor mortis*, de înțepenirea tot mai accentuată a cadavrelor. În camera morților a luat de acum seama la toate, și-a notat veșmintele, rănile, mobila, învelitorile de pat. Rănile, aceste răni groaznice. De ce atîtea ? De ce atîta cruzime fără rost ?

— Cum s-a întâmplat, Bardotti ?

— Eram în spatele lor, cu lumînarea, domnule judecător. Atît de repede s-a întâmplat totul ... ca un vis îngrozitor. Cînd am împins uşa, domnul duce Carafa a sărit din pat, s-a acoperit cu capotul, ar fi vrut să întindă mîna după sabie, dar l-au nimerit gloanţele.

— Cine a tras ? Cîţi au fost ? Erau trei ?

— Unul dintre ei e Pietro Vicario, celălalt — Ascanio Lama. Despre cel de al treilea ştiu doar atît, că-l cheamă Francesco ... Vicario şi Lama au adus armele de foc, dar totuşi ... parcă Francesco ar fi tras. Don Fabrizio s-a prăbuşit la cea de a doua împuşcătură.

— Dar prinţesa ?

— Unul dintre ei, nu mai ştiu care ... s-a repezit la pat. Am auzit că îl implora ... că ar vrea să se spovedească, să spună ultima rugăciune. Iar după aceea doar atît am auzit : *Salve Regina*. A horcăit. I s-a tăiat beregata.

— Cine a făcut rănilile ?

— Era întuneric. Ardea o singură lumînare. Am auzit un horcăit. Domnul Fabrizio nu mai trăia, dar unul l-a mai străpuns şi pe el cu un pumnal lung, cu trei tăişuri, aşa cum poartă vînătorii ... dar Donna Maria mai trăia încă atunci ... mai trăia ...

— Şi domnul prinţ, stăpînul tău ?

— Nu i-am mai recunoscut chipul cînd flacăra lumînării a căzut asupra lui. Avea ochii ieşiţi din orbite, groaznici, îi spumega gura, tremura, a lovit şi el, cu sabia, dar nu mai ştiu dacă în om viu sau în mort.

— Fii atent : s-a rugat doamna prinţesă ca să i se lase timp pentru a-şi regreta păcatul ?

— Cum am spus, nu se ruga să i se lase viaţa. Se gîndea la mîntuirea sufletului său. Am auzit clar, aşa cum obişnuia să cînte, *Salve Regina*.

— Tu ai ştiut ce o să se întîmple ? Cine i-a adus domnului prinţ pe aceşti indivizi ? De unde au ajuns aici ?

— Francesco nu era din Gesualdo. Ceilalţi doi sînt vînători la noi, pădurari.

— Cînd aţi plecat din palat şi v-aţi întors ?

— Eu nu am plecat cu Don Carlo. Nu ştiu unde şi-a petrecut prima parte din noapte. Cînd s-au întors, erau cu el toţi cei trei. Aşa cum obişnuiam, i-am pregătit lui Don Carlo veşmintele pentru noapte, acolo era şi lăuta, şi hîrtia dacă ar fi dorit să scrie. Atunci am zărit în colţ o alebardă şi o sabie din aceea încovoiată. Acestea nu le mai văzusem în camera domnului prinţ. A venit Don Carlo. L-am dezbrăcat. S-a culcat în pat. Putea să fie ora trei din noapte. Nu a stins lumînarea. Şedeam afară, în camera cealaltă. Mi-era frică.

— Ai știut că se pregătește ceva? De ce nu ai avertizat-o pe doamna prințesă?

— Stăpînul mi-a interzis să părăsesc camera unde mă aflam. Se zvîrcolea. După aceea s-a ridicat în capul oaselor, în pat. A cerut să-i aduc hainele de vînătoare, vesta groasă de piele. L-am întrebat: „Pentru ce se pregătește excelența voastră?” La care mi-a spus: „Mă duc la vînătoare”. Sufla un vînt tare, de sfîrșit de octombrie, ploua. I-am spus lui Don Carlo: „Cu voia dumneavoastră, nu-i vreme de vînătoare”. S-a uitat la mine, chipul i s-a schimonosit: „Ai să vezi tu ce fel de vînătoare va fi asta”. Atunci am știut... Căci nici noi,ăștia din palat... nu sîntem orbi.

— Ați știut...?

— Se vorbea... Fetele știau mai mult, domnule judecător.

— Ți s-a oprit deodată glasul. Dă-i drumul!

— Domnule judecător, e vorba de morți, de ce să vorbesc despre păcate? Noi nici între noi n-am vorbit despre acest lucru. E treaba stăpînilor.

— Ce-ai făcut cînd... s-a întîmplat, cînd au plecat în goana cailor?

— Domnule judecător, dacă în astfel de cazuri dispăre ceva, e bănuیت servitorul. Știam unde se află cutia cu bijuterii a Doinei Maria. Cheia era mereu în ea. Am încuiat-o și am luat cheia cu mine. Pot să v-o predau, domnule judecător.

— Ți-a adresat Don Carlo vreun cuvînt?

— Cum am mai spus: stăteam la intrarea în dormitorul prințesei, nu cred să fi trecut pragul. Poate că am întrebat: „Ce s-a întîmplat?” Domnul prinț s-a răstit la mine: „Poți de acum să intri”. Am întrebat din nou: „Ce s-a întîmplat?” Îmi aduc bine aminte răspunsul. Domnul prinț a spus: „Amîndoi sînt morți”.

— Ce-ai făcut?

— Don Fabrizio n-a mai apucat să îmbrace capotul verde. L-am acoperit cu el. Peste cadavrul Doinei Maria am întors învelitoarea... Sînge, peste tot curgea sîngele. Pînă cînd s-a închegat.

— L-ai văzut cînd s-a dus la copilaș?

— Am auzit doar cînd spunea, că se va socoti cu toți. După aceea au urmat țipetele Mariei și Silviei pe coridorul cel lung, apoi voci. Ca și cum s-ar fi speriat Don Carlo... sau parcă i-ar fi venit mintea la loc... s-a întors....

— Alerga?

— Mergea tot mai repede. Își chema oamenii. Aceștia mergeau după el, coborînd pe scară cea dosnică.

— Nu te-ai dus după ei? De ce nu ți-ai însoțit stăpînul?

— Nu mi-a poruncit. Nu sînt bun călăreț.

— Căi așteptau jos în curte ?

— I-au adus. Au plecat în goană. Am auzit cînd li s-a deschis poarta laterală. Am rămas aici. Nu știam ce să fac. Domnul Giulio Gesualdo nu locuiește departe de aici, m-am gîndit să mă duc la dînsul. Dar n-am îndrăznit... să merg, domnule judecător. Așa s-a crăpat de ziuă. În împrejurimi s-au auzit împușcături. Cum s-a făcut de ziuă... știa de acum toată lumea. Am fugit după preot. Pe stradă l-am întîlnit pe acest *pater* iezuit. I-am aținut calea. A venit aici. Eram noi doi. Fetele nu îndrăzneau să intre.

— Vreau să văd camera stăpînului tău, de unde a pornit.

Patul e desfăcut. Pietro Bardotti își apleacă fruntea. Se vede că ar vrea să mai spună ceva.

— Ce ți-a mai venit în minte ?

— Am mai auzit cînd Don Carlo a spus în dormitorul prințesei că „nu cred că au murit“. Atunci au început să-l lovească cu pumnalul pe Don Fabrizio. Poate că atunci mai era încă viață în el.

În cameră se văd arme prin colțuri. Nu sînt arme princiare : o mușchetă cu țeavă lungă, o sabie străină, o alebardă. Așa cum spusese Bardotti, pe masă se aflau o lăută, hîrtie, călimara. Oglinda foi de hîrtie era goală.

Bardotti stă în fața judecătorului de instrucție. Oare ar putea să știe mai mult ? Ce mai poate să știe acest individ ? A mărturisit corect. N-are motive să-l supună la tortură... Deși, nu-i place deloc chipul lui... Camera ducelui e în capătul celălalt al coridorului. Cînd iese de acolo și se apropie de camera unde sînt morții — aude voci de femei. Oare blestemă sau plîng ?

20

Post equitem sedet atra cura. În ploaia de octombrie, în prag de ziuă, călăreții ies în vechiul drum roman și se îndreaptă apoi spre Gesualdo. Trei ucigași și un prinț. Prințul șade în șea, cu o sumbră grijă încuibărită în suflet. Umezeala rece potolește extazul, ura și răzbunarea se transformă în spaimă. Incepe să dorească deodată o mare catastrofă naturală, eruperea Vezuviului, cutremur, inundație, ceva în stare să distrugă palatul păcatelor, pe cei morți, pe el însuși. Pentru acești *bravo* e cel mai ușor. Își primesc ceea ce li se cuvine, prețul singelui, așa cum se obișnuiește pentru asemenea servicii. Vor trece munții, și unde vor mai putea fi găsiți poimîine ? Dar el rămîne

aici, singur, cu grijile sale. În delirul acelei flăcări de luminare, pe care temătorul Pietro o aducea șovăind în urma sa, parcă ar fi avut o viziune : vede și acum dansînd în mîinile sale flacăra, a cărei rază de lumină a pătruns în camera aceea. Îi revine în minte totul, în timp ce caii îi poartă peste covorul moale de margine de pădure, ca pe o ceață fantomatică, printre pini dezgoliți și stejari uriași, ce apar și dispar în ceață. Între timp, în fața ochilor minții îi apare imaginea : prințesa își smulge cruciulița de la gît, sîinii îi are dezgoliți, dar numai pentru o clipă, pînă cînd îi podidește sîngele. Țipăt, rugămintă, un cuvînt sau doar un sughiț de moarte răzbate din întuneric. Oare a apucat să spună ceva Carafa, a rostit vreun blestem ? Cu el au terminat mai repede. Două împușcături din imediată apropiere, miros de fum, de praf de pușcă. Muscheta ce i s-a adus din Gesualdo a rămas în camera sa. N-a avut altă armă decît lama dreaptă a săbiei. Să împungă, să împungă, în carne vie, în trup de mort. Ce va fi mîine ?

La Gesualdo mai trăiește tatăl său, bătrînul prinț cu trupul mistuit de boală. Abia se mai poate mișca, numai la rugăciune îi stă gîndul. Ce îi va spune tatălui său cînd vor sosi la Gesualdo ?

În lumea prinților nu domnesc legile obișnuite : vechi asedii, amin-tirea luptelor feudale, atacul oștilor vindicative, cronici sîngeroase. De cînd Pacea Spaniolă s-a extins asupra Regatului Napolitan, s-au stins și luptele dintre familiile nobiliare. La receptiile viceregelui, în parlamentul seniorilor și-au dat mîna și membrii acelor familii, care de secole încălzeau la sînul lor ideea răzbunării. Dar jarul nu s-a stins de tot sub cenușă. Familia Carafa dăduse un papă lumii creștine, rangul și averea familiei Avalos își aveau sursa în moștenirea marelui comandant de oști, viconte Pescara. În secolele trecute Gesualdo fusese o cetate puternică, dar bună numai pentru norodul din împrejurimi, cînd venea să-și găsească adăpost între zidurile ei împotriva atacului piratilor care debarcau pe țărm, sau pentru a zădărnici, în vremuri tulburi, prădăciunile bandelor înarmate. Dar de cînd *tertio*-urile regelui spaniol veghează asupra ordinii și nave de pază patrulează de-a lungul coastelor, de cînd la fiecare sfert de milă se înalță turnuri de apărare, potrivit ordinului lui Carol al V-lea, în cetatea Gesualdo au secăt șanțurile de apărare, se surpă bastioanele, zăplazurile au fost desfăcute, cazematele sînt folosite ca depozite, ca magazine de lemne. Ce mult e de cînd — copil fiind — a umblat prin pivnițele cetății ! Ce se va petrece la Gesualdo cînd se va întoarce acolo călărețul mînat de griji prin noapte ?

Imagini : acum probabil că se adună la sfat, în palatul viceregelui. Gare e mai tare ? Venosa sau familiile Carafa și Avalos ? E o rușine îngrozitoare că s-au lăsat atît de lesne surprinși, prinși asupra faptului. Străvechiul cod nobiliar a stabilit o jurisprudență deosebită a

onoarei, de sub care nu se poate sustrage nici un bărbat. Trebuie răzbunată dezonoarea patului conjugal, ucisă femeia infidelă, împreună cu amantul ei. Ar fi fost detestat dacă ar fi tolerat... dacă ar mai fi tolerat el, Gesualdo, această dezonoare.

Au căzut în cursă ca niște păsări neghioabe. Soțul bănuitor pleacă la drum și se întoarce în prag de ziuă. Ce s-ar fi întâmplat dacă brațul lui Fabrizio ar fi fost mai lung și ar fi ajuns mînerul sabiei? Dacă ar fi auzit pașii celor care se apropiau? Au umblat cu băgare de seamă, s-au strecurat ca niște fantome de-a lungul coridorului. Dacă Fabrizio ar fi ajuns să pună mîna pe sabie, ar fi trebuit oare ea el, Carlo, să se bată în duel cu acela care era pomenit ca unul dintre cei mai buni spadasi din Napoli? Dar dacă Carafa și-ar fi virît pentru orice eventualitate un pistol sub pernă, așa cum se obișnuiește cu prilejul unor astfel de întîlniri tainice? Sau dacă ucigașul plătit ar fi ezitat să-și execute victima, pentru că nu mai vrea să-și ia asupra-și o asemenea treabă murdară? Dar dacă ar fi rămas numai în doi — sabie contra sabie — cu Fabrizio? Oare a existat vreun risc? Patru contra unui singur bărbat, care nici nu s-a putut dezmetici bine din surprindere și a fost omorît. Două împușcături. Lui Fabrizio nu i s-a lăsat timp pentru scăpare. Ochii Mariei. De ce nu i-a îngăduit măcar un singur *Confiteor*? De ce nu a iertat-o măcar pe ea? Ce fel de nopți or fi petrecut împreună, apăsătoare, îngrozitoare, zbătîndu-se tot mai tare în cercul vicios al dorințelor și păcatului. Maria l-a vrut pe Carafa. Nu pe el. Ce poate fi acum la Napoli? Pînă dimineața vestea va pătrunde în fiecare casă nobiliară. Cine va fi *pro*, cine va fi *contra*? Oare ar fi fost mai bine dacă ar fi pătruns *singur* în dormitor, ca să obțină doar cu o singură sabie în mîna satisfacția soțului înșelat? Dar atunci cine ar fi fost... cine ar fi rămas în viață și cine ar zace acum mort? Așa, așa, pe măsură ce ploaia se întetește, se strîng în jurul său, ca o mantie învăluitoare, pădurea, drumul, umbrele. Oare a murit imediat Fabrizio? Sau a simulat doar sfîrșitul, sperînd că va putea scăpa? Oare mai era încă viu cînd l-au căsăpît zbirii? Cît o mai fi trăit Maria... după ce i s-a tăiat beregata? Oare împunsăturile de pumnal au fost cele care i-au curmat viața? Ce se va întîmpla la Gesualdo? Oare va fi cine să-i trimită vești de la Napoli?

Servitorimea palatului. Cu ce ochi l-a privit slujnica aceea, care veghea în fața ușii stăpînei sale destrăbălate! O carte a căzut pe jos, cînd au năvălit înăuntru. Camerista a sărit în picioare, s-a repezit la ușă, desfăcîndu-și brațele a apărare, iar după aceea a mai zărit-o acolo, la pătucul copilului, cînd s-a năpustit asupra lui... Simte că îl doare mîna. Urme de dinți, de sînge închegat. E singura rană pe care a primit-o. L-a mușcat acea slujnică înnebunită, atunci cînd el începuse

să-l scuture pe copilăş. Oare l-ar fi omorât dacă Maria sau Silvia nu ar fi început să urle ? Oare l-a muşcat de mână ... ? Dacă ar fi omorât copilul — nu ar mai avea nici o scăpare. Oare Emanuele e fiul său ? Sau al lui Fabrizio ? Dar Carafa a început să vină mai des la palat doar de câteva săptămîni încoace, poate că în timpul balului s-o fi îndrăgostit de Maria. Iar Emanuele are aproape doi ani. N-are figură de Carafa. Oare ar fi fost în stare să-şi omoare propriul său copil ? Simte pe mînă muşcătura Mariei Scala sau a Silviei. Pînă dimineaţa îi va trece durerea, vor rămîne doar nişte mici cicatrice ...

Dimineaţa ajung în Gesualdo. Ce de sunete ! Pădurea, tropotul calilor se aude tot mai tare, zăngănit de arme, vîntul, împrejurimile. În sate se trezesc mai întîi măgarii. Ca şi cum s-ar trezi unul pe celălalt, în liniştea dimineţii răzbate zgomotul animalelor. Apoi totul se linişteşte, pentru ca din străfundurile sufletului său să se ridice la suprafaţă un înspăimîntător *lamento*, nelinişte, un sinistru, un înfricoşător cor pe mai multe voci. N-ar fi în stare să-l cînte nici zece mii de călugări. Totul devine mai dens, pe măsură ce se luminează de ziuă corul se întăreşte. Aude clar cum creşte vocea de bas a celor ce păşesc spre moarte, vaietul tenorilor se transformă în ţipăt. Trebuie să se oprească. Nu mai e în stare să poarte mai departe groaza. Vomită. Călăreţii fac roată în jurul său. Ucigaşii, cei trei, au chipurile de piatră, sînt livizi ca morţii. Nu zîmbesc, nu sînt gălăgioşi, nu cîntă, aşa cum obişnuiesc flăcăii cînd merg călare.

Îşi duce mîna îmbrăcată în zale la ochi, călăreţul cu ochi de vultur zăreşte de acum în depărtare, pe deal, cetatea Gesualdo. Privirea lui Carlo e ageră, printre petele cenuşii de ceaţă, printre fişiile de nori desluşeşte bastioanele brun-verzui, formele turnurilor de pază. Cît de neînsemnat se vede de aici totul ... Carlo Gesualdo n-a vrut să se facă niciodată soldat, să participe la expediţii militare, aşa cum i-a plăcut lui Fabrizio. În amintirea lui mai este încă vie răzmeriţa înăbuşită în sînge a schilozilor napolitani, cînd pe stradă zăceau cadavre. Tatăl său a vrut să-l facă preot. Deasupra întregii familii pluteşte nimbul unchiului-arhiepiscop. În ce stadiu s-o fi aflînd procesul sanctificării lui Carlo Borromeo ? Oare nu va încurca întregul proces faptul că nepotul napolitan l-a ucis pe nepotul unui papă, pe un Carafa ? Cine poate şti întortocheatele căi ale Curiei, gravele sentinţe pronunţate cu voce domoală de către cardinali ? Mama sa dorise să poată trăi fericitul moment cînd în biserica Sfîntul Petru va răsuna din gura papei : „Carlo Borromeo a fost trecut în galeria sfinţilor !” A pus trei ucigaşi plătiţi să-l împuşte pe Fabrizio. A împuns el însuşi cu sabia în trup de om. Oare îi este îngăduit să se roage pentru mîntuirea sufletelor aceloră căroră el însuşi, Carlo, om cu frica lui Dumnezeu, nepot al lui

Borromeo, nu le-a îngăduit nici măcar o clipă pentru a se căi, împingînd astfel două suflete la pierzanie ? Oare a mai avut atîta timp Maria ca printre horcăiturile de moarte să rostească măcar un *Salve Regina* ?

Cetatea Gesualdo. Fortificație mărunță, de pe dealurile din jur poate fi ușor distrusă cu noile tunuri ce bat departe. Oare vor constitui oaste familiile Carafa și Avalos ? Legile spaniole din Napoli vor fi oare îndeajuns de puternice pentru ca viceregele să poată spune nu și să se împiedice astfel reînnoirea războiului baronilor, care a pustiit, precum o epidemie, pe vremea domniei regilor de Aragon ? Sate incendiate, țărani pribegi, ziduri distruse. Oare va îngădui Miranda să se poarte război între prințul Venosei și ducele Andriei ? Cît de vulnerabilă pare de aici cetatea, mai degrabă castel boieresc, cu bastioane slabe, cu turnuri locuite. În timp ce mica ceată trece peste podețul cetății, vede că șanțurile sînt secate, că lanțul podețului e rupt, înădît cu frînghii. Cine să aștepte azi asediu la Gesualdo ?

După cum se cuvine, ar trebui să se grăbească la patul tatălui său. Cînd vine cîteodată în vizită, obișnuiește să-l bucure cu niscai daruri. Mîinile suferinde de podagră nu mai sînt în stare să țină gîtul violei și să mai alerge pe clape. Dar ochii mai citesc încă bucuroși partitura, obișnuiește să fredoneze madrigalurile îndrăgite. A plecat în goana calului din Napoli, nu și-a luat nici punga cu bani, nu și-a curățit nici sabia. A vîrit-o doar în teacă. E sigur că lama s-a și înțepenit din cauza singelui închegat. Bolnavii se trezesc încă din zori, e imposibil ca tatăl său să nu fi auzit că a sosit o ceată de călăreți. De altfel acest lucru trebuie să i se și raporteze stăpînului cetății. De ce a venit Carlo în prag de ziuă ? Inseamnă că a trebuit să călărească jumătate din noapte. Ce s-a putut întîmpla la Napoli ?

Nu era un tată sever, după cum nu era nici stăpîn crud față de iobagii săi. A îmbătrînit devreme, se pregătește de ani de zile pentru ultimul drum. La capela din Gesualdo ține un organist și, cînd starea sănătății îi îngăduie, ascultă zilnic muzică bisericească. Să între acum la tatăl său : am omorît-o, am pus să fie omorîta Maria, e mort Fabrizio Carafa. Am vrut să-ți scutur de moarte nepotul. Să între la bătrînul Gesualdo...

Capîtan, strajă — așa ceva nu mai există în cetatea cîndva vestită. Dar intendentul moșiiilor mai poate aduna desigur cîteva duzini de oameni înarmați din rîndul pădurarilor, servitorilor, foștilor mercenari. În copilărie se jucau în jurul tunurilor, bătrîne fantome din fier și bronz. Ce o mai fi existînd în depozitul de arme ? E destul praf de pușcă ? Vine un ofițer, îi așteaptă ordinele. Tînărul prinț ordonă ca în cîteva ore întreaga cetate să fie gata de apărare. Toți cei valizi să se adune în curtea cea mare, să se tragă clopoțele în dungă, ca la

vreme de primejdie. Carlo Gesualdo parcă s-ar trezi din buimăceala cețoasă a groaznicei nopți. Ca și cum s-ar fi transformat în comandant de oaste, prevede asediul ce se pregătește. Să se dea drumul la apă în șanțurile secate. Să se repare podețul și scripetele. Cîțiva dintre zidari au lucrat la fortificații, știu cum trebuie să se construiască șiruri de uluci de jur împrejurul cetății, să se sape șanțuri de apărare. Ba se găsesc și cîțiva tunari. Nu se duce la tatăl său, mai întîi ia seama la depozitul de arme. Platoșele au ruginit, alebardele, arbaletetele au îmbătrînit. Puține puști pot fi folosite. Praf de pușcă se găsește doar atît cît ar fi de ajuns pentru cîteva mari vînători. Dar amintirea marilor primejdii e păstrată de moara de praf de pușcă, numai de-ar putea găsi din nou salpetru. Ca și cum ar reveni la viață, așa începe să dea ordine în dreapta și în stînga. Nimeni nu îndrăznește să-l întrebze împotriva cui se pregătește de luptă Don Carlo, ce primejdie se apropie. Ucigașii își așteaptă plata, pe rîndași îi leagă jurămîntul. Ce s-a-nîmplat oare la Napoli, de se întoarce astfel acasă tînărul prinț ?

Pînă la prînz cetatea Gesualdo capătă înfățișarea de mușuroi răscolit.

Domenico Micene așteaptă în antecamera viceregelui, copistul său cară un maldăr de hîrtie : declarațiile martorilor, procese verbale, rapoartele informatorilor. Nu se întîmplă prea des ca un funcționar de rang mijlociu al magistraturii să fie primit de excelența sa.

Miranda e de cinci ani vicerege la Napoli. Nu se mai bucură atît de mult de clima plăcută a orașului ca în primul an, și nici nu-l mai enervează atît de tare înflăcăările napolitanilor. Totul capătă aici o altă înfățișare decît în patria hispană ; toate dispozițiile, pînă ajung de la Madrid la cancelariile sale, devin păsări cu aripile frînte. Furtuni, vîrtejuri, dintr-un minut în altul orașul se transformă într-o mare învolburată, iar după trei zile nu-și mai amintește nimeni de toată tulburarea. Miranda, cel de al douăzecișipatrutea vicerege spaniol în decurs de nouăzeci de ani ai Regatului Napoli, s-a transformat într-un înalt funcționar, mai degrabă blazat, decît cu mînă forte. Să stearcă, pe cît posibil cu mijloace pașnice, tot ce se poate storce ca impozit din sudoarea poporului, să obțină și din partea nobilimii votul pentru „contribuțiile” ocazionale. Madridul e nesățios în pretențiile sale, dar pentru vicerege nu mai constituie un secret nici faptul că vistieria spaniolă nu speră niciodată că va primi în întregime birurile impuse. Din sfatul regelui Filip fac parte miniștri înțelepți care știu bine că orice muncă își are imperfecțiunile sale și că e un bun guvernator cel care, atunci cînd strînge roadele — pentru sine și pentru tezaurul regal — are grijă să nu taie și pomul roditor. De mai multe ori au trimis și

cardinali ca viceregi la Napoli. Au dus o viață mai sfântă decât seniorii puși pe căpătuială, dar oamenii de încredere ai acestor principii bisericești au fost mai răi decât însuși dracul în persoană. Contele Miranda se obișnuise cu greaua sa funcție. Era un om nici bun, nici rău, gata să facă concesii. Ii plăcea să fie înconjurat de mult fast. Un mic Madrid — așa să fie Napoli. Numai să mai poată strînge cît de cît și pentru cîteva moșii acasă, acum după ce a reușit să-și plătească toate datoriile din Castilia.

Pe *magister* Micene a trebuit să-l cheme la Palat. Dubla crimă a răscolit destul orașul. Nu pentru că nu s-ar întîmpla aproape în fiecare zi cîte o înjunghiere, preț al unor sumbre gelozii. Ajung la stîlpul infamiei și femeile rătăcite, iar pe acelea care recad în păcat le așteaptă grea închisoare. Dar toate acestea tălăzuiesc în lumea de fiecare zi a poporului de rînd, pentru ca mîine să devină povești uitate. Acum însă e vorba de familiile Avalos, Carafa, Gesualdo. Ucigașul e nepotul lui Carlo Borromeo și mai e nepot și al arhiepiscopului cardinal din Napoli. Familia Carafa a dat un papă, iar unul de-al lor — Andrea — a fost vicerege napolitan acum șaptezeci de ani. Neamul Gesualdo se înșiruie și el printre familiile cele mai străvechi. Ca și cum ar ieși la iveală niște colți de balaur, așa o să renască din această tragedie răzbunarea de sînge, *vendetta* seculară. Curtea e revoltată nu atît din cauza crimei, ci mai ales din cauza rușinii și din cauza acelei cruzimi cu care — după cum se spune — Don Carlo n-a îngăduit victimelor sale nici măcar un *Ave Maria*. Miranda e spaniol — dezonoarea trebuie răzbunată, coarnele ce-au crescut pe fruntea unui nobil numai cu sînge pot fi șterse. Dacă toate acestea se petrec dintr-o înflăcărare de moment — în clipa în care își surprinde nevasta, soțul înșelat își folosește arma — aceasta e o treabă de bărbat și merită mai degrabă toate laudele. Dăr Don Carlo — așa se zvonește — pîndea mai de mult pașii greșiți ai doamnei prințese, a atras-o oarecum în cursă, iar după aceea *nu el însuși* a terminat cu amîndoi. N-a procedat așa cum ar fi fost corect, să aștepte pînă cînd și Carafa ar fi pus mîna pe sabie, ci a angajat trei *bravo*, care au folosit arme de foc. Jocul sîngeros a devenit astfel necavaleresc, a încălcat regulile străvechi, nescrise. La turnirele cavalerești, combatanții care se înfruntă cu sulitele nu trag unul asupra celuilalt cu pistoale smulse de la brîu. Miranda se gîndește în sinea sa că încă înainte de sfîrșitul anului trebuie să strîngă de la nobili „prestațiile“. Partidul Carafa, partidul Gesualdo, partidul Avalos. În vîltoarea urii toate vor deveni mai importante decât plata impozitelor excepționale de la sfîrșitul anului.

Fără îndoială că neamul Gesualdo e mult mai loial față de Coroană, decât familia Carafa. Cei din familia Avalos sînt pe jumătate spanioli,

asa că sîngeroasa întîmplare va provoca o vie senzație și la Madrid, în cercurile de la curte. Dacă brațul justiției viceregelui se va întinde după Carlo — va triumfa partidul antispaniol. În schimb, dacă obține cîștig de cauză, fără pedeapsă, pentru dreptatea subiectivă pe care și-a făcut-o singur soțul înșelat, cei din familia Avalos îl vor reclama la Madrid pe Miranda. Cel mai ușor ar fi să se folosească metoda, care s-a dovedit nu o dată a fi cea mai bună : să-i aresteze pe cei trei uci-gași plătiți și pe cîțiva servitori, valeți, cameriste. Cu aceștia să se țină un scurt proces, potrivit jurisprudenței ce se aplică poporului de rînd. *Vulgo* : roată și ștreang. Dar rolul lui Don Carlo nu poate fi omis și nici micșorat. Dacă ar fi năvălit el singur în dormitor, cu sabia în mină, toată lumea și-ar pleca fruntea în fața prințului nebun după muzică pentru felul bărbătesc în care a știut să șteargă pata de pe onoarea sa de soț. Dacă în schimb ar fi intrat în dormitor numai uci-gașii plătiți, s-ar putea găsi și atunci o explicație care ar atenua responsabilitatea lui Gesualdo : indivizii, — s-ar putea spune —, și-au depășit sarcina pentru care au fost plătiți. Domnul prinț a vrut doar prizonieri. Dar procesul verbal — capodopera lui *magister* Micene — glăsuiește clar. De altfel întregul Napoli știe de acum că Don Carlo a intrat împreună cu acei plebei înarmați și că el însuși i-a ajutat,ducînd, într-un fel, pînă la capăt treaba sîngeroasă în care, într-un mod nu tocmai cavaleresc, armele de foc au avut rolul hotărîtor. În felul acesta fapta lui Gesualdo nu prea poate fi separată de cea a celorlalți trei. Instigator și părtaș la crimă — spune părerea judecătorească. Don Carlo poate fi judecat numai în conformitate cu dreptul nobilimii de rang, în timp ce față de ceilalți se aplică legile plebeilor. Totuși, cele două feluri de legi nu vor putea fi separate într-atît una de alta încît cel de rang înalt să fie absolvit, iar ceilalți trei, sau mai mulți, să sfîrșească în ștreang, căci, — spune savantul jurist —, dacă Gesualdo a fost în dreptul său să se răzbune, printr-o sentință proprie, pentru nelegiuirea surprinsă în patul său conjugal, atunci nevinovăția lui se răsfriînge și asupra părtașilor săi, care au ajutat, din porunca stăpînului feudal, la restabilirea dreptății, care, chiar și după părerea lor, fusese încălcată. E un caz rar, ca o asemenea persoană, ca Domenico Micene, să-și poată etala piesele de dosar în fața excelenței sale. Dar acum procesele verbale întocmite de el au devenit *punctum saliens*, punctul nevralgic al întregului acest caz penibil. Așa ar trebui ele refăcute, încît să rezulte de aici că vina pentru cele întîmplare cade mai degrabă asupra perechii păcătoase, decît asupra lui Gesualdo. Cei morți nu mai pot acuza. S-au lăsat surprinși într-un mod neghiob — împrejurările în care au fost găsiți exclud orice îndoială. Chiar dacă virtutea cavalească concepe altfel obținerea satisfacției, pentru neajunsuri „de

formă“ nu se poate înclina balanța în favoarea amantilor în cazul în care sînt surprinși asupra adulterului. Așa, așa, să vină *magister* Micene la Palat.

Viceregele — aparent — nu poate porunci tribunalului, cel mult își poate exprima într-un mod mai insistent dorința. După părerea sa, *magister* Micene — împreună cu colegii săi judecători — ar trebui să întocmească un raport care să poată fi apoi prezentat în camera nobilimii. Această înaltă instanță va alege din sînul său un tribunal, care va avea căderea să cerceteze cazul lui Don Gesualdo. În cazul în care Camera va pronunța nevinovăția, viceregele nici nu va deschide procesul. Dar ce să se întîmple atunci cu ucigașii plătiți? — întreabă, cu îndărătnicia specifică juristului, *magister* Micene. Ei vor putea apărea în fața tribunalului Camerei doar ca martori, în nici un caz ca acuzați. Un asemenea om al legii nu se poate desprinde din cercul magic al paragrafelor sale.

— *Magister*, dumneata — în mod foarte just — vorbești pe limba legii, eu însă trebuie să judec situația *in politicis*. Nemulțumirea e mare, toate astea s-au întîmplat în cel mai rău moment. Interesul Coroanei este să putem reveni cît mai lin la treburile de fiecare zi. Să se pornească asediu împotriva cetății Gesualdo? Să fie întemnițat acest nobil de rang înalt, care altminteri nutrește sentimente bune și trăiește cumpătat, numai pentru că — recunosc, nu tocmai corect — și-a apărat onoarea familiei? Pentru că aici într-adevăr nu poate fi vorba că ar fi acționat sub impulsul unei simple aparențe, așa cum se găsesc atîtea exemple în acest sens, chiar și la Dante, cînd descrie cum a aruncat-o pe fereastră domnul Tolomei pe frumoasa sa soție cu păr roșcovan, pe Pia, înfierbîntat fiind doar de o undă de bănuială. Vezi, magistre, chiar și noi, spaniolii, care sîntem considerați ca fiind lipsiți de cultură, îi cinstim pe clasicii dumneavoastră. *Messer* Domenico, trebuie să ne ajuti. Raportul, pe care îl vei redacta, va trebui să fie conceput în așa fel încît Camera nobilimii de rang să fie pusă în situația nu de a exercita clemență, ci de a găsi explicația cauzelor acestei fapte sîngeroase. Dumneata va trebui să dezvălui cauzele care au determinat acțiunea. Intregul Napoli așteaptă ca acest caz să nu sufere prea multă întîrziere. De altfel (e și acesta un considerent), Coroana nu poate admite ca un supus de al său — oricît ar fi de privilegiat pe proprietățile sale — să se baricadeze în cetatea sa, să adune oaste, să-și procure praf de pușcă de prin vecini, ca și cum am fi pe vremea cînd domnii mai puteau purta războaie pe cont propriu. Regele Filip în nici un caz n-ar privi cu ochi buni o asemenea reîntoarcere la vechile vremuri tulburi. *Dixi, magister*. Ocîrmuirea viceregelui nu va uita să-ți răspundească felul excelent în care îți vei fi îndeplinit îndatoririle de serviciu.

La Napoli au sosit două epistole de la Tasso. Feciorul le-a adus la Gesualdo laolaltă cu celelalte scrisori. Una dintre aceste epistole — (aceasta poate fi, desigur, prima) — a fost ciuntită de cineva, dacă nu pentru altceva, fie și numai pentru faptul că o simplă scrisoare de a lui Tasso, chiar și jumătate din ea, face parale. Bineînțeles că în introducerea Tasso motivează cum se face că trimite cu întârziere textele de madrigaluri care i-au fost cerute...

„... toate acestea numai pentru a binemerita bunăvoința Excelenței voastre, numai de aceea îmi înăbuș toate stările mele rele și mă silesc să creez noi forme, căci așa se cuvine ca poezii — potrivit celor spuse de Aristotel — să fie cuprinși de inspirația divină, iar dacă aceasta nu le este dată, atunci să dispună măcar de o ușoară și versată îndemânare. De altfel, sărut mâinile Excelenței Voastre... Torquato Tasso“.

Cealaltă scrisoare e mai scurtă și e întreagă.

„Am căutat un nou prilej ca să pot scrie Excelenței Voastre și anume în chestiunea madrigalului, mai bine-zis în chestiunea terminării madrigalului pe care vi l-am trimis de acum; aci trimit o nouă variantă, împreună cu câteva madrigaluri noi; vă rog să-mi iertați nepriceperea sau neglijența, așa cum o fac și alții în aceste zile care îmi sînt ceva mai prielnice. Aș dori să pot conta sigur pe venirea dumneavoastră aici, dar, din păcate, nu vă cunosc intențiile. În sfîrșit, aș fi fericit, dacă Excelența voastră m-ar putea recomanda cardinalului Gesualdo...“

Ce va spune Roma, Orașul Etern, de unde au sosit aceste două scrisori ale lui Tasso, dacă între timp se va afla ce s-a întîmplat la Napoli? Oare ce-au zis la Curie cînd au primit raportul nunțului papal? Ucigașul e nepotul lui Carlo Borromeo, în al cărui proces de sanctificare se așteaptă, de la o săptămînă la alta, cotitura ultimă, favorabilă, cînd și *Advocatus Diaboli* va fi nevoit să se dea bătut în ceea ce-l privește pe acest înalt prelat cu o viață atît de sfîntă. Oare e bine sau e rău că la Roma e din nou „*sedes vacantis*“? După lunga domnie a Papei Grigore al XIII-lea, urmașul acestuia a domnit doar douăsprezece zile. Toți cardinalii s-au întors din nou în Urbe, printre ei și arhiepiscopul Gesualdo din Napoli. Torquato vrea să i se înfățișeze la Roma cu recomandarea lui Carlo. Sărmanul Tasso. În schimb Torquato e cunoscut la Curie, așa că ar putea face cîte ceva pentru ca în lumea înalților prelați să nu fie condamnată prea sever dubla crimă din Napoli și autorul ei.

Toate acestea îi trec prin minte pînă să ajungă la sfîrșitul scrisorii. În anexă sînt manuscrite : texte de madrigaluri. Ar trebui să-i trimită lui Torquato ceva bani.

Căpitanul cetății, care cîndva a fost locotenent de mercenari, îi raportează că patru sute de flăcăi se află de acum sub arme. Douăzeci de tunuri și de mortiere sînt în spatele ambrazurilor, coastele dealurilor au fost curățate de tufișuri, șanțurile au fost umplute cu apa pîrfului pe care l-au îndreptat într-acolo. E zi de soldă, mîncare, vin. Bătrînul prinț — cînd se ridică de pe perne — vede prin fereastră pregătirile pentru luptă, poate că și aude cu o îngrijorare crescîndă zgomotele de afară. Carlo parcă ar fi alt om ; și-a lepădat oboseala de plumb, poartă cămașă de zale și încearcă armele. Acum a sosit scrisoarea lui Tasso. În turnul bisericii din sat veghează sentinele. Dacă bat clopoțele, înseamnă că se apropie oaste, atunci poarta cetății va fi baricadată. La Roma se adună din nou cardinalii ca să-l aleagă pe noul papă. Va fi oare noul papă de partea familiei Gesualdo sau împotriva ei ? Unul dintre cardinalii Carafa se află în Sfîntul Colegiu. Acolo se află și unchiul Gesualdo, dar, ce-i drept, fapta nepotului nu-i prea poate mări șansa de a fi ales. Totul se înlănțuie, precum în scrisoarea lui Tasso. Trimite în copie unul dintre poemele sale. Sub formă de sonet, poetul îi ceartă pe cardinalii electori că de săptămîni de zile nu reușesc să se înțeleagă în privința noului papă. Cîndva papa a fost suprema autoritate la Napoli, acum voința regelui Filip va fi hotărîtoare. Totuși — un cuvînt de iertare sau de condamnare din partea papei ar putea avea mare influență asupra desfășurării întregului proces.

Din Napoli primește des vești : atașamentul lui Bardotti nu s-a clintit. Valetul adună sîrguincios tot ceea ce îl privește pe stăpînul său. Copia raportului confidențial al lui Micene — alături de scrisorile lui Tasso — se află pe masă.

Curia princiară a Camerei nobililor va pronunța ultimul cuvînt. Îl pot achita : raportul lui Micene creează largi posibilități pentru aceasta. Ar putea să dea curs liber acuzației, depunînd în mîinile administrației viceregelui continuarea procesului. În acest caz s-ar renunța însă și la acea brumă de autonomie de care Napoli se mai poate bucura de cînd a devenit provincie spaniolă. Îl pot și condamna, împreună cu părtașii săi. Pot propune arestarea lui și pot pronunța sentința depozedării de rangul și privilegiile de care se bucură. Cinci prinți bătrîni vor constitui tribunalul. De ce i-ar fi prieteni ? Cei mai mulți nu l-au iubit nici pe Carafa : lui Fabrizio îi plăcea să fie sărbătorit ca cel mai chipeș cavalier. Bătrînii îi pot ierta cu greu acest lucru. Să stea în cetate, să urmărească norul de praf ce se învolbură la marginea orizontului, să pîndească dacă se apropie micile puncte negre în rînduri dese...

Singurul lucru care i-a adus o rază de bucurie în viața sa plină de tensiune, de luptă cu spaimile, sînt cele cîteva madrigaluri primite de la Tasso.

Pomponio Nenna — poate cel mai apropiat coleg de muzică al lui Carlo — dedicase doar cu cîteva ani în urmă primul său volum de madrigaluri lui Fabrizio Carafa. În acest volum figurau și cîteva motette. Fabrizio fusese un *dilettante* cu veleități de Mecena, primise cu plăcere dedicația, a plătit o parte din cheltuielile de tipărire, restul fiind acoperit de către prințul Venosei. Se știa că Nenna este ahtiat după ranguri și titluri. Carlo și Fabrizio îi promisese că vor interveni la ambasadorul Împăratului, ca să-i obțină titlul de cavaler. Pe atunci mai formau încă același cerc : Fabrizio, Nenna, Carlo. Acum, în cetatea gata de apărare, Carlo stă singur în camera din turn, completată cu cîteva piese de mobilă și cu instrumente muzicale aduse din Napoli ; așteaptă temător dangătul clopotului care ar prevesti atacul. Nu are nici o veste despre cei care i-au fost cei mai apropiați, despre muzicanții săi, cei despre care la Napoli se spunea că alcătuiesc Academia lui Gesualdo. Oare îl vor ocoli ca pe unul care e înfierat, care are miinile pătate de sînge ? Dentice, care e membru în curia conților, și-ar fi putut oferi serviciile pentru cazul în care tribunalul se va întruni să-l judece pe Gesualdo. Dar n-a primit nici o veste nici de la muzicantul cel mai strălucit, de la Scipione Stella, iar tînărul Efrem, care cu atîta ardoare își transpunea în muzică admirația sa față de Carlo, tace și el.

Tace și tatăl său. Țintuit în patul său de suferință, parcă îl mistuie tot mai tare mîhnirea, de pe o zi pe alta. Veștile ajung în Gesualdo. Cei care vin din Napoli povestesc că cei din împrejurimi ocolesc casa lui Carlo : e un *palazzo* blestemat. Trei babe au rostit asupra lui blestemul cel mare, cînd cele două victime au fost scoase pe porțița morților. Trei babe le-au îmbrăcat. La Napoli se știe de acum cum au arătat rănile. Amanții morți au păcătuît, dar au fost frumoși și tineri. Poeți de ocazie au fabricat versuri, în satele din jur povestea Mariei și a lui Fabrizio e cîntată de acum sub formă de villanelle. Păcatul lor e atenuat de dragostea lor pasionată, moartea lor groaznică, năpraznică i-a transformat în martiri.

Dreptate lui Fabrizio ! Dreptate Mariei ! Destinul fatal le-a smuls titlurile, au fost așezați în sicrie îmbrăcați în veșminte de penitenți, după slujba religioasă oficiată pe ascuns. Și totuși — așa sună știrile — orașul e neliniștit, ca în ajunul unor mari izbucniri. Viceregele a hotărît ca ultimul cuvînt în procesul lui Gesualdo să-l pronunțe Camera Nobililor.

Cei trei ucigași și-au primit banii și cîte un cal de călărie. Asupra lor în nici un caz nu s-ar extinde grațierea sau anularea procesului, așa că, pentru a-și salva pielea, au părăsit pe timp de noapte teritoriul Regatului Napoli. Fapta lor nu le stă scrisă pe frunte. Vor trece munții, iar în cuprinsul Statului Papal vor fi primiți cu brațele deschise în vreuna din bandele ce jefuiesc la drumul mare. Nu există deci temerea că, zdrobiți în torturi, își vor acuza stăpînul de crimă cu premeditare.

Balanța justiției se înclină în mîna lui *magister* Micene; oare nu patima nestăvilită i-a luat mințile prințului Venosei cînd a aflat că soția sa se găsește cu amantul ei în propriul său alcov? numai atunci i-a chemat pe însoțitorii săi, ca împreună cu ei să răzbune groaznica insultă adusă onoarei sale, cînd acolo, așa zicînd la fața locului, a aflat cum s-a furișat Fabrizio, sub vălul întunericului, în alcovul său. Sau poate că prințul a meditat săptămîni de-a rîndul asupra răzbunării și a pregătit cu încetul, bine gîndit, cursa în care au căzut Fabrizio și Maria? S-ar putea ca precauția lui Bardotti — cînd a uns cu ulei incuctorile ușilor — să fi fost doar o treabă obișnuită de valet; dar ea poate să constituie și un element al premeditării; numai acest fapt, luat în sine, ar putea fi de ajuns, pentru a se stabili premeditarea în cazul acestei duble crime. Da și nu... cele două ipoteze se pot înfrunța reciproc, și Micene a adunat laolaltă, în mod exclusiv, cauzele, elementele de fapt ale adevărului, pentru a-și sintetiza concluziile sale de jurist. Apoi, desigur a fost nevoie de avertismentul viceregelui pentru ca Micene să scoată în relief acele motive care — în mod inevitabil — au trebuit să ducă la această tragedie. Micene e un om cîștit, cunoaște — în variantă latină — tragediile grecești. În raportul său citează și de ici, și de colo. Pînă la urmă respinge acuzația faptei premeditate. Trece oarecum sub tăcere cum s-a făcut ca onoarea de soț a trebuit să fie reparată de trei oameni înarmați și dinainte angajați, — și încă cu arme de foc —, cînd însuși cel lezat e un bărbat în puterea vîrstei, capabil să mînuiască o armă și care ar fi putut și singur să-și exercite dreptul — deși nelegal, dar care nu i se poate contesta unui soț — de a obține satisfacție. În felul acesta, sintetizînd și folosind cu precauție un citat și cîte un loc comun pe la întorsăturile mai delicate, trece la concluzii. Chiar dacă contele Miranda nu va fi mulțumit de ceea ce a făcut, el nu e în stare să redacteze ceva mai bun.

Ceea ce e esențial — spune Micene în mod confidențial la cancelarie, cînd își înaintează raportul — este ca mai presus de toate să fie apărată pacea publică, *salus rei publicae*. La ce ar putea folosi un proces răsunător, cu destituiri de ranguri? Într-un asemenea caz s-ar amesteca în proces și Inchiziția. Că doar Micene a auzit în mai

multe locuri — de la rudele victimelor — asemenea remarci, cum că Don Carlo a fost protectorul neliniștitului Campanella, care aducea a eretic, și cine știe cu ce i-a mai împuiat acest călugăr dominican, cu spiritul său răzvrătit, prințului capul.

O sută nouăsprezece prinți și o sută cincizeci de duci aleg curia princiară a Camerei Nobililor. Impricinatul și victima sa țin deopotrivă de acest tribunal. Din foile îngălbenite de vreme ale constituției, cancelaria viceregelui a scos la iveală formula magică: trei prinți și doi duci să fie aleși ca membri ai tribunalului seniorial, care, la rîndul lor, să-și aleagă un președinte. Tribunalul va ține ședințe secrete, neinițiații nici prin preajmă-i n-au ce căuta. Modul de procedură și-l va reglementa tribunalul însuși. Poate audia pe oricine dorește, iar sentința va trebui să fie înaintată viceregelui spre aprobare. Napoli e nemulțumit: corb la corb nu-și scoate ochii. Poporul ar dori o dezbatere largă, publică, în cursul căreia să cadă vâlul de purpură de pe excelențele lor. Rug, eșafod, procesiune lungă, anunțarea detaliată a sentinței. Cel puțin cei trei ucigași să fie executați în chinuri, prin torturarea și tăierea membrelor, dacă pe prinți legile speciale îi pot condamna cel mult la decapitare. Ici-colo în oraș se ține de rău însuși faptul că judecătorul de instrucție nu pornește cu oaste împotriva cetății Gesualdo, pentru a-l asedia pe făptaș.

Pro și contra. Cei mai mulți dintre soții cei tineri trec de partea lui Don Carlo. Nu bănuiala, nu birfelile și calomniile l-au dus în pragul faptei fatale, ci cumplita certitudine. Aceștia au crescut citindu-l pe Boccaccio și sînt sceptici ori de cîte ori trebuie pusă în balanță virtutea femeilor măritate. Din păcate au trecut acele vremuri, cînd în fiecare familie mai bună se păstra centura de castitate.

Nobilii mai vîrstnici sînt în schimb preocupați mai mult de propria lor liniște sufletească, judecă altfel pasiunile. Victimele au fost ucise în momentul în care înfăptuiau un mare păcat, n-au fost păsuite nici măcar pentru acele cîteva minute care poate că ar fi fost suficiente — *in extremis* — pentru stîrnirea căinței depline, deși — așa se spune — Donna Maria ar fi implorat acest lucru. *Pro și contra* — fiecare judecă din punctul său de vedere. Lumea măruntă din Spaccanapoli e plină de satisfacție că au și prinții ce mătura în ograda lor. Don Carlo avea renume de om mai degrabă binevoitor, care stă mai mult pe acasă, nimeni nu-i găsea vreun cusur. Trăia liniștit în camera sa, se mulțumea cu muzica. Pe nimeni nu jignise pînă acum Don Carlo, deși servitorimea povestise destul de multe lucruri ciudate despre obiceiurile sale. Dar nimeni nu putea să afirme că s-ar fi purtat brutal cu cineva. N-a putut rămîne secret nici faptul că fusese vizitat de mai multe ori de către *pater* Campanella, care — în ochii oamenilor de rînd — se găsea undeva la granița dintre preotul blajin și

tribunul poporului aflat în fierbere. În Spaccanapoli lumea era mai degrabă de partea lui Carlo. Pe scurt : i-a surprins în pat. E un bărbat mai firav decît Fabrizio. Dacă ar fi ajuns să se bată în duel, Carafa îl putea omorî. A procedat cu cap : a făcut o treabă cruntă, dar radicală. Să vadă şi nobilii că moralitatea conjugală nu e o vorbă goală.

La cancelarie sosesc continuu rapoartele legate de cazul Gesualdo. Le aduc iscoadele viceregelui din pieţe, din cîrciumi, din pridvorul bisericilor. Prin intermediul valeţilor şi slujnicilor se află şi ceea ce se vorbeşte prin palate, prin casele burghezilor mai înstăriţi. Nu e de neluat în seamă nici părerea mănăstirilor. Călugării strunesc sufletul norodului şi orice întîmplare care răscoleşte starea de spirit a mulţimii ar putea fi folosită de călugării cerşetori pentru a aţîţa oamenii împotriva celor puternici. Aşa că Micene, Salamanca şi colegii lor pot alege între păreri : *pro* şi *contra* — de mult n-a mai existat un eveniment care să fi divizat într-atît opinia publică din Napoli.

Pînă ce a ajuns în faţa Camerei Nobililor, *causa* s-a şi conturat. Familia Carafa s-a strîns la sfat, a trebuit să decidă dacă să ia în propriile sale mîini sarcina răzbnării, dacă să pornească război împotriva cetăţii Gesualdo, să înceapă un asediu în toată regula pentru a pune mîna pe ucigaş.

Potrivit veştilor, cei mai tineri Carafa (familia e destul de numeroasă) au urgentat pornirea imediată a războiului. Cei mai lucizi i-au temperat însă, spunîndu-le că viceregele n-ar privi cu ochi buni, mai mult, ar împiedica poate chiar cu forţa armelor orice acţiune particulară. Si, mai presus de toate acestea, cine mai are azi atîţia bani ca să echipeze şi să ţină sub arme o oaste compusă din cel puţin cinci sute de soldaţi, să facă rost de tunuri şi de tunari, să angajeze şi să plătească ofiţeri care să se priceapă la asediarea unei cetăţi ? Apoi, unchiul lui Carlo e arhiepiscop la Napoli, nu se poate conta pe sprijinul preoţimii. În sfîrşit — e adevărul adevărat că bietul Fabrizio a făcut pe cocoşul într-un cuib străin. Chiar dacă Gesualdo a procedat cu o cruzime neobişnuită faţă de victimele sale — nu i se poate contesta unui nobil dreptul de a veghea el însuşi asupra purităţii căminului său. *Ergo* : trebuie urmărit Don Carlo şi căutat prilejul, cînd — pentru un motiv bine ales — să i se poată suci gîtul. *Vendetta* tăcută, bine ascunsă e mai potrivită în acest caz, decît războiul făţiş, costisitor, între familii.

Pînă la urmă a început dezbaterrea procesului în Cameră. Micene s-a dovedit a fi potrivit pentru a rezolva treburile scriptice ale tribunalului compus din cei cinci prinţi, pentru a organiza audierile, pentru a dirija, deşi la modul impersonal, mersul dezbaterilor. De altfel acest lucru a fost recomandat chiar de către vicerege : bătrîni nobili nu pot fi lăsaţi singuri.

Raportul prezentat de Micene a constituit punctul de plecare al dezbaterilor. Tribunalul a audiat pe acei martori pe care i-a propus Micene. Valeți, cameriste, vânători, paznici.

Membrii tribunalului l-au ales ca președinte pe prințul Caracciolo, domn bătrîn, care a ridicat problema premeditării : dacă se poate adevăra sau nu că Don Carlo s-a pregătit de mai multă vreme pentru săvîrșirea faptei sale singeroase dirijînd în așa fel întîmplările premergătoare încît, la momentul dat, să se poată dovedi *ad oculos* păcatul prechii de îndrăgostiți. Problema premeditării a rămas de altfel punctul cel mai discutat al procesului. În ce măsură a acționat Gesualdo orbit de pasiune, mînat de influența nemijlocită a fatalei întîmplări, și în ce măsură a pregătit pas cu pas tragicul eveniment, în așa fel încît totul să se desfășoare pe neobservate, fără zgomot.

Au fost citați și colegii întru ale muzicii : Stella, Nenna, Dentice, Efrem și încă trei colegi de ai lor. Pe maestrul Jean de Maque l-au scutit de a se obosi pînă la Cameră. Ce ar putea să spună un om atît de retras de lume ? Muzicanții au mărturisit în mod unanim că Don Carlo nu le vorbea despre treburile sale intime, ceea ce era și de crezut : cu excepția lui Dentice, nici unul din ei nu era nobil, ca să i se poată încredința asemenea secrete familiare, cu rușine păstrate. În schimb Dentice nu conta prea mult ca muzicant în acest colectiv. Așa că din partea Academiei lui Gesualdo nu se puteau obține lămuriri prea concludente cu privire la evoluția stării sufletești a lui Don Carlo. Au urmat alte procese verbale de audiere a martorilor. L-au citat, desigur, și pe Gesualdo, în persoană. Toată lumea își dădea însă seama că ar fi fost o nebunie dacă și-ar fi părăsit cetatea acum cînd totul era încă în fierbere. Așa că au admis și judecătorii că din motive de boală Carlo nu se va putea prezenta în fața tribunalului.

După ce au hotărît pe care dintre servitori îi pot chema să depună jurămint, procedura a fost în linii mari terminată. Cele două cameriste puteau depune jurămint pentru mărturia dată, dar pe Bardotti nu l-a recomandat nici Micene. Deși îndeplinise o poruncă dată de stăpînul său și nu a avut de unde să știe exact pentru ce anume se pregătește prințul, totuși ar fi putut — poate chiar cu riscul propriei sale vieți — să-i trezească printr-un strigăt pe îndrăgostiți sau, prin intermediul cameristelor, putea să-și prevină stăpîna despre ceea ce se pregătește. Eventual, ar fi putut să-i convingă pe ucigași să acționeze potrivit poruncilor credinței creștine și nu ahtiați după bani. Bardotti se afla la granița dintre acuzat și martor. Cuvîntul lui Micene a fost cel care a hotărît că poate evita camera de tortură. Potrivit părerii sale de jurist, din partea valetului nu se puteau aștepta la lămuriri prea prețioase. Iar dacă Bardotti ajunge la ștreang pe temeiul

unei complicități mai puțin grave, atunci ce pedeapsă merită cei care au participat direct la comiterea faptei, în caz că vor putea fi prinși ?

Micene a redactat sentința. Când cei cinci seniori — trei prinți și doi duci — și-au scos inelul din deget, și când și-au pus pecetea în ceara neagră, parcă le-ar fi căzut o piatră de pe inimă. Pe Maria și pe Fabrizio nu-i mai pot învia. Viceregele înclină de partea familiei Gesualdo. La Roma e *sede vacante*, nu se poate ști care grup de cardinali va precumpăni. Cei care se consideră urmașii spirituali ai lui Borromeo apără faptul lui Gesualdo. Cunoscătorii raportului de forțe din cadrul Curiei papale se așteaptă ca noul papă să fie ales din rîndul acestora. Încă un argument pentru a se îndepărta condamnarea severă a lui Gesualdo. Dacă prințul ar fi acuzat de dublă crimă cu premeditare, ca instigator și părtaș, din aceasta ar decurge grave consecințe. Ar trebui să se emită mandat de arestare, iar oamenii legii ar trebui să-l prindă pe stăpînul Venosei. În continuare, ar trebui să fie exclus din rîndul nobilimii și predat, ca un delictent de rînd, tribunalului cetățenesc. Actul cerînd privarea de rang a unui personaj atît de sus pus poate fi înaintat numai de către cancelaria madrilenă regelui Filip. Pot trece ani pînă cînd — după nesfîrșite tergiversări — însuși Filip, stăpînul pe veci al orașului Napoli, va decide. Maria și Fabrizio sînt morți. Cine trăiește, să trăiască. Deci, Don Carlo Gesualdo, prințul Venosei și posesor al altor șase titluri nobiliare, și-a obținut pe drept satisfacție pentru jignirea onoarei sale de soț, deși modul cum a precedat poate fi serios contestat. Tribunalul Camerei nobililor l-a declarat nevinovat pe membrul curiei seniorilor. Corb la corb nu-și scoate ochii. Așa s-a spus, cînd vestea sentinței s-a răspîndit în Spaccanapoli. De fapt — nici nu se puteau aștepta la o altă sentință. Deși, ce frumos ar fi fost să privești în piața mare o fastuoasă decapitare princiară !

Scipione Palla a fost cel mai fidel. S-a mutat la Gesualdo încă înainte de terminarea procesului, cînd prietenii ceilalți nu dădeau nici un semn de viață, așteptînd doar să vadă dincotro bate vîntul. Palla era înainte de toate un cîntăreț, iar mărimile bisericești și laice din toată Italia alergau după el. Palla nu și-a sacrificat însă libertatea, ci încheia doar contracte ocazionale. Era apreciat îndeosebi ca interpret de madrigaluri. Vocea sa catifelată, interpretarea plastică și tenorul său strălucitor au făcut din el cîntărețul cel mai căutat. Dar acum Palla nu mai considera atît cîntecul ca fiind arta sa adevărată, ci compoziția. A început să facă studii teoretice : a fost primul dintre colegii de muzică ai lui Gesualdo care a luat legătură cu cei din Florența. Camerata lui Bardi începuse în acest an să capete un contur mai precis. Pe lîngă amfitrion și Vincenzo Galilei, o serie de alți muzicanți,

compozitori și cîntăreți excelenți se străduiau cu forțe unite să creeze un nou stil muzical. Printre aceștia se numărau Peri, Rinuccini și Giulio Caccini, care era prieten bun cu Palla. Caccini luase lecții de canto de la Palla încă la Roma și, în timpul îndelungatei lor colaborări, Palla a avut destule prilejuri de a afla care sînt intențiile celor din Florența : să reînvie muzica grecilor antici, să readucă la suprafață tot ceea ce s-a mai păstrat din tradițiile clasice. Ce a scris Aristotel despre muzică ? Cum s-a referit la ea Platon ? Ce învățăminte cuprinde cartea lui Boethius despre muzică ? S-au stîrnit noi adieri, au apărut noi poeți. Dar la ce bun cea mai frumoasă poezie, cel mai dulce text de madrigal, dacă nimeni nu înțelege ritmul cuvintelor și nici sensul frazei ! De cele mai multe ori în jurul mesei se adună numai clerici care îngîmă ore în șir plicticoasele lor cîntece. Moarte polifoniei — spun cei din Florența. Caccini, care de ani de zile e în legătură cu Scipione Palla, a încercat, prin strălucirea fanteziei sale înflăcărâte, să-l convingă pe Palla că locul lui nu este nici la Napoli, nici la Roma, ci numai la Florența.

Carlo și Palla se află în camera din turnul de pază al cetății Gesualdo, printre partituri și instrumente. Din Napoli au adus un clavicembalo ; violă, lăută, gitară s-au găsit și pe aici. Ochii lui Don Carlo scrutează din înălțimi cîmpia. Oaste, pîlc de călăreți, curieri. Intr-o jumătate de oră vestea ajunge de la marginea orizontului pînă la cetate. Scrutează, ochii îi sînt ca niște păsări neliniștite. Cînd aude vocea lui Palla, tensiunea ce-l încătusează de la acea groaznică întîmplare slăbește. Vocea lui Palla e lină, cu inflexiuni bogate. Cîteodată cîntă împreună, uitînd de sine. Fiecare madrigal nou ce se află încă neterminat pe această masă de modă veche capătă viață, se ridică în sfera muzelor. Scipione Palla își dă pe spate capul său frumos, împodobit cu un păr blond închis, își însușește textul, și atunci, în camera din turn, sub bolta cu ogive, se revarsă tenorul cu sonoritatea cea mai frumoasă. Nu se miră de nici o nouă variantă, de disonanțele sfîșietoare, de cromatica ciudată ce transfigurează cu o forță neîndurătoare zbulciul sufletului. Un altul — Nenna, Dentice sau Ettore Gesualdo — și-ar zmuci contrariat capul. Ar repeta, ar întreba dacă nu cumva e ceva greșit în partitură. Asemenea salturi de intervale n-a mai cunoscut încă nimeni în muzică. De unde vine și încotro tinde această enormă neliniște înfricoșătoare ? Cîteodată aproape că sfîșie urechile cînd își caută forma prin izbucniri repezi, dureroase. Din corpul instrumentului parcă ar izbucni brusc o forță irezistibilă, ca și cum cembalul, acest instrument domol, dar cu sunet metalic, s-ar fi îmbătut deodată și ar începe să se tînguie în timp ce flautul țipă, iar viola — cînd acompaniază textul — se aseamănă cu vocea omenească ce se înecă în suferință.

Nimeni n-a scris nicicînd un asemenea madrigal. S-a mai întîmplat și așa, că în timpul nopții compozitorul a așternut pe hîrtie, cu bețigașul de staniu, cîteva măsuri improvizate. În astfel de cazuri Palla însuși se străduie să interpreteze țipătul diform, saltul cromatic neașteptat. El înțelege ce anume smulge din sufletul său cel care încearcă să întruchipeze în aceste forme neliniștea, zbuciumul ce-i turbură somnul. Binecuvîntată suferință, căci și-a găsit forma de exprimare. Palla se apleacă asupra compoziției transcrise de mai multe ori. Nu spune niciodată că „așa nu se poate, Don Carlo“, că „e o încălcare a legilor armoniei“, cum spuneau ceilalți cînd prințul prezenta prietenilor săi varianta mai mult sau mai puțin închegată a cîte unei noi compoziții. Palla ține în mîna partitura și mai degrabă limpezește punctele îndoielnice, nesigure, dezvăluie noi posibilități, ajută.

El e primul care se angajează să încerce interpretarea unei compoziții pe care ceilalți ar considera-o, cu siguranță, drept zgomot diform. E un madrigal gen Gesualdo, spune, ce nu se aseamănă cu nimic altceva. Răscolește sufletul, e înfricoșător, plin de neliniște. Fiecare rînd al său e un suspin, o consternare, o moarte în chinuri.

— Acum l-ai scris, Don Carlo ? Așa ? . . .

Carlo s-a așezat în jîlțul cu spătar înalt, soarele palid de sfîrșit de noiembrie îi luminează fața din profil. Ca și cum ar transfigura acest chip prelung, cu pielea netedă, cu păr negru, cu ochi aproape bolnăvicios de strălucitori. Oare e același om care în acea groaznică noapte a căsăpît-o cu sabia pe muribunda sa soție ? Acum Don Carlo șade aici, la aceeași masă cu el, în haină de catifea, cu degete pătate de cerneală, suferind și totuși fericit — pasionat, ca și cum ar fi uitat de scrutarea orizontului ce durează din zori și pînă la înserat. Privirea îi adastă asupra partiturii, mîna începe să bată măsura, Gesualdo fredonează. Are și el voce frumoasă, deși nu are volum, ci mai degrabă arta școlii e cea care a cizelat această voce delicată. Găsește sprijin în tenorul lui Palla, astfel că vocea cu nuanțe mai profunde a lui Carlo se împletește cu vocea mai cristalină a lui Scipione. Tatăl, care zace în pat cu un etaj mai jos, ascultă cu încîntare efluviul de madrigal ce străbate surd, dar totuși minunat, prin pereții groși. „Carlo e pe cale de vindecare“, nu mai umblă neconținut prin camera din turn ca o sălbăticiune hăituită (tatăl bolnav auzea și asta), ci parcă s-ar mai liniști cînd încep să cînte aceste madrigaluri ciudate. Bătrînul prinț ascultă. Cît de altfel, cît de străine sînt aceste cîntece. Nu se aseamănă cu nimic altceva. Palla își dă seama că acesta e singurul lucru bun cu care îl poate ajuta pe Gesualdo. Tasso e și el un prieten credincios, i-a trimis o mulțime de versuri și îl roagă pe Gesualdo să-i trimită la Roma compozițiile pe care le-a scris. Cei de acolo — aristocrați, cardinali, melomani — așteaptă să vadă ce s-a mai creat

în atelierul lui Gesualdo. Privește prin fereastră înserarea de afară. În atelierul lui iau ființă madrigaluri. Nu e rob.

Două voci nu pot suplini un cor compus din cinci voci. Privirea poate cuprinde însă fiecare voce, iar ei se apleacă asupra compoziției cu siguranța unor muzicieni experimentați. Versul lui Tasso e clădit pe contraste și transmutații: gheață și foc, indiferența nemiloasă a femeii iubite și văpaia dorinței neîmplinite se împletesc în suferința ce izbucnește deodată într-un vaiet. Efectul sonor al celor două cuvinte de bază — gheață și văpaie — dovedește forța construcției și astfel compoziția parcă ar renunța la dominația sa polifonică asupra textului. Palla simte deodată ca și cum din depărtare s-ar auzi glasul pasionat al celor din Camereta lui Peri: moarte polifoniei! Trăiască nemuritoarea monodie, platoniana vorbire cîntată. Gesualdo nu a fost însă la Florența, — așa cum a fost el —, nu a participat la reuniunile Cameratei. Și totuși, din orizonturile polifonice izbucnește deodată, în mod neașteptat, asaltînd toate legile cunoscute pînă acum ale armoniei, acel unic sunet înfricoșător. L-a adus Tasso? Singurătatea? Căința? În această clipă Scipione Palla deține cheia unui suflet, simte că e părtaș la o minune.

Rămîn așa, șezînd tăcuți, după ce se stinge ciudata canzone, pînă cînd se aude răsunînd semnalul de trîmbiță al străjerului din turn. La marginea orizontului se ivește nu o oaste întregă, nu un nor de praf ce acoperă o cavalerie, ci doar trei călăreți.

Neliniștea revine în priviri. Carlo stă acolo, în fața ferestrei, minute în șir, pînă cînd călăreții, trecînd prin sat, ajung la porțile cetății. Fiecare știre poate constitui o noutate, fiecare curier poate fi un trimis al năpastei sau un înger al izbăvirii.

Călărețul care merge în frunte poartă emblema orașului Napoli brodată pe haina sa neagră, în urma sa vin doi slujitori, suita lui. Nu sosește oaste ca să-l ia prizonier, n-are motive să se teamă că va fi tras în cursă. Solul este condus în sala cea mare, e primit de prințul Venosei așa cum se cuvine.

Aduce sentința. Tribunalul suprem al Camerei nobililor îl achită pe Don Carlo de acuzația omorului conjugal și a uciderii lui Don Fabrizio Carafa, care i-a pîngărit viața familială. Documentul e însoțit de scrisoarea președintelui tribunalului. „Nimic nu vă împiedică să reveniți în mijlocul nostru și să vă reocupați jețul moștenit de la strămoșii voștri“.

Cetatea Gesualdo se ridică parcă din neguri, din temeri. Se părea că nu mai e cuibul blestemat ca atunci cînd s-a refugiat aici.

Se poate întoarce la Napoli? Scrisoarea îl absolvă de învinuire. Dar se va găsi cineva care să-l poată elibera vreodată de remușcările sufletului? Scipione Palla e alături de el, ca o umbră. În timp

ce se pregătește masa pentru oaspete și în timp ce însuși Carlo îi duce tatălui său vestea, Palla a și început să repete, cu patru flăcăi aleși de-ai castelului-cetate, ca să poată cînta, în cinstea stăpînului, un madrigal pe cinci voci. Carlo se simte din nou om. Numai de nu l-ar mai chinui — în somn și cînd e treaz — groaznicele imagini ce i s-au întipărit în memorie în acele clipe fatale: Bardotti vine cu cele două lumînări în mîini, una o așează pe măsuta din antreu, încă un pas... cineva forțează ușa... Lumînarea și un singur opaiț deasupra patului Mariei. Două lumini, ca doi luptători. Oare a țipat Maria? Miros de praf de pușcă, de fum, de pucioasă. S-au rostit cuvinte după aceea? *Salve Regina*. De ce nu i-a îngăduit aceleia, pe care a iubit-o, măcar atîta timp cît să spună un *Ave*?

Cînd se va întoarce la Napoli oare îl vor ocoli ca pe un monstru? Ce va spune Tasso? Ce va spune Campanella? Șade în scaunul ce seamănă cu un tron și îl ospătează pe trimisul Consiliului. E un nobil care în virtutea rangului său a fost ales pentru această misiune și care, pentru vestea bună ce a adus-o, speră să fie răsplătit. Ridică paharul, dar pentru ce? La Napoli cinci prinți bătrîni au pronunțat sentința: a acționat pentru a-și apăra onoarea de soț lezată. Bea o înghițitură de vin, atîta îi e deajuns pentru a-i atenua starea de teamă ce i se agravează de acum o oră. În astfel de cazuri... în astfel de cazuri e aproape inevitabil ca spasmele să nu-i schimonosească chipul, tremurul să nu-i zguduie tot corpul. Șade în scaunul ornăt cu coroana princiară. În mîină ridică cupa sărbătorească. *Ave Venosa*. Numai de ar avea atîta putere ca să reziste pînă cînd se vor scula de la masă și va putea ieși din sală în fruntea suitei sale.

22

Niccolo Sfondrati, blajinul cardinal din Roma, împlinea aproape șaptezeci de ani cînd i-au pus pe cap tiara. Și-a luat numele de Grigore, fiind al paisprezecelea papă cu acest nume. Trei luni stătuse vacant scaunul Sfîntului Petru, dar, dacă socotim și agitația ce a precedat alegerea papei Urban care a domnit doar douăsprezece zile, se poate spune că aproape o jumătate de an au durat neliniștile și intrigile electorale. Noul papă Grigore a declarat că dorește să urmeze exemplul lui Carlo Borromeo, sub ocîrmuirea căruia a avut norocul să slujească Biserica la Milano. Cei de la Curte puteau să înțeleagă în ce direcție intenționează să acționeze Sfîntul Părinte. Va renunța la

politica lui Sixtus, care se străduise să realizeze un echilibru între cele două mari puteri, respectiv între Franța și Spania. După cum se zvonea, pentru alegerea noului papă se primise în mod secret delegarea de la Escorial. Fără „*nihil obstat*“ din partea regelui Filip poate că nici n-ar fi îndrăznit să-l voteze pe Sfondrati cardinalii care priveau spre Madrid. În aceste luni soarta Europei era mult prea nesigură și, potrivit unor rapoarte secrete, regele Filip al II-lea era de acum atât de bolnav și de prăpădit, încît nu va mai putea să-și părăsească vreodată patul ce semăna a clăustru. Cardinalii s-au gîndit deci că cel mai bun lucru e să-și dea votul unuia care e mai în vîrstă și mai bolnăvicios, dar care încă nu e aproape de moarte și deci ar mai putea trăi cel mult cît și regele spaniol. Cînd va muri Filip se va elibera întreaga lume creștină, și în primul rînd Curia papală, de sub influența acestui moșneag sumbru. Așa a devenit papă Niccolo Sfondrati, adeptul și discipolul lui Carlo Borromeo, sub numele de Grigore al XIV-lea, în noaptea zilei sfîntului Nicolae, în plină iarnă.

Tasso era la Florența cînd a aflat vestea. Prietenii săi, îndeosebi gazda sa, Manso, trăiau cu speranța că poetul s-a restabilit de pe urma încercărilor prin care trecuse cu ani în urmă. Ceața și negura dispăreau tot mai frecvent din sufletul său, se plîngea tot mai rar de neli-niștile sale, nu-l mai chinuiau coșmarurile, se simțea bine în cercul Medici, îl interesau evenimentele curții florentine. Cînd marelui duce i s-a născut un fiu, Tasso s-a angajat să scrie o comedie pentru botez, spectacol în care vor apărea prințese, doamne de la curte, cavaleri. Curtea se pregătea pentru reprezentarea piesei ce prindea contur pe masa lui Tasso. Unui artist florentin, lui Bernardo Buontalenti, i s-a încredințat scenografia, el trebuia să construiască orașul închipuit în care se va desfășura acțiunea. Tasso se ocupa și de muzica piesei. I-a recomandat marelui duce să încredințeze compunerea muzicii prințului Gesualdo, prietenului său din Napoli. Ar fi un bun prilej ca prințul Venosei să poată face o vizită la curtea Medici.

Într-o dimineață pictorul ieșise în poarta casei sale pentru a începe munca din acea zi în teatrul de la curte. Tocmai atunci trecu pe acolo călare un nobil, urmat de servitorul său. În momentul în care călărețul a ajuns în dreptul său, s-a oprit și l-a întrebat de nu cumva are onoarea să se afle față-n față cu domnul Buontalenti; după aceea a descălecat și s-a apropiat de pictor. „Domnia ta ești renumitul maestru Bernardo care uimește lumea cu operele sale?“ Luat prin surprindere, pictorul tocmai se pregătea să respingă lauda, cînd străinul continuă: „Așadar, dumneata ești cel care pregătește minunatele construcții pentru piesa lui Tasso?“ „Eu sînt acela, dar domnia ta exagerezi cu amabilitățile. Cu cine am onoarea?“ Călărețul încălecă din nou, sprinten, zîmbind. „Sînt Torquato Tasso. Imi iau rămas bun și îți

mulțumesc pentru frumoasa muncă a domniei tale. Cred că nu ne vom mai vedea. Plec la Roma“.

Buontalenti — cel care crease Palazzo Nonfinito și minunatele grote din grădina Boboli — privi încurcat în urma călărețului care plecă la trap și se mistui în hățișul ulicioarelor. Tasso n-a mai încheiat niciodată comedia pe care o începuse. Piesa festivă, pregătită pentru botezul infantelui Medici, a terminat-o unul dintre poeții locali.

Cînd prietenii îl găzduiau la Florența, lui Tasso îi venea dor de Mantua, dar după cîteva zile îl alunga și de aici neliniștea ; îl atrăgea Orașul Etern. Il neliniștea și procesul moștenirii sale din Napoli, spera sprijin de la papii care se succedau. Fiecare sfînt părinte nou are alți și alți nepoți, iar acești cardinali-nepoți, în timp ce își împodobesc noile palate cu opere de artă, dacă sînt darnici, îi mai miluiesc cu cîte ceva și pe poeți.

Cînd a plecat la drum, Tasso își pusese speranța în cardinalul Cinthio Passeri, dar pînă a ajuns în munți, s-a zvonit iarăși că Vaticanul e amenințat de un nou *interregnum*, al treilea în cîteva luni. Cînd scaunul papal devenea vacant, activitatea Curiei era paralizată de pregătirea alegerilor și de incertitudinea ce cuprindea curtea. Impozitele se strîngeau anevoie, vasalii Sfîntului Scaun foloseau prilejul pentru a se răzbuna pe vecinii lor, Statul Papal scîrțîia din încheieturi, domnea războiul tuturor contra tuturor, pînă cînd la scaunul Sfîntului Petru nu venea un papă cu mină forte, asemănător lui Iuliu al II-lea sau măcar lui Grigore al XIII-lea.

La Mola s-au ivit pe creasta dealului cîțiva călăreți tocmai cînd Tasso, însoțit de unicul său servitor și de un negustor cu oamenii săi, o cotiseră pe drumul ce ducea la Roma. Chipurile călăreților nu prevesteau nimic bun. I-au înconjurat pe drumeți și i-au condus într-un loc de tabără tănuit. Pînă ce au ajuns acolo au aflat că au căzut în mîinile lui Marco Sciara, căpetenia țîlharilor. Lingușitorii îl numeau Rege al Abruzzilor, iar sfetnicii săi întîmi știau că șeful țîlharilor, descendent al unei familii nobîle, vrea să-și formeze un principat în inima acestei regiuni de munte și pădure. Se referea la „marii înaintași“ — la Este, Sforza, Gonzaga, Malatesta — care tot ca și el au început acum cîteva sute de ani, iar acum urmașii lor domnesc plini de glorie, deopotrivă cu regii Pămîntului.

Sciara domnea de zece ani în munți. Dacă din Napoli se trimitea oaste împotriva lui, el trecea de partea Statului Papal, iar din fața oștilor Vaticanului își găsea refugiu pe pămîntul căpitanilor provinciali napolitani, pe care îi mituia. Amenința pînă și Roma cînd afla că se pregătește oaste împotriva lui, spunînd că răzburarea sa o va întrece pe cea a lui Sacco di Roma, a cărei amintire groaznică mai stăruia încă în memoria locuitorilor Urbei. Cu cîteva luni în urmă

fuseseră trimiși împotriva lui Sciarra patru mii de călăreți, însoțiți de tunuri, dar căpetenia de țilhari i-a pus pe toți pe fugă, prin acțiunile sale din munți. A angajat în solda sa întregul personal al unei moneții din Parma și a bătut monezi de argint cu propria sa efiegie. Și cum pusese să se amestece doar puțină aramă în metalul nobil, monezile lui Sciarra erau mai căutate decît sferturile de dubloni, oficiali, ce conțineau mai multă aramă.

Patrulele căpeteniei circulau pe meleagurile amenințate și îi aduceau în tabăra lui pe toți drumeții. Aici prizonierii erau aduși în fața lui Piccolomini, locotenentul lui Sciarra, care le hotăra soarta. Piccolomini se trăgea dintr-o familie nobilă din Siena. Familia respectivă dăduse lumii creștine doi papi Pius. Vlăstarul care devenise căpetenie de țilhari vroia să dea o nouă strălucire neamului său. Așa l-a și primit pe Tasso, cu mare *grandezza* italiană, cînd acesta a fost adus în fața sa.

Sciarra comanda cinci mii de oameni înarmați. Aceștia sosiseră la el din toate părțile Italiei, fugind din fața aservirii și mizeriei. Cel mai mare poet al Italiei tremura în mantia sa uzată, îl chinuia febra ce-l cuprindea adesea. Piccolomini l-a primit așa cum se cuvine. I-a dăruit o haină călduroasă, îmblănită, prin care nu trece vîntul din Abruzzi. I-a cerut scuze că șeful nu-l poate primi personal ca oaspete, dar i-a oferit o armă dintre cele mai bune, pentru ca „domnia ta, mîndria Italiei, să nu mai fii hîrțuit de tot felul de țilhari de drumul mare“.

I-a pus doar o singură întrebare: ce oști a văzut în drumul său și dacă nu a auzit cumva că comandantii militari napolitani și cei bisericești au pornit expediții comune pentru a pune capăt domniei de un deceniu a lui Marco Sciarra. Tasso venea din Florența. Acolo nu se știau prea multe despre ceea ce se pregătește în Abruzzi. Așa că lui Tasso i-au dat drumul, însoțindu-l așa cum se cuvine. Negustorul a putut pleca de asemenea, dar numai cu jumătatea mai puțin valoroasă a mărfurilor sale. Tasso, înviorat de această aventură, călărea vesel în haina sa călduroasă. După puțin timp au fost opriți din nou, de astă dată de către patrulele oastei papale. Aici a aflat că Marco Sciarra se pregătește într-adevăr pentru o luptă pe viață și pe moarte. De data aceasta nu mai era de joacă.

Încă din drum Tasso îi scrisese prietenului și sfătuitorului său juridic, urgentînd procesul de la Napoli împotriva puternicei familii napolitane, în legătură cu moștenirea ce se târăgăna de un deceniu, și își încheie scrisoarea astfel:

„Acum cîteva zile, cînd am sosit, seara, întreaga regiune răsuna de strigătele femeilor care se jeluiau și fugeau. Atunci a pornit pri-

mul atac împotriva lui Castiglione. Aș fi dorit să merg împreună cu ei și să mă folosesc de acea sabie pe care domnia ta mi-ai dăruit-o, dar am fost împiedicat s-o fac . . .”

Așa că neliniștitul poet n-a mai putut vedea cum Marco Sciarra, care câștigase pînă atunci toate bătăliile, a pierdut bătălia finală.

În Orașul Etern Tasso a tras la vechiul său prieten, în casa cardinalului Scipione Gonzaga. Tremura, era chinuit de febră și îmbrăcat cu o singură haină, cea pe care i-o dăruise Piccolomini. Aici îl așteptau de acum vestile din Italia, scrisorile prietenilor săi. Aici a primit răspuns de la Orazio Feltro, sfetnicul său juridic din Napoli. Acesta l-a informat și despre acea tragedie ce a ținut capitala în fierbere timp de o săptămînă. În marele proces al lui Don Carlo a căpătat și Feltro un rol. După vestea dublei crime, Tasso a aflat că protectorul său — Venosa — va răspunde doar în fața Domnului pentru fapta sa sîngeroasă. Legea pămîntească nu l-a găsit vinovat pe marele senior.

În fața porții stătea de strajă un om înarmat, adus din Gesualdo, iar sub bolta intrării se aflau și alți străjeri pentru eventualitatea unui atac din partea celor care ar vrea să se răzbune. De cînd Don Carlo s-a întors la Napoli din cetatea pregătită pentru a face față asediului, numai aceste măsuri de apărare mai aminteau de tragedia întîmplată. Incolo totul se liniștise, pînă și matroanele îmbrăcate în doliu parcă se împăcaseră cu ceea ce nu se mai putea schimba. Se duceau tratative; Giulio Gesualdo era cel care a luat legătura, în mod confidențial, cu familia Avalos și apoi cu familia Carafa d'Andria. Vice-regele a atras atenția celor două familii că fapta lui Don Carlo a fost îndreptățită și că nici Coroana nu ar îngădui ca oricare dintre familii să întreprindă pe cont propriu vreo acțiune de răzbunare, ca în secolele trecute, cînd regii Anjou stăpîneau la Napoli. În ultima vreme Giulio Gesualdo îmbătrînise vizibil. În fața prietenilor săi pomenea adesea despre deșertăciunea vieții pămîntești, purta convorbiri pioase cu fratele său arhiepiscopul, tatonînd cu băgare de seamă ce avantaje ar obține dacă ar intra în vreun ordin călugăresc. Umbra întunecată a tragediei întîmplate îl învăluia ca o mantie neagră; nu și-ar fi închipuit niciodată că acest Carlo, acest muzicant cu capul în nori, își va urmări soția într-un mod atît de sîngeros, ca odinioară soțul Francescăi da Rimini. Fapta lui Carlo a fost ea oare îndreptățită, nu în fața legii, ci din punct de vedere uman? Oare nu ar fi putut să manifeste clemență față de Maria, cînd toți cei care trăiau în cercul intim al acestor familii știau prea bine cît de nefericită este? Giulio simțea o mare repulsie față de nepotul său, față de sine însuși, față

de întreaga societate napolitană și vroia să întoarcă spatele tuturor deșertăciunilor lumești în mijlocul cărora își petrecuse viața.

În acest moment a sosit din nou, pe neașteptate, oaspetele la Napoli și Giulio Gesualdo, care, pentru a-și liniști propria sa conștiință se străduia să împace — măcar de formă — familiile învrăbite, a devenit din nou gazdă. În casa lui s-a adăpostit din nou marele pelerin al Italiei. Tasso îmbătrânise mult. Se apropia de cincizeci de ani, părul îi încăruntise, pielea feței i se zbîrcise, pe chipul prelung numai ochii îi mai străluceau, minunați. Era liniștit, aproape vesel. Se bucura de aerul însoritului Napoli, de parcă ar fi ajuns acasă, unde ar vrea să se odihnească îndelung. S-a instalat în camera de oaspeți, în care mai locuise cîndva, făurindu-și mii de planuri, orînduindu-și manuscrisele. Se plimba prin grădină, admirînd migdalii în floare. Era un oaspete dificil. Principii se temeau de el, la fel ca și hangii, pe la care trăgea în peregrinările sale. Suflet neliniștit, bănuitor, chinuit de coșmaruri, scotocea cu vîrfurile sabiei ungherele în care presupunea că se ascund dușmanii săi închipuiți. Își răsfoia manuscrisele și, din păcate, nu o dată lipseau din ele pagini întregi : anticarii italieni plăteau prețuri bune pentru manuscrisele lui Torquato Tasso.

În casa lui Giulio parcă s-ar mai fi liniștit, era un oaspete care respecta regulile obișnuite ale conviețuirii. Se bucura de toate, de primăvara ce sosise, de cele cîteva chipuri îndrăgite pe care le-a reîntîlnit încă din seara cînd a sosit. Asculta muzică, nu refuza farfuria cu bucate, așa cum obișnuise în trecut cînd se plîngea că n-are poftă de mîncare. Povestea, pasionat, despre recenta sa călătorie, amintindu-și de cele mai mici amănunte. A avut prilejul să cunoască lumea lui Marco Sciarra, reședința căpeteniei tilharilor. Căci ajunsese și aici vestea că Marele Căpitan al surghiuniților n-a putut evita soarta crudă a celor ce se răzvrătesc împotriva puternicilor lumii. A fost prins între două focuri, oștile papale și cele napolitane l-au împresurat din toate părțile, strîngînd tot mai tare cercul de fier în jurul lui. Căpetenia a căzut în cea din urmă bătălie, iar oamenii săi s-au împrăștiat care încotro. Pînă a ajuns Tasso la Napoli, roțile legii se și puseseră în mișcare ; căpitanii mai mărunți ai lui Sciarra erau căsăpiți, spînzurați, arși de vii.

— Ce mai face Don Carlo ?

Poate că Tasso tocmai de aceea și-a îndreptat pașii spre Napoli, ca să-l viziteze pe prințul Venosei și, pe cît era posibil, să-l ajute pe cel care — asemănător lui — e urmărit cu siguranță de înfricoșătoarea ceată a Erynniilor. Bietul Tasso n-avea de unde să știe că Giulio, gazda sa, a avut și el un rol ascuns și grav în această tragedie. „Anunțați-l excelența voastră pe Don Carlo că ard de nerăbdare să-l vizitez“.

E un oaspete neliniștit, dar e mîndria Italiei și nu este ușă care să nu se deschidă larg în fața poetului.

Celor care-l găzduiau pe Tasso nu le era ușor : nimeni nu putea ști cum se va comporta în ceasul următor. Refluxurile letargice ale sufletului său alternau cu izbucniri furioase, cu impulsuri de evadare, cu coșmaruri. În schimb lui Giulio Gesualdo i-a căzut o piatră de pe inimă cînd a văzut că Torquato nu e zdrențaros, că prietenii săi cardinali din Roma i-au dat bani de drum și n-a venit fără nici o para.

Prima dimineată a petrecut-o ducînd tratative. *Doctor* Orazio Feltro, reprezentantul juridic al lui Tasso, i-a relatat amănunțele procesului ce durează de mai bine de un deceniu. Impotriva unui senior atît de puternic, cum este prințul Avellino, pair al Regatului Napoli, poetul avea puține șanse să cîștige procesul de proprietate pe care îl por-nise încă Bernardo Tasso, tatăl său. Doi cardinali din Roma, rude ale prințului, îi scriseseră însă acestuia, pentru a-l îndupleca să renunțe la poziția sa rigidă și să satisfacă pretențiile poetului printr-o rentă anuală. „Ne e teamă că excelența voastră nu va trebui să plătească prea mult timp” — scria nepotul papei (oarecum la sugestia Sfîntului Părinte). Așa că acum, potrivit părerii maestrului Orazio, bat vînturi mai prielnice. Dacă totul merge bine, Torquato Tasso va putea, în sfîrșit, să dea uitării mizeria anilor trecuți. Va putea trăi potrivit rangului său, ca poet și nobil. Orazio Feltro schimbă priviri mirate cu Giulio Gesualdo : Tasso abordează argumente juridice, cu sclipirile minții sale agere elucidează punctele nebulos ce se ivesc din noianul de hîrtii. E calm, chibzuit. Cîntărește atît șansele unei înțelegeri cu prințul Avellino cît și cele ale continuării procesului. La prînz, cînd se ridică să plece, avocatul îl conduce la ușă cu adînci plecăciuni. *Doctor* Orazio ar putea să jure chiar și în fața altarului Domnului că mintea lui Torquato Tasso e perfect sănătoasă, că e în deplină capacitate de acțiune, ceea ce constituie o premisă esențială pentru a putea să ajungă la o înțelegere cu adversarul său în proces. De la consilierul său juridic Tasso a pornit-o pe jos pentru a-i face o vizită lui Carlo Gesualdo.

S-a perindat pe la multe curți, a făcut plecăciuni multor oameni de rang. A trăit potrivit ceremonialului la Ferrara, Veneția, Mantua, în Orașul Etern. A știut întotdeauna cui cît datorează. Cînd Giulio i-a atras atenția că în jurul lui Don Carlo s-au cristalizat lucrurile, i-a răspuns aproape trufaș : „Am ținut seama de obiceiuri chiar și la Sant'Agata”.

Prințul își primește oaspetele în camera de muzică. Giulio îl însoțește pe Tasso pînă în curtea palatului pentru ca nu cumva să-l întărite pe poet vreun străjer neghiob de la poartă. Așteaptă pînă cînd acesta dispăre în cotul scării ce duce la etaj. Pe aici au fost coborîte

cadavrele, cînd le-au dus spre porțița morților. De atunci Don Giulio n-a mai urcat această scară.

Şaisprezece ani îl despart pe Tasso de Carlo. Mîinile lui Tasso nu sînt pătate de sînge. Odată, într-un acces de furie, a aruncat pumnalul spre un valet căruia i-a surprins o privire ironică. Acesta s-a ales doar cu o ușoară împunsătură. A fost unul dintre motivele pentru care cătușele pentru demenți i-au însîngerat încheieturile mîinilor la Sant'Agata. Cum arată oare cel care poartă pe suflet două vieți sacrificate? Chip oval, cap prelung, ochi adînciți în orbite și totuși proeminenți, piele măslinie, față bărbierită, cute adînci în colțurile gurii, frunte brăzdată de riduri. Il cunoscuse și pe severul arhiepiscop Carlo Borromeo. Don Carlo se ridică, pe chipul său străbate o străfulgerare de lumină. Acum seamănă leit cu arhiepiscopul. Tasso se înclină, mai adînc decît ar trebui. După etichetă ar trebui să schițeze și un sărut al mîinii, cinstire ce i se cuvine unui domn atît de mare, dar care de obicei nu este acceptată. Tasso însă nu sărută mîna decît Sfîntului Părinte. Simte îmbrățișarea a două brațe. Pe chipul lui Don Carlo se așterne pentru o clipă, ivindu-se parcă din adîncul sufletului, un suris de multă vreme ascuns.

Sînt singuri în cameră ; pe coridor, în fața ușii, parcă s-ar fi oprit străjerul. Oare nu o fi nevoie de el ? Despre oaspetele care se află înăuntru circulă fel de fel de vorbe. Poate că era mai bine dacă îl rugau să-și lase afară sabia, să-și scoată pumnalul de la brîu. A fost însă condus pînă aici cu mare cinste, chiar și majordomul îi făcea plecăciuni adînci. Cine poate fi acest domn, căruia unchiul prințului îi spune Don Torquato ?

Ce poate să-i spună aceluia care în timpul nopții se mai află încă într-o necontenită dispută cu morții săi ? Tasso privește în jurul său. *Viola da gamba, viola da bracio*. Pe rafturi se văd instrumentele de suflat. Pe masă se află un clavicord. În dulap se zăresc și alte instrumente muzicale. În sipe — partituri, cărți *in folio*, maldăre de hîrtie. Învățase și el cîndva cum trebuie să se cînte, pe voci, în cor sau sub formă de oratoriu, cum trebuie să se înceapă motettele cucernice și cum se înveselește deodată cîntecul cînd cinci sau șase cîntăreți încep să cînte un madrigal. Înainte ca să i se fi înțepenit mîinile din cauza reumatismului în mănăstirea-închisoare, cînta și el cu plăcere la lăută și la ghitară. Poate că și-ar acompania și acum propriul său cîntec, dacă i-ar veni chef să transpună pe note propriile sale versuri. „Slavă lui Gesualdo, principele napolitan al Muzicii !”

Epitetul sună sec, forțat, chipul lui Carlo e întunecat, privirea neli-niștită, degetele i se agită nervoase.

Cînd Giulio l-a anunțat că trebuie să-l primească pe ciudatul oaspete, Carlo s-a cutremurat. Să-l vadă Tasso în această stare ? Ce

să-l întrebe? Cum a călătorit? Pînă unde a ajuns în scrierea noului său epos — *Gerusalemme Conquistata*, pe care l-a conceput în locul lui *Gerusalemme Liberata* și din care a eliminat episoadele de dragoste, tot ceea ce era ușuratic, vesel, semănînd cu o Teologie înveșmîntată în zale de versuri? În aceasta chiar că nu va găsi vreun cusur nici un inchiizitor, căci nu e altceva decît o variantă cenușie, searbădă, dureros de slabă a eposului original, pe care atît de mult îl îndrăgesc toți cei care l-au citit.

De ce vine la el? Dacă ar avea nevoie de vreun ajutor bănesc, i l-ar da, visteria i l-ar plăti. Dacă ar solicita găzduire — pe proprietățile sale oricînd se găsește o locuință pentru el. Dar el ține morțiș să vorbească cu Gesualdo. Ce va putea spune Tasso celui care a ucis? Binecuvîntat pretext sînt versurile.

— Madrigalurile pe care domnia ta mi le-ai trimis sînt foarte frumoase. Mi-ar face plăcere dacă mi-ai mai scrie și altele. Singura mea bucurie o constituie citirea madrigalurilor domniei tale. Ele mă inspiră, Don Torquato. Știi și dumneata că nu mi-e ușor să-mi abat gîndurile negre. Pentru mine aceste madrigaluri sînt *rara avis*, cadouri neprețuite. Dacă vrei să ascuți, ți-aș cînta cu plăcere acel madrigal compus pe textul dumitale, pe care-l iubesc cel mai mult. De mult n-ai mai fost la Napoli. Te simți bine aici?

— N-aș fi crezut că aici înfloresc de acum migdalii. Nu suflă nici vîntul de sud care aduce dogoare și nisip din Africa. Am ținut să vin la domnia voastră, Don Carlo. Am adus cu mine versuri. Cînd mă aflu în tabăra lui Sciarra și așteptam să mi se elibereze *salvus conductus* ca să pot pleca mai departe, am scris cîteva poezii. M-am gîndit și atunci la excelența voastră.

— Spune-mi doar Carlo! Îți voi mulțumi...

— Sufletele noastre parcă ar purta platoșe de fier pe care trebuie să le lepădăm una cîte una. Domnia ta crezi că e posibil să se nască prietenii chiar și la o vîrstă atît de înaintată?

— Cînd ai trăit la Ferrara, la curte, ai avut prieteni? Și ți-au rămas prieteni și atunci cînd... ai fost întemnițat în Sant'Agata?

— Pe binevoitorii mei pot conta uneori. Dar în ce privește prietenii, am impresia că se neliniștesc cînd îi vizitez. Ei știu că nu sînt un oaspete comod. În spatele călărețului aleargă sumbrele sale griji. Manso e singurul care îmi este fidel și are grijă de mine. Cînd mă părăsesc puterile, mă ajută. Credinciosul Manso. Acum, domnia ta, Carlo, îmi oferi prietenia dumitale?

— Urăști Ferrara, unde ai suferit atît de mult?

— Mi-e nespus de dor după ea... să o pot vedea din nou. E grădina de flori a Italiei, orașul care mi-e cel mai drag. Dar nu mă

pot întoarce acolo. Ducele Alfonso m-a expulzat de pe proprietățile familiei Este când mi-a dat drumul.

— Am auzit zvonindu-se că Sfântul Scaun ar vrea să ia înapoi ducatul care de patru secole îi este vasal, în cazul în care Alfonso se va sfârși din viață. Domnia ta ai fost la Roma. Ce ai auzit vorbindu-se despre acest lucru printre cardinali ?

— Alfonso mi-e dușman, totuși mi-ar părea rău dacă cea mai frumoasă monarhie a Italiei s-ar prăpădi pe vecie. Să devină doar o modestă provincie nordică a Vaticanului ? I-am cunoscut și pe tinerii din familia Este. Pe Cesare, pe care Alfonso vrea să-l lase moștenitor, fiind nepotul său. Pe drăgălașa Leonora ... era încă o copilă când am văzut-o prima oară ... rază de soare în umbra Cetate. L-am cunoscut și pe fratele vitreg al lui Alfonso, pe cardinalul Alessandro. Pe Marfisa d'Este, cea cu ochi verzi, ca și pe Violante Signa, pe care Alfonso, tatăl lui Cesare și al Leonorei, acel Alfonso d'Este care aparținea ramurii mai tinere, a reușit pînă la urmă să o ia de soție când a devenit văduvă. Leonora venea uneori la Sant'Agata. Mă vizita. Imi aducea vin și fructe din Montecchio, unde tatăl ei era viconte. Când îmi amintesc de ei, mi-e și mai tare dor să mă întorc acolo. Dar Alfonso mi-e dușman, nu îngăduie să revin la Ferrara. Mă pot duce oriunde : la Mantua Vincenzo Gonzaga mă primește cu brațele deschise, la Urbino sînt de asemenea bine venit, la Roma pot alege la care dintre cardinali să stau. La Napoli Giulio Gesualdo mi-a oferit casa sa. Și totuși mă simt ca o gîză ce zboară zbătîndu-se în jurul luminii. Ferrara e lumina mea, în care aș dori să zbor.

— Ai aflat la Roma, nu-i așa, despre cele ce s-au întîmplat în această casă ?

— Din scrisoarea lui Manso ... Când rana e pe vindecate, nu-i îngăduit s-o zgîndări cu mîini nepricepute. Am cunoscut-o pe prințesă. L-am cunoscut și pe Fabrizio. *Requiescant in pace*. Mai mult n-am ce spune.

— Acum eu am devenit omul cel mai urît din toată Italia. De ar trăi Dante, m-ar așeza în *Inferno*. Ce bine era când mă preocupam doar de propria-mi viață. La Gesualdo mă pregătisem pentru asediu. Dar acum, cînd sentința a fost pronunțată, cînd acuzația împotriva mea s-a spulberat, am impresia, Torquato, că de abia acum am de parcurs drumul cel mai greu. Să mă împac cu mine însumi. Vezi, numai în această cameră mă simt în largul meu. Muzica e singura mea mîngîiere, așa cum filozofia a constituit pentru Boethius singurul său refugiu în închisorile sale. Mă simt ca și cum aș trăi printre miasmele unui vulcan. În extazul provocat de adierea sulfului încep să creez, așa cum odinioară prorocea Sibylla la Cumae, nu departe de Napoli. Te rog să mă ierți că-ți spun toate acestea într-un mod atît de dezînat,

aşa cum îmi trec prin minte. Nu credeam că ai să mă vizitezi chiar azi, deşi ştiam de la Giulio că soseşti la Napoli. Eram plin de neli-nişte: nu ştiam dacă mi-e îngăduit să mă întâlnesc cu dumneata. Şi acum, când eşti aici, în loc să vorbim despre versuri şi să ne rostuim aşa cum se cuvine treburile comune... trebuie să vorbesc despre mine, despre chinurile mele... Oare de ce l-ar interesa toate acestea pe cel mai mare poet al Italiei?

— Carlo, madrigalurile duminale sînt cunoscute pretutindeni. Toată lumea aşteaptă ca ele să fie răspîndite nu numai sub formă de manuscris, ci să ajungă cît mai repede sub tipar şi oricine să le poată procura. Poate că te întreb într-un moment nepotrivit: *acum* mai ai inspiraţie? Mai compui? Îmi iubeşti versurile?

— Cît am stat la Gesualdo scrutam orizontul dacă nu cumva vin să mă prindă. Avalos, Carafa... poate însuşi viceregele. Trăiam năpădit de întunecate umbre, negura sumbră nu avea grai. Mereu aceleaşi imagini. Mereu aceleaşi sunete. Vrei să ştii dacă îmi pare rău? Dacă *azi* i-aş ierta? Dacă mă îngrozeşte horcăitul de moarte? Vezi, niciodată nu mi-a plăcut să vînez. Încep să tremur cînd văd sînge. Mă înţelegi? Mă poţi crede că acolo, în turn, am trăit coplesit de gînduri negre? Era o zi ceţoasă de iarnă, cu o ploaie mărunţă, murdară, cînd am auzit din nou *Vocea*. Ce fel de voce, Torquato? Coruri. Dar nu aşa, pur şi simplu. Auzul îmi distingea, fără să vreau, fiecare voce. Auzeam separat fiecare voce de parcă polifonia ar fi fost un covor pe care l-aş fi desfăcut fir cu fir. Aşa m-a întîmpinat acea dimineaţă, Torquato, cînd a început să răsune totul în jurul meu. Răsuna donjonul şi parcă vibrau şi crenelurile, armele, totul. Am fost bolnav zile de-a rîndul. Totul dospea. Nu-mi trebuia nici mîncare, nici băutură. Ca şi cum aş fi fost în ajunul unei bătălii, mă trecuseră sudorile. Atunci au început să cînte corurile. Le auzeam limpede. Din înălţimea tenorilor sunetele coborau în jos, într-un iureş nebun, chinuite, de parcă i-aş fi auzit pe cei osîndiţi la cazne, apoi se rostogoleau şi mai adînc, începeau să se zvîrcolească, să se tîrască, fără nici o pregătire... eşti şi dumneata muzicant şi înţelegi... *senza preparatione*. Maestrul meu, Macque, s-ar fi îngrozit dacă ar fi văzut ce am zmîngălit atunci pe hîrtie. Eram bolnav, mă ametişea şi febra, credeam că totul e doar un coşmar şi că, dacă mă trezesc, voi uita totul. Totuşi zmîngăleam notele pe hîrtie. Veneau aşa, de la sine, cum se ridică de undeva, din adîncul vulcanului, fumul şi aburii.

— Ți-a fost teamă?

— M-am îngrozit de mine însumi. Această muzică ce s-a născut acolo, în acea dimineaţă, e alta, e cu totul alta decît madrigalurile mele de pînă atunci. Explică-mi, de poţi, farsa nemiloasă ce ne-o poate juca inspiraţia... cînd şi cum se rătăceşte sufletul, pentru ca apoi,

la cîte o oprire, să te îmboldească : creează ! Ședeam chircit, cuprins de spasme, mi-am proptit fruntea de ochiurile ferestrei. Doar în turnul bisericii veghea straja. Dacă trage clopotele înseamnă că vine oaste împotriva mea. Sărmanul meu tată, infirm și bolnav, a trebuit să vadă toate acestea. Într-o cetate, pe care nu o asediau decît fantomele. Scrutam orizontul cu ochii mei slăbiți, uneori alungam demonii care mă obsedau. Scrie ! Nu aveam destulă putere. Eram atît de nenorocit, zile de-a rîndul natura refuza să mi se supună, sufeream cumplit, valetul meu se tot învîrtea îngrijorat în juru-mi, neștiind cum să mă ajute... Atunci, așa, deodată... a venit ca un fluviu întunecat, mîlos, ca un puhoi, *diluvium*. Ca o Sibyllă, însă ceva mai lucid. Dumneata, Torquato, ești singurul care poți și trebuie să înțelegi cît de dureros și totuși cît de neuitat e acest val. Să scrii, să ștergi. Dar asta era de acum sfîrșitul celor întîmplate. Inspirația dispăruse de acum. Mîinile erau doar niște slugi, în minte-mi se mai învîrteceau gîndurile din acea dimineață. Îți mulțumesc că ai venit. Îți sînt recunoscător că m-ai ascultat.

— Demonii noștri sînt frați, Carlo. Și în jurul meu totul e un chin. Cînd am scris pentru domnia ta aceste cîteva rînduri, am făcut-o pentru că speram că mă vor ajuta să scap de mizerie. Sonetul lui Tasso — oricît de nenorocit am devenit — tot mai valorează bani grei. Atunci am început să le scriu cînd așteptam în tabăra lui Piccolomini. Demon, spui ? „*Io son ghiaccio di fuore*” — iartă-mi vanitatea, că citez propria mea poezie : e unul din versurile mele cele mai frumoase. De ce ? Pentru că m-am gîndit la domnia ta ? Pentru că am dorit ca din sinteza noastră să se nască o capodoperă ? Oare n-ar fi posibil ca din chinurile amîndurora să rodească un dulce fruct ? Cristal de ghiață născut din vîlvătaie. Oare a mai fost în stare cineva să folosească o asemenea imagine ? Cît e de simplu : contradicția mărește efectul metaforei. Dar de ce mi-a venit în minte tocmai atunci cînd așteptam, înfășurat în mantaua dată de Piccolomini, *salvus conductus*, ca să pot pleca mai departe ? De ce te avînți în necunoscut, *senza preparatione*, cu nonele ? De ce te înalți în slăvi cu durerea domniei tale ? De ce mă gîndesc la ghiață, cînd afară dogoresc razele de soare ? Ești obosit ?

— Azi este prima mea zi frumoasă ! Cu ce-ți pot fi de folos ?

— O vorbă bună în procesul meu de moștenire. Pune bunăvoința domniei tale într-una din balanțe, în cealaltă vor fi versurile mele. Și mai solicit și o promisiune : cînd vor veni muzicanții domniei tale, voi putea asculta și eu madrigalurile ?

Carlo se gîndește că așteptarea asediului a mistuit venitul pe acest an al proprietăților Gesualdo. Soldă, tunuri, praf de pușcă, șanțuri de apărare, arme. Procesul : sume uriașe pentru cancelariști, magistrați.

Viceregele a mărit la dublu contribuția caselor nobiliare. Pe veșmintele negre ale lui Tasso nu se văd petice, dar coatele îi lucesc ca oglinda. Nu poartă nici un fel de bijuterii, nu are nici măcar un inel. Cine ar crede că prințului Venosei îi vor lipsi cei treizeci de galbeni? Primește-i, Tasso, primește-i doar ca arvună.

„Demonii noștri sînt frați.“ Și acum parcă s-ar fi spulberat vraja. La ora convenită sosesc Dentice, Scipione Palla, Nenna, Filomarino. Au găsit din nou drumul către palat. Cînd au aflat cine e bărbatul palid, firav, care (ca și cum i-ar repugna chipurile străine) se retrăsese într-un ungher mai întunecat al camerei, s-au înclinat adînc în fața lui Torquato. Se cercetează reciproc de parcă ar fi împinși de o încordare neobișnuită. Tenorul lui Scipione Palla destinde și de data aceasta atmosfera. Ridică de pe masă partitura lui Gesualdo (compusese madrigalul pe textul unui poet necunoscut și-l pregătise pentru ziua de azi). Oare cînd l-a compus: în prăpastia neliniștilor sale, sau încă înainte, cînd se pregătea tragedia?

„Non mirare, non mirare
di questa bell'ima...”

Vocea lui Palla parcă ar contopi textul celor cinci voci. Tasso, care stă retras în fundalul camerei, pregătit pentru a putea părăsi camera în orice moment și pe neobservate, privește cu ochi strălucitori la Palla, chipul său se destinde, cutele de pe frunte i se netezesc. Se ridică din jilț, așteaptă cu evlavie sfîrșitul madrigalului. „O, *desir troppo ardito, va, va che sei ferito*.” Versul, gîndește în sinea sa, e nespus de plictisitor, rima e și ea slabă. Dar cîntecul e surprinzător de minunat. De parcă s-ar aprinde mii de luminițe în inima sa, simte că-l înconjoară o lume italiană. Vocea lui Scipione nuanțează catifelat, se domolește în pianissimo, apoi se stinge. Cu toții stau în jurul lui Tasso, ca și cum ar sărbători un principe. Cinci muzicanți și un scriitor Tasso rămîne cu ei toată ziua.

23

Mesajul secret anunță că, după ce se vor liniști furtunile echinoxului de primăvară, flota franceză va porni spre țarmurile Calabriei. În același timp vasele turcești se vor apropia de coastele sudice ale Italiei. Rugurile aprinse pe creste de dealuri vor constitui semnalul pentru marea răscoală împotriva spaniolilor.

În timpul verii seceta pîrjolisise cîmpiile, iar în canalele de irigații apa secase aproape de tot. Vitele s-au rărit, oamenii de prin sate au pornit în căutare de lucru sau au apucat calea cerșitului. Calabria, unde poporul îi respectase pînă nu de mult pe stăpînitori, a devenit o vale a nemulțumirilor. Taman cînd se isprăvisese și făina și uleiul, tocmai atunci a năvălit asupra provinciei ceata strîngătorilor de biruri. Dacă ar fi venit toamna, ar mai fi găsit cu siguranță ceva : vite, bani, vin, ulei. Dar pînă în primăvară se terminase totul și în casele țărănești se încuibărise grija. Dacă strîngătorii de dări ar fi fost niște oameni cu suflet, ar fi părăsit satele cu capul plecat. Dar ei cumpărașeră de la vicerege strîngerea birurilor pe timp de trei ani, iar acestuia îi trebuiau banii acum, imediat. Pe un sfert din preț cumpărașeră ceea ce la cancelarie era considerat că „așteaptă doar să fie strîns”. Rubricile prevedeau cu amănunțime cît trebuie pentru întreținerea curții, cît reprezintă impozitul de război, solda trupelor staționate la Napoli, cît înghite flota și sistemul de apărare a țărmurilor, cu tunurile sale, cu fortificațiile sale, cu serviciile sale de poștă. Pe masa arendașului principal se înșirau o mulțime de hîrtii, din care putea să-și calculeze, totuși, că a făcut o afacere strălucită. Cei care încheiau asemenea afaceri cu ocîrmuirea erau catalani sau genovezi, fel de fel de cămătari cărora puțin le păsa de necazurile poporului napolitan. Alcătuiau cete de mercenari, din oameni de ai lor, cărora, după fiecare sat devastat, li se cuvenea un anumit procent din pradă. Strîngătorul de dări nu poate rechiziționa cu mînuși și nu trebuie să se dea înapoi nici de la a spînzura, dacă întîmpină rezistență. Totuși nu e recomandabil — deși au fost și asemenea exemple — să dea foc satului. Prin asta catalanul și-ar tăia singur craca de sub picioare. De pe pămîntul pîrjolit de foc se poate storce și mai puțin.

Plîngerile curg din toate părțile, acoperă masa de lucru a călugărului. Căci prin sate s-a dus vestea că în mănăstirea dominicană din regiune s-a întors compatriotul și fratele lor — Tomasso Campanella. Cînd pe crestele dealurilor se vor aprinde focurile semnalizatoare, iar dinspre țărm vor răspunde licărind lampioanele navelor ce vor acostă, poporul de rînd va ști că a sosit vremea. Campanella străbătuse de acum satele de pe țărm. Îi cunoștea pe toți preoții, cîrciumarii, notarii, vechilii. Peste noapte trăgea la ei, ocolea castelele. Era unul dintre călugării dominicani, soldat al faimoasei *Eclesia Militans*. Nimeni nu putea ști, afară doar de Sfînta Inchiziție, ce anume iscodește călugărul, ce misiune are. Campanella îi ascultă pe oamenii de prin sate, notează cîte ceva pe hîrtie. Și pleacă mai departe. Pe jos, iar dacă vreun țăran îl ia în căruță îl descoase și pe acela. Ceea ce e însă curios la acest călugăr este că nu face caz de păcatele țăranilor, că nu ține predici. Din cînd în cînd în graiul său calabrez intercalează mai de-

grabă niște cuvinte mărețe, chiar și din acelea pe care cei din partea locului nici nu le prea înțeleg. Le vorbește despre o țară îndepărtată, unde domnește pacea, toți oamenii sînt egali, nu se cunosc banii, toate bunurile sînt ale tuturor. Ciudate vorbe, poate că paterul dominican le încîlcеște dinadins pentru ca nimeni să nu le prea înțeleagă, ci să priceapă doar atît: *pregătiți-vă!* Și dacă cineva s-ar îndoi despre ce fel de pregătire este vorba, îndoiala sa se spulberă imediat ce află de chemarea la oaste lansată în numele căpitanului Maurizio de Rinaldis, care vrea să-i înarmeze pe țărani pentru eventualitatea că „se va întîmpla ceva“, că se va destrăma ordinea în Calabria. Ce fel de legături este între instigația lui Rinaldis și vorbele misterioase ale lui Campanella înțeleg prea puțini, poate numai cei inițiați, cei cărora Campanella le-a destăinuit că și unul și altul urmăresc același scop. Creierul și pumnul. Dacă va avea loc debarcarea, stăpînirea spaniolă va fi imediat răsturnată.

Strîngătorii de biruri au raportat superiorilor lor că pe unde a trecut înaintea lor Campanella țărani au devenit îndărătnici, obraznici. La un semnal anume satul întreg se refugiază în mlaștini pînă cînd pleacă oastea receptorilor. Sau opun rezistență. În aceste sate aproape că de fiecare dată rămîn cîțiva morți — dar de ambele părți! Numele lui Campanella se pomenеște ba ici, ba colo. Cei care sînt de partea stăpînirii îl acuză mai degrabă pe cavalerul de Rinaldis. Tot mai multe plîngerі sosesc la cancelarii, iar din rapoartele denunțătorilor nu lipsește numele călugărului. *Domini canis* — cîinii Domnului — sînt porecliți membrii aceluі ordin — al dominicanilor, cărora li s-a încredințat Sfîntul Oficiu. În sufletul lor nu trebuie să fie nici slăbiciune, nici milă, dacă vor să plivească via Domnului. Dominicanul — echivalează el singur cu o oaste întreagă. Nu e legat de nici un fel de interese, nu are rude, nu-l amețesc comorile pămîntești, puterea. Chiar și față de rege poate lega și dezlega, căci în spatele său se află, cu întreaga sa forță, *Ecclesia*. Și acum tocmai un dominican e cel care umblă prin sate, iscodește fără poruncă și fără să fie nevoie, instigă oamenii. Rapoartele sînt însă contradictorii. Cei mai mulți nu se dămiresc cu vorbele lui Tommaso și sînt și mai puțini cei care sînt în stare să redea tot ceea ce el propovăduiește. Totuși, consilierii viceregelui din Napoli care discern aceste acuzații (lăsînd la o parte tot ceea ce e pizmă, răzbunare, denunț și, în același timp, extrăgînd din ele picăturile de otravă ale ereziei) — își dau seama că ceva nu e în regulă cu acest călugăr zvăpăiat. Campanella le cîntă adesea în strună celor care ațîță la răscoală și poate că este chiar principalul instigator. Fără vîlvă, în liniște, trebuie pusă mîna pe el, ca și pe cavalerul de Rinaldis.

Campanella e bine cunoscut și în cartierele sărace ale orașului. La predicile sale — cît timp le-a putut ține în biserica Sfîntului Dominic — se îmbulzeau orășenii. De cînd au sosit vești că și-a găsit găzduire în cutare sau cutare mănăstire, că propovăduiește ici și colo dreptatea, poporul de rînd l-a remarcat și a început să creadă că dominicanul grăiește adevărul.

Sustinea cu o credință atît de înflăcărată dreptatea oamenilor, descria atît de convingător acea societate în care domnește justiția și virtutea, încît a doua zi, și încă multe zile după predica sa, se discuta îndelung în Spaccanapoli. Acum se zvonise că pe slujitorul Sfîntului Dominic l-au arestat, la fel ca și pe unul dintre nobili, precum și pe alți cîțiva călugări care răspîndeau dreptatea lui Campanella. Această neașteptată și promptă represiune a devenit deodată evenimentul cel mai important al zilei. Campanella a vorbit, desigur, împotriva celor puternici, dar tot ce a spus a citat din Biblie. Cei puternici puteau fi și regi din Orient, de mult putreziiți, dar tot atît de bine putea fi și regele Filip al II-lea, ca și salba principilor italieni, ca și seniorul care îi jupoale pe țărani. Vestile mai vorbeau și despre faptul că de-a lungul țărmurilor Calabriei circulă o misterioasă escadră de nave și că tainicele semnale luminoase au putut fi văzute pînă în zori.

Poarta Sfîntului Oficiu s-a închis în urma lui Tommaso. A început drumul său în acel labirint ce se chemă Inchiziție. În afară de vicerege, cei din cancelarii numai de aici puteau să afle dacă Tommaso Campanella a venit în contradicție cu Biserica, sau dacă a încălcat legea regelui. Cînd se duce vestea despre o asemenea năpastă a cuiva toată lumea începe să socoată dacă a fost sau nu în relații de prietenie cu acuzatul, dacă a purtat sau nu corespondență cu el, dacă a spus sau nu prietenului, cunoscutului sau vecinului său ce predică grozavă a ținut călugărul. Inchiziția e singura putere în fața căreia — cel puțin așa arată experiența — nu are nici prințul drepturi mult mai mari decît iobagul. Jos, în camerele de tortură, în beciurile interogatoriilor, toți sînt de acum la fel, cel mult cîte un titlu de noblețe, spus în batjocură, mai amintește de seniorul de odinioară. Situația lui e și mai periculoasă decît a omului de rînd care nu trebuie neapărat să și priceapă fondul real al lucrurilor.

Din nou Giulio a fost cel care a adus lui Carlo vestea : după noaptea sîngeroasă din palatul Gesualdo părintele Tommaso n-a mai fost văzut în oraș. De atunci a umblat prin sate. Amintirea lui nu s-a stins însă, privirea lui Carlo se abătea adesea spre jilțul preferat în care călugărul prieten șezuse atîtea ore în șir. Asta a mai lipsit, gîndea în sinea sa stăpînul palatului Gesualdo, cînd a aflat vestea.

Dar Giulio, care era un colportor și intrigant neobosit în lumea aristocrației, știa mai multe decît simpla arestare a călugărului. Cir-

culă zvonuri — spunea — că acesta ar fi acuzat nu numai de faptul că își instiga semenii, dar că ar fi avut legături și cu dușmanii Spaniei. Dar e posibil să fie doar vorbărie goală tot ceea ce se povestește despre o misterioasă escadră ce s-ar fi ivit în apele Calabriei.

Nici Giulio n-a primit vestile acestea fără strângere de inimă. Îi simpatizase și el pe Campanella, îi ascultase ore în șir vorbele. Era un zvăpăiat, dar avea un limbaj colorat. Don Carlo îl îndrăgise, îl invitasese de multe ori, chiar și atunci când era împreună cu prietenii săi, muzicanții. Călugărul ședea în mijlocul lor, asculta emoționat motettele și madrigalurile, uneori îi dădeau și lacrimile. Toate astea-s tare proaste. Din ce în ce mai proaste. Dacă nu se va face ceva pentru a opri cumva mâna Inchiziției napolitane, va ajunge să fie amestecată și elita aristocrației, toți cei care — dacă nu pentru altceva, ci pur și simplu pentru a-și omorî timpul — au ascultat cu plăcere sporovăiala acestui călugăr ciudat. Don Carlo e rudă apropiată cu arhiepiscopul și cuvîntul cardinalului are o anumită greutate la Sfîntul Oficiu local. Ar trebui deci ca Gesualdo să intervină la unchiul său întrucît nu prea ar fi de dorit ca familia Gesualdo să fie amestecată din nou în vreun proces și mai penibil.

Nu se poate ști însă cît de adînc coboară rădăcinile acuzației. Dacă Tommaso Campanella este într-adevăr atît de vinovat pe cît se susține prin oraș, adică dacă nu s-a mulțumit doar să pună la îndoială existența Domnului (în acest caz trebuia să intervină Inchiziția), dar i-a instigat și pe țărani împotriva stăpînilor lor și împotriva spaniolilor, atunci poate că e chiar mai bine să se renege orice legătură avută cu el. Orice *casus* pe care Sfîntul Oficiu îl include în sfera sa e mult prea delicat și învăluit de mister. Acest lucru e accentuat și de modul de procedură: famulusi taciturni veghează ca acuzatul și actele secrete să nu poată fi văzute cumva de priviri necompetente. Cei bănuși dispar pe neobservate din viața de toate zilele și ajung într-o altă lume în care moara Inchiziției macină lent, dar neîndurător. Mulți își mai aduc aminte de procesul poetului și filozofului Luis de Leon care a tradus în spaniolă *Cîntarea cîntărilor*. A zăcut aproape nouă ani în temnițele Inchiziției pînă a reușit să se desculpe și să se reîntoarcă la catedra sa din Salamanca. Nouă ani nu înseamnă nici cît un suspin în rînduiala veșniciei. De ce s-ar grăbi inchișitorii Regatului Napoli tocmai în cazul lui Campanella? Astfel tălăzuiau argumentele și contraargumentele în sufletul lui Giulio Gesualdo cînd a ciocănit la ușa prințului Venosei.

Carlo aflase de arestarea lui Tommaso, căci aproape toată lumea îl cunoștea la Napoli, iar muzicanților din grupul lui Gesualdo le era și lor drag dominicanul care ardea mereu ca o flăcără vie. Problema se punea dacă e posibil să se facă ceva în interesul lui și dacă e bine ca

în această fază de început a cercetărilor să se pună bețe în roate Inchi-
ziției. „Mă duc eu însumi“ — spuse Carlo unchiului său pe care nu
prea îl agreea în ultima vreme. De ce a urît-o Giulio pe Maria ?

Unchiul-cardinal era un bărbat voinic, osos, nici pe departe atât de
sfânt ca fostul-său cumnat, Carlo Borromeo. Era legat cu toate fibrele
vieții de orașul său, aici se născuse, aici dorea să fie coborât în mor-
mînt. Patru conclavuri au dovedit în ultima vreme că nu făcea parte
din rîndul cardinalilor cu șanse de a deveni papă.

Nici nu putuse încă să afle vești despre implicațiile cazului Rinal-
dis-Campanella. Puterea arhiepiscopului se extindea mai mult asupra
unor sfere laice, el era cel care reprezenta pe lîngă vicerege tot ceea
ce era tradiție napolitană. Era cunoscut ca un arhieru filospagnol, de
aceea cuvîntul său conta la Madrid. Regele Filip intervenise pentru
a i se acorda pălăria de cardinal, ceea ce a contribuit ca și Sfîntul
Oficiu să țină seama — în felul său — de cuvîntul arhiepiscopului. Pe
canalele secrete ale puterii, cuvîntul său ajungea pînă la cele mai
înalte foruri.

— Tommaso al tău, Carlo — după cum spun unii — aștepta flota
turcească. Dacă cineva e atât de neghiob, ce poți face pentru el, te
întreb ? Iar Maurizio Rinaldis e de-a dreptul suspect. Deși nobil, îi
instiga pe țărani. Cum ar putea fi scăpați ?

— Mîntea strălucită a lui Campanella, poate chiar și faptul că
teoriile sale au fost remarcate nu numai în Italia, dar și în alte țări,
pînă și în Franța ! Poate că nu ar fi de dorit ca tocmai acum, cînd
regele Filip e pe cale să ajungă la o înțelegere cu Parisul, să fie ames-
tecată și flota franceză în cazul lui Tommaso.

— Nu ești primul care intervine la mine în favoarea lui Campa-
nella. Nicio dată nu mi-aș fi închipuit că acest fiu de țăran cu mînte
tulbure a reușit să se introducă atât de mult în familiile cele mai de
vază : Capece, Caracciolo, Pignatelli... și acum tu, Carlo. La început
am ezitat dacă să intervin în favoarea unui om care, prin logica sa
derutantă, încearcă să scape de acuzația de erezie, dar care și-a expus
într-un mod cît se poate de confuz concepțiile sale despre nemurirea
sufletului. Instigă satele împotriva puterii regale, în schimb, într-una
din cărțile sale scrie că numai Monarhia Spaniolă e singura în stare să
înfăptuiască domnia universală a lui Cristos. Pe de o parte se referă
la legile naturii, pe de altă parte susține că simțurile sînt mai sigure
decît orice cunoaștere izvorită din rațiune. Ba vorbește despre magie,
care trebuie luată în considerare atunci cînd se cercetează relațiile
ascunse dintre lucrurile cerești și cele lumești, ba respinge orice prin-
cipiu transcendentă și propovăduiește atotputernicia omului și sinteza
forței, voinței și cunoașterii umane. Ca și cum aceasta ar putea înlocui
credința. După cum vezi, Carlo, cunosc cîte ceva din învățăturile lui

Tommaso al tău. *Summa summarum*, acest om e preot, *magister* în teologie, a făcut legământ cu un ordin călugăresc sever. Dacă ar fi să intervin în procesul lui, nici eu nu știu ce argumente aş putea aduce în favoarea sa. Argument — contraargument, cucernicie — erezie, înțelepciune — scilipiri ale unei minți tulburi, toate acestea le găsești la Campanella. Printre noi sînt mulți preoți de origine țărănească, dar marea lor majoritate sînt fii credincioși ai marii noastre familii, *Ecclesia Militans*. Rareori se întîmplă ca vreunul dintre ei să se revolte în așa măsură ca acest călugăr.

— Vei încerca ?

— Se spune că acest Campanella venea des în casa ta.

— Înainte de . . . Din octombrie nici nu l-am mai văzut. Mi-ar părea rău dacă ar păți ceva.

— Aștept ca mâine să vină părintele închizitor care întocmește procesele verbale. Deocamdată l-au supus doar probei de insomnie. Nici măcar nu l-au amenințat încă cu tortura. L-au interogat două nopți în șir. Nu s-a frînt. Deși e fiu de țăran, e sînge bun, din Calabria. Dacă voi reuși să fac ceva, îți dau de știre.

24

Peste cîteva zile în palatul arhiepiscopal doi cardinali stăteau de vorbă. Alessandro d'Este, nepotul ducelui de Ferrara, îi promisese cardinalului Alfonso Gesualdo, încă cu prilejul conclavului, că îi va face o vizită la Napoli. După alegerea moșneagului Inocențiu al IX-lea, cînd cardinalii nu plecaseră din Roma și diversele fracțiuni își treceau în revistă adepții în vederea unei noi alegeri ce va avea loc în curînd, în săptămînile cînd coridoarele liniștite ale Vaticanului erau pline de animație, de înalții prelați care intrau și ieșeau ducînd și aducînd vești despre boala fără leac a Sfîntului Părinte, atunci s-au împrietenit cei doi cardinali italieni care trăiau atît de departe unul de altul. Cînd tripla mitră papală a ajuns în sfîrșit pe creștetul lui Ippolito Aldobrandini, care sub numele de Clement al VIII-lea a urcat pe tronul papal avînd cincizeci și șase de ani și fiind în puterea vîrstei, principii bisericii au putut părăsi Roma, căci deocamdată s-a încheiat *sedis vacantia* ce devenise cronică și paralizase pentru o perioadă îndelungată orice politică bisericească mai activă.

Primăvara napolitană adusese pentru cei doi cardinali o binemeritată odihnă după chiliile cenușii, friguroase, ale conclavului. Excursii,

călătorii pe mare cu corabia, vizită pe insula Capri, plimbări călare spre Pozzuoli și Cumae. După agitata Romă, capitala italiană a Păcii Spaniole constituia pentru ei o adevărată vilegiatură. Alessandro nu se prea sînchisea de ceea ce dospește în străfundurile din Spaccanapoli. Convorbirea a doi cardinali e secret de stat. Sînt prinți ai celui mai puternic stat din Italia, oricare din ei ar putea deveni cîndva papă. Trăiesc mai presus de deșertăciunile vieții, grijile nu le întunecă zilele. Discută ca doi prieteni despre Casele lor, dar nu cu slăbiciunea unui tată griju-lui, ci mai degrabă chibzuind asupra binelui public, înainte de toate prin prisma *Ecclesiei*.

— Leonora d'Este — zise cardinalul din Ferrara — e sora mea vitregă cea mai dragă. Tatăl ei a fost unchiul ducelui de Ferrara, iar mama ei, Giulia della Rovere, e fiica ducelui de Urbino. Avem același tată. Mama mea, Violante Signa, a devenit mai tîrziu soția lui Alfonso d'Este.

Alfonso Gesualdo cunoștea bine toate acestea. Sinceritatea referitoare la relațiile de familie, sinceritate ce semăna a confesiune, putea constitui însă începutul unui proces de gîndire mai îndelung, care, aici, în aburul fierbinte, cu miros de sulf, al apelor termale de la Pozzuoli, apărea ca o efuziune sufletească la granița dintre realitate și imaginație. Într-adevăr, atunci cînd s-a născut, Alessandro d'Este nu fusese fiul legitim al vicontelui Alfonso d'Este. Tatăl său a putut-o lua mult mai tîrziu în căsătorie pe Violante Signa, pe care a iubit-o o viață întreagă.

Alessandro își amintea cu profundă dragoste frățească de Leonora, care, după moartea tatălui lor, a crescut în umbra strălucitoarei curți din Ferrara. Cel mai mare dintre cei trei frați ai săi a murit, lăsînd-o văduvă pe Marfisa, soția sa, care îi era pe jumătate și verișoară. Această Marfisa dăduse mult timp tonul în ceea ce privește moda la Ferrara. Cesare era fratele Leonorei. Ducele Alfonso vroia să-l lase moștenitor al tronului familiei Este pe acest nepot al său, căci providența nu i-a binecuvîntat niciuna din cele trei căsătorii ale sale cu un fiu. Geniul rău al palatului din Ferrara era Lucrezia, sora mai mică a ducelui. Era plină de ură împotriva fratelui său. Făcea tot posibilul ca după moartea lui Alfonso, Sfîntul Scaun să declare întreruptă filiațiunea casei d'Este, să-i retragă posesiunile pe care familia le stăpînea din timpuri străvechi. Aceasta era, pe scurt, istoria la zi a familiei d'Este. Dar de ce le-o fi spunînd toate acestea Alessandro, cînd se tolănesc în apa termală, că doar Napoli se află departe de Ferrara, iar grijile lor nici nu se aseamănă? Dacă vasalitatea papală e mai bună sau mai rea, nu-l prea interesează pe arhiepiscopul Gesualdo. Cu coada ochiului el trage spre Madrid și astfel e dușmanul Franței, care înclină spreeretici. Iar regele Henric, cel excomunicat, e aliatul Ferrarei.

În felul acesta, stînd în baia de aburi și plimbîndu-se apoi printre vestigiile romane, cei doi cardinali dezbat soarta Italiei în contextul european. Dar de ce o fi vorbind cardinalul din Ferrara despre toate acestea cu o atît de neobișnuită înflăcărare ?

— Am auzit mai de mult pomenindu-se numele nepotului domniei tale, al lui Carlo Gesualdo. Ca iubitor de muzică am ajuns și eu printre adepții lui. Frumoasele sale madrigaluri au ajuns și la Ferrara. Mi-a părut rău că nu m-am putut întîlni cu el personal, atunci cînd a fost la Milano, în vizită la regretatul arhiepiscop Borromeo. Dar noi, cei din familia Este, nu ne putem încumeta să punem piciorul în Lombardia spaniolă. De aceea am regretat profund cînd — aparține și asta soartei italiene — a trebuit să aflu despre acea tragedie care a răscolit casa Gesualdo. Am auzit cu satisfacție că justiția pămînteană l-a absolvit pe Carlo și că această sentință a fost confirmată și de aprobarea Sfîntului Scaun. O întîmplare atît de funestă nu poate să nu lase urme în sufletul unui om tînăr. Rudele lui ar trebui să facă totul pentru ca un nobil atît de talentat și cu cunoștințe atît de remarcabile să-și poată relua locul ce i se cuvine în viață.

Soarta Leonorei și a lui Carlo Gesualdo ar putea fi legate una de alta. Nobila fată din Ferrara e virtutea întruchipată, ar face cinste oricărei curți princiare din Italia, chiar și unei familii regale. Frumusețea ei încîntă pe toată lumea și nici măcar Lucrezia, geniul întunecat al casei Este, nu-i găsește vreun cusur.

Privirea arhiepiscopului Gesualdo stăruie îndelung pe chipul celui din Ferrara. Cap prelung, nas ascuțit, buze cărnoase. Așa puteau fi și acei strămoși dintre care cel mai cunoscute e Borso d'Este. Carlo și Leonora ? De aceea are loc, așadar, călătoria la Napoli ?

Tutorele fetei e Cesare ; tînărul păzește cu grijă zestrea surorii sale, așa cum a lăsat în testamentul său tatăl celor trei. Sclipirea banilor răzbate pentru întîia oară prin ceața cenușie a băii termale.

— Trei sute de mii de scuzi e zestrea — spune cardinalul. La care se adaugă bijuteriile . . .

Gesualdo e stăpîn peste proprietăți uriașe. Despre Carlo se vorbește ca despre unul dintre cei mai bogați aristocrați ai Italiei. Proprietățile sale ar putea constitui un mic principat. Dar atîta aur curat — cît poate să zacă în tezaurul familiei Este — n-a văzut nicicînd vreo proprietate din Napoli. Regatul napolitan e rar frecventat de neguțători, vama e mare, birurile sînt multe în provincia aflată sub stăpînire spaniolă. Ferrara are, numai din vămi, un venit atît de mare, cum nici nu poate visa măcar viceregele napolitan. Pe scurt, toate acestea înseamnă trei sute de mii de scuzi, sumă ce n-a existat de o mie de ani în familia Gesualdo.

Cum e Leonora ? În privirea lui Alessandro parcă ar alterna lumini și umbre. Cuvintele sale parcă ar semăna cu o laudă făcută cu teamă, lăsînd la o parte onctuositatea atît de obișnuită în convorbirea dintre doi prinți ai bisericii. Vorbește ca un frate mai vîrstnic despre sora sa mai mică, și totuși parcă prea e mare entuziasmul ce iradiază din gloria familiei.

Cînd caleștile se pregătesc de plecare, căci primăvărată excursie s-a terminat, arhiepiscopul Alfonso evaluează șansele unei eventuale căsătorii Este-Gesualdo la fel cum se obișnuiește și în cancelariile princiare.

Nu putu să uite vizita făcută de Carlo acum cîteva zile în chestiunea acelui călugăr dominican. I-a promis că va interveni, i-a și trimis vorbă prin secretar părintelui inchișitor, că ar avea ceva de discutat cu el. În lumina proiectului schițat de arhiepiscopul din Ferrara, cazul călugărului i se pare de-a dreptul înspăimîntător. Campanella nu e obișnuit cu camera de tortură, i-ar putea implica cu ușurință în afacerea lui pe cei puternici numai ca să poată scăpa el. Cine ar putea fi mai vulnerabil decît Carlo, care abia acum își revine, încetul cu încetul, din criza sa adîncă ? Interogări, zmulgerea unor mărturii, amenințări învăluite sub formă de sfaturi se găsesc din belșug în arsenalul inchișitorului. Dacă Gesualdo va fi amestecat în procesul lui Campanella, Alessandro va pleca imediat și nimeni nu va mai vorbi despre proiectul de căsătorie. Trebuie făcut deci ceva în interesul călugărului dominican, și dacă nu altfel, măcar aruncînd totul asupra celorlalți bănuieți. Tomasso e renumit și pentru blîndețea sa, poate că a avut doar o rătăcire de moment, a ajuns sub o proastă influență. Ar putea fi pedepsit doar cu o simplă penitență într-o mănăstire mai severă. Acolo, într-un an-doi ar putea să-i dispară din minte ideile periculoase. Cum și-ar putea închipui cineva că tocmai un călugăr dominican să fi chemat flota turcească pe țărmurile italiene ?

Dacă oaspetele său, în timpul vizitei de mîine, îl va întreba cum își petrece zilele prințul Venosei, care e situația proprietăților sale, cum se va gospodări după moartea tatălui său, cînd întreaga grijă a averii va cădea pe umerii lui Carlo, cum slujește Muzele, dedicîndu-se pasiunii sale cu care obține o glorie crescîndă în Italia, dacă mîine Alessandro îi va pune toate aceste întrebări, arhiepiscopul din Napoli va trebui să fie sigur că din partea Inchișiției nu-l amenință pe nepotul său nici o primejdie.

Dacă va reuși să-l scoată pe Campanella „dincolo de poartă” — va trebui îndepărtat imediat din Napoli, dar în așa fel încît nici Carlo să nu afle nimic. Arhiepiscopul napolitan se gîndește în sinea sa : Carlo Borromeo l-ar fi ținut mai din scurt pe Carlo. Lumea nu e făcută însă

numai pentru sfinți. Dacă principele care domnește la Ferrara va spune și el amin asupra căsătoriei, acesta va constitui cel mai mare triumf al Casei Gesualdo. Nevinovăția lui Carlo va primi astfel o strălucită dovadă. După logodna cu domnișoara Este vor amuți toate sușotile despre păcatele, despre nopțile lui Carlo. Biata Maria, bietul Fabrizio. În speranța viitoarei căsătorii trebuie să dispară pînă și amintirea lor.

25

Tarquinia Molza a încheiat lecția de canto. În casa ei veneau Lucrezia Bendidio și Leonora d'Este pentru a o asculta pe virtuoza cîntăreață și poetă a curții, dar în același timp și pentru a exersa, pentru a repeta împreună noile madrigaluri.

Madonna Tarquinia venise din Modena ca tînără văduvă și s-a ridicat ca o stea pe firmamentul curții Este. Principele Alfonso a fost încîntat încă din primul moment de cîntecul ei, iar Tarquinia i-a sugerat lui Alfonso să asculte corul curții nu numai la biserică, ci membrii corului și soliștii să cînte și la serbările de la curte, dovedind astfel că și la Ferrara Muzele se simt acasă la ele.

Tarquinia scria sonete, compunea muzică, cînta, iubea. Unul dintre protectorii săi era Giacomo Wert, dirijorul originar din Flandra. Nimeni nu-i putea lua în nume de rău frumoasei văduve că, slujind *Mater Musica*, repeta cam des cu dirijorul. Se discuta însă mai mult despre pasiunile celui mai mare poet al Italiei : toată lumea cunoștea la curtea din Ferrara că atracția lui Tasso se împarte între sferele pămîntești și cele cerești. În schimb tot ceea ce se întîmplă în jurul poetului, nu-l privește numai pe el, ci constituie cauza întregii Italii. Poetul trecuse Alpii în condiții mizere, pe jos, prădat de haine, bătea pe la uși pentru cîte un scud. În același timp, cîte un vers de al său, aflat în manuscris, își schimba stăpînul la fel ca o piatră prețioasă. Damele se lăudau cu el ca și cu cele mai prețioase rarități. Astfel, Tarquinia le-a luat ochii invitatelor sale cu un sonet al lui Tasso. Literele lungi, bătoase, ale maestrului Tasso, erau cunoscute în această societate ; nu se îndoia nimeni că „Tarquinia” însemna aici signora Molza. Versul își merita deci rama de fildeș în care era încadrat.

Văduva — poetă, compozitoare, cîntăreață — era o femeie tînără, zveltă, interesantă. Farmecul părului ei blond și al ochilor ei verzui îl

cucerise și pe Alfonso al II-lea. Ducele urmărea, nu fără bănuială, ci chiar cu gelozie, prietenia, în ale muzicii, între Tarquinia și dirijorul flamand. Scrisorile soseau și plecau, și aceste scrieri nevinovate erau copiate de unul dintre custozii camerei secrete, înainte de a fi expediate. Principele Alfonso, după ce citise aceste scrisori, a trebuit să aleagă : ori îl rabdă pe muzicantul flamand ca rival, ori o trimite acasă la Modena, pe frumoasa și tinăra doamnă. Ducele din Ferrara trecuse de puterea vârstei, de aceea a hotărât că va savura în continuare vocea Tarquiniei. Lecțiile de canto pe care frumoasa văduvă le dădea doamnelor din corul de la curte constituiau un cuvios pretext. Și pentru că Leonora d'Este, nepoata lui Alfonso, făcea și ea parte dintre admiratoarele Tarquiniei, nimic nu-l împiedica pe măritul unchi să apară din când în când în casa Tarquiniei, pentru a se bucura de atmosfera intimă a plăcutelor ore de muzică.

Lucrezia Bendidio, cealaltă damă care se remarcase prin minunata sa voce de mezzosoprană, cu nuanțe catifelate, conta ca fiind în mod tacit membră a familiei Este. Legătura sa cu unul dintre cardinalii Este nu mai constituia un secret la palat.

La dorința principelui, ambasadorul Ferrarei aducea de la Napoli o serie de piese muzicale laice și bisericești. În corurile din nordul Italiei erau răsfote cu plăcere colecțiile de motette napolitane, renumitele piese muzicale bisericești ale sudului. Pe lângă acestea, printre piesele colecției mai figurau și villanelle, canzonete și mai ales madrigaluri. De dragul madonnei Tarquinia, dintre compozițiile ce circulau în cea mai mare parte sub formă de manuscrise copiate, ambasadorul le alegea pe acelea care se potriveau cel mai bine vocii frumoasei văduve.

Când principele Alfonso a sosit la lecția de muzică, cele trei doamne tocmai transpuneau, încântate, pentru voci feminine, muzica lui Gesualdo, compusă pe versul lui Tasso :

*„Primăvară, tu fericit anotimp,
Sentimentu-mi cel mai frumos acum înfloarește :
Un nou ram de lauri adus de Amor,
ne-ntîmpină rîzînd, cer și pămînt,
și Padul, ca-ntr-o mantie de gală,
înveșmîntat în zambile și viole apare.*

*Nimfe și păstorași dansează în soare,
cîntă pîrîul, păsări ciripesc,
și ca dar al florilor legănate de boare,
e cuprins de vrajă cel ce de Amor încoace e adus . . .”*

Padul era cel ce lega versul de meleagurile Ferrarei, iar surisul Tarquiniei îi împrumuta textului un înțeles tainic. Al ei să fi fost versul, sau știa de el, ea să fi inspirat acest poem care s-a născut ca să servească drept text pentru compoziția unui mare senior? Muzica a transformat însă murmurul valurilor Padului într-o melodie agitată, tinguitoare: sopran și alto în loc de tenori. Era un joc ciudat, căci Tarquinia bănuia că la această lecție de muzică îi va fi oaspete și principele Ferrarei.

Aflase oare Tarquinia de vestea adusă de cardinalul Alessandro? Putea oare să știe și altcineva ceea ce nu știau decît membrii intimi ai casei Este? Și cum se face că tocmai madrigalul lui Gesualdo a ajuns azi pe masa frumoasei văduve, dacă Tarquinia nu se înțelesese mai dinainte cu Alfonso?

Principele nu prea îl îndrăgea pe nepotul său, cardinalul, ci mai degrabă pe fratele vitreg al acestuia, pe Cesare, pe care îl desemnase moștenitor al tronului Ferrarei. Don Cesare ar fi cel de-al optulea principe Este.

Principatul lui Alfonso nu e mare, dar vistieria sa ascunde milioane de galbeni, bijuterii, pietre prețioase, comori, tunurile sale sînt cele mai bune în Italia, iar pașnicul principe — la nevoie — ar putea alcătui chiar și o oaste formată din treizeci de mii de oameni. Singurul lucru care adumbrește raial din Ferrara este faptul că Alfonso n-are urmaș, iar intențiile Sfîntului Scaun sînt tot mai amenințătoare. De cînd tiara a ajuns pe creștetul lui Clement al VIII-lea, a devenit public că noul sfînt părinte e dușmanul familiei Este. În arhiva Vaticanului se păstra cu grijă cel de-al doilea exemplar original al actului de donație, care prevedea dreptul Sfîntului Părinte ca, în cazul în care se întrerupe filiațiunea ramurii principale a familiei Este, să treacă din nou în patrimoniul Statului Papal atît Ferrara, cît și celelalte posesiuni ale casei Este.

Sfîntul Părinte nu are dinastie. Cardinalii veghează de altfel ca din aceeași familie să nu fie aleși decît cel mult doi papi și niciodată unul după altul. Clemente e bătrîn, în orice zi se poate produce o schimbare. De aceea întreaga politică a principelui Alfonso era îndreptată să atragă acum în sfera de influență a familiei Este pe toți acei cardinali care erau dușmani ai casei Aldobrandini. De aceea a și călătorit Alessandro la Napoli, deoarece se presupunea că de aici se poate ajunge cel mai ușor în apropierea spaniolilor. Cardinalul Gesualdo constituia un pilon de bază în intențiile lui Alfonso. Cine trăiește mai mult: principele Alfonso, care e cu trei ani mai în vîrstă decît noul papă, sau Sfîntul Părinte? Nu există oracol care să poată răspunde la această întrebare. *Ergo* — în orice caz e bine și util, ca politica

Ferrarei să fie întărită mai ales dinspre Sud, de o căsătorie între familiile Este și Venosa.

E posibil deci ca clavicembalul donnei Tarquinia să fi intonat marțialul lui Gesualdo tocmai din dorința principelui Alfonso. În principatul lui Alfonso lucrurile nu se prea petrec la întâmplare.

Ca și cum i-ar fi strîmțat Macedonia — așa trăiește Alfonso în principatul său. În jurul său totul i se părea meschin. Avea douăzeci și șase de ani cînd, îmbrăcat în princiere veșminte de gală, a străbătut călare capitala principatului său și a preluat în mîinile sale, în numele dinastiei Este, ce domnea de secole, diriguirea soartei ducatului Ferrara. A fost dorința mamei sale, ca la urcarea sa pe tron să-l elibereze din castelul-închisoare — după patruzeci de ani de temniță — pe Giulio d'Este, unchiul tatălui său. Bătrînul nobil, căruia îi lipsea un ochi, cu cei aproape optzeci de ani ai săi, clipea des în lumina zilei și, spre mirarea tuturor, se îmbrăcase în vechile sale veșminte, după moda franceză de acum o jumătate de secol. Cînd s-a prezentat la el în audiență, ca să-i mulțumească pentru grațiere, a vrut să sărute mîna tînărului principe, pe care, bineînțeles nu-l văzuse niciodată pînă atunci. Trei ani a mai trăit Giulio în libertate, putîndu-se bucura de viață după patruzeci de ani de închisoare. L-a eliberat pe Giulio și l-a întemnițat pe Tasso. Șapte ani. Atît a pătimit cel mai mare poet al Italiei în mănăstirea Sant'Agata. Trei soții și-a înmormîntat Alfonso, de la nici una n-a avut urmaș. Pe mama sa, Renée, fiica regelui Franței, a exilat-o pentru că simpatizase cu protestanții; purtase în secret corespondență cu Calvin.

Ferrara era mai degrabă o provincie, decît o țară. Granițele sale nu s-au modificat aproape de loc, de cînd Azzo, unul din strămoșii lui Alfonso, a trecut de partea papei Grigore al VII-lea și, ca guelf credincios, a primit investitura Ferrarei. Nepotul acestuia a anexat la principatul Este Modena și Reggio. Familia lui Alfonso domnea de trei sute de ani în acest „imperiu” lărgit. Dar de cînd Clemente s-a urcat pe tronul papal, soseau zilnic îngrijorătoarele rapoarte ale ambasadorului: Curia nu vrea să-l recunoască pe Cesare d'Este ca moștenitor al tronului Ferrarei. Îl consideră ca fiind fiul unui bastard, căci bunicul său a luat-o de soție pe Laura Dianti abia după nașterea fiului său. Dacă într-adevăr a luat-o în căsătorie — adăugau cei din Vatican, la vechea poveste.

Așa vor să-l frusteze de tron pe Cesare, care de fapt e un veritabil Este, iar mama sa — aici nu pot găsi nici o breșă cei ce se îndoiesc — e fiica ducelui de Urbino. Cesare, deși e mai tînăr cu treizeci de ani decît Alfonso, e de fapt vărul său, după toate regulile rubedeniei. Cît timp la Vatican s-au aflat niște papi slabi și cu viață scurtă, nu se îndoia nimeni că Alfonso își va putea impune voința și va reuși să

obțină recunoașterea lui Cesare ca moștenitor al tronului. Dar sfântul părinte Clemente, acest Aldobrandini cu mînă forte, se spune că a declarat categoric că se apropie sfîrșitul familiei Este.

Numai că Alfonso e încă în viață, e un bărbat viguros, plin de planuri mărețe. E un domnitor dintre aceia care s-ar putea număra cu cînste și printre regi. Curtea împărătească ține seama întotdeauna de intențiile sale. Cînd e vorba de anumite vești confidențiale privind Europa, e vizitat pînă și de ambasadorul Veneției. Cancelaria lui Alfonso e cea mai sigură de pe pămîntul italian. Își primesc la timp lefurile nu numai secretarii, consilierii și conștopiștii săi, dar și informatorii casei Este, care lucrează în mod conștiincios. Alfonso nu poate fi încă vîrit, în nici un chip, în mormînt. Principele trăiește ca un bărbat în floarea vîrstei. E ca un stejar puternic, un principe înțelept, cîteodată bun, cîteodată tiran, care compune madrigaluri, scrie versuri; la castelul său trăiesc mereu pictori, sculptori, cioplitori în piatră. Se pricepe în aceeași măsură și la turnarea tunurilor (pricepere moștenită de la bunicul său, „marele tunar“ Alfonso I); nepotul păstrează cu sfințenie reșeta secretă a aliajului de bronz. Spionii turnătorilor de tunuri din alte țări n-au reușit să se furișeze în atelierele sale de război.

Tarquinia era acum pentru el soarele de toamnă. Părul ei bălai, pielea sa catifelată, silueta sa perfectă, ochii ei surîzători și limpezi alcătuiau o stea îndrăgită pe cerul Ferrarei. Vorbea limba lui Dante, cu accent din Modena, iar potrivit rangului pe care l-a avut soțul său defunct, principele îi era senior feudal. De aceea, dacă ar fi vrut, putea să-și poarte capul mai semeț decît acele dame din Ferrara pe care le-a dorit cîndva alteța sa. De dragul Tarquiniei, Alfonso sprijinea cu dărnicie princiara corul și orchestra de la curte, pe care le dirija maestrul Luzzaschi. La fiecare sărbătoare mai importantă trebuiau să cînte fie în Dom, fie la castel, iar după concert avea loc, de fiecare dată, o recepție strălucitoare.

Singura umbră întunecată în palat o constituia Lucrezia d'Este, sora mai mică a lui Alfonso, dușmanul său neîmpăcat. Sfrijită ca o Parcă, nu nutrea alt gînd decît să răzbune acea dimineață de august, a cărei poveste a fost trecută acum douăzeci de ani în cronica secretă, azi, cu excepția lui Alfonso și a Lucreției, toți eroii ei aflîndu-se în mormînt. În palat fuseseră prezenți atunci patru consilieri din aristocrația Ferrarei, secretarul principelui și ducele Alfonso. Iar în afară de ei, un personaj îmbrăcat în rasă: Burrino, călăul din Ferrara. Alfonso l-a chemat în camera sa pe viconte Contrari, singurul bărbat pe care Lucrezia l-a iubit vreodată. Domnii au aruncat o pînză neagră pe capul lui Contrari, călăul a strîns cu mîinile sale vînjoase tîmplele victimei, iar șnurul de mătase a terminat definitiv cu el. Cînd s-a prăbușit, fără să fi scos un cuvînt, medicul curții a constatat că a fost vic-

tima unui atac de cord. L-au înmormîntat cu mare pompă princiară, în biserica dominicanilor. Cei doi nobili din familie, de la care Alfonso a obținut dezvăluirea secretului cu privire la dragostea dintre Lucrezia și Contrari, își scriseseră declarația în prezența călăului. Unul dintre ei — fratele de lapte al Lucreției — după cîteva zile i-a relatat în secret Lucreziei tot ceea ce s-a întîmplat în acea funestă zi de august. Sora principelui a jurat răzbunare împotriva întregii familii Este. De aproape un sfert de secol urmărea ca un corb întunecat soarta unchia dintre cele mai însemnate familii din Italia. Oricare personaj al Vaticanului putea conta că va fi oricînd bine primit de Lucrezia. Arborele genealogic al lui Azzo n-a avut de jumătate de mileniu un vlăstar de guelf atît de necrușător.

În sertarul secret al lui Alfonso se tot adunau rapoartele despre intrigile țesute de Lucrezia. Pe măsură ce principele îmbătrînea și speranțele sale de a i se naște un moștenitor în alcovul de purpură al palatului se spulberau tot mai mult, în aceeași măsură Alfonso strîngea tot mai tare lațul în jurul surorii sale. Dacă Alfonso moare — nu era un secret pentru nimeni — Lucrezia va fi singura persoană cu care Sfîntul Scaun va fi dispus să trateze. La Vatican Lucrezia era considerată ca fiind singurul Este, în afară de duce, în originea căreia nu există nici o „pată“. Aceasta înseamnă — mai presus de toate — că după moartea lui Alfonso cheia turnului în care se află comorile familiei Este va ajunge în posesia Lucreziei. La mai multe milioane de ducăți au fost evaluate aurul și celelalte comori ce se păstrau acolo.

Alfonso a reprimat cu mîină de fier orice răzmeriță ce s-a iscat în principatul său, dar împotriva surorii sale nu putea avea alt mijloc decît otrava. Erau cu toții nepoții Lucreziei Borgia ; sora ducelui în amintirea acesteia își primise numele de botez. Praful preparat după rețeta Borgia era păstrat de Alfonso în sertarul său secret. Dar tot amina înfăptuirea planului său sinistru. Lucrezia trăia avînd mereu viața în primejdie, în același timp fiind ea însăși veșnic neiertătoare, așteptînd momentul prielnic, precum soarta neîndurătoare.

Toate acestea trec ca o străfulgerare prin mintea lui Alfonso, cu umbrele și temerile respective, în timp ce madrigalul începe să răsune tot mai viguros, cîntat pe voci diferite de cele trei femei. Alfonso urmărește cîntecul cu atenția încordată, căci și el e compozitor. Recunoaște dureroasele zbateri de aripi, dincolo de vîlul jucăuș al textului. Cine e acest Gesualdo, care sfișie, cu aceste atît de înspăimîntătoare none, blînde de viziuni ale textului ?

Cînd cardinalul Alessandro d'Este s-a întors acasă și s-a sfătuit cu vărul său privitor la planul proiectat — pentru care obținuse în prealabil încuviințarea lui Alfonso — au fost scoase la iveală și rapoartele de acum trei ani, în care ambasadorii relataseră despre tragedia întîm-

plată în casa Gesualdo. Răzbunările personale, sentințele executate de soții geloși nu lipseau din cronicile familiilor italiene. Spre norocul lui Gesualdo, pe pământul Italiei nu trăiește acum un asemenea poet cum a fost Dante, sau chiar ca Aretino, care să fixeze și pentru secolele viitoare vinovăția bărbatului sau a femeii.

În decursul secolelor, marile familii italiene au ajuns să fie legate între ele prin nenumărate fire de rudenie. În funcție de acestea se urmăreau și se judecau și aceste tragedii familiare. Răzbunări de sînge răscoleau relațiile dintre diferite case. Familiile Carafa și Colonna s-au războit între ele timp de mai multe generații. Cînd — acum trei decenii — a murit Paul al IV-lea, papă Carafa, au urmat vremuri grele pentru nepoții săi. Dacă Fabrizio Carafa a fost surprins în patul soției lui Gesualdo, s-a întîmplat cu el ceea ce trebuia să se întîmple.

Acte și madrigaluri. Marile familii ale Italiei au atenuat ce-i drept de mult vechile reguli familiare nemiloase, dar pata adusă fidelității conjugale trebuia încă și azi spălată cu sînge, potrivit legilor cavale-rești. Cei din familia Carafa se străduiseră și ei să spele de rușine onoarea lor familiară, pentru ca, la viitoarea alegere de papă, după moartea așteptată a lui Paul al IV-lea, să pornească la luptă cu plătoșa curată spre a încerca, dacă va fi posibil — să rupă cu tradiția potrivit căreia din una și aceeași familie nu pot urma doi papi unul după altul — și astfel să așeze din nou mitra papală pe creștetul unui Carafa. Ce renume de om blînd și de filospaoliol avusese cardinalul din Milano pînă cînd a fost ales papă sub numele de Pius al IV-lea. Se spune că și pentru executarea lui Carlo Carafa s-a decis cu mare greutate. Umbla neliniștit prin cameră pînă cînd a zărit semnalul convenit cu căpitanul cetății, lumina legănată a felinarului pe terasa din San Angelo. Așteptaseră cu cina pentru că papa umbla agitat prin odaie, nu se așeza la masă. Cînd a văzut semnalul lanternei, s-a adresat comesenilor : „*Laqueus contritus est et nos liberati sumus*“ — ștreangul și-a făcut datoria, iar noi sîntem eliberați. Cardinalul Luigi d'Este i le povestise toate acestea lui Alfonso cu trei decenii în urmă.

Dacă asemenea lucruri se petrec în multe dintre familiile de vază ale Italiei, de ce s-ar teme ducele Ferrarei să-i promită lui Gesualdo mîna verișoarei sale ? În cazul lui Fabrizio Carafa și al Mariei d'Avalos nu putea fi vorba să se smulgă prin torturi — așa cum s-a întîmplat cu nenorocitul napolitan Capece în vechea tragedie Carafa — mărturia că doamna prințesă îl fericea pe Fabrizio cu grațiile ei. Nimeni nu se putea îndoi că Don Carlo fusese încornorat ; a spălat cu sînge această rușine. Așa și trebuia să facă, cel mult sufletul său de creștin ar fi trebuit să-l îndemne să acorde victimelor cîteva minute pentru pocăință. Dar atunci Carafa, care era un om viteaz, ar fi opus rezistență ; poate că și Maria avea armă la îndemînă, căci știa și ea să umble cu pisto-

lul. Două focuri s-au tras ? Fără îndoială nu a fost o moarte prea nobilă. Dar pedeapsa a fost pe măsura păcatului.

Ar trebui să vorbească cu Leonora. Îi este verișoară, dar aproape că i-ar putea fi nepoată. E drăgălașă, deșteaptă, blîndă, cu glas dulce. Prea multe nu știe despre ea, căci a fost crescută în palatul fratelui său ; în castelul Este vine numai în vizită. Tarquinia i-a vorbit adesea despre ea : Leonora e cea mai bună prietenă de cîntec a ei, una dintre cele mai valoroase mezzosoprane ale corului princiar. Cît de frumos — și cît de lipsită de orice bănuială — a intonat și azi madrigalul lui Carlo Gesualdo !

În cercurile mai intime din Ferrara doar Alfonso Fontanelli, conte de Valestra, îl cunoscuse mai dinainte pe Carlo Gesualdo, cînd fusese în urmă cu ani la Napoli. Ettore Gesualdo, ruda mai îndepărtată a lui Carlo, și contele Dentice, acești doi prieteni de muzică ai prințului îl introduseseră în societatea lui Venosa, încă înainte de tragedia întîmplată. Fontanelli era din Regio, era vasalul principelui din Ferrara. Tatăl său fusese un nobil scăpătat și, deși horoscopul îi prezisese lui Fontanelli, cînd s-a născut, un viitor strălucit, pînă la vîrsta de treizeci și cinci de ani acesta nu reușise mai mult decît să fie secretarul cardinalului Alessandro.

Se pricepea la muzică, la poezie, la redactarea unor scrieri literare, era iubit în saloanele aristocraților ca și în grupul oamenilor de artă. Nu era înșurat, așa că oricînd ar fi putut să urmeze exemplul stăpînului său, care intrase în tagma bisericească după mai mulți ani de tinerețe zgomotoasă, pentru ca după moartea cardinalului Luigi d'Este familia să nu ducă lipsa locului ce i se cuvenea prin tradiție în Sfîntul Colegiu. De ce să nu obțină și Fontanelli o protopopie mai bogată, sau chiar o episcopie, dacă se hotărăște să renunțe la plăcerile lumii laice ? Alessandro i-ar netezi și el drumul. Dar Fontanelli se decisese pînă acum doar într-o singură privință, și anume că numai pălăria de cardinal ar putea să reprezinte pentru el o asemenea ispită, încît să fie dispus să-și sacrifice libertatea de bărbat.

În cercul intim al palatului ducal trăiau dirijorul Luzzasco Luzzaschi și contele Luigi Montecuccoli, mareșalul curții. Ca dirijor al orchestrei princiare și al corului alcătuit din dame și cavaleri, Luzzaschi a supus influenței personalității sale muzicale întreaga viață a curții din Ferrara. S-a îndepărtat treptat de severa polifonie și în sufletul său s-a alăturat Cameratei din Florența. Ca dirijor bisericesc a trebuit însă să respecte tradiția. Montecuccoli înclina mai ales către literatură, era pasionat să poarte corespondență cu cele mai apreciate minți ale Italiei din vremea sa. Acest cerc îl considera ca protector al său

în primul rînd pe cardinalul Alessandro, dat fiind că ducele Alfonso nu făcea parte dintre principii mereu darnici.

Fontanelli era înconjurat de membrii acestui cerc mai intim, cînd, după reîntoarcerea cardinalului, a transpirat totuși cîte ceva în legătură cu proiectata căsătorie. La Napoli, Alessandro nu făcuse cunoștință cu Don Carlo, deoarece înainte de toate trebuia să obțină încuviințarea lui Alfonso pentru căsătoria ce o pregătea. Așa încît cardinalul i s-a adresat lui Fontanelli, cerîndu-i relații despre eventualul mire al Leonorei.

Cînd vestea tragediei a ajuns la Ferrara, la curte se știa că Fontanelli e singurul care, la Napoli, reușise să pătrundă în palatul lui Gesualdo. A trebuit să povestească despre frumusețea Mariei d'Avalos, să facă o paralelă între Fabrizio și Carlo. Moartea a acoperit cu giulgiu dublu farmecul picant al istorioarei, povestea de dragoste ce aducea a nuvelă de Boccaccio s-a transformat într-o sumbră pagină de cronică. Au venit apoi vești despre alte tragedii, despre alte nunți și oștețe sîngeroase. Soți și-au ucis nevestele, neveste au turnat otravă în paharul bărbaților lor, ca și cum în cercurile aristocratice s-ar fi declanșat un atac general împotriva moralității imaculate, și vechea poveste spusă de Fontanelli n-a mai interesat pe nimeni.

Acum însă, la vestea tainică a căsătoriei, a trebuit să fie evocată din nou figura prințului Venosei. Cu trecerea timpului Fontanelli și-a mai cizelat personajul povestirii sale, i-a împrumutat un plus de eroism. Don Carlo a căpătat o înfățișare mai bărbătească, atît ca artist, cît și în calitate de cavaler, de apărător al moralității familiei sale. (Fontanelli își dăduse de acum prea bine seama că timpul aduce apa Ferrarei la moara lui Gesualdo.) E vlăstar strălucit al unei familii milenare și, pe lîngă aceasta, e nepotul direct al lui Carlo Borromeo. A vorbit și despre averea sa. Italienii din nord nici nu pot concepe sistemul uriașelor latifundii aristocratice; numai pe întinsul teritoriu al Regatului Napolitan poate exista un asemenea sistem. În Lombardia — deși cu multe restricții — mai persistă libertatea personală a țăranilor. La Napoli, la o aruncătură de băț, încep comunele de iobagi. Fiecare sat își are castelul său, iar fiecare castel un stăpîn feudal. Frigento, Acquaputrida, Paterno, San Marzio sînt doar cîteva nume din salba posesiunilor feudale. Proprietățile lui Gesualdo se aseamănă cu un mic principat, cu atît mai valoros cu cît el nu trebuie să întrețină nici oaste, întrucît la adăpostul Păcii Spaniole a încetat dreptul pumnului. Și iată că, nici cei din familia Carafa n-au îndrăznit să-l atace pe Carlo, cînd, amenințînd cu vendetta, se pregăteau să asedieze cetatea Gesualdo. Fortificarea cetății, pregătirile pentru asediu au înghițit atunci mulți bani, dar, cu toate acestea, Don Carlo a rămas și astăzi cel mai bogat aristocrat din Italia de sud.

Pe Luzzaschi îl interesa, bineînțeles, muzica. Din cine é formată academia prințului Venosei, cum se potrivesc ideile lui Don Carlo cu concepțiile contemporanilor. Îl apreciază pe Palestrina ? Primește partituri din Veneția, de la Gabrielli ? In ce măsură cunoaște activitatea Cameratei ? A aflat despre Claudio Monteverdi ? Cîntă compozițiile cele mai noi ale lui Orlando di Lasso ? Care e părerea lui Gesualdo despre unul dintre rivalii lui Luzzaschi, despre maestrul Orazio Vecchi, din Modena ?

Fontanelli și-a amintit de vizita sa, cînd a putut asista la una din repetițiile muzicale din palatul Gesualdo. Ettore Gesualdo îl prezentase muzicanților. Despre minunata voce de tenor a lui Scipione Palla a auzit orice om iubitor de artă din Italia. Pomponio Nenna și tînărul Muzio Effrem își prezentaseră și ei piesele muzicale. Au mai fost și alții în camera de muzică, și fiecare excela la cîte un instrument. Toți știau să cînte, Don Carlo își intona și el cu plăcere compozițiile proprii. Repetiția fusese întreruptă de gustarea de dimineată. Bucătăria prințului a împins pe planul al doilea pasiunea pentru *Mater Musica*. In timpul mesei au început să discute, în primul rînd despre problemele Italiei. Pe Fontanelli, care venise din nord, l-au copleșit cu întrebări. Cine este secretarul unui cardinal trebuie să știe multe. Gurteanul din Ferrara a satisfăcut cu prisosință curiozitatea domnilor napolitani. Parcă ar fi dat de înțeles acestor domni, că aici, la Napoli, oamenii își ascund capul în nisip. Trăiesc în spatele unui veritabil paravan și nu pot privi dincolo de el ! Atît își amintea, fără să fi obținut învățăminte deosebite. Și iată că, după ani de zile, cît de bine poate să-și fructifice tot ceea ce a păstrat în memorie ! Trebuie să adauge numai cît e neapărat necesar pentru a crea o anumită aureolă în jurul aceluia personaj, care — dacă semnele nu înșeală — va ajunge în curînd în relații de rudenie cu una dintre cele mai distinse familii princiare din Italia.

Luzzaschi cunoștea cîteva dintre madrigalurile lui Don Carlo. In orice oraș mai mare, zeci de copişti transcriau compozițiile și vindeau copiile unor negustori ambulanți, care duceau uneori și bunurile spirituale de la nord spre sud, și invers. Compozițiile erau recopiate iarăși și iarăși, și în felul acesta deveneau cunoscute în cercul celor ce-și completau bucuroși colecțiile. Acum cardinalul l-a rugat pe Luzzaschi să-și spună părerea despre talentul lui Gesualdo.

— A-l critica pe prințul Venosei va fi o sarcină grea. După cum văd, din punctul de vedere al formei se menține la moda veche, nici nu prea încearcă să nege polifonia. Dar ceea ce se află înăuntrul acestui principiu, considerat astăzi ca fiind o piatră de hotar, constituie o abatere mult mai gravă de la vechea linie, decît își închipuie cei de la Florența. Gesualdo lărgeste atît de mult limitele curajului, respectiv a ce se cheamă licență muzicală, încît nu are precedent. Cînd mă gîndesc

cît de vehement i-a luat la rost maestrul Artusi pe toți cei care — după părerea sa — au încălcat contrapunctul, și cît de vehement s-a ridicat totodată împotriva „imperfecțiunilor muzicii moderne” — scărmanîndu-l pînă și pe Monteverdi — mă întreb ce ar fi spus despre madrigalurile lui Gesualdo? Trebuie să recunoaștem, canzonetele lui Artusi sînt perfecte, dar plicticoase. La a treia melodie, toată lumea începe de acum să caște. Alta e situația în cazul lui Don Carlo. Eu insumi am repetat cu cîntăreții madrigalul ce nu de mult l-am primit, compus pe textul lui Tasso. În vers e vorba de ghiață și văpaie. Credeți-mă, eminență, toți cîntăreții au început să tremure. Deși nu prea știau a cui compoziție este. Parcă ar fi țipătul unui suflet scăpat din lăcașul său de lut. Nu sînt în stare să vă explic mai bine, eminență.

— Il socotești artist pe Gesualdo?

— Mulțumirile mele, eminenței voastre, că-mi cere părerea. După mine Don Carlo e unul dintre acei puțini care îndrăznesc să plece cu o strîmță și fragilă bărcuță pe marele ocean care e *Mater Musica*, fără să le pese de nimic, poate chiar și fără cîrmă, călăuzindu-se numai după propria lor inspirație. Noi, cei care ne aflăm aici, sîntem cu toții inițiați în această artă. Madrigalurile eminenței voastre se bucură de o apreciere generală, contele Fontanelli a și publicat cîte ceva. Trebuie să ne amintim și de milostivul nostru principe, întrucît nici lui Don Alfonso nu-i este străină arta compunerii. Dar excelențele voastre poartă cu mîndrie titlul de *dilettante*, care e podoaba cea mai frumoasă în secolul nostru, mai ales pentru că grădina Muzelor e cultivată de vlăstarele celor mai vechi familii. Gesualdo e însă cu totul altceva. Nu i-am văzut opusurile tipărite. Poate că mi-au scăpat atenției. Dar cîteodată am impresia că mîna copistului de partituri s-a oprit brusc cînd a așternut pe hîrtie cutezanțele sale. Nu sînt în stare să exprim așa cum aș dori ceea ce simt. Ca structură nu aduce nimic nou, iar contrapunctul e respectat cu grijă, ceea ce denotă că e discipol al unui maestru. Dar intonațiile sale cromatice — pe acestea cade accentul — sînt atît de cutezătoare și de neobișnuite, încît — folosind cuvintele lui Artusi — le-aș enumera printre misterele care alcătuiesc *musica moderna*. Într-adevăr, trebuie să fie un adevărat labirint acel suflet omenesc care e în stare să dea naștere unor asemenea compoziții. Ca și cum Dante — scuzați asemănarea cutezantă — în loc să fi imortalizat Infernul în terzine, ar fi compus madrigaluri!

„Acum îl lingușiți cu toții” — gîndea în sinea sa Alessandro, ascultîndu-l pînă la capăt pe Luzzaschi. Arhiepiscopul din Napoli îi vorbise cu mai puțin entuziasm despre nepotul său, aflîndu-se încă, desigur, sub influența întunecatelor întîmplări. Astfel s-a format în mintea lui Alessandro o imagine despre Gesualdo: un senior care, fugind de tot felul de pasiuni, încearcă să acosteze la țărmurile muzicii. Dacă pri-

vea cu atenție chipul lui Luzzaschi, nu mai avea nici o îndoială. Muzicantul curții era cu totul transportat cînd vorbea de madrigalurile lui Gesualdo. El însuși e compozitor și unul dintre cei mai buni dirijori din Italia. E imposibil ca laudele auzite din gura sa să fie doar o linguire premeditată. Pentru că cele spuse de maestru nu pot fi considerate altfel decît laude. Alessandro se gîndește că mîine va avea o seară grea. Pînă acum Leonora nu trebuia să știe nimic. Speră că secretul de familie a fost bine păstrat și de ramura mai mică a familiei Este. El va trebui să vorbească cu sora sa vitregă despre faptul că în curînd Don Carlo Gesualdo va cere mîna Leonorei.

26

Ca îmbrăcăminte de fiecare zi, fratele vitreg purta o reverendă neagră, livită cu roșu, și o beretă de purpură în locul pălăriei de pîslă cu boruri largi. Cei mai evlavioși îngenunchiau înaintea lui, adesea în noroiul străzii ferrareze, atunci cînd cardinalul trecea pe jos prin fața palatului său. Locuitorii orașului socoteau firesc ca unul dintre membri familiei Este să poarte mereu purpură. Obiectau cel mult asupra faptului că din puternica familie se părea că nimeni nu poate deveni papă. Nu s-a mai pomenit ca Sfîntul Părinte să fie ales dintr-o familie domnitoare italiană. Poate doar Clemente al VII-lea a constituit o excepție. El fusese deja ales papă cînd familia Medici s-a întors din nou pe tronul Toscanei.

Fratele vitreg purta purpură, dar cu toate acestea a pășit cu strîngere de inimă pragul celui alt palat Este. Aici totul mai amintea încă de marea ducesă Giulia della Rovere. Frații vitregi crescuseră într-o atmosferă de tănuire și de gelozie. În casa oficială se aflau Alfonsino, Cesare, Leonora. În casa Violantei Signa — Alessandro și Ippolito. Se vedeau numai cu prilejul marilor sărbători, în capela cetății, sau cu ocazia unor evenimente familiare, cînd puteau participa și bastarzii recunoscuți ai familiei Este. La fel era considerată și minunata Marfisa d'Este, văduva lui Alfonsino, care, din micul dar vestitul ei palat, dintre splendidele sale tablouri, răsplinea luminile Ferrarei mai strălucitor decît oricine.

Toate acestea nu sînt decît o străfulgerare a amintirilor din trecut, acum, în timp ce cardinalul pășește pragul palatului și, cu ochii înălțați spre cer, desenează cu mîna sa îmbrăcată în mînușa de purpură o

cruce în aer, pe deasupra capului celor de-ai casei, care au îngenunchiat înaintea sa. Cu șapte ani în urmă a intrat în tagma bisericească. Recită în mod curgător textele sfinte. E un Este la fel ca și toți ceilalți din familie, căci tatăl său a luat-o de soție pe Violante Signa. Așadar, urcă scările cu mișcări lente, ceremonioase, ca un veritabil prinț al Bisericii, care — dacă va fi frintă tradiția — ar putea deveni cândva, cu prilejul unei noi alegeri, moștenitor al Sfântului Petru. E egal în rang și față de Cesare, fratele său vitreg, care mai poate deveni încă principe al Ferrarei. Dar cu toate acestea, se duce cu inima îndoită la sora sa vitregă, ca unul care procedează în virtutea funcției sale înalte, dar care nu este totuși capul familiei. (Așa de greu e deci să se dea uitării măruntele împunsături și umilințe suferite în copilărie?) Știe că e așteptat, o anunțase pe Leonora că după amiază îi va face o vizită.

De când n-o mai văzuse, sora sa se deschisese ca o floare, doar în câteva luni de zile. E o femeie tină, cu chip drăgălaș, cu păr castaniu, și este îmbrăcată cu veșminte de rang, pentru a-l primi cum se cuvine pe fratele său. Acest lucru i-a fost pe plac cardinalului : nu-i oricine cel ce trece pragul palatului Este.

În mână aduce câteva compoziții ale lui Gesualdo. În primul rînd acele madrigaluri pe care Carlo le-a compus pe textele lui Tasso. Apoi, copiat pe pergament, acel vers pe care Tasso i l-a scris lui Gesualdo și în care acesta îl apostrofează pe prietenul său din depărtare, precum un *pelazg* napolitan din basme pe un vlăstar de regi. Cîte o scrisoare sau cîte un vers al lui Tasso e întotdeauna o piatră prețioasă în colecția familiei. Oare cît de mult o interesează pe Leonora toate acestea ? Cardinalul nu venea în peșit, era doar în faza tatonărilor. Tratatările vor trebui să fie începute de fapt cu Cesare, fratele mai mare al Leonorei. După tatăl lor, el este considerat capul familiei și moștenitor al tronului. E un tînăr nehotărît, filfizon, nici bun, nici rău, care abia de se vede din umbra princiară a lui Alfonso. De ce tocmai pe Cesare și l-a ales ca moștenitor ducelui Ferrarei ? De ce nu pe el, pe Alessandro ? De ce îl face să simtă și acum, cînd nu mai există nici un dubiu asupra legitimității originii sale, și cînd este prinț al Bisericii — de ce îl face să simtă că a fost cândva bastard și că s-a putut strecura doar prin ușa din dos, cu teamă, în sanctuarul „adevăraților“ Este ? Iată însă că la Vatican sînt destui care consideră că buba trebuie căutată în originea bunicului lui Cesare și al Eleonorei. Asemenea pete ar putea fi găsite și în originea Medicilor, cu toate că numai ei sînt mari duci în Italia și, ca atare, îi întrec pe toți ceilalți principii italieni (deși primii lor strămoși cunoscuți n-au fost nici măcar cavaleri, ci doar medici sau farmaciști).

De ce a venit mai întîi la Leonora ? Eticheta e severă chiar și în ceea ce privește raporturile dintre frate și soră. Leonora îngenunchează

și-i sărută mîna. Acest gest e adresat cardinalului. Alessandro o ridică. Inspiră parfumul ei minunat. Îmbrățișarea fraternă durează cu o clipă mai mult decît s-ar cuveni. Ca niște rămășițe ale unui cor imaginar, așa fac reverențe, la trei pași în spatele Leonorei, cele cîteva doamne din suita fetei și cei doi alebardieri îmbrăcați în culorile familiei Este. Dacă toate acestea nu s-ar întîmpla întocmai, pînă seara s-ar afla în toate palatele, piețele, cîrciumile. Iar apoi — ca și cum de pe această tablă de șah vie ar putea fi măturate cu un singur gest toate figurile: canonicii, doamnele de la curte, străjerii — batista de dantelă a Leonorei și mîna îmbrăcată cu mînușă de mătase a cardinalului le fac semn în același timp, suita se retrage, Leonora servește ea însăși fratelui său răcoritoare. Eticheta nu prescrie ca la convorbirea dintre frate și soră să fie de față și altcineva.

Ca și în cazul tuturor generațiilor de fete ale familiei Este, nu lipseau aici instrumentele muzicale. Mîna lui Alessandro se oprește asupra clavicordiumului încrustat cu fildeș, încearcă să apese pe una din clape. De parcă s-ar juca un timp prea îndelung cu glasul sunetelor, de sub degetele sale răsar, se încheagă acorduri. Toată lumea știe că Alessandro e iubitor de muzică, un *dilettante* trup și suflet. În palatul său dăduse concert și Gabrielli cel tînăr, cînd venise odată în vizită de la Veneția. Între frate și soră e o diferență de mai bine de un deceniu. Oare Leonora îl iubește la fel și pe Cesare? Pe acest băiat capricios, nehotărît, care se maturizează tîrziu? S-ar cuveni de acum să înceapă conversația, dar fugile capătă încă viață sub mîna cardinalului — ochii lui privesc zîmbind spre sora sa.

— *Vedi Napoli, e poi muori...*

Începe cu o banalitate răsuflată, în timp ce Leonora își sprijină bărbia pe brațe, de pe chipul ei dispăre orice urmă de solemnitate, privește rîzînd spre cardinal. Numai de ochii lumii își zic „domnișoară ducesă” și „eminența voastră”. Leonora nu are de ce să se teamă de cardinal.

— Ce e, Sandro? Pe aici se spune că sfîntul părinte Clemente nu te-a primit cu prea mare dragoste. Nu-i prea iubește pe cei din familia Este. E adevărat? Pentru că, dacă e așa, atunci, dacă moare, ai putea deveni totuși papă. Dacă acum spaniolii sînt mai tari, pînă atunci francezii vor aduna mai multe voturi. Ce nume ți-ai lua, Sandro, dacă te-ar alege...?

— Leonora, nu-i vorba să-mi schimb eu numele...

— Vorbește mai lămurit!

— Așa cum spun. Mîna ta...

— Știi bine că Don Alfonso e un zgîrcit. Tata i-a lăsat moștenire lui Cesare niște sate și o cetate prăpădită. Dar unde e zestrea? E a mea?

- În acest caz...
- Poate că ai mai adăuga și tu ceva, Sandro, scumpul meu ? Din ce ? Toată Ferrara știe de datoriile tale. Ar râde și Marfisa...
- Las-o acum pe Marfisa, că nu despre ea e vorba, ci despre mîna ta...
- O spui a doua oară. Știu că n-o să pot sta o veșnicie în situația de față de măritat, ca fiica lui Bona Sforza pe care au ținut-o nemăritată în Polonia pînă la vîrsta de cincizeci de ani și atunci au legat-o de gîtul unui principe răsăritean... Cu cine s-a măritat Anna ? Cu Bathory... ?
- N-am venit în peștit. Nu e treaba mea. Dar ca frate mă simt dator ca eu să-ți spun primul cine ar fi acela care îți va cere mîna de la Alfonso și de la fratele tău.
- Nu mai există regi, Sandro... decît în povești... Sau poate în Polonia.
- Las-o în pace pe bătrîna Anna Iagello, mai trăiește încă, de fapt ne este verișoară, ar trebui să ne interesăm de soarta ei. Acum e vorba de Don Carlo Gesualdo. Ai deveni doamna prințesă a Venosei. E cel mai bogat senior napolitan... și pe lîngă asta...
- Cel... acela care?...
- Pînă la urmă, o asemenea chestiune poate fi judecată în mai multe feluri, iar voi, femeile, sînteți înclinate să iertați ușor cochetăriile lui Venus. Nu e o temă prea cuviincioasă în conversația dintre o fecioară și un cardinal, dar tu ești de acum o fată matură și știi și tu că au fost surprinși în pat... nu a existat dubiu, ca în cazul soției lui Orsini. Dacă dorești și alte exemple...
- Să mă mărit tocmai cu acest Gesualdo ? De ce tocmai eu ?
- Îți va explica ducele, vărul nostru milostiv, ce anume ne leagă pe noi, cei din familia Este, de această căsătorie cu Gesualdo. Unchiul lui Carlo e arhiepiscop la Napoli și cardinal. E filospaniol. Regele Filip va privi cu bunăvoință această căsătorie, care va uni Ferrara cu nobilimea napolitană filospaniolă. Aceasta, în treacăt fie spus, îmi va spori și mie șansele la un viitor conclav. Cel puțin n-ar vota împotriva mea cardinalii spanioli și cei portughezi. Dar acum nu despre mine e vorba, nu pentru mine se întîmplă toate acestea, Leonora. Gîndește-te la fratele tău. Cesare nu prea poate spera că va primi încuviințarea Vaticanului, în cazul în care va veni vremea să se poată urca pe tron. De aceea trebuie să ne biziim pe fiecare cardinal mai influent, pentru a-i putea lega miinile papei Clemente. Nepoții lui privesc cu jînd spre țara noastră. Dacă nu vor putea deveni duci ai Ferrarei — cardinalul Aldobrandini ar dori să devină măcar guvernator în Castello. Unchiul lui Carlo e puternic ca un stejar în Curia papală. Cuvîntul său e auzit pînă departe.

- Cum e . . . acest Carlo ?
- Nu l-am putut vedea, căci ar fi fost bătător la ochi. Doar nu puteam vorbi cu el înainte de a vorbi cu ducele Alfonso.
- Don Alfonso a spus *amin* ? M-a vîndut ?
- A pus în cumpănă și chestiunea căsătoriei tale, ca pe orice și pe oricine. Mai degrabă, da.
- În ce constă rezerva sa, ca să știu și eu ? Cea despre care . . . știe toată lumea ?
- Nici n-a pomenit de asta. Ca să fiu sincer, s-a gîndit doar la faptul că, oricît de bogați și de distinși ar fi cei din familia Gesualdo, și oricît se consideră că sînt urmași ai nu știu căror regi din povești, sînt totuși vasali ai regelui spaniol și se duc să sărute mîna viceregelui, care nu e nici măcar duce. Poate oare să se mărite o fată Este cu cineva, care, deși după titlu este *princeps*, dar în realitate e doar un latifundiar ? Pînă la urmă Alfonso așa a hotărît că această căsătorie ar fi de dorît, din mai multe puncte de vedere, pentru casa Este.
- Dar ce va fi cu mine ? Să mă mărit cu . . . un ucigaș ? !
- Se pare că este vorba despre altceva. Don Carlo deși e prinț . . . înainte de toate e . . . muzician.
- *Dilettante* . . . de ce n-ar putea fi ? Nici asta nu mai e îngăduit la Napoli ?
- E mai mult decît un simplu cunoscător în ale muzicii. E asemenea lui Bardi din Florența . . . de parcă ar fi organist la *San Marco*. Nu-l interesează altceva decît muzica.
- Săptămîna trecută, cînd am fost sus, la Castello, am văzut acel cembalo nou, care, din cîte știu, a fost trimis din Bavaria de maestrul Lasso. Are un sunet atît de minunat, a cîntat la el Luzzaschi, fără să cînte și din gură. Parcă era un concerto. S-a vorbit apoi despre madrigaluri. Acolo erau mai mulți din orchestră, discutau cine e azi cel mai de seamă compozitor de madrigaluri din Italia. Unii l-au pomenit pe Gesualdo. Nu mai știu cine . . . Am auzit și atunci de numele lui . . . Spune-mi, Sandro, aici, la Ferrara, îl cunoaște cineva pe acest om ?
- Fontanelli a vorbit cu el de mai multe ori, cînd a fost la Napoli. Zice că e un aristocrat veritabil și chiar mai mult decît atît.
- Cîți ani are ?
- Poate avea în jur de treizeci . . . deci încă dincoace de pragul dantesc.
- Are copii . . . ?
- Un fiu, Emanuele. Îl crește bunica.
- Tatăl său mai trăiește ?
- Bătrînul prinț a murit anul trecut. A fost îndelung bolnav.
- Tu, Sandro, știi cum s-a petrecut în realitate acea întîmplare groaznică ? Pe atunci se vorbea mult despre ea, dar nouă, fetelor, nu

ni se spunea nimic... Acum, spune-mi, cum s-a întâmplat cu adevărat?

— Ca de obicei... se şuşotea mai de mult. Carlo nici n-a trebuit să fie prea atent. Carafa era cumnat, era de-al casei, tutore al copiilor fratelui său. Era un bărbat chipeş, soţia sa — sloi de ghiaţă. În schimb despre Maria d'Avalos se vorbeşte încă şi azi — chiar şi arhiepiscopul — că a fost cea mai frumoasă fată din Napoli, dar parcă ar fi fost mistuită tot timpul de dorinţi. Acest lucru tot arhiepiscopul mi l-a spus, care de altfel ţine la nepotul său.

— Cum e cu răzbunarea sîngelui?

— S-au înţeles. I-a împăcat viceregele. Aşa a ajuns Emanuele la bunica sa. Don Carlo a acceptat. A dat înapoi familiei Avalos întreaga zestre a Mariei. Au reglementat şi ohestiunea locurilor de veci. La Napoli se spunea că atunci cînd capul familiei Carafa şi Carlo au semnat înţelegerea, nu şi-au dat mîna, ci doar s-au înclinat, fără nici un cuvînt, unul către celălalt. N-ai de ce să te temi de obiceiul napolitan al răzbunării sîngelui. Aceasta a constituit o condiţie prealabilă pentru a putea vorbi despre căsătorie. Arhiepiscopul sprijină proiectul... îl iubeşte foarte mult pe Carlo.

— Pe Maria a iubit-o?

— Aş putea spune, Leonora, că biata femeie şi-a pierdut cu totul minţile. În schimb, în cazul lui Carlo nu sînt pe deplin edificat. Unii spun că dacă din partea familiei nu s-ar fi aţîţat focul, Carlo nu ar fi făcut ceea ce a făcut.

— I-a ucis, dar nu el însuşi, nu-i aşa?

— Fabrizio era renumit ca un bun spadasin, exersa zilnic cu armele. Nici la palat nu s-a dus fără pistol şi fără sabie. De altfel aşa se obişnuieşte în astfel de cazuri. Din cîte îmi aduc aminte din păcatele vieţii mele lumeşti, oricînd se poate întîmpla ceva neaşteptat. În cazul în care Carlo s-ar fi năpustit asupra lui, iar Fabrizio ar fi putut să-şi apuce sabia de pe masă, totul s-ar fi putut întîmpla altfel. Două sau trei împuşcături au terminat cu el. Aşa se spune.

— Maria...?

— I-au tăiat beregata...

— Carlo... a ucis şi el?

— A avut sabie în mîină. Fiecare povesteşte altfel întîmplarea. Crede-mă, la Napoli au şi uitat de acum totul. În fiecare zi se petrec noi lucruri. La urma urmelor — au păcătuit atît în faţa judecăţii Domnului, cît şi faţă de legile pămînteşti. Şi-au primit pedeapsa, deşi soarta li s-a împlinit într-un mod nu prea creştinesc. Poate că Maria d'Avalos şi-a regretat păcatul, dar Fabrizio în nici un caz. Glonteile a terminat cu el.

— Spune-mi, Sandro, nu sînteți prea cruzi cu mine ? Sute și sute de cavaleri sînt în Italia și aiurea, în toate țările creștine, de al căror nume nu se leagă o asemenea grozăvie. Tu, și voi toți, care știți de acest proiect... tocmăi de el vreți să mă legați ? Cel care odată...

— Tu, Leonora, ești o floare pură. Ca și cum migdalul s-ar înveșmînta în alb într-o dimineață de primăvară.

— Ai început să vorbești în madrigaluri față de sora ta ? Nu risipi cuvintele frumoase pe mine, Sandro. Spune-mi mai bine sincer, te-ai gîndit, măcar pentru o clipă, că sînt sora ta ? Că ar trebui să te preocupe ce se va întîmpla cu mine ?

— Asupra acestei căsătorii veghează Biserica. E și dorința Ferrarei. Înțelege că noi, care sîntem cu toții vlăstari ai familiei Este, trebuie să ne apărăm împotriva Lucreziei. La Roma am avut îndeajuns prilejul să aud cum s-a oferit scumpa noastră mătușă celor din familia Aldobrandini. Am văzut și o scrisoare de-a ei. A fost prudentă, a dictat-o cuiva, nu era scrisă de mîna ei, dar am recunoscut argumentele Lucreziei. Susține că voi, tu și Cesare... știi doar cum a fost treaba cu bunicul... nu sînteți „imaculați”. Facem parte din familia Este și cunoaștem cu toții textul original al *investiturii* papale, felul cum s-a încheiat, în 1332, înțelegerea cu papa Ioan al XXII-lea, la Avignon. Acest lucru s-a întîmplat pe vremea cînd a fost sanctificat Toma d'Aquino. Tatăl papei fusese un cizmar francez. Ioan a fost cel care a reglementat muzica bisericească, printr-o bulă care începea cu... *Docta Sanctorum*.

— Toate acestea s-au petrecut de mult, Sandro. Acest papă din Avignon și muzica lui — e totul ? Să devin doamna prințesă a Venetiei ? Ce voi putea să fac acolo, în sud, în spaniolul Napoli ? Aici, acasă, sîntem liberi, Sandro. Atunci mă duc la Castello cînd doresc. Cesare s-a mutat în *Palazzo dei Diamanti* și mi-a promis că-mi va da mie aripa dinspre sud, ca să pot locui acolo dacă mă voi mărita cu cineva din Ferrara. Totul e aranjat, iar tu vii acum cu Napoli. Să mă duc între damele spaniole care îi disprețuiesc pe italieni ? Nici nu știu spaniola... iar dacă vorbesc franțuzește va fi și mai rău pentru mine acolo.

— Familia Gesualdo e printre primele ! Sînt atît de bogați, încît aici, în Italia de nord, nu pot fi asemuiți cu nimeni. Ei trăiesc acolo cam cum se trăia aici pe vremea cînd Ferrara a ajuns în stăpînirea familiei Este. Nobilii sînt scutiți de biruri, iar cu țărani lor pot proceda cum vor. Fără voia stăpînului iobagii nu se pot muta dintr-un loc în altul, nici măcar în satul vecin. De aceea fug atîția în munți și se adună în bande, din care se formează apoi adevărate oști, cum a fost cea a lui Sciarra. Dar tu nu vei avea de-a face cu aceste treburi. Vei trăi acolo unde vei dori, în palatul din oraș sau în Gesualdo, sau pe

malul mării, în vreuna din vile, sau într-unul dintre conace. În lunile călduroase te vei putea duce la Capri sau la Castellamare di Stabia...

— Dar cum e acel om, Sandro?

— Vorbește cu Fontanelli, îi trimit vorbă să vină aici. Dar, ca să vorbim deschis, acest lucru nu va influența prea mult faptul că ducelui îi suride căsătoria dintre familiile Este și Gesualdo.

Fontanelli era unul dintre cei mai cunoscuți cavaleri din Ferrara. Pentru el constituia o cinste că putea veni la Leonora. Cardinalul îl prevenise că sora sa vrea să se intereseze despre o „anumită persoană suspusă din Napoli“. Rostise aproape în șoaptă numele lui Gesualdo, sub pecetea secretului, arătând obișnuitul semn al unirii între două familii.

Leonora știa însă că cel care îl cunoscuse pe viitorul ei soț nu era întruchiparea omului de încredere. În cercurile de la curte erau de temut observațiile înțepătoare ale lui Fontanelli, în schimb fantezia minții sale îi încânta pe toți. Se pricepea la toate: la literatură, la muzică, la artele frumoase și mai ales cum să-și facă viața mai bună în villoarea soartei schimbătoare, în bătaia vînturilor. Alfonso Fontanelli ducea viața nobililor italieni scăpați, dar era mai bine înzestrat și nutrea iluzii mari în privința viitorului său. Când vestea convorbirilor purtate la Napoli a ajuns la urechile sale, a pus în funcțiune horoscopul: cum ar putea să profite de pe urma faptului că îl cunoaște pe Carlo, pe viitorul legodnic. Dacă va încerca să zădărnicească planuita căsătorie, nu se va alege cu nimic. În schimb, dacă un asemenea senior cu faimă atât de mult discutată cum e Carlo, își caută o nouă soție, tocmai la Ferrara, din asta va putea obține o serie de avantaje. Cu prilejul călătoriei sale la Napoli reușise să pătrundă în sanctuarul prințului Venosei, în camera de muzică. Din aceasta va putea înjgheba azi o adevărată legendă pentru Leonora. Așa că atunci cînd cardinalul l-a rugat să treacă pe la Leonora, Fontanelli vedea marea majoritate a aspectelor căsătoriei în culorile cele mai strălucitoare.

Toată lumea știa, nu numai la curte, dar și în oraș, că pasiunea Leonorei este arta muzicii. Cîntă frumos la gitară, îi place să cînte la cembalo, timp de mai mulți ani a luat lecții de violă cu vestita Olimpia Leoni, care era și compozitoare. Trăia în cercul intim al iubitoarelor de muzică; chiar și marea organistă Raffaella Aleotti o așezase la orgă în Dom, și astfel Leonora a putut încerca și vestitul instrument al catedralei. Planul lui Fontanelli era de a se apropia vorbindu-i în primul rînd despre muzică. Căci muzica e însușirea cea mai atrăgătoare a ființei lui Don Carlo, ea constituie în cazul său acel *virtus*, care e atât de prețuit la un nobil napolitan. Sincer vorbind, cei din

Italia de nord nu-i prea prețuiau pe cei din sud. Considerau dialectul lor ca fiind ciudat, le plăcea să conteste că ar fi moștenitori ai limbii lui Dante, mai ales după ce în vechiul Parthenope ajunsese la modă idiomul spaniol, amestecul neglijent al expresiilor castiliene în limba italiană. În ochii lui Fontanelli tot ceea ce se întâmpla la Napoli constituia în același timp și crimă și binefacere. Ferrara, cu toată strălucirea curții sale, e doar o țărișoară mărunță, slabă, în timp ce Napoli e parte integrantă a unui imperiu mondial. Existența Ferrarei nu e altceva decît o înțelegere tacită între forțele spaniole, papale, franceze și imperiale, care încearcă să se dejoace reciproc. Dacă se strică echilibrul existent de un sfert de mileniu, care a asigurat pînă acum puterea familiei Este, ce se va întâmpla cu Ferrara ? Ce va deveni Fontanelli ? Din Napoli poți ajunge oriunde : în Țările de Jos, în Portugalia, în Tunis, în Peru, în Mexic și chiar în Insulele Filipine. Dacă va reuși să prindă rădăcini pe lîngă Gesualdo, Fontanelli va putea ajunge, cu siguranță, să fie bine primit în oricare dintre provinciile peste care domnește *Pax Hispanica*. Spaniola a reușit să o învețe pînă acum. Din cîte își dă seama, va trebui să facă totul pentru ca proiectul de căsătorie al cardinalului să reușească.

— Ce fel de om e ?

Fontanelli privi spre Leonora cu acel zîmbet condescendent, cald și totuși ambiguu, care se obișnuiește între curtenii adevărați. În loc de cuvinte, se așeză la clavicembalo, așa cum obișnuiesc artiștii pierduți în adîncurile sufletului și, fără partitură, doar cu forța improvizăției, într-adevăr *senza preparazione*, începu să cînte. Era un virtuoz și al acestui instrument. Considera că cembaloul este instrumentul cel mai complex, fiindcă aici finețea sufletului uman și a mîinii se manifestă prin intermediul unui mecanism complicat : sunetul ia naștere datorită ciupirii corzilor de către gheruțe, iar interpretarea se bazează pe efectul aproape orchestral al instrumentului. Efectul de ansamblu al vibrației coardelor se dovedește a fi inegalabil, mai ales dacă clapele instrumentului sînt atinse de o mîină de maestru și dacă piesa a fost compusă de la bun început pentru clavicembalo.

— Donna Leonora, acestea sînt doar variațiuni modeste ale madrigalurilor lui Don Carlo. Cu ajutorul coardelor încerc să mă apropii de piesa compusă pentru voce umană. L-am ascultat pe Gesualdo însuși... cînd am avut prilejul să-i fiu oaspete la Napoli și m-a onorat... cu prietenia sa. Înainte de a-și termina cîte o compoziție și de a o interpreta cîntăreții academiei sale, mai întîi el însuși o interpreta la cembalo. În astfel de cazuri el însuși urmărea și aprecia efectul de ansamblu al compoziției. Vă rog să mă ascultați ca și cum l-ați

asculta pe Don Carlo. Imaginați-vă că în locul interpretării mele modeste însuși *maestro* apasă clapele instrumentului și caută variantele din ce în ce mai tainice ale compoziției sale.

Leonora ședea în lumina tot mai palidă a dupăamiezii. Silueta donnei însoțitoare se contopea în umbrele ungherului camerei. Fontanelli, identificându-se el însuși cu muzica, se străduia, cu ajutorul memoriei sale excelente, să reînvie vraja acelei dimineți minunate, când (pentru că fusese considerat un oaspete și un *dilettante* venit de departe) a putut asista la nașterea unui madrigal compus pe textul lui Tasso, în faza finală a procesului de creație. Oare Carlo îl observase pe domnul din Ferrara ? Ii adresase doar câteva cuvinte cu o politețe spaniolească ce nu spunea nimic și din care își putea da seama că de fapt prezența sa nici nu prea contează și nici nu deranjează.

Fontanelli ajunsese departe, trecuse de primul madrigal. Poate că a amestecat și propriile sale compoziții printre cele ale lui Gesualdo, dar acum se întoarse la opera lui Carlo cu ajutorul unei culegeri de partituri care se aflase pe masa sa și pe care ieri, când cardinalul îl rugase să facă această vizită, a răfoit-o din nou, executînd din ea câteva madrigaluri la cembaloul cardinalului. Se șterseseră toate contururile și Leonora vedea cum chipul lui Fontanelli e învăluit de umbră, în locul luminilor ce păleau. Dacă ar căuta după partitură, ar trebui să aprindă lumînările, dar așa, lăsîndu-și pe spate capul cu trăsături fine, lumina aruncă reflexe argintii pe țințele sale, își închide ochii, e un veritabil *dilettante*, care pășeste acum pe drumul fermecat al muzicii.

— E un astfel de om.

Fontanelli e meșter în alternarea efectelor și contraefectelor, regi-zor al serbărilor de la curte, maestru al sonetelor și madrigalurilor. Toate acestea fac parte din atelierul lui Fontanelli, care pînă acum n-a spus nici un cuvînt despre Gesualdo. Mult mai elocvent vorbește această muzică sfîșietoare, inexplicabil de zguduitoare.

Ar vrea de acum să-și ia rămas bun, potrivit etichetei și obiceiului, dar Leonora îl reține. Își ridică spre el ochii scăldați în lacrimi, întinde mîna și apucă mîneca de catifea a lui Fontanelli. „Mai rămii, Don Alfonso“.

A cîștigat — în numele lui Venosa — prima bătălie. Pentru că Fontanelli, care în viața sa de curtean a văzut multe logodne aristocratice, căsătorii nefericite, sălbatice pasiuni ce răbufneau din alcovuri princiare, a intuit în mare măsură esența situației. Nu e suficient ca tatăl și ginerele să-și dea mîna și să se înțeleagă în privința zestrei. Cînd mireasa e condusă la patul nupțial și doar într-un singur candelabru mai ard lumînările, abia atunci începe cu adevărat o altă ceremonie despre care nu se mai vorbește în lumea curților princiare. Cînd două trupuri s-au contopit, restul e treaba Providenței, în căsătoria

a doi oameni nu se mai poate amesteca nici o putere pămîntească. Și totuși, în casa Gesualdo tragedia a început imediat după căsătorie. Nesațul Mariei d'Avalos, farmecul lui Fabrizio. Ura Lucreziei d'Este împotriva tatălui și fratelui său mai mare a început atunci cînd ea, avînd aproape treizeci de ani, a fost silită să se mărite cu moștenitorul tronului din Urbino, care avea doar cincisprezece ani și care a fugit de ea îngrozit, căci vedea în soția sa aproape pe mama lui. Au suferit și alții de o mie de ori mai mult, ca soția lui Orsini care se îngrozea de ducele cu mîinile pătate de sînge, iar această ură a străbătut multe alcovuri de-a lungul Italiei, în principatul Medicilor, în Parma. Fontanelli se gîndea în sinea sa cum s-a furișat Carlo în acea noapte de octombrie, prin uși unse cu ulei, cu tălpi de pîslă în picioare, ținîndu-și strîns sabia, ca nici cel mai mic zgomot să nu dea în vileag fapta pregătită cu grijă, și cum va veni în curînd Carlo la mireasa sa din Ferrara, îmbrăcat în veșminte de sărbătoare, cu decorațiile regelui Filip pe piept, cu sabia la șold, ca atunci cînd . . .

— E artist, domnișoară ducesă, și prințul nu va avea în mod evident alt țel, decît să o facă fericită pe Donna Leonora. M-aș considera deosebit de onorat, dacă aș putea să-mi ofer serviciile. La universul strălucitor a lui Don Carlo trebuie să adăugăm, în închipuirea noastră, și orașul Napoli. Dacă va veni la Ferrara, va duce lipsa muzicanților săi dragi. Trebuie să ne gîndim cum să-i putem suplini.

— Maria d'Avalos cînta ?

— Ea era mai degrabă spaniolă decît italiancă. Iar în Castilia, după cum știe și excelența voastră, li se reproșează fetelor multe lucruri care la noi țin de viața plăcută, de fiecare zi, a doamnelor. Li se reproșează chiar și cea mai mică veselie, un madrigal . . . un sonet. Nu cunosc ca defuncta prințesă să fi iubit muzica. Poate că . . .

— Spune mai departe !

— Poate că totul s-ar fi putut întîmpla altfel . . .

— Ce se gîndește acum, acolo, despre Gesualdo ?

— Venosa e un mare aristocrat, însuși viceregele a făcut totul pentru a-l ajuta pe prinț să iasă cît mai ușor din criză. E într-adevăr un om ciudat. Dar Donna Leonora îl cunoaște pe Tasso. Un neguțător sau un călugăr cerșetor ar spune imediat despre cel mai mare poet al Italiei că e un smintit. Paznicii din Sant'Agata spun și azi că n-ar fi trebuit să i se dea drumul lui Torquato. Iar de atunci Tasso a devenit o stea și mai strălucitoare a Italiei. De altfel . . . e prieten cu Don Carlo. Corespondează.

— Are mulți prieteni ?

— În majoritate muzicanți. Cînd am fost acolo se mai vorbea și de un călugăr ciudat, de un dominican, a cărui faimă se răspîndise în toată Italia de sud. Numele lui e Tommaso Campanella. Potrivit celor

mai recente informații pe care le am, nu de mult a ieșit din Sfântul Oficiu, unde a fost deținut pentru cercetări. Se șușotește că la eliberarea lui a contribuit și intervenția lui Don Carlo. Mă întreb dacă poate fi prieten cu prințul un asemenea om, care se pregătea să răstoarne ordinea existentă și care propovăduiește că toți oamenii sînt egali, nu numai creștinii, dar și turcii, arabii, negrii, evreii. De acum încolo Tomasso se va potoli cu siguranță. Cine iese pe poarta Sfântului Oficiu — cel puțin pentru un timp — amuțește. Ciudat om e Don Carlo, așa cum puteți vedea, stăpîna mea, chiar și după prietenii săi.

— Cum arată fiul său ?

— Are poate patru-cinci anișori. Îl cheamă Emanuele. Tatăl său nu prea dorește să-l vadă. Îi amintește de Maria. Se spune însă că băiatul i-a moștenit pe cei din familia Gesualdo : buze cărnoase, ochi bulbucăți, cap oval. Băiatul nu va sta mult timp cu tatăl său. Dar va trebui să se țină mereu seama de faptul că Emanuele este primul născut. Va trebui să vă străduiți — acesta e singurul meu sfat — de a-l apropia pe duce de fiul său. De ce să crească în spiritul urii față de tatăl său ? Mama Mariei cu siguranță că nu-i spune decît lucruri rele despre Don Carlo.

— Să mai vii din nou, ca să mai pot asculta muzică la cembal . . . Te rog să-mi aduci toate madrigalurile lui Gesualdo ce pot fi găsite. Aș dori să-l cunosc — înainte de a face cunoștință cu el.

27

Scrisoarea lui Torquato Tasso către Gesualdo, din decembrie 1592 :

„Amara experiență mă face să am din nou un simțămînt de rușine ; datorită neajunsurilor propriiei mele inventivități, cu greu reușesc să mă regăsesc, iar aptitudinile mele sînt deosebit de sărace pentru a immortaliza formele înfinit de bogate ale frumosului. De aceea mă simt nevoit să Vă rog, Excelență : nu așteptați manifestări mai multe din partea minții mele păcătoase. Pentru mine e mult prea îndeajuns să știu că nu vă veți forma o imagine greșită, în cazul în care veți aprecia imperfecțiunea modestelor mele aptitudini. În schimb, Vă rog să credeți în sinceritatea simțămîntelor mele față de Excelența Voastră și, în aceeași mdsură, să

cunoașteți și dorința mea fierbinte de a vă binemerita grația . . . Sint încredințat că Excelența Voastră nu se va îndoi de dragostea și respectul ce vi le port — pe cit îngăduie buna cuviință unei persoane de rang mic, ca mine, față de înalta stare a Domniei Voastre. Mă tem că nu voi reuși să Vă satisfac exigențele cu cele cinci madrigaluri pe care vi le trimit alăturat. Primul a fost conceput în același stil și modalitate, așa cum ați dorit — nu e cu nimic deosebit. În privința celorlalte versuri, a trebuit eu însumi să exercit o oarecare cenzură asupra caracterului lor exagerat de sfătos . . . În rest, ne apropiem de sărbătorile Crăciunului : boala de care sufăr mă chinuie îngrozitor, din cauza frigului groaznic ce domnește în oraș, deși binevoitorii mei, îndeosebi cardinalul Gesualdo și Excelența Voastră nu îngăduiți să mă copleșească dispararea . . .”

Scrisoarea fusese adusă de la Curie cardinalului ; atît scrisoarea, cît și madrigalurile lui Tasso, fuseseră atașate corespondenței sale. Unchiul i le-a trimis lui Carlo prin secretarul său. Gesualdo desfăcu foile pecetluite cu ceară și în fața ochilor săi apărură scrisul bățos a lui Tasso. Nici urmă de ștersături, e un text pur, transcris pe curat. Două strofe. Prima are opt rînduri, a doua e alcătuită din șase. Privirea îi e atrasă de cea de a doua strofă :

*„A hoinări vesel e japtă temerară,
timida mea dorință nici că o cutează,
acest curaj doar tu îl poți avea,
albină cu săgeată ascuțită, Amor . . .”*

Cîtă suferință ascunde acest șirag de gînduri ce trece dintr-un rînd într-altul ! Ca și cum s-ar frînge ideea, precum firul vieții la pronunțarea sentiței capitale. Oare îl inspiră versul ? Simte în el tălăzuirea diverselor voci ? *Temerită* — e contrariul temerii, înseamnă curaj, cutezanță, avînt temerar. *Temerită* : sunetul se înalță ca un vaiet, se avîntă sper înălțimi, *senza preparazione*.

Ce a devenit madrigalul ? S-a născut cîndva sub fereastra fetei iubite, cînd cîțiva ghitaristi au transformat pioasele melodii în cîntece de flori. S-a cîntat pe patru voci, apoi „*a cinque voci*”, pe cinci voci. Aceasta e azi cea mai îndrăgită formă a madrigalului, dar sînt unii care compun și madrigaluri pentru șase și chiar opt cîntăreți. Se acompaniază cu gitară, lăută, cembalo. De cînd a deschis scrisoarea lui Tasso, e cuprins de neliniște. Cel mai bucuros i-ar spune intendentului

care a venit cu socotelile din Gesualdo, să plece. Afară îl așteaptă o delegație a oamenilor din împrejurimi, care vrea să-l invite la serbarea lor. Apoi va trebui să se ducă la Palat, pentru că viceregele dorește să vorbească cu el. Și tocmai acum se simte el însuși cuprins deodată de marea clipă de grație. Nu de aceea trăiește în lumea realității, pentru a căuta soluții între *avere* și *dare* — între „de primit” și „de plătit” — potrivit canoanelor celui preot din Siena care a inventat contabilitatea în partidă dublă. Nu vrea să știe nici de faptul că ceremonialul curții îl obligă și că Miranda poate dispune de el, deoarece viceregele a fost acela care i-a netezit cu mâna sa milostivă desfășurarea procesului. Carlo Gesualdo e singurul om, azi, în Italia, care e în stare să compună madrigaluri pe asemenea texte vulcanice, așa cum simte că sînt, prin tensiunea lor lăuntrică, rîndurile lui Tasso. Parcă firea sa neliniștită l-ar fi aruncat cu adevărat în vîltoarea unui crater de vulcan clocotind de lavă. De ce e altfel, cu totul altfel, să compună pe textul lui Tasso, decît dacă ar cumpăra, de la poeți napolitani consacrați, pentru cîțiva scuzi, texte obișnuite, cum s-a întîmplat deunăzi, cînd (de ce n-a putut sosi mai devreme scrisoarea lui Tasso ?) a scos la întîmplare din sertar un text nu de mult cumpărat. „*Non mirar, non mirare di questa bell'imgo...*” Sînt prezente și în acesta dorul, dorința de moarte, liniștea, privirea îndrăgostitului. Sînt elemente cunoscute ale versului, fără ele aproape că nici nu s-ar putea compune un madrigal. Poate că aceste caracteristici obișnuite sînt amestecate și printre slovele lui Tasso și totuși, cînd ia în mînă versul lui Torquato, simte deodată acel *fluidum* tainic care îi unește pe ei doi. Cînd a așternut pe hîrtie aceste rînduri și cînd a transpus ritmul gîndurilor sale de la un rînd la altul, a simțit oare Tasso, în adîncul conștiinței sale, că din aceasta se va naște *muzică*, dar că și atunci textul va rămîne *domina absoluta* ? Oare versul va rămîne și în acest caz o dominantă incontestabilă ? Tasso e regele poeziei italiene. Acest om firav, slăbit, încărunțit, cu mustați pleoștite, cu ochii arzînd de febră, îmbrăcat în pantaloni cu genunchii bofiți, avînd la cîngătoare un pumnal cumpărat pe cîțiva scuzi — e cel mai mare poet al Italiei, iar acum, în scrisoarea sa, se umilește în fața lui, precum un *famulus* în fața unui *magister*. O face oare pentru acei douăzeci de galbeni ? Cam atît s-ar cuveni să-i trimiată lui Tasso pentru cele cinci madrigaluri. La ce s-o fi gîndit Tasso cînd a scris versurile ? La ducați ? La ce s-a gîndit în timp ce a găsit ritmul, a cizelat rimele, a făcut corectările, a transcris versul pe curat ? În vers curge sufletul lui Tasso, și în timp ce citește textul, inspirația îl cuprinde ca un *fluidum*. De unde ? Va trimite vorbă viceregelui că e bolnav la pat. Ii spune lui Pietro : azi să nu lași pe nimeni să intre. În palat nu mai e nimeni

cu el, nimeni. Acum trei ani, în aripa femeilor era încă larmă în jurul Mariei d'Avalos. E un an de cînd nu şi-a văzut băiatul. Toate acestea, laolaltă. *Temerită*. Aşa se termină versul : „... cu chinurile mele“.

Azi în zadar îl aşteaptă viceregele.

Campanella tăcea mereu. De trei ori l-au ridicat în frînghii, de trei ori l-au coborît. Era dominican, aparţinea ordinului Inchiziţiei. Viitorii dregători ai Sfîntului Oficiu învăţau în mod sistematic esenţa procedurilor mai mult sau mai puţin importante. Pînă unde pot merge călăii în răsucirea membrelor, în zdrobirea oaselor, în smulgerea unghiilor, în arderea pielii, atît timp cît mintea omenească nu se tulbură şi nu dă loc vorbirii fără noimă, în stare de inconştienţă, din marginea nămolosă a sufletului. Atunci trebuie opriţi zbirii, care, din exces de zel, sînt oricînd gata să-şi exercite meseria. Un semn : acum s-ar fi răsucit muşchii, iar acuzatul ar fi leşinat, scoţînd un singur vaiet, şi, cînd şi-ar reveni, ar trebui să se ia de la capăt cu el întregul fir al gîndului. Trebuie să ştie deci : pînă aici şi nu mai departe, căci scopul urmărit este deocamdată cercetarea şi nu aplicarea pedepsei. Trebuie lăsat şi timpul să lucreze, ca să iasă la iveală şi ceea ce esie ascuns. Judecătorii au învăţat cum trebuie să se comporte faţă de un acuzat îndărătnic, cum trebuie să-l ţină sub observaţie pe cel exagerat de binevoitor, care răspunde da la orice întrebare şi care, pînă la urmă — din pură umilinţă — ajunge să se învinovăţească singur, dar niciodată pe complicii săi ; cum trebuie să procedeze cu cel care nu scoate nici un cuvînt. Acesta e cazul mai greu : îşi reţine respiraţia, vrea să moară. Desigur, rareori îi reuşeşte acuzatului acest lucru. Dar au fost şi cazuri cînd chipul lui se învineţise de tot, iar în creierul său plezniseră vinişoarele de sînge. Cazul lui Tommaso Campanella : din acuzat iese încet la suprafaţă acuzatorul ; din adîncurile sufletului, din imperiul temerilor. Tu, Tommaso, trebuie să ştii că mai poţi fi ţinut în frînghii, cu braţele răsucite, încă un minut, două, cel mult trei. Ochi atenţi te urmăresc. Cînd în colţul gurii tale se va prelinge spuma albă şi îţi vei închide ochii, acestea sînt de acum semnele leşinului, şi în acest caz trebuie să i se facă semn călăului : ajunge !

Tommaso, recunoaşte-ţi vinovăţia. Dacă se zdruncină şi simte nevoia să răspundă cuvintelor blînde — e pierdut. Într-un asemenea stadiu mărturia sa e pe deplin valabilă, poate ţine încă în mînă şi pana. Semnează *manu propria* procesul verbal, în care fiecare frază e cît o prăpastie neagră. Dincolo e viaţa, dincoace — moartea pe rug. Încă o clipă, o jumătate de minut. Nu e voie să i se scoată din loc umărul. Schilod nu poate semna procesul-verbal, actul interogării. Fiecare ju-

decător de instrucție își dorește înaintea ochilor săi un exemplu de mărturisire amănunțită, logică, spășită, totală. Cu aceasta el încheie, în ce-l privește, procedura. Un alt *pater* preia procesul. Fratele meu de ordin, nu-i așa că nu vrei să te mai ridicăm încă o dată cu scripetele ?

Nu. Tommaso Campanella, coborât la pământ, dă negativ din cap. Nu sînt vinovat. Incepe să cînte o villanellă. Răgușit, tare, rîzînd. Judecătorul și ajutorul său se uită mirați unul la celălalt. Oare a înnebunit acuzatul ? I-a afectat mîntea această suferință relativ slabă ? Căci a trecut doar prin prima fază a primului grad de tortură, ceea ce, în limbajul nostru, e considerată de călăi ca fiind doar o joacă. Pînă la urmă nu se întîmplă nimic altceva, decît că îl ridică din nou cu frînghiile trecute prin scripete, și de acolo trebuie să răspundă judecătorului. Brațele i se răsucesc, frînghia taie adînc în carne. Toate acestea sînt încă departe de gradul doi, cînd vin la rînd cizmele spaniole și menghina de strîns degetele de la mîini. Gradul trei e imperiul instrumentelor înroșite în foc, cînd orice suflet curat îl laudă pe Domnul.

Călugărul de serviciu, care acum e judecător, șade cu pana în mînă : îl urăște sau îl nubește oare pe acuzat ? Îi e oare puțințel milă de el ? Dorește oare ca acesta să mai reziste ? Nu se lasă pradă întrebărilor ; interogatoriul să rămînă deci fără rezultat. Ce poate fi dincolo de chipul cenușiu al fratelui de ordin, ce ascunde perdeaua în spatele căreia întunecoase scări coboară în adîncurile sufletului ? Poate că vrea să-l scape și de aceea îi gradează suferința, ca să nu trebuiască — pe jumătate leșinat — să-l constrîngă la mărturisire. La mănăstire Tommaso stătuse nu o dată de vorbă cu călugări care parcurseseră calea procesului, dar nu ca acuzați, ci ca acuzatori. Și după aceea s-au prăbușit. În vechea mănăstire îi vorbise despre acest lucru unul dintre cei mulți. Nu putuse îndura vaietele, mirosul trupului ars. N-a mai fost în stare să-i pună acuzatului nici o întrebare. Propria sa gură i se umflase, ochii i se roteau însîngerăți. A capitulat, din cauza slăbiciunii sale omenești, în fața vicelanului eretic. Așa îi povestise fratele de ordin, care, drept pedeapsă, fusese trimis într-o mică mănăstire din Calabria. Am îngenunchiat în fața priorului și i-am spus : nu mai pot. Ce poate face Ordinul cu cel care nu mai rezistă ? Nu e răufăcător, căci n-a comis în mod deliberat nici o crimă. Nu s-a lăsat înduplecat nici de vaiete, numai că a pus stăpînire pe el un fel de instinct josnic, propriu ființei noastre omenești : în locul acuzatului a început el însuși să vomite, umplîndu-se de scîrboșenie. Ce poate spune priorul într-un astfel de caz ? Să te odihnești ? Unde, cînd și pînă cînd ? Mai poate fi lăsat oare un astfel de închizitor și judecător să se întoarcă în camera de tortură ? Căci un acuzat experimentat și-ar da seama imediat că îi e groază de vaiete, că nu-i destul de călit. Du-te,

fiule, în Calabria. Dintr-un *pater* sau *frater* ca tine nu va ieși niciodată un prior.

Tommaso Campanella a coborât din nou din lumea groaznică a scripetelor. Și spuse iarăși : *n-am păcătuit*.

Alfonso Fontanelli a sosit la Napoli în calitate de ambasador. Cu prilejul primei sale vizite pe care a făcut-o cu ani în urmă lăsase impresia unui cavaler răătăcitor care aleargă după aventuri și protectori. Acum a venit din însărcinarea principelui Ferrarei, cu un mandat larg, în care singura condiție este doar princiul *placet*. Actul de căsătorie dintre Gesualdo și Leonora va trebui să fie confirmat de alteța sa. Misiune de bunăvoință se numește o asemenea vizită confidențială. Până când cele două părți nu se înțeleg, înainte de toate în chestiunile materiale, pînă atunci cele două familii nu fac schimb de scrisori. Curienii galopează spre Ferrara doar cu rapoartele grijiului trimis.

Pînă acum nu se prea vorbise despre dotă, indemnizație sau zestre. Cel puțin în comparație cu obișnuitele târguiești meschine. Arhiepiscopul și Giulio Gesualdo au devenit „garanții” prințului Venosei. Fontanelli putea participa, ca un oaspete binevenit în casa lui Don Carlo, ori de cîte ori evenimente muzicale, repetiții generale sau mici concerte creau culoare și atmosferă în marea singurătate.

Fontanelli se putea simți la Napoli din nou așa ca și cum ar fi ajuns într-una dintre ramificațiile unui imperiu mondial. Toți cei cu care ducea tratative oficiale își așteptau privirile spre Madrid. La Napoli, printre pălăvrăgelile de fiecare zi se pomenea doar, cel mult, despre evenimentele din jurul Sfîntului Scaun ; ceea ce se întîmpla în celelalte țărișoare ale Italiei, aici, în capitala Regatului Napolitan, era mai puțin important decît evenimentele din Castilia. Fontanelli raporta cancelariei de acasă, în mod confidențial, despre toate știrile, zvonurile și sușotelile. Se străduia să scoată în evidență rolul seniorilor napolitani, în primul rînd locul deosebit pe care Gesualdo îl deține în viața publică. A relatat cu cîtă atenție îl înconjoară viceregele pe prințul Carlo, de cîtă considerație se bucură în lumea artelor. Ce uriașă avere stăpînește, ce distincții îl așteaptă pe purtătorul titlului, ce perspective poate avea în eventualitatea unei vizite la curtea din Madrid. Ce se poate aștepta din partea regelui Filip — sau din partea urmașului său — în cazul în care familia Este va cere și sprijinul Madridului în chestiunea Ferrarei — în opoziție cu intențiile Sfîntului Scaun. Cardinalii spanioli ar putea zădărnici planurile Vaticanului. Nu poate fi în interesul coroanei spaniole (acest lucru va trebui să fie subliniat în fața spaniolilor), ca puterea laică a papei să ajungă preponderentă, ca Sfîn-

tul Părinte să devină cel mai puternic principe în Italia. Regele Filip nu-l putea uita pe papa Carafa, care spunea despre spanioli, în batjocură, că sînt urmașii maurilor. Dacă toate acestea sînt însumate, atunci lui Gesualdo îi va reveni un rol important, pentru ca în timpul vizitei sale la Madrid să influențeze în favoarea Ferrarei curtea regelui Filip și, prin aceasta, pe cardinalii spanioli.

Fontanelli își asumase un dublu rol: dimineața era neguțătorul curții Este, el trebuia să reducă la mai puțin de trei sute de mii de scuzi zestrea Leonorei d'Este; totodată trebuia să obțină majorarea sumei cu care prințul Venosei va asigura viitorul său copil — pe cît se poate în așa fel încît lui Emanuele să nu-i rămînă mai mult din averea prințului, decît i-ar rămîne fiului pe care l-ar naște Leonora.

Fontanelli și-a imprimat inelul în ceară; de cealaltă parte s-a imprimat leul negru, cu cei cinci crini roșii în cîmp argintiu. Așa cum Tasso scrisese în versul său de proslăvire: „*Carlo, il vostro leon c'ha nero il vello*“. (Carlo, leul tău blană neagră are.) Zestrea Leonorei era asigurată în parte de fratele ei, Cesare, în parte de către ducele Ferrarei. În schimb Carlo a promis Leonorei o sută cincizeci de mii de ducăți pentru cazul că va naște un fiu. Încheierea căsătoriei va avea loc în primele luni ale anului viitor, cu voia Domnului. La Ferrara, Don Cesare îl va găzdui pe viitorul său cumnat în *Palazzo dei Diamanti*. Suita lui Venosa va fi alcătuită din trei sute de străjeri și un număr de slujitori. Arhiepiscopul Ferrarei va oficia căsătoria. Vicerеgele napolitan și guvernatorul spaniol din Milano vor trebui să-și exprime urarea lor de bine. Aceasta e treaba lui Gesualdo. Ceilalți principii și celelalte republici din Italia vor afla evenimentul prin cancelaria ducelui Alfonso.

Fontanelli n-a venit la Napoli cu mîinile goale. A adus cu sine acele piese muzicale, acele culegeri de madrigaluri despre care la Ferrara se presupunea că nu au putut ajunge încă la Napoli. Căci aici călugării cenzori vegheau cu deosebită atenție ca în regatul napolitan nu cumva să pătrundă picanteriile venețiene. Comerțul de lucrări muzicale era cel mai activ în orașul sfîntului Marc. Cei mai renumiți editori de opere muzicale din Italia primeau compoziții în primul rînd din Veneția. Drept urmare, mulți tipografi și editori din provinciile italiene s-au mutat în Republica Venețiană, unde domnea o atmosferă deosebit de propice pentru activitatea lor.

Ambasadorul din Ferrara îi prezentase lui Carlo două cărți ale maestrului Zarlino. *Pater Zarlino* care în urmă cu trei ani își luase rămas bun de la această lume a umbrelor, era considerat ca fiind cea mai mare autoritate muzicală. Lucrările sale erau studiate cu sîrguință de toți cei care se interesau de noile teorii ce priveau *Mater Musica*. Una din cărțile sale era intitulată *Institutioni Harmoniche* și apăruse

într-o ediție atrăgătoare, în atelierul din Veneția al tipografului de partituri muzicale Franceschi. Opera lui Zarlino nu figura în biblioteca lui Gesualdo, așa că Don Carlo primi cu încântare volumul legat în pergament și împodobit cu blazonul Ferrarei. Fontannelli, care îi cunoștea pe toți oamenii mai însemnați din Italia, îi vorbi cu dragoste despre Zarlino, despre bătrînul franciscan, care și-a elaborat teoria muzicală în chilia sa de călugăr. Titlul era imprimat pe copertă cu frumoasele litere venețiene, iar în dedicația sa autorul îl îmbia astfel pe cititor :

„... în această lucrare, pe lângă materia muzicală, ne ocupăm în numeroase locuri de poeți, istorici, filozofi, așa cum în cursul lecturii va putea constata oricine“.

Carlo răsfoiește volumul : Boëthius, Aristotel, Cicero, Scipio Africanul — referiri muzicale.

Ce este *Musica humana* : „O asemenea armonie ce poate fi înțeleasă de oricine și care ne îndeamnă să reflectăm și să ne adîncim în noi înșine. Astfel se contopesc trup și suflet, potrivit cu temperamentul fiecăruia. Alternarea sunetelor înalte cu cele grave reunește elementele raționale și iraționale ale spiritului... Compozițiile trebuie construite mai întîi din consonante, abia după aceea putem trece la dizarmonii...“ Cele două alcătuirii de bază ale gamelor majore și minore... contrapunctul. Răsfoiește ilustrațiile ce par complicate, care sintetizează într-un sistem concepțiile lui Zarlino, și deodată privirea îi este atrasă de o remarcă : „Iată de ce duce la rezultate triste acea compoziție, pe care *modernii* o construiesc cu ajutorul cromaticii“.

Zarlino discută cu oponentul său închipuit. Apare numele lui Ptolemeu. Cum pot fi temperate instrumentele muzicale ? Un capitol întreg se ocupă de instrumentele cu clape. Încă un desen : proiect pentru realizarea claviaturii perfecte. Oare a cunoscut Zarlino ceva din ceea ce a compus Gesualdo ? Părintele murise nu de mult, la vîrsta de șaptezeci și trei de ani. Întreaga sa viață a împlinit-o muzica. Pe cine citează dintre contemporanii săi ? Numele lui Adrian Willaert și al lui Claudio Merulo. Oare a ținut Zarlino ca totul să rămînă așa cum a fost ? Ca nici un compozitor să nu destrame construcția seculară a polifoniei ? Vorbește despre monodie ? Amintește de Camerata florentină ? „Aș dori să mă ocup îndeaproape de toate probleme muzicii și să risipesc multe dubii, chiar și pe cele mai însemnate...“

Parcă l-ar privi cu mai multă simpatie și pe Fontanelli. Pînă acum a văzut în el doar un curtean care se învîrte de mai mulți ani în societatea celor puternici, care și-a însușit arta prefăcătoriei și care ar dori să rupă floarea fiecărei ore. Manieratul Fontanelli a primit poate pentru prima dată în viața sa o însărcinare atît de onorabilă. Oare ce recompensă i-a promis ducele Alfonso dacă reușește în chestiunea căsă-

toriei și dacă, drept rezultat al strădaniilor sale, se va celebra curînd logodna ? Astfel îi aștepta Carlo vizita, astfel l-a introdus în consiliul de familie, care trebuia să hotărească în chestiunea căsătoriei Gesualdo-Este. Acum sedeau unul lîngă celălalt și răsfoiau marea carte a științei muzicii.

— Don Carlo, pe cine v-ați luat drept călăuză dintre cei mai însemnați *magisteri* ?

— Macque, căruia îi pot fi recunoscător pentru multe, îi subaprecia pe muzicienii italieni, spunînd că aceștia încalcă regulile de dragul unei idei. M-a pus să citesc autori din Țările de Jos. Atunci mi-a căzut în mînă culegerea de madrigaluri a lui Nicola Vicentino și nu mult după aceea și cartea sa despre cum se poate aplica muzica antică la arta modernă. Această carte m-a îndepărtat de Macque. L-ai cunoscut pe Vicentino ?

— A trăit mult timp la Ferrara, apoi s-a pus în slujba cardinalului Ippolito d'Este. L-am cunoscut... în anii săi de tinerețe. Am cîntat și eu cu el. Toți cei care trăiam în jurul său, așteptam să termine instrumentul muzical pe care îl proiectase. Îl numise archicembalo și spunea că datorită acestui instrument a reușit să reînvie muzica cu tonalități cromatice și enarmonice a lumii antice. Era un maestru excepțional, dar nespus de nerăbdător.

— Ce s-a întîmplat cu instrumentul ?

— E în palatul din Ferrara. Îl va putea încerca și Excelența Voastră, atunci cînd va onora orașul nostru.

— Zarlino a scris ceva despre Vicentino ?

— Nu i-a aprobat de loc sistemul. Zarlino nu credea că poate fi reînviată acea muzică pe care au ascultat-o Platon și Aristotel. Mortul de la groapă nu se mai întoarce — cine și-ar putea închipui azi cum a sunat cîntecul corului în amfiteatre ?

— Cum îl apreciază pe Luzzaschi ?

— Îl consideră drept unul dintre cei mai buni muzicieni ai Italiei. Ducele nu îngăduie nici o modificare în ceea ce privește muzica bisericească, și de aceea Luzzasco Luzzaschi trebuie să se conformeze tradițiilor celor vechi. Dar Luzzaschi, în felul său, e un muzician curajos, și prin madrigalurile sale aproape că a și declarat război polifoniei. De altfel, la el am văzut pentru prima oară că nu consideră completă nici scrierea partiturilor pe cinci voci și că notează sub text, separat, acompaniamentul de cembalo. Astfel, dacă cineva dorește să execute piesa fără cîntec, nu trebuie să extragă melodia din cele cinci voci. Pentru muzicantul instrumentist acesta este un mare avantaj, deoarece nu trebuie să mai rătăcească în labirintul vocilor.

— Aș lua bucuros legătura cu muzicanții din Ferrara.

— E momentul prielnic să amintesc de rugămintea lui Luzzaschi : ar dedica bucuros noul său volum de madrigaluri prințului Venosei, dacă ați primi. Apreciază în mod deosebit activitatea domniei voastre. De aceea, pentru mine va constitui o mare cinste, dacă voi reuși ca doi muzicieni renumiți ai timpurilor noastre să se cunoască la Ferrara. Căci — Zarlino e mort, Vicentino de asemenea... am rămas puțini. Domnia voastră, Don Carlo, sînteți încă la apogeul strălucirii talentului, iar Luzzaschi dă și el dovezi excelente ale capacității sale creatoare. Cunoașteți ceva compus de el ?

— Muzica sa bisericească, mai ales motettele sale... le-am cîntat. Mi-a căzut în mînă doar o singură culegere de madrigaluri de-ale sale, m-am mirat și eu că dă separat acompaniamentul de cembalo. Domnia ta trăiește acolo, în orașul ducelui Alfonso. Cum este slujită muzica, la Ferrara ?

— A fost dorința ducelui ca să ia ființă și un cor aparte, de femei, alcătuit în majoritate din doamne apropiate curții. Donna Leonora e una dintre cele mai entuziaste... Luzzaschi și-a pus cele mai mari speranțe în dezvoltarea talentului ei.

— Intrucît ai văzut-o... o cunoști... pe Leonora ?

— Grațiile au coplesit-o cu adevărat... Providența a înzestrat-o cu tot ceea ce își poate dori o femeie virtuoasă, de origine princiară... Poate că a auzit Excelența Voastră că tatăl domnișoarei Leonora s-a gîndit adesea ca, modificînd ordinea obișnuită a eredității, să ceară pentru fiica sa binecuvîntarea lui Alfonso, pentru a-i fi urmașă la tron. A fost mai mult decît un simplu zvon. Viconte de Montechio, tatăl Leonorei, a apreciat-o mai mult pe fiica sa... decît și-a apreciat fiul. Pînă la urmă tot Don Cesare a fost cel ales. Poate și pentru că la Ferrara ne temem de domnia femeilor. Ne gîndim la Donna Lucrezia, care se amestecă în toate intrigile, în toate planurile care pot lovi în interesele ducelui Alfonso. Dar ne-am îndepărtat de Donna Leonora. Această fată drăgălașă, e cu adevărat o rază de soare...

— E frumoasă ?

— Am adus cu mine — e unul dintre scopurile soliei mele — imaginea ei miniaturală, pictată pe fildeș, după vechiul obicei îndrăgit. Acest portret nu e lingușitor : redă finețea trăsăturilor Leonorei, culorile tenului său, ochii surizători, linia perfectă a feței. A moștenit de la familia Este conturul nobil al chipului său, iar silueta sa — această siluetă zveltă de fată — e moștenire de la familia Della Rovere, de la mama sa.

— De ce nu s-a măritat Leonora pînă acum ?

— Alfonsino d'Este a murit. Cesare d'Este e acum singurul moștenitor al numelui după încetarea din viață a ducelui. Cu toții sîntem însă muritori și se poate întîmpla — așa cum am mai văzut — ca nepotul

să coboare în mormânt înaintea unchiului. În acest caz, potrivit părerii multora, tronul Ferrarei i-ar reveni Leonorei. Noi, cei din Ferrara, știm însă că domnia voastră, Don Carlo, nu veți dori să domniți la Ferrara nici dacă Pronia Cerească v-ar oferi această posibilitate. Așa că domnul duce o poate mărita liniștit pe nepoata sa cu Excelența Voastră. Nu va trebui să se teamă nimeni că Venosa va veni ca pretendent la tron — după moartea lui Alfonso. Am vorbit sincer, Don Carlo.

— Ce știe Leonora despre mine? Ce a aflat... atunci...?

— Când, la vremea respectivă, a ajuns vestea la Ferrara... cei de la curte am fost de părere că Excelența Voastră ați fost îndreptățit să procedați așa cum ați procedat. Dacă regele Filip n-a avut nimic de obiectat, de ce să fi avut noi? Excelența Voastră ați făcut ordine în propria casă. E timpul de acum, ca după atâtea necazuri, să vă odihniți în limanul unei sfinte și pașnice căsătorii.

— Vorbești sincer, Fontanelli? Pentru mine nu e chiar așa de simplu totul... pe mine nu m-a vindecat aprobarea venită de la Madrid. Vrei să ascuți noua compoziție? Așa cum o ascuți pe a lui Luz-zaschi, Vincentino, Verdelot... pe care îi îndrăgești? Dacă o ascuți, vei simți că nu e așa de ușor să treci peste încercările soartei omenеști. Să trăiești mai departe aici, în această casă... Tablourile... scara, cotul scării, antreul — toate sînt la fel, la fel ca și atunci. Ce știți domniile voastre acolo, la Ferrara? Ce știe Leonora? Credeți că a fost ușor?

28

„Caut un nou prilej pentru a putea scrie Excelenței Voastre și anume în privința ultimelor rinduri ale unui madrigal, cu toate că ați și primit versul, dar acum vă trimit o nouă variantă, împreună cu alte cîteva texte de madrigaluri și vă rog să-mi tertați neglijența sau chiar lipsa de experiență, așa cum au făcut-o și alții în aceste zile, care poate că sînt mai favorabile și în ceea ce privește soarta mea. Aș fi fericit dacă aș putea conta pe venirea domniei voastre, deși nu vă cunosc intențiile...”

Tasso continuă să macine ideoi în moara sa întunecată, cu logica spiritului său chinuit. Scrisoarea și teancul de manuscrise au fost aduse din Roma la casa Gesualdo de către curierul călare, care va trece

din nou pe aci, cînd va porni înapoi. Ceea ce înseamnă că trebuie confirmată primirea versurilor și trebuie lăudat poetul pentru ele. Trebuie să-i trimiță bani. Față de cel mai mare poet al Italiei prințul Venosei nu poate fi zgîrcit.

Dacă din Ferrara va sosi princiarul *placet*, care va pecetlui căsătoria ce urmează să o încheie cu Leonora, va trebui să plece la drum încă pe timp de iarnă, pentru a putea face nunta în timpul Carnavalului. Fontanelli a amintit că la palatul Este e așteptat să vină cu o suită cît mai fastuoasă. Dacă mirele nu e prinț domnitor, măcar să vină în peșit ca un senior neobișnuit de bogat al Italiei. Ca pair al Regatului, va trebui să sosească în fruntea a cel puțin trei sute de călăreți de onoare. Pînă va ajunge în țara lui Alfonso, va trebui să fie oaspete în jumătate din Italia. Chiar dacă nu va trece prin fiecare oraș mai mare aflat în drum, chiar dacă va ocoli Roma și Florența, va trebui și atunci să onoreze zilnic marele fast cu care va fi primit ca oaspete. Împărțiri de daruri, defilări, serbări — pentru el toate acestea nu sînt decît ceremonii plicticoase, zgomote veșnic crescînde. Pînă acum fugea îngrozit de lume în colțul întunecat al camerei sale — acum va fi nevoit să apară în fața curții. Nu va putea umbla în haine uzate, nu va putea strînge băierile pungii cu bani. Stăpînul din Gesualdo pornește la drum pentru a-și aduce mireasă din Ferrara.

Ce se va spune despre toate acestea la Napoli? Cînd s-a dus să anunțe viceregelui căsătoria, a intrat în vîrtejul evenimentelor zilnice. Timp de aproape trei ani s-a tot străduit să se obișnuiască cu liniștea din jurul său, să se împrietenească din nou cu prietenii. Să se împrietenească cu noaptea, cînd cu mîna ei de oțel îi ciocăne inima, în visurile sale pline de sudori reci. De cîte ori nu se trezește taman la ceasul cînd au pornit pe coridorul cel lung! Imaginea, așa cum i s-a întipărit în minte, a devenit aproape un cristal de gheață. E mereu aceeași. Înaintea ochilor îi apar culori, lumina lumînării pătrunde în cameră, verde și roșu, scăpărarea puștii în imediată apropiere. Miros de pucioasă, vaiet, răzbunare. Vocea. Poate că ea e cel mai greu de uitat.

Dimineața, cînd vine în camera de primire, pe coridor îl întîmpină fel de fel de împricinați. Intendenți de moșii, vechili. Dacă tatăl său nu ar fi fost un exemplu de gospodar, Carlo ar trebui să recurgă acum la cămătari pentru a se pregăti în vederea cheltuielilor de nuntă. Italia așteaptă ca el să șteargă cu aur umbrele. Vechili: aduceți toate vitele în tîrg, la Napoli, întreaga recoltă de ulei pe piață. Alai din trei sute de persoane: harnașamente, veșminte, arme. Don Carlo — spuse vice-regele — călătoria dumitale va aduce, desigur, glorie Regatului Napoli. Știi doar că la fiecare răspîntie vei fi așteptat, te vor pîndi de prin castele, vor zbura scrisorile în toate părțile Italiei. A trecut pe aici Ve-

nosa, a poposit la noi Don Carlo. Vor descrie cum a fost suita sa, cum s-a prezentat el însuși. Smaragdul de pe colierul său e cât pumnul? Diamantul din inelul său are reflexe frumoase? Acestea vor interesa castelele, acestea vor fi notate de pana cronicarului. Temeri, îndoieli, pînă cînd Giulio Gesualdo va aduna, va hotărî suita. Cesare d'Este a promis o zestre de trei sute de mii de ducăți. Aceasta e suma pe care viitorul duce al Ferrarei a destinat-o întreținerii Leonorei. Dacă acest munte de aur s-ar afla cu adevărat în camera cu comori din *Palazzo dei Diamanti*, blazonul Gesualdo și-ar recăpăta dintr-o dată strălucirea sa de aur, dar toată lumea știe în Italia că promisiunile de zestre nu trebuie luate niciodată ca pe deplin valabile, că nimeni nu poate conta pe întreaga zestre convenită. O bună parte din ea e primită după ani și ani. Încă e bine dacă imediat după căsătorie tînărul soț poate pune mîna pe un sfert din ea. Așa că pînă cînd va primi avansul, Gesualdo trebuie să suporte cheltuielile pentru soldă, veșminte, calești, cai. Nu-și crede ochilor cînd contabilii îi prezintă suma cheltuielilor probabile. Și acestea se înmulțesc pe zi ce trece, fiecare ceas aducînd noi obligații. Solda se socotește din ziua cînd flăcăul s-a urcat pentru prima dată în șeaua ce poartă blazonul lui Gesualdo. La moșie flăcăii mănîncă și beau de săptămîni întregi, îndrumați de căpitani încercați. *Bonorum director*, administratorul șef al proprietăților, îl întrebă timorat pe stăpînul său : cînd vor pleca de la moșie aceste cete prădalnice ? Parcă ar fi pe timpul unei ocupații, parcă ar avea de-aface cu o prădalnică ceată de mercenari. Cu acești flăcăi va trebui să răzbată, pe timp de iarnă, drumurile, pentru a putea ajunge de Carnaval la Ferrara.

Dintre prieteni, Filomarino și Scipione Palla se angajează să-l însoțească. Palla e un om vesel, e bucuros să vadă lume italiană, mai ales că îl poate însoți ca oaspete pe prietenul său princiar. În locul lui Filomarino l-ar fi luat mai bucuros pe Pomponio Nenna, dar ominentul maestru nu se angajează la o călătorie în timp de iarnă.

Pe lîngă prietenii vechi, unul nou : Fontanelli. Din partea Ferrarei, el e cel care răspunde de întreaga acțiune. E ambasadorul familiei Este la Napoli — cu el se sfătuiesc în privința amănuntelor. Fontanelli e un poet multilateral, compozitor, s-a împrietenit de acum și cu pictorii din Napoli. Nu se poate spune despre el că e doar curtean pe care nu-l interesează muzele. Și în timp ce trec săptămîinile de pregătiri, Alfonso Fontanelli e poate singurul care observă și schimbările de nuanță.

Cancelaria napoliantă a făcut rost de copia acelei scrisori pe care Fontanelli o trimisese la Ferrara dirijorului curții. Aceasta e cea mai întreseantă scriere pe care a citit-o Gesualdo în ultima vreme. Pe Luzzaschi îl interesează în primul rînd problemele lumii muzicale și nu fel de fel de cine știe ce palavre. Fontanelli, despre aceste probleme, îi

scrie prietenului său : îi relatează despre activitatea cercului lui Gesualdo, amintește de Palla, Nenna, apreciază aptitudinile lui Muzio Effrem. I-a făcut o vizită și maestrului Macque, care — după părerea sa — nu s-a îndepărtat nici măcar cu un pas de polifonie. Alfonso trece apoi la compozițiile lui Gesualdo, care constituie un fel de chintesență a ceea ce au compus pînă acum madrigaliștii napolitani. Fraza care îl frapează pe Don Carlo cînd, din bunăvoința viceregelui, poate arunca și el o privire în scrisoarea interceptată, sună așa : „Gesualdo și-a părăsit stilul de pînă acum și pășește pe căi cu totul noi“. Nimic mai mult, și totuși privește el însuși cu mirare această constatare. Unde anume a observat Fontanelli „noile căi“ ? Dintre prietenii săi de muzică i-a spus oare careva că pășește pe căi noi ? Sau curteanul a observat el singur acest lucru, cu simțul său dezvoltat ? Dar ce cunoaște Fontanelli din ceea ce a compus el... ? Că doar madrigalurile sale circulă numai sub formă de manuscrise. De unde și-a luat cutezanța de a vorbi despre căi noi și de a comunica acest lucru tocmai lui Luzzaschi, despre care știe că s-a îndepărtat de țărmurile polifoniei ? Luzzaschi e un muzician italian convins : sînt cunoscute atacurile sale împotriva muzicii flamande. Muzicienii din Țările de Jos, atît cît mai trăiesc în Italia, dau la o parte cu ciudă partitura cînd văd că poartă numele dirijorului din Ferrara.

Desigur, Fontanelli nu trebuie să știe că ocîrmuirea locală i-a interceptat scrisoarea și că gazda sa a și aflat ceea ce a scris el din Napoli la Ferrara. Pe Gesualdo îl interesează mai presus de toate ce înțelege Fontanelli prin stilul său nou ? Dar cum ar putea să-l întrebe, fără a deveni suspect ?

Și iată : însuși omul din Ferrara atinge această temă.

— Don Carlo, ar fi de acum timpul să vă preocupați de a vă pregăti compozițiile pentru tipar. Ar trebui să vă alegeți un muzician care vă cunoaște lucrările, iar noi am putea porni la drum cu această culegere de madrigaluri atunci cînd în sfîrșit ne vom hotărî.

— Te gîndești la o carte ?

— Înainte de a pleca din Ferrara l-am vizitat pe meșterul Baldini, eminentul gravor de partituri din orașul nostru. Nu i-am putut promite nimic, căci nu aveam nici un drept, dar i-am amintit ce ar fi dacă Exzellența Voastră ar alege tocmai Ferrara noastră, pentru ca, adunîndu-vă compozițiile într-un volum, ele să vadă lumina tiparului la noi.

— Cred că dumneata mi-ești prieten, Fontanelli. Nu-mi place linguşirea ! Te rog să vorbești foarte sincer despre această treabă.

— Ducele meu m-a însărcinat să obțin soluția cea mai fericită în privința zestrei și a obligațiilor. În calitate de om al curții din Ferrara mă aflu aici numai pentru aceasta. În ceea ce-l privește pe Baldini și

editarea cărții, acest lucru a încolțit în mine cu încetul și speram că va veni o împrejurare când vom putea schimba o vorbă și despre asta. Sînt convins că a sosit timpul ca lucrările lui Gesualdo să fie răspîndite în Italia nu numai sub formă de copii, ci să poată fi procurate și sub formă de carte de către oricine iubește muzica.

— Pe cine interesează madrigalurile mele, Alfonso ?

— Napoli se află foarte departe de orașul nostru și totuși aș putea spune că la noi nu există nici un muzician mai de seamă care să nu cunoască măcar cîteva dintre compozițiile domniei voastre. E timpul să vă fie adunate într-un volum cele mai frumoase madrigaluri.

— Te gîndești la cele vechi ?

— Vorbim ca între prieteni, nu-i așa ? Lucrările dumneavoastră cele vechi parcă s-ar fi născut în Flandra. Din punct de vedere compo-nistic sînt riguroase, dar sînt învechite. În schimb lucrările cele noi . . . Pe acestea le-am cunoscut cînd domnia voastră nu mai erați pentru mine un necunoscut . . . Începuserăm să corespondăm. Cred că și Baldini tot la aceste madrigaluri noi se gîndește . . .

— Cine e acest Baldini ? Ce fel de tipografie are ?

— El este editorul curții din Ferrara, dar a publicat și multe alte lucrări care nu s-au născut în orașul nostru. E vestit nu numai în gravarea notelor muzicale, sînt frumoase și cărțile sale. Legătoria o execută cu meșteri deosebit de buni. Desigur . . . atelierul său nu e atît de mare și de luxos ca al venețienilor . . . dar și pretențiile sale sînt mai modeste decît ale celor din orașul Sfîntului Marc. Baldini mai are un avantaj enorm față de tipografiile obișnuite — e cunoscător de artă ! Excelența Voastră se va bucura cu siguranță cînd va putea face cunoștință cu Baldini.

— Ce va spune Baldini, dacă madrigalurile ar ajunge la el ?

— În orice caz, ar considera drept o mare cinste. Am vorbit de acum cu el despre asta. Mi-a spus că ar tipări volumele într-un tiraj mult mai mare decît obișnuiește în general. Se gîndește la faima domniei voastre, Don Carlo . . . dar dumneavoastră nu suportați lingusirea . . .

— Te-ai gîndit dumneata sau Baldini la cineva care ar putea să se ocupe de alcătuirea și îngrijirea volumului ?

— Aici am avut prilejul să cunosc academia Excelenței Voastre. Am chibzuit pe cine aș putea să recomand în acest scop. Mă gîndesc că Scipione Stella ar fi cel mai nimerit pentru aceasta.

— Prietenul meu Stella e un muzician excepțional de instruit, e cel mai tare dintre noi și în arta contrapunctului . . .

— De aceea l-am amintit pe Stella, dar ce ar fi dacă însuși domnia voastră v-ați asuma această sarcină ? Căci — în ceea ce privește cu-

noștințele — *in theoria et in praxi* — domnia voastră nu sînteți mai prejos decît oricare.

— Aceasta mi-ar cere o muncă asiduă, pentru care acum nu mă simt în stare, fie chiar și numai datorită pregătirilor pentru nuntă. Dar dumneata Fontanelli, nu te-ai angaja la alcătuirea volumului? Că doar toată lumea îți recunoaște veleitățile excepționale.

— Nu de mult am trimis o scrisoare prietenului meu, maestrului Arlotti. Memoria mea a păstrat încă din ea cîteva fraze. „Azi, prietene, nu mai compun cu plăcere madrigaluri. Dacă le aștern pe hîrtie așa, într-o doară, din inspirație, suferă lucrarea. Iar ca să mă apuc cu adevărat de lucru și să compun — nu-mi ajunge timpul“. Sper că nu vă pun la încercare răbdarea dacă amintesc doar că Rodolfo Arlotti m-a îndemnat nu de mult să-mi adun și eu compozițiile într-un volum. Știu, însă, că dacă aș face-o, n-ar fi decît vanitate... deși s-a iscat în mine dorința de a repeta rătăcirea mea din tinerețe, cînd mi-am publicat cîteva lucrări. Dar cum s-ar putea asemui acestea cu madrigalurile compuse de domnia voastră...? E oare posibil să se vorbească în același timp și despre ele?

— Domnia ta ești curtean și adesea îmi vorbești fără să vrei, în acest limbaj. Chiar și atunci cînd grăim ca între prieteni. De ce îmi lauzi în așa fel madrigalurile de parcă aș fi într-adevăr un *dilettante*? Că doar sînt plin de îndoieli... mă chinuiesc mult pînă capătă formă începutul, și de cîte ori nu șterg rîndul pe care atît de fericit l-am așternut pe hîrtie cu o noapte înainte... A doua zi nu mai redă acel simțămînt, nu e în armonie cu ceea ce ar dori să exprime construcția versului... Ai putea să-i spui legătură internă... ritm... sinteză, Fontanelli? E searbăd, e searbăd — atîta simt doar. În astfel de cazuri arunc hîrtia. Se vorbește tot mai des despre florentini. Dar oare Camerata merge pe drumul cel bun? E posibil oare să fie reînviată din nimic acea muzică pe care au cîntat-o anticii, în așa fel încît să poată fi plăcută și urechilor noastre, chiar de s-ar fi păstrat acele compoziții de care pomenește Platon? Vincenzo Galilei a fost aproape un meșter vrăjitor, dar prin magie nu poate fi reînviată muzica greacă. De ce se încred mai degrabă în Boethius decît în propria lor inspirație cînd declară război polifoniei? Sînt convinși că luptă împotriva unor canoane seculare, dar în realitate ei înșiși sînt mai dogmatici chiar decît flamanzii!

— Cînd vă veți afla printre ei, la Florența, vă veți da seama că multe sînt altfel decît vi le închipuiți aici. Dar să revenim la volum. Aveți, nu-i așa, atîtea lucrări în sertar, încît să ajungă pentru un *opus*?

— Repet întrebarea — numai lucrările mai noi ar putea fi luate în considerație ?

— Madrigalurile noi ale domniei voastre sînt mai interesante decît stilul oricărei alte școli. Din cîte știu, au sosit și noile versuri ale lui Tasso. De ce n-ar putea Excelența Voastră să se închină pentru cîteva săptămîni în lumea intimă a artei ? Ce dar superb de logodnă ar fi dacă imediat la sosire ați putea pune la picioarele Doinei Leonora manuscrisul volumului. S-ar bucura poate mai mult decît pentru bijuteriile pe care i le veți duce din Napoli la Ferrara.

— M-am gîndit ca în alaiul de nuntă să vină cu noi și Stella. Dumneata ai vorbit cu el despre asta ?

— Sănătatea și munca sa nu-i îngăduie acest lucru. În schimb are avantajul că nu trebuie să se ocupe de pregătirile pentru drum și și-ar putea consacra mai tot timpul pentru aranjarea compozițiilor. Eventual . . . s-ar putea muta în palat, iar în orele libere pe care le veți avea ați putea și domnia voastră, Don Carlo, să lucrați împreună cu el. Și dacă veți mai avea nevoie de ajutor . . .

— Sincer, de ce te interesezi atît de mult de culegerea mea ?

— Dacă în drum nu vom ocoli totuși Florența și vom face o vizită la casa Bardî, aș dori să vă puteți prezenta ca autor al unui volum de madrigaluri pregătit pentru tipar. Tot astfel, la Ferrara, să sosiți nu numai ca prinț al Venosei, ci ca un Gesualdo, care din turnul artei privește pe deasupra capetelor acelor *dilettante* . . .

— Ți-e sincer cuvîntul, Alfonso ?

— Vă vorbesc din inimă. Sînt fericit că pot însoți din Napoli la Ferrara pe unul dintre cei mai mari muzicieni ai Italiei. De ce nu aveți deplină încredere în mine, Don Carlo ?

— Crede-mă, atît de complicat mi se pare totul în jur. Mereu, chiar și ziua umblu printre umbre. Iar nopțile . . . sînt groaznice ! Parcă trupul și sufletul meu ar vrea dintr-o dată să nu-și mai îndeplinească greaua îndatorire . . . Îți mulțumesc, Fontanelli, că m-ai ascultat.

Scrisoarea lui Fontanelli către Cesare d'Este :

„Preamilostivul meu domn, cred că mi-am terminat misiunea și doar pregătirile de drum ne mai împiedică de a părăsi Regatul Napoli. Se poate întîmpla ca în zilele următoare să nu-mi fie cu putință a vă trimite rapoarte cu un curier de încredere, de aceea încă de pe acum vă pot spune cu bucurie că, în mare, totul așa se petrece cum v-ați gîndit Excelența voastră și domnul cardinal. Domnul prinț a participat arareori la tratative, pe acestea le-a purtat în numele său Don Giulio

Gesualdo, iar cînd ne-am înțeles în esență, a trebuit să raportăm despre toate cele și domnului arhiepiscop, care e un adevărat *spiritus rector* al acestei căsătorii. Se pare că pe Don Carlo nu l-a preocupat prea tare zestrea, a acceptat condițiile noastre. Acest fapt e suficient, desigur, Excelenței Voastre, pentru a vă primi viitorul cumnat cu simțăminte pline de bucurie. La toate acestea ar trebui poate să mai adaug că Don Carlo va merge bucuros la Ferrara și poate că va fi chiar dispus să-și mute reședința în mod provizoriu în orașul nostru, pentru că acolo nimic nu-i va mai aminti de acele întâmplări, despre care acum nu prea aş dori să vorbesc. Prietenii săi, în primul rînd muzicanții săi dragi, fac totul pentru a-i alunga de pe frunte umbrele supărării. În aceste zile Don Carlo a arătat mult mai liniștit; răătăcește în imperiul Erynniilor numai cînd i se deschide brusc rana vreunei amintiri chinuitoare. Altfel, își petrece zilele muncind; singurul balsam al neliniștilor sale e muzica. Cred că Excelența sa s-a bucurat cînd i-am adus la cunoștință oferta meșterului Baldini. Vă rog deci, preamilostivul meu domn, să-l liniștiți pe Baldini: în curînd se va putea apuca de tipărirea volumului Gesualdo. Scipione Stella, acest vestit și sîrguincios maestru, lucrează de acum la selectarea madrigalurilor, înțelegînd prin această copierea și clarificarea unor dubii. Sperăm că Baldini va primi din Napoli un manuscris care va fi din toate punctele de vedere pe măsura meșterului. Rog Excelența Voastră să se înțeleagă cu domnul Baldini ceea ce nu e o sarcină ușoară deoarece meșterul cere mulți bani cînd e vorba să editeze madrigalurile unei persoane de rang înalt. Cu toate acestea sînt încredințat că în acest caz își va atenua pretențiile. Cred că volumul a ajuns acum în centrul preocupărilor lui Don Carlo și nu puteam să-i facem o bucurie mai mare decît deschizîndu-i perspectiva de a-și vedea astfel cunoscută opera *urbi et orbi*. Cred că nu e lipsă de modestie din parte-mi dacă subliniez că am procedat bine cînd am propus editarea la Ferrara a madrigalurilor lui Gesualdo. Baldini va trebui să facă totul ca partitura să fie impecabilă, hîrtia excelentă, iar greșelile — pe cît e posibil — vor trebui să fie evitate, deoarece Don Carlo — chiar și numai datorită rangului său înalt — e deosebit de exigent în aceste chestiuni mărunte.

Sper ca în viitoarea mea scrisoare să-l pot informa de acum pe preamilostivul meu domn despre plecarea noastră. Sărutînd mîna Excelenței Voastre, vă rog totodată ca despre tot ceea ce v-am raportat să binevoiți a o informa și pe Donna Leonora. Ar putea fi oare convinsă ca în următoarea sa scrisoare, pe care o va adresa viitorului ei soț, să amintească în treacăt că dorește de acum să aibă în mînă volumul său de madrigaluri? Sînt convins că prin manifestarea unui asemenea interes Donna Leonora i-ar putea face o mare bucurie viitorului ei soț. . .“

Norodul oraşului ştiuse dinainte ziua când Campanella va fi pus în libertate. La Napoli închisorile sînt staţii de trecere. De cele mai multe ori dincolo de ele se află eşafodul sau galera. Roata Justiţiei se învîrteşte lent mai ales când procesul e dirijat din odăile Inchiziţiei. Trec ani de zile pînă ce capătă formă punerea sub acuzaţie.

Eliberarea sa rapidă stîrnise cu atît mai mare vîlvă cu cît *pater* Tommaso era fiul unui ţaran din Campania, trăise printre ei, vorbea la fel ca şi cei mai mulţi din Spaccanapoli. Făcea parte integrantă din peisajul oraşului, cum trecea pe străzile principale, se abătea prin piaţa de peşte şi le spunea lucruri ciudate precupeţelor şi pescarilor. Parcă nu era întru totul din această lume, uneori cu greu îşi puteau da seama din vorbele sale la ce anume se gîndeşte. Dar îmbărbăta gratis pe oricine, nu era băutor, nu l-a văzut încă nimeni cuprins de păcatul lăcomiei. Desigur, nu grăia totdeauna pe limba oamenilor simpli. Se întîmpla uneori că îl cuprindea Sfîntul Duh şi, în marginea pieţei, începea să glăsuiască împotriva lui Aristotel, de parcă i-ar fi fost duşman filozoful de mult prefăcut în pulbere. Dacă îl asculta vreun trecător mai instruit, Campanella îl provoca la discuţii. Acum, în aceste zile, când razele de soare îi mîngîie din nou faţa, umblă liniştit prin oraş, ca unul care şi-a recăpătat viaţa. Se plimbă pe străduţe, surizînd, dar încă năuc. Îşi închipuie că se plimbă prin Oraşul Soarelui, că el e principele învăţătilor, regele-preot, care hotărăşte asupra tuturor. Nimeni nu rîde de Campanella, deşi adesea vorbeşte de unul singur. A venit *de dincolo*, cică, din acea împărăţie întunecată, de unde puţini se întorc teferi. Pe chipul său s-au aşternut umbrele Sfîntului Oficiu, a fost ridicat în frînghii, cu scripetele. Tot ceea ce se va întîmpla cu el de acum încolo, se întîmplă cu unul care şi-a recăpătat ca prin minune viaţa. Ca şi cu un ciumat, pe care cei de-ai casei l-au părăsit îngroziţi, în prag de moarte, ca după trei zile să înceapă să i se vindece copturile, să-i treacă febra. Trăieşte. Aşa umblă Campanella pe străzile napolitane, chemînd la el copiii.

A stat la îndoială dacă poate să se ducă la binefăcătorul său. Mai întîi a trimis vorbă la casa Gesualdo, dacă nu cumva îl expune la vreun pericol pe stăpînul casei în cazul în care îl va vizita. Ettore Gesualdo a adus vestea eliberării lui *pater* Tommaso, el a mijlocit invitaţia. Ettore era un bărbat mai tînăr, făcea parte dintr-o ramură mai scăpătată a familiei. Cînta frumos, ştia să mînuiască bine instrumentele muzicale, îi plăcea să cînte la flaut. Nu-l lega de nimeni nimic, în

visurile sale îi strălucea o căsătorie bogată. Cu Campanella se întâlnise de mai multe ori în palatul Gesualdo, se împrietenise cu Tommaso, devenise adept al său, așa că el a mijlocit mesajul lui Campanella. Unchiul Giulio nici nu vru să audă de dominican. Când totul e în fierbere în jurul lui Don Carlo, tocmai atunci vrea să turbure lucrurile acest *reverendissime*, despre care nimeni nu știe, poate că nici chiar Sfântul Oficiu, ce vrea de fapt? După unele zvonuri, n-ar fi regretat dacă ar fi debarcat turcii, numai ca Napoli să poată scăpa de spanioli. În schimb, într-o altă carte a sa, propovăduiește că imperiul spaniol e singurul în stare să înfăptuiască împărăția a ceea ce se cheamă o turmă și un păstor. Dar cum va arăta această împărăție... și orașul întrînsa, dacă puterea supremă va fi în mâinile acestui *pater*? Oamenii se amuză pe seama lui prin cîrciumi, căci — după cum se vorbește — Campanella, o dată cu averile lumești ar vrea să împartă și soțiile. Potrivit orînduirii sale de stat, toată lumea ar trăi în comun. Cu copiii făcuți în comun n-ar fi prea mare bătaie de cap, căci ar fi crescuți tot în comun. S-ar putea ca *pater* Tommaso să fie totuși nebun, gîndesc cei de prin taverne, și de aceea i-au dat drumul.

Înainte de a intra în palat, se uită în jur, dacă nu cumva îl urmărește cineva. Se plîmbă de două-trei ori prin fața intrării. Cîteva bătrîne trec pe acolo, copii, valeți. La această oră a dupăamiezii îl așteaptă în vizită Don Carlo.

Potrivit obiceiului său, Campanella începe conversația prin enunțarea unei teze. Mintea sa se mișcă într-un cerc închis, trebuie să exprime ideea. După aceea răsufală ușurat, trece la lucrurile cotidiene.

— În timp ce veneam încoace, m-am gîndit la voința omenească, dar în același timp și la adevărata forță a pasiunii. Voința noastră — în mod neîndoielnic — e liberă, dar — din punct de vedere fizic — poate fi influențată de Providență. Cel care e mai înțelept decît alții, își poate imprima pecetea sa și asupra voinței semenilor săi, și în felul acesta voința umană ajunge pînă la urmă să fie îngrădită. În ceea ce-i privește pe medici sau pe vraci, aceștia pot exercita influență asupra existenței noastre trupești, asupra firii noastre animalice. Realizarea consecventă a pasiunilor noastre necesită însă mai mult curaj decît au cei care sînt investiți cu rezolvarea celor mai importante treburi și pe care noi îi numim în mod obișnuit conducători ai unui *polis*, ai unui oraș, adică politicieni. Influențarea voinței umane e o problemă gravă tocmai aici, căci cine e în stare să cunoască limitele firii și, în consecință, ale voinței fiecăruia dintre semenii săi? Trebuie să ai foarte mult curaj ca să poți pătrunde în lumea lăuntrică a altui om și se găsesc prea puțini chirurgi ai sufletului care sînt în stare să se descurce prin toate aceste umbre, *in tenebris*.

A așteptat pînă cînd vorbirea a dispărut ca un pîrîu subteran în împărăția liniștitelor meditații. Pe chipul călugărului a rămas întipărită paloarea temniței. Privirea i se zbate speriată, încearcă să pătrundă în toate ungherele camerei, scrutînd dacă nu cumva se ascunde cineva, dacă nu cumva licăresc niște ochi de după tapetul pereților. Poartă veșminte preoțești, dar nu rasa dominicanilor. Slujitorii Ordinului i-au deschis ușa închisorii, dar n-au hotărît încă dacă le poate rămîne frate de ordin.

Cît de chinută îi e privirea și totuși cît de hotărît și de neînduplecat este spiritul ce dă viață acestui trup de țaran !

— A fost grea suferința, frate Tommaso ?

— Ne putem obișnui și numai cu pîine și cu apă. Munca păianjenului conține mii de învățăminte. Dar scripetele... e de nesuportat, Don Carlo. Am urlat.

— Se va aranja totul. La ce te-ai gîndit pentru viitor ?

— Am venit să vă mulțumesc și să-mi iau rămas bun. Ettore mi-a spus că vă pregătiți de călătorie. Voi avea cu un prieten mai puțin, dacă îmi este îngăduit să-l consider drept prieten pe prințul Venosei. De ce m-ați ajutat tocmai pe mine, Don Carlo ?

— Mi te-ai adresat cu cuvinte de omenie. Îți aduci aminte ? *Atunci*. Să nu crezi că am vrut doar să-mi exprim recunoștința pentru aceasta. Pignatelli mi-e rudă și era și el implicat. Ai fost și dumneata de multe ori oaspetele meu. M-am bucurat că totul s-a lămurit și că dumneata ai putut să scapi.

— În orașul meu, despre care obișnuiesc să visez, nu există prinți. Doar înțelepți și oameni simpli care slujesc marele întreg. Ce veți deveni dacă veți merge la Ferrara ? Veți lepăda totul pentru ceea ce v-am îndrăgit ?

— Ce anume îți amintești... ca de ceva bun, *pater Tommaso* ?

— Îmi place muzica. Muzele își vor găsi lăcaș și în *Civitas Solis*. Poeții vor trebui și ei să slujească acolo.

— Inchisoarea te-a slăbit. Ți-e foame ?

— Am trecut prin Spaccanapoli. De aș fi avut o sută de pîntece, toate mi s-ar fi umplut, atît de bine m-au ospătat precupețele. Dar dacă aș fi trecut prin satul tatălui meu, acolo poate că nu mi s-ar fi dat nici măcar un coltuc de pîine. Atît sînt de săraci. Știți oare, Don Carlo, cum trăiesc acei țărani acolo, în sud, în Calabria ? Iobagii domniei voastre poate că o duc ceva mai bine, deși...

— Spune ceea ce gîndești.

— M-am gîndit mult și în ceea ce privește orînduirea statelor. Monarhiile respectă înaintea de toate ceea ce dă putere și glorie suveranului. În acele țări unde nu stăpînește doar *unul*, ci *cîțiva* — de pildă la Veneția — cîntea și dreptatea au o greutate mai mare decît în regate.

Dar dacă ne gîndim la oligarhia cămătarilor, atunci vedem că orice considerație se măsoară după pungă... după avere. Poate că numai într-o *democrație*, cum e cea din cantoanele elvețiene, e posibilă înfăptuirea libertății; se pare că aici se bucură poporul de rînd de belșugul cel mai mare.

— De departe multe pot părea în roz. De cînd Pacea Spaniolă domnește asupra noastră, la Napoli nu mai sînt războaie. Cel care e luat la oaste sau el însuși se angajează mercenar, dă tribut de sînge și în locul celorlalți. Dar oștile nu pustiesc satele și oamenii. Dumneata îi urăști pe spanioli?

— Duceți-vă într-o zi, în altfel de veșminte, doar la trei zile de mers de capitală. Veți putea vedea cît de groaznic arată totul acolo unde ajunge mîna Castiliei. Domnia voastră plecați acum din Napoli spre nord. Veți putea vedea acolo o altă lume, unde nu există strîngători de biruri aflați în soldă spaniolă.

— Totuși ai propovăduit că există doar o singură putere, care poate mîntui lumea creștină — puterea spaniolă. Cum e posibil ca din aceeași gură să se sufle și rece și cald?

— Dacă monarhia spaniolă ar deveni universală, dacă toți regii pămîntului ar recunoaște puterea ei supremă — s-ar transforma ea însăși, ar deveni un imperiu atotcuprinzător. S-ar produce marea metamorfoză, ar mai lăsa din trufia lor și domnii din Castilia. S-ar dizolva și ei în marele ocean universal al umanității. Atunci se va putea înfăptui țara dreptății.

Ca și cum l-ar cuprinde o inspirație divină, atît de spiritualizate devin trăsăturile acestui chip aspru, rustic.

— Sînt departe toate acestea, Tommaso. După cum vezi, trebuie să mă pregătesc de călătorie. Rînduielile lumii nu le pot schimba. Dar pot ajuta un om.

— N-am șovăit nici măcar o dată în mărturisirile mele. Nu mi-am amestecat prietenii.

— Am fost tot timpul încredințat că ai un suflet tare. De altfel — dacă te-ai gîndit cumva la mine — n-am făcut nimic ce ar putea leza ocîrmuirea.

— Domnia voastră v-ați revoltat într-un anume fel propriu. Ați ținut seama de legile vieții altfel decît ceilalți.

— După judecata propriului dumitale suflet — mă consideri un ucigaș? Mă chinuiesc, Tommaso. În fiecare noapte visez totul, de la început pînă la sfîrșit.

— Vorbiți cu duhovnicul domniei voastre. M-am gîndit mult la firea dumneavoastră în timp ce număram orele, urmărind cum își țes plasa păianjenii. Sînteți oare un monstru, așa cum spuneau unii la Napoli? Un aristocrat orbit... posedat de pasiune? V-a părăsit oare

judecata lucidă — atunci ? M-am tot gîndit de ce a trebuit ca domnia voastră, care sînteți un mare artist, care slujiți *Mater Musica* . . . de ce a trebuit să folosiți arma ? De ce nu ați putut fi îngăduitor . . . blînd ? De ce v-ați sinchisit de lumea care rîdea de dumneavoastră pe la spate, ceea ce, după judecata dumneavoastră intimă nu putea fi decît cel mult *odi profanum*. De ce ați făcut ceea ce ați făcut . . . de ce, Carlo ? N-am găsit rezolvarea. Dumneavoastră sînteți singurul om la Napoli căruia n-am reușit să-i cunosc sufletul. E posibil ca tocmai de aceea să vă iubesc ?

30

Plecarea alaiului de nuntă promitea să fie un eveniment important în timp de iarnă la Napoli. Acea parte a nobilimii care ținea la familia Gesualdo s-a alăturat alaiului cale de o zi. Viceregele și-a trimis urările de bine, iar ca semn al unei atenții deosebite, a dispus ca un pîlc de călăreți în armuri grele să însoțească alaiul pînă la granița Regatului. S-au ținut deoparte și nu și-au exprimat urările de bine doar cei care întreținea relații de rudenie cu familia Carafa. În cea mai mare parte erau domni antispanioli, dar într-un astfel de caz contau mai degrabă animozitățile personale decît atitudinea politică. În schimb, lumea măruntă din Spaccanapoli a fost atrasă de partea lui Don Carlo datorită pomenii făcute cu o seară înanite. Pe locul viran din apropierea palatului prințul a organizat frigerea unui bou, iar din recolta de anul trecut a viilor familiei Gesualdo a pus la bătaie cîteva butoaie cu vin. Cu aceasta marele senior a împăcat oarecum opinia locală, care nu prea era mulțumită de faptul că adevăratele serbări fastuoase vor avea loc în îndepărtata Ferrara. Pe terenul viran, muzicanți de ocazie au cîntat mai ales din ghitară și din flaut, spre desfătarea celor care au dansat. Seara tîrziu a apărut și Don Carlo, împreună cu prietenii săi de muzică, și din fereastra de la etaj a împrăștiat bănuți de argint în mulțimea adunată. Astfel și-a luat rămas bun Carlo, ca un adevărat principe.

Cei trei sute de călăreți nu s-au dovedit a fi de prisos cînd alaiul a ajuns în munți. De cînd regatul lui Sciarra a fost lichidat, doar cete mărunte de țîlhari, mai degrabă obișnuiți bandiți de ocazie, îi mai pîndeau pe negustorii ce transportau la Roma, sau mai departe, în Toscana, marfa sosită în portul napolitan. Cînd s-au ivit călăreții din avangardă, prin cuiburile de țîlhari aflate de-a lungul graniței a străbătut

vestea că pe acolo va trece Gesualdo cu o suită puternică. Astfel că cei care ar fi dijmuit bucuroși o caravană mai pașnică, acum s-au amestecat printre oamenii de rînd care făceau semne cu mîna, iar la popasurile de seară gustau din vinul prințului plecat să se însoare. Cronicarul festiv, Alfonso Fontanelli, spera în zadar în vreo aventură autentică, în vreo încăierare romantică. Animalele de povară, caleștile și călăreții ce tremurau în mantiile lor groase, urcau anevoie prin peisajul muntos, acoperit de promoroaca iernii. Era o vreme pentru bărbați. Altfel ar fi fost dacă ar fi însoțit o mireasă spre Napoli. Atunci rîsetele damelor ar fi alungat liniștea, iar serile, în hanurile de ocazie sau în conacele din drum ar fi început balul. Acum însă — așa i se părea lui Fontanelli — nu era nimic, dar nimic aventuros în marșul bărbaților. Cel mult seara, cînd reușeau să se instaleze în tabăra de ocazie, se desfășurau corurile. Filomarino și Palla — ei îl însoțeau de Gesualdo — îi puneau și lui Fontanelli un instrument muzical în mînă și în lumea zăpezii răsuna cîte un *concerto*.

Scipione Stella, care rămăsese la Napoli pentru a putea termina alcătuirea volumului de madrigaluri, le scrisese cu săptămîni în urmă celor din Florența vestea mării defilări ce se pregătea. Așa că invitația lui Bardi îl găsise pe Gesualdo încă la Napoli : în drum spre Ferrara să treacă și prin Orașul Crinului. Ar dori și Camerata să-l cunoască pe madrigalistul napolitan.

Florența însemna un ocol ; Gesualdo ar fi vrut să evite țara Medicilor. Orice ospetie înseamnă întîrziere, fiecare zi cu care se prelungește călătoria înseamnă noi și serioase sacrificii bănești. Invitația lui Bardi fusese însă atît de cordială, înoît și prietenii de muzică l-au convins pe Gesualdo să facă o vizită la Florența. Așa că l-a trimis înainte pe Scipione Palla cu mesajul că va veni bucuros în cercul muzicienilor Cameratei. Dar va petrece doar puțin timp în oraș, așa că ar dori să evite orice primire sărbătorească ; ar dori să sosească la palatul Bardi împreună cu doi însoțitori, ca un *muzician* ce vine aici în pelerinaj din țări străine. Nu are timp să viziteze neamurile din Florența și să-și prezinte omagiile marelui duce. La toate acestea le va veni cu siguranță rîndul atunci cînd o va aduce acasă pe Leonora din Ferrara și cînd va trece din nou prin Florența.

Camerata e ca și o cetate o putere aproape dușmănoasă, imperiul unor forțe, teorii necunoscute. Despre ea știe doar atît cît a putut afla din scrisorile prietenilor din depărtare și din povestirile lui Fontanelli și Palla. Palla și Filomarino vor fi găzduiți în casa lui Caccini, iar pe Don Carlo îl va avea ca oaspete Bardi. Seara va avea loc inițierea madrigalistului napolitan în știința florentinilor.

Palatul lui Bardi a fost construit acolo unde începe Via de'Neri. Avea pereți din cărămidă roșie, așa cum se obișnuia pe vremea străvechilor generații eroice. Cândva, în grădină se înălțase și un turn de pază, aflat la întrecere cu celelalte clădiri fortificate, dar toate acestea au fost dărâmate potrivit poruncilor Signoriei.

Bardi, aflat în cel de al șasele deceniu al vârstei, crescuse în regimul de acum restaurat al familiei Medici și era un nobil bine văzut la curtea marelui duce din Toscana. De fapt îl interesa și pe el — ca și pe Gesualdo — numai muzica. Casa lui devenise lăcaș al artiștilor, și însuși amfitrionul personifica tipul de *dilettante* florentin, iubitor de muzică. Era un domn scund, vioi, repezit la vorbă, cu o barbă scurtă, purta cu predilecție veșminte vii colorate; catifeaua veșnic neagră a adeptilor modei spaniole nu era iubită la Florența.

În interior era o casă boierească comodă. Mult mai comodă decât palatul în gen de cetate ce amintea de vechile generații. Pământul toscan scotea la iveală din belșug vestigii ale antichității romane și ale și mai străvechii civilizații etrusce. În coturile scărilor se iveau albe torsurile de marmură; statui de bronz, candelabre, lămpi romane îl însoțeau pe oaspete pînă în camera de muzică. Aici de acum totul îi era familiar: frunțuzescul clavicordium, încrustat cu măiestrie în fier, un cembalo venețian, o harpă ce constituia faima artiștilor orașului, instrumente de suflat nemțești. Viola da gamba purta stema Cremoniei și tot de acolo veniseră și viorile construite după moda cea nouă. Pe pupitre, pe rafturi, se aflau partituri, în dulapurile de cărți se zăreau volume în folio, cu legătură scumpă — cărți de muzică. Giovanni Bardi era unul dintre colecționarii de artă cei mai de seamă în împărăția muzicii. Ca urmare a întinșelor sale legături comerciale, agenții săi, ca și neguțătorii mai de seamă ce veneau pe la el, căutau să-i facă pe plac stăpînului casei, aducîndu-i cărți muzicale procurate din îndepărtate ținuturi, partituri rare și lucrări italienești sau străine, ce conțineau diverse teorii asupra muzicii.

Primirea s-a desfășurat într-o atmosferă simplă, frățească, cordială. Gazda a lăsat să se înțeleagă, încă din primele cuvinte de salut, că acum are ca oaspete un coleg de idei și nu este contele toscan care primește un prinț napolitan. Din cuvîntul său au lipsit efuziunile spaniolești, atît de obligatorii acasă, care intitulează pe oricine cu un rang mai sus, cînd se pierd prețioase jumătăți de oră cu formalități sarbede, cu vorbărie plină de înflorituri. Casa Bardi, aflată la întretăierea dintre Via de'Neri și Via de'Benci, devenise un lăcaș de patrician, printre casele de comercianți, printre hoteluri și printre încăpătoare case cu curți ale meșteșugarilor din vecinătăți. Lipsea acel contrast izbitor dintre averea aristocratică și sărăcie, care își punea atît de mult pecetea asupra orașului Napoli.

Giulio Caccini l-a îmbrățișat mai întâi pe Palla, pe care nu-l mai văzuse de ani de zile, și abia după aceea și-a înclinat capul înspre Gesualdo. Dându-și seama dintr-o privire că el e mai bătrîn, a întins mîna către prinț, iar apoi, făcînd să sclipească vocea sa vestită de tenor, a intonat un scurt cîntec de bun venit — pe jumătate emoționat, pe jumătate glumeț, ca și cînd un asemenea „*introibo*” ar anunța cu adevărat sosirea unei personalități deosebite.

Parcă s-ar simți dintr-o dată ca acasă în țara străină, în orașul străin, în casa străină — alături de gazda îmbrăcată în veșminte colorate, printre musafiri; servitorii aduc răcoritoare, Bardi îi toarnă lui Gesualdo și, potrivit obiceiului toscan și al zicalei dantești, folosind construcția dublei negații latinești, își exprimă bucuria și tot așa invocă binecuvîntarea Domnului.

Oriîncotro se uită, peste tot dă de o mie de lucruri atrăgătoare: cărți și partituri, oglindind imaginea muzicală a Europei. Bardi e un excelent ghid, își arată neobosit raritățile. Aici se manifestă ca un *dilettante* ce nu știe de glumă. Primește laudele și el însuși le mai și amplifică. Noi și noi opere de artă ies la iveală, graduale seculare, cu minunate miniaturi, cu inițiale scumpe.

— Nu de mult am reușit să-mi procur din Lyon unul din foarte rarele exemplare ale celei mai însemnate fantezii pentru lăută, ce a văzut lumina zilei în secolul nostru; și arată coperta împodobită cu dedicație: „*Intabolatura Valentini Bacfaru Transilvani...*” Aproape cu o jumătate de secol în urmă a fost tipărit acest opus legat în pergamament scump.

— Dacă Messer Giulio ar fi dispus să ia lăuta în mînă...

Caccini zîmbește ca unul care se aștepta la această solicitare. Alege cu ochi de cunoscător printre instrumentele muzicale și scoate dintre ele un instrument pîntecos, de forma migdalei, avînd un sistem complicat de cuie pentru acordaj. Mîngîie cu degetele coardele duble, mîna i se oprește pe gîtul scurt al instrumentului, apoi cuprinde cutia îndoită pe spate, în care se află cuiele. Incepe să acordeze. Degetele sale fine alunecă pe coardele lăturalnice ale lăutei, pe coardele de bas. Sunetul se întărește, se domolește, capătă o formă din ce în ce mai precisă, răsună din nou coarda de bas, înghițindu-le pe celelalte, mai fine, apoi mîna se oprește, urechea mai ascultă o dată zumzetul sunetelor. Ca introducere și ca un omagiu adus unei îndepărtate amintiri, Giulio Caccini începe să cînte una din compozițiile artistului transilvănean, mort de douăzeci de ani. S-a lăsat o liniște pioasă, a încetat pînă și scrîștîitul cariilor în bătrînele mobile, iar meșterul paharnic a reținut cana cu vin. Sînt transportați în lumea muzicii vechi și Gesualdo ascultă cu bucurie că oaspeții casei acordă respectul cuvenit pentru ceea ce el numesc „*musica antica*”, în raport cu „*musica moderna*”. Fantezia pen-

tru lăută a lui Valentin Bakfark răsună pe strunele atinse de mîna de maestru a lui Caccini. Mai ciupește o dată coardele, apoi mîna artistului se oprește. În cameră se așterne o liniște deplină, amintirea evocată face ca farmecul acestui amurg florentin de neuitat să devină deosebit de familiar.

Pînă ce gazda să fi rupt tăcerea, a sosit și *Jacopo Peri*, prietenul cel mai bun al lui Bardi de cînd Vincenzo Galilei a părăsit — acum trei ani — lumea celor vii. Îl mai așteptau doar pe Ottavio Rinuccini, poetul, pentru ca să poată fi completă *Camerata*. Peri era considerat ca fiind un curtean, dar cu toate acestea i-a rămas porecla de „zbîrlit”. Părea a fi de aceeași factură cu Gesualdo, era în același timp cîntăreț, dirijor, educator muzical al prințșorilor familiei Medici, teoretician, priceput în toate cele ale muzicii, așa cum îi cerea de altfel și slujba sa la curte. Purta titlul de intendent și a venit îmbrăcat în veșmintele lui de curtean, direct de la palatul Medici, cînd primi mesajul lui Bardi. Peri se înclină puțin cam speriat cînd se găsi în fața prințului napolitan, ca unul care e condamnat de soartă să satisfacă, cît e ziua de lungă, toate capriciile unor persoane princiere. Dar zîmbetul lui Bardi trăda că serata se va desfășura numai între prieteni și că Gesualdo nu se așteaptă aici la nici o formalitate aristocratică, la fel cum se întîmplă cu discipolii săi princieri cînd îi așază alături de el și trebuie să exerseze la cembalo.

Gesualdo abia aici a aflat că întîmplarea l-a adus la Florența tocmai în momentul cel mai fericit, căci se pregătește un eveniment de seamă despre care se știe și dincolo de zidurile palatului, deși tot ceea ce se concepe aici e acoperit de vălul secretului.

Maestrul Vincenzo n-a putut fi martor fericit al clipei în care opera terminată va atesta rezultatele cercetărilor sale. Galilei și-a petrecut ani de zile cu cercetarea lucrărilor scrise de autorii vechi, a depistat izvoarele antice, vrînd să descopere muzica clasicilor ascunsă de două mii de ani. Cum putea fi cîntecul corului în dramele lui Sofocle? Cum suna imnul sărbătorec? Ce efect aveau cîntecele de pahar? A înaintat pas cu pas și, lăsîndu-i în urmă pe proprii săi maeștri, îndeosebi pe *pater Zarlino*, a început să compună, în special pentru a pune la încercare forța acelor efecte sonore prin care credea că va reconstitui muzica grecilor din antichitate. A compus pe o *singură voce*. În loc de mai multe voci, instrumentul era cel care acompania încercările noii sale arte. Cînd s-a ridicat fățiș împotriva lui Zarlino, cercul Cameratei a salutat acest fapt ca pe o mare realizare, ca pe o răzvrătire împotriva moșnegilor polifoni.

Dar Vincenzo Galilei murise de trei ani. Amintirea bătrînului mai trăia încă în casa Bardi. Cînd Caccini — la rugămintea lui Gesualdo — a început să cînte o compoziție transcrisă de Galilei pentru lăută,

parcă s-ar fi așternut o liniște și mai ploasă. Felul cum a început Caccini să cînte era *in memoriam*, iar instrumentul servea acompaniamentul, în locul multiplelor voci. Atenția era îndreptată mai ales asupra disonanțelor lui Galilei — cîntărețul transpusesese în propriul său limbaj întorsăturile cromatice.

A sosit și poetul Rinuccini. Oaspetele napolitan parcă ar fi ajuns, în decurs de un singur ceas, în inima lumii toscane: teme olimpice, seninătate infinită sub cerul etrusc. Rinuccini căuta analogii în operele anticilor, iar tradițiile antice căpătau reflexe deosebite în oglinda spiritului său. Totul a devenit atît de simplu, atît de firesc, prin trecerea peste distanțele de timp ale peregrinărilor orfeice.

Camerata promova o muzică frumoasă. Incercase de acum să includă și cuvîntul lui Dante în ordinea muzicală a așa numitului *recitativo*. Poeți, compozitori, cîntăreți, interpreți la lăută, se străduiau — cu eforturi comune — să se desprindă din mrejele tradiției. Luptînd împotriva polifoniei, florentinii încercau să creeze noi forme în text, în compoziție, în interpretare, folosindu-se de orice prilej.

În unele clipe oaspetele avea impresia că totul se petrece doar de dragul său — spre a-l ului pe napolitan cu torentul noilor noțiuni și a-i dezvălui noul Eden, a-i arăta grădina proaspăt plivită a Hesperidelor. Totul era clar, însoțit, ca în Attica. Departe de ritmurile întunecate, învolburate, cărora nimeni nu le mai vede rostul.

Caccini era un om înfocat, adesea violent, dar aici, în sanctuarul Cameratei, folosea și el noțiunile intime ce păreau însă a fi cam prea savante pentru urechile lui Gesualdo. Această manieră se încetățenise în primul rînd datorită stilului lui Rinuccini, pe care îl adoptaseră aproape involuntar toți ceilalți. Între ei discutau folosind acest limbaj și tot așa își formulau și tezele. Străinului i se părea că lumea sa napolitană a rămas în urmă cu mii de mile, că e mult prea departe de ceea ce aici, la Florența, au gîndit, în timpul unor îndelungi meditații, spiritele atente la ceea ce a fost turnat în forme de artă de către cei ce posedau talente autentice. Și totuși, cînd au evocat amintirea primelor experimente și a răsunit pentru prima dată expresia *stile rappresentativo*, lui Gesualdo i s-a părut, fără putință de tăgadă, că aici se învîrt cu toții într-un cerc vicios, în jurul unei *singure* idei, și că acel opus care ar trebui să fie rodul tuturor acestor discuții, studii, sinteze, e cam *slăbuț*.

Fontanelli se retrăsese într-un ungher mai întunecat, doar flacăra unei lumînări îi lumina chipul. Gesualdo observă că în colțul gurii i se ivise un zîmbet fin, ironic, propriu unui *dilettante* umblat prin lume. Scipione Palla își închisese ochii și așa asculta cîntul vocii minunate, bogat nuanțate, a lui Caccini, fostul său discipol, care era supranumit între ei Giulio Romano. Prin dicțiunea sa deosebită, curată ca un cris-

tal, îi fermecase atît pe membrii Cameratei cît și pe oaspeți. Recita preluînd incandescența versului, adoptînd stilul cel mai potrivit, și intona în așa fel încît să iasă în lumină poetul cu cele mai fine nuanțe ale cuvintelor sale. Oare discipolul și-a depășit maestrul ? Oare Giulio știe azi mai multe decît Palla, a cărui voce a lăsat amintiri atît de minunate, mai ales la Roma ?

Ultimul a sosit Jacopo Corsi, protectorul mai mic al Cameratei. El însuși era un *dilettante* eminent, muzician instrumentist, care, pe lîngă aceasta, mai și compunea. În palatul său a răsunit pentru întîia oară, în forma sa inițială, experimentală, marele *opus* al Cameratei, pentru al cărui gen nu au găsit încă o denumire potrivită. *Dafne* — compoziția lui Rinuccini și a lui Peri — aceasta constituia marele secret și marea încercare ce era menită să însumeze toate strădaniile de pînă acum ale Cameratei. În jurul lui *Dafne* se desfășurau de luni de zile mari conciliabule și vehemente discuții. Textul fusese scris de Rinuccini pentru Peri, iar acest muzicant multilateral își asumase — deocamdată — și scrierea corurilor, utilizate din belșug, ca și a melodiilor bogate în declamații lirice. Era o lucrare cum nu mai fusese auzită de nimeni, în afară de cei cîțiva inițiați. Peri era un veritabil meșter multilateral, dar la cembalo devenise cel mai mare virtuoz. Sub degetele sale clopele dobîndeau parcă viață și înceta zdrăngănitul metalic al instrumentului care acoperea melodia cu vaietul veșnic tînguitor al sunetului. Pe neobservate, Peri începu să cînte foarte încet ; cembalul se mai domoli. Se delecta în volumul vocii sale, în cîntec nu cunoștea imposibilul. Cuprinse cu privirea auditoriul, apoi tenorul său umplu deodată și domină camera de muzică. Peri observa totul ; nici măcar mimica feței valetului, înmărmurit în timp ce servea, nu scăpă privirii sale. Se delecta în propria sa operă, cea care trăiește în partitură și cea care zboară pe aripile clipei, de parcă aceasta ar constitui singura rațiune cît de cît valoroasă a vieții sale.

Domnul napolitan a nimerit printre toscani. Oare toate acestea constituie doar o joacă a unor patricieni, oare în felul acesta încearcă să dea un conținut zilelor lor plicticoase, o joacă a tuturor acestor poeți, compozitori și mecenai ? Au convenit poate că sînt membri egali ai acestei minuscule republici a artelor, pentru că alcătuiesc ceva *comun* — prin opera lor, prin acțiunile lor, prin stilul lor ? La Napoli (dacă vrea să fie sincer), Gesualdo trăiește într-o criptă a indiferenței, anturajul său e compus doar din cîțiva prieteni, mai degrabă artiști plătiți, care îi preiau, îi aprobă, uneori chiar îi admiră lucrările — dar ceilalți ? Ce îi interesează pe ei împărăția muzicii cînd în centrul atenției se află intrigile locale, cînd asupra curții viceregelui și a provinciei se așterne umbra spaniolă ? Nu poate decît să se retragă între zidurile răcoroase ale camerei sale de muzică, în timp ce zăpușeala toropește

orașul, vîntul aduce nori de nisip din deșerturi, iar Vezuviul împrăștie asupra orașului fumul său cu miros de pucioasă. În casa contelui Bardi totul e pașnic, plastic, favorabil muzicii. În această casă nu pare să fi avut loc vreo tragedie.

Peri a încetat să cînte. Scurta ilustrare din *Dafne* — după cît i se pare lui Carlo — parcă ar constitui doar un fel de pregătire pentru o operă uriașă, așa cum obișnuiesc florentinii. Cînd vorbesc de *opus*, ei arată Domul sau evocă proiectele lui Michelangelo. De atunci, Gesualdo acum se află pentru prima dată în societatea unor străini, a unor artiști. Nu s-a putut dezbăra încă de obiceiul de a observa neconținut privirile celor din jurul său. Cînd apasă pe clape, sau cînd prinde gîtul unei viole — oare ceilalți se uită la *mina* lui? Cel care stă în fața sa se gîndește oare că cu aceste degete a apucat mînerul sabiei și că aceeași mișcare fină a încheieturii mîinii a făcut-o și atunci cînd lama a pătruns în trupul viu, sau deja mort? Oare se gîndesc la toate acestea prietenii săi de muzică? Sau au uitat? Caccini e roman. El știe desigur mai multe despre cele întîmplate. Cîndva a trebuit să fugă și el din Orașul Etern. E cîntăreț, compozitor, cîntă la lăută, la ghitară. Își caută protectori. El e singurul suflet hoinar dintre toți. Ceilalți? Sînt patricieni care trăiesc în lumea artei antice, chiar și Peri, care e primul om în împărăția florentină a muzicii, consilier al marelui duce pentru coruri și serbări. Oare îi trece prin gînd lui Peri întrebarea: Don Carlo Gesualdo e un muzician sau un ucigaș?

Carlo îl observă din coada ochiului și pe Fontanelli, de pe a cărui față, ca dintr-o oglindă, se poate citi totul: recunoaștere, entuziasm, prefăcătorie, etichetă. Fontanelli se amuză de propria sa operă? De această serată, cînd în academia unor spirite de rang înalt strălucește tainica Italie? Oare el a dorit ca — în drum spre Ferrara — să se îmbrățișeze Napoli și Florența?

Compoziția are în vedere *cinque voci* — cinci cîntăreți. Palla ridică mîna. Liniștitul Filomarino e veșnicul său tovarăș de cîntec. Din colțul camerei se apropie și Fontanelli. Membrii Cameratei se invită reciproc pentru a lua parte la această cinste neobișnuită. Peri și Caccini se apleacă asupra partiturii. Madrigalul scris de Tasso parcă s-ar afunda în ape adînci și întunecate.

Oare florentinii au depășit acest gen de muzică, care timp de secole a făcut să tresalte inimile italiene? Ocolesc ei oare madrigalul, care, prin construcția sa polifonică, își are rădăcinile înfipte în vechea muzică? Și totuși, cînd Caccini își ridică una din sprîncene și îi face semn lui Fontanelli, camera se înfierbîntă deodată. Nu pot fi atît de devotați unei noi arte intolerante, încît să nu simtă, în spatele formelor obișnuite, puternica tensiune sufletească care e mai umană, mai plină de pasiune, decît oricare dintre simbolurile mitologiei, decît însuși Or-

feu cînd se tînguie rătăcind pe închipuitele cîmpii elizee. Aici vaietul e glasul unui singur om. Cei care sînt de față *știi* ce s-a întîmplat cu maestrul și instinctiv își dau seama cu toții că acest madrigal s-a putut naște numai *după aceea*, în adîncurile unui suflet rănit și zbuciumat, bîntuit de furtuni și de ulii. Cînd Scipione Palla începu să cînte partitura sa, Caccini recunoscu în intonația maestrului său de odinioară timbrul catifelat al vocii acestuia. Fontanelli se acomodase cu Palla încă de pe vremea rămînerii sale la Napoli, iar Filomarino cînta și el după frumoasele tradiții ale școlii napolitane. Virtuozii, rivali, prieteni, discipoli și maeștri — se contopeau *a cinque voci*, în această formă polifonică pe care florentinii o considerau învechită. Pe măsură ce Caccini și Palla se adînceau în redarea compoziției, versul lui Tasso însufla tot mai multă viață madrigalului — sau poate numai acel rînd: *Se da si nobil mano — debbon venir le fasce a le mie pieghe* (O, de mi-ar alina dulcea ei mîină rănile-mi sîngerînde...). A cui o fi oare mîina? Și există oare leac pentru *asemenea* mutilări și suferințe ale sufletului? Caccini, muzicant trufaș, care nu prea apreciază pe nimeni altul, se integrează în ordinea dictată de fostul său maestru, în timp ce tenorul minunat al lui Palla face să tresalte inimile acestor *dilettante*. Iar enigmaticul autor șade acolo, printre ei, în veșmintele sale negre, nu-i tresare nici o trăsătură a feței, ar fi de neînchipuit ca el însuși să cînte laolaltă cu cei cinci. Să compună despre meandrele sufletului e în stare, dar să cînte — acum — nu. De cîte ori și-a ascultat propriul său madrigal! Așteaptă acum ca — drept împăcare — să se destindă ultimele două rînduri ale versului lui Tasso: „*Perche nulla ferita — sarebbe al cor si grave*“ (Căci nici o rană n-ar fi atît de vătămătoare inimii). Cunoaște fiecare vibrație, adevăratul sens al fiecărui sunet: fuge de Erynniile care îl urmăresc și recade în apele întunecate de unde i se trag chinurile... O mie de chipuri are această oră. Șade în scaunul ce seamănă a tron, contopit cu umbrele ce nu sînt în contrast cu veșmintele sale negre, cu chipul său fără barbă, cu ochi întunecați, cu manșete spaniolești. Cine e acest om care compune o nouă liră a suferinței, asemenea melodii ce par a fi pornit din pragul Purgatoriului, cor de vaiete și totuși atît de umane...? Nimic din ceea ce e uman nu poate fi străin unui astfel de om care a trecut prin toate încercările prin care poate trece o ființă omenească! Cînd muzica se stînge, în ultimele cuvinte mai apare o dată „mîina ce alină“.

Au devenit atenți cînd s-a deschis ușa. Nouă bărbați ședeau în cameră, într-o atmosferă plină de tensiune artistică, iar acum se ivi printre ei o fată tînără. Aducea cu sine prospețimea adolescenței, era o ființă zveltă, cu mișcări frumoase, avea păr negru, profil roman, nu se vedea că ar fi emoționată, din coada ochilor îi sclipea un surîs drăgălaș. Mai întîi s-a apropiat de stăpînul casei, a dat să-i sărute mîina

lui Bardi, dar bărbatul în vîrstă a îmbrățișat-o și a sărutat-o pe frunte ca pe un copil. Napolitanii o priveau uimiți — severa etichetă spaniolă n-ar fi îngăduit unei femei, și mai ales unei fete atît de tinere, să păsească într-o societate de bărbați.

— Francesca Caccini frecventează și ea Camerata noastră. De copilă s-a remarcat cu frumoasa ei voce. În același timp cîntă la harpă ca o artistă și compune frumos.

Chipul lui Giulio Caccini a devenit mai senin, urmărea cu priviri aproape îngrijorate fiecare mișcare a fiicei sale. Francesca știa că această după-amiază constituie un eveniment deosebit pentru stăpînul casei : a venit în vizită un mare senior și artist napolitan ; în casa Bardi va rămîne memorabilă această vizită. Fontanelli, eternul maestru de ceremonii, și-a dat seama că el va trebui să officieze prezentările. Bărbații se ridicaseră în picioare, Gesualdo se înclinase în fața deosebit de frumoasei Francesca. Fata i-a sărutat mîna doar lui Corsi, a făcut un semn rîzînd către tatăl ei, l-a îmbrățișat pe Peri, iar în fața lui Rinuccini a schițat în glumă o reverență. Apoi, la braț cu Fontanelli, s-au apropiat de Gesualdo. În ochii Francescăi, Gesualdo apărea ca un bărbat în puterea vîrstei ; în veșmintele sale negre arăta ca un cavalier al nuanțelor întunecate sau ca un maestru al unui ordin cavaleresc necunoscut, stăpîn al unor mari bunuri pămîntești. Și totuși fata nu se aplecă să-i sărute mîna, ci doar îi făcu o reverență.

— La Napoli am auzit vorbindu-se despre dumneavoastră, domnișoară, dar n-am sperat că ne vom putea întîlni aici. Am fi bucuroși cu toții dacă ne-ați onora cu arta dumneavoastră.

Probabil că așa se vorbește la Madrid, pe coridoarele Alcazarului, cu prilejul serbărilor de la curte — gîndi fata. Gesualdo are o comportare mai rigidă și mai ceremonioasă decît patricienii florentini, în mijlocul cărora se află, iar muzicalitatea limbajului său nu se poate asemui cu mlădierile limbii toscane. Cu toate că pronunță corect limba lui Dante, florentinii simt totuși la fiecare vorbă a sa că e napolitan. Francesca îi întinse mîna zîmbind. Oaspeții obișnuiți ai casei o cunosc pe fiica lui Giulio de cînd era copilă, dar în ochii străinului ea este de acum domnișoară. Întreaga familie : cea de a doua soție a lui Caccini, Francesca și sora ei Settimia, toți cîntă : la cembalo, la harpă, la violă sau cu vocea ; de dimineață pînă seara răsună la ei muzica spre desfătarea celor din jur, dar uneori și spre necazul lor. Pe Carlo îl străfulgeră o idee : ce ar fi dacă așa ar arăta și necunoscuta sa logodnică din Ferrara.

La rugămintea lui Bardi a fost adusă înăuntru harpa Francescăi, un instrument aurit, cu incrustații din carapace de broască țestoasă. Cînd Francesca s-a așezat lîngă el și a început să cînte, instrumentul

parcă ar fi început să capete imagini neașteptate, coardele triunghiului său stilizat au început să vibreze.

Francesca adusese și partituri, dar le-a pus deoparte și, cu un zîmbet rugător, a luat geanta de piele a lui Gesualdo în care se aflau compozițiile sale gata de a fi predate tipografiei Baldini din Ferrara. Francesca a răsfoit partiturile, ca una care a trăit toată viața printre note muzicale, căci cînta în corul bisericii, în oratorii, iar de anul trecut tatăl său o aducea și la seratele Cameratei. Nu avea pic de teamă sau de emoție, scotea cîte o foaie, își ducea degetul la gură, ochii îi străluceau, pătrundea de bună seamă muzica napolitanului.

— Aceasta ... se poate ?

Oare el însuși a scris textul, sau e opera vreunui poet de ocazie ? Cu toții erau curioși, de ce tocmai această foaie a ales-o Francesca. Fără să spună ceva, degetele sale ating coardele instrumentului, de parcă acum ar transpune pe harpă compoziția scrisă pentru cinci voci :

*„Tu, înger drag,
ajută-mă, te rog,
din ăst cerc fatal să mă salvez,
și toate crengile le voi străbate,
cîntînd ca pasărea : te ador, o, te ador“ !*

De ce a ales tocmai acest madrigal ? De unde putea să bănuie că — prin această compoziție a lui Gesualdo — va asista la revoluționarea Cameratei ? Totul era atît de firesc, atît de instinctiv la această față, eexecuta surîzînd cele mai *grele senza preparazione*, culmile acestui opus gesualdian. Pentru Francesca Caccini nimic nu constituia o piedică. Iar cînd cîntecul s-a sfîrșit, degetele sale mai executară o dată — de acum cu o siguranță deplină — întregul madrigal.

Gesualdo alegea. Nu mulțumi, așa cum se cuvenea, pentru strădania tinerei artiste, ci îi înțînse un nou opus. Francesca și-a înclinat supusă capul, s-a adîncit în partitură și s-a uitat întrebătoare către bărbatul care ședea alături, de parcă ar avea de acum secrete comune. Din mîna de dantelă se înălță mîna cu degete lungi. Intonă :

*„Oh, dulcele meu martiriu,
ești totuși cauza voluptății mele,
și cu toate că îmi ești răpită,
trăiesc mai ferice și mai norocos,
căci aceasta e puterea dragostei :
deși îmi răpește inima, totuși mă fericește,
în forme noi și dragi“.*

In forme nuove e care, s-a stins cîntecul, iar fata şedea lîngă harpa ce amuţea încetul cu încetul, ochii îi scînteiau în lumina lumînărilor.

— *In forme nuove* ? Cît e de nou, de altfel, faţă de tot ce am cîntat pînă acum. Vă mulţumesc că mi-aţi îngăduit . . . că mi-aţi dat compoziţia. Aş dori să o copiez, domnule.

Ceilalţi i se adresau cu titlul de excelenţă. Cei intimi îi spuneau Don Carlo. Fata îi spuse simplu, *signore*, ca celor pe care îi cunoştea de multă vreme, ca prietenilor tatălui său. Mîna sa prelungă, ce acum înflorea din formele adolescenţei, bătea ritmul pe tăblia mesei. *Signore* . . . vă mulţumesc, spuse Francesca jucăuş-cochetînd. În casa Caccini nu existau secrete faţă de fete. Francesca şi sora sa, Settimia, ştiau că mîinile prinţului sînt pătate de sînge şi cu toate acestea fata nu se temea de el, nu avea în priviri acea tresărire neliniştită pe care Carlo o observase de atîtea ori la alţii. Gesualdo a schimbat o privire cu Fontanelli. Curteanul dădu din cap abia vizibil. Venosa îşi scoase inelul de pe degetul cel mic şi se adresă Francescăi :

— Madonna Francesca, primeşte-l din partea mea în amintirea acestei frumoase zile. Cînd va apărea volumul meu de madrigaluri, voi trimite unul şi domniei tale. Pentru mine va constitui o bucurie şi o cinste dacă fiica lui Giulio Caccini va cînta aceste modeste lucrări.

A cucerit Gesualdo inimile florentinilor ? Surîsul ce flutură discret pe chipul măsliniu, mîna ce trage inelul cu piatră de rubin pe degetul fetei, felul de ai se adresa ca unei doamne din înalta societate, toate constituie o cinste adusă casei, un gest de prietenie, o ofrandă pe altarul florentin. Francesca privea inelul. Familia Caccini nu era bogată, majordomul curţii alegea uneori dintre brocarturile franţuzeşti doar atît, încît Caccini să-şi poată duce soţia şi cele două fiice la serbările marelui duce. Uneori mama vitregă se certa cu cele două surori, dar şi acest lucru îl făceau cîntînd spre marele *gaudium* al vecinilor. Maestrul Giulio era cunoscut ca un muzicant pasionat pentru gesturi actriceşti, meşter recunoscut în declamarea versurilor. Adesea, chiar şi în certurile mărunte ale casei, îşi strălucea cu măreţie tenorul său vestit. În asemenea cazuri se străduia să obţină efecte înspăimîntătoare, dojeana femeile, folosea melisme exagerate, cînd nu era gata masa. Toate acestea parcă înălţau casa Caccini deasupra obişnuitului *unisono* al caselor burgheze din Florenţa. Maestrul era roman, de la Roma adusesese gesturile largi, forma de viaţă a aşa numitelor *nuove musiche*, datoriile sale şi familia sa uneori destul de împovăratore ai cărei membri se amestecau mai tot timpul unul în viaţa celuiilalt. Aşa îşi ducea viaţa la Florenţa familia Caccini — respectată şi totuşi privită mereu cu îngăduinţa ce se acordă unor vîntură-lume, cu note de plată neachitate la măcelar, cu avansuri de la zgîrcitul vistiernic al curţii. Şi acum Don Carlo, acest senior putred de bogat, scoate din degetul său

un inel (deși nu cel mai valoros), îl dăruiește fetei de cincisprezece ani și, adresându-se mai mult tatălui ei, laudă talentul muzical al Francescailor!

Fata privea inelul, singurul pe care îl poate considera ca fiind al ei. Piatra de rubin e de un roșu întunecat, de parcă ar fi o picătură de sânge căzută pe mână. Tatăl se uită la chipul fetei. Oare se gîndește acum Caccini în sinea sa că acest inel a fost pe degetul lui Carlo și atunci cînd a ridicat pumnul lung, cu două tăișuri?

Servitorii s-au oprit în ușă, ținînd în mîini candelabrele. Gazda și-a lăsat oaspetele să treacă înainte. Așa a pornit Camerata spre sufragerie, spre a începe tradiționala cină a muzicienilor, care va încheia serata muzicală de azi. Francesca se așează la masă față în față cu Don Carlo, admiră zîmbind, fermecată, rubinul sîngeriu.

Dimineață florentină. La Napoli e rar ceață — aici ea învăluie malurile râului Arno și se înalță ca un perete albicios din albia puțin adîncă. Gazda, Bardi, își ia rămas bun. Curînd va pleca la Roma, Camerata se va muta în palatul Corsi. Dar acum ceremonialul mai e dictat încă de Giovanni Bardi, conte de Vernio. A doua zi, după primirea și cina festivă, a urmat ceea ce cercul inițiaților numește *lavoro*, adică munca de creație. În camera de lucru a lui Bardi iau loc în jurul mesei enorme toți cei cărora stăpînul casei le-a deschis ușa acestui sanctuar florentin și pe care îi admit membrii și fondatorii cameratei.

Un jilț gol și o coroană de lauri pe masă arată — de doi ani — locul lui Vincenzo Galilei, stîmatul maestru al societății. Amintiri de pe vremea cînd maestrul a prezentat pentru prima oară *Cintecul contelui Ugolino*, lucrare dantescă compusă pe o singură voce, și s-a acompaniat singur la violă.

Cîte amintiri reînvie aici, în jurul jilțului și al colțului de masă părăsit! Aici a citit Vincenzo Galilei unele capitole din lucrarea sa în pregătire, intitulată *Dialog despre arta antică și cea modernă*, cu care se ridicase împotriva lui Zarlino, maestrul său de odinioară. Și cine nu-și aduce aminte de *Lamentațiile lui Ieremia*, pe care le-a acompaniat tot la violă... într-o frumoasă seară de primăvară? Cîteva partituri, o carte legată cu fundă de doliu după înmormîntare, viola sa părăsită, coroana de lauri ce a putut fi așezată pe fruntea lui Galilei numai după ce el a murit și se afla întins pe catafalc. Bardi se oprește lîngă scaunul gol și îi spune încet oaspetelui său:

— A fost o zi tare tristă, Don Carlo. Fiul său ne-a adus vestea. Galileo... Tatăl său era pe atunci tare mîhnit pentru faptul că Galileo aproape că a fost expulzat din Pisa. Domnia ta te pricepi la geome-

trie? Printre noi numai Vincenzo era un bun matematician. Tînărul profesor, Galileo, a fost criticat, deoarece a susținut că traiectoria glonțului e parabolică. Așa cum se obișnuiește în Italia, răuvoitorii au început să-l sape pe tînărul profesor. S-a întors la casa părintească, deși Vincenzo nu prea dispunea de ceea ce în mod delicat se numește *nervus rerum*. Nu o dată a trebuit să fie ajutat. Din păcate n-a mai apucat să-l vadă pe Galileo cum a fost invitat ca profesor la Padua de către Signoria venețiană. Cît de mult s-ar fi bucurat Vincenzo dacă și-ar fi putut vedea fiul la catedra celei mai vestite universități! Anul următor Galileo a putut pleca în împărăția Serenissimei.

— Imi pare rău că nu l-am cunoscut pe nici unul din cei doi Galilei. Doar faima lor a ajuns pînă la mine. Un filozof eminent, care a fost deseori oaspete în casa mea, l-a vizitat pe Galileo la Padua. Cine vor fi azi oaspeții domniei tale, Giovanni?

— E un prilej cu adevărat festiv că putem sta la masă împreună cu excelența ta, de aceea nu intenționasem să mai invităm pe cineva în cercul nostru obișnuit. Dar aseară a sosit din Siena prietenul nostru vechi și drag, Claudio Saracini, dintr-una din cele mai vestite familii. Mie — printre guelfi — mi-e rudă. E încă tînăr, dar are o minte excelentă și în orașul său — deși nu e deloc ușor la Siena — luptă împotriva retrograzilor care nu vor să părăsească de loc tradițiile. Cînd vine în vizită la Florența, se umple casa cu el, cu veselie și cutezanța lui, cu buna sa dispoziție. Poate că e încă tînăr, dar domnia ta, Don Carlo, îi vei aprecia virtuțile.

— I-am văzut cîteva compoziții. În fond, nu mi-am dat seama ce vor să fie. Domniile voastre parcă ați fi ciclopul sfintei noastre muzici, vreți să dărîmați tot ceea ce a fost sfînt la vechii maeștri... Contrapunctul...

— Don Carlo, eu consider că vocea umană e instrumentul cel mai minunat. Dar numai atunci cînd recită un text inteligibil... merituos. Sînt sătul, sîntem sătui cu toții de acele cîntece care nu au nici un înțeles logic. Nu pricepem ce înseamnă, ce vrea să exprime, ce oglindește o asemenea muzică. Vocile se întretaie, se acoperă reciproc, nu există un ascultător oricît de atent care să poată înțelege textul. Uneori se distinge cîte un cuvînt, în jurul lui se aglomerează frazele încîlcite pînă la nerecunoaștere. Saracini e de al nostru! E tînăr, cutezător, încearcă forme ce nu sînt încătușate de reguli, nu se teme de disonanțe, el însuși cîntă cu plăcere... îmi place vocea lui. De fapt nu face decît ceea ce faci și dumneata, Don Carlo. Aceeași pasiune, aceeași exaltare glăsuiește din monodiile lui ca și din madrigalurile domniei tale. Numai că pentru Saracini textul, declamarea lui inteligibilă au o asemenea importanță încît a renunțat la cor, la contrapunct. Oarecum tocmai acest tînăr

din Siena constituie puntea de legătură între arta domniei tale și cea a Cameratei . . . Cred că te va interesa, excelență.

— Nu vă dați seama că eu aici sînt un *strdin* ? Să nu mă înțelegeți greșit . . . Ați văzut cît de fericit am fost cînd Camerata m-a primit cu brațele deschise, cu atîta amabilitate. Dar între noi deosebirile sînt totuși profunde și acest lucru nu e ușor de exprimat. Cunosc cîteva madrigaluri de-ale lui Saracini, pentru care a prevăzut, la unele, acompaniament de lăută, la altele, din cîte îmi amintesc, acompaniament de harpă. Eu nu pot compune altfel decît după regulile contrapunctului. Poate că e un sistem defectuos, dar e creația unor maeștri riguroși. Nu pot schimba *regulile*. Tot așa cum nu pot scrie cu alte litere decît cu cele cu care au alcătuit strămoșii noștri latini abecedarul. Știu bine că alte popoare folosesc alt alfabet, am învățat și eu, desigur, grecește . . . Dar nu mă pot abate de la contrapunct, și cred că tot ceea ce creez se bazează pe această lege care e obligatorie pentru orice muzician.

A sosit Caccini. Un bărbat înalt, bine făcut, vanitos, pasionat, roman. Puterea lui rezidă în vocea sa minunată și în cîntecul său de lăută. S-au mai degrabă în ardoarea cu care interpretează și își acompaniază compozițiile. Chipul său, atitudinea sa, întreaga sa conduită lasă să se înțeleagă că se consideră muzicianul providențial al Italiei. A venit fără Franческа. La ședințele de *lavoro* nu au ce căuta fetele. Nu vrea să deranjeze convorbirea dintre amfitrion și oaspetele său, începe să cînte la cembalo. Sub degetele sale se conturează, din ce în ce mai puternic, forma unei compoziții necunoscute, ce se impune acum atenției celor prezenți. Bardi cunoaște sensibilitățile lui Caccini, încetează conversația și urmărește cu toată atenția cîntecul lui Giulio.

A apărut și Giacompo Peri, cu zîmbetul său ironic pe buze, cu privirea sa rece, cu licăriri critice în colțul gurii. Nu e oaspete, ci unul din participanții la marea experiență pe care a inițiat-o Camerata atunci cînd a hotărît să creeze o operă încheată, un adevărat *opus*, spre mai marea glorie a așa numitului *stile rappresentativo*. Oare îl iubește Peri pe Caccini ? Se teme de el, de firea lui exuberantă, pasionată, care nu se lasă încătușată de nici o regulă prestabilită, care sfîrteacă după bunul său plac melodia, se angajează în izbucniri pasionate, de mare efect, pline de înflorituri, abia ținînd seama de reguli ? Și totuși — o știe și Peri — opera lor în pregătire are nevoie de maestrul roman. Fără ardoarea lui, fără avîntul său, poate că nu s-ar închea niciodată în întregime acest *opus* de o formă nouă . . . pentru a putea fi reprezentat.

Peri e curtean. Trăiește în lumea ceremonialului de la curtea Medici. E un demnitar în fața căruia se înclină și consilierii. E trecut de treizeci de ani ; în cercul liber constituit al acestor nobili el e cel mai aristocrat. Se așază oarecum scuzîndu-se la cembalo, cînd Caccini se

ridică brusc. Parcă ar vrea să se ia la întrecere și aici, mai ales de față cu ilustrul oaspete.

Bardi îi cunoaște bine. Le cunoaște sensibilitățile, momentele lor de gelozie, dar și pasiunea lor comună care e în stare să se pună deasupra oricăror rivalități momentane; atunci se așterne o liniște pioasă, împăciuitoare. De câte ori i-a împăcat Vincenzo Galilei, când Giulio, Peri și Rinuccini ajungeau aproape la ruptură, după câte o discuție furtunoasă! Iar acum — în cinstea oaspetelui — Camerata se prezintă unită, de parcă nu ar bîntui-o, din cînd în cînd, profunde disensiuni lăuntrice. Peri e principalul intendent muzical. Caccini trăiește din greu. Bardi și Corsi sînt patricieni bogați. Rinuccini, deși nu compune muzică, e un excelent cunoscător în ale muzicii, iar poetica sa oferă texte ideale, după care tînjesc de atîtea ori compozitorii. Rinuccini îi privește însă cam de sus pe teoreticieni. Textele sale își trag rădăcinile din tradițiile antice, se apropie de țărnițele mitologiei. Lui îi e ușor. Textele homerice și cele ale lui Eschil, transcripțiile latine — le are pe toate în față. Poate alege. Trebuie să cunoască doar limba și își poate da seama imediat cum a arătat textul și dinamica dramei de ordinioară. Dar unde s-a păstrat vreo partitură care să poată demonstra cum a arătat acea muzică acompaniatoare sau de sine stătătoare, acel gen de *recitativo* ce s-a împletit cu tradițiile dramei antice? Unde există azi un om în urechile căruia să răsune ecoul instrumentelor muzicale din Atena antică?

Toate acestea se ascund sub mantia mărețelor străduinți comune: răsturnarea polifoniei, slăbirea dominației contrapunctului, sfărîmarea cătușelor obișnuinței. Dacă sinodul din Trident a putut să recomande cîntecul gregorian, dacă nici cel mai sever judecător nu poate privi cu ochi buni polifonia ca scop în sine — de ce n-ar merge cu un pas mai departe florentinii, care doar... *știi ce vor!* Să elibereze vocea umană din hățișul cîntecului pe mai multe voci și să redea spiritului poetic rațiunea creației.

Saracini era un tînăr înalt, firav, cu barba rasă, nas arcuit, buze subțiri. Pălatul patricienilor Saracini se găsea în lumea aristocratică din cartierul Vulturului Incoronat. Strămoșii lor au făcut parte din consiliul republicii Siena, au fost purtători ai demnității de *podesta*, au fost exilați, s-au întors, s-au căsătorit cu cele mai mari familii, dar cu toate acestea, undeva, la rădăcinile eredității, se ascundea o bănuială în privința numelui: cîndva au fost sarasini, mauri, care, cu prilejul anumitor cotituri ale soartei, și-au părăsit pămînturile africane și s-au mutat spre nord, de-a dreptul la Siena.

Întîlnirea celor doi italieni e un spectacol deosebit. Reînvie tradițiile guelf-ghibeline, lanțurile vasalității, libertatea orașenilor. Se știe

că cei din Siena sînt mîndri de independența urbei lor, iar dintre numeroasele circumscripții ale orașului, denumite *contrada*, numai trei din ele au deasupra animalului-simbol din stemă coroana nobiliară. Saracini e republican, așa se și înclină în fața Venosei, nu după moda spaniolă din Napoli și nici așa cum obișnuiesc să facă reverențe domnii din Florența, după ceremonialul de la curtea Medici. Nu se comportă în palatul Bardi ca un muzician tînăr, pătruns de marea cinste ce i se acordă, ci se simte ca acasă, se îmbrățișează cu Caccini, iar romanul, mult mai în vîrstă decît el, îl ironizează în glumă, numindu-l erou al aventurilor sieneze, un *dilettante* pățit.

Toate acestea nu constituie însă decît un preludiu, un ușor turnir italian, pînă cînd Bardi, cu chipul înmăscat, se așează. În dreapta lui ia loc Gesualdo, de partea cealaltă Corsi, pe care îl inițiază în arta conducerii Cameratei. Cînd se va putea întoarce din cînd în cînd din Orașul Etern, va fi și el doar un oaspete în această împărăție academică a amintirilor.

Ținînd seama de prezența lui Gesualdo, *lavoro* de azi are mai degrabă un caracter festiv. Ca totdeauna în asemenea împrejurări gazda se referă în cîteva cuvinte la oaspeți, iar apoi, prin aplecarea capului, își aduc prinosul lor amintirii lui Vincenzo. Giovanni Bardi se adresează oaspetelui :

— Don Carlo, consider de prisos să mai sintetizez tot ceea ce am căutat să obținem, timp de peste un deceniu, prin modestele noastre strădanii. Excelența ta ai aflat de acum de toate acestea și vei aprecia în mod neîndoielnic năzuințele noastre, chiar dacă nu ești de acord cu noi. Acest arbitraj, atît de valoros pentru o minte liberă, face ca întîlnirea noastră de azi să fie deosebit de plăcută. Dar adevărul adevărat este că noi nu urmărim nici mai mult nici mai puțin decît *muovere gli effetti*, adică să punem în mișcare, să trezim întreaga lume latină a sentimentelor noastre, și atunci nimeni nu ne poate fi un tovarăș de arme mai bun decît tocmai domnia ta, care ești în stare să exprimi mai pasionant decît oricine, chinurile sufletului. Am dori să-ți auzim părerea.

— Nobile prieten, oare faptul că domniile voastre doriți să auziți mai clar *textul*, e un argument suficient pentru destrămarea unui sistem străvechi ? Căci de fapt acest lucru depinde de cîntăreți, iar dacă pe cineva îl interesează cu adevărat textul, îl poate desprinde oricînd din madrigal, dacă se cîntă cu disciplina cuvenită.

— Dacă ne-am avîntat de acum în vîrtejul discuției, atunci prințul meu, să-mi fie îngăduit să subliniez încă un motiv care ne ajută în atingerea țelului nostru. Mă refer la efectul *dramatic*, la faptul că grecii — iar după ei și strămoșii noștri latini — au încîntat în teatrele lor mii de oameni, iar, spre marea nostru noroc, cea mai mare parte a

acestor tragedii și comedii s-a păstrat. Marii filozofi scriau că tragediile erau recitate și se aflau mai aproape de muzică decât de cuvîntul rostit... Acest lucru l-a încercat Vincenzo cînd a interpretat cu acompaniament de violă recitativul lui Ugolini, iar apoi *Lamentările* lui Eremia. El denumea aceasta *recitar cantando* și ar fi dorit să deosebească mai multe feluri de *recitativo* — de la expunerea ritmică a unui text pînă la cîntec. Mai precis, a dorit să creeze ceva intermediar între recitarea oratorică și cîntecul pur, iar în aceasta l-a susținut strădania noastră a tuturor. Cînd a interpretat cuvîntul lui Ugolino, am simțit cu toții că textul dantesc a căpătat o asemenea forță dramatică și a devenit atît de viu în frumusețea sa originală, veche de peste un sfert de mileniu, de parcă maestrul nu și-ar fi scris viziunile sale infernale, ci, după tradițiile celor din antichitate, ar fi compus o adevărată tragedie.

Pe jumătate serios, pe jumătate glumind, Caccini a ridicat două degete, arătînd că ar dori să cuvînte.

— Eu nu vreau să vorbesc despre faptul că s-a încercat transformarea Divinei Comedii în dramă. Din punctul meu de vedere aceasta e o încercare deșartă. Monologul contelui Ugolino a fost frumos, opera reușită a unui poet și muzician. Eu despre prospețimea cîntecului doar atîta doresc să spun, că nu hîrtia, ci aerul e cel ce transmite cîntecul, așa că e supus altor legi. Poate că nici nu există legi ale cîntecului, cînd acesta umple sufletul cu torentul veseliei și îmbracă o formă pe care eu aș denumi-o — în lipsa unei expresii mai potrivite — *canzonetta a ballo*, deși nu mă gîndesc aici la dans, ci numai la înseninarea sufletului pe care o provoacă cîntecul. Poate că e bogat în melisme, în variații ale melodiei, în chiuituri sau în ornamentațiile pe care cei din vechime le-au denumit, cum am spus, melisme și pe care noi le-am putea tălmăci în limba noastră italiană ca fiorituri, înflorituri, pe care unii le consideră zorzoane cînd melodia se abate prea mult de la textul de bază. Dacă judec în felul acesta lucrările lui Don Carlo, cred că între concepțiile noastre există o înruditare apropiată. Excelența ta sfărîmî cadrul polifoniei, oricît ții la ea. Chiar începutul cîte unui madrigal... primele măsuri sînt de așa natură, încît nu pot fi confundate cu nici o lucrare a altcuiva. Da, prieteni, în *această* polifonie se găsește tot ceea ce noi dorim... raiul și iadul... deși, ca să fiu sincer, îl găsim mai mult pe cel din urmă.

— De ce ?

— Sistemul e puternic. Polifonia nu îngăduie — aparent — nici o excepție. Regulile sale sînt maluri adevărate, printre care curge cîntecul, numai aici se pot înfîlîni vocile. Dar la domnia ta, Don Carlo, digurile sînt foarte instabile, se prăbușesc ca pe timp de inundație. Dumneata te declari adept al contrapunctului. Și, cu toate acestea, toc-

mai madrigalul gesualdian e cel care demonstrează absurditatea acestui vechi sistem. Cum e posibilă încătușarea cîntecului în asemenea reguli grosolane, imuabile, cînd el este oglinda sufletului? Clocotește, bubuie, îl străbat vînturi, are culori, urăște, iubește. Dumneata trebuie să știi că atunci cînd compui numai instinctul cel bun și o oarecare obișnuință te determină să mai ții la construcția polifonică. Dacă Don Carlo ar vrea — într-o zi — ar sfîrșima digurile. Nu i-ar trebui nimic altceva decît să reducă la tăcere... să înăbușe vocile care sînt de prios în *acel* moment. Una singură — *propria* voce — să o desprindă dintre cele cinci sau șase voci și să grăiască în *propria sa limbă*, în autentică sa *lingua gesualdiana*. Și atunci, prințul meu, dumneata vei fi autorul nostru cel mai mare. Vom asculta opusul și vom avea cui să-i acordăm locul rămas stingher al prietenului nostru Vincenzo.

A vorbit frumos, pasionat, pătimaș. Caccini nu s-a sinchisit de ceilalți, în primul rînd de Peri care îi ascultase izbucnirea cu o oarecare ironie, cu buzele aproape bosumflate. A vorbit ca unul care crede că acum totul se învîrte în jurul omului „nou“, că principala glorie a Cameratei ar consta în convertirea acestui „adept al contrapunctului“. Gesualdo îi urmărise mimica feței, expresiile, efectele. Privirii sale nu i-a scăpat nici înourarea chipului lui Peri, nici faptul că Corsi bătea nerăbdător tactul cu mîna dreaptă ca și cum ar considera că prea se lungește pălăvrăgeala. Să schimbe tema discuției, să evite aluziile tendențioase? Să se convingă reciproc? Într-o singură oră? Această oră e neasemuit de frumoasă. În sinea sa simte că a tînjit mereu după așa ceva. Să trăiască în cercul unor *dilettante*, al unor muzicieni adevărați, care trăiesc pentru muzică, care să nu fie supuși gesualdieni ca Palla, Scipione Stella, Ettore, prietenii săi napolitani. Și totuși chipul lui Peri dă de gîndit. Intendentul muzical al marelui duce ar fi dorit să se vorbească mai degrabă despre *proprile lor lucrări*.

— Lucrarea, *acel opus* despre care ai vorbit domnia ta... are de acum un titlu?

— Deocamdată se intitulează *Dafne*. Se pregătește cu greu... Poate anul viitor va ajunge să fie reprezentat. Dacă va reuși, vom demonstra multe lucruri cu ajutorul lui. Poate și faptul că diversele piese cîntate de un singur cîntăreț, cu acompaniament instrumental, pot fi legate între ele. Că li se poate da un conținut. Că se poate alcătui din ele o dramă. În așa fel încît să nu se plictisească cei care vor fi în același timp și spectatori și auditori. Dar să mă ierte excelența ta, pînă cînd modesta noastră lucrare va fi gata nu i se cuvine mai mult decît să așteptăm în tăcere.

— Domniile voastre trăiți mai aproape de Mantua. Cunoașteți mai bine năzuințele de acolo. Domnul Tasso mi-a vorbit de ele... L-a lăudat

în mod deosebit pe Claudio Monteverdi. Spunea că se bucură de încrederea ducelui și că, deși e încă un maestru tânăr, e înconjurat de acum de multă stimă.

— Cînd ne-a trimis cel de al doilea volum al madrigalelor sale, Camerata noastră era întrunită. Între noi am și cîntat cîteva dintre madrigalurile lui, le-am dezbătut, întrucît fama lui Monteverdi a ajuns la noi înaintea volumului său. Cunoșteam deja cîte o piesă de-a lui, primul *opus*, lucrările sale bisericești, mereu s-a găsit cîte ceva care, umblînd încoace și încolo, se abătuse și pe la Mantua, chiar și numai pentru faptul că acolo — după cum se spune — femeile sînt cele mai frumoase și . . . cele mai libertine. Celălalt volum, prințul meu, a îmbogățit lumea madrigalurilor cu multe piese minunate. Ai auzit, desigur, despre *Ecco mormorar l'onde*. Noi am considerat că e cea mai frumoasă piesă a volumului. De altfel am auzit că al treilea volum al său de madrigale a părăsit de acum tipografia, dar nu a juns încă la Florența. Îți poți închipui, Don Carlo, cu cîtă nerăbdare așteptăm noua creație a lui Claudio, căci . . .

— Dar Monteverdi nu dorește pieirea contrapunctului, ca dumneavoastră . . . Camerata! Atît cît cunosc pînă acum din opera sa, el nu a renegat tradițiile vechilor maeștri.

— Poate că doar le ocolește. Gîndiți-vă, prințul meu, la părțile introductive . . . Ele descriu imagini din natură . . . pentru evocarea stării sufletești . . . O singură voce se înalță, e adevărat că recade greoi între celelalte voci, poate doar din respect pentru tradiție. Dar se înalță din nou. Domină. Deși în polifonie — dumneata știi cel mai bine — trebuie să ai grijă de proporțiile dintre diversele voci . . . Dacă prietenul nostru Giulio a spus că este nevoie de încă un pas și Carlo Gesualdo sparge el însuși, mai mult decît mine, cadrul polifoniei, ridicîndu-se astfel împotriva contrapunctului, atunci nu putem spune mai puțin nici despre Claudio. Deși cei care îl cunosc îl consideră un muzicant de curte blînd, răbdător, cu frica lui Dumnezeu, care ascultă de cuvîntul capriciosului său duce, dar, cînd compune, creația sa se aseamănă prea puțin cu cea a înaintașilor săi. E altfel decît a domniei tale, Don Carlo. Dar nu se tîrguiește cu polifonia la modul slugarnic. Izbucnește . . . domină *unica voce, monodia*. Noi nu pretindem, dragul nostru oaspete și prieten, din partea nimănui fidelitate de supus. Camerata nu e de loc tiranică . . . strădaniile noastre sînt comune. Împreună ne bucurăm de rezultate, dar laurii împodobesc fruntea aceluia care compune. Așa continuăm, în spiritul acestei sinteze pașnice și prietenești, activitatea de azi a Cameratei, acest frumos *lavoro*, cînd vom putea să ascultăm una din scenele de acum definitivitate din Dafne, madrigalu *Ecco mormorar* și acel madrigal, pe care domnia ta, Don Carlo, l-ai ales ca să înfrumusețeze munca noastră de azi . . . ultima ședință a Cameratei . . .

îngăduiți-mi să spun — acest simpozion al nostru de azi, la care am mai putut să fiu eu amfitrion...

Giovanni Bardi, conte de Vernio, își așează mîna pe locul unde obișnuise să șadă Galilei și își apleacă capul.

31

Carnavalul parcă ar fi înlăturat la Ferrara toate grijile și temerile vicisitudinilor soartei italiene. Orașenii susțineau plini de mîndrie că nici la Roma nu sînt atît de strălucitoare serbările carnavalului, cum sînt cele de la reședința familiei Este, în palatul căreia pregătirile începeau, în fiecare an, cu multe săptămîni înainte. Balet, turnire cavalești, întreceri hazlii, apoi concursul de alergări la care participă fete tinere, dornice să cîștige brocarturile ce sînt date ca premiu — toate acestea alcătuiesc programul obișnuit, la care trebuie să se mai adauge în fiecare an și cîte o serbare mai deosebită. Cei din *Castello* își închipuie cum întreaga Italie așteaptă ceva extraordinar din partea Ferrarei. Oaspeții, care se pregătesc să vină în oraș, speră și ei că vor putea fi martorii unor serbări nemaivăzute.

Cei din familia Este își iubeau orașul, erau cunoscuți în Italia ca „stăpîni buni”. Sub domnia lor seculară legile au fost întărite, pe drumurile ce străbăteau provincia se încetățenise pacea, negustorii treceau bucuroși pe aici cu carele lor, în drum spre Veneția sau spre nord. Oricare dintre cetățeni avea acces liber la duce, iar în zilele de judecată însuși Alfonso împărțea dreptatea potrivit obiceiului străvechi. În oraș și în sate strîngerea birurilor se desfășura după ritmul vechi; doar în timpul carnavalului se înmulțeau vizitele: veneau percepatorii însoțiți de soldați și de cîini, îi adunau iarna laolaltă pe țărani plictisiți și îi strîngeau cu ușa pentru obolul de carnaval. Explicau în fiecare gospodărie că ducele veghează asupra păcii provinciei, că ducatul Ferrarei a fost scutit de război timp de decenii. *Ceea ce dați, vouă înșivă dați*, nu domnului duce — spuneau pompos percepatorii. După care începea, în fiecare casă, o amarnică țîrguială.

Carnavalul însemna și la sate defilări, dans, petrecere, frigerea unui bou. Mai cădea și neaua și în bucuria bățăliilor cu bulgări de zăpadă oamenii uitau de postul ce urma. În oraș, după sărbătorile Crăciunului, breslele lucrau mai ales pentru cei ce se pregăteau de carnaval. Totul trebuia să fie mai frumos, mai pompos, mai strălucitor, decît fusese anul trecut.

La veselia anului 1595 se adăuga acum și o nuntă princiară. Napoli și Ferrara au căzut la învoială că Don Carlo va ajunge în oraș la începutul carnavalului, iar nunta, cu tot fastul ei deosebit, se va integra în ordinea spectacolelor, baletelor și turnirelor. În felul acesta cheltuielile vor fi mai mici, iar serbările își vor spori reciproc strălucirea: balurile, spectacolele de dans din castel — îmbogățite cu câteva simboluri de nuntă — vor servi deopotrivă atât serbărilor obișnuite, cât și pentru ceremonia căsătoriei Este-Gesualdo. Don Carlo devine soțul Leonorei în luna cea mai frumoasă a anului, când în palate balurile se țin lanț, în timp ce poporul de rînd din oraș, după ce va fi defilat cu torțe, va putea să dănțuiască pînă dimineța în piața din fața marelui Castello. Din proviziile curții ducale vor primi un bou pentru fript și vin din belșug, toate acestea potrivit tradițiilor moștenite de la dărnicul Borso d'Este, viconte de odinioară. Vor avea loc adevărate *lupercalli* ferrareze, spuneau cu blîndețe, dar puțin cam contrariați, preoții bătrîni.

Pregătirile pentru primirea lui Gesualdo i-au revenit cardinalului Alessandro d'Este. Era confidentul Leonorei, toată lumea știa că eminența sa nutrește o afecțiune deosebită față de sora sa vitregă.

De cînd Alessandro poartă pălărie de cardinal, firea sa pasionată s-a mai potolit, birfelile despre aventurile sale galante s-au mai rărit. Străbătea adesea Ferrara stînd în caleașcă, trăsurile erau încă rare pe vremea aceea, abia în ultimii ani veniseră la modă landourile construite din materiale scumpe, care luau ochii prin culorile lor vii.

Intr-o asemenea caleașcă, cu blazon de cardinal, a venit Alessandro la sora sa, în ziua în care a sosit curierul cu vestea că nuntașii vor fi poimîine la hotarele Ferrarei. Ningeă fulguind, armăsarii negri de la caleașcă suflau aburi pe nări, așa a sosit cardinalul la noul și minunatul *Palazzo dei Diamanti*, ca să-i vestească Leonorei că a sosit vremea pentru ultimele pregătiri. Oare e o veste bună, sau o știre așteptată cu strîngere de inimă? Napoli e atât de departe de Ferrara, încît oricînd poate surveni un fapt care să dea peste cap socotelile ducelui și ale cardinalului. O îmbolnăvire neașteptată, un atac tîlhăresc, cai care o iau razna... Oare mai spera în taină Leonora că o singură veste ar putea să schimbe totul? Că totuși nu va deveni doamna prințesă a Venosei? Dar Alessandro îi făcea semne încă de departe și binecuvîntarea pe care o schița cu mîna sa înveșmîntată în roșu era acum de un fericit augur: totul e în ordine, poimîine pe vremea asta, sub auspiciile de nuntă ale Carnavalului, sosește mirele. Chipul cardinalului strălucea, dar în același timp era și plin de așteptare, privirea sa neîncrezătoare o urmărea, o pîndea, scrutîndu-și sora.

Între ei foloseau cuvinte obișnuite, fără să se ferească de vreun valet, sau de vreo damă mai în vîrstă care ar putea să ducă mai departe vestea îngrijorării sau a bunei lor dispoziții.

— Mîine spre seară mă voi duce și eu în întîmpinarea lor. Pînă atunci vor ajunge la hotarul provinciei, se cade ca la primirea lor totul să se întîmple așa cum am poruncit. Pînă mîine seară îți voi așterne într-o scrisoare tot ceea ce te privește pe tine, Leonora.

— Cînd îl voi vedea . . . prima oară ?

— Eticheta cere ca abia atunci cînd iubitul nostru unchi vă împreună mîinile. Dar, după cum știi, pînă și regele Filip a mers în întîmpinarea miresei sale și a pîndit-o pe Isabelle în seara cînd prințesa a sosit pe pămînt spaniol.

— Dar aici sosește mirele, Sandro. Nu cumva îmi ceri să mă apropii travestită de napolitani, numai ca să-mi văd mai devreme viitorul soț ? Isabelle a Franței . . . așa cum a rămas în amintire, trebuia să fi fost o fată foarte frumoasă . . .

— Nici Carlo Gesualdo nu e un cavaler de lepădat . . .

— Miniatura pe care mi-ai adus-o de la Napoli, nu-i așa că e măgulitoare ? Ca orice portret de acest fel. Spune-mi : e urît acest Carlo ?

— E napolitan. E altfel decît cavalerii cu care ne-am obișnuit aici, în nord. Totul e spaniolesc la el. Aceasta e moda la ei. Va trebui să te obișnuiești și tu cu ea, dacă te vei muta acolo.

— Dar deocamdată . . . rămînem aici, nu-i așa ? Nu e nici o grabă.

— Gesualdo și întreaga sa suită ne sînt oaspeți. Dar să hrănești atîtea guri timp de luni de zile — e o povară destul de mare. Cît timp vor fi aici, o vom ține numai în serbări, apoi va trebui să ne ocupăm de oaspeți, să-i hrănim pe napolitani. De aceea . . . mă gîndesc că nu e necesar să reținem aici alaiul de nuntă și după carnaval. E de ajuns dacă rămîne doar Don Carlo și anturajul său mai restrîns.

— Te gîndești la muzicanții săi ?

— Fiecare domn adevărat are cîte o pasiune, și din moment ce lui Carlo îi fac plăcere cîțiva muzicanți, o orchestră, un cor, o orgă, de ce să nu găsească toate acestea și la Ferrara ? E pasiunea cea mai puțin costisitoare. Se poate bucura oricine la Ferrara că soțul Leonorei d'Este e animat de o asemenea pasiune nobilă. Se cuvine să dai și tu o mîină de ajutor, și mai ales Luzzaschi va trebui să-l însoțească pe Gesualdo la toate spectacolele muzicale, la oratorii, în biserici, mai ales cînd va începe postul de patruzeci de zile. În astfel de cazuri cele mai numeroase sînt pioșeniile muzicale din biserici, aproape în fiecare zi au loc concerte. Vei vedea că o să-i placă lui Carlo și nu o să dorească serbări mai costisitoare.

— Il pot vedea pe Carlo . . . încă mâine, Alessandro ?
— Dacă vrei, travestește-te în aprod și vino în suita mea, când mă duc să-l întâmpin. Plecăm mâine după amiază, spre seară. În față vor merge călăreții cu torțe, nu te va recunoaște nimeni. Poți să vii . . . dar la ce folosește această curiozitate atât de mare . . . ? Nu ți-e de ajuns că-ți vezi mirele . . . a doua zi ?

Caleașca cardinalului e urmată de curteni, suita e însoțită de cuirasați ducali. Intrucît se merge în întâmpinarea marelui, la hotarul provinciei ferrareze de data aceasta vor aștepta numai bărbați. Doar frumoasa prietenă Lucrezia Bendidio se îmbracă — împreună cu Leonora — în veșminte de aprod. Dacă vor fi două . . . va fi mai ușor. Căpitanul cuirasaților primește poruncă din partea cardinalului să nu le scape din ochi pe cele două dame travestite, ca nu cumva să li se întâmple ceva în timpul excursiei la hotarul ferrarez.

După-amiezile sînt mai lungi, umbre albastrii se aștern blînd asupra copacilor desfrunziți, acoperiți de promoroaca albă. Parcă n-ar fi niciodată primăvară la Ferrara ; frîguroșii napolitani dîrdîie desigur la sălașurile lor. Leonora și Lucrezia se amuză pe seama napolitanilor ; o mantie lungă, îmblănită, de culoare închisă, le acoperă picioarele înveșmîntate în ciorapi. În față, strălucirea făcliilor, în spate călăreții ducali. Unde drumul e mai gloduros, oamenii îl netezesc și așează trunchiuri de copaci peste șanțurile pline cu apă, ca să poată trece caleașca în care se află cardinalul. Alessandro își încălzește mîinile asupra jarului cu miros de brad, în timp ce canonicul-ajutor din față sa recită din breviar. Defilare pașnică, imagine a unei expediții blajine, așa trec prin sate, mistuindu-se apoi în zare. La Ferrara poporul s-a dezobișnuit să fugă din fața unor oștiri prădătoare. Oamenii se îmbulzesc de-a lungul drumului, agită lampioane, cîntă. Cardinalul îi privește prin fereastra caleștii, mulți îngenunchiază în noroiul înghețat. Sandro îi binecuvîntează, făcînd cu trei degete semne cucernice. Binecuvîntată după-amiază.

Tînta călătoriei este castelul contesei Leonora di Scandiano. Aici vor fi primiți nuntașii, aici va fi ospătat Gesualdo și suita sa, aici își vor petrece prima noapte pe pămîntul Ferrarei. A doua zi se vor odihni, suita se va aranja, și apoi vor intra în capitală, în cea de a zecea zi a carnavalului. Așa a fost stabilită ordinea defilărilor de către cancelarie ; cei de acolo trebuie să se îngrijească de șirul neîntrerupt al serbărilor de carnaval. Sosirea lui Gesualdo va avea loc joi, cînd în oraș va fi sărbătoare.

Leonora di Scandiano e una din fenomenele corului ducal ; amfitrioana știe desigur că Leonora și Lucrezia, travestite în aprozi, s-au

alăturat suitei. Le invită pe cele două dame în camera sa, abia acolo își scutură de zăpadă beretele. Sabia de la sold e neobișnuit de incomodă pentru ele, se împiedică în teaca sabiei: se îmbrățișează, rîd, pînă cînd contesa le liniștește, căci vocea de femeie răzbate ușor prin ușă, iar servitorii au văzut întrînd la contesă doar doi aprozi, care au adus mesajul cardinalului.

— Cum arată ?

Lucrezia e prima care întreabă, ea e mai cutezătoare, ea e cea pe care — potrivit zvonurilor de la curte — o onorează cardinalul cu grațiile sale virile. Leonora se sprijină de soba de teracotă, se preface că subiectul nu o interesează.

— Aduce a spaniol, este îmbrăcat în veșminte negre, ca și ceilalți. Cînd i-am predat pe tavă, așa cum se cuvine, cheile cele mari ale castelului, el s-a lăsat într-un genunchi în fața mea, așa mi-a mulțumit, apoi mi-a înapoiat tava, ca să rămîn pe mai departe stăpînă... a făcut toate acestea în mod serios, nici măcar n-a zîmbit. Așa sînt acolo în sud spaniolii. Primul său cuvînt a fost să se aducă înăuntru, spre a fi ferite de frigul de afară, instrumentele muzicale, și atunci au tot venit viole, cembalo, flauturi. Trebuie să fie om bun, m-am gîndit, dacă se îngrijește de aceste instrumente...

— Unde putem să-i vedem ?

— Cînd va lua sfîrșit convorbirea cu cardinalul, îi vom invita pe oaspeți la masă. Prin ușița din spatele balconului muzicanților veți putea intra.

... Ce se va cînta ?

— Ceea ce știu acești muzicanți. Mai ales muzică de compozitori venețieni, cel mai mult îi îndrăgesc pe cei doi Gabrieli. Palla mi-a spus că sînt obosiți de umblatul pe drumurile înghețate și că ar vrea să se ducă mai devreme la culcare. Astă seară ospățul nu va dura mult, Leonora, de altfel cei din suită spun despre mirele tău că mănîncă puțin; nici cu băutura nu se întrece. Veniți cu mine, pînă la cină să vă odihniți puțin.

Napolitani hoinari în castelul Scandiano. Rîndași curioși, cu vorbă ciudată, oameni friguroși din sud, în inima castelului ce se înalță din meleagurile înzăpezite ale Italiei de nord. Bucătăriile își revarsă căldura lor cu miros de untură și de mirodenii. Amfitrioana se oprește în fața unei uși, vocea sa devine întrucîtva mai solemnă sub ogive.

— După tradiția casei, aceasta a fost camera lui Boiardo. A murit acum o sută de ani. N-a reușit să termine de scris *Orlando Innamorato*.

— L-ai citit ?

— Cred că nimeni n-a scris așa de frumos despre dragoste, ca Boiardo, draga mea. Dar a trebuit să caut mult în acea carte voluminoasă, pînă am putut găsi adevăratele perle. Credeți-mă că am avut motive să mă ascund cu cartea în grădină, am roșit de-a binelea, așa de... Și cînd mă gîndesc că poate chiar aici, în această cameră și-a scris versurile Matteo Boiardo, unul din strămoșii regretatului meu soț. În semn de pietate nimeni nu locuiește de atunci în această cameră.

Trei dame stau în fața camerei poetului și curteanului mort de o sută de ani. E o după-amiază neobișnuită, prin ochiurile de geam, cuprinse în cerculețele de plumb răzbate albastru-cenușiu lumina înserării. Cu fiecare pas damele se apropie tot mai mult de lumina lumii de afară și totuși e de neuitat această liniște umbroasă de aici, pe care — ca și cum în cotul coridorului ar domni o vrajă eternă — nu o destramă nici un fel de zgomot de-al casei. Și deodată, în capătul celălalt al coridorului răsună un cîntec de bărbat. Un singur tenor, cald-catifelat, de o suavitate sudică, cum nu se poate auzi printre cîntăreții lui Luzzaschi. Toate cele trei dame cîntă în vestitul cor al ducelui, așa că acum sînt deopotrivă de vrăjite de această minunată și nemaiauzită voce bărbătească, ce răzbate în coridorul castelului și umple spațiul strîmt, întortocheat, apăsător de ogive.

— Scipione Palla...

Textul e înghițit de ușă, doar cîte o frîntură răzbate din el, cînd intonează *forte*. Cîntecul e nou, n-au auzit niciodată acest madrigal : cui îl cîntă ? Oare e o repetiție, un exercițiu, o încălzire a vocii, după ceața drumului înghețat, sau se află cineva acolo, care ascultă, care a pus partitura în mîna cîntărețului... căci uneori se domolește și parcă ar încerca, improvizînd, notele cromatice ale madrigalului. Damele se apropie și mai mult de cotul coridorului, vocea lui Palla se aude mai clar : cîntărețul se avîntă în text. Și deodată cîntecul amuțește — s-a terminat oare ? Și acum o voce mai groasă de bărbat spune ceva, aceasta nu mai e tenorul lui Palla. Vocea mai groasă intonează, mai încet, un rînd, oare pe ultimul ? Nu se poate înțelege textul. Toate acestea sînt atît de ciudate, atît de emoționante, acum în prag de seară. Chiar și faptul că stau aici, împreună cu stăpîna casei, și trag cu urechea în fața camerei de oaspeți a bărbaților, ascultîndu-le, în mod necuviincios, cîntecul. În spatele ușii se află mirele pe care Leonora nu l-a auzit încă vorbind. O încearcă isпита să ciocănească la ușă, să provoace spiritele într-un mod jucăuș-pastoral, dar trec mai departe. Pe o scăriță laterală se poate ajunge în balconul mării săli a castelului, unde — dacă se așază mai în spate — pot să rămînă fără să fie văzute. Nimeni nu ia seama la cei doi aprozi pe care stăpîna castelului îi invită să ia loc în balcon.

Câți ani o fi avut Boiardo, cînd a zărit-o pentru prima oară, la un turnir, pe Antonia Caprara, acea fată de optsprezece ani în jurul căreia a ridicat în *Canzoneria* sa minunatul castel al iubirii cavaleresti ? Contesa Scandiano cunoaște legenda acestei iubiri ce ține de tradițiile casei. Boiardo avea cam tot atîția ani, ca și Gesualdo acum, care a trecut peste treizeci, cu o treime dintr-un deceniu. Iar Antonia Caprara, care n-a devenit niciodată soția lui Boiardo — cam tot atîția, ca și Leonora — optsprezece. Contesa spune încet versul pe care Boiardo l-a dedicat Antoniei în prima străfulgerare a iubirii sale :

*„Ceruri torențe de iubire varsă ;
văpăile dulci în văzduh se-nalță,
inimile dragi de jarmec exaltă.
Doamnele petrec în jocuri vesele
de v-ați-ascunselea și-n dulci cîntece,
cuprinse de dragoste
să veselesc sprințarele suflete.“*

Glasul se stinge, draperia se mișcă, cele două fete rămîn în adîncitura balconului, sub care se află sala cu masa pregătită pentru cina festivă.

Se găsesc încă sub vraja cîntecului și a glasului de bărbat, cînd jos se deschid ușile și de la locul de pîndă urmăresc sosirea bărbaților. Locul de cinste i se cuvine cardinalului. Alessandro își aranjează în falduri artistice mantia de damasc și se așază la masă, purtînd pe cap bereta de purpură. Canonicului-ajutor îi revine cîntea de a rosti binecuvîntarea cinei. În fața cardinalului ia loc mirele. Pe pieptul său strălucește bijuteria unei decorații spaniole. Tonalitatea și reflexele catifelei negre dau un aer deosebit de festiv cinei. Ferrarezii se deosebesc de napolitani prin armonia franțuzească a catifelelor, a brocarturilor și a dantelelor lor. Prima seară pe meleagurile familiei Este.

Contesa Scandiano predase oaspetelui cheile cetății, vrînd să arate prin asta că ea se retrage și că atît timp cît bărbații se află aici, prințul Venosei este stăpînul. Așa că îi salută zîmbind pe bărbați, ia seama dintr-o privire cum sînt rînduite bucatele pe masă, face o reverență și iese. Cina se desfășoară de parcă ar fi o agapă de burlaci. Mîine vor ajunge la Ferrara, va lua sfîrșit la Scandiano distracția care a durat două zile.

Au intrat bărbații : care o fi mirele meu ? Seamănă oare cu unchiul cel sanctificat, al cărui portret e răspîndit prin toată Italia de tîrgoveți ? În aceste picturi ieftine, Carlo Borromeo e înfățișat în sutană albă, cu ochii înălțați spre cer, de parcă ar fi părtaș la o minune dumnezeiască. Oare seamănă cu el cel care îi poartă numele ?

Îmbrățișînd-o pe după umăr pe Lucrezia, Leonora se apleacă înainte, pentru a-i putea privi, prin crăpăturile balustradei de lemn, pe cei ce stau la masă. Își pune pe față masca, îl vede de acum pe bărbatul care va fi cel dintîi bărbat în viața ei. Cum arată Gesualdo ? Lîngă ea se află Lucrezia, mîna i se încheștează convulsiv de brațul ei, se apleacă și mai mult înainte. Alexandro povestește vreo întîmplare hazlie vecinului său de masă și acum — ca într-o străfulgerare — parcă s-ar ivi un surîs pe chipul bărbatului palid, întunecat. Nu poartă barbă ca spaniolii — Leonora se temea și de acest lucru — gulerul alb, scrobit, înalt, îl obligă prin rigiditatea lui să-și țină în sus capul ce i se conturează cu părul său negru și des. Părul i se lasă moale într-o parte și alta, fruntea bombată rămîne liberă, pletele nu-i ajung pînă la umăr, așa cum poartă pe aici tinerii după moda de peste munte. Mîinile sale sînt ciudate, lungi, albe. Mîna dreaptă i se ivește din manșeta albă de dantelă, ține furculița, o ridică, se uită la modelul fin al gravurii de pe ea, apoi o așază pe masă. Acum mîna îi stă inertă, pînă urmează la rînd celelalte feluri de mîncare. Pe balcon începe să cînte în surdînă un mic cor, mai întîi în cîntecul lui Palestrina, maestrul polifoniei. Bărbatul își ridică privirea spre balcon, dar de jos nu se poate vedea locul unde stau cele două femei. Oare Alessandro cunoaște locul ? Cunoaște cetatea Scandiano ? Oare aripile pasiunii l-au purtat și la Leonora di Scandiano ? Să va folosi oare de această noapte pentru a rămîne în doi cu Lucrezia, sub acest acoperiș străin, dar sigur ? Acest Alessandro, cu chipul său acvilin, acum transportat, e într-adevăr fratele Leonorei, sau e doar un cavaler galanton care dă tîrcoale cu ochi jinduitori surorii sale vitrege ? Priviți de la înălțimea balconului, suita ferrareză, cavalerii napolitani, cîntăreții se contopesc într-o singură imagine. Printre ei se află Filomarino și Palla (acesta din urmă e nobil al Regatului Napolitan, așa că i se cuvine să poarte armă, iar Filomarino e îmbrăcat în veșminte negre de *magister*), trei baroni vasali ai familiei Gesualdo, ca ofițeri ai suitei, cîțiva curteni, un medic, un diac cronicar, un preot.

— Îți place Gesualdo ?

Leonora e mult mai tînără decît Lucrezia, despre virtuțile căreia se vorbesc multe la curtea ferrareză : se vede treaba că sîngele Este nu întinează ca și cel al regilor francezi.

— Acest om ... acesta a fost cel care ... a înfăptuit ... ?

Pare a fi un cavaler desăvîrșit. După mișcările gurii se poate distinge clar felul cum pronunță cuvintele în sporovăiala de curtean, cînd i se adresează cardinalului, iar acum rîd împreună, discutînd ca între bărbați. Nu e un monstru, așa cum îi era groază Leonorei cînd se gîndea că va trebui să alunge o stafie în clipa cînd va fi să-l primească în patul ei pe Gesualdo. Acesta ar fi deci bărbatul : un cavaler cu chip intere-

sant, cu mișcări alese, cu veșminte negre ; mimica feței sale trădează că urmărește cu atenție fiecare cuvânt ce i se spune. Din zorii zilei a pornit călare, doar spre seară au ajuns în Scandiano și, cu toate acestea, acum Don Carlo își ridică cupa, face complimente și răspunde toasturilor ca și cum s-ar fi așezat la masă după o îndelungată odihnă.

Lucrezia, care poate că îl iubește pe cardinal, privește în jos cu ochi reci. Cine e acest om care vine la Ferrara pentru a le tulbura cercurile intime ? O va lua cu el pe Leonora, singura ei prietenă, care, chiar dacă nu cunoaște toate secretele Lucreziei, o înțelege și e rudă de sînge cu Alessandro ? Acesta e deci Gesualdo. Chipul său e înspăimîntător atunci cînd își mijește ochii, și se uită în gol peste masă, privirea îi e speriată, de parcă ar fugi din fața unei primejdii. Oare îl urmăresc într-adevăr Erynniile ? Fantoma Mariei d'Avalos și a lui Fabrizio ? Oare cum îi sînt nopțile, cum va fi prima noapte a lui Gesualdo . . . cu Leonora ? Poimîine . . .

Ce poate să-i spună Leonorei ? Nu o va amăgi că e un cavaler frumos, așa cum sînt tinerii ferrarezi : blonzi, în veșminte colorate, purtîndu-și părul după moda franțuzească. Carlo ar putea fi luat drept spaniol, nu se observă la el moștenirea lombardă a mamei sale, lumea spaniolă din Napoli și-a pus pecetea asupra lui. Arată ca și cum un senior castilian ar fi înconjurat de oamenii săi. Oare e trufaș, ca unul care poartă coroană de prinț ? Sau e un artist, și rabdă conversația lipsită de noimă și cina îmbelșugată, ca pe niște pedepse ce trebuie să le suporte ? Cine e acest Carlo care a venit din depărtări pentru a o duce în castelul său întunecat pe Leonora ?

32

Palestrina a fost înmormîntat la Roma, într-o dimineață cețoasă de la începutul lunii februarie a anului 1594. Papa Clemente al VIII-lea, ultimul său stăpîn, i-a stabilit locul de veci în biserica Sfîntului Petru și a îngăduit ca pe piatra sa funerară să se sape, după numele său, epitaful : *Musicae princeps*. Cel care și-a luat rămas bun într-un mod creștinesc de la această lume a fost un bărbat de șaptezeci de ani, încă în putere, ceea ce nu constituia un lucru atît de deosebit și de zguduitor, încît toți amabasadorii din Orașul Etern să trimită curieri călare, cu această veste la orașul sau la principele lor.

Muzio Effrem, membru tînăr și mai neastîmpărat al societății muzicale a lui Gesualdo, nu era prea bucuros că nu poate face parte din

alaiul de nuntă, și l-a putut ajunge din urmă pe protectorul său abia mai târziu, căci mai întâi s-a dus la Roma, și de acolo a pornit spre Ferrara. Singur a călătorit mai repede decât alaiul numeros, și l-a ajuns din urmă pe stăpînul său la Scandiano. La Roma aflase despre moartea lui Palestrina și a așteptat funerariile. A putut relata astfel ca martor ocular despre înmormîntarea care a alungat plictiseala din timpul iernii în Orașul Etern, și a adunat în fața Bisericii San Pietro o asemenea mulțime de oameni cum nu se mai întîmplase la Roma poate nici cu prilejul alegerii unui papă. În capela nou deschisă, unde urmau să fie așezate rămășițele pămîntești ale marelui muzician, ședeau de jur împrejur o mulțime de cardinali. O cinstire mai mare nici că putea să aibă cineva care n-a făcut parte din lumea aristocraților și care a rămas toată viața un muzician blajin și deosebit de sîrguincios.

Effrem adunase toate zvonurile din Roma, relată tot ce auzise despre ultimii ani ai lui Palestrina. Își îngrijea soția, cînd a luat boala de la femeia aflată în convalescență. Boala i-a afectat plămînii, bărbatul puternic s-a prăpădit în cîteva zile și, așa cum se cuvine, și-a dat duhul Creatorului.

— Se spune că a muncit foarte mult. A depus străduință și în prăvălia donnei Virginia, soția lui de-a doua. Femeia moștenise de la primul ei soț o prăvălie de blănuri. Cu această zestre o luase Palestrina de soție pe Virginia, la un an după moartea primei sale soții. Prima sa căsnicie a decurs în bună înțelegere, dar cu multe griji și neajunsuri; aveau trei copii. În schimb, donna Virginia stăpînea o casă frumoasă, și i-a asigurat maestrului toate condițiile ca să-și poată consacra tot timpul liber pentru a compune și pentru a-și îndeplini îndatoririle muzicale. Femeia a dorit însă ca maestrul să mai zăbovească și să-și mai arunce ochii și prin prăvălia de blănuri.

— Ce a rămas în urma lui Palestrina ?

— În ultimii ani i-au apărut mai multe volume unul după altul, în timp ce înainte dura multă vreme pînă își încropea banii necesari pentru tipărirea cîte unui volum.

Acum blănurile îi asigurau din belșug și bani pentru editori... Virginia spunea cu mîndrie că în cei treisprezece ani, de cînd sînt împreună, maestrul a publicat șaptesprezece volume. Printre opusuri, poate că treizeci de messe sînt cele mai frumoase ! Maestrul s-a ocupat și de cercetarea cîntecelor gregoriene, de curățirea muzicii gregoriene de melismele de prisos. Motetele alcătuiesc șapte volume, madrigalurile — două, celelalte volume sînt compuse din offertorii, litanii, lamentații și din *Magnificat*. Au mai rămas în urma sa și o seamă de manuscrise, poate că tocmai le pregătea și pe acestea spre publicare.

— Ce fel de muzician e fiul său ?

— Îl cheamă Iginio, e de acum însurat. Nici vorbă să-l egaleze pe tatăl său, dar e și el muzician. Acest Iginio va duce la bun sfârșit editarea opusurilor neterminate.

— Ce anume i-a făcut pe cei din Roma ca să-l înmormînteze cu atîta pompă ?

— A trăit foarte mult timp în Urbe, toată lumea îl cunoștea cînd trecea prin fața bisericii San Pietro. Am fost să-l văd pe catafalc. Arăta ca un bătrîn respectabil, cu părul cărunț, cu barbă, cu chip blajin. *Princeps Musicae* — toată lumea îl lăuda. La înmormîntarea sa a cîntat corul Sixtinei, deși înainte cu treizeci de ani papa Paul al IV-lea îl izgonise pe Palestrina din capela Sixtină. De ani de zile corul cîntă în Vinerea Mare ale sale *Improprietas*. Era cunoscut de întreaga Romă, fusese consecutiv dirijor la bazilica Laterani și la Santa Maria Maggiore, numai cîntăreții capelei Sixtine n-au vrut la vremea respectivă să se întoarcă la el. Acum și-au făcut *mea culpa*...

— Ce va rămîne, Muzio, din tot ceea ce a creat Palestrina ?

— Pentru fiecare altceva, Don Carlo — mie cele mai dragi îmi sînt motetele din volumul *Cîntarea Cîntărilor*. Dar și eu consider că lucrarea sa cea mai importantă este *Missa Papei Marcellus*.

— Ce părere ai despre madrigalurile sale ?

— Pe vremea cînd Palestrina era tînăr, nu se simțea obligat, fiecare diletant, să compună madrigaluri. Palestrina însă a scris cu plăcere madrigaluri — unele dintre ele le-a prelucrat mai tîrziu și în mesele sale. Suspinele de dragoste s-au transformat în *Kyrie*...

— Îți mai amintești și de alte asemenea metamorfoze ? Să încheiem cu amintirea lui Pierluigi această frumoasă și lungă zi !

„*Vestiva i colli e le compagne intorn’
Già fu chi m’ebbe cara
Giovinetta... giovinetta a dentr’a’suoi...*“

Cîntecul încetează deodată. Sînt muzicanți cu toții și își aduc aminte de *Kyrie*.

— De mult, cu aproape patruzeci de ani în urmă, i-a apărut primul său volum de madrigaluri. Cîntecele sînt scrise pentru patru voci, ca și cum madrigalurile ar constitui adevărate coruri. Îmi amintesc de acesta :

„*In quel si chiaro
e lucido soggiorno
lucido soggiorno...*“

— Acest madrigal are un asemenea efect, de parcă aș asculta... o întreagă orchestră... trecerile parcă ar fi sunete de fanfară... sau

chiar trîmbița Ingerului. Ai observat, Muzio, sfîrșitul ? Tenorul și sopranul țin prelung nota joasă, în timp ce basul cîntă piano „*lucido soggiorno*“...

— Dacă îl ascult pe Palestrina, nu mă mai pot întoarce la propriile mele madrigale. Este ca și cum maestrul ar fi măturat totul... într-un mod ciudat, sînt expus acelor vîrtejuri de vînt, despre care a scris Dante. Frumoasă seară ; îți mulțumesc, Muzio, că te-ai grăbit și că m-ai ajuns din urmă. La Ferrara n-am fi avut atîta timp. Mă gîndesc că atunci cînd vom putea fi iarăși numai între noi, mi-ar face plăcere să ascult — sub formă de cor — cîteva dintre compozițiile lui Palestrina.

Maestro Luzzasco Luzzaschi ținea ultima repetiție cu corul doamnelor. Glasul fetelor și femeilor așezate în semicerc parcă ar fi fost gătit astăzi de emoție, cîntecul era acoperit de cembalo, domina sunetul metalic. Instrumentul sosise nu de mult din Imperiul german, fusese trimis din München de către Orlando di Lasso, ca dar al ducelui bavarez făcut principelui Ferrarei.

Maestro, care se apropia de cel de al cincizecilea an al vieții, își ascundea veșnica sa nemulțumire în spatele zîmbetului său blajin. Era un muzician excelent, un compozitor remarcabil, putem spune un virtuoz al tuturor instrumentelor. Își obișnuise corurile să aibă încredere în acompaniamentul său la cembalo. Indiferent dacă dirija propriile sale compoziții, sau lucrările altor compozitori, își nota pe propria sa partitură și acompaniamentul instrumental. Această metodă o recomanda tuturor celor despre care presupunea că îl vor urma.

Vestitul cor era alcătuit din nouă femei. Patru dintre ele făceau parte din înalta aristocrație de la curte — Leonora di Scandiano, Vittoria Bentivoglio și Lucrezia Bendidio — pe lângă Leonora d'Este. Dar vocea cea mai frumoasă o avea tînăra Laura Perpera, care a ajuns la Palat din periferia Ferrarei. Minunatul ei sopran fusese descoperit încă de timpuriu în corul bisericii, și Luzzaschi a adus-o aici cînd s-a organizat corul de femei. *Maestro* a pus-o la încercare pe Laura, dîndu-i să interpreteze compoziții în care cînta doar o *singură* voce cu acompaniament de cembalo. Acestea constituiau experiențele monodice ce se desfășurau cu ușile încuiate, potrivit pasiunii maestrului pentru tot ce e nou.

Luzzaschi, care se și plîngea mereu de prea multele lui feluri de munci, nu o ducea pe roze la Palat. În ceasurile sale mai liniștite trebuia să transcrie sau să compună din nou compozițiile marilor seniori și, în primul rînd, madrigalurile alteiței sale. Alfonso era un *dilettante* veritabil, așternea cu plăcere pe hîrtie cîte o idee muzicală ce îi venea

în minte, uneori chiar în timpul audiențelor, dar apoi o lăsa neterminată. În ceea ce privește activitatea sa propriu-zisă, Luzzaschi trebuia să pregătească materialele muzicale pentru toate serbările, defilările și spectacolele de teatru de la curte. Așa au luat naștere vestitele sale lucrări muzicale care dădeau farmec curții ferrareze și făceau ca serile să fie frumoase chiar și atunci când nu era nici o sărbătoare deosebită.

Dar cele mai grele săptămâni ale dirijorului ferrarez începeau înainte de carnaval, când întregul oraș era curios să știe cu ce surprize va mulțumi ducele pentru fidelitatea și devotamentul poporului. Nu putea rămâne secret față de nimeni că serbările, spectacolele de teatru și reprezentațiile de la curte consumau o bună parte din veniturile acestei țărișoare. Locuitorii satelor, sărăcimea orașului și cei care nu țineau să guste din plăcerile unor astfel de pasiuni costisitoare, urau desigur aceste carnavaluri costisitoare ale curții.

Aceste deșertăciuni lumești erau afurisite mai cu seamă de ordinul călugărilor cerșetori. Fiind mai apropiați de oamenii mărunți, știau că atîta strălucire irită poporul sărac și că îl ațîță împotriva stăpînilor săi plini de bogăție și de aroganță.

Alfonso — cel de al cincilea duce al Ferrarei și cel de al doisprezeclea stăpîn al ei din familia Este — își sărbătorise acum doi ani cea de a șaizecea zi de naștere. Când venea vremea carnavalului, parcă se redeștepta în el tinerețea sa zgomotoasă de odinioară și se avînta cu înflăcărare în plăcerile pregătirilor pentru carnaval. Când — după Bobotează — începeau defilările hazlii, plimbările în costume de carnaval, nu o dată ducele se amesteca și el prin mulțime, travestit în măscărici de curte, cu mască pe față. În astfel de cazuri căuta aventuri ocazionale, pentru a-și pune la încercare farmecul său bărbătesc. Cele cu mai multă experiență îl recunoșteau, și damele îi acceptau cu plăcere jocul. Vestea unor asemenea aventuri se răspîndea, desigur, cu repeziciune, iar escapadele prea îndrăznețe dădeau loc și la reproșuri. Acum doi ani, predicatorul benedictin mai că nu îi spusese pe nume stăpînului Ferrarei în predica ce o ținuse în timpul postului cel mare. Trei soiuri de fățarnici a criticat deodată, soiuri care merită să fie dojenite deopotrivă : pe grandomanul sărăntoc, pe avarul bogat, dar mai ales — spunea înfocatul *pater* — pe acel bărbat în vîrstă, care nu-și înfrînează poftele păcătoase și, ascunzîndu-și chipul bătrîn în spatele unei măști, încearcă să camufleze realitatea.

Încă în accea zi toată Ferrara sporovăia despre predica benedictinului și curtea era înclinată să-l cheme la ordine pe predicatorul cutezător. Cardinalul Alessandro a fost însă de altă părere : vîntul spulberă repede spuza predicilor de post. Orice acțiune îndreptată împotriva unui călugăr — după cum arată și cazul lui Campanella — provoacă sînge rău în întreaga Italie, i se duce vestea. Un lucru e sigur

și anume că de atunci Alfonso n-a mai fost văzut în costum de carnaval.

Cînd alaiul nuntașilor a cotit în piața de la intrarea în *Castello*, în fața napolitanilor s-a ivit, în lumina soarelui de primăvară timpurie, o mulțime ce forfotea în veșminte pestrițe de carnaval. Era aproape pe înserat, sfîrșit de iarnă, natura abia își dezmoțea lăstarele înghețate. Ceasul albastru : asupra Ferrarei se lăsase o ceață deasă, nălucire cu reflexe azurii în razele soarelui ce scăpătase. Alaiul s-a apropiat de podețul cetății Este ; a ieșit straja îmbrăcată de gală, purtînd lăncii cu steaguri. Trîmbițașii lui Gesualdo s-au așezat în semicerc, Filomarino a preluat conducerea lor și spre desfătarea ferrarezilor au cîntat un marș, o compoziție de muzică de turn și, la sfîrșit, stingerea. Gesualdo ședea în caleașca sa, de acolo a ascultat muzica. Ritmul a fost bun, săltăreț, napolitan. Cu simțul său dezvoltat, Filomarino a reușit să însufle avînt trîmbițașilor. Prima încercare a reușit de minune. Străjerii cetății își aruncau căciulile în aer, stindarde fluturau peste tot, aprozii aruncau în sus și apoi prindeau micile stegulețe cu steme. În spatele suitei lui Gesualdo se adunaseră în cerc larg trecătorii din Ferrara și cei pe care i-a ademenit de acasă muzica ce a răsunat la o oră atît de neobișnuită. Toate acestea n-au constituit decît primul răspuns la primirea făcută de Alfonso, un fel de anunț cum că oaspetele familiei Este a sosit la timp. La etajul palatului s-a deschis o fereastră, în ea s-a ivit cardinalul, făcînd cu mîna dreaptă semne de binecuvîntare. După aceea alaiul s-a așezat în rînduri și în locul muzicanților au preluat conducerea ofițerii. Napolitanii au pornit prin piața mare, pe largul *corso*, pe care Ercole d'Este l-a proiectat și care oficial a fost denumit *addizione Ercolea*. Pe la mijlocul acestei străzi largi se înălța *Palazzo dei Diamanti*, ce fusese construit de familia Este din cuburi de marmură fin șlefuite, pentru tinerele vlăstare ale familiei. Frumusețea neașteptată a fațadei, formele structurii sale cu două etaje erau atribuite gustului dezvoltat al răposatului cardinal Luigi d'Este. În acest palat se mutase de cîțiva ani Cesare d'Este, ceea ce avea o semnificație simbolică. Aceasta însemna că după moartea lui Alfonso, pe tronul Ferrarei îl va urma nepotul său, Cesare.

Cînd vestea sosirii alaiului de nuntă s-a răspîndit prin oraș și cînd trîmbițele napolitanilor au răsunat și de-a lungul bulevardului prințului Ercole, maestrul Luzzaschi și-a astupat zîmbind urechile, a mulțumit coristelor și a încheiat ultima repetiție. Poimîine va avea loc la Castello serbarea la care corul va da examen. De data aceasta corul nu va mai cînta în fața unui oaspete care e cel mult un *dilettante* iubitor de muzică, de cele mai multe ori un ambasador, vlăstar princiar sau senior lipsit de ureche muzicală pe care curiozitatea sau vreo misiune l-a adus la Ferrara și ducele îl consideră demn de a organiza în cinstea sa

o serbare la curte. Acestea sînt acele ocazii, cînd cheltuielile cad pe neașteptate în circa vistiernicului, care socotește totul în scuzi. Din nou trebuie să ceară avans de la perceptori și, în astfel de cazuri — fără să se țină seama că e iarnă — încercații perceptori o roiesc prin sate și în cartierele sărace după bani. Dar acum chiar și muzicanții îl așteptau pe oaspetele napolitan, cei inițiați știau că Venosa este unul dintre cei mai de seamă muzicieni ai Italiei. De cînd s-a răspîndit vestea căsătoriei Este-Gesualdo, partiturile lui Don Carlo au început să fie foarte căutate. Madrigalurile lui Gesualdo erau încercate în multe locuri. Toată lumea se cuvenea să laude lucrările nu totdeauna înțelese, deși Luzzaschi atrăsese atenția cît de grea este învățarea corectă a acestor compoziții cutezătoare și adesea capricioase, care respectă prea puțin tradiția. „Gesualdo — *summa summarum* — este un artist mare” — spuse dirijorul către stăpînul său, cînd ducele ceruse părerea sinceră a maestrului.

Cu Baldini, editorul de lucrări muzicale, Luzzaschi vorbise prietenește, cînd a atras atenția meșterului că în curînd va trebui să înceapă lucrările de tipărire a compozițiilor lui Don Carlo.

— Sincer îți spun, Vittorio, că acești napolitani nu renunță la polifonie. Nu încearcă ceea ce experimentează florentinii. Dar ai să vezi că — cu toate acestea — compozițiile prințului sînt noi și neașteptate. *Senza preparazione* — așa se prezintă cromatica sa. În aceasta e cel dintîi printre toți compozitorii pe care îi cunosc.

— E mare lucru, dacă excelența ta, care te consideri discipol al lui Cipriano da Rore, ridici la un asemenea rang înalt opera prințului. Din ceea ce am văzut pînă acum, îi pot aduce și eu numai laude. Și textele sînt frumoase. Acolo, unde va fi cazul, voi evidenția numele domnului Torquato. Sper că toată lumea va putea fi mulțumită de ediția pe care o voi realiza. Dar acum, trecînd la *nervus rerum*, cine va plăti cheltuielile de tipărire, *Messere Luzzasco* ?

— Cardinalul Alessandro mi-a spus că aceasta va fi darul casei Este pentru înaltul oaspete, noul membru al familiei. Nu te îngrijora, și se vor acoperi toate cheltuielile, dacă vom reuși să înduplecăm inima vistiernicului. Acest prim volum nu va fi pentru dumneata, Vittorio, o afacere proastă. Pentru primele ediții vei găsi cumpărători nu numai în Italia, dar și în Franța și chiar și în Imperiul german. Numele lui Gesualdo... e cunoscut azi în toată Europa, deși nu numai datorită madrigalurilor sale. Noi să nu ne batem de acum capul pentru aceasta. Dar, dacă prințului Venosei îi va plăcea ediția domniei tale, va alege ca editor și de acum încolo tot atelierul Baldini. Ceea ce pentru domnia ta nu poate fi indiferent.

— Cînd voi primi manuscrisele ?

— Scipione Palla m-a anunțat că volumul se află la el, împreună cu dedicația napolitană pe care a pregătit-o eminentul Stella. Tot Palla va aduce și desenul emblemei Gesualdo, care, așa cum e conceput, va figura împreună cu blazonul Este, semnificînd și prin aceasta unirea strînsă a celor două familii...

— Crezi în fericirea acestei căsătorii, domnule Luzzaschi? Cineva, mă rog... cu care s-a întîmplat așa ceva... Crezi?

— Sîntem amîndoi niște simpli cetățeni. Să nu ne amestecăm în treburile care nu ne privesc. Dumneata ai fi trebuit să tipărești madrigalurile chiar și atunci dacă ele ar fi fost niște încercări ale unui senior *dilettante* lipsit de talent. De faptul că avem de-a face cu compoziții autentice, scrise de un autor excelent — nu te îndoiești nici domnia ta. Ce vor deveni, cum se vor dezvolta, unde vor ajunge lucrurile... nu poate ști nimeni dinainte.

33

Mai întîi au cinstit memoria lui Carlo Borromeo. Ducele Ferrarei și-a scos de pe cap bereta de catifea pe care o purta mereu pentru a-și ascunde chelia tot mai pronunțată. Alfonso al II-lea era un bărbat înalt, cuvintele sale, gesturile sale, întreaga sa retorică plină de demnitate dădea a înțelege oricărui vizitator că nu se simte la largul său în propria-i Macedonie. Ducele nutrea ambiții de domnie, care ar fi reclamat un rang de rege sau chiar de împărat. Se complăcea în rol de atotștiutor, de erou al turnirelor, al expedițiilor militare și al aventurilor vînatorești, de cel mai bun călăreț, de cel mai precis tunar, de muzician eminent, alchimist, protector al poezilor, de constructor de canale, de mecena al pictorilor și arhitecților, de creator al cancelariei și spionajului ferrarez. Toate acestea, întruchipate într-o singură persoană: altelea sa Alfonso. Și, curios lucru, toate aceste trăsături, cu care uneori se și fălea, erau adevărate. Arareori natura a fost atît de darnică înzestrînd cu atîtea veleități și virtuți un om care s-a născut în leagănul de purpură al Ferrarei.

Ambiția sa de mărire era nelimitată. De cînd familia Medici purta singurul titlu de mare duce în Italia, se simțea aproape umilit că trebuie să se mulțumească doar cu titlul de duce, la fel ca și ceilalți prinци italieni. Iși dorea nespus de mult titlul de „majestate” și se și vedea cu coroană regală pe cap. Și, cum Ferrara era prea mică pentru

ridicarea în rang, s-a amestecat în fel de fel de aventuri politice. Astfel, și-a întins mîna după tronul polonez. Electorii poloni l-au costat sume uriașe în vreme ce ambasadorii forfoteau neconținut între Ferrara și stările din Polonia. Pentru obținerea mult rîvnitului titlu de rege, Alfonso a promis că va achita datoria de stat polonă în sumă de două milioane de galbeni și că va ține pe propria sa cheltuială o oaste permanentă. Intreaga țărișoară fragilă aștepta cu strîngere de inimă veștile ce urmau să sosească din nord. Iar cînd s-a aflat că trimisul special al lui Alfonso — datorită atît unor aventuri în timpul călătoriei cît și datorită îmbolnăvirii — a ajuns prea tîrziu la Cracovia, unde electorii se întruniseră pentru alegerea regelui, și că majoritatea stărilor i-au oferit coroana regală lui Ștefan Bathory care a acceptat toate condițiile ce i s-au prezentat, orașul lui Alfonso a răsuflat ușurat : s-a sfîrșit cu aventura lipsită de minte, care ar fi dus țara și stăpînul lor la un dezastru inevitabil.

Acest principe viclean și cu multă experiență, urmărind realizarea ambițiilor sale de mărire, a căzut și în cursa întinsă de un șarlatan levantin. Armeanul care fugise din Constantinopole a venit la Ferrara cu o suită recrutată pe bani și, în numele poporului de acolo, i-a oferit lui Alfonso coroana regatului Ierusalim. Amintirea lui Ariosto și a Ierusalimului Eliberat au reînviat deodată. În timp ce îl ospăta cu toate bunătățile pe misteriosul conducător al delegației, Alfonso a făcut demersuri la Sfîntul Părinte și, concomitent, la cancelaria imperială, pentru a afla cum va fi primită vestea încoronării sale ca rege, dacă va lua într-adevăr în stăpînire Sfîntul Pămînt, la trei sute de ani după retragerea și a ultimilor cavaleri din sirianul *Krak des Chevaliers*. Cînd însă s-au adunat dovezi după dovezi cum că a căzut în mrejele unui escroc, Alfonso și-a aruncat în temniță protejatul. Dar levantinul era umblat în lumea închisorilor, l-a mituit pe paznic și a fugit din Ferrara la Milano.

Amabilitatea cuceritoare, exercitată la timp, sinteza fericită dintre „curtean” și „principe” constituiau caracteristici proprii familiei Este. Solicitatorul de orice rang găsea uși deschise la Alfonso. Îi lua cererea, îi promitea rezolvarea ei favorabilă, își asculta cu încîntare propriile înțelepciuni, cînd analiza pe loc cazul. După aceea uita totul și toate rămîneau așa cum au fost. Așa că adepții lui mai intimi au denumit în ironie camera de primire a lui Alfonso „pămîntul făgăduinței”. În schimb Alfonso trăia cu certitudinea că poporul său îl idolatrizează, că el este un model de „Principe bun”.

A întrerupt ordinea audiențelor din acea dimineață în momentul în care i s-a anunțat că prințul Venosei s-a prezentat — deocamdată *in secretis* — pentru a-i face o vizită confidențială. Încheierea căsătoriei va putea avea loc doar peste cîteva zile. Pentru pregătirea pri-

mirii oficiale, Don Carlo n-a zăbovit nici o clipă să se prezinte și — potrivit etichetei de la curte — „să sărute cu plecăciune mîna alteței sale“. În ceea ce privește protocolul, nu s-au ivit greutăți. Deși Gesualdo deține cel mai înalt titlu nobiliar, este *princeps*, totuși, după concepțiile italiene, e încă departe de rangul unui principe domnitor, chiar dacă acesta este doar *dux*. Iar faptul că Gesualdo este *pair* al Regatului Napolitan și că acest rang al său a fost recunoscut și de Spania, de asemenea nu constituie nici un impediment. Relațiile dintre Ferrara și Coroana Spaniolă sînt reci, nu dușmănoase. Prietenia față de francezi e păstrată de cea de a cincea generație a familiei Este. Parisul e reazemul cel mai puternic al Ferrarei, în lumea papilor care se succed și printre celelalte figuri conducătoare de pe tabla de șah a Italiei. Să vină Don Carlo așadar pentru „sărutul mîinii“ în secret, potrivit ceremonialului. După aceea ducele Alfonso nu mai dorește să mai primească pe nimeni. Aceasta înseamnă — cel puțin pentru domnii consilieri Bevilacqua și Montecuccoli — că Don Carlo va fi reținut de duce la masa obișnuită de prînz care se va desfășura de data aceasta fără nici o etichetă deosebită.

Se cădea să se înceapă cu Borromeo — prin această reculegere, plăcută și Domnului, se putea crea din capul locului o atmosferă mai intimă. Alfonso îl cunoscuse, desigur, pe arhiepiscopul milanez, fiul contelui Arona și al Margaritei Medici, care fusese cu cîțiva ani mai tînăr decît el. Borromeo a devenit un sfînt, apoi, la vîrsta de patruzeci și patru de ani a părăsit lumea celor vii, în timp ce ducele Alfonso e încă un bărbat puternic, departe de a putea fi considerat bătrîn. Așa cum se cuvenea, ducele s-a interesat mai întîi de procesul sanctificării fostului arhiepiscop. A promis că Ferrara va sprijini la Curie încheierea cît mai grabnică și favorabilă a procesului lui Carlo Borromeo. Cel mai fericit lucru ar fi dacă Sfîntul Părinte ar pronunța „sentința“ încă înainte de finele secolului, ceea ce ar proiecta o strălucire deosebită nu numai asupra lui Gesualdo și asupra familiei sale, dar și asupra Italiei. Poziția socială a lui Don Carlo ar deveni cu totul alta pe pămîntul italian dacă s-ar putea spune : iată-l pe nepotul Sfîntului. Această glorie s-ar răsfrînge întrucîtva și asupra casei Este.

În timp ce au discutat despre defunctul arhiepiscop, Alfonso și-a cercetat din ochi oaspetele : seamănă oare cu cardinalul înalt și slab pe care privirea pătrunzătoare și forța ce iradia din persoana sa l-au făcut de neuitat ? Ce a moștenit Carlo din toate aceste virtuți puternice, din manifestările voinței ascetice, din umilința exercitată cu demnitate umană, care judeca totul prin prisma „*ad maiorem Dei gloriam*“ ? În asemenea cazuri nu ținea seama de nici un fel de punct de vedere dinastic, iar cuvintele arhiepiscopului Carlo răsunau de parcă o mîna uriașă ar fi pus să vibreze strunele Providenței.

Amintirea lui Borromeo l-a îndemnat pe Alfonso să arunce oaspetelui său ghemul unei teme mai prietenești.

— N-ai avut încă prilejul, dragă Carlo, să vezi colecția familiei noastre, galeria instrumentelor muzicale. M-am străduit și eu să o completez... cum s-a putut, cu cele mai bune instrumente ce se construiesc în Europa. Îmi îngădui să fiu mîndru de ea; o asemenea colecție nu are nici măcar alteța sa Ferdinando din Florența. Mi-ar face plăcere dacă am vizita-o împreună. Nici nu mai trebuie să spun că întreaga colecție, vă aparține. Sosirea dumneavoastră a fost precedată de vești excelente, iar eu însumi am găsit atîta plăcere în compozițiile pe care le-ai scris încît pentru mine constituie o deosebită onoare de a deschide și din acest punct de vedere porțile casei noastre în fața unuia dintre cei mai de seamă muzicieni ai Italiei.

— Alteța voastră mă înconjoară de pe acum cu o mare dragoste. Ce fericit ar fi fost unchiul meu Carlo Borromeo dacă ar fi aflat despre această căsătorie, fiind încă în viață! Sînt aproape zece ani de cînd a murit...

— *Requiescat in aeternam gloriam*. Noi însă mai avem încă multe de făcut în această Vale a Plîngerii.

— Alteța voastră știe prea bine că noi, cei din Napoli, sîntem doar o roțiță în marele mecanism ce se numește *Pax Hispanica*. Un singur moșneag stă în Escorial, și el hotărăște ritmul evoluției întregului glob pămîntesc.

— Dumneavoastră credeți... în învățăturile lui Galilei?

— Nu mă ocup de astronomie. În schimb, un *pater* napolitan, care deși e un suflet turbulent are o minte excelentă, un anume Tommaso Campanella, mi-a relatat că s-a întîlnit la Padua cu Galilei. Poate că de acest fapt mi-am amintit, de aceea s-a ivit comparația, dar în realitate am folosit numai simbolic exemplul cu rotirea Pămîntului. Nu sînt convins nici de aceasta și nici de contrariul său. Alteța voastră în schimb este *magister* și în ceea ce privește orbita astrelor.

— Dacă doriți, puteți face o vizită în camera mea din turn, unde, împreună cu cîțiva astrologi de vază, obișnuim să urmărim stelele. Putem întocmi și horoscopul dumneavoastră. De cele mai multe ori constelațiile cerești sugerează adevărul.

— Alteța voastră crede în aceasta?

— Drumul astrelor se pierde în infinit. Ce pot să însemne astfel mărunții noștri ani? *Magister Nostradamus* e considerat cel mai mare savant al epocii noastre, deși și-a încheiat mai bine de un sfert de secol peregrinările sale pe pămînt. El mi-a prezis că voi avea trei neveste și că de la cea de a treia voi avea un moștenitor de sex masculin. După cum vedeți, Carlo, a avut dreptate în ceea ce privește faptul că din voința crudă a soartei a trebuit să pierd trei soții, dar n-am avut parte

de un fiu. Când regretata Margherita m-a părăsit, Nostradamus se odihnea de treisprezece ani în mormînt. Așa că nu am mai putut face nici un reproș, nici lui și nici stelelor. Sper că în căsătoria domniei tale vei fi mai fericit, că cele două Case ale noastre se vor contopi într-o uniune care va da naștere unor generații italiene bogate și puternice. Și așa am destule griji... destule griji, ce se va întîmpla cu țara, dacă voi închide ochii pe vecie...

— Înainte de călătorie am discutat îndelung cu unchiul meu, cardinalul, despre toate acestea. El e devotat trup și suflet casei Este și ori de cîte ori se va duce la Curie sau îl va vizita pe Sfîntul Părinte, nu va pierde prilejul de a-și pune în balanță influența. Același lucru îl pot promite și în numele lui Federico Borromeo, nepotul arhiepiscopului de fericită pomenire, care, după cum știe și Alteța Voastră, în curînd va fi înscăunat la Milano ca urmaș al lui Carlo Borromeo. Cuvîntul acestor două mari orașe — Milano și Napoli — nu va putea fi nesocotit la Vatican atunci cînd va fi în joc soarta unui stat italian. E ceva care îl îngrijorează pe Alteța Voastră?

— Sora mea, Lucrezia. Atîta timp cît în decurs de doi ani, cinci papi s-au perindat pe tronul Sfîntului Petru, nimeni nu s-a sinchisit de intrigile ducesei. Dar Ippolito Aldobrandini, azi papa Clemente, îmi e un dușman tot atît de înverșunat ca și pe vremea cînd nu purta încă purpură, dar tuna și fulgera împotriva nepotismului. Nu sînt nici doi ani de cînd e papă, dar de acum doi nepoți de-ai lui au devenit cardinali, iar al treilea a fost numit comandantul oștilor papale. Acești nepoți nu urmăresc decît gloria lumească și expediții militare în timpul cărora să poată pescui în apă tulbure. Unul dintre ei ar dori să rupă o provincie din trupul Italiei, ca Cesare Borgia, celălalt — Pietro Aldobrandini — speră să poată urma exemplul unchiului său, dacă vor fi reușit să anexeze și Ferrara la moștenirea Sfîntului Petru. Toamna trecută, cînd nu m-am simțit bine și se zvonise că voi muri, cardinalul Pietro, împreună cu Gian Francesco, pîneau la granița de nord a Statului Papal să năvălească aici imediat ce voi închide ochii. M-am învățat minte. Sfîntul Părinte Clemente a lucrat împotriva mea și cu prilejul alegerii regelui polon. Crezi, dragă rudă, că mi se poate ascunde corespondența pe care o poartă sora mea Lucrezia, prin scriere cifrată și pe căi secrete, cu Vaticanul și chiar cu Pietro Aldobrandini personal? Dacă n-am fi copiii aceluiși părinte și dacă nu mi-ar fi silă să-mi mînjesc mîinile cu sîngele propriei mele surori, zău că aș avea suficiente motive să curm așa cum se cuvine toate aceste uneltiri. Dar nu de aceea ai venit la Ferrara, ca chiar din prima zi să-ți împuiem capul cu grijile noastre. Intenția mea e să cunoști însă tot ceea ce a contribuit ca Ferrara să devină puternică, datorită familiei Este. Care ți-ar fi dorințele, pe care am putea să le îndeplinim?

— Nici eu nu consider că e momentul cel mai potrivit pentru a mă putea decide ce anume și-ar putea dori la Ferrara *salus reipublicae*. Alteța voastră știe că nu sînt versat în arta guvernării și, pentru că vorbim între noi, pot să spun că pe noi, napolitanii, au avut grijă să ne dezobișnuiască de acest lucru stăpîinii noștri spanioli. Eu aș dori să cunosc acea minunată Ferrara pe care o patronează *Muzele*... și despre care Tasso mi-a vorbit atît de mult.

— Don Carlo, cînd aud acest nume, în sufletul meu se împletesc admirația și mînia. N-are rost să-ți spun cît de mult am suferit din cauza acestui oaspete incomod în toți acei ani cît a trebuit să-l țin la mănăstirea Sant'Agata. Și să vezi că... Torquato totuși nu mă urăște. Aș putea spune chiar că a înțeles că eu... i-am vrut doar binele, cînd... s-o spunem deschis, l-am întemnițat cu strașnică poruncă în claustrul nebunilor. S-a potolit, s-a liniștit, ambasadorii mei îmi raportează că pe unde umblă se gîndește mereu cu dor la Ferrara și că s-ar reîntoarce bucuros, de parcă aici ar fi avut parte numai de o viață comodă de curtean. Din cauza lui Tasso, cît timp a fost aici, am fost nevoit să țin o cancelarie aparte, atîtea scrisori primeam de pretutindeni, cerîndu-mi-se să-l eliberez pe bietul smintit. Oare s-a vindecat Tasso? Nu prea îmi vine să cred. În orice caz a devenit mai potolit, în ultima vreme am primit vești de la Roma că nu mai intențază procese fără rost pentru nenorocita sa de avere sau de moștenire, că nu mă mai calomniază nici pe mine... În loc de acestea, scrie mai degrabă scrisori plîngărețe și ar dori din nou să se stabilească la Ferrara. I-am trimis bani... Dumneata ai legături cu Tasso?

— Ca italian, îi admir poetica, cu ea am crescut, alteță. L-am cunoscut mai îndecaproat atunci cînd s-a angajat să scrie texte pentru modestele mele madrigaluri. Și-a îndeplinit sarcina cu conștiinciozitate și sîrguință de poet. Acesta e temeiul pentru care, asemenea alteței voastre, dar într-o măsură mult mai modestă, îi port de grijă.

— Știi ce e acum cu Tasso? Îți spun potrivit ultimelor rapoarte pe care le-am primit. La Roma s-a lăsat în seama dușmanilor mei. Protectorii săi sînt Cinzio Passeri-Aldobrandini și Pietro Aldobrandini. Locuiește în palatul lui Cinzio. Cei doi cardinali îl amăgesc pe sărmanul poet că papa Clemente îl va încorona pe Capitoliu ca rege al poezilor, așa cum s-a întîmplat cu Petrarca cu un sfert de mileniu în urmă. Înainte de asta a încercat iarăși și iarăși să se întoarcă la Ferrara. Mi-a trimis vorbă că aici ar dori să i se odihnească pe veci rămășițele sale pămîntești. Eu îl cunosc mai bine pe Tasso. E rezistent! A împlinit abia cincizeci de ani. Eu sînt cu mult mai în vîrstă decît el, dar pînă cînd nu îmi aranjez treburile Casei mele, nu mă pot gîndi la odihna veșnică. Și știi de ce mai e în stare acest poet stimat de noi toți? Le-a spus celor din noul său anturaj că a șters din *Ierusalimul*

Cucerit toate rîndurile care vorbeau despre *gloria Casei Este*. Între noi fie vorba, tare slabă și lipsită de forță e această nouă versiune față de *vechiul Gerusalemme Liberata*. *Aceea e o capodoperă*, în ea familia mea strălucește cu gloria pe care o merită.

— Pentru mine e o mare cinste că pe arborele genealogic al familiei alteței voastre, alături de Leonora, va fi desenat și numele meu. Îmi exprim mulțumirile mele pentru hotărîrea alteței voastre.

— De ce să nu vorbim între noi deschis, Don Carlo? Gînd Alessandro a venit la mine pentru prima dată cu planul căsătoriei, am avut impresia că... va trebui să cîntăresc bine toate aspectele. Situația dumneavoastră e atît de înaltă în Italia, încît n-am avut niciun dubiu că o căsătorie cu familia Gesualdo ne este potrivită. Dar... să-mi fie cu iertare... numele dumneavoastră avea o anumită faimă... și nu toată lumea a interpretat-o în modul cel mai fericit... Pînă și de la amvon au mai spus cîte ceva unui *pateri*, care se cam îndoiesc că societatea umană, așa cum e ea alcătuită, este creația Domnului, iar faptul că există seniori și vasali, principii și slugi, numai vîntul Judecării de Apoi îl poate mătura. Dumneata ți-ai apărat onoarea Casei, autoritatea pămîntească a închis procesul. N-am găsit nici un motiv pentru care să nu cred că nepoata mea își va găsi fericirea în împărăția napolitană a domniei tale. Leonora iubește mult muzica, este una dintre cele mai sîrguincioase cîntărețe ale corului meu... Are un mezzosopran frumos, cald. *Mater Musica* vă va oferi acel domeniu în care veți putea trăi în armonie. Pînă atunci, cît veți trăi ca oaspete al nostru la Ferrara, vă rog să vă simțiți ca acasă în Castello. Pe dinafară arată ca o *rocca* veche, ca o fortăreață, în temnițele ei a trăit un Este timp de patruzeci și șase de ani, dacă au fost bine numărați anii robiei sale. După ce l-au eliberat, a mai trăit ani de zile. Avem și noi ciudatele noastre istorii de familie... ca oricare familie italiană de vază. Vă doresc trai bun, Carlo, și adresați-vă mie ori de cîte ori aveți vreo dorință.

Avea o față prelungă, cu trăsături fine, părul negru îi scotea în evidență chipul oval, rochia de catifea verde se contopea cu culoarea jilțului enorm în care ședea Leonora.

Alessandro l-a condus pe logodnic în acea aripă a palatului unde aștepta mireasa. Leonora își primea aici mirele oarecum „în taină”. Doar o singură doamnă va rămîne într-un colț, așa cum o cere buna cuviință. Singur cardinalul știa că Leonora își văzuse de acum logodnicul.

Leonora a venit în întîmpinarea oaspetelui. Ce bine că nu îi este străin chipul, că nu trebuie să se teamă că își va confunda cavalerul

cu cel care anunță sosirea prințului cu care peste câteva zile va trebui să-și împartă viața. Îi era cunoscută încă din Scandiano paloarea feței sale, acum însă, pe măsură ce se apropie de Carlo, observă tremurul ce-i străbate trupul, vede cum își mușcă buzele, cum strânge convulsiv cu degetele mînerul pumnalului, de parcă s-ar teme de cineva... Camera e lungă, Leonora trebuie să vină în întâmpinarea lui, bărbatul stă locului, făcînd o plecăciune adîncă, în mîna ține pălăria spaniolă. E îmbrăcat în negru, cu guler flamand, cu manșete de dantelă. Doamna de companie face o reverență, din privire îi face semn Leonorei să-i urmeze exemplul. Dar fata este o Este, însuși Alessandro a sfătuit-o ca la prima întîlnire să fie ceva mai rezervată, cel puțin în ceea ce privește onorurile. Zîmbetul — spuse el — va fi cel mai frumos salut, draga mea.

Zîmbetul e salutul cel mai frumos, așa se apropie de Gesualdo, întinzîndu-i mîna. Cu stînga schițează un gest spre Donna Clelia, arătînd oarecum că la prima lor întîlnire e de față și o doamnă de rang, să nu uite nici de ea.

Toate acestea nu sînt decît ceremonie. De mici au crescut amîndoi în atmosfera unor ceremonii asemănătoare. Gesualdo se înclină spre doamna care are rol mut. Penajul pălăriei sale mătură podeaua, apoi se întoarce spre Leonora, îi sărută mîna. Chipul său e și mai palid decît aseară, la Scandiano.

Să nu-și amintească de Maria d'Avalos! De momentul în care s-a dus sa o ceară în căsătorie și cînd au rămas numai ei doi în dormitor. Să nu se gîndească la Maria! Îi sărută mîna Leonorei. Să nu-și amintească de frumusețea Mariei!

Leonora e o fată cu chip drăgălaș, cu ochi zîmbitori. Rochia de gală o învăluie în întregime, catifeaua verde lasă doar să i se bănuiască liniile corpului. E zveltă, e grațioasă în mișcări, are mîini frumoase. Carlo are cultul spaniolesc al mîinii, ar fi groaznic dacă ar trebui să se aplece asupra unor degete butucănoase sau asupra unei mîini grosolane. În fața sa stă o figură zveltă de fată, din manșetele de dantelă încheieturile mîinilor i se ivesc grațioase, iar din rochia verde de catifea se văd doar vîrfurile pantofilor florentini. Pe chipul ei se văd urmele fardului franțuzesc ce îi accentuează abia vizibil roșeața feței; acestea, dînd trăsăturilor sale o nuanță fină, îi catifelează tenul. La Napoli sînt obișnuïți cu moda spaniolă, se folosesc parfumuri cu miros pătrunzător, fardurile de fiecare zi sînt considerate ca ispite ale Satanei, doar cu ocazia marilor sărbători damele folosesc niște creme albe care dau feței o culoare rigidă ca de larvă. La Ferrara moda e dictată de la Paris, e mai lejeră, mai elevată, mai spontană. Parfumul se volatilizează în aer, ca un nor invizibil în jurul Leonorei.

Limba Italiei e compusă din zeci de idiomuri. Maria d'Avalos pronunța italiană cu accent spaniolesc, uneori căuta câte un cuvînt sau îl înlocuia cu o expresie castiliană. Nici Leonora nu vorbește limba lui Dante într-un mod pe deplin toscan, acest accent nordic e mai tare, dar mai elevat decît dialectul napolitan. Trebuie să ia seama chiar și la asemenea nuanțe mărunte imediat ce se înfiripă între ei doi un dialog ce nu are asemănare.

Vesnica introducere : îi cere îngăduința să-i poată prezenta darurile. Nu există fiică a Evei care să nu se emoționeze la vederea unor vechi bijuterii de familie, pe care logodnicul le scoate pe rînd din casetă și le așază pe pernita de catifea de un roșu închis. Printre ele se află bijuterii maure din Sicilia, brățări normande, inele din epoca Anjou și Aragon, lăntșoare de aur, broșe. E o temă binevenită să povestească într-un mod jucăuș, ca un trubadur, istoria seculară a câte unui smaragd, opal sau piatră de turcoaz prinsă în inele : cine au fost cei care le-au purtat, ce a rămas consemnat despre ei în legendele familiei, de unde au fost aduse ? Aceșta e începutul. Oare a dorit într-adevăr Leonora să se întâlnească în felul acesta, înainte de nuntă ? Să poată vorbi între ei ca doi oameni, sfărîmînd pereții de oțel ai etichetei ? Să asculte pentru întâia oară glasul unui om vorbind limba toscană cu dialectul său napolitan în care se amestecă uneori accentele lombarde ale spiței Borromeo ? Să urmărească cu atenție glasul său — vorbirea lui e cultivată, cizelată, are modulații frumoase, nu vorbește repezit, după obiceiul celor din sud, ci istorisește cu o cadență aproape solemnă povestea amintirilor ce se leagă de fiecare bijuterie de pe vremea străbunicilor.

Mai întii vocea — apoi felul cum construiește frazele. Leonora fusese educată așa cum se obișnuia în marile familii italiene. Doica ei a fost de origine toscană, a învățat apoi latina și greaca atît cît să știe să scrie, să citească și să poată recita cîte ceva din Homer. Din Tasso știa pe de rost strofe întregi, iar din Petrarca o duzină de sonete. Din Dante călugărul mentor îi alesese pasajele de memorat. Scrierile a trebuit să le conceapă în așa fel încît între *impurum* și scrierea lor pe curat au trecut prin mai multe mîini, și fiecare a îndreptat cîte ceva la ele. Ca niște straturi de *humus*, așa s-au depus în memoria ei amintirile orelor de umanistică de pe vremea copilăriei, mai mult instinctiv decît conștient. Căci așa conversau și între ei cînd se duceau la *Castello* sau cînd își vizita prietenele. Desigur, în timpul zilei vorbea acea limbă ferrareză obișnuită, pe care o folosea întregul oraș, stăpîni și slugi. Chiar și ducele — cînd nu era nici un străin de față — folosea același dialect nordic în raporturile cu supușii săi, iar cu prilejul audiențelor nu o dată îi dicta tot așa și cancelaristului, care transcria în toscană cuvîntul princiar. Gesualdo nu avea de unde să

cunoască dialectul ferrarez, s-ar fi rătăcit în hățișul sunetelor sale guturale, în acele staccato scurte, poruncitoare, în vocalele nordice inimitabile, de care fac atîta haz napolitanii.

Așa îl asculta Leonora pe Carlo în timp ce acesta povestea istoria bijuteriilor și astfel atmosfera din jurul lor a devenit mai caldă, mai vie. Leonora l-a servit cu vin de Cipru și cu dulciuri preparate după rețete franțuzești. Cînd mergea în vizită undeva, la Napoli, Gesualdo era servit cu fiertură de cacao din Mexic, îndulcită cu miere, după moda din Madrid.

Totul e altfel decît se obișnuiește acasă. Cînd Carlo a străbătut azi dimineață pe jos, fără să fie cunoscut, drumul de la *Palazzo dei Diamanti* pînă la *Castello*, ocolind marea piață, începuse să plouă, trecătorii se refugiaseră pe sub arcade, era o dimineață cenușie, nimic nu se vedea din carnavalul care urma să aibă loc diseară. Populația orașului nu-și petrecea viața în *Piazza*, ca acasă, unde litoralul, portul, împrejurimile palatului sînt din timpuri străvechi mai degrabă locul de trai decît de plimbare al napolitanilor. Nu e ceas din zi și din prima jumătate a nopții ca împrejurimile din Santa Lucia să nu fie pline de trecători, să nu se înalte din toate părțile zumbetul străzii. Tîrgoveți, cerșetori, tarabagii, străjeri spanioli, zarva cârciumelor. La Ferrara a zărit soldați înarmați doar la intrarea în *Castello*. Și parcă s-ar șterge aici granițele despărțitoare dintre nobili și orășeni. Tîrgoveții și cei veniți cu căruțele de prin sate, deși sînt îmbrăcați în veșminte mai grele, dar din materiale bune, umblă tot așa de degajați ca notarii și funcționarii. Nu contează nici dacă atîrnă o sabie la șoldul cuiva. Din comoditate, chiar și cei de rang mai înalt poartă numai un pumnal ușor, legat de cingătoare, sub mantie. Chipurile bărboase sînt mai numeroase decît acasă. N-a văzut domni în fața cărora să fi mers servitorii, pentru a-i alunga din drum pe sărăntoci și cerșetori. N-a văzut cerșetori decît pe treptele bisericilor și, deși se vedea din întreaga sa înfățișare că e un nobil străin, nu s-a apropiat de el nici o bătrînă cu zîmbet deocheat, pentru a-i cferi trup de fecioară, așa cum s-ar fi întîmplat, fără doar și poate, la Napoli. A găsit mai multă ordine, străzi și piețe pavate, pe marginile cărora apa de ploaie se scurge pe mici canale. Prețurile mărfurilor — stabilite printr-un *statutum* — atîrnau în fața prăvăliilor. Se uitau la ele niște meseriași și știau să le citească.

Toate acestea constituie un șir de amintiri ce-i trec prin minte într-o clipită, în timp ce ridică cupa venețiană, se înclină către *duena* și apoi duce la gură cupa exact în același moment ca și Leonora. Cînd a venit încoace se gîndea de s-ar sfîrși cît mai repede această oră chinuitoare. Poate că l-au tras pe sfoară pe mire cu acel portret miniatURAL și viitoarea sa nevastă e îngrozitor de urîță, slută, oloagă, așa

cum îi apărea în visurile sale de coșmar. Intr-adevăr, Leonora nici nu se poate asemui măcar cu Maria d'Avalos, dar în locul frumuseții reci a aceleia, în locul ființei sale trufase, în fața sa se află o fată, care — ca și alte mii de domnișoare italiene — e plăcută la vorbă, zîmbește dulce. Nu e de loc emoționată, conversează după obiceiul franțuzesc, nu face la nesfârșit complimente cu înflorituri plictisitoare, nu amestecă în vorba sa zorzoane spaniolești. E o fată drăguță, cu voce caldă. Alto — mezzosopran ?

— Ce voce obișnuiește să cînte excelența voastră ?

— M-aș bucura dacă mi-ați spune Leonora. Vă va face în mod sigur plăcere, Don Carlo, cînd veți asculta corul *nostru* drag. Nu știu, desigur, dacă va atinge acel nivel înalt, pe care și l-a propus Academia dumneavoastră. La Florența — Camerata, la Napoli — Academia... Noi nu ne putem gîndi la așa ceva, dar, credeți-mă, *maestro* Luzzaschi e un om excepțional și nu cred că în Italia veți mai putea găsi undeva un cor de *femei* care să aibă un program atît de cuprinzător. Nu-i așa... că îl veți asculta ? Nu, să nu mă înțelegeți greșit, Don Carlo, nu mă laud pe mine însumi... eu doar mă alătur vocilor de alto și de mezzosopran, dar avem fete și femei cu voci atît de minunate ! Tarquinia Molza... ați auzit desigur despre ea... Pe ea, Modena noastră ne-a dăruit-o. O veți cunoaște... e remarcabilă nu numai în compoziție și în cîntec, dar scrie și versuri frumoase, vorbește excelent greaca, citește și în mersul stelelor. S-a scris despre ea și un cîntec... Vreți să vă spun începutul... ? Dedicția ?

— Dacă mi l-ați cînta...

— Doar atît, Don Carlo :

*„A la Signora Tarquinia Molza
lu qual, studiando la sfera, andava
la sera contemplando le stelle“.*¹

Vocea e plăcută, cultivată, a transpus cîntecul în alto, l-a și interpretat, ea a fost și madrigalistul curtean, care făcea complimentul, precum și frumoasa și mîndra Tarquinia. De altfel cu cine altcineva putea să contemple stelele ?

Geasul arată trecerea timpului. Ora, de care s-a temut atît de mult, a zburat repede. Trebuie să respecte limitele decenței. S-a ridicat să-și ia rămas bun, dar Leonora i se adresează într-un mod atît de drăgălaș, aproape îmbufnată, ca orice altă fată :

¹ Signorei Tarquinia Molza, care, pentru a studia drumul aștrilor, a ieșit seara să contemple stelele...

— Știi că vă plictisiți, Don Carlo... de aceea vă grăbiți. Nu-i mai bine dacă ne mai cunoaștem un pic? Nu-i așa...? Mă tem atît de mult de toată serbarea. Predica și toate celelalte vor dura cel puțin o oră... Apoi concertele, spectacolele de teatru, defilările, balul mascat, turnirele cavaleresti, concursul de alergări în sac... Dacă vremea va fi frumoasă... vor veni o mulțime de oameni din împrejurimi. O mie de oameni vor dansa în *Castello*. Nu... nu vreau să vă sperii, dar e mai bine să mai stăm de vorbă acum... încă un pahar cu vin... e cu adevărat din Cipru. E din pivnița ducelui Alfonso, el mi l-a trimis de ziua mea de naștere. Știi cînd e ziua Leonorei...? Sfînta Leonora...? Nu-ți spun... Dar voi plînge dacă atunci nu-ți vei aduce aminte... Carlo... Carlo... Nu-i așa că în curînd va fi și *Sfîntul Carlo*...? Îmi amintesc, eram fetiță cînd din Milano a sosit vestea morții arhiepiscopului. Dumnezeu l-ai cunoscut, desigur, bine...

— Nu era mai în vîrstă decît sînt eu acum cînd l-am văzut. După epidemia de ciumă a purtat în picioarele goale, în tot timpul procesiunii de cîntă, crucea cea grea de lemn, de la Dom și pînă la biserica Sfîntului Ambrozio. Atunci a răcit și de atunci a tușit tot mai tare. Era mai înalt decît mine, mama îmi spusese că întrucîtva îi semăn. Îmi amintesc bine și de el, și de orașul lui. Poate că vom apuca, Leonora, sanctificarea sa.

Vorbise cu multă decență, ca și cum i-ar fi atras atenția Leonorei că a vorbit despre Tarquinia ceva mai degajat decît i-ar fi permis eticheta spaniolescă. De altfel în cercurile de la curte nu constituia nici un secret că ducele văduv era dispus să se bată și în turnire pentru culorile Signorei Molza. Acasă, asemenea teme nu se prea discutau decît cel mult între domnișoare și cameristele lor.

A sosit Don Cesare. A așteptat fără îndoială și el să treacă o oră, și abia după aceea a pășit în camera surorii sale. Paharul de cristal dinainte pregătit trăda însă faptul că Leonora își așteptase fratele.

Cesare d'Este era un bărbat bine făcut și îmbrăcat cu grijă. Pe chipul său nu strălucea o inteligență deosebită, iar cei din Ferrara nu așteptau prea mult de la el. Nici bun, nici rău ca fire, cam greu la cap în studii, mediocru la turnire, umbla mai bucuros călare decît să șadă în consiliu, cînta la instrumente, scria sonete și avea dorința arzătoare de a-și lua nevastă dintr-o familie princiară, dacă nu chiar regală. Înainte de toate privea spre Florența. De multă vreme se duceau tratative în legătură cu căsătoria dintre o domnișoară Medici și moștenitorul tronului Ferrarei. E posibil — spunea Fontanelli — că Ferdinando vrea mai întîi să știe dacă Sfîntul părinte Clemente îi va da sau nu lui Cesare investitura după ce Alfonso va închide ochii pe vecie

Cei doi viitori cumnați s-au privit reciproc pentru prima oară. Gesualdo era mai în vîrstă și cu mai multă experiență în ce privește necazurile. Un mic stîlp în sistemul mondial spaniol, vlăstar al unei familii milenare. Nepot al celui mai nou sfînt pe care și-l sîpera Italia, avea faima unui umanist de vază, iar compozițiile sale erau lăudate în lumea muzicală. Luzzaschi îi repetă madrigalurile și, după cum a auzit, au făcut rost și de una din motettele lui Gesualdo. La început Cesare nu era prea încîntat de căsătorie. A trebuit să intervină înțelepciunea lui Alfonso ca să-i potolească opoziția. Paginile mai sîngeroase ale cronicii familiei Este se încheiaseră de aproape două sute de ani, iar la Ferrara pînă și Lucrezia Borgia se transformase într-o bătrînă cucernică. Doar mămăușa sa, Lucrezia, nu-i poate ierta ducelui că în prezența persoanei sale princiare a fost sugrumat de către călău Ercole Contrari, singurul bărbat pe care Lucrezia, avînd atunci aproape patruzeci de ani, îl iubise cu adevărat. Se împlinesc în curînd douăzeci de ani de atunci, și Lucrezia nu încetează să fie geniul nefast al Casei. De se ivește vreo fisură, prin care se poate face ceva rău, mămăușa îmbătrînită, dar rezistentă, o găsește întotdeauna. Nici în palatul Este nu domnește buna înțelegere.

În jurul vîrstei de treizeci de ani fiecare bărbat italian trebuie să ajungă la zenitul propriului său destin. O dată cu trecerea anilor, Cesare nu va deveni mai înțelept. Nu dovedește vreo înclinație deosebită, singura lui virtute este că nu are nici un păcat care să poată da peste cap socotelile lui Alfonso. Cîteodată Cesare vorbește cu cap în consiliu, alteori dormitează. Nu e mai slab decît cei despre care se spune că nu depășesc *aurea mediocritas*. E un suflet nehotărît, cedează ușor influențelor mai puternice. Atît timp cît va trăi Alfonso, în umbra acestuia Cesare va fi un conducător firav al orașului, un bun călăreț, un bun vînător și va face față cumva și în consiliu. Deși pînă acum nu a dovedit veleități deosebite de comandant de oști, ar fi în stare să stea și în fruntea unei armate mai mici.

În timp ce cei doi cumnați sed față în față, cuprinși de rezerve launtrice, Leonora se pierde în jilțul enorm. Au depășit de acum stadiul vorbelor goale, însoțite de zîmbete. Leonora își observă cu surprindere fratele: își dă aere de senior, joacă rolul cumnatului care se îngrijește de toate. Cîte o vorbă de a sa trădează că a fost luată de la Alfonso. De fapt nu mai au ce să-și spună. De tot ceea ce s-a părut că e necesar pentru ritmul nestîngenit al marilor ceremonii, s-a îngrijit Fontanelli. Mai degrabă ar fi cazul să se apropie unul de celălalt, în timp ce se pun de acord în privința rubedeniei și a politicii familiale. Cesare acum vrea să fie amabil spunînd vești din Milano.

— Am auzit, Don Carlo, că și *cel de al doilea* Borromeo a primit de acum investitura. În curînd Federico va fi înscăunat arhiepiscop

de Milano. La următorul consistoriu va obține cu siguranță și pălăria de cardinal.

— Din câte știu, treburile de la Milano se vor încheia pînă la sfîrșitul anului. De pe acum însă unchiul Federico continuă munca ce s-a întrerupt cu moartea lui Carlo Borromeo.

— *Requiescat in pace.*

Dialogul e prudent. Despre treburile casei Este Don Carlo cunoaște în mare doar atît cît i-a adus la cunoștință Fontanelli. Oare Cesare ține la fratele său vitreg, cardinalul ? Oare are încredere că va fi de partea sa atunci cînd se va hotărî problema moștenirii tronului, după moartea lui Alfonso ? Alfonso are doar șaiszeci și unu de ani, e un bărbat plin de viață, cu sînge clocotitor, mare vînător. Cît va mai trăi ? Și cît va mai trăi dușmanul familiei Este, Sfîntul Părinte Clemente, care e cu trei ani mai tînăr decît ducele Ferrarei ? Dacă papa Aldobrandini își va închide ochii pe veci mai repede decît Alfonso, și dacă după acest papă cu mîină forte cardinalii vor alege unul mai slab, „de tranziție“, atunci Cesare va avea cîștig de cauză. Nimeni nu-l va putea stînji în stăpînirea ducatului său.

În toate cancelariile se află cuibăriți oameni cenușii care dezgroapă rapoarte de ambasadori mucegăite de vreme reînviind veștile și calomniile de mult uitate. Iată de ce are nevoie Don Cesare să-și facă rost de cît mai mulți prieteni-cardinali în Sfîntul Colegiu. Căci la Curie orice lucru e transformat în contradicție franco-spaniolă. Dacă trei cardinali francezi iau partea familiei Este, atunci cei spanioli se transformă imediat în dușmanii ei. Or, cardinalii castilienii și aragonezii sînt de obicei de două ori mai mulți decît cardinalii bisericii galice. În lumina Eternității, toate acestea nu constituie însă decît un pumn de cenușă în balanța timpului. Dar *hic et nunc*, acum aceasta e singura chestiune care îl interesează pe cumnatul Cesare.

Scrisoarea lui Tasso a fost trimisă după Gesualdo din Napoli. Torquato a trecut din nou prin Napoli și bineînțeles a regretat aflînd că protectorul său a părăsit Regatul Napolitan pentru mai multă vreme și își petrece zilele la Ferrara, unde poetul — animat de adorație împletită cu ură — dorește mereu să se întoarcă, dar — atît timp cît trăiește Alfonso — nu-și poate pune piciorul.

„Mă bucur alături de Excelența Voastră cu prilejul încheierii căsătoriei. Doresc să demonstrez cu cîteva *stanze* modestele mele aptitudini în semn de stimă și omagiu. Am venit la Napoli pentru a mă strădui să-mi refac sănătatea distrusă, am și început cura. Dea Domnul să mă pot pune pe picioare și să pot rămîne aici pînă se va întoarce Excelența Voastră. Vă voi fi recunoscător dacă vă veți manifesta do-

rința de a mă ajuta și îmi veți arăta bunăvoință și favoare, ceea ce puteți face cu atât mai mult cu cât Excelența Voastră cunoaște înalta considerațiune și sentimentele ce le nutresc față de Domnia Voastră. Aștept așadar un semn de bunăvoință din partea Dumneavoastră, precum și din partea unchiului Excelenței Voastre, cardinalul...“.

Le sette Giornate — poemul educativ al Creației, împărțit pe cele șapte zile infinite de lungi, se afla tipărit în camera din aripa oaspeților a vestitului *Palazzo dei Diamanti*.

— Tasso — spuse Fontanelli — abia împlinise treizeci de ani când a urcat în Parnas cu *Gerusalemme Liberata*. Tot ce s-a întâmplat cu el după aceea e doar o neliniștită pribegie în destinul pământesc al unui mare geniu. Cât de trist e când comparăm această primă și excelentă versiune cu *Gerusalemme Conquistata*, pe care ați primit-o și Excelența Voastră încă la Napoli. Tot ceea ce era fermecător în *Liberata*, aici pare atât de șters, de parcă un pictor ar fi eliminat cu bună știință de pe paleta sa toate culorile mai vii; totul e un pedant *chiaroscuro*, un clar-obscur lipsit de culoare.

— Mi-e teamă că nici Cele Șapte Zile nu constituie o lucrare care să-i readucă lui Tasso vechea sa strălucire. Dar textele sale de madrigaluri, sonetele și stanțele sînt adesea încîntătoare, proaspete. Cu siguranță că inspiră.

— Tasso nu intenționează să se întoarcă la Roma, pînă cînd Sfîntul Părinte nu va lua o hotărîre în privința încoronării sale ca rege al poezilor. Cardinalul Aldobrandini i-a promis lui Torquato încă acum un an acest lucru, dar nici el nu stă prea bine cu sănătatea. Mă tem că încoronarea pe Capitoliu se va tot tîrăgăna pînă cînd sărmanul Tasso nu va mai fi în stare să preia cununa de lauri din mîna Sfîntului Părinte.

— De ce s-a dus acum la Napoli ?

— Papa Clemente s-a ocupat într-adevăr de chestiunea moștenirii sale și l-a rugat el însuși pe prințul Avellino să nu respingă *de plano* pretențiile lui Tasso, întrucît sărmanul se tot judecă de un sfert de secol. În Italia, acțiunea de revendicare a lui Tasso este citată ca un model de proces fără de sfîrșit. Acum Sfîntul Părinte s-a adresat prietenește prințului și l-a rugat să fie mai înțelegător față de Tasso. E vorba doar de cel mai mare poet al Italiei și e deosebit de trist că starea sănătății sale se tot înrăutățește. Sînt informat din Roma că Avellino, sub influența mesajului trimis de papă, e dispus să satisfacă pretențiile lui Tasso sub forma unei rente viagere. Riscul nu e prea mare... că va trebui să plătească mult timp.

— Pot să îi scriu și eu lui Avellino. Într-un fel sîntem și noi rude. Te rog să concepi scrisoarea într-un mod prudent, ca nu cumva să jignim sensibilitatea prințului. Poate cam așa : eu, în calitate de admi-

rator al lui Tasso și de compozitor pe textele sale, mă adresez lui. Tasso s-ar împăca în mod sigur cu lumea dacă povara celor cîțiva ani pe care îi mai are de trăit nu ar trebui să o poarte cu spinarea gîrbovită, vîzîndu-și asigurată pîinea cea de toate zilele. Cît timp va împovăra această rentă visteria lui Avellino — o știe doar Dumnezeu. În schimb, Muzele ar fi recunoscătoare dacă prințul ar da uitării vechile jigniri și și-ar dezvălui acum inima sa nobilă. Cam așa ar trebui să-i scrii, Fontanelli. De altfel Avellino e un cîrpănos, un om imposibil. Pentru el doar familiile milenare contează. În ce privește rugămintea lui Tasso... vom vorbi cu vistiernicul meu. Să-i trimită un mandat mai modest în contul casieriei mele din Napoli, pe care Torquato îl va putea încasa. Las tuturor poruncă severă ca să i se acorde cea mai înaltă considerațiune. Între noi fie spus, Fontanelli, dacă eu aș fi fost ducele Ferrarei, nu l-aș fi închis niciodată pe Torquato în Sant'Agata. Zilele trecute am fost în mănăstirea închisoare. *Am văzut-o!* I-am văzut în pivnițe pe nebunii legați în lanțuri, am văzut și camera în care a robît Tasso. Dacă Dante ar fi trecut pe acolo, în adîncuri, ar fi inclus în *Inferno* cele văzute. N-a fost corect — îți spun în mod confidențial — ca să-l întemnițeze pe Tasso. Dar să nu pomenesci nimic despre asta. N-aș dori ca părerea mea să ajungă la urechile ducelui.

34

Examinează șpaltul în atelierul lui Baldini. Pe copertă se remarcă leul negru al familiei Gesualdo. *MADRIGALI A CINQUE VOCI*, tipărit la Ferrara „per Vittorio Baldini, Stampator Ducale“. Editorul curții cunoaște buna cuviință, felul cum trebuie să așeze în pagină stema pentru a-l reprezenta pe autor, al cărui nume nu figurează pe copertă. Căci nu ar fi prea elegant ca însuși autorul să se prezinte cu numele său cititorului. De acum e membru al familiei Este, care onorează cu prezența sa capitala și își manifestă bunăvoința cînd *ingăduie* ca lucrările sale să iasă din cercul restrîns al unor *dilettante* de rang înalt, cunoscători ai artei, și — cu contribuția lui Baldini — să devină un bun al tuturor.

Toate acestea sînt doar confirmate de textul lui Scipione Stella, care înlocuiește aici obișnuita dedicație din partea autorului către un personaj suspus. Exact invers — alcătuitorul culegerii de madrigaluri

se adresează oarecum scuzându-se către stăpînul său, că — aproape fără ştirea lui — l-a jefuit în singurătatea sa olimpică şi a dus, precum o torţă, vestea compoziţiilor sale în lumea mare.

„... căci sînt cuprins de dorinţa arzătoare de a putea sluji Excelenţa Voastră: ea m-a îndemnat să alcătuiesc această culegere şi să dau la tipar madrigalurile — fără să fi cerut pentru aceasta îngăduinţa expresă a Excelenţei Voastre...”

Cele două cariatide de pe copertă abia suportă povara coloanelor de marmură grele, sculptate — toate acestea constituie, desigur, un cadru adesea folosit, în care gravorul a scrijelit cu cea mai mare grijă — e doar vorba de un prinţ şi astfel şi leafa lui e mai mare — complicata formulă heraldică a blazonului Gesualdo. *Anno Domini 1594.*

Îşi aminteşte deodată de acel tablou care împodobeşte biserica seniorială din Gesualdo. Tabloul a fost adus de la Milano ca dar al precucuviosului Carlo Borromeo, încă pe cînd trăia, către familia Gesualdo. Cînd Borromeo a fost inclus în galeria preaferiţiilor — tabloul a putut fi expus în biserică. În felul acesta oamenii din sat şi cei de pe moşiile din jur îi pot vedea şi azi pe *ambii* Carlo: pe cel sfînt şi pe celălalt... care a ucis. Privirea lui Borromeo scrutează Taina cerului, dar cu mîinile participă la realitatea lumii pămînteşti: cu stînga arată spre nepotul său, în timp ce cu dreapta cuprinde blînd umerii lui Carlo Gesualdo. Dintre tonalităţile întunecoase străluceşte alb gulerul îngust al arhiepiscopului, încadrînd capul cu privirea înălţată extatic spre cer, în timp ce el, Carlo Gesualdo (a pozat într-adevăr de mai multe ori la Milano pictorului preferat al arhiepiscopului), îngenunchează înveşmîntat cu dantele spanioleşti late, scrobite, cu o înfăţişare cucernică, dar foarte pămîntească, întinzîndu-şi doar mîna dreaptă pentru a participa şi el la ceremonia mistică închipuită de pictor. Carlo Borromeo a murit, ajungînd la capătul celui drum ce duce spre canonizare. El însă — tabloul a fost pictat cu cel puţin doisprezece ani în urmă — se afla atunci la hotarul dintre adolescenţă şi vîrsta de bărbat, apărea ca *adeptus* în umbra vestitului său unchi. Pe vremea aceea toţi cei din familie mai erau convinşi că după vizita făcută la Milano Carlo Gesualdo va îmbrăca şi el rasa preotească şi va călca pe urmele unchiului său. Nu-şi iubeşte propriul său portret — nu-i prea seamănă şi, de altfel, nu prea e plăcut ca omul să se întîlnească duminicile cu propriul său portret din tinereţe, cînd se aşază în scaunul seniorial pentru a participa la slujbă.

Se gîndeşte la acest tablou, la linguşirile făcute cu smerenie spaniolească, dar şi la faptul că încă mult timp după „întîmplare”, cînd se afla la Gesualdo, baricadat în propria sa cetate, şi apoi încă un an, cînd se ducea în vizită pe acasă, puţini veneau duminicile la liturghie. Se zvonea că oamenii se duceau mai degrabă la biserica sătucului din

apropiere. Oamenii sînt superstițioși. Nu vroiau să se împărtășească din trupul Domnului știind că de pe perete îi privește un ucigaș. Poate că și-a închipuit doar toate acestea, printre impresiile ce-l străfulgeau, cînd cîntecul corului, pe care încerca să-l strunească rectorul local, îl buimăcea sau îi agrava durerea de cap. Toate acestea revin deodată în mintea sa, ca o amintire, ca un junghi dureros, acum, cînd privește coperta primei sale cărți.

Scipione Stella a făcut o treabă excelentă, a ales cu mînă competentă acele madrigaluri pe care le-a considerat că merită să fie publicate. Desigur, ar fi dorit ca în volum să fie cuprinse mai multe versuri de Tasso, dar se vede că Scipione a pus la punct acele lucrări care dau o imagine completă despre drumul parcurs de compozitor. Dintre primele sale madrigaluri și pînă la cele mai recente, figurează în volum doar acele compoziții care i-au plăcut lui Stella, dat fiind că în această privință i-a dat mînă liberă amicului său.

Vittorio Baldini e un bărbat înalt, voinic, cu chelie (observă acest lucru cînd — așa cum se cuvine unui tipograf al curții — se prezintă în fața sa cu capul descoperit). Convorbirea va dura mult, așa că îl invită pe meșter să ia loc față în față. Fontanelli s-a scuzat că nu poate veni deoarece are loc repetiția generală a marelui balet în care douăsprezece dame nobile își vor măsura în duel armele de joacă. Așa că iață-l pe Gesualdo și pe experimentatul tipograf și editor. Ce bine că nu se află aici, ca al treilea, contele de Reggio, acel Fontanelli care se pricepe la toate și care totuși nu e decît un *dilettante*.

— Fiți sincer cu mine. Spuneți-mi tot ceea ce gîndiți. Să nu credeți că prin asta o să mă jigniți. Dumneavoastră sînteți un om cu experiență, în acest atelier au văzut lumina tiparului multe compoziții. Ce părere aveți despre *întregul* volum ?

— Cu domnul Luzzaschi am discutat nu o dată despre arta Excelenței Voastre. Vă mulțumesc că îmi faceți onoarea să mă ascultați. Vă rog să mă credeți că vorbesc foarte sincer. Multe volume au ieșit din mîinile mele, iar de cînd am devenit ucenic și pînă acum *am văzut* și mai multă muzică, pe partituri. Mă puteți crede, Excelența Voastră, că, citind notele — *aud* și muzica. Am învățat la Veneția . . . Dumneavoastră știți, Don Carlo, că maestrul Luzzaschi, dacă mi-e îngăduit să mă exprim așa, îmi este prieten. El s-a pus în slujba *muzicii* *noi*. Ar dori să se îndepărteze, cît mai mult cu putință, de stilul flamand, și încearcă de unul singur, aici la Ferrara, să creeze noua muzică a curților princiare italiene. Vorbesc de curțile princiare, pentru că în catedrale și în biserici e mai greu să se pătrundă cu *ars nova*, acolo nimeni nu se abate prea bucuros de la polifonie. Noi, stăpîne, trebuie să urmărim cu multă atenție tot ceea ce se întîmplă în jurul nostru

dacă nu vrem să dăm de bucluc. Astfel... toate compozițiile biseri-cești le prezentăm mai întâi spre cenzurare, dacă corespund sau nu concepțiilor Sinodului din Trident. Căci... la aceste reforme a muncit și sârmanul Palestrina.

Se ridică. Și Gesualdo. Amintirea lui Pierluigi da Palestrina în atelierul tipografului.

— Aș continua, întrucît mi-ați cerut-o, Excelență. Acum doi ani, cînd mi-au căzut în mînă pentru întîia oară madrigalurile Dumnea-voastră, mărturisesc că nu așteptam prea multe lucruri bune de la ele. Mai precis, mă gîndeam cît de norocoși sîntem noi, în Italia, că pînă și la Napoli se găsesc prinți care compun madrigaluri. Să nu credeți că m-au cucerit imediat. Era aici și Luzzaschi, împreună le-am încercat ca pe ceva nou. În privința formei, compozițiile Excelenței Voastre nu marcau nici un pas înainte. Dar am început să fiu atent. Au venit puține, apoi luni de zile — nimic. Noi, editorii de note muzicale, obișnuim să ne informăm reciproc despre părerile noastre, trimitem parti-turi încoace și încolo, chiar și atunci cînd compozitorul e un *dilettante* suspus. În felul acesta am putut să urmăresc — chiar dacă nu în toate privințele — evoluția madrigalurilor Gesualdo. Săptămîna trecută în-să, cînd din bunăvoința maestrului Stella am primit *intregul* volum, am simțit deodată că trebuie să mulțumesc Providenței că partiturile au ajuns aici, în modestul meu atelier. Vă rog să mă credeți, Exce-lență, că nu e lingușire cînd spun că Dumneavoastră sînteți unul din-tre cei mai mari. Nu mai sînteți discipolul docil al cuiva. Dumnea-voastră sînteți *creatorul* unui cromatism nou, în stil napolitan! Da... da, sînteți stăpîn pe scala cromatică și felul cum o mînuieți e un secret al Excelenței Voastre. O folosiți ca și cum acest lucru nu ar fi doar un început, ci o formă de stil de acum consacrată. Mi-am notat pe una din partituri: „*Accordi di terza ritardata*“ — vă dați seama ce m-a surprins...? Aceste treceri... aceste treceri deosebit de bruște de la major la minor. Cine ar fi îndrăznit pînă acum? Sînt frapante, dar în același timp pline de culoare, de pasaje zguduitoare... aceste sărituri nepregătite, *senza preparazione*... aceste sexte, septime, none... da, aceste none, care se înalță atunci cînd se ajunge la *repetare*, pentru că aici... da, în asta văd eu partea cea mai valoroasă a ta-lentului Dumneavoastră, cînd, prin variantele temelor ce se repetă, scoateți în evidență... frazele muzicale sau cîte un grup de acorduri... Vă rog să mă scuzați că eu, un meseriaș modest, îndrăznesc să-i spun în față stăpînului Venosei părerea mea despre opera sa.

— Meștere Baldini, credeți că acasă, la Napoli, noi vorbim altfel? Cînd cei doi Scipione... Stella și Palla, Muzio Effrem, Nenna se așă-ză în jurul mesei mele, dar și alții, pe care poate nu-i cunoști, după ce

cîntăm sau după ce eu cînt la cembalo, îmi spun . . . mai degrabă îmi critică madrigalul în calitate de compozitori . . . Dar dumneavoastră vedeți *altfel*. Trebuie să știți că mi-e greu să slujesc muzele. Dacă prin asta ar trebui să-mi cîștig *panem quotidianum*, atunci ar trebui să scriu așa cum îmi pretinde protectorul. Dar eu nu depind, Baldini, de gustul nimănui. Cînd am venit aici, pentru că mi-ați trimis vorbă că sînteți gata cu *bozza* și că pot să văd șpalturile, credeți-mă că mi-am simțit inima bătînd tot alît de tare ca și atunci cînd m-am dus la Milano, la unchiul meu, arhiepiscopul. Ce îmi va spune tipograful ? Imi va face doar temenele și va aștepta poate să-și primească galbenii ? Ce fel de om e Baldini ? De unde puteam să știu ? Dacă îmi iau compozițiile și îl pun pe un muzicant să mi le cînte piesă cu piesă, știu că mereu se mai poate modifica ceva la ele . . . cîte o notație, un accent . . . dar luat la un loc, volumul e gata. Sau așa, sau deloc, mă gîndeam în sinea mea. Ați pregătit, din cîte văd, *întregul* volum. Aș avea o rugăminte către dumneavoastră. Pregătiți-mi *un singur* exemplar cît mai repede. Mă înțelegeți, nu-i așa ? Acesta ar fi lucrul pe care l-aș duce cel mai bucuros ca dar de nuntă Leonorei. Dumneavoastră știți că Donna Leonora cîntă frumos, ca și cele care constituie minunatul decor al muzicii ferrareze : Tarquinia Molza, Raffaella Aleotti . . . madrigalurile și motettele acestor două dame nobile tot dumneavoastră le-ați publicat . . . Vă mai rog de asemenea ca pe copertă să scoateți în evidență și stema familiei Este, care să nu fie mai mică decît a mea . . . mă înțelegeți, nu-i așa ? Exemplarul cu legătura cea mai scumpă va fi al ducelui Alfonso, dar primul exemplar aș dori să i-l dedic Leonorei. În momentul acela va exista doar acel singur exemplar. Vă ascult cu plăcere sfaturile, Baldini, căci dumneavoastră sînteți un om cu experiență nu numai în ce privește Ferrara și poate că nu numai în ale muzicii.

— Să conchidem, Excelență, asupra a ceea ce ne-am înțeles, deși n-am discutat încă despre aspectele materiale. Nici n-aș dori acum — dacă mi-e îngăduit să spun așa — în această clipă binecuvîntată, să mă refer la ele. Madrigalurile mi-au mers la inimă. Nu toate . . . ci îndeosebi cele mai recente. Simt că ele au trecut printr-un foc purificator . . . sau printr-o răscruce, că Dumneavoastră ați avut parte de o inspirație superioară. Nu știu pînă unde veți ajunge, pînă unde vă veți înălța. Dar pentru casa mea — căci și un tipograf își are Casa lui, ca și Excelența Voastră — va constitui mereu o mîndrie că aici a apărut pentru prima oară un întreg volum din compozițiile Dumneavoastră. Vă mulțumesc, Don Carlo, că ați binevoit să veniți aici și să dați mîna cu mine.

Fontanelli i-a arătat castelul Este. A ales o zi cînd ducele Alfonso era plecat la Reggio, pentru a participa și acolo la serbările de carnaval. Cheia cameristului a descuiat ușa secretă. La lumina făcliei au urcat poticnindu-se pe scara îngustă, în spirală. În fața lor mergea intendentul palatului, le atrăgea atenția asupra coturilor primejdioase, unde coridorul secret se îngustează și nu poate trece decît un singur om.

— Parisina și fiul său vitreg, Ugo, aici au căzut ultima oară în păcatul dragostei nelegiuite.

Lumina făcliei cade pe un portret din *quattrocento*: un păr lung și blond, într-un gros șuvoi, cade în stînga butucului, în fața căruia se află îngenunchiată Parisina Malatesta. Călăul înveșmîntat în roșu și cu mască pe față ridică paloșul, călugărul — crucifixul. Pictorul anonim a imortalizat în culori țipătoare trăsăturile fine ale feței și privirea spriată a Parisinei.

— Cînd ?

— *Anno Domini* 1425, luna mai, excelență.

Lumina făcliei nu îi cade pe față, se reazămă într-o adîncitură. Fontanelli e de acum neputincios — de ce nu l-a prevenit pe intendent să nu scape nici o vorbă despre Parisina, mai ales aici... unde s-a întîmplat. Și nu îl poate opri pe palavragiu, care povestește tragedia de acum o sută șaptezeci de ani, ca și cum s-ar fi întîmplat doar ieri. Bineînțeles că nu o recită pentru prima oară, căci fiecărui vizitator pe care îl însoțește i-o transmite ca pe cea mai trainică amintire.

— ... Niccolo d'Este al III-lea atinsese vîrsta de patruzeci și doi de ani și, potrivit nobilei tradiții, avusese ca amante opt sute de fete și femei, iar o canzonetă din vremea aceea spunea despre el că „dincoace de Po și dincolo de Po — toți băieții sînt ai lui Niccolo”. Da, domnul meu, așa era de vînos marchizul Ferrarei. La vîrsta de treisprezece ani s-a însurat pentru prima oară, la cîțiva ani a murit fata din familia Carrara; nu au avut copii. Marchizul a trăit cu Stella dell'Assasino, o fată fermecător de frumoasă, care i-a născut trei băieți, dar nu a devenit niciodată soția lui legitimă. Pe fiul cel mai mare, pe Ugo îl desemnase să-i urmeze pe tronul Este. Cînd marchizul s-a apropiat de patruzeci de ani, a luat-o de soție... nu pe Stella, ci pe Parisina, fiica seniorului de la Rimini. Cît a fost de frumoasă Parisina... se poate vedea din tablourile vremii și a rămas și în amintire. Curtea din Ferrara atunci a fost cea mai strălucitoare, ducea o viață cum n-a mai cunoscut nicicînd după aceea. Parisina era cea mai frumoasă dintre toate femeile din Ferrara. Se zvonea că nu-i poate suferi pe copiii săi vitregi, mai ales pe Ugo, care putea să-i fie mai degrabă un frate mai mare decît fiu. Această ură l-a nemulțumit pe Niccolo și, pentru

ca Parisina să-l poată îndrăgi pe Ugo, și-a trimis soția în pelerinaj la Loreto, cu o suită strălucită, în fruntea căreia se afla Ugo.

De acolo s-au întors amânți. Citeau împreună, ieșeau călare împreună, la turnire Ugo purta culorile Parisinei. Niccolo era fericit că ura dintre soția sa și fiul său cel mai iubit s-a stins. Așa cum se întâmplă de obicei, tragedia a pornit de la o vorbă scăpată de gura flecară a unei cameriste. Stăpîna avea încredere în această cameristă, ea era cea care îl conducea sus, pe această scară, pe Ugo la Parisina, cînd marchizul ieșea călare. Fata a divulgat amantului ei secretul, iar acesta era omul de încredere al marchizului. Niccolo a plecat din nou la vîna-toare, iar camerista îl aștepta jos pe Ugo d'Este. La miezul nopții oame-nii înarmați au tăbărit asupra lui și a Parisinei. Ugo a fost zvîrlit în temnița subterană, iar Parisina în turnul din Castello. Poartă și azi numele de... *Torre Marchesana*.

Consilierii au îngenunchiat în fața marchizului și i-au implorat ier-tare. Niccolo n-a mai vrut să-i vadă în ochi pe nici unul. S-a închis în camera sa. Trădătorul — numele lui era Giacomo Rubino — l-a introdus pe călău în temnița unde se afla Ugo. Totul s-a întîmplat noaptea, într-o noapte de mai. După ce Ugo a murit, același Rubino s-a dus în turn după Parisina. Cînd femeia a aflat că Ugo e mort, a spus că nici ea nu mai vrea să trăiască fără iubitul ei. Au dus-o și pe ea în temniță. Probabil că arăta așa cum o înfățișează acest tablou. Doar atîta amintire a rămas despre ea. Singură și-a scos bijuteriile, le-a așezat pe o perniță, nu a îngăduit să fie legată la ochi. În rest... excelență... așa cum arată tabloul...

— Ce s-a întîmplat cu Niccolo?

— Marchizul aproape că și-a pierdut mințile, a urlat de durere, le-a reproșat servitorilor de ce nu au împiedicat vărsarea de sînge. Aceștia s-au referit la sentința semnată de stăpînul Ferrarei. Au mai căzut vreo două-trei capete la palat. Apoi marchizul Niccolo și-a trimis oamenii cu pergamente fastuoase la toți principii Italiei pentru a-i anunța de cele întîmplate, iar în scrisoare își justifica dreptatea. La Veneția, pe vremea aceea era doge acel Francesco Foscari, al cărui fiu fusese expulzat de Consiliul celor Zece, dogele murind apoi din cauza acestei supărări. Dar atunci mai ședea încă pe tronul principilor Veneției și, din scaunul său, la ședința Senatului, a condamnat cu asprime fapta marchizului din Ferrara. Nimeni nu poate fi judecător în propriul său proces — a spus el — și nu-i poate trimite în mod deliberat la moarte pe fiul său și pe soția sa...

Străjerul însoțitor se întoarce în așa fel, încît lumina făcliei cade acum pe chipul lui Fontanelli. Gesualdo vede cum acesta își mușcă buzele, strînge convulsiv cu degetele mînerul sabiei. Palavragiul nu

poate fi făcut să tacă. Don Carlo se oprește la intrarea celulei din temniță, lumina se furișează și acolo. E o încăpere largă, cu pardoseală de cărămidă, dintr-un colț privește spre ei un șobolan speriat. Nu are fereastră.

Imaginea blondei Parisina. Părul lung se revarsă pe pardoseala năclăită de sânge. Maria d'Avalos nu a mai apucat să se roage, să i se îngăduie măcar un *Ave*... să-și pregătească de moarte sufletul păcătos, așa cum Parisina a reușit totuși să facă. Pata de sânge nu dispăre nici după o sută șaptezeci de ani? Peste o sută de ani vor fi morți cu toții, dar în palatul din Napoli va fi arătată camera în care cuțitul a tăiat beregata Mariei d'Avalos.

Coboară scările, Fontanelli observă două firicele albe în colțurile gurii lui Carlo. Stăpînul Venosei se oprește brusc, îl întreabă din nou pe intendent:

— Ce s-a întîmplat cu Niccolo?

— A mai trăit... poate șaptesprezece ani, a adus-o la palat ca soție pe fiica vicontelui de Saluzzo, pe Riccarda. Din această căsătorie a avut doi fii și o fată. Băiatul mai mare, Ercole, a devenit cel de al doilea duce al Ferrarei. Dar el a urmat după Lionello și Borso, cei doi fii ai Stellei rămași în viață.

În sfîrșit, au ajuns sus, în coridorul balconului de la etaj unde îi întîmpină un aer proaspăt de februarie, de primăvară timpurie. Carlo își șterge cu batista fruntea și fața îmbrobodată de sudoare. Fontanelli își dă seama că dacă majordomul mai scoate o singură vorbă neghioabă, Gesualdo se ridică și pleacă poate pentru totdeauna din Ferrara. La intrarea în *Salone dei Giuochi*, fermecătoarea sală a jocurilor și serbărilor de la curte, se află un mic cabinet. I se spune „Cabinetul arborelui genealogic“. Aici se respiră, pe spațiul unui perete întreg, stufosul arbore genealogic al familiei Este, cu ramurile și mlădițele fiecărei generații, începînd cu acei principii care au domnit în secolele învăluite în ceața vremurilor de mult apuse, cînd coroana împărătească era purtată încă de urmașii lui Carol cel Mare. Primul nume cunoscut este cel al lui Azzo d'Este, care a părăsit această lume a umbrelor acum o jumătate de mileniu. Potrivit arborelui genealogic, a purtat titlul de „viconte al Italiei“. Cu un secol mai tîrziu, Obizzo I-ul poartă pentru prima dată titlul de marchiz de Ferrara. Împăratul Frederic I-ul i-a dăruit și titlul de conte de Genua și Milano. Apoi a trecut aproape o jumătate de secol pînă cînd Azzo d'Este al VI-lea, conducătorul partidului guelf, s-a putut intitula ca stăpîn ales al Ferrarei. Un sfert de mileniu pînă cînd marchizii de Ferrara primesc din partea împăratului Frederic al III-lea titlul de duce de Reggio și Modena. Borso d'Este, cel care obține acest titlu, devine în același timp, din voința papei, *Dux Ferra-*

riae. Familia a primit cele două orașe ale „împărăției“ Este prin investitură imperială, în timp ce titlul de duce al Ferrarei i-a fost dăruit de Sfântul Scaun.

Socotește : oare a câtea generație e Leonora d'Este de cea a ucigașului Niccolo ? A șasea ... a șaptea ... se descurcă cu greu printre ramurile complicatului arbore genealogic. Ii vine în minte fiul său, Emanuele. Oare ce poate să-l învețe mama Mariei d'Avalos, care îl crește ? El va fi cel de al treilea prinț al Venosei. Ce știe băiatul — de ce nu are mamă, și de ce tatăl său nu pune niciodată piciorul în palatul Pescara ?

Să admire tot ce s-a adunat în Castello în cei două sute cincizeci de ani de strălucire a familiei Este. Ajung în *Salone dei Giuochi*.

Tavanul e pictat cu figuri decorative și fresce : vegetație luxuriantă, flori, amorași, animale fantastice. Castello a fost construit de același Niccolo al III-lea, când s-a reîntors după răscala ce-l obligase să fugă. Ca răzbunare, l-a obligat pe fiecare cetățean al Ferrarei să robotească la construirea castelului. Așa s-a înălțat *Castello*, din sînge și sudoare, dar într-un timp scurt de numai un an. O pictură murală enormă : alergări de cai. Parisina — spuse majordomul — era nebună după cai frumoși. La toate alergările mai importante din Italia participau și caii ei. Totul e mitologie, lupte între pitici și uriași, fresce uriașe, opera fraților Filippi. Din ferestrele sălii uriașe privește în jos spre *Piazza*. Ferrarezii care se plimbă în soarele de amiază par ca niște oameni mărunți din țara piticilor. Fontanelli deschide o ușă mai scundă. Aici e *Stanzetta dei Baccanali*. E împodobită de trei picturi murale : *Culesul viei*, *Nunta Ariadnei* și *Triumful lui Bacchus*. Care a fost rostul acestei camere a bacchanalelor ? În amintirea cui a fost denumită astfel ? Majordomul privește acum în pămînt.

Un moment de reculegere în capela răposatei Renée de France, fiica regelui Franței, mama lui Alfonso, care a trecut la religia protestantă, motiv pentru care fiul său a expulzat-o, trimițînd-o pe pămîntul hughe- noților. Toată lumea știe de acum în Italia ce s-a întîmplat cu severa văduvă al cărei portret din tinerețe se află atîrnat pe peretele din fundul apartamentului nelocuit. E un portret frumos, opera maestrului Clouet. Se împlinesc douăzeci de ani, de cînd *Madame Renée* și-a redat sufletul Creatorului său sub consolările pastorului calvinist.

— Acum ajungem la „sfînta sfîntelor“, Don Carlo.

Poate că se mai poate repara — gîndea în sinea sa Fontanelli — ziua stricată din pricina lipsei de tact a majordomului. Pe măsură ce înaintează prin coridorul oglinzilor, se aude tot mai deslușit un zvon de muzică. Nu e orgă și nici cembalo. Se poate distinge că din adîncul coridorului răzbate muzica doar a unui singur instrument cu coarde.

Carlo se oprește locului : e cuprins de farmecul unei frumuseți noi, necunoscute. Însoțitorul său observă cu bucurie că ochii lui Carlo încep să strălucească.

Au rămas nemișcați lângă fereastră, ploaia bătea mărunț în ochiurile de geam prinse în ramele de plumb. Camera de muzică a lui Alfonso ocupa de fapt o întreagă aripă a clădirii. Timp de o sută de ani au fost adunate aci fel de fel de instrumente muzicale și tot aici se țineau și concertele în cerc restrâns, când familia princiară dorea să asculte muzică și nu se afla nici un oaspete de seamă în *Castello*. Din camera de muzică răzbătea o voce de bariton caldă, cultivată. S-au oprit în fața ușii, așteptând sfârșitul cântecului. O singură voce bărbătească acompaniată la cembalo — instrumentul e atât de puternic și are un sunet atât de colorat, încât poate înlocui celelalte voci. Textul e intonat foarte clar de această *vox humana* dureroasă, tot mai arzătoare, ce se înalță de parcă cel ce cântă ar improviza.

*Chinuitor martiriu, groaznice fiare de tortură,
suferinți, aspre frîghii,
grele lanțuri, zi și noapte
îmi deplîng comoara-mi pierdută,
clipele-mi petrec în hohot de plîns,
cuprins de jale, zbucium, disperare,
vaiete, lacrimi amare
și cazne fără de sfîrșit.*

— Cel mai nou madrigal al lui Luzzaschi. I-am citit partitura, acum îl aud pentru prima dată. Să așteptăm pînă îl termină . . . numai după aceea să intrăm la el.

Încă o fugă pe clape, cântecul se domolește, muzica instrumentală răsună tot mai tare. Sunetul strunelor e atât de puternic, încît umple aproape întregul spațiu.

Fontanelli apasă clanța ușii și îl invită pe Gesualdo să intre. La instrument șade Luzzasco Luzzaschi, își apleacă înainte frumosul său cap, privirea sa e pierdută undeva departe de lumea vizibilă, degetele sale aleargă pe clape, improvizează.

Degeaba îl împinge Fontanelli înapoi pe scaun, dirijorul s-a ridicat totuși în picioare. Privirea sa rătăcește încă pe undeva, de parcă ar căuta răspuns în niște lumi îndepărtate, apoi privește zîmbind către intrușii care l-au tulburat în sanctuarul său. Aici totul e simplu, prietenos. Cercetează cu toții, de jur împrejur, instrumentul enorm, nemaivăzut.

Fontanelli mai cîntase la faimosul *archicembalo*. Gesualdo auzise, doar, despre el. Lui Luzzaschi îi revenea acum sarcina să le prezinte celor doi muzicieni noul instrument. Vocea frumoasă, caldă, a maestrului, se afla încă sub tensiunea compunerii. Chiar și cînd explica, vorbea de parcă ar fi recitat un text.

— Cu voia dumneavoastră, instrumentul e capodopera lui Nicola Vicentino. Maestrul a fost înaintașul meu la Ferrara acum o jumătate de secol, sub domnia lui Ercole al II-lea. A fost discipolul lui Adrian Willaert, care cam în acea vreme renunțase la titlul de *cantor regis Hungariae*. Regele, pe care Willaert îl slujise la Buda, a căzut în bătălia de la Mohács. Așa se înlănțuie, Don Carlo, o verigă de alta. Noi, mai ales cei din Italia de nord, ne amintim cu recunoștință de maestrul Adrian, căci de cînd s-a stabilit el la Veneția, de atunci s-a revărsat adevărata muzică pe pămîntul Italiei. De la el au preluat această menire Cipriano de Rore... cei doi Gabrielli, cum binevoiți a ști. Maestrul Vicentino a fost el însuși un muzician eminent. Aici, în arhiva partiturilor, găsim nenumărate vestigii ale talentului său. El a fost primul care s-a ocupat de reînvierea muzicii grecești și romane. Dar altfel... cu totul altfel decît Vincenzo Galilei, cu care a corespondat foarte mult. I-am găsit cîte o scrisoare și răspunsurile primite la ele. *Imitatio della natura* — recompunerea sunetelor din natură, aceasta erau una din temele preferate ale lui Vicentino.

— Cînd a fost construit acest instrument ?

— Cîndva înainte de 1550... Tot atunci s-a ocupat și de un *archiorgano*, de construirea unei orgi uriașe, cum nu s-a mai văzut. Dar n-am dat nicăieri de urmele acesteia. Poate că nici n-a apucat să o construiască, nimeni nu știe de ea. În schimb acest archicembalo e o realitate vie, funcționează. Probabil că s-a și auzit din camera de muzică melodia pe care am executat-o. Nicăieri nu se cunoaște un instrument atît de uriaș, cel puțin eu nu am auzit să existe. Cum am putea să denumim aceste clape... poate *claviatură enarmonică* ? Așa a pomenit despre ea și Vicentino în cartea sa intitulată *Muzica antică adaptată la practica modernă*. În ea a scris și despre tonalitate, într-un mod foarte convingător — cel puțin pentru mine. În schimb, în ce privește adîncirea în muzica ce imită natura, aici maestrul Nicola — după modesta mea părere — a cam luat-o razna... Dar uitați-vă la aceste clape, la felul cum sunetele corespund jocului clapelor.

— E greu de cîntat la el ?

— Conte Fontanelli mi-a atras atenția că Excelența Voastră s-ar putea să mă onoreze azi cu prezența sa. De ce aș nega că aseară am petrecut ore în șir pentru a-l acorda pe acest animal mare și blînd... căci de mult n-am mai cîntat la el, iar altcineva nu prea se încumetă să-l încerce. Nici nu îngădui să umble la el oricine... cheia instru-

mentului o port la mine. De altfel obișnuiesc să cînt mai degrabă la acel cembalo pe care nu de mult l-a comandat din Imperiu Alteța Sa. Acela are cele mai ușoare clape. Dar acesta are un sunet mai frumos și mai puternic. Ieri m-am apucat eu însumi de el, cu unul dintre muzicanți. Acum cred că e perfect acordat... e un instrument excelent. Presupun că aveți la Dumneavoastră, Don Carlo, vreo compoziție... Poate că nu mai trebuie să caut...

— Mai vorbește-mi despre Vincentino. La Napoli știm prea puțin despre el.

— A trăit în Orașul Etern, la curtea cardinalului Ippolito d'Este. Acolo a avut loc acea faimoasă dispută pe care maestrul a purtat-o cu un muzician portughez și cu unul din Țările de Jos. Disputa și-a pus pecetea pe întreaga viață ulterioară a lui Vicentino, căci — potrivit hotărîrii tribunalului — el a fost cel care a tras ponoasele. A triumfat cel din Flandra și, pe urmele acestuia, portughezul. Vicentino s-a necăjit, apoi a răspuns cu o întreagă carte. Am să vă arăt prețiosul exemplar pe care l-a dedicat cardinalului Ippolito. Il păstrăm în bibliotecă. Aceasta este acea *L'antica musica ridotta alla moderna pratica*, despre care am pomenit. Titlul lung l-a mai completat și cu mențiunea că această carte a sa cuprinde „... exemple legate de fiecare gen, precum și explicații, iar în final prezintă descoperirea unui nou instrument, ce ascunde în el posibilitatea unei interpretări perfecte și încă multe alte taine“

Așa spune... *con molti segreti musicali*... și cred într-adevăr că acest instrument e potrivit pentru rezolvarea multor altor probleme, pe care Vicentino nu le-a tratat în mod amănunțit în cartea sa. Scrie doar în general că se străduiește să lărgască armonia, iar în altă parte... dar nu vreau să plictisesc Excelențele Voastre...

— Vorbește mai departe, Luzzasco...

— Nicola ar fi dorit să se poată aplica aceleași reguli atât în privința muzicii instrumentale, cît și în privința muzicii vocale. Dar, oricît de excelent muzician a fost în această privință, totuși nu a observat că interpretarea instrumentală pe de o parte și cîntecul *a capella*, pe de altă parte, oscilează în funcție de nuanțele diferite ale sunetelor. Orice muzică instrumentală se străduiește să realizeze intervale echilibrate. Muzica vocală pretinde o intonație mai sobră... Tocmai acest lucru a vrut Vicentino să-l transpună și pe instrumentele cu clape, cînd a construit clape separate pentru sunetele ridicate și coborîte. Mai menționez doar faptul că „cutezanța“ în armonizare — de care Vicentino pomeneste nu o dată — la el a dat totuși anumite roade. Să nu uitați că atunci cînd după Nicola maestrul de muzică al ducelui Ercole a devenit Gipriano de Rore, după mărturia anualelor curții, Vicentino s-a mai întors de cîteva ori la Ferrara, cînd cardinalul Ippolito venea pe-

acasă. Dacă mă gîndesc că pe acest scaun a şezut Cipriano, iar pe celălalt, pe care şedeţi Excelenţa Voastră, a şezut Nicola Vicentino, atunci...

Fontanelli a sărit de pe cel de al treilea scaun :

— Dacă obiectele neînsufleţite ar avea memoria noastră — care pierim înaintea lor — atunci şi-ar putea fixa în memorie faptul că aici şi în acest ceas şi-au dat întâlnire doi mari muzicieni ai Italiei, asemeni lui Vicentino şi Cipriano, elucidînd cîteva dintre tainele pe care le ascunde *Mater Musica*.

Luzzaschi îl îmbrăţişă pe Fontanelli.

— Don Alfonso, amabilitatea dumneavoastră e întrecută doar de modestia de care daţi dovadă. Căci prin compoziţiile proprii aţi manifestat o asemenea maturitate muzicală, ce ne poate servi tuturor drept exemplu. La Baldini am răsfoit volumul dumneavoastră de madrigaluri. Ele merită din toate punctele de vedere să fie publicate. De altfel... meşterul Baldini mi-a spus că dumneavoastră — dintr-o modestie exagerată — vreţi să editaţi volumul fără să vă poarte numele. Vă rog... renunţaţi la această idee, ca să poată fi recunoscut autorul, dacă nu altfel, măcar din acrostihul versurilor, sau în alt mod.

— Nici n-am ştiut că Fontanelli... are compoziţii pentru un volum... Ce ciudat că ne aflăm aici trei autori în umbra marilor înaintaşi...

Luzzaschi continuă foarte domol şi serios :

— Aş dori să vorbesc sincer despre acest lucru. De cînd maestrul Palestrina şi-a închis ochii pe vecie, Excelenţa Voastră sînteţi azi cel mai mare madrigalist al biete noastre Italii fărămîitate. Aşa cum cei din Țările de Jos au trebuit să vină pe pămîntul italian ca să ne înveţe arta laică a polifoniei, tot aşa acum şi-au încheiat cu prisosinţă misiunea. Cine mai trăieşte dintre ei ? Jaches de Wert la Mantua, dar şi el e de acum bătrîn, şi acolo, în sud, la Napoli, maestrul Jean de Macque, care, din cîte aud, e tare mîndru că v-a putut instrui cînd craţi tînăr. Acum însă noi, italienii, nu mai avem nevoie nici de flamanzi, nici de burgunzi. Dacă pot să vorbesc sincer... cred că am ajuns la capătul unui drum... Să fie oare pe moarte stilul vechilor madrigaluri ? Sau mai degrabă contrapunctul ?

— Florentinii nu m-au convins... Pentru mine polifonia va rămîne mereu legea de bază, cînd e vorba de cadru, de construcţia muzicală. Trebuie doar să o îmbunătăţim. Monodia... aşa cum o experimentează ei, e încă slăbuţă... o singură voce... chiar dacă e aşa de frumoasă cum e cîntecul lui Caccini, sau al lui Peri... sau ca tenorul lui Palla... care, ca orice voce frumoasă, încîntă sufletul. Dar ea nu poate înlocui cîntecul pe mai multe voci... sinteza a cinci sau şase voci cu grijă alese şi armonios îmbinate. Rezemîndu-ne de zidul puternic al polifoniei...

— Când ați intrat am văzut pe chipurile dumneavoastră că ați așteptat pînă cînd mi-am terminat cîntecul. După părerea Excelenței Voastre, e și acesta tot o monodie slăbuță ?

— A fost un *canzone* foarte frumos . . . cîntat de vocea domniei tale. Se putea înțelege clar textul și v-ați acompaniat într-un mod magistral . . . Dar nu ați simțit că lipseau celelalte voci ?

— Eu am compus madrigalul doar pe o singură voce, pe a mea. Și mi-am luat archicembaloul ca ajutor . . .

35

Cu trei zile înainte de nuntă, *Castello* era înconjurat peste tot de brîul luminos al făcliilor aprinse. Din fiecare fereastră, din fiecare balcon, de-a lungul crenelurilor dantelate ale bastioanelor uriașe, lumea casei Este vestea marea sărbătoare printr-un torent de lumini. Ca și cum în felul acesta ar fi dorit să ofere mai mare greutate acestei căsătorii și să dezmință zvonurile cum că ducele Alfonso e nemulțumit, deoarece nepoata sa nu se mărită cu un principe domnitor. Comisia curții, pe care însuși Alfonso a desemnat-o în vederea sărbătoririi carnavalului, a analizat săptămîni întregi proiectele. Principele însuși a luat parte ore în șir la aceste discuții pentru a respinge sau a aproba planurile. Era o chestiune esențială pentru întreaga țară, ca și cum toate celelalte probleme și-ar fi pierdut orice importanță. Din fericire, în primăvara din anul Domnului 1594 nu s-a iscat nici un nor de furtună pe cerul Italiei. Regele Filip s-a retras în Escorial și, pentru că mîna sa podagroasă nu mai era în stare să țină pana, îi dicta nopți de-a rîndul fiicei sale celei mai dragi. Dar aceste porunci nu se mai refereau la noi cuceriri, ci doar la reclamațiile făcute împotriva unor guvernatori, la arderea pe rug a unor eretici, la abuzurile săvîrșite de perceptori, la transporturile de argint din Lumea Nouă. Nu era vorba de noi expediții militare, de armada, de ocuparea unor țări. Se zvonise totuși că împăratul organizează o cruciadă împotriva turcilor care ocupă Ungaria și că vor să elibereze de sub stăpînirea turcească o cetate de pe malul Dunării, care poartă numele de Esztergom. Solia împărătească — după cum raporta rezidentul din Viena — a și pornit spre Italia. Vincenzo Gonzaga îi scrisese din Mantua lui Alfonso, cerîndu-i părerea dacă să participe sau nu la această expediție eroică. Alfonso, care gustase cu ani în urmă cîteva asemenea aventuri „un-

gare", nu era prea entuziasmat ca ferrarezii să participe la expediție. E mai înțelept dacă contribuie doar cu bani, ceea ce le place mult mai mult și arhiducilor conducători austrieci. Cheltuielile pentru organizarea unei oștiri care să se compună din câteva mii de oameni și care să fie înzestrată cu vestitele tunuri ferrareze vor fi mai grele decât dacă sacrifică o sumă rotundă, frumușică, pe altarul acestei acțiuni universale a creștinătății. Nu trebuie să se uite niciodată că principatul Este e alcătuit din trei ducate: stăpînul feudal al Ferrarei e Sfîntul Părinte, iar cel al orașelor Modena și Reggio — Împăratul. Așa au trebuit să trăiască timp de trei secole printre vicisitudinile destinului guelfilor și ghibelinilor, dar cei din familia Este au știut să mențină echilibrul. Apelînd cînd la unii, cînd la alții, au reușit să-și asigure și în cele mai grele timpuri stăpînirea asupra provinciei Este. Nu va fi papă mereu un Aldobrandini — Sfîntul Părinte Clemente e numai cu trei ani mai tînăr decît Alfonso.

Sintetizînd astfel treburile lumii italiene, nu exista într-adevăr nici un motiv pentru care nunta să nu se desfășoare cu cea mai mare pompă, să nu fie invitați oaspeți de rang înalt, și apoi să se mai poată strînge și șurubul impozitelor. Cancelaria s-a adresat cetățenilor orașului, a îndemnat breslele, asociațiile, meșterii cei mai înstăriți și chiar pe nobili să-și aducă contribuția lor benevolă. În sfîrșit, e spre mîndria tuturor ca nunta princiară să fie sărbătorită așa cum se așteaptă din partea Ferrarei. Ducele a promis solemn că și norodul orașului se va putea delecta la toate spectacolele mai mari. E valabil acest lucru pentru muzica de turn ce se va repeta de mai multe ori, pentru turnirele cavalerești și pentru acel grandios *concerto* ce se va desfășura în curtea cetății. Cînd în Palat va răsună epitalamul¹ compus în mod special pentru această ocazie de către poetul curtean Battista Guarini, vestitul autor al poemului *Pastor fido*, el va fi repetat în *Piazza* de către un herald cu voce puternică, anume ales în acest scop, iar apoi va începe atotcuprînzătorul bal mascat public la care e invitat să participe întregul norod al Ferrarei. Doar străjcrii care veghează asupra ordinii trebuie să rămîna treji. Să petreacă Ferrara întreagă cînd prințul Venosei va păși, potrivit tradiției familiare, în alcovul Leonorei! Emoționați de atîtea plăceri ce îi așteaptă, și pătrunși de loialitate, șelarii, armurierii, cizmarii, măcelarii, felcerii au votat o contribuție specială. Ministrul curții îi raporta zilnic lui Alfonso despre mersul sinuoaselor tratative pe care le purta cu reprezentanții breslelor. Dacă se vor gospodări bine, serbările vor costa chiar mai puțin decît se va încasa din aceste subsidii. E posibil să se pună ceva și deoparte pentru cînd va sosi delegația imperială în legătură cu ajuto-

¹ Cîntec de nuntă sau mic poem compus în cinstea mirilor.

rarea expediției cruciate. *Bis dat qui cito dat* — ducele va plăti imediat Consiliului de război din Viena — în funcție de cum va reuși tirguiala — șaptezeci de mii sau poate numai cincizeci de mii de galbeni. Totodată — prin tatonări confidențiale — s-ar putea afla pentru ce sumă e dispusă cancelaria Vienei să analizeze ridicarea în rang a lui Alfonso. De ce n-ar putea dobândi și el, care de treizeci și cinci de ani guvernează glorios ca principe al unei străvechi familii domnitoare, același titlu de mare duce, pe care îl deține cumnatul său, toscanul Ferdinando, în fața căruia în prezent e nevoit să stea cu capul descoperit. Așa se împletește nunta cu interesele de stat, cu microcosmosul lui Alfonso — lumini strălucitoare și mici mizerii în aceeași zi noroasă-vîntoasă de februarie.

Rolul damelor în organizarea marii serbări nu e deloc de subapreciat. Vor trebui să exceleze în corul ducal, apoi în duelul-balet ce se va desfășura în *Salla dell'Aurora*, sub frescele ce reprezintă *Fazele zilei*. Pentru învățarea acestui nou balet (a cărui modă a venit de la Paris) a fost nevoie de o persoană care să fie în același timp maestru în ale muzicii și maestru în turnirele cavaleresti. După multe frământări, cancelarul a încredințat această sarcină lui Giulio Cesare Brancaccio. Acesta, fiind compatriot de-al lui Gesualdo, toată chestiunea apărea ca o atenție deosebită față de mire. Pe de altă parte, vocea de tenor a cavalerului Brancaccio încânta pe toată lumea; bineînțeles că era și el un sîrguincios compozitor. Pe lîngă toate acestea, se ocupa și de strategie teoretică, a înaintat ducelui proiecte pentru fortificații, a făcut propuneri pentru o mai mare mobilitate a excelentei artilerii ferreze, respectiv să fie înhămați cîte opt bidivii la fiecare monstru de bronz dacă se dovedește că numai cele două perechi de bidivii nu sînt de ajuns. Prin toate acestea, nobilul napolitan și-a cîștigat într-atîta mulțumirea lui Alfonso, încît lea sa pe lista rentierilor curții a crescut la patru sute de scuzi pe an. În schimb trebuie să îndeplinească gratis toate celelalte însărcinări: montarea baletului, armonizarea muzicanților cu dansul frumoaselor participante la turnir, elaborarea duelului în care se vor înfrunta damele. În afară de aceasta, tot Giulio Cesare a devenit și principalul supraveghetor al jocurilor de artificii; fiecare napolitan e îndrăgostit de acel „*fuoco artificiale*”, în care se împletesc într-un mod atît de fericit petardele multicolore, focurile grecești și răpăitul puștilor — spre gloria principelui Ferrarei.

Ducele își făcuse bine socotelile. Majoritatea doamnelor sînt dame nobile pentru care cîntecul e mai mult decît o plăcere. De pe acum se zbat pentru invitații și în spatele cîte unui rol sau a cîte unei apariții se ascunde o invidie ucigătoare sau un șir întreg de intrigi la curte.

Oare ce rol va primi de la Luzzaschi ? Va participa doar în cor sau va primi unul din cele cinci sau șase roluri de soliste ? Giulio Cesare Brancaccio are și el un cuvînt de spus în toate aceste treburi. Despre dirijor se spune că nu poate fi corupt cu ajutorul grațiilor femeiești, e un *pater familias* onest, dar serile tinărului cavalier-cîntăreț napolitan sînt libere. Așa se zbat cei din *Castello* în valurile netulburatelor și plăcutelor deșertăciuni terestre.

Focurile grecești și petardele, laolaltă cu făcliile, nu constituie o distracție ieftină. Majordomul a cerut o sută de coți de postav pentru garda curții, ca străjerii să se poată prezenta în uniforme noi. A trebuit să se satisfacă și rugămîntea cîte unei femei frumoase, care ar fi dorit să-și croiască o manta nouă, dar . . . nu prea avea din ce. Fiecare scud se poate cheltui doar cu semnătura lui Alfonso, acest lucru se știe la vistierie. Peste un șir întreg de petiții ducele a tras linie și a scris cu literele sale caracteristice : „Cînd vor fi vremuri mai bune“, sau doar atît : „*Ad calendas Graecas*“, din care poate înțelege oricine că cererea a fost respinsă. Vistiernicul și casierul nu-și pot ascunde admirația față de duce. Alfonso e într-adevăr un principe enciclopedic. Se gîndește la toate, chiar și la faptul ca din zestrea obținută de Gesualdo după crunte tirguieli să fie pregătit cel mult un sfert — dar numai galbeni atunci ieșiți de sub teasc, înfășurați în piele de căprioară, așezați în lăzi cu steme, gata pentru a fi transportați la Napoli. E doar *un sfert*, dar cînd oamenii lui Gesualdo vor începe să le numere, să nu-și poată da seama de această socoteală. Așa dispune Alfonso, care deși a împlinit deja șaiszeci și unu de ani, e și azi cel mai chipeș principe al Italiei — cel puțin după propria sa părere.

Leonora și-a luat rămas bun. Azi a cîntat pentru ultima oară cu „fetele“ și Tarquinia, Lucrezia, Vittoria, Leonora di Scandiano, frumoasa Laura Perpera și compozitoarea Raffaella Aleotti o înconjurau cu ochii înlăcrimați. Luzzaschi ședea la cembalo zîmbind, foarte emoționat. Leonora fusese o rază de soare la repetiții, cînd se pregăteau pentru vreo serbare oficială sau pentru vreo primire princiară. Acum Leonora, modesta „voce“ de mezzosopran se află în centrul atenției, trebuie să aleagă programul madrigalurilor sale preferate. Cu ce piese să se facă noi repetiții, ce piese noi să fie învățate, ce anume să reprezinte surpriza întru omagiul lui Alfonso care cunoaște repertoriul de pînă acum al corului feminin. Eticheta de curte prescrie nete diferențieri de rang între dame, în public ele se adresează una alteia doar cu titlurile respective, dar aici, între ele, folosesc dulcele „tu“, și, strîngîndu-se una într-alta, răsfoiesc cu înflăcărare partiturile, strîmbînd uneori din buze, căci în împărăția ferrareză toate sînt maestre ale

cîntecului și muzicii. Lucrezia Bendidio e și acum cea mai frumoasă dintre ele, vocea ei l-a vrăjit recent pe Annibale Turchi, unul dintre cei mai chipeși cavaleri de la curte. Poate că următoarea reprezentație a corului va avea loc la nunta Lucreziei. Donna Bendidio răsfoiește prin noul volum al lui Gesualdo. Noi teme într-o concepție nouă, fiecare din ele știe că napolitanul e un muzician ciudat, care nu poate fi asemuit cu nimeni. Acum însă își dau seama că peste cîteva zile el va fi soțul Leonorei și, precum stăpînul Hadesului din mitologie, o va răpi pe Leonora în al său Napoli îndepărtat, unde fumegă Vezuviul.

Moarte, suspine infernale, suferință, martiriu, rugăminți, bles-teme... Oriunde răsfoiește, peste tot vocile aleargă într-o cromatică a zbuciumului, *senza preparazione*. Grea lecție : sunete ce oglindesc durere, suspine, bruște intervale de nouă note. Să cînti așa ceva, după epitalam, la o nuntă ? Leonora arată : asta !

„Neîndurător «nu !» — mi-ai distrus speranța !

Iată, cu mii de săruturi

ți-am acoperit buzele în zadar !

Precum un șarpe sălbatic ce se zbate printre oșilite petale,

mi-aș găsi și eu moartea între buzele tale

ce triumf ar fi !

Îndrăgostiților, veți putea citi

pe acest chip frumos de auroră : a învins Amor,

căci Iubirii nu-i inimă să-i poată rezista !”

— Vedeți, acesta e cel puțin plin de cuvinte dulci : mii de săruturi... buze... triumf fericit, auroră, frumusețe... îndrăgostiți dornici de fericire și în sfîrșit Amor... și Iubire, Leonora... înțelegeți ?

Rîd vesele, îl cheamă pe *maestro*, care cercetează cu atenție partitura. Peste o clipă le vine în ajutor, poate să înceapă repetiția... prima repetiție la care Leonora d'Este *nu mai cîntă*.

De carnaval a căzut o ninsoare tîrzie. Înfățișarea Ferrarei a încremenit peste noapte într-un alb sclipitor, cînd, dinspre Po, a năvălit înghețul. După masă devreme se va desfășura *giostra del Saracino*, jocul călăreților ce a înlocuit turnirele și luptele cu lăncii de altădată. De cînd în timpul unui turnir Henric al II-lea, regele Franței, s-a rostogolit de pe cal cu ochiul străpuns de lance, și peste o săptămînă și-a dat duhul, s-a cam terminat cu moda vechilor turnire cu platoșe, la care se cuvenea ca și principele gazdă să-și dovedească vitejia. În timp de iarnă pe ducele Alfonso îl supără reumatismul și nici mirele nu era prea dispus să se bată cu lăncii. Don Cesare, viitorul duce al Ferrarei,

care era cunoscut doar ca un călăreț mediocru, nu trebuie expus în nici un caz unui eșec. Să urmeze deci mai puțin primejdiosul joc al călăreților în care cavalerii tineri își demonstrează iscusința și grația artei lor militare : țintesc cu lănciile, în plin galop, asupra unor uriașe manechine de sarazini. Singurul risc constă doar în faptul că lancea se poate agăța în figura de sarazin, iar din cauza avîntului, călărețul să fie aruncat din șea. Toate acestea se desfășoară în sunetele muzicii, de obicei în scîrîițitul acelorasi surlași și trîmbițași care dau de veste din turn sau de la fereastra vreunui bastion cînd sosește un oaspete mai de seamă.

Zi de luni în ajun de lăsata secului, penultima zi a minunatului Carnaval. Cine dorește și îl țin băierile pungii, marți seara, după ultimul bal, se va putea duce călare la Milano, singurul loc în lumea creștină unde postul nu începe de miercuri. Sînt o mie de ani de atunci, de cînd preafericitul Sfînt Ambrozio, episcop de Milano, a prelungit cu patru zile carnavalul milanezilor, la rugămintile acestora. Spaniolii, din exces de zel, cînd au pus stăpînire pe Lombardia, au vrut să desființeze această tradiție a orașului. A izbucnit răscoala, și milanezii au asediat în vîrtejul balului mascat mănăstirea dominicanilor unde își avea sediul Sfînta Inchiziție. De atunci, la Milano carnavalul continuă pînă în zorii zilei de duminică. La Ferrara însă, cînd clopotul Domului bate miezul nopții, se sting toate făcliile, patrulile de străjeri pornesc în toate direcțiile, se închid cîrciumile, se scot pînă și lămpile roșii din ferestrele caselor de pierzanie. Glugile confreriilor călugărești se preumblă prin piețe și pe străzi, amintindu-le tuturor că viața e trecătoare. În ziua de luni de dinaintea lăsatei secului se desfășoară însă jocul călăreților, iar în seara următoare are loc la *Castello* marele balet. După aceea, ducele Alfonso dă o cină în onoarea nuntașilor, la care participă o sută de persoane, iar în dimineața următoare arhiepiscopul Ferrarei, în prezența cardinalului, va binecuvînta căsătoria. Pînă ce locuitorii orașului își cern cenușă pe cap și încep postul de patruzeci de zile — Donna Leonora și Don Carlo se vor fi culcat de acum unul lingă altul ca soț și soție.

Cîndva, regulile vieții de curtean au fost puse pe hîrtie la curtea din Dijon a unor duci din Burgundia. Aceste reguli s-au transformat într-o etichetă rigidă în Spania, unde au ajuns din voința reginei Johanna cea Dementă. Vrînd-nevrînd, cele mai multe curți regale și-au însușit-o, și pe aceasta o imită și principii italieni. Nuntă și doliu, toate momentele de răsruce ale vieții sînt supuse unor ceremonii. Astfel, bătrîinii familiei veghează în antreurile dormitoarelor ca să treacă în procesul verbal și să confirme cu pecetea lor că au auzit în noaptea nunții țipătul femeii și că li s-a arătat și cea mai puternică dovadă — petele de sînge. Și dacă toate acestea s-au petrecut aidoma — *lege*

artis — abia atunci se consideră valabil contractul de căsătorie, care poate să însemne transferări de provincii, zestre, condiții politice. Dar ce se întâmplă dacă lucrurile nu se petrec așa cum trebuie? Dacă în zadar veghează și așteaptă bătrînii, în liniștea încordată, ca zvonul nupțial să răzbătă prin ușa dormitorului? Sînt și asemenea cazuri, chiar două, întîmplate nu demult. Principele Mantuei, blondul Vincenzo, și-a trimis soția înapoi la Torino din cauză de *non-consummatus*. După aceea a cerut-o de soție pe fiica marelui duce toscan, deoarece căsătoria ducelui mantovez fusese desfăcută de Sfîntul Scaun. Ferdinando și-a dat însă asentimentul cu condiția ca mai întîi ducele mantovez să dea dovada bărbăției sale în prezența unor persoane de încredere, înainte ca mirele și mireasa să se întîlnească. Vincenzo Gonzaga s-a dus deci *incognito* la Veneția, împreună cu martorii florentini, și acolo i-au cerut unei curtezane să stea la dispoziția Alteței Sale. Dar pe domnul Vincenzo Gonzaga l-a deranjat probabil faptul că această întîlnire era în fond un act de stat, pentru că după aceea s-a cam zvonit că nici la Veneția nu a mers totul așa cum trebuia. S-a vorbit atît de mult despre această încercare a bărbăției, încît arhiepiscopul din Florența l-a dojenit pe marele duce Ferdinando cum de a fost în stare să-i pună o asemenea condiție, nelegiuită, viitorului său ginere. Pînă la urmă chestiunea s-a încheiat prin oficierea căsătoriei, dar bîrfa despre aventura lui Vincenzo la Veneția a mai continuat încă multă vreme.

Cel de al doilea bătrîn consilier, care a fost solicitat să fie martor la Castello, mai auzise și de o altă întîmplare asemănătoare. Principele unei provincii îndepărtate, Sigismund Bathory, o luase de soție pe nepoata împăratului. Mireasa a venit cu mare alai în Transilvania și asupra micului principat s-a răsrînt grația Majestății sale. Totul s-ar fi desfășurat cum nu se poate mai bine: oștiri trimise împotriva turcilor, o sumă mare de bani, titlu de prinț împărătesc, ordinul Lînei de Aur, alianță cu împăratul — dacă persoanele de încredere ar fi putut raporta cum că actul căsătoriei *consummatus est*. Că în realitate ce s-a întîmplat, sau ce nu s-a întîmplat, nu știe nimeni precis. După unele zvonuri tînărul principe nici n-a așteptat sfîrșitul cinei nupțiale și a și plecat călare la oștirile sale. După alții, și-a părăsit tînăra și drăgălașa soție, pe Maria Cristina, după o noapte nereușită. Așa își spuneau povești unul altuia, în umbra nopții ce promitea a fi lungă, cei doi consilieri bătrîni, pe care ducele Alfonso îi solicitase să depună mărturie. Va veghea împreună cu ei și Fontanelli, ca omul de încredere al cardinalului. Cel puțin istorioarele sale le va alunga somnul, în timp ce excelențele lor își vor încălzi deasupra jarului mîinile rebegite de frig.

Se adunaseră în *Salone dei Giuochi*. În cele patru colțuri ale sălii se afla câte o sobă, cu acest prilej focul era întreținut cu lemne de măslin pentru ca aerul să fie plăcut mirositor. Picturile murale înfățișau alergări de cai și de care romane, leagăne ce se aveau în văzduh, iar pe frescele cupolelor gladiatori se luptau între ei. Așa că nu lipsea inspirația pentru turnirul la care doar damele luau parte. Coifurile erau veritabile, platoșele erau făurite din mici plăcuțe de metal strălucitor. Cele care primiseră roluri de amazoane purtau rochii cu trenă, iar adversarele lor pantaloni strâmți, colorați. Pentru rolurile de cavaleri au fost alese damele cu cele mai frumoase picioare. Toate damele au primit săbii ușoare, majoritatea se pricepeau la mînuirea lor. Pentru orice eventualitate vârful lamelor a fost rotunjit ca nu cumva în focul duelului — sau cuprinse de vârtejul geloziei ascunse — să-și poată face vreun rău.

Luzzaschi a compus baletul în așa fel încît sunetul metalic al săbiilor ce se ciocnesc să aibă efectul unui refren, să coloreze melodia cîntată în surdină de instrumentele cu arcuș, să acompanieze corul care va servi drept fundal pentru duelul damelor. Luzzaschi a făcut totul pentru reușita baletului muzical, la care îl obliga și funcția sa la curte. Prietenilor săi intimi nu le-a tănuțit însă că ceea ce se va desfășura aici nu are nici în clîn nici în mîneacă cu arta. Toate privirile vor urmări damele, vor aprecia frumusețea lor, grația mișcărilor lor și înainte de toate vor fi cercetate din ochi cele care se vor prezenta în veșminte bărbătești. În ce privește muzica — ea constituie aici doar un element de atmosferă. În marea emoție care va însoți duelul, cine se va sinchisi de muzică?

Impodobit cu fresce și iluminat de candelabre, *Salone dei Giuochi* avea un aspect fermecător. O parte din sală era ocupată de scaune: era o mare favoare ca cineva să fie invitat pentru această serată. În afară de nobili, au venit mulți consilieri și magistrați îmbrăcați în veșminte orășenești, purtînd lanțuri groase de aur. A fost admisă și delegația din trei persoane a studențimii ferrareze. Doisprezece meșteri ai breslelor au luat loc la balcon și tot aici au nimerit și comandantul armatei ferrareze. La serată nu a fost invitat nici o față preoțească, cu excepția arhiepiscopului și a cardinalului. Ei doi sînt considerați stîlpi ai statului, așa că vor trebui să suporte vizionarea pînă la capăt a unui asemenea balet în care cavaleri duelează cu amazoane pentru grațiile celor din urmă. Întreaga serată era consacrată unor jocuri de nuntă și în astfel de cazuri — din cele mai străvechi timpuri — slăbeau regulile severe ale bunei cuviințe. Sfîrșit de carnaval, conducerea solemnă a tinerei perechi, epitalamuri picante.

În timp ce săbiile se ciocneau ritmic, răsuna corul bărbătesc, iar în pauza cîntecului se înălța atacul puternic al instrumentelor cu arcuș,

reluat ca un ecou de către flaute. În marea sală a și fost pusă masa la care toată lumea va fi invitată să participe după terminarea baletului, în ordinea importanței. Eticheta prevede că proaspeții căsătoriți trebuie să aștepte toastul ducelui și al cardinalului, iar mirele se cade să le răspundă. Când buna dispoziție va ajunge la culme, mirele și mireasa vor dispărea pe neobservate dincolo de perdeaua ușii, unde îi așteaptă suita nupțială care îi va conduce în alcovul din *Castello*. Martorii sînt de acum prezenți în antreu, începe veghea rituală.

Eticheta cerea ca mirele și mireasa să se vadă în mod oficial azi. Când mirele, care a pornit din *Palazzo dei Diamanti* s-a întâlnit cu mireasa, care venea din *Castello*, s-a lăsat într-un genunchi în fața ei pe covorul de purpură de la intrarea în biserică, așternut acum în zăpadă, ca și cum un rîu de sînge ar fi străbătut piața Domului. Suita Leonorei a întîrziat cîteva minute și în acest timp Don Carlo a așteptat în fața frontispiciului catedralei. Pentru prima oară vedea construcția de acum patru secole, minunata ornamentație din mozaic de deasupra intrării principale. Privirea i s-a oprit asupra basoreliefului prins în perete: o femeie cernită își împreună mîinile a rugăciune. Fontanelli știe totul. „Lucrezia Borgia, soția lui Alfonso I, în timpul penitenței”. Spunînd aceasta nici măcar nu i-a tresărit privirea. Se roagă, se căiește fiica papei, ducesa ferrareză, în eternitatea marmurei. „A trăit treizeci și nouă de ani. Ea a fost bunica ducelui nostru. De aceea i se cinstește, Don Carlo, memoria”. Privește basorelieful, pe al cărui prag de sus s-a așternut zăpada. Așa dispăre amintirea păcatului și rămîne gloria lumească.

36

Mănuși . . . Cea a cardinalului e ca o dungă roșie cînd se avîntă spre ușa lăcașului nupțial. Alessandro se apleacă palid și face semnul binecuvîntării, murmurînd ceva ce se pierde în vuietul surlor; rămîne doar mînușa de purpură, ce plutește încă cîteva clipe în aer, orfană, apoi dispăre ca un fluture ce se mistuie în zări îndepărtate . . .

Uriase mănuși de cavaleri țin strîns halebardele, cînd mirii străbat coridorul ce pare nesfîrșit de lung. Sînt numai ei doi și cuirasații ducali, sfinți lipsiți de grai, ciopliți din fier, cu coifuri de oțel. Leonora își împletește brațul de brațul bărbatului străin, în stînga și în dreapta se află străjerii, din spatele fiecărei viziere privește cîte o pereche de

ochi cu gânduri deochiate. De ce trebuie să se înşire lanţul de pază de-a lungul coridorului mărginit de oglinzi? Păşesc amîndoi, îndepărtîndu-se de mulţimea de la intrare şi apropiindu-se tot mai mult de ei înşişi, reflectîndu-se în oglinzi.

Mănuşile pe care le poartă Don Carlo, făcute din cea mai fină piele de căprioară, lasă să se întrezărească fiecare articulaţie a mîinii sale, sînt o mască a mîinii. Acum se iveşte iarăşi groaznica imagine, îngrozitoare idee: oare a purtat mănuşi din acestea cînd a păşit pragul *celeilalte* camere nupţiale? Aşa duelează şi poate că aşa şi iubesc spaniolii, mereu înmănuşaţi, ca nimic să nu le asprească pielea albă. Aşa se şi lasă pictaţi, cu înfăţişare cucernică. Au ajuns înăuntru, în lumina celor zece candelabre în care sînt înfipte luminările cele mai fine. Perdeluţe cu falduri cad din două părţi peste oglindă. Patru stîlpi susţin baldachinul patului nupţial, purtînd fiecare cîte o stemă: Este, Ferrara, Reggio, Modena. Patul, ca o corabie cu perne enorme, parcă pluteşte pe valurile de lumină iradiate de luminări.

Ceremonial bărbătesc: Carlo îşi scoate mănuşile, trăgînd pielea fină de căprioară rînd pe rînd de pe fiecare deget al mîinilor ce se ivesc albe, lungi, mlădioase, brăzdate de nervuri. Cu un ritm al său propriu îşi ridică mîna; în bătaia luminărilor sclipeşte o pată verde, smaragdul Gesualdo.

Dincolo de perdeaua uşii, în camera miresei se află două fete care îndeplinesc ritualul: trebuie să dezbrace cu grijă rochia de mătase în aşa fel încît coroana de păr nici să nu se clintească, apoi celelalte mătăsuri. Cade la pămînt şi cel de al treilea jupon, mireasa păşeşte peste el, cele două fete (ca şi cum şi-ar juca rolurile într-un balet, cu zîmbetul îngheţat pe chipuri) îşi văd de treabă. Nu-şi ridică privirile către prinţesă ca nu cumva să-i observa îmbujorarea, lacrimile, teama. Cu toate acestea observă totul, faptul că Leonora tremură şi ele nu-i pot spune: nu te teme! Ca şi cum natura le-ar fi adunat laolaltă trei Leonore înspăimîntate! Ar trebui doar stinse toate luminările şi prinţul cel negru ar putea să-şi caute bîjbîind mireasa dintre ele.

O ghtară: oare se află mereu pe această măsută ca semn că şi muzele ar putea să tragă cu coada ochiului prin gaura cheii în *Camera degli Sposi*? Carlo şi-a dezbrăcat mantaua neagră, şi-a aşezat pe masă centura cu sabia uşoară. Ca şi cum ar ezita pentru o clipă şi şi-ar lepăda acum vechiul obicei, îşi aşază pumnalul lîngă arma cealaltă. Dacă atunci... Fabrizio nu ar fi fost atît de imprudent şi ar fi avut arma la îndemînă... A trebuit să se gîndească şi la această eventualitate, de aceea şi-au adus cei doi zbiri şi puştile... căci nu se puteau aştepta că intrusul cavaler va uita de orice prudenţă... Nu are nicio armă la îndemînă, doar ghitara de pe măsută. Stă şi se uită la instrument. Oare de cînd nu a cîntat

nimeni la el ? Poate că de atunci de cînd Alfonso d'Este a făcut-o femeie, acum mai bine de cincisprezece ani, pe Margherita Gonzaga în această cameră ? Necunoscute sînt toate obiectele ce îi așteaptă în camera nupțială contopindu-se într-o necunoscută armonie ; doar un inițiat poate schimba ritmul obișnuit al lucrurilor. O putere magică îl determină să apuce instrumentul, ca și cum s-ar pregăti să-l mîngîie și nu să strîngă pe cineva de gît. Nu se aude nici un zgomot, nici șoaptele obișnuite ale Erynniilor. Mîna trăiește vie, mai puternică decît teama în camera străină. Mereu aceeași obsesie : dacă vor năvăli Carafa, Avalos — umbrele lor. Dacă ar năvăli înăuntru, ar trebui să-i îmblînzească, așa cum a făcut odinioară Orfeu.

Pim, pim... are o ureche sigură, în cercul prietenilor săi de muzică era ceva obișnuit să se acordeze luîndu-se după urechea lui Don Carlo. Ghitara nu are nici o strună dezacordată, mîna care a pus instrumentul pe măsura din cameră l-a acordat perfect. Oare cît va putea să dureze ritualul ce se desfășoară în lumea de dincolo de ușa acoperită cu perdea ? Oare îi va trece prin mîntă Leonorei ca atunci cînd toate pregătirile vor fi fost făcute, să împingă zăvorul în broasca lui ? Va putea începe călătoria pe corabia susținută de cei patru stîlpi și pe care — ce mitologie stranie — o trag lebedele Citherei. *Pim, pim...* dacă Leonora e atentă, dincolo de perdeaua ușii poate auzi orice mișcare. Carlo stă în mijlocul camerei, îmbrăcat în haina sa neagră. Excelența sa în această seară nu are nevoie de ajutorul valeților săi. E bărbat : azi e îmbrăcat în haine de nuntă, mâine se va înveșmînta în platoșă, se va travesti, își va pune mască, așa cum se poartă în orașele libere, unde nu sînt spanioli. Începe să sune o strună, două, toate. Ce fericire că Leonora aude acum zvon de muzică, o încercare, o fugă, o melodie ce se avîntă deodată. Carlo încearcă instrumentul pe care acum îl ia pentru prima oară în mînă. Fiecare ghitară e un suflet aparte, cu propriile sale legi. Și Carlo cîntă în noapte, cînd nu se aude nici un alt sunet, decît zumzetul strunelor de ghitară, căci sînt departe de aripa unde se află nuntașii și poate că acum se odihnesc și muzicanții, care în astfel de cazuri participă și ei la ospaț.

Nici un zvon decît sonoritatea strunelor. Bine că nu cîntă. În situația lor ar fi și ridicol, cînd nici vorbă nu poate fi că ar trebui să ademenască femeia cu cîntec de dor și de dragoste. În textele madrigalurilor niciodată nu face curte un *sof soției sale*, dragostea conjugală nu poate prinde aripi. E vorba mereu doar de *amante* și *amata*, de cel care iubește și de cea care e iubită, de dor, plăcere, extaz, adio. De ce s-ar despărți în madrigal Carlo de Leonora, cînd mîinile lor nici nu s-au atins încă ... ?

Dulce ghitară. Dar și ea e altfel decît cele cu care s-a obișnuit, e *Este*, ca și camera, ca și această aripă de clădire, ca și *Castello*. Prin-

cipele, ca și cum Leonora ar fi propria sa fiică, le-a pus la dispoziție tradiționala cameră nupțială, pe care probabil au folosit-o, cu tot ceremonialul, veacuri de-a rândul, cei din familia Este, cu miri și mirese de sînge princiar. Și patul e Este, și pereții sînt Este.

Stringe instrumentul la piept, ca și cum nunta princiară ar presupune o unire și mai tainică, ca și cum ar trebui să se contopească în prealabil cu forma de lebădă făurită din lemn, care își pierde materialitatea și se transformă într-o esență spirituală, în substanță ideală, într-un mister. Degetele sale albe aleargă cu o vioiciune vrăjitoarească pe strunele întunecate; Carlo stă în așa fel, încît luminările îi luminează doar creștetul, și atunci se ivește doar dîra albă a unui deget, cînd își ridică mîna, atingînd strunele... Așa se spulberă orice teamă în jurul lor, cît timp răsună, mistuindu-se în infinit, improvizatia pe care acum, în această noapte o compune Carlo și din care *ea*, Leonora, va trebui să deslușească textul, epitalamul lor pe care i l-a trimis Tasso cînd a implorat din nou grația Venosei. Al cui e textul, și este oare nevoie de text pentru această muzică pe care Carlo n-a pus-o pe note? Este îmbrăcat în cămașă albă cu dantele, în pantaloni negri, fără arme, aproape fără chip... Leonora simte că ceva se eliberează din negura înăbușitoare. Totul va trebui să se petreacă așa cum au învățat-o mătulele cucernice: să fie ascultătoare, să lase să-i scape doar un țipăt scurt, menit să fie auzit de stăpînii unor urechi bătrîne. I s-a poruncit: fii supusă, căci mîine dimineață va apărea un nume nou pe arborele genealogic... voturile a doi cardinali în Sfîntul Colegiu, bunăvoința îndepărtatului rege Filip. Politică spaniolă— influență franceză: într-un singur pat de nuntă. Dar parcă o voce i-ar contracara orice supușenie de care ar trebui să dea dovadă: nu dorința o stîrnește să se contopească în îmbrățișarea ce n-are nimic de-a face cu extazul păcătuirii. E sfînțită, e legală, e irevocabilă. Cînd se apleacă spre pat, îmbrăcată în cămașă albă cu dantele, zărește mîna; așa se apropie de bărbatul care acum parcă o privește de jos, grav, și care parcă îi *spune* ceva... Ceva ce obișnuiesc probabil să spună bărbații în asemenea cazuri, cînd încă le este mîntea la loc și nu încep să pozeze... Nunta va avea loc în zodia taurului! Așa îi spusese amabila matusă, care în loc de mamă a inițiat-o în școala mireselor cu cîteva zile înainte de nuntă.

E în spatele ei, îi simte dogoarea trupului, numai un trup de bărbat se poate apropia astfel cum nu și-ar fi putut închipui niciodată, căci straturi-straturi de brocaturi și de stofe i-au despărțit mereu, de el, ca și de alții. Cum păcătuiesc amanții nerăbdători? Între ele, fetele, au încercat nu o dată să ghicească, șușotind, acum însă nu mai e joacă și nici loc de întrebare, căci trupul ei acoperit de o cămașă simte de acum dogoarea arzătoare, mirosul celuiilalt trup. În lumina lămpii chi-

pul lui pare încercat de multe suferinți, aproape ca un chip de sfânt. Toate cele întâmplate au constituit un ocoliş dureros, pe care stăpînul Venosei a trebuit să-l străbată pînă la capăt. Chipul se retrage în umbră, acum nu-l mai vede, dar toate simțurile Leonorei sînt copleșite de sunetul ghitarei care umple camera nupțială ca o chemare de triumf. Nu se aude nici un cuvînt și totuși refrenul, cu veșnicele sale reveniri, o înconjoară tot mai strîns : aceste repetări înspăimîntătoare care pornesc în același fel, docile, cu același acord și care totuși sînt altfel, mereu altfel ; capătă formă creația gesualdiană, căci nimeni altul nu e în stare să amplifice repetările în acest mod, decît cel care aleargă singuratic în arena propriului său suflet chinuit. *Dolor, morte, spasimo*. Acum nu se aude nici un cuvînt, dar mîna care face să vibreze strunele, nu asaltează oare Cerul pentru fericire, pentru o nouă fericire ? Epitalam, cîntec nupțial, pînă cînd mîna albă alunecă de pe gîtul ghitarei și atinge trupul Leonorei.

Miercuri a început postul cel mare. Ca și cum s-ar fi produs o schimbare de decor pe uriașa scenă, așa a trecut întreaga populație a orașului, de la o oră la alta, de la veselie la jocul tristeții. Începînd cu miezul nopții au fost alungați și ultimii cavaleri ai carnavalului. Porțile bisericilor s-au deschis rînd pe rînd și au început să se adune cucernicii ce vor priveghea, scurtînd nopțile cu litanii și prin cîntarea psalmilor. Liturghiile pentru postul cel mare au început în zori la ora cinci. Dacă în timpul Carnavalului, cînd întregul oraș se trezea tîrziu după marile ospete și baluri, se treceau cu vederea ușoarele încălcări ale regulilor, acum *Tridentinum* a reînviat cu cea mai mare severitate. Piese muzicale mai ușoare, mai melodice, ca și motetele care asaltau cerul aproape cu ușurința madrigalurilor, au fost eliminate ; corurile se ghidau după tradițiile polifoniei. Ca și cum în acea noapte și în zorii acelei zile s-ar fi dat o luptă aprigă între Carnaval și Post, iar veselul prinț ar fi fost nevoit să fugă din oraș, cu nebunatecii săi zurgălăi, spre Milano, unde mai poate domni încă patru zile.

Baldini a predat primul exemplar al volumului de madrigaluri, legat în pergament, pregătit cu deosebită grijă și măiestrie de către tipograf și de către legătorul de cărți. În marea sală din *Palazzo dei Diamanti* a avut loc o adevărată solemnitate. La prima recepție dată de Carlo și Leonora în noua lor locuință, s-au adunat în general tot cei care au participat și la nuntă. Ducele și-a luat rămas bun de la noua pereche princiară încă la *Castello*, cardinalul i-a binecuvîntat și i-a slobozit pe marea și universală cale a căsătoriilor creștine.

Totul s-a desfășurat așa cum au sperat cardinalul, ducele, prietenii ferrarezi și napolitani. Cînd cele poruncite de morală și de obiceiuri

s-au petrecut întocmai în noaptea nunții, cei trei consilieri au semnat actul ce atesta consumarea căsătoriei și și-au imprimat pecetea în ceara de culoare verde, aducătoare de noroc. Și-au frecat apoi mâinile deasupra tăciunilor aprinși, au băut aldămașul servind din vinul proaspăt fiert și au dus cu mare solemnitate pergamentul la cancelarie, așteptând pînă cînd actul și-a primit numărul de protocol în arhiva documentelor secrete. În acest moment a devenit o realitate *juridică* faptul că prințul Venosei a răpit fecioria Leonorei d'Este după toate regulile căsătoriei legale. Martorii și-au luat rămas bun unii de la alții în chip grav ; păreau că știu multe. Fiecare s-a îndreptat spre casă gîndindu-se în sinea lui cam ce va putea să povestească consoartei sale curioase.

Totul s-a petrecut în conformitate cu regulile tradiției și ale moralei, așa că poate să urmeze ceremonia conducerii noii perechi în luminile scîpătînde ale Carnavalului. Poate veni Baldini să înmîneze darul Ferrarei, prima carte care transformă în bun al tuturor opera lui Carlo Gesualdo. Meșterul a îngenucheat pe pernița de catifea și printr-o urare ritmată a invocat Muzele să încununeze cu lauri fruntea prințului Venosei.

Bărbatul sîrbătorit răcise însă și tușea ușor în această dimineață. Încălzirea camerei nuptiale nu s-a dovedit a fi fără cusur. Potrivit tradiției, tinerii căsătoriți nu au fost deranjați pînă spre prînz, și n-a intrat nimeni ca să mai ațîțe focul. Leonora a dormit, un somn adînc de prunc, lipsit de vise, în timp ce Carlo, la prima revărsare a zorilor, s-a ridicat într-un cot în patul cu baldachin. Ar fi dorit — potrivit obiceiului său — să înceapă ziua cu opera vreunui filozof, ca apoi să-și consume obișnuita gustare de dimineață. Bunacuvîința nu i-a îngăduit însă să se foiască sau să aprindă lumînarea. S-a ridicat doar într-un cot și, cu ochii săi miopi, a putut de data aceasta să-și privească foarte amănunțit soția. În timpul nopții fardul cu grija întins pe față s-a șters, plasa de păr s-a desfăcut, părul castaniu, ondulat al Leonorei s-a revărsat pe pernă. Dormea, îndoiindu-și brațele deasupra capului, cu palmele întoarse în sus, așa cum obișnuiesc să doarmă pruncii în leagăn. Și-a amintit că atunci cînd o privea pe Maria atît de aproape, mai-mai fermecînd-o, frumoasa femeie se trezea din somni și își exprima nemulțumirea pentru o astfel de tulburare a somnului său. În astfel de cazuri, fie că îl certa în glumă sau în serios, pe jumătate în spaniolă, pe jumătate cu cuvinte napolitane — era îerezistibil de frumoasă, o adevărată tigroaică. Maria d'Avalos n-a dormit niciodată așa, într-o poziție atît de nevinovată, atît de obosită, atît de dulce sleită de puteri. Privea chipul străin : oare ce anume îi unește acum, cînd s-au contopit într-un singur trup, cînd a putut intra și Leonora în grădina oprită și a putut culege fructul Evei ? Ii era însă străină ca noaptea, nu-l inspira pe bărbat la nimic deosebit. S-a întors, a tușit

ușor, a suflat o dată și a observat că respirația sa îngheață într-o albă promoroacă. Nimănui nu i-a putut trece prin minte că un om din sud nu-i obișnuit să vadă nici zăpadă și nici cum într-o cameră, noaptea, poate îngheța respirația.

În zori a auzit când cei trei martori și-au părăsit ascunzătoarea și au plecat rîzînd-șușotînd. A auzit cum au început să bată tot mai tare clopotele. A auzit fiecare zgomot care trăda că după ospaț slugile sînt trezite : țipete, înjurături, îhuruît de căruțe, pocnete de bici, răpăitul tobei la schimbarea gărzilor, zdrăngănitul vaselor de aramă — un înfricoșător concert de dimineață, de parcă l-ar auzi într-un madrigal-comedie. Se gîndea la *Amfiparnaso*, lucrarea maestrului Orazio Vecchi, a cărei partitură se afla pe masa ducelui Alfonso. În timp ce a așteptat, a răsfoit-o. Era o muzică nouă, o încercare de parcă cineva ar fi înșirat pe o ață lungă, ca niște perle, o mulțime de madrigaluri turuitoare. Cumetre, orășeni. Se gîndea la *Amfiparnasul* cuprins în notele muzicale, cînd asculta trezirea palatului și a orașului în ultima zi a carnavalului, cînd totul se petrece de acum sub semnul că încă înainte de miezul nopții trebuie să se stingă orice veselie. Atunci se sting toate lumînările, opațele, toată lumea așeaptă pînă la miezul nopții, cînd începe să sune clopotul capelei din *Castello*. Atunci se aprind toate fitilele, servitorii străbat, ca într-o procesiune, cameră cu cameră și, scăpărînd scînteii proaspete din amnare, trezesc la viață candelile de post. Se stinge orice glorie lumească. Cerniți-vă. În ultima zi de carnaval toată lumea își ia rămas bun de la jocuri ; pînă la prînz își îndoaie burțile și stăpînii și slugile, pentru a avea rezerve de *Quaresima*. Mîine deja se va mîncă hamei și plătică slabă. Așa se trezește Palatul și orașul în ultima zi de carnaval.

Leonora tot nu se trezește ? Aceasta e superstiția cea mai sigură că va da rod dragostea din noaptea nunții. Se gîndește la fiul său Emanuele, despre care nu are nici o veste. E încă prea mic pentru a-i ura toate cele bune tatălui său și pentru a o saluta pe mama sa vitregă. Dar cu o zi înainte de a pleca din Napoli, Giulio îl adusese pe băiețel la el. Chipul său era serios și întunecat, iar cînd Giulio l-a îndemnat la sărutatul mîinii, și Carlo și-a întins mîna spre el ca să i-o sărute, copilul și-a tras îmbufnat capul înapoi. Cîte nu o fi auzit acasă, de la bunica lui, și la cîte nu l-or fi învățat cînd l-au lăsat să vină la el ? Și totuși Emanuele va moșteni totul, și titlurile, și averea, iar copilul care poate acum s-a plămădit în pîntecele îndurerat al Leonorei va primi doar atît, cît îi revenea și lui cîndva, ca cel de al doilea născut. Cum se vor mai urî reciproc acești doi copii care sînt frați doar pe jumătate ! Deodată îi vin în minte Leonora și Alessandro : și ei sînt frați doar după tată. O dată Fontanelli, ca și cum ar fi fost băut, a scăpat o re-

marcă echivocă, referindu-se la un exemplu din mitologie. Nimeni nu o putea bănuî pe Leonora, dar Alessandro fusese un mare vînător de fuste înainte de a îmbrăca rasa de purpură. S-a mai potolit, în oraş se vorbeşte mai puţin despre el. Atenţia lui s-a îndreptat spre sora sa. Poate că nici nu se cuvine unui om al bisericii să laude cu atîta admiraţie viitoarea mireasă, aşa cum a făcut Alessandro cînd căsătoria era de acum aranjată. Leonora doarme acum aici, lîngă Carlo, *consummata est*, vor trăi împreună pînă la moarte. O străfulgerare, razele zorilor se revarsă pe cerul cenuşiu, începe ultima zi a carnavalului.

Preia cartea sa din mîna lui Baldini. Inima îi bate mai puternic decît atunci cînd a trecut pragul camerei nupţiale, o strînge la piept de parcă aceasta ar fi prima sa odraslă, suflet din sufletul său. *Primul* volum al madrigalurilor ; în curînd îi va urma şi cea de a doua carte. Leonora stă cu un pas în urma sa, mai în spate, aranjează în semicerc oaspeţii de la curte. Spectacol improvizat : cineva începe să aplaude, se iscă urale, aplauzele nu conţinesc. La Napoli nu s-ar fi putut întîmpla aşa ceva niciodată. Acolo majordomul ar fi bocănit cu bastonul său şi fiecare, pe rînd, ar fi făcut reverenţa cuvenită. Aici doar Baldini s-a lăsat în genunchi şi aceasta numai pentru că Fontanelli l-a rugat în mod special, promiţîndu-i că va fi recompensat din belşug. Din recompensă va ajunge ceva şi pentru acoperirea cheltuielilor volumului lui de madrigaluri, al lui Fontanelli. Aşa că meşterul trase cu coada ochiului spre Fontanelli, dacă e de ajuns acest joc umilitor. Acesta dirija încîntat ceremonialul, îi făcu semn lui Gesualdo să-l ajute pe meşter să se ridice şi să schiţeze un gest de parcă l-ar îmbrăţişa. Acest lucru e destul de neobişnuit în lumea prinţilor, dar *hic et nunc*, în acest caz situaţia e mai complicată decît la orice alt ceremonial, căci nu numai Venosa stă faţă în faţă cu un meşter oarecare, care, îmbrăcat cu şorţul său de lucru, îndreaptă rîndurile strîmbe sau mai strînge o dată teascul în timpul săptămîinii, ci *autorul* cu *editorul* său, în cercul fermecat al Muzelor, în pragul Parnasului. Departe de oricine gîndul că ar fi *egali*, sau că Baldini ar fi patronul şi Carlo doar un muzicant care solicită să fie editat, aşa cum se întîmplă de obicei, au mai schimbat scena, au găsit de cuviinţă acest simbolic gest de îmbrăţişare. Prinţului nu i-a căzut coroana invizibilă, cei prezenţi au izbucnit în aplauze şi mai furtunoase. Carlo a strîns la pieptul său primul exemplar pe care Baldini, aşa cum obişnuiesc tipografii, l-a intitulat *editio princeps*, anunţînd parcă prin aceasta că se aşteaptă la multe-multe ediţii ale acestei culegeri. *Vivant sequentes* — salutăm viitoarele volume, a strigat pompos Fontanelli. A început prima recepţie în locuinţa comună a lui Carlo şi a Leonorei. În ultima zi a carnavalului.

Corul călugărițelor augustine a încetat ; doar ultima silabă latinească a motettei mai plutea în aer. Cei din grupul cucernicilor care în primele zile ale postului mare — îndepărtându-se de jocurile vesele — au ales muzica asemănătoare cu un *concerto* a vestitului cor de călugărițe, au luat loc în oratoriul bisericii San Vito. Dirijorul Emilio Fiaschi trecu în revistă chipurile auditoriului. Invitații erau în bună parte cunosători ai muzicii, câțiva *dilletante* cunoscuți, Baldini, mai mulți mebri ai corului și orchestrei ducale, amatori de muzică atenți la fiecare nuanță. Din propria lor experiență știu ce rol pot avea zilele „bune“ și cele „rele“ în succesul unei lucrări mai complicate. Excelentele cântărețe-călugărițe urmăreau pline de curiozitate, din spatele grătiilor clausurii, efectul cântecului lor. Concertul fusese precedat de multe repetiții ; cu îngăduința stareței, Fiaschi l-a adus la repetiții și pe Luzzaschi, care îi era pe jumătate maestru, pe jumătate rival, deși (după cum se zvonea în cercurile muzicale din oraș) acesta se preocupa mai mult de noile probleme ale muzicii, fiind în legătură cu „răsculații“ florentini. Nu făcea nici un secret din faptul că aprecia cântecul gregorian și modul de interpretare polifonic ca fiind învechite și necesitînd a fi reconsiderate. Doar dirijorul știa dinainte că azi în prima bancă se vor afla Leonora d'Este și soțul ei. Faîma de muzician a lui Gesualdo a amplificat-o și Curtea. Încă în primele zile, ediția lui Baldini forfoteau o mulțime de vizitatori. Fiecare *dilettante* ar fi dorit să afle ce fel de om e soțul napolitan al prințesei, dacă el a compus într-adevăr madrigalurile, ce părere are în privința treburilor Cameratei, dacă e *pro* sau *contra* în disputa privind desființarea polifoniei. Sau poate că e împăciuitoar ca toți cei care, trăind din pîinea cîte unui principe, nu îndrăznesc să ia atitudine în favoarea niciunuia dintre stiluri. „Cromatică“ plutea în aer și nu o singură mîină a încercat să cînte la cembalul lui Baldini cîteva dintre măsurile neobișnuite ale madrigalurilor lui Gesualdo. Era eroul zilei, cei „inițiați“ își dădeau seama că a avut loc nu numai o nuntă princiară, dar că Providența a ascuns în leagănul lui Don Carlo veleități contradictorii. Deși se spunea că e un bărbat firav, totuși a făcut cu propria sa mîină ordine în casa sa. Șade țeapăn, îmbrăcat cu pompă spaniolească alături de Leonora, care, ținînd seama de postul cel mare, și-a acoperit jumătatea feței cu un voal negru de dantelă. Toate privirile erau ațintite asupra lor. Cei prezenți, ținînd seama de locul unde se aflau, se străduiau să țină pentru ei obiș-

nuitele observații ce se făc în astfel de cazuri după nuntă. Don Carlo apărea aici ca un prinț veritabil, prin felul cum ședea în scaunul cu spătar înalt, tapizat cu catifea, și răsfoia în cartea sa cu psalmi, transfigurat, cu o înfățișare gravă, ca unul care își dă seama că se află în centrul atenției.

De aici, din prima bancă l-a zărit pe călugărul dominican. Cu memoria sa ascuțită, care reține chiar și un chip văzut o singură dată, i-a trecut brusc prin minte că pe acest *pater* l-a zărit chiar de vreo două ori în timpul serbărilor ferrareze. Nu era nimic deosebit în faptul că i-a dat atenție, deoarece ivirea unui călugăr dominican atrăgea oriunde atenția. Copiii vigilenți ai Domnului simt de departe mirosul tainic al ereziei și o dată ce i-au dat de urmă, nu se lasă cu una cu două. Călugărul era între două vârste, sub căpățina rasă cu briciul purta un chip sculptat parcă din marmură, nu i se mișca nici o trăsătură a feței, doar ochii i-au tresărit când și-a plimbat privirea de jur împrejur. De ce a venit în oratoriu? Oare farmecul muzicii l-a atras, sau, trecând pe aici, e curios să vadă dacă nu cumva cucernicia celor prezenți mai poartă urmele carnavallului? Chip straniu de călugăr, ca și cum pășind pe drumul dreptății neîndurătoare nu ar putea să-l preocupe măruntele destine pămîntești...

După *concerto* vorbitorul vibra de rumoare, doar călugărițele se retrăseseră. Stareța, împreună cu două măicuțe mai în vîrstă, servea dulciuri de post și asculta părerile celor prezenți. *Mater Reverenda* era și ea muziciană, chiar compozitoare. Pe măsură ce conversația a devenit tot mai vie, purtîndu-se în grupuri-grupuri, atmosfera inițială, de post, a concertului s-a destins tot mai mult, și când s-au antrenat în conversație și Gesualdo și Leonora, nimeni nu mai simțea nici un fel de încorsetare. Carlo făcuse cunoștință de acum cu destul de mulți ferrarezi, iar Fontanelli îi prezenta cu multă amabilitate noi și noi *dilettante*. Toți erau încințați de cunoștințele muzicale ale prințului Venosei, de felul cum știa să aprecieze pînă și cele mai mici nuanțe. Nu avea nimic princiar în felul său de a se comporta; întreba, discuta, răspundea de parcă s-ar fi aflat acasă la el, printre prietenii săi de muzică. Toată lumea a remarcat cît de frumos vorbește limba italiană, apropiindu-se foarte mult de cea toscană. N-a folosit deloc expresii spaniole, ceea ce la Ferrara, care trecea drept țară antispaniolă, ar fi fost un lucru cu totul ne la locul său.

Leonora s-a amestecat zîmbind printre cei prezenți, care în cea mai mare parte erau bărbați, deși prietenele sale Tarquinia Molza și Raffaella Aleotti nu au lipsit nici ele de la concertul de mottete. Așadar, postul a început într-adevăr cu un *concerto* intim, plăcut.

La intrare — anunțînd că sînt pregătiți pentru plecare — s-au ivit birjarii, secretarul și majordomul curții, care hoinăriseră pe afară. Că-

lugărițele trebuiau să mergă în curînd la vecernie. Și-au luat rămas bun. Amabilitatea, bunăvoința lui Don Carlo au înlăturat orice ceremonie. Pe Leonora au sărutat-o prietenele sale, fete și femei. Don Carlo a dat mîna cu bărbății, zîmbetul său anunțînd că se vor mai întîlni cu siguranță cît de curînd.

Călugărul dominican i s-a adresat de parcă l-ar cunoaște de multă vreme și acum doar din politețe ar schimba cu el cîteva cuvinte.

— Aș dori să solicit pentru puțin timp răbdarea Excelenței Voastre. Vă rog să-mi spuneți unde și cînd.

Carlo venea dintr-o provincie unde Sfîntul Oficiu funcționa. Chiar dacă nu după severele principii spaniole, ci după cele napolitane, mai indulgente. În celelalte părți ale Italiei copiii Domnului nu găsiseră însă teren pentru telurile Inchiziției. Așa că — instinctiv — s-a cutremurat, ca și cum s-ar fi găsit față în față cu un imperativ inevitabil. Ca om credincios, e obligat să se poarte cu umilință față de un membru al bisericii luptătoare. S-a înclinat și, silindu-se să zîmbească, a întrebât cînd ar fi cel mai nimerit... A indicat propria sa locuință, căci la Napoli nimeni nu trece bucurios pragul ușitei lăaturalnice a dominicanilor. Va veni mîine, la unul din ceasurile dimineții și îl roagă pe Excelența Sa, pe cît e posibil, să se întîlnească doar între patru ochi. Toate acestea se petrec într-o clipită, Gesualdo speră că nimănui, nici măcar Leonorei nu i-a atras atenția acest dialog compus doar din cîteva fraze. Dar Carlo își dă seama că seara i-a fost stricată de acest *pater*, care, probabil, de zile întregi adulmecă ceva la Ferrara.

A doua zi dimineața.

— Rog ca Excelența Voastră să considere vizita mea ca o chestiune inevitabilă. Regret că sînt nevoit să vă deranjez tocmai în timpul postului și în perioada așa numită a lunii de miere. Mă aflu în trecere, venind din Padua, și trebuie să plec mai departe, în Orașul Etern. Timpul mi-e măsurat, așa că rog Excelența Voastră să nu-mi ia în nume de rău că îl deranjez atît de devreme. Trecînd la miezul chestiunii, am venit în legătură cu cazul fratelui meu de ordin, Tommaso Campanella.

Gesualdo răsufală puțin mai ușurat. E vorba probabil de o nouă cercetare, căci în ceea ce privește problema conjurației s-a disculpat și a fost eliberat. Ce s-a întîmplat *după aceea* cu Tommaso, nu-l privește în nici un fel pe Gesualdo. Da, cazul lui Campanella nu e deloc ușor. Cînd a intervenit pentru el la vicerege, a aflat doar atît că nu există nici o acuzație concretă împotriva filozofului, dar că vîlul suspiciunii e destul de des în jurul său. Nimănui nu-i este clar cine e de fapt acest *pater* țaran, ce anume vrea, din însărcinarea cui procedează

aşa cum procedează, uneori instigînd de-a dreptul, chiar şi atunci cînd — ca un preot ce propovăduieşte sfîrşitul lumii — îi ameninţă pe cei puternici cu o catastrofă iminentă.

Gesualdo se simţea atras de *pater*, care, în ciuda vîrstei sale tinere, dădea dovadă de cunoştinţe largi, încît oricine îl asculta rămînea surprins. Cînd a putut să calce din nou pe de lături Tommaso? Dar e posibil ca noul său caz să fie doar reluarea sau cercetarea sub alte aspecte a vechilor acuzaţii.

— Vă ascult cu atenţie, părinte. În limita posibilului să-mi spuneţi tot ce se referă la *fratele de ordin* al dumneavoastră (a pronunţat mai apăsător cele cîteva cuvinte, vrînd să-i dea a înţelege că toată chestiunea o consideră ca fiind o problemă internă a ordinului Sfîntului Dominic).

— Îmi vine greu să o iau de la capăt, căci ar trebui să mă refer la prea multe amănunte. Am fost la Padua. Acolo am aflat că Tommaso Campanella a venit într-o delegaţie secretă la vestitul profesor Galileo Galilei, ale cărui concepţii nu sînt întru totul... acceptabile. I-a adus şi cîteva scrisori din partea marelui duce Ferdinando, pe care stăpînul Toscanei nu a vrut să i le trimită lui Galilei prin ambasadorul său la Veneţia, avînd mai multă încredere în fratele Tommaso. Chiar şi această poveste e atît de misterioasă, încît nu ne poate scăpa atenţiei. Cum de ajunge călugărul calabrez la maestrul din Padua? Ascultaţi ce îi scrie Campanella lui Galilei. Textul întregii scrisori se află în posesia noastră, dar eu vă citesc doar un singur rînd:

„... cînd mi-ai predat scrisorile pe care le-ai adresat marelui duce Ferdinando, cu prilejul primei mele călătorii la Padua...” Ce se poate ascunde în spatele acestui fapt?

— Dumneavoastră, părinte, ştiţi că eu îl cunosc pe Campanella; a fost de mai multe ori oaspetele meu. Probabil că în legătură cu aceasta doriţi lămuriri. Cred că dacă vă spun dinainte acest lucru, va fi mai uşor.

— N-am ajuns încă aici. Mi-a revenit sarcina să alcătuiesc *curriculum*-ul fratelui meu de ordin. Bineînţeles că a trebuit să încep cu cunoaşterea lucrărilor sale, cu cele care au văzut lumina tiparului sau care circulă încă sub formă de manuscrise, dar şi cu cele pe care le păstrează el. Aşa mi-a căzut în mină o carte mai mare a sa pe care a scris-o în ultimele luni. Titlul ei — poate că aţi şi auzit de ea — este *De sensu Rerum et Magia*. Acest opus tratează deci despre esenţa lucrurilor şi despre magie şi chiar şi după o lecturare superficială merită ca Sfîntul Oficiu să se ocupe de ea. În orice caz, chiar la începutul ei, îl atacă în mod grav pe Aristotel, în favoarea lui Platon, deşi...

— Dumneavoastră probabil ştiţi că nu sînt destul de pregătit în filozofie, mă ocup de ea numai în măsura în care muzica are vreo legătură cu ştiinţa sa.

— Nici nu doresc mai mult de la Excelența Voastră, căci pentru aceea există savanți în ale filozofiei. Trebuie să menționez faptul evident că fratele Campanella a vrut să trimită pe ascuns manuscrisul secret al lucrării sale pe teritoriul Veneției, unde, din cauza închistării de neînțelese a Serenissimei, doar cu greu poate ajunge mîna Sfîntului nostru Oficiu. Din fericire . . . manuscrisul a ajuns pe drum în posesia noastră.

— Aștept întrebările dumneavoastră, părinte.

— Vă împovărez cu faptul că numai eu vorbesc. Mă strădui să completez trăsăturile de caracter ale protejatului Domniei Voastre, așa cum se manifestă ele în activitatea sa. Domnia Voastră, Don Carlo, din grația Domnului sînteți un om cu vază, care vă îndepliniți așa cum se cuvine obligațiile de credință. Dumneavoastră l-ați onorat pe Campanella cu încrederea Excelenței Voastre. Îngăduiți-mi deci să vă citesc cîteva rînduri dintr-o altă lucrare a sa . . . da, iată ce scrie în capitolul XIV al lucrării sale *Despre Monarhia Spaniolă* :

„ . . . ticăloșiile pe care aristocrații Regatului Napolitan le comit împotriva poporului și astfel și împotriva regelui spaniol sînt următoarele : se prezintă la Napoli sau la curte în scop de lingușire și, pentru a se împrieteni cu oamenii regelui, își cheltuie banii, se întorc acasă fără o lăscaie, apoi jefuiesc în mii de feluri. Pe urmă totul se repetă : revin iar la curte, începe întregul proces de la capăt. Toată lumea știe că pămînturile acestor seniori se depopulează în mai mare măsură decît în oricare altă țară din Italia — bineînțeles din cauza aceluia tratament la care norodul e supus de către acești baroni. În ciuda faptului că poporul suferă enorm de pe urma incursiunilor păgîne și de pe urma ciurmei, ei solicită regelui să poată strînge pe mai mulți ani înainte birurile de la popor . . . ”

E de ajuns atît, Excelență ? Cel pe care l-ați onorat cu bunăvoința Voastră, așa se comportă față de binefăcătorii săi . . . Continui. În aceeași carte Campanella scrie și despre posesiunile de dincolo de mări ale spaniolilor. Știm cu toții că grija principală a Majestății Sale Catolice este răspîndirea cît mai largă a credinței lui Cristos pe continentul denumit America. Și iată :

„ . . . poporul a încăput aici definitiv pe mîna spaniolilor ; în loc ca aceștia din urmă să se preocupe de problemele cerești, se interesează doar de bunurile pămîntești. Sînt de-a dreptul amețiți din cauza aurului pe care odinioară băstinașii nici nu-l luau în seamă. Între timp spaniolii comit cruzimi îngrozitoare. De aceea popoarele de acolo au fost nevoite pe drept să se alieze și să se pregătească de apărare în munții lor ; așa s-a întîmplat că Spania nu poate ține în mînă întregul Peru, care se spune că e atît de mare cît de două ori Africa . . . și nici în Mexic

spaniolii n-au reușit să pătrundă peste tot, căci nu o dată au fost alungați de băștinăși din fața zidurilor lor...“

Vă întreb ce altceva e aceasta dacă nu instigare la răscoală... menită de-a dreptul să ajungă în mâinile francezilor și ereticilor de englezi care apoi o vor tipări și o vor răspîdi în toată lumea creștină, spre paguba Coroanei spaniole. Popoarele din Lumea Nouă sînt supuși de drept ai Coroanei spaniole, căci sînt de acum o sută de ani de cînd hotărîrea papală a declarat că acel pămînt unde se întinde azi Peru și Mexicul e posesiunea regelui spaniol... Dar nu trebuie să căutăm prea mult nici dacă ne îndreptăm atenția asupra moravurilor... dacă cercetăm acea morală pe care Campanella și-o închipuie în așa-numitul său oraș al soarelui — *Civitas Solis*. Aici trebuie să fim mai prudenți: această lucrare încă nu și-a terminat-o, ceea ce mi-a parvenit sînt doar notițele sale. Aici, în țara pe care el și-o închipuie perfectă și din care bineînțeles alungă sfînta noastră credință — totul e comun... pînă și femeile. Ce-i asta, Excelență, dacă nu cea mai periculoasă rătăcire? Și dacă mă gîndesc că fratele Campanella e încă tînăr, aproape că mi-ar putea fi fiu, și totuși a consumat de acum atîta cerneală cît o mare întreprindere! Aruncați-vă o privire în notițele lucrărilor sale... Aproape că mi-e imposibil să-mi închipui o minte care să se ocupe de atît de multe lucruri. Am încercat să nu-i mai dăm hîrtie, dar mereu găsește binevoitori plini de îngăduință care îl ajută la greu. Aici e lista lucrărilor sale... oare e de conceput ca o față bisericească, care ar trebui să se îngrijească înainte de toate de slujirea sufletelor, încă de la vîrsta de cincisprezece ani să pună pe hîrtie fel de fel de lucruri? Iată, a scris despre filozofie, în cinci părți, la care a urmat un nou volum. Medicină, astrologie, magie — aceste teme sînt cuprinse în *De sensu Rerum*. S-a ocupat și de stele, desigur sub influența lui Galilei... Nu e cea mai bună lucrare a sa. Continui: anul trecut a trecut la ceea ce numește el „filozofie dumnezeiască“, cu acel scop străveziu de a încerca să-i convertească pe cei la care nu a ajuns încă sfînta noastră credință, pe cei care se închină lui Mahomed, iar în unele locuri chiar și pe eretici și pe schismatici. Dar nu ocolește nici politica. Lucrarea sa *Monarhia lui Mesia*, în ciuda silogismelor sale confuze, ascunde o intenție vădită. În *Praxis Politicae*, scrisă în patru volume, îl critică ce-i drept pe Machiavelli, dar atacă puternic țările guvernate de principii. Se ocupă și de cauzele cutremurelor ca și cum intențiile Domnului, cînd vrea să pedepsească, ar putea fi calculate dinainte de mintea omenească. Pune la îndoială starea juridică a cardinalilor. A compus și o tragedie despre nefericita Maria Stuart. Și aici sînt multe de obiectat. A propovăduit și din amvon teza sa specifică, cum că natura are suflet și că acest suflet e sfînt și fericit.

La aceasta noi putem răspunde doar atât : dacă într-adevăr poate fi vorba de un asemenea suflet, el este valabil numai pentru cei drekți. Dar ce se întâmplă cu răufăcătorii ? Iau parte și aceștia la fericirea pe care Campanella nu se sfiește să le-o acorde și lor ? Această teză constituie ultima picătură cu care s-a umplut paharul !

— Părinte . . . de ce îmi spuneți toate acestea ?

— Am terminat. Nu mai am să vă comunic nimic altceva în afară de cele ce v-am spus. Trebuie să cunoașteți cine e acea persoană pe care ați primit-o în casa Dumneavoastră și pe care — din câte știu — ați proteguit-o. Ceea ce v-am spus nu constituie nici măcar o atragere a atenției din partea Sfântului Oficiu, dar Excelența Voastră își dă seama, desigur, că demersul pe care l-am făcut, nu întru totul potrivit voinței mele, nu a fost fără rost. Dacă Excelența Voastră ar avea să-mi comunice ceva, care . . . ar putea contribui la clarificarea cazului, de pildă dacă ați observat și Dumneavoastră la Campanella o anumită idee . . . sau teorie, sau vreo atitudine deosebită care ar demonstra concepții ce lezează rînduiala divină . . . ați avea prilejul să mi le spuneți. Nu e vorba, desigur, de un interogatoriu, dar voi nota convorbirea noastră. Trebuie să vă gîndiți că acest om se ridică împotriva a tot ceea ce constituie reazemul rînduieiilor noastre. Pe înalții prelați îi consideră trîntori, pe marii seniori — bandiți, pe călugări — paraziți, pe regi că își neglijează îndatoririle. Și după toate acestea ce anume e de făcut, puteți citi în *Civitas Solis*.

— În sfîrșit, ce doriți de la mine ?

— Dacă Dumneavoastră nu ați fi un om sus-pus, ați fi primit o invitație din partea Sfîntului Oficiu. Ar fi durat mult pînă cînd ar fi fost trecut în procesul verbal totul, de la început și pînă la sfîrșit . . . De acest lucru am vrut să vă scutesc, Excelență . . . Nu putem pretinde de la nimeni, și cu atât mai puțin de la o persoană atât de ocupată cum sînteți Excelența Voastră, să pătrundă în toate subtilitățile minții fratelui Tommaso și să stabilească ce anume e strădanie justă, în interesul propășirii Bisericii noastre, și unde anume se ascunde cuvîntul diavolului, într-un cuvînt, ce influențe străine se manifestă la Campanella. E suficient să vă spun doar că învățăturile lui Telesio, maestrul său, au fost puse nu de mult la index. Și încă ceva, Excelență, Sfîntul Oficiu se simte îndemnat să sfîrșească cu *ingăduința* de care a dat dovadă pînă acum și dorește ca în spiritul Sinodului din Trident să facă ordine în ograda Italiei. Nu putem admite nici o breșă pe unde ar putea să se strecoare erezia. Peninsula noastră nu poate fi destrămată de către Reformă. Pot să vă mai spun că în urma unor asemenea acuzații . . . și a fel de fel de alte bănuieli ținînd de sfera ereziei . . . a ajuns în închisoarea Oficiului nostru, acum un an, la Roma — după unii, vestitul — Giordano Bruno, care ne este încă — în principiu —

frate de ordin. Nu îi cunosc procesul, dar sînt convins că dacă un filozof, atît de cunoscut cum e Bruno, nu a putut scăpa atenției Inchiziției, pentru ce ne-am mai purta cu mînuși față de un frate mai tînăr și mai puțin cunoscut decît el, care se pare că a luat-o razna în mod fatal. Excelența Voastră m-ați întrebat ce anume dorim. Nimic. Țineți-vă *départé* de asemenea treburi, căci ușor veți putea fi implicat. Dacă Sfîntul Oficiu va avea nevoie de orice altă lămurire în cursul cercetărilor, vă pot asigura că se va proceda întotdeauna sub cea mai cuvenită formă. Am terminat.

Carlo a rămas în picioare, singur, în camera goală... Din unghere parcă se mai auzea ecoul cuvîntelor călugărului, ce păreau liniștite, dar totuși pline de o patimă arzătoare. În minte i se ivi chipul lui Campanella: capul său leonin, cu o coroană de păr greu de ținut în frîu, privirea sa înflăcărată, mîna lui cu care gesticula în timp ce argumenta, zîmbetul său uneori înțelept, alteori de-a dreptul copilăros, pocierea sa înaintea cite unei fraze grave, ca și cum ar ezita dacă să rostească sau nu sentința, știința sa enormă, care cuprinde totul, de la cele mai mici particule ale corpurilor pînă la stele și pe care le imbină... nu întotdeauna suficient de clar. Chiar și cineva care nu s-a ocupat de logică își dă seama că ici-colo încalcă regulile severe ale deducției, că silogismele sale șchioapătă, că îl conduce pasiunea... și totuși cît de sincer și din suflet i-a vorbit acasă, chiar în casa lui, în palatul princiar, despre suferințele poporului din Calabria, despre cruzimile seniorilor, despre faptul că în temnițele castelelor și fortărețelor lor sute și sute de potrivnici își așteaptă după gratii sfîrșitul. O dată a pomenit într-adevăr că la turci totul e altfel, că la păgîni nu există nobilime, fiul nu moștenește demnitatea tatălui, că și un hamal poate deveni pașă. Ettore Gesualdo și Filomarino se aflau la el cînd Campanella spusese toate acestea cu o ardoare aproape profetică, iar cînd Tommaso a plecat, Ettore a remarcat: „Părintele n-ar trebui să vorbească prea mult... Vremurile nu sînt prielnice“. În schimb, Filomarino fusese cuprins de înflăcărare, ascultase zguduit cuvîntul lui Campanella. Se amestecase știința cu profețiile, și neaoșe vorbe de duh țărănești alternau cu formulări platoniene. Tommaso e de neuitat și n-ar trebui să-l lase în voia soartei. Dar cine ar cuteza să se ridice împotriva Sfîntului Oficiu? Aici, la Ferrara, oricum nu-i stă în putință nici măcar să se intereseze de asemenea chestiuni delicate. Dar cînd îi va scrie unchiului-arhiepiscop despre treburile de pe-aici, va pomeni și de numele lui Campanella. Cardinalul va înțelege că aici planează o nouă bănuială. Oare dominicanului care cercetează cazul îi va da mîna să se pună rău cu un cardinal, mai ales într-o chestiune al cărei sfîrșit nu-l poate prevedea nimeni? Căci, după cum a reieșit din spusele călugărului, Campanella nu e arestat încă, iar acuzația împo-

triva lui nu a fost ticluită... E suspect... dar, potrivit regulilor de procedură ale Inchiziției, încă nu e *bănuît*. Atenție, atenție!

Cum să se apuce de lucru cu sufletul atât de răscolită...? S-a sculat dimineața devreme. Leonora, ca de obicei, dormea dusă. A întins mîna după hîrtie și după bețișorul de staniu. A pus pe hîrtie cîteva *note*, cu ajutorul cărora — cînd îi vine ceasul — poate să cheme la viață *ma-drigalul* ce dormitează în adîncuri. Foaia de hîrtie se află pe masă, cu aripile frîte, goale. Vor trebui să treacă zile întregi ca să uite vizita de azi dimineață.

38

Trecură săptămîni lungi. Demnitatea lui Gesualdo cerea ca aici, în orașul familiei Este, să țină o adevărată curte pentru a corespunde acelei imagini pe care cei de aici și-o formaseră despre prințul napolitan. Zestrea pe care a promis-o Alfonso (la început a fost vorba de trei sute de mii de ducăți) nu o va primi în întregime. Va primi ceva la început, așa, de ochii lumii, apoi... cu încetișorul. La anul, cancelaria va cere păsuire, deoarece birurile se strîng greu, au fost inundații, epidemie, au înființat oști, altele au trecut pe acolo, așa că vor amîna plata din primăvară pînă în toamnă, din toamnă pînă în primăvară. Sună frumos: trei sute de mii. Poate că visteria nici nu are atîta bănet la un loc. Alfonso însuși să fie dispus să-și golească visteria de dragul lui? Toată lumea știe că actul de căsătorie nu e decît un maslu pus pe hîrtie atunci cînd cel care garantează zestrea e un principe domnitor. În fața cărui tribunal ar putea să-și revendice drepturile? Oare l-ar putea obliga vreun judecător ferrarez pe Alfonso să trimită la Napoli atîta amar de bănet adunat cu sînge și sudoare? Va trebui să se bucure de fiecare scud pe care visteria ducală i-l va plăti de bună voie. În secret, s-a înțeles cu Fontanelli: va primi o parte din fiecare sumă pe care va reuși să o stoarcă drept avans din zestre. Fontanelli spuse că va trebui să împartă și asta cu cei din cancelarii, deoarece altfel aceștia nu plătesc. Adevărul era undeva la mijloc; lui Fontanelli îi cam plăceau arginții.

Moșiile Gesualdo de acasă, vechi de o mie de ani, nu aveau o situație prea roză. Rapoartele anunțau o mie și una de necazuri. Scrisorile începeau cam așa: „Aș fi evitat să tulbur cu umila mea scrisoare aceste zile fericite ale Excelenței Voastre, dar mă obligă nevoia extremă...“ Intr-adevăr, ar fi fost necesar ca stăpînul să se întoarcă acasă cît mai curînd. A închiriat un palat pe Mergellina, ca Leonora să nu fie nevoită

să se mute în apartamentul în care a locuit Maria. Tînăra ființă să nu tresară la fiecare scîrțîit în timpul nopții. Acasă, traiul va costa de zece ori mai puțin. E de prisos acest numeros alai de nuntă, care consumă zi de zi banii de drum. În lunile de vară vor putea locui în Gesualdo, unde nu vor cheltui aproape nimic. La Ferrara, din politețe, era reținut ca un oaspete drag. Dar cum se va termina postul cel mare, își va lua rămas bun de la neamurile ferrareze și se va pregăti de călătorie.

Aici, în Palazzo dei Diamanti, fiecare oră se deosebea de programul obișnuit de acasă. A devenit deodată *homo publicus*, un astru în constelația Curții. Au ocupat aripa destinată oaspeților din clădirea palatului care a fost construită pentru reprezentare. Nu găsea în ea un singur cabinet unde să se poată simți singur. Cînd se ducea la Castello și răsfoia acolo colecția de lucrări muzicale, cînd încerca vreun instrument sau cînd cînta la archicembalo, acestea erau pentru el ceasuri de liniște și fericire, pînă ce nu îl deranja vreun curtean, căci prezența sa la Castello constituia un eveniment ce se raporta imediat cancelarului. Urmarea era de obicei o invitație sau o propunere de a se organiza undeva, în curînd, o serbare muzicală adecvată postului. În astfel de cazuri își putea stăpîni cu greu nerăbdarea. Simțea în jurul său scurgerea orelor dulci, a liniștii, a timpului în care căpătau formă motivele notate în grabă. Apăsa clapele cembalului, asculta distrat muzica sferelor — și atunci năvălea Fontanelli sau altcineva din lumea casei Este. „Binevoii! a veni la gustarea de dimineată“. Nu va putea scăpa altfel de această viață searbădă, fărîmițată, decît dacă va pleca acasă. Și totuși, în astfel de cazuri, cînd era invitat la masă, se ridica, își încingea sabia la șold, își punea bereta pe cap și, printre străjerii care îi dădeau onorul, se ducea să participe la micul dejun princiar. Îl admira și îl invidia pe Alfonso. Acest bărbat trecut de șazecei de ani era în stare să cuprindă de unul singur întreaga lume materială și spirituală. Era deosebit de capricios în conversație, aborda cîte o temă și în tot timpul mesei se ocupa numai de ea. Îl interesa totul: situația științelor medicale, învățăturile doctorului Vesalius, la fel ca și constataările lui Galilei privind mersul planetelor. Era muzician, poet, scriitor, maestru al aforismelor, se pricepea la pictură, din cînd în cînd picta el însuși. În afară de Consiliul celor Zece din Veneția, Alfonso era cel care cunoștea cel mai bine schimbările din Europa. Avea spioni și informatori în toate țările, care îl țineau la curent pe duce sau pe cei de la cancelarie, nu numai despre evenimentele ce se petreceau la curțile domnitoare, dar și despre ce se pălăvrăgea prin cîrciumi, la tribunale, despre ceea ce se cocea în mănăstiri. Afla de gafele făcute de consilierii principilor străini, îi urmărea pe cardinalii Curiei papale. Și toate acestea știa să le sintetizeze într-un mod magistral. De vroia, era în stare oricînd să zugrăvească în mod veridic starea monarhiilor europene cu o

exacitate și cu o cunoaștere a situației, încît îi zăpăcea și prin aceasta pe ambasadorii care se prezentau în audiență la el. Aproape că se lua la întrecere cu Serenissima. Nu o dată s-a lăudat că a ajuns în posesia unor informații de care venețienii încă nu știau nimic. Cînd Alfonso vorbea despre propria sa persoană, cuvintele lui evitau orice laudă de sine, dar ritmul vorbirii sale trăda totuși că se consideră o ființă excepțională, aproape providențială, a cărei tragedie constă în faptul că s-a născut doar duce de Ferrara și nu stăpîn al unui imperiu mondial. Trufia lui Alfonso apărea la suprafață în toată amplexarea ei doar atunci cînd se apuca să vorbească despre cît de străveche este familia sa. În asemenea împrejurări nu uita să pomenească despre strămoșii felceri ai familiei Medici.

Nu era ușor de suportat un prînz cu Alfonso. Nu se putea ști niciodată în ce direcție o va lua razna mintea sa, ce problemă îl va obseda în acea zi pe principele acestei țărișoare. S-a întîmplat că a expus din memorie, la rînd, cifrele tuturor veniturilor Ferrarei, a înșirat toate cheltuielile curții, toate cheltuielile armatei, lefurile meșterilor care toarnă tunurile. Cînd se erija în postură de cunoscător în ale muzicii, critica tendințele noi pe care le considera că rup cu tradițiile polifonice și vorbea cu dispreț despre moda florentină care vroia să introducă inovații cu orice preț. Alteori anatemiza teoria muzicală venețiană, care s-a refugiat din nou în biserici, în primul rînd în San Marco, în timp ce orașul răsună de cîntece populare, de lălăituri gondolierilor. Cînd vorbea despre propriile sale compoziții, s-ar fi așteptat ca Gesualdo să-și cheme înăuntru muzicanții sau să se așeze la cembalo și să-i cînte pe loc lucrările. Alfonso nu tolera amînările, temporizările necesare pentru gîndire, vroia totul imediat, după cum îl mîna propriul său instinct. Cînd considera că ceva e de prisos, spunea : „Peste zece ani, după finele secolului, vom mai sta de vorbă“. Veți vedea cîte lucruri se vor întîmpla pînă atunci la Ferrara : în Italia va exista doar un singur stat, care va înfăptui *salus rei publicae*, acea stare paradisiacă în care se va îmbunătăți soarta fiecărui cetățean ferrarez. Că pînă atunci va depăși cu mult — dacă va apuca să trăiască — șaptezeci de ani, la aceasta nici nu se prea gîndea, cînd dădea pe gît cupa plină cu vin.

Îl invidia oare cineva pe Alfonso pentru această tîrzie poftă de viață cu ajutorul căreia încerca să uite că natura — în ciuda faptului că a avut trei soții — nu l-a binecuvîntat cu vreun urmaș ? În aceasta să fi constatat amărăciunea sa tăinuită, care îl arunca în vîltoarea aventurilor, a cavalcadelor bezmetice, a iubirilor, ca unul care mai speră că la amurgul vieții sale poate i se va naște totuși un moștenitor ? Il iubea oare pe Cesare d'Este, nepotul său, nu vedea că acesta pășește în toate privințele pe calea mediocrității ? Că aprobă cu slugărnicie tot ceea ce spune unchiul său și că e fericit dacă poate să scape de la

ședințele de consiliu, ca să se poată dedica plăcerilor tinerețului de aur, îndelungatelor sale pasiuni tinerești ? Îl instruiește oare Alfonso pe cel care și l-a desemnat ca succesor, îl inițiază în treburile de stat, l-a introdus de acum în oficina rapoartelor secrete ? Cesare vorbește rar în prezența lui Alfonso, nu se poate ști ce anume gîndește și dacă gîndește măcar. El este cumnatul, viitorul principe al Ferrarei, și Gesualdo, care e doar cu cîțiva ani mai în vîrstă decît Cesare, își dă seama că știe incomparabil mai mult despre treburile vieții decît fratele Leonorei, deși la Napoli nu se obișnuiește ca supușii italieni să fie inițiați în arta guvernării spaniole.

Să trăiască laolaltă cu Leonora. Săptămînile trec una după alta și el speră mereu, în fiecare seară, că între ei va dispărea indiferența, obișnuința prematură, nopțile aproape plicticoase. Oare de ce e atît de docilă Leonora, de ce nu se revoltă împotriva îmbrățișărilor sale, cînd pe chipul său se vedește indiferența ? Oare îi revin în amintire nopțile petrecute cu Maria, cînd nestăpînita castiliană făcea să rămînă de neuitat tot ceea ce confesorii obișnuiesc să condamne pînă și în dragostea conjugală ? Leonora părea blajină, supusă, dar parcă ar ține mereu în fața sa, ca un scut, această docilitate feminină. Nu l-a respins nici odată, dar nici nu s-a bucurat de îmbrățișările sale, ca și cum ar aștepta doar să treacă săptămînile pentru a putea mărturisi și apoi declara în fața curții și a întregii lumi că pîntecul i-a rămas greu și deci nu mai este nevoie să se culce împreună, și că, de voiește, se poate întoarce în odaia sa de fată. Acest lucru constituia aproape un privilegiu princiar — chiar și în interesul celui care se va naște — și se obișnuia ca el să fie acordat la cererea viitoarei mame. Așa trăia Leonora. Din fiecare cuvînt al ei se simțea că tînjește după trecuta sa viață de fată. Ar fi dorit să cînte din nou în cor, să se ducă în excursie la castelul Belriguardo împreună cu celelalte fete, prietene de-ale ei, fără bărbați, și să petreacă acolo cîteva zile. Nu o interesau încă treburile de la Napoli, de parcă i-ar fi fost groază că peste cîteva luni de zile va trebui să trăiască într-o lume spaniolă. Nu-i plăcea nici limba castiliană, o vorbea stricat, cu accente italienești, făcea greșeli cînd exersa cu noul său maestru, și în astfel de cazuri se uita oarecum speriată la Carlo și nu mai scotea nici un cuvînt. Sau — dinadins — schimba vorba în franceză, care era cea de a doua limbă a curții Este.

Uneori petreceau totuși ceasuri frumoase. Cînd termina cîte un madrigal — iar partiturile corectate iarăși și iarăși constituiau mărturia acelei munci îndelungate în care totul era *conștient*, și sunetele, vibrațiile smulse din adîncurile instinctului, toate acele disonanțe dure-roase și sfîșietoare erau pilonii încercați ai construcției ce se încovoia sub greutatea cromaticii — Carlo începea să cînte la archicembalo, la acel instrument care parcă ar fi fost construit anume pentru el ca să

transforme în sunete corurile din sufletul său. Leonora rămânea înfri-coșată în camera de muzică, atunci cînd răsuna totul, cînd gheruțele ciupeau strunele, și în jocul de ansamblu al registrelor și al clapelor se întorcea cu susul în jos întregă acea armonie pe care o învățase de la maestrul ei. E drept că uneori se pierdea și Luzzaschi în asemenea pasiuni fără de sfîrșit, dar își revenea imediat cînd îi soseau elevele. Luzzaschi era un *maestro* care se adapta ușor, care se străduia să fie pe placul tuturor, făcea orice i se cerea numai ca în timpul său liber să poată compune așa cum îi plăcea lui. Oare cum îndrăznește Carlo să cînte în felul acesta, de ce nu se teme că răstoarnă din rădăcini canoanele, că nesocotește și încalcă recomandările Sinodului din Trident? Nu rupe cu polifonia, căci compozițiile sale sînt scrise de regulă pentru șase voci, dar această polifonie, pe care Carlo și-o făurește în jurul său, seamănă cu un suflet care s-ar desprinde cu un minut înainte de a trece pragul veșniciei sau al pierzaniei. În asemenea cazuri Carlo nu ține seama prea mult de text. Răsfoiește printre stanțele și sonetele lui Tasso, alege cîte una din ele sau pune deoparte versurile, privește în gol, notează cîteva rînduri, variante ale unor texte cunoscute. E posibil însă să-i fie pe plac și versurile unui *dilettante* necunoscut care îl inspiră, versuri care îl însoțesc prin labirintul sufletului său sumbru. Atunci ia versul și, așa cum îi place de obicei, îi dezghioacă miezul și construiește în jurul său, cu un avînt tot mai mare, madrigalul. Leonora îl vedea adesea cum în întunericul nopții (căci pîlpîia doar candelă de sub icoană) își întindea mîna după bețișorul de staniu și uita că lîngă el se află un trup de femeie care e viu, dornic de iubire, de mîngîiere, de o vorbă alintătoare. Il vedea cum se zvîrcolește, murmurînd silabe, cum așterne cîteva note pe hîrtie, aproape scîncind, apoi le aruncă, se trîntește pe spate, pe jumătate adormit, începe din nou să scîncească, de parcă l-ar sfîșia Eriniile.

Așa își petrecea nopțile, cînd se apropia acel ceas în care a pornit cu pași tiptili sinistru procesiune a ucigașilor înarmați cu puști, cuțite și săbii. La acest ceas începeau să roiască în visul său imaginile, ca și cum ar fi încercat, măcar în vis, printr-un farmec, să împiedice înfăptuirea tragediei. Gemea, se zvîrcolea, își strîngea pumnii, întindea brațele, de parcă ar fi căutat mătăniile aninate deasupra patului, pentru ca, mîngîind micul crucifix, să se liniștească în mijlocul îngrozitoarelor sale amintiri. Leonora închidea ochii, se prefăcea că doarme, ca pe vremea cînd era fetiță și vroia să o scoale dimineața guvernanta. Vedea, chiar și cu ochii mișcați, cum soțul ei se trezește brusc, speriat, cum își șterge broboanele de pe frunte, cum cămașa de înțatase îi e learcă de sudoare, cum răsuflă greu de parcă l-ar strînge o gheară în jurul inimii. Se ridică în pat, ia din nou partitura și *crează*. În felul său, așa cum nu a mai văzut la nici un alt muzician.

— De ce astfel ? — îl întrebă o dată ziua, cînd Carlo nu mai lăsa, se ridicase de la cembalo.

— De ce să adopt metodele unor slugi ? Pe organist îl supraveghează dirijorul, priorul, abatele bisericii. Poate fi alungat dacă nu-și face treaba așa cum dorește aceștia și așa cum e plătit. Va deveni umil, dar și perdid, împăciuitor. Dorește principele muzică ? E afon, urechea lui e obișnuită cu cîntece țărănești sau numai cu psalmi de care toată lumea e plictisită — ce poate să facă bietul maestru de muzică ? Își smulge părul, încearcă să se revolte — în sinea lui. Apoi se așază și compune, gîndindu-se cum ar putea să obțină de la vistiernic un modest avans din leafa ce nu i-a mai fost de mult plătită. Vezi, Leonora, cam așa compun aproape toți muzicienii cunoscuți. Își bat joc de propriul lor geniu, fiind la cheremul bunului plac al unor *dilettante*. Sînt singurul în Italia care compun așa cum vreau eu însumi. Cumpăr versuri de la Tasso, nu sînt nevoit să recurg la tragediile grecești ca Bardi și Corsi.

— Nu ți-e teamă că o dată se vor învălmăși toate, Carlo ? Faci să alerge melodia și, fără să pregătești auzul . . . deodată apar niște disonanțe pe care *maestro* nu le poate înfrîna decît dacă întrerupe repetiția. Tu, Carlo, parcă *dinadins* compui așa, ca și cum ai smulge din pîntecele dulcei *Mater Musica* toate aceste sunete, aceste *ricercare* cromatice nemaiauzite. Am învățat și eu muzică, așa cum se obișnuiește în *quadrivium* . . . dar arareori te pot urmări. Ca și cum pe tine te-ar lua un vîrtej, Carlo. Merg cu tine . . . cîteva măsuri și după aceea sînt ca o pasăre cu aripile frînte . . . nu te mai pot însoți. Stau, te ascult și mă rog să-mi dea Domnul mai multă înțelepciune, ca să te pot înțelege. De ce astfel, Carlo . . . ? De ce sînt *altfel* madrigalurile tale de *acum* decît cele pe care le-a tipărit Baldini ? Ca și cum ai fi pășit pe un alt drum și parcă . . . te rog să mă ierți . . . parcă ai fi un eretic printre muzicieni . . .

— Ce auzi ?

— În astfel de cazuri, Carlo, *nu se află nimic în spatele tău*. Ești ca o ceață, ca un sunet ce nu-și găsește locul. Am încercat să te imit. Am un auz bun și mi-am memorat (uneori chiar și prin ușa) compozițiile tale. M-am așezat la harpă sau la cembalo, dar nu reușesc, nu sînt în stare. Nu te pot ajunge, nu te pot imita. Ești un străin . . . Ești vrăjitor, Carlo ? Oare totul se întîmplă așa pentru că ai introdus diavolul în notele muzicale, pentru că practici magia la cembalo, ca împăratul nebun din Praga care nu se sinchisește de lume și caută Piatra Filozofală ? De ce nu te poți liniști, Carlo ? Dacă mi-ai vorbi . . . dacă mi-ai spune ceva . . . aș putea să te ajut . . . Dar tu nu-mi spui niciodată nimic, noaptea, pe întuneric, nu vorbești cu mine. Doar te zvîrcolești. Îți scrii partiturile, apoi te prăbușești ostenit cînd le ter-

mini sau cînd nu mai poți continua. Și atunci eu adun hîrțiile pe care tu le-ai împrăștiat... Încerc să le fredonez, după puterile mele... Nu pot. Vocea mi-e neputincioasă, nu sînt în stare... nu... în sensul că nu mă pot înălța alături de tine... Aceste intervale de nouă trepte... aceste fugi sînt atît de dureroase... *senza preparazione*... îmi vine să mă arunc pe jos și să plîng, căci înțeleg din ele... cum îți poate fi... cît de îndurerat îți poate fi, Carlo, sufletul...

39

Cu o seară în urmă Fontanelli îi făcuse o vizită maestrului Giovanni Gabrieli. Gesualdo se ducea la Veneția *incognito*, în calitate de conte de Comsa, unul dintre titlurile sale. Doar ambasadorul din Ferrara al Serenissimei știa de această călătorie, el a anunțat acel *provveditore* ce păzea granițele Republicii să-l primească cum se cuvine pe oaspetele care va rămîne pentru cîteva zile în orașul lagunelor. Nu va fi obligat nimeni să-l sărbătorească pe Gesualdo ca rudă a ducelui ferrarez și să organizeze în cinstea lui oșpețe costisitoare. Don Carlo, ca descendent al familiei Borromeo, se afla în relații de rubedenie cu dogele Marino Grimani. O vizită la *Pallazzo Ducale* și cu asta se încheia orice obligație ce i-ar fi revenit ca străin după complicatele obiceiuri ale Veneției. Va trage la un han, aproape de Canal Grande, nu va solicita găzduire, ca să nu incomodeze pe nimeni. Patru-cinci zile intenționa să stea la Veneția, în funcție și de vremea cînd vor putea să se îmbarce la Chioggia. Din Ferrara plecă doar cu o suită restrînsă, Fontanelli îi pregătise călătoria în calitate de prieten și de majordom. Se înțelegea de la sine că Don Carlo nu vroia să-și ducă soția la Napoli pînă cînd nu s-a convins că atît la palat, cît și la cetatea din Gesualdo, nu s-au terminat toate pregătirile pentru primirea prințesei. La Veneția se ducea singur, numele său nu figura în actele oficiale, așa că nu avea alt scop decît să cunoască cel mai frumos oraș al lumii, pe care nu-l văzuse niciodată.

Veneția oferă fiecăruia ceea ce dorește. Aici trăia o colonie de pictori, care studiau și copiau capodoperele celor doi Bellini, ale lui Tintoretto, Veronese, Tizian. Mulți rămîneau aici pentru totdeauna. A petrece carnavalul la Veneția era o dorință veșnică în lumea mare, mai ales în Imperiul German unde devenise permanentă lupta dintre principii de credință veche și cei care erau adepții religiei noi. Din lumea lor plină de griji, puternicii țărilor îndepărtate se refugiau cu plăcere

la Veneția pentru câteva săptămîni sau chiar câteva luni, după cum îi ținea punga. Serenissima avea grijă ca străinii să plătească scump orice distracție. Dacă în timpul postului cel mare se linișteau petrecerile, mereu se găsea cîte un palat unde era primit cu plăcere străinul care era dispus să piardă la *tarocchi*, jocul de cărți la modă.

După cum circula vestea în toată Italia, orașul era și un Eldorado al muzicienilor. Muzica bisericească ce putea fi auzită aici nu avea pereche nicăieri în lume. În oratorii ca și în majoritatea numeroaselor biserici se organizau concerte. Se construiau orgi excelente, se formau orchestre, se țineau concerte și în casele patricienilor. Duminicile, după ce se termina slujba oficială în catedrala San Marco, se putea asculta muzică în *Piazza*.

Biserica San Marco era un adevărat centru al muzicii. Cine dirija aici era considerat drept primul muzician al Italiei. Aceasta constituia o tradiție ce dăinuia de o sută de ani, de cînd dogele Gritti a reușit să-l invite la San Marco pe Adrian Willaert, maestrul contrapunctului. La reușita lui Gritti au contribuit și vicisitudinile destinului european. Maestrul Willaert petrecuse ani îndelungați la curtea regelui Ludovic II. După cum se spunea, acolo balurile s-au ținut lanț. Apoi a urmat dezastrul de la Mohács, și Adrian Willaert a fost nevoit să fugă la Viena, pe corabia reginei Maria.

La Veneția, cei vechi l-au primit pe Willaert cu neîncredere. Rar se întîmpla ca Serenissima să plătească pe cineva care nu era venețian, decît dacă respectivul era cumva spion sau agent secret. Totuși a meritat banii. Adriano, cum l-au numit aici, a reformat corul, muzica bisericească, stilul de interpretare, și s-a remarcat mai ales prin aceea că a obținut să se construiască în San Marco încă o orgă. Pe lîngă fiecare orgă era cîte un cor special și aceste două coruri — numite *cori spezzati* — cîntau cu schimbul la liturghii, își răspundeau reciproc, iar alteori se contopeau, și fluviul uriaș al sunetelor făcea să răsună cu o forță nemaiauzită *Te Deumul* sau *Aleluia*, în marea biserică.

De fapt Don Carlo venise la Veneția ca un muzician care a pornit în pelerinaj pentru a pătrunde în lumea muzicală a orașului Sfîntului Marc, pentru a-l cunoaște pe cel de al patrulea urmaș al lui Willaert, pe Giovanni Gabrieli, cel care de ani de zile continua moștenirea lăsată de defunctul său urchi, Andrea Gabrieli. Dorea să ia parte la liturghie și să asculte acel *responsorium* pe care îl formează cele două coruri. După San Marco intenționa să viziteze mănăstirile unde se cînta muzică, să cunoască tot ceea ce pătrundea la Veneția din Franța, din Țările de Jos, din provinciile germane. A merge în pelerinaj la Veneția era sarcina cea mai sfîntă a unui *dilettante*.

Fontanelli îl cunoștea de ani de zile pe maestrul Giovanni și cînd, în seara sosirii lor la Veneția, s-a dus la Canonica de lîngă San Marco,

a dus cu sine și volumul de madrigaluri pe care Gesualdo îl trimitea în dar maestrului. Gabrieli se afla de un deceniu în fruntea vieții muzicale de la San Marco, deși nu împlinise încă patruzeci de ani. Era un bărbat înalt, bine făcut, cu păr castaniu, cu ochi blânzi, căprui. Cunoștea lumea, în tinerețe se remarcase la München, în corul lui Orlando di Lasso. Avea mulți prieteni din acea vreme, mulți elevi au trecut apoi Alpii ca să-l poată urma pe maestrul Giovanni.

Cînd Fontanelli a bătut la ușă, Gabrieli tocmai terminase lecția de contrapunct pe care o predă în limba germană discipolilor săi nemți. În Italia era ceva foarte rar ca cineva să priceapă limba teutonilor. Așa că Fontanelli a așteptat în camera de primire fără să priceapă altceva decît consonanțele acordurilor executate la cembalo. Muzicianul are de învățat peste tot, gîndea în sinea lui, pînă să intre la Gabrieli ca să anunțe vizita lui Gesualdo. Cînd i-a prezentat volumul de madrigaluri, Giovanni a arătat zîmbind spre raftul său cu cărți. Lucrarea lui Gesualdo i-a fost trimisă din Ferrara imediat ce a apărut, a și început să o răsfoiască, dar nu s-a putut încă adînci în ea în suficientă măsură, căci au intervenit săptămîna mare și sărbătorile de paști. Domnul conte înțelege, nu-i așa, că un dirijor bisericesc nu dispune de prea mult timp liber cînd are loc postul cel mare, și după aceea. E bucuros să afle că persoana princiară nu-l cheamă la palat, ci e dispusă să-i facă mîine o vizită la orice oră dorește Gabrieli.

Erau cu toții de aceeași vîrstă cu Gesualdo. Într-o dimineață de primăvară timpurie, trei bărbați în floarea vîrstei au luat loc în jilțurile confortabile de lîngă fereastră, de unde — dat fiind că la Murano se turnau din sticlă ochiuri de geam de cîte un sfert de fereastră — se putea vedea întreaga lume venețiană. În cameră se înșirau peste tot pahare și vase din sticlă, din cele ce se folosesc zilnic sau din cele ce se păsterază pentru prilejuri festive, obiecte al căror export în alte țări, Serenissima îl îngăduia doar în schimbul unei vămi mari, pentru a nu putea fi imitate, iar sticla să rămîină comoara bine păzită a Veneției. Vinul nu era cine știe ce, dar maestrul Giovanni a încheiat ceremonialul tratației, servind fiecăruia cîte o ceașcă de licoare neagră, fierbinte. A îndulcit-o cu puțină miere și o gusta el însuși, pentru a-și îndemna astfel oaspeții. O corabie venețiană, spuse, a adus din Arabia un sac cu aceste boabe ciudate, denumite Mocha sau Mocca, iar cei care au căpătat din ele au fost învățați și cum să le fiarbă. Azi prețul lor e plătit încă cu bani grei, dar e posibil ca în viitor să se aducă mai mult. Face ca inima să bată mai tare, dar limpezește mintea. Pînă cînd nu se termină cantitatea primită în dar de la doge, soarbe în fiecare zi cîte o ceșcuță înainte de a compune.

Totul e altfel la Veneția, chiar și această cameră liniștită, bine încălzită, plină de covoare orientale, în majoritate moștenite de la ră-

posatul Andrea Gabrieli care le-a cumpărat din Cipru. Jos, în Piazza, viața se desfășoară de parcă ar fi un spectacol pe scenă: o mulțime de oameni pestriță se plimbă, printre ei și multe femei. Uneori se ivește și câte o excelență cu mantie neagră, căruia mulțimea îi face loc să treacă. „Regretatul meu unchi a primit multe daruri frumoase și de la Paris; acum douăzeci de ani, pe el îl însărcinase Serenissima să conducă serbările muzicale ce au avut loc cu prilejul vizitei făcute de regele francez Henric al III-lea“.

Între muzicanți, un ritual aparte îl constituie prezentarea unor instrumente rare. În casa lui Gabrieli se afla o orgă mai mică și se găsea mereu câte un cleric dispus să mînuiască foalele. Giovanni s-a lăsat puțin rugat, apoi a cîntat la orgă compoziția unchiului său, *Madrigale per il Bucintoro*, pe care o scrisese pentru clipele de sărbătoare cînd dogele, aruncînd un inel în apă de pe puntea vasului său aurit, logodește marea cu Venetia. În timp ce Giovanni cîntă la orgă, privirea lui Gesualdo alergă peste rafturile cu cărți. Iată, Aristotel, Platon, clasicii latini și cîteva cărți cu caractere nemțești. Se găsesc și cărți grecești? ... Muzicianul venețian e o minte chiar atît de instruită? ... Se gîndi la Napoli, unde domnii spanioli nu învață nici măcar limba italiană.

Mai tîrziu le veni rîndul motetelor, tot din moștenirea lui Andrea. Textul latin e luat din Virgiliu, citatul din *Eneida* imortalizează „Moartea Didonei“. Gabrieli începu să cînte, vocea sa de tenor limpede, cultivat, umplu camera.

Apoi tăcu, ca și cum ar fi vrut să se desprindă din amintiri, încercînd să prindă firul gîndurilor sale întrerupte, să realizeze o punte între muzică și realitatea de fiecare zi. Începu să vorbească.

— Dacă Andrea nu ar fi fost unchiul meu, aș fi îndrăznit să spun, fără ezitare, că nu a existat un organist mai mare și un cunoscător mai bun al artei muzicale ca dînsul. Dar pentru că i-am fost, chiar și ca rudenie, aproape un fiu, îmi vine greu să afirm acest lucru. Ce să laud la el? Faptul că era pregătit pentru orice sarcină muzicală sau faptul că îl interesa tot ceea ce era *nou*? Compunea cu o ușurință extraordinară. Lucrările sale sînt temeinice și cu toate acestea, excelență, nu le lipsește niciodată prospețimea dătătoare de viață. Oricine a avut prilejul să asculte vreo compoziție de-a lui Andrea nu poate nega că lucrările sale, fie că sînt improvizații, fie că sînt compuse cu migală, denotă un maestru care a îmbogățit arta muzicală cu o grație nemaiîntîlnită. Fără să fi imitat vreodată pe cineva, a creat acorduri care exprimă în modul cel mai fidel puterea cuvîntului, ca și a gîndului omenesc...

— Vorbiți-ne și despre propriile compoziții, maestre Giovanni!

— Regretatul Willaert, înaintașul meu la San Marco, a înființat două coruri și de atunci, de cînd dogele din acea vreme, Gritti, l-a

apărat împotriva celor care vroiau să-i pună bețe în roate, acest lucru a devenit de acum o tradiție la Veneția. Am încercat după puterile mele să-i îmbogățesc moștenirea. Unchiul meu folosise câteodată și trei coruri, eu am fost convins că patru coruri ar putea mări efectul cântecului într-un mod extraordinar. La San Marco pe primul plan se află muzica vocală, dar lumea progresează, se construiesc instrumente cu sunet tot mai bun, din ce în ce mai mulți compun de acum în așa fel, încît acordă o mare atenție și instrumentelor. Așa că și eu am început să folosesc, mai întîi în mod experimental, apoi din ce în ce mai mult, orchestra instrumentelor. Ele se contopesc cu cântecul vocilor umane, dar cîntă și atunci cînd cîntăreții se odihnesc.

— Ce instrumente folosiți?

— În primul rînd viole, Don Carlo, apoi corni și trompete. Dacă duminică îmi veți face onoarea — cîntăm unele dintre modestele mele compoziții. O *ricercare* scrisă pentru orgă, o sonată pentru instrumente de suflat și cu coarde, apoi, după liturghie, o *Simphonia Sacra* scrisă pentru cor și orgă, compusă tot de mine. Aceasta din urmă e o lucrare mixtă — cu părți vocale și instrumentale. Acest opus l-am compus de altfel în Germania, cînd familia Fugger mi-a comandat pentru o nuntă o astfel de simfonie.

— Interesul dumneavoastră a trecut de la *vox humana* la instrumente?

— Respect și acum cel mai mult vocea umană, care izvorăște din sufletul nostru. Ce ar putea reda mai fidel armonia divină, decît vocea care se înalță din noi și care nu are nevoie de nici un instrument? Cînd mă gîndesc să scriu un *Magnificat* sau psalmi și vespere, compun în primul rînd pentru cor. De pildă, la *Psalmul cincizeci și unu*, care, după cum probabil știți, începe cu „*exaudi, Deus, orationem meam*“, am folosit patru tenori și doi bași care fac ca psalmul să răsună cu o forță deosebită. Dar le acord și instrumentelor atenția ce li se cuvine... Mă folosesc de ele mai din plin decît ar fi îndrăznit unchiul meu... Desigur, un rol important are în aceasta și îngăduința domnului consilier însărcinat cu supravegherea bisericii San Marco.

— Cum dirijați orchestra... cînd compuneți lucrări mixte?

— În general nu se deosebește de conducerea corurilor vocale, dar... am făcut totuși și aici un pas înainte. M-am gîndit că scriind numai pentru instrumente, acest lucru va asigura instrumentelor o mai mare independență și mobilitate. Excelența voastră, eu sînt un slujbaş umil, bine plătit al Serenissimei. Sînt respectat, nu trebuie să mă milogesc pentru leafa ce nu mi s-ar plăti la timp, așa cum se întîmplă în altă parte... chiar și la Mantua, cu maestrul Claudio Monteverdi. În schimb, eu nu am doar un singur principe, ca cei care conduc coruri la curțile din Florența, Ferrara, Urbino. Aici fiecare membru al Con-

siliului celor Zece, fiecare procurator, dar și majoritatea senatorilor, sînt cunoscători în ale muzicii și fiecare își are dorințele sale. Trebuie să fii mereu atent dacă nu cumva am luat-o prea înainte, simțind că terenul îmi fuge de sub picioare... sau dacă nu cumva îi plictisesc pe excelențele lor mai în vîrstă, sau poate tocmai pe cei mai tineri, în cazul în care dirijez corul așa cum se dirija acum sute și sute de ani. Trebuie să fii atent la multe, înainte de toate la acustica din San Marco. Cum se întăresc și cum se sting sunetele, cum aude cel care șade sub o cupolă sau alta, sau cel care găsește loc doar lîngă ușă... în timpul marilor sărbători (mai ales dacă se ține *Te Deum* după vreo victorie cîștigată), cîntecul trebuie să răsunе atît de puternic, încît să poată fi auzit și în piața din fața catedralei. Să mai amintesc de slujbele de doliu? Aici cîntecul corului trebuie domolit cu grijă și colorat cu nuanțe de jale. Uneori trebuie să reproducem tălăzuirea mării, cînd ne pregătim pentru vreo serbare nautică. Nu e ușor, Excelență. Cred că stăpînul meu cu cele o sută de capete îmi pune în față sarcini mai multe și mai grele decît oriunde în lumea creștină.

— Nu cuvîntul dogelui e lege?

— Depinde de greutatea și de dispoziția pe care o are prințul Veneției. Cîndva dogele Gritti nu putea trăi fără muzică, el l-a ales și pe Adrian Willaert. Dar recent decedatul nostru stăpîn, Pascale Cicogna, care a domnit un deceniu, iertați-mi expresia, era afon. De atunci încoace am regretat că am preluat moștenirea unchiului meu. A lăsat toate treburile din San Marco pe seama procuratorului pe care îl desemnează în acest scop Consiliului celor Zece. Acum, că a fost ales doge Marino Grimani, mă bucur nespuse de mult. E un excelent cunoscător în ale muzicii, ceea ce se și observă la Palazzo, unde concertele se țin lanț, mai ales în timpul carnavaulului. Excelența voastră poate însă deduce și din asta că nu am nici o clipă liberă...

— Vă reținem?

— Pentru mine e sărbătoare să mă pot întîlni cu un muzician despre care vorbește întreaga Italie. Conte Fontanelli a dorit să-mi prezinte madrigalurile Excelenței voastre, ceea ce a constituit aproape o jîgnire, întrucît a presupus că eu nu am primit încă acest frumos volum. Excelența voastră este un mare senior, așa că mie, simplu cetățean, îmi vine destul de greu să-mi spun părerea și mai ales să vă apreciez critic compozițiile. Vă rog să mă credeți că nu există săptămîină în care să nu vină la mine mai ales nobili mai tineri, ca să-mi spun părerea despre compozițiile lor. Poșta îmi aduce și ea destul de des compoziții ce-mi sînt trimise din Italia și din Imperiul German. Vă puteți închipui, Don Carlo, cit de greu îmi vine de multe ori să spun și mai ales să scriu adevărul. Dar m-am obișnuit de acum. Așa că vă rog să considerați că sînt sincer în ceea ce vă spun. Dumneavoastră, Don Carlo,

parcă ați fi pășit pe o cărare nouă pe care pînă acum nu s-a încumetat să păsească nici unul dintre copiii cuminți pe care i-a zămislit *Mater Musica*. Folosiți asemenea acorduri, vă înălțați cu atîta îndrăzneală spre ceruri și apoi vă prăbușiți în adîncuri... vă înălțați iar... încît nu cruțați sensibilitatea obișnuită a urechii umane și tradițiile pe care am crezut că va trebui să le respectăm pe vecie. Excelența voastră folosiți din plin toate posibilitățile pe care le oferă vocea umană, uneori într-atît încît e de-a dreptul uimitor... chiar și pentru mine. De probă, am cîntat aici cîteva madrigale din volum și pot să spun că a trebuit să apelez la întregă mea experiență ca să le pot interpreta corect — și nu știu dacă am reușit.

— Ați găsit greșeli?

— Se simte școala. La Napoli au trăit muzicieni instruiți, probabil că ei v-au fost maestri. Corespundez doar cu Pomponio Nenna. Așa că a existat un teren bun. Ceea ce construiți prin aceste noi acorduri nu este întotdeauna plăcut urechii. Uneori e brutal — șocant. Adevărul e că încă nu ne-am obișnuit... Dar ceea ce e interesant, este faptul că madrigalul le suportă. Pentru mine mai e curios și faptul că în alte privințe Excelența Voastră merge pe căi bătătorite. Nu renunțați la polifonie, madrigalele Dumneavoastră, scrise pentru cinci sau șase voci, sînt fără cusur. Dacă cineva, care nu e prevenit, le *citește* doar, nu-și dă seama ce ascund în adîncul lor. Parcă am cînta în jurul craterului unui vulcan. Voi încerca cu cei mai buni cîntăreți de-ai mei să învățăm cîteva dintre compozițiile Dumneavoastră, dar trebuie să recunoașteți că nu va merge ușor... va fi nevoie de timp. Greșeli? De ce nu vă plac instrumentele? Nu văd nici o urmă că le-ați folosi...

— Am adus cîteva lucrări noi, maestre Giovanni, pe care le-am compus la archicembalul din Ferrara. Credeți-mă că îmi face o deosebită plăcere să pot cînta la un asemenea instrument. Dar *vocea umană*... Nu mă pot gîndi la altceva cînd simt că pune stăpînire pe mine dorința de a compune. Aud vocile, mă urmăresc, de parcă... Dar să lăsăm asta, vă mulțumim că am putut veni aici. Mă bucur de pe acum că mîine voi putea lua parte la liturghia cea mare din San Marco.

Dogele Grimani era un bărbat înalt, osos, ce arăta ca un om în floarea vîrstei. Chipul său era înăsprit de vîntul de mare, condusese corăbii, a trăit pe insula Creta, a luptat la Lepanto. A continuat să fie consilier al Veneției, iar de la vîrsta de patruzeci de ani a urcat treaptă cu treaptă pe scara ierarhiei Serenissimei. Din *provveditore* a devenit *procurator*, fiind ales de Consiliul celor Zece pentru această funcție nu lipsită de primejdii. După ce și-a îndeplinit această funcție, timp de

trei ani n-a avut voie, potrivit legii, să ocupe nici o funcție publică. Și-a văzut de chestiunile familiei, apoi a revenit în Consiliul celor Zece, și când înaintașul său și-a încheiat domnia, Grimani a fost ales doge. S-a mutat — pentru restul vieții — în Palazzo Ducale, cunoscând de acum despre viață și despre felul cum e alcătuită tot ceea ce se cuvine să știe principele Venetiei.

Cînd a sosit raportul ambasadorului din Ferrara, că soțul nepoatei lui Alfonso d'Este și cumnatul viitorului domnitor al Ferrarei dorește să petreacă incognito cîteva zile în orașul de reședință al Signoriei, nu a dat prea mare importanță știrii. Mulți nobili și vlăstari de principii vin în vizită la Venetia, de obicei din nord, dar și din țările italiene. Beneficiază fiecare de ospitalitatea protectoare. Asemenea prinți nu sînt primejdioși, de altfel nici nu ar putea afla secretele de stat. Sînt doar niște manechine împopoțonate, care iau loc în suita dogelui cînd acesta face o plimbare pe Bucintoro, în corabia sa aurită, sau care sînt invitate la ședința publică a Marelui Consiliu sau la San Marco cînd se oficiază liturghia de sărbătoare. Dacă doresc, sînt duși la cele mai renumite curtezane, așa cum s-a dus regele francez Henric la Veronica Franco, hetera poetă și compozitoare. Nu aceste personalități de rang înalt sînt cele ce se furizează în Arsenal și nici cei care îl instigă pe Brenta, pentru a pune la încercare loialitatea comandantului de oști angajat din străinătate. Pe lista de ieri a străinilor a figurat și numele lui Don Carlo care a trecut granița venețiană avînd titlul de conte de Comsa. Cei din familia Grimani sînt înrudiți cu cei din familia Borromeo, așa că Gesualdo se poate considera neam cu dogele venețian. Horoscopul său, spunea Leonardo Donato, colaboratorul cel mai apropiat al lui Grimani, care era socotiti ca „următorul” doge, nu este într-adevăr de toate zilele.

— Cu îngăduința Alteței Voastre, această rudă venită de la Napoli parcă ar simboliza întreaga Italie în situația sa tristă de azi. E mare senior napolitan, supus al regelui Filip. În același timp e rudă a ducelui din Ferrara, cumnat cu Don Cesare, care e prieten cu francezii. Vine în orașul nostru, se va prezenta la Alteța Voastră ca rudă îndepărtată. La toate acestea se adaugă faptul că în fața Veșnicului Judecător are pe suflet viața a doi oameni și totuși e stimat ca unul dintre cei mai de vază compozitori de madrigale din Italia. Și mai trebuie să adaug ceva: Torquato Tasso îl consideră protectorul său, îi trimite texte și așteaptă de la bogatul prinț galbeni. Dintre știrile noastre nu lipsește nici faptul că Gesualdo a avut legături cu fratele Tommaso Campanella, care e cunoscut Serenissimei.

— Campanella corespunda cu Galilei încă pe vremea cînd eu eram procurator. Eu însumi i-am interogată pe acei ofițeri neglijenți care nu au avut grijă de lucrurile lui Campanella și au lăsat ca la ultima stație

venețiană să i se fure călugărului manuscrisele. Atunci afacerea n-a ieșit cu scandal, iar noi ne-am făcut că nu știm nimic. Am susținut că lucrurile nu s-au întâmplat pe teritoriul venețian și că Inchiziția nu are nici un amestec. Dar eu sînt convins că dacă ar fi să se cerceteze mai de aproape cazul, ar trebui să se înceapă prin a se vedea pe unde au umblat dominicanii... Mai mult nu știu despre călugăr. Ce-i cu el?

— Odată a fost eliberat. Dar acel opus cu care voia să purifice lumea creștină se află bineînțeles în mîinile Sfîntului Oficiu. Îl urmăresc și acum pe Campanella? Cu siguranță. Ca unul care a simțit un junghi în inimă și se poate aștepta la al doilea... Don Carlo a fost în relații de prietenie cu acest Campanella, deși aceste relații se abat de la logica obișnuită, căci Campanella, ascultînd de sîngele său țărănesc, a propovăduit din plin și împotriva seniorilor. De fapt avea și dreptate, căci în Italia nu sînt lipitori mai afurisite decît prinții napolitani. S-ar putea ca Don Carlo să constituie o excepție? Se pare că din partea unchiului său, căruia de altfel îi seamănă, n-a moștenit prea multă milostenie. Îmi amintesc de Borromeo, l-am auzit predicînd la Milano. Nu iubea Serenissima. Îl primește Alteța Voastră pe Venosa sau nu? În ambele talere ale balanței, argumentele sînt deopotrivă de grele. De cînd e oaspetele orașului nostru avem mai multe vești despre el: e un bărbat modest, nu face caz de privilegiile sale. A tras la un han. Nu a observat că i-au fost scotocite bagajele, așa cum prevăd regulile noastre, căci nu s-a plîns de loc. A adus cu sine cărți și partituri muzicale, printre scrierile sale nu s-a găsit nimic demn de atenție. Numai dacă notele muzicale nu constituie o scriere secretă cu care își dau de știre cei care cîntă și zăngăne în toate colțurile Italiei.

— Să-l primesc, Leonardo?

— Tocmai pentru că nu-l interesează acele treburi care pentru noi sînt cele mai importante, e posibil ca un astfel de om care a trăit la Ferrara, în imediata apropiere a lui Alfonso, să fi auzit multe lucruri pe care le-a reținut, chiar dacă nu le-a priceput sensul. În ce-l privește pe Alfonso... Îl accept mai degrabă ca pe un aliat nesigur, decît să-l avem ca un dușman care să amenințe Serenissima. Alfonso joacă mai multe atuuri deodată. Poate că Gesualdo ne va putea spune și despre asta ceva. Dar în balanță atîrnă și mai mult faptul că Gesualdo știe și lucruri în legătură cu Hispania. După unele vești primite de la curtea din Madrid, vremea lui Miranda e pe sfîrșite și în Hispania s-ar fi hotărît ca în locul lui să fie trimis un vicerege cu mîină mai forte, așa cum a fost Ossuna. Chestiunea încă nu e tranșată, căci regele Filip încă nu a spus amin. Informatorii noștri ne-au raportat și despre contele Olivares. Se pare că la Madrid el se află pe prim plan. Dar am vești și despre faptul că drept dar de nuntă Gesualdo a fost numit „căpitan

al gărzilor de cuirasați". Prințul nu a luat parte la nici o expediție militară, cred că nici nu ar fi în stare să îmbrace platoșa cuirasaților. Așa că... titlul e doar o cinstire frumoasă și încă o legătură care să-l atașeze și mai mult pe Gesualdo de monarhia spaniolă. Dacă învățăm cu abilitate roata, prin el putem afla poate și mai multe despre Napoli decât ne-a raportat ambasadorul nostru. Dar cel pe care îl alegem să stea de vorbă cu Don Carlo trebuie să cunoască bine muzica. Eu propun...

— Prinzești cu noi, Donato?

— Mă gândesc că ar fi bine dacă *dogaressa* ar discuta cu oaspetele despre muzică, iar eu voi aduce vorba despre treburile italiene. Probabil că e un om mândru de arta sa, de aceea e bine să i se dea prilejul să se așeze la cembalo. Pe lângă acestea, aș pune să fie învățate câteva dintre madrigalurile sale, Gabrieli ne va da câțiva cântăreți... Aceasta va fi *captatio benevolentiae*. În rest iau asupra mea sarcina de a scoate câte ceva de la acest senior napolitan obsedat de muzică.

San Marco. Corul ceresc parcă s-ar fi împărțit în mai multe fragmente, așa au început să răsunе corurile din cele patru puncte diferite ale catedralei, răspunzându-și reciproc cu o singuranță magistrală, ca și cum ar fi stat față în față oștiri aflate în luptă. Apoi, la un singur semn, se contopesc, și Giovanni Gabrieli își conduce triumfător oastea unitară, devenită uriașă. Cântecul umple toate ungherele catedralei, și, în timp ce se desfășoară ritualul mării liturghii, cei care stau în biserică, ca și norodul adunat în piață, ascultă fermecați spectacolul muzical al lui Gabrieli. În realitate nu e vorba de cucernicie, ci parcă totul s-ar întâmpla doar pentru a se amăgi pe ei înșiși și mai ales pentru a-l ului pe oaspetele Serenissimei. Potopul de lumină al candelabrelor trezește la viață mozaicurile aflate în penumbră, care parcă s-ar desprinde de pe pereți din umbra cenușiu-albastră de peste zi, iar sfintele scene parcă ar prinde viață în fața spectatorilor, ca niște pagini din *Biblia Pauperum*.

Predica a atins și chestiuni politice: în mod regretabil în Sfântul Colegiu se găsesc și răuvoitori ai Serenissimei, care influențează negativ activitatea Curiei. Dinspre Italia de sud se adună nori întunecați. Puterile creștine, în loc să reînnoiască alianța care a dus la victoria de la Lepanto, se sfădesc între ele. Nu lipsesc nici vocile care propovăduiesc că pentru înfăptuirea turmei unitare a lui Cristos ar trebui clădit un singur imperiu, cel spaniol, iar toți stăpînii lumii să fie subordonați regelui spaniol. Toate acestea nu fac decât să încurajeze puterile păgîne care amenință împărăția insulară a Veneției. Așa tălăzuia sfînta predică, dar cei care ședeau în bănci știau cu toții că toate acestea nu

constituie decît un act de stat înveșmîntat în straie sfinte, un avertisment că Serenissima veghează, știe tot, observă tot. Cînd la Napoli viceregele îl va întreba pe Venosa ce se vorbește în Orașul Lagunelor, va putea povesti totul, și își va aminti și de această predică.

Gloria se revărsa cu o forță colosală. Carlo nu se putea gîndi la nimic altceva, se contopise în atmosfera generală creată de cîntecul corurilor. Mulți au îngenunchiat, ascultînd cîntecul cu ochii închiși, altora le străluceau ochii și cu pupilele mărite absorbeau cu nesaț sunetele. Cupolele aurite se aplecau asupra lor de parcă ar trăi cu toții într-un lăcaș veșnic. Carlo se uită la Gabrieli, la părul său blond-castaniu, la lanțul de aur ce îi împodobește tunica sa de catifea. *Muzicanții* sînt bine îmbrăcați, poartă veșminte din materiale diferite, de diferite culori, cu diferite croieli. Printre cîntăreți zărește și cîțiva nobili tineri care poartă robe lungi și negre, așa cum e regula din timpuri străvechi. Ușa bisericii e larg deschisă, arcadele sînt înțesate de oamenii din *Piazza*, care s-au sculat cu noaptea în cap ca să poată ajunge cît mai aproape de izvor, să poată asculta muzica. Nici că se putea găsi o imagine mai exactă a esenței Serenissimei ca această mare liturghie, preludiu al prînzului la care doar el singur este invitat. Se gîndește ce-i va spune despre toate acestea viceregelui cel nou, care va fi trimis din Madrid în locul lui Miranda, devenit cu timpul pe jumătate italian. De altfel nu-i va fi ușor nici cu Leonora, care a crescut în lumea ferrareză. Întreaga corespondență familială va fi privită cu ochi bănuitori. În schimb, cei din Napoli — dar și cei de la Madrid — vor trebui să știe că de se va întîmpla ceva, în spatele lui Carlo se va afla puterea familiei Este. Acest „ceva“ ar putea să însemne căderea sa în dizgrație, surghiunirea lui la vreuna din moșiile sale, reluarea procesului său, în cel mai rău caz chiar Inchiziția. După vizita pe care i-a făcut-o dominicanul s-a și întrebat de mai multe ori dacă nu cumva va avea neplăceri pentru faptul că i-a luat partea lui Campanella. Aceste gînduri răzlețe se perindă în mintea sa în timp ce vorbește predicatorul. Cînd însă vor începe motettele și va răsuna grandiosul *Sanctus* se va simți imediat într-o dulce lume de rai.

La două-trei zile trimitea un curier călare la Leonora. Știa că fiecare scrisoare e copiată în timp ce curierul se odihnește la stația de la graniță. De altfel i-a atras atenția și Fontanelli. De aceea scria cu un entuziasm reținut despre toate cele văzute, iar după cîteva rînduri de introducere se referea pe larg la muzică: ce anume a audiat, la ce slujbe și concerte a luat parte, cît de mult a admirat messa festivă a lui Gabrieli. Pînă cînd scrisoarea va ajunge la Consiliul celor Zece, el nu va mai fi în Veneția. Dar nu se poate ști niciodată ce va aduce soarta: destinul napolitan, lumea ferrareză se pot schimba oricînd — doar Veneția rămîne veșnică. Așa că va trebui să-și ia rămas bun de

la Orașul Lagunelor în așa fel încât aici să fie primit întotdeauna ca un prieten al Serenissimei.

De trei săptămîni marea e brăzdată de furtună. Potrivit planului de călătorie, Carlo trebuia să se îmbarce pe corabie la Chioggia. De aici vor naviga pînă la portul papal, căci Carlo s-a hotărît să viziteze și Orașul Etern. Unchiul său, arhiepiscopul, trăiește acasă la Napoli, așa că Alessandro va fi cel care îi va face cunoștință cu cardinalii de la Curie. Poate că va trage în balanță și cuvîntul său, dacă va fi să discute cu ei despre soarta Ferrarei și a familiei Este. Ca soț al Leonorei va trebui să susțină pretențiile de moștenitor la tron ale lui Gesar d'Este. Potrivit instrucțiunilor, va trebui să sugereze că Madridul nu ar privi cu ochi buni dacă Statul Papal s-ar îmbogăți cu o asemenea provincie înfloritoare. Întrebarea e cine îi va supraviețui celui alt: Alfonso sau papa Clemente? Or, la această întrebare nu pot răspunde nici cardinalii cei mai inițiați.

Au găsit Chioggia în plină pregătire de război și a trebuit să tragă la un han destul de modest din cartierul burghez al orașelului, căci puterea militară a Serenissimei pusese stăpînire pe toate. Pe țărmurile venețiene, la nord de Dalmația, se desfășura un război nedecarat. Bandiții coboriți din munți, cum erau numiți în mod oficial la Veneția *uscocii*, prădau proprietățile venețiene, atacîndu-le cu bărcile lor cu pînze, cu șalupele lor lungi și iuți, așa cum făcuseră cu multe secole în urmă, potrivit mărturiilor lăsate de vechile cronică, vikingii hoinari. De unde fac rost de tunuri și alte arme de foc, pe care știu să le mînuiască aceste popoare care trăiesc doar din păstorit și vin la orașe ca salahori sau cărbunari? Nu era nici un secret: în spatele lor se afla un arhiduce Habsburg, care, deși nu dorea să declare pe față război Veneției, din cauza Istriei, era dispus oricînd să provoace pagube Republicii Sfîntului Marc. Toate acestea, Fontanelli i le-a spus lui Carlo încă pe drum. De altfel cele văzute la Chioggia le-au confirmat. În port erau ancorate vase de război, pîntecoasele galere aveau un port aparte, închis. Pe chei patrulau santinele, încărcarea-descărcarea vaselor se făcea cu muncitori recrutați din sud, nu cu cei din partea locului.

Carlo stătea la fereastră, afară ploua dezolant, vîntul agita marea, dănuiau chiar și corăbiile cele mai mari. Furtună adevărată nu se putea isca în golf, dar vremea era destul de rea pentru ca nici o corabie să nu poată pleca spre sud fără un ordin special. Ușoarele corăbii cu pînze, echipate cu tunuri, erau pregătite pentru orice eventualitate căci pe o asemenea vreme *uscocii* erau în elementul lor, atacau în mod surprinzător, prin ceață și ploaie. Oricînd putea sosi vestea

unei agresiuni. Vedetele venețiene ieșeau în largul Adriaticii și tunurile lor puternice terminau repede cu brigantinele și șalupele pirăților, cînd le întîlneau în cale. Era de altfel un mare triumf cînd reușeau să captureze cîte un vas dușman cu pînze. Prizonierii erau duși la *provveditore*, comandantul oștilor venețiene. El hotăra dacă să li se taie capul pirăților spre învătarea de minte a celorlalți sau să-și formeze spioni din unii dintre ei, iar pe ceilalți să-i lase să fugă... Aici, la Chioggia, nimeni nu avea voie să se atingă de prizonierii *uscoci* fără ordin special. De la fereastră se puteau vedea multe, era și asta o secvență din viața Italiei. Fontanelli spusese că Serenissima de aceea se poate menține, pentru că toți vecinii ei o urăsc, le e teamă de ea, încheie alianțe împotriva ei, dar nu reușesc să provoace pagube mai serioase Republicii Sfîntului Marc. Se împlinește aproape un secol de cînd toată lumea era convinsă în Europa că zilele Serenissimei erau numărate. Toate puterile europene se ridicaseră împotriva ei. Și iată că Signoria a reușit să scape din luptă doar cu răni ușoare, iar părinții Veneției guvernează și azi ca și cu sute de ani în urmă. La Chioggia ploaia cu găleata, în han nu exista cembalo. Fontanelli duse la gură un flaut, Gesualdo despachetă o violă. Fontanelli era un partener excelent, plin de inventivitate, recurgea cu plăcere la fiorituri, se angaja în acțiuni muzicale de sine stătătoare, îndepărtîndu-se de partitură. Interpreta textul dîndu-și aere de superioritate și făcea grimase de parcă l-ar trata cu dispreț pe compozitor. Viola ar fi trebuit să fie doar un instrument acompaniator, dar cu toate acestea răsuna din ce în ce mai puternic — a preluat de la flaut conducerea melodiei, a pus stăpînire pe compoziție. Trecătorii din Chioggia se opreau sub fereastră, alcătuiind o pată de oameni în ploaie. *Inter arma* — în veșnicul zăngănit de arme rar puteau auzi o muzică atît de bună. Fontanelli era maestru al instrumentelor de suflat, Don Carlo se pierdea și el în lumea strunelor, de parcă s-ar fi aflat acasă, în mijlocul prietenilor săi de muzică, cîntînd sonate ore în șir. Această formă a venit la modă de cîteva ani, la început i se spunea *canzon da sonar*, apoi începutul i s-a pierdut, poate atunci cînd la Florența — era și asta o chestiune de modă — cîntecele scrise pentru voce au fost transformate în muzică instrumentală. Esențial era ca părțile componente să se opună una alteia, să fie contradictorii ca sonoritate, nuanță și tonalitate. Cei care începeau să cînte compoziția, mai auzeau încă mult timp în sinea lor vocile. Cel care era mai priceput folosea puterea instrumentului său pe seama celui alt sau a celorlalți parteneri. Se isca astfel un fel de întrecere, un joc de ansamblu în care fiecare instrument își căuta dreptatea sa. Ce bine că Fontanelli nu a lăsat partiturile la Ferrara! În timp ce afară ploaia și roia dezolant, doi nobili domni necunoscuți cîntau sonate ore în șir spre desfătarea trecătorilor de pe stradă.

În Orașul Etern, Carlo a tras la palatul cardinalului Gesualdo. De aici va porni în căutarea lui Tasso, care pentru Don Carlo se îndreptase spre Napoli, în vreme ce alaiul princiar de nuntă parcursese jumătate de drum spre Ferrara. Dacă ar fi să se înregistreze pe harta Italiei peregrinările lui Tasso, ar rezulta niște linii roșii dintre cele mai capricioase. Trăia în triumghiul Ferrara-Roma-Napoli. La Napoli nu și-a găsit protectorul acasă, iar la Ferrara, ducele nu-i dădea voie să calce în oraș. Rămânea așadar Urbea, unde cardinalii îl primesc — așa spera poetul — mereu cu brațele deschise. Fiecare papă, dacă Providența îi acordă suficient timp, dăruiește pălărie de cardinal nepoților săi burlaci. Dacă în familie se nimerește să fie și câte un băiat viteaz, devine purtător al drapelului bisericii, primește titlu de conte, mai rar de prinț. Cardinalii nu-și pot lua palatele în mormânt, așa că sediile prinților bisericii își schimbă stăpînii, colecțiile de artă, galeriile cu picturi, bibliotecile trec dintr-o mână în alta. Dar, între timp, uneori chiar și trei-patru decenii la rînd, același cardinal poate fi fericitul lor posesor. Sînt unii care își păzesc cu grijă comorile adunate și nu-și asumă nici un rol în timpul campaniei pentru alegerea unui nou papă, nu-și părăsesc cu plăcere palatele, pe care, potrivit obiceiului roman, *Populus Romanus* le jefuiește imediat ce se anunță de pe balconul Vaticanului numele noului papă.

Groapa cu lei, în care trebuia să intre acum Gesualdo, era palatul lui Pietro Aldobrandini. Tînărul cardinal l-a acaparat pe Tasso, diamanul obosit al Italiei. Poetul holnav, cu speranțele spulberate, dar cu mintea limpezită, a cerut găzduire în palatul nepotului papei Clemente. Fiecare pas al lui Torquato era o chestiune publică a Italiei. El era singurul om în Peninsulă pe care și-l disputa fiecare provincie. Ar fi putut să privească de sus la toată lumea, chiar și în starea sa nenorocită, săracă. Era un cavaler rătăcitor, care și-a pierdut pe undeva armele și n-a adus cu sine altceva decît spiritul său neliniștit. Și totuși, toată lumea se bucură cînd îl vede, și nici hangii din cele mai îndepărtate orașele nu primeau bani de la el pentru găzduire. Îl ospătau, îi încălzeau camera. Căci — după cum arăta — credeau că nu va mai călători mult timp, deși era o fire rezistentă, care s-a călit cu atîtea peregrinări, și nu o dată a trecut munții pe jos. Era adus de spate, ochii îi erau spălăciți, dormea prost, mîncea puțin, de cele mai multe ori nu bea nici vin, așa că era un oaspete tare incomod, și totuși fiecare domn știa că Muzele vor lua seamă dacă Tasso va alege căminul său pen-

tru a se putea odihni. Cei doi nepoți ai sfântului părinte Clemente, Pietro Aldobrandini și Cinzio Passeri, au hotărât că îl vor găzdui pe poet cu schimbul în palatele lor. Când într-una din case va deveni prea sîcîitor, va putea fi mutat la celălalt cardinal. Primul l-a luat în îngrijire Cinzio, iar de curînd îi devenise gazdă cardinalul Pietro.

Gesualdo nu se întilnise încă cu Aldobrandini. Pentru cei din Ferrara, mai ales în ochii lui Cesare d'Este, el era oia neagră. Se spunea că Clemente a promis că va da Ferrara pe vecie nepotului său în caz că moare Alfonso. De ce să nu întemeieze o dinastie ? Așa a făcut și papa Iuliu al II-lea cînd a ajutat dinastia Della Rovere să ocupe tronul din Urbino. Pietro avea faima unui om de litere, dar în tinerețe a mînuit și armele, a participat la cîteva expediții de curățire împotriva bandiților din munți și a unor vasali răzvrățiți. Dacă va putea pune mîna pe Ferrara, va înapoia unchiului său pălăria de cardinal. Așa a auzit Carlo. În patria Leonorei se vorbea nu cu puțină ură la adresa lui Pietro Aldobrandini.

Principalul motiv de a nu călători direct la Napoli a fost dorința de a se întilni la Roma cu Tasso. Toate veștile spuneau același lucru, și anume că poetul nu va mai putea trăi mult timp. Totul era uzat la el, doar străfulgerările tîrzii ale talentului său mai încălzeau inimile admiratorilor săi. Afîta doar că *Ierusalimul ocupat* a adumbrît *Ierusalimul eliberat*, capodopera sa de factură aproape dantescă. Dacă Don Carlo vroia să se întilnească cu poetul în Orașul Etern, trebuia să se ducă la palatul Aldobrandini. Dacă l-ar fi chemat pe Tasso la sălașul său, în condițiile date, aceasta ar fi însemnat o jignire dintre cele mai grosolane. La ce era bun Fontanelli dacă nu pentru a da sfaturi ? El era maestrul ceremoniilor și al intrigilor ; să conceapă deci cîteva rînduri prin care prințul Venosei își anunță vizita la palatul cardinalului. Totuși scrisoarea să sune în așa fel încît Pietro să nu aibă nici un dubiu asupra faptului că această cinstire se adresează în *primul rînd* lui Tasso și abia în al doilea rînd cardinalului. Noroc că Gesualdo era singur și nu cu Leonora, căci atunci vizita ar fi fost mai complicată . . .

La intrarea în palatul Aldobrandini a fost întins un covor de purpură. Cînd caleașca lui Gesualdo s-a oprit în fața palatului, pe lespezile de piatră ale intrării boltite au bocănit alebardele străjerilor. Un strigăt puternic, glas de trîmbițe, servitorime, canonicii își înălțară mîinile a binecuvîntare. Gesualdo se cuvenea să fie însoțit de o suită demnă de rangul său. Alfonso Fontanelli era maestrul de ceremonii. Cu cît ar fi fost mai plăcut dacă l-ar fi putut invita pe Tasso la el ! Poate că l-ar fi și luat pe poet și n-ar fi trebuit să-l salute pe tînărul nepot al papei.

În sinea sa, Carlo se gîndește la apăsătoarea amintire ferrareză : de pe urma a tot ce e „Aldobrandini“ rămîne un miros diabolic de cam-

for. Casa Este, care a supraviețuit treizeci și cinci de papi, a știut încă de pe vremea lui Niccolo și pînă acum cum să mențină în matca lor pretențiile pe care Curia le formula din cînd în cînd. A trebuit să aibă grijă ca în Sfîntul Colegiu să fie prezent, în calitate de cardinal, întotdeauna măcar un Este. Cardinalul nu lipsește nici acum, dar Alesandro nu e în stare să mențină acea poziție pe care Ippolito și Luigi d'Este și-o cîștigaseră la Roma în timpul diverșilor papi care s-au succedat.

În loc de unul, e primit de doi cardinali. La această vizită Pietro l-a invitat și pe vărul său, cardinalul Cinzio Passeri, și i s-a pus în vedere că va sosi în curînd și cel de al treilea „*nepos*“, Gian Francesco Aldobrandini. Carlo, care ar fi dorit să-l vadă doar pe Tasso, e primit de parcă ar fi venit într-o solie secretă din Ferrara și de aceea vor fi de față toți cei trei nepoți ca să poată raporta cu fidelitate Sfîntului Părinte despre tot ceea ce va face sau va spune Gesualdo.

La Napoli n-a fost obișnuit să aibă cuvînt în treburile de stat. Aceasta era treaba Madridului. Nobilimea napolitană, care odinioară îi alegea și — dacă dorea — îi detrona pe regi, azi era doar un ornament, o fațadă italiană pe marea clădire a monarhiei spaniole. Cînd s-a iscat „răzmerița invalizilor“ (care i-a rămas în amintire de pe vremea copilăriei), viceregele a ordonat muschetarilor spanioli să tragă în mulțime pentru a o împrăștia. În camera seniorilor nu s-a putut auzi nici un cuvînt de critică despre cele ce s-au întîmplat pe drumul plin de sînge dintre Spaccanapoli și palatul regal. Napolitanii au devenit neumbrați în hățiturile destinului italian și, plus de asta, pe Gesualdo nu l-au interesat cîtuși de puțin intrigile locale. După procesul său, a pus foarte rar piciorul în Cameră; chiar și la vicerege s-a prezentat în audiență doar pentru a-l anunța despre căsătoria cu Leonora d'Este. Aici, deodată, s-a văzut amestecat pe neașteptate în politica italiană. L-a cuprins teama și acest simțămînt i s-a întărit cînd în marele salon a văzut înșirîndu-se în semicerc suita laică a celor doi cardinali, o adevărată curte care îl întîmpina pe Venosa așa cum prinții Bisericii obișnuiau să-i salute pe principii laici.

Dar unde îl va găsi pe moșneagul bolnav, cu mintea zdruncinată, pentru care și-a întrerupt de fapt călătoria? Cînd se va termina acest ceremonial roman ce n-a putut fi evitat? Sala în care e primit poartă amprenta fastului propriu unui cardinal. E mai luxoasă decît sînt obișnuiții seniorii la Napoli, e înțesată de relicve antice, de statui, de baso-reliefuri.

Pietro Aldobrandini îi prezintă cîteva capodopere care au fost scoase la iveală la Tivoli și Frascati. „Îmi construiesc o modestă vilă la Frascati“ — și, luîndu-l de braț, îl conduse în apartamentul său personal. În dreapta lui se afla Gesualdo, iar de partea cealaltă car-

dinalul Cinzio. Fontanelli se amestecase printre membrii suitei care se împărți în grupuri și umplu marea sală așa cum se întâmplă la curțile princiare.

Sala în care intrară era prea mare, dar ușile erau deschise și parcă s-ar fi zărit șiruri de rafturi care gemeau de cărți : joc de oglinzi ce sugera o adâncime înfinită. *Summa summarum* : era cea mai frumoasă bibliotecă particulară pe care a văzut-o vreodată. Pietro îi arată că aici se află arhiva pergamentelor antice, lângă ea se întindea șirul lung al codicelor legate artistic. O *missale* — cronică bogat ilustrată — cu pagini colorate, strălucea albastru-auriu în lumina candelabrelor. Pe raftul din față se înșiruiau noile achiziții : volume aduse din Imperiul German, Franța, Spania, apoi acele cărți italienești, pe care editorii le tipăreau azi în atâtea orașe ale Italiei. Un raft întreg era destinat lucrărilor care cinsteau *Mater Musica*. Pe măsută se afla volumul de madrigale al lui Gesualdo, parcă spre a sublinia că stăpînul casei acordă o mare prețuire operei oaspetelui său. Se aflau „între ei“, persoane princiare, era de ajuns un zîmbet înțelegător...

Din salon trecură într-un cabinet. Aici vocea lui Pietro a devenit mai solemnă. Doi servitori au adus înăuntru candelabre, lumina lor învălu minunata pictură murală.

— A fost găsită pe Esquilinus, lângă arcul lui Gallienus. A apărut-o temelia unui vechi palat roman. Fresca îmi aparține, căci terenurile Aldobrandini se află în apropiere...

— Ce reprezintă ?

— Cunoscătorii susțin că nunta lui Alexandru cel Mare cu Roxana. În orice caz, o scenă de nuntă.

Culorile frescei sînt vii, de parcă acum ar fi fost eliberată de sub greutatea de un mileniu și jumătate a ruinelor, de parcă ar sta și azi în picioare în palatul roman a cărui principală podoabă o fi fost. Scenă de nuntă, suita lungă de tablouri reprezintă pregătirile festive pentru noaptea nunții, la mijloc se află Peitho, „zeul îndemnului“, o slujnică sau o prietenă o îmbrățișează blînd pe cea care șade pe patul nupțial, chipul de fată e gînditor, trist, melancolic. Intre timp tînărul mire pîndește din colțul palatului nupțial, cu o privire plină de jînd, cînd va renunța la reținerile sale pudica mireasă. Slujnicele pregătesc cămașa tinerei femei, iar Muzele sînt gata să cînte epitalamul.

— Fresca provine din Grecia... sau poate din Alexandria, nu e lucrare romană... e mai bună decît știau să picteze strămoșii noștri...

Stăteau cu toții fermecați în fața minunatei picturi murale, care, deși așezată în mod provizoriu în acest loc, se desprindea din fundalul luminos și îi umplea pe toți cu farmecul său excepțional de parcă ar fi trăit cu toții în vîltoarea scenei nupțiale, ca participanți la nunta aproape divină a perechii necunoscute.

— Fresca a ajuns mai târziu la Magnapoli, în Villa Aldobrandini.

— Ce titlu a dat tabloului Eminența Voastră ?

— Ce alt titlu i-aș fi putut da decât „*Nunta*” ? Iar la cuvîntul nuntă vom adăuga numele familiei noastre. Timpul șterge pînă și amintirea sfinților părinți. Dar această frescă, tocmai pentru că a ieșit la iveală ca prin minune de sub ruine, va dăinui pe vecie. Poate că în felul acesta va dăinui și numele nostru. Aceasta e acea capodoperă, Don Carlo, pe care o arătăm cu plăcere unora ca Domnia Voastră, care știți să-i prețuiți esența artistică. De aceea mă bucur că ne-ați onorat cu vizita Excelenței Voastre și că ați putut vedea *Nunta Aldobrandini* înainte de a fi dusă din Orașul Etern la Frescati :

— Tasso . . . a văzut-o ?

— Tasso nu se simte bine. Știe însă că azi îl va revedea pe unul dintre prietenii săi cu inima cea mai nobilă. Acum e adîncit în somnul său de după amiază, dacă pot fi numite somn coșmarurile chinuitoare, adesea insuportabile, care îl cuprind. Spre seară se liniștește, se scoală, și cînd vine la noi, la cină, simțim cu toții că ne cucerește cu amabilitatea sa spirituală, cu mecanismul minunat al memoriei sale. Așa ne petrecem serile, iar oaspeții noștri, așezați în jurul său, îi pot admira strălucirea genului său. Alteori, din păcate . . . nu merge totul atît de simplu. Ieri aproape că a răsturnat masa pentru că unul dintre oaspeții mei, lăudînd *Gerusalemme Liberata*, a citat din ea cîteva rînduri pe care Tasso le-a șters din noua variantă. Aș dori, Don Carlo, ca astă seară să-mi fiți oaspete și atunci — întrucît în mod evident aceasta e dorința Excelenței Voastre — îl veți vizita mai întîi pe Tasso în camera sa. Știu că Excelența Voastră nu a acceptat ușor invitația de azi. E una din obligațiile mele cele mai plăcute de a mă îngriji să nu simțiți nici cea mai mică jenă . . . nu, să nu vă închipuiți cumva că noi am dori . . . să aflăm ceva de la Excelența Voastră. Dacă dorim să aflăm vești, nu pe prințul Venosei îl invităm să poftescă la noi.

— Sînt venit de la Veneția. Și acolo a venit vorba despre multe chestiuni italiene. Să mă ierte Eminența Voastră, dar pe drum am avut senzația că am nimerit în vîltoarea unui joc pe care nu-l cunosc. În fiecare oraș se ivește mereu altă imagine în fața călătorului. La Napoli, la Florența, la Ferrara, în orașul Sfîntului Marc — peste tot lucrurile sînt văzute altfel decît la Roma. Aici totul e privit — *Urbi et Orbi* — la modul universal, cuprinzînd întreaga lume, poate nu numai țările creștine. În fiecare provincie fiecare își are propriile sale griji personale, care îl preocupă, și aproape că nici nu se interesează ce se întîmplă dincolo de orizontul său. Așa se întîmplă și în cazul oamenilor. De aceea, să mă ierte Eminența Voastră, că nu mă pricep la chestiunile de stat.

— Preasfinția sa a ridicat ieri anatema de pe capul regelui francez Henric al IV-lea...

Vestea a picat din senin, pe neașteptate, deschizînd perspective largi. Parcă o mîină ar fi măturat figurile de pe tabla de șah a Italiei, iar o altă mîină pe cele de pe tabla de șah a Europei.

— Ce însemnătate are acest lucru în momentul de față...?

— Sfîntul Scaun a ajuns la convingerea că de prea multă vreme ne ațintim privirea asupra bătrînului Filip. Da, de la războaiele noastre împotriva hughenotilor și de la pierderile suferite de noi în Anglia, regele spaniol ne-a fost singurul sprijin în susținerea credinței noastre adevărate. Dar această situație a pus Curia sub influența Madridului. Acum însă, dacă și francezii își vor reprimi ceea ce li se cuvine în calitate de cei mai dragi fii ai Bisericii, și dacă Henric al IV-lea va folosi din nou titlul său de Rege Preacreștin, atunci la Curie se va putea alege între Escorial și Louvre... N-aș fi o gazdă bună dacă nu v-aș fi împărtășit acum acest secret. La consistoriul de alaltăieri s-a aflat de hotărîrea preasfinției sale. De acum în toată Italia — și chiar dincolo de ea — aleargă curierii călări...

— Ferrara?

— Ceea ce s-a întîmplat acum nu schimbă cu nimic intențiile Curiei. Henric va avea, evident, multe alte treburi mai importante decît să se amestece în chestiunea unei provincii italiene la care coroana franceză nu a avut niciodată vreo pretenție... Argumente mai grele vor trage în balanță. De exemplu, posibilitatea unei noi cruciade împotriva turcilor. Toate acestea preasfinția sa le cîntărește de pe acum...

— Sănătatea preasfinției sale...?

— E aproape de șazecei, dar încă nu i-a trecut pragul. Domnul l-a binecuvîntat cu o prospețime extraordinară, muncește de dimineată pînă seara. Prînzul și-l mănîncă alături de săracii Romei. Ii repugnă fastul, trăiește în Vatican ca un simplu călugăr. Cel mai mult îi place să fie înconjurat de poeți. Battista Guarini e poetul său preferat.

— Cine e compozitorul său?

— De cînd Palestrina a murit, Sfîntul Părinte l-a așezat în locul lui pe elevul maestrului, pe Victoria. Dar de multă vreme îl îndrăgește și pe maestrul Luca Marenzio. De altfel acesta trăiește acum la curtea vărului meu Cinzio, deși regele polonez vrea să-l ademenească la Cracovia.

— Marenzio e un muzician excepțional. Poate fi fericit acel mecenă care îl protejează. Pe mine mă farmecă prin felul în care grupează vocile, prin felul cum le umple de foc, le face să strălucească cu efecte de sunet și de culoare cum rar putem întîlni la alți compozitori. Aș putea spune că la el totul este *in statu nascendi*, începe cu turna-

rea în forme a primei inspirații și, pe măsură ce lucrarea se încheagă, se simte în ea frumusețea improvizației. Compoziția lui nu se naște prin dezvoltarea unei teme dinainte enunțate. Adună laolaltă toate impresiile și din această materie își construiește imaginile muzicale. Când îi ascult muzica îmi apar viziuni — furtună pe mare, cavalcadă... valuri. L-am stimat din totdeauna. Am învățat de la el...

— Marenzio va fi bucuros să afle... Din păcate nu se află la Roma, altminteri ar fi fost și el aici, în onoarea Excelenței Voastre. Așa că... nefiind printre noi nici un maestru al muzicii care să fie la înălțimea Excelenței Voastre, sîntem nevoiți să vă rugăm ca pentru această seară să acceptați rolul de *magister musicae*.

— Mai întâi aș dori să-l văd pe Tasso, dacă e posibil...

O porniră în jos pe scări, la parterul palatului Aldobrandini.

— Oaspetelui nostru îi place grădina. Ne-am străduit să-i dăm o cameră din care, cînd dorește, să poată ieși în grădină. Roma se pregătește pentru sărbătoarea primăverii... deși nu oficial, căci după cum știți, păgînele *Lupercalia* îi ispitesc pe oameni de jumătate de mileniu în ciuda tuturor interdicțiilor papale. Cum spuneam, Tasso se plimbă cu plăcere prin grădină. Se așază pe o bancă, scoate hîrtie și bețisorul de staniu. Se naște o strofă, o notiță, sau... o ștersătură. Să ștergă și mai mult din *Liberata*...? Un singur lucru vă rog, Don Carlo... să nu vă mire dacă are să vă întrebe ce se vorbește în Italia despre încoronarea lui Tasso ca rege al poezilor.

— Ce bucurie ar fi asta pentru Torquato...

— Dorește ca preasfinția sa personal să-i așeze pe creștet cununa de lauri pe Capitoliu. La Roma nu există alt principe care să poată face acest lucru. Petrarca a fost încununat de Robert cel Înțelept, regele de atunci din Napoli. Atunci se putea, pentru că papii trăiau la Avignon... În cronicile Vaticanului nu se găsește nici un precedent ca moștenitorul Sfîntului Petru să fi așezat cununa de lauri pe creștetul unui poet laic, evident cu multe păcate, pe care să-l proclame astfel *poeta laureatus* al creștinătății. Preasfinția sa trebuie să țină seama de multe feluri de sensibilități, deși ar dori din inimă să împlinească dorința lui Torquato. Cumnatul Excelenței Voastre, cardinalul Alessandro, nu ar fi de acord cu acest gest. Căci nimic nu ar fi mai neplăcut ducelui Alfonso decît dacă l-am preamări pe robul de odinioară din Sant'Agata și astfel am condamna alteța sa ferrareză. Proslăvirea lui Tasso ar fi cu siguranță *astfel* interpretată la Ferrara. Cît de mică și de strîmtă e lumea! Deși mă tem că moara Vaticanului macină prea încet și în chestiunea lui Tasso. Pînă cînd i se vor întoarce actele de la Inchiziție, unde, ca un neghiob, s-a autoreclamat cu ani în urmă, pînă cînd prelații competenți ai Curiei își vor spune părerea — timpul aleargă. Din păcate nu putem să-i prezicem lui Tasso... decît cel mult

o iarnă. I-am și spus acest lucru preasfinției sale, care ... între noi fie vorba, nu e un maestru al hotărîrilor rapide. Îi ascultă pe toți, cuvîntul papei poate fi contrazis de orice vizitator al său, el însuși insistă ca nimeni să nu-l scutească de argumente contrarii. Așa că chestiunea încununării lui Tasso înaintează cu mers de melc. Totuși sper că — luîndu-ne la întrecere cu timpul — noi, alîindu-ne cu Cinzio și alți câțiva cardinali mai tineri, vom ieși învingători. Preasfinția sa i-a oferit lui Torquato titlul de conte. Dar lui nu-i trebuie decît cununa de lauri. O va primi oare ... sau timpul va trece peste el ... ? Don Carlo ... puteți prezice și Domnia Voastră, dar numai după ce veți fi ieșit din camera lui Torquato.

A intrat în cameră cînd a fost anunțat că Torquato e pregătit și că își așteaptă bucuros oaspetele. Chipul său era cenușiu, se contopea cu părul său rar, care se lipea în jurul frunții sale înalte. În mustața îngustă, lungă, se amestecau fire de păr negre și cărunte. Figura sa firavă se ridică din jîlt. În mișcările sale nu era însă nimic frînt, de om bătrîn, ci, dimpotrivă, parcă un elan voit l-ar fi împins; și-a desfăcut brațele, cuprinzîndu-și oaspetele printr-un gest larg de îmbrățișare, în lumea sa stranie, amestec de strălucire și închisoare, de amintiri și speranțe.

În adîncul camerei se zărea un pat larg, cu așternutul nestrîns. Ziua și noaptea poate i se contopesc, ca și în mănăstirea închisoare din Ferrara. De aici, din această penumbră, urmărește alternanța ciudată a zilei și a nopții, mișcarea nocturnă a razelor de lună, întunericul perdelelor trase în timpul zilei, repulsia sa față de lumină, sculatul în zori; totul în jurul său e neliniște, ritm schimbător, ca și cum pentru el nu ar exista ordinea, consfințită de om, a etapelor zilei. În miez de noapte cere de mîncare, alteori nu se atinge de nimic cît e ziua de lungă. Uneori dorește vin, apoi spune că e oțet chiar și cea mai aleasă băutură. Privirea oaspetelui se abate spre masa lată pe care sînt împrăștiată o mulțime de foi de hîrtie: Tasso, ființa, e doar o întregire a mîinii care scrie pe hîrtie rîndurile sale nemuritoare ... sau mai bine zis le-a scris cîndva cu scrisul său frumos, ca acum rîndurile să se aplece unele deasupra altora, asemănătoare crengilor unui pom sub povara roadelor. Dar unde e fructul dulce al minunatului poet? Și totuși se înșeală cei care spun că în vulcanul de odinioară s-ar fi stins de acum focul, că flacăra geniului lui Tasso s-ar fi mistuit. Pe masa lui Tasso se află împrăștiată uneori adevărate capodopere: un canzone, un sonet, un madrigal, care sub titlul de *Sette Giornate* se străduiește să-și găsească liman în oceanul creației lumii. Acesta e un uriaș poem educativ, cîntec scolastic, scris în spiritul Sinodului din Trident, ca un fel

de căință pentru tot ceea ce poetul a păcătuit în tinerețe, când, liber fiind, a umplut cu farmecul dragostei Ierusalimul său. „Cine oare va citi *Sette Giornate* ?” — întreabă privirea oricărui oaspete, când se uită în camera lui Tasso, în timp ce poetul se plimbă prin grădină, și zărește masa plină de pagini cu versuri des șlefuite.

Și toate acestea — neliniștea mistuitoare, lumina lăuntrică abia pîlpîitoare, speranța pierdută (căci despre acestea vorbesc aproape cu resemnare gazdele) — dispar deodată de pe chipul poetului, zîmbetul îi inundă fața, se îndreaptă, își pipăie mijlocul și se încovoiaie ca unul pe care îl macină reumatismul... și acum e din nou drept, cu bastonul său de abanos bocăne pe podeaua de marmură, așa îl întîmpină, îl îmbrățișează.

— Unde e părul dumnoavoastră frumos și des, Carlo... ? A început să încărunțească și cel care a mai rămas. Cît de mult e de când nu v-am văzut... cîte de mult... patru-cinci ani — o veșnicie pentru un om bătrîn ca mine. Vă rog să primiți din nou cele mai calde urări de noroc din parte-mi...

— Așa de frumoase au fost, Don Torquato, textele pe care mi le-ați trimis de nunta mea ! M-au inspirat... Dumneata ești singurul care ai fi în stare să faci să cînte din nou statuile lui Memnon, cele amuțite...

— Il măguliți pe bătrîn, nu-i așa ? Uitați-vă... foile, foile de hîrtie, parcă totul ar fi acoperit de promoroaca bătrîneții, iar literele parcă ar fi niște viermi înghețați pe cadavrul vieții. Ați vorbit cu cardinalii ? Sînt băieți de treabă, necoptți, dar, vedeți, ar dori să mă ajute... cel mult nu știu cum să înceapă. Am nevoie de atîtea...

— N-am venit cu mîinile goale...

— Nu... nu doresc nimic de la dumneavoastră, căci de atîtea ori a ajuns la mine... în ultima clipă, ceea ce mi-ați trimis. Dar vedeți, Sfîntul Părinte Clemente e primul papă care se îngrijește de mine cu adevărat. Credeți că fără îndemnul său ducele de Avellino ar fi fost dispus să-mi plătească rentă anuală pentru moștenirea părintească pe care mi-a furat-o ? Eu nu mai sînt în stare să țin socoteala rudelor mele... Nu am nevoie de bani ! L-ați auzit pe Tasso vorbind vreodată astfel ? A sosit renta pe trei luni în urmă ? Avellino ușor a putut promite... L-am rugat să o împartă pe luni... să mi-o trimită înainte, să nu mi-o plătească pe un an în urmă. Ducele în orice moment poate primi vestea că Tasso e mort. Și-ar freca mîinile. Bună afacere. Scapă în iad de acuzația că m-a frustat și m-a prigonit o viață întregă, el, cu averea sa uriașă, pe mine, un poet sărac și alungat de pretutindeni. Dacă îl vedeți, Carlo, pe domnul Avellino la Napoli, spuneți-i că blestemul meu nu-l mai împovărează și că... va scăpa ușor... Tasso nu va beneficia multă vreme de *vitalitium*... Dar să vorbim despre altceva, despre lucruri mai vesele. Vă rog să-mi vorbiți despre... *noua prin-*

tesă... Ce fetiță dulce era cînd am trăit la Ferrara în libertate! După ce Vincenzo m-a eliberat din Agata și m-a luat cu el la Mantua — n-am mai avut prilejul s-o văd pe Leonora. Toată lumea îi laudă dragălașenia, sper că...

— Și eu sper că arborele Gesualdo va da vlăstar.

— Doar atît, Carlo? Așadar dulcea Leonora nu ar însemna mai mult decît să fie mama fiului dumneavoastră? Fetița de odinioară avea un suflet arzător, cînta cu vocea ei subțirică, cu o intonație frumoasă. Cînd am locuit în Castello și venea în vizită cu tatăl ei, Alfonso mereu dorea să-i asculte cîntecul... De față cu dumneavoastră nu mai am voie să-l numesc pe duce tiran, rușine a Italiei... vă este și el rudă, nu-i așa, Carlo? Toți sînteți rude: principi, bancheri, doge, condotieri, cardinali... Cînd mucegăiam acolo, în dosul gratiilor... nu a îndrăznit nici unul să pună o vorbă bună în favoarea mea. Dacă nu era acel nebnatec de Gonzaga, care făcea șotii după șotii, aș mai zăcea și acum acolo, printre nebunii care urlă. Toți marii domni sînt solidari, Carlo. Poate că uneori acest fapt aduce noroc cîte unui om. Camera principilor v-a luat partea, nu vi s-a clintit nici un fir de păr. Dar ce s-ar fi întîmplat dacă dumneavoastră... nu ați fi fost Venosa, ci doar un Torquato? Să nu credeți că v-am așteptat cu mîna goală. Dar nu mai merge bine scrisul. Uneori nu mai merge deloc. Vă dau cinci poezii. Trei dintre ele, sincer vorbind, nu sînt prea bune. Ar trebui să le scriu din nou, au aripile moleșite... dar nu sînt în stare să le scriu mai bine. Dar *doud*, credeți-mă, Carlo sînt cele mai frumoase din cîte am scris vreodată. Un ceas de inspirație... doar o clipă, spuneți-mi? E de ajuns și atîta ca să se nască *construcția* sonetului? Aceste două sînt *capolavoro*, niște bijuterii, pe care să le păstrați în așa fel, prietene, ca și cum v-aș lăsa o moștenire. Mă iertați, nu-i așa, că nu vă zic titlurile? Carlo, Carlo, aproape că aș putea să vă fiu tată. Și regele Filip a avut doar cincisprezece ani cînd a devenit tată... fiul său purta numele dumneavoastră, bietul, nebunul Carlos. Dar să vorbim mai bine despre versuri. Dumneavoastră veți cînta... diseară? Aș dori să ascult madrigalul pe care l-ați compus pe modestul meu vers. Mulți îmi cer și azi versuri. Unora le-am dat, dar numai cîtorva. Cînd nu mai aveam nici un dinar, farmacistul mi-a promis că-mi dă hapuri pentru un sonet. Așa... Pentru dumneavoastră am scris cu plăcere. Sînteți tot atît de neliniștit ca și mine, numai că din întîmplare sînteți aristocrat și nu trebuie să vă cîștigați pîinea cea de toate zilele în ciclul zilnic al rătăcirilor. Știți, Carlo, ce mare lucru e (dumneavoastră nici nu v-ați putut gîndi vreodată la asta), ce mult înseamnă în realitatea sa nudă — *panem nostrum da nobis hodie*? Carlo, dumneavoastră nu vă gîndiți niciodată la pîinea cea de toate zilele. Nici eu nu ar fi trebuit să mă gîndesc dacă Avellino nu ar fi acaparat moște-

nirea lăsată de Bernardo Tasso . . . Nu, nu vreau să mă afund din nou în mocirlă. Să vorbim despre madrigaluri. V-am văzut cartea, Carlo, e un volum minunat. L-am răsfoit. Vă mulțumesc că nu mi-ați împrăștiat în vînt versurile, ci ați aninat de ele rozele muzicii. Vă mulțumesc. Știu cum începe fiecare . . . *Mentre Madonna il lasso fianco posa* . . . L-am fredonat, dar nu mai merge. Notele se învălmășesc în fața ochilor mei slăbiți. Dar celălalt, *Se da si nobil mano* . . . acesta să fie cel mai frumos ? Să alegem ? Așa sînt aceste madrigaluri, ca un fluviu din infern. Nu le pot despărți, și dacă scriu în careva din ele că *de'bei pensiero fiorisce nel mio core* . . . dumneavoastră rătăciți tot prin prăpăstii întunecate, de parcă ați evoca cu fiecare sunet o catastrofă iminentă . . . nu știu dacă înțelegeți. Dumneavoastră sînteți singurul compozitor care reușiți să transformați tot ceea ce e vesel în ceva sumbru. În muzica dumneavoastră cîmpiile se slutesc de parcă un vînt groaznic ar ofili florile. Și totuși prin asta deveniți poet și nu dacă ați compune cu gură peltică dulcege canțonete.

— Pe textele dumneavoastră e cu atît mai ușor . . .

— Credeți că nu știu că sînt considerat nebun ? Și nu pentru că am stat șase ani acolo, în Agata. Se spune că Torquato e nebun pentru că nu m-am încadrat în niciun fel de geometrie pe care o croiește fiecare, potrivit nașterii, Ordinea umană. Nu doresc să vă dau pradă îndoielii . . . Poate că ne gîndim amîndoi la acel călugăr tînăr, la Campanella. Se spune că se zbate ca unul care s-a prins în mlaștină, dar mai speră să scape. Numai că mlaștina asta e adîncă, e povestea cu șoarecele și pisica . . . Nu doresc să vă instig împotriva celor puternici pe dumneavoastră, care sînteți unul dintre ei. Aveți o inimă bună ? Prin ce ? Prin faptul că uneori l-ați ajutat pe Tasso ? Și totuși, Carlo . . . în adîncurile *Esenței* noi sîntem la fel. Mă înțelegeți ? Așa cum înțeleg și eu cînd nu vorbiți, ci doar mă priviți. O singură pagină din cartea dumneavoastră e de ajuns să mă convingă că sîntem înrudiți. Nu așa cum sînteți înrudit cu sfîntul Carlo Borromeo, cu nelegiuitul Avellino, cu crudul Alfonso, ci altfel, asemănător acelora pe care îi cuprinde *unio mistica*. Poate nici pentru faptul că sîntem amîndoi poeți, dumneavoastră prin cromatică, iar eu prin acel ritm intern, pe care din păcate îl simt tot mai slab și mai rar. Mă înțelegeți, Carlo ? Noi doi *creăm*, nu ne vom prezenta cu mîna goală în pragul Judecății de Apoi. Ce aș putea să vă mai spun ? . . . Cînd veți avea tot atîția ani ca și mine și cînd veți fi lăsat în urmă tot atîtea mile lungi de suferință, amintiți-vă de mine . . . Ehei, izvorul nu seacă nicicînd de tot. Să scrieți mereu . . . mult, ca să puteți apoi alege. Vocea, vocea dumneavoastră . . . e unică pentru mine. Fiți atent la florentini, că sînt ca niște sirene. Îi ademenesc pe muzicieni cu cîntecul lor fermecător . . . Parcă un singur tenor ar fi în stare să exprime vibrațiile luminoase și cele întunecate ale su-

fletului ? Acest lucru îl poate face doar poetul care știe cum trebuie să cînte pe strunele veșniciei. În acest *unisono* poate fi cuprins totul : *Mintuirea, Pierzania* . . .

— Sînteți obosit . . . ce aș putea să fac ? . . .

— Ar fi spre fala papei dacă m-ar încununa. Oamenii vor întreba și peste secole, care papă a fost acela, al cîtelea Leo sau Clemente ? Dar toată lumea va ști că numai *doi* au stat pe Capitoliu, eu și Petrarca . . . Cînd voi muri, vedeți dumneavoastră, veșmintele mele vor fi jucate la zaruri. Fel de fel de bidinari și de cavaleri scăpătați, deveniți peste noapte *dilettante*, vor compune o nouă muzică, pe versurile pe care le-am scris *numai* pentru dumneavoastră. Vedeți, versul lui Petrarca, *La Rosa Fresca*, a inspirat pînă acum sute de madrigaliști. Unul e mai slab decît celălalt . . . Petrarca trebuie să suporte, căci e mort. În curînd, Carlo, așa se va întîmpla și cu mine ! Încununare pe Capitoliu ? Credeți că mă mai interesează ? La un pas de veșnicie ? Mărturisesc că uneori totuși doresc acest lucru. Dacă vorbiți cu Cinzio . . . vă rog să-i amintiți. Dacă veți putea ajunge în fața Sfîntului Părinte . . . să nu uitați de mine. Văd tabloul : vin senatorii Romei, cum era odinioară, acum cardinalii . . . cu mîna sa cărnoasă Clemente ridică cununa . . . din aur ? Nu-i tot una ? Să iau și eu robă pe mine, robă, ca și Petrarca în o mie trei sute patruzeci ? Era în prima zi din septembrie, în *Urbs* era o zi caldă. Grăsunul Robert, regele Neapolelui, asuda. Ce să poarte în fața mea aprozii ? Pe o pernă sabia mea de nobil, pe cealaltă — pana mea ? Vedeți, Carlo, de cîtă deșertăciune dă dovadă moșneagul și cît de mult se amăgește pe sine ? Așa îmi închipui scena și scrutez chipurile vizitatorilor : cînd vine oare Pietro să-mi spună : „Îți aduc vestea cea bună, Sfîntul Părinte a stabilit ziua încununării ?“ Am devenit egoist, vanitos, împăcat cu toate deșertăciunile lumii. Nu mă mai revolt pentru toate nimicurile, ca atunci cînd eram rob la Ferrara. Atunci știam să-l urăsc pe Alfonso. Cînd sosește la Napoli drăgălașa Leonora ? Să-i pregătiți un cuib frumos, cald . . . Asta îi trebuie, Carlo. Să-i scrieți că dacă voi trăi doresc să scriu un vers de salut cu prilejul nașterii moștenitorului Venosei . . . Nu vă supărați, nu-i așa — am obosit. A fost mare emoția. Vedeți, Carlo, v-am așteptat . . . zile întregi, de cînd am aflat că veniți aici. *La mine*. E frumoasă, nu-i așa, *Nunta Aldobrandini* ? Chiar și numai pentru asta ar fi meritat să-i faceți o vizită cardinalului, dar dumneavoastră ați venit totuși doar pentru mine. Voi coborî mai tîrziu. Pentru cină mi-e bolnav stomacul . . . Voi asculta muzica. Cu cine ați venit . . . ?

— Cu Fontanelli . . .

— E o vulpe deșteaptă. Vă rog să-i transmiteți că e cazul să se străduiască, căci dacă nu se grăbește, nu mai apucă să pună pălărie

de cardinal pe capul său care cheleşte. Probabil că pentru asta face anticameră la Roma. Deşi e burlac, ţine uscat praful de puşcă. Nu-i vreau răul lui Alfonso Fontanelli. Odată m-a vizitat *acolo*, dar numai... numai când îmi dăduseră de acum o cameră şi nu-mi mai zornăiau lanţurile acolo jos, printre nebuni... Numai atunci...

Deceniile aleargă în cercul magic al lui Tasso.

Cina se desfăşura zgomotos, aproape fără ceremonial, într-un mod cu adevărat roman. În lumea amintirilor din Oraşul Etern se amestecau la fiecare pas vechi împăraţi şi sfinţi, care se transformau în istorioare locale, se contopeau în viaţa de fiecare zi a locuitorilor oraşului, ca zeii olimpici în căutare de aventuri pămînteşti. Totul era degajat, vesel. Nici Cinzio şi nici Pietro Aldobrandini nu purtau haine preoţeşti, doar crucea de aur ce atârna deasupra tunicii arăta că sînt prinţi ai Bisericii. Erau amabili, tineri, şi oaspetele, care a crescut în tradiţiile spaniole ale patriei sale restrînse, iar la Ferrara a devenit membru al familiei unui principe care respectă în mod deosebit eticheta, aici s-a înveselit, simţea în amabilitatea gazdelor tot acel farmec care făcea ca Roma să constituie Centrul Lumii. Aici vine, măcar o dată, oricine înseamnă ceva în lume : ca pelerin sau ca şef de cult la Mormîntul Apostolilor, ca pretendent la tron care îşi caută drepturile şi apelează la Sfîntul Părinte, ca împărat care aşteaptă să fie încoronat. Vin şi din aceia, ca Gesualdo, care se căiesc mereu şi ale căror muştrări de conştiinţă sînt potolite aici de faptul că la Roma penitenţii nu se simt niciodată singuri. Aşteaptă cu sutele la Curie, arătînd sentinţa episcopului lor : Ingenunchează pe Pragul Apostolilor şi cere penitenţă ! Asemenea oameni plini de căinţă, cu mîinile pătate oîndva de sînge, sînt înregistraţi la Curie şi sînt chemaţi cînd preasfinţia sa ţine audienţă. Nu sînt aşezaţi într-un loc aparte sau umilitor, dar prelatul de serviciu, care se ocupă de audienţe, îi are notaţi de acum şi l-a informat pe preasfinţia sa, cine este acel vlăstar de neam, sînge de principe, care a venit aici ca să obţină suprema dezlegare. Cînd penitentul părăseşte Vaticanul, e din nou vesel, dornic după plăcerile lumeşti, simte că poate bate din nou cu fruntea sus la uşa prietenilor săi.

Cei prezenţi ştiu totul unii despre alţii. Cei doi cardinali nu contestă că noţiunea purităţii vieţii conjugale sună altfel la Napoli decît în celelalte ţări italiene. Un lucru este însă neîndoielnic, şi anume că Venosa nu a venit în *Urbs* ca *penitent*, nu solicită nimic, nu cere dezlegare solemnă din partea unchiului lor. Nu au treabă cu el. L-a vizitat pe Tasso şi probabil că îl va ajuta pe poet cu ceva bani, în cazul în care acesta s-a plîns de veniturile sale neîndestulătoare. Gesualdo va povesti desigur şi despre chestiunile ferrareze, aşa că e bine că la cină

ia parte ca invitat și prelatul care la Curie e referent pentru problemele casei Este. Gesualdo are faima unui bun muzician. Cei doi veri cardinali sînt și ei niște eminenți *dilettante*, Pietro vorbește cu plăcere despre colecția sa de instrumente muzicale. Domnul de aceea ne-a dat palate, venituri și ranguri, ca să ne folosim de ele pentru a trăi în belșug și seninătate. A veni la Roma, e obligația sfîntă a oricărui suflét creștin. Esențial este însă să vină și să plece, străinii să nu stea prea mult în Orașul Etern.

Chestiuni ferrareze. Povestea Lucreziei d'Este o cunoșteau cu toții. Nu constituia un secret că ducesa din ce în ce mai bătrînă avea doar o singură plăcere în viață, aceea de a-i pune bețe în roate fratelui ei. Să trăiască Lucrezia și să-l supraviețuiască pe Alfonso. Pentru că atunci cînd în jurul moștenirii tronului se va isca în mod sigur zarvă, ajutorul ei poate fi prețios. Azi Curia înclină să creadă că în cazul decesului lui Alfonso, singură Lucrezia va putea fi recunoscută ca reprezentînd acea spiță a familiei Este care e în drept să moștenească tronul. Gesualdo nu are de unde să știe că acel *monsignore* care șade vizavi cu el și care îi urmărește cu evlavie fiecare cuvînt, e autorul acelui memoriu care demonstrează că tatăl Leonorei, al lui Cesare și al cardinalului Alessandro, că însuși Alfonso d'Este, care a văzut lumina zilei în 1527, a devenit un Este „legitim“ numai după încheierea „presupusei“ căsătorii a lui Alfonso I cu Laura Dianti. Păcatele părinților nu sînt date uitării nici după trei generații și sînt scoase la iveală în întreaga lor realitate amenințătoare, oricînd și oriunde Vaticanul vrea să pună în discuție originea legală a vreunei ramuri princiare. Despre toate acestea nu trebuie însă să știe Gesualdo, care povestește cu însuflețire comesenilor săi despre serbările de carnaval de la Ferrara. În centrul interesului se află ducele Ferrarei. Cît de bine se ține Don Alfonso, dacă petrecerea de carnaval nu i-a fost cumva stricată de viza biliară, care îl supără mai ales iarna? A luat și el parte, călare, la *Giostra*...? A apucat și Alteța Sa lancea și s-a străduit să nimească din șea figura de sarasin? Va trebui să se verifice mîine rapoartele informatorilor: oare principele se ține într-adevăr atît de bine? E gata de acum *Palazzo dei Diamanti*? Don Cesare s-a instalat acolo pentru toată viața? Dacă oaspetele spune da, aceasta înseamnă că cumnatul său a renunțat în sinea sa la ideea de a domni în *Castello d'Este*. Dacă răspunde altfel, răstoarnă întreaga temă a moștenirii tronului. E firesc ca Gesualdo să-și susțină cumnatul, să apere interesele lui Cesare. Și e de înțeles că cei trei Aldobrandini așteaptă cu nerăbdare moartea ducelui Alfonso, căci numai după aceea unchiul lor va putea să decidă (în funcție și de încotro vor bate vînturile în Europa) dacă va include Ferrara în moștenirea Sfîntului Petru sau dacă o va

dărui ca ducă de sine stătător unuia dintre nepoții săi. Căruia dintre ei ? S-ar putea isca sfadă și între veri.

Cei prezenți discută despre toate acestea zîmbind, în timp ce mîncă gustoasă carne de pînă. Aici cina nu constă dintr-o avalanșă nesfîrșită de feluri de mîncare, așa cum se obișnuiește la unele curți din nord. Pe masă sînt așezate farfurii ușoare, băutura e servită în pahare din cristal de Veneția, în care încapă mai puțin vin decît în cupele de argint. De ce să se îngreuneze trupul ? Atunci se lenevește și spiritul ! Nici măcar forma ușoară a beției nu e demnă de un adevărat *dilettante*. O muzică bună, după ce se strînge masa, constituie digestia cea mai fericită, mai ales într-o casă unde nu se aude niciodată vocea de femeie. Numai bărbați : cardinali, prelați, nobili. Pietro s-a apropiat de ușa capitonată în verde și bogat aurită și își invită oaspeții în camera de muzică. Majordomul îi anunță ceva. Pietro dă din cap zîmbitor.

— Vine îndată și Torquato — spune mulțumit, răsufînd parcă ușurat, de parcă pînă acum l-ar fi așteptat în zadar pe însemnatul oaspete al seratei.

Poetul e condus înăuntru de majordom, care parcă i-ar păzi fiecare pas. Tasso umblă repede, dar nu în asta se află necazul, ci în faptul că pașii săi sînt nesiguri, se poticnește ușor, greșește treptele, nu nimereste clanța. Ar fi deosebit de neplăcut pentru casa Aldobrandini, dacă dușmanii săi ar acuza-o că nu are grijă de poetul Italiei.

Deșertăciuni lumești : Tasso și-a schimbat îmbrăcămintea, și-a încins la șold sabia, la gît îi atîrnă un lanț ușor cu o decorație primită la Urbino. Deși Urbino e cel mai mic principat în Italia, ducele său nu l-a neglijat pe poetul care l-a vizitat. Tasso își duce palma streășină la ochi, îi trece în revistă pe toți, îi separă pe cei cunoscuți de cei pe care nu îi cunoaște. Ascultă atent prezentările, uneori pune cîte o întrebare neașteptată, își formează o părere despre semicercul oaspeților. Parcă ar fi un principe care a venit incognito să țină audiență, și parcă demnitatea lui Tasso (acest lucru se simte la toți oaspeții prezenți la cină) s-ar afla mai presus de orice rang lumesc. În acest moment, devenit solemn pentru toți cei de față, poetul se și comportă în felul acesta. Nu seamănă cu pribeagul cu nervii zdruncinați, mereu nemulțumit, care, cutreierînd lumea, cu barbă de cerșetor și cu veșminte zdrențuite, bate la ușa unor mecena de ocazie. Cu cîteva zile înainte de a deveni unicul *poeta laureatus* al Italiei, Tasso se prezintă ca un curtean desăvîrșit. A coborît în mijlocul admiratorilor săi și îi este indiferent că gazdele sale sînt nepoți ai preasfinției sale. Pentru el, ei sînt doar doi *dilletante* înflăcărați, care îl cinstesc așa cum i se cuvine.

Oare ne putem mira de metamorfoză ? Acum o oră era un moșneag prăpădit, care plutea în sferele amintirilor sale, își făcea testamentul,

se preocupa de reumatismul său, înghițea hapuri și se plîngea că sînt amare. Acum își dă aere de superioritate, e sprinten, perorează ade-văruri despre poetică. Are cîte un cuvînt amabil, condescendent, pentru fiecare. Pietro privește uimit spectacolul ciudat, tassoian. Oare Tasso vrea să strălucească ? Să i se dea toate onorurile ? Servitorii, care îi rîd în spate și se poartă cu el de parcă ar fi un copil îndărătnic, îi aduc acum farfuria și îi umplu paharul, făcîndu-i plecăciuni smerite.

Cardinalul Pietro cu greu a putut alege printre Muze. Ii plăcea să viziteze atelierelor pictorilor, se descurca în proiectele arhitecților. Scria sonete, făurea stanțe, compunea madrigale. Ar fi dorit să citească tot ce se tipărește în Italia, dar literatura evlavioasă îl plictisea. În schimb a acceptat, la porunca preasfinției sale, cenzurarea lucrărilor ce se cade a fi interzise, și în felul acesta putea citi *orice*, chiar și lucruri pe care apoi trebuia să le interzică din cauză că prezentau „concepții greșite sau idei desuchiate”. Pietro colecționa de toate : manuscrise vechi, codice, pietre prețioase, statui antice, fresce, arme orientale. Iar cînd trecea pragul camerei devenea specialist în muzică.

Dorința ascunsă a cardinalului era să întrecă vestita colecție a ducelui Alfonso. În camera de muzică din Castello putea intra numai cel care primea invitație specială. Ce noroc că Don Carlo este acum în aceeași persoană și rudă și muzician. Ce se poate vedea la Ferrara ?

Aldobrandini îi arată instrumentele cu clape, care — după cum spune — sînt cele mai valoroase piese ale colecției sale. Clavicordium, clavicembalo, la care cinci-șase sunete sînt date de aceeași coardă, în funcție de locul unde o atinge gheruța numită *tangens*. Cînd artistul dorește să obțină sunete mai înăbușite, acoperă coardele ce „nu servesc” cu o bucată de stofă, iar dacă dorește, poate să facă să și „vibreze” strunele, după placul său. Acest instrument frumos se află pe o măsuță splendidă. Vrea să-l încerce Don Carlo ? Sau mai degrabă ar vrea să cînte la cembalo ? Il pun la încercare pe Gesualdo, pentru a vedea ce știe muzicianul napolitan despre care se spune că e atît de vestit. În ce măsură cunoaște secretele de construcție ale instrumentelor ? Ce părere are despre faptul că cembalo vrea să egaleze — din pură grandomanie — diapazonul pe care îl are orga ? Aici i s-a mai adăugat încă o octavă . . . poate că maestrul se gîndește la o octavă mai înaltă sau la una mai joasă.

Acum iese la iveală că Aldobrandini este pasionat după mecanisme. Cu pasiunea unui făuritor de instrumente, explică soluția fixării strunelor, modalitățile de montare a gheruțelor. Cei mai mulți s-au plictisit, chiar și Cinzio se uită la Pietro ca la un suflet drag, obsedat de pasiunea sa. Singur Gesualdo se *pricepe* la instrumente ca un meșter. A învățat mult și de la Luzzaschi. Amintirea archicembalului e încă vie în memoria sa, așa că își spune și el părerea despre solu-

țiile de construcție, în vîltoarea discuției și a prezentării instrumentelor uită de toate, își scoate mantaua și, îmbrăcat în tunică sa neagră și cu pantaloni-ciorapi, se așază la cembalo. Chipul îi este îmbujorat, ca al celui care, pregătindu-se pentru turnir, i s-a adus bidiviul cel mai frumos... Acum se vedește folosul exercițiilor făcute la Ferrara, cînd a încercat să cînte la cembalo madrigalele compuse pentru patru sau cinci voci. Luzzaschi îi arătase că un singur rînd de note e suficient pentru înlocuirea tuturor vocilor. Deodată îi vine în minte un băiat, îl năpădesc amintirile.

— Il cunoașteți, nu-i așa, cu toții pe Luzzaschi, prim-compozitor la Ferrara, care dă cu plăcere și lecții. Un băiețel exersa la el, cînd m-am dus la Castello. Nu avea poate nici unsprezece ani... i-am reținut numele... îl cheamă Frescobaldi. E un băiat de prin partea locului... *Maestro*, ca încercare, i-a pus în față una din compozițiile mele. Nu ca să mă flatez, dar era compusă pe versurile domnului Torquato. Băiețelul s-a așezat la virginal, acesta era acel instrument ale cărui clape le putea cuprinde ușor cu mîinile sale miciute. Cu o siguranță uluitoare a reușit să desprindă melodia originală dintre multiplele voci. Luzzaschi i-a cerut să improvizeze sopranul. Din gîtlejul băiatului parcă s-ar fi înălțat vocea unui înger... Eminența Voastră să nu uite numele copilului... Tot așa a început-o și Orlando di Lasso.

— Alfonso îl ține pe băiat la el ?

— Pe duce îl interesează corurile. Mult mai puțin îl preocupă muzica instrumentală. Pe deasupra... mi-a spus și Luzzasco, că Girolamo — așa îl cheamă pe băiat — ar dori să vină la Roma ca să învețe aici mai departe. Ar fi de ajuns dacă Eminența Voastră ați trimite o scrisoare maestrului din Ferrara, referindu-vă la mine.

Cercul se strînge mai aproape. Nu se mai pune problema de a-l pune la încercare pe Carlo, îl lasă direct la examen. Au devenit cu toții fii ai aceleiași mame, s-au avîntat în lumea sunetelor, îl roagă pe Carlo să le dea prilejul să asculte o lucrare care — ce întîlnire rară — să fie sinteza artei lui Tasso și a lui Gesualdo. Fontanelli, ca un „*fidus Achates*“, se află acolo, gata să se producă, iar dintre cei prezenți doi preoți și un nobil ceva mai neînsemnat, cu voci frumoase, se oferă să cînte. Cartea lui Don Carlo e așezată pe pupitrul de citit, maestrul alege dintre compozițiile sale. Se oprește la trei din ele, omagiu adus spiritului lui Tasso. Poetul e așezat parcă pe un tron, cîntăreții iau loc pe scaune mai scunde, iar ceva mai departe de ei se așază ascultătorii. Gesualdo ia loc la cembalul cu claviatura mai întinsă îi încearcă clapele atît de încet încît numai urechea sa poate înregistra nuanțele strunelor. Pentru propria sa lucrare nu are nevoie de partitură. În timp ce îi urmăresc cu evlavie fiecare mișcare, după cîteva acorduri executate la cembalo, cîntecul gesualdian începe să răsune, acest bariton nu prea

tinăr, nu prea voluminos și nici prea puternic, dar frumos, cultivat, care parcă sugerează doar melodia, cedînd instrumentului conducerea.

Mai mulți dintre cei prezenți cunosc de acum această lucrare care e pomenită printre cele mai vestite madrigaluri ale lui Gesualdo :

„*Gelo ha madonna il seno e fiamma il volto
io son ghiaccio di fuore — e l'foco ho dentro accolto*”¹.

E un joc cu văpaie și gheață — contrarii, care, prin intermediul muzicii, depășesc chiar și propriile lor transformări lăuntrice. Într-adevăr, Tasso s-a aflat în vîltoarea micilor sale capodopere : elanul textului, cadența versurilor i-au dat aripi muzicii madrigalului. Se întîmplă o minune : bătrînul maestru se ridică, se apropie de Gesualdo, își lasă mîna pe umărul lui într-un mod degajat, cu un gest princiar, ca și cum ar cere să fie pârtaș la inspirație și cu vocea sa domoală, dar încă limpede, începe și el să cînte.

Își aduc omagiul lor memoriei lui Palestrina. Au trecut doar cîteva luni de cînd a fost coborît în mormînt și norodul Urbei i-a purtat doliu ca celui mai drag fiu al său. De atunci noi valuri s-au abătut asupra Romei, dar aici, în cercul restrîns al prietenilor, numele lui Pierluigi da Palestrina mai trăiește încă foarte viu. Cei prezenți au simțit că se cuvine să cinstească și în această seară geniul său. Au scos la iveală culegerea sa, *Madrigali Spirituali*, pentru ca prin intermediul compozițiilor scrise în spirit bisericesc, dar cu mijloacele muzicii laice, să reînvie spiritul maestrului. A urmat apoi o piesă, prin al cărei efect coloristic, dinamism și bogăție expresivă, Palestrina s-ar fi putut lua la întrecere cu oricare madrigalist tinăr, a răsunit cel mai frumos canzone, *Alla riva del Tebro*, care e cîntecul unei pasionate iubiri tragice, dureroase, poate personal trăite.

Seara ospățului festiv s-a transformat într-un nobil simpozion, compozițiile se succedau unele după altele, cîntăreții se avîntaseră, Fontanelli și Gesualdo s-au angajat și ei să cînte cîte o voce, a cerut să ia parte și eminența mai tinără. Casa Aldobrandini s-a înălțat din întunecimea zilelor obișnuite, potopul de lumină ce se revărsa din sala mare prin ferestrele deschise parcă ar fi vestit locuitorilor din împrejurimile Esquilinului că acest *concerto* improvizat răsună în cinstea principilor muzicii. Madrigalurile lui Willaert, Verdelot, Rore, Gabrieli . . . o mîna ridică cel de al treilea volum de madrigaluri al lui Claudio Monteverdi. Cardinalul Cinzio îl răsfoiește, apoi pășește în fața lui Tasso și cu glas solemn îi solicită poetului îngăduința ca din cîntul al XVI-lea al

¹ *De gheață e inima doamnei mele, dar în văpăi ți ard obraji,
și parcă gheața m-ar acoperi — focul însă arde în mine.*

Ierusalimului Eliberat să poată să răsunе un pasaj în compoziția maestrului de muzică al ducelui mantovez. Cînd Cinzio pronunță cuvîntul „Liberata“, mîna lui Tasso se ridică vehement a protest, de parcă și-ar urî propriul său copil — poemul plin de scînteii păcătoase, pentru care se căiește și acum. Pînă la urmă triumfă în el disciplina curteanului, chipul lui Tasso e înfrumusețat de un zîmbet ostent.

— Nu l-am auzit niciodată... doar i-am văzut partitura...

Se formează vocile, un cleric tînar acceptă să cînte alto. Pe fețele tuturor se vedește emoție — va rămîne o amintire de neuitat a clipelor fericite ale vieții, cînd poetul, care se pregătește pentru ultimul său drum, aude pentru *prima dată* invențiunea tematică scrisă pe versul *Vattane pur crudel, Poi ch'ella, Là tra'l sangue...* Pasiunea Armidei, ce izbucnește atît de tragic cînd Rinaldo o părăsește, e amplificat de trecerile asemănătoare cu un *recitativo*.

— *Bene, bene*, spune încet Tasso, și din ochi îi picură lacrimi. Pînă la ultimele sunete șade țepăn în jilt, apoi, în liniștea solemnă, pe care nu o întrerup nici aplauzele, nici cuvintele, se ridică precum un principe, Pietro l-ar ajuta, dar privirea lui Tasso îl străfulgeră cu mînie. Își ridică bastonul ușor ca pe o sabie de cavaler și face cu ea semne de adio. Părăsește sala cu mers țepăn, bărbătesc, ca unul căruia acest ultim spectacol îi dă putere, pentru ca dincolo de prag, să devină din nou un moșneag certat cu trupul său bolnav, aflat în luptă permanentă cu reumatismul, cu tusea, cu neliniștile ce-i macină mîntea. Ținîndu-se de brațul majordomului, ajunge pînă la camera sa, însoțitorii îl ajută să se culce în pat, pe chipul său slab, cu privirea stinsă, aproape că nu mai rămîne altceva decît zîmbetul tassoian.

Prin plecarea sa parcă s-ar fi frînt și aripile seratei; nu a mai răsunat nici un cîntec. Marele cembalo mai răsuna încă, dar se formaseră de acum grupuri. Destinul Italiei, veșnică temă — a adumbrit muzica. Gesualdo se temuse tocmai de această clipă. Nu ar fi vrut să se îndeărteze de lumea muzicii.

— Cine va moșteni scaunul lui Palestrina? E adevărat că maestrul Victoria?

În orașul Etern toată lumea știe că pînă cînd problema postului de dirijor al bisericii San Pietro nu se va rezolva definitiv, locul rămas orfan al lui Palestrina va fi împlinit de cel mai credincios elev al său, pe numele lui italianesc Tommaso Lodovico da Vittoria, acest mare muzician de origine spaniolă, dar care poate fi considerat de acum roman și care acum dorește totuși să se întoarcă în Castilia, patria sa de odinioară. E un prilej rar că între două călătorii părintele Victoria se află în Orașul Etern, iar în astfel de cazuri se bucură de ospitalitatea vechii sale parohii. Întrebarea lui Gesualdo a răsunat de

parcă ar fi fost o rugămintă — deschideți-mi ușa celui compozitor, despre care acum se vorbește cel mai mult în Orașul Etern.

Fontanelli, care îl cunoaște și pe Victoria, acceptă bucuros ca împreună cu canonicul-ajutor al cardinalului Pietro să-l conducă pe Gesualdo la Victoria, care locuiește aproape de *Campo dei Fiori*.

41

Poteca îngustă trecea prin piața de flori și de fructe, mai încolo își ofereau marfa pescarii și vânzătorii de păsări. După câțiva pași Carlo și însoțitorii săi se opriră în dreptul fațadei unuia dintre cele mai mari palate ale *noii Rome*, *Palazzo Farnese*, destinat să servească drept cuib al unei mari familii dătătoare de papi. Arhitectura sa minunată purta pecetea geniului lui Michelangelo. După ce au trecut pe lângă *Palazzo Farnese*, au ajuns la capătul unei străzi înguste, al cărei nume arăta și el că acum au nimerit într-o lume spaniolă. *Via Monserrato* amintea de locurile hispane de pelerinaj, femei cu broboade spaniole ieșeau din biserică. Canonicul le arăta drumul. *San Girolamo della Carità* își avea și ea legenda sa ca fiecare ungher, biserică, colț de stradă din Roma. Potrivit tradiției — spunea omul bisericii — aici a locuit Sfântul Ieronim, în acest loc s-a înălțat casa sa, în *Anno Domini* 382. Dar dacă pietrele nu mai păstrează urmele acelor vremuri, strada și biserica poartă amintirea, de parcă ieri ar fi trăit aici, a lui Filippo Neri, apostolul săracilor, „misticul voioșiei“, care aici își stabilise oratoriul în primul rînd pentru laici. Includerea lui Filippo Neri în gelaria sfinților — spuse prelatul — nu poate întîrzia mult. Îi merge bine procesul — adăugă voios, cînd trase clopoțelul de la poarta căsuței ce ținea de biserică. Un bătrîn servitor spaniol, îmbrăcat în mantaua celor ce slujesc în sacristie, privi în afară cu singurul său ochi. Cînd Gesualdo i-a răspuns cu cuvinte spaniole, a deschis imediat poarta ce era tăiată în zidul bisericii și dădea spre curte. De aici se putea auzi sunet de orgă strecurîndu-se din spatele peretelui sanctuarului. „Acesta e ceasul cel mai plăcut al lui Tomas Luis, cînd sfinția sa obișnuiește să cînte la orgă.“

Pentru ca să ajungă în San Girolamo, străbat un drum întortocheat ce trece printr-un coridor, pe scări în sus, pe zidul bisericii, apoi din nou pe niște scări în spirală. Biserica se cuvenea de acum să fie renovată, pereții și frontispiciul ei arătau de parcă de pe vremea lui Ie-

ronim nu s-ar mai fi îngrijit nimeni de ea. Interiorul ei era însă intact, iar ferestrele singurului său naos lăsau să intre destulă lumină pentru ca Fontanelli să poată arăta cu evlavie spre fresca de deasupra altarului : *Pinturicchio* — spuse. Drumul spre orga modestă ducea printre două mari pietre funerare. La orgă şedea şi cînta cu adîncă evlavie, îmbrăcat în ponosite haine preoţeşti, acel muzician despre care se spunea la Roma că e urmaşul demn al lui Palestrina.

Orga mai răsuna încă, melodia semăna cu un *Requiem* improvizat. La zgomotul celor care au intrat, mîna maestrului s-a oprit, iar picioarele şi le-a luat de pe pedale. Cînd s-a ridicat, arăta ca un bărbat înalt, ascetic, ciolănos, dintr-un soi spaniol rezistent. Nu părea în vîrstă, deşi trecuse cu mult de vîrsta dantescă a bărbaţilor. Privi cu interes spre străini, dintre care îl recunosc pe canonicul-ajutor al cardinalului. Aşa cum obişnuiesc preoţii între ei, schimbă salutul de pace, apoi preotul curtean i-l prezintă pe Gesualdo şi pe însoţitorul său, Fontanelli, care, ca introducere, îi aminti de o întîlnire a lor anterioară. Vizita era neaşteptată, maestrul n-a avut de unde să ştie dinainte că lumea exterioară va năvăli dis de dimineaţă în sălaşul său răcoros. Vorbea italiana cu o uşurinţă desăvîrşită, cu dialect roman, dar în aşa fel, încît Gesualdo — potrivit experienţei sale napolitane — a recunoscut în vorbirea sa spaniola.

— În această biserică mică faceţi muzică ?

— Trebuie să îndeplinesc dorinţa Sfîntului Părinte. Mă aflu între ciocan şi nicovală, între două mari puteri, Excelenţă. Din Madrid mi s-a trimis vorbă că fiica lui Carol al II-lea, împărăteasa văduvă Maria, mă aşteaptă ca dirijor. Papa Clemente doreşte însă ca pînă nu se ia o hotărîre definitivă în legătură cu San Pietro, să îndeplinesc funcţia regretatului meu maestru Palestrina. Am spus că pot fi doar un discipol nedemn al lui Pierluigi, pe care şi azi îl deplîng. Dar cum aş putea să-l contrazic pe preasfinţia sa ? Ce să le spun celor din patrie ? M-am decis să rămîn aici pînă cînd se hotărăsc lucrurile. Îmi îndeplinesc îndatoririle de preot în biserica Sfîntului Ieronim şi în acelaşi timp şi pe cele de organist, ca un fiu umil ce sînt. Îmi iau parcă rămas bun de la această sărmană orgă, pe care atît de mult am îndrăgit-o în anii de linişte. E un loc plăcut, căci mai trăiesc... bătrîneşte... săracii lui Filippo Neri, care s-au obişnuit să vină aici. Într-o duminică ţin predica în italiană, în cealaltă duminică, în spaniolă.

— Ce compuneţi acum, maestre Victoria ? Am venit să ne exprimăm respectul faţă de slujitorul roman al iubitei noastre *Mater Musica*. V-am auzit cîntînd la orgă... dacă timpul nu ne ar fi prea măsurat, nici nu am fi îndrăznit să vă deranjăm... Dar acum putem să vă rugăm să continuaţi... şi apoi să ne spuneţi ce fel de opus este ? E într-adevăr *Requiem*, aşa cum a presupus Don Gesualdo ?

— E doar în pregătire . . . nu are încă un contur precis. Sînt improvizatii pe care le torn în formă încetul cu încetul. Chiar că nu mi-am putut închipui că unul din marii muzicieni ai Italiei mă va putea surprinde aici . . . în acest ungher mizerabil . . . Lucrez într-adevăr la un *Requiem*. Il compun parcă pentru pacea veșnică a tuturor morților care odihnesc, începînd de la facerea lumii. Vedeți, domnul meu, în realitate acest lucru seamănă cu munca tîmplarului sau a dulgherului, care pregătește rînd pe rînd sicriile. Cîndva se va odihni în fiecare din ele cîte cineva. *Requiem* . . . în a cui amintire ? Mă întrebați ce scriu ? Motette, psalmi . . . s-a născut și un *Magnificat*. De cînd a murit maestrul Palestrina, m-am dedicat memoriei sale. Uneori totul se petrece de parcă el mi-ar conduce mîna cînd aștern notele pe hîrtie.

— Ne-ați cînta ceva ?

— Lucrez la niște coruri . . . pentru o *Pasiune după Ioan*. Dar aici ar fi nevoie de multe voci. Am ajuns pînă la douăsprezece voci. Dacă doriți să ascultați . . . o *antifonie* . . . începutul unei motette . . . îmi pare rău, dar aici nu pot să cînt madrigaluri.

— Improvizați ceva, părinte, *senza preparazione* . . .

— Știu — spuse el rîzînd încet — că Excelența Voastră sînteți un maestru cunoscut în toată Italia, în aceste fugi „pe nepregătite . . .” Cum aș putea cînta de față cu dumneavoastră fără pregătire ?

Mîinile sale alergau pe clapele mute. Băiatul aștepta în colț, și cînd maestrul îi făcu semn din cap, începu din nou să miște foalele. Maestrul Victoria își închise ochii de parcă, pierdut în lumi nemărginite, ar alege una dintre multele poteci, și de sub mîinile sale răsună un motet transpus la orgă.

Cînd s-a stins și ultimul sunet, s-a lăsat o liniște pioasă.

— Vorbiți-ne despre Palestrina, despre ultimele zile ale sale !

— Cum a trăit, așa s-a și dus. Eram lîngă el. L-am iubit foarte mult. Cred că lui îi datorez totul, deși atunci cînd, copil fiind, am venit la Roma, nu el mi-a fost cel dintîi maestru. Mă cramponam încă în toate de vechea școală spaniolă. Am crezut că prin aceasta vom putea cuceri împărăția muzicii. Am fost primit ca elev în Collegium Germanicum. Aici m-am întîlnit pentru prima oară cu maestrul Giovanni, cum îl numeam noi pe Palestrina. Era dirijor în basilica Maggiore. Trăia greu, compunea cu multă sîrguință mese, motete, pentru a-și putea îndeplini cu cinste funcția. Pe lîngă aceasta, ca persoană laică invitată, trebuia să fie prezent la Vatican, unde prelații bătrîni vroiau să elimine toate elementele instrumentele, toate efectele coloristice din muzica bisericească, în spiritul Sinodului din Trident. Așa interpretau *Tridentinumul* aceste suflete închistate. Palestrina ar fi trebuit să-și reformeze în primul rînd propria sa muzică. Poate de aceea l-au și chemat să facă parte din comisie ? Ce să vă mai spun despre

el ? Aș putea să vă vorbesc cât e ziua de lungă, deși vă rog să mă credeți că zile întregi nu discut decît cu îngerii, căci aici *Vox Humana* îmi răspunde doar din orgă.

— Cum au fost ultimii ani ai săi ?

— Palestrina a avut ca protectori patru papi. A lucrat și pentru cardinalul Ippolito d'Este, la trei feluri de *Cappella*, la oratoriu. A fost și la noi dirijor, mentor în ale muzicii. Dar toate acestea nu au fost suficiente pentru ca maestrul să se poată întreține pe sine și familia sa. Guglielmo Gonzaga l-a chemat la Mantua, iar aici a condus seratele muzicale ale prințului Buoncompagni. Cînd prima sa soție a început să fie suferindă, a fost frământat de serioase griji. Și pînă la urmă o femeie de origine modestă, dar excepțională, a venit în ajutorul lui Palestrina. Mărturisesc că ne-a fost rușine cînd maestrul, care se apropia de șaiszeci de ani, la numai un an după moartea primei sale soții cu care a trăit foarte fericit un timp atît de îndelungat, a luat-o de nevastă pe văduva blănarului, în loc să-și realizeze intenția inițială de a intra în cinul preotesc. Această Virginia a fost însă aceea care timp de treisprezece ani și-a scutit soțul de orice fel de griji. Dacă ați fi văzut... cum trăia Palestrina... Dis de dimineată se așeza la masa sa de lucru, se adîncea în cărți și în partituri, sau se ridica și trecea la pupitrul său de scris. Nimeni nu-l putea deranja pînă la prînz. Atunci se ducea în magazinul de blănuri. Acolo și prînzea. Ajuta bucuross la sortarea blănurilor, era în putere. El însuși înscrisa socotelile în registrele voluminoase. Odată, cînd aproape că l-am dojenit de ce își irosește în felul acesta prețioasele sale talente, mi-a spus rîzînd că dubla contabilitate, pe care au inventat-o cei din Siena, se aseamănă cu contrapunctul. Era voios, mulțumit, dispăruse de pe chipul său cînta amară care îi devenise proprie în anii cei grei. Această femeie de treabă îl îngrijea cu devotament. Li se punea masa în cămăruța de lîngă prăvălie, și pot să spun că mînceau din belșug. Eram bucuross să le fiu oaspete. Bună femeie, de treabă, deși nu se prea pricepea la muzică, dar întotdeauna își respecta în toate soțul. Eu însumi l-am văzut pe acest spirit excepțional, pe care domnul l-a binecuvîntat cu un har deosebit, cu cînta pricepere alegea în ultimul timp printre blănurile de sobol și de nură, atunci cînd trebuia să fie servit cînta un patrician, sau cînd trebuia să i se trimită în dar cînta o misadă vreunui cardinal binevoitor... Știți dumneavoastră că în acești treisprezece ani Palestrina a creat *treizeci* de messe ? Volum după volum i-a văzut lumina tiparului. Uneori spunea zîmbînd că tipografiile de partituri muzicale i-au plătit chiar mai mult decît a primit soția sa pentru cînta o legătură de blănuri de soi. Cînd a murit... întreaga Italie a fost în doliu. Putea să mai trăiască... atunci împlinise șaptezeci de ani. Domnul dră-

muieste fiecareia anii... cu el a fost mai milostiv. Intreaga Romă l-a condus pe ultimul său drum, pînă la San Pietro...

— Dumneavoastră, părinte, îi veți prelua moștenirea?

— Noi, spaniolii, îl avem ca stăpîn puternic pe regele Filip. Dacă sosește ordin de la Escorial, va trebui să mă întorc acasă. Aș rămîne mai bucuros aici, retras în umbra lui Palestrina.

Se întoarse din nou la registrele orgii. Ca și cum ar constitui o continuare a vorbirii, după o improvizație domoală, se contură din ce în ce mai limpede forma motetului. La început sunetul era blînd, ascultător, ca apoi să se înalțe puternic, să se reverse din matca sa, să devină un adevărat uragan, de parcă granițele dintre întuneric și lumină ar fi fost alungate de viziuni, sau ar fi fost șterse de pasiune. Victoria se înclină spre ei de parcă așa și-ar fi luat rămas bun de la oaspeți, iar muzica îi însoți pe tustrei pînă la poarta bisericii Sfîntului Ieronim, unde, după penumbra răcoroasă din biserică, au fost copleșiți deodată de razele soarelui de amiază.

În Campo dei Fiori tîrguiau de zor cei care se sculasera mai tîrziu, și Fontanelli, care își amintea cu plăcere de frumosele zile pe care și le petrecuse în tinerețe la Roma, îi propuse lui Gesualdo să între „incognito” într-o micuță *trattoria*, ca de acolo să poată privi vîltoarea pestrîță a vieții din Campo. Fontanelli adusese cu el cartea lui Palestrina, în care acesta își adunase compozițiile, în frunte fiind așezată *Missa Papae Marcelli*. Gustară vinul gazdei, recoltat la Castelli Romani, și după o gustare de cîțiva peștișori veni și rîndul ciolanului de berbec, *Grappola d'Oro*. Se așternu asupra lor o pace imensă după călătoria de săptămîni de zile. Nu era nevoie de nici un ceremonial. Prin unghere se retrăseseră negustorii cu agenții lor, care făceau socoteala mărfurilor vîndute. Din Via dei Banchi veneau zarafi cu șepcile țuguiate și sub braț cu maldăre de hîrtii; se așezau la măsute, sporovăiau, în dialect roman, evocînd trecătoarele întîmplări ale zilelor care nu se vor mai întoarce. Tîrgoveții își beau vinul în picioare, intrînd în vorbă cu cîțiva călugări, care s-au abătut pe aici și căroră, pentru o vorbă amabilă și o binecuvîntare, li se cuvenea o cupă de vin. Într-un colț apropiat, un bărbat care aducea a anticar cerceta la lumină o monedă de argint găsită pe pămîntul unui țaran. Sînt prea multe de acest fel, dădea a înțelege gestul pe care îl făcu cu mîna, dar cu coada ochiului se uită spre Fontanelli. Se pare că e un nobil venit de departe, un *dilettante*, ține în mînă o carte. Poate o cumpără. Oare va cumpăra torsul de pe Gianicolo, rămas nevîndut, sau presupusul desen al lui Rafael, pumnalul spaniol aurit, mandragora așezată într-un toc artistic încrustat?

Pe Fontanelli îl cuprinse pasiunea colecționarului, se așeză acum și el la masa celor doi. În acest timp Carlo se aplecă asupra cărții lui

Palestrina și începu să citească textul dedicației. Ce a scris blajinul Palestrina acum aproape treizeci de ani celui mai puternic om al lumii, regelui Filip, care, deși paralizat, mai trăiește încă în Escorial, cuprinzând în mod îndărătnic Globul cu brațele sale slăbănoage ?

„... întrucît arta muzicii prezintă mai mult folos și delectare decît orice știință omenească, fiind astfel un dar al Cerului, și întrucît muzica este susținută în mod cu totul deosebit de autoritatea străveche a sfințelor noastre izvoare, care o recomandă chiar — acest lucru dovedește că această artă nu trebuie să lipsească nicicînd de la nici o îndeletnicire legată de lumea cerească. De aceea eu, care de mulți ani mă ocup de muzică nu fără succes (dacă e să dăm crezare nu atît aprecierii mele, ci mai degrabă a altora), la sfatul unor oameni de seamă mi-am propus să îmbogățesc cu noi melodii ceea ce e cel mai de preț în religia noastră creștină și în primul rînd sînta liturghie. De aceea m-am străduit să compun messele cu cea mai mare grijă de care sînt în stare, pentru ca astfel să-l pot lăuda pe Domnul și cu munca mea. Căci El mi-a dat capacitatea — oricît de modestă ar fi — de a realiza aceste lucrări. Ele sînt roade ale sufletului meu și cu toate că nu ocupă cel dintîi loc în șirul lucrărilor mele, sînt totuși destul de reușite pentru a îndrăzni să le dedic Majestății Voastre... Astfel îl rog pe regele cel mai puternic și cel mai cu frica lui Dumnezeu să primească cu bunăvoința sa regală aceste încercări ale mele ca semn al omagiului meu nepieritor. Dacă aceste încercări vor place într-adevăr Majestății Voastre, atunci milostiva Voastră apreciere va constitui pentru mine recompensa cea mai bogată. Respectul meu față de Majestatea Voastră nu va scădea însă cu nimic nici în cazul în care lucrările mele nu vor fi totuși pe placul Majestății Voastre...”

În timp ce Fontanelli cu obișnuitele gesturi vehemente se tîrguia cu anticarul la masa vecină, Gesualdo citi aceste onctuoase fraze latinești, născute din smerenie și venerație, parcurgînd parcă într-o clipă întreaga sa viață. Oare cine le-a putut formula în numele lui Palestrina ? Sau el însuși să fi fost acela care a prăpădit atîtea înflorituri ? Ce a obținut de la Filip ? De ce și-a dedicat lucrarea tocmai regelui spaniol și nu urmașului papei Marcellus ? Se gîndi în sinea sa că propria sa culegere de madrigaluri nu el a pregătit-o pentru tipar, ci Scipione Stella, care îl imploră în dedicație pe prințul Venosei să încuviințeze ca lucrările sale să poată deveni un bun al tuturor. Cum îl implora Scipione ? „... acea dorință, arzătoare de a vă putea sluji m-a îndemnat să adun și să trimit la tipar madrigalurile, fără să fi obținut pentru aceasta încuviințarea expresă a Excelenței Voastre...”

Le aleseseră împreună cu Scipione — *pro* și *contra*. Pînă și Muzio Effrem își spusese părerea. După selectare, Scipione le-a pus doar la

punct, le-a copiat, a legat materialul într-un volum, împreună cu dedicația scrisă de el. Așa a ajuns culegerea la Ferrara, la Baldini.

Se gîndește că Palestrina a fost nevoit să se umilească chiar și atunci cînd împlinise de acum patruzeci de ani și se apropia de apogeul gloriei sale. Oare regelui Filip i-a plăcut sau nu messa compusă în amintirea papei Marcellus ? Lui Filip despre care n-a auzit spunîndu-se niciodată că l-ar fi preocupat muzica, pe care o considera doar ca un auxiliar cuvios al științelor ritualuri ? „Va fi sau nu pe placul Majestății Voastre ?” Cine a conceput dedicația a ales probabil propozițiunile dintr-o culegere de fraze mai meșteșugite. Dar Palestrina a fost un principe, cel mai mare muzician al Italiei. În schimb, Filip era regele regilor, care guverna în mod spaniol două dintre cele mai mari provincii ale Italiei. Ce o fi scris Filip pe marginea dedicației, cînd lucrarea a ajuns în fața sa ? *Placet* — sau poate doar atît : să i se dea douăzeci de ducăți muzicianului roman. Sau : să primească vreun titlu, ca Pomponio Nenna, care nu scapă să adauge la fiecare compoziție a sa titlul de „cavaler imperial”. Palestrina avea însă nevoie mai degrabă de cei douăzeci de galbeni. Ambasadorul spaniol poate că l-a și încurajat, spunîndu-i că Escorialul va hotărî cu bunăvoință, dar numai după luni de zile, căci multe-multe acte se adună zilnic pe masa regelui.

Astfel îi alergară lui Gesualdo gîndurile pînă cînd Fontanelli reveni la masă cu moneda de argint a împăratului Galba, unul dintre acei numeroși imperatori care au domnit foarte puțin, de al căror nume nu se leagă nici o faptă glorioasă și care au putut bate puține monede. A domnit în anii 68—69, așa că moneda sa avea o valoare deosebită, mai mare decît prețul pe care îl ceruse negustorul în focul tîrguielii. Cînd Fontanelli părăsise masa, discutase cu Gesualdo despre vin și despre ciolanul de berbec, dar pînă s-a tîrguit și s-a întors la masă, prietenul său ciudat parcă ar fi străbătut căi nemărginite. Degetul lui Don Carlo se afla pe dedicația lui Palestrina, umbre adînci îi brăzdau chipul de parcă ar fi discutat cu fantome. Dar ce anume s-a petrecut între timp în adîncul sufletului său, Fontanelli nu a putut afla niciodată.

42

În Palazzo dei Diamanti se împacheta. La poarta din dos așteptau căruțe, catîni de povară, iar înăuntru, în curte, dulgherii băteau în cuie lăzi, se cărau saci, se iveau cîte un supraveghetor. Se auzeau strigăte,

veneau mirosuri de la bucătărie, mîncarea era pregătită, se scotea dopul unui butoi cu vin. Era început de săptămîină. Au mai rămas doar zece zile pînă cînd Donna Leonora își poate începe călătoria spre Napoli.

S-au obișnuit aici cu numele ei, slujnicele îi spun și azi Donna Leonora. Numele de Gesualdo e neobișnuit pe meleagurile ferrareze, iar principatul Venosei se mai poate asemui cumva și cu *vento*. Poate că e un principat „fluieră-vînt” undeva în sud, ca în basme. În împărăția servitorimii, părerile despre Don Carlo erau împărțite. La prima vedere slujnicilor nu le-a plăcut. Umbla țeapăn, purta haine negre și un guler scrobit și mare cît o roată de car. În felul acesta trebuia să se țină țănoș, să-și țină în sus nasul său de prinț, așa cum cerea obiceiul spaniolesc. Nu s-ar putea spune că e frumos. Are ochi mari, poate chiar prea strălucitori, fața bărbierită, capul lunguiet. La trup e firav, încît dacă ar fi băiat de țaran, nici nu l-ar lua la oaste. Acest om a ucis? Servitorimea de parte bărbătească îi lăuda fapta, chiar și numai pentru a servi ca exemplu: și-a respectat onoarea sa de bărbat. În schimb, toată lumea recunoștea că împărțea bacșișuri neobișnuit de grase, citeodată risipea chiar fără rost banii. Copiii care puneau în mișcare foalele orgilor, așteptau cu miinile întinse, poezii îl asaltau cu scnetele lor. Diminețile, întregul coridor răsuna de muzică. Mai tîrziu probabil că i s-au cam terminat banii, dar e posibil să i se și fi atras atenția că la Ferrara se pot face toate și cu mai puțin.

În camera din fund ședeau trei: Leonora, cardinalul și Luzzaschi. La Ferrara, *maestro* era cunoscut în general ca un om „înțelept”, deștept, deschis în vorbe. Acest lucru era recunoscut chiar și de cei care nu se prea pricepeau la muzică și ascultau corurile în biserică de parcă acestea ar fi fost zumzetul unor uriașe viespi. Vizita în *Palazzo dei Diamanti* era de rămas bun. De jos, din curte, se auzeau strigătele mai puternice, zbieretele măgarilor, scîrțîitul căruțelor. Dimineața, majordomul raportase că în curînd se va termina pregătirea primului transport de bagaje. Vor porni spre hotarele din sud ale țărișoarei, ca nu cumva căruțele să blocheze drumurile pline de noroi, cînd Leonora, însoțită de o suită mai numeroasă, va porni la drum. Despărțirea durează zile întregi. E vizitată de rude, pe care poate nu le va mai revedea niciodată. Au venit și cele două mătusi ale sale. Una din ele era Lucrezia. De parcă ar fi discutat cu niște ființe demonice, aceasta i-a spus:

— Poți să fi fericită, Leonora, că ai cum să fugi din această Gormă, din acest cuib al plîngerilor, cu o zi înainte de bîneméritatul Apocalips.

Apoi a huhuit ca o bufniță a destinului — *Finis Ferrariae*.

Cealaltă mătușă era minunata Marfisa d'Este. *Palazzina di Marfisa* i se spunea în Italia acelui palat mic, ca o bijuterie, în care văduva trăia înconjurată de tablouri, statui, manuscrise rare, dulci amintiri. Ea fusese zeița mult sărbătorită a epocii lui Ercole, cea mai strălucitoare domnișoară Este, cea căreia nu i-a reproșat nimeni niciodată că de fapt... s-a născut din flori. Era o bastardă, dar chipul ei purta cel mai fidel trăsăturile familiale ale tatălui ei, Francesco d'Este. Marfisa fusese eroina aventurilor ferrareze, întruchiparea epocii de aur a familiei Este, amestec de culoare și de fantezie. Deși era de acum femeie în vîrstă, își păstrase totuși frumusețea, pielea îi era catifelată, ochii ei își schimbau culoarea în funcție de jocul luminilor și al umbrelor. A sărutat-o pe Leonora de parcă s-ar teme de farmece. „Ai grijă, draga mea, căci nu ai să mai fii aici printre noi. La Napoli nici patul cel mare nu-i face mai agreabili pe bărbați. Don Carlo? Lasă-l să facă muzică, tu să te interesezi numai de ceea ce compune el. Să cînți cu el împreună... Poate că în felul acesta... ai să reușești să-ți apropii pe acest spaniol ciudat.“

Marfisa rîdea de Lucrezia : „E o vrăjitoare bătrînă“. Nu s-au avut bine niciodată. Lucrezia o disprețuia pe verișoara sa mai frumoasă și mai strălucitoare.

Ar fi dorit să-i povestească lui Alessandro aceste vizite, dar față de dirijor cum să dea în vileag treburile intime ale familiei? Nu pentru că Luzzaschi nu ar cunoaște „sfintele“ relații din familia Este, dar aceste chestiuni nu sînt de discutat în fața muzicianului, care, oricît ar fi de stimat, este totuși plătit. Alessandro, de cînd poartă pălăria de cardinal, a mai învățat cîte ceva de la bătrîni prelați care slujesc la Curie. Ca prinț al bisericii trebuia să-și adapteze comportamentul la obiceiurile cardinalilor : să fie cumpătat, amabil, dar rezervat chiar și față de membrii familiei sale. Nu moștenise veleitățile strălucitului său unchi, cardinalul Ippolito al II-lea, în ce privește construcțiile monumentale și risipirea nelimitată a banilor. Dar era la locul lui în Sfîntul Colegiu și prezentase rapoarte utile cancelariei ducale despre treburile Curiei. I-au plăcut întotdeauna traiul bun, picturile, femeile, muzica. La Vatican în schimb i se reproșa adesea traiul prea lumesec pe care îl ducea. Dar cum, potrivit tradiției, familiei Este i se „cuve-ne“ pălăria de cardinal, Sfîntul Părinte Clemente, care, după cum se știa, nu prea îi agreea pe cei din această familie, închidea adesea ochii cînd Alessandro comitea abateri mai mult sau mai puțin grave. „Chiar dacă e un Este, nu e cel mai rău.“ În schimb nimănui nu-i putea trece prin minte că va fi posibilă o asemenea alegere de papă, cînd tiara va ajunge pe creștetul acestui Este.

Luzzaschi se afla atît în slujba lui Alessandro, cît și a ducelui Alfonso. Cele două sfere de activitate nu erau net delimitate, ci mai de-

grabă se contopeau, doar caşierul cardinalului şi vistiernicul ducelui se târguiau între ei asupra onorariului. Alessandro era mai apropiat de *maestro* decât ducele, care, deşi îi respecta pe muzicieni, îi considera totuşi ca pe nişte servitori ai palatului, la fel cu ceilalţi. Înainte de a intra în cinul preoţesc şi de a i se schimba întreaga sa situaţie, Alessandro trăise destul de modest, şi dirijorul îşi aducea aminte cum nu o dată a putut să-l ajute cu câţiva galbeni pe viitorul cardinal.

— Dacă totul merge bine, peste o săptămână...

Cardinalul era cel care rupse tăcerea când văzu că Leonora aproape dispăre în jilţul încăpător, în care şedea chircită, cu picioarele adunate sub ea, aruncându-şi la o parte batista. Chipul îi era umflat de plîns. Înainte de a fi venit oaspeţii, stătuse singură.

— Încă zece zile, cu voia eminenţei voastre. În fiecare dimineaţă parcă mi s-ar rupe câte o bucată din viaţă. Ce rămîne, Sandro?

— Te temi atât de mult de călătoria la Napoli?

— Dacă îmi permiteţi, prinţesă, să intervin, geniul lui Don Carlo la Napoli străluceşte cel mai tare.

— *Messer Luzzasco*, dumneavoastră rămîneţi aici. Eu sînt cea care mă duc între spanioli. Şi mă întreb dacă geniul luminează în *fiecare* ceas al zilei şi al nopţii. Acum, că nu mai e de ales, nu ţi-e teamă, Sandro, că poate totuşi nu a fost drept cum ai procedat cu mine?

Luzzaschi se ridică. „Nu aş dori să vă deranjez.”

— Rămîneţi, prietene. Mi-aţi fost maestru, vă cunosc, ştiu că ori-cînd... şi în orice chestiune îmi puteţi da un sfat bun. Dumneavoastră cunoaşteţi de acum bine muzica lui Don Carlo. Il cunoaşteţi bine şi pe el. Şi pe mine. Spuneţi-ne ceva care să ne consoleze, Luzzasco!

— Cum aş putea eu să ajung la nivelul orizontului excelenţelor voastre, Donna Leonora? Mă întreb cum aş fi citit madrigalurile dacă mi le-ar fi adus un muzician oarecare, sau vreunul dintre coriştii mei? Oare aş fi simţit ceea ce adineauri, poate exagerînd, am numit geniu? Sau poate că un domn atât de suspus ne-a deschis o cu totul altă cale? O cale care nu ştiu unde ne va duce? Mărturisesc că madrigalurile sale mă umplu de teamă. Cu cît le repet mai mult, cu atît compoziţiile sînt mai de nepătruns. Oare la ce s-a gîndit cînd — de parcă ar fugi de ceva îngrozitor — se înalţă, se prăbuşeşte, fără să ţină seama de nimeni, nici de cîntăreţ, nici de el însuşi? Mă întrebaţi, prinţesă, cum e soţul dumneavoastră? Să vă spun sincer: *Lui Venosa nu-i pasă de nimeni*. Acest lucru îl simte numai cel care îl însoţeşte în rătăcirile muzicii sale, de parcă ar fi pornit pe povîrnişul Infernului. Donna Leonora, soţul dumneavoastră e un om cu sufletul tulburat, care se luptă cu coşmaruri. Am văzut schemele unora dintre compoziţiile sale scrise pe spatele partiturilor, reprezentînd asemenea variaţiuni şi încercări, care numai în toiul nopţii pot fi aşternute pe hîrtie, poate la lumina

unui opaiț... parcă și dansează capetele de vrăbii. Dar el știa precis ce vrea, chiar și atunci. Acest lucru m-a interesat cel mai mult. Secretul genezei unui madrigal. Când și cum a găsit ritmul în timp ce se lupta cu ceva îngrozitor. Tremură de spaima morții în timp ce murmură frumoasele texte asemănătoare cu *rosa fresca*. Și din fiecare floare a sa se naște durere, moarte, părăsire, chin. N-am cunoscut pînă acum un madrigalist care să alunge prin cuvinte dulci norii negri în așa fel de parcă între timp s-ar gândi de-a dreptul la tînguirile lui Ieremia. Vă rog să mă iertați... m-ați întreat...

— Sandro, tu *înțelegi* ?

— Totul va fi bine cînd vei sosi la Napoli. Vei vedea cît de bine vei fi primită de toată lumea. Viceregele va da un bal în cinstea ta. Din cîte am auzit, Carlo va fi numit căpitan al gărzilor de cuirasați călări. Instalarea nu va întîrzia...

— Dar să trăiesc cu el, *acolo* ? !

— Nu veți locui în casa *aceea*... căci s-a mutat de acum într-un alt palat.

— Crezi că pata de sînge de pe mînă dispare mai repede decît de pe peretele unei camere... ?

— Spui lucruri îngrozitoare, Leonora. Tocmai acum... înainte de plecare ? Doar ai avut destul timp... dacă...

— Voi mi-ați ales bărbatul. Încă de copilă am fost învățată că o fată trebuie să se supună în toate : fratelui meu, cardinalului Casei noastre, ducelui. Știi și tu doar, Sandro, că am fost de acord cu toate acestea, așa cum spune maestrul Luzzaschi despre madrigalurile lui Carlo, *senza preparazione*... Nu, nu a existat timp de *pregătire*, dragul meu. Deodată... deodată... deodată a trebuit totul...

— Dar cu orice fată se *întîmplă* la fel.

— Uită-te în jur, oricine să fi fost din Ferrara, toți... toți sînt ca și mine, am crescut *împreună*... ne cunoaștem, vorbim la fel. Dar Carlo ? E posibil ca fiecare fată să pășească în camera nupțială *senza preparazione*... dar nu *cu el*. În orice clipă cînd mă aflu cu el sufăr din cauza norului întunecat. Sau parcă s-ar prăvăli peste mine un munte. Nu e un bărbat oarecare, iartă-mă, dar sînt de acum femeie, nu e un bărbat, ci... un munte, sau poate și mai mult. Știe să tacă în așa fel, încît nu știu în ce adîncuri îi rătăcesc gîndurile și poate tocmai atunci descoperă o cadență. Căci nu o dată s-a *întîmplat* de acum să întindă mîna de sub învelitoare, să-și caute bețișorul de staniu, să scoată hîrtie de sub căpății. Acest lucru îl preocupa chiar și atunci cînd rămîneam singuri. Nu la mine se gîndea... nu de mine se bucura... iartă-mă, dar voi, toți... întreaga Ferrară... voi m-ați dat prințului. Știți voi ce simt cînd din foșnetul hîrtiei, din scîrțîitul bețișorului de staniu, îmi dau seama că nu sînt altceva decît o fărîmă a legilor armoniei, nici

măcar un acord, ci doar un sunet în jurul căruia poate construi în toiul nopții o frază pe care dimineața o șterge iar ? Dragul meu, știi tu ce înseamnă pentru mine cînd simt că nu pe mine mă caută, că nu sînt pentru el decît ca un rînd' ce revine în versul lui Tasso, un fluture, o gamă de sunete, un zgomot îndepărtat, ca atunci cînd pornesc la drum căruțele ? Ca o împușcătură ? Vai, de ce spun asta ? De ce spun asta ? Tu nu poți înțelege, Sandro, că mereu ... mereu ... mîna lui ... Cum de poate îmbrățișa ... cu această mîna ?

Luzzaschi își dădea seama că acum nu mai poate pleca. Nu putea lăsa fata singură cu cardinalul slab de înger, despre care se vorbea și așa în Ferrara că de cînd a avut loc nunta, se acuză pe sine însuși, că e zdrobit de propriile sale îndoieli.

— Copilul, care ...

Bărbații se ridicară în picioare. Leonora nu spusese încă nimănui. Alessandro deveni din nou cardinal. Se duse la jilțul în care ședea sora sa vitregă și ingenunche. Muzicianul se aplecă să sărute mîna Leonorei. Totul era de acum hotărît. Căsătoria nu mai poate fi declarată *non consummata*, nu îngăduie legile divine și cele omenești. Un fiu trăiește adus pe lume de Donna Maria d'Avalos. Un făt se plămădește în pîntecul Leonorei. Cum o să se mai urască cei doi ... dacă și al doilea va fi băiat !

— Să vin cu tine la Napoli ?

— Ar fi doar mai rău, Sandro. Pînă la hotar mă poți însoți împreună cu Cesare. Nu e cale prea lungă. După aceea va urma, dragul meu, călătoria mea ciudată. Pînă cînd voi sosi în cetatea mohorîtă.

43

Domenico Micene, *magister* în științe juridice (între timp a avansat în ierarhia slujbelor), prim-judecător al Tribunalului Suprem Regal, începuse să citească, drept îndatorire la început de săptămîină, reclamația ce se afla în fața sa. În aparență era ticluită mai degrabă de vreun notar de la țară, căci nu semăna cu scrisul unui preot. Formulările erau necioplite, le lipseau subtilitățile avocațești, cerneala se decolorase repede, hîrtia era de proastă calitate, ca aceea care e folosită de obicei la țară. Atît în ce privește forma exterioară. Ca judecător se obișnuise însă să acorde importanța cuvenită și celor mai mici amănunte, care pot conta în contextul lucrurilor. Uneori o asemenea observație aparent neînsemnată poate valora mai mult decît dacă acuzatul,

supus la cel de al doilea grad de tortură, ar începe să mintă în dreapta și în stînga numai pentru a fi coborît de pe scripete.

„Noi... cei mai credincioși supuși ai regelui Filip, declarăm în fața Tribunalului din Calabria, că la Catanzaro, călugărul dominican Dionisio di Nicastro ne-a spus că trebuie să transmitem celor în drept stirea cum că Tommaso Campanella, membru al aceluiași ordin (care are experiență în astrologie și cunoaște influența planetelor asupra treburilor pămîntești), a declarat în fața unor oameni influenți că a sosit vremea ca în Regatul Napolitan să izbucnească o mare răscoală. Această răscoală ar trebui să înceapă la mijlocul lunii septembrie. Printre conjurații care pregătesc revoluția figurează și numeroși domni care ar dori să se rupă din slujba Coroanei Spaniole. Ei contează pe un număr mare de oameni înarmați și pe lîngă aceasta — după părerea sa — și pe Sfîntul Părinte, care știe de toate acestea și care, după reușita răscoalei, ar intra aici cu oștile sale... Se spune că în fruntea tuturor se află călugărul Nicastro și Tommaso Campanella, iar în afară de ei peste două sute de fețe bisericești, care trăiesc pe teritoriul Regatului, precum și mulți alții care nu sînt cunoscuți nominal, dar care, împreună cu surghiuniții ce se vor întoarce în momentul izbucnirii răscoalei vor lua și ei armele. În special, cei din jurul orașului Stilo se vor aduna în ziua de 6 septembrie, cînd flota turcească se va ivi în apele de la Reggio Calabria. Acesta ar fi semnalul, cînd vor lua cu toții armele. Răscoala s-ar îndrepta în primul rînd împotriva orașului Catanzaro, întrucît acest oraș a fost mereu credincios Coroanei Spaniole... Tocmai de aceea fratele Nicastro ne-a rugat pe noi, subsemnații, să-i lăsăm să intre în Catanzaro pe cei trei-patru sute de oameni înarmați care vor sosi în taină în timpul nopții. Noi, ca supuși credincioși ai Majestății Sale, am fi pus mîna pe respectivii, dacă nu ar fi vorba de fețe bisericești. I-am fi aruncat și în temniță, dar nu vrem să comitem vreo neregulă. În schimb, ca întotdeauna și în toate privințele, dorim să fim umilii slujitori ai Coroanei Spaniole... Eu, Francesco Strixeri declar cele de mai sus și le întăresc cu semnătura propriei mele mîini. Eu, Giantomaso di Francia semnez cu propria mea mînă. Eu, Giambattista Sanseverino mă alătur reclamației. Eu, Mario Fiaccavento declar ca și ceilalți cele de mai sus...”

Adnotarea Tribunalului din Catanzaro: „Această reclamație a fost prezentată la Catanzaro, în ziua de 25 august a anului amintit, la ceasurile douăzeci, în prezența auditorilor judecătorești regali Annibale Danco și Vincenzo de Lega, iar reclamanții au repetat și cu viu grai cele cuprinse în reclamația scrisă. Drept autentificare a tuturor acestora am întocmit prezentul document pe care îl înaintez instanțelor superioare, eu, subsemnatul Bernardo Guarino, șeful Secretariatului Regal al provinciei Calabria.”

Micene se gîndea în sinea sa că dacă ar trage o linie roșie peste întregul document și ar scrie pe el să fie depus printre actele trimise din „exces de zel“, nimeni nu s-ar mai interesa niciodată de această ineptie. Cine ar putea să presupună, cu mintea întreagă, că tocmai niște fețe bisericești vor lua legătura cu flota turcească. Da... da... din cînd în cînd sînt lansate asemenea vești... și iată mereu Campanella... Campanella... Călugărul figura de acum în registre. Dar o memorie bună valorează mai mult decît cele scrise. *Magister* Micene auzise că acum cîțiva ani acest Campanella o mai încurcase cu Inchiziția și totuși a reușit să scape teafăr de acolo, căci dacă nu ar fi așa, nu s-ar putea concepe că *din nou* el instigă la Catanzaro și în împrejurimi.

Relațiile dintre Tribunalul Suprem Regal și Sfîntul Oficiu nu sînt așa de simple și de netede cum își închipuie acești naivi din Catanzaro, care, ca să se acopere, au trimis documentul cu poștă specială la Napoli. Turcii... și personal un anume Murad Reis, pașă și amiral... ar trebui să fie nebuni ca tocmai acum, în timpul furtunilor echinocliului, să vină în ape atît de agitate cum sînt cele de la Reggio Calabria. Da, raporturile cu Inchiziția nu sînt deloc ușoare. În anumite chestiuni se ajută reciproc, dar această colaborare e destul de unilaterală. Părintele conducător nu refuză să dea anumite informații prudente, dar în schimb cere foarte multe, e bănuitor, îl supune cercetării pe judecătorul de instrucție, chiar și numai din obișnuință, încît persoana oficială se bucură cînd poate să scape teafăr din clădirea Sfîntului Oficiu fără ca inchișitorul să-i pună în seamă vreo tănuită lipsă de conștiinciozitate. Unii dintre călugării dominicani sînt veniți din Spania. Dionisio di Nicastro și Tommaso Campanella probabil că sînt fii de țărani din partea locului, care, pentru a scăpa de mizerie, au îmbrăcat încă din fragedă tinerețe rasa călugărească. Dacă se va duce la Sfîntul Oficiu și va cere informații despre Campanella, chiar și acest pas va fi suficient ca inchișitorul să pună el mîna pe acest caz. Și atunci va fi cu atît mai rău pentru acuzați. Dar dacă nu va face nimic — ce se va întîmpla cu cazul? Cei din Catanzaro au dreptate că nu îndrăznesc să se atingă de fețe bisericești, căci în asemenea cazuri o pot păți ușor. Dacă ar fi implicați numai laici, care să nu fie nobili, ceea ce nu rezultă din document, atunci toată chestiunea ar putea fi considerată cu ușurință ca fiind încheiată. La Catanzaro nu există un meșter de torturi experimentat, dar cu toate acestea se pricep să scoată din acuzat tot ce vor. O spînzurare, cel mult două, și nu se va mai agita nimeni pe acest țarm, nu vor mai aștepta să apară noaptea niscăi corăbii turcești inexistente.

Inchiziția nu are nevoie de tribunalul regal decît în cazul în care s-a pronunțat sentința ce stabilește vinovăția de erezie. În această

situație — întrucît Inchiziția nu poate executa sentința, ci doar stabilește vinovăția — acuzatul este predat, pe această bază, tribunalului laic. Cînd e predat, acuzatul devine un condamnat care va ajunge pe mîna călăului fie ca penitent, fie ca renitent. De aceasta depinde sfîrșitul său mai crunt sau mai blînd. Dacă își regretă rătăcirea, adică face penitență, călăul îl sugrumă cu lațul în închisoare, și doar cadavrul său ajunge eventual să fie ars pe rug. Dar dacă e îndărătnic, încăpățînat, atunci trebuie să suporte și tribunalul arderea pe rug a ereticului. Spaniolii sînt bucuroși să privească un asemenea spectacol care la ei constituie o adevărată sărbătoare. Dar aici, în Italia, și mai ales la Napoli, poporul se îngrozește, babele îngenunchează pe străzi și se jeluiesc. E îngrozitor mirosul de carne arsă.

Dar se găsesc întotdeauna și soluții de mijloc. Campanella și tovarășii săi nu trebuie dați neapărat pe mîna Inchiziției. Îi poate judeca eventual și tribunalul laic. Aici e vorba în primul rînd de chestiuni de ordine publică și nu de credință, deși referirea la mersul planetelor poate ascunde o oarecare erezie. Totuși Micene poate că își va îndeplini mai conștiințios datoria dacă mai întîi va raporta cazul la cancelaria viceregelui și va lăsa pe seama înțelepciunii Excelenței Sale soarta viitoare a întregii chestiuni. Totodată va trimite documentul la colegul său, doctorul Xarava, pentru că în privința primelor măsuri el e cel competent. La Madrid, dacă actele au ajuns acolo, totul e cercetat cu amănunțime și i se mai dă și peste nas persoanei oficiale care nu a respectat întocmai procedura. Să mergem deci la cancelarie, să aducă conștopistul de serviciu actele și să fie martor la predarea hîrtilor și notarul judecătoresc.

Trec zilele. La cazarma spaniolă a cavaleriei ușoare sînt aleși trei sute de flăcăi. Maiorul Spinelli e numit comandantul lor. Se zvonește că vor merge în sud, în Calabria, pentru a vedea „ce se întîmplă pe acolo”. Spinelli are o asemenea faimă, încît pe unde a trecut o dată, mamele își sperie copiii cu numele lui. Acum însă, împreună cu soldații se deplasează în sud și o persoană judecătorească, acest doctor Xarava, ca după caz să poată legaliza eventualele sentințe luate și executate chiar la fața locului. Vai de Catanzaro, se sușotește la cancelarie! Dar numai ei sînt de vină că îi paste primejdia. Judecătorul duce cu el și dispensă bisericească ce îi dă dreptul să poată audia și persoane bisericești și chiar să le aresteze. În schimb nu are dreptul să le tortureze și în nici un caz nu are voie să execute preoți, cel mult îi poate aresta și trimite la închisoarea cea mai apropiată a Inchiziției sau a autorităților laice.

Pentru această dispensă a fost necesară pecetea arhiepiscopatului. Cumnatul prelatului napolitan de serviciu, din pură întîmplare, se duce mîine la Catanzaro, mai repede deci decît Spinelli. Canonicele trans-

mite prin poșta secretă anunțul ca toți călugării să fugă din mănăstiri, care încotro, înainte de venirea zbirilor. Nu trimite scrisoare, dar îi înmânează cumnatului său inelul preoțesc care va atesta tot ceea ce negustorul de vinuri va spune în mănăstiri. Trece pe îndelete documentul în registrul de intrare și în cel de ieșire, îl mai ține vreo două zile prin sertare, și abia după aceea îl trimite înapoi, cu o poștă mai înceată, lui *magister* Micene.

Negustorul de vinuri a ajuns în Catanzaro cu două zile mai devreme decât călăreții lui Spinelli. Călugării aveau deci un răgaz pentru a se decide dacă rămân pe loc, așa cum le dictează conștiința, sau e mai cuminte dacă se răspîndesc în lumea gospodăriilor de pe cîmpuri și așteaptă acolo pînă se potolește furtuna. Campanella luă în mînă toiagul de pribegie în ceasurile celei de a doua nopți. Se strădui să ajungă pe jos la moșia prințului Roccella, și aici ceru adăpost la un țăran cu numele de Musuraca, care se dădu drept un binevoitor al său. Aici, la Roccella, a cerut hîrtie și a scris urgent o scrisoare către auditorul din Catanzaro. Il anunța că vești amenințătoare l-au determinat să părăsească mănăstirea și ar dori să știe dacă trebuie să se prezinte. Dacă e cazul, atunci o va face singur, din propria sa voință.

Dar Musuraca scăpase cîte ceva în fața vătăfilor de pe moșia prințului. Prezența unui om atît de primejdios poate dăuna bunului renume al ținutului, și excelența sa prințul ar lua în nume de rău dacă la el ar fi fost găzduit Campanella. Dar nici ei nu se puteau atinge de o față bisericească. De aceea l-au sfătuit pe țăran să-l îmbrace pe *pater* în straie lumești și să-l tundă în așa fel, încît să nu poată recunoaște nimeni tonsura călugărească. După aceea să-l ducă în vie, unde soldații vor putea pune mîna pe el. Nimeni nu va putea bănui atunci că a căzut în plasă un slujitor al Domnului.

Tommaso n-a îngăduit să i se taie părul. Aceasta ar însemna încălcarea regulilor ordinului. În rest, au făcut o legătură din rasa călugărească și Campanella a pornit în straie țărănești spre dîmburile din împrejurimi. Cel care îl conducea îi spuse că e vorba de o vie secretă, de o crămă despre care nu știu nici strîngătorii de dări ai prințului. Aici își păstrează el, Musuraca, vinul pe care a reușit să-l salveze de la dijma seniorială și bisericească. „Bea, călugăre“, îi spuse însoțitorul. Dar Tommaso abia de atins cu buzele cupa de lemn. În felul acesta Musuraca nu reuși să-l aducă în stare de beție, Tommaso își ciulea atent urechile și se trezi imediat cînd în zori năvăliră soldații călăuziți de țăran, care îi legară mîinile și îl urcară pe spinarea unui catîr.

— Nu spera prea mult că ai să scapi cu viață. Un țăranoi ca tine de ce se amestecă în treburile regilor și ale domnilor? Ia-ți rămas bun,

Tommaso. Dacă ești într-adevăr un om cucernic, așa cum propovăduiești, în ceasul din urmă să te rogi și pentru mine. Nu puteam să fac altfel, cred că înțelegi.

Primul interogatoriu a avut loc la Catanzaro. Audierea a fost condusă de judecătorul Xarava care era vestit în întregul Napoli că împarte dreptatea numai pe bani. Ca asesori legali și martori oficiali erau de față baronii Bagnara și Gagliato, moșieri din partea locului. Din toate acestea — adică din faptul că se vedea înconjurat numai de persoane laice — acuzatul putea deduce că a încăput pe mîna autorităților lumești și că e vorba de o procedură rapidă, de un proces penal așa zis sumar, după care acuzatul sau e executat pe loc sau e lăsat liber, dacă nu i se poate imputa nimic.

Xarava începu prin a citi textul unei predici ținute de Campanella, pe care cei prezenți o dictaseră imediat după ieșirea lor din biserică și au confirmat-o cu semnăturile lor. Așadar :

„Trebuie să observ — spusese *Fra Tommaso* — că pe meleagurile unde m-am născut nu numai stăpîni pămînturilor, dar și mănăstirile au ajuns să se învrăjbească ; printre cei excomunicați se află regi și în general catolici cucernici. Tocmai de aceea am considerat că a sosit timpul să anunț semnele prevestitoare ale sfîrșitului lumii... În predicile mele de pînă acum nu m-am ocupat de Regatul Napoli mai mult decît de alte țări, întrucît observ că în lume se petrec mari schimbări, iar semnele cerești indică sfîrșitul tuturor lucrurilor. Tocmai de aceea propovăduiesc acea Sfîntă Republică pe care atît de mult au dorit-o și au așteptat-o profeții și filozofii. Nu sînt un răzvrătit mai mare decît a fost Isaia, Ieremia... Socrate... Și dacă cercetăm mai bine lucrurile, oare cui i-ar reveni mai degrabă datoria de a propovădui această republică, dacă nu chiar dominicanilor ? Această Republică e sfîntă, așa cum indică și Apostolii. Dar mă gîndesc și la versetele 11 și 12 din cartea lui Ezdra, la viziunea vulturului și a leului...”

— Ai spus aceste lucruri, Tommaso Campanella ? Ce ai de spus ?

— Așa este. Dar îmi pot reproșa doar că poate am prevăzut sfîrșitul lumii prea devreme, deci am greșit ca timp. Am privit prea adînc în rînduiala marilor treburi divine. Dar altminteri nu am greșit.

— Recunoști că toate aceste cuvinte cu tîlc ascuns nu sînt decît o chemare evidentă la conspirație împotriva țării noastre ?

— Sînt nevinovat, și apoi, din partea spaniolilor merit mai degrabă recompensă, decît pedeapsă. Apelez la Rege. Dacă el va ordona o procedură dreaptă, atunci voi fi eliberat. Dar întrucît mi se aduc acuzații în baza legilor laice și nu a celor bisericesti, îmi declar dreptul de a mă putea sprijini și pe cuvîntul apărătorului meu.

În marea sală ședeau mulți. Mai ales din aceia care credeau că în asemenea ceasuri, cînd afară încep de acum să-și facă de cap călăreții

spanioli, e mai înțelept să se retragă sub aripile oblăduitoare ale tribunalului. Prin faptul că judecătorul i-a dispus un apărător, nu a ușurat încă cu nimic situația lui Campanella. „Dintre persoanele competente, prezente aici, ar fi cineva dispus să accepte apărarea călugărului fugar?”

Se prezintă De Leonardi. Era un bărbat mai în vîrstă, mergea des la Napoli în legătură cu diverse procese. Pînă se apropie de acuzat, găsi și formula.

— La primul cuvînt al acuzației, pe care am ascultat-o ca martor al acestei audieri, mi s-a părut și mie, ca bun creștin ce sînt, că aici nu se poate despărți procedura bisericească de cea laică. E posibil... ca învățăturile fratelui Campanella să încalce pe undeva regulile învățaturii creștine. Acest lucru, noi, cei pe care milostivenia Sfîntului Duh nu ne-a ales pentru a putea îndeplini misiunea de preot, nu îl putem hotărî. Pentru aceasta doar doctorii competenți ai Bisericii sînt demni. *Ergo*, previn tribunalul ca nu cumva, mînat de pasiuni, să se pripească în a lua vreo hotărîre. Căci nu putem ști cît de adînci sînt rădăcinile pe care și le-a înfipt în pămînt răsadul aparent plăpînd, unde și în ce anume se găsește aruncată sămînța tăgăduirii. Să nu mergem mai departe decît trebuie și de cît ne este permis. Tommaso e preot, *magister* al științelor sale. Poate că a greșit, poate că a făcut ceva ne la locul său. Dar acest lucru nu-l poate aprecia aici și acum instanța laică.

— Vă prezint scrisoarea arhiepiscopului din Napoli, în care ni se dă dezlegare în privința procesului împotriva unor fețe bisericești.

— Prea bine, domnule judecător. Dar nu există nici o iotă în această scrisoare care să spună că sînteți autorizat să procedați astfel chiar și atunci cînd se ivește *bănuiala ereziei*. Părinții dominicani care conduc Sfîntul Oficiu nu investesc... și nici nu pot investi persoane laice cu acest drept. Chestiunea e și mai delicată dacă avem în vedere că acuzatul este el însuși membru al ordinului militant al Sfîntului Dominic. Este evident că în primul rînd acolo, în sînul Ordinului, pot fi cîntărite vorbele și faptele lui Campanella. Or, iată că pînă acum nu a fost privat de dreptul de a ține predici și nu s-a aplicat împotriva lui cenzura totală. Locuiește în mănăstiri; aici și oriunde a umblat Tommaso. În ultimii ani în Italia. Sau poate că domnul judecător vrea să fie mai catolic decît papa? Se pricepe el în astfel de subtilități, cum e de pildă chestiunea profețiilor care prevăd sfîrșitul lumii? Căci pînă și regretatul papa Silvestru a rostit cu teamă cuvintele *Te Deum-ului* la liturghia care încheia anul o mie. Atunci întreaga lume creștină așa crezuse că în acea zi va avea loc sfîrșitul lumii. Acum *pater* Tommaso a prezis că această catastrofă universală

se va împlini la sfârșitul anului 1600. Și ce se va întâmpla dacă va veni într-adevăr ziua Judecății de Apoi? Excelențele voastre ne puteți da azi asigurări cum că bunii creștini nu trebuie să se teamă de acest lucru? *Summa summarum*, rog ca tribunalul să separe chestiunea „conspirației împotriva spaniolilor” de acuzația ce se aduce persoanei pe care o apăr. Predica ce a fost citită adineauri nu e potrivită ca pe baza ei să se formuleze acuzația privind crima de lezare a Majestății Sale Regelui Catolic. De aceea solicite punerea în libertate a fratelui Tommaso Campanella. Iar dacă în rîndul membrilor instanței ar exista cu toate acestea îndoieli întemeiate sau neîntemeiate, atunci pretind să fie întrebat direct Sfîntul Oficiu, ai cărui judecători nu pot fi acuzați de nimeni din lumea noastră creștină că ar trece cu vederea chiar și cel mai neînsemnat păcat. *Dixi*.

Afară dulgherii ridicau spînzurătoarea. La Catanzaro, de mult nu mai fusese execuție. Xarava îl cunoștea pe avocat, se mai întîlniseră la diverse procese. La palatul viceregelui avea o influență destul de mare. Nu de mult cîștigase procesul unui consilier într-o chestiune de moștenire. E adevărat că autoritățile locale sînt pornite împotriva lui Campanella, iar nobilii se tem că la cuvîntul său poporul se va răscula. Dar cazul nu-i nici pe departe atît de simplu, ca și cînd ar fi implicați într-adevăr numai țărani și oameni mărunți. Oare cine și cînd a vorbit cu turcii? Cine va putea dovedi că amiralul păgîn Murad Reis a fost în legătură cu Campanella? Tommaso e dominican, așa că nu se poate ști cine se află în spatele său, cine îl susține *acolo*, în sînul ordinului. Corb la corb nu scoate ochii. Deși încă de la bun început hotărîseră cu mărimile locale ca, împreună cu ceilalți, să-l trimită și pe Tommaso la eșafod, pentru că numai așa se va putea băga spaima în popor, în acest caz poate că nu a fost însă rău, că avocatul a indicat și o altă ieșire. Adevărul este că nimeni nu poate fi judecător mai sever ca inchiizitorul. E o regulă elementară în orice proces că dacă judecătorul vede un motiv cît de neînsemnat ca și Sfîntul Oficiu să cerceteze cazul, autoritatea laică nu are voie să stea nici o clipă pe gînduri, oricît s-ar împotrivi acuzatul și apărătorii săi. Pentru liniștea sufletului, cazul trebuie trimis acolo unde după toate acestea se și cuvine să fie trimis.

De altfel nu se cunoștea nici un precedent ca însuși apărătorul să ceară trimiterea cazului la Napoli, iar acuzatul nici măcar să nu protesteze. Stătea liniștit la locul său. Judecătorul îi mai puse o întrebare, poate că acuzatul va cădea în cursă :

— Ești de acord, Tommaso, sau protestezi, ca înainte de pronunțarea sentinței cazul tău să fie cercetat și de Sfîntul Oficiu? Rîști ca... sentința să nu fie ușoară.

— Sînt membru al Ordinului. Cum aş putea să-mi sustrag tocmai propriul meu caz din faţa celui judecător pe care eu însumi îl consider ca fiind cel mai competent?

Nu a înghiţit momeala. Judecătorul privi le cei doi baroni care figurau aici ca reprezentanţi ai nobilimii locale. Nu înţeleseseră mare lucru din toată această şmecherie juridică, au dedus doar din cuvintele judecătorului că azi nu va mai avea loc spînzurarea călugărului. De altfel acest lucru nici nu le-ar fi convenit prea mult. Cînd e vorba de viaţa şi de moarte, un astfel de preot le trînteşte în faţă cuvîntul Evangheliei chiar şi aici pe pămînt. Şi că pe lumea cealaltă poate face mult rău, acest lucru nu ar îndrăzni să-l nege nici confesorul domnilor baroni. Acuzatul să rămînă în închisoare, iar cu cea mai apropiată poştă să fie trimis sub pază, cu mîinile legate, la Napoli.

Campanella cunoştea într-atît legile, încît îşi dădeau seama că *hic et nunc*, aici, la Cantanzaro, singura scăpare de spînzurătoare era trimiterea cazului său la tribunalul ecleziastic. Că acolo ce i se va întîmpla... ce întorsătură vor putea să ia lucrurile, nimeni nu poate să mai ştie. Azi a scăpat de eşafod, poate privi înaintea plin de speranţă.

Nu se uită unul la altul, dar cînd Tommaso a fost dus din sală, reuşi să strîngă mîna lui De Leone.

44

Pomponio Nenna, Filomarino, Scipione Palla, Rocco Rodio, Muzio Effrem şi Ettore Gesualdo îşi aşteptau prietenul în curtea cetăţii din Gesualdo. Maestrul Jacques s-a scuzat invocîndu-şi reumatismul. Era un moment solemn cînd a început să bată clopotul din turn, cînd au început să bubuie tunurile de pe bastioane. În norul de fum, se desfăşură de pe cornişa de deasupra porţii drapelul cu leul negru.

Se pregătea o sărbătoare bărbătească, toată lumea ştia că Don Carlo vine singur, să vadă cum stau lucrurile la locul său de baştină, dacă s-au făcut toate pregătirile pentru primirea prinţesei. Sărbătoare de bărbaţi şi de muzicieni. Fiecare se gîndea că îi revine şi lui o parte din succesul volumelor de madrigaluri. Meşterul Baldini a dovedit că e un editor priceput cînd s-a angajat să le tipărească, deoarece în doi ani de zile trei volume au văzut de acum lumina tiparului, iar la atelierul său soseau din ce în ce mai multe comenzi. Madrigalurile gesualdiene au stîrnit interes în toată Italia. Don Carlo a devenit o

personalitate cunoscută datorită faimei sale ca soț al Leonorei d'Este, de compozitor de madrigaluri și de . . . protagonist al tragediei napolitane. Volumele sale erau incluse în colecțiile curților și caselor princiare, dar erau procurate și de fețele preoțești iubitoare de muzică și — după cum se zvonea — chiar și de curtezanele mai distinse din Veneția, care figurau pe listele Serenissimei. Așa că în scurt timp meșterul Baldini a terminat tipărirea și celui de al patrulea volum de madrigaluri, în care vor străluci cele mai multe dintre piesele noi, care nu au putut fi cuprinse în primul volum. În ochii prietenilor de muzică napolitani acest lucru constituia un mare succes, căci, pînă acum, Napoli rămăsese în urmă în întrecerea muzicală ale cărei focare erau, pe lângă Ferrara, orașul Sfîntului Marc, Roma și Mantua. Un compozitor napolitan a cucerit nordul care îi disprețuise pe cei din sud. La toate acestea a contribuit și cancelaria ducelui Alfonso, care a preluat trei sute de exemplare ale cărții și le-a anexat la dispozițiile trimise ambasadorilor. Aceștia urmau să se prezinte la altelele lor, pe lângă care erau atașați, și să le ofere în dar cîte un volum de madrigaluri, în primul rînd doamnelor cu multă influență. Dacă se va ivi un interes deosebit, vor putea primi cu fiecare poștă noi volume.

Politica de curte luă astfel sub protecția sa lucrarea lui Baldini și cînd Gesualdo sosi la cetatea sa, toți iubitorii de muzică din Napoli știau de acum de succesul volumului. Din multe orașe ale Italiei sosiră scrisori, iar gazeta care apărea în limba latină la Roma pomeni în mai multe numere ale sale despre această ediție. Se părea că succesul lui Venosa se răsfrîngea și asupra prietenilor săi napolitani.

Don Carlo sosi de la Napoli împreună cu un arhitect, cu un meșter constructor și cu majordomul său. Nu mai fusese la cetate de cînd îl înmormîntaseră pe bătrînul prinț. Totul arăta așa ca atunci cînd se refugiase aici și se pregătise pentru asediu. Acum deveniseră de prisos tunurile noi, extrem de scumpe, din care pentru prima dată s-a tras acum, cînd a răsunat salva ce a anunțat sosirea stăpînului. Sosiri de la Napoli la Gesualdo . . . din primii zori ai copilăriei, de-a lungul întregii sale vieți. Pe cînd era băiețel venea împreună cu mama sa în caleașcă sau pe spinarea unor catîri buiestrași, călare pe cai de vînațoare sau chiar și pe jos, însoțit de prieteni, oprindu-se din cînd în cînd pentru a poposi la rudele care locuiau în împrejurimi. Venea cînd înfrunzeau pomii sau cînd se pregăteau doar de primăvară, a văzut și zăpadă mare pe coline, crengile trosneau ca salvele de pușcă și se prăbușeau uneori pîrîind în drum sub povara neobișnuită. Gesualdo . . . Maria d'Avalos, care îi era verișoară, cunoscuse desigur castelul încă de pe vremea cînd fusese fetiță. Îi spunea „cetatea neagră“ și dîrdîia. Nu-i plăcea. Cînd au venit aici pentru prima oară ca soț și soție, era un soare arzător, pietrele crăpaseră pe fațada castelului, cu cîteva zile

Înainte căzuse jumătate din stema de piatră. Au considerat aceasta ca fiind de rău augur. Așa a și fost.

Prietenii de muzică așteptau în curtea cetății. Carlo se gîndea la mărețul *Castello* din Ferrara, la cele patru turnuri uriașe, crenelate, ale sale, la podețul care se ridică, la garda familiei Este care stă de strajă în fața porții. Aici drumul pentru trăsuri și pentru călăreți coțeste în sus pe coasta domoală a colinei. El, împreună cu alți copii, a urcat adesea pe jos coasta abruptă. Castelul are un etaj, în mijlocul curții se află o fîntînă de marmură frumos sculptată, proiectată în împărțitura din mijloc a curții romane compuse din trei părți. Ochiul său descoperă imediat ceva nou. De-a lungul cornișei de deasupra coloanelor ce susțin balconul se înșiruie litere cioplite în piatră, pe care, pentru a putea fi citite mai lesne, meșterul le-a vopsit cu o culoare închisă. Cine le-o fi conceput, cine le-a formulat, de ce...? „*CAROLUS GESUALDUS EX GLORI ROGERII NORTH: APULIAE CALABRIAE* (aici a căzut tencuiala și încă nu a fost pusă la loc) *GENERE COMSAE COMES VENUSII PRINCEPS*...” etc....¹

Ce legătură a putut să existe între familia Gesualdo și contele normand Roger, care s-a încoronat rege al Siciliei și în 1137 a intrat în Napoli? Încă de pe atunci, de pe vremea lui Roger, familia Gesualdo era cea mai de văză, membri ei au luptat împotriva maurilor, unul dintre ei a devenit episcop, a fondat o bibliotecă, i-au ajutat pe principii longobarzi. Au luat parte la vestita bătălie de la Scafati, de partea ultimului principe longobard, cînd Roger, care lupta mai slab pe uscat, a fost din nou înfrînt. Toate acestea a trebuit să le învețe în amănunțime, căci istoria familiei sale s-a împletit foarte strîns cu destinul orașului Napoli. Oamenii mărilor din nord încercuiseră orașul și au distrus tot ce se putea. Dar normanzii nu au găsit apă de băut și au fost nevoiți să se întoarcă cu corăbiile în porturile lor din Sicilia. Doi ani a trăit Napoli ca Republică liberă. Dar a urmat un nou asediu. În consiliu au rămas în minoritate cei care, asemenea strămoșului său, Federico Gesualdo, au susținut că „decît să ne plecăm capetele în jurul regelui nelegiuit, mai bine să murim de foame”.

Roger erva un cuceritor cu mîină forte. L-a prins și l-a întemnițat pe papa Inocențiu, apoi l-a constrîns să intre împreună cu el în Napoli și acolo, așa cum prevede obiceiul creștin, să primească din mîina lui coroana regală. Aristocrații s-au împăcat, de nevoie, cu normanzii. O nepoată de-a regelui a devenit soția unuia dintre Gesualzi, atunci au primit, potrivit obiceiului normand, titlul de conți de Comsa. De aici inscripția care vestește cu mîndrie — evident pentru Leonora — că fa-

¹ Carlo Gesualdo, din neamul gloriosului stăpîn al Apuliei și Calabriei, normandul Roger, din neamul conților de Comsa prinț al Venosei etc.

milia se trage din sîngele regilor normanzi. E o joacă a meşterilor în heraldică, dar ochiul stăpînului se opreşte asupra inscripţie noi, cam lăudăroase. Meşterul cioplitor nu a făcut o treabă prea grozavă. Cîteva litere de la începutul celui de al doilea rînd vor trebui să fie cioplite din nou. Va costa şi asta bani.

Aşa cum se cuvenea, Carlo a fost salutat în numele familiei de către Ettore Gesualdo, cu bereta scoasă de pe cap. După aceea a vorbit Pomponio Nenna, care, în calitate de cavaler imperial, era primul în rang. A urmat apoi o scenă drăguţă: prietenii s-au aşezat în semicerc şi şase dintre ei au început să cînte un madrigal care era cuprins în volum, dar pe care pînă acum ei nu-l cîntaseră încă.

*„Stea, cît tu priveşti uimită
ale cerului sfere minunate,
boltă cerească aş dori să devin,
ca pe mine să mă priveşti aievea,
în ochii mei să se oglindească
privirea-ţi scînteietoare,
şi veşnic să pot admira
frumuseţea-ţi strălucitoare“.*

Cîntau pe şase voci, printre ei cînta şi Palla, care era pomenit în rîndul marilor cîntăreţi ai Italiei. Se umplură deodată curtea cetăţii, balconul, colinele din jur. Dangătul clopotului, sunetul de orgă ce se revarsă din capelă, dar mai ales corul i-au ademenit pe oameni de prin casele lor, au fugit încoace şi şerbii care munceau pe cîmp. După madrigal s-a mai tras o salvă din mortierele încărcate numai cu pulbere şi fumul albicios, des, ce se revărsă prin ambrazuri, se întinse peste împrejurimile neobişnuite cu bubuitul tunurilor.

Prietenii veniră să-i sărute mîna. Aşa le cerea ritualul, dar Gesualdo se grăbi să-i îmbrăţişeze, mulţumindu-le prin cîteva cuvinte amabile pentru tot ce-au făcut. Îşi roti privirea prin curtea cetăţii. Dacă se gîndeşte la Ferrara, la măreţul *Castello*, la *Palazzo dei Diamanti*, la micul palat al Marfisei, la cele trei sute şaizeci şi cinci de camere din *Belriguardo* — cum ar putea numi această simplă ogradă, care, deşi e înconjurată de bastioane, nu e totuşi o *Rocca* serioasă, nu e o fortăreaţă care ar putea să facă faţă unui asediu adevărat? Lăsînd la o parte curtea şi frontispiciul revopsit, care acum arată destul de bine, totul seamănă mai degrabă cu un hambar lăsat în voia soartei. Iar oamenii cetăţii nu sînt decît nişte slugi ca toţi cei care trăiesc în Italia de sud muncind ca iobagi pe ogoare, prin bucătării, la străji, pe la acareturi. Dincolo de cîmp se zăresc cîteva sătuleţe. Gesualdo, oraşelul de cîmpie, se întinde în jurul cetăţii. Aici nu sînt toţi iobagi, dar cine

s-ar putea sustrage de sub îndatoririle față de senior ? Toată lumea trăiește într-un fel de pe urma prințului, așa că se cuvine să-l și slujească cu dijmă, cu robot, cu slujnice, cu gărzi pentru castel, dacă e cazul. Odinioară seniorii trebuiau să țină și oaste. Azi soldățeimea spaniolă e cea care apără regatul. Pe unde trece pîrjolește totul, așa cum **se întîmplă de obicei** peste tot unde armele se află în mîinile unor străini.

Aici o va aduce pe Leonora. Amintirile îl năpădesc de fiecare dată cînd revine după mult timp la Gesualdo, cînd trece prin odăi. Iată micul instrument la care cînta mama sa. Pe vremea cînd era copil, Donna Girolama cînta adesea cu frumoasa ei voce de alto. Acesta e portretul bunicului, care se numea Luigi. În galeria strămoșilor, pentru prima dată atunci se pictase în josul tabloului coroana de prinț. Trece pe lîngă o cameră. Nu intră. Stă doar cu mîna pe clanță. Ceilalți au rămas în urmă ; îi cunosc obiceiul, în asemenea cazuri dorește să rămînă singur, de parcă ar sta de vorbă cu spiritele strămoșilor săi. Vrea să se întîlnească cu amintirea Mariei ? La asta se gîndesc oare Palla, intendentul cetății, capelanul, cîntăreții ? Stă cu mîna pe clanță ; ceva îl îndeamnă, ceva îl reține. Se află și aici un instrument, cembaloul venețian. Nu, Maria nu prea îndrăgea muzica. Cînta doar la biserică, din obișnuință. Nu a interesat-o niciodată ce anume compunea Carlo. Venea rar în camera de muzică. Dacă totuși intra, prietenii de muzică parcă înmărmureau. Din cauza frumuseții ei ? Din cauza ochilor ei minunați, reci ? Din cauză că privirea ei trecea mereu nepăsătoare peste fiecare din ei ? Dar totuși acest instrument se afla în camera ei și Maria, cînd se plictisea sau, așa, avea chef, se juca cu clapele, improviză după placul ei. Rămase în fața ușii, cu mîna pe clanță, și în acest minut, pînă trecu mai departe, îl străfulgeră amintirea trecutului.

În salon nu găsește păienjenis, dar mobila e groasă, învechită. Patul cu baldachin din dormitor arată ca o barcă din timpuri străvechi. Miroase a aer închis, muced. Aici se va culca cu Leonora ?

Sufrageria e, fără îndoială, mult mai la locul ei, cu bufetul ei artistic încrustat, cu acest *cassettone* frumos. Bunicul său a aranjat-o, tatăl său, Fabrizio, a îmbogățit-o cu cîteva piese și tablouri. Acest tablou e darul unchiului Carlo. În curînd i se va putea picta din nou portretul, imediat ce se va termina procesul sanctificării sale. Trebuie să se uite și prin capelă. Se teme și aici de una dintre icoanele de la altar. Cînd a fost pictată, el și Maria erau proaspăt căsătoriți. Pictorul a vrut să realizeze o compoziție mai mare. Madona cu copilul în brațe e înconjurată în fundal de membrii familiilor Avalos și Gesualdo, aranjați în grupuri pitorești, cu îngeri care plutesc, după moda vremii, deasupra capetelor lor. Într-o parte el, Carlo, stă în genunchi, în mantia sa de prinț tivită cu hermelină, cu mîinile la inimă. De cealaltă parte, într-un grup de femei cucernice, dar așa ca să se distingă imediat dintre ele,

stă Maria d'Avalos, îmbrăcată în rochie neagră, cu voal negru. Citește o carte. E carte de rugăciuni ? E un zodiac ? Scrisul e înnegrit de acum pe paginile sale. Cît de blîndă și de iubitoare de litere a prezentat-o pe prințesă pictorul napolitan. Oare Maria citea într-adevăr ? Sau îi plăcea mai mult să scrie ... ? Amantului ? Scrisorele cu literele sale bătoase, așternute pe hîrtie într-o doară, în grabă, pe care le trimitea lui Fabrizio. „Vino, diseară, dragul meu“. Sau doar atît : „Mîine, după masă devreme, în sălașul vînătoresc“. Stă aici, pe acest tablou, imortalizată, blîndă, înghețată în vopseaua de ulei. Și ce va putea face cu acest tablou ? ... Nu-l poate arunca la gunoi, nu-l poate tăia în bucăți, căci e o icoană. Il va ruga pe Ettore să aducă niște oameni cu cernici care să-l dea jos de pe perete, să-l ducă la Napoli și să-l dăruiască familiei Avalos. Au și ei biserica lor, să-l așeze acolo, într-un altar lateral, unde nu va bătea la ochi. Capelanul cetății nu-și va putea ține predica în condițiile în care Leonora, ridicîndu-și privirea din cartea de rugăciuni va vedea chipul primei soții uitîndu-se la ea de sus, de pe perete.

45

Călătoria unei prințese prin Italia, cu cîțiva ani înainte de sfîrșitul secolului, cu toate că nu era un lucru neobișnuit, era totuși foarte costisitoare. La stațiile de poștă trebuia să se facă rost din timp de cai de schimb, de loc de dormit. Trebuiau stabilite punctele de ocolire, trebuia să se afle dacă seniorii pe pămînturile cărora se va desfășura călătoria considerau oportună sau nu o vizită de curtoazie la castelul sau conacul lor. Cît să dureze vizita, și cu ce ar putea Leonora să mulțumească pentru buna primire ? Ferrara e un mic Paris. Relațiile dintre casa d'Este și curtea franceză sînt excelente, ceea ce se oglindește și în modă. La Ferrara doamnele se îmbracă altfel decît în spaniolul Napoli. La Ferrara totul e mai degajat, mai liber, mai destins. Bucuria vieții e principiul de guvernare preamărit de familia Este, fiind, desigur, privilegiul celor suspuși, al celor avuți. Oamenii de rînd, țărani, arendașii, meșteșugarii sînt coplesii de biruri. Dar dreptul dur, marțial, al seniorilor e acum de domeniul trecutului, iobăgia nu mai există ca atare, cel mai răspîndit e sistemul lucrării pămîntului în parte. Unde ar putea să existe în această țară mică latifundii atît de mari cum sînt cele din regatul napolitan ? Doar proprietățile Gesualdo,

dacă le luăm la un loc, fac cît o bună parte din ducatul ferrarez. Numai că țarinile din nord valorează de zece ori mai mult decît cele din sud, unde vitele pasc pe cîmpuri aride, arse, unde sînt puține întinderi de pămînt și grădini irigate, vii bine îngrijite.

La Ferrara nu sînt străini. În decurs de patru secole, poporul acestei țărișoare s-a obișnuit cu cei din familia Este, care nu erau mai răi decît ceilalți despoți italieni. În perioadele lungi ale domniilor neîntrerupte s-a format o anumită orînduire de stat, pe care norodul Ferrarei o rabdă ca pe o povară firească. Vorbeau aceeași limbă cu stăpînul lor, foloseau același dialect. Le plăceau aceleași mîncăruri, îi urau deopotrivă pe ocupanții din Italia : spanioli, austrieci, venețieni, francezi, oștile papale. Cetățenii se uiau pieziș la luxul de la curte și erau nemulțumiți de felul de viață al ducelui, îi reproșau, vorbind între ei, că Alfonso ar dori să înghită toată Italia, că în trufia și în grandomania sa ar vrea să se înalțe deasupra tuturor, că îi privește de sus pe toți ceilalți domnitori italieni. Toate acestea necesitau enorm de mulți bani, și de aceea urau lipitorile ducelui care stabileau birurile, arendașii care strîngeau dările, taxele puse pe pîine, pe vin, pe fructe. Miturile erau la ordinea zilei, iar unii dintre membrii nobilimii ferrareze primeau bani de la persoane obscure în schimbul unor intervenții aducătoare de venituri grase. Dar cu toate acestea, orașul considera drept propria sa cauză tot ce contribuia la mărirea casei Este. Cine s-ar fi bucurat de o frumoasă sărbătoare orășenească, dacă nu ar fi urmărit cu atenție sosirea unor ambasadori și oaspeți străini? Norodul orașului era „invitat” la cîte o serbare publică, la turnurile cavalerești, la procesiuni, la marile liturghii din zilele de sărbătoare, la care participa toată lumea. Muzica din turnurile mărețului *Castello* putea fi ascultată de oricine, duminica, înainte de amiază. Alfonso era trufaș doar față de principii. Cînd trecea prin oraș, așa cum îi era obiceiul, îi tutuia pe toți ca un părinte. Avea zile bune și zile rele, dădea zestre fetelor orfane sau respingea petiționari îndreptății. Așa e rostul vieții, în general toți bărbații sînt la fel. Și pentru că decenii de-a rîndul domnise pacea la Ferrara, străinii treceau bucuroși pe aici, mai ales din și spre Veneția. Erau mulți vizitatori francezi. Călătorii care veneau de la Paris obișnuiau să se oprească aici, și, mai ales în timpul carnavalului, se delectau privind plăcuta forfotă a orașului. Italia era mare, veneau și plecau o mulțime de călători, drumeți, călugări, studenți. Fiecare spunea cîte ceva despre lucrurile îndepărtate, iar cel care se interesa de ele își putea forma o imagine despre cum e viața la Napoli, în Orașul Etern, la Florența, la Milano, la Genova. În felul acesta se formase o ierarhizare a vieții italiene. Dacă ar fi fost să se clasifice situațiile bune și rele, pe primul loc s-ar fi situat orașul Sfîn-

tului Marc, după care ar fi urmat Ferrara. Napoli ar fi ocupat locul penultim, înainte de Palermo.

De fapt Fontanelli cunoștea toate aceste lucruri foarte limpede, el singur se intitula, nu fără o oarecare autoironie, „mareșal al drumurilor italiene”. Era om de lume, nu renunța la burlăcia lui și, pe lângă cardinalul Alessandro, — dacă era nevoie — știa să fie tot atât de mieros, blajin, puțin ipocrit, de parcă ar fi îndeplinit rolul de canonic. Fontanelli a fost cel care s-a întors la Ferrara pentru a organiza suita și a o aduce pe Leonora la Gesualdo, unde prințesa urma să se instaleze (el îi spunea în chip mult mai pretențios : „investitură”) ; apoi, peste câteva săptămîni vor „intra” în Napoli. Tot acest ceremonial se datora simțului diplomatic al lui Fontanelli. Familia Este ar fi vrut să treacă oarecum sub tăcere faptul că pînă la urmă Leonora s-a măritat cu un supus, cu unul dintre cei o mie de vasali care erau obligați să-i aducă osanale Regelui Catolic. Cînd va ajunge la Napoli, Leonora va fi doar una dintre cele o sută șaptezeci de prințese. Cel mult uriașa avere Gesualdo îi înălța deasupra posesorilor mai săraci ai blazoanelor principiare. Dar în ce privește eticheta, Gesualdo se afla în aceeași situație ca și vlăstarul ponosit al unei familii de *princeps* scăpătat. În schimb, sosirea la Gesualdo va fi de-a dreptul principiară. Aici exista cetate, castelul era înconjurat de proprietăți, stăpîna va fi primită cu salve de tun, cu procesiuni populare, cu serbarea culesului portocalilor. Drăgălașa Leonora își va putea închipui pe drept că a nimerit într-un principat „independent”. Toată lumea se va prosterna în fața tinerei stăpîne, cu toții vor căuta să-i facă pe plac. Nu o va înghiți Napoli, marele oraș cu jumătate de milion de locuitori, cu forfota sa de fiecare zi. Pe Scappanapoli nu va constitui un eveniment deosebit că a venit în oraș o damă din nord. Numai să nu regrete, ca cea dintîi soție, să-raca. Fontanelli trebuia să se gîndească și la asta. A și vorbit odată cu prințul despre acest lucru și de mai multe ori cu cardinalul. Trebuie așternut praf peste amintiri, peste faptul că în spatele căsătoriei cu Leonora se ascunde mult controversata tragedie. Acest lucru nu mai poate fi șters din cronicile de familie, actele sînt păstrate la tribunal, documentele s-au răspîndit în toată Europa, căci la vremea respectivă drama Gesualdo a figurat pe primul loc în rapoartele de actualitate ale ambasadorilor. De ce să simtă Leonora adieri de gheață ? Se poate presupune că o doamnă Carafa sau o mătușă Avalos va face o remarcă nelalocul ei, nu va primi salutul Leonorei, sau va cere vice-regelui să nu ia parte la vreo recepție în același timp cu „a doua” soție a lui Gesualdo.

Nu-i era de loc ușor lui Fontanelli. Doar dacă cineva e om de lume, curtean, poet, dansator, spadasin, întreține o corespondență vastă și cunoaște Italia ca pe propria sa palmă, e prieten deopotrivă cu căpe-

teniile bandiților din Abruzzi și cu unii dintre cardinali, numai atunci își poate asuma un rol ca cel pe care i-l încredințase Alessandro. Nu era suficient ca Leonora să ajungă teafără și scutită de aventuri în provincia napolitană. În noua sa patrie, nevasta lui Gesualdo va trebui să vadă numai ceea ce este frumos. Va trebuie să fie apărată împotriva oricărei impresii care ar putea să-i umbrească buna dispoziție. Și toate acestea cu atât mai mult, cu cât acum știe și Fontanelli că prințesa se află în fața bucuriei de a deveni mamă.

Înainte de plecare i se dau și Leonorei indicații politice. Cît e ziua de lungă șade în cancelaria secretă, i se arată documente, ore în șir ascultă glasul pedant, părintesc, al consilierului. Va trebui să fie atentă la asta și la asta, să aibă mereu timp liber pentru a-și primi compatrioții, mai ales pe cei care vor fi trimiși de duce sau de cancelar. Va trebui să se întâlnească din cînd în cînd și cu agenți secreți. Aceștia, ca să fie mai simplu, se prezintă de obicei în veșminte de călugăr. Să urmărească în primul rînd atitudinea cardinalului Gesualdo. Arhiepiscopul are o mare pondere la Roma, cuvîntul său poate exprima veto-ul tuturor cardinalilor spanioli în cazul în care chestiunea Ferrarei va ajunge să se hotărască la Curie.

Pe măsură ce se apropia ziua de rămas bun, Leonora se simțea înconjurată de o atmosferă din ce în ce mai rece. De acum nu se mai vorbea cu ea de parcă ar fi fost doar o păpușă. În camera cancelariei a priceput clar că ea, Leonora, care a împlinit douăzeci de ani, va constitui avanpostul puterii Este în sud. Va trebui să influențeze nobilimea napolitană, va trebui să facă totul pentru a putea ajunge în relații de prietenie cu soția noului vicerege, a contelui Olivares, care e o Fonesca. Va trebui să urmărească modificările politicii hispane, care e valabilă la Napoli, și va trebui să și raporteze toate acestea. Va primi un *clavis*, cheia cifrului secret. În schimb reperul, acel număr secret care se ia ca bază la citirea cifrului, va trebui să-l țină în minte, și nu-i va fi permis să-l scrie niciodată. În această după-amiază, doamna prințesă va putea rezolva acasă cîteva probleme. Mîine, cînd va binevoi să vină din nou la cancelarie, va aduce transcripțiile. Și cum Donna Leonora în viitor se va ocupa mult de notele muzicale, cancelaria a elaborat și un sistem care transpune literele în semne muzicale. Va trebui să-l studieze și pe acesta cu grijă. Nimic nu va părea mai firesc ca faptul că trimite în dar cîte o piesă muzicală prietenelor vechi. Cînd dedicația va fi semnată „Leonora“, litera „L“ va fi scrisă altfel decît de obicei, mai cu avînt, ceea ce va constitui consemnul secret, iar cancelaria va proceda îndată la „descifrare“. La Napoli nu poate conta pe sprijinul nimănui. Nu are voie să inițieze în secretul ferrarez nici o damă de conversație, domnișoară sau slujnică. În fine, va lua și cîteva

porumbei. Sînt un soi rar, blînzi, abaşaţi. Dacă îi va mîngîia şi le va da drumul, după cîteva ore vor ciocăni în fereastra cancelarului.

Seara o vizitează Fontanelli, care ştia şi el că Leonora va trebui să treacă prin calvarul prinţeselor care pleacă în străinătate. Din partea sa doar atît ar mai dori să adauge la sfaturile primite de Leonora, că acolo, la Napoli, va fi mereu cineva care o va urmări ce face, ce scrie, ce spune. Poate chiar şi ce gîndeşte. Cine va fi acea persoană, nu o va putea afla niciodată, după cum nu va afla nici din însărcinarea cui e spionată. De la Roma a venit ordinul sau mîna Madridului se întinde pînă acolo ? Să nu uite nici o clipă că acolo, printre străini, Leonora nu va fi o persoană oarecare.

— Şi Carlo ? Ce va putea şti soţul meu despre toate acestea ?

— Carlo e prinţ, şi dacă mi-e îngăduit să spun astfel, e doar în mică măsură *homo politicus*. Pe el nu-l interesează mersul lumii. E uşor influenţabil cînd are de-a face cu treburi publice. Dacă în muzică e primul... apoi, în chestiunile politice... e mai degrabă nepriceput. Să nu vă încredeţi nici în el, Donna Leonora. Nu pentru că şi-ar trăda soţia. Dar poate să facă, fără să-şi dea seama, vreo remarcă, poate să cadă în vreo cursă din care nu poate ieşi decît ceva rău. În sfîrşit, ştie Donna Leonora ce este aceea o mină şi o contra-mină la asediul cetăţilor ? Va trebui să fiţi pregătită că atunci cînd veţi auzi şoptindu-vi-se de după evantai, poate că noua prietenă tocmai vrea să afle ceva de la Excelenţa Voastră, ceea ce va putea vinde pe bani buni vreunui ambasador sau nunţiu papal.

— Mă trimiţi într-un cuib de vipere, Don Alfonso ?

— Dacă mi-e îngăduit să spun aşa, cuib de vipere e tot ceea ce nu e căminul nostru. Dar pentru că Donna Leonora a acceptat căsătoria cu napolitanul Gesualdo, trebuie să cunoască şi raţiunea acestei căsătorii din punctul de vedere al familiei Este. Ferrara vrea să se asigure şi soţia lui Gesualdo va trebui să îndeplinească în acea provincie un rol de parcă ducele Alfonso şi-ar fi construit acolo o cetate.

— De fapt de ce trebuie să fac toate acestea ?

— *Nu aveţi de ales*, prinţesă. După alfa urmează beta. După cum spune zicala : fiţi înţeleaptă ca şarpele, şireată ca vulpea...

— Şi dacă voi constata că soţul meu... deliberat sau poate fără să vrea... lezează interesele ferrareze ?

— Să nu presupunem acest lucru, Donna Leonora. N-aş dori să vă răspund la această întrebare.

— La cancelarie au folosit de multe ori expresia *salus rei publicae* (Totul în interesul binelui public ferrarez). Care e aici conţinutul adevărat al acestei zicale, Alfonso ?

— Să dea Domnul să nu ajungeţi niciodată în faţa unei asemenea răscruci.

— Doar cu atât mă încurajați? Nu-mi spuneți că devenind soția lui Gesualdo, Carlo e stăpînul meu și că el dispune de mine?

— Copilul să vi-l creșteți, doamna mea, în spiritul dragostei față de tatăl său. Dar dumneavoastră nu veți uita, cît o să trăiți, că în vine vă curge sînge Este, și că veți rămîne întotdeauna ferrareză.

Rocco Rodio era cel mai în vîrstă dintre cei prezenți. Chipul brădat, barba mare și părul cărunt îi dădeau lui Rocco o înfățișare de patriarh, fiind unul dintre membrii cei mai sîrguincioși ai „academiei gesualdiene”. Pornise pe drumul său cu teamă, tatonînd; în ceea ce-l privește, experiențele cromatice au fost cele care l-au apropiat de Gesualdo. În *Regole di Musica* și-a sintetizat întreaga viață. Spera că dărnicia prietenului său de rang înalt îl va ajuta să-și tipărească regulile muzicale.

Nici Pomponio Nenna nu era cu mult mai tînăr decît Rodio, dar își urma calea cu abilitatea unui om de lume. Era atent la dorințele celor puternici și se găsea mereu cîte un mecena care îl ajuta să-și publice volumele de madrigaluri. Își pregătea de acum cea de a opta carte pentru tipar. A fost mult timp în slujba curților princiare, cunoștea importanța rangurilor. De cînd a obținut mult-doritul titlu de „cavaler imperial”, purta sabie și pînteni, iar pe tunica servitorului său a pus să i se brodeze blazonul.

Muzio Effrem era mai tînăr, nu atât prin ani, ci mai ales ca temperament. Era un teoretician cu spirit combativ, plin de elan, gata de întorsături, apoi încăpățînat. Gustul său — în această perioadă a vieții sale — se potrivea cu cel al lui Gesualdo. Urmărea cu suspiciune „renegarea” florentinilor, considera că monodia e o experiență nesigură, ținea la polifonie, dar în privința cromatismelor era și el adeptul unor experiențe mai cutezătoare. Pe acest muzician pasionat nu l-a condus nici un considerent deosebit, de căpătuială, cînd s-a atașat micii lumi a lui Don Carlo și a început să propovăduiască noutatea madrigalelor lui Gesualdo.

Ettore Gesualdo era un excelent cîntăreț la violă și la lăută. Era firesc că s-a pus în slujba distinsului său unchi de-al doilea, uneori ca nobil-străjer, alteori cu ghitara sa. A învățat mult de la Scipione Palla, care era cîntărețul cel mai vestit în cercul „intern italian”.

Palla avea o părere diferită de a celorlalți. Cercul lui Gesualdo ținea la polifonie și considera că preamărirea unei singure voci cu acompaniament instrumental este o experiență „alchimistă”. În schimb Palla fusese încîntat încă la Roma de cîntecele lui Caccini. Cînd vocea lui Caccini se înălța din madrigalul cîntat pe mai multe voci, ceilalți cîntăreți își domoleau cîntecul, marcîndu-și doar rolul pe lîngă artist,

ca apoi, ca prin farmec, să înceteze deodată, iar volumul puternic, răsunător, al lui Giulio să pună stăpînire pe întregul oratoriu. Caccini îl recunoștea pe Scipione Palla drept maestru al său. Dar în acest caz, maestrul simțea că discipolul său îl depășește. Caccini corespundea des cu Palla, îl chema la Florența, la Camerata. Dar Palla avea un cuib bun, călduros, la Napoli; prietenia lui Gesualdo i-a întărit intenția de a rămîne deocamdată aici, cu atît mai mult, cu cît arta sa constituia unul din punctele de atracție ale capitalei. Cînd tenorul său începea să răsune la marile liturghii, mii de cuvioși îl ascultau, că nu mai încăpeau în catedrală. La Napoli i se atașase Fontanelli. În jurnalul său, în care își notase renumita călătorie, acesta scrisese că „cei care l-au auzit pe Palla la Napoli au înnebunit cu toții după el, sînt și eu copleșit de cîntecul său...“ Dar Palla devenise totuși „suspect“ printre polifoniștii ortodocși. Prietenia sa cu Caccini îl îndemnase să încerce și el acele „arii“, cum se numeau la Florența, pe care Caccini le compusese pentru sine în *Euridice* a lui Peri și — după cum îi scrisese — în bună înțelegere cu textierul Rinuccini, lucrau de acum la o complet altă variantă a *Euridicei*, compusă de Caccini.

Pentru acest eveniment însemnat, Ettore Gesualdo adusese lăută, violă, gitară. În afară de aceasta, a căutat partiturile tipărite sau aflate în manuscris ale muzicienilor prezenți și s-a angajat că va cînta el la alto, dat fiind că vocea sa putea atinge registre neobișnuit de înalte.

Primul sunet a fost bubuitul tunurilor, care cutremură pereții, și muzicienii își astupară speriați urechile. Afară vuiau clopoțele, reînviase tabloul solemn care îl înțîmpinase pe Don Carlo acum cîteva săptămîni. La sosirea Leonorei, ceremonialul s-a amplificat. Cu cîteva zile în urmă nobilii din împrejurimi, foștii sau actualii vasali, prietenii și cavalerii aflați în trecere, au fost rugați să alcătuiască un detașament călare care o va înțîmpina pe Leonora la hotarele proprietăților prințului și va însoți într-o cavalcadă festivă oaspeții ferrarezi pînă la castelul-cetate din Gesualdo.

De data aceasta nu se puteau zgîrci. Trebuia să facă paradă cu tradiționala ospitalitate meridională, cu ploaie de flori, cu cor de fete, cu munți de portocale, cu veșminte țărănești colorate. Din păcate, Fontanelli nu era aici ca să-i poată ajuta; conducea suita **Leonorei**. Așa că Giulio Gesualdo și-a asumat rolul de a pune pe cai nobilimea locală, de a alege fetele mai arătoase de prin sate, care se vor aduna la poalele cetății spre a o primi cu entuziasm sudic pe stăpîna Venosei.

Leonora a parcurs cele mai proaste drumuri din regatul napolitan în lectica sa încăpătoare, care era purtată de doi catîri în față și doi în spate. În felul acesta nu a fost nevoită să simtă grozăviile drumurilor, iar blindele animale au găsit și printre stînci acel ritm uniform,

care a legănat-o pe prințesă pe tot parcursul călătoriei. Se gîndea că aici, în acest ținut monoton, timp de ore întregi nu se poate vedea nimic, satele sînt rare și chiar și ceea ce se vede e foarte sărăcăcios — casele, bisericile, conacele. Doar din cînd în cînd se înălța la marginea orizontului cîte un castel măreț, luxos. Totul era părăginit, învechit, în raport cu bogatele meleaguri nord-italiene, aici doar *Mater Natura* își risipea cu ambele mîini darurile. În ceața toamnei timpurii, printre umbre fine, străvezii, sclipea din depărtare *fata morgana* unei cascade, o ploaie de flori deasă, colorată, părea să cadă asupra drumului, acoperind totul, toate glodurile potecilor proaste, noroioase, cu covorul său meridional.

Acesta a fost ultimul popas înainte de Gesualdo. Fontanelli luase de acum legătura cu pîlcul de călăreți ce țineau de lumea lui Venosa. Mai aveau timp cît să adape animalele și să se înviorizeze puțin stînd la umbră. Părul Leonorei a fost prins în coc înalt, iar ea a trebuit să-și schimbe veșmintele în cortul ridicat la repezeală. Parfumuri pariziene au șters broboanele nădușelii din timpul drumului, puțin fard pe față, cîteva trăsături de pensulă pe la sprîncene și Leonora d'Este șezînd în lectică, zîmbea cu grația sa de fată tînără. Căci cine îi vedea silueta, putea observa de acum semnele apropiatei sale maternități.

Cei cu privirea ageră văzuseră alaiul la marginea orizontului. Din corpusculii întunecați și împrăstiați se formau și se dezvoltau contururile tot mai largi ale petelor de culoare. Tabăra Leonorei era așezată puțin mai sus, e coama dealului. O sută de arcași călări purtînd stema familiei Este, și o suită încă pe jumătate de numeroasă, atît cerea rangul Leonorei și nesiguranța cunoscută a drumurilor de la Roma la Napoli. Suita era alcătuită din preot, maestru de muzică, bucătar, jupîneasă, cameristă, doamnă de companie.

Gesualdo călărea în fruntea detașamentului, pe iapa sa albă. Contrastul dintre alb și negru îi scotea în evidență eleganța spaniolescă. Pe platoșa sa de argint străluceau razele de soare, penajul de la pălăria sa înaltă flutura, arcuindu-se în urma sa. Deasupra hainelor negre îmbrăcase o scurtă mantie de hermelină, care, în căldura mare, se dovedea a fi destul de incomodă, dar nu se putea renunța la ea, căci așa o cerea rangul. Giulio și Ettore Gesualdo reprezentau familia mai restrînsă. În urma lor veneau cam cinci sute de călăreți. Printre ei se aflau și cîteva amazoane mai îndrăznețe, care s-au gîndit că această cavalcadă e un bun prilej pentru a o cunoaște mai devreme pe Leonora, pentru a o cerceta, a o critica și pentru a informa de urgență lumea castelelor din jur despre „ferrareză” — privită cu ochi de femeie.

În majoritatea lor, domnii erau îmbrăcați în negru, cu gulere cît roata carului, care îi obligau să-și țină în sus bărbiiile. Adjutanții

alcătuiau rîndul al doilea. La un semn al lui Giulio s-au oprit cu toții. Cine avea arme de foc, le luă în mînă și chiar dacă nu la unisono, dar cu o atît mai mare înflăcărare își descărcau flintele în aer. La aceasta se cuvenea să răspundă și călăreții Ferrarei. Numai că ei erau arcași, așa că și-au descărcat la comandă doar pistoalele care fuseseră ascunse în gențile de la șea, dar acest lucru l-au făcut cu exactitatea unei adevărate salve.

Leonora ieși din cortul ei de brocart verde, pe care i-l dăruise ducele Alfonso la plecare. În vîrfurile stîlpului de susținere al cortului strălucea coroana princiară, iar în cele două colțuri din față erau așezate, de o parte și de alta, stemele Este și Gesualdo. Prințesa porni, proaspăt coafată, îmbujorată, îmbrăcată într-o rochie verde, cu o nuanță ceva mai deschisă decît pînza cortului. Deja culoarea a contrariat puțin amazoanele, căci de cînd spaniolii erau stăpîni la Napoli, negrul era singura culoare demnă de damele nobile. Leonora parcă s-ar fi cu culorile Ferrarei „galice”. „O să regrete”, murmură una din dame, privind pe rînd cortul, suita, domniile, catrîii, și oprindu-se la chipul Leonorei. Nu se putea spune că e atît de frumoasă cum fusese, odinioară, Maria d'Avalos. Dar avea o drăgăleșenie firească, un zîmbet de copilă, o umbră de sfială, un fel de început de îndrăzneală, un strop de ironie care, toate, licăreau pe obrazul ei. Așteptau cu toții curioși să-i audă glasul, să vadă cum se vor desfășura prezentările... Cum se va comporta, cum va pretinde să fie salutată, dacă va aștepta cu trufie de prințesă să i se sărute mîna chiar și de către doamne... sau se va comporta ca *prima inter pares*.

Venea din nord, dintr-o țară italiană pe care o despart de Napoli mai multe țări și provincii. Și totuși, aceeași limbă italiană o vorbesc cu toții, cel mult în dialecte diferite. Se înțeleg, desigur, între ei, cel mult rîd de accentele atît de diferite.

Se cuvenea ca în fața cortului să fie întins un covor, ca Gesualdo să se lase într-un genunchi în fața Leonorei, iar femeia să-l ridice și să-l îmbrățișeze. Ce mult e de cînd nu l-a văzut pe Carlo! Cît de străin îi pare îmbrăcat în haine princiare de paradă, cu platoșă, cu pălărie mare! Cît de străină pare și Leonora cu reflexele sale de catifea, fardată de sărbătoare și totuși — în jurul ochilor, în linia gurii — parcă puțin schimbată, suferindă.

În baza dreptului de aparență la familia Gesualdo, primii ingenuchează Giulio și Ettore. Carlo face prezentările. Leonora, spre bucuria tuturor, îl îmbrățișează pe bărbatul mai în vîrstă și apoi pe cel mai tînăr, acordîndu-le, de o parte și de alta a obrazului, cîte un sărut abia schițat. După aceea urmează ritualul obligatoriu. Regulile spaniole cer ca femeilor, în măsura în care pot fi de față, să nu li se acorde înțietate, ci să fie prezentate doar *după* soții lor. Leonora

zărește însă doamnele, și ca și cum s-ar fi plictisit de atâtea chipuri de bărbați necunoscuți, fără să se sinchisească de praful drumului, de scaieți, se îndreaptă spre ele aproape alergînd și fără să aștepte nici o prezentare, le îmbrățișează. „Vă mulțumesc că ați venit“.

Cuvîntul „tu“ sună ca o muzică neobișnuită în acest fermecat cerc de cretă spaniol. Damele — numai ochi și urechi — se înmoaie, unele lăcrimează, fac semnul crucii pe fruntea Leonorei. Toată lumea uită deodată de frazele curtenitoare obligatorii, zarvă de femei umple cercul alcătuit din bărbați; încît izbucnesc cu toții în rîs, și în primul rînd Fontanelli, maestrul de ceremonii. Spune cu supărare prefăcută: Donna Leonora, Excelența Voastră îmi încureați toate socotelile, și dacă nu aveți nimic împotriva vă conduc înapoi la locul dumneavoastră și începem din nou prezentările.

Dar pentru toată lumea aceasta e de acum doar un joc drăguț, destins. Se întrerup unii pe alții, nu mai există acel ritual sever, ca atunci cînd ar sosi un grande spaniol sau soția sa. Localnicii îi înconjoară pe ferrarezi, făcînd de acum și cunoștință cu ei. Întîietate are rangul și nu vîrsta celor ce sînt prezentați: prinț, duce, marchiz, conte, doi viconți spanioli, baroni și la urmă nobilii fără titluri. În ochii lui Fontanelli, singurul inconvenient îl constituie faptul că printre cei prezenți se află un abate, un prepozit și doi prelați încă nehirotonisiți, vlăstari de-al doilea sau de-al treilea ai unor familii senio-riale, cărora li se cuvine o demnitate ecleziastică și un *stallum*. Ca slujitori ai Domnului ar trebui să aibă întîietate, aici însă au venit călare împreună cu ceilalți și doar bereta, pălăria de prelat, crucifixul și lanțul de la gît arată că fața bisericească poate aștepta în mod justificat să i se dea întîietate. Ii e greu lui Fontanelli, de aceea toată lumea îi și apreciază munca sa plină de răspundere. Maestrul de ceremonii ferrarez își șterge sudoarea de pe frunte și cu pași mari, cu un chip vesel și ochi surizători îi alege din mulțime pe prelați și pe ceilalți demnitari ecleziastici de rang înalt.

În cetatea Gesualdo au făcut repetiții pentru această zi vreo duzină de muzicanți de turn. Au venit din Napoli, au fost aduși aici cu trăsura. Au găsit un loc potrivit, și cînd se va termina ceremonia prezentărilor, vor începe să sune din surle. E o muzică obișnuită, fiecare oraș își are fanfara sa. Dar aici, sub cerul liber al Domnului, pe cîmpia de lîngă Gesualdo, sunetul e minunat — ca și întregul tablou.

Acest marș dă semnalul pentru ridicarea taberei ocazionale. Mai au încă o oră de mers pînă vor ajunge în orașel și de aici în incinta cetății. Leonora a primit și ea în dar un cal alb și arată pitoresc pe-rechea princiară care călărește în frunte, în bătaia razelor de soare: catifeaua verde se revarsă pe trupul alb ca zăpada al calului, iar alături

e bărbatul în alb-negru. Membrii celor două suite s-au amestecat, s-au regăsit și rude, căci din Ferrara au venit bucuroși cu Leonora asemenea domni care aveau neamuri la Napoli. Damele din suita Leonorei și jupinesele au rămas în calești, doar prietena cea mai dragă, Lucrezia Bendidio, s-a urcat și ea în șa, și cu un pas în urma perechii princiare călărea alături de Fontanelli pe drumul arid, stîncos, ce ducea la Gesualdo. Toți ochii erau ațintiți asupra lui Carlo și a Leonorei; conversația lor, zîmbetele lor, gesturile lor făceau parte din spectacolul ceremoniei de primire. Soțul se interesă despre felul cum au călătorit, și dădea din cap zîmbind cînd se pomenea de cîte o mică aventură hazilie, de șoarecii care au alergat prin camera din han, de percepatorii care umblau prin satul vecin, de soldații care escortau condamnați la galere.

Aici nu-i poate spune încă Leonorei că a depășit limitele cuvenite ale familiarității, că în Regatul Napolitan o doamnă trebuie să respecte măsura. Au fost *exagerate* îmbrățișările, tutuiala, mulțumirea cu lacrimi în ochi pentru atenție. Majoritatea doamnelor sînt „vasale“, și potrivit legilor senioriale sînt obligate să acorde soției stăpînului lor aproape același respect ca și domnitorilor încoronați. Napolitanii, care urmăresc orice gest cît de mărunț, au și observat toate acestea. Peste cîteva zile, noul vicerege va fi informat despre toate detaliile primirii. Leonora a fost prea amabilă chiar de la „primii pași“, îndreptățindu-i oarecum pe domni și pe doamne de a se purta față de ea de parcă ar fi *egali*. E drept că nici contrariul nu ar fi fost just, ca Leonora să primească într-un mod exagerat de trufaș salutările. Dar toate acestea nu pot fi spuse acum, în bătaia soarelui, călare, în fața a cinci sute de oameni. În liniștea intimă a odăii îi va putea ține soției sale prima lecție napolitană.

De altfel Carlo avea o zi proastă. Dormise puțin, îi revenise durerea în braț, avea senzație de vomă. Il durea capul încă de dimineată, vedea cercuri, linii, pete în fața ochilor, acum vor începe să-i zvîcnească tîmplele. Ziua nu începuse prea bine. Cu durere de cap și senzații de vomă se apropia de cetate. Nu trebuia să observe nimeni că doar disciplina etichetei îl făcea să-i apară cîte un zîmbet pe chipul alb ca varul. Își adunase toate puterile ca să se poată ține țeapăn în șa, dar cu grație distinsă, potrivit regulilor școlii spaniole de călărie. Știa că mai sînt doar cîteva minute și vor începe bubuiturile de tun, uralele, dangătele clopotelor. Cercuri de foc i se învîrteceau în fața ochilor.

Cei doi Gesualdo dispărură din alai. Ettore se ivi cu o violă în mîină de partea cealaltă a fîntîinii. Giulio îl trase de mîinecă pe Nenna și se așezară în spatele celui ce cînta la bas. Primirea făcută de muzicieni era o surpriză. Serbarea trebuia să fie pregătită în așa fel încît la început să se cînte două madrigale de sărbătoare, a căror

melodie a compus-o mai de mult stăpînul casei, urîndu-i bun sosît priîtesei.

Cine e această Leonora ? Jupînesele, slujnicele, soîiile de rîndaşi îşi mai aminteau de vechea stăpînă. De fapt aici nimeni nu a iubit-o pe femeia „spaniolă”. Maria d'Avalos îi privise pe toţi de sus, cu o trufie rece. Nu că ar fi fost brutală sau că ar fi jignit pe cineva. Dar n-a avut nici un cuvînt pentru ei, a dat doar porunci tăioase, uneori în spaniolă, ridicînd nerăbdătoare din umăr cînd ceilalţi nu înţelegeau ce vrea. De ce nu învăţaţi limba stăpînului vostru ? Aceasta se citea din privirea ei. La drept vorbind, prinîesa Maria nu le-a plăcut. Dar prin moartea sa, sărmana, devenise o martiră. Portretul ei, pînă alaltăieri, se găsea acolo, pe peretele capelei. L-au scos în timpul nopţii. Se mai vedea şi acum locul rămas alb. Cum va fi noua stăpînă, pe care prinîul a adus-o de la Ferrara ?

Datorită unui flăcău care a venit călare înainte şi a anunţat so-sirea, vestea despre drăgălăşenia Leonorei se răspîndise repede în curtea cetăţii. Flăcăul relată cu voie bună, puţin nerespectuos, că stăpîna a cucerit simpatia tuturor. E tînără, drăguţă, doar că vorbeşte tare ciudat italieneşte.

Cînd au început să se audă salvele la hotarul oraşelului, în cetate a intrat un pîlc arătos de călăreţi. Erau spanioli, în frunte cu un ofîter de gardă. Acest lucru i se cuvenea lui Gesualdo ca demnitar al Regatului şi în calitatea sa de căpitan de gardă nou numit, onorific. Astfel îi transmitea viceregele urările sale de bine Leonorei. Desigur, se putea găsi şi aici o oarecare jignire. Cînd Don Carlo a sosit acasă, nici vorbă de vreo primire oficială. Trebuia să sosească o fată *Este*, ca Don Enrique Guzman, conte de Olivares, să trimită salutul său din Napoli.

Scipione Palla era tenorul cel mai puternic. Ettore acompania madrigalul la violă. În vîltoarea marilor ceremonii, pe podeţul coborît cu lanşurile a fost aşternut un covor de culoarea purpurei (la lumina soarelui se vedea că e cam uzat, ros de molii), din turn se iviră capetele trîmbiţaşilor şi fanfara începu să cînte în momentul în care perechea princiară a ajuns la poarta cetăţii, iar preotul a rostit prima binecuvîntare. Între timp, surlaşii şi trîmbiţaşii terminară prima bucată. Se aşternu o linişte binefăcătoare, întreruptă doar de aplauze şi ovaţii. Bine că au încetat bubuiturile de tun care îi zgîlîiau lui Carlo pînă şi creerii, bine că s-a domolit dangătul clopotelor ! Cercuri de foc îi jucau în faţa ochilor, sub pălăria de prinî, înaltă şi tare. Îşi revăzu prietenii, care i-au rămas fideli — fiecare în felul său — în lunile acelea infernale. Se mai linişti puţin, începu să-i treacă indispoziţia, scăpărarea din faţa ochilor, şi ca şi cum s-ar fi aflat într-una

din zilele lor de muzică — își ridică mâna. Începu să răsunе viola lui Ettore, iar messer Scipione dădu drumul vocii sale minunate de tenor. Ceilalți — Rodio, Filomarino, Nenna, Muzio Effrem și Giulio Gesualdo, venit să întărească vocea de bas — începură și ei să cînte madrigalul, al cărui text vorbea de primăvară, de visare, de fericire. Ar fi glăsuît și mai bine, dacă textul s-ar fi putut înțelege mai clar, mai limpede. Dar așa, veselia primăverii, a păsărelelor, a tuturor acestor *angelli* și *nimfe oneste* era învăluită în culori întunecate, aproape tragice, de transformările pe care le producea melodia. Nu exista nici o compoziție de-a lui Gesualdo în care să nu apară o anumită nuanță tragică. În fiecare madrigal se tînguia un om, chiar și atunci cînd textul poeziei vorbea despre nectar, despre dragostea sublimă, chiar și atunci cînd era scris de Tasso sau era opera unui poet necunoscut, care a primit cîtiva scuzi. Pentru localnici și pentru o bună parte dintre ferrarezi, acest cor era cu totul nou, poate chiar uluitor. Dar cei care cunoșteau cromatica madrigalelor gesualdiene se delectau în felul cum muzicienii cei mai competenți din Napoli intonau cîntecele, cum fiecare voce îmbogățea compozițiile. Nu exista inimă de *dilettante* care să nu bată mai puternic la auzul acestui *cantus*, pe care acustica excelentă din curtea cetății îl amplifică și mai mult. Numai voci bărbătești. Se simțea lipsa sopranului și a vocii de alto, căci Ettore cînta la violă. Și acum, deodată, Leonora și Lucrezia Bendidio li se alăturară și fără partitură începură să cînte și ele madrigalul, căci îl repetaseră la Ferrara. Era același madrigal, care îi plăcuse atît de mult lui Luzzaschi, cînd îl vizitaseră în camera sa de muzică din Castello. Se produsese pe loc minunea : cîntecul deveni mai bogat, întregit cu vocile celor două doamne, începu să răsunе mai puternic ; forța și sensul compoziției se amplificau cu prilejul repetărilor, urechea descoperea finețurile nesesizate la prima auditiie. Palla repeta mereu cîntecul, cu chipul radiind de bucurie, ca și cum nu ar vrea să se termine dulcea clipă plină de farmec. Au rămas înmărmuriți cu toții, pînă și ofițerul spaniol părea că privește încîntat în gol, cu ochii săi ficși ca bumbii. Au încetat cu desăvîrșire zgomotele, iar chinul lui Carlo se potoli ; era și el încîntat de acest cor : niciodată nu i s-a părut așa de frumoasă această melodie tragică, compusă pe un text însořit.

Cînd se stinse și ultimul sunet din viola lui Ettore, mulțimea oaspeților încă nu-și reveni din farmec. Trecu un minut pînă s-au șters lacrimile, s-au slobozit suspinele și s-a destins atmosfera de încordată așteptare. Apoi izbucniră deodată aplauzele, oamenii cetății începură să ovaționeze spontan. Muzicienii făcură roată în jurul Leonorei și Lucreziei, vorbind între ei zgomotos, vesel, cu jumătăți de frază, amintindu-și de acasă, de Ferrara, cînd se adunau laolaltă cîntăreții. Palla și Ettore o cunoșteau de acum pe Leonora, nu era timp și nici

nevoie pentru prezentări solemne. Nenna se afla cel mai aproape de Leonora, îi sărută mîna, prințesa îl îmbrățișă, ca și pe ceilalți, pe rînd.

Sărbătoare italiană în curtea cetății din Gesualdo. Nimeni nu se mai sînchisea de rînduiala primirii. Se amestecară aristocrați cu oameni de-ai cetății, Leonora fu prinsă în vîltoarea mulțimii, femeile alergară la ea să-i sărute mîna, o bătrînă o strînse la piept. De această clipă se folosi invidiosul dirijor al fanfarei din turn, care începu să cînte din nou, mai puternic, din surle și trîmbițe. Ecoul amplifică sunetele, scîrțîitul strident al alămurilor se învîrteji pe sub bolțile romanice. Cerculețele roșii începură să joace iarăși în fața ochilor lui Don Carlo, care stătea lîngă ofițerul spaniol. Acesta privea solemn, țeapăn, în gol, doar o strîmbătură a feței sale arăta că toată această serbare mare, dezlînată, populară, italiană, o considera ca nefiind la nivelul demnității sale. Începu să rostească în spaniolă o cuvîntare oficială, subliniind toate titlurile viceregelui. Leonora se afla lîngă soțul ei, încercînd să priceapă ce anume spune solul spaniol.

Se cuvenea să răspundă și ea. Însă limba italiană era disprețuită la curtea viceregelui, iar franceza era ca și postavul roșu. Așa că Leonora, care s-a pregătit pe drum pentru asta, învățînd pe dinafară o cuvîntare scurtă în limba latină, îi mulțumi ofițerului, căruia, la auzul cuvintelor ciudate, începură să i se rotească ochii de bumbi. În felul acesta au reușit totuși să rezolve delicata problemă a limbii și tensiunea se potoli. La masă, ofițerul spaniol a fost așezat la locul de cînte, căci el îl reprezenta pe vicerege, iar în timpul ospățului, stăpînul casei a trebuit să se ocupe de el. După terminarea mesei festive, Leonora o îmbrățișă pe Lucrezia, apoi se îndreptă spre scara ce urca la etaj și întinse mîna către Carlo să o conducă în împărăția lor din Gesualdo...

Un șir de lumînări groase cît brațul unui copil au fost pregătite pentru a fi aprinse cînd ei vor ajunge sus. Coridorul, ca o peșteră ce se căsca dincolo de scară, se luminează pe măsură ce valeții înaintau în fața lor cu un fitil aprins și tot mai multe flăcări începură să se ia la luptă cu întunericul ce părea de nepătruns. În dormitorul din cetate, totul era învechit și totuși plin de demnitate. Aici or fi nuntit foștii stăpîni ai cetății, în acest pat enorm cu baldachin, susținut de patru stilpi de stejar. Cine oare au fost cei care s-au culcat aici?

Leonora se gîdea la camera ei părăsită din Palazzo dei Diamanti. Cînd cardinalul Luigi d'Este a reconstruit palatul, a înnoit totul, lucrurile învechite, sumbre, au fost scoase afară. Palatul, așa cum îi arăta și numele, strălucea ca un diamant cu cele douăsprezece mii

de tăblii de marmură ale sale, iar în interior erau oglinzi, policandre, podea de culoare deschisă, camere încăpătoare, ferestre cu sticlă de Veneția, prin care se putea privi spre bulevardul lui Ercole. Acasă avea un pat scund, nu trebuia să se urce în el pe scăriță, totul în jurul ei era luminos, albastru deschis, galben pal. În Palazzo dei Diamanti nu se puteau vedea pereți și cornișe afumate, înnegrite de vreme.

Trecuse mult timp de când nu s-a mai văzut cu bărbatul său, care, la Ferrara, era socotit oaspete. Plodul s-a plămădit în pîntecul ei, dar despre acest lucru n-a vorbit încă cu Carlo. Soțul ei nu i-a pus nici măcar o singură întrebare în legătură cu aceasta, nu avea soacră, care să-i facă semnul crucii deasupra pîntecului, să-și binecuvînteze nora. Ofițerul le-a transmis mesajul lui Olivares și al soției sale: „Venosa și soția sa să ne viziteze cît mai curînd în palatul regal“.

Suna ca o poruncă...

Cina festivă nici pe departe nu a fost atît de veselă, de plăcută, ca primirea ce s-a datorat muzicienilor. Aceștia au fost și ei invitați, dar așezați într-un colț mai îndepărtat al sufrageriei. Numai Ettore ședea aproape de perechea princiară, ca membru al familiei.

Marchizul spaniol făcu o remarcă: la ei, la Valladolid, un nobil nu se așază niciodată la aceeași masă cu muzicanții.

Privi cam mirat spre ei, ca și cum s-ar fi așteptat ca la un semn al gazdei să se ridice de la masă și să înceapă din nou să cînte pentru a-și binemerita vinul pe care l-au băut în acea seară. Observă cu mirare zîmbetul Leonorei și semnul de salut pe care l-a făcut cu mîna spre masa muzicanților. Ce fel de oameni a adus Gesualdo aici, în cetatea strămoșilor săi?

La masa principală invitații erau așezați după demnități, ca niște stele ce păleau tot mai mult pe măsură ce coborau pe scara ierarhiei rangurilor. Rînduiala spaniolă nu îngăduia ca la masă să participe și alte femei în afară de stăpîna casei. Chiar și ea era acceptată numai pentru că... fără dînsa nu putea avea loc serbarea. Celelalte doamne ședeau în jurul mesei într-o sufragerie mai mică, separată, unde sporovăiau între ele destul de degajat, ciripind vesele și gălăgioase. Nici una nu se mira că nu este admisă la masa bărbaților. Cînd Leonora îl rugase ca măcar Lucrezia Bendidio să stea alături de ea, Don Carlo spuse nu.

— S-ar considera ca un obicei nerușinat, franțuzesc. Toți bărbații s-ar simți jigniți. Nu putem face nici cu ea excepție.

— Vă veți obișnui, prințesă — spuse o contesă mai în vîrstă, cu chipul roșu, ascuns într-o mantilă de dantelă.

La Ferrara femeile „cercului“ se tutuiau, spunea „tanti“ celor mai în vîrstă, numai lor le sărutau mîna. Aici totul se desfășura sub sem-

nul etichetei : se cuvenea să cunoști rangul fiecărei doamne, la numele soțului ei se adăuga numele ei de față și de aici rezultau niște titluri lungi de-o milă. Lucrezia Bendidio, care, ca văduvă, renunțase la numele fostului ei soț, contele Paolo Machiavelli, începu să rîdă pe seama acestui obicei spaniolesc.

— Am auzit, contesă, că frumusețea vocii dumneavoastră a fermecat chiar și cele mai mari spirite ale Italiei...

Oglinda se afla tocmai în dreptul Lucreziei. Își dădu pe spate capul blond și trase cu ochiul la imaginea sa din oglindă. Cincisprezece ani... era posibil oare ca un deceniu și jumătate să nu lase urme pe o față?

— Nu aveam încă cincisprezece ani cînd... dacă la aceasta vă referiți, vicontesă... cînd am avut prilejul să cînt în fața lui Tasso. S-a întîmplat la Padua. Oare îmi este îngăduit să-mi mai aduc aminte... de ceea ce s-a întîmplat atunci?

Își urmări în oglindă zîmbetul, ochii albaștri strălucitori, pistruii abia vizibili. Nici aici nu puteau fi instigate la revoltă aceste spaniole? Toate fețele se întorseseră spre ea. Lucrezia devenise deodată martora unor „vremuri mari“.

— Tasso v-a scris cumva și dumneavoastră, contesă?

— Chiar în aceeași seară. Dar putea să fie și o întrecere între poeți, căci cîntecul l-a inspirat și pe maestrul Guarini la scrierea unui sonet.

— Care vers a ieșit cel mai frumos?

— Îmi este oare îngăduit să decid între poeții cei mai mari ai Italiei? Dar dacă ar fi vorba de cel mai prost *canzone* pe care l-am primit vreodată, aș putea să răspund mai ușor. În măsura în care îmi este îngăduit să spun despre morți și altceva decît de bine...

— Între noi... Și apoi sîntem departe de Ferrara...

— Giovan-Battista Pigna era cancelarul ducelui Alfonso. Se spunea că de aceea îl urăște pe Tasso și îi micșorează mereu leafa la curte... pentru că mi-a scris cîteva versuri. Cine putea să înțeleagă sufletul unui bărbat bătrîni? Cînd omul are doar cincisprezece, șaisprezece ani... Ce puteam eu să știu atunci despre toate acestea? Îmi plăceau versurile frumoase. Mi-am rîs de cancelar pentru versurile lui șchiopătînde. S-a răzbunat. L-a vorbit de rău în dreapta și în stînga pe soțul meu, apoi a răspîndit zvonul că e încornorat, căci bietul Paolo... avea de acum barbă căruntă. Requiescat... Sînt sătulă de orice căsătorie.

Pentru o clipă în odaie domni tăcerea. Cum s-ar putea aduce vorba despre legăturile sale cu o anumită „persoană preoțească“, despre care vorbește toată Italia? Cît timp a trăit cardinalul Luigi d'Este,

Lucrezia Bendidio l-a înconjurat cu o dragoste înfloritoare pe acest prinț ușuratic, al cărui venit depășea pe cel al unor principii încoronați, dar care, făcînd pe mecena și risipind banii, a lăsat o datorie de un sfert de milion de galbeni în urma sa cînd a murit de tînră. Din comorile palatului său de la Roma și din stăluțitoarea Villa d'Este, pe care cardinalul o moștenise la Tivoli, Lucreziei i-a revenit prea puțin.

Toate acestea erau însă doar amintiri fugare. Femeia ferrareză n-a divulgat mai mult imaginii din oglindă. Tasso, Guarini, ducele Alfonso, soț bătrîn, cancelar bătrîn, Luigi cel cu ochi de curcubeu, un mic joc cu Alessandro, cardinalul cel nou. De cînd Luigi a murit, Lucrezia trăia la curtea ferrareză, slujea cu smerenie Mater Musica, ea însăși compunea. Era prietena Leonorei, deși era cu cel puțin un deceniu și jumătate mai în vîrstă decît ea. Atîta doar că Lucrezia era mai frumoasă decît toate, era și azi cea mai dorită femeie în Italia. Aici, în cetatea din Gesualdo, se afla printre niște nobile dame provinciale, îmbrăcate în dantele negre. Dincolo, în sala mare, ferrarezi cu haine pstrițe ședeau amestecați cu napolitani înțepeniți în catifeaua lor neagră.

După cină se formă din nou un alai nupțial solemn și perechea princiară fu condusă pînă la coridorul dormitorului. Acesta a fost, așadar, cîntecul de lebadă al domnișoarei Leonora. De aici încolo nu va mai constitui nici ea o excepție, va putea lua masa doar cu femeile.

Leonora auzi rîsul Lucreziei și, deodată, clinchetul de argint parcă ar fi fost înăbușit de o mîină de fier. Prietena amuți, cînd zări bolta scundă, ușile de stejar înnegrite de bătrînețe, umbrele ce tresăreau în pîlpîiala lumînărilor. Așa au condus-o oare aici, la acest pat, și pe prima nevastă a lui Don Carlo ?

Ce a rămas din Maria ? Noroc că nu s-a întîmplat aici, în Gesualdo. Și nici nu vor locui în acea casă pe care pînă și precupețele din Spaccanapoli o arătau cu degetul. Dar fata Avalos a trăit și aici. Cînd s-a culcat în patul celui de *al treilea* soț al ei, în această cameră, era chiar mai tînră decît este acum Leonora. Ce a rămas în urma Mariei ? După cum se spunea, femeile napolitane folosesc în alcovurile lor niște parfumuri asemănătoare cu cele pe care le-au folosit prințesele maure înainte de predarea Alhambrei. Așternutul miroase a ulei de trandafir. O fi parfumul Mariei ? Sau acesta să fi fost parfumul nupțial napolitan, în al cărui miros și-au trăit viața conjugală femeile a cinci... șase... sau mai multe generații ? Toate în acest singur pat ?

— Carlo, aici sînt... stafii ?

Ducele Alfonso, această minte lucidă și ambițioasă, era superstițios aproape la nebunie. Lumea se teme de semne rău prevestitoare, de

căderea unci stele, de pisica neagră, de mese ce scîrîie, de parcă pașii fiecăruia ar fi însoțit de cete de fantome și acestea ar constitui o „a doua“ lume, care, fără să fie văzută, ar urmări-o pe cea vizibilă. Uneori fantomele pătrund însă și în lumea simțurilor umane, și fenomenul ce se desprinde din învelișul de ceață devine vizibil. A regretat imediat că a pus întrebarea. Atît Fontanelli, cît și Alessandro i-au atras atenția foarte serios ca în nici o împrejurare să nu facă aluzie la „cazul acela“, să nu vorbească despre asta cu nimeni, să nu întrebe pe nimeni despre cele întîmplate. Mai trebuie să treacă un număr de ani pînă cînd toată lumea va uita, poate chiar și cele două familii, care au trebuit să îngroape în taină victimele găsite în păcat. Și acum, deodată, în ciuda disciplinei pe care și-a impus-o, i-a alunecat din gură întrebarea tremurîndă:

— Nu cred în stafii. Aici, în Gesualdo, de așa ceva pînă acum nimeni nu s-a *plins*.

Aici se dezbrăca Maria... sau acolo... în micul intrînd? Ce lua pe ea această femeie superbă, de a cărei frumusețe își mai aduce aminte toată lumea? Sînt doar cinci ani... Ce se va întîmpla, dacă tocmai azi, în această noapte va apărea cu beregata sîngerîndă, cu mîna strînsă pe cruciulița de la piept? Carlo spune că în Gesualdo nu a existat niciodată plîngere împotriva stafiilor. Dar de ce să vină la vreme de noapte cînd odaia, patul, amintirea sînt goale? În ultimii ani, după tragedie, Carlo nu a mai dormit niciodată în uriașul pat incomod. Și-a făcut un culcuș acoperit cu blană de urs în camera de muzică. Probabil că tot acolo erau aduse și fetele de iobagi pentru ca excelența sa să-și poată exercita *jus primae noctis*. Desigur că se pălăvrăgește și despre asta la Ferrara. Pînă și Alessandro îi pomenise de acest obicei condamnat de biserică, dar atît de înrădăcinat în lumea seniorială napolitană. Seniorii mai tineri îl practicau în mod deosebit. După aceea fetei i se cuvenea o oarecare zestre: o căsuță, o fișie de pămînt, cîteva vite. E sigur că aici, în castel, i se aduceau lui Don Carlo fetele de iobagi.

Nu e ușor să te miști în fișiile de umbră în așa fel încît trupul să-ți fie și cuprins, dar și apărut de lumină. Dacă ar depinde de ea, ar rămîne așa toată noaptea, cu luminările arzînde. Lumina alungă somnul, dar alungă și stafiile. Nimeni n-a auzit că strămoșul-stafie ar apărea *pe lumină* cu capul tăiat în mînă. Totul e altfel, totul e altfel... la lumină. Stingătorul cu coadă era la Carlo. Cu mîna sa albă, ce se iveau din manșeta de dantelă, stingea pe rînd luminările. Mîna i se mișca grațios, aducînd a ritual, fiind obișnuită cu inflexiunile încheieturii. Instrument muzical, cuțit, stingător. Așa devenea ritmul negru stăpîn la Gesualdo.

„Viceregele se baricadează cu hîrtoage“ — circula zvonul despre noul atotputernic napolitan. De cînd contele Miranda s-a întors cu corabia acasă, în Hispania, după aproape zece ani de guvernare, punînd în balanță epoca încheiată, seniorii napolitani, dornici de o viață ușoară și de strălucire, își aminteau de el cu regret. Populația orașului și țărani se gîdeau însă că poate vine din Spania unul mai bun! Miranda, care luase întotdeauna partea mai ușoară a lucrurilor, ar fi dorit să-și încheie guvernarea cu cît mai mulți bani. De fapt nu se îngrijise de nimic, îi asculta cu un zîmbet condescendent pe mai marii țării, dar între timp se gîdea la plăcerile sale trecătoare, la vinătorile sale. În ochii multora nu fusese un guvernator rău, dar devenea un despot necruțător imediat ce era vorba de bani.

Rar vine unul mai bun, spuneau scepticii de la Palat cu prilejul schimbării de guvernămînt, și într-adevăr sosirea noului vicerege, conte de Olivares, nu a fost precedată de cele mai bune vești. În ultimii trei ani purtase demnitatea de vicerege al Siciliei, iar mai înainte, mulți ani la rînd, fusese ambasadorul lui Filip al II-lea la Sfîntul Scaun. Despre această solie circulară multe legende. Cum l-a înfuriat nu o dată domnul spaniol, care se dovedea de o cerbie rară, pe papa Sixtus al V-lea. Odată, ca din întîmplare, în loc de „preasfinția voastră“, l-a intitulat pe sfîntul părinte „preanrecunoștința voastră“, amintindu-i fostului cardinal Peretti, prin această „greșeală de limbă“, că fusese ales cu ajutorul voturilor spaniole. Și pentru că Curia îi interzisese ambasadorului spaniol să-și cheme valetul cu clopoțelul de pe masă, întrucît acest lucru constituia un privilegiu al cardinalilor, Don Enrique, în loc de sunatul din clopoțel, trăgea de fiecare dată cu pistolul în tavan, pînă cînd locuitorii mai pașnici din împrejurimi au început să protesteze împotriva deselor împușcături. În felul acesta a obținut apoi privilegiul de valoare îndoielnică al sunatului din clopoțel. Asemenea vești l-au precedat pe Enrique Guzman, conte de Olivares, de la Roma. Dar cînd regele l-a trimis în Sicilia pentru a înăbuși tulburările ce se iscaseră după marea foamete, cei care aveau legături mai dese cu locuitorii din Palermo primiseră cu totul altfel de știri. Noul vicerege sicilian nu s-a sinchisit prea mult de privilegiile nobilimii. A rechiziționat fără cruțare cerealele din magazinele seniorale și le-a împărțit gratuit țăranilor. Unde a întîmpinat burzuluială, i-a amenințat pur și simplu pe seniorii sicilienii, că dacă nu se potolesc le împarte pămînturile la țărani. Contele de Olivares nu putea fi mi-

tuit în nici un fel, căci, spre deosebire de Miranda, nu-l interesau banii. Lovea fără cruțare oriunde presupunea luare de mită. La fel de necruțător combătuse și faptul că preoții își țineau amante, ceea ce, în formă semilegală, prinsese rădăcini în frumoasa insulă.

Indărătnicul și trufașul ambasador de pe lângă Sfântul Scaun parcă devenise altul în Sicilia. Acest Olivares cu faimă de puritan sosește nu de mult la Napoli. Ca introducere a adus la cunoștința curții că are nevoie doar de un personal foarte restrâns, căci *Coroanu e săracă*. Nu e timpul acum pentru mari petreceri. În întreaga provincie napolitană domnește mizeria, corupția și-a pus pecetea asupra Italiei de sud, acestea sînt cauzele pentru care toți principii italieni arată cu batjocură spre Napoli, același lucru îl face și Sfântul Părinte, deși situația Statului Papal nu e nici ea prea roză. Dar nicăieri nu există o asemenea stare de lucruri ca în Regatul Napolitan : foamete, jupuirea țăranilor, în timp ce seniorii trăiesc pe picior mare. Așa și-a început viceregele Olivares faimosul său discurs, pe care l-a rostit cu prilejul instalării sale.

Soția sa, Dona Maria de Fonseca, potrivit etichetei spaniole, ar fi trebuit să rămînă ca o umbră în spatele miniosului ei soț. Dar nevasta viceregelui, chiar și în ultimele săptămîni ale sarcinii, a continuat să îndeplinească rolul de scrib al soțului ei, care îi dicta cu cea mai mare plăcere. Acest lucru avea desigur și o anumită tradiție, căci bătîrînul și reumaticul Filip o folosea tot pentru asemenea treburi de secretară pe cea mai dragă fiică a sa, pe Clara Eugenia. Dar Donna Maria făcuse chiar mai mult la Palermo. S-a dus în cartierul săracilor din port pentru a vedea cu ochii ei lăcașurile mizeriei și ale păcatului. A întemeiat un cămin pentru fetele decăzute, și vizita des aceste locuri, devenite de acum cucernice, despre care toată lumea vorbea la Palermo.

Guzmanii s-au instalat în Reggia napolitană împreună cu un băiețel, Gaspar, și o fetiță, Francisca. După trei zile, Dona Maria a și apărut la cancelarie, interesîndu-se de socoteli, registre, liste. Oamenii cancelariei au invocat restanțele, puțin cam mirați că Dona Maria stătea în fața lor într-o rochie cam ponosită, într-un stadiu avansat al sarcinii și, schișînd un zîmbet ironic din buzele sale anemice, le explica celor ce întocmeau socotelile cum se făcea cutare sau cutare lucru la rezidența siciliană — în fiecare zi, fără restanțe, mai practic și mai clar, cu ajutorul principiului contabilității în partidă dublă. Cineva și-a amintit că papa Sixtus al V-lea, care spre sfîrșitul domniei sale de șase ani nu putea fi acuzat în nici un caz de dragoste față de spanioli, în Sfîntul Colegiu a pomenit de Dona Maria ca despre „contesa aproape demnă de gloria sfinților“. Or, această femeie sfință socotea zilnic la cancelarie veniturile și cheltuielile. Între timp, Don

Enrique îl dăduse gata și pe cel de-al doilea scrib, care nici el nu putuse rezista la dictarea prea rapidă.

Noul vicerege îi acorda fiecăruia respectul ce i se cuvenea. Cu înalta preoțime se purta așa cum se obișnuise la Roma în calitate de ambasador : îi considera ca pe niște bărbați împovărați cu răspunderi, ca pe niște ocîrmuitori, care, pe lângă îngrijirea sufletelor, răspund și de soarta marilor lor proprietăți. Lipsea însă la el smerenia lui Miranda, care se pleca în fața autorității unui episcop sau arhiepiscop. Guzman își rostise faimosul discurs în ședința camerei seniorale. Cuvîntarea nu semănase de loc cu obișnuitele discursuri introductive ce nu spuneau mai nimic. Discursul viceregelui a ridicat în primul rînd problema mizeriei napolitanilor. A comparat situația poporului cu cea din alte provincii. Aici va trebui să schimbăm ceva — spuse el — și se uită sumbru spre băncile prinților.

Dar adevăratul scandal a început atunci cînd i-a chemat la el și pe reprezentanții oamenilor de rînd. Potrivit constituției străvechi, poporul primise dreptul de a fi reprezentat încă de pe vremea „regilor buni“, dar acest lucru devenise o pură formalitate, căci timp de o sută de ani nu s-a ținut niciodată o votare adevărată. Camerele votau proiectele de impozite ce le erau prezentate, contribuiau la satisfacerea necesităților de recruți ale armatei, instalau demnitarii trimiși de la Madrid. De ce să se spună păsurile într-un loc public ? În odăile de serviciu ale Palatului totul era mult mai simplu. Și iată că Olivares a devenit curios să afle și părerea plebeilor. Aici purtătorul de cuvînt al poporului era un avocat mai bun de gură, dar viceregele — pe neașteptate — a chemat la el și cîțiva meșteri ai breslelor, cîțiva pescari și meșteri navigatori. Aceștia s-au prezentat în audiență pe rînd, pe măsură ce au primit invitațiile. La sfîrșitul fiecărei audiențe i se cerea respectivului să-și înainteze în scris plîngerile. Întregul Napoli parcă s-ar fi transformat într-un uriaș birou, așa s-au pus pe scris toți cei care pînă acum nu speraseră prea mult de la litera scrisă.

Se înălțaseră stive de hîrtii. Acum o să vadă excelența sa unde va ajunge dacă vrea să rezolve personal fiecare caz. Îl imita și în aceasta pe rege. Cîte lumînări arde în fiecare noapte Filip, în Escorial ? Oare merită prețul lumînărilor acele regale însemnări marginale ?

Așa se instalează Don Enrique la Napoli, ale cărui legi intime (atît după părerea celor suspuși, cît și după cea a oamenilor de rînd) numai un napolitan le putea cunoaște. Nu era indicat ca o mîină spaniolă să pătrundă în plasa cea mai fină a relațiilor locale, să tulbure conviețuirea ce s-a format, încă de pe vremea principilor longobarzi, în provincia întretesută de legături feudale. Străpînul, e stăpîn, țăranul, e țăran. Numai atunci poate spera iobagul să trăiască liniștit, dacă plătește dijma și dacă își ia fără murmur uneltele și își înjugă vitele

pentru a îndeplini robotul ce i se cuvine seniorului. Acum Don Enrique începu să cerceteze cînd și ce lege a mărit la atîta numărul zilelor de robot. De ce plătesc țărani pentru cutare sau cutare lucru și dacă zeciuala pentru biserică nu ar trebui să o dea din ceea ce le-a rămas după scăderea birurilor seniorale, așa cum e rațional. Situația iobăgimii era cea mai mizeră în timpul carnavalului cînd de obicei se terminau bucatele din celălalt an. Și totuși în acest timp percepții cutre- erau satele și rechiziționau totul fără milă, pentru că trebuiau să trimită restanțele la „oraș“, în vederea acoperirii cheltuielilor de carnaval. „De ce tocmai în timpul carnavalului“, întrebă Don Enrique, cînd un protopop de la țară, mai mult cu jumate de gură, codindu-se, spuse totuși păsurile satului său. O asemenea vorbă de nimica a fost de ajuns ca excelența sa contele să mai reducă ceva din numărul petrecerilor de carnaval, al balurilor, procesiunilor, serbărilor orașenești. Tăișul acestei dispoziții era îndreptat tot împotriva aristocrației. În definitiv, în timpul carnavalului, poporul putea dansa pe gratis, ori-cînd dorea, în piețe și în cartierul portului, fără să aibă nevoie de nu știu ce veșminte scumpe. Nici nu vroia să împiedice acest lucru, căci împotriva acestor petreceri populare nu s-au ridicat plîngerii deosebite. „Dar obișnuitele petreceri risipitoare din palate, cum s-a exprimat el, încălcau în mod rușinos acea cumpătare și smerenie creștinească pe care trebuie să o manifestăm în viața noastră pămîntească. Ergo : să fie limitat numărul oaspeților și al felurilor de mîncare“. Toate acestea au fost stabilite printr-un decret cu putere de lege al viceregelui, precedat de alte zece și care va fi urmat de încă douăsprezece. Atît și atît — iar dacă nu le place, vor urma și altele. Seniorii citeau cu un gust amar în gură noile decrete, pe măsură ce acestea erau emise de Palat.

Lui Don Enrique nu i se putea reproșa că predică apă și bea vin. De cînd era stăpîn la Reggia, au avut loc puține oște, dar și acestea au fost modeste, cu mîncăruri și băuturi servite mai mult simbolic. Dona Maria încă nu le-a adunat pe femeile ușoare — spre marea înfrîstare a mateloților de pe corăbiile ce veneau la Napoli — așa cum a făcut în capitala Siciliei, dar n-a renunțat la îmbrăcăminte sa simplă, nu purta bijuterii. A fost văzută chiar cu pete de cerneală pe degete. Fiul ei mai mare învăța la Salamanca, iar cel mai mic, Gaspar, se plimba prin grădina palatului, împreună cu preceptorul latin. Nu trăgea cu pușca, așa cum obișnuise fiul lui Miranda, asupra păsărilor și asupra copiilor din vecini. Totul era mai ponosit, mai fără strălucire. Parcă izvoarele de trei mii de ani ale bucuriei vieții ar fi început să sece la Napoli.

Bineînțeles că rezultatele tuturor acestor strădanii nu s-au văzut imediat. Poate că transporturile de cereale din Sicilia soseau mai la

timp decît înainte și era mai bine organizat cîne și cînd își primește rațiile. La sate se spunea că dacă țărani vin la Napoli, la Palat, au cîștig de cauză. S-a întîmplat chiar ca excelența sa să-l facă să aștepte pe un viconte pînă cînd i-a audiat pe „țărânoii veșnic mincinoși”. Iar după aceea s-au trimis poruncile... De două ori s-a întîmplat că un detașament de călăreți a împresurat cetatea și l-a adus cu forța la raport pe senior. Așa se strica orînduiala: ordinea, tradițională era destrămată, țărani începură să se uite obraznic în ochii seniorilor, se eschivau, amenințînd, de la pedeapsa cu bățul. De altfel seniorii de mult nu mai dispuneau de dreptul de tăiere a capului. Viceregele a luat în propriile sale mîini toate cazurile mărunte ale justiției. El însuși judeca, potrivit unui străvechi privilegiu regal. Hîrțiile se înmulțeau și aici, se înălțau ca niște turnuri, ca niște bastioane în cancelarie. Stive — alcătuite din actele proceselor, din maldăre de documente. Din cauza munților de pergamente, Don Enrique Guzman, conte de Olivares, nu vedea realitatea adevărată. Din cauza copacilor nu vedea pădurea.

Cînd citi actele, Olivares se gîndi în sinea sa că la Catanzaro persoanele judecătorești nu au procedat destul de judicios. Au executat acuzați, a căror mărturie ar fi fost neapărat necesară în continuare. Au dat crezare și acelor mărturii, care au fost smulse prin torturi nepricepute de la cei puși la cazne. Cel care era cîtuși de puțin umblat în chestiuni de procedură judecătorească, acela trebuia să știe pînă unde se putea merge cu tortura și cînd trebuiau puse întrebările. Acuzatul torturat cu schinguiuri prea groaznice sau nu mai e în toate mințile, sau spune orice, adaugă, aprobă, născocoște, numai pentru a-și ușura chinurile. Iar cînd îi vine rîndul să fie audiat de tribunal, vine cu *vi coacta*. A fost constrîns cu forța pentru a depune mărturie în culpă și își arată mîinile zdrobite, trupul ars. Aici, în sud, italienii nu se pricep la tortură. Aceasta trebuie folosită în mod fin, selectiv, potrivit cu firea fiecăruia. Altfel trebuie torturat unul mai tînăr, decît unul mai bătrîn, iar cînd e vorba de preot, preocuparea trebuie să se îndrepte mai degrabă spre cele sufletești, decît să fie ars cu fierul înroșit în foc.

Așa este și în cazul lui Campanella. Maurizio de Rinaldis, chiar și în timpul cît era torturat, mai degrabă l-a apărut decît l-a acuzat pe dominican. În ceasul său din urmă, înainte de a fi executat, a mărturisit — așa cum spune procesul verbal „*exonerando conscientiam suam*”, deci pentru a-și ușura sufletul — că numai el singur s-a dus pe galera lui Murad Reis pentru a duce tratative cu turcii, el a discutat cu amiralul Murad Reis și cu renegatul pașă Ghikala. Și toate acestea le-a făcut *nu* pentru că așa i-ar fi poruncit sau l-ar fi sfătuit Campanella.

Viceregele imediat a și dictat câteva adnotări : acest oarecare judecător Xarava nu e corespunzător pentru a conduce un asemenea proces delicat, ce necesită mult tact. Căci — notează viceregele pe margoul documentului — „cum se poate concepe că turcii doar atîta au așteptat ca fie Maurizio, fie frater Tommaso să-i cheme ? Ce nevoie aveau de asta ? În 1593 au prădat și fără ei țărmurile calabreze și aproape în fiecare an își repetă undeva fărădelegile. Paisprezece nave de război turcești au făcut anul acesta prăpăd la capul Otranto. Toate acestea să le fi sugerat persoanele amintite ? E ridicol !“

Unul dintre rapoarte informează că acuzații rămași în viață au fost aduși la Napoli. De cum au ajuns aici, a și început disputa juridică. Tribunalul ecleziastic își reverva dreptul de a pronunța el sentința. Tribunalul regal, fluturînd acuzația de trădare, considera că e de competența lui să-i judece pe acuzați. Pînă la urmă cazul delicat a fost înaintat viceregelui. Hotărîrea va trebui să fie formulată cu precauție. Să se întîlnească nunțul papal cu președintele tribunalului regal și dacă nu se vor putea înțelege, va fi desemnat ca arbitru episcopul din Caserta, Benedetto Mandini, stimat și în țări îndepărtate. El să stabilească în fața cărei instanțe să compară Campanella.

Viceregele citește cîte una dintre declarațiile lui Campanella.

„Pînă acum am compărut de cinci ori în fața tribunalului. Unul dintre judecători m-a întrebat cum de cunosc pe de rost scrisorile Apostolilor. Poate mă ajută și în asta Demonul ? I-am răspuns că eu am consumat mai mult ulei pentru ca să citesc, decît domniile lor vin. Și cînd am intrat în cinul preoțesc nu mi s-a spus oare «accipe Spiritum Sanctum», adică să-mi însușesc Sfîntul Duh ? Și nu e oare lucru cunoscut că orice înțelepciune izvorește tocmai de la El ? ... Am fost acuzat că eu am scris nelegiuîta carte despre cei Trei Răufăcători. Ce puteam să le răspund decît că ea a fost tipărită cu treizeci de ani înainte ca eu să fi părăsit pîntecul mamei mele. Am fost acuzat că sînt adeptul lui Democrit. Dar tocmai eu am combătut învățăturile filozofului. Pe lingă aceasta am scris dialoguri împotriva ereticilor, fie că sînt din epoca noastră, fie din secolele trecute. Recunosc că am propovăduit împotriva lui Aristotel : am spus că învățăturile lui pot constitui pepiniere și pentru unele tendințe politice josnice ... Toate acestea acuzatorii mei le-au ticluit în așa fel încît să demonstreze că sînt un eretic și un răzorătit, mi-au pus în seamă că modul meu de gîndire e machiavelic, că nu respect nici un fel de învățătură, că sînt cuprins de tendințe de dominare.“

Se apără bine, gîndește viceregele.

O foaie de hîrtie. Cum a ajuns aici, pe masa lui Olivares, tocmai acum, cînd de dimineață nu face altceva decît să descurce actele acestui caz? Cui a scris-o și de ce? O fi o pagină de jurnal, pe care a pus mîna vreun paznic de la închisoare sau vreun conțopist și a atașat-o la acte? Cunoaște de acum literele cîtețe ale lui Campanella: e scrisul unui om care timp de zece ore pe zi ține în mînă pana, chiar dacă uneori o strînge mai tare. Ca însuși viceregele. Să scrie atîta, gîndește Olivares, e în sine o penitență. Iată, fragmentul de jurnal... sau scrisorica:

„... pînă acum am suferit în diverse închisori și am fost supus de mai multe ori unor torturi crincene. Ultima a durat patruzeci de ore. Cătușele mi-au tăiat adînc în carne, atît de tare mă strîngeau. Am atîrnat cu mîinile legate la spate de o schelă groaznică. Pămîntul a sorbit cel puțin zece uncii din singele meu... După aceea am fost aruncat într-o temniță sub pămînt. Ca și Ieremia, am fost aruncat și eu într-un loc unde nu era lumină, nici aer, doar murdărie, umezeală, noapte... noapte veșnică...”

Adnotări scrise de mîna judecătorului de instrucție. Cu cine a avut sau a putut avea legături Fra Tommaso în Regat? O parte dintre aceștia au fost de acum audiați. Unora li s-a dezlegat limba imediat ce au văzut instrumentele de tortură. Alții au trebuit să fie amenințați de gîzi. Din păcate regulile de procedură prevăd că numai pe bază de autorizație specială pot fi torturați și martorii. Scopul nu era sporirea exagerată a numărului acuzaților, și avînd în vedere starea de supraaglomerare a închisorilor napolitane, trebuia să se aștepte pînă cînd, ca urmare a deceselor ce vor avea loc, vor putea din nou să-i repartizeze pe deținuți fie la Castel dell'Ovo, fie în altă parte. Atunci se va cîntări, potrivit judecății înțelepte a tribunalului, cine să fie trecut în rîndul acuzaților dintre numeroșii martori suspecți. Martori, martori. Oamenii de rînd, majoritatea din Catanzaro și din Stîlo, orașul de naștere al lui Campanella. Sînt și cîțiva nobili mărunți, doar ceva mai răsăriți decît țărani. Sînt și din aceia care nu știu nici să scrie și nici să citească. Nu interesează.

„La Napoli — scrie raportul — lucrurile stau de acum altfel. Predicile călugărului au fost ascultate de multă lume. Unii, pe care i-a zăpăcit înțelesul ascuns al cuvintelor sale, s-au dus la el și l-au rugat să lumineze mintea lor simplă. Aceștia erau cei bine intenționați, care au mărturisit imediat. Din păcate, instanța superioară nu a putut trage prea mult folos din toate acestea. Cei mai mulți erau precupețe, zarzavagii, paznici, servitori. Cine se poate aștepta ca în concepția lor să

existe vreo subtilitate? Dar Campanella a avut legături și cu câteva familii aristocrate, unde a fost de-a dreptul invitat. Așa a fost... da, așa a fost menționat pe al treilea loc, palatul prințului de Venosa. Se spune că Tommaso Campanella s-a dat drept savant în ale muzicii și l-a prins în mreje pe prințul cunoscut ca meloman prin aceea că ar dori să-i lămurească, din punctul de vedere al artei muzicii, contradicția dintre argumentele lui Aristotel și cele ale lui Platon. Se pare că Don Carlo Gesualdo a acceptat. Pînă acum seniorul, deosebit de umblat în arta muzicii, nu a manifestat prea multe semne că ar dori să se amestece în treburile publice, nu a dovedit o naivitate exagerată — nici înainte de vestitul său *casus* și nici după aceea. O dată Gesualdo a intervenit în favoarea lui Campanella la unchiul său, domnul arhiepiscop, cînd fratelui Tommaso i s-a intentat *primul proces*. Față de cazul despre care e vorba acum, cazul de atunci al călugărului a fost declarat ca fiind neînsemnat, nu a fost nici măcar dojenit, Sfîntul Oficiu l-a pus în libertate doar cu un simplu avertisment. N-au vrut să înmulțească actele din cauza pălăvrăgelilor confuze ale unui călugăr aiurit. Adevărul constă mai degrabă în faptul — scrie raportul procurorului — că inchiizitorul și călugărul purtau aceeași rasă.

La Ferrara, Don Carlo a primit din partea unui inchiizitor al Ordinului un „avertisment” confidențial. Acesta a fost un pas greșit. Dacă totuși a existat un plan ascuns, care urma să fie pus în aplicare doar în viitor? În felul acesta avertismentul aparent binevoitor nu a putut decît să paralizeze mîna capabilă de acțiune — a pus bețe în roate justiției.“

Și tot așa, pagină după pagină. Pe masa lui Olivares, pe o listă specială, se află notați aristocrații care s-au înscris să-l viziteze. Pe o pagină aparte sînt notate cîteva nume. Pe aceștia trebuie să-i primească din interes de stat. Cum Sfîntul Scaun nu se află în relații bune cu Casa ferrareză, nu ar fi lipsit de interes dacă s-ar cerceta și „de partea cealaltă” — cîtă încredere au cei din familia Este în prietenia franceză și dacă nu s-ar putea ca ducele Alfonso să fie atras de partea spaniolă. Ce ar fi dacă regele Filip i-ar promite că va face uz de influența sa la Sfîntul Scaun cînd va veni vorba despre moștenirea la tronul Ferrarei?

Gesualdo își anunțase căsătoria încă lui Miranda, care a înaintat chestiunea la Madrid. De atunci rapoartele tuturor ambasadurilor pomeniseră deja de nunta ferrareză. Dar Madridul, adică Majestatea Sa în persoană, nu dăduse încă răspuns cancelariei napolitane cum vede el lucrurile. Așa că îi revenea lui Olivares rolul de a interveni în această chestiune delicată. Gesualdo peste tot! Un tipograf cere autorizație pentru a publica la Napoli volumul de madrigale al prințului. Autorizație pentru a putea reconstrui vechiul palat din oraș. Autori-

zație pentru a putea achiziționa un nou tun în cetatea din Gesualdo. De Înălțarea la Cer vor să prezinte în catedrală două motette de Gesualdo. Are ceva împotriva Excelența Sa ca să figureze și opera unui muzician italian? Părintele Victoria e socotit, oricum, ca spaniol.

Cine e acest Don Carlo, al cărui nume apare așa, din cele mai neașteptate părți? A răsoit raportul final al procesului „Carafa-Avalos contra Gesualdo”. În mare a acceptat aprecierea judecătorului Micene. E obiectiv, atotcuprinzător, formulează precis. Judecătorul nu putea să răspundă de felul cum va hotărî camera seniorilor. Citește rapoartele agenților secreți cu privire la ce a făcut, ce a spus, cu cine s-a sfătuit Venosa la Ferrara, unde, la cine a fost găzduit în drum, ce s-a întâmplat în timpul vizitei sale la Veneția și pe cine a vizitat la Roma. Citește îndeosebi raportul cu privire la cina care a avut loc în palatul cardinalului Aldobrandini. Pretextul putea fi că vrea să-l viziteze acolo pe Tasso, poetul italian cu mintea răătăcită. Acest lucru nu-l justifica însă nici persoana și nici rangul lui Tasso. Poate că Gesualdo a adus papei Clemente mesajul secret al ducelui ferrarez, iar nepotul-cardinal al preasfinției sale să nu fi fost decît un intermediar. Salve de tun... nu a fost deajuns din bubuiturile de prin cetăți? Gesualdo e vasal al Coroanei, nu poate fi primit în nici un caz ca un principe domnitor. De ce a trebuit să se tragă nouăsprezece salve de tun? Probabil că au încărcat prost tunurile și vreo două-trei au crăpat. Iată „rezultatul”: Venosa vrea să-și procure tunuri noi. Acum, cînd altundeva e nevoie deosebită de toate armele — împotriva turcilor și a ereticilor.

Scrie pe o bucată de hîrtie că dorește să-l vadă pe prințul Venosei. Ezită să scrie pe ea „urgent”, la „*cito*” mîna i se oprește. Și pentru că veni vorba despre arme de foc: nu e nevoie să tragem cu tunul asupra unor — vrăbii... Să vină cînd poate.

E invitat la un prînz între bărbați. Sînt doar cîteva zile de cînd s-au mutat în palatul din Napoli. Adevărul e că totul era încă cu fundul în sus. Nu duceau lipsă de personal plătit sau de ajutoare care își prestau obligațiile lor de iobagi. Dar nu exista o mînă, care — cu zîmbet de mamă sau de soră — să mîngîie fața lipsită de viață a obiectelor și să le atenueze aspectul lor sumbru. În noul palat nu a trebuit să se geluiască petele de sînge, așa cum s-a întâmplat în cel „vechi” înainte de a fi fost dat cu chirie de trezoreria princiară. Nimic nu se lega de viața vechiului palat, casa cu două etaje era mai luminoasă, deși camerele erau mai mici decît în clădirea cu înfățișare nobiliară de lîngă piața de pește. Aici chiar și pe timp de caniculă răzbătea adierea mării, oglindă sclipitoare din fereastra Leonorei, care doar la Veneția mai văzuse marea.

Obiceiul cerea ca — avînd în vedere sarcina Donnei Leonora — să ducă o viață mai liniștită și între timp să termine aranjarea noului *palazzo*. Casa va fi deschisă mai întîi membrilor familiei, iar la viitorul carnaval, în decursul cîtorva serate, Leonora va fi prezentată lumii aristocratice napolitane. Invitația lui Olivares sosi în mod neașteptat, tocmai în timpul acestor dereticări. Cînd viceregele îl are ca oaspete pe prințul Venosei, contesa Olivares dă o masă în cinstea Donnei Leonora. E un procedeu ceremonios al curții, corespunzător rangului lor. Viceregele dorește să facă cunoștință cu nobilimea regatului. După o lungă rugăciune va urma un prînz spaniolesc mai modest, apoi, în camera de lucru a viceregelui, vor discuta despre starea țării. Cu acest prilej, Olivares își va informa oaspeții despre ce anume așteaptă Escorialul de la fiecare. Prin palate se spunea că în asemenea cazuri Olivares vorbește de parcă ar fi în legătură permanentă cu bătrînul rege, prin formulările sale, prin întreaga sa dicțiune încercă să exprime voința supremă. Aceste oște nu erau plăcute, ca cele italienești. În după amiaza aceea, în camera de lucru mai forfoteau secretarii, așteptînd semnături, raportînd viceregelui. În schimb, cu acest prilej putea fi cunoscut *adevăratul* Olivares. Era un bărbat de vîrstă mijlocie, care a ajuns mare demnitar datorită privilegiilor sale, dar de cînd e vicerege aici muncește ca nici unul dintre predecesorii săi. Concepe guvernarea nu ca una dintre cele mai strălucitoare demnități spaniole și totodată ca prilej pentru o îmbogățire comodă, ci ca un adevărat „serviciu“ ce necesită o muncă zilnică, pînă noaptea tîrziu. Cei din cancelarie au și răspîdit prin oraș zvonul că în Reggia sălășluiește o ciudățenie la firii omenești — acest vicerege care nu doarme, nu petrece, nu merge la vînătoare, nu aleargă după aventuri, ocolește societatea oamenilor veseli. La ce bun atîta scris? Ce chestiune nu s-ar putea rezolva într-un sfert din timpul irosit? De ce trebuie să se amestece viceregele în treburile iobagilor care se plîng împotriva seniorilor? A dispus să se facă cercetări și la unele bresle pentru că meșterii îi puneau pe calfe și pe ucenici să lucreze *gratis*. Se vede — se spunea prin palate — că viceregele e și conte, e și Guzman, dar nu e un — *grande*. Nu se poate prezenta cu pălăria pe cap în fața regelui și nu poate lua loc în prezența lui. În Spania un asemenea hîrtogar nu e pus la loc de frunte. Iar această desconsiderare e singurul of al lui Olivares. De aceea totul — sîrguința sa, cinstea sa, punctualitatea sa necruțătoare, privirea sa care caută nod în papură — vrea să-i slujească pentru mult dorita avansare în rang. Dar regele Filip nu va spune: „Domnule conte, puneți-vă pălăria pe cap“, deși aceasta constituie fraza tradițională pentru ca cineva să poată pătrunde în societatea aleasă, foarte restrînsă, a granzilor spanioli.

„*Ad audiendum verbum viceregium*“ — pentru aceea ești invitat, Carlo, ca să auzi cuvîntul admonestator al viceregelui. Înainte de vizită să măninci bine acasă, la propria ta masă, căci acolo îți va pieri oricum pofta de mîncare... deși e destul de modest ceea ce se servește în asemenea cazuri la Reggia. Așa să te duci, Carlo, îi spune Giulio Gesualdo, care le știe pe toate.

Caleașca se oprește în Piazza, în fața castelului, care e un fel de prelungire la Castel Nuovo, construită acum mai bine de o jumătate de secol de către vestitul vicerege urbanist Pedro de Toledo. În partea cealaltă a pieței se înșiruie mormane de nisip, de plăci de marmură și de piatră, care denotă că s-a început o nouă construcție. După cum se știe la Napoli, moștenitorul tronului regal i-a promis lui Olivares că în curînd va veni în vizită în oraș. Pentru acest prilej se construiește „noul palat“, ceea ce va necesita desigur mulți bani sub cerul albastru napolitan. Valetul lasă în jos scărița caleștii, Gesualdo oferă brațul său Leonorei, secretarul (în acest caz Ettore Gesualdo) anunță sosirea oaspeților. Garda se înșiruie la intrare, răpăie doar tobele, dar e lăsat deoparte sunatul din surle, ce se cuvine doar persoanelor domnitoare. Majordomul viceregelui coboară pe scări, pășind încet, pălăria și-o scoate în ultimul moment și doar atîta cît se apleacă să sărute mina Leonorei, căci doamna provine dintr-o familie domnitoare, în timp ce Gesualdo e doar un prinț napolitan.

La masă sînt prezenți priorul mănăstirii benedictine, episcopul-ajutor al arhiepiscopatului, un demnitar al guvernului de la Madrid, aflat în trecere, al cărui nume lung nu îl poate reține, și, în sfîrșit, secretarul viceregelui, un viconte castilian.

În societatea unor fețe bisericești conversația decurge în limite destul de restrînse. Multe teme sînt lăsate la o parte, e obligatorie vorba cucernică, prefăcută sau adevărată. Chiar și treburile de stat au fost aduse în discuție în așa fel, de parcă ar considera cu toții lumea și în special Regatul Napoli ca fiind ograda Domnului. Tot ce se referă la treburile lumești, laice, e doar o străfulgerare a eternității. Deodată Olivares îl întreabă pe părintele benedictin :

— L-ați cunoscut, părinte, pe călugărul Campanella ?

A căzut în cursă ? De aceea a fost invitat ? Nu a fost suficientă vizita de la Ferrara, care a echivalat cu un interogatoriu ? Iarăși Tommaso ? Din cîte știe, se află în închisoarea Inchiziției și poate fi încă bucuros că a ajuns acolo. E o întîmplare ciudată a soartei că numai așa a reușit să scape de spînzurătoare în Calabria.

Benedictinul își împreună mîinile, privește tîntă în farfuria sa, care acum a fost schimbată, și oftează adînc.

— Mîntea înțeleaptă a Excelenței Voastre va putea dezlega ceea ce pentru noi rămîne o taină. De ce nu se iubesc membrii celor două

mari ordine ale Domnului? De ce există fricțiuni între fiii Sfântului Benedict și cei ai Sfântului Dominic? Privind chestiunea de sus și dat fiind că în slăbiciunea mea omenească împărtășesc și eu temerile fraților mei de ordin, nu pot să ascund că mă îngrijorează prigonirea fratelui Tommaso. El însuși a declarat că prea mult ulei a consumat în decursul nopților petrecute în muncă. Și, după cum vedeți, acest lucru nu a fost nici spre binele lui și nici spre binele lumii noastre creștine. E exagerată strădania sa, a așternut prea multe pe hîrtie. Începînd cu circulația singelui și terminînd cu mersul stelelor, s-a amestecat ca un cîrpaci în toate. Știe și Don Carlo că l-a preocupat pînă și știința muzicii. Dar dacă le însumez pe toate, Campanella îmi apare ca un om cîstit. E o minte înfierbîntată, dar Excelența Voastră să aibă în vedere că e... țăran. Plîngerile norodului ajung la astfel de oameni — prin frați, cumnați — ca o ploaie rece în porii pămîntului sărătușor. Tommaso nu a trăit cu o cumpătare înțeleaptă, nu și-a cîntărit cuvintele nici pe amvon. Mîntea lui o lua razna, nimeni nu înțelegea în ce constă miezul predicii. Toate acestea sînt și în folosul, dar și în dauna sa. Aș preveni însă pe toți judecătorii să nu șteargă de pe Campanella însemnul Sfântului Duh și să nu-l predea justiției laice. Am spus acestea la întrebarea Excelenței Voastre. Noi, fiii Sfîntului Benedict, mulțumim Domnului că cercetarea celor vinovați de erezie nu a fost încredințată Ordinului nostru.

— Părintele și-a spus părerea în calitate de persoană bisericească. Dumneavoastră, Venosa, știu că l-ați cunoscut personal pe călugărul despre care se vorbește atîta în ultima vreme. Vă întreb și pe dumneavoastră dacă vi-l mai amintiți.

— Așa cum a spus și sfinția sa, mîntea lui îmbrățișează întreaga lume: științele, cele șapte arte și manifestările celor Nouă Muze. Pe mine mă interesează înainte de toate muzica. Trebuie să mă mulțumesc cu sarcini mult mai modeste decît cele pe care și le-a propus Camerata din Florența. Domnul nu și-a împărțit darurile la fel pentru toată lumea. Campanella a primit din ele din belșug. Nu e de competența mea să judec cum s-a gospodărit cu ele. De cîteva ori a fost la mine acasă, de obicei atunci cînd făceam muzică împreună cu prietenii sau discutam despre muzică. În astfel de cazuri intervenea și el în discuție, lămurea tezele celor din vechime. Cu memoria sa, admirată de noi toți, cita din autorii antici. Cu îngăduința Excelenței Voastre, doar atît.

— Din cîte știu, prințe, ați intervenit în favoarea lui, cînd cazul său a ajuns în fața Sfîntului Oficiu, pe vremea predecesorului meu.

Rasol de curcan, mîncare spaniolă, care a ajuns în Hispania din Mexie, așa că la Napoli pasărea slabă, osoasă e considerată ca o mîncare aleasă. Cuțitul se oprește în mîna lui Gesualdo.

— E adevărat că am intervenit în favoarea lui. Dar ce ar fi contat cuvîntul meu dacă ar fi fost găsit într-adevăr vinovat de către Sfîntul Oficiu? Or, Campanella nu numai că nu a fost condamnat atunci, ci l-au eliberat în așa fel, încît nici o literă a sa nu a fost pusă la index. Nici măcar nu a fost dojenit.

— Toate acestea, bineînțeles, nu puteau să însemne nici atunci că activitatea ulterioară a lui Campanella nu e urmărită cu o atenție deosebită de cei care au această sarcină de serviciu. Dar această poveste cu comandantul flotei turcești e puțin verosimilă.

— Nu cunosc măsurile ce s-au luat pentru apărarea țarmurilor. Dar ceea ce văd pe proprietățile mele dovedește că s-a făcut totul pentru respingerea atacului păgînilor. Cu greu se poate concepe că agitarea unei făclii sau aprinderea unui rug de către un nelegiuit sau de către un smintit ar fi suficiente pentru a provoca un atac turcesc.

— După cum se vede, Excelența Voastră luați în serios noua funcție ce o aveți în calitate de căpitan al cavaleriei de gardă. Vivat Gesualdo!

E prima clipă bună la acest ospăț penibil, cînd nu simte arsura cercului de foc ce-i strînge capul. A fost mai rău decît un interogatoriu. Șade față în față cu viceregele Olivares. Privirea lui se îmblînzește întrucîtva, se uită la el aproape binevoitor.

— Ar fi pripit din partea mea să intervin în roata Justiției. Campanella e un bărbat încă tînăr și în putere. Nu e neapărat nevoie să se pronunțe așa de repede sentința asupra sa. Mă gîndesc că dacă ridicăm împotriva lui Campanella acuzația legăturii cu flota turcească, împiedicăm moara Sfîntului Oficiu să macine. Dacă s-ar adevăra chiar și un singur cuvînt în legătură cu aceasta, nu ar putea evita pedeapsa capitală. Acum stă acolo sub oblăduirea Sfîntului Dominic, și chiar dacă piinea îi e amară, să aștepte cu răbdare rezolvarea cazului său. Să-l rugăm pe pîrintele inchizitor să-i dea o celulă mai luminoasă, pară, hîrtie. Un astfel de om, dacă e lăsat să scrie, e foarte rezistent. Au fost mai multe cazuri cînd asemenea clerici au supraviețuit pedepsei cu închisoarea. În schimb cărturarul eliberat e cel mai primejdios.

— De ce tocmai cărturarul?

— Pentru că el *scrie* tot ce s-a întîmplat cu el. Iar lumea e înclinată să dea crezare scriitorului și nu judecătorului. Gîndiți-vă, Don Carlo, la cazul lui Boëtius. Cu toții sîntem înclinați să-l condamnăm pe regele Teodoric pentru faptul că l-a executat pe învățat, deși nici nu cunoaștem cazul. Sau... ca să vorbim de cazuri din secolul nostru... l-am plîns pe poetul Luis de Leon cînd din Salamanca, unde ne-a predat la universitate Sfînta Scriptură, greaca și ebraica, l-au dus la închisoarea Inchiziției. De ce? — am întrebat noi înfierbîntați. Pentru că a tradus Cîntarea Cîntărilor? Pentru că a propus noi variante la

traducerea Vulgatei? În cazul lui Fra Luis cercetările Sfântului Oficiu au durat aproape șase ani. Dar adevărul a triumfat, părintele Leon a fost eliberat, și-a recăpătat și catedra. De mult părăsisem universitatea, dar în ziua în care Luis de Leon s-a urcat din nou la catedră, m-am dus la Salamanca. Și cu ea a început... „*Deciamo ayer*“, ceea ce în limba noastră înseamnă „așa cum spuneam ieri“... Luis de Leon nu a recunoscut cei șase ani pe care i-a petrecut în detențiune pentru cercetări. Toată lumea își mai amintește și azi în Hispania de *această frază*, pe care o și cităm adesea când suferim vreo nedreptate. Susțin că Luis de Leon a devenit nemuritor cu această zicală. Dar despre faptul că după aceea a fost de o cucernicie nețărnută și că la bătrânețe a murit ca general al ordinului augustin — nu-și mai aduce aminte nimeni. Luis de Leon, *poetul martir*, așa îl pomenesc studenții de azi. Așa... așa, Don Carlo! Trebuie să avem grijă cu poezii...

— Aceasta constituie un avertisment din partea Excelenței Voastre?

— Dacă aveți dubii în această privință, ușa mea e deschisă oricând — nu numai prințului Venosei, dar și poetului Gesualdo. Atît pentru azi. Și acum să trecem la analizarea treburilor publice napolitane.

— Ce știri aveți din Ferrara, Doña Leonora?

— De trei săptămîni n-am mai primit scrisoare de la fratele meu.

— Știți, nu-i așa, că obișnuiesc să-l ajut pe soțul meu în munca sa enormă. Chiar și pentru a putea fi mereu împreună cu el în scurtele sale nopți. A sosit un raport de la ambasadorul nostru... Unchiul dumneavoastră, ducele Alfonso... se pare că i s-a zdruncinat sănătatea. De altfel soțul meu nu mi-a poruncit să vă spun acest lucru, dar nici nu mi-a interzis. Știm cu toții ce înseamnă într-o familie creștină boala, darmite doliul. Și cu atît mai grav e dacă ceea ce se întîmplă se referă... la o familie domnitoare.

— Vestea mă surprinde cu totul. Mă voi ruga pentru restabilirea sănătății unchiului meu. Vor urma zile foarte grele pentru familia noastră... și pentru Ferrara, dacă i se întîmplă ceva lui Alfonso.

— Fiecare trebuie să trăiască în așa fel încît să nu-l surprindă moartea creștinească. Dar să vorbim mai bine despre ceea ce vă stă acum mai aproape de inimă. Sperăm că fătul pe care îl purtați va deveni un urmaș demn al nobililor săi strămoși. Vedeți, așa mă uit și eu adesea la fiul meu Gaspar. Va împlini în curînd opt ani... Ce să fac din el cu voia Domnului? Cînd s-a născut, era cel de al treilea fiu al meu. Primul a murit ca un spaniol: a căzut de pe cal și și-a frînt gîtul. Al doilea, Ieronimo, urmează dreptul la Salamanca. Pe Gaspar,

pe care l-ați văzut adineauri, l-am îndemnat să apuce calea cuvioșiei. În familia Guzman au mai fost arhiepiscopi, cardinali. Ne-am gândit... că va continua și Gaspar să-l slujească pe Domnul, el va fi cel care după moartea noastră se va ruga pentru noi. Dacă veți naște un băiat, el va fi primul în familia Gesualdo?

Leonora își plecă fruntea.

— Primul născut e Don Emanuele. Nu am avut posibilitatea să-l cunosc pe fiul meu vitreg. Bunica băiatului nu vrea ca Emanuele să-și vadă tatăl. Această poruncă e însă împotriva legilor firii.

— Iertați-mă, copila mea, dacă v-am deschis vreo rană.

— Doña Maria, m-ați primit atât de amabil și mă numiți copila dumneavoastră pe mine, care nu mai am mamă. Îngăduiți-mi să fiu cu atât mai sinceră. De când am pus piciorul pe pământ napolitan, mă urmărește peste tot umbra primei femei. Toată lumea mă întâmpină în așa fel încât își șterge lacrimile din ochi, oftează și murmură cu tremur în glas numele Mariei d'Avalos. Când mobila trosnește noaptea — îmi ascund repede capul sub învelitoare. Dacă ați ști ce teamă mi-a fost la Gesualdo! Căci au locuit și ei acolo. Carlo... s-a gândit și Carlo să locuim în altă parte. Nici el nu a vrut să rămână în vechiul palat. Dar stafiile ne găsesc peste tot. Să nu credeți că sînt superstițioasă și că nu mă rog cu destulă ardoare. Dar se poate trăi oare liniștit acolo, unde totul amintește de ei... unde totul stă sub semnul unui mort... a doi morți? Cu mine toată lumea se poartă drăguț. Și totuși mă privesc... e îngrozitor pentru mine, ca soție, să pronunț acest cuvînt... ca și cum aș fi nevasta unui ucigaș.

— Gîndiți-vă că în fapta soțului dumneavoastră nu a găsit nimic grav nici legea lumească și nici cea bisericească. De ce vreți ca în adîncul sufletului să porniți un nou proces împotriva propriului dumneavoastră soț? Aceasta nu ar fi o atitudine demnă de un creștin. Probabil că soțul dumneavoastră nici nu se mai gîndește la asta... Cum de i-ar mai trece prin cap asemenea gînduri sumbre lîngă o soție frumoasă și tînără...

— Parcă s-a schimbat și Carlo de cînd am ajuns pe pămînt napolitan. Pe chipul său nu se mai ivește nici un zîmbet, vorbește puțin, uneori e de-a dreptul ursuz. Dimineața, care e partea cea mai frumoasă a zilei și e deosebit de minunată aici, pe țărmul mării, se întoarce în camera sa. Peste cîteva minute răsună vreun instrument muzical... de obicei noul cembalo, pe care l-a adus din Cremona. De cînd sînt cu el am învățat mai multe despre legile muzicii decît acasă. Doña Maria probabil știe că la Ferrara noi am cîntat adesea... în corul de dame al unchiului meu, sub conducerea lui Luzzaschi. Dar aici nu mă descurc: sunetele ce răzbat din camera lui Carlo nu se

supun nici unei tradiții. Luzzaschi spusese odată despre una dintre compozițiile sale că e o cacofonie. Vă rog din suflet să nu spuneți nimănui că la aceasta mă gândesc cînd îl aud pe soțul meu cîntînd la cembalo. În astfel de cazuri nu lasă pe nimeni să intre la el, nu-i pasă de nimeni. De sub mîinile sale irump asemenea pasaje care cu greu pot fi înțelese de o ureche muzicală. Aceasta nu e o plîngere... mai degrabă sînt dezorientată și vă rog să mă iertați că tocmai soției viceregelui îi spun toate acestea. Sînt atît de singură!...

— E și el mult timp singur?...

— Vă gîndiți că e împreună cu Demonul său? Nu... să nu credeți, Doamna mea, că soțul meu ar leza, măcar și în gînd, sfînta noastră biserică. Nu... e vorba de altceva... Felul cum cîntă... această muzică... parcă seamănă cu felul cum s-au jeluît vechii profeți. El așa vorbește cu cei din ceruri. Așa reînvie în el ceasul cel groaznic! Așa trăiește... așa suferă! Așa creează!

— Creează? Acest cuvînt nu e prea îndrăzneț?

— În smerenia mea numesc așa orice operă care va dăinui. Chiar și atunci cînd este vorba de soțul meu. Creează: compune pe versuri, pe care le păstrează în sertar, sau le scrie el însuși... își notează gîndurile, le transformă în partituri. Maeștrii, care urmăresc toate acestea, le analizează prin ce anume sînt noi și în ce măsură sînt vechi. Mărturisesc că urechea mea nu s-a obișnuit încă cu ele.

— Ai întrebă și pe alții? Pe maeștri?

— Totalitatea prietenilor de muzică ai soțului meu e denumită de obicei Academia lui Gesualdo. Nici ei nu îl înțeleg... Dar îi sînt mai apropiați, îl cunosc de multă vreme. Dar chiar și ei... mă gîndesc la Nenna și la Effrem... dau nedumeriți din cap. E prea mult — spune Rocco Rodio. De ce a trebuit să cunosc legile muzicii? De ce nu aș putea să-mi admir bărbatul tot așa cum face femeia, al cărei soț scrie versuri latinești, dar ea nu pricepe limba celor vechi? Eu citesc partitura... Să mă iertați, dar am compus și eu... Și, cum spunea și Luzzaschi, lucruri nu prea proaste... Dar acestea?... Nu știu ce e mai rău: să ascult noaptea trosnetele mobilei... sau în plină zi fugile soțului meu la cembalo? De ce tocmai eu am nimerit aici? Așa de parte...

— Nu plîngeți, Leonora. Gîndiți-vă la starea în care sînteți. Probabil că de aici vă vine frămîntarea sufletească. Aveți grijă de copil, nu aveți voie să vă enervați. Mai ales că urmează ceasuri grele pentru dumneavoastră... și pentru familia Este.

— De ce nu-mi vorbiți deschis, Doña Maria?

— Să îngenunchem în fața micului altar. Spuneți o rugăciune pentru sufletul răposatului Don Alfonso d'Este...

Octombrie, pe drumurile ferrareze. Alfonso d'Este a domnit nestincherit timp de peste un sfert de secol. El era cel mai vîrstnic principe în Italia. În memoria oraşului trăia ca un copac cu o coroană largă, sub care se așezau generațiile ce se succedau. Era capricios, ambițios, cu înclinații despotice — nu se speria nici de sînge. Dar s-a purtat cu oraşul său, a trăit și a murit ca un *pater familias* ferrarez.

Cînd s-a răspîndit vestea că Alfonso este într-o stare gravă și că i se numără de acum doar orele, în loc de luni și de ani, toată lumea trebuia să știe că stingerea din viață a ducelui însemna mai mult decît o vizită obișnuită făcută de *Mors Imperator* într-o familie domnitoare. Ea marca sfîrșitul a ceva și începutul unei epoci noi, mai grele.

Toată lumea auzise în oraș despre felul cum și-a luat Alfonso rămas bun de la viață. În Castello, pentru cel din urmă onor, s-au prezentat în fața lui Alfonso, care mai trăia, nu numai domni nobili, dar și consilieri, meșteri ai breslelor, primari de la țară. Ca un patriarh și-a făcut testamentul privind orașul său și ca un bun creștin a cerut tuturor iertare. Alfonso respectase eticheta și a pretins și pe patul de moarte să fie ordine în jurul său. A pus să i se aranjeze părul, barba, să fie îmbrăcat în veșminte scumpe, să fie înconjurat de demnitarii săi. Atîta doar că Cesare d'Este nu se afla atunci în Ferrara. Curierul a plecat după el în goana calului la Reggio. Dar Alfonso, care i-a consultat el însuși pe medici, își dădea seama că nu-și va putea aștepta nepotul.

Ultimele ritualuri pentru liniștirea celui *viu* : înghițirea unor fierțuri și hapuri, consfătuirea medicilor, corul călugărilor care așteptau în capătul coridorului, toate acestea țineau de marele eveniment, ale cărui amănunte vor rămîne în mod sigur în amintirea celor prezenți. Așa și-a luat rămas bun Alfonso d'Este, *ultimul* duce al Ferrarei. Căci cei care cunoșteau dincotro bat vînturile, știau că Cesare nu poate fi nici pe departe atît de sigur de tron cum fusese odinioară Alfonso. În lupta dintre partide a cîștigat papa Aldobrandini : i-a supraviețuit lui Este. *Finis Ferrariae*, croncăneau corbii deasupra îndoliatului Castello, unde steagul Este fusese coborît în bernă.

Cei interesați își aminteau de ultimele cuvinte ale lui Alfonso, cînd și-a făcut cunoscut testamentul. „Să trăiți în pace cu toată lumea, să vă războiți doar atunci cînd trebuie să vă apărați. Salvagardați țara împotriva tuturor necazurilor, așa cum au făcut și pînă acum cei din familia Este timp de secole. Fiți în relații bune cu Sfîntul Părinte, cu

împăratul, cu regele spaniol și cel francez, cu toți puternicii Italiei. Înmulțiți-vă și prosperați. Păstrați-mi amintirea." Vorbise greu, se înăbușea. Dar cu o mare voință și trufie princiară își stăpînise slăbiciunea trupului. Vorbise pe deplin conștient, dar vestitorul ceasului din urmă se apropia de patul său cu pași neauziți. „Da — mai spuse — să-l respectați, să-l iubiți și să-l slujiți pe bunul vostru stăpîn Cesare. E un vlăstar nobil al arborelui familiei Este. Veți avea în el un stăpîn bun. Nu vă pot promite că urcarea sa pe tron se va desfășura fără nici o piedică, deoarece în Italia și în afara ei mulți ne invidiază țara. Unii se gîndesc la mizeria propriului lor popor cînd aud că ferrarezii trăiesc în belșug, iubindu-se unii pe alții. Aflați toți cei de față că am cerut de la Majestatea Sa Împăratul investitura necesară lui Cesare pentru ducatele Reggio și Modena. *Aceasta* am primit-o! Preasfinția sa nu ne-a răspuns încă. Cînd nu voi mai fi, va veni desigur și încuviințarea papei. Vedeți, așa a fost întotdeauna ducatul Ferrarei — guelf și ghibellin în același timp. L-am slujit și pe împărat, și pe papă. Dar mereu au stat încărcate și tunurile de bronz ale gloriosului meu strămoș Alfonso I. Acum duceți-vă! Poate că mai apuc să sosească Cesare. Testamentul mi l-am făcut în scris. Poporul mai nevoiaș al Ferrarei va primi pioasele mele daruri. Am avut de unde lăsa. Domnul m-a binecuvîntat cu viață lungă, sănătate, pace. Dar nu mi-a dat moștenitor."

Cînd sosi Cesare d'Este, steagurile erau deja în bernă. În octombrie se întunecă mai devreme. Pîlcul de călăreți venea dinspre Reggio, de pe colină zăriseră salvele de foc ale tunurilor din Castello. După o lungă odihnă, bubuiră vestitele baterii ale lui Alfonso I. O sută de salve au fost trase. Cu una mai puțin ca atunci cînd la Ferrara se năștea un moștenitor al tronului.

La vestea morții lui Alfonso, două detașamente se grăbiră să ajungă la Ferrara. Cesare venea cu cai mai iuți, dar Lucrezia d'Este, care fusese în pelerinaj, pornise mai devreme, căci primise mai repede vestea că fratele ei era pe moarte. Catirii duceau în trap grăbit lectica în care sedea bătrîna prințesă cu chip de Sibilă, cu ochi lipsiți de lacrimi.

Pe amîndoi îi aștepta o noapte lungă. În Palazzo dei Diamanti noul duce era așteptat de către nobilime și de către *Savi*, reprezentanții stării burgheze. Lucrezia pornise spre Castello, unde — departe de apartamentele ducelui — ocupa cîteva camere, care fuseseră poreclite „aripa corbului". Avea de demult o cheie secretă la cămara cu comori. Se spunea că Alfonso strînsese acolo un milion de ducați. Renta anuală a Lucreziei se ridica doar la șase mii de scuzi. Din aceștia trebuia să se întrețină, să-și plătească agenții secreți, suita. În fața cămării cu comori găsi străjeri. Dacă în noaptea morții cineva încearcă să pătrundă în turn, să tragă.

Cesare aflase că mătușa s-a întors. Cînd Cesare a venit la Castello, aflat în plină atmosferă de doliu și de preamărire, în micul cabinet s-a prezentat la el Ercole Mosti, ultimul colaborator intim al ducelui Alfonso, însoțit de notarul Loderchi, referentul cancelariei pentru treburile secrete. Nu era timp pentru o convorbire îndelungată. Afară așteptau consilierii pentru a hotărî soarta grea a zilei de mîine. Mosti, întărîndu-și cuvintele prin jurămint, îi spuse lui Cesare că cu trei zile în urmă, ducele Alfonso a pronunțat sentința asupra surorii sale, care timp de o viață de om s-a opus lui și intereselor Ferrarei. A condamnat-o la moarte prin otrăvire. Dar, luptîndu-se cu sufletul său împovărat de păcate, nu a avut tăria să dea porunca cea din urmă. L-a rugat pe Mosti să comunice nepotului său, noului duce, intenția sa. Lucrezia prezintă o primejdie pentru Ferrara. Să procedeze cu ea așa cum vă crede că e mai bine. Mosti spuse că otrava e pregătită și că una dintre slujnicele prințesei e dispusă să o picure în mîncarea stăpînei sale: Cesare își mușca buzele, privea descumpănit în gol. Pe neașteptate începu să vorbească mai tînărul Loderchi.

— Sînt împotriva. Un bun creștin nu poate transmite altuia o asemenea sarcină. E de datoria călăului să curme viața aceluia care aduce năpastă asupra țării și e condamnat pentru asta de o sentință legală. Să nu mărim necazul prin agravarea situației cu încă o moarte de om. Dacă o otrăvim pe prințesă putem periclita și mîntuirea sufletului răposatului nostru duce. Judecătorul ceresc îl va condamna ca pe un criminal care a instigat pe alții să comită fapta pe care el a născocit-o. Protestez !

Să-l omoare și pe Loderchi ? În primul ceas, în prima zi a domniei ?

— Dați-ne atunci un sfat, ce să facem ?

— Alteță, doamna Lucrezia nu are bani. Răposatul duce... a ținut-o din scurt. Luni de-a rîndul nu era în stare să-și plătească nici servitorii. V-aș sfătui să vă vedeți cu mătușa Alteței Voastre. Promiteți-i... dați-i ceva. Nu e posibil ca o fată Este să dorească pieirea dinastiei. Lucrezia se află în grațiile preasfinției sale. Nepotul-cardinal a onorat-o cu scrisorile sale prietenești. Ajungeți la o înțelegere cu Lucrezia, Alteță. Va fi în folosul amîndurora și spre cel mai mare folos al Ferrarei. Nu vă sfătuiesc ca în ceasul morții să împovărați orașul... cu o nouă moarte.

Tînărul secretar se maturizase. Mosti, care se clătina ca o umbră frîntă a unei lumi apuse, își aplecă fruntea, tăcu. Adevărul era că nici el nu și-ar fi împovărat bucuros sufletul, dîndu-i slujnicei fiola cu otravă.

Așa a rămas să fie mîine, care — clepsidra și marele ceas mecanic adus din Praga arătau deopotrivă miezul nopții — se transforma de

acum în azi. Dimineața, Cesare va trebui să străbată Ferrara călare, în fruntea suitei sale, îmbrăcat în fastuoase veșminte de principe. În coronarea va trebui să aibă loc în catedrală, va primi consiliul orașului, în fața acestuia va trebui să depună jurământul. Va ține și un discurs celor prezenți, în care va sintetiza principiile bunei guvernări. Șase-șapte ore durează pînă cînd se pregătește totul, i se scrie discursul pe care îl va citi. Buna-cuviință cere să aducă un ultim omagiu ducelui răposat, să facă de gardă, măcar pentru un ceas, la catafalcul lui. Așa cere tradiția orașului și a familiei Este.

În lectica sa Cesare străbate orașul îndoliat și îngrijorat, urmat de suita sa restrînsă. Ce bine ar fi dacă măcar Leonora ar ședea alături de el. Dar nici ea și nici cardinalul Alessandro nu se află la Ferrara. Singur va trebui să dea ochi cu Lucrezia cînd se vor întîlni la catafalc.

Cîteva miniștri în vîrstă, căpitani, comandanți de cetate, pe coridor călugări, crîmpeie de cor bisericesc, jeluîtul ritmic al bocitoarelor — doliu princiar. Cesare și-a aruncat o manta neagră peste veșmintele cu care venise de la drum, căci n-a avut timp să se schimbe. În sala mare, în care se află sicriul așezat pe catafalc, în colțul din stînga șade bătrîna prințesă, voalul negru îi acoperă fața. Așa cum cere buna-cuviință, Cesare se apropie de matusa sa, se lasă într-un genunchi — deși el e principele în Ferrara — și îi sărută mîna. Trupul ei nici măcar nu tresare, face doar o scurtă mișcare din cap. Mîna îi e rece ca gheața.

Cesare ia alebarda din mîna unui străjer și îi șoptește: poți să pleci, stau eu de gardă, te voi chema cînd îți va veni din nou rîndul. Privește spre clepsidră, dar în clipa morții cupa cu nisip ce arată trecerea timpului a fost acoperită cu un zăbranic negru. Orele aleargă, dar din momentul încetării din viață e totuna dacă mortul a trăit o sută de ani sau numai un an.

E octombrie, dar în sobe nu s-a făcut foc pentru ca aerul cald să nu grăbească descompunerea cadavrului. Poporul Ferrarei dorește să-și vadă măcar timp de două zile principele decedat. Cesare tremură de frig, ca și ceilalți. Doar Lucrezia șade fără să se miște pe scaunul fără spătar, cu chipul său de gheață, fără lacrimi în ochi.

După ce s-a scurs ceasul de gardă, Cesare se apropie de unchiul înțepenit. Cum arată un mort, care a părăsit lumea la o vîrstă înaintată, în depline facultăți mintale, conștient că puterile cerești îi numără de acum minutele pămîntești? Cum arată acel om care a trăit peste șai-zeci de ani și a domnit mai mult de douăzeci și cinci? Chipul său arată surprindere... bunătate, forță... parcă nici nu ar mai avea chip? Cesare cel slab de înger privește trăsăturile de ceară ale unchiului său.

Simte mîna Lucreziei pe umărul său. Vino cu mine! Trebuie să alunge gîndul: dacă i-ar fi spus lui Mosti să-i dea otrava, poate că nici Lucrezia nu s-ar mai afla printre cei vii. Oare Mosti, Mosti cel bun la inimă, a dorit cu adevărat moartea Lucreziei? Tatăl lui Mosti avusesese faimă de „blajin al blajinilor”: a construit spitale pentru săraci și tot el a amenajat și Sant'Agata pentru cei cu mîntea rătăcită. Ducele Alfonso pe el l-a numit conducător al spitalelor, cînd Tasso a ajuns acolo. De cîte ori a fost nevoit să se apere bătrînul Mosti că nu el l-a pus în lanțuri pe poet, că așa îl găsise pe Torquato, plin de păduchi, cu ochii sticloși, cu mîntea zdruncinată, printre ceilalți nebuni ferecați în lanțuri! El, Agostino Mosti, a pus să i se scoată lanțurile și l-a condus pe poet într-o cameră mai bună. Atunci s-a întîmplat că Tasso a tăbărit cu un pumnal, pe care nimeni nu știe unde îl ținuse ascuns, asupra unui servitor al spitalului, provocîndu-i chiar o rană ușoară. Așa... așa... Mosti, care a tăinuît ducelui toată această întîmplare, și acum fiul său îl sfătuiește pe Cesare să o otrăvească pe Lucrezia. Pășește alături de bătrînă, prin coridoare pustii, cînd deodată flacăra torței se stinge fumegînd, căci au ajuns în „aripa corbului”.

— Mă gîndesc, Lucrezia, că mă poți ajuta și tu. Dacă dorești, mă îngrijesc încă de mîine să-ți alcătuiesc o suită. Pînă la Bologna nu e cale lungă. Din cîte știu, acolo își are tabăra Pietro Aldobrandini. Dacă vei crede de cuviință, du-te împreună cu el la Roma, la papa Clemente, ca ambasadör special al meu. Trebuie să mă ajuți, Lucrezia. E în joc existența Casei Este. Alfonso *requiescat in pace*. Știu... știu că nu v-ați înțeles... știu totul, dar vezi atunci eu eram încă un copil... abia începusem să trăiesc. Nu mă urî și pe mine, Lucrezia. Eu nu am avut nimic de-a face cu uciderea lui Contarini. Nu l-ai ajutat pe Alfonso, dar ajută-mă pe mine. Între noi nu există motiv de ură. Știi bine că ți-am purtat respect întotdeauna. Și vezi, Lucrezia, cu asta trebuia poate să încep... știu că Alfonso a fost zgîrcit cu tine...

— Străjerii mai stau acolo, la turnul cu comori?

— Azi... azi încă nu pot face nimic... pînă cînd nu depun jurămîntul. Nu pot să atac, ca un tîlhar, vistieria. Imediat ce o voi prelua... vei primi cît dorești. Înțelegi? Spune-mi condițiile tale, Lucrezia.

— Dacă vrei să mă duc la Pietro, pune să mi se elibereze o scrisoare cu imputerniciri depline, care să transfere în mîinile mele puterea supremă a Casei Este. Să am dreptul de a semna, de a încheia și desface alianțe. Numai atunci mă duc. Nu am de pus alte condiții. Sînt fată Este.

— Cînd vrei să pornești, Lucrezia?

— În zori. În timpul nopții vei putea pregăti mandatul. Îl semnezi, îl vor semna și Savi și trei membri ai consiliului de stat.

- Parcă te-ai fi pregătit pentru toate acestea, Lucrezia !
- Da, m-am pregătit. Am avut destul timp ca să mă gândesc cum se va putea repara fărădelegea comisă de bărbații familiei Este.
- Care ți-e scopul ?
- *Binele Ferrarei.*

Călare pe un armăsar alb, cu manta de hermelină, purtînd pe cap pălăria de principe cu un penaj enorm, pornește Cesare d'Este la tradiționala înscăunare în domnie, care e doar o amintire îndepărtată a Comunei, acum o jumătate de mileniu încă liberă, care din propria sa voință îl înscăunase pe Obizzo d'Este și apoi pe Niccolo al III-lea ca principe al orașului. Cesare descalecă și se apropie de Stările care îl așteaptă îmbrăcate pe jumătate în doliu, pe jumătate de sărbătoare, și primește cheile orașului. Ingenunche pe pernă și depune jurămîntul că va apăra întotdeauna hotarele Ferrarei și îi va respecta legile. Se formează alaiul : sub baldachin pășește principele statului, în fața catedralei îl așteaptă preoțimea. Dar s-au adunat suspect de puțini : mai mult priori ai ordinelor călugărești, care sînt străini de schimbările destinelor lumești, ajutori de episcopi, prelați. Nu a venit arhiepiscopul, deoarece a început să-l supere deodată reumatismul. Nu este aici nici Alessandro, care acum se grăbește spre Ferrara cu vești de la Roma. În felul acesta înscăunarea lui Cesare e sfințită cu mai puțin fast bisericesc. Corul lui Luzzaschi face să răsunе în catedrală un Te Deum solemn. Cei care îl ascultă — notabilitățile Ferrarei, damele din stranc, poporul care stă în picioare jos, printre coloane — urmăresc cu atîta evlavie această minunată polifonie, de parcă s-ar anunța din nou străvechile porunci, de parcă forța repetărilor ar săpa canoanele în piatră. Familia Este domnește la Ferrara din vremuri îndepărtate. În locul unui Este răposat era înscăunat un altul. Era aproape totuna, că în locul lui Alfonso, care părea fără de moarte, urmează acum un principe palid, nestatornic, care abia își găsește locul. Nu arde în el flacăra Sfîntului Duh, nu știe să-i însuflețească pe scepticii ferrarezi cu un discurs improvizat. Dar e un Este, un vlăstar mai lăaturalnic al dinastiei, și dacă e adevărat că Domnul îi dăruiește lumii pe suzerani, atunci poate că știe și de ce urmează în cîte o țară după un domnitor puternic și falnic, unul slab și palid. Da, pînă în prînz toată lumea din Ferrara era de aceeași părere, că singurul punct strălucitor al întregii încoronări de azi a fost... messa lui Luzzaschi. Probabil că timp de trei zile, cît a durat agonia lui Alfonso, maestro s-a și pregătit pentru motettele jeluitoare, dar totodată și pentru Te Deum. Sub mîinile sale răsună orga și deodată s-a înălțat în văzduh o minunată voce îngerească, cel mai frumos sopran serafic. E copilul Frescobaldi, se șoptește cu încîntare prîn bănci.

Doar cei inițiați știau, dar și ei sub pecetea secretului, că Lucrezia, bătrîna de șaizeci și unu de ani, pornise în zori la drum cu o suită restrînsă, călare, spre Bologna. Nu voise să călătorească în lectica mai comodă, dar care putea fi purtată doar încet de catîri, iar acum, după inundațiile obișnuite din octombrie, drumurile nu puteau fi folosite de calești. În tinerețe fusese o călăreață vestită, la lumina abia mijită a zorilor i s-a adus din grajd vechiul său cal de călărie, care își recunoscuse imediat stăpîna. Un detașament de străjeri, doi prelați mai tineri, trei membri ai Consiliului, conțopiști, servitori — aceștia alcătuiesc suita sa, toți călări. Merg întins, pînă poimîine trebuie să ajungă la Bologna. O poștă călare pleacă în galop înaintea lor, pentru a-l căuta — *ibi ubi* — pe cardinalul Pietro Aldobrandini, care, din voința preasfinției sale, se află în fruntea oștilor bisericești dislocate la granița Statului Papal.

Ore de plumb. Avangarda cercetează drumul, face ocoluri de obicei prin ripe mai puțin adînci. În acest anotimp totul e atît de trist pe aceste meleaguri — munții, care par să fumege, sînt învăluiți de nori. Lucrezia călărește în mantaua sa cu glugă, pe calul său mare, roib. Cînd căpitanul suitei o întrebă dacă nu a obosit cumva, îi face semn doar cu mîna că nu, strîngîndu-și și mai tare buzele, de parcă ar memora vreun text străvechi sau cuvinte de vrajă.

Curierul se întoarce însoțit de călăreții din avangardă. „Prințesa este așteptată de Eminența Sa astă-seară în reședința sa din Palazzo Comunale“. Mîinile înveșmîntate în mănuși negre desfac băierile pungii cu bani. Scoate trei arginți, îi mai numără o dată, apoi îi înmînează celui care a adus vestea bună. Cei din suită schimbă priviri cu înțeles. E bine că nu va deveni Lucrezia duce. Cesare, ar fi dat, cu siguranță, zece galbeni.

Pietro Aldobrandini o primește pe Lucrezia nu ca pe un delegat al unui stat dușman, ci mai degrabă ca pe un aliat. Ca să rezolve dubla problemă a sărutului mîinii, schimbară cu prințesa sărutul „păcii“ ca niște „rude“. Apoi o conduse el însuși din porticul străvechiului palat comunal la etaj, urcînd o scară care purta amprenta lui Bramante. Săli uriașe se deschideau în toate părțile. Cardinalul îi arătă cu brațul întins fresca lui Francesco Francia — *Madonna Cutremurului* — pe care maestrul a pictat-o acum o sută de ani, la solicitarea bolognezilor, după ce trecuseră prin marea încercare. Pînă la etajul următor îi însoțește întreaga suită. Aici se vor despărți. Aldobrandini îi conduce în capela consilierilor. Sînt buni creștini, să înceapă cu toții consfătuirea de azi cu rugăciune.

— În această capelă a fost încoronat ca rege al longobarzilor Carol al V-lea — cu coroana de fier, făurită din cuiele lui Cristos, ce se păstrează la Monza — înainte ca preasfinția sa să-l fi proclamat împărat al creștinătății, în San Petronio.

Unduirea lentă a o sută de ani. Cîndva vestită pentru frumusețea ei, Lucrezia, după ce și-a scos mantaua, stă și privește în rochia sa de văduvă, ca cineva care abia la apusul vieții sale a devenit aptă pentru marele rol ce și l-a dorit toată viața. Ca un principe întors din surghiun, așa pășeste Lucrezia, Plenipotențiară, prin palatul Comunei cîndva libere a bolognezilor, în care, de la papa Iuliu al II-lea încoace, își au reședința cardinalii-gubernatori. Încotro îi văd ochii, se întinde într-un plan îndepărtat orașul, din care se înalță două turnuri uriașe, înclinate unul față de celălalt, frontispiciul golaș al bisericii San Petronio. Peste tot se văd soldații gărzii papale, care fac paradă în uniformele lor concepute de Michelangelo.

La invitația Lucreziei iau loc doar ei doi. Secretarii, consilierii, prelații așteaptă în antecameră. Bătrîna deznoadă cu mare precauție geanta, apoi desface tocul de piele. Cu mîna de femeie grijulie netezește foaia de hîrtie. I-o prezintă lui Aldobrandini de parcă ar trebui să-l convingă pe cardinal că într-adevăr ea, Lucrezia d'Este, este împuternicită să ducă tratativele.

— Sînt investită cu puteri depline. Pot face și desface în ce privește soarta Ferrarei.

Trufia se împletește cu vanitatea femeiască. Cu o săptămînă în urmă — o știe și Lucrezia — îi dăduse tîrcoale îngerul morții. Dar nu s-a găsit călău care să-și fi asumat sarcina ca în Castello să-i picure otravă în supă, sau să o sugrume cu șnurul de mătase. Tremurase pentru viața sa, căci nu era nici un secret că în ultimele zile ale lui Alfonso se va afla în mare primejdie, singură, înconjurată doar de cîteva femei neputincioase, fără ajutor, săracă, împovărată de datorii. Acum stă aici în camera de consiliu a cardinalului. Pe peretele din dreapta se află un tablou al lui Luca Signorelli, *Maria Magdalena*, iar pe cel din stînga, *Portretul unui bătrîn* de Tintoretto.

— Preasfinția sa e mulțumit de intenția Excelenței Voastre ca totul să se desfășoare așa cum e firesc, să se evite orice încurcătură.

— Preasfinția sa cum a hotărît ?

— Valabilitatea investiturii, pe care odinioară papa Grigore al IX-lea i-a aprobat-o lui Azzo d'Este al VII-lea și pe care Sfîntul Scaun i-a confirmat-o lui Niccolo al III-lea, a încetat în momentul în care Alfonso d'Este și-a dat duhul. Constituie o manifestare deosebită a milostiveniei Domnului, că nobilimea și poporul Ferrarei își dau seama că nu pot face altceva decît să îngenunche în fața preasfinției sale și să-i ceară îndurarea.

— Am în mînă împuternicirea, eminență. Pot hotărî asupra soartei Ferrarei.

— Preasfinția sa a hotărît. O cavalerie grea compusă din cinci mii de soldați, și o pedestrimă de douăzeci de mii de oameni stau la dispoziția mea. Cîte zile v-au trebuit să ajungeți de la Ferrara pînă aici ?

— Două.

— Atît le va ajunge și călăreților mei.

— Preasfinția sa vrea asediu ? Capul creștinătății vrea să expună un oraș creștin, pașnic, grozăviilor războiului, așa cum le numim cu toții ?

— Papa Clemente acordă amnistie generală în cazul în care Ferrara își va deschide de bună voie porțile. Dar își sloboadă fulgerele dacă Cesare sau altcineva se opune intenției preasfinției sale. Investi-tura a expirat, excelență. Familia Este nu mai are ce căuta la Ferrara.

— Și eu... ?

— Excelența Voastră sînteți un ambasador cu împuterniciri depline. De altfel constituiți o excepție. Firele care de mulți ani vă leagă de Curie nu pot fi rupte. Tasso... pe care, să-mi fie îngăduit, mi-l consider prieten, și-a amintit cu mult respect de Donna Lucrezia. Excelența Voastră ați fost bună cu Torquato și atunci cînd el era rob în Sant'Agata.

— Tirania lui Alfonso a încetat.

— *De mortuis*... prințesă... să nu vorbim acum despre el decît de bine. Să încercăm să ne punem la punct treburile pămîntești.

— Care vă sînt condițiile ?

— Ferrara își va deschide porțile. Va primi oastea preasfinției sale. Papa Clemente se va milostivi ca în curînd să vină la Ferrara, unde va sta cîteva luni pentru a preveni orice fricțiuni care se pot ivi întotdeauna cu prilejul unei schimbări de guvernămînt. În felul acesta asigură poporul orașului și al provinciei de milostivenia sa...

— Cesare ?

— *O frunză*, nimic altceva, cu voia dumneavoastră. Dacă nu se va opune și nu va pune piedici în calea singurei soluții pașnice, atunci preasfinția sa nu va ridica obiecții ca Don Cesare — în baza acelei investiții discutabile, care din voința împăratului Frederic al III-lea l-a făcut duce de Modena pe fostul viconte Borso d'Este — să păstreze ducatele Modena și Reggio, mutîndu-se cu întreaga sa curte într-unul din aceste orașe și renunțînd la orice pretenții asupra Ferrarei.

— Și dacă nu ?

— Va fi anatemitizat, iar preasfinția sa va pune Ferrara sub interdicție.

— Cesare va putea lua totul ?

— Întregul mobilier din Castello va trebui să-l lase intact pentru legatul papal. Primul *legatus* — după cum v-am spus — dorește să fie însuși preasfinția sa. Se cuvine deci, cu atât mai mult, ca nimic să nu se miște din comorile familiei Este.

— Trebuie să mă întorc la Ferrara. Sint așteptată!

— Pot să vă dau o săptămână. Dacă pînă atunci nu sosește mesajul cu privire la capitularea pașnică, oștile papale vor porni spre Ferrara ca *oștiri dușmane*. Atunci va fi *finis Ferrariae*. Preasfinția sa a mai stabilit o condiție. Don Cesare va trebui să mi-l predea pe fiul său de șase ani, pe Alfonso. Puteți să-l liniștiți pe tată că mă voi purta cu el ca și cum ar fi propriul meu fiu. Și acum, în mod confidențial, care ar fi dorința personală a Excelenței Voastre dacă totul se va aranja așa cum... vrem amîndoi?

— Aș dori un principat independent în Romagna, unde să pot domni în anii care mi-au mai rămas. Departe de Ferrara, unde a trebuit să sufăr atîtea umilințe.

— Sfîntul părinte Clemente va aprecia meritele Excelenței Voastre. Mă gîndesc ca viitorul loc al tratativelor noastre să fie — Faenza. Acolo este cartierul general al oștirii. Așa că vă aștept, Donna Lucrezia, la Faenza. Împuternicirea o țin la mine, căci trebuie să raportez totul la Roma. Odihnă bună, Donna Lucrezia. Cînd porniți înapoi?

— În zori!

48

Ferrarezii căscau gura în fața ușilor închise ale bisericilor. Cei care știau latinește, buchiseau textul decretului de anatemizare. Veneția rezistase. Dar acolo, atît Marele Consiliu cît și poporul, întregul oraș al Sfîntului Marc se ridicase cu toată forța și autoritatea sa împotriva excomunicării. Aici, însă, la Ferrara, un principe slab, nehotărît, deși ține morțiș la putere, nu e în stare să facă altceva decît să risipească banii din turnul cu comori al lui Alfonso. Ceea ce generații d'Este au adunat cu sînge și sudoare, acum se prefăce în praf și pulbere, încapînd pe mîna condottierilor, agenților, politicienilor.

Lucrezia este cea mai puternică în sînul familiei. O aureolă de legendă o învăluie ca ultim vlăstar „legal” al dinastiei Este, așa cum o numește Bula papală. Capelanul ei a primit dezlegare că poate da stăpînei sale sfînta împărtășanie, pe care biserica o refuză întregii

Ferrare. Cine ar îndrăzni să ridice mâna asupra Lucreziei, cine nu caută să-i intre în grație ? În aripa feminină a palatului, consfăturile țin cît o ziua de lungă. Iar Cesare, care de cîteva zile s-a mutat din Diamanti la Castello, se simte ca o povară de prisos, dar fatală, a orașului său, în care ar fi dorit să domnească învăluit de strălucirea strămoșilor săi.

Amenințarea lui Aldobrandini n-a constituit o vorbă goală. Oștilor sale i s-au alăturat și cele ale fratelui său, iar rețeaua de spionaj încă activă a lui Alfonso trimitea zilnic la cancelarie rapoarte din ce în ce mai amenințătoare. Clemente nu cedează din pretențiile sale. Așa cum a procedat papa Iuliu cu Bologna, așa și Clemente vrea să anexeze Ferrara la proprietățile papale. În condițiile excomunicării, oastea micii țări se află într-o situație grea. Căpitani sînt și ei superstițioși. Nu sînt dispuși să-și pună capul sub anatema, mai ales înainte de bătălie.

Așa a trecut Crăciunul. Nici în zilele acestei mari sărbători nu s-a ținut liturghie — nici ziua și nici la miezul-nopții. De sărbători nu se oficiau cununii, așa cum era obiceiul, doar pruncii care se aflau pe moarte erau botezați, nu se țineau spovedanii, doar muribunzilor li se dădea ultimul maslu. După Bobotează ar fi trebuit să înceapă vestitul carnaval ferrarez. Dar nici un străin nu-și punea piciorul în orașul aflat sub interdicție. Nu s-a organizat nici o petrecere, studenții stăteau și ei morocănoși la sălașurile lor de peste iarnă. Călugări vagabonzi năpădiră satele și orașele, propovăduind că se apropie sfîrșitul lumii.

Cu patru zile după Bobotează, în ziua a zecea a lunii ianuarie, ducele Cesare îi chemă la el pe cei doisprezece membri conducători ai consiliului orășenesc, pe așa numiții *Savi*. Tot atîția nobili au fost invitați la Castello. La consfătuire nu era prezentă nici o față bisericească. La început Cesare vorbea poticnindu-se. Mai tîrziu îi veni dicțiunea. Despre ce altceva putea vorbi decît despre gloria strămoșilor și despre faptul că dragostea sa pentru oraș îl obligă să împiedice vărsarea de sînge.

Timp de trei zile se sfătuiseră ducele ferrarez cu căpitani săi. De unde ar putea primi ajutoare ? Pînă să ajungă aici vreo oaste franceză, ar dura luni de zile. Și apoi se pune întrebarea dacă regele Henric al IV-lea e dispus să se ia la harță cu sfîntul părinte din cauza lui Cesare d'Este, cînd se pregătește să termine războiul cu spaniolii și dorește să reglementeze situația protestanților francezi. De ce i-ar ajuta Veneția ? De ce l-ar sprijini pe Cesare marele duce toscan ? De ce ar trimite ajutoare guvernatorul Lombardiei spaniole ? La cine ar putea să apeleze ? La împărat ? Să fie fericit dacă Majestatea Sa nu îi retrace

investitura asupra orașelor Modena și Reggio. Și cât ar dura pînă cînd trupele imperiale ar putea ajunge în sfîrșit aici, trecînd peste Alpi . . . ? Nu există pe lume un domnitor sau o țară, în afară de țara sultanului, dușmanul din todeauna al papei, care să fie dispus să sacrifice chiar și o singură poltură, chiar și un singur mercenar pe altarul familiei Este. Dacă Alfonso privește în jos din Ceruri sau se uită în sus din Purgatoriu, poate vedea cu întristare cum se prăbușește gloria semi-milenară a măreței sale dinastii.

Doăzeci și patru de bărbați stau îmbrăcați în doliu ! Cesare poartă și el veșminte negre. Le vorbește încă în calitate de principe, eticheta curții e fără cusur, în coturile coridoarelor strălucesc alebardele gărzii, Cesare îi primește la masă pe delegații Stărilor în marea sufragerie. Dar cei mai prudenți se duc seara la granița dinspre sud și cu urechile lipite de pămînt ascultă dacă nu cumva se cutremură de acum drumurile sub povara tunurilor, căruțelor, a miilor de cuirasați.

Pînă după-amiază e gata documentul. Cesare d'Este, din grația lui Dumnezeu principe de Ferrara, Modena, Reggio — în interesul binelui public și numai pentru a scuti iubita sa țară de invadarea oștilor străine, a hotărît să-și depună coroana în mîinile Savilor și ale nobilimii, de unde au primit cîndva puterea strămoșii săi Obizzo și Niccolo. Să procedeze cu ea în mod înțelept, în spiritul *salus rei publicae*. Și pentru că preasfinția sa Clemente dorește și acest lucru — îl dă pe mîna papei pe fiul său Alfonso, comoara sa cea mai scumpă, pe care îl consideră moștenitor al tronului său. Transmiterea puterii se referă numai la Ferrara, nu privește ducatele Modena și Reggio, deoarece cu secole în urmă Majestățile Lor Imperiale au încredințat stăpînirea acestor provincii strămoșilor dinastiei Este, cînd aceștia au curățat Italia de tirani, în interesul Imperiului.

Vine băiețelul. Cancelarul, cu lacrimi în ochi, îl conduce din antecameră și, îmbrățișîndu-l blînd pe copil, îl încredințează celor doi nobili desemnați în acest scop. Alfonso știe ce soartă îl așteaptă. Se uită curios în dreapta și în stînga, de parcă l-ar atrage aventura. Doar de matusa sa Lucrezia se teme, deși va trebui să călătorească cu ea. Potrivit promisiunii lui Aldobrandini, băiețelul va fi înapoiat tatălui său la o jumătate de an după ce fostul principe va fi predat Savilor cheile impunătorului Castello și va fi părăsit pe vecie Ferrara. Pînă atunci ostatele va fi în mîinile preasfinției sale, care îi va purta o grijă părintească.

Trista delegație ar fi trebuit să pornească dimineața spre Faenza. Dar încă aseară se răspîndi zvonul că Lucrezia nu se încumetă la o nouă călătorie. E bolnavă. E extenuată de solia de rîndul trecut și de zilele și săptămîinile ce au urmat după aceea. Simte că viața sa a ajuns

la ultimul prag. Transmite asupra Savilor înputernicirile sale. A îndeplinit tot ceea ce a avut menirea să îndeplinească. Capitularea oraşului, abdicarea de la tron, băieţelul, toate amănuntele privind condiţiile de predare a principatului — să i le ducă lui Aldobrandini delegaţii familiei Este.

Stă în pat şi îşi dictează din nou testamentul. Când demnitarii desemnaţi de prinţesă ca executori ai testamentului său ies din camera ei, nici o pecete a secretului nu e în stare să le astupe gura. Lucrezia şi-a lăsat toate bunurile sale imobile din Italia, toate palatele sale, printre care şi castelul Belvedere de lângă Ferrara, duşmanului de moarte al familiei Este, cardinalului Pietro Aldobrandini. Cu mintea întreagă, cu voinţa fermă, împăcată cu hotărîrea Domnului, aşa cum sînt prevăzute toate acestea de către formulele testamentare.

Peste cîteva nopţi toate carele care au putut fi adunate în grabă aşteaptă în curţile de lângă Castello. Valeţii cară statuile, tablourile, mobilele de preţ. Din decret s-a omis că totul trebuie să fie lăsat aşa cum a fost. Liniştea nu e tulburată de nici o împuşcătură, de dangăt de clopote, de zgomot de asediu. În liniştea mormîntală se prăbuşeşte un stat, care acum o jumătate de mileniu a fost întemeiat de o dinastie italiană. Vaze, arme, acte secrete sînt cărate de-a valma. Incepe să ningă, comorile ce trebuie evacuate sînt acoperite de bine de rău cu prelate. Cine, ce fură, ascunzînd sub manta în întunericul timpuriu al înserării de ianuarie, îl priveşte. Şi aşa — pînă poimîine — Ferrara mai geme sub pedeapsa excomunicării. Nu contează cine şi cu ce îşi mai împovărează sufletul. Cînd Cesare va fi părăsit Ferrara, numai atunci vor putea fi rupte sigiliile de pe uşile bisericilor şi se vor ţine lanţ nunţile şi botezurile. Dacă va mai avea cineva chef la Ferrara să facă nuntă în acest carnaval negru...

În catedrală, cu autorizaţia arhiepiscopului, principelui trist, surghiunit, i se mai poate oficia în dimineaţa zilei de 29 ianuarie o slujbă de rămas bun. Luzzasco Luzzaschi ia loc la orgă şi aşteaptă să intre participanţii la slujbă. Pe străzi s-a aşternut o zăpadă moale, afînată, în faţa intrării Domului acum se întinde un covor de purpură. Cesare nu poartă manta princiară, păşeşte în biserică îmbrăcat cu platoşă şi cu coif, ca un cavaler. Aprozii îi scot coiful de pe cap şi îl aşază pe o pernă de purpură. Această pernă de purpură e singura „prerogativă” care mai aminteşte de titlul său de principe. Incepe să răsune orga lui Luzzaschi. În jurul său se prăbuşeşte o lume. În această clipă dirijorul ducal nu ştie ce soartă îl aşteaptă la Ferrara pe organistul lui Alfonso. Va mai fi viaţă la Castello? Va putea să mai existe vestitul cor de femei? Ce se va întîmpla cu actorii, cu cîntăreţii, cu muzicanţii? De o

jumătate de secol au sosit destule vești de la Bologna despre ce viață sumbră au creat acolo legații papali.

Sacrae Cantiones. Dă glas celor mai triste motette. Nu are nevoie de note. Sînt propriile lucrări ale lui Luzzaschi. De obicei le cîntă în toiul postului cel mare. În acest an la 29 ianuarie a început la Ferrara cel mai negru post de patruzeci de zile.

Ite missa est. Preotul își ridică mîna a binecuvîntare și a slobozire. Cesare d'Este se ridică în picioare, în banca seniorială și princiară, în care înaintea sa s-au împăunat șase principii și zece viconți ferrarezi. *Niciodată de acum înainte!* Are treizeci de ani, a trecut de vîrsta de mijloc dantescă. Cît timp a șezut în bancă, a mai putut fi pentru ultima oară principele Ferrarei. Cînd va ieși pe poarta orașului — va deveni doar ducele sărac al celor două orașele ce i-au mai rămas. Cesare a fost măturat de pe tabla de șah a Italiei.

Șase sute de cavaleri, două sute de arcași călări și acei nobili care sînt dispuși să se strămute la Modena o dată cu familia Este se află pregătiți de drum, formînd — împreună cu rîndașii, meșterii fierari, aprozii — o adevărată oaste. Cu toate acestea, dinastia Este capitulează fără să se fi tras un singur foc, căci toată lumea știe că nu e recomandabil să tragi cu tunul asupra Locțiitorului Pămîntesc.

Mai speră ceva în ultima clipă Cesare? În prag de noapte, oameni plătiți de el au răspîndit prin cîrciumi, prin case, în rîndul poporului, chemări înflăcărare. Ferrarezii mai au încă, pentru ultima oară, posibilitatea de a face să răsunе clopotele în dungă, de a alerга pe bastioane, la porți, de a pune mîna pe arme, de a pune în poziție de tragere tunurile și mortierele, de a se înșirui de-a lungul zidurilor ce înconjoară orașul și de a îngenunchia în fața lui Cesare: „Ești principele nostru, rămîi!“ Dar nici cerul nu-l ajută. Bate un vînt rece, fulgii de zăpadă cad în vîrtejuri, cetățenii mai friguroși se întorc dîrînd spre ziduri, nu privesc exodul celor din Castello. Toată lumea știe ce fel de zile vor urma după ce se va usca cerneala pe documentul uenumit „*transazione di Faenza*“. În cartierul evreiesc sînt baricadate cu grijă porțile, ușile, ferestrele, comorile sînt ascunse în pămînt. Nu mai există familia Este, nu mai există Alfonso, care în schimbul impozitului de tolerare și al unor daruri îmbelșugate să apere poporul Izraelului în zilele ce vor veni. Toată lumea se teme de noaptea care va urma. Cînd va fi din nou ordine la Ferrara, dacă Cesare ia cu sine trupele de mercenari? Cei cîțiva slujitori ai orașului, înarmați cu bătrîne alebarde, nu vor fi în stare să stăvilească jaful ce va izbucni în oraș.

Cesare încalecă. E numai platoșă, numai coif. În veșmintele sale strălucitoare de cavaler, în mîna cu sceptorul princiar, arată ca stră-

moșii săi cînd plecau la luptă. Nu-l însoțește dangăt de clopote, căci și clopotele se află sub interdicție. În zăpada moale nu se aude obișnuitul zgomot ritmic făcut de copitele cailor. Cavalerii lui Cesare părăsesc pe vecie orașul, de parcă ar fi o ceată de fantome blestemate.

49

Roma locuta : Sfîntul Oficiu a trimis viceregelui sentința în cazul lui Campanella, punînd pe ea cele trei peceti ce se cuveneau actelor secrete. Întrucît Olivares și-a manifestat interesul față de acest caz, în care firele religioase și cele laice se împleteau cu prisosință, Părintele Inchizitor a considerat că e bine să renunțe la ținerea secretului și să transmită viceregelui sinteza sentinței. Secretul îl menținea însă în ceea ce privește motivarea amplă, care de altfel alcătuiă un întreg volum.

De fapt de data aceasta viceregele nu o luase în nume de rău că în privința călugărului acuzat și de delicte politice a pronunțat sentința tribunalul bisericesc, deși acest lucru leza întrucîtva tribunalul regal. Apariția unor persoane bisericești în fața judecătorilor laici provoca întotdeauna perturbații în justiția regală. Pentru a se pronunța sentința definitivă împotriva unui acuzat care făcuse legămînt și fusese hirotonisit preot, delicventul trebuia mai întîi exclus din comunitatea slujitorilor lui Cristos, ceea ce în general nu era pe placul poporului. Mulțimea napolitanilor era capricioasă, superstițioasă, susceptibilă. Călugărul Tommaso era de-al lor, era fiu de țăran, vorbea ca și ei.

E mai bine că pînă la urmă Roma a hotărît în privința soartei lui Campanella. Nu era cazul — se gîndea în sinea sa viceregele — să fie spînzurat acest călugăr, care în fond e bine intenționat, atîta doar că are o minte cam confuză.

„... Congregația cardinalilor a dezbătut cazul lui Fra Tommaso Campanella și al celorlalți frați care fac parte din Ordinul Predicatorilor și pînă la urmă, în prezența Preasfinției Sale Stăpînul nostru, a fost luată hotărîrea în privința acuzațiilor, care în momentul de față sînt prizonieri la Castel dell'Ovo din Napoli. Pe baza judecării în fond a procesului, hotărîrea este următoarea :

Tommaso Campanella este condamnat la *inchisoare pe viață*, în deținuținea Sfîntului Oficiu, unde va fi păzit pînă la sfîrșitul vieții sale, fără să poată spera că va scăpa de aici.

Fra Silvestro și Fra Pietro să fie supuși torturii de grad mai mic, a ridicării cu scripetele, și să fie astfel interogați dacă mărturiile pe care le-au depus împotriva altora corespund realității... Față de Fra Domenico să se folosească tortura mai aspră și să fie interogat dacă în anumite puncte nu a înclinat cumva spre erezie... Dacă va rezulta că nu au nici o vină, atunci acești călugări vor trebui să fie exilați din Regat și vor trebui să fie dați în seama conducătorilor mănăstirilor din care fac parte, care îi vor supraveghea cu cea mai mare grijă. În ceea ce-l privește pe Fra Paolo Ianizzi, s-a hotărît punerea lui în libertate, totuși cu o anumită pedeapsă salutară, și anume să i se confiște scrierile în care comite sacrilegii și îndeamnă la superstiții... Locțiitorul arhiepiscopului să anunțe Sfântul Oficiu dacă supliciul va da vreun rezultat nou... Dat la Roma...“

Sînt trei decenii de cînd viceregele are de-a face cu acte oficiale. Mintea lui s-a obișnuit să deznoade esența lucrurilor. Nu l-a văzut, nu l-a auzit pe Campanella. Dar toți cei care au vorbit pînă acum despre el își aminteau cu simpatie de faptele călugărului. Îi reproșau în general înflăcărarea neobosită, dar nu s-a găsit nimeni care să-l considere intrigant, conspirator, eretic. Nu se știe de ce, dar Olivares urmărea acest proces greu cu bunăvoința omului care din vîrf de munte se uită la un mușuroi de furnici. Iată, se gîndea el, nu-l torturează *din nou* pe Campanella. Sentința grea se pare că-l scapă de interogarea în continuare. „Fără nici o speranță de scăpare?“ Il aruncă în temniță pînă la sfîrșitul vieții sale? Cine poate ști ce se va întîmpla în viitor? Nu se va găsi oare un judecător mai mare, un nou papă, care să anuleze sentința Oficiului? Istoria cunoaște un prinț Este care a stat patruzeci și șase de ani în închisoare. Principele care l-a condamnat i-a obligat sub jurămint pe toți viitorii săi urmași că nu-i vor da drumul prizonierului niciodată. Și iată că la un moment dat totuși a scăpat, după aproape cincizeci de ani. A mai trăit un timp. Purta haine ciudate, copii de pe străzile Ferrarei s-au și luat după el. Și ia să vedem, regele Enzo din Bologna, cîți ani a trăit în temniță? A stat și acela cel puțin douăzeci de ani... Călugărul Campanella e om tînăr. Să fie cu răbdare. Îi va spune vicarului să-i dea cerneală și hîrtie. O asemenea favoare se poate obține doar printr-un șiretlic. Conducătorul Sfîntului Oficiu va trebui făcut să creadă că scriind de unul singur în celula sa, condamnatul va cădea ușor în păcatul din care cu chiu cu vai a ieșit cu fața curată în timpul procesului. Astfel, acest călugăr de treabă va putea să scrie cît e ziua de lungă despre mersul stelelor, despre muzică, despre Țara Soarelui, pînă l-or ține zilele.

În cancelaria viceregelui, cazul lui Campanella a ajuns să constituie un maldăr enorm de acte. Sus de tot — probabil că vreun tainic

binevoitor al său a introdus hîrtia deasupra actelor — delicventul scrie cu mîna proprie :

„Mi-au fost strivite venele și arterele, iar oasele mi-au fost zdrobite. Totuși mi-am redobîndit sănătatea datorită strădaniei unui bărbat excepțional, chirurgul Scamardelli ...“

La Napoli viceregele sună cînd și cum îi place. Nu e nevoit să tragă cu pistolul în tavan, ca la Roma, pentru că nu avea voie să folosească clopoțelul de pe masă, ce li se cuvenea doar cardinalilor. Secretarul napolitan preia documentul.

— Puneți pe el pecetea noastră și semnul „secret“. În cazul lui Campanella nu cred că vor interveni noi complicații. Dumneavoastră, care sînteți napolitan, cunoașteți cumva un chirurg cu numele de Scamardelli ? Dacă îl găsiți, aduceți-l la mine pe acest om. Nu trebuie să-l speriați. Nu a făcut nimic rău.

Scamardelli e mai în vîrstă, e vorbăreț, e localnic. În introducere spune că a fost investit ca slujitor al lui Esculap la Academia de medicină din Salerno.

— Ce e cu Campanella ? Dumneavoastră l-ați vindecat ?

— Din datorie creștinească. Am fost chemat de căpitanul Castelu-lui dell'Ovo.

E bine sau nu-i bine ce-a făcut ? Chirurgul trebuie să răspundă în așa fel, încît să corespundă în ambele cazuri.

— L-au schingiuit tare rău ?

— Ca de obicei. A fost *tortura levis*. E un om voinic. Un astfel de om suferă mai tare cînd e ridicat în scripete.

— Se vindecă ?

— Cu voința Domnului ...

— Sînt informat că dumneavoastră ați făcut tot ce ați putut. Practicați-vă mai departe profesiunea creștinească. Pentru vindecarea lui Campanella voi plăti eu. Aveți aici ... un onorariu de zece ducăți. Nu ... nu-mi sărutați mîna, doctore. Vă ocupați și de ciumați. Puteți pleca.

— Don Carlo, v-am chemat să vă mai spun unele lucruri. *Pro primo*. Trebuie să-mi promiteți că nu veți spune mai departe ceea ce vă voi spune ... Tommaso Campanella și-a primit sentința din partea Sfîntului Oficiu. Poate că veți afla despre acest lucru și de la eminența sa arhiepiscopul, unchiul dumneavoastră, pentru că acolo a venit tran-

scriptul spre transmitere și publicare. Dumneavoastră trebuie să știți că în cursul procedurii s-a pomenit de mai multe ori și numele prințului Venosei. Nu... nu pentru că ați fi fost cîtuși de puțin amestecat în planurile lui, dar ați figurat ca protector al său, deși acuzatul nu v-a pronunțat numele niciodată. Dacă acest călugăr ar fi avut într-adevăr niște planuri realizabile, l-aș fi scos dintre delicvenți și l-aș fi așezat în propria mea cancelarie. Nu există nimic care să vă împovăreze. Cel mult ați suportat... am putea spune că ați dorit prezența lui Campanella. Printre mărturii figurează și aceea că dumneavoastră obișnuiați să discutați cu Tommaso *despre muzică*. Totuși... acum că *Roma locuta*, cred că nu ar fi just dacă ați continua să figurați pe margoul acestui caz, încheiat cu o sentință aspră, dar care totuși cruță viața acuzatului. Aveți ceva de spus, Don Carlo?

— Îl compătimesc pe Campanella, dacă mi-e îngăduit să spun asta după sentință. Știam de acum... *in perpetuis*... pe viață.

— E necesar să cultivați în suflet simțămintele creștinești. Dar trebuie să vă atrag atenția să nu le manifestați *față de mai mulți*. Sînteți supravegheat. Cred că nu trebuie să vă spun mai mult... doar un sfat... Dacă vreți să-l ajutați pe Campanella, îi veți putea trimite de mîncare, haine călduroase, hîrtie de scris. Chiar și o gitară, cu care se va putea distra în întineric. Este aici un chirurg... un anume Scamardelli. El vă va conduce la el. *Sapienti sat*. Și încă ceva... o chestiune poate mai grea, pentru care v-am chemat.

— Încă o acuzație împotriva mea?

— Departe de asta. Și totuși aceasta e problema mai gravă. Am purtat doliu după ducele Alfonso așa cum s-a convenit, deși Madridul... numai atît cît i se cuvine unui principe italian care *nu ne-a fost aliat*. E mai dificil cazul lui Don Cesare. Trebuie să înțelegeți că aici, în Napoli asta al nostru, Donna Leonora a devenit o personalitate importantă. E soră bună cu Don Cesare, care e duce de Modena și Reggio potrivit investiturii imperiale, pe care o respectă bineînțeles și Regele Catolic. Am primit anumite vești... cum că Don Cesare ar dori să-și redobîndească Ferrara pierdută cerînd sprijinul Majestății Sale regelui Filip, iar în cazul în care ar fi repus pe tronul Ferrarei, ar desface alianța galică și ar deveni vasalul Majestății Sale. Am auzit și despre faptul că Don Cesare ar dori să ducă aceste tratative secrete aici, la Napoli... în palatul dumneavoastră. Eventual ar veni aici și cardinalul Alessandro, ca și cum și-ar vizita sora.

— Despre sosirea lui Alessandro știu.

— Excelența voastră trebuie să înțeleagă că nici Madridul, și cu atît mai puțin eu, nu dorim un nou viespar pe teritoriul nostru. Nu dorim să ne luăm la harță cu Sfîntul Părinte. Cu papa Aldobrandini nu avem necazuri. Ferrara nu s-a aflat în sfera puterii spaniole. **II**

compătimim pe oricare principe care nu e în stare să-și apere țara. Dar nu putem sprijini pe nimeni într-un război în care urmașul Sfîntului Petru este partea adversă. Ar fi primejdios... Iar cumnatul dumneavoastră nu are... argumente destul de puternice.

— Care vă este dorința?

— Cînd va sosi cardinalul Alessandro, îl vom primi cu cinste, așa cum se cuvine unui prinț al bisericii, casa mea va fi și ea deschisă, desigur, pentru el. Dar *il previn* ca nu cumva să instituie aici o cancelarie. Este în vederea reînvierii pretențiilor la tron ale lui Cesare. Prin dumneavoastră o rog pe prințesă să nu-și încurajeze fratele în cazul în care va afla despre asemenea... planuri.

— Excelența Voastră știe de asemenea planuri? Eu nu.

— Don Carlo, ei nu au nevoie de dumneavoastră. Doar de numele, banii, palatul dumneavoastră. Poate că nici Donna Leonora nu are voie să știe mai multe decît li se încredințează de obicei porumbeilor poștași și femeilor... Vă rog să vă liniștiți soția: poate conta întru-totul pe sprijinul nostru, dar trebuie să înțeleagă că atunci cînd s-a măritat cu dumneavoastră, a devenit și ea... supus al regelui Filip. Nu îi este îngăduit să aibă alte puncte de vedere decît cele pe care le încuviințează, le prescrie... sau *le pretinde* Escorialul.

50

Băiețelul fu botezat de Alessandro. Poartă numele de Alfonsino, în amintirea răposatului unchi al Leonorei. Venirea sa pe lume a fost sărbătorită de parcă ar fi fost într-adevăr primul născut, iar în casa bunicii nu ar crește un băiețel trist, care nu vrea să-l vadă pe tatăl său. Și totuși a venit și Emanuele la botez, se spune că aceasta a fost dorința viceregelui, ca să se mai atenueze ura, jarul ce încă mai mocnea sub cenușă între familiile Gesualdo și Avalos. Emanuele arăta ca un mic cavaler, îmbrăcat în catifea, cu ochi îndurerați, ce semănau cu privirea tatălui său. Toți cei care l-au văzut acum întîia oară pe primul născut al lui Gesualdo au observat cu surprindere asemănarea. La vremea respectivă, nașterea micului prinț trecuse aproape neobservată în vîltoarea tragediei, cei prezenți cercetîndu-l acum cu atenție pe băiețel. Nu locuiesc împreună, tatăl nu-și vede aproape niciodată fiul, și totuși Emanuele își ține umărul într-o parte ca și tatăl său, privește cu aceiași ochi îndurerați în lume și are niște mîini tot așa de lîngi și subțiri ca și Don Carlo.

Tatăl se comportă cu *primul născut* de parcă ar fi un oaspete matur, distins, a cărui vizită constituie un eveniment rar. Emanuele vorbește domol, cu un accent puțin cam grav, dar privește în jur cu o curiozitate de copil, e atent la toate.

— Ce v-ar interesa cel mai mult? — îl întreabă Leonora, care în mod sincer ar dori să-l primească în inima sa pe copilul precoce, îmbrăcat ca aprod.

— Stelele, doamnă.

Dă din cap zîmbind cînd Leonora îi spune că în cetatea din Gesualdo un oarecare strămoș a construit un mic turn, de unde se poate observa cerul în nopțile de vară.

— Veniți acolo, Emanuele, și le puteți vedea.

Băiețelul dă din cap politicoș, cu un zîmbet fin. Nu spune da, dar nici nu refuză invitația.

Înțelegi notele muzicale, îți place muzica? În această casă acestea sînt întrebări firești. Băiețelul stă o clipă mirat. În alte palate, unde e condus din cînd în cînd la rude, i se arată săbii, eventual pistoale, platoșe. E băiat, probabil că va deveni cavaler, așa cum îi cere rangul și faptul că este *întîiul născut*. Aici nimeni nu vorbește despre arme, poate că nici nu e bine să fie provocate fantomele. Leonora însăși îl conduce pe fiul său vitreg în camera de muzică, încercînd totul pentru a-i cîștiga simpatia. Parcă ar lupta ca propriul său fiu, Alfonsino, să aibă un *frate bun*.

Emanuele se apleacă asupra leagănului. Se uită la omulețul care a împlinit doar cîteva săptămîni și al cărui botez constituie o sărbătoare aristocratică la Napoli, chiar și pentru faptul că doi cardinali se agită în jurul său — bătrînul arhiepiscop Gesualdo și mult mai tînărul Alessandro d'Este, a cărui vizită a fost așteptată ca să poată avea loc acest eveniment ce depășește cadrul familial. Emanuele se uită la frățiorul său cu atîta seriozitate și fără să zîmbească, de parcă ar privi o ființă ciudată — se vede că pînă acum nu a privit de aproape un prunc. Nu îl atinge cu degetele, nu vrea să-l mîngîie, nu-și scoate mînușile. Doar privește ființa care a sosit din nimic. Pentru el e clar ce înseamnă cuvîntul *maioresco*. El este *întîiul născut*, viitorul posesor al titlurilor și rangurilor. Fratele său va fi doar Don Alfonsino, dacă tatăl lor, cu aprobarea regelui, nu va desprinde o proprietate din vastul domeniu și nu va transfera titlul acesteia asupra celui de al doilea născut. Așa o să devină acest copilăș baron sau viconte, dar în nici un caz prinț de Venosa.

— Veniți, Emanuele, să vedeți camera de muzică.

Privește în jur în arsenalul minunatelor instrumente. Aceste numeroase instrumente vechi nu au fost colecționate doar de o singură generație a familiei Gesualdo, dar prețioasa colecție a fost îmbogățită

totuși în primul rînd de Don Carlo. Fiecare constructor de instrumente muzicale din Italia știe unde trebuie să se adreseze cu capodopera sa. Și pentru că nu lipsește personalul care să se priceapă, pe etajere, în huse, pe pereții tapetați se înșiruie, frecate pînă la strălucire, viole, harpe, viori, instrumente de suflat, iar pe mese scunde sînt așezate clavicordurile și cîteva instrumente mai mari, monumentale — clavicembalurile, printre care și unul asemănător cu vestitul archicembalo din Ferrara. Pe pupitrele din colțurile camerei — cît o sală de mare — se află partituri, lucrări despre muzică, codice scrise de mînă și împodobite cu inițiale, toate acestea spre mai marea glorie a *Muzicii*.

Emanuele ia în mînă o vioară. A fost adusă din Cremona. Leonora se și teme ca nu cumva din neatenție băiețelul să scape din mînă prețiosul instrument. Dar Emanuele și-l potrivește la ureche, îi ciupește foarte încet coardele, prinde un acord. Chipul i se înseninează. Ciupește strunele, ascultă cu urechea vibrațiile și dă din cap dezorientat, deoarece una din strune s-a dezacordat... Caută cu degetele cheia, cam nepriceput, căci pînă acum nu a ținut în mînă un instrument atît de delicat. O găsește, Leonora îl aprobă dînd din cap. Acordează... ciupește strunele. E bine. Acum se ivește pentru prima oară un zîmbet larg pe chipul său. Și Leonora, care are un auz precis și experimentat, privește surprinsă siguranța lui Emanuele. Nu e legat de nici un instrument. Pășește în Imperiul Muzicii de parcă ar fi acasă, de parcă ar fi mai degrabă o chestiune de joacă, decît de tehnică. Ce instrument să-și aleagă pentru a învăța să cînte la el? Intră Ettore Gesualdo. Leonora îi face semn din ochi să nu-i tulbure... Băiețelul se apropie de harpă plin de curiozitate. Se uită la ea ca și cum nu ar mai fi văzut un asemenea instrument, căci harpa e un obiect rar. Il încîntă coardele, cheile. Ettore, care se pricepe și la harpă, îi arată, fără să scoată nici un cuvînt, cum trebuie (destul de anevoios) acordată. Băiatul se uită cu încîntare la Ettore. Mîna acestuia aleargă pe coarde, începînd să cînte basul unui madrigal. Emanuele ia loc într-un jilț, silueta sa micuță se pierde în cavitatea uriașă. Ascultă cu atenție.

Gesualdo nu-și vede printre oaspeți nici soția, nici fiul. Deschide ușa camerei de muzică. Leonora îi face semn și lui să nu-l deranjeze pe Emanuele, care urmărește fermecat cum cîntă Ettore la harpă. Băiatul îl zărește pe tatăl său. Fața i se întunecă, umbre negre i se aștern pe chip, de parcă s-ar fi speriat. Are același chip ca și tatăl său, care își amintește de copilăria sa. Poate tot așa de încîntat îl asculta pe Don Fabrizio, tatăl său... sau pe Girolama, mama sa, cînd începeau să facă muzică în *vechiul* palat. Deschide capacul marelui archicembalo, care își dezvăluie corpul ornat cu încrustații și pietre prețioase. Carlo își așează mîinile pe clape. Improvizază? Sau e o lucrare ce a căpătat formă în sufletul său și acum se naște?

Cei care nu au fost cu Gesualdo la Ferrara privesc mirați noul mod de a compune. Mai înainte așternea pe hîrtie motivele muzicale și le încerca la lăută. Poate Luzzaschi l-a învățat că așa, cu glas de cembalo, capătă o osatură mai puternică și ia formă întreaga compoziție, marea într-o picătură, dar această picătură străbate ca un fir roșu, îi dă opusului dimensiunile sale. Cei care se află acum aici sînt cu toții muzicieni și întregesc ceea ce se înalță din coardele cu sunet metalic, alcătuiesc instinctiv un cor pe mai multe voci. Dar ce aude și ce simte băiețelul care urmărește totul atent, cu picioarele trase sub el ? Cu trăsăturile încordate, fără să miște, doar mîna i se avîntă înainte de parcă ar vrea să imite jocul pe clape, privește la tatăl său, care e maestrul tuturor acestora.

Știu cu toții că niciodată nu e voie să-l întrebe pe Don Carlo ce anume a cîntat. E o improvizație sau o compoziție terminată... sau poate e doar o amintire; dezvoltă teme ale unui vechi madrigal sau încearcă ceva nou și atunci toate acestea sînt doar fragmente, experimente, mai mult decît improvizație. Din liniștea ce s-a lăsat, băiatul își dă seama că a survenit și aici o clipă solemnă, asemănătoare cu aceea cînd preotul înveșmîntat în purpură îl botează pe pruncul aflat în fașă. Totul e neprevăzut în această zi. Privirea lui Gesualdo fulgeră neliniștit și recunoaște în băiat oglinda propriului său chip, pe care l-a păstrat în cămara întunecoasă a amintirilor sale. Așa o fi șezut și el cînd Don Fabrizio se apleca asupra unui instrument mai vechi, mai perimat, barba sa atinge clapele, iar el zîmbea ? Așa cum *nu* zîmbește acum nici tatăl, nici fiul ?

Don Emanuele se ridică în picioare și se înclină ceremonios. *Muchas gracias* — spune în spaniolă. Așteaptă. Dacă acum tatăl său s-ar apropia de el și l-ar săruta ? Cunoaște eticheta o asemenea ceremonie ? Stau așa de parcă ar forma un tablou vivanț la vreo serbare aristocratică. Nimeni nu se mișcă. Leonora simte însă că totuși s-a întîmplat ceva. Gesualdo se apropie de un pupitru. Scoate din sertar o foaie de hîrtie. E o partitură. La brîu poartă mereu bețișorul de staniu. „A Don Emanuele Gesualdo, mio figlio“. Împăturește foaia. Ettore Gesualdo se gîndește că probabil e un act de donație. Tatăl ciupește și el coardele harpei. *Parcă ar zîmbi*. Așa se încheie botezul lui Alfonsino

— De cînd sînt cu el aici, la Napoli, mereu mi-e frică, Alessandro.

— Am observat din prima zi, Leonora. M-am obișnuit să caut cauza necazurilor. Numai așa pot fi înlăturate. La Ferrara nu aveai această frică ?

— Mi-ați spus că așa trebuie să fie. Totul s-a întâmplat așa cum ați vrut voi, Sandro. M-am supus, așa cum ați dorit. Dar eram acasă, nu trebuia să mă gîndesc mereu la *aceea*. Aici ? La îmbrăcat mă ajută aceeași fată care o îmbrăca și pe Maria. Ce gîndește Maria Scala ? Își lasă ochii în pămînt, zîmbește rar. E fată deșteaptă, știe să scrie și să citească. Și *atunci* citise, atunci, în noaptea aceea...

— Ți-a povestit ce s-a întâmplat atunci ?

— Nici un cuvînt. Iar eu — îți poți închipui — caut să fug de propria-mi frică. Mă tem să evoc fantomele. Doar vine Maria sau Silvia, strîng masa, pregătesc patul. La ce se gîndește Maria ? Mă iubește ? Nu pot s-o întreb nici dacă a iubit-o pe Donna Maria. S-a purtat bine stăpîna cu ea ? Ei îi poruncise să stea toată noaptea acolo, în antecameră, să vegheze, în timp ce... ei doi... Vai, cît de îngrozitor este totul. De ce n-a țipat ? De ce nu a încuiat măcar propria sa ușă, această Marie ? Ar mai fi putut scăpa... Maria d'Avalos... Ce frumoasă a fost ! I-am găsit portretul în miniatură pictat pe fildes. A rămas întîmplător într-un sertar. Întîmplător ? Poate Maria sau Silvia l-a păstrat și l-a pus acolo, ca să văd eu cu cît a fost ea mai frumoasă decît cea *de a doua* nevastă, decît mine.

— Nu sînt rare cazurile cînd un bărbat vădov se însoară. Ce ar fi dacă fiecare a doua nevastă s-ar teme într-atîta de umbra primei soții ? Italia ar deveni un sălaș al fantomelor. Trebuie să te liniștești, măcar din pricina copilului. Gîndește-te că toate acestea s-au întîmplat *de mult*... nu ieri. Nimeni nu-și mai aduce aminte de ele. Poate nici chiar Carlo. De ce tocmai tu să te frămînți, draga mea ?

— Sandro, cît de ușor ți-e ție. Totul e numai purpură pe tine, nu trebuie să ții seamă de nimeni. Cînd te plimbi în veșminte de cavalier, arăți ca un principe travestit, care vizitează piața. În fiecare zi îți poți schimba înfățișarea și obiceiurile. Tu ești cardinalul Este, așa cum au fost înaintea ta cei doi Ippolito și Luigi. Cine se așteaptă ca un cardinal din Villa d'Este să ducă o viață de sînt ? Cum ai putea să înțelegi ceea ce aici nu este nicăieri scris pe pereți ca slovele biblice ? Totul se află aici, în mine, groaza permanentă, repulsia...

— Față de el ?

— De zidurile negre pe care le văd, ca atunci cînd în dosul pleoapelor închise vezi cercuri roșii. Nu am nici o clipă de liniște. Parcă aș trăi într-o tensiune continuă... Deunăzi venise băiețelul. Băiatul lui... Cînd Emanuele s-a uitat la mine, am căutat să deslușesc pe chipul său frumusețea minunată a mamei sale. Mergeam cu el și mă obseda tot timpul acest dublu chip : Carlo, Maria. Băiatul seamănă cu tatăl său. Dar cînd și-a închis ochii, pentru că făceau muzică... a apărut pe chipul său... femeia spaniolă pictată pe fildes. Cît timp a fost aici băiatul... mereu o vedeam.

— Carlo m-a rugat să-l iau la curtea mea pe Emanuele cînd va ajunge la vîrsta de a putea deveni aprod. Bineînțeles că i-am promis. Deși nu e o sarcină ușoară. Va trebui să am îndoită grijă de băiat, ca nu cumva să i se întîmple ceva. Nimeni n-ar crede decît că s-a întîmplat voit, ca să treacă în mîinile fiului tău moștenirea casei Gesualdo.

— Voi, bărbații, așa gîndiți mereu, Sandro ? Or, Carlo trăiește încă ... nu e bătrîn, o știi doar. E mai tînăr chiar și decît tine. De unde putești ști voi cine pe cine va moșteni ? Credeți că pentru o mamă sau pentru o nevastă ... asta e totul ? Continuitatea averii ? Dacă moare Carlo și moare Emanuele — Alfonsino va moșteni Venosa. Să fie oare chiar atît de simplu ? Dar pînă atunci, te întreb, ce va fi pînă atunci ? Ani și decenii de-a rîndul, zile și nopți de-a rîndul, cînd nu există îndurare în jurul meu ...

— Carlo ... ?

— Dacă ar fi adeptul magiei ... doctor al științelor oculte, atunci aș ști de ce se scoală noaptea, de ce mă lasă singură cu mobilele care trosnesc. Dar vezi, deunăzi l-a citat pe Tasso, care nu crede că razele astrelor ar determina destinul vieții omenesti. Știi și tu că Sinodul din Trident a condamnat astrologia. Carlo nu practică nici un fel de magie. Dar nu e ca alți bărbați. E atît de agitat. Văd cum i se schimonosește fața la auzul vreunui zgomot neașteptat. E suficient să audă un huruit cît de mic, foșnetul unei frunze și parcă s-ar schimba cu totul. De multe ori nici nu-i văd fața, se așează în așa fel încît opaițul să nu-i lumineze chipul. Probabil că își dă și el seama că în astfel de cazuri nu trăiește printre noi. Și știi, Sandro, fetele care nu au slujit încă pe vremea Mariei d'Avalos și nu sînt așa ca Maria sau Silvia despre care ți-am vorbit ... se tem și ele de el. Nu spun nimic, doar își acoperă fața. Cîte una își face iute semnul crucii pe piept cînd Carlo intră în cameră, de parcă ar da ochi cu Necuratul. Una mi-a spus ... vezi, Sandro, am ajuns să plec urechea la pălăvrăgeala slujnicilor, dacă vreau să aflu adevărul ... mi-a spus că prințul iese noaptea în grădină, se apleacă și cuprinde cu brațele un copac sau un stîlp ... Are doi-trei servitori care se apropie de el cu nuiielele. El le cere să-l bată cu nuiua. Nu scoate nici un cuvînt, nu țipă, nu se tînguie. În asemenea cazuri ... chipul său strălucește de fericire. Acest lucru i-a spus o fată celei care mi-a povestit mie. Totul așa, din a treia mînă și nesigur. Dar ceva se ascunde totuși în spatele acestor palavre. De ce iese Carlo în noapte cînd devine neliniștit ? De ce nu mi se adresează mie ? Ca să-l ajut ? Se spune, Sandro, că sînt unii care nu pot fi ajutați. Te gîndești și tu la Torquato ?

— Cîndva, în secolele trecute, în rîndul celor care se închinau diavolului, aveau loc ritualuri îngrozitoare. Dar asemenea erezii de

mult nu se mai practică în Italia. Ce fel de bătaie cu verigile poate fi asta? Cum e posibil ca stăpînul să fie bătut cu nuiua de slugi? Oare găsește plăcere în suferință? Oare n-o fi doar o închipuire a unei minți rătăcite? Deoarece Carlo are printre ei faima de mag, nu cumva văd ivindu-se silueta prințului lor în asemenea grozăvii?

— Am văzut și eu... cînd cămașa a alunecat într-o parte pe spatele său, dungi... înțelegi, Sandro? Dungi sîngerînde îi brăzdau spinarea. Dormea. Liniștit, fără vise, ca un prunc. L-am surprins. E păcat? Dungi înguste și lungi avea pe spate, nu... nu erau adînci... nu erau răni. Așa cum obișnuiesc să capete băieții de la dascălii lor... nu-i așa? Unele erau mai vizibile decît altele... înseamnă că o mîină a lucrat mai bine? De ce? Se întorsese cu puțin înainte. Era liniștit, chipul său părea mulțumit. Nu se vedea pe el spaimă. Ce se întîmplă în jurul meu, Sandro? Unde m-ați trimis?

— Vroiam să plec mîine. Dar dacă dorești, mai rămîn.

51

Începînd de dimineață, în celulă se strecura ceva din lumina zilei. Pe un răftuleț se aflau maldăre de hirtie ieftină, pe masă o călimară și cîteva pene de scris. Lîngă un craniu era așezat un voluminos dicționar latinesc, sub icoană ardea o candelă. În celulă se găseau un pedestal de lemn pentru rugăciuni, un prici, o masă negeluită, un scaun fără spătar. La ușă era un grilaj din fier gros, cu zăvor pe dinafară. Altfel nu se deosebea prea mult de celulele din mănăstiri. Campanella aproape că îndrăgise această închisoare de cînd a fost adus aici la intervenția viceregelui. Călugărul-paznic îl vizita cîteodată, stătea de vorbă cu el. Paznicul se născuse aproape de Stilo, orașelul lui Campanella. Erau aproape consăteni. Cînd vorbeau pe limba lor, napolitanii abia îi înțelegeau. Un mare domn, care își ține în secret identitatea, plătește pentru a i se da mîncare mai bună și vin mai bun. Carlo? Caracciolo? Ducele de Avellino? Cineva s-a temut ca numele său să nu ajungă cumva în procesul verbal al Sfințului Oficiu. Totuși... Gesualdo? De ce? Cînd l-a cunoscut era un om blînd, ciudat. Se deosebea de tirani. Cînd lua în mîină un instrument muzical, se transfigura la față. Chipul său brunet, spaniolesc, devenea frumos. Cît de multe lucruri a auzit vorbindu-se despre el la Napoli. În taină i-a ascultat pe cei care nu înțeleg transformările formelor din natură și explică totul prin superstiții. Sau, dacă o face un

gentilom, acceptă totul cu resemnarea unor slugi. De ce îi place să sufere celui mai bogat prinț din Regatul Napoli? De ce îi încurajează pe servitori... și de ce tocmai aceștia, față de care este atât de darnic, pălăvrăgesc atîta, vorbesc fel de fel de nerozii cînd sînt amețiți de băutură, iar cînd tac... o fac și asta cu subînțeles?

În primul moment se gîndește oricine, desigur, la o abatere de la legile firii, la practici condamnabile, care erau obișnuite la greci. Dar aici, în lumea noastră, pentru asemenea păcate ajungi pe rug, nu există îndurare pentru nimeni. Și dacă pe Carlo l-ar stîrni o asemenea dorință bolnăvicioasă, de ce s-ar expune deodată la trei servitori, care și-ar împărți banii lui Iuda? Flăcăii nu spun că prințul ar avea vreo... altă rătăcire, decît că la două-trei zile îi pune să-l bată cu nuielele. Acest lucru, spune el — și se zice că sînt cuvintele sale — „este necesar pentru sănătatea mea“. Nu geme, nu se vaită. Uneori îi îndeamnă pe servitori: „mai tare“. Pînă cînd începe să picure sîngele...

Notițe. De cînd Campanella a primit ca locuință această celulă mai luminoasă și i s-a dat destulă hîrtie și cerneală, a început să scrie din nou la lucrarea sa întreruptă, mai precis la volumul al treilea al marii sale lucrări, *Medicinalium juxta propria principia*. Vorbind despre particularitățile naturii, relevă ciudățeniile unor mari personalități ale istoriei, așa cum s-au păstrat acestea în scrierile despre marii oameni și așa cum au căpătat formă în memoria părintelui Tommaso. Îi înșiruie pe biblici, pe patriarhi, judecători, regi, pe perși, mezi, sarasini, imortalizează figuri de înțelepți, pe sofistii de pe Agora, pe senatori, îi ia la rînd pe cei „doisprezece Cezari“ după povestirile lui Suetonius, îi consacră un capitol special lui Caracalla și un capitol aparte lui Heliogabalus. Toate acestea în materie de medicină. Și în ce privește zilele noastre? Cunoaște aproape pe dinafară întregul Inferno. Mergînd pe urmele lui Dante, întîlnește mii de rătăciți dezchilbrați, la suflet și la trup. Și unde s-ar putea găsi un teren mai ușor și mai bogat pentru vînarea unor astfel de cazuri, decît în Italia de azi, dacă cineva se uită în jur cu ochi pricepuți? Așa, așa! Capitolul doisprezece. „*Princeps Venusiae, musica clarissimo, nostro tempo... non poterat, nisi verbatus a servo ad id adscito...*“ (Prințul Venosei, acest muzicant excepțional al zilelor noastre... numai atunci se liniștește dacă e bătut cu nuiaua de către servitorul anume instruit pentru aceasta). Nu, în asta nu e nimic care să încalce legea. Cel mult, egalii săi în rang din camera seniorilor și-ar trage scaunul și mai departe de Carlo Gesualdo — dacă ar afla acest lucru. Dar Campanella știe mai multe decît prinții. Lui i le-au povestit toate acestea servitorii. Chiar acela, pe care stăpînul său princiar l-a învățat cum să îndeplinească acest serviciu.

În temnița Sfintului Oficiu, nici cardinalul nu poate coborî decît însoțit de Părintele Inchizitor. Potrivit acestui prilej secret, Alessandro a îmbrăcat niște haine negre, doar tivul de purpură și bereta de cardinal de sub pălăria preoțească îi arătau rangul. Era italian, îi repugna mistica proprie înflăcăării sufletului spaniol, acest fel înfiorător de a ține secret. Îl sprijinise pe Alfonso, care nu îngăduise pătrunderea Inchiziției în Ferrara, nici măcar sub această formă mai blîndă, napolitană. Sărmana, orfana Ferrara! În Castello s-a înscăunat colegul său cardinal, Pietro Aldobrandini. Probabil că pînă acum au și stabilit unde va funcționa noul Sfînt Oficiu ferrarez și în care temniță își va ține prizonerii. Coborî pe scări nu fără oarecari bătăi de inimă. În spatele său bocănea cu sandalele sale părintele dominican. Cererea unui prinț al bisericii nu putea fi refuzată în cazul în care vrea să stea de vorbă cu vreunul dintre acuzați. Pe deasupra, Campanella nu mai era acuzat, ci condamnat. Era o cruntă favoare pentru cel găsit vinovat că Inchiziția îi va rămîne paznic de închisoare. Nu a fost predat autorităților laice, care nu ar fi putut manifesta indulgență față de un recidivist. Din închisoarea pe viață se mai poate ivi cîndva o cale spre grațiere.

Prizonierul — în atîta constă bunăvoința viceregelui — nu trebuie să orbecăie în întuneric, printre șobolani. Aude de departe zgomot de pași și, desigur, cînd e tras zăvorul de la ușa sa. Paznicul se uită înăuntru. E înarmat, e laic. El aduce mîncarea, el îi conduce sus pe prizonieri la intergatoriu. Masa lui Tommaso e plină de hîrtii, scrise cu o caligrafie îndesată, căci în orice moment i se poate refuza hîrtia, trebuie să facă economie...

Din coridor lumina pătrunde mai puternic în celulă, condamnatul se ridică în picioare, mijindu-și ochii. Îl cunoaște pe Părintele Inchizitor. El a întocmit procesul verbal cu prilejul torturii. Cine e condamnat, nu-i mai e adversar. Roma a hotărît. I-a lăsat lui Campanella doar viața.

— Frate — spune părintele — eminența sa te onorează cu vizita sa.

Așa cum se cuvine, își ia rămas bun de la el cu „*pax tibi*“ și făcînd semnul crucii, dîndu-i să înțeleagă că îl consideră pe mai departe frate de ordin, căci sentința nu l-a exclus pe călugăr din comunitatea Dominicanilor.

Cardinalii au privilegiul că pot sta de vorbă cu acuzații, condamnații, fără supravegherea și mijlocirea judecătorilor. Campanella nu-i cunoaște chipul. În timp ce ingenunchiază, așa cum se cuvine, și sărută inelul ce i se ține în față, prin minte îi străfulgeră un gînd. Papa a trimis la el un cardinal? Poate că Sfîntul Părinte și-a dat seama de marea nedreptate ce s-a comis? Ceva începe din nou acum, cînd a

primit sentința și, cu toate că în sine a e revoltat împotriva ei, totuși, ca prizonier cu mintea lucidă, s-a liniștit că s-au terminat chinurile supliciului, încercările interogatoriului. La sfârșitul sentinței au lipsit groaznicele cuvinte: condamnatul va fi predat autorităților regale. *Aceasta însemna rugul.*

În timp ce se ridică în picioare, la semnul făcut de Alessandro, ușa se închide, paznicul așteaptă în fața ei pentru eventualitatea că înaltul oaspete va dori ceva. Campanella stă în fața cardinalului. În celulă se găsește doar un singur scaun și priciul. Alessandro îi arată prizonierului scaunul, el însuși se așază pe patul de lemn. Nu a fost niciodată într-o închisoare. Călugărul, care în timpul studiilor sale s-a ocupat și de fizionomia chipului omenesc, îl cercetează din ochi pe acest mare domn. Poate fi în jur de treizeci, ca și el. Fața lui Campanella e acoperită de o barbă neîngrijită, părul des i-a crescut pe ceafă. Cardinalul e proaspăt bărbierit, părul său rar e uns cu parfumuri, mâinile îi sînt bine îngrijite. Chipul său? Arată ca un vlăstar întîrziat al unui neam cu chip de vultur. Trăsături de tiran — moleșite. Ochi albaștri, strălucitori. Lui Alessandro îi place să spună că i-a moștenit de la bunica sa, amanta princiară de odinioară.

Unui cardinal i se cuvine să-l tutuiască pe călugăr, dar curteanul renunță la acest obicei. Această situație, cu nimic asemănătoare, numai așa poate fi depășită — pentru o scurtă jumătate de oră — dacă i se adresează lui Campanella ca și cum ar sta de vorbă în penumbra unui coridor de la curte, de la egal la egal.

— Despre dumneata, frate, mi-au vorbit doi oameni. Vărul și cumnataul meu Ferdinando, mare duce al Toscanei, și Galileo Galilei, cînd am fost acum cîteva luni la Padua. Ți-au lăudat mintea ascuțită și erudiția. Îmi pare rău că ai ajuns aici.

— Eminența voastră pentru ce a venit la mine?

— Vizita mea nu are legătură cu procesul dumitale, despre care am auzit că e... *causa finita*. Nu vreau să-ți stîrnesc iluzii deșarte. Ești dominican, știi că vestiitorii amnistiei nu au picioare iuți. Dar grațierea... nu e exclusă în principiu nimănui. Dacă acest lucru te poate îmbărbăta în timpul vieții pămîntești, îți pot promite că am să-ți urmăresc cu atenție cazul și am să pun o vorbă bună în favoarea dumitale cînd am să ajung la Roma și am să trec pe la Sfîntul Oficiu.

— Vestea bună... e *rara avis*, pasăre rară. Nici nu m-am așteptat la așa ceva. De aceea am fost cuprins de îngrijorare cînd am văzut că în celula mea intră un cardinal al Bisericii noastre. Pot să aflu numele eminenței voastre?

— Alessandro d'Este. Cu aceasta ar fi trebuit să încep. Dar n-am vrut, frate, să crezi că am venit de la Roma și că aș fi adus grațierea. Din păcate... nu pot s-o fac.

— Vă ascult, eminență. Ce poate însemna un prizonier condamnat pe viață în ochii unui prinț al Bisericii ?

— Să terminăm, Tommaso, cu introducerea. Părintele Inchizitor mi-a îngăduit și mie doar atât timp cât se scurge nisipul unei jumătăți de oră din cupa clepsidrei. O jumătate de ceas... cu nimic mai mult. Am venit la dumneata... care ești considerat ca unul dintre cei mai deștepți oameni din Italia... să te întreb... mai precis să-ți cer părerea asupra soțului surorii mele Leonora d'Este, despre Don Carlo Gesualdo.

— Totuși e un interrogatoriu, eminență ?

— Don Carlo mi-e cumnat. I s-a născut un băiețel, îl cheamă Alfonsino, am fost invitat la botezul lui. Când dumneata ai ajuns la închisoare, la Ferrara mai domnea încă Alfonso d'Este. De atunci a răposat. În orașul meu sînt acum trupe papse. Ca premisă îți ajunge atât, călugăre. Azi nu e ușor să fii un Este pe pămînt italian. Fratele bun al Leonorei, Cesare, a abdicat de la tronul Ferrarei. Acum e doar duce la Modena și Reggio. Ceea ce e altceva... mult mai puțin. Dar tot e mai bine, decît... în temniță... cum s-a întîmplat cîndva cu cei din familia Sforza, la Milano...

— În timp ce eram schingiuit am fost întrebant nu o dată despre Venosa.

— Acum nu despre proces este vorba, Tommaso. Don Carlo a primit chiar și o distincție spaniolă. *Aparent*... totul e în cea mai mare ordine. Are de acum doi fii... de la două mame. Emanuele, fiul său mai mare, a venit la botezul fratelui său.

— Sînt bucuros să aflu, dar...

— Așteaptă... Acesta e doar aspectul exterior al lucrărilor. Putere și glorie. Măcar de aş putea să spun și eu numai atât și de m-aş putea întoarce liniștit în Orașul Etern, convins că soarta surorii mele se află în mîini bune. Atunci nu aş fi căutat cheia cu care ți se poate deschide celula, frate Tommaso. Am venit la dumneata, ca la un om lucid... *de o seamă cu mine*. Te rog să ai încredere în mine. Nu i se întîmplă nimănui nici un rău dacă îmi vei răspunde sincer. Trebuie să-mi spui totul despre Carlo...

— Să-l trădez pe cel care...

— Știu ce vrei să spui : pe prietenul care m-a ajutat. Știu că cumnatul meu te-a sprijinit. Nu este vorba aici de nici un fel de trădare. Sînt descumpănit pentru că nu văd limpede. Nu știu cine e de fapt Gesualdo ! Ce fel de om este ? Înțelege, Tommaso, că sora mea e nefericită.

— Aud cu întristare. Eu îl cunosc doar pe prinț. Mi-a făcut un mare bine. Vedeți... mi-au adus hîrtie și cerneală. Pe una din foi

am văzut filigranul leului negru, stema lui. De aici știu. Ce anume ați dori să aflați ?

— Fiecare purtăm în noi propriul nostru destin... Pe Cain și pe Abel. Dar la Don Carlo aceste două feluri de suflete parcă s-ar război veșnic între ele. Dumnezeu te-ai ocupat de medicină. Îl cunoști pe Venosa. I-ai fost prieten, dacă te pot numi așa. În adîncul sufletului te-ai preocupat de el, dacă nu pentru altceva, pentru faptul că ai fost întrebat despre Gesualdo în timpul interogatoriului. Pe mine apasă o mare răspundere. De la Roma mă duc la Modena, la ducele Cesare. Dacă eu în calitate de membru al Sfîntului Colegiu, îl voi convinge pe fratele meu să fie de acord ca Leonora să-și părăsească soțul — măcar pentru un timp — și să se întoarcă în... noul cuib al familiei Este, îmi asum o mare răspundere. Nu în fața legii, căci acolo puțin contează cuvîntul unui frate. Dar dacă voi fi de partea Leonorei, în familia noastră acest lucru va avea importanța sa... Ce fel de om îl consideri pe Gesualdo ?

— Pe eminența voastră nu vă cunosc. Dar privindu-vă chipul, fără să mai țin seama de hainele ce le purtați, nu mi-aș putea imagina că ați fi în stare... cu arma în mînă... cu uciagași plătiți... Înțelegeți, nu-i așa, ce vreau să spun ? Beregata... cînd se ruga... Înțelegeți ? Și același om poate că ar face-o din nou. Ar zgîlți leagănul ca să-și omoare copilul ? Sau totul nu e decît o poveste ? Dar moartea ? Și vedeți, eminență, același om a intervenit în favoarea mea, care nu reprezentam nimic pentru el. Sînt un fiu de țaran, un dominican. Nici măcar nu sînt muzician. A ajutat mulți oameni... N-am auzit că ar fi fost vreodată neomenos față de cei cărora le este stăpîn. Eminența voastră știe că una dintre acuzațiile cele mai grave ce mi s-a adus a fost aceea că i-am instigat împotriva domnilor pe țărani din jurul orașului Catanzaro. Credeți, eminență, că dacă pe Don Carlo l-aș fi considerat la fel ca și pe ceilalți seniori... pe toți acești prinți napolitani care jupoaie țărani de vii... credeți că i-ași fi pășit pragul ? Credeți că aș fi stat în palatul său, că aș fi gustat din mîncarea lui ? Uneori, desigur, ca și ceilalți... cu fetele de iobagi, cu prilejul vînătorilor... *Jus primae noctis* ? Ca și ceilalți seniori ? Nu am auzit să se fi plîns cineva în Gesualdo, deși am fost de mai multe ori pe proprietățile sale. Mai degrabă... îl compătimesc țărani, aș putea spune că îl socotesc că doar din întîmplare s-a născut stăpîn. Am auzit cum vorbește cu ei... Așa cum vorbești acum eminența voastră cu mine, biet păcătos condamnat...

— Ați discutat ceva... ? Dar să-mi răspunzi sincer ! Ai auzit de vreo sodomie ? Nimeni nu te-aude. Ai auzit că... nu numai cu femeie... ?

— La ceea ce vă gândiți eminența voastră — poate fi o altă răătăcire a firii sale. Mie mi s-a plîns adesea — bănuia că mă pricep și la beteșugurile trupului, căci mă ocupasem și de științele medicale — vorbindu-mi despre stările sale de indispoziție, despre faptul că uneori i se oprește... circuitul fluidului vieții. Îl apucă amețeala de parcă i s-ar încheaga sîngele în vine... L-am găsit și cu dureri de cap groaznice stînd într-o cameră întunecoasă, cu batistă udă pe frunte, cu ochii închiși. Aici e vorba despre beteșugurile trupului și nu despre viciile lui, cu voia eminenței voastre. Ați auzit că îi pune pe servitori să-l bată cu nuiua? O dată mi-a spus că trupul e leneș, nu știe... nu e în stare să asigure circulația obișnuită a fluidului vieții. Sucurile trupului nu descompun mîncarea, iar organismul nu absoarbe hrana pe care o primește. Înțelegeți? Mi-a spus că de aceea pune să fie bătut cu nuiiele. Cînd am fost la Padua, am făcut cunoștință și eu cu învățăturile doctorului Vesalius. Doar circulația sîngelui face posibilă viața noastră. De aceea... Nu este vorba de altceva, de ceva mai rău, eminență. Dar și atît e destul pentru a-l separa pe Don Carlo de cei care au un drum neted în viață.

— Tommaso, te-ai ocupat de muzică... de muzica lui?

— Muzica bună e o armă a creștinilor, un element în care sufletul se purifică și devine mai vesel. Domnul l-a binecuvîntat pe Venosa cu un talent deosebit. Dar nu i-a fost dată voioșia creației, bucuria zîmbetului. Îi cunoașteți melodiile și pe ce texte le-a compus? E totuna dacă versul vorbește despre roze, despre razele de soare, despre o dulce dorință. În madrigalurile sale nu se găsește nimic din ceea ce aș putea să numesc *laetitia*, voioșia sufletului. observați numai: chiar la început se ivește o dedublare sumbră, care devine tot mai puternică atunci cînd repetă fraza muzicală la sfîrșitul compoziției. Probabil că și dumneavoastră sînteți muzician, ca majoritatea celor din familia Este. Am auzit că prințesa e o cîntăreață excelentă. Înțelegeți la ce mă gîndesc? Trupul și sufletul sînt atît de strîns legate unul de altul, încît meteahna unuia nu poate fi separată de cea a celuilalt. Gîndiți-vă deci că Don Carlo nu poate evada din frămîntările sale întunecate la lumina soarelui, pentru că trupul său, care l-ar duce, se luptă cu coșmarurile. Dar poate tocmai de aceea este el altfel decît toți cei pe care i-am cunoscut... Credeți-mă, eminență, că puțini au creat cu atîta suferință ca Gesualdo.

— Mi-am prelungit vizita la Napoli și m-am folosit de acest prilej pentru a veni acum la dumneata. Cred că-ți dai seama că nu mi-a venit ușor. Să-ți spun că-ți cunosc unele scrieri? Te știinez! Așa am vorbit despre dumneata și cu Galilei, acum un an. Și chiar dacă în momentul de față nu pot face nimic pentru dumneata, Tommaso, trebuie să mă crezi că-ți voi urmări soarta cu atenție. Oare poate să-i dea un

sfat bun cardinalului Bisericii cel care e rob pe viață ? E o întrebare curioasă, nu-i așa, Tommaso ? Crede-mă că ceea ce merită să nu fie dat uitării sînt scrierile dumitale și madrigalele lui Carlo. *Nu eu*. Așadar întrebarea o pun în felul următor : este oare Gesualdo un monstru ? Dacă nu... atunci ce fel de om este ? Mi-e cumnat. Înțelege că nu-mi poate fi indiferent faptul că Leonora e nefericită...

— Eminența voastră aveți totul întipărit pe față. *Și dumneavoastră* sînteți nefericit. De ce trebuie să vă preocupe atît de mult soarta surorii ? În Italia, cele mai multe căsătorii sînt nefericite. Femeile tac. Doar noi știm, la spovedanii... acolo auzim cît de multe sînt plîngerile. Mă întrebați ce puteți face ? Marii artiști au trăit neînsurați. Gîndiți-vă la Michelangelo. La Tasso. La cei vechi... Nici Raffael nu s-a însurat. Arta le-a fost soție... așa cum nouă ne este sfînta sărăcie. Gesualdo, chiar dacă nu ar fi prinț, tot ar compune în adîncul singurei sale odăi. Ar fi fericit ! Înțelegeți, eminență, că Don Carlo este un artist care nu poate ține în el nenorocul pe care e nevoit să-l poarte toată viața. Acest lucru trebuie să-l simtă și femeia ce-și împarte viața cu el.

Donna Leonora — dacă este adevărat ceea ce am auzit despre dînsa cînd se pregătea nunta — e alcătuită dintr-un aluat mai fin decît a fost sărmana Maria d'Avalos. Probabil că în fiecare ceas din zi și din noapte simte cum radiază spre ea această tristețe din firea soțului său. Desigur, prietenii... colegii săi de muzică îl suportă mai ușor. Dar ei sînt doar cîteva ceasuri împreună cu prințul, care nu e de loc zgîrcit față de ei. Trăiesc în lumea muzicii, preiau de la stăpînul lor tot ce e mai bun în el. Dacă sufletul omenesc ar putea fi cercetat, cred că n-aș putea găsi în sufletul lui Don Carlo nici măcar o fărîmă de fericire, care să o poată bucura pe Donna Leonora.

— Sfatul dumitale este să... plece ?

— Trebuie să vă amintesc că sînt condamnat la robie pe viață, în timp ce eminența voastră îmi vorbiți despre sfere ale căror străluciri ne orbesc sau ne înfricoșează. Soarta a două mari familii din Italia — în mîna unui condamnat ? Duceți-o pe Leonora acasă, eminență. Va fi mai bine și pentru Carlo. Ar putea trăi pentru Mater Musica. Ne-ar rămîne nouă, dacă...

Se aude bocănit de sandale. Vine Părintele Inchizitor. Cardinalul se apropie de pedestalul pentru rugăciuni și în timp ce se deschide ușa îi acordă păcătosului aflat în genunchi un sărut preoțesc pe frunte. E o scenă cucernică : prințul Bisericii și robul condamnat pe viață stau în genunchi unul lîngă celălalt. Părintele Inchizitor se retrage într-un colț. De pe chipul său uscat, brăzdat de riduri, nici ochiul lui Campanella nu poate citi vreun sentiment.

— Fratele Tommaso Campanella se află sub paza Sfântului Oficiu. Dacă voi putea să-i îndulcesc soarta pe pământ, o voi face bucuros. Pentru aceasta sfinția voastră sînteți cel mai competent. Nu voi conțeni să mă rog domnului pentru mîntuirea sufletului său. Sfinția voastră, care de altfel sînteți spaniol, trebuie să știți că în Italia... nu ne este indiferent dacă fratele Campanella trăiește... cum trăiește... și dacă i se dă voie să scrie. Ingenuncheați amîndoi. Din împuternicirea și cu autorizația specială a preasfinției sale vă dau, amîndurora deopotrivă — judecătorului și comandantului — binecuvîntarea papală. *In Nomine Patris*...

Urcară scările. Canonichul-ajutor al cardinalului dădu bani călugărului-administrator al mănăstirii. Cărți, hîrtie, cerneală, mai mult ulei în mîncare și pentru opaiț. În zilele de sărbătoare — vin. Mîncare mai consistentă. *Sapienti sat*. Se salutară cu părintele, înclinîndu-se unul către celălalt. În sufletul său Alessandro o despărțise de acum pe Leonora de Gesualdo.

52

Scipione Stella cînta la orgă, improviza. Era într-o dimineață, vîntul sirocco străbătea orașul, după ce mai înainte fusese o vreme ceașă-ploioasă. Frunzele uscate, praful, cojile de fructe aduse de vînt se opreau, ce-i drept, în afara ușii bisericii Santa Annunziata, dar se așezau într-un strat gros în jurul porticului bisericii. Sunetul de orgă umplea singurul naos uriaș al bisericii mai mult goale, de parcă s-ar fi încolăcit în jurul zveltelor coloane corintiene ce se înșirau înăuntru. Așa compune deci Scipione, gîndi în sinea sa Gesualdo, în timp ce urcă scara îngustă și se așază în penumbra pe o bancă de piatră. Silueta sa neagră se contopea în umbră. Auzea doar sunetul, vibrațiile îi atingeau fața ca o adiere. Uneori, în timp ce Vox Humana se tînguia prelung, maestrul se apleca asupra partiturii și nota ceva. A pătruns pe neobservate în atelierul lui Stella, ar fi putut să stea acolo, nemișcat, mult și bine. Băiatul care mînuia foalele nu-l putea vedea, Annunziata se golea de tot după liturghia de dimineață.

Îi spusese lui Alessandro că nu are nimic împotrivă ca Leonora — după ce se va întrema nițel și nu va mai trebui să se teamă de drum — să se ducă pentru un timp în vizită la fratele ei. Dar „acasă“ nu mai însemna Palazzo dei Diamanti, căci în locul Ferrarei, Cesare a trebuit să se instaleze în castelul din Modena. Cînd vremurile vor de-

veni mai bune, s-ar putea întâmpla ca Cesare să capete o nouă reședință princiară.

Carlo se temea că-l va întâlni aici pe dirijorul Annunziatei, pe domnul Macque, primul maestru adevărat, care le pretinsese să respecte întocmai regulile din Țările de Jos ale sunetului. De mult nu mai fusese aici, în această biserică, adică de atunci, când, poate chiar la această oră, îi făcuse o vizită maestrului său. Macque nu mai e decât dirijor onorific în onorabila biserică a marelui spital de care ține. Cea mai mare parte a îndatoririlor sale le-a preluat Scipione Stella. Acesta — după ce a primit titlul de dirijor al curții — trece mai des pe la palatul viceregelui, mai ales pentru a-și urgenta onorariul. Cel mai bucuros stă acasă, în locuința sa comodă, aranjată după amintirile din Valenciennes, împreună cu soția sa italiană, Donna Isabella Tonta. Maestrul e sîrguincios, în ultimii ani i-au și apărut cinci volume de madrigaluri. Dar *acum* Gesualdo nu ar vrea să se întâlnească cu Jean de Macque. S-a dezobișnuit de vorba părintească, cu aere de superioritate, a fostului maestru, care nu va învăța bine italienește niciodată, amestecînd în vorba sa cuvinte franțuzești, spaniole, flamande. Ca o umbră a trecutului, ce ar spune *acum* Macque... în mod sincer, dacă i-ar auzi *muzica de azi*? A evadat din țarcul madrigalelor *blinde*. Nu are cine să-l frîneze, să-l împiedice. Face muzică, compune, după placul său. Scipione Stella e mai aproape de el și ca vîrstă. E coleg de muzică, el a fost cel care s-a ocupat de selecția madrigalelor lui Gesualdo. S-a și luptat destul cu Baldini, cînd meticulosul editor ferrarez i-a cerut muzicantului napolitan unele mici modificări. Toate acestea se depun în cimitirul amintirilor, ca praful adus de sirocco în jurul Annunziatei. Leonora va pleca poate peste o săptămînă, cînd va sosi scrisoarea de la Cesare d'Este, în care acesta îi va scrie: poți veni!

Volumul editat la Ferrara a stîrnit furtună în rîndul teoreticienilor bătrîni — organiști, maeștri de muzică. „Cacofonie, cromatică exagerată, armonizare prea cutezătoare, pînă acum n-a îndrăznit așa ceva nici un compozitor!“ De ce este o atît de mare contradicție între versurile voioase și compoziția tragic de dureroasă? Scrisori, observații critice, admirație din partea lui Luzzaschi. El îl îndemnase pe Carlo să compună pe „un instrument cu clape“. La Ferrara s-a rupt de coruri. S-a apropiat oare de florentini?

Ascultă cîntecul de orgă al lui Scipione și așteaptă cu încordare continuarea ca să vadă cum îl va încheia... ce soluție va adopta. În sinea sa apare ca o imagine fugară felul cum ar proceda el. Nu se potrivesc ca stil. Scipione compune altfel decât ceilalți madrigaliști, mulți la număr, ale căror lucrări îi cad în mînă. Nu are imitatori. De fapt, Carlo nu a învățat de la alții decât elementele structurii muzicale, după metodele științelor exacte, și gamele pe patru instrumente. Nici

el nu-și dă seama cum a devenit maestru al violei, lăutei, flautului și, în fine, al cembalului. Nimic nu-l împiedică să-și transpună ideile pe aceste instrumente. La vremea respectivă, Macque îi vorbise de „idei muzicale“, de canoane, de teze compuse dinainte cu precizie, de parcă în locul notelor muzicale ar fi avut de-a face cu niște cifre, a căror înălțare armonioasă sau lipsită de armonie ar deschide sau ar bara calea științelor muzicale. Totul era dominat de reguli de parcă ar fi fost vorba de o adevărată matematică. Contrapunct, cu reverență, Maestro Macque ? Ce-ar spune despre el maestrul din Valenciennes dacă i-ar citi *azi* vreun madrigal ? Ce-ar simți . . . ? Va considera oare ca strădanie irosită timpul petrecut în casa Gesualdo ? Sint ani și ani de atunci, când *maestro* venea, încă arătos, îmbrăcat cu o haină de croială franțuzească, sub braț cu o geantă plină de partituri, cu manșete de dantelă, cu baston din lemn de abanos. Ce ar spune dacă ar întui compozițiile sale ce nu s-au născut încă ? Fiecare zi înseamnă cîte o nouă erupție a vulcanului său lăuntric, se învoldurează fum de pucioasă, „cacofonii“. Când trăiește în sinea sa nu-l tulbură nimeni, lumea nu răzbate pînă la el. Se învîrte fără sfîrșit în cercul său intim, de parcă acest imperiu ar fi nelimitat, iar el doar ar încerca armonia vaietelor cu simțurile sale dibuitoare. Cine înțelege ceea ce creează el ? Oare e creație ceea ce așterne pe hîrtie, așa cum îi vine . . . așa cum se revarsă din el tînguirea ? De ce a fost condamnat să evoace doar moarte, suferință, chinuri ?

Scipione Stella este prim-organist al Annunziatei. De două ori pe săptămînă se duce la Macque. Formal, dirijorul dispune și organistul se supune. Dar Macque nu-și exercită superioritatea în mod sever, ci povestește doar ce vești a primit despre liturgia de duminică trecută, care e părerea priorului despre cutare sau cutare moment. Amintește de ceea ce ar dori el, și credincioșii, căci cuvioși urmăresc plini de grijă fiecare maestru de muzică mai răsărit. Ii transmite însărcinările : ce anume să compună pentru curtea viceregelui, la care dintre cîntăreții mai buni se gîndește, cine ar putea să corespundă și ca înfățișare gustului lui Olivares. Cînd vor primi onorariile încă neplătite și dacă nu s-a ivit cumva vreun nou mecena. Care vlăstar de prinț ar dori să înceapă învățarea violei ? Ce venituri vor aduce noile ediții și dacă s-a prezentat vreun nou tipograf ? Dacă va plăti sau nu cutare sau cutare domn pentru piesa pe care a comandat-o și de ce e mai mult de lucru la un requiem decît la epitalamuri ? Așa discută între ei primul și cel de al doilea muzician, deasupra lor fiind prim-diriguitorul muzical spaniol al lui Olivares. Nimeni nu e destul de „curat“ în ochii spaniolilor. Care muzicant nu face înflorituri, deși încalcă și prin aceasta regulile stabilite de Sinodul din Trident ! Părinții Sinodului nu au admis nici un fel de libertinaj în ale bisericii, care ar putea duce la desfrîu. Mo-

tețele să respecte canoanele severe, textul latinesc. Totul să fie rece ca gheața și pur, pentru ca prin fisurile stărilor de spirit lejere să nu poată pătrunde Răul.

Așa își îndeplinesc slujba seniorală sau bisericească Scipione, Macque, Luzzaschi, maestrul Victoria. La Modena e stăpîn acum *vechiul* dirijor, Orazio Vecchi. Cesare? El însuși compune... piese slabe. Este slab tot ce iese din atelierul lui Cesare: piesă muzicală, decret, avînt eroic, cuvînt princiar. Ce putea să facă Cesare? Să se fi opus Sfîntului Părinte și celor douăzeci și cinci de mii de mercenari ai lui Pietro Aldobrandini? Uriasei oștiri a Sfîntului Scaun, care se pregătise pentru asediu, pentru jefuirea orașului, pentru *sacco* la Ferrara? Lucrezia a reușit să evite mai ales acest lucru, cînd a încheiat înțelegerea de la Faenza. Se vorbește că nici Lucrezia nu va mai trăi mult. Poate că a răzbit-o și pe ea acea otravă, care, picurată cu înecutul, săptămîni de-a rîndul...? Gîndurile celui care șade în banca din biserică revin la Orazio Vecchi. El este într-adevăr un excelent madrigalist, deși e față bisericească. E plin de voioșie, de avînt, de culoare, de rîsete. A putut citi doar partitura faimosului său *Amfiparnasso*, cînd i-a fost prezentat la Modena. Maestrul a denumit-o *Commedia armonica* — a înșiruit madrigalurile ca pe niște perle... așa a alcătuit o comedie.

Acum Orazio Vecchi a devenit pe neașteptate primul muzician al noii reședințe princiare. El însuși — dacă nu s-ar fi născut în Gesualdo și nu i-ar fi picat în poală moștenirea Venosei — ar fi solicitat un asemenea *stallum*, o asemenea slujbă? Cine l-ar fi angajat — un episcop, un abate, un conte, un principe mai mititel? Cine ar fi avut nevoie de Carlo Gesualdo, ca prin pana sa întunecată să „strice” serbările? Unde ar fi putut să înveselească petrecerile de carnaval cu *aceste* madrigaluri? Ar fi fost oare în stare să compună și altceva? Să compună așa cum dorește Signore? Șade pe banca rece, în timp ce mîinile minunate ale lui Stella aleargă pe clape. Dacă l-ar pune cineva să cînte la orgă? Desigur, s-ar pricepe să cînte și la acest instrument extraordinar, dar s-ar simți că nu prea e bun pentru rolul de cantor, de cîntăreț la biserică. Dacă Scipione i-ar pune mîna pe umăr și i-ar spune: „începe!” — ce ar cînta, cum i s-ar mișca degetele pe clape? De ce s-ar poticni improvizația? S-ar plictisi. Ca mereu, de orice. Pentru că prințului Venosei îi dă mîna să se plictisească de orice, după bunul său plac, în afară de un singur lucru — devotamentul față de regele spaniol. În sfîrșit, orga încetează. Oare Stella a simțit că cineva stă jos pe bancă sau băiatul care mînuiește foalele s-a uitat spre el? Ultimul acord se stinge vibrînd în van, tînguitor ca un vaiet. Ochii lui Scipione sînt larg deschiși de extaz, globul ochilor e străbătut de vinișoare roșii, căci lumînările de seu, pe care le

poate folosi în timpul săptămînii, abia luminează. De cînd aşteaptă aici Gesualdo ? De ce nu l-a anunţat printr-un servitor de-al său, de ce nu l-a chemat la palatul său ? Şade pe bancă în veşmintele sale negre, ţinîndu-şi în mînă bereta. De ce a venit Venosa în biserică ?

— Voi avea din nou timp mai mult, Scipione.

— Don Carlo, v-am greşit cu ceva ?

— Mereu te simţi vinovat... şi dumneata ? Nu ne putem dezbăra de asta niciodată ? Cum puteai să greşeşti, prietene, ca să nu ştii ?

— Cei puternici sînt altfel, Excelenţă. De unde putem să ştim noi, cei mărunţi, cînd nu le sîntem pe plac cu plîngerile noastre ? Sau cînd s-au plictisit de ceea ce apreciem noi că este arta noastră ?

— Am ascultat cum ai cîntat la orgă, Scipione. Pînă pe la jumătate sînt de acord cu dumneata. Dar sfîrşitul... înţelegi ? Parcă ar fi lipsit de avînt... de ce *adagio*, cînd... ! ? Te-am urmărit timp îndelungat, ca un alchimist care învaţă pe furiş reţeta celuiilalt. Aşa crezi dumneata... ? Cînd le aşterni pe hirtie ? Sau îţi rămîne totul în minte ?

— Excelenţa Voastră spuneţi că de acum înainte veţi avea mai mult timp... că pe lîngă înaltele demnităţi pe care le deţineţi o să vă puteţi ocupa mai mult de muzică ?

— Şi de muzică, Scipione. Dumneata, cînd îţi termini treaba aici te duci probabil la vreun elev... îl vizitezi pe Macque, care îţi încredinţează vreo nouă lucrare. Cînd ajungi acasă ? Cît timp îţi rămîne să-ţi poţi arunca ochii prin casă ? Te simţi bine ? Te întreabă cineva vreodată acest lucru ? Nu te temi uneori... nu-ţi palpită inima ? Dîmînea, cînd te trezeşti, nu te simţi balonat ? Despre acestea te întreabă cineva, Scipione ?

— Don Carlo, spuneţi-mi sincer, dacă totuşi...

— Leonora pleacă.

— Excelenţa Sa probabil se duce pe ţărmul mării. Trebuie să se odihnească după naşterea copilului.

— Se duce la Modena. Acolo s-au mutat cei din familia Este. Dumneata ştii că în ultima seară, cînd era încă stăpîn la Castello, Cesare a încărcat în căruţe tablourile cele mai frumoase. Şi statuile, carpetele. Cărţile cele mai valoroase ale bibliotecii Este. Se spune că personal, cumnatul meu a cărat pe întuneric, la lumina felinărilor, comorile din Castello. A salvat tablourile. Ce s-ar fi întîmplat cu ele ? Totul ar fi ajuns în mîinile lui Aldobrandini. Am văzut în palatul cardinalului Pietro... ceea ce au la Roma. La asta m-am gîndit. Aşa că a avut multă minte cumnatul meu. Oare or fi ştiut căruţaşii că transportă picturi de Tintoretto, Cima, Tura, Correggio ? Cînd a plouat, a trebuit să acopere totul cu foi de cort. Tablourile erau multe, prea grele, aşa că au lăsat acolo ramele. Ce procesiune a fost, Scipione...

Arcași călări l-au însoțit pe principele detronat, care își ducea împărăția de la Ferrara la Modena. Capodopere, Stella ! La asta mă gîndeam în timp ce ședeam aici. De ce am venit la dumneata ? Am adunat ma-drigaluri pentru un nou volum. Il voi publica aici, la Napoli. În numele meu. La Carlino. Ai vrea să mă ajuți ?

— De ce nu ați trimis după mine, Don Carlo ?

— M-am plimbat prin oraș. Suflă sirocco. Nu suport. Incepusem să mă înăbuș. Zi proastă, zi proastă ! . . . Aici m-am liniștit. Am ascultat cum cîntă la orgă. Slavă Domnului, fiecare sîntem altfel.

Ettore răsfoiește printre paginile de manuscris.

— Se poate și asta, Carlo ? Dacă vrei . . . mie îmi place foarte mult.

Editorul napolitan s-a și prezentat pentru volum. O luase și așa în nume de rău că Gesualdo și-a căutat editor la Ferrara.

Ettore era un tenor cald, plin, mai ales cînd avea prilejul să cînte într-o asemenea cameră boltită. Era maestru în a cînta la violă, dar și oricare alt instrument cu coarde prindea viață în mîinile sale. Era o rudă mai tinărară și mai săracă. Oare așa o să fie și Alfonsino ? Totul îi va reveni lui Emanuele, care a fost crescut de familia Avalos ? Dacă ar vrea să împartă proprietățile în favoarea lui Alfonsino, s-ar isca din nou război între cele două familii. Poate cînd vor muri cei bătrîni, care își mai aduc aminte de Maria. Deunăzi, cînd a fost la Stella, în Annunziata, și-a întors capul în fața capelei Carafa. Dar și așa a văzut că lucrau zidarii înăutru. Se pregătește așadar un monument funerar pentru Fabrizio. Oare va avea și inscripție ?

Sîngele nu poate fi spălat ? A auzit că un renumit gentilom și preot francez, care călătorește mult și poartă titlul de abate și cavalier de Brantôme, a adunat în timpul călătoriilor sale o mulțime de istorioare italienești. Scrie despre femei galante și bărbați iluștri, iar după cum se zvonește nu cruță nici amintirea celor morți. Auzise despre Brantôme încă la Ferrara. De cînd s-a întors acasă, și-a publicat cartea, așa că acum circulă și în saloanele din Paris povestea lui Carlo, Maria și Fabrizio. Totul e numai minciună în ea, spunea binevoitor Alessandro.

— Și asta, Carlo ?

Îi este văr de al doilea. Nu i-ar deveni niciodată infidel. E un bun muzician, un meticulos tenace. Păstrează partiturile aruncate, lipește la loc paginile rupte, pe care el le-a distrus de necaz, în chinurile creației. De ce, Carlo ? E așa de frumoasă această fugă . . .

Adună-le ! Să încerce și Ettore selectarea lor. Editorul napolitan din păcate nu este tot atît de versat în arta muzicii, ca ferrarezul Baldini. Dar Ettore stă cît e ziua de lungă într-o fundătură din Spacca-

napoli, unde lucrează Carlino cu ajutoarele sale. De acum a văzut și Carlo câteva șpalturi, care pot rivaliza chiar și cu cele ale venețienilor.

Ettore cîntă aproape în șoaptă, acompaniindu-se cu viola da braccio, pe care nu o duce la bărbie, ci doar ciupește strunele instrumentului plat, întins pe masă.

*„Nu te iubesc !” — o, crunt cuvînt !
Așa-mi spuse scumpa-mi doamnă,
și cu privirea-i tăioasă
mi-a străpuns inima-mi de chinuri martiră.
Dar zadarnic rana vrea să mă ucidă,
căci trebuie să trăiesc și mereu voi trăi
neînfrînt de chinurile soartei.*

— Carlo, asta nu o cunosc. Nu ne-ai cîntat-o. Cînd s-a născut... ? Acum ?

— Asta și următoarea, Ettore.

*Pe chipul soțului meu umbra morții s-a lăsat,
paloarea sfîrșitului,
groaza nimicniciei ;
mîntuire simte-n suflet, se căiește,
adînc oștează, arme nu mai mînuiește ;
ochii de care toți se temeau,
și fruntea-și apleacă, și fața-și ascunde... moare !*

— Îmi place vocea ta, Ettore. Dar vezi tu, le-am compus pe mai multe voci. Ciupitul strunelor de violă nu le poate înlocui... Nu cred că le poate înlocui...

— Te gîndești la Caccini, Carlo ? Așa se înverșunase împotriva mea la Florența, de parcă ar fi vrut să ne duelăm. Ca un eretic. Cuvîntul să fie *domina absoluta*, stăpîna cîntecului. Melodia să nu poată fi confundată cu orice text neghiob. O singură voce să cînte, ca la greci. Parcă el i-a auzit pe atenieni ? Dar felul cum a recitat Giulio Caccini a fost totuși frumos...

— Vocea ta este aproape tot atît de frumoasă, Ettore.

— Îți mulțumesc pentru ceea ce-mi spui. Dar știm amîndoi că azi Caccini este cîntărețul cu cea mai frumoasă voce din Italia. Între noi fie vorba, Scipione Palla nu mai este cel care a fost. Parcă... a devenit mai șters. Vocea nu ține la nesfîrșit. De aceea îmi place să cînt... cît mai mult... cît își menține strălucirea. Crezi că grupul lui Bardi nu are dreptate de loc ? Ceea ce ei numesc monodie înseamnă

frumusețea unei singure voci, muzicalitatea textului, contopirea melodiei și a cuvîntului... Nu au *totuși* ceva dreptate florentinii?

— Vrei să te angajezi la ei, Ettore?

— Ce *altceva* se întîmplă, Carlo, cînd sînt singur cu tine? Deschid partitura, cînt eu singur, chiar și în loc de sopran, alto sau bas, cu vocea mea de tenor. De fapt sînt — „monodie“. Chiar și tu, Carlo, cînd te așezi la cembalo și interpretezi ritmul... sau îl și însoțești, cîntînd, cum obișnuiești cîteodată. Chiar și un singur om poate susține partitura, e în stare să interpreteze un madrigal. De ce e nevoie neapărat de cinci sau șase cîntăreți? Căci atunci nimeni nu înțelege textul. Orice vers, chiar și al lui Tasso, își pierde înțelesul. De cîte ori nu au cîntat studenții cîntece de înmormîntare pe rețete culinare sau pe fel de fel de texte latinești deșucheate! Nu cumva au ceva dreptate... florentinii? Nu vorbesc de corurile bisericești! Dar vezi tu, cînd flăcăul vine sub balcon cu o singură ghitară și cîntă un text oarecare — dacă are voce frumoasă fata scoate capul afară, aprinde lumînarea, primește serenada. Cei care trec pe acolo se adună roată. De ce trebuie să ne întoarcem la greci, la Vincenzo Galilei? Sau ca Rinuccini? O singură voce nu e suficientă pentru a crea muzică? Trebuie să cîntăm ca o turmă pentru ca să putem rămîne polifoniști... *ergo* muzicieni?

— Cînd aștern notele pe hîrtie, compoziția îmi sună în urechi pe mai multe voci. Chiar și atunci, Ettore, cînd o întrepritez la cembalo... sau o cînt singur. Numai vocea mea e insuficientă. A ta... la fel... deși știi cît îmi place. Cînd atribui mai mult tenorului, mă gîndesc la tine. Eu am nevoie de posibilitatea variațiunilor. Văd în fața ochilor marea, cum valurile se sparg unele într-altele, pot exprima mai mult... altceva... prin variațiunile vocilor. Corul... înseamnă polifonia, Ettore... înseamnă orchestra cîntăreților în locul unei singure voci care „lălăie“. Pentru mine o singură voce e... prea puțin... prea slab... Căci, după cum spui și tu, textul ajunge să domine melodia. Eu sînt muzicianul și eu comand versurile, după cum îmi place mie — lui Tasso sau lui Guarini. Închipuie-ți că ar veni un poet și mi-ar spune: compune un madrigal pe versul meu, pe o singură voce, și dacă o să vreau, mă acompaniez cu muzica ta, dar tot sonetul meu va rămîne primul. Se poate compune așa, Ettore? O asemenea muzică, cum este a mea?

— Versul pe care l-ai citit probabil că te-a inspirat cînd l-ai ales... Acesta e primul... iar ceea ce am cîntat e al doilea. De ce... de ce... așteaptă, Carlo... citesc: „*ahi... non si può morire di duol e di martire...*“ Nimeni nu poate muri de tristețe și de durere... De ce? De ce ai ales acest text, Carlo?

— Știi cât de multe texte citesc pînă cînd privirea mi se oprește asupra unui singur rînd? Tu mă cunoști bine, ai nimerit... *acesta este acel rînd*. Ai observat și tu contradicția lăuntrică: suferință și durere — totuși nu poți muri din cauza lor. Cel care se află *cu adevărat* la sfîrșitul lucrurilor — acela nu mai poate avea destulă putere ca să scrie versuri și să compună. Eu am, Ettore, eu, care mă aflu aici cuprins de martiriu, de suferință. Dar nu pot muri. Sînt doar aproape de moarte... nu mai am mult pînă acolo. Dar încă... nu. De ce scrie poetul: „*non si può morire*” — acest lucru m-a zguduit. M-a inspirat. Toți ceilalți... ar fi scris exact contrariul. „Mor de suferință”. Și eu l-am ales pe el dintre mulți alți poeți. Pentru că a scris ceva ce se găsește ascuns în mine. Antiteza suferinței și a morții, Ettore. Înțelegi? *Eu!* Eu care sînt atît de preocupat de pieire și care am văzut moartea de aproape. Cînd am citit versul... parcă vîntul ar fi adus de departe un cor... de vaiete, tînguirile lui Dante, camera de tortură a lui Campanella, vaietele sale înainte de a-l fi coborît de pe scripete. Toate acestea deodată. Cît de multe suportă omul: schingiuire, febră, răni. O împunsătură... crede-mă, Ettore, că de cele mai multe ori nu e de ajuns. Eu simt nevoia de cinci... sau mai degrabă de șase voci pentru a putea reda vaietele celor osîndiți. Numai îngerii cîntă, fericiții — *unisono*. Cum aș putea altfel să-mi descarc sufletul decît dacă simt că totul se dizolvă în el, că sînt în același timp pămînt, ploaie, suferință, otravă, floare. Mă gîndesc la toate acestea, Ettore, cînd compun. Și în astfel de cazuri... se perindă toate prin fața ochilor mei.

— Mă simt descumpănit cînd îmi vorbești astfel, Carlo. Cu ce te pot ajuta? Tot ceea ce dorești, e al tău... în juru-ți. Ești mai mult decît oricare dintre prinți și altfel decît cei care trăiesc din vocea lor sau din instrumentul cu care cîntă.

— Se tem de mine. Eu sînt prințul cel negru, Ettore. La Gesualdo pînă și copiii fug de mine. Oamenii îi sperie cu mine... Poate să meargă așa... mai departe?

— Donna Leonora... Fiul tău!

— Peste o săptămînă pleacă la Modena. Pentru luni de zile. De ce? De ce, te întreb, Ettore?... De ce pleacă o femeie cu copilul său mic, acasă la ea? De fapt nu acasă, ci în orașul pe care acum cei din familia Este sînt nevoiți să-l considere drept patria lor. Oare ar pleca dacă eu nu aș fi în ochii ei „prințul negru”?

— Te zburci, Carlo, ca și în madrigalele tale. Ai milă de tine. Ce frumos ai putea să trăiești. Așa cum ai merita. De ce... Mereu te gîndești la *aceea*?

— Nu mă pot judeca singur. Dacă ar fi azi... Oare tot așa aș proceda sau mai cu milă? Oare aș face ceea ce am făcut? Dacă aș

fi intrat singur, dacă m-ar fi însoțit numai Pietro Bardotti cu lumînarea ? I-aș fi spus lui Fabrizio — uite-ți sabia. Apără-te. Și dacă el m-ar fi străpuns ? Cîte madrigaluri ai ales, Ettore ? Cincizeci ? Pentru două volume ? Ar fi rămas mai puțină suferință. E adevărat... sînt mai bune acestea pe care le-am scris de atunci încoace... Oare nu are dreptul un bărbat să-și pedepsească femeia devenită infidelă ? Pe cea care a trecut de partea celui mai frumos, mai puternic, mai „cocoș“ ? Fabrizio era mai bun spadasin decît mine, mai puternic, de aceea a trebuit ca cei doi ucigași plătiți să aducă și puști cu ei. I-ar fi cîșăpit și pe ei. Doar un pas l-a despărțit de sabie. *Pîndă atunci* trebuia să se tragă. Fabrizio poate că mi-ar fi smuls sabia din mînă și m-ar fi umilit încă o dată... și încă o dată — în fața Mariei, a slujnicei, a lui Pietro. Dacă m-aș fi dus singur, doar cu o sabie în mînă ! Și vezi tu, totuși de aceea îmi întoarce toată lumea spatele. Cu cine mă întîlnesc, la asta se gîndește : de ce nu te-ai dus *singur* ? Dacă așa l-aș fi omorît pe Fabrizio, ca el să fi fost *inarmat*, atunci aș fi fost un erou la Napoli. Să o ucid sau nu pe soția păcătoasă ? Fabrizio era bărbatul, el era esențialul. De Maria nu s-ar mai fi preocupat nimeni. Am fost slab față de Fabrizio, în asta constă esențialul, și aici se află rădăcina zbuciumului meu. *Am pus să se tragă*. Totul trece, Ettore. Madrigalurile vor rămîne. Alege, vere, așa... Din cîte le-am răsfoit, poți duce cartea prințului negru la tipograf, în Spaccanapoli.

53

Emanuele, fiul lui Gesualdo, își întorsese fața prelungă, palidă, spre razele de soare, își închisese ochii, ascultînd cuvintele preceptorului. Părintele benedictin era napolitan get-beget, își aducea aminte cu plăcere de gloria de odinioară, nu-i suferea pe spanioli. Pe preceptor îl alesese bunica băiatului, Donna Sveva. Cel de *al patrulea* prinț al Venosei — spuse ea — este un băiat precoce, cu mintea dezvoltată, care a aflat încă din copilărie — probabil de la servitori — ceea ce mai avea timp să afle. Bunica însăși, care în definitiv era mătușa tatălui băiețelului, n-a vorbit nimic față de Emanuele, care să-l fi stîrnit împotriva tatălui său. Cu toate acestea, băiatul nici nu vroise să audă de tatăl său. Cînd a avut loc botezul fratelui său mai mic, cu greu a putut fi convins ca în interesul bunului renume al familiei să facă act de prezență la palat. În asemenea condiții preluase părintele benedictin sarcina educării prințului. Emanuele știa catehismul în lati-

nește, citea cu plăcere, dar avea încă aversiune față de științele mai înalte. După părerea bunicii trebuiau puse pe foc toate instrumentele muzicale ce nu făceau trebuință în biserică, deoarece zdrăngăneala prea multă îi luase și lui Carlo mințile, dar dacă băiatului îi va plăcea să facă muzică, ea nu se va opune acestui lucru. Să procedeze părintele așa cum va crede de cuviință. Doar atîta a fost introducerea bătrînei. La două-trei lecții a rămas în camera nepotului, apoi n-a mai venit. Așa că ședeau numai în doi. Părintele era un om destul de tînr, un plebeu cu ochi voioși, priorul îl alesese pe el să fie preceptorul tînrului Gesualdo. Nu era o sarcină ușoară, căci avea nevoie de multă înțelepciune ca să-l poată aduce pe calea cea bună pe băiețelul cu sufletul atît de rănit. Dacă ar fi fost al doilea născut, n-ar fi încăput nici o îndoială că cel mai bine i s-ar fi potrivit sutana preoțească. Dar Emanuele era primul născut, viitor stăpîn al unei averi uriașe. Să devină deci Emanuele un senior mîndru de faptul că e italian și napolitan. Aceasta era sarcina, la care se adăuga faptul că băiatul trebuia să păsească în viață cu sufletul vindecat. Aceste sarcini i le încredințase părintelui priorul benedictin. Du-te fiule pe drumul tău plin de spini. Fii învățător, preot, medic — într-o singură persoană. Dar nu așa ca nenorocitul de Campanella !

A treia lecție de istorie. Ea se referea în primul rînd la istoria familiei lui Emanuele. Părintele fusese în palatul viceregelui, răsfoise în arhivă vechile pergamente, cercetase și arhivele unor seniori, studiasc manuscrise, răsfoise și acele lucrări care adunaseră la un loc istoriile marilor familii napolitane.

În primul rînd va trebui să plaseze în timp legenda primului Gesualdo, a întemeietorului familiei. Observase că Emanuele manifestă interes mai mult pentru cifre decît pentru evenimente. Aci îi veniră în ajutor istoriile concentrate sub formă de cronici.

„În anul Domnului șase sute șazeci și șase — acest lucru îl poți reține ușor, fiule — Constantin al II-lea, împăratul mai puțin cucernic al Imperiului Roman de Răsărit, a asediat orașul Beneventum. Cetatea era apărată de prințul Romualdo, fiul regelui lombard Grimoaldo. Cînd în cetate s-a ajuns să fie mare foamete, prințul l-a trimis noaptea, în taină, pe cel mai devotat om al său, pe domnul Gesualdo, pe un drum subteran, la tatăl său, ca regele Lombardiei să-i trimită de urgență ajutoare pentru a elibera cea mai puternică cetate lombardă de sub asediul împăratului. Gesualdo și-a îndeplinit cu succes misiunea și Grimoaldo a și pornit imediat cu oști puternice în ajutorul fiului său. Însă Gesualdo s-a grăbit să plece înainte, ca să ducă vestea cea bună în cetate, dar spre nenorocul lui a căzut în mîinile grecilor. Împăratul Constantin i-a propus strămoșului tău că îi va cruța viața în cazul în care se va încumeta să meargă pînă la zidul cetății, să-l

cheme acolo, la picioarele bastionului, pe Romualdo și să-i spună că nu a reușit să ajungă la tatăl său, așa că nu mai e nici o speranță pentru apărarea pe mai departe a cetății și să predea fără condiții orașul Beneventum. Gesualdo a acceptat țirgul și s-a apropiat atât de mult de zidul cetății încît vocea lui putea fi auzită bine de cei dinăuntru. L-a chemat pe comandantul cetății, și cînd Romualdo s-a aplecat în afară și l-a zărit pe bunul său adept, Gesualdo i-a strigat: „Întărește-ți inima, prințe, și rezistă încă trei zile. Tatăl tău, Girmoaldo, ieri a ajuns pe malul râului Sangro cu floarea oștirii sale puternice. Peste două zile va sosi aici și îi va alunga pe invadatori, care vor cunoaște puterea lănciilor lombarde. Te rog numai să ieși sub protecția ta soția și copiii mei, căci această gloată, imediat ce-și va da seama că am tras-o pe sfoară, nu-mi va cruța viața.“

Nu s-a înșelat. Grecii i-au tăiat capul lui Gesualdo, l-au pus într-un coș și l-au catapulțat în cetatea Beneventum. Capul a fost dus prințului Romualdo, care a sărutat cu multă compătimire ceea ce a ajuns din ființa lui Gesualdo în Beneventum și a pus pe capul tăiat propria sa coroană de prinț. Așa sună, fiule, istoria primului tău mare strămoș, istoria lui Gesualdo din Beneventum.

— De atunci sîntem prinți ?

— Nu chiar... așteaptă cu răbdare pînă cînd îți voi povesti istoria acestei ramuri vestite a familiei tale. Tu vei nota ceea ce eu voi spune și îți vei alcătui astfel un arbore genealogic, în care vei însemna în mod deosebit pe cei mai de vază strămoși ai tăi. Căci nu totdeauna au fost însoțiți de glorie. Nestatorniciile soartei au făcut ca strămoșii tăi să fie nevoiți să-și fugă. S-a întîmplat că nu au apucat pe calea cea bună, dar nu s-au clintit niciodată în devotamentul lor față de cel care le era principe după lege. Au dobîndit multe titluri, ranguri, proprietăți. Printre ele și Comsa, unde tu vei fi cel de al nouălea conte. În ce privește titlul de prinț, a trebuit să se aștepte o mie de ani de la primul Gesualdo. Două mari puteri, Franța și Spania, s-au luptat pentru proprietățile voastre, pînă cînd în anul Domnului 1546, principatul Venosei a revenit familiei voastre. Mulți bărbați iluștri au sporit gloria familiei Gesualdo...

— Vă rog, părinte, să nu-l treceți în rîndul lor pe tatăl meu.

— Emanuele, cum sună Porunca ? Respectă-l...

— Cum aș putea, părinte, să-i respect în același timp și pe tata și pe mama ? Că doar... ?

— Dragul meu fiu, ești încă prea tînăr pentru a putea cîntări cu propriul tău suflet cele întîmplate și pentru a le judeca cu intoleranța ta de copil. E regretabil că pălăvrăgeli de-ale slugilor îți tulbură liniștea. Trebuie să știi despre tatăl tău că numele lui e cunoscut în toată Italia. Madrigalurile, canțonetele, motetele sale sînt răspîndite

peste mări și țări. El este unul dintre cei mai renumiți slujitori ai Muzei Muzicii, despre care îți voi vorbi mai târziu. E un mare senior, rudă cu cele mai vestite case princiare italiene.

— Il urăsc!

— Când vei citi împreună cu mine *Scriptura*, vei vedea că nici în *Vechiul Testament* nu găsești pe nimeni care să fi îndrăznit să pronunțe așa ceva. Deși... nici acolo nu lipsesc întâmplările singeroase. Când vei crește mare și vei fi destul de matur ca să cercetezi tu însuși ceea ce noi obișnuim să numim... tragedia casei Gesualdo, vei putea decide singur în ce raporturi să fii cu tatăl tău. Dar dacă vrei un sfat bun din partea mea, fiule, așterne cenușă pe amintirea acestei triste întâmplări. Du-te des la San Domenico și roagă-te în capela unde mama ta a fost așezată pentru odihna de veci. Dacă te vei liniști, aceasta va constitui o temeinică speranță că Donna Maria... în ultima clipă și-a regretat păcatele și s-a adresat Domnului.

— Cine a auzit-o?

— Așa se vorbește. Ascultă, Emanuele, eu nu de aceea mă aflui aici ca să mă contrazic cu tine asupra nenorocirii familiei tale. Nu mai vorbi cu nimeni despre acest lucru. Străduiește-te să-l dai uitării. Fapta tatălui tău a fost pusă în balanță de judecătorii laici și i s-a dat dreptate. Tu nu poți fi un judecător mai aspru decât ei. Tatăl tău este încă tânăr, și deși fratele tău mai mic a fost născut de altă mamă, îți va netezi și ție, în mod sigur, calea în viață. Din câte știu s-a înțeles cu cumnatul său, cardinalul Alessandro, că atunci când vei mai crește, vei deveni nobil aprod la curtea acestui eminent preot. Dar pînă atunci... va trebui să te pregătești, Emanuele, ca să poți face față acolo. Ferrarezii sînt cunoscuți ca oamenii cei mai culți, cei mai adînciți în științe. Trebuie să ai în vedere mereu acest lucru...

— Il urăsc pe tatăl meu!

Părintele își frecă fruntea cu mîna. E adevărat că nici la Napoli nu sînt rare familiile care au fost răscolite de asemenea tragedii. Dar niciodată n-a ajuns să fie educatorul unui băiat care să aibă o asemenea poveste, ca Emanuele. Bunica lui îi spusese că băiatul are pe creștetul capului, sub păr, o rană adîncă. Atunci a primit-o, spusese Donna Sveva, cînd Don Carlo începuse să-l zgîlție pe copil în leagăn. L-ar fi omorît dacă doica... fata aceea... nu ar fi început să țipe.

Poate că acesta este singurul lucru pe care băiețelul încă nu-l știe.

— Dacă mă vei ține de mîna, fiule, vom merge împreună. Îmi vei fi discipol pînă cînd te vor trimite la cardinal. E nevoie, desigur, de milostivenia deosebită a Domnului pentru ca tatăl și fiul să se împace.

Se uită la Emanuele. Se spune că arareori e norocos copilul care se naște din părinți înrudiți de-aproape. Și printre strămoșii lui Don Carlo au fost mulți care erau rude de sînge. La familiile de rînd aceasta

constituie o serioasă piedică în căsătorie. La cei de rang înalt, la cerea principilor, cardinalilor, demnitarilor, Curia acordă dispensă pentru veri. Iată rezultatul : prințul cu cap prelung, palid la față, cu ochi bulbucați și prea strălucitori, ca ai tatălui său. Nu va deveni niciodată un bărbat voinic, un spadasin, un cavaler, care să cucerească lauri în bătălii. A pornit să devină un muzician sau un cercelător în cărți, ca tatăl său. La prima lecție a manifestat interes doar într-o singură direcție : ar dori să știe ce fel de viață se află pe astre ?

Așa dispare în decursul unui mileniu, gîndește în sinea sa părintele benedictin, gloria acestei mari și renumite familii. Mîngie creștetul lui Emanuele. Băiatul privește pe fereastră, își strînge pumnii și, luptîndu-se parcă cu lacrimile, repetă cu disperare și cu încăpăținare :

— Il urăsc pe tatăl meu !

54

În lipsă de altă bucurie și glorie, Don Cesare încercă să organizeze carnavalul ferrarez în provinciala Modenă. Își aminti de vârtejul carnavaulului de pe vremea lui Alfonso, cînd acesta ținea șase săptămîni, cînd veneau și patricieni din Veneția, cînd fiecare cameră de închiriat aducea bani grei, cînd procesiunile cu măști și jocurile hazlii se țineau lanț și cînd pe corso putea fi văzut un domn mascat, îmbrăcat în veșminte orășenești, sprijinindu-se în baston, în persoana căruia trecătorii îl bănuiau pe duce.

Veștile ce soseau din fosta sa reședință, din Ferrara, erau atît de sumbre, încît i se strîngea inima. Deși cu prilejul intrării trupelor papale nu s-au produs jafuri mai mari decît cele la care se așteptaseră, totuși parcă încremenise totul în oraș. Orînduirea de stat semimilenară a dinastiei Este s-a prăbușit într-o singură oră. În Castello s-a mutat cardinalul Pietro. Era prost dispus și plin de ciudă pentru că multe lucruri nu le-a găsit la locul lor, de care își amîntea de pe vremea cînd, venind la Ferrara ca senior Aldobrandini, fusese invitat de cîteva ori de Alfonso la serbări oficiale. Don Cesare a pus să se încarce în căruțe multe lucruri, dar în ceasurile de *interregnum* li s-a pierdut urma și multor altor obiecte de preț. Garda și cei care doreau să slujească casa Este și la Modena, au plecat după liturghie împreună cu Cesare. Au rămas doar cei cîteva slujbași și străjeri ai orașului, care au ajutat la menținerea ordinii pînă cînd a sosit, călare pe calul său negru, Gonfalonierul papal, fratele mai mare al lui Pietro Aldobrandini.

De atunci nimeni n-a mai auzit nici o veste bună despre Ferrara. Ca și la Bologna cu jumătate de secol în urmă, parcă a fost măturată și aici viața galantă. Cine ar mai fi putut vorbi de carnaval, de petreceri, de concerte în fața Castelului, de baluri? Orașul era plin de o mulțime de oameni necăjiți, căci din posturile de la curte au fost concediați toți cei care slujiseră casa Este. Secretari, agenți, preoți ai curții, căpitani, beneficiarii unor gratificații au rămas fără un ban, ca și numeroșii servitori, valeți, aprozi, ușieri, bucătari, ajutori de bucătari. Se spusese că Ferrara era cea mai strălucitoare reședință în Europa. O lume minunată s-a prăbușit în acel ceas când au intrat în oraș mercenarii elvețieni ai papei îmbrăcați în uniformele lor multicolore.

Nici lui Don Cesare nu i-a fost ușor să-și continue domnia ciuntită; trebuia să aleagă dintre cei mulți, dar fără bani. Din ducații lui Alfonso mai rămăsese ceva, ce-i drept, dar cea mai mare parte din comoara Este, păzită cu grijă în visteria din turn, s-a prăpădit sub scurta domnie a lui Cesare pe recrutarea de mercenari, pe mituiri, pe cumpărarea oamenilor influenți de la Curie. Trebuia să aleagă dintre numeroșii demnitari care se buluciseră la Modena, pentru a vedea pe cine și în ce funcție îl poate menține. Era fără precedent în istoria schimbărilor de tron din Italia, ca un principe să-și piardă partea mai mare a posesiunilor sale și să-i rămână doar o mică provincie care nu e în stare să suporte poverile curții. Cesare nu devenise un pretendent la tron surghiunit, alungat pe nedrept. Pe marea tablă de șah a lumii nici una dintre marile puteri n-a făcut vreun pas în favoarea Ferrarei și a lui Cesare. Cine îl mușcă pe papa, moare, spunea o zicală franțuzească, care era citată pretutindeni, inclusiv la Modena. Cât timp trăiește Sfântul Părinte Clemente și sînt la putere Aldobrandinii, cine ar cuteza să ia apărarea unui aliat slab, lipsit de importanță?

La Modena nu lipseau sfătuitorii înțelepți, căci aici se adunaseră profesorii școlii lui Alfonso: consilieri, curteni, care s-au retras în capitala mai mică, încercînd să-și cîrpească din nou viața. În schimb cetățenii din Modena se umflau în pene. Nobilii sperau să obțină funcții la curte, toate casele erau pline de domnii care s-au mutat din Ferrara. Minceau tot și — deocamdată — plăteau cu aur și argint pentru toate. Orașul părea să devină un Eldorado al zidarilor, căci va trebui să se construiască noul palat, iar pînă atunci trebuie renovată vechea primărie, căci Cesare d'Este n-o să poată primi principii Italiei într-o reședință dărăpănată. Deocamdată nu era însă nici urmă de vizitatori la Modena, Italia parcă ar fi rămas uluită de acea „*transazione*” de la Faenza. La urma urmelor își pierduse independența una dintre străvechile țări suverane ale Peninsulei. În ciuda tuturor necazurilor, încercăturilor, sărăciei, consilierii îl sfătuiră totuși pe noul principe să

organizeze carnaval în orașul somnolent, care să reamintească de frumoasele vremuri ferrareze și să întărească faima noii reședințe ducale, măcar în Italia de nord.

Începură consfătuiri febrile: cu ce s-ar putea înviora carnavalul din Modena, sau mai degrabă ce anume ar putea să-l facă de neuitat? În consiliul de coroană, când s-a discutat această problemă, unul dintre domnii orașului a amintit de *Amfiparnaso*. Își mai aminteau de el toți cei care au fost aici la premiera de acum câțiva ani, pe care a onorat-o și Alfonso cu prezența sa. Orazio Vecchi fusese (el este și acum) primul muzician al Modenei, dirijor bisericesc, unul dintre puținii preoți care au primit aprobarea pentru a-și lepăda veșmintele preoțești. Orazio Vecchi, care funcționase ca prelat în orașul Correggio, se bucurase de mare stimă, pînă cînd firea sa veselă nu i-a atras oprobiul superiorilor bisericii. Ceva motive au existat, căci, mai ales în timpul carnavalului, Orazio se plimba mascat în veșminte de cavalier, seara, în taină, pe ulicioarele orașelului, prin locuri oprite. Așa a primit în cap și lovitura de sabie, a cărei urmă o mai poartă și azi. Asta încă i s-ar fi iertat, căci el era cel în suferință. Dar data următoare el, Orazio Vecchi, față bisericească, și-a obținut singur satisfacție, rănind grav nu unul, ci trei rivali. Aminul asupra carierei sale preoțești a fost opus însă din cauza faimosului său duel muzical. Liturghia o oficia Vecchi, iar organistul ar fi trebuit să se adapteze lui. Dar deosebirile de vederi dintre ei doi au ajuns să se transforme în uragan, cînd se străduiau să-și acopere unul altuia vocea: cantorul încerca să-l reducă la tăcere pe preot cu ajutorul orgii, dar puternica voce de bariton a lui Orazio — cu alt text — se lua la întrecere cu organistul. Preoțimea era contrariată, credincioșii se amuzau, iar în Correggio nu era om mai popular ca Orazio Vecchi. N-a pățit altceva mai rău, deoarece toată lumea știa că se bucură de grația lui Alfonso, despre care se spunea că este protectorul excelentului compozitor. Așa că Vecchi a fost destituit din toate funcțiile sale bisericești și de atunci încolo și-a putut consacra tot timpul sarcinilor ce i-au revenit ca *maestro di cappella*. A devenit dirijor al catedralei din Modena, părăsind Correggio, teatrul zgomoatoarei sale tinereți fîrzii.

În oraș își aminteau de *Amfiparnaso* ca de cel mai mare eveniment muzical din Modena. „*Commedia armonica*“, cum își denumise Vecchi lucrarea, a cuprins în ea întreaga Italie. Oaspeții princieri își ștergeau lacrimile de tare ce rîdeau, iar Alfonso, în ciuda zgîrceniei sale, îl răsplăti cu o sumă frumoasă pe fostul prelat.

Dacă în locul lui Vecchi altcineva ar fi să fie chemat pentru reluarea lui *Amfiparnaso*, acesta ar putea probabil să pună în scenă *commedia-madrigal*, dar nu ar ieși mare lucru din asta. E adevărat că lucrarea a obținut o asemenea faimă, încît la Veneția a fost și tipă-

rită, așa că nu ar fi greu să se reconstituie corul de odinioară și poate că-ar putea fi găsiți și cei mai mulți dintre coriști. Aceasta ar însemna însă lipsă de recunoștință față de Orazio. Deși maestro e cunoscut ca unul care nu are milă de protectorii săi când e vorba de onorariul său, pînă la urmă cancelaria din Modena a hotărît să-l cheme pe Orazio și să încerce să cadă la învoială cu el. Faima acelui *Amfiparnaso* nu s-a stins; după ani de zile mai circula chiar și dincolo de Alpi. Ducele Alfonso a fost solicitat nu o dată de amatori din țări străine să le trimită partitura. Numai că regretatul principe al Ferrarei a tărăgănat mereu satisfacerea acestor rugăminți. Orazio Vecchi constituia o comoară a împărăției Este, la fel ca toate bunurile pămîntești ale cetățenilor.

Vecchi era un bărbat înalt, puțin adus de spate, roșcovan, cu o față cam zbîrcită, dar surîzătoare, cu ochi albaștri ironici, gesticula vioi din mîini. Nu aparținea soiului de oameni care să se ploconească în fața celor puternici, era cunoscut și pentru gura sa slobodă. Toate acestea ar fi constituit destule motive pentru a fi evitat cu prudență. Dar a reprezenta *Amfiparnaso* fără maestrul Orazio — la așa ceva nu se încumeta nimeni. Primul care a încercat să-l convingă pe Vecchi a fost locțiitorul șefului cancelariei. I-a explicat în ce situație nefastă a ajuns vistieria princiară, care a trebuit să suporte și poverile mutării. Așa că deocamdată *maestro* va putea fi remunerat destul de modest, mai mult simbolic, apelîndu-se la sentimentele sale patriotice. Se știe despre el că e mereu la datorie ori de cîte ori trebuie apărute interesele casei Este. Nu i-a fost ușor celui de-al doilea cancelar să suporte privirea ironică a ochilor albaștri ai lui Orazio, care știa dinainte unde vrea să ajungă toată această *exhortatio*. Avea un bețișor de plumb la îndemînă. Desenă un semn de întrebare. Alțu spuse. Contele își aplecă fruntea. Erau italieni amîndoi, pricepeau simbolurile. Incepu între ei o tîrguială acerbă, dar nu lipsită de voie bună, căci nu era vorba numai de faptul dacă Vecchi e dispus să aducă vechile partituri și să preia conducerea repetițiilor, dar pe de-asupra numai el știa cine și ce voce a cîntat la faimoasa premieră, care dintre cîntăreți mai trăiește aici, în oraș, unde trebuie căutați ceilalți, vocea cărui băiat-sopran s-a schimbat între timp, unde pot fi găsiți alți copii-cîntăreți în locul celor deveniți necorespunzători. Din cîteva cuvinte, Vecchi și-a dat seama imediat că pe neașteptate a ajuns în centrul evenimentelor. Dorința fermă a lui Cesare era să dea un mare spectacol de carnaval. Or asta nu era posibil fără *Amfiparnaso*, iar comedia-madrigal nici nu putea fi concepută altfel decît dirijată de Vecchi. Maestrului îi plăceau statuile vechi, în locuința sa își formase o mică galerie. Pe aceste meleaguri, țărani găseau și vestigii etrusce. Se lupta cu vicecancelarul. Ceva bani... un frumos tors roman și în

completare o vază etruscă aproape fără nici o știrbitură, cu scene de concurs de care pe ea. Se tîrguiră o dimineată întreagă. După aceea și-au șters amîndoi frunțile îmbrobodate de sudoare, iar contele ceru să se aducă pahare.

Pînă atunci sosi și vestea că de carnaval va veni la Modena și doamna prințesă a Venosei. Aceasta era o veste în același timp și bună și rea. Bună, întrucît însemna că în oraș va fi cu o persoană de vază mai mult. Leonora, ca prințesă napolitană, va spori strălucirea curții ciuntite, ființa sa radiază drăgălășenie, se pricepe la muzică, va fi în centrul atenției, căci e soția vestitului Don Carlo. Greutatea consta în aceea că va trebui să i se asigure și ei loc în palatul provizoriu, și așa destul de strîmt. Iar ca să se înceapă acum construirea noului Palazzo, nimeni nu îndrăznea să se gîndească în mod serios. Cancelari pot fi și pe nemîncate, dar fără avans principele nu va găsi zidari. În schimb, la Modena erau pline pînă la refuz toate palatele și toate casele particulare, cu mulțimea de oameni, din ce în ce mai numeroasă, care se strămutase din Ferrara. Căci nu numai aristocrații s-au mutat la Modena, ci și acei meșteșugari, conțopiști, funcționari, cămătari, care trăiau de pe urma casei Este. După secole de strălucire, Ferrara devenise un orașel provincial al Statului Papal, privit deocamdată cu suspiciune, în care acum începuse să se facă curățenie. Se instalase și Inchiziția, care pînă acum nu avusese ce căuta în oraș. Denunțurile se porniră lanț, zilnic se răspîndeau tot felul de povești de groază despre oameni aruncați în temniță, despre procese intentate unor orășeni, despre soarta tuturor acelor care fuseseră dușmani ai celor ajunși la putere. Ferrarezii strămutați, care s-au simțit suspectați și au părăsit la timp orașul lor natal, se adunau în jurul palatului sperînd să primească locuință, slujbă, ajutor, o vorbă bună. Dacă ar fi trăit bătrînul duce, cu destoinicia sa excepțională ar fi putut lecuî multe răni. Dar Cesare d'Este nu era Alfonso. Adepții săi nu-l considerau nici prost, nici rău și nici că ar fi un domnitor leneș. Dar locuitorii acestei provincii se obișnuiseră cu vlăstari Este mai deștepți, mai puternici. Cine stătea de vorbă cu stăpînul actual al Modenei simțea imediat că are de-a face cu un om nesigur, melancolic, care se hotărăște greu și care își trage sclipirile puterii sale din strălucirea tot mai palidă a strămoșilor săi.

Nici cardinalul nu semăna cu „vechii” cardinali Este. Eminentele ferrareze erau socotite ca „alteregourile” principilor domnitori. Faima lor creștea o dată cu pasiunile lor costisitoare, iar Villa d'Este din Tivoli, prin strălucirea ei, prin fantasticele sale fîntîni arteziene și căderi de apă, vestea „tuturor timpurilor” puterea prinților-cardinali. Veniturile lui Alessandro fuseseră secătuite de acești „mari înaintași”, mai precis — proprietățile ce țineau de titlurile sale abia mai rezistau

sub povara datoriilor. Acesta era tabloul curții și al lumii Este cînd sosi primul carnaval la Modena. Alessandro — ca față bisericească — a putut locui în continuare, liniștit, în palatul său din Ferrara, dar nu a mai putut salva lucrurile de preț din Palazzo dei Diamanti, pe care Curia l-a declarat proprietate a bisericii. Lucrezia a fost condusă pe ultimul ei drum fără prea mare pompă. Toată lumea din oraș își amintea de ea ca despre piaza rea a Ferrarei. În fosta reședință a casei Este n-a mai rămas decît bătrîna și mereu zîmbitoarea Marfisa d'Este, în Palazina ei de o arhitectură rară și plină de obiecte de artă. Marfisa își amintea de zilele frumoase și îi primea pe cei nemulțumiți. Dar zîmbetul ei era acum trist, pe sfîrșite. Părea mai degrabă că înmormîntează, în felul ei, neamul Este.

Leonora nu-și luă prea lesne rămas bun de la Napoli. În decursul timpului se întorseseră acasă aproape toți membrii suitei sale ferrareze, totuși trebuia să facă în așa fel încît cei care o vor însoți în călătoria la Modena să constituie și un decor, dar să-i asigure și paza. Străjerii casei Gesualdo nu prea erau dispuși să părăsească Regatul Napoli și nici Leonorei nu-i prea convenea să fie însoțită la Modena de acești meridionali gălăgioși, care proveneau în majoritate din rîndul iobagilor. În împărăția familiei Este fusese lichidată șerbia, dar la Napoli, cel care se ridica împotriva orînduirii iobăgești putea să-și piardă și capul. Sau pătea ca Tomasso Campanella: înfunda temnița pe viață.

Toate acestea se adunaseră într-un singur ghem: evadarea Leonorei din lumea lui Gesualdo, jocul de-a carnavalul, necazurile italiene. După moartea lui Alfonso, vistieria Este n-a mai plătit nici un scudo în contul zestreii Leonorei, deși, bizuindu-se pe suma promisă, Carlo ridicase un nou palat, reparase cetatea, făcuse o serie de investiții pe proprietățile sale. Posesiunile Gesualdo erau însă uriașe și nici toți banii din lume nu ar fi fost de ajuns ca prin canale de irigație, prin mori de vînt și alte amenajări să poată fi sporite veniturile acestei împărății de pășuni aride. Călătoria a fost urgentată și de secătuirea resurselor ferrareze de aur ale Leonorei. Dacă va fi acasă, chiar și la Modena, va putea să se ocupe mai bine de propriile sale interese și, întrucît aici principele domnitor este fratele ei, se cuvine să-și ajute sora mai mică.

Doar atîta spuse Don Carlo la curtea viceregelui cînd a anunțat că soția sa va pleca la Modena pentru a-și vizita rudele. Deși în urma tranzacției de la Faenza, Leonora a ajuns să valoreze mai puțin în ochii lui Olivares, cu toate acestea un principe domnitor la Modena valora mai mult decît un principe alungat pentru totdeauna. Cancellaria napolitană primise cu satisfacție vestea că Don Cesare nu s-a expus la Ferrara unui asediu papal și că s-a retras în mod pașnic

în cel de al doilea oraș al său, ca vasal al *împăratului*. În felul acesta, chestiunea ferrareză n-a dus la un conflict italian și nici la unul european. Curtea viceregelui a înțeles că Leonora trebuie să se ducă acasă pentru a-și aranja treburile. Zestrea și averea pe care doamna prințesă o va moșteni din partea familiei Este vor reveni unui băiețel napolitan. *Ergo* — vizita e bine venită și însuși viceregele va asigura garda prințesei. Numai atunci viceregele încruntă din sprincene, când află că Leonora îl ia cu ea și pe Alfonsino. Era mai bine dacă băiețelul — în asemenea vremuri tulburi — rămânea acasă la Napoli. Dar nu e o treabă creștinească să desparți de mama lui un copil atât de mic — fără să existe un motiv serios, o bănuială sau o poruncă de la Madrid. Să se ducă în pace, de carnaval, sau când vor vrea ei.

Alessandro era singurul care se bucura sincer de călătoria Leonorei. Despre aventurile cardinalului apăruseră cântonete și madrigaluri, iar la Curie prelații, care luptau pentru purificarea moravurilor și vroiau ca în spiritul Sinodului din Trident să măture din Vatican vechile amintiri mitologice, clătinau din cap cu reprobare. Cardinalul Este trebuia să țină seama și el de schimbarea vremurilor. Clemente era un papă puritan, care ținea la gloria și puritatea morală a Bisericii. Adesea îi critica sever și pe nepoții săi. Cu atât mai puțin îl iubea pe Alessandro, despre care știa că e dușmanul inveterat al Aldobrandinilor. Așa că nici Alessandro nu mai era o eminentă chiar atât de strălucitoare în Urbe, cum fusese pe vremea prefericitelui papă Sixtus al V-lea.

Alessandro dusesese o viață fericită, ca în zilele epocii de aur, pînă cînd nu s-a produs surparea ce a dus la dispariția Ferrarei pentru familia Este. Alessandro n-a trebuit să fugă din reședința sa, palatul său era păzit de străjeri, iar el era înconjurat de stimă ca prinț al Bisericii. Dar toate acestea nu constituiau decît o aparență. În noul consiliu, alcătuit din cei mai retrograzi seniori și burghezi nemulțumiți, el n-a mai fost inclus. Politica ferrareză era dirijată de la Bologna de către cei doi nepoți ai papei, iar stăpîinii de fapt în Ferrara erau căpitani-mercenari recrutați de aiurea, care timp de o viață au sperat într-un asemenea jaf ferrarez. Așa că Alessandro nu prea avea ce căuta în vechiul său oraș. Îl trăgea și pe el așa mai mult la Modena, unde spera să găsească varietate față de vechile aventuri de care se cam plictisise. Într-un asemenea moment sosi vestea despre călătoria Leonorei, și Alessandro se grăbi să plece la Modena pentru a-și primi cum se cuvine sora mai mică.

Pantalone, Zanni și Petrolino, doctorul *Graziano* și *Cardon*, căpitanul spaniol, îl așteptau pe *maestro* în camera de muzică amenajată în pripă în aripa din dos a palatului. *Commedia dell'arte* trecuse de

vîrsta copilăriei, iar rolurile acestor personaje ale tradiționalei drame populare erau cunoscute și așteptate de spectatori. Ele aveau rădăcini adînc înfipte în pămîntul strămoșesc : pentru publicul lor măștile simbolizau unitatea latentă a Italiei dezmembrate.

Zanni trebuia să fie interpretat de un excelent actor-cîntăreț, care să vorbească fără greș dialectul din Bergamo. Acest oraș se afla într-una din cele mai sărace regiuni ale Italiei de nord, iar muntenii tineri plecați de aici în căutare de lucru deveniseră de un secol marfa cea mai căutată pe piața brațelor de muncă din această parte a Peninsulei. Erau niște flăcăi voinici, sălbatici, păroși, care nu se dădeau înapoi nici de la cele mai grele munci. De la Genova și pînă la Veneția, acești Zanni din Bergamo erau cei care cărau cele mai grele poveri, rostogoleau butoaie, transportau cărămizi. Niciodată nu și-au lepădat dialectul infernal. Unii dintre ei au reușit să ajungă servitori în casele burgheze și de fapt în personajele comediei *dell'arte*, asemenea suflete necioplite, dar binevoitoare își deschideau inima și îi ajutau pe îndrăgostiți, în timp ce făceau paradă cu dialectul lor greu de priceput pentru o ureche italiană.

Cardon, căpitanul spaniol, constituia un fel de antipod al bravului muntean italian și adesea — pentru că era mai ușor — era pus să vorbească în dialectul napolitan. Cele două limbi se contopeau în vorbirea personajului-tip, care în fapt simboliza aservirea Italiei. Într-adevăr, pe vremea lui Lorenzo il Magnifico ar fi fost de neconceput în Italia un asemenea ofițer nătărău, care îi caricaturiza pe ocupanții spanioli. Căci Căpitanul avea multe nume, dar în fiecare comedie rămînea în esență același personaj plin de sine, care făcea caz de faptul că era nobil. Era un haidamac îngîmfat, provocator, dar care începea să tremure în fața unei primejdii reale, era mistuit de dorinți, dar nu reușea în nici una din comedii să cucerească aleasa inimii sale. În aceasta consta răzbunarea sau satisfacția pe care autorii italieni nu refuzau niciodată să și-o ia asupra căpitanului spaniol.

Doctorul *Grazian* sau *Graziani* era un pedant, un mărginit, care de fapt nu se pricepea prea mult nici la meseria sa. Era lipsit de înțelepciune, iar nepriceperea și-o ascundea turuind în dialectul bolognez și amestecînd în vorba sa dese cuvinte pretins latinești. Așa a luat naștere jargonul „il graziano“, care a căpătat o extindere tot mai mare pe scenă. Spectatorii, care nu erau în stare nici măcar să priceapă pălăvrăgeala doctoricească lipsită de noimă, începeau să rîdă în hohote imediat ce apărea doctorul pe scenă. Acest idiom prețios, abracadabrant, a devenit o modă, fiind imitat în Italia timp de decenii și chiar secole mai tîrziu.

Orazio Vecchi îi trecu în revistă pe interpreți : nici jumătate din ei nu erau cei de la premieră. Dar, cum totul se degradează, se distruge,

se uzează în lume, autorul lui *Amfiparnaso* a trebuit să se mulțumească — aceasta era prima lui impresie — cu măști și cîntăreți mai puțin talentați. Căci maestrul Orazio era un madrigalist veritabil, pentru care cuvîntul însemna mai puțin decît, de pildă, pentru Rinuccini sau Peri. Vecchi scrisese o comedie-madrigal pe cinci voci, ceea ce însemna polifonie cu unele modificări. Maestru își luă în primire oastea: cîntăreți, actori, muzicanți, cîțiva voluntari de la palat, doi pictori și un dulgher care vor alcătui decorul orășenesc. Pe bancă ședea un Pantalone uriaș, un adevărat actor-cîntăreț venețian și deci putea să-și păstreze cu ușurință dialectul, întrucît, potrivit regulilor jocului, Pantalone trebuia să parodieze dialectul venețian.

— E indicat — spuse pentru început Orazio — ca toți cei care ne-am adunat aici să cunoaștem mai întîi ce se întîmplă de fapt în această comedie. Cei care au jucat în *Amfiparnaso* acum cinci ani să mă ierte că repet toate acestea, să-i ajute și ei pe colegii lor la învățarea rolurilor. Acest *opus* al meu are trei părți; bineînțeles, Prologul va fi aparte. Coloana vertebrală a jocului îl constituie madrigalurile. Pentru ca intonația să se poată realiza mai ușor, semnalul de începere se va da cu lăută și ghitara din culise. Învățînd din experiența premierei, vreau ca înaintea începerii spectacolului să iasă pe scenă unul dintre interpreți, care să-i salute pe înalții oaspeți. Apoi va anunța titlul comediei, cine sînt interpreții și ce personaje reprezintă măștile, și va expune pe scurt ceea ce se va întîmpla pe scenă.

Desigur, însuși prologul va trebui să fie plin de haz, oaspeții trebuie să ridă cînd din culise eu voi da cu cembalul semnalul pentru începerea cîntecului. Dar să vedem... ce se întîmplă în *Amfiparnaso*? Pentru cei care încă nu știu, am să-l povestesc. Pantalone îl trimite pe devotatul său servitor la Hortensia, femeie de moravuri ușoare, ca să o ademenească pentru stăpînul său. Dar frumoasa fată îl dă pur și simplu afară pe flăcău. Cînd Francatrippa îi duce stăpînului său vestea, Pantalone începe să se vaite din cauza cruzimii frumoasei femei blonde. După aceea urmează un dialog mai lung între Lelio și Nisa, la care am să revin cînd va veni rîndul acestei scene, pentru că aici turuiala cuvintelor va trebui să fie sugerată în cîntec printr-o nuanțare fină, deosebită. În cel de al treilea tablou al primei părți Pantalone îi promite doctorului Graziano mîna fetei sale. Partea a doua începe cu tînguirea lui Lucio. Acest suflet tînăr și fidel se mistuie în dorul său după Isabella, dar îl chinuie gelozia, căci frumoasei fete îi face curte și căpitanul Cardon...

Deocamdată e de ajuns atît. În dimineața aceasta tot nu putem repeta mai mult. Vă rog... muzicanții să se așeze mai în spate, iar în fața lor cîntăreții. Să ne închipuim că acum ne plimbăm în *Piazza* orașului nostru și că interpreții spun la un colț de stradă ceea ce le

prescrie textul madrigalului. În schimb îi rog pe cei care vor alcătui corul evreilor să repete în camera vecină, căci nu e ușor să învețe cuvintele ebraice cu care vom pigmenta spectacolul. Pentru cei care nu cunosc piesa amintesc că Francatrippa, servitorul lui Pantalone, amănetează în numele stăpînului său, un obiect la cămătar, ca în felul acesta să poată încropi banii necesari pentru nuntă. Dar servitorul îi găsește pe evrei cîntînd în cor taman cînd serbează sîmbăta. Credeți-mă că nu mi-a fost ușor să le cîștig încrederea pentru a mă lăsa să particip la o asemenea sărbătorire a sîmbetei. Mi-au cerut să le promit că nu-mi voi bate joc de ei în nici un fel, mai ales că anul acesta și-au plătit chiar de două ori impozitul de tolerați.

— Madrigalul e pe cinci voci, maestre. Cum o să înțeleagă spectatorii ce se întîmplă de fapt ?

— Dumneavoastră, Donna Beatrice, ați grăit bine. Oricînd se poate face un pas înainte... poate vom găsit calea cea mai bună. Căci — după cum știți și domniile voastre — la Florența artiști eminenți își bat capul de ani de zile ca să afle cum interpretau anticii marile tragedii, cum se juca la Atena, de pildă, Aristofan. La reprezentăția de acum cinci ani nu s-a reușit ca textul lui *Amfiparnaso* să se facă înțeles de spectatori, pentru că interpreții s-au adunat pe scenă în grup. Acum mă gîndesc să facem altfel, și anume: coriștii să se retragă lîngă decorurile care reprezintă pereții caselor și numai acel cîntăreț să vină mereu în fața spectatorilor care recită rolul cel mai important, în timp ce toți ceilalți să cînte în fundal, iar instrumentiștii să acompanieze în surdină madrigalele... poate că îi vom ascunde totuși în spatele decorurilor... poate chiar și pe unii cîntăreți, în anumite scene cînd este deosebit de important ca cel care își varsă focul inimii sau interpretează o scenă de dragoste să rămînă singur sau numai în doi, pe scenă. V-aș mai spune doar atît, că în *Amfiparnaso* instrumentiștilor nu le revine un rol deosebit. Nu pot să strălucească solo, trebuie să acompanieze în unisono, repet, foarte încet și cu mult tact, diferitele voci.

— Maestro, am în mîină cartea dumneavoastră... am găsit-o la palat. Am dat de următorul pasaj și vă întreb de ce spuneți în acest prolog că :

*Trebuie să știți bine cu toții,
că piesa despre care vorbim aici,
ne solicită doar mintea,
numai urechea e cea afectată,
în timp ce ochii sînt scutiți.
Deci să înceteze orice pălăvrăgeală...
În loc să vă uitați... ascultați cu atenție...*

De ce ați scris asta, Messer Orazio...? Aceasta înseamnă că *Amfiparnaso* trebuie mai degrabă *ascultat* și nu *văzut*?

— Draga mea copilă, tipograful mi-a cerut să scriu aceste versuri plate și șchiopătînde. Editorul venețian are o experiență mare. Degeaba ar fi tipărit versurile separat de partitură dacă s-ar fi răspîndit vestea că cel care cumpără cu bani grei volumul nu va găsi în el decît textul *Commediei dell'arte*. M-a rugat deci să scriu un prolog din care — încă de la prima pagină — cititorul să se convingă că versurile și muzica sînt într-adevăr adresate lui, muzicantului, și că poate a fost doar o falsă știre că ar fi fost cîndva reprezentate... Așa a trebuit să fac, căci Veneția așa mi-a poruncit, Madonna.

Cu toții erau cucerîți de farmecul lui Vecchi, căci maestrul își însoțea cuvintele cu o mimică excelentă, ca unul care se delectează și el în întorsăturile jucăușe ale frazelor. Era un bărbat aproape de cincizeci de ani, figura sa purta urmele anilor, dar în asemenea cazuri, cînd era în elementul său, Vecchi simțea că întinerеște. Deodată se deschise ușa, o beretă violetă face plecăciuni, în urma ei apare pălăria de cardinal. Alessandro face semn zîmbind că nu e nevoie de nici un fel de ceremonie, aprodul aduce două fotolii și le așază în marginea scenei încă goale, în așa fel încît cei doi diletanți să poată ședea în umbră, iar zîmbitorul Orazio începe să cînte la cembalo. Începe jocul, dulcea comedie *Amfiparnaso*.

E doar o repetiție, dar sarea și piperul *Commediei dell'arte* se fac simțite încă de la început cu un avînt irezistibil. Toată lumea joacă: printre interpreți se amplifică geloziiile, se nasc iubiri, fiecare se străduiește să-și trăiască rolul, căpitanul Cardon aleargă cu sabia trasă după tenori, harpistul ciupește coardele, flautistul face o grimasă suspectă. Totul trăiește pe această scenă de repetiție, unde deocamdată nu se află nimic... doar Caliope veghează.

Cei care veniseră de la Ferrara și avuseseră prilejul să participe la premiera festivă a *Amfiparnasului* pe vremea epocii de glorie a lui Alfonso au observat că ceva e schimbat: lipsește decorul orășenesc al unei vieți fericite, lipsește glasul jocului lipsit de griji, lipsește bucuria vieții din madrigale. Textele nu se deosebesc cu nimic, iar cîntăreții se străduiesc și ei pe cît pot mai bine, dar din rîndul sopranelor lipsește o bună parte dintre doamnele vechiului Castello, deși Lucrezia Bendidio, la rugămintea cardinalului, a venit din Reggio să-și joace rolul în comedia-madrigal. Frumoasa Lucrezia Bendidio, ca și Leonora di Scandiano, și vestita Barbara Sanseverino, care pe vremea lui Alfonso stăpîniseră moda în toată Italia de nord, au simțit imediat că la Modena se pregătește de fapt o bătălie eroică, că acest Car-

naval nu va constitui o lună de jocuri pline de bucurii și lipsite de griji. În bucuriile carnavalului se amestecau culori sumbre, poate chiar agonia unei țărișoare. Sub pretextul unei comedii-madrigal cei mai mulți jucau o tragedie, deplîngeau frumoasele vremuri apuse. Pe măsură ce se înmulțeau veștile dezolante din Ferrara, pe măsură ce sporea numărul refugiaților care se adunau diminețile la poarta palatului și așteptau să se ivească un principe făcător de minuni, în aceeași măsură se transforma și sensul lui *Amfiparnaso*. În timpul repetițiilor se introduseseră aici-colo în text cîte o aluzie la situația existentă, cîntecul suna dureros, corul sărbătoresc al evreilor era mai plin de amărăciune. Parcă totul s-ar fi schimbat în oraș, parcă întreaga Modenă ar fi devenit deodată, împreună cu noul și nestatornicul ei principe, un decor de scenă, cu case pictate pe pînză și cu palate din hîrtie prinse în rame de lemn și întinse în capătul coridorului larg și încăpător pentru a nu fi rupte de curenți. Așa se construise o *altă* Ferrară, nostalgică, cu un Castello care nu era decît imaginea pictată a celui adevărat. Și cînd interpreții care s-au adunat pentru repetiție au văzut pentru întîia oară decorurile, pînă și ochii bărbaților se umplură de lacrimi. Toate amintirile se legau de vechile ziduri dragi, brațele ar fi cuprins vechiul oraș, leagăn al iubirilor și al neuitatelor carnavaluri. Parcă toate acestea s-ar afla aici, în decorul lui *Amfiparnaso*, ca o reflectare a vieții de odinioară, așezată în fundalul cenușiu al scenei, în care se contopește cu încetul, pierzîndu-și culorile.

55

Călărețul părăsi suita, ajunsese în vîrfurile dealului și deodată se opri în fața liniei de hotar. Modena era înconjurată din două părți de Statul Papal, la sud de marele ducat al Toscanei, iar la nord-vest de Parma. Ieri după-amiază sosise curierul cu vestea că azi Leonora va trece granița ducatului Modena. Călărețul purta o mantie ușoară, colorată, doar crucifixul greu de aur arăta că este un demnitar al bisericii. Sosise de cîteva zile din Ferrara, cînd a primit scrisoarea Leonorei în care își anunța călătoria. De fapt lui Alessandro nu-i părea rău că putea să o ia din loc din orașul strămoșilor săi. Ca prinț al bisericii ar fi putut să stea liniștit în palatul său, guvernatorul papal îi acorda și el stima ce i se cuvenea. Dar ca membru al familiei Este era mereu suspectat, de parcă de aceea ar fi rămas în fosta capitală ca să pregătească restaurarea dinastiei Este pentru cazul cînd papa Clemente va închide

ochii pe vecie. În jurul palatului său mișunau spionii, nu se mai putea încrede nici în proprii săi oameni. Așa a pornit la drum la vestea carnavalului din Modena și a sosirii Leonorei, chiar și numai pentru a cerceta el însuși, sau măcar să fie martor, la conflictul dintre soții Gesualdo. Din scrisorile Leonorei putea doar să bănuiască starea sufletească desperată a surorii sale vitrege, dar prietenii care treceau din când în când pe la Napoli și se întorceau acasă nu-și ascundeau îngrijorarea că Leonora se înăbușă în lumea spaniolă, tot mai strîmtă devine pentru ea cetatea cea neagră. Soțul ei se luptă nopțile cu coșmarurile sale, iar zilele și le petrece compunînd. Nici prietenii vechi nu-l mai vizitează cu aceeași plăcere ca în vremurile de demult. Societatea muzicală, denumită Academia gesualdiană, se destrăma încetul cu încetul. Mesajul Leonorei sosise de zece zile, îi scrisese încă din drum : sosesc cu copilul, de mă va ajuta Domnul.

Alessandro se gîndea că numise cîndva căsătoria Leonorei „operă îngerească“. Interese dinastice, strălucire napolitană, venerație față de Madrid, încă un lemn pe foc înainte de hotărîrea papei. Așa a devenit Leonora prințesă de Venosa. Iar acum își aduce aminte doar de zîmbetul îndurerat al surorii sale. Alessandro se gîndi la tinerețea sa înflăcărată, la șirul amintirilor trecătoare, jucăușe, care s-au prelungit și în epoca de cînd e cardinal (în urechi îi mai răsună și acum dojenile Sfîntului Părinte), dar aici, pe culmea dealului, simți deodată că a ajuns la apogeul vieții sale de bărbat. Tot ce s-a întîmplat pînă acum se scufundă în cimitirul amintirilor. Își dorește ceva mai pur, mai înălțător, și e convins că de dincolo de graniță se apropie o perioadă nouă, necunoscută, a vieții sale.

De ce o așteaptă pe Leonora cu o curiozitate atît de încordată ? Oare a slăbit în sinea lui sentimentul de frate pentru a face loc unei atracții deosebite, ce nu poate fi numită ? El însuși se gîndește cu groază că spre sora sa îl mîină *nu numai* grija unui frate mai mare, care simte în sufletul său că în bună măsură el a fost cauza nefericirii Leonorei. Toate aceste gînduri se învolburau în mintea lui Alessandro în timp ce privea de sus ținutul ce-și lepăda veșmintele de iarnă. Bătea vîntul, miriștea apărea neagră, copacii abia înmugureau. La ce s-o fi gîndind acum Leonora ? Cu ce va putea să se disculpe în fața ei pentru faptul că a trimis-o la Napoli ?

În Italia, mii de femei trăiesc în asemenea căsătorii. Cine e curios să afle cum sînt zilele și nopțile în locuințele conjugale ? E treaba bărbatilor să obțină supunere. Femeile cel mult se pot plînge una alteia. Milioane de mese, milioane de paturi italiene. Atîta doar că Leonora . . . e altceva. S-a născut în leagănul unei case domnitoare și totuși s-a măritat doar cu un „supus“, cu Carlo, care nu avea o faimă imaculată. Ceea ce Carlo a oferit Leonorei, pentru a o face să uite tot ce s-a

întîmplat înainte de căsătoria lor, a fost mult, dar și puțin. Nici titlul său de prinț, nici cetățile sale, nici mulțimea vasalilor, nici proprietățile sale nu sînt suficiente pentru a fi egal în rang cu Leonora. Ar mai rămîne faima sa, care face ca lumea muzicienilor să-și întoarcă privirea spre Napoli, iar numele de Gesualdo să fie tot mai des asociat cu cel al lui Tasso. Dar tocmai de aceea sufletul răvășit al lui Torquato e amestecat în toate acele zvonuri care circulă despre prințul întunecat. Unde e granița care desparte pe cel cu mintea întreagă de cel obsedat, care, deși a fost ridicat în slăvi de înțelepții antici, în lumea de azi constituie doar o povară pentru familie și toată lumea abia îi așteaptă sfîrșitul ? Unde e granița între dementul furios întemnițat la Sant'Agata și poetul Tasso care te îngrozește chiar și în ultimii ani ai vieții sale ? Unde se termină împărăția stranie a madrigalurilor ce nu au asemănare și unde încep disonanțele înfricoșătoare ce răzbat din camera de muzica, misterioasele cavalcade și biciuiri nocturne ? Ce s-ar fi întîmplat cu Gesualdo dacă nu s-ar fi născut prinț ? Cîte nu s-or fi petrecut acolo, în cetatea întunecată, despre care nu știe nimeni nimic în afară de scumpa Leonora ? . . .

O pată cît negrul unghiei apare la orizont. Dinspre șes, dîmbul poate fi văzut mai bine, probabil că au recunoscut pîlcul de călăreți ai cardinalului. Detașamentul venit în întîmpinarea celor care sosesc stă nemișcat. Dacă i-ar amenința vreo primejdie pe cei care vin — ar ocoli spre pădure. Un călăreț a și pornit în galop spre marginea orizontului. Leonora, Leonora. Ceva începe. Mai mult decît o aventură.

Încă o oră pînă cînd grupul napolitanilor va ajunge la granița Modenei. Alessandro nu poate trece dincolo de linia despărțitoare. Ofițerii Statului Papal veghează ca pe pămîntul fostului principe al Ferrarei să nu poată pune piciorul nici un soldat străin, chiar dacă acesta face parte, întîmplător, din suita unui prinț al bisericii.

Contururile cresc : o căruță cu coviltir, călăreți cu lănci, voal de femeie, caleașcă, vase de bucatărie. Se apropie tot mai mult, aproape că se poate distinge totul, numai *chipul* nu și nici mîna care face semn, nici zîmbetul, nici oglinda ochilor, nici firul de floare. Caii sînt desigur obosiți. Astă-seară vor rămîne la castelul din apropiere. Mîine dimineață vor porni spre noua capitală. La castel, Leonora e așteptată de vechea sa prietenă, Tarquinia Molza. Peste trei zile, după-amiază, *Amfiparnaso* va constitui punctul culminant al Carnavalului din Modena.

De la botezul din Napoli a trecut multă vreme, și de atunci n-a mai văzut-o pe Leonora și nici pe băiețel.

Parcă ar rupe cu dinadinsul zăbranicul negru, se bucură de venirea Leonorei : versuri, madrigaluri, muze. Suita răsfirată se apropie, caii devin mai nervoși, vîntul aduce spre ei mirosuri necunoscute. Vin-

lul ridică vâlul de pe chipul Leonorei, căci a coborât și ea din caleașcă, aprodul o ajută să încalece. Draga Leonora. Ochii cardinalului scilipse în bătaia soarelui, deodată se poate vedea totul : privirea ei, mîna ei cum se avîntă, floarea pe care o înfinge la cîngătoare, piatra prețioasă de pe mînerul pumnalului. Voalul flutură în urma ei, nu folosește pînă, bidiviul e bucuros că stăpîna i-a dat frîu liber și pornește într-un trap tot mai iute. Alessandro nu se poate apropia încă de ea, căci de dincolo de graniță, papistașii îi țin sub observație detașamentul. Leonora călătorește cu o autorizație împodobită de pecetea Curiei.

Îi face semn cu mîna înmănușată, dar și Leonora știe de ce fratele nu poate să alerge spre ea, de ce trebuie respectat șanțul cu apă stătută, care constituie o graniță tăiată în trupul Italiei. Așa că Leonora, bine dispusă, jucăușă, de parcă ar vrea să întîrzie clipa întîlnirii, își caută un loc comod de trecere, ocolește spre dreapta, dispare pentru un minut în dosul unui răchitiș, pentru ca să izbucnească apoi ca vîntul, așa cum obișnuise pe vremea cînd era față în lumea ferrareză ; calul preia dorința de galop, plutește pe aripile vîntului, care acum s-a întors și flutură într-o parte voalul Leonorei.

Unui cardinal nu i se cade să descalece pentru a se lăsa într-un genunchi în fața surorii sale prințese. Eticheta ar pretinde acest lucru din partea Leonorei, dacă Sandro ar fi îmbrăcat în veșminte preoțești. Îndeplinesc ceremonialul cu gesturi mărunte, de parcă s-ar fi întîlnit înîmplător : ridicarea pălăriei, înclinare din cap, binecuvîntare. Apoi călăresc alături în trap, ritmul cailor se încetinește, cei doi bidivii parcă s-ar saluta. Cei doi frați nici nu știu ce să-și spună, vîntul le zboară cuvintele, iar Alessandro simte deodată că pe față i se prelinge ceva umed, vede ca prin ceață că Leonora își duce batista la ochi. Dacă ar întreba doar atît : unde este Alfonsino ? — clipa de farmec ar dispare imediat. Călăresc unul lîngă celălalt, la pas, frate și soră.

Cardinalul sosi de la graniță în pauza repetiției generale, cu chipul bătut de vînt, obosit, dar destins după acea mare tensiune lăuntrică prin care a trecut de săptămîni de zile. De cînd putea conta pe sosirea Leonorei, Alessandro considera că el este capul familiei, și nu ducele Modenei.

La un semn al său, Orazio Vecchi luă loc lîngă el, în fotoliul rămas liber. Maestro dădu pauză, se duseră cu toții să se plimbe prin grădină, aprozii serveau băuturi răcoritoare. Cineva începu să improvizeze la cembalo, muzicanții și cîntăreții se plimbau în umbra orașului-decor deja construit. Purtau încă veșmintele lor obișnuite, doar cînd va fi spectacolul se vor îmbrăca cu costumele necesare. Corul evreilor nu va putea fi cîntat în robe ; interpreții vor îmbrăca veșminte de doliu, și

în felul acesta vor da a înțelege că ei sînt cei ce sărbătoresc ziua de sîmbătă. Dar în ce veșminte să se etaleze curtezana ? Cel mai simplu este cazul căpitanului : va îmbrăca platoșa și coiful ofițerilor spanioli, se va încinge peste piept cu o eșarfă colorată, va purta niște pîteni uriași, în care mereu se va împlețici.

Aflîndu-se în mijlocul cîntăreților, cardinalul nu pretindea să i se acorde nici un fel de stimă deosebită. Privea zîmbind la artiștii agitați, care au și început să comenteze repetiția de azi : cine s-a prezentat bine, cum s-a auzit textul corului de madrigale, dacă nu ar trebui cumva ca soliștii să stea mai aproape de cor, mezzo-sopranul parcă nu s-a auzit destul de puternic în partea a doua.

Băiatul acela lungan, se vedea clar că doar acum a ieșit din vîrsta copilăriei. Luzzaschi, care a rămas la Ferrara, îl împrumutase pentru această serbare pe cel mai bun elev al său, pe Girolamo Frescobaldi. Cu toții îl știau, măcar din auzite, și acum, cînd sosi la Modena, înaintea de spectacol, interpreții îl primiră cu o curiozitate amestecată cu invidie. Vorbeau despre compozițiile sale, despre cîntecul său, despre muzica sa de orgă. Girolamo, care abia împlinise vîrsta de șaisprezece ani, a ajuns astfel, grație protecției lui Alessandro, în centrul atenției muzicienilor adunați la Modena. Trebuia să povestească despre Ferrara, orașul dorit din adîncul inimii, care acum parcă ar fi fost acoperit cu cenușa unui post veșnic, iar zilele parcă ar fi înghețat în el. Toți au devenit lupi între ei, spuse Frescobaldi. Maestrul Luzzaschi s-a retras și el în biserica sa. De cînd Aldobrandini este stăpîn la Castello, n-a mai pus piciorul acolo. E adevărat însă că nici guvernatorul nu l-a chemat. Generalului trupelor papale nici prin gînd nu-i trece să organizeze serbări de carnaval în Ferrara desfrînată, ahtiată după plăceri. Așa se vorbește acolo despre ziua de ieri, despre acel oraș pe care Frescobaldi nici nu-l cunoscuse, despre firele mai adînci, mai trainice, despre tradițiile a sute și sute de ani.

— Ce ți-ai dori, fiule ?

Cardinalul e fericit cînd poate apărea în postură de Mecena și cînd este pomenit pentru binefacerile sale spectaculoase.

— Aș dori să ajung la Roma, cu voia eminenței voastre. Dar sînt încă tînăr pentru asta. Nu cunosc pe nimeni în Urbe.

— Cum e noua ta voce, Girolamo ? Pe cea veche ... de mezzo-sopran am cunoscut-o înainte de a ți se schimba.

— Tenor, domnule. Mai trebuie să se întărească un pic.

— Cînti la orgă ?

— Maestrul Luzzaschi m-a lăsat nu o dată să cînt la orgă în Dom.

— Acasă ?

— Nu eram prea săraci, dar acum, după cele întîmplate la Ferrara ... tata și mama au mari griji.

— Ai auzit de Santa Cecilia din Roma ?

— Noi, muzicienii cei tineri, o pomenim de parcă ar fi poarta raiului strașnic păzită. Cine poate să ajungă la Academia din Santa Cecilia, acela a ajuns în împărăția Muzicii, eminență !

— S-ar putea să-ți deschid această poartă.

— Recunoștința unei vieți întregi și nu ar fi de ajuns, excelență.

— Palestrina a început ca și tine. Când se va termina carnavalul să treci pe la mine. Atunci am să-ți pot spune când mă voi duce în Orașul Etern ; ai putea să te atașezi suitei mele. Dacă voi mai rămîne aici, atunci vei duce o scrisoare de recomandare din partea mea. Știi cine e stimat mai presus de orice la Academie ?

— Memoria maestrului Palestrina.

— Locul lui Palestrina va rămîne veșnic gol, fiule. *Vade in pace*, și să te prezinți la mine după Carnaval.

Făcu semnul crucii apostolice pe fruntea băiatului lăsat în genunchi, de parcă și-ar fi umplut peste măsură cupa în apa binefacerii. În felul acesta tînărul Frescobaldi va deveni în curînd vestit, dacă sînt adevărate cele spuse de Luzzaschi despre băiat. Îl va ajuta apoi în editarea primelor sale compoziții. Primul Opus îl va dedica binefăcătorului său, cardinalului. Așa se împletesc în acest lanț italianesc binefacerea și gloria.

Porni zîmbitor spre acea aripă a palatului unde cei din Ferrara au încercat să-și amenajeze o strîmtă reședință, care să corespundă vechilor obiceiuri ale curții. Don Cesare dormita la una din nesfîrșitele ședințe de consiliu. Se obișnuise cu marile cavalcade, cu vînătoarea, cu plăcuta trîndăveală. Aici s-au ridicat deodată în fața sa atîtea probleme, pentru rezolvarea cărora avea prea puțină experiență. Miniștrii veneau cu propuneri și soluții gata elaborate, dar în realitate se luptau între ei. Cesare observa și conchidea, ca un suflet modest ce era. Pînă se ajungea să se ia o hotărîre, îl cuprindea somnul.

Cardinalul era membru al consiliului, dar de cele mai multe ori locul său rămînea gol. Acum însă intră, făcu semn zîmbind ca cei prezenți să lase orice ceremonie, să nu se ridice pentru a-i săruta mîna, și se duse aproape în vîrfurile picioarelor la jîlful său aurit, ce se afla lîngă tronul lui Cesare. Animalul din stemă s-a rupt din păcate în timpul mutatului și acum îl lipise strîmb unul din tîmplari. Așa era totul la Modena, o lume rînduită în mod provizoriu : un stat sucombase, un altul se năștea.

— Cesare, spuse Alessandro, cînd veți termina cu pălăvrăgeala doresc să vorbesc cu tine. Leonora a sosit, azi se odihnește. Pentru mine am plănuit venirea ei la Modena. Am sosit de curînd.

— Nu i s-a întîmplat nimic ?

— Nu i s-a întîmplat nimic. Dar... acum ocupă-te, ducele meu, de ceea ce se va întîmpla cu drepturile de morărit pierdute. Așa piere gloria lumii, a ta și a mea. Să continuăm consfătuirea.

— Care sînt intențiile Leonorei? Tu ai vorbit cu ea? De ce a venit aici? Nu trăim vremuri în care să-i pot plăti lui Carlo restul din zestre. Dacă acesta e motivul...

— Nu mi-a spus asta. Nu mi-a spus nimic. Se înăbușea la Gesualdo.

— Sandro, asta e soarta femeilor. Acum, cînd în jurul nostru totul... scîrție și troznește, să mai am grijă și de Leonora?

— Ți-e soră. Tu ești ducele. Tu va trebui să hotărăști dacă o trimiți înapoi sau o ții aici.

— Să se despartă de Gesualdo? Cînd are un băiețel care poate moșteni totuși cîndva?... Dacă vor rămîne aici, la Modena, ce le vei putea oferi?

— Leonora are proprietăți și prin părțile acestea...

— Dar va pierde tot ce am sperat de la Gesualdo... Nici așa n-a făcut prea mult.

— Arhiepiscopul e bolnav și bătrîn. Totuși are un cuvînt greu printre cardinalii de la Curie.

— Ce va spune papa Clemente dacă vom cere separațiunea în numele Leonorei? Separațiunea de pat și de masă?

— Ca să ne împace, va încuviința.

— Dar eu nu cer nimic de cei din familia Aldobrandini. Tu știi cel mai bine ce se petrece la Ferrara. Toți cei care au fost devotați casei d'Este, acum sînt persecutați.

— Poate... tocmai de aceea vor fi de acord cei de la Curie cu cererea Leonorei... Toate acestea de aceea ți le spun numai ție, ca să te pregătești... suflă-te, Cesare. Nu e nici o grabă. Leonora a venit în vizită la rude... ea poate nici nu știe că între noi am și discutat despre separațiune...

— Tu o vei îndemna la asta?

— Îmi pare rău de ea. E sora noastră.

— Ție, Sandro, doar pe jumătate. Eu ar trebui să am mai multă grijă de ea. E singura mea soră. Cum arată copilul?

— Pare bolnăvicios... e liniștit, napolitan.

— Va trăi?

— De unde să știu. Nu sînt slujitorul lui Esculap.

— Doar azi să nu mă necăjești, Sandro. Doar această singură zi v-o cer. M-am bucurat atît de mult de carnaval... de singura seară cînd pot uita de toate. Ai fost la repetiții. Cum va fi *Amfiparnaso*?

Să nu te surprindă dacă interpreții... se vor apropia de adevăr. Vor spune pe șleau unele lucruri... care se referă și la treburile noastre de aici. După trei zile le vor citi și Bătrînii Veneției, lângă San Marco. Ne vom strădui să aranjăm totul în așa fel încît mîine seară să fie acolo toți ambasadorii, toți străinii mai de vază. Înțelegi, Cesare? Trebuie să facem totul ca *Amfiparnaso* să fie de fapt o piesă cu dublu sens.

— Mai clar !

— Va fi o *încercare*. Trebuie să-ți dai seama, Cesare, că va trebui să-ți prezinți curtea și pe noi înșine de parcă ai fi *cu adevărat* o mare putere în Italia. Dacă nu ai destui bani și destui soldați pentru asta — mîine seară ți le va putea da toate acestea Orazio Vecchi singur. *Amfiparnaso* are de pe acum o mare faimă, și cine a auzit de el — pînă la Florența, Bologna și Veneția — ar dori să participe la spectacol. Răposatul nostru unchi a îngăduit să vină puțini oaspeți pe vremea aceea. Trufia lui Alfonso ne va prinde bine acum. Să deschidem cît mai larg porțile. Să fie cît mai mulți aici, cînd, după spectacol, vom deschide carnavalul... cînd tu, Cesare, îl vei deschide. O singură seară... o singură noapte costă mult mai ieftin decît dacă ar trebui să echipezi un regiment. Vecchi e armata care-ți lipsește, Cesare. În asta te va ajuta Leonora și napolitanii, pe care îi aduce cu ea.

— Te înflăcărezi ușor, Sandro. Uneori te urmăresc greu.

— Schimbare de constelație, ducele meu. Dar cred că seara ne va aduce noroc și atunci poimîine... peste o săptămînă ne vom simți mai în largul nostru. Te-aș sfătui ca în pauza dansului să vorbești cu Venier, căci depinde și de el, în primul rînd de raportul lui, cum va fi apreciată Modena de către Republica Sfîntului Marc. S-ar putea ca Veneției să-i *vină bine* că va găsi aici un aliat împotriva Aldobrandinilor. Acest lucru ți-l spun, desigur, nu în calitatea mea de cardinal, dar trebuie să înțelegi că acesta va fi un excelent prilej pentru ca, fără să bată la ochi, să poți afla părerea lui Venier și să-i spui cîte ceva despre treburile ferrareze. Poate că va veni vorba și despre bani.

— Să cer... de la Serenissima ? Alfonso nu a solicitat niciodată subsidii.

— Alfonso a vrut să devină mare duce, ca Medicii. Dacă mai trăia încă doi ani, ar fi primit titlul din partea împăratului. Tu în schimb ai primit doar partea mai rea a moștenirii Este. *Dar există*. Dacă tu crezi că prezența mea îți va fi de folos, pot să particip și eu la convorbirea voastră. Signoria venețiană — și acest lucru îl va pricepe Venier — numai atunci își va dovedi bunăvoința, dacă...

— Ne dă bani ?

— Ceva, ceva... Și vorbe bune pe deasupra. Când Părinții Veneției promit ceva *în secret*, se țin de cuvânt. Numai promisiunile solemne și le încalcă.

Contele Montecuccoli, vicecancelarul, ceru să fie primit de urgență. Aceasta era o formulă veche, moștenită de pe vremea lui Alfonso. De ce să nu poată intra când vroia? Majordomul, care fusese nevoit să schimbe traiul său comod de la Ferrara cu slujba incomodă de la Modena, deși avea faimă de gură spartă și de om care se dă după cum bate vîntul, slujea totuși casa Este cu un devotament de nezdruccinat. Experiența multor ani îl obișnuise să pîndească zi de zi schimbările soartei.

— Greșeala a fost comisă de percepatori, Alteță. Vistiernicul ar fi dorit să strîngă o cotă mai mare decît cea stabilită în vederea carnavalului, pentru a vă face astfel pe plac. Din păcate, pînă cînd instrucțiunile au ajuns la băieți — lucrurile au ajuns la rechiziționări de vite, la confiscări, la încăierări. În piețe a fost bucluc și cu meseriașii. Trebuie să vă spun că cei din Modena... nu fuseseră obișnuiți cu astfel de lucruri, iar acest fapt, tocmai acum... să zicem în această perioadă mai puțin liniștită, nu e spre binele ducatului.

— De fapt ce s-a întîmplat, prietene?

— Știți și Eminența Voastră cum sînt oamenii de pe aici. Au simțit miros de sînge, au tăbărit cu ciomegele asupra băieților care îi însoțeau pe percepatori, le-au smuls din mîini armele, au fost și împușcături, căci ici-colo au ciocănit și pe la ușile armurierilor. Nu am aflat încă să fi fost moarte de om, dar la spital sînt mulți oameni bandajați. N-aș putea să spun că toate acestea constituie o bucurie de carnaval. Oamenii umblă cu ciomege, nu muncește nimeni, țărani s-au cărat acasă de prin piețe. Tocmai azi... tocmai azi, Alteță!

— Care ți-e sfatul, conte?

— De două feluri. Arcașii călări sînt cei mai devotați slujitori ai Alteței Voastre. Il atacă și pe dracu. Dacă doriți... îi pun să curețe marea piață, străzile principale, piețele. Atîta doar că... treaba nu se va desfășura fără sînge și nu se va putea evita ca ici-colo să se și jefuiască. Deși așa ar fi mai ușor. Cei mai mulți așa ar face... poate chiar și Machiavelli ar fi dat același sfat. Celălalt sfat ar fi... ca Alteța Voastră să se arate încă azi... încă în această oră... ca Prinț Bun în mijlocul poporului. Să vină și domnii magistrați și să împrăstie cîțiva bănuți de argint în mulțime, să încerce Alteța Voastră în persoană să-i potolească pe turbulenți. Așa... așa... E o alternativă grea. Dar trebuie să se facă ceva dacă nu vrem ca spectacolul cu *Amfiarnaso* să se amîne.

— Leonora?

— A sosit obosită, spre seară. A rugat să se poată retrage ca să se odihnească. Ar fi dorit ca la prinz să-și prezinte omagiile.

— E sănătoasă... ea și copilul ?

— Prințesa nu s-a plîns de altceva decît de oboseală. Băiețelul... se spune că e cam palid.

— Montecuccoli, aștepți din partea mea să ies în acest oraș străin, dușmănos ? Îmi sînt străine și chipurile oamenilor, nu-i cunosc pe cei din Modena. Convoacă atunci consiliul. Cu ce să mă îmbrac ?

— Nu v-aș sfătui să vă luați mantia ducală. Mai degrabă așa... în haine negre, ca acum... în timpul consfăturii. Principele să nu se deosebească *prea mult* de poporul său.

— Ce să le promit ?

— Că li se va face dreptate... că vor fi cercetate cazurile litigioase. De la nimeni să nu se perceapă mai mult decît e obligat să dea.

— Să țin o cuvîntare în stradă ? Ca cei care rosteau discursuri în Piazza ?

— Alteța Voastră să meargă la palatul Consiliului și de pe balcon să spună cîteva cuvinte liniștitoare. V-aș sfătui ca surlașii să dea o raită prin centrul orașului, să cînte marșuri. Celor din Modena le place muzica.

— Cîți pot fi ?

— Chiar mai multe mii. Nu muncesc. Printre ei sînt multe calfe. S-au întors și țărani, au rămas în oraș. Nimeni nu știe încă dacă nu vor fi și jafuri.

— Există vreun conducător ?

— Nu știu că ar fi. Deocamdată... nu sînt semne că s-ar pregăti o răscoală. Acum... sper că mai putem potoli pasiunile, Alteță.

— O jumătate de oră durează pînă cînd consilierii intimi și cardinalul se înțeleg în privința textului pe care ducele va trebui să-l memoreze. Acest text și nu altceva va trebui să-l spună de pe balcon. Cuvinte cucernice, liniștitoare, care îi condamnă pe turbulenți, dar critică și faptul că receptorii și-au făcut meseria cu o severitate nesăbuită. Se va pomeni și despre carnaval, care nu e voie să fie stricat sub pretextul unor măsuri greșit înțelese. Așa, așa... acestea le va spune Alteța Sa.

Cesare își mușcă buzele. Poate că ar fi fost mai bine totuși dacă s-ar fi înțeles cu familia Aldobrandini, dacă ar fi renunțat la *intregul* principat și s-ar fi retras la o comodă proprietate romagneză, cu o rentă papală plătită la timp. Nu e ușor să fii principe în Italia, îi spune pe șoptite fratelui său. Chipul lui Alessandro e deosebit de agitat. Toată lumea știe că pălăria sa de cardinal e un privilegiu al dinastiei Este, că generații de-a rîndul participă cîte un Este în Sfîntul Co-

legiu. Dar numai atîta timp cît cei din familia Este vor constitui o putere în Italia. Dacă gloria le-ar apune definitiv, dacă Cesare s-ar compromite și la Modena, nimeni nu i-ar mai da atenție nici lui și nici familiei scăpătate. *Vae victis*. În asemenea tulburări orășenești, gîndește în sinea sa, uneori totul depinde de o singură frază. În cazul cel mai bun, agitația poate fi potolită cu o vorbă amabilă, cu o mîină forte, cu împrăștierea cîtorva arginți. În schimb, o singură frază greșit spusă poate să ațîțe și mai tare pasiunile. Cesare nu are mai mult de o mie cincisute de soldați și de contat poate conta numai pe jumătate din ei. Dacă turbulenții vor baricada străzile, dacă vor chema ajutoare din Parma și dacă vor începe să dea foc la case — tumultul e gata. Acum totul depinde de faptul dacă Cesare a înțeles sau nu ce anume cere o asemenea clipă delicată.

În fruntea suitei sale, adunată în pripă, ducele porni pe „drumul spinos”. Cu frontispiciul său uriaș, netencuit, Palazzo Comunale îl întîmpină nu prea încurajator. Pe sub arcade se văd numai bărbați, ceea ce nu e de bun augur. Torre dell' Orologio se înalță falnic cu proaspetele sale ornamente de marmură. Pretutindenii se află monumente ce amintesc de familia Este, de mîina de constructur a lui Niccolo al II-lea. Va trebui să iasă în balconul cel mare. Să se întindă postav de purpură între ferestre? Acest lucru nu va întări mulțimea, Alessandro? Totul depinde de cîteva minute, de cîteva cuvinte, de prezența de spirit. Cesare e tînăr. Cei tineri poate că se simt mai apropiați de el decît de un principe îmbătrînit, greoi. Curaj, Cesare, totul va merge cum trebuie, îi șoptește Sandro, care în interesul cauzei se îmbrăcase cu o simplă manta preoțească neagră. Tot așa și suita seniorială, care se revărsa în urma ducelui, s-a străduit să semene cu cetățenii de rînd ai orașului, de data aceasta a evitat zorzoanele. Căpitanul gărzii și-a instruit alebardierii și arcașii să se amestece în mod pașnic prin mulțime, să nu amenințe pe nimeni. În schimb, înăuntru, în curtea palatului, au fost concentrați cinci sute de muschetari pentru așa-numitul „caz neprevăzut”.

Așa mergea Cesare, mai degrabă fără podoabe, pe jos, zîmbitor, printre trîmbițele ce sunau (așa cum îl sfătuiseră Alessandro). Cardinalul era bucuros acum că oamenii mai evlavioși îngenunchiau de ambele părți ale drumului și îi binecuvînta fără să se lase rugat. Așa ajunseră la palat, ale cărui uriașe porți de bronz s-au deschis în fața lor. Magistratii și Podesta îl așteptau pe senior împodobiți cu lanțuri de aur la gît și cu sceptrul în mîină. În Piazza, mulțimea era deasă, dar relativ pașnică. La sfatul lui Montecuccoli, percepatorii nesăbuiți au fost puși la răcoare, mai mult pentru a fi apărați. Nu era nimeni care să-i întărite pe cei ce se înfierbîntau ușor. Toți cei care se considerau că fac

parte dintre puternicii oraşului se străduiau să zîmbească, să potolească, să destindă atmosfera. Deocamdată nu sosi nici o veste despre noi cruzimi, nu se vedeau soldaţi care să tabere pe oamenii lipsiţi de apărare. În felul acesta sporea curiozitatea care părea să acopere valul revoltei. Toţi cei care se simţeau în stare, se îmbulziră în Piazza pentru a fi martori la un spectacol de care nu mai avuseseră parte pînă acum, cînd nu primarul grăsun, ci însuşi ducele va cuvînta către norodul oraşului.

Cesare ieşi în balcon. Înainte de asta i s-a impus să golească un pahar cu vin fiert, dres cu mirodenii, pentru a prinde curaj. În spatele său se înşira suita sa zîmbitoare, cardinalul se aplecă peste balustrada balconului, îşi înălţă ambele braţe spre cer, împărţi binecuvîntarea. Nu se lăsă nimeni în genunchi, unii se descoperiră. Dar bunul principe făcu semn tuturor să-şi pună la loc căciulile şi pălăriile, căci la Modena venise iarăşi vreme rece. Printre bărbaţi se aflau şi femei, zări şi copii. Era semn bun. Dacă bărbaţii s-ar fi pregătit pentru război, pentru incendieri şi zarvă, femeile n-ar fi ieşit din case, şi nici copiii. Cesare avea o voce de tenor cultivată, care suna frumos. Se strădui să nu tremure în primul spectacol serios al domniei sale. Venier, ambasadorul veneţian, care bineînţeles se afla acolo, în uşa ce dădea spre balcon, spuse a încurajare, dar şi puţin ironic, că „e şi asta tot o *commedia dell'arte* de carnaval, Alteţă“.

Cesare spuse fără greşeală lecţia învăţată pe de rost şi norodul din Piazza parcă s-ar mai fi potolit, parcă s-ar fi domolit murmurul alcătuit din cuvinte ironice, din strigăte, din expresii furioase, în funcţie de variantele locale ale răzmeriţelor italiene. Cesare vorbea destul de bine, prinse avînt, întregea cu propriile sale variaţiuni textul învăţat. Nu era lipsit de umor; mai şi zîmbea uneori, cînd se străduia să scuze fapta nesăbuită a perceptorilor, pomenind despre zelul lor exagerat, care de data aceasta i-a dus pe căi greşite.

Dacă acum ar fi răsunat un singur strigăt, care să-l fi huiduit pe principe, tot efectul s-ar fi dus imediat de ripă. Mulţimea din Piazza e impersonală, nimeni nu putea fi arestat, căci închisoarea ar fi fost luată cu asalt. Între timp însă se răspîndi vestea că perceptorii au fost puşi sub lacăte. Cînd poporul află de acest lucru, se porniră valuri de risete, se spulberă veninul revoltei. Italianul cînd rîde devine împăciuitor, blînd.

Cesare ajunsese la capătul discursului său şi deodată improviză. Incepu să-şi spună propriul său cuvînt, propriile sale gînduri, revoltîndu-se parcă împotriva dictatului consilierilor săi.

— Cetăţeni, cetăţeni! Ştiţi cu toţii că azi vor începe serbările navalului la Modena. Il cunoaşteţi pe maestrul Orazio Vecchi, care

ne-a dăruit o excelentă comedie muzicală. Cîndva — în prezența răposatului meu înaintaș — *Amfiparnaso* a mai fost reprezentat la Modena. Dar dintre voi nimeni nu l-a putut vedea. Azi — după șase ani — a venit din nou rîndul să prezentăm încă o dată, cu același maestru, într-un mod și mai strălucit, această piesă. Popor al Modenei, știți că palatul meu nu e prea încăpător, căci abia de curînd m-am mutat în el. Dar în această seară toate cele trei porți ale sale vor fi deschise și toți cei care vă aflați aici veți fi oaspeții mei dragi. Veniți cu familiile voastre și, dacă vreți, să încheiem cu o seară frumoasă ziua agitată de azi. Veniți cu toții. Cei care vor veni mai repede, vor găsi locuri mai bune. După trei ore de la dangătul de prînz al clopotelor veți fi cu toții oaspeții mei la palat. Acum duceți-vă la casele voastre, cetățeni ai Modenei, și odihniți-vă pînă după-amiază.

Alessandro ridică din sprîncene. Oare cine i-o fi sugerat acest lucru prostului de Cesare... sau poate nici nu e chiar atît de prost? Cuvîntarea princiară nici că putea să aibă o încheiere mai fericită. Dar care e efectul? Cei mai înverșunați, care se aflau mai în față, nu manifestară nici un entuziasm. Dar mai încolo, cei pe care au reușit să-i impresoare oamenii palatului, au izbucnit în aplauze furtunoase. Printre strigăte de *evviva* îi răspund principelui: vom veni! Oamenii sînt cuprinși parcă de o veselie subită. Această clipă o folosi Montecuccoli ca împreună cu secretarii săi să împrăstie de pe balcon cîțiva pumni de dinari de argint în mulțime. Micile monede de argint scli-pesc, în cădere, în razele soarelui, de parcă ar cădea o zăpadă ciudată, strălucitoare, asupra Modenei. Mai întîi copiii încep să alerge după ele, apoi se destramă și rîndurile celor care erau mai morocănoși. Acum e convins și Alessandro că Este a cîștigat bătălia. Punerea perceptori-lor după gratii, invitația făcută de Cesare pentru diseară, împărțirea banilor, au fost un început bun. Ziua de azi a fost o zi grea; i-a obosit și mîna de cîte binecuvîntări a împărțit în dreapta și în stînga. Dar finalul tot e mai fericit decît dacă familia ar fi trebuit să părăsească și Modena prin porțile din dos.

Numai Leonora să nu afle nimic despre răzmeriță. *Amfiparnaso* va fi totuși jucat... deși oarecum altfel de cum au plănuit inițial. Totul va trebui să fie regrupat, scena va fi mutată în curtea cea mare pentru ca faimoasa comedie lirică să poată fi văzută și auzită de cît mai mulți.

O pornesc din nou — cu sunete de surle și mai voioase — înapoi spre palat. Alessandro, ca organizator suprem al jocurilor de carnaval, a și uitat de toată agitația. A primit un rol mai mare și mai greu decît oricare altul: va trebui să regizeze din nou, altfel, întregul spectacol.

Oare merită ? . . . De această seară depinde existența ciuntitei împărății a familiei Este. Ziua de mâine sau poate cea de poimîine o va dovedi. Privește în sus spre balconul Leonorei. În aripa pentru oaspeți se deschid pe rînd ferestrele.

56

Alcătuiesc un semicerc : Pantalone, doctorul Grazian, căpitanul Cardon, Zanni și Pedrolino, Francatrippa, Nisa și Lelio, Hortensia, Lucio și Isabella, iar în spatele lor, în grupuri improvizate, se află corul : evrei îmbrăcați în mantii cu gulere de blană, cavaleri, păstori, și într-un cerc și mai larg — muzicanții cu instrumentele lor. În fruntea tuturor stă Orazio Vecchi, în haine de sărbătoare din catifea, cu un lanț de aur rămas de pe vremea cînd a fost prelat, cu bastonul său de maestro.

În fundalul curții celei mari, cu arcade, fusese înălțat uriașul decor de oraș, pe care au reușit, prin munca febrilă a ultimelor ore, să-l integreze în spațiul curții în locul coridorului principal din palat. În felul acesta poate că vor încăpea mai multe mii de oameni, după ce vor fi ocupate tribunele și scaunele rezervate pentru notabilități. Cesare se ținu de cuvînt, a pus să fie deschise porțile, iar străjerii, în locul obișnuitelor îmbrînceli, îi întîmpinau pe cei ce soseau făcînd semne prietenești cu mîna și zîbind. Primii oaspeți au privit cu teamă, nesiguri, spre camera gărzii palatului, dar cînd primele grupuri au intrat fără nici un impediment, s-a pornit deodată puhoiul de oameni. Sfirșit de carnaval, început brumăriu de primăvară. Primul carnaval pe care îl trăiește Modena de cînd a devenit reședință princiară. Tensiunea de dimineață a mai slăbit pe străzile principale, dar la periferii nemulțumirea mai murmură încă. Jar ascuns sub cenușă. Învățaseră cum își pot constrînge stăpînul la vorbă bună și cum îi pot pune dincolo de gratii pe zbirii strîngători de dări. Din aceste cartiere oamenii nu se prea grăbeau să se ducă la Palazzo. Vizitatorii făceau parte mai ales din burghezie și din rîndul tineretului. Fusese deschis *hortus conclusus*, vizitatorii își căutau cîte un loc în grădina interzisă a palatului.

Vecchi a fost cel care a rostit prologul, de parcă i-ar fi improvizat textul. Era o minte scîlbitoare, un muzician de loc timid. Anii pe care i-a petrecut la biserică îi oțeliseră vocea, dar în text nu era prea multă cucernicie. Părul îl avea încărunțit de ani, dar era încă bărbat chipeș, după care scoteau cîte un oftat văduvele din Modena și Correggio.

În prolog, autorul denumi *artă a improvizării* acea piesă care în toată Italia era numită în acea vreme *commedia dell'arte*. Cită în arenă și câțiva zei din Olimp, precum și trei muze, apoi, ca și cum ar vrea să divulge un secret în înflăcărea ce l-a cuprins, pași mai aproape de spectatori. Vocea lui, care se făcea că șoptește, în realitate era un bariton puternic, ca să poată fi înțeles și de oaspeții mai timizi, de sub arcade.

— ... căci, dragii mei, trebuie să știți, că toate cele pe care le veți auzi azi, de fapt voi înșivă le spuneți — cu gurile noastre, cu cântecul nostru, cu instrumentele noastre. Voi vă aflați aici, pe scenă, dragii mei, fiecare din voi. Chiar și Alteța Sa, dacă nu ar ședea în tronul său, ca să facă față obiceiului de principe, poate că ar veni bucuros în mijlocul cântăreților noștri pentru a contribui cu vocea sa frumoasă la sporirea strălucirii spectacolului. Nu puteți ști așadar cine se ascunde în dosul măștilor și nici cine sînt adevărații interpreți — mascații, muzicanții, capocomicii, sau chiar voi înșivă. De aceea priviți în așa fel spectacolul de azi cu *Amfiparnaso*, de parcă v-ați fi adunat sub bolțile tavernei voastre preferate, sau femeile la fîntina orașului, la spălătorie, sau fetele frumoase, visătoare, cînd seara începe să răsunе ghitara sub balcon, și voi, copii, din care se va forma noul popor al Modenei, spre mai marea glorie a casei Este. Aflați deci că dorința ducelui nostru este ca voi toți, deopotrivă, să vă simțiți ca oaspeți ai reședinței sale, ca și cum nu v-ați deosebi cu nimic unii de alții. După reprezentarea lui *Amfiparnaso*, Alteța Sa vă va ospăta pe toți deopotrivă și vă veți putea potoli tristețea cu vin de Ferrara, în cazul în care *Amfiparnaso* nu v-a fost totuși pe plac. Iar dacă nu va fi astfel și o să vă placă jocul, mergînd spre casă să fredonați madrigalurile, și în această cea mai frumoasă zi a carnavalului să cînte întreaga Modenă ...

Dar ... pentru un minut trebuie să mai amîn începerea lui *Amfiparnaso*, deși dragii mei interpreți așteaptă cu toții nerăbdători ca fiecare să-și spună ce are pe inimă. Probabil că știți, dragi locuitori ai Modenei, că orașul nostru și mai ales curtea a avut ieri o mare bucurie, căci a sosit de la drum lung sora Alteței Sale și a eminenței sale, Donna Leonora d'Este, soția lui Don Carlo Gesualdo, stăpînul Venosei, ca să petreacă împreună cu noi, în vizită la rude, ultimele zile ale carnavalului și Quaresima, postul cel mare. Cei inițiați în împărăția Muzicii știu bine că soțul Donnei Leonora este unul dintre cei mai mari muzicieni ai Italiei. Madrigalurile sale se află pe merit pe masa tuturor cunoscătorilor de muzică, întrucît se disting printr-un nou farmec al cultului muzicii. Cred că nici nu am putea să începem mai frumos spectacolul de azi, decît dacă interpreții cu vocile cele mai bune ar cînta vestitul madrigal al domnului Gesualdo, al cărui text l-a scris pentru

prințul Venosei răposatul întru domnul Torquato Tasso. Și cînd cîntecul se va stinge pe buzele noastre... ridicăți-vă spre cinstirea celui dispărut și a celui care se află departe, exprimîndu-vă astfel dragostea față de oaspetele nostru cel mai drag astăzi, care a venit de departe, față de Donna Leonora.

*De gheață-i pieptul doamnei mele, chipu-i de văpaie,
eu gheața în afară o port,
iar în mine ard văpăi de dor.
Așa se-ntîmplă, căci amorul
doamnei mele fruntea i-a cuprins, mie inima,
altfel nici nu poate fi:
eu cu ochii mă unesc cu ea, ea-mi dă mie inima.*

Vîntul legăna lămpioanele și parcă fiecare obiect și-ar fi depășit contururile de peste zi. Întregul microcosmos se urnise din loc, căci muzica dizolvase zilele obișnuite, monotonia publică în care trăiau cei care veniseră aici, fiecare potrivit cu starea sa. La început erau bănuitori și temători, iar apoi au fost cuprinși de extaz, căci din clipa în care s-au deschis în fața lor porțile princiare de bronz și oaspeții au fost poștiți înăuntru de alebardieri, la fiecare pas li se deschidea perspectiva unor noi porți, sub arcade cu boltituri gotice se legănau felinare uriașe, asemănătoare cu cele de pe corăbii (din noianul de proiecte ale lui Vecchi s-a născut și acest lucru), și cu fiecare mișcare a lor luminau o porțiune tot mai mare și mereu alta din spațiul întunecos, forme de basm se desprindeau din tenebre și erau învăluite din nou de negura cenușie, iar dincolo de perdeaua de umbre se întrezăreau alte porți fermecate. Și deodată răsună muzica, transportîndu-i cu adevărat în înaltele ceruri. Madrigalul era acompaniat de mai multe instrumente cu coarde. Luzzaschi dăduse la Ferrara această indicație, pe care a preluat-o și maestrul din Modena. În felul acesta, regizorul a imprimat celor cinci voci tonalități de o forță mai cuprinzătoare, de o rezonanță mai amplă, madrigalul răsuna tot mai puternic pe sub arcade și astfel îndureratul canzone al lui Gesualdo parcă era cîntat de un cor uriaș și nu doar de cinci cîntăreți, porțile făcute din hîrtie se cutremurau, vîntul alerga pe lîngă ele. Modenezii plîngeau.

Și imediat începură să și rîdă, căci potrivit dorinței lui Orazio nu se ținu pauză între madrigal și *Amfiparnaso*, iar maestro îi rugase ca atunci cînd se va stinge cîntecul să nu aplaude, întrucît acest lucru ar fi ne la locul lui acum și aici. Mai vibra în aer ultimul sunet prelungit al vocii de alto, cînd din două părți ale clădirii izbucni focul bengal, limbile de foc, văpăile de lumină roșie, ce se mistuiau pîlpîind și sfîrșind în bătaia vîntului și apoi izbucneau iarăși și iarăși. Lumina îi orbi

nițel pe spectatori, și în această scăpărare fantasmagorică se iviră din dosul perdelei de umbre interpreții, care acum primeau din spate scînteierea colorată și în felul acesta siluetele lor, mimica feței și gesturile lor căpătară un relief neverosimil de pronunțat.

Orazio Vecchi n-a uitat învățămintele „primului” *Amfiparnaso* și — avînd mintea mai coaptă, învățînd multe de atunci — a adus îmbunătățiri regiei inițiale, ca și cum adierea Cameratei florentine n-ar fi trecut nici peste el fără urme. Fiecare interpret, care se depărta din cor aproape pe neobservate, parcă prindea cu adevărat viață și nu ar mai fi doar o „voce”, un cîntăreț anonim, ci *eu* — Hortensia, Lucio, căpitanul, doctorul, Francatrippa — și ar juca comedie cîntînd, așa cum actorii declamă și își bat gura la rampă. Orazio Vecchi își amintea cu exactitate de primul *Amfiparnaso*, cel din anul 1594. Cît de greoi a mers totul la început, pînă cînd *commedia armonica* a căpătat formă, pînă cînd el însuși s-a dumirit ce se va întîmpla de fapt pe scenă. Vor fi *roluri* sau doar *voci*? Vor avea de-a face cu un cor rigid sau cu un joc vioi al feței, în timp ce personajul va căpăta viață, va părăsi corul polifonic al cîntăreților, va deveni o *ființă* ce-și va purta povara propriei sale soarte?

Prelatul ușuratic, erou al aventurilor nocturne din Correggio — aceasta era masca ce o purta Vecchi. De fapt aici și acum, cînd a primit de la soartă adevăratul său rol, a progresat și el. După „primul” *Amfiparnaso* s-au ridicat multe voci în Italia și nu numai cele ale florentinilor. Experiențele lui Monteverdi la Mantua erau urmărite peste tot în Italia, noul stil al cromaticii napolitane a ajuns și aici datorită volumelor lui Gesualdo, care sporiseră la patru, a progresat și Veneția pînă și în muzica laică, pentru ca, îmbrățișîndu-i pe toți la pieptul ei, să facă de neuitat carnavalul veșnic ce se pregătea în orașul Sfîntului Marc. Toate aceste lucruri noi în muzică nu le sintetizase însă nimeni în canoane și, la un deceniu după moartea lui Zarlino, adepții și discipolii acestuia mai anatemizau tot ceea ce destrăma esența polifoniei tradiționale, se străduiau chiar să formuleze dogme în apărarea polifoniei, sub aripa protectoare a Sinodului din Trident. Și totuși, peste tot, în toate orașele, chiar și la Roma, slăbeau încorsetările, iar cîntăreții, cînd ieșeau din biserici, în cîntecele publice, la serate, cu diverse prilejuri laice, rupeau cu polifonia rigidă, scoteau textul din obișnuita lipsă de înțelegere, erau în căutare de noi autori, care, deși scriau versurile pe anumite melodii, dădeau totuși textului lor și un anumit înțeles.

Interpreții veneau în față și, după ce își spuneau textul, se întorceau la „vocea” lor. În felul acesta, corul și protagoniștii alcătuiau un singur organism viu, care se mișca ritmic în curtea palatului așternută cu covoare și iluminată de focul bengal. Imediat ce tăcea vocea „unică”,

continuarea ei se și contopea în cele cinci „voci”, iar execuția muzicanților la lăută, gitară, violă, uneori cîntatul cu arcușul pe strune, contribuia la lărgirea interpretării, dîndu-i amploare, volum, profunzime.

Leonora își trase mai în față scaunul pentru a putea urmări cu și mai multă atenție spectacolul, căci, acolo unde șezuse, jocul luminilor și umbrelor de pe coloane estompa claritatea imaginii de pe scenă. În felul acesta se îndepărtă puțin de Don Cesare și primea aproape drept în față privirea lui Alessandro. Fratele vitreg parcă ar fi cîștigat marea bătălie a vieții sale acum, în această zi grea, de răscruce. Parcă ar juca un rol asemănător providenței în soarta familiei Este, care, pe vremea cînd era băiețel, îl socotise încă printre bastarzii prin-ciari. Acum era Prinț al Bisericii și cînd va trece epoca papei Clemente, va putea deveni și candidat cu șanse de a fi ales papă. După propria sa apreciere, Alessandro va fi mai înțelept, geniul atotcuprinzător al familiei sale, care va învinge toate piedicile. Toți se vor ploconi în fața sa, va fi mai puternic decît toți. Nu va exista femeie frumoasă, care să nu-l străfulgere cu zîmbetul ei, cînd se va apleca cu o cucernicie prefăcută asupra inelului său. Și aici șade, la distanță doar de un braț, sora sa, care știe mai multe decît oricine despre el. Ochii Leonorei sînt ai tatălui lor, așa se spune, și totuși în privirea ei trăiesc mii de lucruri străine, cînd culoarea lor albastră capătă noi și noi reflexe în noapte, în jocul flăcărilor schimbătoare. Ce a devenit de fapt Leonora? Cine e cea care s-a întors acasă din Napoli? E soția zdrobită și umilită a unui monstru excepțional, sau Carlo e și el tot un penitent, care își risipește viața în fumul cenușiu, și așa trăiește cu el Leonora, care are azi ochi atît de minunați? Se înnouează, se închid, se deschid, primesc în ei lumea jucăușă, parcă întregul *Amfiparnaso* de la ei și-ar dobîndi farmecul. Cine e această Leonoră, care s-a întors acasă? Oare va rămîne acasă din cauza lui Alessandro? Totul se învîrtește în jurul său, amețește, eminența sa e nespus de obosit.

Vecchi a îmbătrînit, dar *Amfiparnaso* parcă ar fi căpătat o formă mai tinerească, mai suavă, în această reluare. A jucat însă comedia-madrigal cu alți interpreți, decît cu niște cîntăreți docili, care la vremea respectivă veniseră din Ferrara pentru că numai ei cunoșteau dorințele și gusturile ducelui Alfonso. Acum nici Cesare și nici Alessandro nu mai puteau constitui o frînă pentru el, îl ajutau dar nu se puteau amesteca în treburile maestrului. Îi erau recunoscători amîndoi că a acceptat această reluare născută dintr-o idee întîmplătoare, care, în decursul evenimentelor ce s-au precipitat, s-a dezvoltat într-o adevărată *rappresentazione*. Din punctul de vedere al vechilor partituri, „noul” *Amfiparnaso* era o adevărată cucerire în împărăția Muzelor. În locul puterii vechiului Requiem, el reprezenta o nouă Înviere, bogată în culori, mai bună decît cea veche, ceea ce însemna că mica Modenă

se poate ține pe propriile picioare, cetățenii ei nu se tem de schimbări. Și nici de faptul că li se va cocoșa spatele de prea multe poveri, căci ei vor trebui să întrețină curtea, ceea ce pînă acum fusese privilegiul greu al Ferrarei mai bogate. *De aceea* pot intra în curtea palatului, de aceea se destupă butoaiele cu vin, de aceea azi e oaspetele lui Cesare oricine a încăput pe poarta palatului. Așa se ridică *Amfiparnaso* de azi mai presus de amintirea înspăimîntătorului tumult de dimineață, cînd a fost în joc cea de a doua împărăție a familiei Este, această Signorie cu reflexe palide, care nici să imite despotismul sîngeros al dinastiei din *Trecento* nu mai e în stare.

Așa devine Vecchi un maestro providențial, în mîna căruia se află soarta orașului și a țării, oglindită în imaginea unei singure comedii muzicale. Va reuși oare să-i încînte pe spectatori, în rîndul cărora (dat fiind că tema era cam picantă) se aflau îmbrăcați în haine orășenești și cîțiva prelați și probabil că și observatorii Sfîntului Oficiu, și va putea oare să stîrnească dorul de patrie al curtenilor ferrarezi, la fel ca și trufia brusc apărută, a burghezilor înstăriți din Modena? Va reuși oare să dea tuturor tot ceea ce așteaptă de la această seară de carnaval, cînd și natura va trebui să-și aibă rolul ei; o primăvară timpurie cu melancolice umbre albastrii, zefirul de după-amiază, un vîntuleț bătînd tot mai tare, în amurg, o lună ca o seceră argintie, pe firmamentul de un albastru tot mai întunecat, stelele care străpung, licărind, orizontul? Toate acestea astfel le-a compus Vecchi, maestru vrăjitor și muzician. Și fără să fi vorbit nici un cuvînt între ei, toți muzicanții, cîntăreții, meșterii de culise, poate chiar și străjerii de la curte se gîndeau azi, nu numai la leafa lor pentru această zi de sărbătoare și la vin, dar și la ceea ce au discutat între ei, înainte de schimbarea străjilor, și anume că soarta le este schimbătoare și trebuie să aibă grijă și ei de propriul lor noroc. Așa devine personaj în *commedia armonica* însuși ducele, care a făcut azi dimineață, însoțit de noroc, repetiția sa generală ca principe. Ideea sa de a invita de pe balconul palatului pentru astă seară poporul a fost într-adevăr o idee a unui principe socotit neghiob. În primejdia de moment, consilierii săi s-ar fi temut să îngăduie pătrunderea unor străini suspecți în ultima fortăreață ce mai putea fi apărută. Cesare a îndrăznit și a cîștigat partida. În locul unor răsculați, răufăcători înarmați și incendiatori, a primit ca oaspeți în această seară niște oameni blajini, îmbrăcați de sărbătoare, pentru care această serbare de carnaval va rămîne o amintire de neuitat.

A lui Vecchi a fost însă ideea de a chema niște păpușari de bîlci în atelierele Palatului și de a confecționa, așa cum se putea în pripă, din cîlți și din zdrențe, niște păpuși *Amfiparnaso*, pe care mai întîi le vor juca pe sfoară, iar apoi le vor face cadou oaspeților. Nu costă mult, dar

se va pomeni despre ele în toată Italia. Venier le va scrie și Celor Zece când, înainte de ivirea zorilor, curierul venețian va porni în galop spre Lagune.

Așa cântau personajele de madrigal din *Amfiparnaso*, prinzînd parcă viață pe această micuță scenă italiană devenită acum istorică. Vîntul se domolise, secera lunii parcă se deschisese mai tare, mirosul sălcii, sulfuros al focului bengal se amestecase cu parfumul florilor timpurii. Povestea nu dăduse bătaie de cap nici celor care nu erau obișnuiți să dezlege intrigile încurcate ale comediilor cu măști și travestiuri. Dar lăudărosul Francatrippa, perechile de îndrăgostiți, doctorul bolognez, căpitanul castilian mereu păcălit și servitorul bergamez numai ochi și urechi, trăiau pe scenă de parcă nici n-ar fi fost cîntăreți. Hortensia era cea mai minunată; Lucrezia Bendidio cînta cu o grație deosebită și cu o mare intensitate a vocii, pe care o amplifică și mai mult spațiul gol de sub arcade. Ea era Bendidio, cea care nu îmbătrînea nicicînd, fosta iubită a unui cardinal, amantă a unui principe, văduvă a unui conte, maestră jucăușă în mecanismul curții. Oare Lucrezia știa mai multe despre ceea ce adumbrea această seară și adusesese și azi dimineață acei nori sumbri, sau trăia cu instinctul ei rolul de curtezană frumoasă, dar cam trecută, de care se spărgeau baloanele trufiei cînd îl respingea pe netotul de amarez? Oare se reda pe sine în rolul Hortensiei și simțeau cei care o urmăreau cum se înalță din cununa cîntăreților și devine ea unica, aproape înfricoșătoarea Bendidio, prietena Marfisei d'Este, eroina jocurilor mascate ferrareze? Așa apărea minunata Hortensia în interpretarea cîntăreței amatoare. Își termină rolul într-un *pianissimo* parcă abia șoptit, apoi veni fugind în față și așeză o ramură înflorită de cais la picioarele Leonorei.

Oare Leonora e doar o figurantă, a cărei sosire — fără să știe — a stîrnit și mai mult furtuna de azi dimineață? O nouă suită, noi guri, o nouă prințesă. Luxul tuturor acestora să-l plătească săracii din Modena? Acum șade aici și Leonora, care chiar dacă a mai fost la Modena, nu e cunoscută în oraș. Șade aici în veșmintele sale strălucitoare și totuși zimbește umil, face semne amabile cu mîna în dreapta și-n stînga, de parcă s-ar destinde și prin aceasta atmosfera încărcată față de oaspetele sosit pe neașteptate. Mulțimea îi scrutează chipul pe care se preling lacrimi și cînd le șterge, recîștigă ceva din dragostea oamenilor. Cînd Lucrezia Bendidio îi pune la picioare ramura înflorită, Leonora se duce în mijlocul interpreților, o îmbrățișează pe cortegiana fardată, și cu vocea sa răsunătoare de mezzo-sopran începe să cînte în liniștea de-o clipă: *grazie... grazie*. Mulțumesc... mulțumesc. Așa se așterne noaptea cu licăririle ei de stele. Așa a cîștigat *Amfiparnaso* pentru cei din familia Este, pe încă două secole, micuța împărăție pîlpîitoare a Modenei.

Revoltă, revoluție, repetiție generală, spectacol. Intr-o singură zi. În capitala provinciei era cît pe aci să fie o altfel de *commedia dell'arte*, sîngeroasă. Cînd în prag de noapte Alessandro își închide ochii, revînie imaginile. Un tăbăcar cu șorț de piele, flăcăi cu bîte, pescari, barcagii, un circiumar, un dascăl chior, băieți, un chip... era dimineață. Și cine se află acum aici, printre ei, în adîncurile arcadelor, înveșmîntați de sărbătoare, întinzîndu-și mîinile după pocălul ducelui? O singură zi, gîndește el. E posibil ca toate acestea să se fi petrecut din cauza Leonorei? Din cauza ei nu a fugit din oraș azi dimineață. Un cardinal e acasă oriunde. Putea să fi plecat lăsîndu-l pe Cesare în voia soartei. Dar Leonora sosise doar ieri, de ce să-i fi tulburat vînturile răzmeriței somnul și trezirea? De ce să nu se fi străduit el, Alessandro, să potolească furtuna ce se pregătea? El a trimis străjerii orașului după zbirii strîngători de dări. Nici nu se știa sigur cine pe cine îl va arunca după gratii. De aceea a trimis în ajutor încă două duzini din proprii săi oameni.

Corul evreilor. Italieni care se tînguie, de parcă s-ar ruga străvechiului lor dumnezeu să creeze o lume pămîntească în care nici nouă să nu ne meargă rău. Cîntăreții cîntau uitînd de ei, în căciulile lor îmblănite, țuguiate. Toată lumea se amuza, unii începură chiar să rîdă în hohote văzînd cum nobilii de la curte imită gesturile rugăciunii, așa cum o cerea ritmul muzicii lui Vecchi, dar chiar și mai mult de atît, în mod liber, cu fiorituri exagerate, așa cum fac de obicei cîntăreții *dilettante*, îmbătîndu-se aproape de plăcerea acestui unic prilej.

Pentru Leonora totul era străin: curtea palatului, majoritatea interpreților, chiar și pe maestrul Orazio l-a văzut acum înțîia oară, și totuși această comedie amfiparnasică îi deveni deodată apropiată inimii: era grațioasă, proporționată, înviorată de aspecte umane, de mici istorioare italiene. Nu semăna cu marile tragedii spaniole pe care a fost nevoită să le privească pînă la capăt la Napoli, în teatrul care îi este atît de drag viceregelui. Venise în turneu o trupă de la Madrid: onoare cavalierească, sfințirea Săbiei, arderea pe rug a ereticilor și a maurilor, coruri patriotice spre mai marea slavă a Regelui. Și pe deasupra monologul de un sfert de oră, din ce în ce mai accelerat, pe care eroina a trebuit să-l recite fără greș, meliînd din gură, ajungînd pînă la gradul de inconștiență extatică. Aici, în lumea lui *Amfiparnaso*, toate personajele sînt oameni mărunți — slugă și stăpîn, femeie de stradă, amarez, cameristă, evrei. Așa trăiesc în oraș, iar madrigalul pe care îl cîntă redă în rime dulci chiar viața lor de fiecare zi. Și din înșiruirea perlelor de madrigal se împletește drăgălașa comedie bogată în jocuri înșelătoare.

Vîntul tăios se potolise, focurile nu se mai revărsau din talerele și gălețile lor de piatră, fumul se învoldura spre cer, începu minunea

obișnuită a tuturor serbărilor, când se desfundă butoaiele cu vin, se pun în mișcare deodată toate paharele, cănila, pocalele; primii se prezintă seniorii în fața butoaielor ca să-i încurajeze pe cei timizi. Alessandro a organizat și acest lucru. Pe neașteptate, în cinstea seratei, sosește Alfonso Fontanelli (care se refugiase la Reggia din fața primejdiilor ferrareze), scuizându-se că invitația a ajuns doar târziu la el. Și deodată Reggia devine mai strălucitoare, de parcă s-ar fi aprins făclii colorate, curteanul se integrează în rîndul celor din Modena, ca și cum ar juca și el o scenă din *Amfiparnaso*. E o pauză minunată, cînd se pun în mișcare toți cei care au încăput în curtea palatului, în penumbră se amestecă între ei meșteșugari și curteni, după al treilea pahar încep să-și scuture unul altuia minile: sîntem italieni cu toții. *Fuori i Barbari!* Afară cu străinii! — și ciocnesc paharele.

Chipul Leonorei. Șezînd aici, la Modena, cu mantia pusă pe umeri în noaptea sfîrșitului de carnaval, se gîndește la Napoli. Acolo era mai cald. Pe măsură ce mergea mai spre nord, vremea devenea mai rece, dar totuși se apropia de ceva care nu va mai fi niciodată căminul ferrarez... ci doar imitația înșelătoare a copilăriei, pe care fratele ei încearcă să o făurească într-un oraș străin. E doar un orașel, cu emigranții săi, cu oameni vechi și noi de la curte, și totuși, cînd Fontanelli pășește în reședința provizorie, Leonora simte deodată că... Modena îi este apropiată sufletului. Veșnicul Fontanelli: a și început de acum să organizeze microcosmosul din jurul său. Cesare îl îmbrățișează fermecat, lasă să se destrame eticheta, cu toții își pot părăsi locurile prestabilite, se pot amesteca în mulțimea care azi dîmînează mai murmura încă amenințătoare.

— Toate acestea pentru tine sînt, Leonora, știi?

Cardinalul poartă veșminte potrivite pentru carnaval, doar anumite semne îi arată funcția. Și această îmbrăcăminte, pe jumătate cavalerască, pe jumătate preotească, suportă după miezul nopții și masca. Așa, cu mască pe ochi și cu roba lungă, de modă venețiană, care-i acoperă îmbrăcămintea, îi va fi mai ușor să spună tot ceea ce dorește. Întinde mîna, oferă încă o mască, și acum stau numai ei doi lîngă o statuie de piatră, Alessandro ordonă să se pună perne pe bancă, și cînd se așază, pe spatele său dansează reflexele de lumină ale focului bengal. Între ei doi e umbră și întuneric, iar masca de catifea estompează sunetele.

— Toate acestea pentru tine sînt, Leonora. N-ar trebui să te întorci la Napoli.

Tot timpul drumului, Leonora simțise ca o ispită dorința de a porni spre Modena și de a nu trebui să facă niciodată cale întoarsă la Napoli. Era dorința păcătoasă a unei femei care trebuie să fie docilă, să se resemneze, așa cum fac milioane de femei în Peninsula. De sub

mască, ochii verzui scînteiază fosforescent în noapte, ca ochii unei pisici. Alessandro se sperie de ei, și acum, cînd în curtea mare ordinea se destramă într-o învălmășeală pestriță, simte o teamă nedeslușită.

— Vorbește mai lămurit, Sandro!

— Nu vreau să te întorci la Gesualdo.

— Tu m-ai trimis, dragul meu.

— Atunci... multe le vedeam altfel. Am crezut că obținînd ajutor din Napoli vom putea preveni puhoiul. Consideram că fac bine.

— Nu ți-e teamă, Sandro?

— Ba da, de toate și în primul rînd de mine însumi. Am vorbit cu Cesare. Sfîntul Părinte nu poate refuza separațiunea, dacă o cerem acum. De tine depinde...

— De ce crezi că pentru mine e atît de rău la Napoli?

— Am încercat să vă ajut. Voi lua la mine pe fiul tău vitreg. Voi avea grijă de Emanuele. Îl voi crește curtean... Din fericire nu vrea să-l urmeze pe tatăl său, privirea lui se îndreaptă către stele și nu spre Mater Musica. Carlo are nevoie de tine? Căci văd din privirea ta că nici nu-i pasă de tine. De ce vrei să rămîi la Napoli?

— Femeia să-și urmeze bărbatul. Voi mi-ați spus că așa sună porunca.

— Sfîntul Părinte a greșit mult față de familia Este. Se cuvine... să îndrepte cîte ceva. Dacă doreșit, o vor cere chiar cinci cardinali. Clemente nu va putea să refuze.

— Carlo va rămîne singur...

— Te îngrijești de el... ce te îngrijorează? Averea?

— Va rămîne singur și atunci va deveni tot mai înspăimîntător, Sandro. E atît de singuratic încît, încetul cu încetul, nu va avea nevoie decît doar de cîțiva servitori și poate de cei care îi copiază partiturile. Nu-i mai trebuie nici prietenii. Îi părăsesc curtea pe rînd... Poate o să mai rămînă Nenna și Ettore, care îi e rudă. Dar ceilalți... cei doi Scipione... oare i-o fi jignit cu ceva? N-aș putea spune. Dar îi urmăresc privirea care vede doar coșmaruri. Crede-mă, Sandro, că am tremurat nopți de-a rîndul, cînd mă trezeam, pentru că știam că nici el nu doarme... Și chiar cînd dormitează... are coșmaruri... M-am obișnuit să-l observ la lumina pîlpîitoare a candeliei: mîna i se înclăștează convulsiv, de parcă ar strînge mînerul unei săbii, și această singură mișcare îi este îndeajuns ca să viseze urît... Ce poate să viseze, de i se îmbrobonește fruntea de sudoare, de se scoală atît de sleit de puteri? De ce îi apar mereu în vis aceste umbre îngrozitoare, Sandro? De ce nu se pot desprinde niciodată soțul și soția ucisă, de parcă ar fi înlănțuiți pe veci... ca în Infern, Sandro! E groaznic că așa trebuie să vorbesc cu tine...

— Și cînd se trezește ?

— Atunci își întinde brațul, ia de pe policioară o carte, o partitură, beșișorul de plumb. Uneori rămîne culcat, nimeni nu poate privi în gol cu ochi atît de pierduți ca el. Parcă ar vrea să sfredească tavanul. E posibil că atunci coboară asupra lui blîndețea sunetelor... ceva se încropește. Aceasta e armonia, Sandro ? Sau e altceva ? Ar fi o binefacere a Domnului dacă și-ar spulbera chinurile în vreo altfel de bucurie. Uită-te la Orazio... zîmbește. L-am urmărit toată seara, căci acum l-am văzut înția oară, n-am cunoscut ce a compus pînă acum. E mai în vîrstă decît Carlo și, vezi, totuși e plin de zîmbet, simți și tu... cum intră pe rînd vocile... basul... baritonul... de parcă n-ar fi alte ne-cazuri pe lume decît că un bărbat bătrîior dorește o fată tînără. Carlo nu știe să compună muzică fără suferință... ai auzit și tu... trupul nu i se supune... iartă-mă... Suferă și de asta. De toate. Ce se va întîmpla cu Alfonsino, mă întreb de atîtea ori, dacă tatăl său e astfel ? E încă mic. Oare va îndrăgi muzica ? Sau va cerceta stelele ca fratele său vitreg ? Ce se va întîmpla cu mine, Sandro ? Mi-e atît de frică... la Gesualdo.

— Crezi în stafii ?

— Toată lumea se teme de ele în cetatea întunecată. Din palatul în care s-au întîmplat toate acele grozăvii, s-a mutat. Acum nu locuiește nimeni acolo. Oamenii din Spaccanapoli ocolesc clădirea. Orice vînzător, oricare zarzavagiu, orice prezicătoare ar fi în stare să-ți spună povestea. Nu-l iartă pe Carlo. Nu-l iartă. Nu pentru că Maria și Fabrizio, care aveau trei copii de crescut, nu ar fi fost niște suflete păcătoase... Ce se va întîmpla cînd se vor face mari, Sandro ? Nu vor jura să-și răzbune tatăl ? Să trăiești mereu cu acest gînd ? Să tresari la orice zgomot... crezînd că se deschide o ușă, că năvălesc niște oameni cu cuțitele ? Să trăiești așa, Sandro ? Fără nici o bucurie ? Cînd vin oaspeți trebuie să-i primim punîndu-ne acele gulere înalte, nu avem voie să rîdem... aproape nici să zîmbim. Sîntem spanioli ? Parcă stînci uriașe mi s-ar fi luat de pe inimă cînd am trecut... dincolo de granița napolitană... Aici e bine.

Se apropie umbra lui Orazio Vecchi. Măștilor nu li se cuvin onoruri pămîntești deosebite. Chipul maestrului înalt, adus de spate, e roșcat, parcă i-ar zîmbi și ridurile.

— Pentru dumneavoastră, Donna Leonora, această muzică vi se poate părea inferioară după cele ce compune excelența sa soțul do-niei voastre. Totuși sper că nu v-am contrariat. În timpul carnavalului ne putem permite ceva mai multe... Poate și acolo... la Napoli ?

— Afară, în piețe, maestre. În palate, pe vremea asta se pregătesc de acum pentru Quaresima.

— Ar fi lipsă de bunăcuviință dacă aş îndrăzni să o împovărez pe prințesă cu o întrebare ? Cred că altcîndva nici nu s-ar putea ... eminența sa poate mă va ierta ... poate nici nu va auzi.

— Grăiește, messer Orazio.

— Ne-a fost tuturor prieten ... eu m-am întîlnit cu el la Padua. Venea de la maestrul Galilei. Am vorbit mult despre el, chiar și noi, italieni, mai bătrîni. Așa trebuie să spun, pentru că oriunde trăiesc italienii își amintesc de Campanella. Ce este cu el, știe ceva excelența voastră despre el ?

— Nu de la Carlo. Prințul Venosei trebuie să se ferească. În această chestiune nu poate să spună decît ceea ce i se sugerează de la Reggia. Foarte prudent ... Nici eu nu pot să aflu. De altfel nu l-am văzut niciodată pe acest călugăr Tommaso. Dar credeți-mă că și azi se mai vorbește încă mult despre el. Nu l-au uitat, atîta doar că trebuie să se ferească foarte mult.

— Pe veci ?

— Așa s-a închis ușa în urma lui, iar Sfîntul Părinte Clemente nu dorește să-l grațieze pe Campanella. La Curie se spune că milostivenia cea mai mare constă în faptul că Tommaso Campanella ... trăiește. Are voie să scrie. Se spune că la un călugăr ... e aproape totuna ; poate să stea singur într-o celulă, unde primește ulei pentru opaiț, hîrtie, cerneală ... cărți. Lui Campanella nu i s-a luat șansa de a fi grațiat — mi-a spus Carlo.

— Excelența sa prințul ... se îngrijește de el ?

— Uleiul nu e pe gratis nici acolo, maestro. Dar trebuie să se păzească ... toată lumea.

— Rezistă ?

— Dominicanii, credeți-mă, aproape că sînt și mîndri de asta, fiecare în felul lui. Nu ... eu nu am avut confesor dominican, dar așa știu. Îl țin în închisoare, dar frații săi de ordin se bucură de fiecare dată cînd iese la iveală cîte un nou *opus* din temniță, de sub pămînt. Căci celula sa se află adînc sub pămînt ... soarele nu prea pătrunde acolo. Primește de mîncare ... chiar și vin, dar pentru el, credeți-mă, cel mai important lucru este cerneala. Trăiește. Se spune că e încă tînăr. Eu nu l-am văzut niciodată. Nu știu care i-a fost vina. Probabil că a avut vreuna. Altfel nu s-ar vorbi atît de mult și *despre el* în Spaccanapoli. Poate că odată și odată se va elibera, maestro. Cînd va fi *un nou papă*.

— Dacă puteți să-i transmiteți, prințesă, doar atît : să aibă grijă de el. Să scrie. *Il urmărim*.

Parcă ar vrea să imite un țap de carnaval, așa se îndepărtează, cu mișcări grotești. Ai putea să crezi că a spus o glumă. Perechea

mascată nu se aşază mai aproape unul de celălalt. Cardinalul îşi apleacă fruntea.

— Te-ai îngriji şi de mine atîta, Leonora ... dacă mi s-ar întîmpla vreo *chestiune italiană* ?

— Mereu numai la tine te gîndeşti, Sandro !

— La mine şi la tine.

Leonora se ridică, rochia de brocart argintiu pluteşte ca o rază de lună în umbra arcadelor. Un singur pas îi desparte şi totuşi distanţa e infinită. Să rămînă ... să nu rămînă la Modena ? Să se întoarcă ... să nu se întoarcă — la Gesualdo ?

57

Aşa cum califul din Bagdad s-a travestit cîndva pentru a cunoaşte în adevărată sa realitate norodul oraşului, aşa a pornit la drum şi contele Olivares, viceregele napolitan, îmbrăcat în veşminte de funcţionar mărunţ, însoţit doar de un singur diac. A ieşit pe porţiţa din dos a palatului, a cărei cheie o purta la brîu, pentru eventualitatea că ar fi trebuit vreodată să fugă. Cînd au ajuns la ţarmul mării, nimeni nu ar fi recunoscut în domnul corpolent, dar cu mişcări elastice, cu o pălărie mare, pe locţiitorul regelui. Îl interesa în primul rînd viaţa portului : vasele ce veneau şi plecau, încărcatul, căratul baloturilor, munca vameşilor, împachetatul, manevrele cîrmacilor, piloţii care însoţeau corăbiile, bărcile care împînzeau golful, plecarea şi sosirea lor. În asemenea cazuri, dimineaţa erau mai puţini marinari beţi, şi chiar şi cîrciumile din jurul portului erau pe jumătate închise. Era o zi plină de sîrg, dar poate că şi pentru contrabandişti era o zi bună, cînd acostau corăbiile venite din ţări îndepărtate şi se pregăteau să plece mai departe cele care se încumetau să străbată oceanele. În partea îngrădită a portului stăteau ancorate galerele. Uneori robii mănîncă săptămîni întregi fără să facă nimic, se moleşesc pe băncile lor. Ştie din experienţă că după aceea trebuie să treacă o bună bucată de timp pînă cînd, în urma nemiloaselor lovituri de bici, le revine forţa şi avîntul în braţe. Prin preajma vaselor mai mari se aflau ancorate uşoare nave de război : trei-patru tunuri e tot armamentul lor, forţa lor principală stă în rapiditate, acest lucru l-au învăţat de la corăbiile corsarilor berberi care cîrulă neconţinut prin Mediterana.

Dictează pe şoptite, mîzgăleala pripită a diacului se va transcrie acasă pe hîrtie oficială, iar a doua zi excelenţa sa contele Olivares va

și comunica în ședința de consiliu poruncile sale. Se vor mira toți — consilierii mai leneși, care se scoală târziu, și seniorii locali — cum de este posibil că viceregele știe tot ceea ce s-a întâmplat cu o zi în urmă.

Următorul loc de plimbare e Spaccanapoli. Aici trebuie să aibă mare grijă când se plimbă travestit. N-are nici un chef să ajungă la schimburi de păreri directe cu precupețele, cu vânzătorii ambulănți. Dar trece în revistă micile prăvălii, șirul atelierelor, dughenele, rafturile prinse în întrînduri, pe care marfa se murdărește, curățenia dubioasă a caldarîmului străzilor. Privirea sa ageră, care de atîta vreme s-a obișnuit cu peisajul italian, se orientează cu multă siguranță prin cartierul murdar, tumultuos, ce răsună de larma de bilci. Spaccanapoli arată într-adevăr ca șira spinării unui om : e îngustă, lungă, șerpuitoare. Când se sparge, curge măduva din ea. Aceasta e adevărata piață unde poate fi cumpărată atît virtutea femeiască, cît și armele și planurile conspirațiilor. Bătrîinii povestesc cum a fost în anno Domini cutare și cutare, cînd invalidii au împresurat palatul. De aici au pornit la asediul palatului. Viceregele de atunci abia a putut salva ceea ce se mai putea salva din clădire și decoruri interioare. Se spune că și nobilimea napolitană a privit cu ochi buni acest *motus*. În loc să-i fi împrăștiat pe ologi și pe ciungi, îi ațîțau. A fost de mult. De atunci multe s-au schimbat.

De atunci — gîndește în sinea sa viceregele, care, pe măsură ce treceau anii, cobora în sferele tot mai adînci ale sufletului său — probabil că nimic nu a devenit *mai bun*, doar că supușii suportă poate ceva mai bine Pax Hispanica. Nu crîcnește nimeni, peste tot domină o severitate binevoitoare și acea resemnare care încapă sub aripele uriașe ale vulturului cu două capete ce simbolizează Casa de Austria. Nu amenință nici o primejdie, nici război intern, nici atac din partea corсарilor, nici invazie franceză, nici dispute de tron între regi, nici arbitriul baronilor, nici vînătoare de oameni. Totul se împlinște potrivit veșnicei ordini spaniole : acest *Ordo* stabilește fiecare locul său în viață. Se îngrijește și de viața de apoi, veghează cu priviri grijulii ca oamenii de rînd să nu se îndepărteze cumva de la principiile și tezele credinței. E adevărat însă, gîndește viceregele, că un singur lucru au reușit totuși să împiedice napolitanii. Cînd în parlamentul lor docil au votat toate birurile, toate recrutările, atunci a trebuit să vină viceregele de pe vremea aceea cu propunerea de a se introduce Inchiziția de modă spaniolă. În această chestiune napolitanii s-au încăpățînat. Incercările de acum o jumătate de secol, și poate chiar și mai mult, au fost înecate în sînge. De atunci Sfîntul Oficiu își îndeplinește treaba după reguli *napolitane*. Sînt rare arderile pe rug și procesiunile rău prevestitoare ale călugărilor cu glugi, iar inchizitorul șef e localnic. Viceregele își amintește deodată de Campanella, despre care tot se mai vorbește. La Toledo de mult l-ar fi ars

pe rug ; așa ar fi fost mai simplu. *Dar aici* poate că odată ar putea să se elibereze...

Bună plimbare ! Să te amesteci prin popor, să intri în taverne. Diacul e italian, localnic. Nimănui nu-i bate la ochi că el e cel care cere vin în locul celui mai vîrstnic. Nimeni nu aude accentul spaniolesc al felului cum vorbește contele Olivares italiana. Bea vinul, sorbindu-l încetîșor. Oare e botezat cu apă ? Miroase mirodeniile, freacă în palmă cimbrul, deoarece în ultimul timp se falsifică. Observă cum vînzătoarea de fructe introduce ca prin farmec o bucățică de bronz în talerul cîntarului. Toate acestea sînt notate, desigur, pe hîrtie. Stăpînul nu pronunță pe loc sentința, ci doar observă.

Un cerc de oameni : în mijloc vorbește și aici un olog. Fiecare ciung se declară erou de la Lepanto. Dar acest individ vorbește atît de frumos, cu atîta patos despre bătălie, încît trebuie să fie crezut că glontele l-a nimerit într-adevăr pe corabia Majestății Sale. Olivares înfășoară în hîrtie un ducat, diacul se apropie de olog, îi face semn. Veteranul pricepe că pe senior îl interesează soarta sa. „Vino cu această hîrtie la palat într-o zi de vineri“. Parcă e o minune, așa cum făcea dreptate Harun-al Rașid la Bagdad.

Aceasta e partea mai ușoară : să observe măruntele nereguli ce se ivesc la fiecare pas în tumultul mereu schimbător, cum este, de pildă, acest călugăr cu nasul roșu, care abia se ține pe picioare, sau cum vorbesc oamenii cu el, fără pic de respect. Să noteze, să noteze și asta, să noteze și sacristia bisericii, în care intră împleticindu-se. Și oare cine a îngăduit acestei fete de stradă să se încumete pînă aici, la un pas de Spaccanapoli, unde asemenea „flori“ nu au voie să se arate ? În spatele ei se vede hîrca de maică-sa, o adevărată Celestină, care oferă virtuțile de mult trecute ale fiicei sale. Una, două, trei — fata nu e singură. Poate că paznicii orașului dorm sau își petrec ziua prin cîrciumi ? Să se noteze.

Tot mai puține sînt dughenele și mai multe bisericile, birourile, palatele. Au lăsat în urmă Spaccanapoli, se îndreaptă spre Mergellina. Bun popor, simpatic popor, gîndește viceregele. Își amintește de deficit, de socotelile mute care nu spun nimic celor neinițiați și pe care i le prezintă contabilii, vistiernicul, inspectorul regal al vămilor. Însemnînd toate acestea, numai el le poate ști și eventual cei doi-trei consilieri intimi cu care își împarte grijile. Adevărul e că la Napoli banii devin tot mai rari. Ducatul a dovedit o mare putere, e deosebit de rar, fiind înlăturat de mai puțin valorosul argint iar argintul — de către bănuții de aramă. Doar cu aceștia își fac precepele socotelile și uneori duc cu roaba acasă mormanul de bănuți de aramă, așa cum pe vremuri își duceau spartanii monedele lor de fier.

Anul trecut importul nu a atins nici măcar șase sute de mii de ducați, în timp ce din regatul sărăcit au pornit în lume mărfuri de peste un milion și jumătate, desigur mai ales către țărmurile spaniole. De ce e fericită Veneția, de ce iese bine cu socotelile Genova? De ce e mai avută pînă și săraca Sicilie decît Regatul Napolitan? Uriașe întinderi de pămînt zac necultivate, țărani își iau lumea în cap și se infiltrează în orașe. Nu au ce pierde. Copilul lor va deveni un pierdevară lihnit de foame în Spaccanapoli, la fel ca și ceilalți băieți-lazzaroni neaoși napolitani. Stăpîn și slugă! În Hispania chiar și țăranul vorbește plin de demnitate cu stăpînul său. Un hidalgo mai tînăr îl salută pe dijmașul mai vîrstnic. Aici sînt la modă plecăciunile, temenelele. Iar în spate își rîd pînă și de prinți, îi trag pe sfoară, își bat joc de ei.

Prinți... Merge încet, de parcă ar vrea să întîrzie ajungerea la țelul mai îndepărtat al plimbării, la capătul ei, care nu e prea departe. A hotărît să se ducă el însuși la Gesualdo, travestit și fără să se anunțe, ca și cum ar fi trecut pe acolo și ar intra pentru o vorbă, ca aproape la... un prieten. Din ce în ce mai mulți sînt cei care vorbesc despre Don Carlo ca despre „prințul negru”. Se vede că pe aici nici un deceniu nu este de ajuns ca adierea mării să spulbere mirosul de sînge și toate cele ce se zvonesc despre el, despre obiceiurile lui ciudate, despre singurătatea sa, despre clămpăneala diabolică ce răzbate din odăile încuiate. Și toate acestea nu ar fi fost, desigur, îndeajuns ca viceregele să încalce eticheta și să intre în locuința prințului așa, travestit, în haine simple, cu încălțămîntea plină de praf, însoțit doar de un singur diac. De la ambasada spaniolă din Roma a venit indicația prudentă: să tatoneze! Ce se află în spatele intenției: oare familia Este înclină spre ideea de a-i despărți pe Carlo și Leonora? Ce politică se ascunde în culise? Ce se petrece în „oficina mai mică” din Modena, unde s-au restrîns adepții lui Alfonso? Venosa n-a dat pe la curte de mult, nu are nici o dorință. Toate contribuțiile excepționale, toate birurile și taxele le plătește la timp. Nu există plîngerî împotriva lui, nici măcar un singur iobag nu l-a reclamat. Nu are ce să-i obiecteze nimeni nici în ceea ce privește cucernicia sa, mai ales de cînd s-a hotărît la Vatican că unchiul său va fi în curînd sanctificat. Toate acestea parcă ar întări doar cleветirile napolitane care bănuie că dincolo de porțile palatului se practică magia. Este sigur, gîndește Olivares, că ura e ațîtată de familiile Avalos și Carafa. Ei sînt cei care, după atîta timp și în ciuda împăcării aparente, nu pot uita ceea ce „s-a întîmplat”. Pentru că numai așa se vorbește despre acest lucru la Napoli. Urmașul său, ambasadorul spaniol de la Roma, îi scrisese că rodul căsătoriei princiare, Alfonsino — potrivit veștilor sosite din Modena — e o plantă cam slăbuță, îl poate doborî chiar și un singur

vînt ceva mai puternic. Dacă se va rupe și această legătură, ce va mai rămîne? Excelența sa viceregele să-și spună părerea: ce poziție să ia ambasadorul dacă — așa cum se așteaptă — va ajunge la Curie chestiunea separațiunii. Să încerce să vorbească și cu arhiepiscopul cardinal, deși despre el se spune că mintea sa poartă de acum semnele bătrîneții. Olivares a fost și el ambasador la Sfîntul Scaun și știe că va trebui să procedeze cît se poate de prudent în această chestiune dinastică deosebit de delicată. Orice s-ar întîmpla, urmașul său care activează în Urbe se va acoperi cu rapoartele primite din Napoli în cazul în care divorțul Gesualdo-Este va răscoli patimile celor de la Curie. În asemenea cazuri, Madridul cere să i se raporteze despre ce anume a făcut și ce nu a făcut ambasadorul. Consiliul din Madrid rar lasă să-i scape un asemenea prilej cînd poate să critice măsurile luate de reprezentanții aflați departe.

Trebuie să pună degetul pe rană, ca Toma, să vadă care este adevărul în legătură cu Gesualdo. Pentru cercetare nu au ales persoana cea mai potrivită, căci în fond îl simpatizează pe Carlo și în culise nu o dată a încercat să potolească pornirile pătimașe ale celor din familia Carafa. Nu îi este prieten, Gesualdo e și mai tînăr decît el, dar din simțămînt creștinesc îl compătimește pentru toate cele prin cîte a trecut acest om. Într-un mod ciudat, magnații Coroanei înclină spre partidul Carafa, în timp ce intelectualii, poeții, sînt în majoritate adepții lui Venosa. Sînt rare casele unde să nu fie chemat corul cînd este vreo serbare. Fiecare conducător de cor mai răsărit a învățat cîteva madrigaluri compuse de Gesualdo. Sînt mîndri de el, îl cîntă, mai lăbărtat, mai ornamentat, mai tare decît trebuie, fiecare în felul său. Dar serenadele de sub balcon, nunțile, micile serbări sînt bune prilejuri de a-l cînta.

La poarta palatului nimic nu dovedea *grandezza* seniorială. În străduța de lîngă clădire se descărcau din două căruțe saci, burdufuri, coșuri, cei dinăuntru îi ajutau pe cei veniți de la țară, care au adus de la moșie alimente, ulei, vin. La poartă nu era gardă, iar în odăița portarului jucau zaruri trei napolitani. Pînă la aruncarea următoare l-au făcut chiar să aștepte pe excelența sa, numai atunci a ieșit portarul cînd l-a zărit pe oaspete și în spatele lui pe cel care aducea a diac. Sînt persoane oficiale, se duc la prinț. Asta nu prea e bine. Muzicanții sînt de alt soi; vin mulți aici, din toate părțile Italiei, începînd de la organist, dirijor bisericesc și pînă la ghitariști vagabonzi care cerșesc pomană. Dar acest domn, care întrebă cu accent spaniol de stăpînul său, nu e nici una, nici alta. Rolul de secretar îl îndeplinește în general Ettore Gesualdo. Don Carlo — cînd Leonora

nu se află aici — nu dă prea mare preț pe ceremonialul de curte. Cei vechi, care au mai rămas aici de pe vremea bătrînului prinț, îndeplinesc ceremoniile necesare: sculatul festiv dimineța, îmbrăcatul, primiriile, caleștile, prînzul, însoțitul la pat seara. O fac mai mult pentru propria lor distracție, căci se știe că pe prințul Venosei nu-l prea interesează ceremoniile.

Ettore apucă mîna viceregelui și lăsîndu-se într-un genunchi se apleacă asupra inelului său. Între timp, în sinea lui se ivesc mii de semne de întrebare cu privire la vizita neașteptată. Ce s-a putut întîmpla oare că însuși locțiitorul regelui vine pe jos, în straie orășenești, fără soldați, fără suită, fără să se anunțe, și vrea să meargă de-a dreptul la Don Carlo? E vreo primejdie? Dacă ar fi, nu ar fi venit însuși Olivares, care nu e prieten al familiei. Spune oarecum scuzîndu-se că și el, Ettore, e membru al familiei, este văr de-al doilea, secretarul și colegul de muzică al excelenței sale prințului de Venosa.

Olivares se simte de parcă ar fi ajuns între două focuri. Aici nu mai e potrivit travestiul care și-a avut rostul său în ulicioarele din Spaccanapoli. A trecut pragul unui palat princiar cu încălțămînta prăfuită. *Quid nunc?* Ce se va întîmpla acum, cînd a făcut deja primul pas, întrucît l-a cuprins curiozitatea să vadă ce poate să facă într-o zi obișnuită a săptămîinii, înainte de amiază, prințul negru din Napoli? Viceregele se gîndește că dacă la Escorial sau la principalul minister din Madrid, la Despacho Universal, l-ar fi întrebat vreun grand sau vreun demnitar de la curte, ce se întîmplă cu Gesualdo, de ce vrea să divorțeze frumoasa Leonora — neghiobul său înaintaș în scaunul de vicerege ar fi ridicat probabil din umeri dezorientat. Dar Don Enrique de Guzman, conte de Olivares, e pătruns de simțămîntul că trebuie să știe totul, că va da răspuns precis la toate întrebările despre ceea ce se întîmplă la Napoli. Nu e suficient materialul secret alcătuit zilnic din rapoartele spionilor, denunțătorilor, polițiștilor, judecătorilor. Și cu atît mai puțin nesfîrșitele clevetiri cu care îi împuie capul oaspeții săi de rang înalt. De cele mai multe ori valeții raportează mai veridic despre anumite evenimente și se găsesc și printre servitori observatori buni. Adevărul îl știu însă cel mai bine doar precupețele, sărăntocii de *lazzaroni*, pleava cîrciumilor, dar și ei cunosc numai cîte un sector al adevărului. Se poate apela și la preoți: îndeosebi la franciscani, cînd viceregele vrea să sondeze starea de spirit a poporului; la dominicani, cînd vrea să măsoare gradul fricii. În felul acesta se încheagă acel material, care dă fundalul istoric necesar tuturor evenimentelor actuale și care se cuvine a fi immortalizat în jurnalul viceregelui și în analele oficiale. Așa lucra Olivares încă din fragedă tinerețe. Cu privirea ageră, scrutînd, avînd-o la spate pe *Clio*, care îi nota faptele.

Vizita de azi nu va fi în nici un caz fără rezultat. Își trage mâna în mod milostiv din fața sărutului lui Ettore și îl roagă zîmbind să-l poată vizita „fără zarvă” pe prinț. Se află cineva la el? Căci aceasta e ora cea mai potrivită, înainte de prînz (în asemenea case distinse prînzul e servit mult după ce se trag clopotele la amiază), pentru ca stăpînul să-și primească prietenii, clienții, așa cum făceau cîndva patricienii din Urbs. Aude cu mirare că Don Carlo este singur. Azi nu s-a pregătit să primească pe nimeni. *Lucrează*. Ettore folosește acest cuvînt, care nu poate fi înțeles altfel: *lavora*. La un prinț napolitan acest lucru e într-adevăr ceva neobișnuit: de ce ar munci un senior, cine îl poate constrînge să se apuce de treabă? Viceregele nu prea ar avea prilejul să audă în alte palate, la o asemenea oră, acest cuvînt neobișnuit. La ce lucrează — aceasta e întrebarea următoare pe care i-o pune lui Ettore în timp ce urcă larga scară festivă la primul etaj, la *piano nobile*. Ettore își mai revine din spaima trasă la început, căci se poate presupune și faptul că excelența sa serioasă, sînguincoasă, ar putea să facă o glumă de carnaval cu această vizită a sa — dar tocmai la Carlo? La ce lucrează? Sună ca o întrebare bănuitoare. Ettore simte că trebuie să se scuze și pentru aceasta în numele vărului și protectorului său.

Excelența voastră... dacă veți aștepta cu răbdare un minut în fața ușii camerei lui Don Carlo, veți putea auzi cu urechea dumneavoastră ce se întîmplă înăuntru. Cînd am fost chemat la poartă auzisem că parcă ar fi început să se închege lucrarea. Excelența voastră... probabil că sînteți tot atît de versat în domeniul muzicii ca și în alte ramuri ale artei. Dar poate că totuși nu aveți de unde să cunoașteți semnele premergătoare, bune și rele, ale nașterii unei compoziții. Cîtă îndoială, încercare, meditație precede acea clipă cînd mîna poate apuca bețișorul de plumb și poate înșira pe partitură notele muzicale. Nașterea unui madrigal... durează uneori și săptămîni întregi, cu voia excelenței voastre, e o geneză îndelungată, adesea plină de chinuri. Într-adevăr, numai un asemenea senior bogat își poate permite să arunce partiturile rupte în bucățele. Nimic... adesea nimic... Dar uneori așa ia naștere ceea ce noi numim *capodopera*.

În fața ușii, coridorul lung, boltit, parcă ar amplifica chiar și cel mai mic zgomot. Acum însă, cînd se apropie de cotul coridorului, din pereți, din tavan, de peste tot iriază liniște, muțenie, ca și cum varul și tencuiala ar absorbi toate zgomotele. Apoi Ettore își ridică degetul arătător. A simțit oare cu instinctul prietenului devotat și al colegului de muzică cum că acum apasă mîinile lui Gesualdo pe clapele clavicembalului și începe să răsune instrumentul uriaș? Dar, după cum aude acum Olivares, într-adevăr nu prea e nimic mulțumitor în asta. Viceregele napolitan, deși nu se putea numi un *dilettante*,

cunoștea totuși notele muzicale, în tinerețe cîntase la gitară. Crescuse însă în spiritul muzicii bisericești, a cîntat în cor, și pe măsură ce s-a făcut mare a trecut la alte voci. Așa că știe care e rostul unui *madrigal*, cum se începe construirea lui, cînd încununează armonia lucrarea alcătuită în mare. Dar aici îl izbește în față o asemenea cacofonie cum n-a mai auzit niciodată. Oare un copil bate cu pumnii în clape sau o pisică sare pe ele? Nu, nu seamănă totuși cu așa ceva. În disonanțele ce se înalță există totuși o ordine oarbă, diabolică. Viceregele se gîndește deodată dacă e posibil ca diavolul să fie slujit cu *muzică neagră*, cu o astfel de melodie tînguitoare, incoerentă, la care poate fi martor acum. Oare să fie o ceremonie neagră tainică? O misă a Satanei, pe care Venosa o celebrează la cembalo? Unde e începutul și unde e sfîrșitul acestei clămpăneli stranii, care se afundă într-o revoltă ritmică, împotriva a tot ceea ce era obișnuit pînă acum, împotriva a tot ce *ad maiorem Dei gloriam*, îl lăuda pe Domnul cu ajutorul polifoniei, servea la ceremoniile bisericești? Unicul său țel poate fi doar să scoată sufletul omului din măruntele sfere ale zilelor obișnuite și să-l apropie de sferele cerești. Și înăuntrul, după cum aude, clămpăneala încăpățînată și asurzitoare realizează totuși un ritm diabolic; ar putea fi un unisono al suferinței și vaietului, dacă nu s-ar împleti în el și fire luminoase, un fel de trezire și poate și de căință, a unui suflet încă neosîndit, care se află la *limes*, la limitele vieții. Fuga se înalță luminoasă pe aripile cromaticii sale, ar putea fi chiar și înțeleasă dacă ar rămîne așa, dacă s-ar domoli, dacă ar repeta-o, ca să devină mai de înțeles tot ceea ce ascunde compoziția în adîncurile sale labirintice. Poate că prin repetări se va ivi totuși și „tema“, se va întări, va deveni mai inteligibilă.

Mîna lui Ettore se află pe clanță, dar Olivares îi face semn: să mai așteptăm... din politețe, din curiozitate și poate pentru faptul că vrea să se pună el însuși la încercare dacă pricepe și cît anume din această clămpăneală supărătoare la urechi, care acum nu e altceva decît revărsarea sunetelor disperării... așa cum aleargă... aleargă... grupurile de sunete spre un ocean întunecat, disarmonic.

Dar dacă toate acestea nu sînt decît un joc înșelător... o glumă de-a gazdei, care printr-o oglindă ascunsă a văzut poate că i-a sosit un oaspete și ar dori să-i alunge pe intruși, cărora aici, la Napoli, li se spune „*scocciatore*“? Și asta o face în așa fel, încît se răstește la ei în limba Muzicii, scoate limba la ei, se preface smintit, încalcă toate canoanele muzicale, deși — și acest lucru viceregele îl aude foarte clar — fiecare apăsare de clapă denotă o mîină de maestru, din cîte o consonanță de-a sa se revarsă armonie, ca după aceea să domine din nou disonanțele diabolice.

Olivares aruncă o privire spre Ettore : oare e un *famulus* al gazdei întru învârcarea diavolului, sau e doar un secretar nevinovat care urmărește rătăcirile stăpînului său? Ettore însă închide ochii pentru un moment, își ridică mîna de parcă ar simți cadența, atîta doar că trebuie să o deslușească din învelișul ei confuz, pentru a se putea desfăta, apoi sîsîie, e un muzician veritabil, care în această secundă uită că omul cel mai puternic din Napoli așteaptă foindu-se în fața ușii... într-o postură în care nimeni nu l-a putut vedea vreodată pe excelența sa. Și totuși Olivares e cel care îl reține pe secretar să nu năvălească înăuntru, ca nu cumva să izbucnească niscaiva lavă din adîncul acestei creații diabolice, sau *maestro* să apuce pistolul și să-i facă de petrecanie celui care i-a surprins secretul... Se rușinează. Mereu acea *faptă*... Adică în adîncul sufletului îl crede capabil pe Venosa și de așa ceva? Și acum o altă străfulgerare: ce ar fi făcut dacă atunci cînd s-a întîmplat cazul el ar fi fost vicerege la Napoli? L-ar fi arestat... și l-ar fi trimis la Madrid ca regele Filip să-l judece? Acum se află aici, pe amintirea petelor de sînge s-a așternut praful unui deceniu. Mîna sa e pe clanță, dar mai întîi se uită încă o dată spre Ettore... nu, nu intra încă.

Și deodată, de parcă o lamă ar fi tăiat sunetul cembalului (sau poate că un fluid tainic a dus în camera de muzică zgomotul abia auzit al respirației lor reținute), instrumentul încetează brusc, mîna i-a oprit pînă și vibrațiile ulterioare. O clipă, probabil că Gesualdo sare de pe scaun... se grăbește să ajungă la ușă, dar pînă atunci Ettore apasă pe clanță și intră fără să bată la ușă, avînd acest privilegiu, își desface brațele, dar de acum se iveau în deschizătura ușii și oaspetele neașteptat, care a auzit oare ceva... sau doar acum a ajuns la capătul de la etaj al scării... și de ce n-a venit mai repede Ettore sau altcineva ca să-i vestească această prezență în locuința sa? Așa stă Don Carlo în fața lui Olivares, cu capul descoperit, într-un halat de casă de catifea, cu coatele lucioase de mult ce sînt tocite, în pantaloni-ciorapi nițel căzuți pe vine, și chiar ciufulit, deoarece și-a înfundat mîna cu disperare în păr și încă nu a venit bărbierul, pe obrajii lui Venosa s-a așternut o umbră albăstrie, chiar și gulerul e de ier. În cameră e dezordine: o cană cu apă, foi de hîrtie, călimară, o lăută, resturi de mîncare, ceea ce denotă că în afara clipelor de inspirație, excelența sa totuși se hrănește... Toate acestea se află la un loc în această odaie pe care gazda a consacrat-o muzelor și în care, pe rafturile din jur, se zăresc fel de fel de partituri, lucrări muzicale sub formă de cărți sau de manuscrise, iar în dulap se găsesc instrumente muzicale scumpe, de perete e rezemată o harpă, pe cîrlige separate atîrnă viole, mai la o parte se vede un cembalo mai mic, un archicembalo, flauturi. Cîteva scaune se înșiruie departe de masă, pe lîngă

pereți, pe perete se află un tablou de Caravaggio, care reprezintă figura lui Narcis ținând în mână o violă. Pentru ochii viceregelui e de ajuns atât.

Venosa lucrează. Oare se poate spune că muncește atunci când inspirația sau pasiunea îi stîrnește fantasmеle minții... sau cînd toate acestea se învîlburează ca un turbure *fluidum* fierbinte, înspumat, înproșcînd din sine **murdărie, aur, reziduuri**? Stă scuzîndu-se speriat, de parcă acum s-ar trezi la realitate: ce s-a întîmplat? De ce a venit viceregele, ce anume arde, unde va fi dus cu forța? Roata Madridului macină încet. Acum... tocmai acum? Abia acum, după o duzină de ani, s-au copt *actele* crimei? Dar viceregele nu e în haine de gală, nu sînt de față persoane oficiale, nu a adus cu sine nici soldați. E doar un vizitator solitar în stare să și zimbească în felul său distins și spaniolesc.

Olivares e milostiv. Trece peste orice fel de ritual, chiar și numai pentru a spulbera sperietura pe care a produs-o venirea sa aici. Își întinde brațele ca și cum ar vrea să îmbrățișeze gazda. Olivares e un bărbat mult mai voinic și mai puternic decît Gesualdo, aproape că l-ar putea strivi dacă această manifestare de prietenie nu ar fi numai un simbol, ci o realitate. Așa că e doar o imitație a sentimentalismului dintre prieteni, dar nici așa nu e puțin. Judecătorul nu obișnuiește să-l îmbrățișeze pe condamnat. Carlo se înclină, mîna i se repede nervoasă spre cap pentru a scoate bereta inexistentă, încearcă să-și scuze veșmintele și tot ceea ce se găsește prin cameră în dezordine. Și arată — cu un gest spontan — drumul spre saloanele de la etaj.

Oaspetele însă a apucat un scaun și îi face semn gazdei, cît și lui Ettore, care a rămas la ușă, să ia loc. Ettore se uită la vărul său, se înclină și iese, simțind că e de prisos. Așa că rămîn numai în doi în camera de muzică. Începe dialogul.

Ființa care a intrat în cameră reprezintă o lume străină, deși nu tocmai dușmănoasă. Ca niște strune plesnite, așa s-au spart acordurile părăsite, totul mai trăia încă în febra creației prelungite din noapte pînă în zi... așa a trăit Carlo pînă cînd l-a părăsit *vocea*, pînă cînd nu a mai simțit nici un fel de inspirație dulce-arzătoare. Atunci s-a ridicat de pe scaun poate pentru a-și potoli tremurul interior cu o înghițitură de vin și deodată s-a pomenit față în față cu marele și înspăimîntătorul om, de parcă i s-ar fi pus dinainte o oglindă de proporții îngrozitoare în care el, omul mărunț, trebuie să se caute pe sine în infinitatea zilelor. Ce știu ei unul despre celălalt? În aceste ore, cînd tot ceea ce se întîmplă cu el nu are nici o rațiune inteligibilă, nu îngăduie nici măcar prietenilor să intre la el. Cei neinițiați ar putea crede că, dacă vrea, poate să compună zilnic cîte un madrigal, că fiind

maestru al acordurilor trebuie doar să schimbe anumite elemente și descoperă imediat armonia. Cei care îi sînt mai apropiați știu însă mai bine cît de obsesivă e căutarea printre milioanele de posibilități, cînd de fapt există doar una singură, o singură consonanță sau poate tocmai invers, o disonanță, care numai ea poate să ia naștere în compoziție, așa cum nimic nu poate perturba rotirea constelațiilor. Numai el singur aude în sinea sa cum se înalță imaginile din sinteza durerii și a plăcerii, și chiar dacă folosește text, are nevoie de el doar pentru a îmbrăca pe el veșmîntul muzicii. Toate acestea îi străfulgeră prin minte, atunci cînd se înclină în fața marelui domn. Acum s-a rupt și lanțul *disarmoniilor*, s-a prăbușit în adîncurile creației. Trebuie să-i fie recunoscător lui Olivares că a venit la el și a spulberat o astfel de tensiune. Fără această vizită reîntoarcerea la viața de fiecare zi ar fi fost mai dureroasă. A venit deodată, ca focul de pușcă, ca moartea lui Fabrizio dincolo de pragul dormitorului.

— Excelența Voastră...

— Don Carlo, acum purtăm amîndoi mască, ceea ce mă scutește să mă scuz de ce am intrat neașteptat la dumneavoastră, de ce nu v-am chemat mai degrabă la Palat dacă am ținut să stăm de vorbă. Toate acestea mă scutesc de a vă explica mai amănunțit că am misiunea de a cunoaște orașul, de a ști cît mai multe despre el. Oare aș putea să obțin acest lucru dacă m-aș plimba cu caleașca, însoțit de străjeri? Dumneavoastră probabil credeți în adevărul comediilor de pe scenă. În piesele noastre de teatru figurează adesea cîte un rege travestit. Se rătăcește, nu găsește drumul de întoarcere. Hoinărește, și în asemenea cazuri se pomeneste în fața cîte unei Golgote, își pierde propria potecă, o găsește pe a altora. Dă de gîndit, Don Carlo, că noi, spaniolii, acuzați că pentru integritatea ceremoniilor noastre sîntem în stare să ne sacrificăm și viața, adică realitatea pentru aparențe, tocmai noi folosim cel mai des masca, travestiul, confundarea vorbirii și accentului regelui cu cele ale țaranului. Noi spaniolii sîntem la fel, ceea ce înseamnă că pînă și regele poate fi luat drept tăietor de lemne. Dar *aici*... acest lucru e mai dificil. Napolitanul se ploconește într-un mod exagerat și poate tocmai de aceea îl și ia în rîs, cu o clipă mai tîrziu, în spate, pe stăpînul său. Așa procedați dumneavoastră, napolitanii, pînă și cu Madona. Nicăieri nu e mai respectată ca în acest oraș și totuși dacă treceți prin oricare străduță, piață, veți auzi niște înjurături, pînă și din gura copiilor, care întinează tot ceea ce considerăm noi mai sînt. Toate acestea nu sînt însă decît scuze, introducere. Fără aceasta nici nu aș avea cum să vă spun că de fapt *nu vreau nimic*. M-ați crede? Mi s-a năzărit să vin la Don Gesualdo, să-l vizitez în timp ce lucrează. De ce — vă veți pune, probabil, întrebarea. E oare de conceput ca un vicerege să privească în jur într-un

mod mai omenesc și nu cu rigiditatea vieții de la curte, care îi transformă pe oameni în grupuri statuare? De ceasuri întregi mă plimb însoțit doar de un diac. Priviți-mi încălțăminte, nici nu am reușit să mi-o șterg de praf. Știu, vă gândiți că în oraș e murdărie. Este... dar pe mine m-a surprins mai ales faptul cum de suportă oamenii această mizerie. Ce mănincă... În Spaccanapoli am privit o jumătate de oră felul cum se tîrguiește. Ce fel de mărfuri își schimbă stăpînul? Ce taxă plătește precupeța pentru loc, cum se strîng aceste taxe? Toate acestea vi le spun ca să vă dați seama că aici mă interesează totul. Desigur... nu în egală măsură. Nu la modul de a vă pune în aceeași oală pe dumneavoastră cu... precupeța. Venirea mea aici nu are nici o intenție ascunsă, nimic din ceea ce ar fi trebuit să vă prezint în așa fel încît învelișul de miere să facă să nu simțiți imediat firea. Nu-i vorba despre așa ceva, Don Carlo. De mult nu ați mai venit pe la curte, deși poate că... ar fi fost de datoria dumneavoastră, întrucît purtați titlul de căpitan de gardă, care potrivit etichetei înseamnă un rang înalt. Ați purtat vreodată armuri? Ați fi în stare să rezistați sub ele? Numai platoșa cîntărește cel puțin patruzeci de pfunzi... Nu, nu insist să participați la manevre, ci cel mult... cîteodată, de sărbători, cu prilejul defilărilor...

— Titlul mă onorează în mod deosebit. Excelența Voastră considerați că în legătură cu aceasta am neglijat ceva?

— Eram încă la Roma cînd cei doi nepoți cardinali ai preasfinției sale se străduiau să aranjeze încununarea ca poet a lui Torquato Tasso, pe Capitoliu... în așa fel încît papa Clemente să așeze cununa de lauri pe fruntea lui Tasso. Cei de la Curie căutau un precedent. Cardinalii ar fi încuviințat încununarea, dar prelații, care îndrumă de fapt activitatea Curiei, au găsit că nu e potrivit ca papa să-și asume vreun rol în preamărirea unei persoane care a fost închisă laolaltă cu nebunii. Pro și contra... Poate că între timp cei doi cardinali Aldobrandini ar fi reușit să învingă obstrucția internă. Numai că pînă atunci sârmanul Torquato —, care după cum știu, a fost prietenul dumneavoastră, m-am întîlnit și eu de mai multe ori cu el... — a închis ochii pe vecie. De altfel cui ar fi împrumutat mai mare strălucire această ceremonie rară — celor care l-ar fi încununat... sau lui Tasso? Ce nevoie avea sârmanul poet să devină și *laureatus*? Toate acestea le spun, Don Carlo, *per analogiam*, pentru că a venit vorba despre chestiunea căpitaniei gărzii. E o cinste că *numele* dumneavoastră figurează pe lista rangurilor. Dă strălucire acestui corp de gardă — de altfel stupid, pur formal, dar care costă mulți bani. Acești gardiști uriași se îngrijesc însă de persoana lor, ca nu cumva să pățească ceva în timp ce mănincă de trei ori pe zi carne, iar caii lor ovăz. Dar dacă ar fi să fie vreun război nu ei sînt aceia pe care aș putea conta.

— Excelența Voastră îmi faceți o vizită prin locuință, nu-i așa ? Poate vă interesează tablourile și câteva instrumente muzicale... căci sînteți amator de artă.

— La Madrid sînteți cunoscut ca un membru ilustru al nobilimii napolitane filo-spaniole. La Despacho însemnările privitoare la dumneavoastră sînt ținute într-o arhivă separată, ceea ce constituie o apreciere deosebită și o distincție, mai ales de cînd Donna Leonora vă este soție. Trăiesc în Italia de aproape un deceniu și jumătate. Știu să cîntăresc lucrurile și la modul italian. Dumneavoastră sînteți cu totul altfel de om decît își închipuie cei de la curtea din Madrid. La noi... artistul are alt rang. E apreciat... dar cu greu dobîndește veșminte de cavaler, de cînd a trecut epoca trubadurilor. Ați trimis Majestății Sale un exemplar de onoare din vreuna din lucrările dumneavoastră ? Probabil că nici nu v-ați gîndit. Eu nu aș fi uitat, Don Carlo. Volumul ferrarez e frumos, dar tipograful nostru napolitan se pare că și-a dat și mai multă silință. A gravat în bronz madrigalurile dumneavoastră cu o mîndrie specific locală. Așadar *acesta* e atelierul... forul cel mai intim, simbolul creației ?

— Uneori merge greu. Depinde... de multe lucruri. Nu e ușor.

— Aveți nevoie de multă liniște, de singurătate. Multe lucruri vă pot deranja. De pildă o asemenea vizită ca a mea. Aș dori să pătrund în sufletul dumneavoastră. Vă gîndiți, nu-i așa, ce o fi vrînd acest spaniol ? De ce a venit să adulmece ? Că doar nu degeaba a pus piciorul în casa mea. Nu-i așa, Don Carlo ? Și eu așa aș gîndi dacă acasă... la Sevilla, m-ar vizita să zicem ministrul care se bucură de încrederea nețărmurită a Majestății Sale, în timp ce eu... știți și dumneavoastră că mă gîndesc la prințul de *Lerma*...

— Ce ar trebui să spun acum potrivit regulilor etichetei de la curte ? Vă rog să mă credeți... că nu mai lucram. Îmi face plăcere și mă onorează vizita Excelenței Voastre și vă rog... după plimbarea de dimineață să serviți o băutură răcoritoare...

— Mai bine să stăm de vorbă. Despre Tasso am pomenit. Știu că v-a fost prieten. Cele mai frumoase madrigaluri le-ați compus pe versurile lui Torquato. Tasso nu s-a preocupat prea mult de lucrurile pămîntești... în măsura în care acestea nu-l priveau pe el însuși. În schimb Campanella...

— Despre el este vorba... în sfîrșit ?

— L-am pomenit aproape întîmplător. Știm de altfel că această minte atotcuprinzătoare, care după părerea Sfîntului Oficiu e un suflet rătăcit, era un om umblat și în domeniul muzicii și că dumneavoastră... ați manifestat simpatie față de călugăr.

— Trebuie să-l reneg ?

— Mărturisesc că nu cunosc tezele lui Tommaso. Chiar și numai pentru faptul că atunci cînd s-a întocmit la cancelarie lista lucrărilor sale, s-a constatat că pentru a-i citi cărțile ar fi nevoie de cel puțin trei ani. Dar totuși știu cîte ceva despre el. Campanella a crescut în casa unor țărani săraci. Așa că îi cunoaște mai bine decît dumneavoastră sau decît mine. Îi cunoaște mai bine și pe cei puternici... din provincie, pe aristocrații napolitani. Campanella e un om ciudat. Pe de o parte critică aspru ocîrmuirea noastră, iar pe de altă parte susține că numai Monarhia Spaniolă e demnă de a fi puterea universală a lumii. Sînt convins că nu a scris asta din interes, ci așa credea. Vă rog să-mi treceți cu vederea că vă spun: la început am considerat ca un lucru ciudat, dar mai pe urmă am înțeles prietenia dumneavoastră, dacă mi-e îngăduit să mă exprim așa. Dumneavoastră ați vorbit altfel cu Tommaso decît cei din familiile Caracciolo și Carafa. Artistul îmbrățișează lumea întreagă, la fel și filozoful. Noi sîntem doar cavaleri ai cernelei.

— Am fost avertizat dintr-un anume loc... ca nici să nu mă interesez de Campanella. Unchiul meu, arhiepiscopul, s-a retras și el. *L-am scăpat* de rug și de laț, mi-a spus, mai mult să nu dorești. Vă spun sincer, că mai mult nici nu îndrăznesc. Dar pentru că Excelența Voastră a adus vorba despre el...

— Din cîte știu, dumneavoastră i-ați trimis cerneală, ulei pentru opaiț și cîte o cupă cu vin. Din păcate *cheile* nu sînt în mîna mea. Preasfinția sa e singurul care le poate răsuci în broască. Dar Tommaso e *mai tîndr* decît noi.

— Dacă aș putea face ceva pentru el... dar dacă mi-e îngăduit să întreb, Excelența Voastră de ce vă interesați de soarta lui?

— Ați auzit vreodată că vreunul dintre predecesorii mei și-ar fi pus piciorul în Spaccanapoli? Au cunoscut ei împrejurimile portului, au umblat ei prin ulițele de pe coasta dealului, în jurul grotelor? Nici unul! Eu nu o dată ies prin oraș. Credeți-mă că e foarte instructivă cîte o astfel de plimbare în haine travestite. A doua zi... mă credeți că merge mai bine dictarea, că sînt mai pline de vioiciune decretele pe care le emit? Uneori mai și ajut... Cîteodată îl iau cu mine și pe fiul meu Gaspar. Să vadă și el cîte ceva, ca atunci cînd va deveni mare... poate va ajunge și el ceva cu mila domnului.

— Mai dorește ceva viceregele?

— Cînd am fost la Madrid, Majestatea Sa — mă gîndesc la bătrînul rege răposat întru domnul — m-a copleșit cu grația sa, totuși numai stînd în picioare și cu capul descoperit a trebuit să dau seamă despre felul cu mi-am îndeplinit treburile...

— Dumneavoastră nu sînteți *grand*?

— Poate fiul meu... poate în persoana vreunuia dintre fiii mei să se împlinească dorința tatălui lor. Încă o întrebare... deși e necuviincioasă. Se vorbește că dumneavoastră vă place mai mult singurătatea decât viața agitată de la curte... Sînteți într-adevăr singur?... Cancelariei mele i se cere de la Roma părerea într-o anumită chestiune. Ați auzit și dumneavoastră ceva despre acest lucru de la arhiepiscop, poate că știți de unde bate vîntul. Deocamdată e doar o tatonare... Mi-ar părea extrem de rău dacă ar trebui să ne lipsim de Donna Leonora la curte...

— Potrivit scrisorilor pe care mi le-a trimis, sosirea sa e așteptată la sfîrșitul lunii viitoare.

— Așadar e vorba doar de obișnuita pălăvrăgeală lipsită de temeii.

— Sînt singur, Excelență!

— Chiar și atunci cînd...?

— Intotdeauna sînt singur, Don Enrique...

Pentru prima dată l-a numit pe numele de botez, ceea ce însemna că i se adresează aproape ca unui prieten. Acum nu viceregelui îi face confidențe. Se ridică, ia în mînă lăuta veche pe care a folosit-o și tatăl său. Acesta a fost primul instrument pe care l-a învățat de la un maestru. Chipul rigid, întunecat parcă, s-a transformat, ridurile apărute de timpuriu s-au netezit, undeva se ascundea un zîmbet reținut. Compoziția se ivește de undeva din adîncuri, zumzetul strunelor se contopește cu încetul în armonie, glasul împletește versuri, începe să cînte deodată un *recitativo* dintr-un fragment de melodramă...

— Această singurătate nimic nu o poate spulbera, Excelență. Simt că nu am nevoie de nimeni. Că nimeni nu are nevoie de mine. Oare se va întoarce Leonora? Sau curtea ducelui d'Este va cere în numele ei de la preasfinția sa separațiunea? Fiul meu Emanuele a plecat aprod la cardinalul Este fără să-și ia măcar rămas bun de la mine. Leonora mi-a scris că Alfonsino, celălalt fiu al meu, e din fire tare bolnăvicios. Ce mă înconjoară în Italia? De ce sînt poreclit prințul negru? Pe măsură ce trece timpul e și mai rău. Mi s-au împrăștiat și prietenii care laolaltă erau denumiți Academia Napolitană. A mai rămas doar Ettore... și din cînd în cînd Pomponio... Excelența Voastră ați venit la mine în vizită ca prieten. Acesta e atelierul. Dar și aici mă aflu singur...

— Ar trebui să călătoriți, Don Carlo. Ar trebui să vă duceți la Madrid... la *unica corte*, care acum nu e nici pe de parte atît de sumbră ca în ultimii ani ai marelui nostru rege Filip. Răsună din nou muzica... desigur nu în Escorial... Ați putea face o vizită în Țările de Jos spaniole, unde e patria Muzicii, unde se află marile școli din Brabant și Flandra... unde ați fi primit cu brațele deschise...

— Nu doresc să plec din Napoli. Sînt chemat, desigur, la Modena. Cumnatul meu, Don Cesare, mi-a trimis compozițiile lui Orazio Vecchi împreună cu invitația sa. Dar pot eu să călătoresc? Oriunde apar, parcă se îngrămădesc norii. Oare sînt compătimit ca sărmanul Tasso? Mi-era și mie teamă de el, oricît l-am iubit, cînd m-am pregătît să-l întîmpin: oare ce va face, oare ce fel de perdea va trage negura sufletului său în fața strălucirii minții sale? Oare ce anume îl va irita, ce anume îl va însenina pentru o clipă, pe cine va întîmpina cu plăcere, de cine se va teme... pe cine va urî? Să călătoresc prin Italia astfel, Excelență... ca prințul cel negru?

— Horoscopurile m-au prevenit să mă feresc de luna aceasta. Sînt semne rău prevestitoare. Poate că și dumneavoastră simțiți acest lucru, Don Carlo, și de aceea... vă sînt atît de întunecate vorbele și, vedeți, cît timp ați vorbit, poate nici nu v-ați dat seama că ați ciupit coardele instrumentului... Nu sînt competent să discut cu dumneavoastră despre muzică, dar ceea ce ați cîntat, ciupind coardele lăutei, e o compoziție gata formată. Cum poate vorbi cu atîta durere despre soarta sa cel de pe ale cărui degete... se revarsă în felul acesta armonia? Credeți că în alte părți nu sînt necazuri, că în viața noastră, a fiecăruia, nu sînt răscruci? Nu de aceea am venit ca să vă consolez, Don Carlo. Noi, spaniolii, nici nu ne prea pricepem la așa ceva. Dumneavoastră, italienii, sînteți mai voioși. Noi... obișnuim să ne pregătim mai cu sîrg și *mai devreme* pentru ultimul nostru drum. Văd din privirea dumneavoastră că ați dori să vă liniștesc. Nu se ascunde *totuși* ceva în spatele vizitei mele neașteptate în acest palat? În linii mari cunosc marea aristocrație napolitană. M-am întîlnit cu ea la baluri, la recepții, în parlament, la parada militară, la ceremoniile cucerice. Am cunoscut mulți bărbați remarcabili, care sînt stâlpi ai tronului Majestății Sale. Dar pe dumneavoastră nu vă pot înșira printre ceilalți numai pentru faptul că ședeți în banca prinților, numai pentru că în aceste luni unchiul dumneavoastră va fi sanctificat, numai pentru că soția dumneavoastră e sora unui principe domnitor. Vă rog să mă iertați, dar am urmărit cu mai multă atenție lăuta decît cuvintele pe care le-ați rostit. De parcă ați fi vorbit limbi diferite — dumneavoastră și instrumentul. Nu cred că vă pot ajuta, Don Carlo. Fiecare trebuie să se vindece singur. Viceregele e neputincios... Aparent, puterea e în mîna mea, dar trebuie să dau seama de fiecare scud, la Madrid sînt pîndit și eu de mărunții vistiernici. Pot să vă mărturisesc Don Carlo, că acasă treburile nu-mi stau prea bine. Se spune că sînt prea îngăduitor față de poporul napolitan. M-au acuzat de acest lucru chiar și unii dintre neamurile dumneavoastră. Credeți-mă că la Madrid am o faimă aproape ca a lui... Campanella. De ce am regle-

mentat robotul, de ce am micșorat impozitul pe ogradă al țăranilor, de ce am îngăduit dreptul de judecată al seniorilor asupra iobagilor și dijmașilor lor. *Gutta cavat lapidem*. Atîta timp cît pot trimite bani la Madrid, sînt mai tare decît dușmanii mei. Dar dacă va vani un an secetos... dacă pirații vor captura o corabie plină cu comori sau dacă va izbucni ciuma, fără să mai vorbesc de faptul că se ia în nume de rău orice răzmeriță locală — *picătura va scobi piatra*, Don Carlo. Mă vor concedia, cum pînă la urmă e concediat fiecare vicerege. Fericiți sînt cei care nu mai apucă acest lucru. Dar eu am copii minori. Trebuie să mă îngrijesc de soarta lor. Și dumneavoastră la fel. Trăiți astfel, Don Carlo. Nu vă mai temeți de nimeni. Nu vă mai temeți... dacă mi-e îngăduit să vă spun... *nici de dumneavoastră înșivă*.

— Pot să vă conduc acasă... cu caleașca?

— Am venit pe jos. Mă așteaptă diacul. Tot așa mă voi întoarce. Dacă Donna Leonora va veni totuși la Napoli — palatul viceregelui va fi oricînd deschis pentru domniile voastre.

— Ați avea vreo dorință... Don Enrique?

— Cînd am venit am auzit afară, la ușă, cum ia ființă compoziția. Vă rog să-mi cîntați ceva... ceva care, ca să spun așa, e gata. Cunosce și frumusețea vocii dumneavoastră.

Va cînta la cembalo. Fără cuvinte. Va fi o improvizație sau evocarea unei imagini trecute? Nici urmă nu mai e din cacofonia care l-a surprins azi pe vizitator. Pe clape aleargă mîini de maestru. Instrumentul, mai mare decît cel obișnuit, umple cu sunetul său metalic camera boltită, din ale cărei colțuri parcă s-ar auzi ecoul argintiu al strunelor. Fugile se înalță în slăvi și recad ca niște picături. Nu se aud cuvinte care să destrame glasul instrumentului. Așa o fi șezut și la Ferrara, ore de-a rîndul, singur, în camera de muzică a principelui, lîngă archicembalo, fără să cînte, uitînd de sine în muzica cu sunet argintiu. Chipul nu i se vede, doar privirea sa străfulgeră cîteodată în lături pentru o clipă, întunecată. Totul devine mai molatic, afară s-au lăsat nori de ploaie, ar trebui să se aprindă lumînările pentru a putea citi partitura. Dar cele două mîini lungi, albe, parcă ar făuri orbește, ore întregi, perfecta armonie. Nu se opresc, nu se odihnesc, nu se poticnesc. Ești obosit? — îl întreabă privirea, iar cel care cîntă la cembalo simte că pata neagră din colț îi urmărește cu atenție încordată, nemișcat, fiecare mișcare a sa, aude cum i se accelerează respirația... pe măsură ce ritmul devine tot mai rapid. Și așa cum au început, așa se opresc și se lasă în jos cele două mîini lungi, albe...

Trebuie să iasă în ploaia mărunță, în urma sa vine diacul. Așa a petrecut o dimineață la Napoli viceregele travestit...

Ceremonia dura de acum de ore întregi. Flăcările a mii de lumînări alcătuiau fluvii de lumină aurie în uriașul spațiu al bisericii San Pietro. Pe terenul din fața ei, unde a reușit să obțină și poporul Romei un loc în picioare, se formaseră străzi și piețe. Capelele erau pline de preoți, călugări, călugărițe, pe un podium separat ședeau personalitățile de vază ale Statului Papal, pe un altul — ambasadorii de pe lângă Sfântul Scaun. Corul Sixtinei — cu efectivul său complet și întărit — începuse să cînte cunoscutul *Te Deum*.

Au venit cardinalii spanioli și ambasadorii, atît ai regelui preacrestin, cît și ai celui preacatolic, care de fapt au fost convocați la o sărbătoare *italiană* și, după cum rezultă din invitațiile pe care le-au primit, Sfântul Părinte a dorit ca ei să fie martori la triumful italienilor fărîmițați, cînd Carlo Borromeo, fostul arhiepiscop de Milano, va fi înălțat în galeria sfinților Bisericii.

Prelații și rezidenții țărilor italiene luaseră loc, cuprinși întrucîtva și ei de marea strălucire și înfrățiți : Urbino și Genova, Parma și Siena, Torino și Palermo. Veșmîntul și dialectul lor poate că se deosebeau, dar nordici și sudici simțeau deopotrivă că acum, pentru o oră, au ajuns într-o strălucitoare aureolă italienească, pe care numai San Pietro e în stare să o radieze pe limba recunoștinței și a preamăririi. Cardinalii italieni ședeau în mantiile lor de hermelină de parcă ar fi fost senatorii Romei care ocîrmuiește lumea. Borromeo nu era o noțiune abstractă, un fost credincios martirizat acum o mie de ani. Prelații aflați în puterea vîrstei își mai aminteau de el de pe vremea cînd trăise, fusese o prezență umană, vorbiseră cu el, îi putuseră asculta predicile în Domul din Milano. Erau și din aceia care, pe vremea cînd au fost clerici, au luat parte la acea procesiune care, după ce a luat sfîrșit marea epidemie de ciumă, a pornit în semn de recunoștință de la catedrală pînă la basilica Sfîntului Ambrozie. Zi de zi a exersat cardinalul Carlo pentru a putea căra uriașul crucifix pe care l-a purtat, desculț, în fruntea procesiunii. Borromeo a fost un om viu, de-al lor, din Italia. Despre el au circulat istorioare și anecdote pline de haz, care nu putuseră deveni încă legende. Parcă ieri a fost cînd l-a pus la punct pe guvernatorul spaniol și a îndrăznit să-l citeze pe înaintașul său Ambrozie, care l-a exclus din biserică sa pe imperatorul sîngeros. Evocau amintirea lui Borromeo, care nu a vrut să devină papă.

Erau vlăstari ai unor familii italiene, țineau rudenia cu Sfîntul și nu putea fi cînsie mai mare pentru ei ca aceea de a șede în băncile

membrilor de familie, în ordinea descendenței cercetate de Curie. Primele locuri li se cuveneau celor din familia Borromeo și înaintea tuturor lui Federico, continuatorul operei lui Carlo, azi arhiepiscop de Milano și mecena. După familia propriu-zisă, primul care ședea îmbrăcat în sărbătoreștile sale veșminte spaniole era prințul Venosei, întrucât mama lui a fost sora lui Carlo. Așa că toți ochii se îndreptau asupra prințului cu ținută țeapănă, cu chip ciudat, care vădea în trăsăturile sale câte ceva din moștenirea unchiului canonizat. Cei care l-au cunoscut pe cardinal au putut remarca la Gesualdo forma capului, privirea strălucitoare și catifelată ce se ivea din globurile ochilor ceva mai bulbucați decât ar fi fost normal.

Cînd a fost să se alcătuiască programul muzical al ceremoniei de sanctificare, masa lui Frescobaldi, care devenise în scurt timp prim organist la San Pietro, a fost inundată de partituri. A trebuit să adune materialul muzical al unor îndelungate ore, să se adîncească în operele literaturii respective. Cel care nu mai luase parte la o canonizare de asemenea însemnătate nici nu putea să-și dea seama de importanța fiecărui amănunt. Trei prelați ai Curiei, care erau cei mai umblați în domeniul muzicii bisericești, au supus criticii fiecare lucrare înaintată. Carlo Borromeo a susținut Sinodul din Trident ca un adevărat Atlas, și-a dedicat întreaga viață succesului acțiunii de reînnoire, care lupta împotriva protestanților prin purificarea moravurilor și greutatea dogmelor, și care, totodată, se întărea și devenea ea însăși mai profundă. Așa s-a procedat, în spiritul Sfîntului Carlo, cînd au fost supuse unor cercetări minuțioase desfășurarea întregului ritual, discursurile ce se vor rosti și sinteza procesului de canonizare, iar toate aceste cercetări au fost extinse și asupra activității muzicienilor : nu se permite nici o abatere de la ceea ce Sinodul din Trident a ținut să dea ca exemplu de urmat tuturor comunităților.

Frescobaldi a răsfoit cartea lui Gesualdo *Sacrae Cantiones*. Cucer-nicele cîntece cu text latin fuseseră pregătite pentru tipar de Pomponio Nenna. Printre ele se aflau motete pe cinci voci, responsorii pe șase voci și, în sfîrșit, un singur motet compus pe șapte voci. Materialul era bogat. *Psalmii*, *Cîntarea Cîntărilor* l-au inspirat pe compozitor la fel ca și Tasso sau Guarini în cazul madrigalelor lumești. Cromatismul era și aici exagerat. Se întîlneau contraste uriașe, imagini muzicale realizate într-un stil pe care Nenna l-a denumit „armonie cromatică“.

Cei trei cenzori au cedat doar într-un singur punct de la Tridentinum : se poate presupune că Borromeo, acolo sus, în gloria sfinților, va privi cu plăcere dacă domnul va fi lăudat și cu compozițiile rudei sale dragi. Atîta nepotism suportă sanotificarea ! Au aprobat ca în programul muzical să fie incluse și trei motete ale lui Gesualdo. Dîri-

jorul îi poate învăța pe cîntăreți. Preludiul de orgă va trebui să semnaleze că cele trei lucrări ale compozitorului vor fi cîntate ca semn de omagiu față de sfînt, că ele se deosebesc de celelalte cîntece prin efectele lor mai pasionate, mai dureroase și mai surprinzătoare. Atîta concesiune va admite și preasfinția sa, care nu prea era prieten al muzicii laice.

Girolamo Frescobaldi a fost cel care le-a ales. Trei motete au fost reținute: „*Peccantem me quotidie*“, „*Heu mihi, Domine, quia peccavi nimis in vita mea*“ și „*Exaudi, Deus, deprecationem meam*“.

Girolamo Frescobaldi începuse să fredoneze încet partitura tenorului. După aceea spuse, aproape pierdut, conducătorului de cor :

— În ele se repetă mereu „peccavi“, suferința, conștiința păcatului, a vinovăției. Este și asta un frumos sentiment creștinesc, dar cînd ceremonia se desfășoară sub semnul *Te Deumului*, muzica suferinței contrastează, de parcă s-ar autoflagela un penitent de odinioară...

— Ești tînăr, Girolamo, încă nu ai suferit. Sper că motetele o să fie bine primite de cîntăreți. Reprezintă ceva nou! Cu siguranță că n-ai fi fost aprobate dacă nu ar fi compozițiile lui Venosa. Îți doresc ca din atelierul tău să nu iasă niciodată asemenea lucrări dureroase.

Gesualdo ședea în mijlocul membrilor familiei, singurul napolitan printre aristocrații lombarzi și romani, cu gulerul spaniolesc apretat, cu ordinul regelui preacatolic, cu chipul îmbătrînit devreme, cu ochii plini de suferință. Aristocrații se salutau cu cîte o străfulgerare a ochilor, cunoscuții cu cîte un zîmbet fugar. Au trebuit să-și ocupe locurile cu o oră înainte de începerea ceremoniei, apoi din depărtare, ca și cum ar fi fost un bocănit surd, se repeta și se întărea tot mai mult un zgomot : alebardele mercenarilor elvețieni din garda papală bocăneau pe lespezile de marmură, apoi se ivi parcă plutind deasupra mulțimii muritorilor, purtat în lectică, împărțind binecuvîntarea, Sfîntul Părinte Paul al V-lea.

În rîndul cardinalilor Gesualdo zărește două figuri ale unei lumi apuse : cei doi nepoți ai papei Clemente în mijlocul nepoților noului papă. Pietro Aldobrandini trimite un zîmbet amabil spre Gesualdo. Parcă acesta ar fi singurul chip care se bucură într-adevăr că îl revede după atîția ani, își amintește de simpozionul cînd, în fața frescii *Nunta Aldobrandini*, Tasso îl îmbrățișase pe Venosa.

Cei din Roma se obișnuiseră cu ceremoniile fastuoase, dar chiar și într-o îndelungată viață de om rar se ivește prilejul ca un vestit italian să fie sanctificat. După o îmbelșugată gustare de dimineată, toți au venit îmbrăcați în veșminte mai călduroase să participe la ceremonia ce va dura trei ore. La fel se pregătiră pentru turul de forță și cîntăreții corului papal. Va fi nevoie de întreaga lor putere de voință ca ochii să nu li se închidă nici o clipă în iureșul cîntecelor ce se vor

succeda, ca sufletul să nu dormiteze plutind pe aripile extazului. Dar maestrul de ceremonii al Sfântului Părinte urmăresc atenți băncile. Evlavie trebuie să fie prezentă pe toate chipurile de parcă sufletul ar trebui să facă față încercării extazului. Cântecul nu e o simplă delectare: dizolvă puhoiul cuvintelor ceremonioase, umple spațiul cu farmecul evlaviei ce nu poate fi exprimată în cuvinte.

„*Peccantem me quotidie*“.

Probabil că trebuie să-i mulțumească lui Frescobaldi, pe care l-a cunoscut la Ferrara pe când era încă un mic corist, că în programul muzical (pe care înainte de ceremonie l-a primit fiecare prelat și fiecare invitat) figurează și cele trei motete ale sale, indicându-se alături și numele compozitorului. Privirea rigidă devine mai vie, Gesualdo simte că a ajuns în centrul atenției. În băncile doamnelor încep să se agite evantaiile, se pun jos cărțile de rugăciuni, sînt ascultate cu o atenție deosebită motetele gesualdiene, care altfel s-ar fi pierdut în oceanul producției muzicale ce va dura mai multe ore. Cîți se gîndesc acum la cei din familiile Avalos și Carafa, la cumnatul principelui Modenei, la eroul birfelor, la Gesualdo, care (potrivit zvonurilor napolitane) trăiește în cetatea sa întunecată de parcă s-ar căi continuu în fața tribunalului propriului său suflet? Are chipul unui om neliniștit, e palid, pare firav, de parcă i-ar fi fost groază toată viața de arme. Acesta e acel Don Carlo, în al cărui motet căința se tînguie cu o forță elementară: *Am păcătuit în fiecare zi, doamne*. Cei inițiați în lumea misterioasă a aristocraților șoptesc către vecinii lor: ochii i s-au umplut de lacrimi! Ochii i s-au umplut într-adevăr de lacrimi, cînd sufletul i se dezvăluie în toată goliciunea sa în fața tuturor, sub forma fugilor, *senza preparazione*, de pe buzele acestui cor minunat. Cînd a scris motetul, în ce zi, ce s-a întîmplat în noaptea aceea, de ce s-a născut așa și de ce apar variantele lui „*peccatum*“ în toate lucrările din *Sacrae Cantiones*? De ce apare autochinuitorul *peccavi*, parafraza muzicală a mărturisirii vinovăției? Răsună corul, mai cîntă apoi încă două lucrări de ale lui Gesualdo. În San Pietro nu se poate aplauda, dar atmosfera devine tot mai încinsă, din minute pline de dogoare ia naștere șiragul unui sfert de oră în timpul cît corul răsună cu avîntul tînărului dirijor.

Carlo Borromeo a ajuns în rîndul sfinților bisericii. În biserica din Gesualdo, cei care vor voi să se roage lui vor putea să ceară oficierea unei liturghii în ziua de patru noiembrie a fiecărui an sub tabloul în care palidul preot ascetic privește cu chipul cuprins de extaz marele mister, iar cu brațul său îl cuprinde pe după umăr pe Carlo, băiatul de cincisprezece ani, care stă în genunchi.

Parcă ar fi și el eroul zilei, primește felicitările afară în Piazza. Stă cu capul descoperit, penajul pălăriei sale mătură uriașele dale de

piatră. Îl așteaptă pe Frescobaldi, ca să-și ia rămas bun de la el, când tânărul maestro va ieși din San Pietro însoțit de muzicanții și cîntăreții săi.

— Aceasta a fost cea mai frumoasă zi din viața mea, Girolamo!

59

Atîta timp cît Alfonsino a trăit, Leonora nu a vrut să slăbească ordinea creștinească a căsătoriei. Băiatul e al tatălui și Leonora nu putea să renunțe la acest băiețel palid, care de mic copil parcă era sortit să piară de timpuriu. Drumul de la Modena înapoi la Napoli a fost mai greu decît prima călătorie, cînd tînăra nevastă purta încă fătul sub inimă. Procesul intern al reîntoarcerii acasă l-a determinat unica scrisoare a lui Carlo. „Aștept cu dragoste întoarcerea ta“. A fost o formulă gentilă, care a plăcut celor din Modena. Frații puteau să-și spună că nu-i încă pierdut nimic la Napoli. Alessandro s-a dus la ședința Sfîntului Colegiu. Numai Leonora știa că de aceea și-a întrerupt vizita la Modena pentru a nu fi nevoit să-i dea răspuns dacă să se întoarcă sau nu la Gesualdo.

În cei doi ani cît a stat la Modena, Leonora a putut cunoaște problemele lumii sau cel puțin ale Italiei. În țărișoara lui Cesare se restabilise ordinea, asupra acestei provincii nu și-a formulat pretenții nici o mare putere. Înconjurat de Statul Papal, Toscana și Parma, ducatul putea trăi încă din amintirile ferrareze. Cînd l-a primit pe Alessandro, Sfîntul Părinte i-a comunicat că n-ar refuza să-i acorde fratelui său un ajutor modest. A predat Ferrara fără luptă, încît oștile papale au putut evita vărsarea de sînge în Italia. A mai învățat și Cesare cîte ceva, s-a obișnuit cu schimbările formelor vieții de stat și cît timp au trăit consilierii lui Alfonso și-a însușit de la ei, în felul său șovăielnic, meditativ, bazele guvernării. Cînd a început să se construiască noul palat, noul principe se bucura de viață în soarele primăvăratic. Pe cerul țărișoarei sale nu vedea în acel moment nici un fel de nori de furtună.

Așa pornise Leonora în cea de a doua sa călătorie. De data aceasta, Fontanelli nu a putut-o conduce decît pînă la Roma. Contele făcea parte din anturajul lui Alessandro și funcția pe care o avea îl chema acolo unde își avea curtea patronul său, de cele mai multe ori la Villa d'Este, în minunatul palat din Tivoli. Adevăratul său scop, Fontanelli îl ținea în secret, dar prelații bănuitori ai Curiei și-au dat seama că domnul din Reggio, care ajunsese să se descurce în hățișu-

rile Curiei, vîna pălăria de cardinal. Nu renunțase la burlăcie, la Roma dădea dovadă de o atitudine cuvioasă, lăsa să se înțeleagă că s-a plictisit de deșertăciunile lumești. Se străduia să semene și prin îmbrăcăminte cu „gentilomii” de la Curie, care nu o dată renunțau la rangurile lor lumești și se aranjau în funcții bisericești. Originea, experiența, velleitățile sale diplomatice, priceperea sa în chestiunile de artă îl făceau pe Fontanelli apt pentru a putea deveni un membru util al Sfîntului Colegiu. Era potrivit și ca vîrstă pentru obținerea acestei înalte demnități. Și totuși Fontanelli nu avea o situație bună la Curie. Toți îl agreau, cîte o seară pe care eminentele lor o puteau petrece în compania domnului din Reggio făcea mai mult decît cel mai bun raport al unui spion, știa de toate, știa totul despre toți, dar tipul acesta de cardinal nu era agreat la Vatican. Fontanelli nu poseda avere, nu avea faima că în tinerețe ar fi fost un suflet cucernic, pînă și stilul zglobiu al versurilor și madrigalurilor sale a fost adus în discuție de cardinalii care se plimbau pe vestitele coridoare ale Vaticanului și cîntăreau șansele lui Fontanelli. Cînd Alessandro a fost întrebat dacă i-ar face plăcere ca la ședințele de consistoriu să-l vadă șezînd alături de el pe secretarul său din totdeauna, a zîmbit doar. N-a făcut nici un pas în favoarea lui Fontanelli, dar nici nu ridica piedici în calea realizării planurilor sale. Știa bine că adeptul și prietenul său se luptă de ani de zile cu boala sa chinuitoare, care îl apucă nopțile, cînd o tuse înăbușitoare îi taie respirația, și că această boală, pe care medicul, folosind un termen grecesc, a denumit-o astmă, se agravează. Aceasta era o luare la întrecere cu soarta : ce vine mai repede — moartea sau pălăria de cardinal ?

Leonora auzise vești proaste despre drumul ce ducea de la Roma la Napoli. Urmașii lui Marco Sciarra, ai fostului rege al munților, periclitaau integritatea călătorilor. Leonora nu avea destui bani pentru a angaja o suită corespunzătoare de oameni înarmați care să-i asigure călătoria împotriva oricărui atac. Așa că la Civitavecchia (unde cardinalul Alessandro, care venea de la Roma, s-a grăbit să o ajungă din urmă pe sora sa), s-a îmbarcat pe o corabie siciliană, care avea douăsprezece tunuri și care se ducea aproape goală să se încarce la Napoli. Furtunile de toamnă trecuseră și poate că în aerul proaspăt de mare băiețelul palid își va mai reveni.

Călătoreau cu corabia pe Marea Mediteraniană. Nu se îndepărtară prea mult de țărîm, căci nava siciliană nu dorea să intre în luptă nici cu francezii și nici cu piratii. Marinarul care veghea în coșul din vîrfurile catargului ar fi semnalat imediat dacă la marginea orizontului s-ar fi ivit vreo flotilă străină sau dacă silueta și pînzele corăbiei care se ivea în zare ar fi dat de bănuiră că se apropie un vas pirateresc. În astfel de cazuri s-ar fi grăbit cu toate pînzele desfăcute spre țărîmul

salvator. În timpul zilei băieţaşul stătea culcat afară pe puntea corăbiei, Leonora îi găsisese un colţişor ferit, de unde privea jocul valurilor. Această călătorie va constitui o perioadă liniştită a vieţii sale. Vîntul uneori se domolea, şi căpitanul, priceput în ştiinţa navigaţiei, se străduia să prindă în pînzele corăbiei sale adierile uşoare. În astfel de cazuri călătorilor le părea rău că nu s-au îmbarcat pe o galeră, unde vîslaşii sînt puşi să muncească ori de cîte ori nu se iscă vînturile din gîtlejul lui Aeolus.

Lîngă Leonora nu se afla nimeni care să fi dat o anumită direcţie gîndurilor sale. Nu a însoţit-o nici prietena sa Lucrezia. Îşi aminti zîmbetul îndurerat al lui Alessandro cînd şi-au luat rămas bun la Civitavecchia, înainte de îmbarcare, cînd s-au plimbat în sus şi în jos pe chei, aşteptînd vînt prielnic pentru a putea ieşi în larg. Aceste clipe liniştite parcă i-ar fi fost dăruite de graţia neaşteptată a soartei. Ochii lui Alessandro erau ochii tatălui lor. Capul prelung, pielea palidă erau ale femeii necunoscute, despre care se vorbea în şoaptă pe vremea copilăriei sale. Fusese amanta vicontelui, iar după moartea mamei Leonorei a devenit soţia tatălui ei. Alessandro îi era în acelaşi timp şi frate, dar şi străin. Vocea mlădioasă, frumuseţea modulaţiilor, sonoritatea toscană a glasului său le moştenise de la mama lui, de la acea femeie străină. Şi de ce Leonorei îi plăceau mai mult acestea decît linia gurii lui Cesare, specifică familiei Este, cu buza de jos mai răsfîrîntă, trăsătură adusă în familie de o străbunică din dinastia Habsburgilor ?

— Voi doi — spusese Alessandro arătînd spre ea şi spre băieţel — îmi sînteţi cei mai dragi.

Chipul lui Alfonsino era ca de alabastru, brăzdat de vinişoare albastrii. Şi Leonora ştia că Alessandro nu din cauza lui Alfonsino se plimba cu o figură atît de îngrijorată, ci mai degrabă datorită faptului că pînzele corăbiei îi răpeau în curînd tot ce avea mai scump pe lume.

— Această clipă nu există acum, Leonora. Parcă ne-am vorbi în vis şi în vis omul nu păcătuieşte. Am trecut de floarea vîrstei. Dacă ai fi fost liberă şi aş fi fost şi eu liber — noi doi tot nu ne-am fi putut uni... De parcă aş fi fost blestemat în clipa în care m-am născut...

— De ce trebuie să-mi spui toate acestea azi, Alessandro ?

— O ştii şi tu... Nu am fi putut vorbi despre asta dacă somnolenţa lui Neptun nu ne-ar fi dăruit aceste clipe neaşteptate. De cîte ori nu mi-am întins mîna a binecuvîntare, cît de banal mi-a devenit acest gest ! Dacă n-ar fi aşa, te-aş binecuvînta. Un madrigal de-al meu începe astfel : „De ţi-aş putea oferi, drept pavază, întreaga-mi viaţă”. Pentru că numai în madrigal mă mai pot ascunde de remuşcările care sînt mai chinuitoare decît orice. N-am făptuit nici un păcat, dar nu există penitenţă nici măcar pentru atîta lucru. Nu ţi-am vrut răul, îmi înăbuş dorinţa, îmi înfrînez pînă şi gîndurile. Madrigalul... ? Oare se

poate compune madrigal pe versuri lipsite de iubire ? Dar cine mai e atent la text, cînd aude muzica ? De ce compune altfel Carlo, potrivit cu starea sa sufletească ? De ce trebuie să treacă peste toate cu roata plină de cuie a suferinței, martiriului, chinului, cînd vorbește despre dorință, inimă, iubire ? Cunoști măcar un singur *canzone* din creația lui Gësualdo, care să se prezinte vesel, plin de raze de soare în fața Universului ? E sumbru și sfișietor chiar și atunci cînd vorbește despre păstori și nimfe. Cînd mă gîndesc cît de fericit ar putea fi Carlo... că ești a lui, că te poate îmbrățișa, potrivit tuturor legilor... și acest om stă acolo însingurat, în camera întunecoasă, și se luptă cu propria sa umbră. Iar tu te întorci la el, Leonora. De ce trebuie să parcurgi din nou drumul ce duce la Napoli ? De ce ? ...

— Nu vreau să te fac să suferi, Sandro, dar copilul trebuie să se afle lîngă tatăl său... Îți mulțumesc că l-ai luat la tine pe cel mai mare. Ai grijă de el... Poate îi trece ura... tot ceea ce au educat în el cei din familia Carafa. Cît de ușor e să urăști pe cineva ! Oare eu îl urăsc pe Carlo, care mi-a stricat viața ? ...

Un fluerat prelung i-a chemat înapoi pe cei care se îndepărtaseră în plimbarea lor. Stăpînul corăbiei, care stătuse pe chei, își desfăcu brațele și cuprinse parcă vîntul ce începuse să sufle dinspre nord. Încă un minut și trebuie să încheie această zi ce nu va mai reveni niciodată. Peste un minut nu au mai fost decît gesturi, brațele desfăcute ale cardinalului, bereta sa purpurie pe care a zărit-o încă mult timp ca un punct roșu învăluit în umbrele albastrii ale amurgului ce se lăsa încetișor. „Te-am iubit nespus de mult“. Catargul se mișcase puțin în timp ce s-au cățărat pe el în viteză marinarii. De-a lungul covertei se întinseseră parapete de frînghie. De acum totul a fost doar un ceremonial sărbătoresc de rămas bun. „Te-am iubit întotdeauna, Alessandro“. Își înclinase capul, cu chipul împietrit, așa cum îi cerea rangul, și a pornit temătoare să urce scîndurile ce se mișcau sub pașii ei : trecu peste adîncuri ca un om solitar. Apoi pata de purpură s-a pierdut în zare, printre albastre vînturi...

Acum corabia înaintează printre pescăruși și delfini. Leonora privește în jos, spre apă. E ca o poveste verde nesfîrșită. N-are început, vîntul ușor îi încrețește suprafața, o spumă argintie se înalță pe creasta valului. Veșnică poveste... Își ridică mîna. Nu binecuvîntează, nu se roagă. De ce Neptun nu s-a îndurat mai repede și nu a trimis vînt mai puternic peste valuri, ca să nu fi existat acest dialog de amurg decît în gîndurile sale, în ungherul tainic al dorințelor sale nemărturisite ?! Amîndoi și-au ușurat sufletele. Într-adevăr nu există motiv pentru penitență. Sandro și-a înscris mărturisirea pe oglinda apei, pe valurile mării și Leonora zîmbește de parcă ar zăvorî în sipetul cel mai tainic

al ființei sale... cuvintele ce au fost doar visate... Se ridică, face câțiva pași pe punte. Ultimele raze de soare ajung doar pieziș la băietelul palid, care doarme mult, mult de tot...

Cînd corabia a ajuns în dreptul portului napolitan, vedeta pilotului a trecut în fața navei. Pe măsură ce se apropiau, se putea vedea și cu ochiul liber că în portul napolitan se petrece o scenă neobișnuită. În golf erau ancorate trei galere spaniole. Din coșul de pe catargul corăbiei se putea vedea doar atît că în Piazza mișună soldați ce par niște furnici. Pînă la urmă pilotul a strigat în sus spre corabie marea nou-tate : Azi se îmbarcă viceregele. A fost rechemat.

Pe măsură ce se apropiau de țărmul Parthenopei, în mintea Leonorei reînviau tot mai mult amintirile napolitane, pe care le alungase cu dinadinsul timp de luni de zile ; trăise în lumea ei de fată și se obișnuise la Modena. Și acum, deodată, o asaltează imaginile napolitane : lumea de necuprins a portului, cu mulțimea ei tălăzuitoare, lumina orbitoare, cheiurile, hamalii goi pînă la brîu, robii mînați pe galere, o mulțime de soldați spanioli, munți de fructe, muște, murdărie. Și în timp ce vedeta-pilot l-a îndreptat pe cîrmaciul corăbiei să o ia într-o parte, se putea vedea acest tablou neobișnuit de viu, de parcă acum ar fi fost pictat de un penel uriaș muiat în purpură. Peste tot, pe cheiuri, erau așternute covoare de purpură, iar galera din mijloc era pavoazăată cu drapele. De cele două părți ale probei ce îl reprezenta pe Sfîntul Gheorghe, ațirnau de asemenea covoare purpurii, ca atunci cînd pe vas călătorește amiralul sau vreun membru al familiei regale. Toate navele ce soseau în port erau conduse mai încolo, ca nimic să nu tulbure operațiunea solemnă a ridicării ancorei. Leonora socotise că va ajunge acasă încă înainte de masă, că debarcarea va avea loc în primele ore ale dimineții și că Alfonsino va putea primi imediat lapte proaspăt și fructe. Toate ambarcațiunile erau dirijate însă mai la o parte, de-a lungul și de-a latul portului circulau vedete spaniole înșesate cu soldați.

Începură să bată clopotele. Catedrala dădu semnalul și după ea se luară toate cele o sută de biserici din Napoli. Și pe măsură ce dangătul clopotelor devenea tot mai puternic, se amestecă în el concertul tunurilor — mai întîi din fortăreața Sant'Elmo, apoi din Castel Nuovo și în sfîrșit din Castel dell'Ovo, ce ieșea ca un cot spre mare. Salvele de tun și fumul cu miros de pucioasă ce se așternu cu repezi-ciune asupra orașului parcă ar fi avertizat că aceste tunuri (care acum trag doar salve de onoare și flacăra răbufnește doar goală din gurile lor) ar putea la un moment dat să distrugă întregul oraș imens. Bate-riile, pozițiile de tragere sînt în așa fel amplasate, încît într-o singură

oră pot transforma Parthenope într-un morman de ruine fumegînde. Ceremonia de rămas bun a lui Olivares constituia în același timp și un avertisment!

De pe puntea corăbiei, ca dintr-o lojă, se putea vedea întregul ceremonial de adio. Nu puteau vorbi cu nimeni, era interzis ca oricine să debarce pînă cînd nu au fost îndeplinite formalitățile portuare, nu a fost cercetată nava dacă nu cumva se află vreun bolnav de ciumă pe ea, căci atunci vasul trebuia scos din port și pe catarg se înălța steagul galben. Leonora nu primise nici o veste premergătoare despre ceremonia ce se desfășura sub ochii ei, nimeni nu auzise nici la Roma, nici pe drum, că Olivares, care era în sensul strict al cuvîntului loctiitorul Majestății Sale, părăsește pe neașteptate Napoli. Deosebirea dintre un rege și un vicerege în astfel de clipe se vădea în toată realitatea ei. Omnipotentul senior aflat în vîrful piramidei se transforma într-un simplu consilier rechemat, care va trebui să dea seamă de tot ceea ce a făcut sau a neglijat să facă în timpul cît a ocupat tronul de vicerege.

Cel care — ca și Leonora — s-a obișnuit încă de pe vremea copilăriei cu serbările de la curte, cu procesiunile festive, cu parăzile ce constituiau acte de stat, a observat din salvele de tun și din felul cum erau așternute covoarele de purpură, că ceva nu era în regulă în jurul plecării lui Olivares. Lipseau tribuna festivă, defilarea seniorilor călări, îmbrăcați în veșminte de gală, însoțiți de vasali și de scutieri. Nu era prezentă nici o damă, deși așa s-ar fi cuvenit, întrucît Olivares părăsea Italia împreună cu familia sa. Lipseau și florile, erau puține steaguri. Nici soldații și nici defilarea lor nu aveau aspectul că s-ar fi pregătit doar pentru paradă. Nu se vedeau nicăieri călăreții uriași ai gărzii, pe caii lor albi și negri (Don Carlo era căpitanul de onoare al acestor călăreți), care să fi dat un cadru pitoresc serbării. Erau înșiruiți doar pedestrașii spanioli ce făceau parte din faimoasele *tercio*, muschetarii purtau la briu fitilele aprinse, era de ajuns o singură comandă că s-ar fi și ivit furcile de susținere, iar din armele de foc cu țevile lungi și gurile largi moartea bine țintită ar fi cosit imediat pe o distanță de patru-cinci sute de pași. De ce această pregătire de luptă, aceste salve de tun aproape amenințătoare, cînd își ia rămas bun loctiitorul Regelui Catolic? De ce?... se întreba Leonora, dar Fontanelli nu se afla lîngă ea ca să-i poată da răspunsul.

Pînă atunci însă căpitanul a aflat cîte ceva de la pilot, așa cum obișnuiesc oamenii din port să se informeze unii pe alții despre asemenea schimbări survenite la curte.

— Se spune că excelenței sale nu i s-a dat nici măcar o săptămîină pentru a se întoarce acasă. Porunca a venit pe neașteptate. Aceasta înseamnă că la Madrid nu au fost mulțumiți de el.

— De ce?

— Puternicii zilei l-au săpat pe Olivares la Madrid pentru că aici le-a luat partea celor care plătesc impozitele. Le-a luat partea și celor care nu plătesc, pentru că nu au de unde. În schimb nu s-a avut bine cu aristocrații. *Ecco*.

De pe corabie au coborât pe vedetă, cu frînghiile, un butoiș cu vin. Între napolitani și sicilienii cuvintele aleargă cu familiaritate de pe o punte pe alta.

— De ce sînt atîția soldați ?

— De alaltăieri se aud multe împușcături. Nu se poate ști cîți au acasă arme. Sînt mulți veterani... Îți mai aduci aminte de ologi... ? Se învolburase și atunci întregul Napoli...

— Spaccanapoli ?

— Pe Olivares îl cunoșteau pînă și precupețele. Numai el credea că nu se știe cine e cel care trece peste tot și observă totul. Probabil că aici o să fie trimis ca vicerege vreun cardinal sau vreun soldățoi. O să fie din ce în ce mai rău... Sub domnia lui Olivares nimeni nu a plătit impozit dublu.

— Ce a fost ieri pe aici ?

— Oamenii... se aflau pe străzi de două zile. Soldații nu îndrăzneau să iasă în oraș. Aici orice prilej e bun pentru a vocifera și amenința. Au aruncat cu pietre în perceptorii, au atacat vămile. Pescarii nu au ieșit în larg. De două zile țărani nu îndrăznesc să vină în oraș. Dacă o ține așa, nu va mai fi de mîncare la Napoli.

— Sînt necazuri mari aici, mărită doamnă !

În piața din fața cheiului se zărește un grup de persoane oficiale îmbrăcate în haine negre, înconjurat din trei părți de soldații din tercio. Toate acestea amintesc mai degrabă de un autodafé decît de o paradă de adio, care să dea o strălucire sărbătorească ultimelor clipe.

Dinspre palat se apropie o coloană de calești. Pe lîngă ea se poate vedea un pîlc de călăreți de gardă, cu platoșe, cu penaje, cu săbiile trase. De pe puntea corăbiei Leonora îi recunoaște, printre demnitarilor care coboară din calești, pe cei localnici. Vede și cîțiva domni spanioli care pășesc țănoși, cu gulerele lor uriașe — aceștia sînt străinii. Pe ei nu i-a pătruns încă aerul italian așa cum l-a cuprins pe contele Olivares, care — după cum arată semnele — nu va ajunge grand spaniol, ci doar un vicerege destituit.

— N-a trimis destul aur la Madrid... și ceea ce a trimis, vistiericul a trebuit să-l numere bob cu bob. Pe lîngă sacii cu galbeni nu se aflau și pungile obișnuite pentru cei de acasă !

Pricepe oricine că Olivares a fost rechemat pentru că au fost multe plîngerii împotriva lui. N-a admis mărirea impozitelor, mai ales în anii secetoși. A așteptat strîngerea recoltei. A pus biruri pe aristocrați.

Cine știe de ce s-a sculat cu stîngul în acea zi ducele de Lerma, atotputernicul cancelar, cînd i-a prezentat spre semnare lui Filip al III-lea ordinul potrivit căruia Don Enrique Guzman, conte de Olivares, să nu întîrzie nici o zi în a se întoarce și pînă la sosirea urmașului său să predea toate treburile guvernării acelei comisii regale care a sosit o dată cu porunca.

Privit de pe puntea corăbiei, tabloul se schimbă într-un ritm rapid. Soldații încercuie piața în așa fel încît drumul să rămînă deschis doar dinspre oraș. De aici vin caleștile, pe aici vor defila oficialitățile. Dar se pare că cordonul de pază nu a fost destul de strîns, căci norodul orașului se furișează aproape pe neobservate și ocupă în rînduri tot mai dese piața. Cei care îi cunosc, cum sînt cei mai mulți dintre marinari, îi arată cu degetul: acesta e pescar, acela e cizmar... cîrciumar, precupeață, bețivan, fost oștean, conțopist, student, cleric, dulgher, femeie de stradă. Se află printre ei și mulți pierde-vară, *lazzaroni*, cîntăreți ambulănți, cerșetori, ici-colo și cîte un călugăr franciscan. Pînă ce ofițerul comandant să observe, cei ce se îmbulzeau din spate i-au și împins pe cei care stăteau în față spre careul format de soldați.

Acum coboară din caleașcă Olivares. În piață pot fi mulți și din aceia care nu l-au văzut încă niciodată pe preaputernicul domn. Arăta ca o persoană de rang înalt, de statură înaltă, uscățiv, puțin adus de spate, cu chipul palid, mînușa stîngă o ținea în mînă, cealaltă mînă se afla pe mînerul sabiei. Nu era prizonier cum a fost odinioară Columbus, care a fost pus în lanțuri pe insula Hispaniola, unde fusese vicerege, și așa a fost dus acasă la Madrid. Olivares mai este și acum, în această clipă, locțiitorul Majestății Sale. Soldații din tercio încă i se supun lui poate chiar și în cazul în care ar da ordin să tragă asupra aristocraților. Pe buze nu-i flutură nici un zîmbet, pășește grăbit, de parcă ar vrea să evite orice ceremonie de prisos. Dar oratorul magistraturii orașului s-a și postat în fața lui și îi adresează cuvinte de adio într-o spaniolească cruntă. Nu se referă la binefacerile sale, amintește doar de spiritul său de dreptate. E o cuvîntare rece. Apoi episcopul-ajutor al arhiepiscopului-cardinal îl îmbrățișează, îi dorește viceregelui călătorie bună pe mare. Cît timp țin discursurile, soldații nu pot începe nici un fel de operații de curățire a pieței, nu pot fi rostite comenzile. Așa că cei care s-au îmbulzit încoace au observat pe unde se poate pătrunde. Pînă ce episcopul își termină orația, în partea lăsată liberă a pieții se și îngrămădesc mii de oameni. Oficialitățile nu au de ce să se teamă, căci pe ei îi apără cele patru rînduri de soldați. Dar Olivares se pomenește față în față cu cei care au venit în mod spontan să participe la ceremonia de adio, nu lipsită de primedie, a viceregelui. Și parcă un cor de vaiete și-ar ridica glasul,

mulțimea acoperă orice discurs. În aer încep să zboare strigăte neaoș napolitane, ce se transformă în cor, pe măsură ce câte o vorbă strigată de o voce puternică e prinsă din zbor de zece-douăzeci dintre cei aflați în jur, iar cei din spate încep să o repete cu putere. Bunul nostru stăpîn, ne-ai ajutat, ne-ai ținut mereu partea ! Mulțimea mai strigă și altceva — vorbe murdare, de ocară — adresate domnilor consilieri. Din aceste vorbe își primesc partea lor și Majestatea Sa ca și toți acei sfinți pe care spaniolii îi cinstesc în mod deosebit.

Olivares stă palid, puțin mai sus decît mulțimea, căci pe aici portul are o ridicătură ca un dîmb. Mulțimea tălăzuiește de parcă niște forțe ascunse i-ar pune în mișcare valurile. Ar fi de ajuns o singură scînteie, un ordin al vreunui ofițer nesăbuit care să comande foc sau năvală asupra mulțimii, și ar izbucni deodată în flăcări întregul Napoli, pentru că Majestatea Sa l-a rechemat pe viceregele spaniol.

Ar mai putea să facă cîțiva pași spre el, ar putea să-i apuce poalele mantiei, ar putea să-l tragă în mijlocul lor. Dar se opresc la o distanță respectuoasă de el, în așa fel încît marele domn se înalță deasupra capetelor lor. Strigătele sînt tot mai puternice, printre ele se amestecă ovațiile, aplauzele. Nu e un *unisono*, e o zarvă de glasuri napolitane, din care tot mai tare se înalță strigătul :

— Vorbește Olivares ! Să-l auzim pe Olivares !

Mulțimea anonimă îl tutuiește pe vicerege ca pe unul de-ai lor.

Oficialitățile spaniole stau așezate în semicerc, nu înțeleg prea mult din aceste strigăte. Nu înțeleg nici de ce nu a înaintat lanțul pedestașilor, de ce nu e curățată piața de mulțime. Cum de i s-a îngăduit gloatei să se îmbulzească în față, de ce nu sînt împrăștiați — la modul castilian — turbulenții ? Bănuind cam ce ar putea să urmeze și parcă încercînd să-și apere spatele împotriva atacului mulțimii, oficialii se retrag către soldați, cîteva mîini se pregătesc să scoată chiar sabia din teacă. Dar Olivares pășește în fața mulțimii, pînă la marginea dîmbului ce a devenit un fel de tribună. Cuvîntă italienește, ceea ce în fond e neobișnuit din partea unui vicerege spaniol :

— Pe voi v-am apărat, n-am îngăduit să vă nedreptățească. Din cauza voastră trebuie să plec de aici !

În cuvintele sale nu se ascunde prea mult sentimentalism, nu-și ridică mîna să-i binecuvinteze. Mai degrabă face semn cu mînușa ca mulțimea să tacă, de parcă i-ar spune că nu-și mai au rostul manifestările sentimentale. Se întoarce, și în fruntea suitei sale surprinse și înspăimîntate se îndreaptă spre podețul ce urcă pe galera pavoazăată de paradă. În această clipă, marinarii regali încep să sune din trîmbițe și Olivares urcă pentru ultima oară ca vicerege pe puntea vasului amiral San Jago de Compostela.

Fiul său, Gaspar de Guzman, cel de al doilea născut, nu va putea moșteni cine știe ce avere și ranguri, așa că — potrivit tradiției familiei — va alege cariera ecleziastică. Se afla de o oră sus pe puntea galerei împreună cu mama sa, de unde privea panorama portului, acel du-te-vino al vedetelor de pază, îmbulzirea mulțimii de-a lungul cheiului Santa Lucia, sosirea caleștilor, vînzoleala cuirasaților călări, careul pedestrimii. Își aștepta tatăl, care în ochii săi era cel mai minunat om dintre toți, și acum văzu de pe punte că tatăl face niște mișcări nesigure, piața se umple de oameni ca furnicile, nici nu se mai vede din mijlocul puhoiului de oameni ce-l înconjoară, doar pălăria sa cu pene se mai zărește. Se aud strigăte puternice, murmurul mulțimii răzbate pînă la galera regală și, ca un ecou trist, îi răspunde strigătul robilor de pe galeră, acest cor sumbru ce nu poate fi înăbușit de loviturile de bici. Căci condamnații la galere nu pot spera mîntuire decît din partea neașteptatei milostivenii a soartei, care poate fi o bătălie pe mare în care dușmanul învinge, nașterea unui infante, în cazul în care aduce cu sine grațierea generală, o revelație a regelui, care îl determină să fie milostiv, sau o răscoală în portul napolitan: răsculații pun stăpînire pe galere și îi înarmează pe robi, aliații lor firești. Toate acestea planează asupra lor ca o soartă mai bună. Condamnatul la galere, care nu poate privi lumea decît prin deschizătura strîmtă de deasupra vîslei sale, are un auz fin, distinge zgomotele mării și ale porturilor. La toate acestea robii răspund urlînd sau cu vaiet cîntat, după cum e momentul, pînă cînd năvălesc paznicii și încep să-i lovească cu bicele.

Băiețelul aude strigătele agitate ale robilor, apoi cîntecul lor tînguitor. Serile sînt puși și robii să cînte *Salve Regina*. Mîine s-ar putea să aibă loc vreo bătălie și au și ei suflet — sînt și ei oameni.

Băiatul vede și aude toate acestea, care pentru el constituie o dublă experiență. Mulțimea aproape că-l strivește pe vicerege, iar murmurul ei îl însoțește pînă ajunge sus pe puntea galere. Sînt mai puternice însă sunetele ce răzbat din pîntecul vasului: un *staccato* de voci întrerupte, înfricoșătoare, urlate însoțite de lovituri de bici, vaiete, urlate de răspuns. *Ius murmurandi*, dreptul de a se plînge e singura armă a condamnaților la galere, deși oamenii mării își amintesc de cazuri cînd în toiul bătăliei, la un singur fluierat, s-au oprit vîslele și n-a existat bici care să le fi putut pune în mișcare. Nici o vîslă nu lovea apa, iar galera, ca un uriaș animal străvechi, stătea nemișcată în

mijlocul mării. Dar acum nu are loc nici o bătălie marină, și din bubuiturile de tun, care prin ritmul lor regulat sînt ca o serenadă de adio a unei țări, robii trebuie să fi înțeles ce se întîmplă de fapt, după cum nu e secret pentru ei nici pe cine va duce azi de aici corabia în Hispania. Speranța dinspre țarm se ivește, și sunetul aleargă ușor pe suprafața mării, ajunge mai repede la robi decît pe punte. Poate a izbucnit totuși răscoala? Poate s-a răscolat însuși viceregele? S-a autoproclamat rege napolitan, îi măcelărește pe cei potrivnici, concentrează întreaga putere în mîna sa și paznicii vin să le scoată lanțurile, ca atunci cînd robul se prăbușește pe bancă dîndu-și duhul.

Totul se liniștește, nu se mai aud bubuituri de tun, norii cu miros de pucioasă sînt împrăștiati de vîntul african, pe punte răsună trîmbițele care anunță că marele domn a urcat pe corabie. În penumbra calei se petrece metamorfoza speranțelor în groază, ce se succed ca fluxul și refluxul. În temnița plutitoare, soarta tristă le dă robilor numai posibilitatea de a avea astfel de stări sufletești de moment: descurajare și străfulgerări de speranță, la granița dintre vis și trezire. În zdrențe, cu trupul bătut de vînt și mușcat de bici, robul încearcă să se întindă nițel, atît cît îi îngăduie lanțul, și își reazemă spatele de cel al tovarășului său de suferință, așteptînd mîncarea, singurul lucru din care trebuie să simtă că e socotit om. În port, înainte de drumul lung sau în noaptea de veghe dinaintea bătăliei, mîncarea e îmbelșugată, sînt hrăniți ca animalele de povară pentru a fi în putere. De marile sărbători li se dă vin, precum și atunci cînd se dă semnalul pentru bătălia pe mare.

Gaspar a vrut să coboare la vîslași, dar căpitanul nu i-a dat voie fiului viceregelui. Nici ofițerii nu coboară cu plăcere în acel Infern, care e un rău necesar ca și alte instituții ale Hispaniei. Actele robilor sînt păstrate în sertarul căpitanului. Cinci ani... șapte... nouă... condamnat pe viață. Timpul spulberă glasul anilor. La sfîrșit de drum numai atunci trebuie să se dea seamă de leșul aruncat în apă, cînd se face socoteala porțiilor de mîncare consumate.

Viceregele nu mai face semne de adio cu pălăria sa cu pene, și-a șters sudoarea de pe frunte, încetul cu încetul din statuie devine din nou om. Se simte obosit, ca omul care a purtat pe umeri groaznica povară a acestei întregi zile și care e cuprins de griji negre. Ce se va întîmpla cînd va sosi la Madrid, la ce umilinte trebuie să se aștepte? Soția e singura care îl întîmpină zîbind, de parcă i-ar spune că nu-i nici un necaz, Enrique, sîntem sănătoși cu toții! Guzmani mereu au fost, începînd de pe vremea regilor goți, și vor exista încă, potrivit voinței domnului. Se liniștește, dar femeia observă că un tremur îi străbate chipul, e palid, își apasă mîna pe inimă.

— Acolo... pe acea corabie s-a întors Leonora!

Schimbă tema, vrînd parcă să slăbească starea de tensiune. Despre tot ceea ce s-a întîmplat azi vor avea timp să discute mîine, în liniște. Olivares știe că deja curierii călări au și pornit în galop cu rapoartele ambasadorilor. „Din cauza voastră trebuie să plec, pentru că v-am luat partea“. De undeva din adîncul memoriei i-a răsunit în urechile lui Don Enrique această frază, pe care a auzit-o cîndva, în vreo tragedie spaniolă, cînd principele surghiunit își lua rămas bun de la adepții săi. I-a venit în minte în emoția clipei... sau a vrut doar să potolească mulțimea ale cărei strigăte începuseră să se înfierbînte, precum fitilul șerpuitor ce arde la cîțiva coți de butoiul cu praf de pușcă? A sintetizat amărăciunea ce s-a adunat în sinea sa în ultima săptămîină? A spus-o, și acum acest lucru nu va putea să fie negat de nici un fel de raport. Cînd galera va ieși în larg, în bătaia vînturilor din zori, își va putea reconstitui întreaga scenă: murmurul mulțimii, cîte un chip, unisonul vocilor, felul cum și-a luat rămas bun poporul din Napoli de la viceregele destituit.

Chipul femeii e plin de încredere în viitor. Ani de zile au lucrat alături serile și nopțile la lumina lumînărilor. Rapoartele mai secrete le dicta soției sale, ea era singurul secretar care nu putea fi mituit. Vorba ei e blîndă, foarte liniștită. Nu s-a întîmplat nimic. Fiecărui om mare i se poate întîmpla să fie rechemat. Cel puțin vor putea fi cu toții împreună, își va putea vedea fiul, care e student la Salamanca. De ce a amintit de Leonora... în acest moment de tensiune? În fața ochilor săi se ivește chipul drăgălaș al fetei Este, ochii ei zîmbitori. Fratele ei s-a prins bine de tronul din Modena. E suveran. Simte că eticheta curții viceregelui îl mai obligă și că trebuie să se plece în fața cerințelor ei.

— Trimiteți o barcă pînă la corabie. Transmiteți salutul meu Donnei Leonora. Viceregele ar fi bucuros dacă, pentru a-și lua rămas bun, ar veni pe galera amiral.

Vîntul mării îi smulge o șuviță din păr. Leonorei totul i se părea neverosimil: intrarea în portul napolitan, blocada neașteptată, ceremoniile de adio, salvele de tun ce au scăpărat din fortărețele spaniole, îmbulzeala mulțimii, pălăria cu pene a lui Olivares, mișcările nesigure ale trupelor, clipa cînd de pe covertă se părea că pe Don Enrique l-a înghițit mulțimea, doar pentru cîte o clipă se mai ivea pata neagră printre culorile pestrițe. Apa a adus pe oglinda ei glasul trîmbițelor, pe puntea galerei se dădea onorul, marinarii salutau, steagurile fluturau în vînt, pe coșul aflat în vîrfurile catargului cel mare se zărea scutul cu însemnele Guzmanilor. Dumnezeu cu tine, Olivares, nu te voi mai vedea niciodată! Și nu trece nici o jumătate de oră că a și

venit după ea o barcă cu marinari îmbrăcați de gală, aducându-i ultima invitație a viceregelui în portul din Napoli. Olivares, care „în mod oficial” va fi destituit din înalta funcție doar la Madrid, dorește să o primească pe sora principelui Modenei.

Celui care nu e obișnuit cu călătoriile pe mare nu-i vine ușor să se urce pe scara de frînghie în vântul tot mai puternic. Dar Leonora e tinărară, suportă balansarea scării, urcă cu buzele strînse spre Olivares, care își întinde dreapta înmănușată cu gestul unui cavaler galant și o ajută să pășească pe punte.

Din nou ceremonie, trîmbițe. În ușa cabinei o întâmpină contesa Olivares, cele două doamne se salută făcîndu-și reverențe, cea mai în vîrstă o îmbrățișează pe cea mai tinărară și în felul acesta pornesc toți trei spre salonul amiralului, care acum e camera de lucru a viceregelui.

— Mă bucur că vă pot spune bun sosit la Napoli în momentul în care eu îmi iau rămas bun. Consider că e o întâmplare fericită că ultimul chip drag de care mă despart, plecînd din Parthenope, e al dumneavoastră, prințesă.

Leonora, care se obișnuise cu diverse chipuri de bărbați, privi cearcănele de sub ochii arzători, nedormiți, ai viceregelui, cuta ce se adîncea de-a lungul feței sale, tremurul abia vizibil, dar continuu, al buzelor. Un vicerege căzut în disgrație. Ca și cum ea însăși s-ar duce să aducă băuturi răcoritoare, contesa Olivares iese din cabină. Cînd soțul ei o primește pe sora lui Don Cesare, acesta e un act de stat. Corabia Leonorei va putea intra în port doar peste o oră, dar Olivares își poate reține oaspetele cît timp dorește. Chipul Leonorei e drăguț, plăcut. O femeie spaniolă și-ar fi apărut mai bine fața de vîntul de mare. Leonora s-a bronzat puțin și astfel tenul ei pare mai proaspăt, privirea mai strălucitoare. Amîndoi își dau seama în această ultimă oră că s-au simpatizat reciproc.

— Prințesă, cred că noi acum ne întîlnim pentru ultima oară. N-are rost ca trecînd de această zi grea a vieții mele să mai acordăm prea multă atenție etichetei. Știți, nu-i așa, că am fost rechemat? Probabil că vestea a ajuns și pe corabia dumneavoastră. Trebuie să vă spun că, nu numai datorită rangului dumneavoastră... m-am bucurat ori de cîte ori am avut prilejul să ne întîlnim. Pentru mine sînteți amînfirea cea mai plăcută din Italia, Donna Leonora. Cu atît mai mult mă bucur că vă revăd la Napoli, cu cît prin aceasta ați tăiat aripile... anumitor cleветiri. Aici bîrfa nu iartă pe nimeni. Despre dumneavoastră au circulat zvonuri că... veți rămîne la Modena.

— Dacă aș fi putut să rămîn la Ferrara, poate că... Imi permiteți să fiu sinceră? *Mutatul* nu a decurs lin. Acum... e ceva mai bine. Dar fratele meu are încă multe griji. Nimeni nu-l ajută...

— Regretatul duce Alfonso a ținut pînă la moarte la aliații săi francezi...

— Știți și dumneavoastră că fratele meu nu putea aștepta ajutor de la nimeni. Totul avea un preț prea scump... Dumneavoastră, Don Enrique... veți rămîne la Madrid? În consiliul regelui...? Mă iertați, nu m-am pregătit pentru convorbirea de azi, dar credeți-mă că atît cu Don Cesare... cît și cu cardinalul... am discutat de multe ori care să fie soarta țărișoarei noastre. Dacă nu putem conta — căci asta s-a întîmplat — pe sprijinul regelui preacreștin, care nu vrea din cauza noastră să ajungă la război cu preasfinția sa, atunci nu există nici un motiv că să nu ne adresăm... Madridului. Eu... Don Enrique... nu am nici o împuternicire... așa cum a avut mătușa mea, Lucrezia, cînd s-a dus la Bologna. Dar dacă mă credeți, cu o singură vorbă bună și cu ceva... ajutor, ar putea fi întărită o mică țară italiană creștină. Dacă Excelența Voastră...

— Spuneți așa... dacă cuvîntul meu mai are vreo greutate... Dacă Majestatea Sa îmi va mai cere părerea despre treburile italienești...

— Totul va fi altfel decît vă închipuiți acum, Don Enrique. Revin la ajutorarea familiei Este...

— V-am urmărit, prințesă: dumneavoastră vă gîndiți mereu numai la treburile propriiei familii... Despre propria persoană... nimic. De Don Carlo nici n-ați pomenit pînă acum.

— Ne-ați fost mereu binevoitor. Știu că Excelența Voastră ne cunoașteți problemele. Soțul meu vă poartă o stimă profundă... cu siguranță că această rechemare a dumneavoastră va constitui și pentru el o grea lovitură.

— De ce v-ați întors? Din rapoarte confidentiale știu că la Sfîntul Scaun s-au făcut tatonări în privința separațiunii...

— Fiul meu... tatăl lui ar avea oricînd dreptul să-l cheme la el, cînd va crește ceva mai mare... Băiatul meu...

— Dacă îmi amintesc bine, sînt aproape doi ani de cînd nu l-ați văzut pe Gesualdo.

— Excelența Voastră... știți ceva despre el? Ce e cu el... e mai rău decît putea să rezulte din scrisori? I s-a înrăutățit și mai mult starea sănătății?

— Sănătatea lui Don Carlo nu se află în cea mai bună stare. Evită aproape pe toată lumea, desigur, asta s-ar putea atribui și faptului că a fost singur... fără dumneavoastră. Dar de fapt nimeni nu crede acest lucru. Venosa rătăcește în sferile sale lăuntrice. Iar acestea — dacă mi-e îngăduit să vorbesc în metafore — seamănă puțin cu mlaștinile Infernului. Am primit unele vești despre el. Cei mai mulți nu l-au înțeles și au pus totul... pe singurătatea sa, pe repulsia sa față

de oameni... faptele sale, despre care atât de mult vorbesc oamenii... pe seama neliniştii sale necontenite, pe seama remuşcărilor sale sufleteşti, pe seama puterii căinţei... Donna Leonora, dumneavoastră vă asumaţi o sarcină grea, vă sacrificaţi liniştea, întorcându-vă la el. Dar trebuie să vă vorbesc şi despre altceva, despre arta lui Gesualdo. Tot mai des aud că lucrările sale muzicale şi-au câştigat faimă în toată Italia... şi chiar dincolo de hotarele ei. Sînt recunoscute şi la Madrid. Cel care are un simţ destul de fin nu poate să nu observe că Venosa se deosebeşte de oricare alt madrigalist. Nimeni nu simte voieşie, linişte, cînd îi ascultă compoziţiile. Toţi devin neliniştiţi, temători, le răscoleşte sufletele. Dar vă întreb... nu acelaşi lucru se întîmplă şi atunci cînd ascultăm cuvintele Psalmilor? Vechii profeţi nu au fost făurari ai seninătăţii sufletului? Înţelegeţi, nu-i aşa... că nu ne putem apropia de Don Carlo... la fel ca de oricare alt mare senior, posesor al unor averi uriaşe... la fel ca de cineva care şi-a putut trăi pasiunile... Nu sînt convins că dumneavoastră vă întoarceţi la el numai de dragul lui Alfonsino. Don Carlo este un muzician excelent, ne-am putut convinge nu o dată despre acest lucru. Ştiţi mai multe despre Gesualdo... cunoaşteţi tragedia compoziţiilor neterminate. Cunoaşteţi ceea ce la începutul unei opere denumim *geneză*. De aceea v-aţi întors, Leonora!

61

Parcă s-ar fi adunat încă o dată vechea Academie: Nenna, Rocco Radio, Filomarino, Ettore Gesualdo, Dentice, Stella şi — în amintirea lui Tasso, acel „fides Achatus” — Manso, iar dintre cei mai tineri Muzio Effrem. Şedeau împreună de ziua tradiţională a lui Carlo, de ziua noului sfînt Carlo Borromeo, notată acum şi în calendar. Înainte de masă veniseră să se prezinte vasalii mai mărunţi. Palatul a transmis urările sale de bine, au venit şi ţăranii de pe moşii, cîntecul lor de salut a umplut curtea palatului. Seara era rezervată prietenilor. Dintre colegii de muzică, toţi cei care se aflau la Napoli au venit în vizită la casa Venosa. Era pe sfîrşite cel de al doilea an de cînd palatul a rămas fără stăpînă. În afară de vechile slujnice, în casa mare, cu două etaje, nu se afla nici o femeie. Emanuele trăia la curtea lui Alessandro, iar în acest an băiatul n-a venit să-l felicite pe tatăl său.

Era o tradiţie plăcută a seratelor muzicale ca gazda să-şi prezinte noile compoziţii. În ultima vreme — de cînd a preluat obiceiul lui

Luzzaschi — își interpreta compozițiile la cembalo și, cu o voce domoală, mai degrabă marcînd doar, cînta partea tenorului. Cu toții erau muzicieni, analizau structura noii compoziții, ascultau sinteza madrigalului compus pe cinci sau șase voci, interpretat la cembalo și însoțit de voce mai mult simbolic. Ca de obicei, își distribuiau vocile pe rînd, și oamenii care treceau prin mica piață din fața palatului auzeau cum se revarsă de dincolo de ușa deschisă a balconului cea mai nouă compoziție gesualdiană.

În timpul anului se întruneau din ce în ce mai rar; gazda nu trimitea după ei. Prietenii observau temători chipul lui Gesualdo, ridurile ce se adînceau tot mai mult pe fața sa, felul cum se prăpădea bărbatul în puterea vîrstei, care renunțase la plăcerile vieții senioriale. Ori că trăia la moșie, ori că se afla în oraș, era învăluit de legende întunecate. Nu avea de ce să se bucure — trăia așa retras în lumea sa măruntă, singur.

Dar de ziua lui Carlo, prietenii veneau din nou, și pe chipul său apărea zîmbetul amintirilor, de parcă și-ar fi înăbușit în sinea sa reproșul: de ce m-ați părăsit într-atît?

În această zi, palatul se înveșmînta de sărbătoare, valeții ce purtau culorile Casei serveau băuturi răcoritoare, de parcă totul ar fi amintit de *aurea aetas*, de simpozioanele vremurilor lipsite de griji. Admirau cîte un instrument nou, le încercau pe cele noi. Discutau și despre compozițiile proprii, fiecare povestea pe unde a mai umblat, și cu astfel de prilejuri îi treceau în revistă pe toți maeștrii mai cunoscuți — de la Veneția și pînă în Sicilia. Unde se află Palla? L-au cucerit totuși cei din Florența? Ce se aude despre copilul-minune, despre Frescobaldi? Tot el e conducătorul la Academia Santa Cecilia? Fiecare relata despre apariția noilor sale volume, scotea la iveală partiturile. Veșnica temă: cine compune în Italia cele mai frumoase madrigale? ...

Pe chipul lui Carlo se observă că încordarea sa lăuntrică slăbește încetul cu încetul, că trăiește de acum emoția compoziției ce constituie o nouă piatră de încercare a lumii sale solitare. Urmărește firul conversației, dar pe chipul său trec umbre fugare, din privire i se poate citi că nici nu se mai află în mijlocul lor. Pomponio Nenna e prietenul său cel mai vechi. El e singurul care-l poate convinge să scoată partitura și să le prezinte noua compoziție, căci tradiționala serbare onomastică de azi numai așa poate deveni o zi memorabilă.

Se așază la cembalo de parcă ar ceda unei blînde constrîngerii. De unde a procurat Gesualdo textul? Din nou „moarte“! ... De ce o fi vrut să moară Tirsis, acest palid personaj mitologic? De ce Carlo își transpune suferința în personaje antice? Sînt muzicieni cu toții, urmăresc cu emoție profundă primele măsuri introductive: oare s-a mai dezvoltat creația gesualdiană, a mai progresat maestrul în arta

sa ? Dacă Nenna își apleacă fruntea și nu face nici un gest, Gesualdo își dă seama imediat că noul opus nu e considerat de ei drept o capodoperă. Muzicienii stau tăcuți, nemișcați, cu chipurile încordate de atenție, în camera învăluită de umbrele înserării.

*Tirsis de moarte se găti,
scrutînd privirea preaiubitei sale,
dar ea, de dor spre Tirsis mînată,
spuse așa : O, iubitule drag,
nu-ți lăsa sufletul spre cer,
căci de dorul tău mă voi stinge și eu.*

*Tirsis, dorul greu și-l înăbușea,
flacăra vieții sale pîlîind se stingea,
simțea moartea, dar de murit totuși nu reușea ...*

Construcția tradițională a madrigalului parcă trosnea din încheieturi, se afunda în adîncurile textului aparent simplu, explorînd totalitatea complexă a efectelor ... ca și cum s-ar fi rupt din acea formă, care prestabila scopul și rațiunea madrigalului doar în ilustrarea muzicală a cuvintelor. Interpretarea gesualdină a versului lui Guarini nu se mai afla sub robia literei, ci parcă fiecare voce s-ar fi răscolat, s-ar fi desprins de rădăcina comună, ar fi îmbrăcat o formă personală de sine stătătoare, ar fi devenit un personaj în acest conflict interior.

I se cuvine lui Nenna să ia primul cuvîntul. Dacă ar face o revenență și l-ar îmbrățișa pe maestru, așa cum obișnuiesc să procedeze muzicienii profesioniști cu compozitorii diletanți, dacă ar face vreun gest asemănător, s-ar risipi vraja s-ar risipi efectul nou, zguduitor, al madrigalului. Nenna spuse :

— Don Carlo, poate că voi reuși să exprim cu un singur cuvînt acea transformare ce se petrece cu textul cînd i se asociază muzica : transfigurație ! Cu acest cuvînt măreț al credinței noastre cred că pot reda cel mai bine ceea ce gîndesc. Dumnezeuastră doar atingeți versul și deodată textul aparent simplu al lui Guarini se îmbogățește, capătă sensuri minunate, pentru care nu găsesc la repezeală nici un exemplu asemănător ... Numai că ...

— Sincer, Pomponio !

— Aproape că nu mai e madrigal, Don Carlo ! Sfărîmă cadrul obișnuit ... Desigur, ar trebui să cunosc mai îndeaproape lucrarea, ar trebui s-o aprofundez ... mă gîndesc mai ales la partea a doua ... acolo unde textul vorbește cum că dorința morții e atît de puternică la el, încît trebuie să moară din acest motiv ... imaginea e neobișnuită, dar muzica ce o-nsoțește e și mai neobișnuită. Pe măsură ce repetările

revin tot mai des, de parcă s-ar învîrți într-un cerc vicios, devine tot mai dens glasul îngrijorării, al desperării... acest chin înăbușitor, care se înalță... cuprinde totul, fiecare voce, întreaga construcție a madrigalului...

— Ca un fluviu întunecat, Don Carlo!...

— Bine ai spus, Dentice... ca un fluviu întunecat! Mai ales acolo unde cele patru sunete coborîtoare acoperă textul „di non poter”. Și, după cum văd din partitură, ultimele sunete ale sopranului se înalță, ca apoi să se prăbușească ca o pasăre cu aripile frînte. Cînd toate vocile au încetat, nu mai trăiește nimeni.

— Don Carlo, cînd ascultam, nu mi-am putut alunga gîndul că de fapt toate aceste voci alcătuiesc doar un cor în spatele... unui singur cîntăreț. Dumneavoastră ați cîntat unica voce așa cum ea numai în simțămintele unui singur om poate trăi. Atîta suferință nu poate fi sinteza a cinci voci, expresia simțămintelor a cinci oameni. Incerc să vă explic la ce mă gîndesc. Să luăm oricare dintre madrigalele obișnuite. De pildă, unul de-al meu. Cuvintele îmi ajută doar muzica, dar compoziția alunecă pe deasupra textului, așa cum păsările abia ating oglinda apei. Dumneavoastră vă folosiți de text ca de pîinea cea de toate zilele. Pentru dumneavoastră textul nu e doar un pretext, ci un jar viu care vă înfierbîntă muzica. Pătrundeți în adîncurile lui. Dar acest lucru îl poate realiza doar o singură voce, mai bine zis doar un singur om, care nu e nici sopran, nici bas. Numai dumneavoastră sau numai eu. Dar numai unul singur. Atîta timp cît madrigalul vorbește despre dragoste, despre despărțire, despre flori, despre poiene, fiecare din noi simțim aceste lucruri aproximativ la fel. Dar suferința nu o poate simți decît un singur cîntăreț. Ceilalți îl pot doar... acompania.

— Eu am impresia — spune îngîndurat Stella — că aceste voci se îndepărtează tot mai mult de ceea ce noi numim de obicei armonie. În timp ce Don Carlo interpreta madrigalul, în sunetele vocilor eu nu am deslușit doar o singură voce umană, ca Pomponio, ci o întreagă orchestră. Fiecare voce în parte e atît de bogată, de parcă am avea de-a face cu adevărate instrumente și ați fi scris compoziția pentru ele. Vocile par niște viole care se înalță în *crescendo* și se domolesc din nou. După o primă audiție, doar atît... Tu ce părere ai, Filomarinno?

— Am încercat să urmăresc poteca melodiei prin hățîșurile vocilor. Melodia este cea care exprimă ceea ce Nenna numește chinul unui singur suflet, chin ce nu poate fi simțit de nimeni altul, dacă am înțeles bine. Madrigalul exprimă această suferință, dar între timp fiecare voce parcă s-ar transforma într-un val, care, cu puhoiul său tot mai mare, cu avîntul repetărilor, asaltează din ce în ce mai aprig ceea ce eu am denumit aici melodie. De parcă acel singur glas ar lupta cu

disperare împotriva vocilor ce năvălesc asupra lui, deși printre ele se află și el însuși. Am impresia că ne-am îndepărtat de ceea ce fostul nostru maestru Macque a ridicat în slăvi sub numele de *eurithmia*. Ce departe sîntem de Macque, Don Carlo !

Carlo interpretează din nou compoziția, de data aceasta numai la cembalo, fără să-i fredoneze textul. O interpretează aproape rece, nu mai e străbătut de focul pasiunii, fiind parcă o ilustrare școlărească a ceea ce s-a discutat adineauri. Și deodată cei prezenți își înalță capul : în sunetele fine, vuitoare, care semnalează doar adîncurile de care trebuie să se apropie vocile, se amestecă bubuituri de tun. Urechea distinge cele trei surse ale zgomotelor. Cele mai puternice sînt ale bateriilor din Castel dell'Ovo. Bubuiturile sînt metodice, gîndite, redau în toată perfecțiunea lor înspăimîntătoare cadența monștrilor de bronz. Ettore sare în picioare, deschide fereastra. Printre străfulgerările salvelor de tun, în amurgul înserării, se poate vedea spre port, unde galera regală pavoazată cu drapele se leagănă ca o jucărie.

— Olivares își ia rămas bun !

Bubuiturile se sting. Vraja s-a spulberat, doar partitura mai păstrează ritmul dureros, pur, al cîntecului gesualdian.

Față în față. Ce faci, Leonora ? Ce faci, Carlo ? În jurul lor pălește orice etichetă, palatul devine mărunț cît o furnică, la fel și camerele, poate chiar și orașul. Totul e straniu, tot ceea ce se întîmplă aici și acum, în acest mic cabinet, din care un coridor scurt dă spre dormitor. Ce faci Carlo ?

Nu e nimeni în care ar putea găsi un sprijin. Alessandro sau ... Fontanelli ? Careva dintre prietenii vechi, care ar putea să-i spună ce să facă în minutele următoare, în noaptea ce va urma.

Cînd prima barcă a putut scăpa din portul blocat, a trimis un mesaj la casa Gesualdo : Am sosit, Alfonsino e cu mine. Faceți focul, copilului îi e frig, se pare că a răcit în timpul călătoriei pe mare.

Olivares, ca ultimă manifestare a bunăvoinței sale, a semnat un *salvus conductus* pentru prietesa și copilaș, care îi scutea de hărțuile portuare : nu trebuia să aștepte funcționarii spanioli și vameșii, puteau părăsi corabia înainte de îndeplinirea formalităților. Poșta a adus probabil cu săptămîni în urmă vestea plecării Leonorei, dar nimeni nu putea să știe cînd va sosi corabia în port. Pînă cînd pilotul portului va anunța sosirea vasului, se pot întîmpla multe, și nimeni nu poate stabili ziua și mai ales ora sosirii în condițiile neliniștilor din Mediterana. De pe corabie e lăsată la apă barca mai mare, Leonora își ia rămas bun de la tovarășii de drum care se duc în Sicilia. Potrivit obiceiului, dă cîte un mic cadou căpitanului și cîrmaciului.

Pe punte se află numai marinari. Nu a venit cu o galeră, pe vas nu sînt robi. Vinul ce i-a mai rămas îl împarte printre matrozi.

N-a avut niciodată prilejul să vadă de aici portul, labirintul capricios de apă, sutele de şalupe şi de bărci cu pînze care forfotesc printre vasele mari, bărcile pescăreşti, plutele, navele de transport, care toate mişună în jurul cheiurilor. Cu bărci mari, late, se transportă spre corabia cu care au venit mărfurile ce vor fi duse la Palermo. Pe lîngă tunurile din forturile de pază ale portului stau de strajă tunarii, trec preoţi ţinînd în mîini breviare de parcă nici n-ar observa forfota din jurul lor, strigătele, agitaţia. Dincolo de gard se află marinarii, la porţile gardului stau de pază soldaţi. În port nu poate intra decît cel care are treabă. Rezemaţi de gard, dincolo de uluci, aşezaţi pe jos, se află o mulţime deasă de oameni, căroră li se spune *lazzaroni*. Sînt oameni săraci, care trăiesc de azi pe mîine, razele soarelui le este pîinea, praful drumului, culcuşul. Aşteaptă lumina zorilor, resturi de mîncare mai îmbelşugate, minunea repetată a existenţei de fiecare zi.

62

Copilului îi era frică de valuri, de zgomot, de vocile şi mirosurile străine, de soarele meridional. Şi-a ascuns capul la pieptul doicii şi tipă în dialectul din Modena: să mergem acasă, să ne întoarcem! Unde — gîndi în sinea sa Leonora, în timp ce îi ştergea lacrimile.

Nu o aştepta nimeni. Aşa a sosit în marele oraş care o fascina din nou cu mulţimea de oameni ce forfota într-una. Portul parcă ar fi-însutit fiecare mişcare, în vîltoarea lui călătorul lipsit de experienţă uşor se putea pierde. Dar Leonora nu a venit singură, atîta doar că suita sa era reţinută încă pe corabie. Au putut coborî ea, copilul şi doica; doica era singurul ei reazem în marea harababură. În felul acesta nu mai călătorise niciodată, nu sosise niciodată în așa fel încît nimeni să nu o cunoască, să nu o întîmpine, să nu o aştepte cavaleri, caleşti, rîndaşi, gentilomi. În faţa portului stăteau nişte trăsuri, oricine le putea închiria. Atîta doar că erau prăpădite, soioase, stăpînul lor transporta cu ele adesea şi fructe, zarzavaturi, ale căror resturi rămîneau împrăştiate prin ele. Alege nehotărîtă... Ar fi putut să plătească un mesager şi pînă atunci să fi intrat la căpitanul portului, arătînd înscrisul lui Olivares, care i-ar fi deschis toate uşile, ar fi alergat soldaţi călări înaintea ei... dar din nou un străin, din nou un spaniol.

Tu — arată spre o trăsură ceva mai bună, al cărei stăpîn se descoperă și îi spune în mod instinctiv *eccellenza*. Acum șade pentru prima oară în viața ei într-o trăsură care nu e a sa, pentru care plătește. Alfonsino parcă s-a mai liniștit, își scoate curios căpșorul de la pieptul doicii. Il interesează totul, întreabă privind în jur cu ochi vioi. Arată spre birjar : „cine este acesta ?”

Birjarul se apleacă spre el, nu înțelege dialectul nord-italian.

În fața palatului stau la taifas secretarul, valeții, ajutorii de bucătar, cameristele. Maria Scala e prima care o recunoaște pe prințesă. I-a povestit odată că avusese paisprezece ani cînd a intrat în slujba Mariei d'Avalos. Maria Scala nu s-a îngrășat, silueta sa înaltă, osoasă, nu s-a schimbat, dar fața sa simpatcă a început să fie brăzdată de riduri, în părul ei negru se zăresc fire argintii. Își amintește de vechile chipuri : Pietro Bardotti . . . Silvia, și în sfîrșit se află în fața sa primul care se lasă într-un genunchi : Ettore, secretar, coleg de muzică, rudă.

Copilului îi spusese încă sus, pe puntea corăbiei, să-și îmbrățișeze tatăl, să-i sărute mîna. Alfonsino privi zăpăcit la Ettore, pe care Leonora l-a salutat cu îmbrățișarea simbolică ce se cuvenea unei rude. Copilul își întinse cu însuflețire mînuțele : tată, tată ! Mulți dintre oamenii de prin împrejurimi, care căscau gura pe acolo, auziră aceasta și vestea se răspîndi prin cartier, precum focul : a sosit Leonora . . . s-a întors totuși, împreună cu copilul, docilă, la prințul cel negru ! Și acum copilul se ținea de Ettore, care era un tînăr bine făcut, cu ochi albaștri, cu zîmbet drăgălaș, cu haine puțin ponosite, dar în orice caz de cavalier. Tată, tată . . . copilul nu mai putea fi luat din brațele lui Ettore, care îl îmbrățișează cu dragoste la pieptul său pe nepotelul sosit pe neașteptate din depărtări.

În camera de muzică se mai afla doar Nenna și Scipione Stella, căci ceilalți plecaseră. Ettore, așa cum îi cerea funcția, a coborît în stradă pentru a vedea dacă nu e nevoie de ceva, dacă nu s-a iscat vreo primejdie după plecarea lui Olivares . . . sau poate numai pentru că s-a plictisit de atîta muzică și ar fi vrut să afle ce se mai întîmplă jos, în strada napolitană. În felul acesta a ajuns să fie el primul care, ținîndu-l în brațe pe vioiul Alfonsino, îi ridică în picioare pe toți cei din palat, strigînd într-un mod de loc ceremonios, în dialectul său napolitan :

— A venit Donna Leonora, grăbiți-vă !

Maria și Silvia sărutară mîna stăpînei lor și începură să plîngă. Leonora le mîngîie pe păr, dar de Pietro Bardotti îi era silă. (Cu un singur cuvînt al său ar fi putut să împiedice catastrofa și atunci nu ar fi ajuns nici ea la Napoli.) Toate acestea îi trec prin minte ca o străfulgerare. Chipuri vechi și chipuri noi. Între timp unii au fost

îngropați, din Gesualdo au venit slugi noi; Maria și Silvia plîng. Maria e cea mai deșteaptă, citește și cărți. Silvia e mai în vîrstă. Aici, în palat, își trăiesc viața, se aseamănă cu femeile nobile. Și-au lepădat felul țărănesc de a vorbi, au veșminte orășenești, nu mai sînt iobage, au primit pămînt. De ce se uită atît de stăruitor, atît de sever Pietro? Oare știe că Leonora îl urăște? Oare există în Napoli vreo femeie care să nu-l urască în adîncul sufletului pe Bardotti? Din străfundul izvorului întunecat se înalță, se revarsă iarăși amintirile... Ce bine a fost la Modena! Cesare, Alessandro, Luzzaschi, Fontanelli, Orazio Vecchi... O podidesc lacrimile, pe care nu le poate stăpîni nimeni... Ettore aleargă în sus pe scări, ținîndu-l în brațe pe Alfonsino. Leonora se uită mereu în urma lui ca nu cumva să-l scape... E flușturistic... e tot flușturistic... Pornește în urma lui zîmbind printre lacrimi și le spune fetelor că ceilalți vor veni din port abia peste cîteva ceasuri... Pricepe cu greu cînd le povestește despre plecarea viceregului, despre blocada portului, despre barcă, despre trăsură luată cu chirie. *In nomine Domini* — o întîmpină alergînd bătrînul capelan, care probabil că a tras un pui de somn după ce s-au stins salvele de tun. *In nomine Domini*...

E sora unui principe domnitor, din cea mai străveche dinastie a Italiei. Toate acestea și le spune sieși ca să-și potolească bătăile inimii, să atenueze teama ce devine tot mai apăsătoare pe măsură ce urcă fiecare treaptă a scării. Ettore o fi ajuns sus... o fi intrat în camera lui Carlo, care s-o fi dezmeticit... Un sunet... A auzit clar acordul cembalului. De aici, din cotul scării, acustica e perfectă. Sunetul metalic al instrumentului se revarsă pe coridor. *In nomine Domini*! Voci, acord întrerupt... cineva trîntește capacul instrumentului... Acum... acum!

Carlo nu luă copilul din brațele lui Ettore, ci îl privea doar cu ochi aproape neîncrezători și aștepta ca vărul său să-l pună jos pe Alfonsino și apoi cele două brațe mici să-l cuprindă pe după gît.

— Acesta e tatăl tău, Don Alfonsino!

Cît de negru e, cît e de negru domnul! Tatăl se uită la fiul său, la cel de al doilea născut, pe care l-a lăsat să plece cu Leonora, temîndu-se că nu-l va mai vedea niciodată.

Corabia a prins vînt prielnic și a sosit mai repede decît durează de obicei drumul din Italia de mijloc pînă la Napoli. Potrivit scrisorii pe care o primise de la Roma cu poșta napolitană, aștepta sosirea Leonorei doar peste cîteva zile. Va veni Leonora? Nu se va răzgîndi oare în ultima zi, înainte de a se îmbarca pe corabie? De ce a ales drumul pe mare? Femeia le rezolvă pe toate? El însuși nu e în viața familiei decît o marionetă ale cărei sfori sînt trase de la Modena?

Oare zîmbetul fugar va netezi cîta adîncă de pe chipul lui Carlo? Pe fruntea sa înconjurată de părul încărunțit se ivește o lumină palidă. Ochii săi, acești ochi mari, bulbucați, adînciți în orbite, întunecați, strălucitori, în această clipă parcă s-ar fi încetșat. Lacrimi... în ochii lui Gesualdo? Buzele îi tremură, dar vocea îi este puternică și sigură, așa a fost învățat în copilărie să-și stăpînească sentimentele în clipele mai grele ale vieții, nu e voie ca pe chipul său să se observe nici necazul, nici bucuria. Așa l-a învățat mama sa, Girolama, sora celui mai proaspăt sfînt italian.

Băiețelul se agață disperat de Ettore. Prea multe sînt emoțiile — doi tați în decurs de un singur minut. Parcă s-ar teme de tatăl adevărat, iar Carlo stă și el descumpănit, nu știe ce să facă pentru ca băiețelul să nu izbucnească în plîns, nu știe cu ce să-i alunge teama. Deodată își aduce aminte de Emanuele, de groaznicul leagăn.

Ochii de femeie observă că de peste tot o înconjoară o lume bărbătească. În camera ei, în care se obișnuise cît de cît, sînt scoase toate tapetele, carpetele, învelitorile, fețele de masă. Probabil că fetele așa au hotărît ca în aceste zile, înainte de a se întoarce stăpîna, să se zugrăvească odăile. Acum stau rușinate, aproape plîngînd, cerîndu-și scuze, într-un mod napolitan, că totul s-a întîmplat așa, și încearcă să aranjeze lucrurile în pripă, cu mîini nesigure. Suita și bagajele Leonorei vor sosi aici abia în orele dimineții următoare. Trebuie trimiși în port, de urgență toți cei care pot da o mîna de ajutor: paznici, trăsuri, hamali și, separat, oameni înarmați, care să-i apere de *lazzaroni*. Așa că pentru această noapte, Carlo va trece în camera de muzică și va lăsa patul său Leonorei și băiețașului. Toate acestea Leonora le spune cu jumătăți de cuvinte în marea zăpăceală în care Don Carlo s-ar pierde ca stîncă de pe malul mării pe vreme de flux. Se întîlnesc în ușa camerei de muzică, de unde a răzbit sunetul de adineauri, sunetul cembalului.

— Scipione și Pomponio se află la mine... ceilalți au plecat. Au venit să mă felicite...

E ziua lui Carlo. Leonora nu s-a gîndit la asta.

În camera de muzică totul e așa cum a fost, poate că efectul e și mai bogat. Pe pereți se află două tablouri necunoscute. Ingeri cu trîmbițe, de care pictau pe vremuri lombarzii, și un portret care îl reprezintă pe Carlo Borromeo. Pe peretele din față se află pînza lui Canavaggio, care îi place atît de mult. Nenna, Stella... vede pe chipul lor că se bucură de venirea ei. Cavalerul poartă pumnal, pe mîna are un inel cu stemă. Stella e uscățiv, ascetic, pedant. Oare cadrează cu rangul său să-i îmbrățișeze și pe ei... ca pe Ettore?

— Il culcăm pe Alfonsino. Rămîneți... mă întorc. Binecuvîntați muzicanți! Nu va trebui să rămînă singură, față în față cu Carlo. O mai ajută și domnul.

Carlo nu îngăduie ca oaspeții să plece, cameristele au ridicat în picioare pe toți cei din bucătărie, pregătesc un ospăț improvizat. Silvia, care a ajuns să țină cheile, preia grija palatului, aleargă cu cheile la cingătoare, pregătește tacîmurile de gală. Dintr-o dată se pune în mișcare întreaga suflare din palat. Pietro se supune tradiției și lingă steagul cu cei doi lei ai familiei Gesualdo scoate și drapelul prăfuit al casei Este. În marea sufragerie de la primul cat sînt aprinse luminările. Vîntul s-a potolit, e o seară molcomă. Trecătorii umplu mica piață. Vestea că totuși s-a întors Leonora aleargă în Spaccanapoli.

Cînd se întoarce cu rochia schimbată, cu părul pieptănat din nou, cu cîteva bijuterii, cu parfumul franțuzesc, Leonora e aproape fericită. Patru bărbați o așteaptă în camera de muzică, acesta e locul cel mai îndrăgit, cel mai intim în palat. În cameră au fost aduse două tăvi mari cu jărat, pe care au fost presărate semințe de brad plăcut mirositoare. Muzicanții își pot încălzi mîinile amorțite, iar fumul cu miros plăcut ce se înalță din jăratul încă viu creează o priveliște agreabilă.

— Ce ați cîntat?

Așa e cel mai bine, ca și cum doar ieri ar fi fost ziua cînd, acum doi ani, și-a luat rămas bun de la lumea lui Gesualdo. A plecat la Modena pentru a urgenta plata zestrei. Doi ani a durat pînă cînd a putut obține cîte ceva din veniturile propriilor sale moșii și din grația de frate a lui Cesare. De aceea a ales corabia, o suită restrînsă, cea mai ieftină călătorie princiară. Să rămînă totul pentru Gesualdo. Așa e cel mai bine, se simte aproape ca acasă. Cei doi străini, ca și vărul Ettore, își dau seama că în această cameră plină cu miros de brad, Leonora își găsește liniștea, se simte aproape ca acasă. Își caută lăuta. Se pare că s-a cîntat la ea, dar harpa artistică încrustată stă dezacordată într-un colț. Ciupește coardele unei ghitare, poate alege, căci pe mese, pe rafturile de pe pereți și în dulapuri poate găsi toate instrumentele vechi și noi. Între timp a sosit și archicembalul asemănător cu cel ferrarez, mîndria lui Carlo. Sunetul puternic al acestui instrument a întîmpinat-o încă din pragul palatului.

Se așază pe scaunul rămas liber din fața cembalului, își ridică puțin piciorul, ca atunci cînd a încercat să cînte la viola da gamba. Scoate partitura. *Tirsi morir volea*. O compoziție necunoscută. Pînă acum nu a figurat în nici unul din volumele lui Gesualdo, pe care le-a primit. Cum compune azi Carlo, încotro se îndreaptă? În ultimele luni a învățat multe lucruri de la Luzzaschi și Orazio Vecchi. Venetia, Florența, Roma, Napoli. Școlile se luptă între ele. Totuși, nu

cumva Mantua va ieși biruitoare de cînd Claudio Monteverdi a compus și a reprezentat *Orfeo*?

— Aș dori mult să ascult compoziția... Se poate? Are și voce de sopran?... Atunci cînt și eu!

Să amîne, să tragă cît mai mult de timp pînă în pragul nopții. Obosită, tulburată de emoțiile debarcării pe șalupa viceregelui, într-o barcă legănată de valuri. Cuvintele spuse de Olivares. Cuvintele căpitănului. Muțenia lui Carlo. Binecuvîntat Tirsis, care nu poate muri și moare pentru că în zadar luptă împotriva dorinței sale de a muri. Oare a fost creștin acest Tirsis, care a vrut să coboare în mormînt cu sufletul plin de păcate? (Maria d'Avalos, ți-ai regretat păcatul în ultimele clipe ale vieții?)

De pe chipul ce se luptă cu umbrele nu se poate citi nimic: oare se bucură de sosirea Leonorei? De ce nu se grăbește să-l mai vadă o dată pe Alfonsino? De ce numai atunci se ivește un zîmbet fugar pe acest chip, cînd ia în mînă partitura și devine și el una dintre voci, tenorul? De ce nu a întrebat-o ce face Alfonsino? Dacă s-a culcat în noul său pat, dacă își așteaptă tatăl, pe omul negru, care l-a luat din brațele lui Ettore. Inima lui Tirsis arde de dorința de a se rupe. Ce mincinos e acest text. Iar cel care a compus muzica pe acest vers a luat în serios doar un singur sentiment: dorința sa de moarte! Se teme de ea și totuși o invocă, ca fluturile ce zboară spre pierirea sa, se învîrte în jurul misterului morții. În fiecare vers și în fiecare partitură numai pieire, suferință, martiriu!

Ce face Alfonsino? Gîndurile Leonorei se învîrtejesc, în timp ce începe să cînte, de parcă nici n-ar fi ajuns în pragul viitoarei sale vieți, fiind ea prima voce. Cinci voci. Madrigalul se încheagă, începe să răsune cu întreaga sa forță, așa cum l-a compus maestrul, și în seara neliniștită, în amurgul ce se așterne, cînd în mica lume napolitană mai vibrează încă totul, cînd patrulele circulă prin oraș, cînd o parte a poporului se retrage prea devreme în casă, iar cealaltă parte se revarsă în Piazza pentru a fi martor la tot ceea ce poate aduce cu sine noaptea; în această atmosferă de încordare răsună *Tirsis*. E o seară caldă, ferestrele sînt deschise, cei care stau jos în stradă pot asculta, uitînd de toate, jocul complex al celor cinci voci. O voce de femeie? Se obișnuiseră ca din acest palat să răzbată numai voci de tenor, de bariton, de bas. Acum însă mezzo-sopranul Leonorei se străduia să atingă înălțimile sopranului. S-a încheat un frumos *concerto*, cîntat cu uitare de sine, cum nici nu sperase. Fetele intrară și ele, ajutorul de bucătar, care veni să anunțe cina, se opri locului.

— Încă o dată — spune stăpînul casei, și un fel de voie bună se strecură pe chipul său. Încă o dată, mai bine și cu mai multă însuflețire, iar Ettore, Nenna, Stella, stîlpii și mîndria Academiei napoli-

tane, îl înconjoară zîmbind pe Carlo, care cîntă la cembalo și în același timp preia și vocea tenorului. Leonora are senzația, pentru o clipă, că de atîta timp, în decurs de atîția ani, abia acum soțul ei are nevoie de ea : ea e *vocea*, vocea de sopran, fără de care madrigalul nu ar putea fi compus pe *cinque voci*. Leonora nu se mai teme de umbrele serii, de faptul că va rămîne singură cu soțul ei. Tirsis a spulberat încordarea, neliniștea, iar de jos, din noapte, parcă niște voci ar reda ritmul madrigalului, pe măsură ce mulțimea curioasă, adunată în întuneric, visătoare, jucăușă și poate împăcată, preia cîntecul.

Alfonsino e agitat. Plînge în somn, îi e frică în noul său pat, se luptă cu coșmarurile. Oare după doi ani, bucuria revederii Leonorei să conștina în a veghea copilul ? De departe, dinspre port, aude împușcături zlețe. Așa e orașul ? Mereu se întîmplă ceva ? Cum e chipul lui ? Simte că în spatele ei se află Carlo. Ca în acea noapte, cînd... s-a întîmplat... parcă ar purta pe chipul său o mască. Oare Leonora reușește să pătrundă dincolo de ea ? Poartă mereu această mască ?

Se clevețește despre fete de iobagi, despre cavalcade prin sate, despre fete care cîntă și pe care Bardotti le prezintă stăpînului său. Pentru o clipă imaginea se împietrește, se contopește cu vechile grozăvii. Un bărbat nu poate rămîne doi ani singur ! Așa se zbate între „da” și „nu” în fața ușii dormitorului. E de ajuns un singur cuvînt ca să o deschidă ; e de ajuns un singur gest care să spună : „sînt obosit”. Așa cum Cesare a lăsat-o să plece... așa cum vede încă și acum silueta lui Alessandro cînd și-au luat rămas bun în port. Olivares ridică un deget : lor mi se datorează — arată spre mulțimea de mii de oameni ce tălăzuiește în port. În sinea ei, glasul instinctului e atît de mut de parcă ar fi moartă și totuși mîna ei apasă pe clanța ușii. Un zîmbet vag, chinuit răzbate de sub mască, fiecare gest e îngrozitor de greu în aceste clipe, cînd deschizătura ușii poate să însemne o veșnicie, noapte, nuntă, o nouă epocă în istoria a doi oameni. Așa se perpelesc ei în pragul nopții. Leonora gîndește în sinea sa : Carlo e un monstru înspăimîntător pentru toată lumea, dar se transformă într-o minune în clipa în care începe să vorbească în muzică. Vorbește în muzică, dragul meu, îi spune o voce lăuntrică, și își aduce aminte că în dormitorul lor se afla pe masă mereu o gitară. Vorbește în cîntec, gîndește în sinea ei, și își vede dormitorul pe care fetele l-au aranjat din nou în grabă, pregătindu-le vin de Cipru, fructe fierte în miere, veșminte pentru noapte, patul cu așternut proaspăt, ghitara. Nu se vede nici o armă, la cingătoarea lui Carlo nu atîrnă pumnalul. Dulce gitară !... îi cuprinde gîtul, degetele caută cu înfrigurare vechile poziții. În sinea ei totul se schimbă brusc, privește de jos în sus spre bărbatul care stă în picioare. Fără să scoată nici

un cuvînt îi întinde ghitara, se pleacă în fața soțului ei ca o femeie supusă. Așa... așa... într-atît ne umilim, Leonora? Sunetul zumbăie sub aceste bolți de parcă ar fi un *unisono* al ghitarelor și totuși e o revoltă a strunelor în noapte.

*Doamna mea, eu aș dori,
mai multă milă de mi-ar dovedi,
sau poate chiar mai cruntă de-ar fi,
ca prima să-mi dea ceea ce eu mereu doresc,
sau cealaltă să-mi curme viața grea!*

Ghitara acompaniază domol cîntecul, unicul tenor își ia asupra-și tot ceea ce ar trebui să cînte celelalte patru voci. E un solo atît de molcom, pur, tînguitor, de parcă autorul ar fi compus madrigalul într-adevăr numai pentru o singură voce, de parcă un maestru florentin l-ar fi inspirat pe Carlo cu farmecul monodiei. Nu există partitură, dar Leonora știe: Carlo nu improvizează, ficcare madrigal al său se naște după o îndelungată și adesea dureroasă frămîntare și trebuie să corespundă întotdeauna legilor compunerii. Acest lucru nu-l poate schimba nici cea mai cutezătoare invenție. Și aici se ivește contradicția, ca și în tristețea lui Tirsis. Nici aici nu lipsește acel *morire*. Iubire și dor se împletesc ca doi frați buni. E o oglindire a păcatului? E o evocare a odăii în care au fost uciși cei doi amanți? Își deschide propriile răni? Se pare că acest om nu manifestă nici o pasiune, nici o ardore care să denote dorințele sale virile. E un bărbat firav, cu o autodisciplină de fier, care își ascunde sentimentele în spatele chipului său împietrit, poartă mască pînă cînd începe să răsune vocea cîntecului. În acesta se amestecă lava, focul, setea după chinul dulce, nuntirea neobosită a satirilor și a nimfelor. Sunetul se răsfrînge din marginea bolților, strunele vibrează, degetele dansează în lumina palidă a lumînărilor. Chipul palid, întunecat, se apleacă asupra trupului ghitarei, alb și negru se contopesc: albul lemnului, în raza de lumină, și chipul întunecat, în umbrele confuze. Se simte din nou pe țărîmul groazei. La cine s-a întors, cine e acest om, care aici, pe marginea patului, cîntă la gitară despre dorință și moarte? Dacă ar îmbrățișa-o și pe ea așa cum cuprinde gîtul ghitarei, cu atîta pasiune, și dacă măcar o singură dată i-ar spune așa cum spune în cîntecul său: „Draga mea!” Măcar o singură dată, în timp ce palma negricioasă de bărbat se întinde și stinge flacăra tremurătoare a lumînării!

Doica a ciocănit în ușă în zorii zilei. Alfonsino e scuturat de febră. Plînge, îi e frică, e bolnav. Pînă să se aplece Leonora asupra băiețelului, în jurul lui stăteau Silvia și Maria, care au adus de la bucătărie

lapte fierbinte și fierturi. Au trecut trei nopți de cînd au sosit la Napoli. De atunci Alfonsino nu s-a putut liniști. Ziua doarme mult, se teme de noapte și nu are cu ce să-i aline plînsul. Cei care și-au luat diploma de doctor la Salerno știu mai multe despre betesugurile trupului decît oricare alt doctor sau felcer. Au învățat din cărțile vechilor medici arabi, care nu au ajuns pe la alte universități. Inchiziția nu i-a privit niciodată cu ochi buni pe cei din Salerno, susținînd că sub masca învățăturilor hipocratice propovăduiesc un amalgam de teorii maure și evreiești. Și totuși familiile napolitane se adresau mai degrabă doctorilor proveniți de aici, decît celor care veneau mai din nord și care mai mult boscorodeau decît vindecau. „Copilul are prea puțin sînge” — spuse medicul cînd se aplecă asupra mutrișoarei palide și luă în mîna sa mînuța băiețașului. Nu-l chinuie cu luare de sînge, pune să se amestece miere în doctoria copilului, îi prescrie să bea lapte de capră. „Poate se va liniști... s-a obișnuit cu regiunea mai muntoasă”. Nu promite nimic, nu le spune nici o vorbă încurajatoare.

E un vechi obicei ca porțița morților să fie zidită după ce sicriul a fost scos prin ea. Și așa rămîne pînă la doliul următor, cînd trei dintre cei ai casei — în virtutea obiceiului — sparg cu tîrnăcoapele tencuiala slabă și scot cărămizile. E un ritual liniștit, Ettore Gesualdo îl conduce. La oamenii săraci deplîngerea unui copil atît de mic nu se transformă în doliu prea mare. În marea densitate a populației, mamele pot fi bucuroase dacă le rămîne în viață fiecare al doilea sau al treilea copil. Ce ar deveni Napoli dacă toți cei care se nasc aici ar atinge vîrsta de cincizeci de ani? Unde ar locui și din ce ar trăi oamenii? Ce populație au avut Pompei și Herculane cînd le-a acoperit lava Vezuviului? A murit Alfonsino, cel de al doilea născut al lui Gesualdo? O să aibă Leonora un nou copil! Așa primesc oamenii vestea doliului, așa privesc cum se desfășoară drapelul negru deasupra intrării palatului și cum desfac din nou zidarii senioriali porțița morților.

Poate că... gîndise în sinea ei cînd a plecat din Modena... poate că marea va îmbujora obrăzorii palizi. Poate că țara unde aproape în tot timpul anului e cald va curma veșnica dîrdîială. Poate că acolo știu mai multe medicii care citesc și cărțile vechi, cabalistice, tănuite. Acum șade aici, îmbrăcată în doliu, în fața micului catafalc acoperit cu flori. A sosit doar de cîteva zile, nu a avut cînd să viziteze rudele napolitane. Dar aceștia vin pe rînd, așa cum cere obiceiul. Palatele se urnesc din locurile lor și vin aici în Mergellina, cu excepția familiilor Avalos și Carafa.

Șade așa, la infinit, adîncită în gînduri. A făcut tot ce poate face o femeie. La Modena medicii de la curte se uitau îngrijorați la băie-

țel. Au sfătuit-o, desigur, să plece în călătorie, poate îi va face bine lui Alfonsino. Și dacă nu, cel puțin nu va apăsa pe umerii lor grija morții lui. Noroc că primul născut, Emanuele, e un flăcău plin de viață. A sosit la Modena împreună cu cardinalul Alessandro la scurt timp după ce Leonora a părăsit orașul. Numele de rang înalt va avea urmaș în cazul în care prințul negru își va închide pe vecie ochii la Napoli.

Așa se vorbește peste tot: la Ferrara, la Reggio, la Napoli, la Modena. Probabil că la asta se gîndesc și cei din familiile Carafa și Avalos; nu mai e nimeni care să stea în calea lui Emanuele, care să-i dorească moartea numai pentru ca cel de al doilea născut să poată stăpîni asupra proprietăților Gesualdo. Orele dimineții și cele ale înserării sînt cele mai chinuitoare pentru Leonora, căci atunci se află singură. În timpul zilei trebuie să primească (așa cum pretinde obiceiul neîndurător de aici) ... trebuie să primească vizitatorii, trebuie să stea de vorbă cu ei, să le mulțumească pentru condoleanțe, să fluture un zîmbet chinuit în colțul gurii cînd aceștia aduc vorba despre binecuvîntarea unui nou copil. Se gîndește cu groază că ... Alfonsino ar putea avea urmaș din sîngele lui Carlo. De cînd doica a ciocănit la ușă cu vestea cea rea, Leonora parcă rătăcește printre stînci golașe, înspăimîntătoare. Îi este atît de indiferent dacă în spatele ei se ivește sau nu umbra care poartă chip de bărbat!

Dimineața și seara e atîta liniște în palat încît aproape dorește să audă un zgomot. Trecătorii ocolesc clădirea timp de cinci zile, își amintesc și după aceea de dolii, își pleacă fruntea în fața mamei cînd aceasta se grăbește — așa cum se cuvine — la liturghia de dimineață. Prințului Venosei i s-ar cuveni un doliu mai îndelungat, mai adînc pătruns sub oglinda amintirilor. Dar Alfonso n-a fost decît un băiețel, mii de astfel de copilași sînt înmormîntați în fiecare an în oraș.

Ce simte Carlo? Dacă ar sta alături de ea, dacă i-ar putea apuca mîna, poate că i-ar fi mai ușor. Ar fi altceva, mai mult și totodată mai puțin decît simte așa, cînd se ridică parcă singură împotriva eternității care i-a răpit singura ființă pe care a iubit-o. Față de jalea sa enormă parcă au devenit deodată toți niște pitici: Cesare, Alessandro, Carlo. Nu iubește pe nimeni. Șade ca o prințesă îndoliată, înveșmîntată în dantele negre, cu năframă de doliu. Prin gura ei parcă vorbește cineva străin, spunînd vorbe străine. Așteaptă să bată ceasurile cele noi, aduse la Napoli din Imperiul German. Vor bate ceasurile ... Dar nu va auzi nici o voce, nici un glas de bărbat, care să-i spună: ai stat de ajuns, acum du-te și te culcă ...

... Și umbrele cresc în timp ce poștalioanele aleargă spre nord cu vestea morții lui Alfonsino.

Prizonierul a observat că de ieri paznicul îi vorbește altfel. A adus o mătură și, turnînd apă pe podeaua de piatră, a început să curețe praful așezat în decurs de mulți ani. În elanul său, paznicul s-a aruncat și asupra plasei de păianjen, și robul abia a reușit să salveze munca urmărită cu îngrijorare a singurului său prieten din celulă. Apoi, paznicul a adunat bucățelele de hîrtie aruncate pe jos și a dat nemulțumit din cap că din nou e goală călimara. De mai mulți ani, robul s-a obișnuit cu paznicul închisorii. Îi spunea ce vești mai sînt prin lume, i-a relatat cînd a murit papa și cînd a fost instalat noul vicerege la Napoli. Aici jos, în temniță, zgomotele lumii nu pot fi auzite; nici dangătul clopotelor, nici erupția Vezuviului, nici bubuiturile de tun. Picioarele unui șobolan care fuge, fac mai mult zgomot.

De ce atîta zel din partea leneșului de Pietro? Felia de pîine e mai mare, carnea mai multă, ciorba mai bună. Imagini înșelătoare. Cînd era dus dintr-o celulă în alta, robul a avut mereu atîta timp ca să numere încrestăturile: cîte zile, cîte luni, cîți ani sînt de cînd trăiește aici, mîncînd pîinea robiei veșnice. Potrivit sentinței, nici un judecător din lume nu l-ar putea grația vreodată pe Campanella. Îi este îngăduit să scrie, să primească lucrări cucernice, să citească filozofie. Lunar îl vizitează cîte un frate din ordin, îi ascultă îndoielile. Dacă îl solicită, îi prescrie și penitență, iar dacă vrea, îi dă și absolvire. Cine îi trimite cerneală, ulei pentru opaiț, vin? De pe masa lui nu se termină hîrtia niciodată. Primește pene de scris, gata ascuțite, căci în închisoare nu pot fi admise instrumente de tăiat. Cine se îngrijește de fratele Tommaso după atîta amar de vreme? Cînd se împlinește un an, începe celălalt. Zilele încrustate se rînduiesc ostășește. Trage linii peste ele. Ca un păianjen își țese anii potrivit străfulgerărilor palide ale memoriei sale. De ce ține morțiș la calendar? De ce ține seama că acesta e cel de al douăzeci și optulea an? E doar o mică antecameră în fața porții veșniciei. Ce înseamnă cele două cuvinte: Tommaso Campanella? Un număr, litere, oase, piele. Pînă cînd totul va pieri și va deveni unul dintre miliardele de oameni care „au fost odată”. Cînd începe să scrie o nouă carte aici, în temniță, după ce a terminat-o sau a întrerupt-o pe cea de dinainte, îl cuprinde îndoiala, slăbiciunea trupului, somnolența. La ce bun să scrie? De ce îți mai freci mîinile pentru a-ți dezmoți degetele, ca sîșind de durere să poți rici mai departe cu pana de gîscă? De ce?... Ce se împlină cu manuscrisele? Unde ajunge cartea cînd o termini? Îi spune paznicului: adu hîrtie, amice! Vezi, am umplut

cu scrisul meu teancul pe care l-ai adus deunăzi ! Cine le primește, cine le citește, *in memoriam*, căci îi este atât de indiferent oricui dacă acel om, acolo, jos, în temniță, mai trăiește sau nu mai trăiește. Avem iarăși un nou papă, îi spume paznicul, când coboară alene cu *habemus papam*. Prizonierul e față preoțească, de pe frunte nu i s-a șters niciodată sfântul maslu, așa că se cade să știe ce fel de schimbări s-au petrecut în lumea creștină.

Douăzeci și opt de ani ! E un bărbat matur, a fost preot, predicator, instigator la răsccoală, a umblat prin lume, deși cunoaște numai Italia. L-a cunoscut pe Giordano Bruno... oare i-a fost mai bine sau mai rău decît acestuia ? A fost ars pe rug la Roma, pe Campo dei Fiori (a aflat și acest lucru în temniță). Oare Giordano a suferit mai mult sau mai puțin decît cel care a fost condamnat la robie veșnică fără ca niciodată ușa închisorii sale să poată fi deschisă de nici o grațiere ? L-a cunoscut și pe Galilei. A fost în locuința profesorului, la Padua. I-a arătat lunetele. Cu cea mică a putut vedea turnurile îndepărtate ale orașului. Cea mare l-a înălțat pînă la stele. De atunci a început Campanella să se ocupe și de corpurile cerești. Ce o mai fi făcînd Galilei ? L-a întrebât pe unul dintre dominicani, care părase mai vorbăreț, cu prilejul unei vizite. Părintele și-a întors capul și a pocnit din degete. Curios era că în asemenea cazuri nu vorbeau cu el așa cum se vorbește cu un rob. Din aceste semne și-a putut da seama că nici cu Galilei nu e totul în regulă. A murit ? A întrebât așa, cu prudență, ceea ce putea să însemne și moarte pașnică, creștinească, dar putea să însemne și ardere pe rug, ca în cazul lui Bruno. Trăiește, spuse fratele de ordin dus pe gînduri. Se uita la păianjen, de parcă ar fi vorbit mai bucuros despre providența divină... Își ispășește păcatele. Face penitență în propria sa casă, adăugă călugărul, pentru a-l lămuri pe fratele rătăcit cum că s-a întîmplat altceva cu profesorul din Padua. Nu e rob, nu a fost omorît. Ispășește. Pînă cînd și de ce ? Aude cum sandalele cu cataramă se îndepărtează bocănind pe coridor. Oare nu ispășește toată lumea în timpul drumului lung, plin de pulbere, al vieții ? Douăzeci și opt de ani ! Noi împărați, regi, principii, papi s-au ivit în acest timp în lume, purtînd coroane, tiare, coifuri. Noi cîmpuri de bătălie au fost acoperite cu sute de mii de morți, ca pe cîmpia de la Catalaunum. Nici unul nu mai trăiește dintre acei domnitori ai pămîntului care purtaseră sceptrul în deplină putere și glorie pe vremea cînd a început procesul lui Tommaso Campanella. Tiarele a patru papi, a patru slujitori ai slujitorilor domnului, au ajuns în visteria Vaticanului, ca în cele cîteva zile de la alegere și pînă la încoronare să făurească una nouă aurarii Romei dispuși să execute și comenzi urgente. Oare știe cel de al patrulea urmaș al Sfîntului Părinte Clemente, papa Urban al VIII-lea, că în temnița Sfîntului Oficiu stă închis de douăzeci și opt de ani un prizo-

nier ? Pe cine mai obligă sentința care a stabilit odinioară că Tommaso Campanella nu va putea fi eliberat niciodată ? La Ferrara un Este a stat în temniță patruzeci și șapte de ani. Și acolo a fost legată mâna tuturor viitorilor principii cum că nu-l pot grația pe nenorocit. Și iată că atunci când Alfonso d'Este s-a urcat pe tron l-a eliberat pe acest stră-unchi al său, pe care nu-l văzuse niciodată. Și bătrînul Este a mai trăit. Când se gîndește la acest rob, care a trăit în temnița din Castello cu douăzeci de ani mai mult decît el în detențiunea Inchiziției, simte o puternică muștrare de conștiință. La ce bun să mai spere ? Dacă-l va cuprinde slăbiciunea se va prăbuși. Dacă furiile nopții vor pune stăpînire pe el, dacă nu va împrăștia hoarda demonilor, dacă nu se va scula în zori și nu-și va îndeplini programul zilnic, dacă nu va scrie, nu va citi, nu va făuri planuri, dacă nu-și va păstra vioiciunea și puterea trupului plimbîndu-se în sus și în jos, îndoindu-și mijlocul și uneori chiar sărînd prin celulă, dacă se va gîndi la oșpețe și la tratații de nuntă cînd îi e foame sau cînd îi e frig și nu e jar deasupra căruia să-și poată încălzi miinile rebegite, dacă va privi în jur cu groază că peste tot e numai murdărie, dacă va morfoli în silă pîinea făcută din tărîțe — va fi pierdut. Cu Tasso s-a întîlnit o singură dată, în palatul Gesualdo. Chiar și cu mintea rătăcită era un mare domn, nu l-a prea luat în seamă pe călugărul campaneze. N-a îndrăznit să-l întrebe pe domnul Torquato : cum de a rezistat la Sant'Agata ? Nimeni n-ar fi îndrăznit... după ce s-a eliberat de acolo. Șapte ani. Cu închisoarea nu te poți obișnui niciodată, deși trupul și sufletul parcă s-ar supune cumva obiceiurilor liniștite, dar groaznice. Sînt și aici sărbători. De ziua lui paznicul aduce o porție mai mare de mîncare. Odată a adus și flori. Primește o carte pe care încă nu o cunoaște. „Pentru o săptămînă“ — îi spune părintele dominican și se uită într-o parte ca și cum nu ar vrea să vadă cu cîtă lăcomie se aruncă fratele Tommaso asupra literelor tipărite. S-a întîmplat să fie dus sus pentru o nouă audiere sau poate doar să se mai plimbe puțin. Dacă l-ar fi cunoscut pe cel amestecat într-o anume chestiune, ar fi devenit martor. Sus a primit un prînz, care nu era de post. Dominicanii tineri, care l-au servit, parcă ar fi schimbat priviri între ei. De aceste zile și-a amintit apoi ani de-a rîndul, ca păianjenul care — dintr-un instinct tainic — încetează să-și mai țese plasa și începe alta.

De ce e mai blînd paznicul și de ce înmoaie, cu apă aruncată pe podeaua soioasă, murdăria adunată de ani de zile, înainte de a începe să măture, cuprins deodată de un zel neobișnuit ? Dacă din an în paști paznicul nu i-ar fi tuns cu foarfecele părul și barba, ar arăta ca un monstru. Instrumentul neascuțit îi smulgea fire din barbă, părul a crescut de mult pe locurile tunse odinioară. De ce azi Pietro începe să execute aceste operații delicate cu o migală și o grijă mai mare ? Ce

se întâmplă în jurul lui Campanella? Privirea paznicului ia seama dintr-o clipire la celulă. Iese bombănind și aduce o altă pătură, pe care o aruncă pe prici. De obicei primea ca îmbrăcăminte câte o rasă lepădată de vreun călugăr, când cea veche se făcea ferfeniță. Acum paznicul îi aduce haine abia purtate... aproape noi. Ce poate să-i dea paznicului un rob... un rob care e prizonier de douăzeci și opt de ani? Cu ce ar putea să-l determine pe Pietro să pălăvrăgească? El e singurul glas care — în afara vizitei pe care i-o fac frații de ordin — pătrunde în celulă. El e singurul om cu care poate vorbi.

Strîmta cămăruță parcă s-ar transforma dintr-o dată într-o reflexie a lumii nemărginite, așa crește însemnătatea fiecărui firicel de praf, a fiecărui zgomot, a fiecărei ființe, a fiecărui sunet, a fiecărei pete de lumină. Parcă ar fi într-adevăr copia redusă a infinitului. Ce se-nîmplă oare în lumea mare, că Pietro face curățenie?

Noaptea, pe jumătate adormit, ascultă zgomotele, ca atunci cînd a început procesul său. După ce a pătimit „tortura levis“, la interogatoriul prin ridicare cu scripetele, luni de zile a așteptat cu groază că acuși îl vor duce la adevăratele torturi. Durerile au fost îngrozitoare. Se spune că cei slabi rezistă mai bine. Pe asemenea oameni voinici îi cuprinde mai repede durerea. Se temuse de un singur lucru și anume că va începe să plîngă, să ceară îndurare, să cheme moartea, să apere sau să acuze așa cum va scrie în textul protocolului ce se pune în fața ochilor celui schingiuit. Cînd i s-a citit sentința condamnării la temniță veșnică, aproape că a răsuflat ușurat, gîndindu-se că de acum înainte o să aibă destul timp pentru a-și orîndui viața. Nu va trebui să se mai teamă de instrumentele călăului, nu va mai fi dus în camera de tortură. *In aeternum*. Începînd din acea zi și-a petrecut mai bine nopțile, circulația fluidurilor corpului nu i s-a mai înrăutățit, și-a putut aranja minusculul său regat de unul singur, așa cum a vrut. Sentința l-a condamnat și la singurătate, de parcă aceasta ar fi fost o pedeapsă chiar atît de îngrozitoare. Tovarășul de închisoare arareori e prieten. S-a mulțumit mai degrabă cu pana și cerneala, iar acel suflet cucernic, care i-a trimis ulei pentru opaiț și hîrtie, a săvîrșit cea mai creștinească faptă din viața lui. Tommaso Campanella, membru al Ordinului Sfîntului Dominic, putea să șadă în închisoare pînă la sfîrșitul vieții sale. Ar fi putut să o pătească și mai rău dacă atunci avocatul calabrez nu-l smulgea din mîinile tribunalului regal. Dar azi are din nou o noapte neliniștită. Ce s-a putut întîmpla în lumea largă că Pietro zîmbește? Se foiește în jurul său, nu-l cinstește cu vorbe mai bune decît pînă acum, dar degetele sale mînuiesc mai cu îndurare foarfecele, nu-i smulge peri din barba murdară, crescută în neorînduială. Dimineața aduce și ceva mai multă apă. De ce? Și prizonierul, care șade pe banca sa de lemn și se apleacă, după vechiul său obicei, asupra mesei nege-

luite, așternîndu-și scrisul său mărunț de-a latul și de-a lungul paginilor ca să economisească hîrtia — își ciulește urechile pentru a nu fi luat nepregătît, pe neașteptate, de orice s-ar întîmpla. Un zgomot. Urechea sa s-a obișnuit cu zgomotele mărunte, recunoaște crescîndoul pașilor ce se apropie. Numără încreștăturile — au trecut doar șaptesprezece zile de la ultima vizită a părintelui confesor, mai lipsește aproape jumătate din timp. Aici nu se schimbă nimic niciodată: cuvîntul maslului și al penitenței coboară în vizuina sa doar o singură dată pe lună. Știe că sînt și alți prizonieri în închisoare, dar în această aripă nu există altă celulă. Lumina se strecoară întrucîtva, dar numai cînd afară e soare puternic. În astfel de cazuri în timpul zilei nu e nevoit să aprindă opaițul. Cei mai mulți dintre condamnați se află mai jos, în adîncurile stîncilor. La început a ciocănit în pereți, dar nu a primit nici un răspuns. E singur, iar celula — i-a spus odată Pietro — e mai bună decît celelalte. De ce? A dat ursuz din cap și nu i-a răspuns. De ce? De ce a primit o celulă mai bună?

Aude pași apropiindu-se... nu vine o singură persoană. Sînt mai mulți. Sandalele călugărești bocăne pe lespezile coridorului, căci pe piciorul umflat, curelele nu sînt strînse, ca să nu taie în carne. Cel neinițiat le aude ca pe niște pocnituri de bici. Dar pînă la el răzbat și bocăniturile unor tocuri de la altfel de încălțăminte, pe care le poate distinge cu precizie. De mult nu a mai auzit asemenea bocănituri. De douăzeci și opt de ani. Ultimele sale gînduri se opresc la zgomotul acestor tocuri tari, îi trec prin minte cu iuțeala fulgerului, cînd de pe ușa lui e scoasă uriașa bară de fier, clanța e apăsată în jos și se deschide ușa. E deschisă în toată lățimea ei. Cine o fi locuit aici înaintea lui? Un prizonier? O fi fost camera paznicului? Sau un birou secret? Cînd a fost adus aici a găsit urme de cerneală pe pereți. Nimic altceva. Nici un cuvînt nu era scris nicăieri *in memoriam*. Acum ușa se dădu în lături. Pietro îi spune:

— Ridică-te în picioare! I se adresează cu blîndețe, nu ca atunci cînd în spatele său s-ar afla Messer Grande, călăul, care îl însoțește pe prizonier în ceasul din urmă.

În celulă intră trei călugări dominicani și un domn mai în vîrstă, care aduce a funcționar — ține în mînă un pergament făcut sul. Nu încap toți deodată prin deschizătura ușii. Unul dintre călugări, care probabil are rang de inchișitor și îndeplinește rolul de gazdă în această tristă clădire, îi dă întîietate funcționarului. *In nomine Domini*. S-ar fi ridicat în picioare chiar dacă Pietro nu l-ar fi anunțat dinainte. Orice prizonier, care nu are încă mintea rătăcită, așteaptă în picioare cele ce urmează.

De ce au venit în celulă și nu l-au chemat sus pentru audiere, dacă așa e regula? El este aici prizonierul cel mai vechi.

— Dumneata ești prizonierul cel mai vechi.

Funcționarul parcă ar fi ecoul propriilor sale gânduri. Se uită la chipul lui. E un bărbat mai degrabă uscățiv, cu mișcări vioaie, cu o privire ageră sub ochelarii așezați pe nas. Privesc unul în ochii celui-lalt. Oh, deșertăciuni lumești, părăsiți-mă! Acestui om nu-i este indiferent că acum se află în celula unui Campanella condamnat, dar care trăiește!

— *In nomine Domini*, frate, spune părintele inchișitor și, așa cum prevede obiceiul ordinului, îl sărută pe obraji, spunându-i aproape șoptind un *pax tibi*. La fel fac și ceilalți doi călugări. Printre ei nu se află părintele confesor, care cobora în adâncuri în fiecare lună.

— Frate Tommaso, întrucât în procesul tău la vremea respectivă și-au disputat competența Tribunalul regal și Sfântul Oficiu, am socotit de cuviință ca la actul de azi să participe și preastimatul și onoratul președinte al Tribunalului regal napolitan, domnul doctor în drept Micene. Procesul-verbal, pe care domnia sa îl va întocmi, va fi înaintat excelenței sale vicerelului, și în felul acesta procesul tău va fi închis.

— La vremea respectivă noi *am inregistrat* sentința și nu am adus nici o obiecție ca Sfântul Oficiu să procedeze așa cum a crezut de cuviință și ca acest înalt Corp să înainteze sentința la Sfântul Părinte, cerându-i aprobarea... sau atenuarea ei. Preasfinția sa papa Clemente, prin hotărîrea sa milostivă, a comutat în închisoare pe viață acea sentință care, în cazul în care ar fi fost confirmată, ar fi prevăzut predarea lui Tommaso Campanella în mâinile autorităților laice... Preasfinția sa a manifestat clemență. *Roma locuta*. Cu îngăduința sfintiei voastre, grefierul a adus vechile documente. Din păcate sînt puțin mucegăite. Dar am recunoscut redactarea. *E a mea*. Pe vremea aceea eram judecător de instrucție.

— Frate Tommaso, din cuvintele excelenței sale domnului Micene poate ai întrezărit razele dătătoare de viață ale grațierii. Așa că nu mai pot întîrzia cu vestea cea bună. *Roma locuta*, a spus doctor Micene, și acum glasul milostiv al Orașului Etern s-a pronunțat din nou în cazul tău. Sfântul nostru părinte Paul al V-lea, care domnește în glorie și ale cărui fapte nu îndrăznim a le cerceta, a hotărît să-ți redea libertatea fără nici o condiție și fără nici o restricție. Hotărîrea papală a sosit zilele acestea la Sfântul Oficiu. Preasfinția sa anulează în mod milostiv condiția pusă de papa Clemente al VIII-lea de a-ți ispăși pedeapsa pînă la mormînt. În practica mea nu am întîlnit pînă acum nici un exemplu ca în fața unui rob condamnat pe viață să se fi deschis ușa temniței Sfîntului Oficiu.

— Douăzeci și opt de ani... părinte!

— Știu că cuvîntul milostiv al grațierii te-a surprins. De aceea, ca orice frate creștin, va trebui și tu să-ți faci înaintea de toate ordine în

propriul tău suflet. Ți-aș recomanda ca, dînd dovadă de o mare și atotcuprinzătoare căință, să-ți analizezi în mod profund șirul rătăcirilor, luîndu-le la rînd pe fiecare în parte, și să te pregătești astfel pentru spovedania generală, pe care — dacă vrei și tu — mîine va veni să ți-o asculte fratele nostru de ordin și după douăzeci și opt de ani vei putea să te și împărtășești din trupul Domnului.

— Messer Tommaso, ca reprezentant al autorităților regale se cuvine să vă întreb dacă aveți vreo dorință deosebită sau dacă faceți plîngere în vreo chestiune a cărei rezolvare poate fi de competența tribunalului regal ?

— Manuscrisele, excelență . . .

— Tommaso, cînd paznicul sau părintele confesor ți-a adus sus scrierile, noi le-am cercetat ca să vedem dacă nu cumva, în disperarea ta, ai încălcat vreuna dintre porunci. Eu însumi am citit cîteva dintre tratatele tale. Cine ar fi putut însă să digere tot ceea ce ai mîzgălit pe hîrtie în atîta amar de vreme ! Cu rare excepții, nu ai păcătuit cu scrierile tale împotriva *communis opinio*, împotriva opiniei comunității creștine. Acele scrieri care nu au rezistat judecății noastre drepte, le-am pus deoparte. Pe celelalte le vei putea lua cu tine . . . dacă vei angaja o căruță ca să le ducă. De pe rafturile cancelariei a trebuit să dăm la o parte celelalte fascicule ca să putem face loc mîzgălelilor tale. Și părintele închizitor parcă ar fi zîmbit . . .

Glăsul lui Micene.

— Cea dintîi frămîntare a unui rob proaspăt eliberat este unde să meargă, unde își va putea așeza capul să se odihnească seara. Ca să vă scutesc de griji, în calitate de deținător suprem al dispozițiilor testamentare vă comunic că răposatul Don Carlo Gesualdo, prinț de Venosa, care în ziua de 8 septembrie din anul domnului 1613 a decedat, primind cea din urmă împărtășanie, într-una din prevederile testamentului său amintește și de dumneavoastră. Nu o voi cita cuvînt cu cuvînt, dar spune că în cazul în care în urma grației v-ați elibera, din partea vistieriei princiare să vi se plătească trei sute de ducați pentru faptul că dumneavoastră l-ați ajutat pe răposatul domn să-și întărească elementele de bază ale gîndirii sale creștine. Potrivit părerii consilierilor săi, această sumă nu contravine jurămîntului de a trăi în sărăcie pe care l-ați făcut în momentul în care ați intrat în Ordinul Sfîntului Dominic. Așa că puteți dormi liniștit . . . pînă mîine dimineață, messer Tommaso.

— El mi-a trimis cerneală ?

— Testamentul conține prevederi referitoare și la acest lucru. Prințesa văduvă nu a dorit să modifice voința testatarului.

— Ce trebuie să fac, părinte ?

— Să veghezi. Ți-am adus omiliile lui Carlo Borromeo, predicile pe care sfântul arhiepiscop le-a scris în anii cît a slujit la Milano. Meditează asupra lor — pînă dimineța. Mîine... vei părăsi, cu binecuvîntarea noastră, clădirea Sfîntului Oficiu.

Ușița dosnică s-a deschis în fața lui Campanella în toiul unei furtuni năprasnice. Aceasta era a treia casă din străduță, unde se putea ajunge din clădirea principală a Inchiziției doar străbătînd prin coridoare întortochiate și uși subterane. După douăzeci și opt de ani i-a picurat din nou un strop de ploaie pe mînă. Paznicul închisorii, din bunăvoință, mergea alături de el, ca o călăuză ce îndrumă pașii celui lipsit de lumina ochilor. Cum e mirosul ploii, al furtunii, al prafului pe care vijelia îl ridică și apoi îl aruncă din nou la pămînt, purtînd în vîrtejuri maldăre de frunze? Așa arată o frunză? Așa arată cerul, pămîntul, apa? Umblă din nou. Provîdeța a dărîmat unul dintre pereții celulei, care s-a transformat într-un drum larg, într-o potecă nesfîrșită. Are de ce să umble. Nu ca în temniță, unde picioarele deveniseră niște instrumente aproape nefolositoare. Mîntea i se învîrtețea în întortochieri ce se apropiau uneori de hăurile nebuniei. Se află pe stradă. Se agață de Pietro, care îl cară cu inimă milostivă. Trec pe lîngă o casă. „*Laudetur*“ — spune o femeie cucernică, vîzînd că trece pe lîngă ea un călugăr. Dacă paznicul nu l-ar reține, poate că ar fugi înapoi și l-ar ruga pe părintele gardian să-l reprimească în închisoare, în continuare, pe timp îndelungat. Aici se teme. Ii vine atît de greu să-și calculeze pașii și distanța pentru a trece pe lîngă semenii săi. Se lipește de pereții caselor, cuprins de teamă ca nu cumva să se ciocnească de ei. După douăzeci și opt de ani nu mai are simțul perspectivei.

În fața atelierului unui făurar de arme se află o placă de oțel lungă, strălucitoare. Oglindă. Din pete confuze trebuie să-și adune propria imagine. Ochii! Binecuvîntat fii, doamne, că mi-ai lăsat după atîția ani lumina ochilor! Nu au slăbit, nu s-au spălăcit, nu s-a lăsat ceață pe ei. Deși am scris ore întregi, zile întregi, nopți de-a rîndul, ani de-a rîndul. Dacă ar trebui să înșire lista cărților pe care le-a scris, s-ar încurca. În timp ce lucra la un opus, în mîntea sa ageră se și întrezăreau contururile următoarei lucrări. Între timp a compus versuri, poeme minunate. Mereu altele, mereu altele. Începînd de la elemente și de la monarhia spaniolă și mergînd pînă la stele. *Civitas Solis*. Orașul Soarelui. Această carte îi este cea mai dragă. A învățat grecește, franțuzește, și limba arameică. După un sistem propriu. A avut timp. Se uită la imaginea sa din oglinda de metal să vadă dacă își mai amintește de figura sa de odinioară. Oare a devenit un monstru? Oare cum s-a transformat acel om care — potrivit sentinței — nu ar fi avut voie să

iasă niciodată din temniță ? Nu s-a schimbat *prea mult*. Părul îi este mai lung și mai cărunț, poartă barbă, rasa călugărească largă îi atârna pe trup. Mîinile . . . Ce ciudate îi sînt degetele, încheieturile, palmele, albe ca zăpada, neatinse de razele soarelui. Picioarele . . . După numai o sută de pași au și obosit, s-au îngreunat. Voință, voință, nu mă părăsi ! Pietro îl iubește ? Oare îl va duce la el acasă ? Cum o fi arătînd locuința unui paznic de închisoare care de ani îndelungați slujește Inchiziția ? Sarcinile sînt diferite. Pietro nu se pricepe la arta meșterilor în schingiuri, nu a fost călău, nu a fost zbir. Cînd soarta o cere, el trebuie să-i pregătească pe condamnați pentru ultimul lor drum. Pe cine, cum ? . . . Aceluia care suportă greu chinurile îi toarnă fiertură de mac în ultimul său pahar cu vin. Buzele lui Pietro sînt pecetluite. Nici acasă, nici în vecini nu are voie să vorbească niciodată despre ceea ce vede în jurul său. Cînd părăsește închisoarea, își leapadă pieptarul de piele, își lasă armele. Poartă veșminte de slujitor al tribunaului ca și ceilalți.

— Dacă străbatem această stradă, Tommaso, vom întîlni biserica Gesu Nuovo. *Acolo e înmormîntat*. La iezuiți.

Un călugăr dominican rar trece pragul unei biserici a iezuiților. Cele două ordine călugărești nu se agreează unul pe celălalt, încă de pe cînd oamenii lui Loyola s-au ridicat deasupra dominicanilor. La Curie, cuvîntul mai-marelui iezuiților are o greutate tot mai evidentă. Chiar și acum ? Crezuse că în decursul unei generații, cît a stat în închisoare, s-au mai schimbat lucrurile. Pietro se oprește dezorientat în fața ușii bisericii. În viața sa n-a mai întîlnit un asemenea *casus*, ca cineva, care a fost condamnat pe viață, să iasă din temniță viu și nevătămat, cu mintea întreagă. Cîțiva bănuți de argint și o bocceluță, asta e toată averea celui eliberat. După ce Tommaso se va duce la mănăstirea dominicanilor, unde vor trebui să-l primească pe cel ce a răstăcit atîta, se va putea întoarce să-și ia manuscrisele. Se va umple cu ele căruța trasă de măgari.

Biserica e rece, strălucitoare, luminoasă. Iezuiții preamăresc gîndirea lucidă, care e stăpîină peste slăbiciunile trupului. Pietro știe că locul de veci al lui Don Carlo se află în capela principală.

Tommaso zărește tabloul. Portretul seamănă atît de mult cu Gesualdo încît îl recunoaște imediat. Carlo stă în genunchi, un sfînt se înalță lîngă el. Dacă se va apropia mai mult îl va recunoaște negreșit. Pe tablou se află pictată și Magdalena, cu fața întoarsă spre penitent. Tabloul e ca o pată întunecată în luminozitatea marmurei. Aici se odihnește — cioplit în piatră, potrivit străvechiului obicei, înveșmîntat în platoșe, dar cu capul descoperit, cel pe care l-a înghițit mormîntul. Tabloul se află la intrarea în capelă. Mîini cucernice l-au așezat pe perete în așa fel încît lumina să poată cădea pe el. Cine a trecut pe aici

ultima oară ? Cînd ? În biserică sînt puțini oameni. Sculptorul necunoscut a cioplit bărbatului de piatră, întins pe lespede mormîntului, un piept enorm, bombat, pe care platoșa șade bine. Oare Carlo a purtat vreodată platoșă ? Și ce embleme pieritoare : coif, baston de comandant, steag, paloș. Căuta cu privirea. Intr-un colț, în oarecare armonie cu armele, zărește o lăută. Asta e tot ce amintește de ceea ce a fost *mai bun* în Carlo Gesualdo. *În nomine Domini* . . . În jurul mormîntului nu se află nici măcar un fir de floare.

Citește :

„CAROLUS GESUALDO, pe care l-a născut sora Sfințului Carol Borromeo, odihnește în acest mormînt. Acest bărbat cu minte strălucitoare, care s-a tras din singele regiilor normanzi, și-a ridicat acest mormînt care să-i primească rămășițele pămîntești și să i le adăpostească pînă cînd va învia în ziua Judecării de Apoi. Societatea lui Isus îngrijește de osemintele sale, și în deplinătatea cucerniciei sale păstrează drept martor amintirea celui care odihnește aici“.

Steme, steaguri, coroane — în locul unui singur nume drag. Nu se pomenește în epitaf — așa cum ar cere obiceiul — nimic despre soția iubitoare sau despre copilul îndoliat. Și-a construit sieși mormîntul și l-a dat în grija Societății lui Isus. Și iată că nu se găsește nimeni care să-l jelească pe prințul Venosei !

De ziua morților se obișnuiește să se pună flori pe morminte. Peste trei zile este ziua sfîntului Carol. În jurul mormîntului de marmură nu se află nici măcar un buchet de flori ofilite, nici măcar o panglică de doliu, nici măcar un muc de luminare arsă ! Oare nimeni nu vine la mormîntul lui Gesualdo pentru a-și aminti de el ?

Cît de mult s-a temut din cauza lui . . . din cauza lui Tommaso, că în chinurile la care va fi supus va mărturisi, numai pentru a putea trage și un protector princiar în belea : am conspirat cu Venosa. Planurile erau deja făcute și ar fi fost de ajuns atîta, pentru ca slujitorii Oficiului să se prezînte în zori la poarta palatului. Inchiziția respectă coroanele numai pînă cînd muritorul pămîntean trece pragul fatal. În fața inchișitorului, toată lumea e deopotrivă, numai praf și pulbere. Cît de mult s-a temut ! . . . Și totuși l-a ajutat. Prima oară, cînd la cuvîntul arhiepiscopului i s-a deschis ușa închisorii, crezuse, cu mintea tînrului de douăzeci de ani, că s-a deschis în fața sa pe vecie întreaga lume. *Domini canis*. Din primele zile ale celui de al doilea proces al său și-a dat seama că cei care aveau această menire — cîinii domnului — l-au urmărit neconținut. I-au supravegheat fiecare pas, l-au însoțit pretutindeni ca niște umbre. Rapoartele despre el au ajuns să formeze fascicule voluminoase. Părintele închișitor nu trebuia decît să scoată din arhivă sururile de hîrtie. Ce știuse despre toate acestea Gesualdo ?

Oare a fost audiat ? L-au urmărit și pe el ? Pe inscripția de pe mormînt nu se află nici un cuvînt despre faptul că văduva lui e sora ducele de Modena. Atîta a aflat doar de la Pietro, care devenise mai vorbăreț în ultimele ore, în timp ce se pregătea să-și ia rămas bun, că văduva lui Don Carlo trăiește în palatul Gesualdo situat între Mergellina și Posillipo. Acolo va trebui să meargă pentru a-și lua în primire moștenirea. Sfîntul Oficiu o va anunța pe prințesă că fratele Tommaso și-a redobîndit libertatea din voința preasfinției sale și că orice suflet creștin, care îl laudă pe Domnul, îl poate ocroti.

Contemplatio major. Timpul pe care îl are în fața sa e infinit ; fiecare minut cît va trăi de acum înainte e un dar al proriei cerești. Se așază pe banca de marmură și, așa cum obișnuise în celulă, încearcă să-și adune gîndurile, făcînd abstracție de toate zgomotele lumii înconjurătoare. Să-l evoce pe Carlo ? Figura lui ? A fost un aristocrat, un muzician, un penitent și din nou păcătos ... A fost un soț princiar, un tată nefericit, eroul cleveților spuse în șoaptă. Nu a fost tare în filozofie, dar a tînjit după înțelepciune în felul său. Știa totul ... sau ar fi dorit să știe tot ceea ce ține de Mater Musica. În astfel de cazuri se înviora, de pe chipul său iradia zîmbetul. A fost înconjurat de lingușitori ... Don Carlo, milostivul nostru prinț, tu ești cel mai mare muzician al Italiei. Ce o fi crezut acest om despre el însuși ?

În capelă intră un bărbat înalt, cu părul cărunț. Din adîncuri se înalță încet, nesigur, amintirea unui chip. L-a cunoscut ? Totul s-a prăbușit și totul s-a păstrat totuși ? Privirea celui care intră trece pe deasupra lui, apoi se întoarce din nou spre el. Un călugăr dominican șade pe banca de piatră în fața mormîntului. Nu îngenuchează, nu se roagă. Doar privește, cu ochi fără lacrimi, obosit. Un chip ... Ochi cenușii, păr cenușiu.

— *In nomine Domini*, frate ... Undeva ... v-am mai văzut, părinte ...

— Cît am trăit, numele meu a fost Tommaso Campanella.

E o glumă proastă ? Cît am trăit — o spune foarte sincer, pentru că în această clipă simte că nu aparține nimănui dintre cei vii. În orașul Soarelui toți oamenii se cunosc între ei, nici înțelepții nu au nume.

— Sînt Ettore Gesualdo. Te-am cunoscut.

Cuvîntul „tu“ îi scăpă în mod involuntar pe buze. Ochii i se umplură de lacrimi. Sînt primele lacrimi pe care Tommaso le vede de ani și ani de zile. Lacrimi. „Se spunea, s-a spus de multe ori că ai să te eliberezi. Ești liber, Tommaso ?“ Mai mult șoptește și parcă se uită în jur, îi e teamă. *Domini canis*. Poate a trecut în slujba lor ? ... Se gîndește că doar de cîteva ori s-au întîlnit față în față. Dar ...

— Cei din Napoli nu te-au uitat, prietene.

Privirea lui, așa cum se întoarce spre el, parcă îl întreabă: ce cauți aici, lângă mormântul lui Gesualdo?

— A fost singurul om care a avut grijă de mine. Pene de scris, cerneală, ulei. Iartă-mă, prietene, îmi vine încă greu să vorbesc. Doar cu confesorul... și cu paznicul închisorii... Puține cuvinte. Nu-mi vin în minte toate cuvintele așa cum ar trebui...

— Pot să te ajut?

— E prima zi. Ochii mă dor încă din cauza luminii.

— Te însoțesc. Unde trebuie să te duci?

— La mănăstire. Mîine... așa se spune? Acolo fiecare zi era la fel. Mîine mă duc la Leonora.

— Am să vorbesc cu ea. Voi veni să te iau. Stai aici cît dorești. Te aștept la ușa bisericii.

Era o zi ca toate celelalte. În celulă pătrundea soarele și așa arăta cu totul altfel decît cea din temniță. Parcă ieri ar fi fost aici (căci a locuit de mai multe ori în mănăstirea Sfîntului Dominic), își amintea de coridor, de sala de mese. Pe perete era atîrnat un tablou. Se spune că l-a pictat un maestru vechi, Piombo. Timp de douăzeci și opt de ani nu a văzut nici o pictură. Nimeni nu pomenește de calvarul prin care a trecut. Trebuie să se obișnuiască cu vechile mișcări: să șadă, să îngenuncheze, să se ridice în picioare, să-și aplece capul, să-și acopere capul înainte de meditație. I s-a tuns părul, are din nou vechea tonsură pe cap. Mîncă cu lingura din farfurie ca toți ceilalți. Face aceleași gesturi. Mîinile îi tremură. Priorul nu-l întreabă nimic, îl primește cu sărutul păcii. Nimeni nu-l întreabă unde ai fost, frate, și nici dacă a fost un păcătos condamnat la temniță veșnică, pentru care viața a fost o penitență sau o milostenie. Aici nimeni nu-l întreabă nimic. E liber.

Ettore îl însoțește ca o umbră. În întunericul nopții a încercat să-i evoce figura. În camera de muzică au fost mai mulți inși atunci. Nume, nume... de ce poartă oamenii nume? Lăută, violă, harpă. Așa își amintește mai ușor de acele cîteva chipuri care l-au înconjurat atunci, în camera de muzică, a prînzului. Ettore?

Picioarele nu i s-au obișnuit încă cu mersul, s-au umflat deasupra gleznelor. Ochii nu i s-au obișnuit încă să privească, sînt congestionați, îi joacă în față pete roșietice. Sunetele... strada, clopotele, vorbele oamenilor, portul. Mirosuri. Ii pare rău de păianjen, singurul său prieten. Il cunoștea. Cobora pentru fărîmituri. Trebuise să hăpăie din castron căci nu i se dădea lingură. Muzică? Ce-i asta? Ieri în biserica Gesù Nuovo fusese liniște, nu cînta orga. Acum aude că din capelă răzbate melodia unui motet. De douăzeci și opt de ani n-a mai auzit muzică.

— La Genova i-au văzut lumina tiparului toate operele. Am adunat tot ce am găsit prin sertare, la cetate, în arhivă, printre partituri, precum și tot ceea ce se tipărise pînă atunci. Am fost ajutat. Dacă vrei, le poți vedea.

— Ce a compus ?

— Madrigale și cîteva motete cucernice. Atît a rămas în urma lui Gesualdo.

— Putem porni ?

— Mai întîi să trecem pe la mine ca să-ți schimbi veșmintele.

— La Napoli tot se mai tem oamenii de călugării dominicani ?

— Vei arăta mai bine în haine lumești decît în această rasă largă.

De la locuința lui Ettore se duc cu trăsura. Totul e nou pentru Campanella. Ochii săi se obișnuiesc cu lumina, dar mai greu cu schimbările petrecute în lume. O piață nouă, o biserică nouă. Toți copiii, toți tinerii pe care îi întâlnește în cale s-au născut cînd el se afla în temnița de sub pămînt. Trec pe lingă o prăvălie în care se vînd cărți. La cererea sa, Ettore oprește trăsura. Cărți. Librarul e și tipograf, și editor, vinde și gravuri. Nu el a fost editorul lui Gesualdo la Napoli, dar îl cunoaște pe Ettore. Caută cu sete, răsfoiește volum după volum, pentru a vedea ce a creat mîntea omenească în decurs de un sfert de secol. Cît de altfel arată azi cărțile... cu cît sînt ele mai frumoase, decît atunci...

Eu ? ... Un volum : *Medicinalium juxta propria principia*. Autor : Tom. Campanella. A fost tipărit la Bergamo, Anno Domini... în cel de al șaptelea an al prizonieratului său ? Cine i-a dat „bun de imprimat“ ? Pe carte se află pecetea eparhiei. *Nihil obstat*. Oare episcopul din Bergamo o fi știut că Tommaso Campanella era condamnat la robie veșnică ? A știut ! Răsfoiește volumul. Cartea a treia, capitolul doisprezece : „*Princeps Venusiae musica clarissimo nostro tempore*... Librarul nu înțelege de ce se oprește la acest pasaj bărbatul necunoscut, în vîrstă, care își acoperă ochii cu palma, pentru că îi jenează lumina soarelui. Dar de citit citește fără ochelari. Cartea. Oare cine i-o fi găsit scrierea ce circulase sub formă de manuscris ? Cine a dus-o la Bergamo ? De ce ?

— E o ediție frumoasă, am și vîndut cîteva volume. Doar acest exemplar a mai rămas... dacă îl doriți...

— Cine e autorul ?

— A fost cunoscut la Napoli. Dar e mai bine să nu vorbim despre el. A murit de mult... unde ? ... Mai bine să nu vorbim de el. La Bergamo s-a mai putut obține autorizația pentru imprimare. La Napoli... nu. A mai avut o carte... *Civitas Solis*. Am primit-o din Veneția... numai acolo îndrăznesc să tipărească asemenea cărți. S-a epuizat... de mulți, mulți ani... Ați cunoscut-o ?

Cînd ies din prăvălie, își duce cartea la subsuoară. Trăsura n-a așteptat nici o jumătate de oră. Ettore observă cu uimire că în această jumătate de oră Campanella parcă a întinerit. Strînge la piept cartea pe care i-a cumpărat-o Ettore. Nimeni nu are voie să afle cine e acest vizitator ciudat. Chiar dacă eliberarea lui Campanella nu a fost legată de nici o condiție, totuși, atîta timp cît va trăi, nu va putea fi pe deplin liber în provincia asupra căreia planează norii Inchiziției.

Cînd i s-a dat drumul, îi spusese părintelui inchizitor că ar dori să meargă la Roma să-i mulțumească Sfîntului Părinte pentru deosebita sa milostenie. Preotul, care era judecător al trupului și sufletului, i-a spus încet :

— Nu-mi amintesc ca vreodată să fi beneficiat vreun condamnat de o asemenea grațiere. Inseamnă că la Roma ai protectori puternici, frate. Nu vom avea nimic împotriva dacă din voința domnului te vei duce la Vatican. Ferește-te ca nici măcar în gînd să nu păcătuiești: *Vade in pace !*

După care s-a deschis în fața sa poarta închisorii...

Ajung la palat. Portarul îi așteaptă. Lui Ettore Gesualdo i se cuvine să fie primit ca membru al familiei. Cine îl cunoaște însă pe domnul în haine negre, care merge așa de încet ? Înainte ca trăsura să se fi oprit, Ettore îi spusese în grabă :

— Trebuie să știi, prietene, la cine vii. Cînd a aflat că Don Carlo a murit, Leonora s-a întors din Modena. Atunci trăiau de mult timp despărțiți, cu aprobarea Preasfinției Sale. S-a întîmplat după moartea copilului. Căci au avut un băiețel. A murit. În testamentul princiar, Gesualdo a acordat soției sale o rentă viageră cu condiția că va trebui să trăiască în Regatul Napoli și că nu se va recăsători.

— În urma lui Gesualdo nu a rămas nici un copil ?

— A avut un fiu... de la prima soție... de la Maria d'Avalos. Emanuele. A murit cu un an înaintea lui Don Carlo. Nu fusese amator de muzică, dar cunoștea mersul stelilor. A fost odată și la Galilei. Și-a lăsat nevasta însărcinată. Femeia venise dintr-o țară îndepărtată, din Imperiul German. Donna Polissena... are un nume greu de pronunțat. Fürstenberg. Cînd a murit Emanuele, la cîteva luni s-a născut fetița... Isabella. Acum trăiesc împreună, în două aripi separate ale palatului. Se spune că cele două văduve nu se iubesc. Toată averea...

— Avere ? Știi, prietene, cît de ciudat, foarte ciudat mi se pare acest cuvînt ? De mult n-am mai auzit de așa ceva... Avere ? O cană cu ulei, hîrtie, zdrențele de pe mine... Cîți ani a avut acest Emanuele ?

— În jur de douăzeci. Il ura pe tatăl său. După ce Emanuele a murit, văduva lui s-a mutat în palat. Uneori cînta împreună cu Ge-

sualdo. Și-a iubit nora, care venise din străinătate și vorbea multe limbi. Am ajuns !

Își amintise mereu de vechiul palat Gesualdo ori de câte ori își evocase în adîncul celulei viața trecută. Și acum, avînd în fața sa palatul cenușiu, i se păru că a trecut și pe aici, și parcă ar retrăi în vis o viață de mult apusă ; porni, ținîndu-se de Ettore. Portal, coloane, cariatide cu candelabre de bronz îl însoțesc pînă la uriașa scară de marmură.

Cel care se întoarce din împărăția morților e mai mult decît un vicerege. Lumea palatului știa încă de ieri (ca și toți cei care însemnau ceva în Spaccanapoli) că Tommaso, cel cu gură de aur, călugărul de odinioară, al cărui nume îl rosteau doar pe șoptite, nu numai că trăiește, contrar oricărei rațiuni, dar s-a și eliberat. Și după douăzeci și opt de ani, mintea sa e încă lucidă ! Oare a regretat, în decursul unei generații, ceea ce a făcut ? Și ce a făcut de fapt... de ce a stat în temniță Campanella ? Acest lucru azi nu-l mai știe nimeni. Sfîntul Oficiu nu se interesează de delicvenți mărunți. Aripile sale negre se întind asupra aceluia care se înalță deasupra semenilor săi. Probabil că așa a fost și Campanella.

Este așteptat la palat, căci Ettore a anunțat cine va fi oaspetele și a rugat-o pe prietesa ca în această zi să nu primească pe nimeni altcineva. Tommaso mai trebuie încă să se obișnuiască cu lumina soarelui. A mai fost aici ! La dreapta ? Pe scări în sus ? Acum parcă ar merge în somn și se trezește brusc pentru că l-a atins coada unui șobolan. Iată, nu-i : e doar jocul umbrelor după douăzeci și opt de ani.

Cu o seară înainte, Ettore a vizitat-o pe Leonora și i-a povestit întîlnirea stranie. Cînd Gesualdo trăia, primise vești din jumătate în jumătate de an că Tommaso nu a murit și că se află la Napoli. Putea să-i trimită ulei, cerneală, vin și hîrtie. De cînd Leonora s-a întors din Modena și s-a stabilit la Napoli — pentru că așa prevăzuse testamentul — vistiernicul dădea socoteală în fiecare an despre alimentația lui Campanella în închisoare. Numele lui revenea astfel mereu, ca un vechi ritual care își pierdeva sensul obișnuit. Bătrînul Pietro Bardotti îl cunoscuse și își mai amintea de el. Maria Scala intrase rar în camera de muzică, dar știa cum arăta călugărul dominican care venea pe aici. Silvia s-a mutat în provincie. Vistiernicul parcă ar fi adus un prinos amintirii unei străvechi fantome a palatului, așa număra scuzii ce i se cuveneau călugărului și îi preda fie în numerar, fie în natură, părintelui închizitor. Campanella s-a eliberat după douăzeci și opt de ani, ceea ce în limbajul celor din Napoli înseamnă învierea, înseamnă o minune în lumea muritorilor de rînd care cred în semne, țin la superstițiile lor. A înviat deci călugărul cu gura de aur despre care mama și bunica au vorbit pe șoptite. La început nimeni nu a vrut să creadă. Pietro,

paznicul închisorii, nu era un om vorbăreț, nu obișnuia să bea nici măcar duminica. Se ridica, își luă pălăria și cheile și se întorcea acolo, la închisoare. Și totuși acest bătrîn Pietro, care se stafidise în mirosul muced al temniței, el a fost cel care a vestit primul că Tommaso Campanella s-a eliberat. L-a luat de braț pe Tommaso, liniștindu-l cînd se întîlneau cu căruțele și nu știa cum să le ocolească. Așa l-a dus pe călugăr pînă la Gesù Nuovo. Gesualdo, Campanella. Doar bătrînii își mai amintesc de morți. Și acum, deodată, trăiește. Ce anume a propovăduit poporului părintele ? Unde și-a ținut predicile . . . ? A fost doctor în știința sa, a vrut să-i elibereze pe țărani. Oare prietenii săi i-au chemat într-adevăr pe păgîni ca să vină în Calabria în locul spaniolilor ? Primul său drum de ce l-a făcut la mormîntul prințului negru ? Unde locuiește ? S-a întors la mănăstirea cea mică a dominicanilor, unde locuiesc mai ales călugării rătăciți, cărora le este frică de Inchiiziție ? Vorbe de clacă, cum sînt altele alte povești ce se vîntură prin Spaccanapoli ! Unde poate fi văzut Campanella, călugărul înviat ?

Toată lumea se temea că părintele eliberat se va amesteca iarăși în vreo nouă poveste. Sfîntul Oficiu nu i-a deschis de bună voie ușa celulei. Nici nu putea s-o facă întrucît o opreliște papală poate fi anulată numai de un papă. Înăuntru, în Santo Ofizzio, inchizitorii discutau între ei, cum că Sfîntul Părinte Urban — pe vremea cînd a fost preot tînăr — a citit cu interes tratatele lui Campanella. O fi fost de ajuns un singur cuvînt al vreunui cardinal sau al vreunui slujitor al tronului, căci un papă nou împarte mai ușor amnistie decît unul care domnește de mai multă vreme. Dar acum cel ce s-a eliberat trebuie să aibă grijă de fiecare cuvînt pe care îl va rosti. Oare Tommaso știe că fiecare pas al său e supravegheat ? Dacă azi ar trece pe strada principală a ulicioarelor, ar putea să izbucnească o nouă răzmeriță, și nu pentru că oamenii ar ști ce anume a propovăduit pe vremea cînd cei mai mulți dintre ei nici nu se născuseră încă. Dar ar deveni deodată un sfînt local, superstițioșii ar veni la el și l-ar ruga să pună mîna pe creștetul copilului lor bolnav, să vină la patul bolnavului și să-și spună secretul, căci Campanella a învins moartea.

Nici Ettore nu vroia să dea de bucluc. Aseară, cînd l-a condus pe Tommaso la mănăstire, a stat de vorbă cu părintele gardian, întrebîndu-l ce și cum să facă . . . din moment ce soarta i l-a adus în cale și din moment ce printre poruncile bisericii se află și aceea că cei aflați în robie trebuie și ei să fie îngrijiți de cei cu suflet creștinesc. Ce poate și ce nu poate să facă pentru el ? Ei, ca dominicani ce sînt, trebuie să știe ce are de făcut o persoană laică în astfel de cazuri. Pe Tommaso nu-l pot închide între cei patru pereți ai mănăstirii, așa cum e obiceiul. Porunca preasfinției sale e împede : Să fie eliberat din închisoare ! Tommaso are drept la aer liber ca oricare ființă umană. Aiîta doar

că... trebuie să se ferească. Grațierea l-a absolvit numai de rătăcirile sale din trecut. Pentru tot ceea ce va face de acum înainte, amnistia nu mai e valabilă. Să se ferească... să se ferească, să nu se amestece în nimic! Ar fi mai bine dacă el însuși ar cere să poată rămîne un timp în mănăstire, sau să se ducă într-o provincie unde nu-l cunoaște nimeni. Să se ferească... să se ferească tare mult, amice, spuse părintele gardian.

Ca de obicei, se aflau cu toții în stradă: portarul, valeții, grădinarii, paznicii, ajutorii de bucătar, pîndarii. Deodată apărură și slujnicele, de parcă ar fi primit o tainică convocare. Toate acestea păreau niște lucruri întîmplătoare — nimeni nu vroia să scape prilejul de a-l vedea pe călugărul înviat. Căci cei mai mulți doar atîta știau. Maria și Bartotti erau singurii care l-au cunoscut.

Oare se cuvine să i se sărute mîna călugărului care a fost închis pe veci în cripta-închisoare? Vine *in nomine Domini*, dar oare nu aduce cu el ceva din suflarea cu miros de pucioasă a diavolului? Poate fi oare suflet neprihănit cel care a rezistat atîta timp în temniță? Oare în chinurile sale mari nu a încheiat legămînt cu demonul? Întregul Napoli tălăzuiește, din nou casa Gesualdo e clădirea cea mai importantă. Poate totuși l-a legat pe călugăr vreo diabolică frăție de sînge cu prințul răposat?

Ce știe Leonora despre Campanella? Ce i-a spus ei Carlo despre călugăr, în seara aceea cînd șezuse în camera ferrareză deprimat și cu capul cuprins de durere? În ziua aceea îl vizitase părintele dominican. De ce? De ce l-a luat sub protecția sa pe călugărul-țăran, care nici nu era muzician? Cînd a fost deschis testamentul princiar, Leonora trăia la Modena. Prin intermediul avocaților de la curte a fost anunțată, că testatarul i-a lăsat o pensie de văduvă de cincizeci de mii de galbeni în cazul în care nu se va recăsători și va trăi în regat. Într-o jumătate de an a trebuit să se mute definitiv la Napoli. Atunci a văzut testamentul, care era un model de cucernicie. Conținea un șir lung de clauze: lăsa moștenire — așa cum se cuvenea — vechilor săi slujitori, colegilor de muzică, maestrului de vînătoare, groparului care îi va coborî cadavrul în mormînt. Mai era și o prevedere ciudată: îi lăsa cinci sute de ducăți anual unui oarecare Giulio, cu care avea legături de sînge. *Fusese tatăl acestuia*. Cine era acest Giulio? Au aflat doar atunci cînd s-a prezentat, venind dintr-un sat. Iată, nu a uitat de acest păcat întruchipat. N-a dorit să-l vadă niciodată pe acest Giulio. Urmau la rînd celelalte donații. Trei sute de ducăți în cazul în care Campanella își va redobîndi libertatea pe cale legală. N-a trebuit să întrebe nimeni cine e Campanella. Nu era recomandabil ca cineva să păstreze în casa sa *Civitas Solis*. Venețienii au putut-o tipări probabil ca să-i facă în necaz Curiei. Serenissima nu se temea de înțelepciunile pe care le con-

ținea *Cetatea Soarelui*. Numele lui Campanella circula încă pe buzele oamenilor în multe locuri și în multe feluri. Unele dintre cărțile sale au fost tipărite, altele treceau din mână în mână sub formă de manuscris. În lumea umanistilor — în această constelație italiană — numele său a continuat să trăiască. Moștenirea de trei sute de ducati era o sumă care nu va împovăra niciodată vistieria princiară, care va trebui să întrețină două prințese văduve și să mai adune altă cifră să se întregască zestrea princiară pentru cazul că se va mărita nepoata lui Gesualdo. Și atunci sosi pe neașteptate, cerînd audiență, pe înserate, Ettore Gesualdo...

Cînd intrară în camera de primire, tapetată cu brocart verde, Ettore se ținea ca o umbră în urma călugărului înviat. Tommaso putea să aibă cincizeci de ani împliniți. Era un bărbat fără vîrstă, voinic, cu ceafă de taur, cu păr cărunț. Își rase barba care îi anințea de închisoare. Ochii i se obișnuiseră cu lumina zilei, dar îi deschidea totuși mai mult pe înserate, cînd erau de un verde-cenușiu, ca niște pietre prețioase pe chipul uscățiv brăzdat de suferință. În cele două zile se obișnuise de acum cu vorba oamenilor. Au revenit noțiunile, numele lucrurilor, cuvintele legate de obiectele mărunte, de care timp de o generație de om nu a avut nevoie. Oare va fi de ajuns o singură zi ca să i se smulgă de pe buze pecetea tăcerii? Pretextul vizitei este, bineînțeles, prevederea cucernică a testamentului. (Peste treizeci și doi de ani s-ar fi prescris, dar trecuse doar o treime din acest timp de cînd Don Carlo și-a închis ochii pe vecie.) În cazul în care călugărul va începe să-i deplîngă soțul, de care Leonora se despărțise în urma aprobării papale — atunci va scurta vizita. Amin, și să i se plătească călugărului în două rate moștenirea lăsată de Gesualdo. Asta în cazul în care robul eliberat va începe astfel.

— Această cameră nu o cunosc. Unde sînt instrumentele... partiturile... camera *aceea*?

Privește în jur, înconjurat de strălucirea deșertăciunilor lumești, stînd în fața Leonorei. Femeia e încă în floarea vîrstei. E înaltă, are un păr blond-închis, așteaptă curioasă primele cuvinte ale oaspetelui său. Deodată zîmbește. E prima femeie cu care Campanella stă de vorbă. Leonora stă în picioare, așa îi întinde mîna. Aceasta poate însemna și scurtarea timpului destinat vizitei, dar și respect față de fostul preot.

— Ați fi mai bucuros, părinte, să revedeți... *acea* cameră?

— M-am gîndit de multe ori la ea. Va fi primul prilej pentru a-mi pune la încercare memoria. În ce măsură fantezia a îmbogățit ceea ce există în realitate... și ce anume a uitat? Am scris și despre vise... Și despre multe altele...

— Cîteva dintre cărțile dumneavoastră le avem în bibliotecă, așa și *Philosophia Universalis* — dar pe aceasta nu am citit-o. Don Carlo v-a cumpărat toate cărțile care... *nihil obstat*... v-au fost tipărite. Poate că și pe acelea de pe care... a lipsit cuvenita pecete.

Pornește înainte spre cealaltă aripă a palatului. Acolo unde coridorul principal face un cot spre port, se ivește alergînd o fetiță. Se oprește speriată.

— Bunico, am voie să intru și eu în camera de muzică ?

— Poți să intri, Isabella, dar numai pentru un minut. Am de vorbit cu părintele.

Așa e cel mai comod să i se adreseze : părinte. Ar putea să-i spună maestre, prietene, Tommaso. A rămas „părinte”, ceea ce îi amintește lui Campanella că acesta e singurul titlu pe care nu-l va putea lepăda niciodată în lumea creștinilor. Timp de douăzeci și opt de ani n-a avut nume, a fost un rob. Din cînd în cînd Pietro îi spunea, într-o doară, Tommaso. Prințesa deschide ușa.

— Intră, părinte !

Isabella se oprește în pragul camerei interzise. Aici nu poate intra decît cu acea Leonora, căreia îi spune bunică, dar știe de pe acum și ea că nu a fost mama tatălui său. Femeia o ia de mîină pe fetiță. Se uită în jur ce anume ar putea să-i aleagă. E încă o copilă, nu poate să-i dea în mîină un instrument. Totuși... se uită la rafturile cu instrumente. Flaute... zărește printre ele un instrument micuț, ușor, doar cu cîteva găuri. Il ia de pe raft. Oricît ar fi ținute în ordine instrumentele muzicale, praful se așază, în mod ciudat, în măsură mai mare pe ele decît pe alte obiecte. Il șterge ușor, cu batista.

— Ți-l dau ție, Isabella ! Acum du-te frumos și încearcă-l. Exersează sîrguincios. Cînd ai să știi să cînti la el, vino din nou... Vei primi unul mai mare.

Fetița strînge la piept micul flaut, ochii îi strălucesc de bucurie. Leonora se gîndește că în felul acesta a reușit să strice liniștea Polisenei. Nu, nu o iubește pe această femeie străină, venită din nord, despre ale cărei moravuri de văduvă circulă zvonuri ciudate. Să cînte fetița la flaut... poate va semăna totuși cu bunicul ei !

Toate acestea atenuează tensiunea primelor minute. Maria aduce tava. Ce a obișnuit robul în temniță ? Ce servește ? Bea vin, îi plac fructele fierte în miere ? În aripa servitorilor, Maria e așteptată cu multă curiozitate : ce fel de om e călugărul înviat ?

— Părinte, rugămintea mea este să vorbești sincer despre răposat. Știi probabil că în ultimii ani n-am trăit împreună cu el. Vestea morții lui m-a găsit la Modena. Mi-a fost soț... potrivit voinței neprevizibile a domnului și tatăl singurului meu copilăș sărman. Atîta e de ajuns ca introducere, nu-i așa, părinte ? Vorbești-mi despre el. Dumneavoastră

I-ați cunoscut. Știu că nu v-ați întâlnit des și chiar și atunci v-ați întâlnit în așa fel încît Don Carlo... nu era... nu rămînea singur cu dumneavoastră. Totuși, părinte, care sînteți tămăduitor de suflete, ați păstrat cu siguranță vreo amintire despre el. Poate îmi spuneți ceva ce voi păstra în inima mea... ceva care să mă consoleze. Cred că nu ne vom mai vedea niciodată. Așa că nu are nici un rost să vă vorbesc ca o văduvă neconsolată. Nu mi-am iubit soțul. Nu l-am respectat așa cum s-ar fi cuvenit din partea unei femei creștine. M-am temut și mi-a fost și silă de el. Mă gîndeam mereu la *aceea*. Dumneavoastră ați fost preot. Știu că mult timp nu v-ați putut exercita menirea... totuși vă mai amintiți de vremea cînd ascultați spovedaniile. Așa vă vorbesc. Așa îmi vine mai ușor, ca și faptul că mă adresez spunîndu-vă părinte. Nu l-am iubit. Mi-era silă de el, cum vă spuneam. Și totuși, vedeți, părinte Tommaso, cînd mă aflu aici... în această cameră... îmi reînvie imaginea lui... sau mai degrabă vocea lui! Am cîntat de multe ori împreună... am cîntat și la harpă. Vin și acum adesea aici. Am îndrăgit acest cembalo uriaș... acesta de aici... e o capodoperă, are un sunet minunat... În asemenea cazuri, vedeți, îl evoc pe *celălalt* Gesualdo. Pe cel căruia îi plăcea să șadă aici, în penumbră. Nu avea o voce de tenor puternică, dar cînta clar, cu finețe. Mîinile sale... cînd cînta la acest instrument... Uneori, cînd ajungeam să nu mai pot răbda și cînd mă bătea gîndul să renunț la toate și să mă duc la mănăstire — auzeam vocea lui. Să fi existat oare doi oameni în Don Carlo? Înțelegeți... trebuie să înțelegeți, Campanella, că niciodată nu știam cu care din ei mă întîlnesc. Cînd îi ascultam vocea... muzica, sau cînd îi luam în mîna compozițiile... cînd stăteam aici, afară, la ușă și îl urmăream cum cîntă... credeți-mă, părinte, că nu l-aș fi putut părăsi. Îl ascultam ca pe o minune. Vă mai aduceți aminte de prietenii lui compozitori?... de Orazio Vecchi... de Luzzaschi... de răposatul Nenna... și de ceilalți? Nu l-au înconjurat pe Carlo pentru faptul că era bogat. A fost prinț. Oare ar fi stat alături de el și dacă ar fi fost ca toți ceilalți... ca ei? În mod sigur! Era ceva minunat în muzica lui Gesualdo, o ascultam... afară, în fața ușii. Nu o înțelegeam... de multe ori am crezut că și-a pierdut mințile. Și deodată m-am luminat. *L-am înțeles*. Poate că mai greu decît Scipione Stella... sau ceilalți muzicieni adevărați, dar l-am înțeles, părinte. De aceea nu l-am putut părăsi... multă vreme.

— A lăsat multe compoziții?

— Aproape o sută cincizeci de madrigale... un volumaș de motete, cîntece cucernice. Cîte volume? Priviți numai: aici sînt cărțile sale! Acesta e primul volum... a apărut la Ferrara, în atelierul lui Baldini. Bătrînul și simpaticul Baldini! Mai trăiește încă. Pe acesta l-a editat Angelo Gardano la Veneția. La Napoli au văzut lumina tiparului *Sacrae*

Cantiones și două volume de madrigale pe care le-a îngrijit dragul nostru Ettore. Acestea, vedeți părinte, sînt compuse pe cinci, șase și chiar șapte voci. Cu doi ani înainte de a muri i-a apărut *Responsarium* în editura lui Carlino... e o ediție frumoasă, îmi place foarte mult... uitați-vă ce scrie în introducere maestrul care a tipărit-o : „... *de mult așteptate cu nerăbdare în întreaga lume noile lucrări ale lui Don Carlo Gesualdo*...” Așa... căci era cunoscut în toată lumea... Iar pe toate acestea le-a încununat... ediția de la Genova. Giuseppe Pavoni a fost cel care a editat cele șase volume ale madrigalelor sale, sub formă de partitură, ceea ce a constituit o realizare fără precedent în viața muzicală a Italiei noastre. Dirijorul catedralei din Genova, Simone Molinaro, a fost cel care le-a îngrijit, depunînd o muncă istovitoare. Carlo nu a mai apucat să le vadă... Cu cîteva luni după moartea sa a văzut lumina zilei această mare ediție... Citiți numai invocția, părinte !

„...moara timpului, ce sfarmă cu atita necruțare speranțele înșelătoare ale lumii, nu va putea distruge niciodată prețioasele perle ale prințului Venosei, care strălucesc aici, în cochilia nobilă a frumuseții ce va triumfa asupra timpului...”

— Și nici aceasta nu a fost ultima. Nu de mult... după ani de zile... după doisprezece ani de la moartea sa, Muzio Effrem a editat douăzeci și șase de madrigale ale lui Don Carlo. De ce a așteptat atît ? E o poveste lungă, părinte... Iertați-mă că v-am obosit. Dar dumneavoastră m-ați întrebat : ce a rămas în urma lui. Ce ar fi rămas în urma dumneavoastră, messer Tommaso, dacă ?...

— Tasso a ars manuscrisul lucrării sale *Gerusalemme Liberta*. Dar întregul epos circula deja în Italia. L-au tipărit. *Civitas Solis* a constituit unul din principalele argumente folosite împotriva mea. La proces mi-au pus în seamă aproape fiecare cuvînt al ei. Și totuși... a fost tipărită. Tot la Veneția... Ce ciudat e că stau aici, doamnă ! Cum trebuie să vă intitulez ? M-am dezobișnuit de obiceiurile lumești. Din felul în care ați vorbit despre Don Carlo se vede că dumneavoastră totuși l-ați iubit !

— Se poate spune oare, părinte, într-un singur cuvînt și „da” și „nu” ? Pot fi exprimate printr-un singur cuvînt bunătatea și negația ei ? Recele și fierbintele ? În felul acesta l-am urît, m-am temut de el, l-am iubit. Oare se aflau demoni în el cînd se culca cu mine ? Niciodată, niciodată n-am fost singură cu el, numai eu. Mereu eram împreună cu Maria d'Avalos, pe care n-am cunoscut-o... Nu, nu mi s-a ivit, dar mă temeam de ea. Foșnetul frunzelor, scîrțîitul unui scaun... înțelegeți, părinte ? Așa cum se luptă oricine cu coșmarurile.

— Aș putea să spun că a fost singurul meu binefăcător. Dacă nu era el poate că nu aș fi primit hîrtie de scris. Am venit aici ca Toma necredinciosul, aici, în atelierul său. Ce ar fi devenit, dacă ar fi trebuit să sufere și el, acolo... în temniță? Ce s-ar fi ales de el dacă nu s-ar fi născut prinț napolitan?

— Am spus totul, părinte. Credeți-mă că nu din cauza celor cincizeci de mii de galbeni nu m-am măritat din nou. Nu de aceea m-am întors la răposatul Gesualdo, după ce îl părăsisem pe cel viu. Nu la mormîntul lui mă gîndesc și nici la păstrarea memoriei sale. Nu de aceea m-am întors ca să serbez ziua lui Carlo împreună cu cei care l-au cunoscut. Și nici pentru că aș plînge după el, că aș suferi fiindcă nu-i alături de mine. Pentru prima oară vorbesc cu cineva despre... aceea femeie, care a fost prima lui soție, înaintea mea. Nu a murit aici. Maria d'Avalos nu s-ar fi întors, ar fi aruncat totul din casă. Nu a ținut niciodată la el. Am fost tare nefericită, părinte, în viața mea. N-am aparținut nimănui. Cît a trăit Alfonsino speram că-mi va aparține, că va avea tată și mamă. După aceea... după ce a murit Alfonsino, cît a trăit Carlo, eu nu am avut viață. Mereu nori negri, magie, demoni, prințul negru... știți, așa vorbeau despre el acești meridionali superstițioși. Carlo a fost tare nefericit, părinte! Creatorul i-a dăruit un trup șubred, mereu a suferit. Acel muzician depărtat, care a scris invocația la Genova, nici nu l-a cunoscut. Și totuși, în felul cum a vorbit despre perle și despre scoică, poate că el a avut dreptate. Se chinuie scoica... și naște perla...

Prințesa însăși îl conduce pe Campanella la cancelaria palatului. Un minut a durat pînă ce trupul greoi s-a ridicat. Brațul său parcă ar vrea să facă vechiul, obișnuitul gest al binecuvîntării. Privesc unul la celălalt. Ei doi, care l-au cunoscut pe CARLO GESUALDO. Mai stau o clipă... zîmbesc...

Bun de tipar : 20. 11. 70.

Coli de tipar : 36,75

Întreprinderea Poligrafică „Banat”,
Timișoara, Calea Aradului, nr. 1A,
Republica Socialistă România.

Comanda nr. 346/1970

Lei 30

EDITURA MUZICALĂ A UNIUNII COMPOZITORILOR